Anutlo Sumange Mande Keda

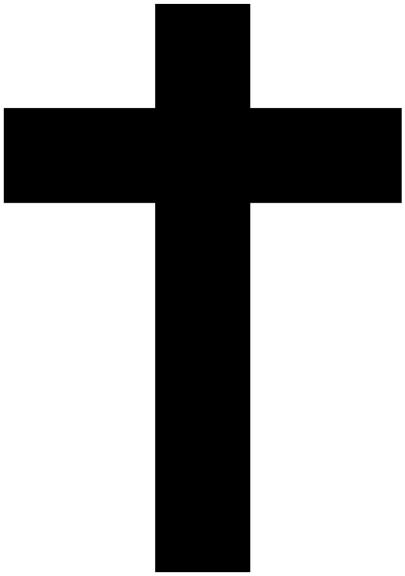

The New Testament in the Karo Dialect of the Rawa Language
of Papua New Guinea

Anutlo Sumange Mande Keda

The New Testament in the Karo Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Karo long Niugini

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Karo (Rawa) (Rawa)

Dialect: Karo

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
7f046ea9-a034-5c64-a5df-39d92fed8ae7

Contents

Anutlo Sumange Mande Keda 1
Preface 3
Matiyu 5
Mak 92
Luk 145
Yon 232
Aposel 295
Rom 377
1 Korin 416
2 Korin 453
Galesiya 478
Epesas 492
Pilipayi 505
Kolosi 516
1 Tesalonayika 526
2 Tesalonayika 535
1 Timooti 540
2 Timooti 551
Tayitas 558
Palimon 565
Hiburu 568
Yems 600
1 Pita 611
2 Pita 622
1 Yon 630
2 Yon 640
3 Yon 642
Yud 644
Rewelesen 648
Bible reading 689
Mande Gula Gula, Ngulo Damoni 701

Anutlo Sumange Mande Keda
The New Testament in the Karo dialect of the Rawa language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Karo long Niugini

Anutlo Sumange Mande Keda
The New Testament in the Karo dialect of the Rawa language of Papua New Guinea
[rwoK]
The Karo New Testament was translated for the 4,500 speakers of the Karo language living in the Madang Province of Papua New Guinea.

Translation by Wycliffe Bible Translators

© Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 2001 by Bible League International

Web version
2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
http://www.Wycliffe.org

http://pngscriptures.org

http://www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait
Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long *http://*

tokplesbaibel.org. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**
Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa. Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**
Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long *http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.*
Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Anutlo Sumange Mande Keda

English Preface

The Karo Preface explains the use of the New Testament, the Bible Helps and Maps in the back of the book.

The Cover design has the following symbolic meanings: the garamut drum is the Word of God or the Good News; the design on the drum shows the mountains and the ocean where the people live; the drum sticks are those who proclaim the Good News to others; the two candles show God's light as it goes out to everyone; the cross is the sacrifice that Jesus did to pay for our sins; and the dove bird shows the coming of the Holy Spirit into the lives of Christians.

Mande Tabango

Anutlo Sumange Mande Keda Buk, Ngulo Mande Tabango

Nga bukga nga, ngu Anutlo Mande Keda. Nga mandega nga ngu, Yesus Krayis Anutlo Nangoni ngulo mandeni.

Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo mande nga oni nowoondoyemo yeni tunootetoni, ngu yolo, so uyino nakangowolo. Koletelo ngu, onindo Anutlo mandeni, ngu Girik mande bungeyimo nakangowonggori. Kootusina, oni gidalegado Girik mande bungeyi ngu kandangelo, ingolo, ngu yowoolengolo, mande bungeyi gula gula oowooyinggano nakangowonggori.

Ngundilo nangge, noolendo Karo mande bungeyimo yowoolengolo nakangoweloyi naluno ngu, noolendo Girik mande, Inggilis mande, Graged mande, Nu mande, mande bungeyi nga bidodo kandangelo, ngulo damoni ingolo, ngunonggo noolengo Karo mande bungeyimo, yowoolengolo nakangowooto. Noolendo ngu noolengo ingoyingonayimonggo mande nga ma nakangoyingo. Kini, noolendo ngu koletelo Girik mande ngulo damoni ngu yolo, Karo mande bungeyimo yowoolengolo nakangowooto.

Anutlo Sumange Mande Kedamo ngu, Yesus Krayislo Mandeni Keda Mesalango nguno ooloote. Nga buk gulananggega ngano ngu, Anutdo oni gidalega logoyelolo, enengo mandeni yunowoku, ngu ingolo, ngundo nakangoyingo. Ngundilo ngulo, onindo 27 buk gula gula ngu nakangolo yowuluwootoyi, buk gulanangge tunooteyingo.

Koletelo buk nga nakangoyingo oni, ngundo Mande Tabango; ko, mande ngulo Gumi (sapta); Buk ngulo uyi gide (pes namba); mande gumi gulanangge ngulo gide (layin namba) gula gula, ngu ma nakangoyingo. Kini, ene Anutlo mande Yuka Kundingiyimonggo ingolo, yolo, ngu nangge nakangowonggori.

Kootuyisina, oni gidalegado oni hoolooweyeloweloyimbolo ngu sapta, layin namba gula gula, mande tabango nguya soweyolo nakangowonggori. Ngundilo ngulo, noole ndawu mandega kandangewelo, buk wesiyolo, erewelo oololo, mande ngulo tabango nenengo kenolo, mande ngu kandangewato. Ngu etuyeloyingo mande ngandilo: Matiyu 13:12 nguno, buk Matiyu ngulo Gumi (Sapta) 13 ngu Gide (Lain) 12.

Ngu buk uyi sungo sungo sosowoomo awuno oo kabusa ngandilo ooloote. Buk ngulo oowooyi, Gumi ngulo namba, ko, buk ngulo uyi gide nguya ooloote.

Tabango Mande ulungga buk sungo sungo koletelo nguno oolooteku, ngu Anutlo mande hamoo kini.

Ndawugalo ene bukno ooloote? Ngu ngandilo: buk damonimo oolooteku, ye etuyeloweloyimbolo ooloote. Ngundilo nangge, mande nakaya ngu

kewooloko, mande tabango gula gula nguya ooloote. Mande tabango gidalega newendemo ngu buk ngulo oowooyi, ko, ngulo Gumi namba, ko, gide nguya ooloote. Ngu ngandilo: mande gulanangge ngu buk dobooyimo nguya oolooteku ngulo ngundilo nakangoyingo. Mande ngu nangge buk dobooyimo kandangelo, ingowelo ngu, asa, ye nakaya ngundilo kenolo, nguno wesiyolo, kandangelo ingowanggo.

Mande nakaya woosootoyi, newendemo utoni, ootuwo nakangoyingo kenolo ngu, asa, ye ingowanggo.

Ngu mande bungongga ngu Anutlo Mande Buk Kulimi ngunonggo yolo nakangowonggori. Nakaya ngu wengamo, buk oowooyi ngulo gumi, gide namba nguya ooloote.

Mande nakaya gula gula sosowoomo ngu sunggi dootu (*) ooloote. Ye sunggi kenolo ngu, asa, ye ngandilo ingowanggo. Mande ngulo damoni ngu pes wengamo ameno dootu sunggi kenoya, ngu mande awuno ngulo damoni dootu sunggidodo mandega ngulo damoni. Ngu Anutlo Mande bukno kini. Ngu mande awuno ngulo damoni nangge ye etuyelowelo nakangowonggori.

Anutlo Mande Buk kootusina nguno oo kabusa oolootenggo. Ngu ngandilo:

1. **Mande Gula Gula Ngulo Damoni** ngano ooloote. Yudalo damoniye, ko, mande gula gula ngulo damoni nguya ngano ooloote. Ye ngulo sumoo moole tetoningga ngu, asa, ye buk nga wengasina nguno wesiyoya, kandangeya ingoyi.
2. **Anutlo Mande Ingoweloyi (Baibel Stadi) Gula Gula** nguya ooloote. Nguno ngu Anutlo Mande gumi kande elaya kegidembolo namolaya (19) nguno ooloote. Anutlo Mande gumgum nguno mande tabango gulanangge ooloote. Baibel Stadi Koleteloga ngu Anut Ngu Oone ngulo mande damoni ooloote. Ngu newendemo mande bidodomo ngu Anut Ngu Oone ngulo mande nangge ooloote. Ngu newendemo ngu Anutlo Mande buk gula gula gumi ko gide oolooteku, ngu eleweya kandangeya ingoyi.
3. **Mela Gabogaboyi gula gula (Mepno) ngu Buk wenga** oolengo nguno ooloote. Yisasdo Yuda melako oluwoku ngulo gabogaboyi. Aposel Poldo ko telo, oololo, ombulo teyingo mela ngulo gabogaboyi ngu Buk Aposel nguno ooloote.

   Nga bukga nga ngu onilo mande kini. Nga ngu Anutlo mande hamoo oolengo.

Ye doongeyembo nangge kandangetoyi ngu, asa, mande ngando nangge ye ma hoolooweyelowa. Ene yendo nga mandega nga kandangelo, yolo, nowoondoyemo siliyolo, mande nga hamoo keyowanggoku ngu, asa, Anutdo yengo oni oni oolengo tewa.

Noolengo Karo mande gumi damoni (leta) songo songo ngu ngandilo:
a, b, d, e, g, h, i, k, l, m, mb, n, nd, ng, ngg, o, oo, p, r, s, t, u, w, y.

Matiyu
Matiyulo Mande Tabango

Matiyu ngu, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya, ngulomu gula, enengo oowooyi gula ngu Liwayi. Ngu ene, gabmanlo ko oni telo, ene oni simoo balenonggo digi beye yololuwolo. Ko uyisina, Yesusndo ene sunggi yetoni ngu, asa, enengo sulena oni gula tunootewolo.

Matiyundo nga bukga nga, ngu Yuda oni oone enengo soweni nenengo ngulo nakangowolo.

Yesus Kristuslo Osi Sembeni Ngulo Oowooyi
(Luk 3:23-38)

1 Nga oni nga ngu, Yesus Kristuslo osi sembeni. Yesus ngu ene Dewitlo sowe. Ko Dewit ngu ene Ebarahamlo sowe.
2 Ebaraham ngu ene Ayisak eweyi, Ayisak ngu ene Yekob eweyi. Yekob ngu ene Yuda, ko konebobeyi ngulo awaye.
3 Yuda ngu ene Peres, Sira elaga awayali. Namoyali ngu Tema. Peres ngu ene Hesalon eweyi. Hesalon ngu ene Ram eweyi.
4 Ko Ram ngu ene Aminadap eweyi. Aminadap ngu ene Nason eweyi. Nason ngu ene Salomon eweyi.
5 Ko Salomon ngu ene Bowas eweyi. Nemi ngu Rehap. Bowas ngu ene Obet eweyi. Nemi ngu Rut. Obet ngu ene Yesi eweyi.
6 Yesi ngu ene Yuda onilo sobosobo koleteyingo oowooyi Dewit, ngulo eweyi. *
Dewit ngu ene Solomon eweyi. Nemi ngu kuli Yurayiya baleyi oluwoli.
7 Solomon ngu ene Riyabowam eweyi. Riyabowam ngu ene Abayisa eweyi. Abayisa ngu ene Asa eweyi.
8 Asa ngu ene Yehosapat eweyi. Yehosapat ngu ene Yoram eweyi. Yoram ngu ene Asayiya eweyi.
9 Asayiya ngu ene Yootam eweyi. Yootam ngu ene Ehas eweyi. Ehas ngu ene Hesekayiya eweyi.
10 Hesekayiya ngu ene Manasa eweyi. Manasa ngu ene Emos eweyi. Emos ngu ene Yosayiya eweyi.
11 Yosayiya ngu ene Yekoniya, ko konebobeyi ngulo awaye oodoni, ngu naluno me oni Babilonnonggo Iserel oni yoyolo yoyokootoyi, Babilon melako oololo oluwonggori.
12 Ngu naluno, ene Babilon melako oodoyi, Yekoniya ngu ene Siyalitiyel eweyi. Siyalitiyel ngu ene Serababel eweyi.
13 Serababel ngu ene Abayiyud eweyi. Abayiyud ngu ene Ilayiyakim eweyi. Ilayiyakim ngu ene Eso eweyi.
14 Eso ngu ene Sedok eweyi. Sedok ngu ene Ekim eweyi. Ekim ngu ene Ilayiyud eweyi.
15 Ilayiyud ngu ene Eliyesa eweyi. Eliyesa ngu ene Matan eweyi. Matan ngu ene Yekob eweyi.
16 Yekob ngu ene Yosep eweyi. Yosep ngu ene Mariya kameyi oode, Mariyando Yesus yomoowolo. Yesus ene Kristus Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni ngu.

---

* **1:6:** Mayika 5:2

17 Ngulo ngu, Ebarahamlo sowe bidodo ombulo, wenga Dewitno ngulo osi
sembesembeni kande elaya kegidembolo namolaya yokowonggori. Dewitlo
sowe bidodo ombulo, wenga ene osisambaye kande elaya kegidembolo
namolaya oololo, Babilon me onindo ngu, Iserel oni yoyolo, Babilonno
yoyokowonggori. Yoyokootoyi, Babilon melako oluwonggoku oodoyi,
wenga ombulo, ngulo sembesembeni nguya bidodo kande elaya kegidem-
bolo namolaya oololo, Yesus Kristus tunootewolo.

Mariyando Yesus Kristus Yomoowolo
(Luk 2:1-7)

18 Yesus Kristus yomootoni tunooteyingo, ngulo mande ngu ngandilo.
Nemi ngu Mariya, ene kuli Yosepndo sunggi yewolo. Ene goboolo ma
oluwoku naluno, Yuka Kundingiyi, ngundo Mariya yeni, ene useyidodo
tewolo.
19 Kameyi Yosep, ngu oni nenengo oolengo, ngulo ene Mariya oni
doongeyemo oyumo inowelo ma ingowolo. Ngundilo ngulo, ene toligemangge yokoweloyimbolo ingowolo.
20 Yosep ngulo ingondandangelootoni, ngu naluno nguno, gabono ngu
Oo Sembuli Sembunayimbolo Sambono Engel oni, eneno tunootelo ewolo.
Yosep, Dewitlo osiyi, ge balege Mariya ngu yowelo ma sosolewelo. Ndatelo
ngulo, nga simoongongga useyimo inowokungga, ngu Yuka Kundingiyimbo
inowolo.
21 Ngu simoongga useyimo oolooteku, ngu yomootoningga ngu, gedo ngu
oowooyi Yesus eya e. Ndawugalo ngulo, ngundo enengo simoo balelo
mbumbuwa andangeyunolo ko yoyowalo ewolo.
22-23 Yo, Yuka Kundingiyimbo ngu simooyengga ngu yeni tunootewoku,
ene Oo Sembuli Sembunaye, ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni mang-
gowoomo, kuli ngandilo ewolo.
Ingoyi, bale gula ene simooya ma weleyingomu, ngu ene useyidodo telo
simoongga yomoowa. Ngu oowooyi Imanuwel ewanggolo ewolo.
Ayisaya 7:14
Yo, nga mandega nga Anutlo ingondudu eyingo oni, enendo kuli eyingomu,
ngu ataga enggeni tunootete. Imanuwelngga ngulo damoni ngu ngandilo:
Anut nooledodo ooloote.
24 Yosep welewoku, ngunonggo ene ootookoolo, Anutlo Sambono Engel
onindo ewoku, ngundilo tewolo. Ene baleyi Mariya yolo, enengo yano
uwoli.
25 Ene Yosep Mariya nguya ma welewoli. Kini, ene ngundilo kingo oode
oode oololo, Mariya simoo yomoowolo. Simoonggaku yomootoni, ngu
oowooyi Yesus ewolo.

2

Sa Ooletekusinanggo Ingoyingo Oni Sowe Gidalega, Ngundo Yesus Kenowelo Mayewonggori

1 Ngu naluno nguno ngu, Herod ene Yuda onilo tabango koleteyingo
oluwokuno, Mariyando Yesus Betelehem endemo, Yudiya melasina nguno
yomoowolo. Mariya kuli Yesus yomootoni ngu, ingondudu oni gidega sa
ooletekusinanggo ngu, Yerusalem endemo mayelo, sumoo ewonggori.
2 Yuda onilo sobosobo koleteyingo ulungga nemimbo keda simooye
bodaga yomootoni tunootewoku, ngu ndano? Noole komo enengo
dootungga sa ooletekusinanggo kenolo, ngu keyolo, ngulo noole yade yade
ombulo, ngulo yambo mande teyinowelo mayetetoku nga! Elo ewolo.

3 Mande ngundilo etoyi, mela sobosobo koleteyingo Herod ngu mandegaku ingolo, ene soliyokowolo. Ngundilo nangge, Yerusalemno oni simoo bale bidodo, ene nguya ngu mandega ingolo soliyokowolo.
4 Ngundilo ngulo, Herodndo Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko Iserel oni mamana mande etuyeloyingo oni ngudodo goobooyingoyelolo, sumoo yunolo ewolo. Kristus ngu ndawu endegano tunootewalo, sumoo yunolo ewolo.
5 Sumoo yunootoni, ene mande gumi ngundilo ewonggori. Betelehem endemo Yudiyasina nguno tunootewalo ewonggori. Anutlo ingondudu eyingo onindo ngandilo elo nakangowolo.
6 Ye Betelehem oni simoo bale Yuda onilo melako oolootenggoku, yengo ende ngundo ende bidodo dagayelolo, ngu oowooyidodo ulungga. Ndatelo ngulo, yeno nguno ngu sobosobo oni ulungga tunootewaku, ngundo ngu, nolo oni Iserelno ngulo sobosobo ulungga oluwa. Yo, ngu sobosobo oningga, ngundo Yudalo sobosobo oni bidodo ko tewonggoku, ngu dagayelowa. Ngu oningga ngundo mande gome nenengo ngu elo yunololuwalo ewolo. *Mayika 5:2*
7 Herodndo ngu mande ingolo, ngulo ene toligemangge ingondudu oni sa ooletekusinanggo mayeyingoku, ngu negoyelootoni ombuwolo. Ombutoyi, sumoo sumoo yunolo ewolo. Ndawu nalunggano ngu dootungga ngu koletelo kenootoyi tunootewo? Elo sumoo yunowolo.
8 Ene mande gumi ingolo ewonggori. Ye sodedonangge Betelehemno oolouya, ko yanggango teya, ngu simooyengga ngu ereweya kenoyi. Ye oolouya kenoya ngu, ariya, ombuya, nono mande gumi etoyi ingowano. No ingolo ngu, asa, no nguya oololo, eneno eseteyinowanolo ewonggori.
9-10 Ariya, Herodlo mande ewoku ingomukolo ngu, ene endesina oolelo, sa ooletekusina, ngunonggo dootungga kenolo keyowonggoku, ngu ko kenolo, ngulo ene oni oni ulungga tewonggori. Ngundilo tetoyi, dootungga ngundo ene ingondududodo oni ngu koletelo oolelo, simoo buniyo, Yesus oolooteku yanggaku ngu etuyelolo, ngu sanganimo oluwolo.
11 Dootunggaku nguno oodoni, oniku ya newendemo ulo, ene simooyenggakuya, nemi Mariya nguya yeyowonggori. Yeyolo, ene boodooye oondookelo, penggootelo, Yesusno yambo mande telo eseteyinowonggori. Teyinolo, enengo Pawus andangelo, oo gome gome uliyi ulungga ngu yolo, duwoo kingo inowonggori. Ene bobeye gol, ko, de elaya ngulo situmi ngu woolo yetoyi, ndindingo gome teweloyi, ngu yolo, kingo duwoo Yesus inowonggori. Ngundilo telo, ene Yesus bingaminidodo teyinowonggori.
12 Ngu suwoono, Anutndo ingondudu onikuno gabono yootunolo ewolo. Ye Herodno ko ma oolouwelo. Ndawugalo ngulo, Herodndo Yesus uleyi kumooweloyimbololo ewolo. Ngulo ene ingolo, oololo, Herodno ko ma oolouwonggori. Kini, ene oololo, oole gulawoole ko enengo endemo sawonggori.

Yosepndo Baleyi Ko Nangoyali Yoyolo, Igip Melako Sodedonangge Oolouwonggori

13 Ingondudu oniku kuli satoyi ngu, suwoono Yosep gabono kenootoni, Oo Sembuli Sembunaye, ngulo Sambono Engel onindo eneno yootunolo ewolo. Ge komo sodedonangge ootookooya, balege ko nangongge yoyoya, Igip melako toongeya oolou. Ge Igip melako nguno oodoga, nenengombo ko etoowega, ko ombuyi. Ndatelo ngulo, Gabman oni tabango ulungga Herod, ngundo simooye yeyolo, yuleyi kumoowelo, mande ngundilo ewolo.

14 Engelndo ngundilo etoni, Yosep ngu ingolo, asa, ene suwoono nangge
ootookoolo, nangoni ko baleyi Mariya nguya yoyolo, yade yade Igip melako
oolouwonggori.
15 Yosep ngu melako oodoni, nguno oni tabango ulungga Herod ngu
kumootoni, ngulo ene Igip mela yokolo toongewonggori. Ngundilo tetoni
ngu, asa, Anutlo mandeno, ingondudu eyingo oni manggowoomo eyingo,
ngu engge tunootewolo. Ene ngandilo ewolo.
Nenengo nangone Igipno oolooteku, ngu meno etoowe ombuwalo ewolo.
Hoseya 11:1

Gabman Oni Tabango Ulungga Herod Ngundo Etoni, Simooye Uleyi Kumoowonggori

16 Ngu naluno, Gabman oni tabango ulungga Herod ene ingowoku,
ingondudu onindo sa ooletekusina, ngundo ganangolo toongewolo. Ariya,
ene newende sanggili ulungga oolengo tewolo. Ngundilo telo, enengo
me oni suleyelootoni oololo, Betelehemno, ko, ende Betelehem namokono
nguya simooye owita mooma elaya ma yokoyingomu, ko, simooye
moomaye elaya nguya, ngu yuleyi kumoomukowonggori. Ndatelo ngulo,
ingondudu oni, ngundo dootu mooma elaya kuli koletelo tunooteyingo ngu
etoyi, ingowoku, ngulo ene ngundilo tewonggori.
17-18 Ngu ooku kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, Yeremayiya, ngundo
eyingo ngu, ataga engge tunootete. Ngu ngandilo ewolo.
Ene manggoye gula Rama ende Yudasinanonggo ingowonggo. Ene sendo
mogulu biyobiyomi telo, nowoondoyi tewonggoku, ngu ingowonggo.
Resel (Iserel oni simoo bale) enengo simoongokulo sendolo biyomi
ingowolo. Oni simoo baledo newende yeyi, imakeweloyi nguya
kini. Ndatelo ngulo, simoongo gula ma yokoyingo, ngu bidodo
utomukowonggorilo ewolo. *Yeremayiya 31:15*

Yosep Baleyi Ko Nangoni Yoyolo, Iserel Ko Ombuwonggori

19-20 Yosep baleyi ko nangoyali Igip melako oodoyi, ngu naluno nguno,
Gabman oni tabango ulungga Herod ngu kumoowolo. Kumootoni ngu,
Oo Sembuli Sembunaye, enengo Sambono Engel onindo Yosepno ombulo,
gabono yootunolo ewolo. Ge ootookooya, Mariya elanasa yoyoya, Iserel
ko oolou. Oningga nangongge uleyi kumooweloyinggaku, ngu kuli kumoowololo ewolo.
21 Ariya, Yosep mande ngu ingolo, ene ootookoolo, Mariya elanasa yoyolo,
Iserel melako ko oolouwonggori.
22 Ene Akeleyasndo eweyi Herodlo kongga ngu yolo, Yudiya mela ngulo
tabango ulungga oluwoku, ngu Yosep ingoote. Ngundilo ngulo, Yosep ngulo
sosoletoni, ngulo gabo gulano Anutndo Yosepno yootunolo ewolo. Ngundilo
ngulo, ene Galili gumisina oolouwonggori.
23 Ene oololo, ende oowooyi Nasaret nguno bibitewonggori. Nguno ngu,
kuli Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo mandeye ewoku, ngu ataga engge
ngundilo tunootete. Ene Nasaret oni ewanggo.

3

Sonoyeloyingo Oningga Yon, Ngundo Anutlo Mande Wesiyolo Ewolo (Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Yon 1:19-28)

1 Ngu naluno, Sonoyeloyingo oni Yon ngu tunootewolo. Ene Yudiyano, oni
kini kingo melako nguno, Anutlo mande oni simoo baleno wesiyolo ewolo.

2 Ngundo ngandilo ewolo. Ye komo nowoondoye yowoolengoyi, Anut
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nalu enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu namoko ombuwelo tetelo ewolo.
3 Yon oningga kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo
mandega ewoku, ngu ataga engge tunootete. Ene ngandilo ewolo.
Oni kini melako, ngunonggo oni gulado menongga ngandilo ewolo. Oo
Sembuli Sembunaye, ngulo oo bidodo yoonenengoya, ngulo oole
yomosiyootoyiga, ene ombuwalo ewolo.* *Ayisaya 40:3*
4 Yon ngu, ene bo gula oowooyi Kamel, ngu uyimbo nenggulo teyingomu
ngu owoolongo onindo nenggulo ngundilo telo, ko, utombo wanggango
gosiyololuwolo. Enengo oowali ngu katu, deguno siso ngu neloluwolo.
5-6 Ngu naluno, Yerusalem oni, Yudiya oni bidodo, ko, Yodan sono tanggey-
imo ende, ngunonggo oni ngu bidodo Yonno mayelo, enengo mbum-
buwa wesiyootoyi, ngulo ene Yodan sono newendemo utoyi, ngundo sono
kundingiyimbo sonoyelowolo.
7 Yondo Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooye Parisi, ko
kumoononggo ma ootookoowa elo ingoyingo oni oowooye Sadusi, ngu
yeyootoni, sono gemuwelo ombuwonggori. Yondo ene kuli ingowoku,
Parisi ko Sadusi oni nowoondoye ngu ma yowoolengoyingo, ngulo ngu,
ene sanggili telo ewolo. Ye sile biyomi simoongo! Ye onendo etoni, Anutlo
sanggilini yeno ombutoni, ye mete sawanggo? Ye ereremo kini!
8 Ye nowoondoye yowoolengolo hamoo tetoyi ngu, asa, yengo endey-
oyingo ngulo engge nguya yowoolengolo, gome tunootewa.
9 Ye nowoondoyemonggo ngandilo ma ingowelo. Ebaraham ngu noolengo
osinayi ngulo Anutndo gome soboyelowaku ngu, elo ma ingowelo! No
yeno eteno. Hamoo oolengo, Anutndo mete nga digi nga tetoni, Ebaraham
simoongo tunootelo, Anutlo oowooyi elo okoowanggo!
10 Yo, Ebarahamlo sowe ngu de ngundilo. Sopolo kuli de damonimo
ooloote. De gidega gome ma enggeteku, ngu onindo doongoolo ngu, asa,
ene de nombono oolongootoyi dewa. Oni nguya ngundilo nangge, nowoon-
doyemo hamoo ma telo gome ma enggewanggoku ngu, asa, ngundilo
yodoongoolo, Setanlo de nombo ma kumooweloyi nguno oolongooyelootoni
yoodewa.
11 Ye kuli nowoondoye yowoolengootoyi, ngulo nondo sono kundingiy-
imbo, ngu sonoyelooteno. Ene oni gula no kootunesina ombuwaku, ene
ngu oningga ngulo yanggangoni ulungga oolengo. No yanggangone bodaga
nangge, ngulo ngu, no enengo ko oni nangge. Enendo ngu Anutlo Yuka
Kundingiyi, de gookingo ngundo ye sonoyelowa. Yo, Anutndo yengo
mbumbuwaye delo, ngu nowoondoye yeni, namboyi oolengo yewa.
12 Yo, oni simoo bale bidodo Kopi tanggooli ngundilo. Oni Kopi tanggooli
dangelo, tuloolo, ene tanggooli metemimu ngu yomosiyolo yolo, enengo
yano yewanggo. Ene Kopi biyomimu yolo, ene de nombo ma kumooweloyi,
nguno oolongootoni oluwalo ewolo.

Yondo Yesus Yolo, Sono (Kundingiyi) Newendemo Sonowoowolo (Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

13 Ngu naluno, Yesus Galili mela yokolo, ene Yodan sonono ulo, Yondo
sono kundingiyimbo sononelonilo ombuwonggori.
14 Ngundilo etoni, ene Yondo Yesuslo mande gosiyowelo ingolo, enendo
sumoo ewonggori. Ndawugalo ngulo, ge nondo sono kundingiyimbo sono

* **3:3:** Ngu oolega ngu oni simoo balelo nowoondoye yoonenengootoyi, ene Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu nowoondoyemo ingootenggoku ngu.

nelolo ingolo ombute? Gedo mete Yuka Kundingiyimbo no sono gemununo ewonggori.

15 Ene Yesusndo mande gumilo ewolo. Nguno yokoya, nondo etenoku ngundiya te. Noole komo damoni mesalango oolengo, Anutndo damoni ngundilo ngulo ingooteku, noole ngu keyowalolo ewolo. Ngundilo etoni, Yondo yo, mete, elo, ene sonowoowolo.

16 Yesus sono gemulo yokolo, sakiko ooletoni ngu, sodedonangge Sambo ende yamako goosootoni, nguwoole Anutlo Yuka Kundingiyi Yesusno ombuwolo. Yuka ngu, nu kundilimanggowo ngundilo telo ombuwolo.

17 Ombutoni ngu, asa, Anutlo manggowo Sambononggo ngandilo ewolo. Ngu nenengo nangone. No enengo gome mesalango ingooteno. Nowoondone ngulo gome mesalango oolengo ingootenolo ewolo.

4

Setando Yesus Tewoongowolo
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

1 Ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo Yesus yolo, oni kini kingo melako toongetoni, Setando nguno tewoongowolo.

2 Yesus ngu, ene sa onibi elaya, ko suwoo onibi elaya nguno oowali neweloyi oo ma yowolo. Ene kingo oode oode ombulo, ngu naluno, ene oodoolo ulungga kumoowolo.

3 Ngundilo oodoolo kumoolo oodoni, ene tewoongoweloyi oninggaku Setan, ngu tunootelo, enendo Yesusya ewolo. Ge Anut Nangoni tetoningga ngu, ge etooga, digi nga yowoolengoya, oomanangoyingo tunootetoningga nelo ewolo.

4 Ngundilo etoni, ene Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Anutlo nakayano ngandilo ete.

Oowali nelo, nguno nangge, oni sugi sugi keda ngu yunoweloyi nguya, ereremo kini. Kini, mande bidodo Anut manggowoomonggo tunooteteku, ngundo nangge, oni sugi sugi keda oluweloyi ngu yunowalo ewolo. *Dutoronomi 8:3*

5 Ene ngundilo etoni, Setando yolo, ende kundingiyimo Yerusalem oololo, ngu yolo, Yudalo goobooyingo ya ulungga oowooyi Tempel ngu sanganimo oolewolo.

6-7 Oolelo, enendo ewolo. Ge Anut Nangoni tetoningga ngu, ariya, ge paleya amuno sole. Ndawugalo ngulo, Anutlo mandeno ngundilo ete. Anutndo enengo Sambono Engel nguno etoni, geno ombulo, ngundo kandeye sanganiwoole goyolo utoyi, ge digibo ma gosanggawewa, ewolo. Ariya, Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Anutlo oo nakayano ngandilo nguya ete. Gedo Oo Bidodo Sembuli Sembuge, ngu ma tewoongowelo. Ngu gengo Anut Ulungga! Elo ewolo.

8 Ngundilo etoni, asa, Setando Yesus ko mela pulingga awuno oolengomu, nguno yolo oolewoli. Setando nguno mela bidodo dulidalini, ko, oo gome gome nguya etungowolo.

9 Ene ngundilo oo gome gome etungolo ngu, asa, ngundo Yesusya ewolo. Ge nono boodoo oondookelo, penggootelo, yambo mande tewaku ngu, ariya, nondo mete nga oo nga, ge gunowanolo ewolo.

10 Ene mande ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande yanggango gumi eneno ewolo. Setan, ge toonge! Anutlo mandeno ngandilo ete. Ge Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, nguno nangge, yambo mande teyato! Ngu gengo Anut, ko, ge enengo ko nangge dowooya ootoo! Elo ewolo.

11 Ngundilo ngulo, Setan ene yokootoni, ngu naluno nguno, Sambono
Engel onikundo ombulo, Yesus hooloowewonggori.

Yesus Galili Melako Ko Damoni Yelo Tewolo
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 Ngu naluno nguno, Yesus ngu ene Yon ngu dowoolo, ya biyomimo
yewonggoku, ngu ingolo, ngulo ene Galili melako oolouwolo.
13 Ene oololo, enengo ende damoni Nasaret yokolo, yade oololo, ene
Kaperniyam endemo tunootelo, nguno ko tewolo. Kaperniyam ngu sono
koongewo ngu namoko, Sebulan, ko, Naptalayi mela elayaga ngulo suleyem-
bolo melako nguno oluwolo.
14 Yo, ene ngundilo ooloutoni, ngulo kuli Anutlo ingondudu eyingo oni
Ayisayando mandega ewoko, ngu engge tunootete. Enendo kuli ngandilo
ewolo.
15-16 Sebulan ko Naptalayi oni simoo bale ngulo musiyo oolootenggoku,
ngu oole wendeyi tanggeyisina utenggoku, ngu Yodan sono andu-
loko, Galili mela gumisina, nguno oni sowe oowooyingga ulungga
nguno oolootenggo. Ngu melangga ngu bidodomo, damoni biy-
omi oowooyingga telo oolootenggoku, ngundo solu himi ulungga
kenootenggo! Ngu oni simoo bale ngu, ene nowoondoyemo hamoo
kini oonateweloyi musiyomo oolouwelo telo oolootenggoku, nguno
kuli solu himi eneno tunootewoku ngu! Elo ewolo.* *Ayisaya 9:1-2*
17 Ngu nalunggano nguno, Yesus ene damoni yelo, mande wesiyolo ewolo.
Ye nowoondoye yowoolengoyi! Ndawugalo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli
namoko ombutelo ewolo.

Oni Namolaya Yesusndo Negoyelootoni, Ene Keyowonggori
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

18 Ngu naluno nguno, Yesus ene Galili sono koongeyingo dabemiwoole
ombulo, elabasa elaya ngu Sayimon oowooyi gula Pita, ko ngulo koneyo
Enduru ngu yeyowolo. Elabasa enengo isolo si sono koongeyingomo
oolongoolo, iso yolo, ngu uliyoweloyimbolo.
19 Ene elayaga nguya ewolo. Yali no keneloya endeyoli. Yali oni simoo
bale yoyolo, Anutlo mandeno yoyoweloyi ngu etuyelowanolo ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, asa, sodedonangge elayagaku isolo si yokolo, ene
Yesus keyolo sawonggori.
21 Ene ngundilo telo, ene songgula bodaga oololo ngu, ene elabasa
elaya nguya yeyowolo. Ngu Yems, Sebedilo nangoni, ko ngulo koneyo
Yon. Elayaga ngu awayali Sebediya wanggo sanganimo ootoolo, ene
isolo si yomosiyolo, oodoli yeyowolo. Yeyolo, asa, Yesusndo elayagaku
negoyelowolo.
22 Ngundilo negoyelootoni, ariya, sodedonangge elayagaku awayali ko
wanggo nguya yokolo, ene ombulo, Yesus keyowoli.

Yesusndo Oni Sayi Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Luk 6:17-19)

23 Yesus Galili mela bidodomo endeyolo, ene Yuda onilo goobooyingo ya
newendemo ulo, oni simoo baleno Anutlo mande damoni, ngundo enengo
oni simoo bale soboyelooteku, ngulo mandeni gome wesiyolo yunoote. Ene
mande ngundilo wesiyolo, ngunonggo oni simoo bale sayi oowooyingga
moondeye yombuliyeloyingomu nguya yomosiyelowolo.

---

* **4:15-16:** Solu himi ulungga, ngu Yesus.

24 Enengo mandeni Siriya mela bidodomolo endeyowolo. Ngundilo ngulo,
oni sayi damoni gula gula yolo; ogingoyingo ulungga ingolo oolootenggoku,
ngu yoyolo mayelo; oni yuka biyomidodomu; oni gaboye kumoolo kekand-
eye mboolomboolo ulooteku; ko, oni wembuye bingo yeyingomu nguya,
ngu bidodo yomosiyelowolo.
25 Oni simoo bale oowooyingga oolengo Galilinonggo, ko Dikapolissi-
nonggo, ende kande elaya ngulo musiyo ulungga, Yerusalemnonggo,
Yudiyanonggo, ko, Yodan anduloko nguya ene Yesus keyowolo.

5

Yesusndo Pulimo Enengo Sulena Oni Mande Yunolo Etuyelowolo
(Luk 6:20-23)

1 Yesus oni simoo bale oowooyingga oolengo yeyolo ngu, ene mela puli
sanganimo oolelo, bibitetoni, enengo sulena oniku, eneno oolewolo.
2 Nguno Yesusndo mande etuyelolo, yunolo, ngandilo ewolo.
3 Oni ene ingowanggo. Ene Anut doongeyimo ereremo kini, elo ingootenggoku ngu, asa, ene oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ene kumana yunowa. Yo, ngundilo oni, ngundo ngu Anutndo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ulo oluwanggo.
4 Oni sendolo, nowoondoyemo kowuli ulungga ingootenggoku ngu, Anutndo hoolooweyelolo, kowuliye andangelo, nowoondoye yeni imakewoku, ngulo ene oni oni tewanggo.
5 Oni damoni mesalango imakeyingomo oolootenggoku ngu, Anutndo kumana yunolo, mela oo yunowelo elo gosiyowoku, ngu yunowaku, ngulo ene oni oni tewanggo.
6 Oni oowalilo ko sonolo, ingolo, hahangetenggoku ngundilo, oni nowoondoyemonggo Anutlo damoni nenengo ngu keyowelo hahangetenggo. Ene ngundilo telo oodoyi, asa, Anut enengombo nowoondoye yeni, metemi oolengo telo, ngulo ene oni oni tewanggo.
7 Oni ene simoo bale gidalega nowoondoye yunootenggoku damoningga, ngulo ene oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo nguya nowoondoyi yunowa.
8 Oni Anut doongeyimo nowoondoye mesalango oolengo oolootenggoku ngu, ene oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo, ene Anut kenowanggo.
9 Oni ebe toongootoyi, ene nowoondoye imakeyingomo oluweloyi oningga ngu, ene mete oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ngu oni nguya nenengo simoonelo ewa.
10 Anut doongeyimo, oni nenengo oodoyi, ngulo oni gidalegado kingo kowuli oowooyingga yunootoyi, ngulo ene nowoondoye kowuli ma ingowanggo. Kini, ene oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ene yoyolo, endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno oluwanggo.
11-12 Ngundilo nangge, ye no kenelootoyi, ngulo melako oni, ngando kootuyesina mande biyomi elo kowuli oowooyingga yunolo, kingo mande ebe ganagana etoyi ngu, ngulo ye nowoondoye kowuli ma ingowelo. Kini, ye komo oni oni teya, nowoondoye imakeyingomo ootooya, Anut oowooyi bingami eya okooya, oni oni teyi. Ndatelo ngulo, ye Sambo endemo oo ulungga ngu yowanggo. Ngundilo nangge, melako onindo Anutlo ingondudu eyingo oni nguya koletelo yombulibaliyelowonggorilo ewolo.

Oni Anutno Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngu, Sayi Nembo, Ko, Solu Ngundilo
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 Yesusndo mande gula ewolo. Ye Anutno nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu melako ngano sayi nembo (Sol) ngundilo. Sayi nembo nengguloga ngu yoyokootoni ngu, asa, noolendo ngu nengguloga Sayi nembo nguno, ngu ko yeweloyi nguya ereremo kini. Yo, hamoo, sayi nembo ngu koni gula kini. Ngundilo ngulo, onindo oolongoolo, keyembo wongooweloyi.
14 Ngundilo nangge, ye Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, mela ngalo solu himi ngundilo. Ende gula pulimo soludodo oluwaku ngu, kombiteyingo ma oluwa.
15 Kini, onindo solu kalo, kumbe gula newendemo ma oongoowanggo. Kini, solu ngu yaba sanganimo tunoo yetoyi, oni ya newendemo oolootenggoku, ngu bidodo solu himi kenowanggo.
16 Ngundilo nangge, oni nowoondoye Anutno hamoo teyingongga ngu, enengo solungga ngu oni bidodomo tunoo oodoni, yengo damoniye nenengo kenolo ngu, Anut Sambo Endemo oolooteku, ngu oowooyi bingami okoowanggolo ewolo.

Anutlo Mamana Mandeno Ewolo

17 Yesusndo mande gula ewolo. Ye ngandilo ma ingowelo, no ngano ombulo, Anutlo mamana mande ingondudu eyingo onindo kuli nakangoyingo ngu andangewalo ma ingowelo. Kini, nondo mamana mande ngu andangewelo ma ombuwonowolo. Nondo mamana mande ngu bidodo engge yewe tunootemukoweloyi, ngulo ingooteno.
18 No yeno hamoo eteno. Sambo mela kinitetoni, ene nolo mamana mande ma kinitewa. Anutlo mamana mande nguno noolengo mande gumi bodaga, ko, so uyi nakango bobodi gulanangge nangge, ngu ma yokowa. Oo bidodo mamana mande ngu newendemo oolooteku, ngu enggeni tunootewa.
19 Oni gula Anutlo mamana mande gumi gula ma keyolo, ngunonggo ene oni gula ngundilo etuyelolo ngu, ariya, ngu oningga Sambo endemo ooleteku naluno, ene Anut doongeyimo, ngu oowooyi kini oluwa. Ene oni Anutlo mamana mande ngu keyolo, oni simoo bale oo ngundilo etuyelootoningga ngu, ariya, Anutndo Sambo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ngu, oningga ngu oowooyidodo tewa.
20 No yeno hamoo eteno. Anut doongeyimo, yengo damoni nenengongga, ngundo komo Moseslo mamana mande sobowooyingo oni Parisi, ko, mamana mande etuyeloyingo oni nguya, enengo damoni nenengo ma dagatenggoku ngu, ariya, ye Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, enengo oni simoo bale soboyelooteku endega, ngu newendemo ma uwanggolo ewolo.

Yesuslo Mande Keda, Ngundo Kulimi Damoni Ngu Dagate
(Luk 12:57-59)

21 Ariya, Yesus mande gula ewolo. Moseslo mamana mande kulimi ngu, ye gome ingootenggo. Ngu ngandilo ewolo.
Ye oni ma uleyi kumoowelo. Ene ge oni uleyi kumoowaku ngu, asa, ge mande wilikoyingo onino oolelo, nguno gumi ulungga yowalo ewolo.
Eksodas 20:13
22 Ene nondo mande gula nguya yeno eteno. Oni gula dobooyi gulaya newende biyomi ingooteku, ngulo ene mande wilikoyingo onino ooletoni, ngulo gumi inowa. Ngundilo nangge, oni gula ene oni doongeyemo, oni dobooyi kootuyisina mande elo, oyumo inowaku ngu, asa, ene nguya mande wilikoyingo oni tabango ulungga nguno ooletoni, ngulo gumi ulungga

inowa. Ene oni gula dobooyiboya sanggili oolengo telo ewa, ge mboolombo goyoyingo, ingondudu gula metemi kini! Ene ngundilo ewaku ngu, asa, ngu oningga ngu Anutndo suleyootoni, Setanlo ende de nombo sugi sugi delolooteku, nguno oololo, sugi oluwa.

23-24 Ge Anutno yambo mande tewelo ingolo, ngulo ge eneno kingo oo duwoo yewelo uya ngu, doboogebo geya biyomi ingooteku ingolo ngu, asa, koletelo ge eneno oolouya, biyomingga ngu andangeya, yomosiyoyago, kootusina ge ko uya, Anutno oo duwoo ye.

25 Dobooge gula geya newendemo kowuli ingolo, goyolo, mande wilikoweloyi musiyomo oolouwelo oolekono ooloutoningga ngu, sodedonangge ngu mande kowulingga ngu yoonenengoli. Ge ngu mande kowuli koletelo ma yomosiyowaku ngu, ariya, ngu oningga, ngundo goyolo, oo wilikoyingo onino ooloutoyi, ngundo goyolo, kumba ootuwoo oni kandeyemo goyetoyi, ngundo ya biyomimo goyewanggo.

26 No yeno hamoo eteno. Ge ya biyomimo oode, ngunonggo gengo weti ngu bidodo ma andangelo ngu, asa, ge ya biyomi ngu ma yokowalo ewolo.

Elambalisa Damoni Toongooweleyi, Ngulo Mande

27 Asa, ene mande gula ewolo. Moseslo mamana mande kulimi nakangoyingongga ngu, ye kuli ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Ye oni gulalo baleyi yakakayi yodowoolo, ma yombuliyowelolo ewolo.

28 Ene no mande gula yunooteno. Simoo gulado newendemonggo balega kenomayingolo, ngulo ingooteku, ngu ngandilo, ene balega nguya kuli welewoli.

29 Ngundilo ngulo, doongengge koondosina, ngundo goyeni, mbumbuwa tetoningga ngu, andangeya yoko. Ngundilo nangge, moondege gumi, ngundo goyeni mbumbuwa tetoningga ngu, andangeya yoko. Ngundilo tewaku ngu, asa, moondege bidodo yolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi, nguno ma uwa. Ngundilo ngulo, ge oo biyomi teteku, ngu sodedonangge yomosiyolo ngu, ngu gome metemi oluwa.

30 Mande yamonggawo gula ngundilo. Kandege koondosina, ngundo goyeni, mbumbuwa tetoningga ngu, toongooya oolongoo. Ngundilo tewaku ngu, asa, moondege bidodo yolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi nguno ma uwa. Ngundilo ngulo, ge oo biyomi teteku, ngu sodedonangge yomosiyolo ngu, ngu gome metemilo ewolo.*

Oni Baleyi Andangeweloyi, Ngulo Mande
(Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 Yesusndo mande gula ewolo. Moseslo mamana mandeno kuli ngandilo nakangowolo. Oni gula baleyi yokowelo ngu, ene komo so uyino mande ngundiya nakangoya, baleyi inonilo nakangowolo.

32 Ene nondo mande gula moole. Oni elambalisa ngu baleyibo oni gulaya ma weleyingo ngu yokolo owewaku ngu, ene baleyi yeni, mbumbuwa tewa. Ngu balegaku kuli kameyi yowoku, ngundo simoo gula kootu yootoni ngu, ariya, Anut doongeyimo, simoo kootungga, ngundo mbumbuwa tewalo ewolo.

Ye Mande Ebe Ganagana Elo, Ngunonggo Anut Oowooyi Kingo Ma Ewelo

---

* **5:30:** Mande yamonggawo awuno ngulo damoni ngandilo. Ye nowoondoyemo ingondudu biyomingga oolooteku ngu, sodedonangge oo ngundilo ngu andangeya yokoyi. Ye ngundilo tewanggoku ngu, mbumbuwa engge ma tunootewa.

33 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Kuli oo so uyi nakango teyingo
ngu, ye gome ingootenggo. Ye Anut doongeyimo mande gagiwi, elo
gosiyoyingongga, ngu ma toongoowelo, ngu hamoo teyilo nakangowolo.
34 Ene no ngulo mande soweyolo eweloyi moole. Ye melako onino mande
gosiyowelo tetoyingga ngu, no ngu mandega Anut oowooyimo gosiyowelo
elo, ma ewelo. Ye Sambo oowooyimo mande ma gosiyowelo. Ndawugalo
ngulo, Sambo ngu Anutlo yaba bibiteweloyi.
35 Ye mela oowooyimo nguya mande ma gosiyowelo, ndatelo ngulo, ngu
Anutndo keyi yeweloyi musiyo. Ye Yerusalem ende oowooyimo nguya
mande ma gosiyowelo, ndatelo ngulo, ngu Anutlo ende ulungga.
36 Ye tabaye oowooyimo nguya mande ma gosiyolo ewelo. Ndatelo ngulo,
ye tabaye uye namboyi ngu yeyi, iliyo yeweloyi nguya kini. Ngundilo
nangge, tabaye uye iliyo ngu yeyi, namboyi yeweloyi nguya kini.
37 Ye mande gula elo, yo, etenggoku ngu, hamoo ewanggo. Ye, kini,
etenggoku ngu nguya, hamoo ewanggo. Ye mande, yo, kini, etenggoku,
nguno mande soweyolo ewanggoku ngu, Setando yeni tunootetelo ewolo.

Ye Ogingoyingo Yeno Yunootoyi, Ngulo Gumi Ma Teyunowelo (Luk 6:29-30)

38 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ye Moseslo mamana mandeno, ye
kuli ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Oni gulado doongeye yombuliy-
ootoyiga ngu, yebana ngundiya ene doongeyi gumi teyino. Oni gulado
metoyi udoyiga ngu, yebana ngundiya ene metoyi gumi teyinolo ewolo.
39 Ene no yeno eteno. Onindo yeno oo biyomi yunootoyi ngu, yebana
ko gumi ma yunowelo. Oni gulado gagiye koondosina udoyi ngu, ye
yowoolengootoyiga, ko biyomisina nguya yuleyi.
40 Ngundilo nangge, oni gulado goyolo, mande wilikoweloyi musiyomo
oololo, yengo nenggulo yootoyiga ngu, asa, mete ye dokikilo nenggulo nguya
yunoyi.
41 Oni gulado yeya oole bodaga oolouwelo oolouya ngu, yendo ngu
songgula oole pelungga nguya oolouyi.
42 Oni gulado oo gulalo sumoo yunootoyiga ngu, ariya, inoyi. Ngundilo
nangge, oni gulado yeno weti telo, yowelo oo etoningga ngu, mete ye inoyilo
ewolo.

Ye Me Oni Ngu Nowoondoye Yunoyi (Luk 6:27-28,32-36)

43 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ye Moseslo mamana mandeno kuli
ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Ye dobooguliye konebaye ngulo gome
ingoya, yengo me oni nguya sanggili teyilo ewolo.
44 Ene nondo mande gula soweyolo yunowelo. Yengo me oni ngu nowoon-
doye yunoya, enendo damoni biyomi yeno telo, kootu yunootenggoku ngu,
yendo ngulo Anutno kila yunootoyi, enendo damoni biyomi tetenggoku,
ngu hoolooweyelootoni, ngu yokowanggo.
45 Yo, yendo yengo me onino damoni metemi telo, nguno simoo bale
etuyelolo ngu, hamoo oolengo, ye Awaye sambo endemo oolooteku, ngulo
simoongo. Yo, Anutndo oni biyomi, ko, oni metemi nguya sa yeni eneno
tunootewa. Ngundilo nangge, sono nguya oni damoniye biyomi, ko, oni
damoniye nenengomo nguya Anutndo sono yeni, eneno ombuwa.
46 Onindo yengo gome ingootoyi, ko yendo nguya enengo gome in-
gootenggoku, ngulo kowuli kini. Weti mbumbuwa tetenggoku oni, ko,
Takis yoweloyi oni nguya ngundilo tewonggori. Ene yendo yengo me oni
nowoondoyi yunowanggoku ngu, asa, Anutndo ngulo oni oni tewa.

47 Ye konebaye nguya kambayelootenggoku ngu, ko, oni sowe gidalega,
ngundo nguya ngundilo tetenggo. Yengo damoningga ngundo enengo
damoniye ngu ma dagawa. Kini, damoniye gulanangge.
48 Hamoo, Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo oni nenengo, ko, oni
biyomimo nguno damoni gome nenengo ngu nangge yunoote. Ngundilo
nangge, ye nguya ngundiya teyi.

6

Owoolongo Oni Hoolooweyeloweloyi, Ngulo Damoni

1 Ye ingondale teyi! Ye owoolongo oni nguno oo gomengga yunowelo
ngu, oni doongeyemo ma yunowelo. Ndatelo ngulo, onindo ngu yendo oo
tewonggoku, ngu tunoo kenolo, ngulo ye oowooye bingamilo okoowanggo.
Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, kootusina, Awaye Sambo endemo oolooteku,
ngundo ngulo uli gula ma yunowa.
2 Ye owoolongo oni oo gomengga yunowelo ngu, asa, ye ngulo oni
doongeyemo manggalu yanggango ma tewelo. Ndatelo ngulo, oni Anutlo
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo yambo yano ko oolekono
nguya oo ngundilo telo, enengo oowooyi bingami okooweloyimbolo. No
hamoo oolengo, yeno eteno. Ngu oni ngu, enengo uli kuli yowolo.
3 Ngundilo nangge, ye owoolongo oni hoolooweyelowelo ngu, aliya,
kandeye biyomisinangga ngundo kandeye meteminggado oo tewaku ngu
ma ingowa.
4 Ngundilo ngulo, oo gome yunowelo damoningga ngu kombiteyingo
tewonggokungga ngu, kootusina, Awayembo uli gumi tunoo yunowa.

Yemboongeweloyi Ngulo Damoni
(Luk 11:2-4)

5 Ye kila tewelo ngu, oni mebuye sangala, ngundo kila tetenggoku,
ngundilo ma tewelo. Ene newende bidodo enengo oowooyi okoowelo, oni
doongeyemo yambo yano, oolekono nguya, kila tewelo gome ingootenggo.
No yeno hamoo eteno. Ngundilo oni ngu kuli uli yowonggo. Ye ngundilo
ma tewelo.
6 Ye kila tewelo ngu, yengo ya gumi nguno oolouya, ya goodooya, yesu
nangge Awayemo kila teyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Awayembo ngu oo
kombiteyingongga tetenggoku, ngu kenolo, gumi yunowa.
7 Ye kila tewelo ngu, kingo mande mande ma eloluwelo, kapengo onindo
tetenggoku, ngundilo ma tewelo. Kapengo oni, ngundo Anutndo ingoni elo,
ene mande mande ngundilo oowooyingga tetenggo.
8 Ye ngundilo oni ngulo damoni ma keyowelo. Ndatelo ngulo, nowoon-
doyemo oo gulalo kowuli ingolo, nguno ma kila teyingomo ngu, Anutndo
ngu oo ngu bidodo kuli kenolo ingomukoote.
9 Nondo ngu yemboongeweloyi damoni gome ngu etuyelowelo, ye mete
ngandiya kila teyi.
Noolengo Awanayi, ge Sambo endemo oolooteku, gengo oowoongge ngu
kundingiyi oolengo.
10 Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, gengombo nalungga gengo oni simoo
bale soboyelooteku, ngu mete ombuni. Sambono Onindo ge oo in-
gooteku, ngu nenengo kenggelolo oolootenggoku, ngundilo nangge, noole
hoolooweyelootooga, ngano ngundilo keyolo oluwato.
11 Ge noolengo oowali atagambolo logoyimo yuno.
12 Noolendo oni gidalegalo kowuli andangelo, kapengo yetooyega ngu, gedo
nguya ngundiya noolengo mbumbuwa andangeya kapengo yeyunowa.

13 Gedo Setan ma yokootoyi, ombulo, ngundo noole tewooyelolo, ngunonggo
yoyolo, mbumbuwano yoyewelo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, gen-
gombo nalu oni simoo bale soboyelooteku ngu, yanggangongge, bingam-
ingge nguya, gengomu nangge sugi sugi oluwa. Ngu hamoolo ewolo.
14 Ye gome ingoyi! Ye oni gidalegado kowuli yeno tetoyi, ngu andangelo
kapengo yetoyi ngu, asa, Anutndo nguya yengo kowuli andangelo kapengo
yeyunowa.
15 Ngundilo nangge, ye oni gidalegado kowuli yeno tetoyi, ma andangelo
kapengo yetoyi ngu, asa, ngu Anutndo nguya yengo kowuli ngu ma
andangelo kapengo yeyunowalo ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Damoni

16 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Oo neweloyi nalunggano nguno,
ene oowali loogu telo, ene Anutno kila tewanggo. Ye oowali loogu
tewelo ngu, omukumundooge ma goweyewelo, oni mebuye sangala ngundo
tetenggoku, ye ngundilo ma tewelo. Ngundilo oni ngu, oni simoo bale
doongeyemo ngundilo tetenggoku ngu etuyelolo, ene oowali loogu tetenggo.
Ariya, ngundilo oni, ene kuli uli yowolo.
17 Ye oowali loogu tewelo ngu, mete ye omukumundooye sonowooya, uye
pitoya yoonenengoya oliyi.
18 Ngundilo tetoyiga ngu, oni gulado ye oowali loogu tetenggoku, ngu
ma ingowanggo. Ene Sambono Awayembo, enesu nangge oo ngundilo ngu
ingowa. Awayembo ye oo kombiteyingo tetenggoku, ngu kenolo, oowooyi
bingami okoowalo ewolo.

Noolengo Oo Sitowi Sambo Endemo Olini
(Luk 12:33-34)

19 Ye nowoondoye bidodo oo sitowi gome gomemu, ngu melako ngano
goobooyingoweloyimbolo ma ingowelo. Nga melako ngano sago, siwi,
kookoose, yakaka oni, ngundo oo bidodo yombuliyootenggo.
20 Anut doongeyimo, ye enengo mande onino wesiyolo elo, oni
yomosiyelolo, onilo kowuli koolowoolo, oo ngundilo ko tetenggoku ngu,
Sambono bobeye ngundilo goobooyingoya, nguno yeyi. Sambo endemo ngu
sago, siwi, kookoose, ngundo ma yombuliyootoyi, yakaka onindo nguya ya
toongoolo, oo yoweloyi nguya kini.
21 Yengo oo sitowi gome gomemu oolooteku, nguno yengo ingonduduye
nowoondoye nguya nguno oolootelo ewolo.

Doongeye Ngu Goweye Solu Ngundilo, Ngulo Mandeni
(Luk 11:34-36)

22-23 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Doongeye ngu goweye solu
himi, suwoono endeyoweloyi ngundilo. Ngundilo nangge, nowoondoyebo
damoni metemi Anutnonggo ombuteku ngu telo, hahangetenggoku ngu,
ngu suwoonombolo solu himi gome oolengo ngundilo. Ngulo ngu, yengo
ingondudu nangge keyowelo ingootoyi ngu, yengo solu himi ngu yanggango
ma ootoolo, namoko kumootoni, ngulo ye ooleli oolengomo oluwanggolo
ewolo.

Oni Gulananggebo Sobosobo Oni Elayagomo Ko Teweloyi Mete Kini
(Luk 16:13)

24 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Oni gulananggebo sobosobo oni
elayagomo ko teweloyi nguya ereremo kini. Ene sobosobo gula ngulo gome
ingolo, sobosobo gulalo gome ma ingowa. Ene sobosobo gula gome keyolo,
gula kootu inowa. Ene ngundilo nangge, ye Anut keyolo, ko, bobeye yowelo

hahangeweloyi damoni elayaga ngu teweloyi, bine? Kini, Anut keyolo, ko, digi beye yowelo hahangeweloyi damoni elayaga ngu keyoweloyi, ngu ereremo kinilo ewolo.

Nowoondoyemo Ingondudu Oowooyingga Telo, Ngulo Ma Hahangeloluwelo
(Luk 12:22-31)

25 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ye yengo yanggangoye, oo neweloyi, sono neweloyi, ko, towikumba teweloyim ngulo nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga ma ingololuwelo. Anut doongeyimo, yengo keda oluweloyiga, ngu nowoondoye hamoo teyingongga, ngulo oo bidodo dagamukoote. Yo, yengo keda oluweloyiga, ngundo oo neweloyi, sono neweloyi, ko, towikumba yoweloyi, ngu bidodo dagate.
26 Ye nu ngu kenolo ingootenggo. Ene numbo ngu oowali ngu imilo, yolo, yano oowali ma watayelo yetenggo. Ene Awaye Sambono oolooteku, ngundo soboyelolo, oo yunoote. Ngundilo nangge, Anutndo noolengo gome ulungga ingoote. Yo, hamoo, ene noolengo gome ingooteku damoningga, ngundo nulo ingooteku damoningga, ngu dagate.
27 Anutndo noolengo keda oluweloyi nalu sunggi yeyunowolo. Noole keda oluweloyi nalungga Anutndo sunggi yewoku, ngu noole mete ma dagawato.

28 Ilosala gome deguno ooleteku ngu, ene kingo oolelo, nungo yewelo ko biyomi ma tewa. Kini, ene Anut enengombo nungo inootoni, nungo yelo, gome tete. Ngundilo nangge, Anutndo ye nguya hoolooweyelootoni, ye towikumba yowanggoku, ngulo ye nowoondoye kowuli ulungga ma yewelo.
29 Kuli mela ngalo oni sobosobo koleteyingo ulungga oowooyi Solomon, enengo so uyi nakango gome gomemu telo, enengo dulidalini ulungga oolengo telo oluwolo. Ene Anutndo so uyi nakango melako yewoku, ngu ooga ngu Solomonlo nakayani, ngu bidodo dagate.
30 Yo, Anutndo so uyi nakango melako nungo gome gome tetoni, ataga gome oode, yangeni ngu buwoo yelo, makoolo solewa. Ariya, ene ye nguya hoolooweyelolo, noolengo towikumba ngu logono yunowa. Ye simoo bale nowoondoye hamoo teyingongga, ngu bodaga nangge. Ndatelo ngulo, Anutndo mete ye nguya gome soboyelowa.
31 Ngundilo ngulo, ye nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga ma yowelo ewolo. Noole oo ndawuga newato? Noole ndawu sonongga newato? Noolengo towikumba oo ndawuga tewato? Elo ewolo. Ye ngundilo ingondudu ulungga ma tewelo.
32 Kapengo oni ngundo oo ngundilo yoweloyimbolo ingolo hahangetenggo. Ene yengo Awaye Sambono oolooteku, ngundo ene kuli gome ingowolo. Ye komo sono, oowali, towikumba nguya yengo logono nenengo ngundilo yowanggo. Anutndo ngundilo ingoote.
33 Ene ye koletelo oolengo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo damoni enengo simoo bale soboyelooteku, nguno ulo, enengo damoni nenengo ene yendo teyi, elo ingooteku, ngundilo keyootoyi ngu, ariya, Anutndo mete oo gidalega ye logono ngundilo hoolooweyelowa.
34 Ngundilo ngulo, ye nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga yangenim, ngulo ma ingowelo. Yangeni nalungga ngu, enesu nangge kowuli koolowoowa. Nalu gulado kowulingga ngu, ene ngu nalungga ngulomu nangge. Ene ngundilolo ewolo.

7

Ye Oni Gulalo Damoni, Ma Wilikowelo
(Luk 6:37-38,41-42)

1 Yesusndo mande gula ewolo. Ye oni goweyemo enengo damoni ngu ma
wilikowelo. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo ye nguya wilikoyelowa.
2 Ngundilo nangge, ye dobooguliye damoniye wilikootoyi ngu, Anutndo
damoni ngundilo yeno nguya tewa. Yengo mamana mandelo logoga
dobooguliyemo tetenggoku, ngu Anutndo yeno nguya ngundilo nangge
gumi yunowalo ewolo.
3 Yo, no mande yamonggawo gula yeno ngandilo eteno. Ge ndawugalo
dobooge doongeyimo oo kakawu bodaga oo kenootoni oolooteku, ngu ge
doongengge nenengo de bingo ulungga oolooteku, nguno ge ma kenolo
ingoote?
4 Ndawugalo ge doboogemo ngandilo ete? Doboone, nondo doon-
genggemo oo kakawu bodaga oolooteku, ngu yewe toongewa. Ge ngundilo
eteku, ene nalu bidodomo, de sosi ulungga doongenggemo nguno ooloote.
5 Ge mebuge sangala oni! Ge koleteya de sosi ulungga doongenggemo
oolooteku, ngu andangeya yoko. Ge ngundiya teya ngu, asa, ge mete
doboogemo ngu gome kenolo, oo kakawu bodaga ngu andangewa.
6 Nga mande yamonggawo gula. Ye oo kundingiyi, ngu se, bo ma yunow-
elo. Ye oo ngundilo gome gome bo yunowonggoku ngu, asa, sodedonangge
ene bodo yombuliyolo, wongooni utoni, ngundo yowoolengolo yokiwa.
Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande Keda Mesalango ngu nalu bidodo
ngu ma yootoningga ngu, asa, ye ene yokoyi. Ngundilo ewolo.

Oni Anutno Yanggango Yemboongeweloyi, Ngulo Damoni
(Luk 11:9-13)

7 Yesusndo ngandilo ewolo. Ye nono oolo sumoo ewanggoku ngu, no
yunowano. Ye suwoo suwoo oo erewewelo ngu, ye kenowanggo. Ye
yamako tanggeyisina dikalo, yokakasangootoyi ngu, asa, Anutndo yamako
goosooyunowa.
8 Ye Anutno yemboongelo, oolo sumoo ewanggoku ngu, Anutndo oo
yunowa. Ngundilo nangge, oni simoo bale oo yowelo ngu erewelo, ene
kenowanggo. Ye yamako tanggeyisina dikalo, yokakasangootoyi ngu, asa,
Anutndo yamako ngu goosooyunowa.
9 Ngundilo nangge, oni gula nangonimbo oomanongoyingombolo etoni
ngu, eweyimbo digiga inowa bine? Kini.
10 Ngundi oni gula nangonimbo isolo etoni ngu, eweyimbo sile biyomi
yolo, inowa, bine? Hamoo oolengo kini.
11 Ariya, melako ngano awa awaye sungo sungo, ngundo oo kingo
duwoo gome ngu nangosumooye yunootenggoku, nguno ngu, ye hamoo
ingowanggo. Awaye Sambono oolooteku, ngundo nangosumooyemo sumoo
elo etoyi ngu, hamoo oolengo, ngu oo gome gomemu yunowelo ingowalo
ingowolo.
12 Ariya, damoni gome oolengo yendo oni simoo baledo yeno teyi, elo
ingootenggoku, asa, ye ngu damoningga ngundiya nangge eneno teyi. Yo,
ye ngu damoni nenengo keyootenggoku ngu, asa, ngundo Moseslo mamana
mandega Anutlo ingondudu eyingo oni oo ngundilo etuyelowonggoku, ngu
logono telo, engge tunootewolo.

Keda Oruweloyi Oolega, Ngu Oole Bodaga Ngundilo
(Luk 13:24)

13 Ariya, ye Anutlo mamana mande ngu keyolo ngu, ye Anutlo oni
bidodo oole bodaga tembaniwoolemu nguno oolelo, Anutlo Sambo endemo
oolewanggo. Ene Setanlo oole ngu ulungga mela nenengo gome nangge. Yo,
oni simoo bale oowooyingga oolengo, ngu oole ulungga ngu keyolo, oololo
oonatewanggo.
14 Ene Sambo Endemo oole, ngundo oole tembaniwoolega ngu bodaga
nangge. Yo, keda sugi sugi oluweloyi oole tembaniwoolega ngu bodagamu,
ngulo ye ko biyomi telogo, erewelo nguno oolewanggo. Oni simoo bale
nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngundo nangge kenolo, Anutno oole-
wanggo.

Ye Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe Ganagana, Ngulo Ingondale Teyi! (Luk 6:43-44; 13:25-27)

15 Ye Setanlo ingondudu eyingo oni ebe ganagana ngulo ingondale teyi!
Ngu oni ngundo ye kewooloyemo, oolengo oololo dikalo, tolige mande
yeno ewanggo. Ene imakeyingo damoni telo, tolige yeno ombulo ooloutoyi,
bo gula oowooyi Sipsip enengo damoni ngundilo tewolo. Ene useye
newendemo nguno ngu, ngu se goki biyomi ngundilo. Ngundo ngu ombulo,
sodedonangge yokiwanggo.
16 Ye koletelo enengo damoniyengga ngu wilikolo kenootoyi, ngu ene ne-
nengo bine, ngundi biyomi bine ewanggo. Nga oni nga enengo ootootooye,
ngu gome tetoyi, kenolo ngu, asa, ye nguno ingolo, enengo damoniye
ngu nenengolo ingowanggo. Yo, Damoni dega, ngundo ngu yowoolengolo,
koonda ma tewa. Ngundilo nangge, dimoo uto, kakali sanggili, ngundo
yowoolengolo, mbako ma tewa. Hamoo oolengo kini.
17 Yo, de bidodo gome yanggango telo ngu, ene tanggooli gome nenengo
nangge enggewanggo. Ngundilo nangge, de biyomi, ngundo ene engge
gome metemi ma enggewa.
18 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggewa. Ngundilo nangge, de
biyomingga, ngundo ene engge gome metemi ma enggewa.
19 De bidodo gome ma enggetoyi, asa, ene de ngu doongoolo, deko
yokawanggo.
20 Ngundilo nangge, ye ngundilo oni ngu enengo damoni biyomi teteng-
goku, ngu kenolo, ye nenengo tunoo ingootenggo. Ene ebe ganagana eyingo
oni nanggelo ingowolo. Ngu oni nguno, ene Anutlo damoni ma keyoyingo,
hamoo oolengo kinilo ingowanggo.

21 Ngulo ngu, oni guminggado ngu noolengo Anut Oo Bidodo Sembunaye
etenggoku, ngu gumi nenengo kini. Kini, oni ngu enengo bingamiye okoolo,
ene Anut oowooyi ngulo ma ingolo tetenggoku ngu, ene Anutlo Sambo
endemo enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma uwanggo. Ene oni
gula Awane Sambo endemo oolooteku, ngu gome keyolo ngu, asa, Awane
kenowa.
22-23 Ariya, oode kootusina, Anutndo nalu wenganggakuno wilikoyelow-
eloyi naluno, oni oowooyingga oolengo mayelo ewanggo. Oo Sembuli
Sembunaye Ulungga, noole gengo oowoonggemo, noolendo gengo mandege
keda mesalango ngu wesiyolo, mela yuka biyomi andangelo, damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyim nguya tewololo ewanggoku, ene ngu
nalunggano nguno, nondo mande ngandilo gumi ewano. Yendo ngu yengo
oowooye bingamiye nangge okoolo, nolo nowoondoye hamoo ma teyingo,
ngulo ngu, no yeno mande yanggango eteno. Nondo ngu ye watayi kini. Ye
mbumbuwa oni biyomi! Ye sodedo sayi! No ngundilo ewanolo ewolo.

Ya Yeweloyi Damoni Elaya, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 6:47-49)

24 Ariya, Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Oni gula nolo
mandene gome keyolo, ingolo ngu, ene ingondudu metemi yoote. Ngundilo
oningga ngu, ngu ngandilo. Ene ingondudu metemi yolo, ngulo ene ya
yanggango ngundilo mela yanggangonggakuno de nonggini gagiwi yolo,
yeteku ngu.
25 Ngundilo telo, sono ulungga ombulo, sono tuwi ulungga ootookoolo,
doogo ulungga ombutoni ngu, enengo yangga ngu yanggango ootoolo, ma
dookelo solewa. Ndawugalo ngulo, ene mela yanggangonggano de nonggini
gagiwi nguno yewolo.
26-27 Ngundilo nangge, oni gula nolo mandene ingolo ma keyolo, ene oni
ingonduduni kini ngundilo. Ene ya yeweloyi ngu ingondudu kini. Ngulo ene
ya osiyi ngu mele setoni, mela newendemo amuno ma uwolo. Kini, ene ya
ngu mela sanganimo nangge yewolo. Ngundilo ngulo, sono doogo ulungga
ombulo, sono mewuyi ulungga tetoni, ngu enengo yangga ngu yanggango
kini, ngulo sodedonangge dookelo solewa. Yo, hamoo oolengo, ngu dookelo,
solelo yombuliyomukowalo ewolo.
28-29 Yesuslo mande ngu kinitetoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo
enengo mandeni etuyelowoku, ngu ingolo, ene soliyokolo hamoo in-
gowonggo. Ndatelo ngulo, Yesusndo mandeningga ngu wesiyolo eteku, ngu
mamana mande etuyeloyingo onindo etenggoku, ngundilo ma wesiyolo
ewolo. Kini, Yesusndo mande oni simoo bale yunowoku, ngu yanggango
oolengo ewolo.

8

Yesusndo Oni Mambugolidodoga, Ngu Yomosiyowolo
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

1 Yesusndo pulingga ngu yokolo, ene ameno ombutoni, oni simoo bale
oowooyingga oolengo ene keyolo oolouwonggori.
2 Ngu nalunggano nguno, oni gula mambugolidodoga, ngundo Yesus
tanggeyimo ombulo, penggootelo ewonggori. Noolengo Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, no ingooteno. Ge mete nolo ingoya, noyega, mete tewelo
ewonggori.
3 Ngundilo etoni, asa, Yesus ngu oni mambugolidodogaku ngu kenolo,
nowoondoyi telo, kandeyi eneno yelo, ewonggori. No ngundilo tewelo gome
ingooteno. Ge mete te. Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge ngu oni
mambugolidodogaku, enengo sayininggaku mete tewolo.
4 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ge no manggone gome ingo! Ge oololo
ngu, oni gulano gengo sayi yomosiyooteku, ngulo ma ewelo. Kini, ge sodedo
oolouya, gengo gowege moondege Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngu
etuyelo. Ene ge geyolo ingolo, gowege moondege sayi mete telo, elo ingolo
ngu, kuli Mosesndo ewoku, ngundiya teyi. Ngundiya tetooga, oni simoo
baledo geyolo, ataga gengo sayingge ngu mete tetelo ingowanggo.

Me Oni Tabangongga, Ngu Newende Hamoo Oolengo Tewolo
(Luk 7:1-10)

5 Yesus Kaperniyam endegano nguno utoni ngu, ngu naluno nguno,
me onilo tabango ululu gula ngulo me oni ngu onibi kandegula (100),
ngundilomu ngu soboyelooteku ngu, ngundo Yesusno ombulo, ngandilo
sumoo ewolo.

6 Nolo Oo Bidodo Sembuli Sembune, nolo sulena oni gula sayi ulungga
telo, yano ooloote. Ngu ene kekandeyi ngu kuli kumooyingo, ngu ene
ogingoyingo ulungga yolo oolootelo ewolo.
7 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Nondo
oololo, ene yewe, mete tewalo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, asa, me oni tabango ulungga Yesusno mande gumi
ewolo. Oo Bidodo Sembuli, no oni metemi kini. Ngundilo ngulo, ge nolo
yano ma ombuwa. Ge mande kingo nangge etooga ngu, nolo sulena oningga
ngu, ene mete tewa.
9 Nondo noso nangge nolo oni sobosobo ulungga moole. Ene oo etoni ngu,
nondo oo ngundilo teteno. Ngundilo nangge, nolo me oni nowoondonemo
oolootenggo. Ariya, nondo gulaya, oolou, ewanoku ngu, ene oolouwa.
Nondo gulaya, ombu, elo ewanoku ngu, asa, ngu ombuwa. Nondo nenengo
sulena oni gulaya ko ngundiya te, ewanoku ngu, ene oo ngundilo tewalo
ewolo.
10 Yesusndo enengo mandega ngu ingolo ngu, soliyokolo, yowoolengolo,
oni enedodo namoko nguno etuyelolo ewolo. No yeno hamoo oolengo
eteno. No ngu Iserel oni gula newende hamoo teyingongga, ngundilo no
ma kenowonolo ewolo.
11 No yeno hamoo eteno. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno oni simoo bale
oowooyingga ngu sowe oowooyingga Yudalo oni kini, me oni tabango
ulungga ngundilo. Yo, ngundo Sambo endemo nguya ombulo, oo simbo
ulungga naluno, Ebaraham, Ayisak, Yekob, ngudodo bibitelo, oo nelo
oluwanggo.
12 Ene Anutndo endega enengo Iserel oni simoo bale soboyelooteku,
ngulo yomosiyowolo. Yomosiyootoni, ene enengo Iserel oni simoo bale
oowooyingga nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo ene Sambo endemo
ma oolouwanggo. Anutndo ngu oni ngu oweyelootoni, Setanlo ende biyomi
de nombo ma kumooweloyi nguno oolongoowa. Oolongootoni, nguno ene
uleli ulunggano sendo mogulu ulungga telo, metokalikali telo oluwanggolo
ewolo.
13 Ngundilo elo ngu, asa, Yesusndo yowoolengolo, me oni tabango
ulunggakuya elo, gengo yano u! Gengo nowoondoge hamoo teyingongga,
nondo gengo ko oni yomosiyoowe elo ingowokunggaku, ngu ataga engge
tunootetelo etoni, nalu ngundilo nangge, Yesusndo etoni ngu, enengo ko
oninggaku sodedonangge mete tewolo.

Yesusndo Pita Konggeyi Yomosiyowolo
(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

14 Ariya, Yesusndo ombulo, Pitalo yano ulo, konggeyi kenowolo. Ene sayi
goweyi gookingo ulungga yetoni, yabano wetololuwolo.
15 Ngundilo ngulo, Yesusndo Pita konggeyi kandeyi dowootoni ngu, nguno
nangge, sayininggaku kinitetoni, ngulo ene ootookoolo, Yesuslo oo kalo
yomosiyowolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Sayidodomu Yomosiyelowolo
(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

16 Ariya, suwootetoni, oni simoo bale oowooyingga yuka biyomimbo
yoyoyingomu, ngu yoyolo, Yesusno mayewonggori. Mayetoyi, asa,
Yesusndo yuka biyomiku oni nowoondoyemo oolootenggoku, nguno elo
oweyelootoni, peselo toongewolo. Ngundilo telo, sayi oniku nguya
yomosiyelootoni, ko mete tewolo.

17 Kuli Anutlo ingondudu eyingo oni oowooyi Ayisaya, ngundo Yesuslo
mande ngandilo nakangolo ewolo.
Enendo enesu nangge sayinayi bidodo andangelo yokolo, ene noolengo sayi
oowooyingga kuli koolowoolo oolouwololo ewolo. *Ayisaya 53:4*

Oni Gulado Yesus Keyoweloyi Oolega, Ngu Tango Kini (Luk 9:57-62)

18 Ngu naluno nguno, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo,
Yesus pawangootoyi, ngulo enendo sulena onino ewonggori. Noole sono
koongeyingo anduloko oolewatolo ewonggori.
19 Ngu naluno, Anutlo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ngundo
Yesusno ombulo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge ende bidodo oolouwaku
ngu, no nguya geya oolouwelo ingootenolo ewolo.
20 Ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Deguno se goki
oolootenggoku ngu, ene kengeweloyi musiyo moole. Ngundilo nangge,
nu nguya tagiyedodo moole. Ene no, Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngu
weleweloyi musiyo hamoo oolengo kinilo ewolo.
21 Ngu naluno nguno, oni newende hamoo teyingo gulado Yesus key-
olo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, mete bine, no koletelo oololo, Awane
sobowootoowe, kumootoni melengoologo ko ombuwanolo ewolo.
22 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo gumi ewolo. Oni nolo
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo mete oni bingo melengooyi.
Ene komo ge no keneloya ombulo ewolo.

Yesusndo Etoni, Doogo Ulungga Imakewolo (Mak 4:36-41; Luk 8:22-25)

23 Ngu naluno nguno, Yesus enengo sulena oni nguya wanggo newendemo
uwonggori.
24 Ariya, ngu naluno nangge, doogo ulungga oolengo tunootelo, wendeyi
dookelo, wanggo yowoolalingootoni, wanggo wendoni uwelo tewolo.
Ngundilo tetoni, ene Yesus wanggo newendemo wetololuwolo.
25 Ngundilo tetoni, enengo sulena oni sosoleyingo ulungga oolengo telo,
Yesus yokutuwoolo ewonggori. Oo Sembuli Ulungga, ge komo noole
hoolooweyelo! Noole ataga oonatewelo tetetoku ngalo ewonggori.
26 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo eneno mande gumi ewonggori.
Ye ndawugalo sosoletenggo? Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
bodaga nangge! Ewonggori. Ngundilo elo, ene ootookoolo, doogo sono
nguya yeyolo etoni, sodedonangge imakewolo. Yo, ene ngundilo etoni,
doogo imaketoni, wendeyi nguya nenengo yewoli.
27 Ngundilo tetoni, enengo sulena oni ngu kenolo, ingondudu ulungga
oolengo telo, sosolelo, enengo nangge mande elo sumoo ewolo. Nga
oningga nga ndatelo oningga, ngulo wendeyi, doogo yeyolo etoni, ngundo
manggowo ingolo, ngulo ene sodedonangge imakewolo? Elo ewolo.

Yesusndo Oni Elayagomo Mboolo Biyomi Andangewolo (Mak 5:1-17; Luk 8:26-37)

28 Ngu naluno, ene sono anduloko oni simoo bale mela nguno oolooteng-
goku, ngu oowooyi Gadalin nguno ombutoyi ngu, oni elaya yuka biyomi-
dodo ngu nguya goobooyingowoli. Ene oni melengooweloyi musiyo yokolo,
Yesusno ombuwolo. Mboolo biyomimbo yoyoyingo oni elayaga ngu, se goki
ngundilo. Ngundilo ngulo, oni simoo bale ngu oni elayagado musiyo oole
ma endeyootenggo.

29 Ngu naluno nguno, yuka biyomikundo Yesus kenolo, meno yanggango
elo ewolo. Ge Anut Nangoni, ge nooleno ngano ndawuga tewelo ombute?
Ge noole ogingoyingo ulungga yunowelo ombute, bine? Ataga nalungga,
noole Setanlo ko oni yoyolo, Setando musiyo biyomimo yoyeweloyi nalu
kinilo ewolo.
30 Ngu naluno, bo oowooyingga oolengo sono koongeyingo namoko oo
nelo oluwonggo.
31 Bo oo netoyi, yuka biyomi oni elayagaku nowoondoyalimo oluwong-
goku, ngundo bo kenolo, ngulo ene Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo
ewolo. Noole oweyelootoyi, oolelo, mete noole bo andu nowoondoyemo
uwato, bine? Elo ewolo.
32 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo ngu ingolo, mande gumi
ewolo. Yo, mete ngundiya teyi! Ene ngundilo etoni, ariya, yuka biyomiku
oni elayagaku yoyokolo, boku nowoondoyemo utoyi ngu, ariya, sodedo-
nangge boku kendutelo oololo, mela tembanimo solelo, sono koongeyin-
gomo ulo, nguno kumoomukowonggori.*
33 Ngundilo tetoni, bo sobosobo oniku ngu kenolo, sodedonangge ene
kendutelo, endemo ko oololo, bo bidodo kumoowonggoku ngulo elo, ko, oni
elayaga yuka biyomimbo yoyoyingo ngu mete tewoliku, ngulo nguya elo
endeyowoli.
34 Ngundilo etoyi, ngu endemo simoo baleku bidodo sanggili telo, Yesusno
mayewonggori. Ene Yesus kenolo ngu, nguno solengoyelo, sumoo sumoo
inolo, nga melangga nga yokoya, gulasina toongelo ewonggori.†

9

Yesusndo Oni Kekandeyi Kuli Kumooyingongga Ngu Yomosiyowolo
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo wanggo newendemo ulo, sono
koongeyingo anduloko oololo, enengo ende damonimo ko mayewolo.
2 Mayetoni, oni kekandeyi kuli kumooyingongga yabano yelo, oni gi-
dalegado sumoolo, Yesusno mayewolo. Ariya, Yesusndo ngu oni ngulo
nowoondoye kenolo ingowolomu ngu, ene enengo nowoondoyemo hamoo
teyingo kenolo, ngulo ene ngu sayi oninggakuya ewolo. Nangone, nowoon-
doge imakeyingomo ootoo. Nondo gengo mbumbuwage andangelo yokolo
kapengo yetenolo ewolo.
3 Ngundilo etoni, Moseslo mamana mandeno etuyeloyingo onindo ngu
ingolo, enengo nangge mande elo, ingolo ewolo. Nga oningga ngando, Anut
kootuyisina elo yumooyinolo mande biyomi etelo ewolo.
4 Asa, Yesusndo enengo nowoondoye bidodo kenolo ingolo, ngandilo
sumoo ewolo. Ye ndawugalo yengo nowoondoyemo ngundilo biyomi
ingootenggo?
5 Oole elaya ngu sayi oningga nguya eweloyi ooloote. Ndawu oolega
ngu dagate? Nondo enedodo ewano, gengo mbumbuwa andangelo yokolo
kapengo yewano; ngundi, ge ootookooya ooloulo ewano, bine? Ndawu
oolega ngu gome? Elo sumoo ewolo.
6 No nenengo etuyelolo ewelo. No Anut Nangoni Oni Kilalongo ootoolo,
yanggangonedodo no mete melako ngano oni bidodo mbumbuwa andan-
gelo yokolo, kapengo yewanolo ewolo. Ariya, ene ngu oni kekandeyi kuli

* **8:32:** Moseslo mamana mandeno ngu, Iserel oni bo sobowoolo, ko, utolo neweloyi nguya, loogu oolengo tewolo. Ariya, Yesusndo boku yoyokootoni kumoomukowonggori. † **8:34:** Ene ngundilo ewonggoku, ndawugalo ngulo, Yesusndo enengo bo sobowoolo, digi yoweloyi koyi, ngu yombuliyowolo.

kumooyingongga nguya ewolo. Ge ootookooya, gengo yaba yoya, gengo
yano ulo ewolo.
7 Ngundilo etoni, ene ootookoolo, enengo yano uwolo.
8 Oni simoo bale namoko oluwonggoku, Anutndo yanggango oni
yunowoku, ngu kenolo ngu, ene soli ulungga yokolo, Anut oowooyi
bingamilo okoowonggori.

Yesusndo Matiyu Negongowolo
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

9 Ngu naluno nguno, Yesusndo nguno oololo, Gabman bobeye yoweloyi
oni oowooyi Matiyu ngu kenolo ewolo. Ge ombuya, no kenelo, ewolo.
Ngundilo etoni ngu, asa, Matiyu ootookoolo, Yesus keyolo oolouwolo.
10 Yesusndo sulena oni nguya, Matiyulo yano oololo, oo netoyi ngu, digi
yoweloyi oni gula, ko, mbumbuwadodo oni nguya ombulo, ngudodo oo
newonggori.*
11 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ngundo
Yesuslo sulena oniku yeyolo ewolo. Ndawugalo yengo oo Sembuli ngu
bobeye yoweloyi oni, ko, mbumbuwadodo oni nguya oo netenggo? Elo
sumoo ewonggori.
12 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, mande gumi ewolo. Oni sayi kini
ngu, sayi mambu yomosiyoweloyi Dokta onino nguno ma oolouwanggo.
Kini, oni sayidodo, ngundo nangge Doktano oolouwanggolo ewolo.
13 Kuli Anutlo ingondudu ewo onindo nakayanggano nguno Anutlo ewolo.
Nondo ngu nowoondoye ebe ino ino teweloyi damoningga, ngulo gome
ingooteno. Ngu damoningga, ngundo nono woolo yeweloyi, ngu
dagatelo ewolo. *Hoseya 6:6*
Ene mande soweyolo gula ewolo. Ye Anutlo ingondudu ewo oni ngulo
mande ngu gome ingoyi, ngulo damoni ndatelo? Ngundilo nangge, no oni
nenengombolo nangge ma ombuwono. Kini, no oni mbumbuwadodomu
negoyelowelo nguya ombuwonolo ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Damoni
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 Ngu naluno nguno, sonoyeloyingo oni Yon oningga ngulo sulena onindo
Yesusno ombulo, sumoo ewolo. Ndawugalo ngulo, nolo, ko Parisi oni nguya
oowali loogu telo, gengo sulena oni ngundilo ma tetenggo? Elo sumoo
ewolo.
15 Yesusndo mande ngu ingolo, ngulo gumi ewolo. Bale yoweloyi naluno,
dobooguline, yayane, awa namone mayetoyi ngu, nguno oni oni teweloyi
naluno, oowali ma loogu teweloyi. No melako ngano ma oluwanoku
nalunggano ngu, asa, nenengo sulena oni oowali loogu tewanggolo ewolo.
16 Yesusndo mande yamonggawo elaya yunolo, ngu etuyelolo, da-
moni keda ko damoni kulimi ngu ma gooboowoowelo. Ngu ngandilo:
Oni kumba sosowoo kedaga yolo, ngundo nenggulo kulimingga ngulo
wetu ma ukingolo weyomoowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, ngu
kumba sosowoongga, wetu ukingowonggoku, ngundo nenggulo ko oom-
boongewa. Kedanggakundo kuliminggaku oomboongetoni, nguno wetu
ulungga tunootewa.

---

* **9:10:** Yuda melako nguno Gabman bobeye yoweloyi oni, ngulo damoni biyomi ngu ngandilo. Ngu oningga, ngundo gabmando uli ewaku, enendo bobeye dagalo, awuloko elo, digi gumi enengo yolo, gumi gidalega ngu andangelo, Gabman nguno inoote. Yuda oni ngu enengo damoni watayi, ngulo ene yakaka onilo etenggo.

17 Ngu ngandilo: oni gulado bo simoongo kedamu yolo, si kulimimo
ma siliyoote. Ndatelo ngulo, ngundilo tewaku, bo simoongonggakundo
si kuliminggaku oomboongelo, melako solelo, si, bo nguya yombuliyowa.
Ngundilo nangge, oni bo simoongo, si kedamo siliyootoyi, ngu bo, si nguya
mete oluwalo ewolo.

Yesusndo Tabango Oningga Namboni Yokutuwoolo, Bale Sayidodoga Nguya Yomosiyowolo

(Mak 5:22-43; Luk 8:40-56)

18 Yesusndo mande soweyolo, elo etoni ngu, goobooyingo yalo tabango oni
gula ombulo, boodoo oondookelo ewolo. Anangu, no nambone kumoote.
Mete, ge ombuya, kandege eneno yeya, yokutuwootooga, ene ko ootookoolo,
keda olinilo ewolo.
19 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo, enengo sulena onidodo ootookoolo,
ene keyolo oolouwonggo.
20 Ngu naluno, bale gula kombolo sayi yolo, mooma nalu kande elaya
kegidembolo elaya oluwoku, ngundo Yesus kootusina oololo, nengguloni
tanggeyisina dowoowolo.
21 Enengo newendemonggo ngu ngandilo ingolo ewolo. No nengguloni
tanggeyisina nangge dowoowanoku ngu, asa, nenengo sayine mete
kinitewa, ingolo ewolo.
22 Ngundilo tetoni ngu, Yesusndo yowoolengolo, kenolo ewolo. Nambone,
mete, ge nowoondoge imakeyingo ootoo. Ge nolo nowoondoge hamoo
teyingo ngulo ngundilo nangge, sayingge kinitetelo ewolo. Ngundilo etoni,
ngu naluno nangge, enengo sayinggaku kinitewolo.
23 Ariya, Yesusndo tabango oninggakundo yano ombutoni, nguno oni
simoo bale oowooyingga oolengo nguno ootoolo, sendo mogulu telo, nggusi
uwoolo oluwonggo.
24 Yesusndo oo ngundilo kenolo ewolo. Anangu, ye sayi! Nga bale
buniyongga nga ngu ma kumooyingo, ene wetoloote nanggelo ewolo. Ene
ngu mandega ngu ingolo, ngulo ene yumoo inowolo.
25 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo oni simoo bale oweyelootoni ngu, en-
desina ooletoyi, ya newendemo ulo, bale buniyonggaku kandeyi dowootoni,
ko keda telo ootookoowolo.
26 Ngu ooga tunootewoku, ngulo mandeni sodedonangge ende bidodomo
ngu mela guminggano oolooteku, ngu ingowonggo.

Yesusndo Oni Elaya Doongeyali Kilingomu, Ko, Oni Manggowo Gosiyoyingongga Nguya Yomosiyowolo

27 Ngu naluno nguno, Yesusndo ngu endega yokolo ooloutoni ngu, oni
elaya doongeyali kilingomu ene keyolo, meno yanggango ewoli. Ge Yuda
onilo tabango ulungga Dewit ngulo osiyi! Ge noolengo nowoondoyi yuno!
Elo ewoli.
28 Yesusndo ngu ingolo, ene nowoondoyali kenowelo yano utoni, ngu oni
doongeyali kilingo elayagaku nguya uwoli. Yano utoyi ngu, asa, Yesusndo
elayagaku yeyolo, tewooyelolo, sumoo ewolo. Yali nowoondoyalimo ngu
nondo yomosiyeloni ingooteli, bine? Ene ngundilo etoni, doongeyali kilingo
elayagakundo mande gumi ewoliyo. Oo Sembuli Ulungga, ge mete noole
yomosiyololo ewolo.
29 Ene mande ngundilo etoli ngu, asa, Yesusndo kandeyi doongeyalimo
yelo ewolo. Ariya, yali nowoondoyali nono hamoo tetoli ngulo, ataga
ngundilo nangge, engge tunootewalo ewolo.

30 Ene ngundilo etoni, sodedonangge doongeyali mete tewolo. Ngundilo
tetoni, asa, Yesusndo enedodo mande yanggango ewolo. Yali ingondale teli!
Yali oni gulano nga ooga ngalo ma ewelo! Elo ewolo.
31 Ene ngu oni elayagaku endesina oolelo, ngu ooga Yesusndo tewoku,
ngulo mandeyi sodedonangge ende bidodomo ngu mela guminggano
oolooteku, ngu wesiyolo ewoli.†
32 Ngu naluno nangge, Yesusndo ngu endega yokolo, ooloutoni ngu, oni
gidegado oni gula yuka biyomimbo manggowo gosiyoyingomu, ngu yolo,
Yesusno ombuwolo.
33 Ariya, Yesusndo ngu yuka biyominggaku owetoni, ngu oninggaku
mande ewolo. Oni simoo bale ngu kenolo, soliyokolo ewolo. Noole kuli
ngundilo ooga Iserel melako tunootetoni, ngu ma kenowololo ewolo.
34 Ngundilo ngulo, Parisi onindo Yesuslo ko kenolo, nowoondoyemonggo
boguwoolo mande ngandilo ewolo. Ene mboolo biyomi Setanlo yanggan-
gomonggo ngu andangetelo ewolo.

Noole Anutno Yemboongetooye, Ko Oni Oowooyingga Soweyelootoni, Enengo Kono Ombuwanggo

35 Ngu naluno nangge, Yesusndo ende bidodomo endeyolo, Yudalo goo-
booyingo yano ulo, simoo bale etuyelolo, Anutlo Mande Keda Mesalango
wesiyolo yunolo, oni simoo bale yowoosoolo, Anutlo mande damoningga,
ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno utoyi, ene nowoon-
doye hamoo teweloyim. Ngundilo telo, ene oni sayidodomu, ko, sayi
oowooyingga nguya yomosiyelowolo.
36 Yesusndo oni simoo bale yeyootoni, ene kowuli oowooyingga ingolo,
ngulo ingondudu ulungga telo, ene biyomi nangge oluwonggo. Yesus
newendemonggo yeyolo, ngulo nowoondoyi ulungga yunowolo. Ndawu-
galo ngulo, oni simoo bale ngu Sipsip ingonduduye kini ngundilo, ko,
sobowooweloyi ko oni gome nguya kini.
37 Ngundilo ngulo, enengo sulena onikuya mande gula ngandilo ewong-
gori. Oowali oowooyingga kono kuli mandoni yewoku, ene ngulo ko oni
oowooyingga kini.
38 Ngundilo ngulo, ye komo Anutno kila etoyi, ko oni oowooyingga
suleyelootoni, Anutlo kono ombulo, oni simoo bale goobooyelowanggo.
Ewolo.‡

10

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya Negoyelowolo

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidem-
bolo elayagaku negoyelootoni, ombutoyi, yanggango yunootoni, ene yuka
biyomi owelo, oni sayidodo ngu mete yomosiyelolo, moondeyemo kowuli
ngu andangetenggo.
2-4 Yesuslo sulena oni ngu ngandilo: Sayimon oowooyi gula Pita,
ko, enengo koneyo Enduru; Yems ko Yon ngu Sebedi simoongo; Pilip;
Batolomeyu; Tomas Matiyu, ngu bobeye yoweloyi oningga; Yems ene
Alipiyaslo nangoni; ko Tadiyas; Sayimon, ngulo damoni ngandilo: enengo

† **9:31:** Yesusndo mande ngundilo eyingo ngu, ndawugalo ngulo, ene nalu logono sayi oni yomosiyelolo ngu, enengo ko nenengo Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo eweloyi, ngu ma tewa. ‡ **9:38:** Nga mandega nga ngu, Yesusndo hamoo oowali kono ngulo ma ete. Kini, oowali mandoni yewoku, ngu oni simoo bale ene nowoondoyemo hamoo teweloyi namoko tetenggoku ngundilo.

mela, ngu mela gula onindo, sobowooweloyi ingonduduni kini oolengo. Ko Yudas Iskariyoot ngu oningga, ngundo damodamoni telo, Yesus me oni kandeyemo yewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya Ko Yunowolo
(Mak 6:7-13; Luk 9:1-5)

5 Yesusndo enengo sulena oni kilalongo mamana mande ngundilo yunowolo. Ye oni sowe oowooyingga Yudalo oni kini nguno ma uwelo. Ye ende gidega Sameriya mela nguno oolootenggoku, nguno nguya ma uwelo.
6 Kini, ye Iserel oni simoo bale nangge nguno oolouyi. Ene Sipsip, ngundo enengo oole yokootenggoku ngundilo.
7 Ye oolouya ngu, mande ngandiya wesiyoya eyi. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli namoko ombute.
8 Ye ko gula ngandiya teyi. Ye sayi oni yomosiyeloya, oni kumooyingomu yokutuyeloya, ko moondeye golimambudodomu oni yomosiyelootoyiga mete tetoyiga, ko yuka biyomi nguya oweyeloyi. Nondo ye Anutlo mamana mande yunolo, ko nondo ko biyomi telo, yengo nowoondoye hamoo teyingongga, ngu yanggango kingo yunowono. Ariya, ngundilo nangge, ataga, yengo nalu, yeba nangge saya, oni simoo baleno ngundiya kingo yunoyi.
9 Mete, ye bobeye ma yolo, siliyowelo.
10 Ye siyaki, ko towi elaya, keye goweyi elaya, ko usutoko gula, ngu ma yowelo. Kini, oni endemo oolootenggoku, ngundo mete oo bidodo yunolo hoolooweyelowanggo.
11 Ngundilo nangge, ye ende ululumo ko bobodimo, nguno ye oni gome ereweya, yeyoya, oni metemi nenengongga kenoya, ngundo yano nangge oodega, oolouya, nalu saweloyigakuno yokoya sayi.
12 Ye ya gulano uya ngu, oni ngu yano oolootenggoku, ngu kumana yunoyi.
13 Oni simoo bale ngu yano oolootenggoku, ngundo ye gome soboyelootoyiga ngu, ngu Anutlo kumanangga enedodo mete oluwa. Asa, ngundilo nangge, enendo gome ma soboyelootoyiga ngu, ngu Anutlo kumanangga eneno ma oluwa.
14 Ngundilo nangge, oni gulado yoyolo, enengo yano ma utoni ngu, ko endemo oni simoo baledo Anutlo mande kootu inootoyiga ngu, asa, ye ende yokoya, oolouya ngu, keyemo gugukakawu yonggulumooya, ye sayi.*
15 Nondo yeno hamoo eteno. Kootusina, oni simoo bale wilikoyeloweloyi nalu ulunggano, ngu Anutndo ngu endemo oni simoo bale ngu kowuli ulungga oolengo yunowa. Ngu endemo kowulingga yunoyingo, ngundo oni simoo bale Sodom ko Gomora ende elayagano kowulingga, ngu dagatelo ewolo.†

Kootusina, Kristen Onino Tewootewoo Gula Gula Tunootewa
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 Yesusndo mande gula ewolo. Ye gome ingondale teyi! Nondo ye Kristen oni, Sipsip ngundilo ngu suleyelootoowe, se goki kewooloyemo

---

* **10:14:** Ngundilo tetoyi ngu, Anutndo endemo oni kumana biyobiyomi ulungga ene yunowa.
† **10:15:** Kuli Ebarahamlo naluno, ngu ende elayagano, simoo bale bidodo nowoondoye ingondudu biyomi ulungga, ko mbumbuwa ulungga oluwonggo. Ngundilo ngulo, Anutndo enengo mbumbuwa ulungga oolengo ngu kenolo, ngulo ene Sambononggo de suleyootoni, ombulo, ngundo ngu ende elayagaku, oni simoo bale nguya oo bidodo demukolo kinitewolo.

oolouwanggo. Ye silelo damoni keyoyi. Ene ingondudu ulungga telo, oo gome kenolo ingolo, oo tewelo ingooteku, ngu tete. Ye nu mumukondililo damoni nguya keyoya, ngunonggo damoni biyomi teweloyim, ngu ma ingowelo.

17 Ye onilo ingonda gome teyi! Enendo yoyolo, ya biyomimo oolelo, wilikoyeloyi musiyomo oolelo, enengo goobooyingo yano gisasaluyelowanggo.

18 Ye nono oni nowoondoye hamoo tetoyi, ngulo enendo ye yodowoolo, Gabman oni, ko, melako oni koleteyingo tabango ulungga, ngu doongeyemo ombuwanggo. Ngundilo ngulo, ngu naluno, ye Anutlo Mande Keda Mesalango ngu onino, ko oni sowe oowooyingga Yuda oni kini, nguno nguya wesiyoya yunoyi.

19 Ye nono nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo kowulingga ngu tunootetoni ngu, ye nowoondoyemo sosolelo, ngandilo ma ingowelolo ewolo. No oni ululumo ndatelo mandega ewano; ngundi, enendo etoyi ngu, nondo gumi ndatelo ewanolo ma ingololuwelo. Ngu nalunggano nguno, ye ma sosolewelo. Ndatelo ngulo, yengo Anut, ngundo ingondudu ye yunootoni, mande ngundilo wesiyolo ewanggo.

20 Yengombo ngu oo ngu ma wesiyolo ewanggo. Kini, Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo nangge ingonduduyemo etoni ewanggo.

21 Kowuli naluno, oni gulado koneyo dowoolo, oo wilikoweloyi musiyomo ooletoni, uleyi kumoowa. Ngundilo nangge, eweyimbo nguya nangonimo ngundilo tetoni, simoongombo ewenemi nguya ngundilo tewa.

22 Yo, hamoo, ngu naluno, ye nolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo yeya nowoondoye biyomi ulungga ingowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, oni gula newende hamoo yanggango telo oode, nalu wengamo oluwaku ngu, asa, Anutndo ene yootoni, ngu oningga ngu Anutya sugi sugi oluwali.

23 Oni simoo bale ende gulado yombuliyelowelo tetoyiga ngu, ye ende gulano sodedo sayi. Ngu endemo oni ngundo nguya damoni biyomi yeno tetoyi ngu, asa, ye ende gulano sopiyoya sayi. No yeno hamoo oolengo eteno. Ye Iserel ende bidodomo ko ngundilo ngu ma temukoyingomo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo ko ombulo yoyowano.

24 Simooye Skulno oolouwonggoku ngu, ngu komo enengo etuyeloyingo oningga ngu nowoondoyemo oliyi. Ene ngundilo nangge, sulena oni nguya komo enengo sobosobo oni ululu nowoondoyemo oliyi.

25 Mete Skul oni nguya, etuyeloyingo oni ngu kilalongo oolengo tunootewanggo. Ngundilo nangge, sulena oni nguya enengo oni ululu kilalongo oolengo mete tunootewanggo. Ngu hamoo, nondo yengo nowoondoye hamoo teyingo ngulo Awaye oolooteno. Ene nolo me oni gidalegado no kootunesina oowoone biyomi Setan, ngundi, Biyelsebab elo ngu, asa, ngundilo nangge, ye nolo kilalongo telo oolootenggoku, ye nguya ngundilo kootuyesina oowooyi biyomi guladilo guladilo ewanggo.

Oni Komo Ene Anutlo Nangge Sosoleyi
(Luk 12:2-7)

26 Ngundilo ngulo, ye me oni melako ngano oolootenggoku, ngu ma sosolewelo. Ndatelo ngulo, mande bidodo nowoondoyemo ngu ingolo, kombiteyingo oolooteku ngu, kootusina oode, tunoo oolengo tunootemukowa. Ngu oo ngu wiliyoyingo ngu, kootusina, onindo kenowanggo.

27 Nondo mande uleriko etuyelolo, yunootenoku nga ngu, yendo mela himi sano wesiyoya yunoyi. Ngundilo nangge, ye mande tolige sodeyebo

ingootenggoku ngu, ye mande eweloyi musiyomo, ngunonggo mande wesiyoya eyi.

28 Ene ye oni goweye moondeye uleyi kumootenggoku, ngulo ma sosolewelo, ndatelo ngulo, ene gaboye nguya mete ma uleyi kumoowa. Kini, ye komo Anutlo nangge sosoleyi. Ngundo ngu, ene mete moondeye gaboye nguya elayadodo Setanlo ende biyomi, de nombo ma kumooweloyi, nguno ye oolongooyelowa.

29 Oni ngu nu bobodi digi tanggooli gulanangge, ngundo nangge uliyootenggo. Ene Awaye Sambono oolooteku, ngundo ma ingootoni ngu, asa, ngundilo nu bobodi ngu melako ma solewa.

30-31 Yo, Anutndo nu ngulo gome ingolo, sobowoolo, ene ye soboyelolo ingooteku, ngundo nu bobodi soboyelooteku damoningga, ngu dagate. Yo, Anutndo tabaye uye ngu kuli kandangelo, ingowoku ngu, ye ngu watayi kini. Ngundilo ngulo, ye ma sosolewelolo ewolo.

Yesus Oowooyi Wesiyolo Eweloyimbolo Ma Sosolewato (Luk 12:8-9)

32 Ngulo oni gulado no oowoone oni simoo bale doongeyemo wesiyolo, ewaku ngu, nondo nguya ngu oningga oowooyi Awane Sambono oolooteku, ngu doongeyimo nguya wesiyolo ewano.

33 Ene oni gulado oni simoo bale doongeyemo no kootu nunootoni ngu, asa, nondo nguya ngu oningga Awane Sambono oolooteku, ngu doongeyimo nguya kootu inowano.

34 Ye ngandilo ma ingondudu tewelo, no melako ngano ebe yeni, kumoowelo ombutelo, ma ingowelo. Kini, no ebe yewe kumoowelo ma ombuwonowolo. No duge ngu Anutlo mandeni ngundilo ngu yolo ombuteno.

35 Yo, nolo dugega ngando ngu oni simoo bale bidodo kewoolo wesowooyilootoni, wata elaya tunootelo, gula oni simoo bale nono nowoondoyemo hamoo telo oodoyi, oni simoo bale wata gula nowoondoyemo hamoo ma teyingo oluwanggo. No ngulo ombuwono. Simoo gulado eweyimboya mundi telo, sungo sungo oluwali. Bale gulado nemimboya mundi telo, sungo sungo oodoli, ngundilo nangge, bale gulado neboyiboya mundi telo oluwali.

36 Ngundilo nangge, oni simoongolo ya gulananggemo oolootenggoku, nguya mundi telo, sungo sungo oluwanggo. *Mayika 7:6*

37 Oni gula eweyi nemimbolo nangge ingooteku damoningga, ngundo nolo ingooteku damoningga, ngu dagatoni ngu, ngu oningga ngu nolo doboone kini. Ngundilo nangge, oni gula nangoninggalo ko namboninggalo gome ingooteku damoningga, ngundo nolo ingooteku damoningga, ngu dagatoni ngu, asa, ngu oningga nguya nolo doboone kini.

38 Ene oni gula enengo newendemo hamoo teyingo ngulo ene ma kumoowelo telo, ngunonggo ene no kenelowaku ngu, asa, ngu oningga nolo doboone kini.

39 Oni gula melako ngano enengombo enengo keda oluweloyiga ngu yowaku ngu, oniyooge, kootusina, ene oonatewa. Ngundilo nangge, oni gula nolo ingolo, meyelo, nolo konemo enengo keda sugi sugi oluweloyi yokowaku ngu, asa, ngu oningga, ngundo noya keda sugi sugi oluweloyi ngu Sambo endemo yowa.

Oni Uli Metemi Yoote (Mak 9:41)

40 Oni gulado ye yomosiyelowaku ngu, ene ngundilo nangge, no nguya
yomosineloote. Ngundilo nangge, oni gulado no yomosinelooteku ngu, asa,
ene Anut, no sulenelootoni ombuwonokungga, nguya yomosiyoote.
41 Oni gula Anutlo ingondudu ewo oningga ombutoni, kenolo, no Anutlo
ingondudu eyingo oni hooloowewelo ingolo, ene yolo, enengo yano ulo
gome sobowooteku ngu, asa, Anutndo ngulo uli ulungga inowa. Ngundilo
nangge, oni gula oni nenengo metemingga ombutoni, kenolo, ingolo, ene
yolo, enengo yano ulo sobowoowaku ngu, asa, ngu oningga nguya Anutndo
uli ulungga inowa. Ndatelo ngulo, onindo oni Anutlo ko tetenggoku, ngu
hoolooweyelootenggoku ngu, Anutlo ko goboolo tetenggo.
42 Oni gulado ngu oni simoo bale nolo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu oowooyidodo kini, ngu kenolo, ingolo, ngulo ene sono gingo tobano
wendolo, inowaku ngu, asa, no yeno hamoo eteno. Ngu oningga ngu uliyi
gome yowalo ewolo.

11

Yondo Enengo Sulena Oni Gidega Soweyelootoni, Yesusno Oolouwolo (Luk 7:18-35)

1 Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku, ko
teweloyi ngulo mande yunowolo. Ene mande kinitetoni ngu, asa, ene
ngu endegaku yokolo, ende oowooyingga ngu Galili mela oolooteku nguno
oololo, Anutlo mande wesiyolo etuyelolo, oni simoo baleno yunowolo.

2 Ngu naluno nguno, Sonoyeloyingo oni Yonngga ya biyomimo oode,
ngunonggo Yesusndo ko tewoku ingolo, ngulo enengo sulena oni
suleyelootoni, Yesusno oololo, sumoo ewelo.
3 Ene Yesusno mande ngundilo sumoo ewolo. Ge nooleno nenengo tunoo
oolengo e. Ge Yuda onindo oni ulungga sobowootetoku, bine; ngundi,
noolendo oni gula sobowoowato, bine? Elo ewolo.

4 Ene oo ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye
oolouya, Yonno oo kenolo ingootenggoku, nga eyi.
5 Ye oolouya, Yonno ngandiya eyi. Oni doongeyi kilingomu ngu ataga
doongetetoyi; oni keye biyomimu ataga gome endeyootoyi; golimambudodo
oni enengo goweyi ataga metemi tetoyi; oni sodeye tuwoomu ngu mande
ingootoyi; oni kuli kumooyingomu ataga ootookoodoyi; owoolongo oni
Anutlo Mande Keda Mesalango ataga ingootenggo.
6 Oni gula newende nolo hamoo telo, ingonduduni elaya kini oluwaku
ngu, ariya, ngu oningga newende imakeyingo ootoolo, oni oni tewalo ewolo.

7-9 Ariya, Yonlo sulena oniku ngu ingolo, ene sawonggori. Ngundilo
tetoyi, Yesusndo oni simoo bale kewooloyemo, Yonlo mande ewolo. Ye
kuli oni kini kingo melako oolouwonggoku, nguno ndawuga kenowonggo?
Ye, bine, doogobo kumuku nungo umamingootoni, kenowelo oolouwonggo,
bine? Kini, ye nguno ndawuga kenowelo oolouwonggo? Ye bine, oni
gulado nenggulo gomengga tetoni, ngu kenowelo oolouwonggo, bine?
Kini, oni nenggulo gome gomemu tetenggoku ngu, ene mela oni sobosobo
koleteyingo ulungga, ngundo yano nangge oolootenggo. Asa, ye nono eyi.
Ye nguno ndawugalo oolouwonggo? Anutlo ingondudu eyingo oningga
kenowelo oolouwonggo, bine? Yo, no yeno hamoo eteno. Yon, ngu Anutlo
ingondudu ewo oni, ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni gidega ngu
dagayeloote.

10 Yo, Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo Anutlo ingondudu
eyingo oni gidega ngu dagayeloote. Ndatelo ngulo, Anutlo mandeno,
Anutndo Yonya ngandilo ewolo.
Nondo ko oni gula suleyootoowe, ngundo ge koletelo ulo, nolo mandene we-
siyolo ewa. Ngundo gengo oolege yoonenengowalo ewolo. *Malakayi 3:1*
11 Nondo yeno hamoo eteno. Sonoyeloyingo Yon ngulo oowooyi, ngundo
melako oni tunooteyingo nga bidodo dagayeloote. Ene Anut doongeyemo,
nolo nowoondoye hamoo tetenggoku, ngu kewooloyemo oni bingamini
kiningga, ngudodo Sonoyeloyingo Oni Yonlo oowooyi dagate.
12 Yo, kuli Sonoyeloyingo Oni Yondo no tunooteweloyi, ngulo mande
wesiyolo ewolo. Ngu naluno, ko ataga nga naluno nguya, Anutlo me oni
enengo yanggangoye, ngundo Anutlo mande damoni, ngundo enengo oni
simoo bale soboyelooteku, ngu keyoyelolo, andangewelo ko yanggango
tetenggo. Ene ngundilo tetenggoku, ene oni oowooyingga oolengo Anutno
nowoondoyemo hamoo tetenggo.
13 Anutlo ingondudu eyingo oniku, mamana mandeno nguya, ko
Sonoyeloyingo Oni Yon nguya, ngu bidodo nga nalunggano ngano, Anutndo
noole ko yoyoweloyi oni Kristus suleyootoni ombuweloyi, ngulo mande
ewolo.
14 Ene ye mete nowoondoyemo hamoo teya ngu, asa, ye ingoyi. Yon ene
Ilayisa oningga ngundo ombute.
15-16 Oni gula sodeyidodo tetoningga ngu, asa, ene komo gome ingoni!
Oni simoo bale ngano oolootenggoku, ngu simooyembo ende kewooloko
koondoongetetenggoku ngundilo. Simooye wata gulado simooye gidegalo
meno yanggango ewonggori.
17 Noole nggusi uwoolo, yambo utooye, ngulo ye ma kunowonggori.
Ngundilo nangge, noole nggusi uwoolo, nowoondoyi teweloyi yambo
utooye, ngulo ye ma sendowonggorilo ewolo.
18 Ngundilo nangge, simooyembo koondoonge tewelo ma oni oni teyingo,
ngulo ye nguya, Sonoyeloyingo Oni Yon oningga, ngulo ko nolo nguya, ye
noolengo ma oni oni tetenggo. Yo, Sonoyeloyingo Oni Yon ngundo ombulo,
ene oowali ko Wayin sonoyi nguya oowooyingga ma netoni, ngulo oni simoo
baledo enengo damoni ngundilo kenolo ewolo. Nga oningga nga ngu, yuka
biyomi eneno oolootelo ewolo.
19 Ene Anut Nangoni Oni Kilalongo nondo ombulo, oowali nelo, Wayin
sono bodaga netoowe, enendo neyolo etenggo. Nga oningga nga oowali
ulungga oolengo, logoyimo neweloyi, ngu dagalo nete. Ngundilo nangge,
ene Wayin sonoyi nguya ulungga logoyimo neweloyi, ngu dagalo nete.
Ene Gabman bobeye yoweloyi oni ko mbumbuwadodo oni nguya ngulo
dobooyelo ewolo. Ene Anutlo ingondudu gomengga, onindo ngu kenolo,
ngandilo ingootenggo. Anutlo simoo bale, ngundo damoni gome nenengo
ngu keyootenggoku, ngundo simoo bale gidalega etuyelootoyi, kenolo
etenggo. Hamoo oolengo, Anutlo ingoyingoni gomengga nga ngu, nenengo
oolengolo etenggo.

Ende Gidegalo Simoo Bale Nowoondoye Ma Yowoolengolo Teyingo, Ngulo Nowoondoyi

(Luk 10:13-15)

20 Yesusndo ende gidegawoole damoni sungo oolengo gula onindo ma
teweloyim, ngu oni simoo bale doongeyemo tewolo. Ngundilo tetoni, ene
oni simoo baledo oo ngu kenolo, nowoondoye ma yowoolengowonggori.

Ngulo Yesusndo ngu naluno nguno damoni yelo, ngu endemo simoo bale ngu yeyolo mamanayelowolo.
21 Ye Korasin, ko, Betsayida ende elayaga nguno simoo bale oolootenggoku, yengo nondo nowoondoyi yunooteno! Nondo Tayiya ko Sayidon ende elayaga, nguno simoo baleno damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu nondo yengo endemo tewonoku, ngundilo eneno tetoowe ngu, asa, ngu ende elayagano oni simoo bale, ngundo ngundilo oo kenolo, nowoondoye kowuli ingolo, ngulo ene sodedonangge nowoondoye yowoolengolo, nolo hamoo ingowanggo.
22 Asa, no yeno hamoo eteno. Kootusina, oni simoo bale wilikoyeloweloyi nalu ulungga nguno, yendo kowuli yowanggoku, ngundo Tayiya ko Sayidon onilo kowuliye tunootewaku ngu dagalo yowanggo.
23 Ariya, ataga, no ye Kaperniyam endemo oni yeya eteno. Yengombo ingootenggoku, yengo ende ngundo ende bidodo melako oolootenggoku nga dagayeloote, bine? Ngundilo nguya kini. Anutndo ye yoyolo, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno oolongooyelowa. Oni gulado Sodom endemo, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, nondo ye kewooloyemo tewonoku ngu, ariya, ataga Sodom endega ngundilo oluwa.*
24 Ene no yeno hamoo eteno. Kootusina, oni simoo bale wilikoyeloweloyi nalu ulungga nguno, yengo kowuliye yowanggoku, ngundo Sodom onilo kowuliye tunootelo, ngu dagawalo ewolo.

Ye Nono Ombuya, Kengeya Oliyi (Luk 10:21-22)

25 Ngu naluno, Yesusndo Eweyimo yemboongelo ewolo. Awa, ge sambo melalo Sembuli Ulungga. No oowoongge elo bingamingge okooteno. Ndatelo ngulo, gengo mande gome ngu oni ingonduduyedodo nguno imangoolo, oni ingoyingoye bodaga, simooyembolo ingoyingoye ngundilo oni ngu etuyelowolo.
26 Yo, awa, gengombo ingolo tewoku, ngulo ge oni oni tete. Ewolo.
27 Yesusndo mande gula ewolo. No Awanembo oo bidodo nunowolo. Awando nangge enengo Nangoni ingoote. Ngundilo nangge, Nangonimbo nangge eweyi ingoote. Yo, Anut Nangoni, ngundo eweyi ingolo, ene Anutlo Mande Keda Mesalango ngu oni simoo baleno wesiyolo yunowolo. Oni gidalega nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Nangoni kuli logoyelowoku, ngu oni ngundo Awa nguya ingootenggo.

28 Ye nolo kenemo oni simoo bale, ye kowuli ulungga koolowoolo, kiyayi yetenggoku ngu, asa, ye nono ombutoyi, nondo ye kengeyingo yunowano.
29 Ye ngu kongga yunowonoku, ngu kowuli kini. Ndatelo ngulo, no ye hoolooweyelootoowe, nolo damonine imakeyingo, ko, nondo nenengo oowoone bingami ngu ma okooteno. Ngundilo ngulo, ye nono ombutoyi ngu, nondo yengo gaboye hamoo kengeyingongga, ngu yunowano.
30 Yo, nolo kongga nondo ye yunowonoku ngu, ngu kowuli kini, imakeyingo nangge. Ngu ooga ngu koolowooyi, elo yunootenoku, ngu kowuli kinilo ewolo.

---

* **11:23:** Kuli, Ebarahamlo naluno, ngu endegano, simoo bale bidodo nowoondoye ingondudu biyomi ulungga, ko, mbumbuwa ulunggano oluwonggo. Ngundilo ngulo, Anutndo ngu mbumbuwa ulungga oolengo ngu kenolo, Sambononggo de gookingo ulungga ngu suleyootoni, ombulo, ngundo ngu endega, ko, oni simoo bale nguya oo bidodo demukolo kinitewolo.

12

Yudalo Kundingiyi Nalu Sabat, Nguno Ko Loogu Teweloyi, Ngulo Mande (Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 Yudalo nalu kundingiyi Sabat gulano, Yesus enengo sulena onindo
nggile ko gula oole kewoolokuli oolouwolo. Ngundilo oololo, enengo sulena
onikundo nggile engge wembuyimonggo andangelo, goweyi tuloolo, engge
tanggoolimu keda newonggori.
2 Ene ngundilo netoyi, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni
oowooyi Parisi, ngundo yeyolo ewonggori. Yesus, keno! Gengo sulena
onindo Sabatno ko tetenggoku, ngu mamana mandeno ewoku, ngu toon-
gootenggoku ngu! Elo ewonggori.
3 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye kuli Iserel mela
oni sobosobo koleteyingo ulungga Dewit, enengo me oni, ngundo oodoolo
kumoolo teyingomu, ngu ye ngulo mande kandangelo, kuli ingowonggo.
4 Dewit ko enengo me oni Yudalo towimbo ya kundingiyi ngu newendemo
ulo, oomanongoyingo kundingiyi ngu yolo newonggori. Ngu oomanon-
goyingo kundingiyingga, enendo neweloyi kini. Kini, ngu Anutlo woolo
yeyingo oni kundingiyi, ngundo nangge neweloyi.
5 Ye Moseslo mamana mandeno kuli kandangelo ingowonggo. Anutlo
woolo yeyingo oni kundingiyi, ngu Sabatno ngu mete Yudalo towimbo
yambo yano ngu ko teweloyi, ngulo loogu kini. Yo, ene Sabatno Anutlo
simoo bale hoolooweyeloweloyi, ngulo kowulini kini.
6 Ariya, no yeno hamoo eteno. Nga oningga nga oolooteku, ngu
oowooyi ngundo Yudalo goobooyingo ya ngulo yanggangoni ngu bidodo
dagayeloote.*
7 Kuli, Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Anutndo no woolo kundingiyi ngulo ma oni oni telo, ene nowoondoyi
teweloyi ngulo gome ingootelo ewolo. *Hoseya 6:6*
Ye nga mandega ngalo damoni gome ingolo ngu, asa, ye oni mbumbuwa ma
tetenggoku ngu, ma kowuli yunowanggo.
8 Yo, hamoo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo nondo Sabat ngulo Sembuli
ulunggalo ewonowolo.

Yesusndo Oni Kandeyi Bingo Yeyingongga, Sabatno Yomosiyowolo (Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9-10 Yesus ngu musiyonggaku yokolo, ene Yudalo goobooyingo yano ulo,
ene oni gula kandeyi bingo yeyingomu, oodoni kenowolo. Ngu naluno,
Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooyi Parisi, ngundo Yesus
goweyi sanggawelo kingo mande eweloyi ngu erewelo, ngulo sumoo ewong-
gori. Moseslo mamana mandeno sayi oni mete Sabatno yomosiyeloweloyi,
ngundi kini bine? Ewonggori.
11-12 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Sabatno
yengo Sipsip ngu meleno soletoni ngu, ye ngundilo kenolo yokootoyi, me-
leno oluwa, ngundi yowanggo, bine? Ngundilo nangge, Anut doongeyimo,
onindo Sipsip ngu dagate. Anut doongeyimo, ngu mete oni nowoondoye
yunolo, Sabatno oni hoolooweyelowanggolo ewolo.
13 Ngundilo elo, ene yowoolengolo, oni kandeyi biyominggakuya ewolo.
Kandege yoonenengo. Etoni, ene ingolo, ngundilo tetoni ngu, kandeyi
biyominggaku kandeyi metemi gidalega ngundilo tunootewolo.

---

* **12:6:** Yesusndo enengombolo ewolo.

14 Ariya, Parisi onindo ngundilo kenolo, ene sanggili telo, ngu musiyong-
gaku yokolo, salo, goobooyingolo, Yesus uleyi kumooweloyimbolo mande
oowooyingga ewolo.

Anutndo Yesus Enengo Ko Oni Oolengo, Elo Sunggi Yewolo

15-16 Yesus ene Parisi onindo uleyi kumooweloyimbolo mande ewonggoku
ngu ingolo, ngulo ene ngu endega ngu yokolo toongewolo. Ene oni simoo
bale oowooyingga, ene keyolo, ooloutoyi, Yesusndo oni sayidodomu, ngu
bidodo yomosiyelolo, enendo simoo baleya mande yanggango ewolo. Ye
ingondale teyi! Nondo ooga tetenoku nga, onino ma yootunolo ewelolo
ewolo.
17 Ngundilo ngulo, ngu tetoni ngu, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni,
Ayisaya, ngundo mandega eyingomu, ataga engge tunootete. Ene Yesuslo
ngandilo nakangolo ewolo.
18-21 Nga oningga, nolo ko oni oolengo, nondo kuli sunggi yewono. Nondo
ngulo gome ingolo, nowoondone ene inooteno. Nondo nenengo
Yuka Kundingiyi ngu oninggano ngu newendemo yetoowe, ene nolo
damoni nenengo oni simoo bale mela bidodomo wesiyolo ewa.
Ene longge sambi manggalu ma tetoni, oolekononggo manggowo
ngguyi ma ingowanggo. Ene oni nowoondoye yanggango kini
ngundi kowuli ingootenggoku, ngu nowoondoyi yunoyi. Ataga,
ene ngundilo ko teteku ngu, kootusina, wilikoweloyi nalu weng-
amo, nguno nowoondoyi teweloyi damoni nenengo ngu simoo bale
doongeyemo tunootelo, damoni sungo dagayelowa. Ngundilo ngulo,
oni simoo bale mela bidodomo nowoondoyemo hamoo telo, ene
nangge sobowoowanggolo ewolo. *Ayisaya 42:1-4*

Oni Simoo Baledo Yesus Ngu Biyelsebab Setan Nguya Ko Tetelo Ewonggori (Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

22 Ariya, ngu naluno, oni gula mboolo biyomimbo doongeyi manggowo
gosiyoyingomu, ngu yolo, Yesusno mayewolo. Yesusndo ngu oninggaku
yomosiyootoni ngu, ene mande gome elo, ko doongetelo, mela kenowolo.
23 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale ngu kenolo, soli ulungga yokolo,
ewonggori. Nga oningga nga, ene mela oni sobosobo koleteyingo ulungga
Dewit, ngulo nangge bine, ngundi, ene Anutndo noole ko yoyoweloyi
oningga sunggi yewoku, ngu bine? Elo ewonggori.
24 Parisi onindo simoo balelo mande ngu ingolo, ene Yuka Kundingiyi
nguya, kootusina mande ewonggori. Ngu Yesusga ene yuka biyomi
oweteku, ngu mboolo biyomi ngulo tabango ulungga, Biyelsebab Setan,
ngundo yanggango inootoni, ko tetelo ewonggori.
25 Ene ngundilo etoyi, ariya, Yesusndo enengo ingonduduye ingolo
ewolo. Mela sobosobo koletelo oni gula, ngundo enengo oni simoo bale
soboyelooteku nguya, enengo nangge ebe utolo, nguno ma siyelo ngu,
asa, ene mete yanggango ma dikalo oluwanggo. Ngundilo nangge, ende
gulananggemo oni nowoondoye goboolo ma siyelo ngu, asa, ngu endega ngu
ngundilo sugi yanggango ma oluwa. Ngundilo nangge, ya gulananggemo
oni wesowoolo, elaya tunootelo, enengo nangge, ngu ebe utolo, ngu yano
oni ngu yanggango ma ootoolo, ya toongoolo, sungo sungo sawanggo.
26 Ene ngundilo nangge, Setando enengo nangge yuka biyomimboya ebe
utolo ngu, wesowoolo, elaya telo, yanggango ma dikalo oluwa. Ene sodedo
kinitewa.
27 Asa, nondo yuka biyomi Biyelsebab Setan ngu oowooyimonggo, owe-
wanoku ngu, ariya, yengo oni ngundo yuka biyomi owewelo ngu, ndawu

oningga oowooyimo ko tewanggo? Ngundilo ngulo, yengo onindo nangge
yengo mande etenggoku ngu, ngu wilikowanggo.
28 Ngundilo nangge, Anutlo Yukambo hooloowenelootoni, yuka biyomi
owewanoku ngu, ariya, ye ingootenggo. Anutlo nalu enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu ataga yeno ombutelo ingootenggo.
29 Ngundilo nangge, no mande yamonggawo gula yeno eteno. Oni gula
ene mete oni yanggango gulalo yano kingo ulo, oo sitowini andangelo
yowa, bine? Kini, ene koletelo komo ngu oni yanggangongga ngu utombo
gome gosiyolo yokolo, ngunonggo ene mete yanimo ulo, oo sitowini bidodo
andangelo yowa.
30 Oni gula no doboone kini oluwaku ngu, ngu oningga ngu nolo me
oni. Ngundilo nangge, oni gula no ma hooloowenelolo, Sipsip yoyolo,
nowoondoye hamoo teyingo pawa newendemo ma yoyetoyi ngu, asa, ene
Sipsip yombuliyelowelo ingolo oluwa.
31 Ngundilo ngulo, no yeno hamoo eteno. Yengo mbumbuwa bidodo,
ko Anut kootuyisina elo, yumooyinolo mande biyomi etoyi, ngulo ye
nowoondoyi telo, yowoolengootoyi ngu, asa, Anutndo kowuliye andan-
geyunolo kapengo yewa. Ene oni gulado Anutlo Yuka Kundingiyi nguya
kootuyisina mande biyomi ewaku, ngu nangge, Anutndo ngulo mbumbuwa
ma andangelo kapengo yewa.
32 Yo, oni gulado no Anut Nangoni Oni Kilalongo kootuyisina mande
biyomi elo, Anutno sumoo yemboongelo, ewaku ngu, Anutndo ngulo
mbumbuwa andangelo kapengo yewa. Ene oni gulado Anutlo Yuka
Kundingiyi kootuyisina mande biyomi ewaku ngu, ngu nangge Anutndo
ngulo mbumbuwa ma andangelo kapengo yewa. Ngu mbumbuwaga ngu
sugi sugi oluwalo ewolo.

Oni Enengo Ingondudu Nowoondoyemo Oolooteku, Ngundo Yeni, Engge Ngundilo Tunootewa
(Luk 6:43-45)

33 Yesusndo Parisi oniya ewolo. De metemingga ngu gome enggewa.
Ngundilo nangge, de biyomingga ngu engge biyomi tunootewa. Koletelo,
oni de tanggooli kenolo, ingolo, ene de metemi ngundi biyomi, bine, ngu
ingowa.
34 Ye sile biyomi simoongo! Ye nowoondoye biyomi oolengo oolooteku
ngu! Ngundilo nangge, ye mete manggoyemonggo mande metemi wesiyolo,
ma ewanggo. Yo, hamoo oolengo, ye nowoondoyemo ingondudu biy-
omi oolooteku, ngundilo nangge, manggoyemonggo mande biyomi nguya
tunootewa.
35 Ngundilo nangge, oni metemingga ngu, ene ingondudu gome nowoon-
doyemo oolooteku ngu, ngu ene damoni metemi ngu yeni tunootete.
Ngundilo nangge, oni biyomingga ngu, ene nowoondoyemo ingondudu
biyomi oolooteku ngu, ngundo damoni biyomimu yeyi tunootete.
36 Asa, no yeno eteno. Anutndo wilikoyeloweloyi naluno, oni kingo mande
mande bidodo bulibali ewonggoku ngu, ngulo damoni Anut doongeyimo
ngu, wesiyolo ewanggo.
37 Yo, hamoo, Anutndo yengo mande bidodo melako etenggoku ngu, ngulo
ene ingolo, enengombo wilikoyelolo, ye oni metemi, ngundi, oni biyomi
bine, ewalo ewolo.

Oni Gidalegado Damoni Sungo Oolengo Gula Onindo Ma Teweloyimbolo, Ngu Gula Kenowelo Meno Ewonggori
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

38 Ngu nalunggano nguno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni,
oowooyi Parisi, ko, etuyeloyingo onindo Yesus tewoongolo ewonggori.
Oo etuyeloyingo oni, mete ge oo damoni sungo oolengo gula onindo ma
teweloyim gula tetooga, noole kenowelo ingooteto. Elo ewonggori.
39 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye melako oni
oolootenggoku nga, ye ingonduduye biyomi ingolo, bosebalese damoningga
ngu telo, ngunonggo Anutno nowoondoye hamoo ma telo, damoni sungo
gula onindo ma teweloyim, ngu kenowelo, nono elolootenggo. Ataga,
nondo yeno sunggi gula ma tetoowe kenowanggo. Kini, nondo ngu Anutlo
ingondudu eyingo oni kulimi Yona, ngulo sunggiga ngu nangge ewano.
40 Yo, kuli Yona iso ulungga oolengo ngu useyi newendemo sa suwoo
kabusa, nguno oluwolo. Ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kilalon-
gongga nguya sa suwoo kabusa, mele newendemo ngu oluwano.
41 Yo, Yonando Anutlo mande Niniwa endemo oni ngu yunootoni, ngulo
ene nowoondoye hamoo yowoolengowolo. Ene ye kewooloyemo oni gula
(Yesus) oolooteku, ngundo Yonalo yanggangoni ngu dagate. Ene ye ngulo
mande ma ingolo, nowoondoye yowoolengolo, hamoo ma tetenggo. Ariya,
ngulo ngu, nalu wengamo, oni wilikoyeloweloyi naluno, Niniwa onindo
ye nga oni oolootenggoku ngano dikalo, mande yanggango elo, goweye
sanggaweyelowanggo.
42 Kuli, Anutndo Yuda melako oni sobosobo koleteyingo ulungga,
Solomon, ngu ingondudu ulungga oolengo inowolo. Ngulo ngu, melako bale
sobosobo koleteyingo ulungga, ngundo Solomonlo ingondudu ulungga ngu
ingowelo, ngulo ngu enengo mela yowoko biyomimu ngu yokolo, yade yade
mayelo, enendo ingondudu ulunggaku ingowolo. Ene ye kewooloyemo, oni
gula (Yesus) oolooteku, ngundo Solomonlo ingonduduni, ngu dagate. Ene ye
ngu kenolo, nowoondoye hamoo ma yowoolengootenggo. Aliya, ngu bale
sobosoboga nguya nalu wengangga nguno ombulo, dikalo, yengo mande
damoni biyomi tewonggoku, ngu bidodo yengo goweye sanggawelo mande
yanggango oolengo ewalo ewolo.

Mboolo Biyomi Ko Ombuwolo
(Luk 11:24-26)

43 Yesusndo Parisi onino mande gula ko ewolo. Mboolo biyomingga,
ngundo oni newende yokolo ngu, ene mela arimo kengewelo musiyo
erewelo oolouwolo. Ene ngundilo telo, ene ma kenowolo.
44 Mboolo biyomi kengewelo musiyo ma kenolo ngu, ngulo ene enengo
ya kuli oluwoku, nguno ko oolouwelo ewolo. Ariya, ene yano ko ombulo,
nguno oni kini, ya namboyi kenolo, oo bidodo nenengo oodoni, ngu
kenowolo.
45 Ariya, ene oo ngundilo kenolo oololo, yuka biyomi kandegula gidem-
bolo elaya yoyolo, ombulo, yano ulo, enedodo oluwonggori. Enengo
dobooguliyi, ngulo damoni biyomi oolengo, ngundo koleteloga damoni
biyomi tewoku, ngu dagate. Kuli ngu oningga biyomi oluwoku, ataga, ene
biyomi oolengo ulungga ooloote. Ngundilo nangge, oni damoni biyomi
melako ngano telo oolootenggoku, ngundilo tewanggo. Elo ewolo.

Yesuslo Nemi Koneyo Ngu Oone?
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

46 Ngu naluno nguno, Yesus oni simoo bale kewooloyemo bibitelo, mande
wesiyolo, yunolootoni ngu, nemi koneyo enedodo mande ewelo ombulo,
endesina dikawonggori.

47 Dikatoyi, asa, oni gulado Yesusno ewolo. Ingo, nangge konege geya
mande ewelo ombulo, endesina dikatenggolo ewolo.
48 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. No namone
konene ngu oone? Elo ewolo.
49 Yesusndo enengo sulena onikuno kandedisi telo ewolo. Ngu hamoo
oolengo, oni endesina dikatenggoku, ngu nolo namone konedoboone. Ene
nga oni ngano nowoondoyemo hamoo telo oolootenggoku, nga nguya nolo
namone konedoboone.
50 Ngundilo nangge, oni simoo bale, ngundo Awane Sambo Endemo
oolooteku, ngulo ingondudu keyowanggoku ngu, ngu oni ngu nolo konene,
kuwookuwoone ko nanamonelo ewolo.

13

Onindo Oo Yuwooyi Gula Kono Kuliyoyingo, Ngulo Mande Yamonggawo (Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

1 Ngundilo naluno, Yesus ya yokolo, oololo, Galili sono koongeyingo
dabemimo nguno bibitewolo.
2 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus
tanggeyimo gooboowootoyi, ngulo Yesus ene wanggo sanganimo oolelo,
bibitetoni, oniku ngu sono dabemimo kelidi sanganimo oluwonggori.
3 Asa, ngu naluno, ene mande yamonggawo yunolo, nguno oo oowooy-
ingga etuyelolo ewolo. Oni gula kono Rayis yuwooyi kuliyowolo.
4 Ene kuliyootoni, Rayis yuwooyi gidega ooleko soletoni, nguno numbo
mayelo nemukowonggori.
5 Oo yuwooyi gidega mela digi gumi digidodo musiyosina solewonggori.
Mela nguno ulungga kini. Ngulo oo yuwooyingga ngu sodedonangge
oolewonggori.
6 Ene uli ulo, mela newendemo uweloyi kini. Mela bodaga nangge
ngulo ngundilo tewolo. Ene sa oolelo, kenootoni ariyewolo. Ngulo digi
gookingombo dedoni, bidodo ariyelo kumoowolo.
7 Oo yuwooyi gidalega utoo so sanggilidodomu, kakali dimoo uto oo
kewoolokono solewonggori. Kakali dimoo uto sanggilidodomu oolelo,
ngundo doobengolo wiliyowonggori. Ngundilo tetoni, ngulo ma enggewolo.
8 Ene oo yuwooyi gidalega mela gome oolengomo solewonggori. Ngu oo
yuwooyinggaku gome oolelo, ulungga yelo, gome enggewonggori. Gidalega
engge onibi kandegula (100), gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega
engge onibiga kande elaya (30) enggewolo.
9 Oni sodeyidodo ngu mande ingoya, ene komo gome ingoyi! Elo ewolo.

Yesuslo Damoni Ngu Mande Yamonggawo Nangge Ewolo (Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

10 Kootusina, Yesuslo sulena oniku eneno ombulo, sumoo ewonggori. Ge
ndawugalo ngulo, mande yamonggawo nangge oni simoo baleno ete? Elo
ewonggori.
11 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, ene mande gumi ewolo. Anut Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande damoningga, ngundo enengo
oni simoo bale soboyelooteku, ngu kombiteyingo oolooteku, ngu ye tunoo
etuyelowa. Ene oni gidalegano ngu, no mande nga eneno yootunolo ma
ewano.
12 Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande Keda Mesalango ingolo, ngu
dowootoni, Anutndo oo gula suleyolo, ingonduduni oowooyingga inowa.
Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ma dowoolo,

ene koletelo yowoku ngu nangge dowoololuwaku ngu, asa, Anutndo ngu nguya andangelo yowa.

13 Nondo mande yamonggawo eneno etenoku, ngulo damoni ngandilo. Ene doongetelo, oo kenowanggoku ngu, ene ngulo damoni gome ma ingowanggo. Ngundilo nangge, ene mande ingolo ngu, ene ngulo ingondudu telo, nowoondoyemo yolo ma siliyowolo.

14-15 Ngundilo oni simoo bale, ngulo damoniye kulimi Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo mandega eyingomu, engge tunootewolo. Ene ngandilo ewolo.

Ye mande ingootenggoku ngu, ene ngulo damoni ma ingootenggo. Ye doongetelo kenowanggoku ngu, ene oo ngulo ma ingowanggo. Oni simoo bale kuli nowoondoye ukingowonggori. Ene sodeye ukingolo, ngulo ko doongeye kumoondi tewonggori. Damoni ngundilo ma tetoyi ngu, ariya, doongeyembo oo kenolo, ingolo, sodeyebo mande gome ingolo, yolo, nowoondoyemo gome siliyolo, ngu ingondudu tewanggo. Ene nowoondoye yowoolengootoyi ngu, asa, nondo mete ombulo, ene yomosiyelowano. Ene mande nenengo oolengo ngu ingowelo ngu yokootenggoku, ngulo enengo damoniye biyomi ngu ma yomosiyowanggolo ewolo. *Ayisaya 6:9-10*

16 Yesusndo mande gula ewolo. Ngu gome oolengo, ye ngu oni ngundilo kini. Ye doongeyembo oo kenolo, nowoondoye gome ingolo, ko sodeyebo ingolo gome ingowanggo.

17 Asa, no yeno mande yanggango eteno. Kuli, Anutlo ingondudu eyingo oni, ko, oni gidalega nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngundo nowoondoye bidodo yengo ataga kenootenggoku, ngu kenowelo ingowanggo. Ene yendo Mande Keda Mesalango ataga ingootenggoku, ene nguya ingowelo hahangewonggoku, ngulo ngu, ene ereremo kinilo ewolo.

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi Ngulo Damoni (Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 Ye komo ingoyi! Onindo oo yuwooyi kono kuliyowoku mande yamonggawo, ngulo damoni ngu ngandilo.

19 Oni gidalega Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ingolo, ingondudunimo nangge ingolo, ngulo gome ma ingootenggoku ngu, ariya, sodedonangge Setando ombulo, Anutlo mandega ingowonggoku, ngu andangelo yowa. Ngungga ngu, oo yuwooyi ooleko soleteku ngundilo.

20-21 Oni simoo bale gidalega ngu Rayis yuwooyi mela digidodomo soleteku ngundilo. Ene mande ingolo, sodedo yolo, ngulo ene oni oni tewonggori. Oni oni telo, ene kootusina ngulo ingondudu telo, ngu ene newendemo hamoo tewoku ngu yokowa. Ene uli moole kini ngundilo tewa. Enengo newende hamoo teyingo ngu, ootuwoo bodaga. Ene Anutlo me oni, ngundo oni simoo bale Anutlo mande ingowonggoku, ngu kowuli ulungga yunootenggo. Ngundilo tetoyi ngu, sodedonangge, oni simoo bale gidalega enengo nowoondoyemo hamoo ngu yokolo, Anut kootu inowanggo.

22 Oni simoo bale gidalega ngundilo oo yuwooyi utoo sanggilidodo kewoolokono solewonggori. Ene mande ngu ingootenggoku, ngulomu ene kowuli guladilo nga melangga ngalomu eneno tunootetoni, ko, bobeye ulungga yoweloyimbolo ngulo ingondudu bidodo, ngundo Anutlo mande doobengoote. Ngundilo oni simoo bale ene gome ma enggewanggo.

23 Oo yuwooyi mela gomemo soleteku ngu, ene oni simoo bale gidalega ngu, ene Anutlo mande ingolo, yolo, gome dowoolo, gome enggewanggo.

Yo, oni Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ingolo, nowoondoyemo gome siliyowonggori. Oo gidalega engge oowooyingga oolengo (100), gidalega engge logomo nangge (60), ko gidalega engge bodaga nangge (30). Elo ewolo.

So Biyomi Kono Ooleteku, Ngulo Mande Yamonggawo

24 Yesusndo mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu oni kono oo yuwooyi gome kuliyooteku ngundilo.
25 Oni simoo bale suwoono wetomukootoyi, ko sembuliga ngulo me oninggakundo mayelo, kono so biyomi oo yuwooyi kewooloko oolongoolo toongewolo.
26 Kootusina, Rayis yuwooyi ko so biyominggaku nguya goobooyingolo oolewolo.
27 Ariya, ko oniku ko sembulimo oololo ewonggori. Oni ulungga, noolendo ingootetoku, ngu gengo kono oo yuwooyi gomemu ngu kuliyowonggori. Ndatelo ngulo, so biyomingga nga nguya oolete? Elo ewolo.
28 Ene ngundilo sumoo etoyi, enendo ko onikuya mande gumi ewonggori. Ngu me oninggado tewolo. Ngundilo etoni, ko onikundo enedodo gumi ewonggori. Ge ingootooga, noolendo oololo, so biyomi ngu mete gumoowato, bine? Elo sumoo ewonggori.
29-30 Ene ngundilo sumoo etoyi, enendo mande gumi ewolo. Kini, yendo so biyomi gumoolo nguno ngu, Rayis nguya gumoowanggo. Ngundilo ngulo, elayadodo yokootoyiga nguno olili. Kootusina engge mandoni yewo nalunogo, ngu koyi teweloyi onino ewano. Yendo koletelo so biyomimu gumoolo kaweloyimbolo wetumooyi. Ene yendo Rayis yolo, nolo oowalilo yano goobooyingolo, wata yewanggolo ewolo.

De Gula Oowooyi Mastet Ko Oomanongoyingo Koongeyeweloyi Yis Ngulo Mande Yamonggawo Elaya
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)

31 Asa, Yesusndo mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande damoningga enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu de gula oowooyi Mastet yuwooyi ngundilo. Onindo ngu Mastet yuwooyi yolo, enengo kono imiwolo.
32 Mastet yuwooyingga ngu bobodi oolengo puka yuwooyi ngundilo. Oo ngu imitoyi ngu, enengombo oolelo, de ulungga biyomi yelo, oowali gidalega kono ngu bidodo dagayelolo, enengo kambini ulungga yelo, yongeyi tetoni, numbo ngu sanganimo bibitetenggolo ewolo.
33 Asa, Yesusndo mande yamonggawo gula ene yunolo ewolo. Noole Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande damoningga enengo oni simoo bale oo soboyelooteku, ngu ene oomanongoyingo koongeweloyi, Yis ngundilo. Baledo ngu Yis yolo, oomanongoyingododo goobooyingolootoni, Yisga, ngundo yeni oololo, oomanongoyingo ngu bidodo koongewa. Elo ewolo.*

Yesusndo Oni Simoo Baleno Mande Yamonggawo Nangge Wesiyolo Yunowolo
(Mak 4:33-34)

34 Yesusndo oni simoo baleno mande yamonggawo nangge yunolo, ene mande gula tunoo eneno ma wesiyolo yunowolo.

---

* **13:33:** Nga mandega ngalo damoni ngandilo. Anutlo Mande Keda Mesalango Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya ngu yunootoni ngu, ngu mandega yade yade oololo, mela bidodomo tunootewa.

35 Ngundilo nangge, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni gulado mandega
eyingonggaku, ataga engge tunootete. Ene Yesusya ngundilo ewolo.

Nondo manggone goosoolo, mande yamonggawo ewano. No mande kuli
kombiteyingo oluwoku, Anutndo amana nga sambo mela yewo
naluno yade yade oololo, wenga ombulo, ataga ngulo tunoo wesiyolo
etenolo ewolo. *Sam 78:2*

Mande Yamonggawo So Biyomi Kono Ooleteku, Ngulo Damoni Ewolo

36 Ariya, Yesusndo enengo sulena onidodo oni simoo bale yokolo, yano
ulo, eneno oololo ewolo. So biyomi kono ooleteku, ngulo mande yamong-
gawo gedo ewoku, ngulo damoni nooleno etooga, ingowato. Elo ewolo.
37 Yesusndo mande ngundilo ingolo, ene mande gumi eneno ewolo. Oni
gula kono oo yuwooyi metemi kuliyowoku ngu, ngu no Anut Nangoni Oni
Kilalongo, ngu no ngundilo.
38 Enengo ko ngu, ngu mela bidodo ngundilo. Oo yuwooyi kono
metemimu ngu oni simoo bale Anutlo pawa newendemo oolootenggoku,
ngu ngundilo. So biyomingga ngu, ngu oni simoo bale gidalega Setanlomu.
39 Oni so biyomi kono kuliyowoku, ngu Setan. Engge yoweloyi nalungga
ngu, ngu nalu wenga wilikoyeloweloyiga ngu ngundilo. Engge yoweloyi
oningga ngu, ngu Anutlo Sambono Oni.
40 Onindo so biyomi gumoolo, goobooyingolo, de nombono kaweloyi ngu,
ngu nalu wengamo, nga melako ngundilo tunootewa.
41 No, Anut Nangoni Oni Kilalongo, Anutlo Sambono Oni ngu
suleyelootoowe, ombulo, ngundo oni simoo baledo oni gidega yowoosoolo,
mbumbuwa tetenggoku oni ngu keyoyelolo, ko, oni damoni biyomi
tetenggoku nguya keyoyelowa. Keyoyelootoyi, Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu
newendemo ma uwanggo.
42 Ngundilo oni ngu, ene Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi
nguno oolongooyelootoni, ene sendo ulungga biyomi telo, metokalikali telo,
ngundilo sugi sugi oluwanggo.
43 Ngundilo naluno, oni biyomi Setanlo endemo oluwonggoku, oni
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno sugi sugi
oluwanggo. Ngu ende gomenggano nguno, Kristen oni simoo baledo
damoni nenengo oolengongga, ngundo himi sa ngundilo oluwa. Oni
sodeyidodo tetoningga ngu, ene nga mandega nga gome ingonilo ewolo.

Onindo Kes Newendemo Bobeye Ngu Ereweyingo, Ngulo Mande Yamong-gawo

44 Anutndo endega nguno enengo simoo bale soboyelooteku, ngu bobeye
oowooyingga oolengo ngundilo. Ngu bobeye ngu Kesdodo mele newen-
demo oongoowolo. Nalu gulano, oni gulado ngu kenolo, enebana ko
yolo, mele gumisina doobengolo oongoowolo. Ngundilo telo, ene oni oni
telo, sodedonangge oololo, enengo sitowi bidodo oni yunootoni, uliyootoyi,
ngulo ulini yolo, oololo, ene mela sembulimo mela ngu uliyowolo.

Beye Goyayi Gome Ngulo Mande Yamonggawo

45 Oni simoo bale Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo
bale soboyelooteku, ngu ya dogoni Stuwa oni beye goyayi gula erewelo
yoweloyi ngundilo.

46 Oni gulado ngu beye goyayiga kenowoku ngu, ngu gome oolengo tetoni
ngu, enengo oo yolo, oololo, oni gidalegano suleyolo, ngunonggo bobeye
yolo oololo, ngu beye goyayiga uliyowolo.

Iso Yoweloyi Si Ngulo Mande Yamonggawo

47 Mande yamonggawo gula oni simoo bale Anutlo mande damoningga,
ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Isolo si
sono koongeyingomo oolongootoyi, iso oowooyingga enengo siko ulo
oolootenggo.
48 Isolo si isombo hangetoni, yolo, ombulo, sakiko kelidi sanganimo
yewolo. Oniku bibitelo, iso metemi nangge wiyokolo, koondomo yewong-
gori. Ngundilo nangge, iso biyomiku ngu oolongooyi uwonggori.
49-50 Ngundilo nangge, wilikoyeloweloyi nalu wengamo nguno, ngundilo
tunootewa. Anutlo Sambono Onindo ombulo, oni biyomimu, oni
nowoondoyemo hamoo teyingo kewooloyemo oolootenggoku, ngu andan-
geyelolo, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno oolon-
gooyelowanggo. Ngundilo oolongooyelootoni, ngu de ma kumooweloy-
inggano nguno sugi sugi ootoolo ngu, sendo ulungga telo, metokalikali telo
oluwanggolo ewolo.
51 Yesusndo enengo mande gula sumoo ewolo. Ye mande nga bidodo
ingootenggo bine? Etoni, enebana gumi ewolo. Yolo ewolo.
52 Ngundilo etoyi, enendo gumi ewolo. Ariya, ngundilo ngulo, Moseslo
mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunayimbolo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale
soboyelooteku ngu, ngulo mande gome ingolo, ene ya ulungga ngulo
Sembuli ngundilo oolootenggo. Ngu oningga ngundo ene yano ulo, oo
kulimimu ko kedamu nguya yolo, goobooyingolo, dowoolo, koyi tewalo
ewolo.†

Nasaret Endemo Onindo Yesus Kootu Inoyingo
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

53 Yesusndo mande yamonggawo yunomukolo ngu, ariya, ene ngu ende-
gaku yokolo toongewolo.
54 Ene yade yade oololo, enengo ende damoni oowooyi Nasaret nguno
oololo, oni simoo bale Yudalo goobooyingo yano, Anutlo Mande Keda
Mesalango ngu wesiyolo yunowolo. Yunootoni, oni simoo bale enengo
mande ingolo, soliyokolo, sumoo ewonggori. Nga oningga nga in-
gonduduni, ko, oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu
yanggangongga ngu ndanonggo yolo tete?
55-56 Nga oningga nga ya yeweloyi oningga, ngulo nangoni nangge.
Noole kuli ingowooto. Enengo nemi, Mariya, ko, enengo konedoboongo,
Yems, Yosep, Yudas, ko, Sayimon. Enengo kuwookuwooyi nguya, ngano
nooledodo oolooteto. Ngu ingondudu ningga, ko oo tewoku ngu, ndanonggo
yowo? Elo ewonggori.
57 Ngundilo elo nowoondoyemo sanggili tewonggori. Ene Yesusndo gumi
ewolo. Mela bidodomo, Anutlo ingondudu eyingo oni yeyolo ngu, ngu oni
ngu Anutlo oni ulungga. Ene enengo yano, ko, enengo ende damonimo
nguya oowooyi bingamiye kinilo ewolo.

---

† **13:52:** Mande yamonggawo nguno oo kulimimu ngu Moseslo mamana mande ngundilo. Oo kedamu ngu Anutlo Mande Keda Mesalango ngundilo. Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, ngu ene Yesuslo nowoondoye hamoo telo, ngundo ene mete Moseslo mamana mande, ko, Yesuslo Mandeni Keda Mesalango nguya gome oolengo ingowa.

58 Ndatelo ngulo, ene nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo Yesusndo
ngu endegano nguno, oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi,
ngu oowooyingga ma tewolo.

14

Yon Sonoyeloyingo Oningga Ngu Kumoowolo
(Mak 6:14-29; Luk 3:19-20; 9:7-9)

1 Ngu naluno, Herod ngu Rom Gabman oni, ngundo Galili onilo tabango
oode, nguno ene Yesuslo mande binga ngu ingowolo.
2 Ngundilo ngulo, Herodndo soli ulungga yokolo, enengo sulena onino
mande yanggango ewolo. Eyi! Ngu oningga ngu, ngu Sonoyeloyingo
Oni Yondo, kumoononggo ko ootookooteku ngu! Ngulo ene damoni
sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngulo damoni yanggangonidodo
tunootete! Elo ewolo.
3-4 Herodlo sosoleyingo, ngu damoni ngandilo. Kulimi, Herodndo koneyo
Pilip baleyi, oowooyi Herodiyas, ngu yakakayi yowolo. Ngulo Yondo
balega ngu elambalisa, ngulo mbumbuwayali yootunolo mamanayelowolo.
Ngundilo etoni, Herodlo me onindo Yon dowoolo, ya biyomimo yewolo.
5 Ngundilo telo, Herodndo Yon uleyi kumooweloyimbolo, ene endemo oni
simoo bale yeyolo, sosolelo, ngulo ene yokowolo. Ndawugalo ngulo, ene
ingootenggo. Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo onilo ingoote.
6 Herod ene oo simbo ulungga kayingo, ndatelo ngulo, enengo nalu
nemimbo yomoowoolo nalu ingondudu teweloyim oo kawolo. Ngu naluno
nguno, Herodiyaslo namboni, ngundo ya newendemo ombulo ngu, yambo
utolo kunowolo. Herodiyas nambonimbo yambo kunootoni, ngulo Herod
gome ingowolo.
7 Ngundilo tetoni, ngulo Herodndo ngu bale buniyonggaku ngu kenolo,
oni oni telo, ene mande solumimonggo hamoo oolengo ewolo. Ge komo
nono oo gula nuno ewaku ngu, asa, no hamoo gunowanolo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, bale buniyonggaku enengo mande ingolo, nemimo
oolelo, ngulo ingondudu yolo, ulo, ene mande gumi Herodno ewolo.
Anangu, ge Yon tabango toongooya, koondo samayi gulano yeya, ombuya
nunolo ewolo.
9-10 Herodndo bale buniyonggakulo mande ingolo, newende ngu kowuli
ulungga ingowolo. Ene kuli mande yanggango hamoo oolengo solu-
mimonggo tewolo. Yo, oni enedodo oo newonggoku, ngu doongeyemo
ewokulo, ngulo ene bale buniyongga ngulo mandeni ma yokowa. Ngundilo
ngulo, ene me oni suleyelootoni, oololo, ya biyomimonggo Yon tabango
toongoowolo.
11 Toongoolo, koondo samayi gulano Yon tabango yelo, yolo, ombulo, bale
buniyonggaku inootoyi, enendo yolo, nemi inowolo. Herodiyas Yon tabango
kenolo ngu, ene ingonduduno elo ingolo, nolo me oninggaku kuli kumootelo
ingowonggori.
12 Ariya, Yonlo sulena oni mande ngundilo ingolo ngu, asa, ene ombulo,
Yon bingo yolo, salo melengoowonggori. Ngundilo telo ngu, oololo Yesusno
ewolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga (5,000) Oowali Yunowolo
(Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)

13 Yesus ngu mandegaku ingolo, ene ngu endegaku yokolo, ene wanggo
yolo, oni kini melako enesu nangge toongewolo. Ene oni simoo bale

oowooyingga oolengo ngu ingolo, enengo ende yokolo, enebana keyolo oolouwonggori.
14 Ene Yesus ko oololo, sono dabemimo mayelo, wanggo gosiyolo ngu, oni simoo bale oowooyingga oolengo oodoyi yeyowonggori. Ngulo ene nowoondoyi yunolo, enengo sayi nguya yomosiyelowolo.
15 Suwootetoni, enengo sulena oniku eneno ombulo ewonggori. Nga melasina ngano oni kini, ngundilo ngulo, nalu kiniteteku nga. Mete ge oni simoo bale nga suleyelootooga sayi. Ngulo ene mete ende namoko namoko ngano salo, ngunonggo enengo oowali uliyowanggo. Elo ewonggori.
16 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo enengo mandeye ngu gumi ewolo. Ndawugalo ngulo, ene komo sawanggo? Yendo oowali yunoyi! Elo ewolo.
17 Ngundilo etoni, sulena oni enebana mande gumi ewonggori. Noole ngano oowali oowooyingga kini. Ngano oomanongoyingo kandegula, iso elaya nangge moolelo ewonggori.
18 Etoyi, enendo mandeye gumi ewolo. Ngu yoya, ombuya nunoyilo ewolo.
19 Ene oni simoo baleno elo, ye ombuya so sanganimo bibiteyi. Elo, Yesus ene ngu oomanongoyingo kandegulagaku, iso elayagaku nguya yolo, ene Sambono doongetelo, Anutno yemboongelo esetewolo. Enendo oomanongoyingoku oososowoolo, sulena oni kilalongo yunootoni, ngundo oni simoo bale yunowonggori.
20 Yunootoyi, oni bidodo oo netoyi, useye ndindi tewonggori. Ngundilo tetoyi, oowali gumi oodoni, enengo sulena oni ngu goobooyingolo, si kande elaya kegidembolo elaya (12) siliyowonggori.
21 Oni simoo oomanongoyingo newonggoku ngu, ngu oowooyingga oolengo ngu 5,000. Ene bale ko simooye ngu ma kandangeyelowonggori.

Yesus Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoole Endeyowolo (Mak 6:45-52; Yon 6:16-21)

22 Kootusina, Yesusndo enengo sulena onikuya elo, ye sodedo wanggo sanganimo ooleya, ye koleteya Galili sono koongeyingo anduloko uleleyi. Elo nondo oni simoo bale suleyelootoowe sawanggolo ewolo.
23 Ene oni simoo bale suleyelootoni, satoyi ngu, asa, Yesus enesu nangge mela pulimo nguno, ene Anutno yemboongeweloyimbolo oolewolo. Ene suwootetoni, enesu nangge mela pulinggakuno oluwolo.
24 Suwoono, Yesusndo pulimo yemboongetoni ngu, wanggo sono koongeyingo yowoko oodoni, doogo ulungga oolelo, ngundo wanggo wenggelenggeremowolo. Ngundilo tetoni, ene sono sanganiwoole wanggo woosoolo oolouweloyi, ko yanggango biyomi teloluwonggo.
25 Sengewelo mela wendooketoni, ariya, Yesus ene Galili sono koongeyingo sanganiwoole kewoongolo, eneno oolouwolo.
26 Ngundilo ooloutoni, enengo sulena onikundo Yesus kenootoyi, sono sanganiwoole oolouwolo. Ene Yesus kenolo ngu, oomboolo gulado elo ingolo, ngulo ene ki manggalu ulungga telo ewolo. Eyi! Oomboologa nga! Elo ewolo.
27 Ngundilo manggalu tetoyi ngu, sodedonangge, Yesusndo enedodo mande mandelo ewolo. Ye nowoondoye yanggango yeyi! Nondo nangge ombuteno. Ye ma sosolewelo! Elo ewolo.
28 Etoni, Pitando gumi ewolo. Oo Sembuli Ulungga, gedo nangge tetoni ngu, ariya, mete no nguya sono sanganiwoole geno oolouwano. Elo ewolo.
29 Ngundilo etoni, ene gumi ewolo. Yo, mete ombu. Yesus etoni, asa, Pita wanggo yokolo, sono koongeyingo sanganiwoole Yesusno oolouwolo.

30 Oololo, ene doogo ulungga kenolo, sosolelo, damoni yelo, sono newendemo uweloyi telo, manggalu ulungga tewolo. Oo Sembuli Ulungga, ge hooloowenelo! Elo ewolo.
31 Etoni, sodedonangge, Yesusndo kandeyi Pitano yelo, dowoolo, woosoolo ewolo. Ge nowoondoge hamoo teyingo ngu bodaga nangge. Ge ndawugalo ingondudu elaya yoote? Elo ewolo.
32 Ngundilo elo, enengo elayadodo wanggo sanganimo ooletoli ngu, sodedonangge, doogo kinitewolo.
33 Doogo kinitetoni ngu, asa, enengo sulena onindo ngundilo kenolo, soliyokolo, boodoo oondookelo, penggootelo ewonggori. Hamoo oolengo! Ge Anutlo Nangoni Kilalongo! Elo ewonggori.

Yesusndo Genesaret Melako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyelowolo (Mak 6:53-56)

34 Ngu naluno nguno, ene Galili sono koongeyingonggaku usowoolo, mela oowooyi Genesaret, ngu gidesina mayelo, wanggo gosiyowolo.
35-36 Ene wanggo yokootoyi, sodedonangge, oni simoo bale Yesus kenolo, ene ingolo, ende gulasina gulasina kendutelo, salo, ene sayi oni yoyolo, Yesus oluwoku, nguno mayelo, Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo ewonggori. Sayi onindo gengo nenggulo sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu, ge mete enengo sayiye bidodo yeyi kinitewa, bine? Ngundilo etoyi, sayi onikundo Yesuslo nengguloni sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu, asa, enengo sayi bidodo kinitewolo.

15

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Yuda Onilo Osisambaye Mamana Mande Ngu Dagate (Mak 7:1-13)

1 Ngu naluno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ko, mamana mandelo etuyeloyingo oni gidalega nguya, ngundo Yerusalemnonggo ombulo, Yesusya goobooyingolo, sumoo ewonggori.
2 Ndawugalo, gengo sulena oni kandeye ma sonowoolo, oo dowoolo netenggo? Ene noolengo osisambalo damoni ngu ma keyolo yombuliyootenggo. Elo ewonggori.*
3-4 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesus enebana enedodo sumoo gula gumi ewolo.
Ye osisambaye mamana mande ngulo damoni keyolo, ko ndawugalo Anutlo mamana mande hamoo ngu, ye ma keyootenggo? Ye kuli Anutlo mamana mandeno Anutndo ewoku, ngu ingootenggolo ewolo. *Eksodas 20:12*
Ene ngundilo ewolo.
Oni ene komo eweyi nemimbolo mandeyali gome keyoni. Oni gula ewenemi kootu yunolo, mande biyomi ewaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene komo kumoowalo ewolo. *Eksodas 21:17*
5-6 Anutndo ngundilo ewoku, ene ye ngu ma keyolo, yengo damoniye nangge keyootenggo. Oni gula bobeye ene mete ewenemi hoolooweyeloweloyi moolemu, ene ngu ma hoolooweyelowelo ingowa. Ngundilo ingolo, ene ewenemimo ewolo. Gowugowulongo! No digi kuli hoolooweyelowelo ewonoku, ngu yolo, no kuli Anut inowolo. Eneno inolo, ngulo no mete

* **15:2:** Kuli, Anutndo kandeye sonowooweloyi ngulo mamana mande yunowolo. Ngundilomu, Parisilo osisambayebo, enengo mamana mande gidega yelo, Anutlo mamana mande sanganimo yelo goobooyingolo, ela elaya keyootenggo. Ene ngundilo telo ngu, oni simoo bale kowuli ulungga yunootenggo.

yali ma hoolooweyelowanolo ewolo. Ngundilo elo ngu, ene Anutlo mamana
mande kootu inolo, enengo ingondudu nangge keyootenggo.
7 Ye mebuye sangala oni! Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo,
ye ngundilo oni nguno mande nenengo ewolo.
8 Nga oni simoo bale nga manggoyebo nangge oowoone bingami etenggo.
Ene nowoondoye ngu no ma nunootenggo.
9 Ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ngundilo ngulo, oni enengo
mamana mande nangge etuyelolo, nolo mamana mande hamoomu ma
etuyelootenggolo ewolo. *Ayisaya 29:13*

Ndawuga Ngundo Oni Yoyeni, Sugabododo Tetenggo?
(Mak 7:14-23)

10 Ariya, Yesusndo oni simoo bale negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo.
Ye ingoya, gome ingondudu teyi!
11 Oo gula oni goweyi sanganimo oolooteku, ngundo newendesina ulo,
ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. Kini, damoni biyomi oni newendemo
oolooteku, ngundo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yewalo
ewolo.
12 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena onindo Yesusno ombulo ewonggori.
Ge Parisi onindo gengo mandege ngu ingolo, geya nowoondoye biyomi
yetenggoku, ge ngu ingoote, bine? Elo ewonggori.
13-14 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ngundilo oni,
ngulo gome ma ingowelo. Yo, hamoo, ene oni doongeyi kilingo ngundilo.
Oni doongeyi kilingo gulado, ko, oni doongeyi kilingo gula oole etungolo
ngu, asa, enengo elayadodo meleno solewali. Hamoo oolengo, no yeno
eteno. Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo enengo kono oo imiwolo.
Oo kono kingo ooleteku, ngu ulidodo gumoowa. Elo ewolo.
15 Ngundilo etoni, Pita mande gumi ewolo. Ngu mande yamonggawongga
ngulo damoni ndatelo? Ngu nooleno wesiyoya etooga ingowatolo ewolo.
16 Ngundilo etoni, Yesusndo eneno mande sumoo ewolo. Ye nguya
ingonduduye kini, bine?
17 Oo bidodo oni endesina oolooteku, ngundo oni useye newendemo ulo,
ngunonggo oolelo toongete. Ye ngundilo kuli ingootenggo.
18 Ene damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo endesina
ooleteku, ngundo oni yeni, sugabododo tete.
19 Damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo ootookoolo,
endesina oolete. Ene ngandilo ingondudu biyomi; oni uleyi kumooweloyi;
elambalisa toongooweloyi; oni bale gidalega yakakayi yodowoolo yombu-
liyelolo, yakaka teweloyi; mande ebe ganagana, ko oniya mande kootuy-
isina yumoo inolo etenggoku, ngu damoni biyomi bidodo nowoondoye
newendemonggo oolelo, endesina oolete.
20 Ngundilo damoni, ngundo oni yeni, sugabododo tetenggo. Ene oo
neweloyi naluno, utakalo, kandeyi ma sonowoolo ngu, ngundo oni yeni,
sugabododo ma tewalo ewolo.

Balega Sowe Gula Yuda Oni Kini, Ngundo Yesusno Newende Hamoo teyingo
(Mak 7:24-30)

21 Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo, ngu endega ngu yokolo, Tayiya
ko Sayidon ende elayagano nguno oolouwolo.
22 Nguno oololo, sodedonangge, bale Kenan melakonggo ngu melasina
oolooteku, ngu Yesus kenolo, solengoyelo, sumoo sumoo ewolo. Oo Sembuli

Ulungga, ge Dewit osiyi! Ge nolo nowoondoyi te! Mboolo biyomimbo nolo
nambone yombuliyowolo. Ngulo ge mete hooloowenelo! Elo ewolo.
23 Ngundilo etoni, Yesusndo nenetelo, mande gumi eneno ma ewolo.
Ngundilo tetoni, enengo sulena onikundo eneno ombulo ewonggori. Nga
balega keyoyelolo, meno elo ombuteku nga, mete gedo etooga oolouni! Elo
ewonggori.
24 Ene mande gumi ewolo. Anutndo no sulenelootoni, Iserello Sipsip,
enengo oole yokoyingo, ngu hoolooweyelowelo ombuwonolo ewolo.
25 Ene ngundilo etoni, ene balega ngu enengo mande ingolo ombulo, Yesus
keyi damonimo boodoo oondookelo ewolo. Oo Sembuli Sembunaye, ge no
hooloowenelo! Elo ewolo.
26 Ngundilo etoni, ngulo ngu, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo.
Noole simooyembolo oowali ngu yolo, se ma yunowato. Ngu nenengo kinilo
ewolo.†
27 Balega enengo mandeni ngu ingolo, gumi ewolo. Oo Sembuli, gedo
hamoo ete. Ene sebo ngu oo neweloyi yaba newendemo simooyembolo oo
sosolango, ngu netenggolo ewolo.
28 Yesus enengo mandeni ngu ingolo, enebana mande gumi ewonggori.
Bale, gengo nowoondoge hamoo tewoku, ngu ulungga. Ngulo ngu, oo sumoo
ewoku ngu, ataga engge tunootetelo ewonggori. Ngundilo etoni, ngu naluno
nangge, namboni mete tewolo.

Yesusndo Oni Sayidodomu Oowooyingga Yomosiyelowolo

29 Ngu naluno, Yesus ene ngu endegaku yokolo, Galili sono koongeyingo
tanggeyiwoole oolouwolo. Oololo, ene puli sanganimo oolelo, nguno
bibitewolo.
30 Oni simoo bale oowooyingga nguno mayelo goobooyingo. Ene oni
keye biyomimu; doongeye kilingomu; keyi biyomi yeyingomu; manggoye
gosiyoyingomu; ko, sayi oni gidalega nguya yoyolo, Yesus keyi namoko
yoyetoyi, enendo yomosiyelowolo.
31 Ngundilo ngulo, oni simoo bale ingondudu ulungga tewonggori.
Ndawugalo ngulo, ene oni manggoye gosiyoyingoku mande etoyi, oni keyi
biyomingga ngu mete telo, mela wongoolo endeyootoyi, doongeyi kilingoku
doongetewonggori. Ngundilo ngulo, ene Iserello Anut ngu oowooyi bingami
okoowonggori.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo (4,000) Oni Oowali Yunowolo

(Mak 8:1-10)

32 Yesusndo enengo sulena oniku negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo.
No nga oni simoo bale ngalo nowoondoyi yunooteno. Nalu kabusa noya
oluwootoku, ene oowaliye moole nguya kini. Ene oodoolo kumootoyi,
suleyelootoowe, enengo yano sawelo salo ngu, asa, ene oolekono doongeye
toongootoni, mela wongosogulumoolo yulewalo ewolo.
33 Enengo sulena onikundo enengo mande ingolo, mande gumi ewong-
gori. Nga mela gumisina ngano oni kini, ngulo noole oowali ndanonggo
yolo, oni simoo bale logono yunootooye newanggo? Elo ewonggori.
34 Sumoo ngundilo etoyi, Yesusndo sumoo gula yunowolo. Ye oomanon-
goyingo ndatelo? Etoni, onikundo mande gumi ewonggori. Kandegula
gidembolo elaya (7), ko, iso bobodi gidegalo ewonggori.
35 Ariya, Yesusndo simoo baleya ewolo. Melakono bibiteyilo ewolo.

---

† **15:26:** Yesusndo Yuda onilo ingondudu ngu ngandilo ingowolo. Yuda oni enengo ngu oni oolengo. Ngundilo nangge, oni sowe gula Yuda oni kini, ene se nanggelo ingootenggo.

36 Ariya, Yesus ngu oomanongoyingo, iso nguya yolo, Anutno yemboongelo yokolo ngu, oososowoolo, enengo sulena oni yunowolo. Yunootoni, ngundo bayetelo, simoo bale yunowonggori.
37 Yunootoyi, oo nelo mete tetoyi, oo sosolango oodoni, ngu goboolo, si kandegula gidembolo elaya (7) siliyootoyi hangewolo.
38 Simoo oo newonggoku, ngu oowooyingga oolengo, ngu 4,000. Ene bale ko simooye nguya ma kandangeyelowonggori.
39 Ngundilo telo ngu, Yesusndo oni simoo bale suleyelootoni, enengo endemo endemo sawonggori. Satoyi, ngu naluno, Yesus enengo sulena onidodo wanggo sanganimo oolelo, Magadan melasina nguno sawonggori.

16

Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo Anutnonggo Kenoweloyimbolo, Ngulo Sumoo Ewonggori
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

1 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ko kumoolo ko ma ootookoowa elo ingoyingo oni, oowooyi Sadusi, ngundo Yesus tewoongolo ewonggori. Ge Sambononggo oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim tetooga, oni simoo baledo kenowanggo.*
2-3 Ngundilo ngulo, Yesus mande gumi ewolo. Ye Sambono doongetelo, enengo sunggi kenolo, gome ingootenggo. Suwootetoni, sambo seleyingo yelo, kumu yetoni, kenolo ngu, asa, ye ingootenggo. Yangeni nalu gome sa tewa. Ngundi, suwoononggo ye puli sanganimo doongetelo, goboole kenolo, gululu nguya ingolo ngu, asa, ye ingootenggo. Sono ombuwa, ingolo ewanggo. Yo, ye sambo melalo sunggi gome ingolo, wilikolo ingootenggoku, ene ye ataga damoni keda yeno tunooteteku, ye gome ma wilikolo ingootenggo.
4 Ye simoo bale biyomi nowoondoye hamoo kini! Ye bosebalese damoni biyomi tetenggoku oni! Ye oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu kenowelo ngu meno etenggo. Ene no oo damoni sungo oolengo gula yeno ma tewano. Kini, ye Yonalo oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu kuli ingowonggo. Yesus ngundilo elo, ene yoyokolo toongewolo.

Parisi Oni Ko Sadusi Onilo Yis Ngulo Mande Yamonggawo
(Mak 8:14-21)

5 Nalu gulano, sulena oniku sono koongeyingo usowoolo, sakiko oolouyingomu, ene oomanongoyingo kapengo yelo, ma yolo oolouwonggori.
6 Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye ingondale teyi! Parisi oni, ko, Sadusi oni ngulo oomanongoyingo yeni, koongeweloyi Yis, ngulo gome doongeteyi! Elo ewolo.
7 Ene ngundilo etoni, ngulo sulena onikundo enengo nanggelo, ingolo ewonggori. Noole oomanongoyingo ma yoyingo, ngulo ngu, ene ngundilo etelo ewonggori.
8 Ene Yesus ngu enengo mande ingolo, ngulo enendo ewolo. Ye nowoondoye hamoo teyingo, ngu bodaga nangge. Ndatelo ngulo, yengo nangge mande ngundilo etenggo? Noole oomanongoyingo kinilo ewolo.
9 Ye kuli ingowonggoku, ko ataga ye kapengo yetenggo. Nondo kuli oni oowooyingga oolengo (5,000 oni) oomanongoyingo kandegula yolo,

* **16:1:** Parisi oni, ko, Sadusi oni, ngundo Yesuslo damoni bidodo enengo mandeni bidodo kenomayingolo, ene uleyi kumooweloyi ngulo damoni erewewonggori.

yemboongelo, oososowoolo, bayetelo yunowonggori. Yunootoyi, nelo, mete tetoyi, gumi oodoni, ye oo sosolango gumi si ndatelo siliyootoyi hangeyingo?
10 Ngundilo nangge, ye nga mandega nga nguya utakatenggo. Kuli nondo oni oowooyingga oolengo (4,000 oni) oomanongoyingo kandegula gidembolo elaya (7) yolo, yemboongelo, oososowoolo, bayetelo yunowonggori. Yunootoyi, nelo, mete tetoyi, gumi oodoni, ye oo sosolango gumi si ndatelo hangewonggo?
11 Ndawugalo ngulo, ye gome ma ingootenggoku, nondo oomanongoyingombolo ma eteno. Kini, ye Parisi oni Sadusi oni ngulo oomanongoyingo yeni koongeweloyi, Yis, ngulo ingondale teyi! No ngulo eteno.
12 Ene ngundilo etoni, ariya, ngu naluno, ene ingootenggo. Yesus oomanongoyingo yeni koongeweloyi, oo oowooyi Yis, ngulo ingondale teyilo ma ewolo. Kini, ene Parisi, ko, Sadusi onilo mamana mande biyomi etuyeloyingo, ngulo ingondale teyi, ngulo etelo ewolo.

Pitando Yesus Kristus Ngulo Damoni Yootunolo Ewolo (Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Yesus enengo sulena oniku ootookoolo, ende gula oowooyi Sisariya Pilipayi ngu namoko sawonggori. Ngu naluno, salo, ooleko nguno ene sulena oni sumoo yunolo ewonggori. Oni simoo baledo no ngu Anut Nangoni Oni Kilalongo, noya ndawu oningga etenggo? Elo ewolo.
14 Ngundilo sumoo etoni, enebana mande gumi ewonggori. Oni gidalegado geya ngandilo etenggo. Ge Sonoyeloyingo Oni Yon; ngundi, Ilayiya; ngundi, Yeremayiya; ngundi Anutlo ingondudu eyingo oni gidalega, elo, geya ngundilo etenggolo ewonggori.
15 Ngundilo etoyi ngu, asa, Yesus enebana sumoo yunowolo. Ene yendo ngu noya ndawu oningga etenggo? Elo ewolo.
16 Etoni, Sayimon Pitando mande gumi ewolo. Ge Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yewo oni. Anutndo ataga sugi sugi keda oolooteku, ge ngulo nangonilo ewolo.
17 Ngundilo etoni ngu, Yesusndo mande gumi ewolo. Sayimon, Yonalo nangoni, ngu gome oolengo, Anut enengombo ngu ingonduduga gunoote. Melako oni gulado, ngu mandega ma etunggelowolo. Kini, Awane Sambo endemonggo oolooteku, ngundo nga ooga etunggelowolo.
18 Pita, no geya eteno. Pita, gengo nowoondoge hamoo teyingo ngu digi yanggango ndoni ngundilo tete. Ngulo ngu, Anutndo ge yanggango gunootoni, nguno ge mete oni simoo bale oowooyingga goobooyelolo, nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango yunolo, enengo soboyeloyingo awaye oluwa. Ngulo ngu, Setanlo yanggangoni, nolo oni ngu Anutlo pawa newendemo oolootenggoku ngu, ngundo ma keyoyelowa. Ene ereremo kini.
19 Ene nondo ge logogelowonoku ngu, nolo mande damonine nguno gedo nenengo oni simoo bale ngu gome etuyelolo soboyelowa. Yo, nondo enengo Sambo endega ngulo yamako ngu goosoolo, hoolooweyeloweloyi ngulo elo, Ki gunooteno. Yo, nondo Sambo endemo oolootenoku, ngunonggo ge yanggangone gunootoowe, ge oo gula melako ngano ukingowaku ngu, nondo Sambono nguya ukingowano. Ngundilo nangge, ge oo gula melako ngano yokowaku ngu, nondo Sambono nguya yokowanolo ewolo.†
20 Mande ngundilo elo ngu, asa, Yesusndo enengo sulena oniya mande yanggango yunolo ewolo. Ye oni gulano noya Kristuslo, ma ewelo, ewolo.

---

† **16:19:** Ki ngulo damoni ngu ngandilo. Anutndo Pita ngu Kristen oni simoo bale ngulo tabango sunggi yewolo.

Yesus Enengombo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27)

21 Ngu naluno Yesus damoni yelo, enengo sulena oniku mande nenengo
oo tunooteweloyi ngu elo yunowolo. No kootusina, Yerusalem endemo
ooloutoowe ngu, Yuda onilo tabango oniku, Anutlo woolo yeyingo oni
kundingiyi sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo
nodowoolo, ogingoyingo nunolo, nuleyi kumoowano. Kumoolo ngu, nalu
kabusagomo, no mele yokolo, ko ootookoolo, keda oluwano.
22 Pitando Yesus yolo, sosina oololo, damoni yelo, mamanangolo ewolo.
Oo Sembuli Ulungga, ge ngundilo ma ewelo! Ngu ooga geno ma tunootewa!
Elo ewolo.
23 Pita mande ngundilo etoni, Yesus ingolo, yowoolengolo, kenolo, ma-
manangolo ewolo. Pita, gengo ingonduduge ewoku, ngu Setannonggo
mayeteku ngu! Ngu Anutlo ingondudunonggo kini. Yo, ge onilo in-
gondudu nangge keyolo, nolo ko Anutndo no sunggi yewoku, ngu gedo ma
hooloweneloote. Elo ewolo.
24 Ngundilo elo ngu, Yesusndo enengo sulena oni negoyelootoni, mayelo,
gooboowootoyi, mande yunolo ewolo. Oni gula no kenelowelo ngu, ene
komo nolo nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, nguno ene mete enengo
ingonduduni bidodo yokolo, kowuli ene inootenggoku ngu, de mombi
ngundilo koolowooya, no keneloya endeyoni.
25 Oni gula enengo ingondudu yanggangoni gome dowoolo, goweyi sugi
oluweloyi ingooteku ngu, asa, ngu oningga ngu, enengo goweyi gaboyi, Anut
doongeyimo, ngu hamoo oolengo oonatewa. Ngundilo nangge, oni gula
enengo ingonduduni goweyi gaboyi bidodo no nunolo ngu, asa, enengo
goweyi gaboyi, kootusina, Sambo endemo sugi sugi keda oluwa.
26 Oni gula mela ngalo oo bidodo yomukolo, oode kumoowaku ngu, ngu
ndawu oogado ene mete hooloowewa? Ngu oningga ngu, ene ndawugado
enengo goweyi yanggangoni keda oluweloyi, ngu uliyolo yowa? Ene
ereremo kini.
27 Ariya, no Anut Nangoni Oni Kilalongo oode, no Awanembolo duli-
dalinidodo enengo Sambono Engel oni nguya ombuwato. Ngu naluno, oni
melako damoni tewonggoku, ngulo gumi yunowano.
28 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni gidalega nga oolootenggoku nga,
ene ma kumooyingomo, ngu koletelo, ene no Anut Nangoni Oni Kilalongo,
nondo nalu nolo oni simoo bale soboyelooteku, ngudodo ombutoni ngu
kenowanggolo ewolo.

17

Yesus Moondeyi Guladilo Tunootewolo
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

1 Kootusina, nalu kandegula gidembolo gulanangge yokolo, Yesusndo Pita,
Yems, ko, koneyo Yon ngu oni kabusangga ngu yoyolo, mela puli pelungga
ndandayingo awuno oolengonggano oolewonggori. Nguno enesu nangge
oluwolo.
2 Ngu naluno nguno, Yesus moondeyi ngu oni kabusagaku doongeyemo
yowoolengowolo. Yowoolengolo, Yesus enesu guladilo tunootewolo. Yo,
enengo omukumundoongo solu ngundilo tunootetoni, ko, towikumbani
nguya solu ngundilo yowali namboyi oolengo tunootewolo.
3 Ilayiya, Mosesya, Sambono kuli oode, ngunonggo ombulo, Yesus
tanggeyimo tunootewoli. Tunootelo, Yesusya mande etoyi, sulena oni
kabusagakundo yeyowonggori.

4 Pitando ngundilo kenolo, ene soliyokolo, Yesusno ngandilo ewolo.
Oo Sembuli Ulungga, noole ngano oluweloyi ngu gome. Gedo ngundilo
ingootoyi ngu, asa, nondo mete ya tookoododo kabusa yewano. Gula gengo,
gula Moseslo, gula Ilayiyalo yewano. Pita elo ewolo.
5 Ene mande eloodoni, goboole gula solu ngundilo tunootelo, ngundo
doobeyelowolo. Anutndo ngu goboole kewoolokononggo mande ewolo.
Ngu nenengo nangone mesalango. No nowoondone ngulo gome oolengo
ingooteno. Ye ngulo mandeni gome ingoyi! Anutndo mande ngundilo
ewolo.
6 Ariya, sulena oni oo ngundilo ingolo ngu, ene soliyokolo, sosoleyingo
ulungga telo, ngulo ene omukumundooyesinanggo melako solewonggo.
7 Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesus tanggeyemo ombulo, ikakoyelolo
enendo ewolo. Ye ootookooyi! Ye ma sosolewelo! Elo ewolo.
8 Asa, ene mande ngundilo ingolo, doongetelo, Yesus enesu nangge eneno
oodoni kenowonggo.
9 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onikuya mela pulinggaku
yokolo, yade yade ooleko utoyi, Yesusndo mande yanggango yunolo ewolo.
Ye awuno oo kenowonggoku, ngu ataga nga nalunggano ngano, oni gulano
ma ewelo. Kini, kootusina, no Anutlo Nangoni Oni Kilalongo mele yokolo,
ko ootookootoowegago, ariya, ngu nalunggano nguno, ye mete yootunoya
eyi. Yesusndo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni, Yesuslo sulena onikundo Yesus sumoo inowonggo.
Anut mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo ngandilo ewonggo. Anutlo
ingondudu eyingo oni, Ilayiya, ngundo koletelo ko ombutonigo, ge kootu ko
ootookoowalo ewolo. Ndatelo ngulo, ngundilo etenggo? Elo ewolo.
11-12 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi elo ewolo. Ngu
hamoo, Ilayiya ombulogo oo bidodo yomosiyowa. Ngulo, nondo yeno
hamoo eteno. Ilayiya kuli ombuwoku, ngu oni watayi kini. Kini, oni enengo
damoni oowooyingga ene nangge teyinowonggo. Ngundilo nangge, no Anut
Nangoni Oni Kilalongo, nguya ngundilo ogingoyingo nunowanggo. Ene
nolo ko nenengo nguya, ene watayi kini. Yesusndo ngundilo elo ewolo.
13 Yesus oo ngundilo etoni ngu, enengo sulena onindo ingolo,
Sonoyeloyingo Oni, Yonya eteku ngu elo ingowonggo.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gula Mboolo Biyomidodomu Yomosiyowolo (Mak 9:14-29; Luk 9:37-42)

14-15 Ene puli yokolo, ombutoyi, ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga
oolengo oodoyi, oni gula ombulo, Yesusno boodoo oondookelo, penggootelo
ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ge no nangonengga ngulo nowoondoyi te.
Ene komo doongeyi ngganggangelo, sagaga telo, mboolomboolo telo, gaboyi
kumoololoote. Yo, nalu bidodo ene nombono, ko, sono nguya solelo loote.
16 Ngulo ngu, nondo ene yolo, gengo sulena onino ngu keyoyi, etoowe, ene
ngu mboologa ngu andangeweloyi nguya, ereremo kini. Elo ewolo.
17 Yesusndo enengo mande ingolo, ngulo ene yuka oolongoolo, mande
gumi ewolo. Ye nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango kini, ko, ye
nowoondoye nenengo nguya kini! No yeya nalu pulingga oodoowe, nalu
ndatelo oodego, no yengo nowoondoyi tewano? Ariya, ye simooyengga ngu
yoya, nono ngano ombuyi! Elo ewolo.
18 Asa, Yesusndo ngu yuka biyominggaku kenolo, mamanangolo, etoni
ngu, simoo kosiyinggaku ngu yokolo toongetoni, ngu naluno nangge, ngu
simoo kosiyigaku mete tewolo.

19 Ene ngundilo tetoni, ariya, sulena onikundo nangge ombulo, Yesus
yolo, sosina oololo, sumoo inolo ewonggo. Ndatelo ngulo, noole ngu yuka
biyomingga ngu andangeweloyi, ngu ereremo kini? Elo ewonggori.
20 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, enebana mande gumi ewonggori.
Ye ngu ooga ngu mete ma yomosiyoweloyi, ndawugalo ngulo, yengo
nowoondoye hamoo teyingo, ngu bodaga nangge. Nondo yeno hamoo
eteno. Mastet yuwooyi ngu puka yuwooyi ngundilo. Yengo nowoondoye
hamoo teyingo ngu Mastet yuwooyi ngundilo tetoningga ngu, asa, ye mete
nga pulingga nga etoyiga, nga musiyongga yokoya, musiyo gula etoyiga, ene
nguno oololo oluwa. Ngundilo nangge, nolo yanggangonemo ngu ko telo
ngu, ye mete oo bidodo temukowanggo.
21 Ariya, ye ngundilo yuka biyomi oweyeloweloyi damoningga ngu,
ye amana komo yanggango yemboongeya, oowali loogu telo, asa, nolo
yanggangonemo ye mete yuka biyomi ngu andangewanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Nalu Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Tambu Elayayigaku Ewolo
(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

22 Ngu naluno nguno, ene Galili melako oololo, Yesusndo enengo sulena
oniku mande yanggango yunolo ewolo. Nalu bodagano, no Anut Nangoni
Oni Kilalongo, onindo nodowoolo, oni sungo kandeyemo noyewanggo.
23 Ene no nuleyi kumootoyi ngu, no sa kabusagomo mele yokolo, ko keda
ootookoowano. Ene ngundilo etoni ngu, enengo sulena oni ngu ingolo,
nowoondoye kowuli ulungga oolengo ingowolo.

Yesusndo Bobeye Goobooyingo (Tempel) Ya Inowolo

24 Yesusndo enengo sulena onidodo Kaperniyam endemo tunootewong-
gori. Ngu naluno, Yuda goobooyingo yano bobeye yoweloyi oni, Pitano
ombulo, sumoo inolo ewolo. Yengo etuyeloyingo oni nguya bobeye yeloote,
bine? Sumoo ewolo.
25 Ene ngundilo sumoo etoni, Pitando mande gumi ewolo. Yo, elo ngu,
yano uwolo. Utoni, asa, koletelo Yesusndo eneno sumoo ewolo. Sayi-
mon, ge ndatelo ingoote? Bobeye yoweloyi naluno, melako oni sobosobo
koleteyingo ululu mela bidodomo, ngulo damoni ndatelo? Ene mela
sembuguliye oni, ngunonggo bobeye yootenggo, bine; ngundi, oni sowe
gidaleganonggo bobeye yootenggo, bine? Sumoo ewolo.
26 Pita enengo mande ingolo, gumi ewolo. Oni sowe gidaleganonggo
nangge ewolo. Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Asa, ngundilo
eteku, ngulo mela sembuguliye digi beye yoweloyi koyi ma tewanggo.
27 Ene noole ngundilo ma tetooye ngu, ene nooledodo sanggili tewanggo.
Ngundilo ngulo, ge sono koongeyingomo uya, isolo si oolongoo. Oolon-
gooya, iso amana gula yoya, manggowo goosooya ngu, bobeye mang-
gowoomo oolooteku, ngu kenolo, yowaku ngu! Ngu bobeyega yowoku ngu,
noolengo geyambolo ene yunolo ewolo.

18

Onendo Ngu Oni Ulungga?
(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

1 Ngu naluno, sulena oni Yesusno ombulo, sumoo ewonggo. Anutlo
endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno oni onendo ngu
tabango ulungga? Elo ewolo.
2-3 Yesus ngundilo ingolo, ene simooyengga negongootoni, ombulo, ke-
wooloyemo dikawolo. Dikatoni, Yesusndo ewolo. No yeno hamoo eteno. Ye

nowoondoye yowoolengoya, hamoo teya, simooyembolo damoni ngundilo teyi. Ye ngundilo ma telo ngu, asa, ye mete Anutlo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma uwanggo.*

4 Ngundilo nangge, oni gula ye kewooloyemo nguno enengo oowooyi bingami elo ma okootoni, simooye bodagado teteku, ngundilo tewaku ngu, asa, hamoo oolengo, ngu oningga ngu, Anutlo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku nguno, ene oni gidalega oowooye ngu dagayelolo, ulungga tewa.

5 Oni ene no oowoonembolo ingondudu telo, ene oni simooye bodaga ngandilo yolo, hooloowewaku ngu, asa, ene no nguya ngundilo hooloweneloote. Elo ewolo.

Damoni Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote

(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)

6 Yesusndo mande gula ewolo. Oni gulado simooye nga nolo nowoondoyemo hamoo ingolo oolootenggoku, nga gula yolo, nolo nowoondoye hamoo ingootenggoku, ngu yombuliyolo ngu, enengombo damoni biyomi tewoku, ngulo gumi ogingoyingo ulungga oolengo yowa. Yo, ngu oningga ngu enengombo biyomi ngundilo tewoku, ngu ngandilo: oni ngu digi ulungga ngu yolo, ngundo bungeyimo gosiyolo yolo, sono koongeyingo ulungga ngu kewooloko oolongoowonggori. Oolongootoyi, oni sono newendemo ulo kumooyingo, ngu ngandilo. Yo, ene oni buniyo newende hamoo teyingo ngu yombuliyowoku, ngulo gumi ulungga oolengo yowa.

7 Mela bidodomo, oo oowooyingga oni nowoondoye hamoo teyingo ngu woosootoyi yokootenggo. Nalu oowooyingga, oo ngundilo biyomi ngu tunooteloluwa. Ene oni oni yooge, onindo oni gidalega yowoosootoyi, mbumbuwa tetenggoku, ngulo ngu oningga ngu, ngu uliyi biyomi ulungga yowa. Yo, no ngundilo oni biyomi ngulo nowoondoyi teteno!

8 Ngulo ngu, ye keyembo ngundi kandeyebo yoyeni, mbumbuwa gula teya ngu, asa, ye mete ngu toongooya, andangeya, oolongooyiga uni. Ngundilo nangge, kandeye gulanangge, ngundi, keye gulanangge oodoni ngu, ngundo mete keda oluweloyi gome ngu yowa. Kinitetoni ngu, ye kandeye ela elaya, ngundi, keye ela elaya oodoni ngu, ngundo yoyolo, ende biyomi de nombo ma kumooweloyi (Hel) nguno oolongooyelowanggo.

9 Ngundilo nangge, doongeyembo yoyeni, mbumbuwa gula tetoyiga ngu, ye mete ngu doongeyengga ngu yokoya, oolongooyiga uni. Ye doongeye gulanangge, ngu ye mete Anutya keda sugi sugi oluweloyi, ngu yowanggo. Kinitetoni ngu, ye doongeye ela elaya oodoni ngu, ngundo ye yoyolo, ende biyomi de nombo sugi sugi ma kumooweloyi, nguno oolongooyelootoyi uwanggo. Yesusndo mande ngundilo ewolo.

Bo Gula Oowooyi Sipsip, Ngundo Enengo Oole Yokowolo, Ngulo Mande Yamonggawo

(Luk 15:3-7)

10 Yesus mande gula ewolo. Ye ingondale teyi! Ye simooye bobodi nono nowoondoyemo gome ingootenggoku, ngu ma kootu yunowelo. Kini, no yeno hamoo eteno. Sambono Anutlo oni, ngundo simooye bobodi gome soboyelolo, Awane Sambo endemo oolootenggoku, ngu tanggeyimo ootoolo, Anutlo omukumundoongo kenololootenggo.

---

* **18:2-3:** Simooye bobodi ngu, ene oowali, oo ngundilo ngulo ma ingondudu tetenggo. Ndawugalo ngulo, ene kuli ingootenggo. Ewenemimbo oo ngundilo ngulo sobowootoni, ngulo ene nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga ma yootenggolo ingowolo.

11 Ndatelo ngulo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngano ombulo, oni
enengo oole yokoyingo, ngu ko yoyowa.
12 Ye ndatelo ingonduduga ingootenggo? Oni gulado Sipsip onibi kan-
degula (100) moolemu, Sipsip gula doboogulingo yoyokolo, enengo oole ne-
nengo yokowolo. Ngundilo yokowaku ngu, asa, ngu oninggaku Sipsip wata
ulunggaku pulimo oolootenggoku, ngu yoyokolo, ene toongewokunggaku
erewelo toongewa.
13 Yo, no yeno hamoo eteno. Ngu Sipsip sobosobo oningga, ngundo enengo
Sipsip toongeyingongga ngu kenolo ngu, asa, ene oni oni ulungga tewa. Yo,
enengo oni oni tewaku, ngundo Sipsip oowooyingga pulimo oluwonggoku,
ngulo oni oni teyingo, ngu dagate.
14 Sipsip sobosobo oningga, ngundo enengo Sipsip gula yokootoni,
toongewelo ma ingooteku, ngundilo nangge, Awangge Sambo endemo
oolooteku, ngundo nguya, enengo simooye ngu gula yokowelo ma ingootelo
ewolo.

Dobooguliyebo Damoni Biyomi Tetoyi, Yomosiyeloweloyi Ngulo Damoni

15 Yesus mande gula ewolo. Dobooge gulado geya damoni biyomi
tetoningga ngu, ariya, mete yalisu nangge bibiteya, enengo damoni biyomi,
ngu yeyiga tunooteni. Ngundilo tetoni, ene gengo mande ingootoni ngu,
ariya, ge dobooge ko yowa.
16 Ene oni damoni biyomi tewoku, ngu oningga ngu mande ma ingootoni-
ingga ngu, ariya, mete ge oni gula, ngundi, oni elaya yoyoya, geya oolouya,
ngu oni damoni biyomi tewoku, ngu yomosiyoyi. Ngu oni gula ngundi oni
elaya, gedodo ngundo yalingo mande ngu ingolo wilikowanggo.
17 Ene oni damoni biyomi tewokungga, ngu mande ma ingootoningga
ngu, asa, mete Kristen oni gooboono onino ooloutoyi gooboongoolo, mande
telo yomosiyowanggo. Nguno oni damoni biyomi tewokungga ngu, ene
enengo mande ma ingolo keyootoni ngu, ariya, ngu oningga ngu, ye
nowoondoye hamoo teyingo gidalesina ene ma gooboongoolo oluwanggo.
Ngu mbumbuwa oningga ngu, Anut hamoo kootu inooteku oni ngundilo,
ngundi Takis bobeye yoweloyi oni ngu ngundilo.†
18 No yeno hamoo eteno. Ye oo bidodo melako ngano ukingowanggoku
ngu, Anut Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya ukingowa. Ngundilo
nangge, ye oo bidodo melako ngano yokowanggoku ngu, Anutndo nguya
Sambo endemo nguya yokowa.
19-20 Yo, no yeno ko eteno. Oni elaya melako ngano oo yowelo nowoondoy-
ali gulanangge yelo, yemboongewaliku ngu, ariya, Awane Sambo endemo
oolooteku, ngundo yunowa. Ngundilo nangge, oni elaya ngundi kabusa
musiyo gulano no oowoonemo gooboongoowanggoku ngu, ariya, no ene
kewooloyemo oluwanolo ewolo.

Ko Onindo Weti Ma Andangeteku, Ngulo Mande Yamonggawo

21 Ngu naluno, Pita Yesusno tunootelo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, nalu
ndatelo, doboonembo nono damoni biyomi tetoni, nondo enengo damoni
biyomi ngu andangewano? Tambu kandegula gidembolo elaya, bine? Ene
ngundilo sumoo ewolo.
22 Sumoo etoni, Yesusndo eneno mande gumi ngandilo ewolo. No geno
tambu kandegula gidembolo elaya nanggega, ngulo ma ewolo. Kini, nalu

† **18:17:** Yuda onilo bobeye yoweloyi damoniyengga ngu biyomi. Ene gabmanlo bobeye logoga ngu dagalo yolo, gabmanlo logono inolo, gumi dagalo, digi beye yootenggoku ngu, oni enengo yoyingo.

bidodomo, ye komo oni gidalegado yeno mbumbuwa tetenggoku, ngu andangeyunoyi.

23 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo enengo endega oni simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Ngu melako sobosobo oni koleteyingo enengo ko oniya wetiye ngu andangelo yomosiyowa.

24 Oni ulungga, ngundo damoni yelo, enengo wetiye andangewelo, etoni, ngu ko oni gula yolo, eneno ombuwolo. Ko oningga enengo wetini ngu bobeye kande elaya Miliyon (10,000,000 Kina) ngundilo weti yowolo. Ngundilo ngulo, oni ulunggado ko oningga nguya etoni, weti ko wendangelo inowa.

25 Ene enengo weti ulungga oolengo, oni ulungga nguno, ene mete ma andangewa. Ene ereremo kini. Ngulo ngu, ngu oni sobosobo ulungga, ngundo enengo baleyi simoongo enedodo suleyelootoni, ya biyomimo oodego, enengo weti ngu mete bidodo andangewa.

26 Oni ulunggado ngundilo etoni ngu, asa, ko oni wetidodoga enengo mande ingolo, ngulo ene sosolelo, oni ulungga ngu keyi damonimo boodoo oondookelo, penggootelo, sumoo sumoo elo telo, ewolo. Oo oni ulungga, ge nolo nowoondoyi teya, sobonelootooga, nondo ngu weti bidodo yokowano! Elo ewolo.

27 Ngundilo etoni ngu, Oo Sembuli ulungga ngulo nowoondoyi telo, oninggaku yokolo, enengo weti nguya yokoyinowolo.

28 Yo, enengo oni ulunggado enengo weti bidodo andangetoni, ene ngu ko oninggaku endesina oolelo, enengo ko goboologaku kenoyingomu ngu, eneno weti bobeye kande elaya (10 Kina) ngu moole. Ngundo ngu, ko oninggakundo sanggili telo, sodedonangge dobooyi bungeyi yanggango dowoolo, manggalu telo ewolo. Ge weti bidodo ataga wendangeya nuno! Elo ewolo.

29 Ngundilo etoni ngu, oninggaku boodoo oondookelo, solengoyelo, sumoo sumoo ewolo. Ge nolo ingoya, sobonelootooga, nalu bodagano, gengo weti bidodo ngu andangegunowanolo ewolo.

30 Ngundilo etoni, ene ngu oningga ngulo mandeni ma ingowolo. Ngulo ngu, oni ulungga ngundo etoni, kumba ootuwoo onindo ene dowoolo, ya biyomimo yetoyi, nguno ootoolo, ngunonggo oo ngu wendangenilo yewolo.

31 Ariya, ko oni goboolokundo enengo damoni biyomi kenolo, nowoondoye kowuli hamoo ingolo, ngulo ene enengo sobosobogakuno oololo, mande mande bidodo oningga ngundo tewoku, ngu emukowonggo.

32-33 Sobosobogakundo mande ngu ingolo, ene ngulo sanggili ulungga telo, ko oninggaku negongootoni, ombutoni ewolo. Ge ko oni biyomi oolengo! Koletelo oolengo, ge nono sendolo, sumoo sumoo elo tetoyi, ngulo nondo kingo gengo weti ulungga oolengo ngu andangegunowono. Nondo gengo nowoondoyi tenggunootoowe, ndawugalo gedo gengo ko goboologa, ngulo ma nowoondoyi teyinowo? Elo ewolo.

34 Sobosobo oninggaku sanggili ulungga telo, ko oninggaku dowoolo, kumbadogoni oni kandeyemo yetoni, ngundo dowoolo, ya biyomimo yewonggori. Yetoyi, nguno ootoolo, ngunonggo weti bidodo andangenilo yewololo ewolo.

35 Yesusndo mande yanggango gula eneno ewolo. Ariya, ye nga mande yamonggawongga ko oningga ogingoyingo yolo, kowuli yowoku, nga ye gome ingoyi. Ngundilo nangge, ye nowoondoyemonggo dobooguliye kowuliye yeno tewonggoku, ngulo ye ma andangelo, kapengo yewanggoku ngu, asa, Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya, yengo mbumbuwa ngu ma andangelo kapengo yewalo ewolo.

19

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi Damoni, Ngulo Etuyelowolo
(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

1 Ngu naluno, Yesus mande kinitetoni ngu, ene Galili mela yokolo, ene
Yudiya mela Yodan sono anduloko nguno ulelewolo.
2 Uleletoyi, oni simoo bale oowooyingga oolengo nguya, ene keyolo
ooloutoyi, ngu mela gumisina nguno, Yesusndo sayi oni yomosiyelootoni,
ene mete temukowonggo.
3 Ngu naluno nguno, Parisi onindo ene tewoongowelo ombulo, sumoo
ewonggo. Noolengo mamana mandeno, ngu mete oni enengo ingonduduno
baleyi andangewa, bine? Elo ewonggori.
4 Ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo enengo mande ingolo, gumi
ewolo. Ye kuli nga mandega nga kandangelo ingootenggo. Anutlo mandeno
ngandilo ewolo. Kuli amana oolengo, Anutndo oo bidodo tewokuno nguno,
ene simoo ko bale nguya tewolo.
5 Ngundilo ngulo, simoo ewenemi yokolo, nalu bidodo baleyiboya ebe
dowoodowoo telo, goweyali gulanangge oluwali. Anutlo mandeno ngundilo
ewolo.
6 Yesusndo mande gula suleyolo ewolo. Ngundilo ngulo, elambalisa ngu,
ene goweyali elaya kini. Ene goweyali gulanangge. Ngulo Anutndo oo
gosiyolo yokowoku ngu, onindo ma toongoowelolo ewolo.
7 Parisi onikundo mande ingolo, gumi sumoo ewonggori. Ndawugalo
ngulo, Moseslo mamana mandeno simoondo baleyi yokowelo ngu, ene
komo so uyi nakangolo, baleyi inolo, owetoni toongewa? Elo ewonggori.
8 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Mosesndo
yengo nowoondoye yanggango oolengo elambalisa toongooweloyi damoni
ngu kenolo, ngulo ngu damoni damoninggano, ngunonggo yoyokootoni,
elambalisa damoni ngu toongootenggo. Ene Anutndo amana simoo bale
yoyeyingomo, ngu naluno, ene elambalisa toongooweloyi damoningga ngu,
ene ma yewoli.
9 No yeno hamoo eteno. Ene oni gulado enengo baleyi bosebalese
damoningga ma teyingomu ngu yokolo, ene bale gula yowaku ngu, ngu
oningga ngu, ene elambalisa damoningga ngu yombuliyootelo ewolo.
10 Enengo sulena onindo enengo mande wilikolo ingolo, gumi ewonggori.
Ngu elambalisa damoni ngu oo ulungga oolengo. Ene sosoleyingo bodaga
telo, ingolo, ngulo ene mande gula ewolo. Ariya, noole bale ma yowato. Ngu
damoni mete, bine? Elo ewonggori.
11 Ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Elambalisa
teweloyi damoningga nondo etuyelootenoku ngu, ngu oni bidodobolo
kini. Kini, ngu elambalisa teweloyi damoningga ngu, Anutndo oni sunggi
yeyingomu, ngulomu nangge.
12 Ndawugalo ngulo, oni oowooyingga mete bale ma yowanggo. Bale ene
simoo yomoolo ngu, ene kenolo ingolo oode, bale ma yowelo ingowa. Oni
gidalega ene bale ma yoweloyi, ndawugalo ngulo, oni gulado ene moondeye
yootoongooyingo ngulo. Oni gidalega enesu nangge elambalisa teweloyi
ngu gosiyolo, ndawugalo, ene Anutlo ko telo, oni simoo bale yowoosoolo,
Anutlo mandeni damoningga enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu
yoyeweloyimbolo Oni gula ene mete nga mandega ingowelo ngu, ene komo
gome ingonilo ewolo.

Yesusndo Simooye Kumana Yunowolo
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Ngu naluno, oni simoo baledo simooye bobodi gidalega yoyolo, Yesusndo kandeyi tabayemo yeya, yemboongeni, elo, yoyolo mayewonggori. Mayetoyi, ene ngulo sulena onindo ngu oni simoo baleku manggaluyelolo oweyelowonggori.
14 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesusndo ewolo. Ye simooye bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu ma oweyelowelo. Kini, ye Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu komo simooye ngundilomu, ngundo yowanggolo ewolo.
15 Ene ngundilo elo, kandeyi simooye tabayemo yelo, kumana yunolo, ene yoyokolo toongewolo.

Simoo Kosiyi Gula Ene Sitowinidodo Mande (Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Ngu naluno nguno, oni gulado Yesusno ombulo, sumoo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, no ndatelo damoni gomengga telogo, no suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yowano? Elo ewolo.

17 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Ndawugalo ngulo, ge nono oo gome ngulo sumoo ete? Anut enengombo nangge oni gome. Ge keda sugi sugi oluweloyi ngu yowelo ngu, asa, ge komo Anutlo mamana mande ngu bidodo keyolo ewolo.

18-19 Yesusndo etoni, ngu simoo kosiyinggakundo sumoo ewolo. Ndatelo mamana mandega? Ene ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Mamana mande ngu ngandilo: ge komo oni ma uleyi kumoowelo; ge komo bale gidalega yakakayi yodowoolo, oweyelolo, ma yombuliyelowelo; ge komo yakaka ma tewelo; ge oni gulano mande ebe ganagana ma ewelo; ge komo awanangge tanggeyemo gome ootooya, manggoye oweya, gome oodoya; ge oni gidalega tanggegemo oolootenggoku, ngu hoolooweyeloya, gome soboyeloya, gengo gowege sobowooteku ngundilolo ewolo.

20 Simoo kosiyinggakundo enengo mande ngu ingolo, gumi ewolo. No kuli bodagano, ko, ataga nguya, no ngu mamana mande ngu bidodo keyolo, ombulo oolooteno. Ariya, no ataga ndatelo oo gome gula tewano? Elo ewolo.
21 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, gumi ewolo. Ge oni nenengo oolengo tunootewelo ngu, asa, ge komo oo gulanangge ngu te. Ge komo oolouya, gengo oo bidodo suleyoya, ngunonggo bobeye yoya ngu, owoolongo oni ngu bayeteya yuno. Ge ngundilo tewaku ngu, asa, gengo bobeye oo gome gome Sambo endemo ooloote. Ge ngundiya teya, ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.

22 Simoo kosiyinggaku ngu mandeningga ngu ingolo, omukumundoongo yomoowelo newende nguya kowuli ulungga ingowolo. Ndawugalo ngulo, ene oo sitowini ulungga ngu yokolo, oni sungo yunoweloyi nguya kini. Ngundilo telo, ene ootookoolo toongewolo.

23 Ngundilo tetoni ngu, Yesusndo enengo sulena onino yowoolengolo ewolo. No yeno hamoo eteno. Oni ene sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi ngu, ngu kowuli oolengo.
24 No mande gula ko eteno. Bo ulungga nga, ngu nggusi newendekuli uweloyi ngu kowuli. Ene beye sitowidodo oni ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno uweloyi nguya, ngundilo kowuli ulungga oolengolo ewolo.

25 Yesus enengo sulena onikundo ngu ingolo, ene soli ulungga telo, enengo
nangge mande elo, ingolo, sumoo ewonggori. Ngundilo ngu, onendo ngu
mete ene suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yowa? Elo ewonggori.

26 Enengo sulena onindo ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo ene gome
gome yeyolo ewolo. Anutndo oni ma hoolooweyelootoni ngu, asa, oni enesu
nangge oo yanggango ngu hamoo ma tewa. Ene Anutndo oni ootoolo ngulo,
ngunonggo ene oo yanggangomu ngu bidodo hamoo oolengo temukowalo
ewolo.

27 Ngundilo etoni, Pitando mande gula Yesusnolo ewolo. Ingoyi, noole
oo bidodo yokolo, ge kenggelolo endeyolooteto. Ngulo ngu, noole ndawuga
yowato? Elo ewolo.

28 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. No
hamoo oolengo yeno eteno. Kootusina, oo bidodo keda tunooteweloyimbolo
ngu naluno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo yaba bingaminidodo Sambo
endemo nguno, no Anutlo yanggangoni dulidalinimo bibitewano. Ariya,
ngu naluno, ye nguya yaba bingamidodo kande elaya kegidembolo elayaga
(12) nguno bibitewanggo. Bibitelo, ngunonggo Iserel oni wata kande elaya
kegidembolo elaya (12) ngu wilikoyelowanggo.

29 Yo, oni bidodo ene nolo ingolo, Anutlo mande metemi ngano ingolo we-
siyolo, ene enengo ya, konebobeyi, kuwooyi, ewenemi, simoongo, enengo
oowali koyi yokolo ngu, oo bidodo ye kuli yokowonggoku ngu, nondo ngu
dagalo, ulungga oolengo ko yunowano. Yo, ngu oo ngu ulungga oolengo
onibi kandegula (100) ngu yowanggo. Ngandilo nguya, ene keda sugi sugi
oluweloyi, ngu yowanggo.

30 Ene oni gulado melako ngano ngu oowooyi bingamidodo telo ngu,
Sambo endemo, ene oowooyi kini. Ngundilo nangge, oni gula melako ngano
ngu oowooyi kini oolooteku ngu, ene Sambo endemo, ngu oowooyidodo
ulungga tewalo ewolo.

20

Wayin Ko Ngulo Ko Oni

1 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo mandeni damoningga
ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu oni gulado enengo mela
ulungga ngu ngundilo. Ene suwoononggo oolengo ko oni yoyolo, Wayin
kono ko teyilo oolouwolo.

2 Ene ngundilo telo, Wayin ko ngulo sembuli enengo ko oni mande yunolo,
no bobeye Kina gulanangge ataga ko tetenggoku, ngulo nangge yunowano.
Enengo ko oni mande ingolo, ngulo ngu nangge keyolo, enengo Wayin kono
oolouwonggo.

3 Asa, suwoononggo nalu kandegula gidembolo namolaya (9) nguno, ende
oo uli yoweloyi musiyomo oololo, oni kingo dikaloodoyi yeyowolo.

4 Yeyolo, ene mande eneno ngandilo ewolo. Ye nguya nolo Wayin kono
ulo, ko tetoyi, ngundilo logono, no bobeye yunowanolo ewolo.

5 Ngundilo etoni, ingolo, kono satoyi, asa, sambolo naluno (12), ko
nalu suwootetoni (3) nguno, ene oni gidalega yeyolo, ene nguya ngundilo
tewonggori.

6 Ene suwootetoni, namoko ko yokoweloyi naluno, (5 Klok) ko sembuli-
gaku ko oololo, oni gidega yeyolo, sumoo ewolo. Ye ndawugalo sano ngano
kingo oolootenggo? Elo ewolo.

7 Ngundilo etoni, enendo mande gumi ewonggori. Noole ko yunoweloyi
oni kinilo ewonggori. Ariya, ko sembuligakundo ingolo, mande gumi ewolo.
Asa, ye nguya, nolo Wayin kono uya, ko teyilo ewolo.
8 Wayin ko sobosobogakundo ngundilo elo, asa, suwootetoni ko kiniteteku
naluno ngu, enengo kono oololo, ko sobosobogakuno ewolo. Ye oolouya, ko
oni negoyelootooga ombutoyiga ngu, ngu beye yuno. Ge ko oni suwootetoni
ko tewonggoku, ngu digi beye yunoya, wenga suwoononggo ko tewonggoku
oni, ngu bobeye yunolo ewolo.
9 Ene ngundilo etoni, asa, ko oni suwootetoni namoko ko yokoweloyi ene
ko ootookoowonggoku naluno, (5 Klok), eneno ombutoyi, ko oni sobosobo-
gakundo sa gulanangge ko tewonggoku, ngulo bobeye Kina gulanangge
nangge yunowolo.
10 Ariya, ko oni suwoononggo ko tewonggoku, ngundo ko oni suwootetoni
ko tewonggoku, ngulo Kina gulanangge kenolo, ngandilo ingowonggori.
Noolengo bobeyega ngundo enengomu ngu dagawalo ingowonggori. Ene
ngundilo nguya kini. Kini, ko oni sobosobo ko oni bidodo ko tewonggoku,
ngundo bobeye Kina gulanangge nangge yunowolo.
11-12 Ngundilo ngulo, suwoononggo ko tewonggoku oninggakundo Kina
gulanangge ene bidodo yolo, kenolo, ngulo ene ko sembuligakuya sanggili
telo, enedodo longgeyolo ewonggori. Ndawugalo ngulo, nga oni nga kootu
oololo, nalu bodaga nangge ko tewonggoku, ngulo uli noolengo bidodo
gulanangge yunoote? Noole sa ulunggano ko ulungga telo, nosili yudoni,
nalu bidodo ko tewootolo ewonggori.
13 Ngundilo etoyi, ko sembuligakundo mande gumi ewolo. Oo dobooguline, no yeno hamoo ewono. No suwoononggo mande yunolo ewono. Sa
gulananggembolo ko tetenggoku, ngulo uli Kina gulanangge yowanggolo
ewono. Nguno ngu, ye ngu mandega ngu ingolo, metelo ewonggo.
14 Ariya, ye uli yoya sayi. Oni suwootetoni ko tetenggoku, ngulo uli ko
yengo uli gulanangge. No ngundilo tewelo gome ingolo teteno.
15 Ngu nenengo bobeyebo oni suwootetoni ko tetenggoku, ngu nowoon-
doyi yunolo, ngundilo yunooteno. Ye, bine, nondo ngundilo oni ngu
nowoondone yunootoowe, ngulo sanggili tetenggo? Elo ewolo.
16 Yesusndo mande gula ewolo. Yo, ko oni bidodo uliyi gulanangge
yowonggoku, ngundilo nangge, simoo bale ululu ko buniyo bobodi nguya,
nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu gulanangge. Ngulo ngu, ene
bidodo Anutlo Sambo endemo nguno uwanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyimbolo Tambu Kabusayi, Ngulo Ewolo

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

17 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena oni nangge oolekanare
Yerusalemno yade yade ooloutoyi, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya
kegidembolo elayagakuno, enengo mande yunolo ewolo.
18-19 Ingoyi! Ataga noole Yerusalemno ooletooye ngu, no Anut Nangoni
Oni Kilalongo, ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo
oniku, ko, mamana mande etuyeloyingo oni nguya, ngu me oni kandeyemo
noyewanggo. Ngu oni ngundo mande gulanangge nuleyi kumooweloyim-
bolo elo gosiyolo ngu, ene Gabman oni kandeyemo noyewanggo. Ngundo
ngu, kootunesina mande yumoonunolo, gisalunelolo nutolo, de mombimo
nuleyi kumoowano. Nalu kabusa yokolo, ko keda ootookoolo oluwanolo
ewolo.

Yems, Yon Elabasa Ene Oni Ululu Oluweloyimbolo Ewoli
(Mak 10:35-45)

20 Ngu naluno nguno, Sebedi simoongo elayagaku Yems, Yon, namoyalimbo yoyolo, Yesus tanggeyimo ombulo, boodoo oondooketoni, namoyalimbo sumoo ewoli.
21 Ene Yesusndo koletelo namoyali sumoo inolo ewolo. Ge ndawu oo galo ingoote? Etoni, namoyalimbo mande gumi ewolo. Kootusina, Sambo endemo, ge nguno yaba gengo dulidalinidodo yabagemo bibitetoyi ngu, mete ge nenengo simoone elayaga, ngundo kandege koondosina, gulado kandege dedalesina ngundilo bibitewali. Ngu mete, bine? Elo ewolo.
22 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye ngu ooga nono sumoo etenggoku ngu, ye damoni ma ingootenggo. Yali, bine, mete nondo kowuli ogingoyingo koolowoowanoku, ngu yali nguya bine, mete koolowoowali? Ngundilo sumoo etoni, elayagakundo enengo mande ingolo, gumi ewoli. Yo, noole metelo ewoli.
23 Etoli ngu, asa, Yesusndo enedodo ewolo. Hamoo oolengo, ngu sono tobaga (kowuli koolowooteno) no netenokungga, ngu yali nguya newali. Ene onendo kandene koondosina, kandene biyomisina bibiteweloyi ngu, nondo mete ma ewano. Kini, Awane enengombo nangge, ene kuli oni yunoweloyimbolo yomosiyoyingolo ewolo.
24 Sulena oni kande elayagaku ngu mande ngu ingolo, ene Yems Yon elabasa nguya sanggili biyomi tewonggo.
25 Ene Yesusndo enengo kowuli ingolo, negoyelootoni, eneno ombutoyilo ewolo. Oni sowe gidalega Yuda oni kini ngulo sobosobo oni ululu, ngundo oni simoo baledo ene oni ulungga, elo ingootoyi, nguno ngu, ene yanggango oolengo soboyelootenggo.
26-28 Ene ngu damoningga tabango onindo keyootenggokungga, ngu ye simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo nguya ngundilo ma keyowelo. Kini, ene ye kewooloyemo ulungga oowooyidodo oluwelo tewanggoku ngu, asa, ene yengo sulena oni tewanggo. Ngundilo nangge, oni gula ye kewooloyemo tabango ulungga oluwelo tewaku ngu, ene yengo kingo sulena oni oluwa. Ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kilalongo nguya onindo ko teya, hoolooweneloyi elo, ma ombuwono. Kini, no onino ko telo, hoolooweyeloweloyimbolo ombuwono. Nenengo keda oluweloyi, ngu nondo oni simoo bale bidodo mbumbuwanonggo, ko uliyeloweloyimbolo ombuwonolo ewolo.

Yesusndo Oni Elaya Doongeyali Kilingomu Ngu Yomosiyelowolo
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 Asa, ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onindo Yeriko ende ngu yokolo, yade yade ooloutoyi, oni simoo bale ene keyelolo oolouwonggori.
30 Ooloutoyi, oni doongeyali kilingo elayagaku, oole dabemimo bibitelo oodoli, Yesus oolekana ooloutoni, ingolo, meno yanggango ewoli. Oo Sembuli Ulungga, ge Dewitlo sembeni, ge noolengo nowoondoyi yuno! Elo ewoli.
31 Nguno oni simoo baledo sanggili telo, yeyolo ewonggori. Yali manggoyali gosiyoli! Elo ewonggori. Ene elayagaku meno yanggango ulungga oolengo ewoli. Oo Sembuli Ulungga, ge Dewitlo sembeni, ge noolengo nowoondoyi yuno! Elo ewoli.
32 Ene ngundilo meno yanggango etoli, asa, Yesusndo oni elayagakulo meno ingolo, negoyelootoni, ombutoli ngu, sumoo yunolo ewolo. Nondo ndawuga yunowano? Elo ewolo.

33 Elayagakundo enengo mande ngu ingolo, ngulo ene gumi ewoli. Oo
Sembuli Ulungga, noole doongetewelo ingootelo, elo ewoli.
34 Yesusndo enengo mandeyali ingolo, ngulo ene nowoondoyi yunolo,
kandeyi doongeyalimo yewolo. Ngundilo tetoni ngu, sodedonangge, ene
doongetelo, Yesus kenolo, keyolo sawoli.

21

Yesus Bingamidodo Yerusalem Ende Uwolo
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

1 Yesus enengo sulena onikudodo Yerusalem namoko oololo, Betipas
ngu ende bodaga Olib puli ngu tanggeyimo, ene nguno tunootewonggori.
Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena oni elaya ende bodagano
suleyelowelo ewolo.
2 Yali endega namokono kenooteliku anduno oolouli. Yali oololo, Hos gula
oowooyi Donki gula nangonidodo de bungomo gosiyootoyi oolooteliku, ngu
kenoya, wesiyoya, kimbonanonggo dowooya, yoya, nono ombuli.
3 Ende oni ngundo yali sumoo yunootoningga ngu, ariya, yali ngandiya
eli. Oo Sembuli Ulungga, ngundo nga Donkingga nga ko inowelo etoni,
ngundiya eya eli. Ngundilo etoni ingolo ngu, asa, yali sodedonangge
suleyelootoni, ko ombuwalilo ewolo.
4 Yesusndo mande gula nguya ewolo. Kuli, Anutlo ingondudu eyingo
oni gulado mandega eyingo, ngu ataga engge tunootete. Kuli ene ngandilo
nakangolo ewolo.
5 Ye Yudalo oni simoo bale Sayon Yerusalem endemo oolootenggoku, nguno
ye ngandiya eyi. Nga kenoyi, gengo sobosobo oni koleteyingongga
nga ataga ombute. Enendo Donki nangoni sanganimo bibitelo om-
butoni, Donki nangoni ngu newende imakeyingo nangge oolooteku,
ngulo ene oolengo yolo ombutelo ewolo. *Sekarayiya 9:9*
6 Ariya, sulena oni elayagaku oololo, Yesusndo ewoku, ngundilo tewoliyo.
7 Ene Donki nangoni nguya kimbonadodo yoyolo, Yesusno ombulo,
enengo dokikilo nenggulo ngu andangelo, Donki nangoni sanganimo yomi-
woli. Ene ngundilo yomitoli, ariya, Yesus oolelo, ngu sanganimo bibitewolo.
8 Enengo sulena oni ngundilo tetoyi, oni simoo bale oowooyingga oolengo
nguya, enengo dokikilo nenggulo oolekana yomilo yomilo oolouwonggori.
Gidalegado de uyi ulungga nguya toongoolo, oolekanare yomiwonggori.
Ngundilo telo, Yesus oowooyi bingaminidodo okoolo, mela ngano sobosobo
koleteyingo ngundilo tewolo.
9 Ene ngundilo tetoyi, simoo bale koletetoyi, gidalega kootu telo, oololo,
ene moguluwoolo ewonggori.
Hosana, gengo oowoongge awuno oolengo! Ge Dewitlo sembeni! Anutndo
ene mete kumana nga oningga nga inowolo. Ene Oo Sembuli
Ulungga, oowooyimo ombuteku ngu! Hosana, gengo oowoongge
awuno oolengo! Elo meno ewonggori.
10 Asa, Yesus yade yade Yerusalem utoni ngu, endemo simoo bale oowooy-
ingga ngu kenolo soliyokolo, sumoo ewonggori. Nga oningga nga ndawu
oningga? Elo ewonggori.
11 Simoo bale enedodo oolouwonggoku, ngundo enengo mande in-
golo, gumi ewonggori. Nga oningga nga ngu Yesus, Nasaret oni, Galili
melakononggo ombulo, ene Anutlo ingondudu eyingo oni gulalo ewonggori.

Oni Tempel Yano Oo Uliyootoyi Yesusndo Oweyelowolo
(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

12 Asa, Yesus oololo, Yuda goobooyingo ya oowooyi Tempel newendemo
ulo, damoni yelo, oni Tempel yano bobeye oo koyi tewootoyi oweyelowolo.
Ngu konggaku goobooyingo yano ngundilo telo, oni bobeye gulalomu
gulalomu yowoolengolo, bayetetoyi, ngulo Yesus sanggili tewolo. Sanggili
telo, ene, yabagakudodo wenggelemootoni, ukelo uwolo. Oni nu kundiri-
manggowo ngu uliyolo, koyi nguya tetoyi, ngulo yabani wenggelemootoni,
ukelo, utoni oweyelowolo.*
13 Awanembolo mande nakayano, ngandilo ete.
Nolo yane ngu oni simoo bale bidodobo yemboongeyingo yalo ewanggo.
Ayisaya 56:7
Ngundilo nangge, ene yendo ngu yeyi, yakaka onilo kombiteyingo musiyo
tetelo ewolo.
14 Ngu naluno nguno, Tempel yano, oni doongeye kilingo ko kekandeye
biyomi ngu nguya Yesusno mayetoyi, ene bidodo yomosiyelowolo.
15-16 Ngundilo ngulo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo
oniku, ko, mamana mande etuyeloyingo oni, Yesuslo oo damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyim tewoku, ngu kenolo, simooye bobodi
Tempel newendemonggo ngandilo meno etoyi ingowonggo. Hosana, gengo
oowoongge awuno oolengo! Yesus ge Dewitlo sembeni! Elo etoyi, ngu
ingolo, ngulo ene nowoondoye biyomi ulungga ingowonggori. Ngulo ene
Yesusno ewonggori. Ge bine, ngu mandega simooyembo etenggoku, ngu
ingoote? Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Yo, no ingooteno.
Anutlo mande ye kuli kandangelo ingootenggo. Ene Anutno ngandilo
ewolo.
Ge simooye bobodi ko simooye nonono nguya manggoye tango yetoni, ngulo
ene gengo oowoongge bingamingge etenggolo ewolo. *Sam 8:2*
17 Ngundilo elo yokolo ngu, asa, ene endesina oolelo, ende yokolo, Betani
endemo oololo, suwoono nguno oluwolo.

Yesusndo De Gula Oowooyi Pik Ngu Ma Enggetoni, Ngulo Yombuliyootoni Kumoowolo
(Mak 11:12-14,20-24)

18 Sengetoni, Yesus enengo sulena onikudodo endemo ko oolouwelo yade
oololo, oolekono Yesusndo oodoolo kumoowolo.
19 Oodoolo kumoolo, ngulo ene de gula oowooyi Pik, ngundo tanggooli
nenggulo ngundilo ngu yowoko kenowolo. Uyi oowooyingga tutu ulewolo.
Ene namokono oololo, engge doongetewelo damonimo oololo, engge gula
ma kenowolo. Kini, uyi nangge oluwolo. Ngundilo kenolo, ngulo ene Pik
degakuya ewolo. Kootusina, ge ko ma enggewalo ewolo. Ngundilo etoni,
sodedonangge Pik degaku ariyelo kumoowolo.
20 Ngundilo tetoni ngu, asa, enengo sulena onikundo kenolo, soliyokolo
ewonggori. Ndatelo ngulo, Pik dega sodedonangge ariyelo kumoote? Elo
ewonggori.
21 Yesusndo enengo mande ingolo, gumi ewolo. No yeno hamoo eteno.
Ye nowoondoye hamoo telo, nowoondoye elaya kini ngu, asa, ye nguya,
nondo Pik degano tetenoku, ye nguya mete ngandilo tewanggo. Yo, ye
nowoondoyemo hamoo ngu yanggango oolootenggoku ngu, asa, ngu nguya,
ye mete nga pulingga ngaya ewanggo. Ge ootookooya, ukeya, wendeyino u.
Ewanggoku ngu, asa, ene ngundilo tewa.

---

* **21:12:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo bobeye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga ngulo bobeye yowoolengolo, yolo, ngundo oo nusago uliyolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo.

22 Ngundilo nangge, ye nowoondoye hamoo telo, nguno ye oo gulalo
elo yemboongewanggoku ngu, ariya, Anutndo ngu ooga ngu yunootoni
yowanggolo ewolo.

Oni Yesusno Sumoo Elo Inowolo. Onendo Ene Yanggango Inowo?
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Ngu naluno nguno, Yesus ene Yuda onilo goobooyingo ya ulungga
oowooyi Tempel, ngu newendemo ulo, oni simoo bale oo etuyeloweloy-
imbolo. Ngundilo tetoni, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo
oniku, ko, Yudalo oni simoo bale tabango oniku nguya ombulo, eneno
sumoo ewonggori. Onendo ngu mande damoni yanggangongga ngu, ge
gunowo? Onendo ge logogelootoni, nga kongga nga tete? Elo ewonggori.
24 Yesusndo enengo mande ingolo, gumi ewolo. No nguya, ye oo gulalo
sumoo yunowelo. Ye ngu gumi etoyi ngu, asa, nondo kongga tetenoku, ngulo
yanggangoni nguya ewano.
25-26 Ndawu oninggado Sonoyeloyingo Oni Yon suleyootoni ombuwolo?
Anutndo sono kundingiyimbo oni sonoyeloni elo, ngulo Yon suleyootoni
ombuwo; ngundi, oni simoo baledo bine suleyootoyi sonoyelowo? Ariya,
ye nolo mandega gumi eyilo ewolo. Etoni, ariya, enengo nangge elo,
ingolo, ewonggori. Noole ngandilo ewato. Anutndo Sonoyeloyingo Oni
Yon suleyoyingo, ewatoku ngu, asa, enebana sumoo yunowa. Ye ndatelo
ngulo nowoondoyemo hamoo ma ingootenggo? Ngundilo nangge, noolendo
onindo Yon suleyoyingo ewatoku ngu, ariya, oni simoo baledo nooledodo
sanggili ulungga tewanggo, ngulo noole sosoleteto. Ndatelo ngulo, oni
simoo bale ene kuli ingootenggo. Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni
oolengolo ingowololo ewonggori.
27 Ngundilo ngulo, ene Yesusno mande gumi ngandilo ewonggori. Noole
watayi kinilo ewonggori. Ene ngundilo etoyi, asa, Yesus enebana ewolo.
No nguya yengo sumoo nono ewonggoku ngu, no yanggangonengga
ndanonggo yolo, nga kongga tetenoku, ngu nguya yeno ma ewanolo ewolo.

Simooye Elaya Awayali Gulanangge Ngulo Mande Yamonggawo

28 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Ye ndatelo ingootenggo?
Oni gula simoongo elaya nguno oololo, nangoni koletelogakuno ewolo.
Ataga mete ge oolouya, nolo Wayin kono uya, ko telo ewolo.
29 Ngundilo etoni, nangoni koletelogakundo gumi ewolo. Kini, no ma!
Ewolo. Ngundilo elo oode, ene kootusina ingonduduni yowoolengolo, kono
toongelo ko tewolo.
30 Asa, awayalinggaku ulo, nangoni kootunggakuno nguya ngundilo etoni,
ene gumi ewolo. Yo, elo oode, ene kono ma uwolo.
31 Ariya, ndawu simoongongga, ngundo eweyi manggowo ngu keyowo?
Ewolo. Ngundilo etoni, ene mande gumi ewolo. Nangoni koletelogakundo,
etoyi, Yesusndo enengo mande ingolo ewonggori. Yo, no yeno hamoo
oolengo eteno. Gabman bobeye yoweloyi oni, ko, ooleko ooleko bale nguya,
ene koletelo ye dagayelolo, Anut enengombo oni simoo bale soboyelooteku
endega, nguno ulo oluwanggo.
32 Ndatelo ngulo, Yon koletelo ombulo, ngundo oole nenengo ngu keyoyi,
elo etuyelootoni, ene ye nowoondoye ma yowoolengootenggo. Ene Gabman
bobeye yoweloyi Takis oni, ko, ooleko ooleko bale nguya, ene Anutlo Mande
Keda Mesalango ngu ingolo, ngulo ene nowoondoye yowoolengolo, hamoo
tewonggori. Ene ye ngu yeyolo, ngulo nowoondoye ma yowoolengolo,
nowoondoyemo hamoo ma tetenggolo ewolo.

Ko Oni Biyobiyomi Ngundo Wayin Ko Sobowootenggoku, Ngulo Mande Yamonggawo
(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Asa, ye mande gula ingoyi.
Oni gula Wayin kongga telo, oonggoyi pawangolo, Wayin nguno imiwolo.
Ene Wayin engge yolo, wongoolo, winggooweloyi musiyo nguya tewolo.
Ene ko ngu sobowooweloyimbo ya pelungga Sambono yelo, ngunonggo
ene mete Wayin kono oo bidodo gome kenolo, sobowoolo oluwolo. Oni
ko sembuliga, ngundo oni gidalegado ngu kongga ngu sobowooya, Wayin
ngulo engge gumi ko uliyi, enengo yoyi, elo logoyelolo yokolo, asa, ene mela
gula yowoko nguno toongewolo.
34 Ariya, Wayin enengo enggeyingo nalu, ngu tunootewolo. Tunootetoni, asa, ene ko sembulibo enengo sulena oni suleyelootoni, Wayin koyi
sobosobo tetenggoku onikuno oolouwonggori. Ndatelo ngulo, ko sembuliga, ngundo ko ngulo oo engge gula yenunoyi, elo, ngulo ene oni ngu
suleyelootoni oolouwonggori.
35 Ooloutoyi ngu, asa, Wayin kono ko onikundo, oni ko sembuligakulo
sulena oniku yodowoolo, gulanangge ngu ene gome gome utolo, ko oni gula
ene uleyi kumootoni, ko oni gula ene digi oowooyingga yolo, moondeyimo
oolongoowonggori.
36 Ene ngundilo tetoyi, ko sembuligakundo enengo sulena oni oowooyingga suleyelootoni ooloutoyi, ngu damoningga koletelo tewonggoku,
ngundilo nangge tewonggori.
37 Ngundilo tetoyi, ko sembulibo enengo nangoni gulanangge kootu ngu
suleyootoni oolouwolo. Ene ngandilo ingolo, nenengo nangone suleyootoowe, ooloutonigo, ngulo manggowo mandeni keyowanggo. Elo ingolo
suleyowolo.
38 Ene oni kono ko tetenggokundo, enengo nangge kewooloyemo mandelo, ingolo ewolo. Nga oningga ngando ngu eweyimbolo oo bidodo
yomukolo, enendo sembuli tewa. Ariya, noole ene nguya uleyiga kumooni.
Noole ngundilo telo ngu, asa, nga kongga nga ngu, noolengombo sobowoolo,
koyi tewatolo ewolo.
39 Ngundilo elo, ene oni ulungga nangoninggaku ngu dowoolo, uleyi
kumoowolo. Kumootoni, bingo okoolo, kanggaloko oolongooyi uwolo.
40 Ene ngundilo tetoyi, asa, oni ko sembuligaku ombulo, ko sobosobo oni
biyomi nguno ene ndatelo damoningga tewa? Sumoo ngundilo ewolo.
41 Ene mandeni ingolo, gumi ewolo. Ene ombulo ngu, ko oni biyomi
ngu yutolo, yuleni kumoomukowanggo. Ngundilo telo, ene kongga ngu
ko oni sobosobo gome gidalega yunowa. Wayin enggeteku naluno, asa,
ko sobosobo keda, ngundo Wayin bayetelo, gidesinanggo enengombo yolo,
gidesina Wayin sembuli inootoyi yowalo ewolo.
42 Asa, ngu naluno nguno, Yesusndo mande gula yunolo ewolo. Anutlo
mande nakangoyingo ngu, ye kuli kandangelo, ngandilo ingootenggo.
Nga ya ungoombolo ndonggolomi nonggini gomengga nga ngu, ya yeweloyi
onindo yokootenggo. Ene ataga, ngu nonggini ndonggolomi ngu,
ene ya kowuli ngu bidodo koolowooweloyi nonggini koletewolo. Oo
Sembuli Ulungga, enengombo ngu ooga ngu yeni tunootewolo. Noole
ngu kenootooye, ngu mesalango tetelo ewolo.† *Sam 118:22-23*
43 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye ma yowoolengolo, nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo no Anutlo mandeni damoningga, ngundo

† **21:42:** Ya ungoombolo nonggini, ngu Yesus.

enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu yenonggo andangelo, oni sowe
gidalega Yuda oni kini ngu yunowano. Eneno nguno ngu, oo gome enggewa.
44 Oni gula Kristus Yesus kootu inolo, ngu ene ngandilo. Oni ya ungoombolo
osiyingga ngu sanganimonggo solelo ngu, ene biyomi yewa. Ko biyomi
ngundilo tetoni, ngulo ngu Kristus uli gumi biyomi teyinowa. Ene osiyi
koleteyingo ngu Kristus, ngundo ngu oningga ngu sanganimo solelo, utolo,
yombuliyootoni, ene sosolango yelo kinitewalo ewolo.
45 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, Parisi onindo
Yesuslo mande yamonggawo oowooyingga ingolo, ngulo ene ingootenggo.
Yesusndo ngu enengombolo mande nooleno sanggawelo ewolo ingowolo.
46 Ngundilo ngulo, ene sanggili telo, uleyi kumooweloyimbolo oole erewe-
wonggori. Yo, ene dowoolo, uleyi kumooweloyimbolo tewelo, ene oni simoo
balelo sosolelo, ngulo ene yokowonggori. Ndatelo ngulo, ene ingootenggo.
Oni simoo bale ngu, Yesus ene Anutlo ingondudu eyingo onilo ingootenggo.

22

Bale Yoweloyi Naluno Simbo Kawolo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 14:16-24)

1 Yesusndo eneno mande yamonggawo gidalega ewolo.
2 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo
bale soboyelooteku ngu, ngu melako oni sobosobo koleteyingo ulungga,
ngulo damoni ngandilo. Melako oni ulungga, ngundo nangonimbo bale
yowelo tetoni, ngulo simbo ulungga kawolo.
3 Koletelo, ene (Yuda) oni ngu simbo ulungga nguno mayeyi, elo, nalu logo
tewolo. Ariya, oo neweloyi naluno, enengo sulena oni suleyelootoni, oololo,
ngu oni sunggi yeyingoku negoyelootoyiga, ombuyi, elo negoyelootoyi, ene
yokowolo.
4 Ngu oniku yokootoyi ngu, asa, enengo sulena oni gidalega suleyelolo
ewonggori. Ye oni sunggi yeyingoku, nguno ngandiya eyi. Oni ulunggado
kuli oo simbo ulungga kalo yewolo. Bulmakau ko, oo nusago moondeyi
ndindi teyingo gomemu nguya kuli yutolo, kalo, oo bidodo yomosiyolo,
yetoni ooloote. Nga nalungga nga, nangone bale yoweloyi, ngulo ngu,
ye nguya ombutoyi, ngu naluno, gooboongoolo, oni oni telo, oo newatolo
ewolo.
5 Ariya, sulena onikundo oololo etoyi, ene oniku enengo mandeni ma
ingowelo, ngulo yokolo sawonggori. Oni gidalega enengo oowali kono
satoyi, oni gidalega enengo bobeye yoweloyi kono nguno sawonggori.
6 Ngundilo satoyi, ene oni gidalega oni ulungga enengo ko oni yodowoolo,
gisaluyelolo yuleyi kumoowolo.
7 Ngundilo tetoyi ngu, melako oni sobosobo koleteyingo ulungga ngundo
ingolo, ngulo ene sanggili telo, enengo me oni suleyelootoni, oololo, ngundo
enengo ko oni yulewonggoku oniku yutomukolo, enengo ende yande nguya
kamukowolo.
8 Ene ngundilo ya kamukootoyi ngu, asa, oni ulungga enengo sulena
onikuya ewolo. Bale yoweloyi oo simbo ulunggaku ngu oolooteku nga,
ene oni negoyelowonoku, ngulo damoniye nenengo kini, ngulo no ene
yoyokootoni, ngano ma ombuwanggo.
9 Ariya, ye oolouya, oolesanga bidodomo onilo doongeteya, ne-
goyelootoyiga, nga bale yoweloyi simbogano ngano ombuyilo ewolo.*

* **22:9:** Ngu oni gidalegado oni sule oowooyingga Yuda oni kini.

10 Ngulo ngu, enengo sulena oniku ngundilo ingolo, ene oole sungo sungo
oololo, oni simoo bale bidodo yeyolo, goobooyelolo, oni biyomi ko oni
metemimu nguya ombuyi elo sumoo yunolo, suleyelootoyi ombuwonggori.
Ngundilo tetoyi ngu, bale yoweloyi musiyonggaku oni simoo bale oowooy-
ingga hangewolo.
11 Ngu bale yoweloyi naluno, enengo damoniye ngu ngandilo. Oni simbo
sembuliga, ngundo oni kuli sunggi yewoku, nguno nenggulo keda bayetelo
yunowolo. Ngu naluno, melako oni sobosobo koleteyingo ulunggado yaloko
ulo, oni simoo bale oo simbo ulunggano mayewonggoku yeyoyingomu ngu,
oni gula ngu nenggulo yunowoku, ngu ma tewolo.†
12 Oni ulunggakundo ngu oninggakuya ewolo. Doboone, ge ndawugalo
bale yoweloyi nengguloga ngu ma tewolo? Ene sumoo etoni, ngulo
oninggaku sosolelo, mande gumi ma ewolo.
13 Ngundilo tetoni ngu, oni oo sembuligaku enengo sulena oniya ngandilo
ewolo. Nga oningga nenggulo inowonoku, ene ma teyingo, ngulo kekandeyi
ukingoya, yoya, endesina oolongootoyiga uya, uleliko olini. Ngu uleli
musiyonggano nguno, ngu oni bidodo sendo ulungga telo, metokalikali telo
oluwanggolo ewolo.
14 Yesusndo mande gumi gula soweyolo ewolo. Yo, Anutndo oni bidodo
negoyelolo, ngundilomu, ene gulanangge nangge logoyelootoni, newen-
desina ulolootenggolo ewolo.

Oni Rom Mela Onilo Sobosobo Ulungga Sisa Ngu Bobeye Inoweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowolo
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 Ngu naluno nguno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni
oowooyi Parisi, ngundo enengombo mande gosiyolo, ingondudu ewong-
gori. Ene mande gosiyolo, Yesus sumoo mande elo inootooye, ene mete
mande gumi metemimu ma ewa. Ngulo ene oole erewelo, Yesus goweyi
sanggawelo mande ewanggo.
16 Ngundilo ngulo, Parisilo sulena oni, ko, Herodlo ko oni suleyelootoyi,
Yesusno oololo, sumoo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, noole ingooteto. Ge
mande hamoomu nangge ete. Ge oni gulalo nangge gome ma ingondudu
tete. Kini, ge oni simoo bale bidodo goobooyelolo, Anutlo mande damoni
metemi nanggelo etuyeloote.
17 Ngundilo ngulo, ge nooleno e. Ge ndatelo ingoote? Noole Yuda oni nga,
digi beye Takis Sisano inowato, bine, ngundi kini bine? Elo ewonggori.‡
18-19 Ngundilo sumoo etoyi ngu, Yesusndo enengo mande ebe ganagana
ngu ingolo, enebana mande gumi ewolo. Ye mebuye sangala oni! Ndawu-
galo ye no tewoonelootenggo? Ye bobeye gula Sisa inoweloyi ngu yoya,
ombutoyiga, nondo kenoowe. Ngundilo etoni, ingolo, ene beye gula yolo,
ombulo, Yesus inowolo.
20 Inootoyi, Yesusndo kenolo, enebana sumoo yunowolo. Nga bobeye
bungomo gabogaboyi, ko, oowooyi nakangoyingo nga oonelomu? Elo
ewolo.
21 Ene ngundilo sumoo etoni, enebana mande gumi ewonggori. Ngu
Sisalomu. Ngundilo etoyi, Yesus enebana mande gumi ewonggori. Sisalo oo
ngu, ye komo Sisa inoyi. Anutlo oo ngu, ye komo Anut inoyilo ewonggori.
22 Oniku ngu enengo mandega ngu ingolo, ngulo ene soliyokowonggori.
Ngundilo ngulo, ene Yesus yokolo sawonggori.

---

† **22:11:** Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu nenggulo keda gome teyingo ngundilo. ‡ **22:17:** Rom mela ngulo sobosobo oni koleteyingo ulungga oni ngu oowooyi Sisa.

Oni Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori (Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 Ariya, ngu naluno nangge, Yuda oni gidalega oowooyi Sadusi, ngundo
Yesusno, mayewonggori. Ngu Sadusi oni, ngundo ngu, ene ngandilo
ingolo etenggo. Oni kumootenggoku ngu, ene ko ma ootookoowanggolo
ingootenggo. Ngu oni ngu Yesusno ombulo, tewoongowelo sumoo inolo
ewonggori.
24 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande gula ngandilo nakangolo
yunowolo. Oni gula simoongo kiningga kumoowaku ngu, ariya, kameyim-
bolo konebeyi gula ootoolo ngu, ngundo ngu bale nggami ngu yowa. Nguno
nangoningga tunootewaku ngu, ngu bobeyi hoolooweyingo oluwalo ewolo.
25 Ariya, oni simoongolo gulanangge ngu, ene kandegula gidembolo elaya,
noole kewoolonayimo oluwonggo. Koleteloga, ngundo balega yowolo. Asa,
ngu simoongo kini oode, kootusina kumoowolo. Kameyi kumootoni ngu,
asa, koneyombo ngu baleyi nggaminggaku ngu yowolo.
26 Yo, koneyo enebana ngu balegaku yolo, ene nguya simoongo kini oode,
kumoowolo. Ngulo koneyo kabusayigaku enebana ngu balegaku nangge
yolo oode, ene nguya simoongo kini oode kumoowonggori. Ngundilo
nangge, ngu simoongolo kandegula gidembolo elayagaku bale gulanangge
yolo, kumooloodoyi kinitewolo.
27 Kootusina, balegaku nguya kumoowolo.
28 Ariya, kootusina, oni kumooyingoku, ko ootookoowanggoku naluno
nguno, ngu balega ngu oone baleyi nenengo? Ge ingoote. Ngu kandegula
gidembolo elayagaku, ngu bidodo baleye gulanangge. Elo ewolo.
29 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, gumi ewolo. Ye Anutlo mandeno,
ko, enengo yanggangoni nguya, ngu ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye mande
bulibali etenggo.
30 Oni kumooyingo ngu ko ootookooyingo naluno nguno, simoo bale
kameyi baleyi teweloyi kini. Kini, ene Anutlo Sambono Engel oni oolootenggoku, ngundilo oluwanggo.
31 Ene nga mandega oni kumooyingo ko ootookooweloyi ngu, ye Moseslo
buk kuli kandangelo ingolo, ene ye ngulo damoni nenengo ma ingootenggo.
Ngu mandegano nguno, Anutndo Moseslo ewolo.
32 No Ebarahamlo Anut, Ayisaklo Anut, Yekoblo Anut. Ewolo. *Eksodas 3:6*
Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Moseslo mande, ngundo
etuyelooteku ngu, ngu ngandilo. Oni simoo bale keda oolootenggoku, ko oni
kumooyingomu, ngulo gaboye keda oolootenggoku, ngulo Anut. Elo ewolo.
33 Ngundilo etoni, oni simoo bale enengo mande etuyelowoku, ngu ingolo
soliyokowonggori.

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Mamana Mande Gidalega Dagayeloote (Mak 12:28-31; Luk 10:25-28)

34 Ngu naluno, Parisi onindo mande ingootoyi, Yesusndo Sadusi onilo
sumoo mande bidodo ewonggoku, ngu andangemukootoni, ngulo Parisi oni
ene nguya Yesus tewoongoweloyimbolo oololo gooboongoowonggori.
35 Parisi oni gula, mamana mande gome watayi, ngundo Yesusno ombulo,
tewoongoweloyi mande ngu ingolo, sumoo ewonggori.
36 Oo etuyeloyingo oni, ndawu mamana mandega, ngundo mamana
mande gidalega ngu dagayeloote? Elo ewonggori.
37 Yesusndo mande ngundilo ingolo, gumi ewolo. Oo Sembuli Ulungga,
ngu gengo Anut hamoo oolengo. Gengo nowoondoge bidodo, ingonduduge
bidodo, ngu yanggangongge oo ngu bidodo komo Anut inoya, gome keyo.

38 Nga mamana mandega ngando mamana mande gidalega bidodo
dagayeloote.
39 Ngu mamana mande elayayiga nguya ngandilo. Gengombolo gome
ingooteku, ngundilo nangge, ge tanggegemo oni gidalega oolootenggoku,
ngu bidodo nguya nowoondoyi yunolo ewolo.
40 Nga mamana mande elayaga geno etenoku nga, ngu Anutlo mamana
mande bidodo ngulo damoni oolengo, ko, Anutlo ingondudu eyingo oniku,
enengo mande bidodo ngulo damoni nguyalo ewolo.

Kristus Ngu Oone Nangoni?
(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Asa, ngu naluno nguno, Parisi oni gooboongoolo oodoyi, Yesusndo
sumoo yunowolo.
42 Ye ndatelo ingootenggo? Kristus, Anutndo noole yoyoweloyi sunggi
yewo oni, ngu oone nangoni? Etoni, Parisi onindo mande gumi ewonggo.
Kristus, ngu Dewitlo sembenilo ewonggori.
43-44 Etoyi, enendo mande gumi ewolo. Ariya, Anutlo mandeno nguno,
ndawugalo Yuka Kundingiyimbo Dewit newende yokutuwootoni, Kristuslo
elo eyingo, Oo Sembuli Ulunggalo eyingo?
Anut Oo Sembuli Ulungga, ngundo nolo Sembune Oo Bidodo Sembuli,
nguno ngandilo ewolo. Ge kandene koondosina musiyo bingamidodo
nguno bibite. Kootusina ngu, nondo gengo me oni yoyewe, gengo
kengge damonimo yoyewanolo ewolo. *Sam 110:1*
45 Ariya, ene ngu Dewit enengo osiyi nangge ngu, ariya, ndawugalo
Dewitndo enedodo Oo Sembuli Ulungga, ewa? Yesusndo ewolo.
46 Yesusndo sumoo mande yanggangongga ewoku, ngulo mande gumi
eweloyi, oni gula ene ereremo kini. Ene ngu mandega ngu ingolo, ngu
naluno, damoni yelo, sosolelo, ngulo ene mande gulalo ko ma sumoo
inowolo.

23

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ko, Parisi Onilo Damoniye Biyomi, Ngulo Ingondale Teyi!
(Mak 12:38-39; Luk 11:43-46; 20:45-46)

1 Ngu naluno, Yesusndo enengo sulena oni, ko, oni simoo bale oowooy-
ingga ngu mande wesiyolo ewolo.
2 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ngundo Moseslo
mamana mande ngu sobowoolo, ngunonggo ye etuyelootenggo.
3 Mamana mande bidodo etuyelootenggoku, ye komo ngu bidodo keyoyi.
Ene nondo ye loogu yunooteno. Ye komo enengo damoniye tetenggoku,
ngu ma keyowelo. Ndatelo ngulo, ene mande metemi wesiyolo elo, ene
enengombo ngu ma keyootenggo.
4 Yo, Parisi oni, ngundo mamana mande oowooyingga oni simoo baleno
yetoyi, ngulo ene ngu keyowelo ko biyomi telootenggo. Ngundilo telo, ene
oni simoo bale ma hoolooweyelolo, mamana mande keyootenggo.
5 Ene oo bidodo tetenggoku ngu, onindo yeyoya, bingamiye okooyi,
elo tetenggo. Ene kembwasayesina oo ulungga yelo, nguno Anutlo ma-
mana mandeni gidalega nakangolo gosiyowolo. Ene towikumba pelungga
pelungga oni bingamiyedodomu nguya yemulo, dokikilo nenggulo dalin-
idodo telo kuduwootenggo.
6 Yo, ene Yuda onilo goobooyingo yano, oni simoo bale doongeyemo
tunoo bibiteweloyimbolo, ngulo gome oolengo ingootenggo. Ene oo simbo

kayingo naluno nguya, yaba koleteyingo nguno bibiteweloyimbolo, ngu gome ingootenggo.
7 Oowali uliyoweloyi musiyomo nguno, onindo ene yeyolo, kambayeloyi etoyi, ngulo nguya gome ingootenggo. Ngundilo nangge, oni simoo baledo oo etuyeloyingo oni elo, oowooye bingami okooyi, elo tewonggori.
8 Ene yendo oni gidalegado oowooye bingamiye okoolo, ngunonggo oo etuyeloyingo oni, eyilo ma ingowelo. Ndatelo ngulo, ye bidodo Anut doongeyimo ngu siyelo oluwanggo. Yengo oo etuyeloyingo oni gulanangge, ngu Anutndo nangge.
9 Ngundilo nangge, ye nga melako ngano, oni gulaya, Awanayilo ma ewelo. Ndawugalo ngulo, ye Awaye gulanangge ngu, Anutndo nangge Sambo endemo ooloote.
10 Ngundilo nangge, onindo yeya, tabango onilo, ma ewelo. Kini, yengo tabango oni ngu gulanangge Kristus nangge.
11 Ene ye kewooloyemo oni ulungga tunootewelo ingowaku ngu, asa, ene komo yengo ko oni olini.
12 Ngundilo nangge, oni gula enengo oowooyi bingami okoowelo ngu, Anutndo ngu oningga ngulo oowooyi yeni bodaga ameno uwa. Ngundilo nangge, oni gula, enengo oowooyi ingootoni, ameno bodaga tewaku, Anutndo ngu oningga ngulo oowooyi yeni, ulungga tewa.

Yesusndo Simoo Baleya, Ye Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ko Parisi Oni, Ngulo Ingondale Teyi! Elo Ewolo
(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; Luk 20:47)

13 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ye mebuye sangala oni! Ye ingondale teyi! Ye nowoondoye ma yowoolengolo, Anutno nguno ma oolouwelo ingootenggo. Yo, ye nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo ye oni simoo bale gidalega nguya, ye yoyokootoyi, ene Anutlo mandeni damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma utenggo. Yo, yendo enengo Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga, ngulo oole gosiyolootenggo.
14 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni! Ye mebuye sangala oni! Ye ingondale teyi! Ye bale nggami ngu ganayelolo, tolige tolige ye enengo oo sitowi, ko, enengo ya nguya ngu kingo yololootenggo. Ngundilo telo ngu, oni doongeyemo, ye Anutno kingo kila pelu pelungga tetoyi, Anutndo mete ngu bale nggami ngu hoolooweyelowa. No yeno mande yanggango eteno! Kootusina ngu, yengo damoni biyomi tetenggoku, ngu Anutndo ngulo gumi kowuli ulungga oolengo yunowa.
15 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ye mebuye sangala oni! Ye ingondale teyi! Ye wendeyino, ko, mela yowoko biyomi yade yade oololo, oni gula yootoyi, ngundo yengo nowoondoye hamoo teyingongga ngu keyowa. Ene ye ngu ko oningga ngu yolo, yengo damoniye biyomi etuyelootoyi, enengo damoni biyomi, ngundo yengo damoni biyomingga ngu bidodo dagayelowa. Yendo ene nguya yolo, Setanlo ende biyomi nguno uwanggo.
16-17 Ye doongeye kilingo oni, ye oni gidalega oole etuyelowelo ngu, ye ingondale teyi! Ye oni simoo bale ngandilo damoni biyomi ngu, ebe ganagana mandelo etuyelootenggo. Oni gula mande awuno oolengo solumimonggo elo, Anutlo goobooyingo ya kundingiyi Tempel, ngu oowooyimonggo mande ewaku ngu, ariya, mande elo gosiyowoku, ngu ene mete yokowa. Ngulo ngu, onindo ene yolo, mande wilikoyingo onino oolouweloyi nguya kini. Ngundilo nangge, oni gulado mande elo, bobeye gol gome gome Tempelno

oolooteku, elo mande gosiyolo, ene mande awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya, ngu mandega ngu, ene komo keyoni. Ene mande logo gosiyowoku, ngu ma keyolo tetoni ngu, asa, onindo ene mete yolo, mande wilikoyingo onino oolouwanggo. Mande ebe ganagana ngundilo elo etuyelootenggoku, ngu biyomi oolengo! Ye doongeye kilingo oolengo! Ndawuga, ngu koleteyingo? Beye gol gome gome Tempelno oolooteku, ngundo bine, ngundi, Anutlo Tempel, ngundo beye gome gome ngu yeni, kundingiyi tete, bine? Tempel kundingiyi ngundo gol beye yeni, kundingiyi nguya tunootete.

18-19 Yendo mande biyomi gula nguya oni simoo baleno etuyelootenggoku, ngu ngandilo. Oni gula mande gosiyolo ngundilo elo, Anutno woolo yeweloyi digi yawasano ngu hamoo awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya, ene mande gosiyowoku, ngu mete yokowa. Ngulo ngu, onindo ene yolo, mande wilikoyingo onino oolouweloyi nguya kini. Ngundilo nangge, oni gula mande gosiyolo, ngundilo elo, oo Anut inowoku, ngu woolo yeweloyi sanganimo oolooteku, ngu mande hamoo awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, asa, mande ewoku, ngu ene komo keyoni. Ene mande logo gosiyowoku ngu ma keyolo tetoni ngu, asa, onindo ene mete yolo, mande wilikoyingo onino oolouwanggo. Ye doongeye kilingo oolengo! Ndawuga, ngundo dagate? Oo Anut inowoku ngu, bine; ngundi, Anutno woolo yeweloyi digi yawasa, ngundo oo Anut inowoku, nguno yeni, kundingiyi tete, bine? Gol beye yemboongeyingo musiyomo yetenggoku, ngu musiyongga ngundo yeni, gol beye kundingiyi nguya tunootete.

20 Ngu damoni ngu, nenengo kini. Oni gula mande gosiyolo, Anutno woolo yeweloyi digi yawasa, ngulo mande awuno oolengo solumimonggo mande etoni ngu, ariya, ene mande gosiyolo, Anutno woolo yeweloyi, ko oo nguno Anut inowoku, ngu sanganimo nguno oolooteku, nguya gosiyowolo.

21 Ngundilo nangge, oni gula Tempel ngulo mande gosiyolo, awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya, ene mande gosiyolo, Tempelno ko Anut kundingiyi nguya Tempelno oolooteku, ngu gosiyowolo.

22 Mande gula ngandilo. Oni gula Sambo ende ngulo mande gosiyolo, awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya, ene mande gosiyolo, Anutlo yaba bingaminidodo, ko, Anut nguya yaba sanganimo bibiteteku nguya, mandelo gosiyowolo.

23 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ye manggoye sangala! Ye ingondale teyi! Ye yanggango yelo, oo bidodo yengo kono suwe oo sookiyagoolo nguya yootenggoku, ngulomu kande elayaga ngu yolo, gulanangge andangelo, Anut inootenggo. Ngu hamoo oolengo, ngu damoni gome tetenggoku, ngu metemi. Ene Anutlo mamana mande oo ulungga oolengo ngu, ye ma keyootenggo. Yo, ye damoni nenengomo oni wilikoweloyi; nowoondoye ebe ino ino teweloyi ngulo damoni; ko, nowoondoye hamoo teyingo ngulo damoni, ngu ye ma keyootenggo. Ye komo ngu oo ngu teya, ko, Anut oo inoweloyi nguya keyoyi. Ngundilo damoningga ngu, gome oolengo.

24-25 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni! Ye manggoye sangala! Ye ingondale teyi! Ye oni doongeye kilingo, ngundo oni gidalega oole etuyelowelo tetenggoku ngundilo. Yengo koondo samayi, toba sangan-isina ngu sonowoolo, newendemo ngu yakaka damoni, yengo ingondudu keyootenggoku, ngundo hangelo ooloote. Koletelo, yengo toba newendemo ngu yomosiyootoyi, namboyi oodoni ngu, ariya, sangani nguya namboyi oluwa. Ye oni gula enengo sonono imimoo bodaga ngu sanganimo ooleteku,

ngundilo. Oningga ngu sodedonangge mimoongga yolo, yokolo, ene bo
ulungga biyomi sono nelo nemukooteku ngundilo.
26 Ye Parisi oni, ye doongeye kilingo! Ye komo koletelo toba newende
sonowootoyiga namboyi yetoninggago, asa, kootu sanganisina nguya nam-
boyi oluwa.
27 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni manggoye sangala!
Ye ingondale teyi! Ye oni melengooweloyi musiyo sanganimo kumu
nomboyimbo dowootenggoku ngundilo. Sanganimo ngu, gome oolengo
kenomayingoweloyi, ene mele newendemo ngu, oni wembuye oowooy-
ingga, ko oo bidodomo biyomi buwoo ngundo nangge hangete.
28 Ye ngundilo nangge oolootenggo. Oni goweye sangani kenolo ngu,
oni nenengolo ingootenggo. Ene nowoondoyemo ngu, ye ebe ganagana
teweloyi damoni, ngundo nowoondoyemo hangelo oodoni, ngulo mamana
mande nenengo ngu yokootenggolo ewolo.

Yesusndo Oo Etuyeloyingo Oni Ngu Kootusina Kowuli Ulungga Yoweloyi, Ngulo Ewolo
(Luk 11:47-51)

29 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni manggoye sangala!
Ye ingondale teyi! Ye Anutlo ingondudu eyingo oni, ko, oni nenengo kuli
kumooyingo, ngu meleyeloyingo ngulo meleye ngu gome yomosiyolo, so uyi
nakango imitoyi, gome tetoni ngu, ngundilo oni ngulo oowooyi bingamiye
okootenggo.
30 Meleyemo ye nakayangga tetenggoku, ngu oni simoo bale telo,
etuyelowelo ngundilo etenggo. Noole osisambado nalungga oluwonggoku,
nguno ootoolo ngu, ariya, noole Anutlo ingondudu eyingo oni yulewong-
goku, ngundilo noole ma yulewootowolo etuyelootenggo.
31 Ye simoo bale doongeyemo damoni ngundilo tetenggoku, ngundo tunoo
oolengo etuyeloote. Ngu hamoo oolengo, ye ngu oni kuli Anutlo ingondudu
eyingo oni yuleyi kumooyingo, ye ngulo osisambaye oolengo yootunolo
etuyelootenggo.
32 Asa, yengo osisambayebo oo damoni tewonggoku, ngu yendo enengo
musiyemo dikaya, oo ngu bidodo temukoyi!
33 Ye sile! Ye sile biyomi simoongo! Ye osisambayeboya, Setanlo ende de
nombo ma kumooweloyi, nguno oolouwanggo. Ye saweloyi oole gula kini!
34 Ariya, no yeno etoowega, ye ingoyi! No Anutlo ingondudu eyingo
oni, ingondudu gome oni, ko, Anutlo mande etuyeloyingo oni gome, no
suleyelootoowe, yeno oolouwanggo. Ene yendo gidalega yuleyi kumootoyi;
gidalega de mombimo yosanggawetoyi kumootoyi; gidalegado ye goo-
booyingo ya bidodo ngu newendemo gisasaluyelowanggo; gidalega yendo
ende gulanonggo oweyelootoyi, ene ende gulano satoyi, keyelolo sawanggo.
35-36 Ye ngu damoningga ngu tetenggoku ngu, ariya, oni nenengomu
bidodo melako ngano me onindo yuleyi kumooyingo, ngulo kowuli koo-
tusina, ye yowanggo. Ye ngundilo oni ngulo kowuliye koolowootoyi, kuli
oolengo, Adamlo nangoni Ebel, bebeyibo uleni kumooyingomu ngundilo
nangge ombulo, yade yade oololo, goobooyingo ya Tempel newendemo
Anutlo woolo yeweloyi tanggeyemo, ngu naluno, oni gulado Sekarayiya,
Berekayiya nangoni, ngu uleyi kumoowonggori. Ngulo no yeno hamoo
eteno. Ye nga oni oolootenggoku nga, ye bidodo uli biyomi, ngu oo
tewonggoku ngulo yowanggo.

Yesusndo Yerusalem Endega Ngulo Gome Ingolo Sendowoowolo
(Luk 13:34-35)

37 Oo Yerusalem, Yerusalem simoo bale! Suwoo suwoo, no nowoondoye hamoo teyingo, ngulo oole nenengo etuyelolo, kandenembo yodowoolo soboyelowelo ingooteno. No yodowoolo, hoolooweyelootoowe, kooduli nemimbo simoongo wileyo newendemo wiliyolo, boogoyelooteku, ngundilo tewelo ingooteno. Ene ye ngulo ma ingolo, no noyokowonggo. Ngundilo telo, ye Anutndo enengo ingondudu eyingo oni suleyelootoni yeno ooloutoyi, yendo ene yuleyi kumoolo, digi yolo, nolo ko onino oolongoolo, ene nguya yulewonggo.
38 Ngundilo ngulo, ye ingoyi! Anutndo ye yoyokootoni, ngulo ye kingo oluwanggo.
39 Yo, no yeno hamoo eteno. Ye ko no ma neyolo oode oode oololo, yengo manggoyebo mete ko ewanggo. Anut, gedo oningga ngu gengo oowoonggemo ombuteku, ngu kumana inolo ewanggo. (Sam 118:26)

24

Yesusndo Yuda Onilo Goobooyingo Ya Oowooyi Tempel Yombuliyoweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yesusndo Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel ngu yokolo ooloutoni, ngu naluno nguno, enengo sulena oniku eneno ombulo, ene Yesus Tempel ngu ya digibo yeyingo, ngu etungowonggori.
2 Ngundilo etungootoyi, Yesusndo mande gumi enedodo ewolo. Ye ngu oo ngu bidodo kenomukootenggo? No hamoo oolengo, yeno eteno. Ngundilomu, kootusina, Tempel ngu bidodo toongoolo yombuliyowanggo. Yo, digi gula yokootoyi, gula sanganimo ma oluwa. Nga digi nga bidodo usosowoolo, oolongooyi melako umukowalo ewolo.

Yesusndo Kowuli Oowooyingga Oolengo Kootusina Ombuweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

3 Yesus mela puli ngu oowooyi Olib, nguno oolelo, bibitetoni, enengo sulena onikundo nangge, Yesus tanggeyimo ombulo, sumoo inolo ewonggori. Ge nooleno e. Ndawu nalunggano, ngu ooga ngu tunootewa? Ge ko ombuweloyi naluno, ko nalu wengamo oo tunooteweloyi, ngu ndawu sunggiga? Ene ngundilo ewonggori.
4 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Ye komo ingondale teyi! Ye oni yoyokootoyi, ngundo ye ma ganayelowelo.
5 Oni oowooyingga oolengo no oowoonemonggo tunootelo, ngu ganayelolo, ngandilo ewanggo. No nangge, Kristus. Anutndo oni simoo bale yoyowelo elo, no sulenelootelo ewanggo. Ene ngundilo elo, nguno ene oni simoo bale oowooyingga oolengo ganayelowanggo.
6 Kootusina, ye me ebe ngguyi ingolo, me ebe ngulo mande binga nguya ingowanggo. Ngundilo ingolo, ye ngulo ma sosolewelo. Ndawugalo ngulo, oo ngu hamoo tunootewaku, ene ngu nalu wenga kini.
7 Ngu naluno nguno, oni sowe gulado ootookoolo, oni sowe gulaya ebe ulewali. Mela gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngulo me oni, ngundo ootookoolo, mela gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngulo me oniya ebe ulewanggo. Ngundilo nangge, mela bidodomo, simoo bale oodoolo kumooyingo ulungga tunootetoni, mela guminggano, ngu imimi ulungga yowa.
8 Yo, baledo simoo yomoowelo ogingoyingo ulungga koletelo ingooteku, ngu ye ingootenggo. Ene simoo yomooweloyi ngu namoko. Ngundilo

nangge, ye ngu oo ngu tunootetoni kenolo ngu, asa, ye ingowanggo. Nalu wenga ngu namoko tetelo ingowanggo.

9 Yo, ngu naluno, me onindo ye yodowoolo, ogingoyingo ulungga kowuli nguya yunolo, yuleyi kumoowanggo. Mela bidodomo, oni simoo baledo ngundilo damoni biyomi yeno tetoyi ngu, ndawugalo ngulo, no oowoone yeno oodoni, ye nowoondoye nono hamoo tetenggokulo.

10 Kootusina, kowuli ulungga tunooteweloyi naluno, oni oowooyingga Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngu kowulingga ngu koolowooweloyi ma ingowelo. Ngundilo ngulo, enengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yokolo, ene ko ma keyowanggo. Ngundilo telo ngu, ene dobooguliye Anutlo pawa newendemo oolootenggoku, ngu yodowoolo, me oni kandeyemo yelo, ene nguya ngu oni Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo nguya boguwoolo, sanggili tewanggo.

11 Ngu naluno, Setanlo ingondudu ewo oni ebe ganagana oowooyingga, ngundo tunootelo, oni simoo bale oowooyingga oolengo ganayelowanggo.

12 Ngu naluno, mela bidodomo, damoni biyomi ulungga oolengo ngu tunootetoni, nguno ngu, oni simoo bale enengo ingondudu nangge keyowanggo. Ngundilo ngulo, enengo nowoondoye ebe ino ino teweloyi damoningga, ngu yokowanggo.

13 Ene oni simoo bale Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango oode oode oololo, nalu wengamo nguya oodoyi ngu, asa, Anutndo ngu ko yoyowa.

14 Kuli ngandilo kowulingga ma tunooteyingomo, ariya, koletelo, Anutndo enengo ko oni suleyelootoni, mela bidodomo salo, oni simoo bale sowe oowooyingga nguno Anutlo mandeni damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu wesiyolo yunowanggo. Ngundilo sunggiga ngu temukootoyi ngu, asa, hamoo oolengo, nalu wenga nguno tunootewalo ewolo.

Oo Biyomi Oolengo Ngu Tunootewa (Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

15 Yesus mande gula soweyolo ewolo. Ngu oo biyomi oolengo, Setan ngundo Anutlo kundingiyi oolengo musiyomo dikatoni, ye ngu kenolo ingolo ngu, asa, ye ingowanggo. Kuli Anutlo ingondudu eyingo oni Daniyel, ngundo mande ngundilo eyingo, ngu ataga engge tunootetelo ewolo. Oni gula nga mande oo naka nga kandangeya, ene komo gome ingoni.

16 Ngu naluno nguno, oni simoo bale Yudiyano oolootenggoku ngu, ene komo mete sodedo salo, pulimo oolewanggo.

17 Oni endesina oolootenggoku ngu, ene ko ya newendesina ulo, enengo oo sitowi yoweloyimbolo ma uwanggo.

18 Ngundilo nangge, oni kono oolooteku ngu, ene ko oololo, ya newendesina ulo, enengo dokikilo nenggulo yoweloyimbolo ma uwanggo.

19 Yo, ngu naluno, bale useyedodo, ko, bale simooye nono yunootenggoku, ngulo oni oni yooge! Ndatelo ngulo, ene sodedo kendutelo, mela pulimo ooleweloyi, ngu ereremo kini.

20 Ngulo ye komo yemboongeyi. Doogo dokiki, ko, sono medugu naluno, ngundi, kundingiyi naluno nguno oo ngundilo ngu ma tunootewelo. Ndatelo ngulo, ngu nalu biyomimo tunootetoni ngu, oni pulimo ooleweloyi, ngu ereremo kini.

21 Ngu naluno nguno, kowuli ulungga oolengo tunootewa. Kulimi oolengo, Anutndo oo bidodo yewo naluno, ngunonggo ombulo, ataga nga

naluno ngano nguya, kowuli ngundilo kuli ma tunootewolo. Kootusina nguya, kowuli ngundilomu nguya kini.
22 Ene Oo Sembuli Ulungga, ngu kowuli nalungga ngu woosootoni, ma ootutetoni ngu, ariya, oni simoo bale bidodo Anutndo kuli logoyeloyingo, ngu keda oluweloyi ereremo kini. Ngulo ngu, ene ngu nalungga ngu woosootoni ootutewa.
23 Ngu naluno nguno, oni gulado yeya ewaku ngu, kenoyi, Kristus nga oolooteku nga; ngundi, kenoyi, ene andusina oolooteku andu! Ene ngundilo etoni ngu, ye ngulo nowoondoyemonggo hamoo ma tewelo.
24 Ngulo ngu, Setanlo ko oni gidalegado tunootelo, ganayelolo elo, no Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yewo onilo ewanggo. Ngundi, Setanlo ingondudu eyingo oni ebe ganagana, ngundo elo ewanggo. No Anutlo ingondudu eyingo onilo ewanggo. Ene sunggi guladilo guladilo sungo sungo tewanggoku, ngundo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngundilo telo, simoo bale Anutndo kuli enengo logoyelowoku ngu, ene mete tetoni ngu, ene ngu ganaganayelolo yoyoweloyimbolo tewanggo.
25 Ingoyi, no oo bidodo kootusina tunooteweloyi, no ataga yeno etoowe, ye ingootenggoku, ngulo ye komo ingondale teyi! Elo ewolo.
26 Ngundilo nangge, oni gulado yeya elo, kenoyi, ene andesina oni kini kingo melako oolooteku ande, etoyi ngu, ye nguno ma oolouwelo. Ngundilo nangge, ene ko ewanggo. Kenoyi, ene nga yangga nga newendemo kombitelo oolooteku nga! Etoyi ngu, ye enengo mande ingootoyi nowoondoyemo hamoo ma tewelo.
27 Yo, yowali soluyi sa ooletekusinanggo delo oololo, sa utekusinanggo delo toongete. Yowaliwali soluyi kenooteku, ngundilo nangge, no Anutlo Nangoni Oni Kilalongo ngu tunoo oolengo neyootoyi, ko ombuwano.
28 Ngu naluno, mela gumisina punggi ululumelo, oololo, ombulo tetoni, ye bidodo nguno kenolo tunoo ingowanggo. Oo buwoo gula ngu melasina nguno ooloote. Ngundilo nangge, no ko ombutoowe ngu, ye bidodo tunoo oolengo ingowanggo.

Kootusina, Anut Nangoni Oni Kilalongo, Ene Ko Ombuwa (Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)

29 Yesusndo mande gula ewolo. Ngu kowuli ulungga ngu kinitetoni ngu, ariya, sa kombo nguya doobeyelootoni, himi ma yewali. Dootu bidodo ngu yokutuwoolo sisolewanggo.
30 Ngu nalunggano nguno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, nolo sunggi Sambono tunootetoni, melako oni simoo baledo kenolo sendowanggo. Ndatelo ngulo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo gooboolenо dulidalinedodo, yanggangone oolengododo ombutoowe neyowanggo.
31 Anutlo unggu gula oowooyi Biyugel ngu yanggango uwootoni, ngu naluno, Anutndo enengo Sambono Engel oniku ngu suleyelootoni, ombulo, mela bidodomo, ende oowooyingga bidodomo oololo, oni simoo bale Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu bidodo yoyolo, ombulo, eneno watayewanggolo ewolo.

Kopi Dega, Ngundo Ngu Nalungga Ngu Logowoote (Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)

32-33 Yesusndo mande yamonggawo gulalo ewolo. Ye Kopi dega ngu kenoya, ko, de gidalega nguya yeyoyi. Ye kenootoyi, nungo yelo, busiyo yetoni, ye ngu kenolo ingootenggo. Ataga Kopi enggeweloyi naluwo tunootewelo tetelo ingootenggo. Ngundilo nangge, kootusina, ye ngu ooga

ngu kenootoyi, tunootewaku ngu, ariya, ye nguno ingowanggoku ngu,
ngu ooga ngu, Yesus ko ombuweloyi naluwo namoko tetoni, ngulo sunggi
ngundilo tunootewalo ewolo.
34 No hamoo oolengo, yeno eteno. Ataga nga naluno, ye Yuda sowengga
ngalo simoo bale nga ma kumoomukoyingomo, nga oo nga bidodo
tunootewa.
35 Sambo mela nguya ngu oololo kinitewa. Ene ngundilomu, nolo
mandene nga ngu ma kinitewalo ewolo.

Oni Nalu Wenga Naluwo Tunootewaku, Ngu Ma Ingootenggo (Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

36 Yesus mande gula ewolo. Oni ngu nolo nalu ko ombuweloyiga, ngu
sangga nguya, ene ngu ma ingootenggo. Anutlo Engel oni Sambono
oolootenggoku ngu, ene nguya ma ingootenggo. No nguya, ene ma
ingooteno. Awane Anutndo nangge ngu ingoote.
37 Ngundilo damoni onindo kuli Nowa oodoni, nguno tewonggoku,
ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kilalongo ombutoowe, nguya
damoni ngundilo tewanggo.
38 Yo, kuli Nowalo naluno, koletelo Anutndo sono tuwi ulungga oolengo
suleyootoni, ombulo, mela bidodo ma doobengoyingomo, ngu naluno, oni
simoo bale oo nelo, sono nelo, kamebale teloodoyi, Nowa nguno wanggo
newendemo uwolo.
39 Ene ngundilo telo, Anutndo oo yeni tunootewelo yi, ngu ene ma
ingowolo. Ngulo Anutndo sono tuwi ulungga oolengo suleyootoni, ombulo,
mela bidodo doobengootoni, oni simoo bale yutomukowolo. Ngundilo
nangge, nalu wenga oolengomo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo ombu-
toowe, ngundilo damoni nguya tunootewa.
40 Ngu naluno nguno, oni elaya kono oluwaliku ngu, Anutndo ombulo, oni
gula yolo, gula kono yokowa.
41 Ngundilo nangge, bale elaya oomanongoyingo tetoli ngu, Anutndo
ombulo, gula yolo, gula yokowa.
42 Ariya, no yeno hamoo oolengo eteno. Ye ingondale teyi! Ndawu-
galo ngulo, Oo Sembuli Ulungga ngu ombuweloyi nalungga, ngu ye ma
ingootenggo.
43 Ene ye komo ingoyi! Ya sembuli (Kristen) ene ndawu nalunggano
yakaka oni ombulo, ya usowooweloyi ngu ingolo ngu, ariya, ene meyelo
oodoni, yakaka oni ombulo ngu, ene ya usowooweloyi, ngu ereremo kini.
44 Ngundilo nangge, ye nguya komo meyeya, doongeteya oliyi! Ndatelo
ngulo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo ombuweloyi nalu ngu, ye ngulo ma
ingondudu tetoyi, nguno no ko ombuwanolo ewolo.

Ko Oni Metemi, Ko Oni Biyomi, Ngulo Mande Yamonggawo (Luk 12:42-46)

45 Ya sembulibo ene mela gulasina toongewelo ngu, ene ko oni gomengga
ingondudu gome ngu sunggi yetoni, ngundo ya ngulo ko oni sobosobo
gome ootoolo, oo neweloyi naluno, oo nenengo yunootoni, oo nelo gome
oluwanggo.
46 Ngundilo nangge, kootusina, ya sembuligaku ko ombulo, ko oning-
gakuya oo ewoku, ngundilo tetoni, kenolo ngu, ariya, enengo ko oni
sobosobogaku, ene mete oni oni tewa.
47 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ngu ya sembuliga, ngundo ko sobosobo
oninggaku yelo, ngulo oo nggilinggala bidodo, ngu ko oningga ngu kandey-
imo yetoni, gome sobowoowa.

48-49 Ngundilo nangge, ngu ko sobosoboga ngulo damoni biyomi oluwaku
ngu, enengombo ngundilo ingolo ewolo. Nolo sobosobo oni ulunggaku nalu
oowooyingga ngu ma ombuwolo. Ene ngundilo ingolo, ngulo ene damoni
yelo, enengo ko goboolo oni yutolo, ene oni gidalega ngu oowali nelo, sono
biya gome gome nelo, kapengo yelo oluwolo.
50 Kootusina, nalu gulano, ngu ko sobosobo oni biyomingga, ngu enengo
sobosobo oni ulunggaku ombuweloyi nalu ngu ma ingolo oodoni, ariya,
enengo sobosobogaku ombulo, ko oningga ngulo ko biyomi tewoku, ngu
kenowa.
51 Ko biyomi ngundilo kenolo ngu, asa, ngu ko sobosobo oni biyoming-
gaku ogingoyingo ulungga inolo, suleyootoni, oololo, oni mebuye sangala
oni oolootenggoku musiyo biyominggano, nguno ene nguya oluwanggo.
Ngu ende biyominggano nguno, sendo ulungga telo, metokalikali telo
oluwanggolo ewolo.*

25

Bale Kosiyi Kande Elaya, Ngulo Mande Yamonggawo

1 Ngu naluno, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nalu enengo
oni simoo bale ngu soboyelooteku, ngundo nga bale kosiyi simoondoya
ma weleyingo kande elayaga, ngulo damoni ngu ngandilo. Simoo gula
bale yoweloyi naluno ngu, ngu bale ko enengo bale doboogulingo mayelo,
ngu balega ngundo yano kameyinggaku ombuweloyi, ngu sobowoolo
oluwanggo. Ariya, ngu simoongga ngu baleyi yoweloyimbolo ombutoni
ngu, enengo baleyi ngulo doboogulingo ngu kameyi ombutoni ngguyi
ingolo, ngulo ene solu kalo dowoolo, endesina oolelo, doongetelo, kameyi
kenoweloyimbolo oolewanggo.
2 Asa, baleyi doboogulingo kande elaya ngulomu kandegula ngu in-
gondudu kini, ko, bale kandegula ngu ene ingonduduyedodo.
3 Bale ingonduduye kiningga enengo solu ngu yowonggoku, ene Karasin
ngu ene ma yowonggori.
4 Ene bale ingonduduyedodo ngu, enengo solu, ko, Karasin nguya ng-
gusingolo, ngu yolo ombuwonggori.
5 Ene bale yowoku oninggaku, sodedo ma ombutoni, ngulo baleku
kubooyelootoni welewonggori.
6 Suwoo kewooloko oni meno mogulu telo, ewolo. Bale yowoku on-
inggaku ombuteku ngu! Ngulo ye oolouya, ooleko kenoya, yoya ombuyi!
Ewolo.
7 Ariya, baleku ngu ingolo ootookoolo, enengo solu yomosiyolo yoonenen-
gowonggori.
8 Asa, ngu naluno nguno, bale ingonduduye kinikundo bale ingonduduye-
dodokuya ewonggori. Yendo Karasin gula noole yunootoyiga nggusin-
gowato. Noolendo solungga kumoowelo teteku ngalo ewonggori.
9 Ene ngulo mande ingolo, enebana gumi ewonggori. Kini, noole Karasin
ye nguya ko noole nguya logoyimo kini. Noolengo logoyimo nangge.
Ngundiloga ngu, mete ye oolouya, Karasin gula uliyoyi. Elo ewonggori.
10 Ariya, ngu baleku Karasin uliyowelo ooloutoyi ngu, ngu naluno nguno,
bale yoweloyi oninggaku ngu ombuwolo. Bale kandegula ngu enengo
solu kuli yomosiyolo, yoonenengolo oodoyi, bale yoweloyi oninggaku ngu
ombulo, bale yolo, ngu bale kosiyi kandegula nguya hoolooweyeloweloyi,

* **24:51:** Ya sembuli ngu Yesus.

ngu bidodo yoyolo, ya oo simbo kayingo yanggakuno utoyi, ene yamako goodoowolo.

11 Kootusina, bale kandegulagaku Karasin uliyowonggoku ngu ombulo, yamako utolo ewonggori. Ulungga, ulungga, ombuya, noolengo yamako goosooyuno! Elo ewonggori.
12 Ene ngulo mandeye ingolo, enebana gumi ewolo. No yeno hamoo eteno. No ye watayi kinilo ewolo.
13 Asa, Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Ye komo ingondale teya sobowooyi! Ye oni gulado ombuweloyi nalungga ngu, ko sangga nguya, ye ma ingootenggololo ewolo.*

Ko Oni Kabusagobo Bobeye Oowooyingga Sobowooyingo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 19:11-27)

14 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Oni gula mela yowokono oolouwelo ngu, ariya, ngu enengo ko oni negoyelootoni, ombutoyi, enengo oo sitowi ko oni ngu kandeyemo yetoni sobowooweloyimbolo.
15 Sobosobo oninggakundo enengo ko oniku wilikoyelolo, damoniye yanggangoye kenolo, ingolo, ngulo ene ngundilo bobeye andangelo yunowonggori. Enengo sulena oni ngulo damoniye metemi oolengo kenolo, ngulo ene ngu oninggaku ya sembuligakundo bobeye oowooyingga oolengo K5,000 Kina sobowoonilo inowolo. Enengo sulena oni ngulo damoniye metemi kenolo, ngu oninggaku sobosobo oninggakundo bobeye oowooyingga K2,000 Kina sobowoonilo inowolo. Ngundilo nangge, ko oni gulalo ene bobeye K1,000 Kina sobowoonilo inowolo. Ngundilo telo ngu, ene yoyokolo, yowokono toongewolo.
16 Toongetoni ngu, ariya, enengo ko oni bobeye K5,000 Kina yowoku, ngundo ko yanggango telo, ngunonggo digi gumi K5,000 Kina gula ngundilo soweyolo yowolo.
17 Ngundilo nangge, oni gulado digi beye K2,000 Kina yowoku, ene nguya ngundilo koyi telo, digi K2,000 Kina gula yowolo.
18 Ngundilo nangge, ko oni bobeye K1,000 Kina yowokunggaku, ene digi yolo, oololo, mele selo, nguno sobosobo oningga ngulo bobeyeku, nguno oongoowolo.

19 Kootusina, nalu kinitetekuno, sobosobo oningga ko mayelo, enengo ko oni kabusagaku yeyolo, bobeye yunowoku, ngulo mande ingowelo.
20 Ariya, ko oni bobeye K5,000 Kina yowoku, ene ko telo, ngunonggo digi K5,000 Kina ko yolo, enengo oo sobosobo onikuno oololo ewolo. Oo ulungga, ge kuli digi K5,000 Kina nunowoku, nguno nenengombo ko yanggango telo, digi K5,000 Kina gula soweyolo yowonoku, nga kenolo ewolo.
21 Enengo oo sobosobo oninggakundo enengo mandeni ingolo, enebana gumi ewolo. Ge ko oni gome oolengo! Gedo ko gome hamoo tewo! Gedo nga bobeye bodaga sobowookulo, ngulo no digi beye oowooyingga gunootoowega sobowoo lo. Ariya, yano ombutooga, noya oni oni tewalo. Elo ewolo.

---

* **25:13:** Oningga bale yoweloyi, ngu Yesus. Kootusina, ene ombulo, oni Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bidodo yoyolo, Sambo endemo oolewanggo. Ngu bale yoweloyi ngundilo.

22 Ko oningga bobeye K2,000 Kina yowoku, ngundo bobeye K2,000 Kina
gula soweyolo, yolo, ombulo, oo sembulinggaku etungolo ewolo. Oo sem-
buli ulungga, gedo bobeye K2,000 Kina nunowoku, ngundo ko yanggango
telo, bobeye K2,000 Kina gula ko yowonoku, nga keno. Elo ewolo.
23 Etoni, enengo oo sobosobo oninggakundo enedodo mande gumi ewolo.
Ge ko oni gome! Gedo gome oolengo telo, ko gome tewo! Gedo nga
bobeye bodaga gome sobowookulo, ariya, ngulo no bobeye oowooyingga
gunootoowega sobowoo lo. Ngulo ngu, yano ombutooga, noya oni oni
tewalolo ewolo.
24 Ariya, ko oni gula bobeye 1,000 Kina yowoku, nguya ombulo, oo
sobosobo oni ulunggano ewolo. Oo sembuli ulungga, no kuli ingootenoku,
ge bobeye woosoolo, yoweloyi oni yanggango. Ge onindo kononggo oowali,
gedo ma imiwoko, ngu yoote.
25 Ngundilo ngulo, no gengo sosolelo, ngulo bobeye nunowoku, no sodedo
ololo, mele selo, nguno oongoowono. Ngu digi beye nunowoku ngu, nga
oolooteku ngalo ewolo.
26-27 Asa, oo sobosobo oni ulunggakundo sanggili telo, mande gumi ewolo.
Ge ko oni biyomi oolengo! Ge suleyokinikini oni! Ge kuli ingooteku
ngu, no onindo kononggo nondo oowali ma imiwoko, ngu yootenoku,
asa, ndawugalo ngulo, ge bobeye sobowoo, elo gunowonoku, ngu bobeye
yeweloyi musiyomo, nguno ma yewo? Noole bobeye ngundilo oolooteku
ngu, no ko ombutenokuno, ariya, ngunonggo bobeye gula nguya yolo,
gooboongoolo yowano.
28 Ariya, oni ulunggakundo enengo ko oniya ewolo. Ye ngu oningga,
bobeye K1,000 Kina inowonoku, ngu sopiyoya, nolo ko oni gome bobeye
K10,000 Kinadodoga, ngu inoyi.
29 Ndawugalo ngulo, oni gulado oo oowooyingga ngu gome sobowoowaku
ngu, ariya, no oo oowooyingga gula soweyolo inowano. Ngundilo nangge,
oni gulado oo bodaga ngu biyomi sobowoowaku ngu, asa, ngu oo bodaga
ngu dowooteku, ngu andangelo yokowano.
30 Yo, ngundilo ko oni biyomingga ngu owetoowe, endeloko mela uleriko
ootoolo, ngunonggo sendo ulungga telo, metokalikali telo oluwanggolo
ewolo.

Anut Nangoni Oni Kilalongo, Ngundo Oni Wilikoyelowa

31 Yesusndo mande elo yokolo ngu, asa, yowoolengolo, enengo sulena
onino ngandilo ewolo. Kootusina, no Anut Nangoni Oni Kilalongo nenengo
dulidalinedodo ko ombuwano. Nenengo Sambono Anutlo Engel oni ngu-
dodo ombulo, ngu naluno dulidalinedodo nenengo yaba bingaminedodo
nguno bibitewano.
32 Ngu naluno nguno, oni simoo bale nono mayelo gooboongootoyi, nondo
wilikoyelolo, wata elaya yoyewano. Yo, sobosobo onindo Sipsip andangelo,
pawa gulano yelo, bo Meme andangelo, pawa gulano yetenggoku, ngundilo
tewano.
33 No Sipsip ngu andangeyelootoowe, ngu kandene koondosina ooloutoyi,
ngundilo nangge, bo Meme ngu andangeyelootoowe, ngu kandene biy-
omisina oolouwanggo.
34 Ngundilo ngulo, oo bidodo sobosobo koleteyingo oningga, ngu enengo
kandeyi koondosina oolootenggoku nguya ewa. Ye Awanembo kumana
yunowa! Kuli mela nga keda tunootetoni, Awa ngundo endega enengo
oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli yomosiyoyunowoku, ngu endegano
nguno uwanggo.

35 Ndawugalo ngulo, kuli no oodoolo kumootoowe, nguno yendo oowali
yolo nunowonggo. No sonolo ingootoowe, nguno yendo sono yolo
nunowonggo. Ngundilo nangge, no ende gula oni, ene yendo noyolo, yengo
yano uwonggo.
36 Ngundilo nangge, no towi kinimu, nguno yendo towi nunowonggo. No
sayi yootoowe, nguno yendo yomosinelowonggo. Ngundilo nangge, no ya
biyomimo oodoowe, ye nguno oololo neyowonggolo ewolo.
37 Ngu oni kandeyi koondosina oolootenggoku, ngundo sumoo inolo,
ngandilo mande gumi ewanggo. Oo Sembuli Ulungga, ndawu nalunggano,
ge oodoolo kumootoyi, oowali gunowooto? Ko ndawu nalunggano, ge
sonolo ingootoyi, nguno noolendo sono gunowooto?
38 Ndawu nalunggano, ge ende gula onimu geyolo goyolo, noolengo yano
uwooto? Ko ndawu nalunggano, ge towikumba kinimu, nguno noolendo
towikumba gunowooto?
39 Ndawu nalunggano, ge sayidodo telo, ngundi, ge ya biyomimo oodoyi
geyowooto? Ene ngundilo elo, sumoo ewanggo.
40 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi ewa. No hamoo
oolengo, yeno ewano. Ye melako ngano nolo konedoboonengga oowooyi
kinimu, ngu yomosiyowonggoku ngu, asa, ye no nguya yomosinelowonggo.
Elo ewolo.
41 Ngundilo nangge, no oni kandene biyomisina nguya ewano. Ye
oonateweloyi oni! Ye noyokoya, de nombo ma kumooweloyi, nguno
oolouyi! Ngu de nombo ma kumooweloyingga ngu, ngu yengo Awaye
Setando nguno enengo Engel oni biyomidodo oliyilo yewolo.
42 Ndatelo ngulo, no kuli oodoolo kumootoowe ngu, nguno yendo oowali
no ma nunowonggori. Ngundilo nangge, no sonolo ingootoowe ngu, nguno
ye sono yolo, no ma nunowonggori.
43 No ende gulalo onimu oluwonoku ngu, ye noyolo, yengo yano ma
uwonggori. Ngundilo nangge, no towikumba kinimu, nguno yendo
towikumba ma nunowonggori. No sayi kumoolo, ko, ya biyomimo nguya
oluwonoku, nguno ye ombulo, ma neyolo hooloowenelowonggorilo ewano.
44 Yesusndo ngundilo etoni ngu, enebana mande gumi ewanggo. Oo
Sembuli Ulungga, ndawu nalunggano noole geyootooye, oodoolo kumoolo,
sonolo ingolo, ngundi, ge ende gula oni, ngundi, ge towikumba kini, ngundi,
ge sayi kumoolo, ko, ge ya biyomimo nguya oodoyi, nguno noole ge ma
yomosinggelowooto? Ngundilo sumoo ewanggo.
45 Ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesus enebana mande gumi ewa. No
hamoo oolengo, yeno eteno. Ye melako ngano oni gula oowooyi kinimu, ma
yomosiyoyingo ngu, ye no nguya ma yomosinelowonggolo ewolo.
46 Ngundilo ngulo, ngu oni ngu uli biyomi yolo, Setanlo ende de nombo
ma kumooweloyingga, nguno oolongooyelootoowe, sugi sugi ogingoyingo
yolo oluwanggo. Ngundilo nangge, oni nenengo kandene koondosina
oolootenggoku, ene ngu musiyo metemimo nguno, Anutya sugi sugi keda
oluwanggolo ewolo.

26

Tabango Onindo Yesus Uleyi Kumooweloyimbolo Mande Gosiyolo Ewonggori

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

1 Yesus mande bidodo etuyelomukolo, yokolo ngu, ngu naluno, enengo
sulena oniya ewonggori.

2 Ye kuli ingootenggo. Nalu elayaga nguya yokolo, Anutlo sunggi
kenolo, dagayeloyingo naluwo, oowooyi Pasowa, ngu tunootewa. Ngu
naluno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, onindo no mundi oni kandeyemo
yootunonelolo, de mombimo nuleyi kumoowanolo ewonggori.
3 Ngu nalu nguno, Anutlo woolo yewo oni kundingiyi sobosobo oniku,
ko, Iserel onilo tabango oni bidodo, Kayiyapaslo ya gome oolengo, nguno
gooboongoowonggori. Kayiyapas ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi
sobosobo oni koletewolo.
4 Yo, tabango onindo gooboongoolo, ene oole erewelo mande gosiyolo,
Yesus yolo, ya biyomimo yewelo telo, uleyi kumooweloyimbolo tewonggori.
5 Ene ngandilo ingondudu telo ewonggori. Noole nalu kundingiyimo, ngu
ooga ngu ma tewato. Ndatelo ngulo, oni simoo baledo me ebe ngu yeyi
tunootewalo ewonggori.

Balegado Yesus Tabangomo Kumu Bo Ulumi Ndindingo Gomengga Wendowolo
(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)

6 Ngu naluno nguno, Yesus Betani endemo oololo, kuli oni golimambu-
dodoga oowooyi Sayimon, ene ngulo yano oolouwolo.
7 Ngu naluno nguno, bale gula ombulo, ngu nggusiyi gome oolengongga
digibo teyingo, ngu kumu bo ulumi gula ndindingo gomemu oluwoku, ngu
ulini ulungga yokolo uliyowolo. Ngu oo ndindingo gomengga ngu yootoni,
Yesus ene oo neweloyi yabano bibitetoni ngu, ene ngu bo ulumi nggusiga
ngu Yesus tabangomo wendowolo. Ngu balega ngundo damoningga teyingo
ngu, ene Yesuslo gome oolengo ingolo, ngundilo telo etuyelowolo.
8 Enengo sulena oni oluwonggoku, ngu kenolo, nowoondoye biyomi yelo
ewonggori. Ndawugalo, nga bo ulumi gomengga nga kingo yombuliyoote?
9 Nga ngu oni yunootoyi, ngundo uliyootoyi ngu, ngulo ulini ulungga yolo,
ngundo mete owoolongo oni yunoweloyilo ewonggori.
10 Yesusndo enengo nowoondoye kuli kenolo, ingolo ewolo. Ndawugalo,
ye nga balega nga kowuli inootenggo? Ene damoni gome ngu nono tete.
11 Owoolongo oni ngu yeya suwoo suwoo oluwanggo. Naludodomo,
ye mete ene hoolooweyelowanggo. Ene no ngu, yeya suwoo suwoo ma
oluwato.
12 Balega ngundo ingolo, tenunooteku nga, ene bo ulumi no gowenemo
yeteku ngu, ene no meleno noyeweloyi, ngulo no yomosineloote.
13 No hamoo oolengo yeno eteno. Mela bidodomo, Anutlo Mande Keda
Mesalango ngu wesiyolo, ewanggoku ngu, nga bale ngando teteku nga
nguya mandeni elo, ngulo nguya ingondudu telo ingowanggo. Elo ewolo.

Yudasndo Yesus Tabango Oni Yunoweloyi Ngulo Mande Gosiyowolo
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

14 Ngu nalunggano nguno, Yesuslo sulena oni kande elaya kegidembolo
elaya, ngulomu gula, Yudas Iskariyoot, ngundo ene Anutlo woolo yeyingo
oni kundingiyi ngulo sobosobo onikuno oolouwolo.
15 Yudasndo eneno sumoo ewolo. Yendo ndawuga ngu nunootoyi, Yesus
yolo, ombulo, kandeyemo yunowano? Elo ewolo. Enengo mande ngundilo
ingolo, ariya, ene bobeye doobe kabusa (30 Kina) kandeyimo yewonggori.
16 Ngu naluno, Yudasndo damoni yelo, oole erewelo, ndawu nalunggano
Yesus yootunolo, me oni kandeyemo yeweloyimbolo.

Yesusndo Oowali Kundingiyi Sulena Oniya Newonggori
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

17 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, oomanongoyingo Yis kini
neweloyi naluwo tunootetoni, sulena oni Yesusno ombulo, sumoo
ewonggori. Gedo ngu noole ndano saya, nalu kundingiyi ngulo oowali
yomosiyolo, neweloyimbolo ingoote? Elo ewonggori.
18 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumilo ewolo. Ye ende
gulano uya ngu, oni gula Anutndo sunggi yewoku, nguno oolouya, ngandiya
eyi. Oo etuyeloyingo oningga, ngundo ete. Nolo nalu namoko tetoni,
ngulo no nenengo sulena oniya gedo yano oowali kundingiyi newatolo ete,
ngundiya eyi.
19 Ene ngundilo etoni, ariya, sulena oniku ulo, Yesusndo ewoku ngundilo
telo, ene oowali kundingiyi ngu yomosiyowolo.
20 Suwootetoni, enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku-
dodo, oo neweloyi yabano bibitewonggori.
21 Oo nelootoyi, Yesusndo ewolo. No hamoo oolengo, yeno eteno. Oni
gula ye kewooloyemo nganonggo, windoga no yootunonelolo, me oni
kandeyemo noyewalo ewolo.
22 Sulena oniku enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene nowoondoye
kowuli ulungga ingolo, gulanangge nangge oololo, Yesus sumoo inolo ewolo.
Ge noya ete, bine? Elo ewolo.
23 Ngundilo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Nga oningga
noya kandenali koondomo goboolo yetelokungga, ngando me onino
yootunonelowa.
24 Yo, oo bidodo kuli Anutndo enengo mande nakangoyingo ngu,
no Anutlo Nangoni Oni Kilalongo, nono engge ngundilo tunootewa.
Ngundilomu oningga no Anut Nangoni Oni Kilalongo, me onindo oni
yootunonelooteku ngu, ngu oni yooge! Yo, no ngu oningga ngu oni
yooge, ene nemimbo ma yomoowoolo ngu, kowuli ngundilo ngu eneno ma
tunootewalo ewolo.
25 Ngu naluno, Yudasndo me oni kandeyemo yewelo mande gosiyowoku,
ngundo Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge noya ete, bine? Etoni,
Yesusndo mande gumi ewolo. Gengombo eteku ngu nanggelo ewolo.

Yesusndo Oowali Kundingiyi Damoni Yelo, Sulena Oni Yunowolo
(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

26 Ene oo nelo oodoyi, Yesusndo oomanongoyingo gula yolo, Anutno
yemboongelo, oosowoolo bayetelo, yunolo ewolo. Nga yoya neyi. Nga
nenengo songgiwinelo ewolo.
27-28 Ngundilo elo ngu, ene Wayin sonoyi tobaga ngu yolo, Anutno yem-
boongelo, yunolo ewolo. Ye bidodo nga Wayinngga nga neyi. Ngangga nga,
ngu nenengo dalone. Nga dalonengga, ngando Anutndo sunggi mande keda
ewoku, ngu gosiyoote. Ngu no oni simoo bale oowooyingga ngu, enengo
mbumbuwaye andangewelo ingolo, nenengo dalone enengo wendowano.
29 Ngulo ngu, no yeno hamoo oolengo eteno. No nga Wayinngga nga ko
ma newano. Kootusina, Anutndo endega nguno enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu Sambo endegano nguno, no Wayin sonoyi keda yeya,
ko newatolo ewolo.
30 Ngundilo telo ngu, asa, ene Anutlo bingami okoolo, yambo gula utolo
yokolo, kootusina ootookoolo, pulingga oowooyi Olib, nguno oolewolo.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Noyokolo, Kootu Nunowa
(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

31 Ngu naluno nguno, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Nga suwoongga
ngano, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, nono yombuliyowanggo.

Yo, hamoo, ye bidodo noyokolo sawanggo. Kulimi, Anutlo mandeno ngu ngandilo nakangolo ewolo.

No Sipsip Sembuli utoowe, ngulo Sipsip sosolelo, mela bidodomo sungo sungo sawanggo. Ngundilo nakangolo ewolo. *Sekarayiya 13:7*

32 Ene no melenonggo ko ootookoowanokuno, nguno no ye koletelo, Galili melako oolouwanolo ewolo.
33 Ene ngundilo etoni, asa, Pita Yesusya mande yanggango gumi ewolo. Oni bidodo ngu ge goyokolo, satoyi ngu, ene nondo ngu ge ma goyokolo toongewanolo ewolo.
34 Yesusndo enengo mandeni ngu ingolo, enebana gumi ewolo. No geno hamoo eteno. Nga suwoonggano ngano, kooduli ma eyingomo ngu, ge tambu kabusa no oowoone oongoowalo ewolo.
35 Ngundilo etoni ngu, Pitando Yesusya mande yanggango gumi ewolo. No mete geya kumoowaloku ngu, no ge oowoongge ma oongoowanoku ngu! Hamoo oolengo, kini! Etoni, sulena oni bidodo mande gulanangge ngundilo nangge ewolo.

Yesusndo Gesemani Kono Nguno Yemboongewolo (Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Ngu naluno nguno, ene oololo, musiyo gula oowooyi Gesemani, nguno oolouwonggori. Nguno Yesusndo enengo sulena onikuno ewonggori. Ye ngano bibiteya oliyi. Oodoyiga, no oololo, anduno Anutno yemboongewelo. Elo ewonggori.
37 Yesusndo sulena oni kabusa yoyolo, enedodo oolouwonggori. Ngu sulena oniku ngu, Pita ko Sebedi simoongo elaya, ngundo oolouwonggori. Nguno ngu, Yesus damoni yelo, newende kowuli ulungga oolengo ingowolo.
38 Ngundilo ingolo, ene sulena oni kabusagakuno ewolo. No gabone kowuli ulungga oolengo yelo, ngundilo telo, namoko yombulinelowa. Ngundilo ngulo, ye ngano ootooya, ye komo ingondale meyeya soboneloyilo ewolo.
39 Yesus ngundilo elo, ene bodaga sungo oololo, melako penggootelo welewolo. Ngundilo telo, Anutno yemboongelo ewolo. Oo Awane, nga toba kowuli ogingoyingo ulungga nga, ngu mete gedo andange. Ene ge nolo ingondudune ma keyowelo. Kini, no gengo ingonduduge ngu nangge keyowanolo ewolo.
40 Ngundilo yemboongelo yokolo ngu, ene ootookoolo, sulena oni kabusagakuno oololo, yeyootoni, wetoloodoyi, yeyolo, Pitaya ewolo. Ndawugalo, ye kabusaga nalu bodagano, no ma sobonelowonggo?
41 Ye gome sobowooya, yemboongeya, ngundilo tetoyi ngu, Setando tewooyelootoni ngu, ye yanggango oluwanggo. Hamoo, ye nowoondoyebo ngu tewelo ingootoni, ene goweyebo ngu suleyeyokiniyelo yanggango ma yetelo ewolo.
42 Ngundilo elo, ene tambu elaya ko oololo, Anutno yemboongelo ewolo. Oo Awane, ge nga tobagano ngano sono neni, elo ingolo, ma yolo yokowaku ngu, ariya, no bidodo nemukolo, gengo ingooteku, ngu nangge keyowanolo ewolo.
43 Ene ngundilo yemboongelo elo yokolo, ene sulena onino ko oololo, yeyootoni, ene kubooyelootoni, ene wetololuwonggori.
44 Ngundilo yeyolo, ene yoyokolo, ko oololo, tambu kabusa koletelo yemboongewoku, ngu ngundilo nangge, ko yemboongewolo.
45 Yemboongelo yokolo ngu, enengo sulena onino ko ombulo ewolo. Ye komo kengelo, wetolo, oolootenggo, bine? Ye ingoyi! Ataga, no Anut

Nangoni Oni Kilalongo me oni, ngundo noyolo, mbumbuwadodo me oni kandeyemo noyewanggo.
46 Ariya, ye ootookootoyiga oolouwooto. Kenoyi! Me oni no yootunonelolo, oni sanggili kandeyemo noyeweloyi oninggaku ngu, ombuteku andu! Elo ewolo.

Yudasndo Yesus Oni Sanggili Kandeyemo Yewolo
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

47 Yesusndo mande ewootoni, Yudas Yesuslo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga, (12) ngulomu gula me oni oowooyinggadodo gooboongoolo ombuwonggori. Yo, me oni oowooyingga nguya duge, mata komuko ebe uleweloyi oo ngu yootoyi, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oniku, ko, Yuda onilo tabango oni, ngundo suleyelootoyi ombuwonggo.
48 Windoga oni Yudas, ngundo kuli sunggi gula yunolo ewolo. Nondo ngu oningga kandeyi dowoolo, yenggonangootoowega ngu, ngu oningga ngu Yesus. Ngu dowooya, yoya oolouyilo ewolo.
49 Asa, Yudas sodedonangge Yesusno oololo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, suwoo gome elo, ene kandeyi dowoolo yenggonangowolo.
50 Ene ngundilo tetoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Doboone, ooga tewelo ingolo, ombuteku ngu, asa, sodedonangge te! Elo ewolo. Ngundilo etoni ngu, me onikundo Yesusno kandeye oolongoolo dowoowonggori.
51 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesuslo sulena oni gulado kewooloyemonggo sanggili telo, enengo duge woosoolo, yolo, ngundo Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oni koleteyingo, ngulo sulena oninggaku doongoolo ulewelo tewolo. Ngulo ene duge oolongootoni, woosoolo ooloutoni, sodeyi nangge takatoni solewolo.
52 Yesus ngundilo kenolo ngu, enengo sulena oningga nguno ewolo. Gengo duge ngu ko musiyomo ye. Oni bidodo dugebo oni uleyi kumoowanggoku ngu, ene nguya dugebo yuleyi kumoowanggo.
53 Ge komo gome ingo! No mete Awanemo meno etoowe, enengo Sambo Endemo oni oowooyingga oolengo suleyelootoni, ombulo, hooloowenelowanggo.
54 Ene no ngundilo tewanoku ngu, oo bidodo Anutndo kuli elo nakangoyingo, ngu engge nenengo ma tunootewa. Ngundilo ngulo, ene komo oo ewoku, ngundilo nangge, tunootewalo ewolo.
55 Ngu naluno, Yesusndo me onikuno ewolo. Ye ndawugalo duge, mata komuko ebe uleweloyi oo ngu dowoolo, ombulo, no yakaka oni ngundilo nodowootenggo? Nalu oowooyingga, no yeya Yuda onilo gooboyingo ya Tempelno ootoolo, mande yunololuwonoku, ene ye nguno ma nodowoowonggo.
56 Ene ataga oo tunooteteku nga, kuli Anutlo ingondudu eyingo onindo nakangoyingo, ngu ataga engge tunootete. Etoni, ngu naluno, enengo sulena oniku sosolelo, ngulo ene Yesus yokolo, sodedonangge samukowonggori.

Oni Yesus Yolo, Oni Tabangokudodo Gooboongoowonggori
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)

57 Onikundo Yesus yolo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo sobosobo koleteyingo oowooyi Kayiyapaslo yano oolouwonggori. Moseslo mamana mande etuyeloyingo oniku, ko, Yuda onilo tabango oni bidodo mayelo, gooboongoolo oluwonggo.

58 Ene Pitando Yesus keyolo, oololo, ene boda yowokoyi oluwolo. Pitando
olengomonggo tolige penggopenggootelo, kundingi onilo tabango ulungga,
ngundo yasiliko uwolo. Ngu yangga ngulo kumba ootuwoo onindo de
katoyi, Pita ngu yokowelo nombono ombulo, de yokolo, ngunonggo Yesusno
ndatelo tewanggoku, ngulo ingoweloyimbolo bibitewolo.

59 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oniku, ko,
gooboolo oni tabango bidodo, ngundo Yesuslo mande ebe ganagana goweyi
sanggaweloyi oninggaku erewewonggori. Ndatelo ngulo, ene uleyi ku-
mooweloyimbolo oole erewewonggori.

60 Nguno ngu, oni oowooyingga tunootelo, ngundo mande ebe ganagana
oowooyingga Yesusno sanggawelo ewonggori. Ene mande nenengo gula
elo, ngu keyolo, nguno uleweloyi ngu ma kenowonggori. Ngundilo tetoyi,
kootusina, oni elaya tunootelo, ombulo, ngandilo ewoli.

61 Nga oningga ngando ngandilo ewolo. Yudalo goobooyingo ya, Tempel,
ngu nondo mete toongoolo, nalu kabusagomo, ko yewanolo ewolo.

62 Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo koleteyingongga,
ngundo enengo mande ingolo, kewooloyemonggo ngu ootookoolo, dikalo,
Yesus sumoo inolo ewolo. Ge mande nga gumi ma ewa? Nga mandega
nga mande wilikoyingo oni doongeyemo, ge bungomo etenggo. Ge mande
moole, ngundi kini bine? Elo ewolo.

63 Yesusndo enengo mande ngundilo ingolo ngu, nenetelo, mande gumi
ma ewolo. Ngulo kundingiyi onilo tabangokundo, Yesus ko sumoo inolo
ewonggori. Anut keda oolooteku, ngu oowooyimonggo mande hamoo
awuno oolengo solumimonggo, nooleno etooga ingowato. Ge Kristus,
Anutndo noole yoyoweloyimbolo sunggi yewo oni, ko, Anut Nangoni
hamoo, bine? Elo ewonggori.

64 Asa, Yesusndo enengo mandeni ngu ingolo, enebana gumi ewolo.
Gedo kuli ewoku, ngulo no yeno eteno. Ataga ko kootusina nguya, ye
no Anut Nangoni Oni Kilalongo neyootoyi, no Anut yanggangonidodo ngu
kandeyi koondosina bingamidodo bibitewano. Eme no Sambono goboole
ngu sanganimo ombulo oodoowe, neyowanggolo ewolo.

65-66 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, kundingiyi onilo tabangong-
gakundo enengo nenggulo dowoolo, oomboongelo, sanggili oolengo telo
ewolo. Ene Anut kootuyisina yumooyinolo mande eteku nga! Noole oni
gidalegano meno etooye ombulo, ngundo mande gula ma ewanggo. Kini,
enengombo mande eteku nga, noolengombo nenengo enengo mandeni
ingooteto. Ene Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete. Ngulo ngu,
ye enengo mande ingootenggoku ngu, ye ndatelo ingootenggo? Ngundilo
sumoo etoni, enendo gumi ewolo. Yesusndo Anut yumooyinolo mande
biyomi kootuyisina eteku, ngulo ene komo uleyiga kumoonilo ewolo.

67-68 Ariya, oni gidalegado Yesus ene doongeyi doobengolo, omuku-
mundoongomo mukendongolo, nguno utolo ewonggori. Ge Kristus, gengo
ingondudunonggo ngu yootunoya e. Onendo gulete? Elo yumooyinolo
ewonggori.

Pitando Ewolo. No Yesus Watayi Kinilo Ewolo
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

69 Pita ngu endesina ya kosingeyimo nguno bibitelo oodoni, kundingiyi
onilo tabango ulungga, ngulo sulena bale gula tanggeyimo ombulo ewolo.
Ge nguya Yesus Galili mela oningga, ge nguya oluwolilo ewolo.

70 Sulena balegakundo ngundilo etoni, asa, Pitando oni oowooyingga doongeyemo, no ngu oningga ngu, no watayi kini. No gedo mandega eteku ngu, no watayi kinilo ewolo.
71 Ngundilo elo yokolo, Pita endesina sisipawa ngulo yamako dabemimo ooletoni, bale gulado kenolo, oni namoko dikayingokuno ewolo. Nga oningga nga nguya, Yesus Nasaret oningga nguya oluwolilo ewolo.
72 Ene ngundilo etoni, asa, Pita Yesus oowooyi ko imangoolo ewolo. Hamoo oolengo, solumimonggo, no nga oningga nga no watayi kini! Elo ewolo.
73 Asa, ene bodaga oode, oni namokono oluwonggokundo Pitaya ko ewolo. Hamoo oolengo, ge Yesuslo oni gula. Gengo mande eteku, ngu Yesuslo mande bungeyi ngundilolo ewolo.
74 Ene ngundilo etoyi, ariya, Pita manggalu telo ewolo. No yeno etenoku, no nenengo ma ewanoku ngu, asa, Anutndo ngulo ogingoyingo gumi nunowa. Ariya, no hamoo oolengo, solumimonggo awuno etenoku ngu! Ngu oningga yendo etenggoku ngu, no ma ingooteno! Elo ewolo. Ngundilo etoni, sodedonangge, kooduli ewolo.
75 Pitando kooduli etoni, ingolo, ariya, kuli Yesusndo mandega enedodo eyingo, ngu ingondudu ulungga tewolo. Kooduli ma eyingonggakuno ngu, ge no oowoone tambu kabusa oongoonelowa, ewolo. Pita ngu ingolo, ngulo ene oluwoku musiyo ngu yokolo, sendolo biyobiyomi oolengo tewolo.

27

Yesus Yolo, Payilat Oni Ulungga Nguno Oolouwonggori
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yon 18:28-32)

1 Sengetoni ootookoolo, Anutlo woolo yewo oni ngulo sobosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango oniku, ngundo goobooyingomo mande gulanangge gosiyolo, eweloyimbolo gooboongoowonggori. Ngulo ene Yesus uleyi kumooweloyimbolo mande gosiyowonggori.
2 Mande ngundilo gosiyolo ngu, asa, Yesus utombo (sen) gosiyolo, yolo, oololo, Rom Gabman oni, Yuda mela ngulo oo sobosobo oni ulungga, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo yewolo.

Yudas Ngu Damoningga Ngu Tewokulo, Ngulo Nowoondoyi Telo, Enengombo Bungebolo Tewolo
(Aposel 1:18-19)

3 Ngu naluno, Yudas oningga, ngundo Yesus damoni telo, me oni kandeyemo yunoyingo oningga, ngundo Yesus uleyi kumoowelo mande gosiyootoyi, ngu kenolo, ingolo, ngulo ene damoni biyomi tewoku, ngulo nowoondoyi telo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango onikuno oololo, bobeye doobe kabusa (30 Kina) ko yunowelo tewolo.
4 Yudasndo mande ngandilo onikuno ewolo. Nondo mbumbuwa telo, Yesus ye kandeyemo yewono. Ene oo biyomi gula ma teyingomu, ngu nondo damoni tewonoku, ngulo ene kumoowa. No mbumbuwa ulungga oolengo tewonolo ewolo. Enengo mandeni ngundilo ingolo ngu, enebana mande gumi ewonggori. Ngu gengombo tewokulo, ngu gengomu nangge! Elo ewonggori.
5 Yudas ngulo mande ingolo, ngulo ene newende kowuli ulungga oolengo ingolo, bobeyeku yolo, Tempello yawasa sanganimo oolongooni uwolo. Ngundilo telo, ene oololo, utono bungebolo telo kumoowolo.

6 Asa, ngu naluno nguno, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku,
ngundo ngu, bobeyeku yolo ewonggori. Nga bobeyega ngando, ngu oni
uleyi kumooweloyi ngulo uliyi. Ngundilo ngulo, nga bobeye biyomingga
nga, Tempello digi beye nguno ma gooboongoolo yewatolo ewonggori.
7 Ngulo ene mela gumisina nguno, nogo kumbe gome nguno ooloote.
Nguno ngu, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ngundo
mande gosiyolo, nogo kumbe teweloyi sembuligaku bobeye inolo, ngu mela
kumbe musiyonggaku uliyowolo. Ngu mela gumi uliyowonggoku, ngu
oni sowe gidalega Yuda oni kini yowokonggo mayeyingo, ngu kumootoyi,
nguno meleyeloweloyimbolo, ngulo musiyo.
8 Ngundilo telo, ngu mela guminggaku ngu oowooyi, dalolo mela, ewolo.
Ngu oowooyinggaku, ataga ngundilo ooloote.
9 Ngundilo tetoyi ngu, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, oowooyi
Yeremayiyando mandega eyingomu, ataga engge tunootete. Ene ngandilo
ewolo.
Ene ngu bobeye onibiga kande elaya ngu yolo, Iserel onindo ngu uliyowelo,
ngundilo sunggi yewolo.
10 Ngundilo tetoni, ngu bobeyekundo nogo kumbe teweloyi sembuligaku in-
olo, enengo mela uliyowolo. Oo Sembuli Ulunggado nono mande eyingomu
ngundilolo ewolo. *Sekarayiya 11:12-13*

Payilatndo Yesus Sumoo Inowolo
(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yon 18:33-38)

11 Ngu naluno nguno, oni ngu Yesus yolo, ombulo, Gabman oni ko-
leteyingo ulungga doongeyimo yeyi dikawolo. Payilat ngundo Yesus sumoo
inolo ewolo. Ge Yuda mela oni simoo bale ngalo oni sobosobo koleteyingo
ulungga, bine? Elo ewolo. Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mande gumi
ngandilo ewolo. Yo, gedo eteku ngundilolo ewolo.
12 Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko, Iserel onilo ta-
bango oniku, ngundo kingo mande ebe ganagana Yesus goweyi sanggawelo
etoyi, ene mande gumi gula ma ewolo.
13 Ngu naluno nguno, Payilatndo ko Yesus sumoo inowolo. Ge gowegemo
mande oowooyingga geno sanggawelo etenggoku nga, ge ma ingoote?
Ewolo.
14 Ene ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo mande ngu Payilatno gumi
gula ma ewolo. Ngundilo ngulo, Gabman oni mela sobosobo oni ulungga,
ngundo ingondudu ulungga tewolo.

Payilatndo Yesus De Mombimo Sanggaweyi Ewolo
(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39; 19:16)

15 Mooma bidodomo, nalu kundingiyi oowooyi Pasowa, ngu naluno,
mela sobosobo oni ulungga ngulo damoniye ngu ngandilo. Ya biyomimo
oni gulanangge andangetoyi toongewa. Ngundilo ngulo, oni simoo bale
enengombo oni gulalo etoyi ngu, ariya, Payilatndo ngu oningga ngu nangge
andangetoni toongewa. Payilatndo ngu damoningga ngu telo, nguno Yuda
oni simoo bale oni oni yunoweloyimbolo tewolo.
16 Ngu naluno, ene oni biyomi gula moole, ngu ya biyomimo oluwoku,
ngu oowooyi Yesus Barabas.
17 Ariya, oni simoo bale mayelo, gooboongootoyi, Payilatndo sumoo
yunolo ewolo. Yendo ngu, nondo ndawu oningga yokootoowega, toongenilo
ingootenggo? Yesus Barabas andangetoowega toongeni; ngundi, Yesus
Kristus etenggokungga, ngu Anutndo ye yoyowelo sunggi yewo oningga,
ngu andangewe, bine? Elo ewolo.

18 Ene ngundilo sumoo elo, ndatelo ngulo, ene kuli ingowoku, ngu
Yuda goobooyingo yalo sobosobo oni ululuku, Yesusndo oo tewoku, ngulo
nowoondoyemo boguwoolo, ingolo, ngulo ene me oni kandeyemo yelo,
uleyi kumoowelo tewolo.
19 Payilatndo ngundilo ingolo, ngulo ene bibitelo, Yesusno mande sang-
gawelo etoyi, ngu wilikolo oodoni ngu, ngu naluno, enengo baleyibo mande
yanggango soweyolo ewolo. Ge ngu oni nenengonggano, nguno oo gula ma
tewelo. Ndatelo ngulo, suwoono, no gabono ene kenolo, ngulo nowoondone
kowuli ulungga oolengo ingowonolo ewolo.
20 Ene Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko, Iserel
onilo tabango oniku, ngundo oni simoo bale suleyelolo, Payilatno etoyiga,
Barabas andangeya, yunoya, Yesus uleyiga kumoonilo ewolo.
21 Ariya, Payilat ngundo ko sumoo yunolo ewolo. Nga oni elayaga
nga, yendo ngu ndawu oningga andangeya yokowelo ingootenggo? Ene
ngundilo etoni ngu, asa, Barabas andangeya yoko, elo mande gumi ewolo.
22 Payilatndo enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi ngandilo
ewolo. Ngundilo ngulo, nondo Yesus Kristus etenggokungga, ngu ndatelo
teyinowano? Elo ewolo. Ngundilo etoni, oni simoo bale bidodo manggalu
ulungga telo ewonggori. De mombimo boolowooyi! Ewonggori.
23 Ene ngundilo meno etoyi ngu, asa, Payilatndo mande gumi ewolo.
Ndawugalo? Ene ndawu oo biyomingga tewo? Etoni, ene oni simoo bale
bidodo ko manggalu ulungga telo ewolo. De mombimo boolowooyi! Elo
ewonggori.
24 Ngundilo meno etoyi ngu, asa, ngu naluno nguno, Payilat ngu enengo
ingonduduye ngu ene ingooteku, ene damoni yelo, ebe ulungga yeyi,
tunooteweloyi tetoyi, ngulo enengo mandeni nguya ma ingowolo. Ngundilo
ngulo, ene ngandilo ewolo. Nga oningga nga, ene oo biyomi gula ma teyingo,
ngulo no ene uleyiga kumooni, elo, ma sunggi yeteno. Ngulo ngu, no ngu
ooga ngulo kandene sonowoolo, andangelo, yengo kandeyemo yetenoku
ngu! Ataga ngu yengomu nangge. Elo ewolo. Ngundilo elo, ene sono yolo,
oni simoo bale doongeyemo kandeyi sonowoowolo.
25 Ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo mande gumi ewonggori. Nga
kowulingga mete ombutoni, noolengombo simoonayidodo koolowoowato.
Elo ewonggori.
26 Ngundilo ngulo, Payilatndo ngu nangge ingolo, ngulo ene Barabas
andangelo yunowolo. Ene Yesus tulimbo gisasaluwolo, me oni kandeyemo
yunootoni ngu, ngundo de mombi sanganimo sanggaweyilo yunowolo.

Me Onindo Yesus Yumooyinolo Mande Ewonggori
(Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)

27 Ariya, Payilatlo me oni bidodo Yesus yolo, Rom gabmanlo yano
ulo, nguno Yesus yumooyinolo, utolo, yombuliyowelo mayelo gooboon-
goowonggori.
28 Me onindo Yesuslo nengguloni ngu andangelo yokolo, enendo nenggulo
seleyingongga yolo teyinowolo.*
29 Ene uto sanggilidodomu ngu yolo, ngundo Yesuslo tomuku teyinoyin-
gomu, ngu yolo, enengo tabangomo kuduwooyinowolo. Ngundilo telo,
kumuku wembuyiga yolo, kandeyi koondosina yewolo. Ngu kumuku
wembuyiga ngu mela oo sobosobo koleteyingo yanggangoni, ngulo sung-
giyi, elo, ngulo ene kandeyimo yetoyi dowoowolo. Ene ngundilo telo,

* **27:28:** Ngu tomoku, kumba seleyingongga ngu oni tabango ululumbolo sunggi ngundilo teyinoyingo.

Yesus tanggeyimo boodooye oondookelo, yumooyinolo mande ulunggalo ewonggori. Ge mayeteku nga! Ge Yuda onilo oo bidodo sobowooyingo oni koleteyingo ulunggaku ge! Elo ewonggori.
30 Ngundilo elo, mukendongolo, ngu kumuku wembuyigaku kandeyimonggo woosoolo yolo, ngundo tabangomo oolongoolo ulewolo.
31 Me onindo Yesus yumooyinolo yokolo ngu, ariya, enengo nenggulo seleyingonggaku andangelo yokolo, Yesus enengo nenggulogaku yolo, ko teyinowonggori. Ngundilo telo, Yesus yolo, de mombimo yuleweloyi musiyomo, nguno oolouwonggori.

Me Oniku Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawewonggori (Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

32 Ngu naluno nguno, me oniku oolekanare ooloutoyi, oni gula oowooyi Sayimon ngu endeni oowooyi Sayirin, ngu ombutoni kenowonggori. Kenolo, ngu me onikundo nguno dowoolo, woosoolo, suleyootoyi, oololo, Yesusndo de mombigaku ngu inootoyi koolowoowolo.

33 Ene ngundilo koolowootoni, yade oololo, mela musiyo gula, oowooyi Golgata, nguno tunootewonggori. Golgata oowooyingga ngulo damoni ngu ngandilo: tabaye wembuyi musiyo.
34 Nguno ngu, ene sono kowoododo Wayindodo goobooyingomu Yesus inootoyi, ene ngu sono kowoonggaku nelo tewoongootoni, ngu yokowolo.
35 Ngundilo telo ngu, ene Yesus de mombimo dowoolo, sanggawelo, enengo nengguloni yolo, ebe dagadaga telo, yoweloyimbolo koondoongetelo, oni gulado dagayelolo ngu, asa, ngundo yowolo.
36 Ene ngundilo telo, ngu mela musiyonggakuno bibitelo sobowoowonggori.
37 Yesus tabango sanganimo de mombi sosowoomo wilikoyeloyingo oni, ngundo mande ewoku, ngu so uyi gulano ngandilo nakangowolo. Nga Oningga Nga Ngu, Yesus. Ene Yuda Onilo Sobosobo Oni Koleteyingo Ulungga Oolengo. Ngundilo nakangowolo.

38 Ngu musiyomo nguno, oni biyomi elaya Yesus tanggeyi gide gide booloyelowoli. Gula kandeyi koondosina, gula kandeyi biyomisina booloyelowoli.
39-40 Oni simoo bale mayelo, kenolo, yumooyinolo mande elo, tabadoli telo, kandedisi telo, kenolo ewonggori. Ehe! Ge nga oningga ngando goobooyingo ya tootoongolo yokolo, nalu kabusagomo ko yewelo ewonggori. Ge ngu tewelo ngu, ariya, ge mete de mombi ngu yokowa. Yo, ge Anut Nangoni tetoningga ngu, asa, ge de mombi yokoya, melako ombu! Elo ewolo.
41-42 Ene ngundilo etoyi, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, mamana mandelo ingondudu oni, ko, Iserel onilo tabango oniku, ngundo yumooyinolo mande elo, yumoolo ewonggori. Ene oni gidalega yomosiyelolo, ene enengombo enengo ma hooloowewolo. Ariya, ge Iserel onilo sobosobo koleteyingo ulungga tetoningga ngu, asa, ge komo de mombi yokoya, melako ombutooga, noole geyolo ngu, asa, noole nowoondonayimo hamoo tewa!
43 Yo, nga oningga nga, ene Anutno newende hamoo telo elo, No Anut Nangoni elolooteku ngu. Ariya, Anutndo gengo gome ingoya ngu, ene mete anangu hooloowenggelonilo ewolo.
44 Ene ngundilo nangge, yakaka oni elayaga Yesus tanggeyimo de mombimo booloyeloyingo elayagaku nguya, Yesus yumooyinolo mande ewoli.

Yesus Kumoowolo
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

45 Sa kewoolo sambolo oolengo nguno, mela bidodo suwoo ooleli telo, oololo, sa nemimo utoni 3:00 Klok, ngu kinitewolo.
46 Ngu naluno, Yesusndo meno yanggango ulunggalo ewolo. Eloyi, Eloyi Lama Sabakatani? Ewolo. Nga mandega nga, ngu damoni ngandilo. Nolo Anut, nolo Anut, ge ndatelo noyokowo? Ewolo. (Sam 22:1)
47 Ene ngundilo meno etoni, oni simoo bale gidalega nguno oluwonggokundo, ngu ingolo ewonggori. Nga oningga ngando ngu, ene Ilayiya negongoote. Elo ewonggori.
48 Ngundilo etoyi, sodedonangge kewooloyemo gulado kendutelo, oololo, sono kowoo oowooyi Winiga ngu towi sosowoo nguno yelo, de sanggano gosiyolo, yeyi Yesus manggowoomo nenilo inowolo.
49 Ene oni gidalegado ewonggori. Sobowoolo oode, kenowato! Ilayiyando ombulo hooloowewa, ngundi kini bine? Elo ewonggori.
50 Ngu naluno nguno, Yesus ki yanggango ulungga ko elo, enengo gaboyi yokolo, ooloutoni kumoowolo.
51 Ngu naluno nangge, Yuda onilo Tempel goobooyingo yano towi ulunggaku awu wengamonggo kewoolokuli pitilo, oosowoolo, ombulo, wenga melako nggolongelo elaya tunootewolo. Ngu naluno nguya imimi yolo, digi ululu udookewolo.
52 Ngundilo tetoni ngu, oni meleyeloyingo musiyonggaku goosootoni, Anutlo oni simoo bale oowooyingga kuli kumooyingoku, ko ootookoowonggori.
53 Ene oni melengooweloyi musiyo yokolo oodoyi, kootu Yesus ko ootookoolo, Yerusalem ende kundingiyi nguno oolouwonggori. Ooloutoyi, oni oowooyingga ngu yeyowonggori.
54 Me oni ko enengo tabango, ngu Yesus sobowoolo oodoyi, mela imimi yootoni, oo bidodo tunootetoni ngu kenolo, ngulo ene sosoleyingo ulungga telo ewonggori. Hamoo oolengo, nga oningga nga, ngu Anut Nangoni nga! Elo ewonggori.
55 Ngu bale gidalega nguya ngu yowokoyi dikalo, ngunonggo Yesus kenondadangelo oluwonggo. Ngu bale ngu, ene kuli Yesus Galili melako oliyingo, ene ngu Yesus keyolo, oololo hooloowewonggori.
56 Ngu bale kabusaga ngu kewooloyemo, ngu Mariya Magadala; Mariya Yems Yosep elaga namoyali; ko, Sebedi simoongo elayaga ngu namoyali nguya oluwonggo.

Arimatiya Mela Oningga Yosep, Ngundo Yesus Bingo Yolo Melengoowolo
(Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42)

57 Suwootetoni, Yosep Arimatiya melakonggo oningga ngu, ene bobeyenidodomu ngu mayewolo. Ene nguya Yesuslo sulena oni gula.
58 Ene yanggango telo, Payilatno oololo, Yesus bingonggaku yoweloyimbolo sumoo ewolo. Ariya, Payilatndo me onino etoni, Yesus bingonggaku Yosep yokoyinowolo.
59 Ariya, Yosepndo Yesus bingonggaku ngu yolo, kumba nomboyinggado doobengolo, mbimboongowolo.
60 Ene ngundilo telo, yolo oololo, oni melengooweloyi musiyo gula keda teyingomu, nguno yewolo. Ngu melengga ngu, digi kowu newendemo tewolo. Mele manggowo ngu digi ulungga gula wenggelemoolo, ngundo ukingowolo. Ene ngundilo telo ngu, asa, ene yokolo toongewolo.

61 Mariya Magadala, ko, Mariya gula, ngu bale elayagaku ene nguno mele
tanggeyimo bibitelo, ootoolo, ngunonggo doongetelo, Yesus ndatelo telo
melengootenggoku, ngu kenowelo oluwoli.

Me Onindo Yesus Melengooyingo Melenggaku Sobowooweloyimbolo, Ngulo Ewonggori

62-63 Nalu wengamo, oo yomosiyoweloyi Yudalo Kengeyingo nalu,
oowooyi Sabat kinitetoni, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku,
ko Parisi oniku ngu Payilatno mayelo, gooboongoolo ewonggori. Oni
ulungga, noolendo mande gula ngano ebe ganagana oni ngundo kuli keda
oluwokuno, mande eyingoku, ngu ingooteto. Ene ngandilo ewonggori.
Kootusina, sa kabusa yokolo, no ko ootookoowanolo ewolo.
64 Ngundilo ngulo, ge etooga, oni oolouya, ngu melengga ngu, sa kabusaga
nguno gome sobowooyi. Yokootoyi ngu, enengo sulena onindo ombulo,
yakakayi yolo, salo, oni simoo baleno ewanggo. Ene ko melenonggo
ootookootoni, etoyi, kootu ebe ganaganangga tewanggoku, ngundo koletelo
ebe ganaganangga ewonggoku, ngu dagawalo ewolo.†
65 Ngundilo etoyi ngu, Payilatndo enedodo mande gumi ewolo. Ariya,
ye sobosobo oni gidalega yoyoya, ooloutoyiga, ngundo melengga ngu
yanggango ukingoya sobowooyi. Yengombo ngundiya teyi, ewolo.
66 Ngundilo ngulo, ene oololo, digi kowu melenggaku, ngu sunggi gula
loogu teweloyim ngu yetoni, me oni yoyetoni, ngundo ngu melenggaku
sobowoowonggori.

28

Yesus Ko Ootookoowolo
(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Yon 20:1-18)

1 Yudalo Kengeyingo nalu, oowooyi Sabat kinitetoni, sengetoni su-
woononggo, kowooyingo ngulo nalu koleteyingo, ngu Sande naluno, Mariya
Magadala, ko, Mariya gula nguya yade oololo, Yesus melengooyingo meleng-
gaku kenowelo oolouwoli.
2 Asa, imimi ulungga oolengo yootoni ngu, ngu naluno nangge, Anutlo
Sambono Engel oninggado Sambononggo ombulo, Yesus melengooyingo
musiyomo oololo, digi ulungga mele manggowo ukingoyingonggaku ngu
andangetoyi, ukelo, utoni, ngu sanganimo bibitewolo.
3 Enengo omukumundoongo solu yowali ngundilo tunootelo, enengo
nengguloni nguya namboyi oolengo tunootewolo.
4 Me oni, Yesus melengooyingo mele ngu sobowoolo oodoyi, oo ngundilo
kenolo ngu, ene sosolelo, mboolomboolo telo, gaboye kumookumootewong-
gori.
5 Ene Anutlo Sambono Engel oningga, ngundo bale elayagakuya ewolo.
Yali ma sosolewelo! No kuli ingooteno. Yali Yesus de mombimo
boolowooyingo oningga, ngu erewelo ombuteli.
6 Ene ngano kini. Ene kuli enengombo ewo ngundilo, ataga ene keda
ootookoote. Yali ombuya, meleno yewonggoku musiyongga ngu kenoli.
7 Yali enengo musiyongga kenoya, sodedonangge oolouya, enengo sulena
onikuno ngandiya eli. Ene kuli mele yokolo ootookoolo, ye koleteyunolo
Galili melako ooloute, eya eli. Ye ngu mela gumisina nguno kenowanggo.
Ingoyi, no ataga yeno etenoku ngu! Elo ewolo.

---

† **27:64:** Kristen onindo Yesus ngu Kristus, Anutndo noole ko yoyoweloyi suleyootoni ombu-
wololo etenggo. Ene Yuda onindo ngu mandega ngu ebe ganagana mande koleteyingo etenggolo
ingootenggo.

8 Ene mande ngundilo etoni, asa, bale elayagaku mande ingolo ngu, ene
sosolelo, oni oni ulungga nguya telo, ngulo ene sodedonangge mele yokolo,
sulena onikuno woosoolo, ngu mande ngu ewelo oolouwoli.
9 Ene woosoolo, yade ooloutoli ngu, Yesus oolekono tunootelo, eneno
ewolo. Yali mayeteliku ngu. Etoni, bale elayakundo enengo mande ingolo,
oololo, Yesus keyi damonimo penggootelo, nguno yambo mande tewoli.
10 Ngundilo tetoli ngu, Yesusndo enedodo ewolo. Yali ma sosolewelo. Yali
oolouya, nolo sulena oni dobooguline oolengo nguno ngandiya etoliga, ene
Galili oolouya, nguno neyoyi. Yali ngundiya eli. Ewolo.

Me Onilo Mande

11 Bale elayagaku oolekono ooloutoli, me oniku Yesus melengooyingo
musiyongga sobowooyingoku, ene endemo ulo, Anutlo woolo yeyingo oni
kundingiyi ngulo sobosobo onikuno oololo, oo tunootemukowoku, ngulo
ewonggo.
12-13 Ngulo ngu, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo
onikundo, ko Iserel onilo tabango onikuya gooboongoolo, ngu oo tunoote-
wonggoku, ngulo ndatelo tewatolo, mande gosiyowolo. Ngulo ene me oniku
digi beye oowooyingga kingo yunolo ewolo. Ariya, ye saya, oni simoo
baleno nga mande ngandiya eyi. Suwoono weteloootoole ngu, sulena onindo
ngu tolige ombulo, Yesuslo bingo yakakayi yolo sawonggo. Ngundiya
ewanggo.
14 Ngulo ngu, yengo Gabman sobosobo oni tabangongga, ngundo nga
mandega yendo etoyi, ingootoni ngu, ariya, ye nowoondoye kowuli ma
ingowelo. Ndatelo ngulo, no yengo sobosobo oninggano oololo, mande
inowano. Inootoowe, ene ye kowuli ma yunowalo ewolo.
15 Ngundilo etoni ngu, asa, me onindo digi beye yolo, oo ngundilo
ewonggoku, ngundilo tewonggori. Ngu mandegaku, ene Yuda oni simoo
bale bidodo etoyi, ingoyingomu, ataga nguya, ngu mandegakulo in-
gololootenggo.

Yesusndo Sulena Oni Ko Yunowolo
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)

16 Ariya, enengo sulena oni kande elaya kegidembolo gulanangge, Galili
melako oololo, pulingga Yesusndo kuli eyingomu, nguno oolewonggori.
17 Ene nguno, Yesus kenolo, sulena oni bidodo penggootelo, eneno
yemboongetoyi, ene gidalega ingonduduye bulibali ingowonggori.
18 Ariya, Yesus tanggeyemo ombulo, mande wesiyolo ewolo. Anutndo kuli
Sambo mela ngalo nguya, yanggango bidodo nunowolo.
19 Ngundilo ngulo, ye oolouya, oni simoo bale bidodo, Anutlo Mande
Keda Mesalango yunoya, yoyeyiga, nolo sulena oni tunooteyi. Ene nowoon-
doyemo hamoo tetoyiga ngu, ariya, ye sono (kundingiyi) newendemo
utoyiga, ngu Awa, Nangoni, ko, Yuka Kundingiyi oowooyimo sonoyeloyi.
20 Ngundiya teya, nolo mande bidodo etuyelowonoku, ngu bidodo yeba
nangge oo ngundilo eneno etuyelowanggo. Ye ma kapengo yewelo. Ingoyi,
no suwoo suwoo yeya oode, oololo, nalu wenga kinitetoni, nguno nguya, no
yeya oluwatolo ewolo. Ngu hamoo.

Mak
Maklo Mande Tabango

Mak oowooyi gula Yon. Mak ngu ene oni koleteyingo, ngundo Anutlo Mande Keda Mesalango nga nakangowolo. Mak ngu ene sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngulomu gula kini. Asa, oni hamoo ingondudu eyingo oni ngu, enendo ngandilo ewolo. Mak, ene oo bidodo Pitando Yesuslo mata mandeni ngu wesiyolo etoni ngu, asa, ene so uyimo nakangowolo. Ene, ngu naluno Mak ngu simoo kosiyi oluwolo. Yerusalem endemo nguno oodoole, enengo doongeyimbo nenengo Yesuslo koni ngu kenowolo. Ngundilo ngulo, noolendo Maklo mandeni ngu kandangelo ingoweloyi ngu (Mak 14:51-52) ngulo Makndo mande ewolo, ngu enengombolo ewolo. Kootusina, ngu naluno nguno, ene Pol Banabas elayaga ngulo dobooyali tunootelo, asa, ene nguya goboolo ko tewonggori.

Sonoyeloyingo Oni Yon, Ngundo Mande Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 3:1-12; Luk 3:1-9,15-17; Yon 1:19-28)

1 Nga mandega nga, ngu Yesus Kristus Anut Nangoni, ngulo Mande Keda Mesalango.
2 Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo kuli Sonoyeloyingo Oni Yon, ko, Yesuslo nguya nakangolo, ngandilo ewolo.
Ingoyi. Nondo nolo ko oni ge koleteyingo nolo sulenggelowano. Enendo ngu gengo oole yomosiyonggunowa.
3 Kootusina, ngu oningga, ngundo oni kini melako, nguno ombulo meno ewa. Oo Bidodo Sembuli, ngulo ooleni ngu yomosiyoyinowa! Ewolo.*
4 Ngulo ngu, Yon Sonoyeloyingo Oni, ene oni kini kingo melako nguno ombulo, oni simoo baleno mande wesiyolo ewolo. Ye komo nowoondoye hamoo yowoolengoya, sono (kundingiyi) gemuyi. Ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo yengo mbumbuwa andangelo kapengo yeyunowa.
5 Ene mande ngundilo wesiyolo etoni, ngulo Yudiya mela, ngulo simoo bale bidodo, Yerusalem endemo simoo bale bidodo, ene Yonno oolouwonggori. Ene nguno oololo, enengo mbumbuwaye Yonno wesiyolo etoyi, ngulo Yondo Yodan sonono yoyolo ulo, sonoyelowolo.
6 Yonlo nenggulo ngu pelungga, ngu Hos gula oowooyi Kamel, ngu uyimbo nengguloni ngu tewolo. Ene Kamel goweyi, ngundo utoyi telo, wanggangomo nguya gosiyowolo. Enengo oowali ngu deguno katu, siso, ngu nelo oluwolo.†
7 Ene mande ngandilo wesiyolo ewolo. Kootusina, oni gula no kenelolo ombuwa. Ene ngu oningga, ngu yanggangoni ngu ulungga oolengo. Yo, hamoo, ngu oningga ngulo yanggangoni, ngundo nolo yanggangone ngu dagate. No ene newendemo ootoolo, enengo sulena oni nangge oolooteno.
8 No ye sonombo sonoyelooteno. Ene ngu oningga, ngundo ngu Anutlo Yuka Kundingiyimbo sonoyelowalo ewolo.

Yondo Yesus Dowoolo, Sono Newendemo Ulo Sonowoowolo
(Matiyu 3:13-17; Luk 3:21-22)

---

* **1:3:** Nga mandega nga Sonoyeloyingo Oni Yon, ngundo Anut Nangoni ngulo ooleni yomosiyoyinowelo ewolo. † **1:6:** Enengo nengguloni ngu Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo nenggulo ngundilo.

9 Ngu nalungga nguno, Yesus ene Nasaret ende Galili melakonggo
mayewolo. Mayetoni, Yondo Yesus yolo, Yodan sonongga nguno ulo
sonowoowolo.
10 Ene ngundilo sonowootoni, Yesus sono yokolo, sakiko ooletoni ngu,
asa, sodedonangge Sambo goosootoni, nguwoole Yuka Kundingiyi Sam-
bononggo nu kundirimanggowo ngundilo telo, Yesusno ombuwolo.
11 Ngu naluno nangge, Anutndo Sambononggo Yesusya ngandilo meno
ewolo. Ge nenengo nangone. No gengo gome ingooteno. Nowoondone
gengo gome oolengo ingootenolo ewolo.

Setando Yesus Tewoongowolo
(Matiyu 4:1-11; Luk 4:1-13)

12 Ngu naluno sodedonangge, Anutlo Yuka Kundingiyimbo Yesus suley-
ootoni, oni kini kingo melako toongewolo.
13 Toongelo, ene oni kini kingo melako nguno, sa nalu onibi elaya ene
nusago goki kewooloyemo oluwolo. Nguno oodoni, ene Sambono Engel oni
galodo ombulo, Yesus hooloowewolo. Ngu naluno nguno, Setando Yesus
tewoongowolo.

Yesus Ene Galilino Ko Damoni Yelo Tewolo
(Matiyu 4:12-17; Luk 4:14-15)

14 Me onindo Yon dowoolo, ya biyomimo yetoyi oodoni, ngu naluno, Yesus
Galili melako oololo, nguno Anutlo Mande Keda Mesalango simoo baleno
wesiyolo ewolo.
15 Ataga nalunggaku tunootete. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli namoko om-
bute. Ngundilo ngulo, ye mande gome ngalo nowoondoye yowoolengoya,
Mande Keda Mesalango nga ingoya, nowoondoyemo hamoo teni! Ewolo.

Yesusndo Oni Namolaya, Ene Keyoweloyi, Ngulo Negoyelowolo
(Matiyu 4:18-22; Luk 5:1-11)

16 Ngu naluno, Yesus ene Galili sono koongeyingo dabemiwoole
oolouwolo. Oololo, ene Sayimon koneyo Enduru nguya yeyowolo. Ngu
elabasa elayaga ngu ene isolo si sono koongeyingomo oolongoolo, ngu koyi
tewoliyo. Ene ngu ko ngu telo, iso uliyolo beye telo oluwoli.
17 Ene ngundilo tetoli ngu, Yesusndo elayaga nguya ewolo. Yali ombuya,
no keneloya endeyoli. Kootusina yalindo oni simoo bale yoyolo, Anutlo
mandeno yoyoweloyi ngu etuyelowano. Yo, hamoo, yali iso yooteliku
ngundilo oni yoyowaliwali.
18 Ene ngundilo etoni, ngu naluno nangge elayagaku isolo si ngu yokolo,
oololo, ene keyowoli.
19 Ngu naluno, Yesusndo bodaga nguya oololo ngu, ene Yems, Yon elabasa,
Sebedilo simoongo yeyowolo. Ngu elayaga nguya wanggo sanganimo isolo
si yomosiyoloodoli yeyowolo.
20 Yesusndo elayaga ngu yeyolo negoyelowolo. Negoyelootoni, elabasa
mandeni ngu ingolo, ngulo ene awayali Sebedi enengo ko onidodo wang-
gono yoyokootoli, oodoyi, ene oololo, Yesus keyowoli.

Yesusndo Oni Gulano Yuka Biyomi Owewolo
(Luk 4:31-37)

21 Ene Kaperniyam endemo oololo, ngu Yuda onilo Kengeyingo Nalu
(Sabat) nguno ene goobooyingo ya newendemo ulo, oni simoo baleno
mande wesiyolo ewolo.

22 Ene ngundilo mande wesiyolo etoni, oni enengo mandeni ingolo, ngulo
ene sosolewonggori. Ndatelo ngulo, enengo mandeni etuyelooteku, ngu
yanggango oolengo. Yo, enengo mandeni, ngu mamana mande onilo mande
etuyelootenggoku, ngundilo kini.
23 Ngu naluno, oni gula goobooyingo yano oluwolo. Ngu oningga, nguno
yuka biyomi newendemo oolooteku, ngundo menolo ewolo.
24 Yesus Nasaret oni, ge nooleno ngano ndawuga tewelo ombute? Ge
noole yombuliyelowelo ombute, bine? No ge kuli ingooteno. Ge Anutlo oni
kundingiyi!
25 Ene ngundilo etoni ngu, Yesusndo yuka biyomingga ngu kenolo,
manggaluwoolo ewolo. Ge manggoge ukingoya, ge nga oningga nga yokoya
toonge!
26 Ene ngundilo etoni, yuka biyomingga, ngundo mandeni ingolo, ngulo
ene sodedonangge oninggaku yeni, yanggango biyomi mboolomboolo
tetoni, mboologa ngundo manggalu telo, ene oningga ngu yokolo peselo
toongewolo.
27 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo soliyokolo, enengo nangge
kewooloyemo mande mandelo ewolo. Ngu ndawuga? Nga mande damoni
keda gula tunooteteku nga! Nga oningga, nga enengo yanggangoni ngu
yanggango oolengo. Ngulo ngu, ene mete yuka biyomi mande yunootoni,
enengo manggowo ingolo keyootenggolo ewolo.
28 Ngundilo tetoni, ngu mandegaku, sodedonangge Galili meladodo lo-
gowoowolo.

Yesusndo, Pita Konggeyi Yomosiyowolo
(Matiyu 8:14-15; Luk 4:38-39)

29 Ngu naluno, ene Yems koneyo Yon ngudodo goobooyingo ya yokolo,
endesina oolelo, ene oololo, Sayimon koneyo Enduru elagado yano uwolo.
30 Ene yano ulo, Sayimon konggeyi ngu yabano wetolo oodoni kenowolo.
Ene sayi ulungga moondeyi gookingo ulungga tetoni, ngulo ene sodedo-
nangge Yesusno ngulo ewolo.
31 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene balega ngu tanggeyimo
oolouwolo. Oololo, kandeyi dowoolo hooloowetoni ootookoowolo. Ene
ngundilo tetoni, ngu naluno nangge, sayini kinitewolo. Kinitetoni, ngulo
ngu balegaku ootookoolo, mete telo, Yesus galolo oo kalo yomosiyowolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Matiyu 8:16-17; Luk 4:40-41)

32 Suwootetoni sa utoni, oni sayi oni, ko, yuka biyomimbo yoyoyingo
nguya yoyolo mayewonggori.
33 Ngundilo mayetoyi, ngulo endemo oni simoo bale bidodo endesina
yamako dabemimo gooboongoolo, ende ndindi telo oluwolo.
34 Asa, nguno Yesusndo oni simoo bale sayi oowooyingga yomosiyelolo,
yuka biyomi oweyelootoni sawonggori. Ngundilo telo, ene Yesusndo
oo yuka biyomi nguya mande ma ewelo, elo loogu yunoote. Ndatelo
ngulo, yuka biyomi, ngundo ene ingoyingo, Anutndo Yesus suleyootoni
ombuyingo, ngu ingootenggo.

Yesus Ene Galili Mela Nguno Endeyolo, Ko Tewolo
(Luk 4:42-44)

35 Sengewelo tetoni, Yesus ootookoolo, ende oolelo, oni kini mela nguno
toongelo, ene nguno yemboongelo oluwolo.

36 Ene ngundilo yemboongelo oodoni, Sayimondo dobooguliyidodo ene
erewelo sawonggori.
37 Salo, oololo ene kenolo ngu, asa, ene Yesusno ewolo. Oni simoo bale
bidodo ge erewenggelootenggo!
38 Ngundilo etoyi, enebana gumi ewolo. Nguno yokoyi. Noole ende
gidalega namoko ngano salo, nguno no Anutlo mande nguya wesiyolo ewelo
no ombuwono. Ngulo damoni ngandilo: no Anutlo Mande Keda Mesalango
wesiyolo ewelo ngulo ombuwonolo ewolo.
39 Ngulo ngu, ene Galili mela bidodomo oololo, Yuda onilo goobooyingo
yano ngu bidodomo uwolo. Nguno ulo, Anutlo mande wesiyolo elo, ene
yuka biyomi nguya andangewolo.

Yesusndo Oni Gula Golimambudodo Ngu Yomosiyowolo
(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)

40 Ngu naluno, oni gula golimambudodo ngu Yesusno ombulo sumoo elo,
solengoyelo, bodowo oondookelo, Yesusno ewolo. Ge mete tetoningga ngu,
no yomosinelootooga, mete tewelo ewolo.
41 Yesusndo, enengo mandeni ngu ingolo, nowoondoyi ulungga teyinolo,
ngulo ene kandeyi eneno yelo dowoolo ewolo. Yo, no ingooteno. Gengo
sayingge kinitenilo ewolo.
42 Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge mambugoli goweyimo olu-
woku ngu peselo kinitewolo. Ngundilo telo, ene mete tewolo.
43-44 Ariya, Yesusndo mande yanggango enedodo ewolo. Ge ingondale te!
Ge oni gulano nga mandega, nga ma ewelo. Kini, ge sodedonangge goo-
booyingo yano oolouya, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyingga, nguno
gowege, ene etungo. Gowege mete tewoku ngulo ge woolo yeya, Mosesndo
kuli eyingo, ngundiya te! Ngundilo tetoyi ngu, oni ene ingowanggo. Hamoo
oolengo, enengo sayi ngu kinitetelo ingowanggo.
45 Ene ngu oninggaku, ene mande ngu toongoolo, oololo, enengo
moondeyi mete tewoku, ngulo mandeni mela bidodomo, elo endeyowolo.
Ngundilo ngulo, Yesus ende bidodo newendesina tunoo ko ma uwolo. Kini,
ene deguno oni kini kingo mela gumisina nguno nangge oluwolo. Ene
nguno oodoni, ene oni simoo bale mela bidodomonggo eneno mayewong-
gori.

2

Yesusndo Oni Gula Kekandeyi Biyomi Yomosiyowolo
(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)

1 Nalu gidega yokolo, Yesus Kaperniyam endemo ko oolouwolo. Oolou-
toni, oni simoo bale, ene Yesus ya gulano oolooteku ngulo, etoyi, ingowong-
gori.
2 Oni simoo bale oowooyingga ene ngundilo ingolo, ngulo ene oololo,
Yesus oluwoku yanggakuno gooboongootoyi, ngu yanggaku ndindi tetoyi,
musiyo gula ma oluwolo. Yamako dabemimo musiyo nguya ndindi tewolo.
Nguno, Yesus ene Anutlo mande yunolo oluwolo.
3 Mande wesiyolo eloodoni, oni gidalegado sayi oni gula yolo, Yesusno
mayewonggori. Ngu oningga ngu kekandeyi bidodo bingo yelo kumoowolo.
Ngundilo tetoni, ngulo oni namolayagobo ngu sayi oninggaku, yaba telo,
nguno yelo, sumoolo koolowoolo mayewonggori.
4 Ene onindo musiyo kuli ukingowonggo. Ngulo ngu, ene sayi oninggaku
yolo, Yesus tanggeyimo uweloyi nguya kini. Ngundilo ngulo, ene ya omungo

Yesus oluwokusina awuno andangelo, nguwoole ene sayi oninggaku we-
toloodoni yawasadodo yeyi, Yesus tanggeyimo uwolo.
5 Ene sayi oninggaku, yawasadodo yeyi utoni, Yesusndo enengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu kenolo, ngulo ene ngu sayi oninggakuya ewolo.
Nangone, no gengo mbumbuwage kuli andangengunootoowe kinitetelo
ewolo.
6 Ene ngundilo etoni, asa, ngu naluno nguno, Moseslo mamana man-
delo etuyeloyingo oni, ene nguno bibitelo oluwonggoku, ngundo nowoon-
doyemo ingondudu telo, ngandilo elo ingowonggori.
7 Ndatelo ngulo, nga oningga, ngando ngundilo ete? Hamoo oolengo, ene
Anut kootuyisina elo, yumooyinolo mande biyomi ete. Noole ingootetoku,
oni gulado mbumbuwa andangeweloyi nguya kini. Ngu Anutndo nangge
mete mbumbuwa andangewa!
8 Ene mande ngundilo ingowonggoku, ngulo Yesus ene sodedonangge ngu
ingonduduyega nowoondoyemo ngu ingowolo. Ngundilo ngulo, enebana
gumi ewolo. Ndawugalo, ye ngundilo ingonduduga ngu nowoondoyemo
ingootenggo?
9 Nondo ndawu mandega etoowe, ngundo mande gumingga dagayeloote?
Gengo mbumbuwa kinitete, ewano, bine; ngundi, ge ootookooya, gengo
yawasa yoya, oolou ewano. Ndawu mandegado ngu dagate?
10 No, Oni Nangoni, melako ngano yanggangonedodo onilo mbumbuwa
mete andangeweloyi, ngu telo etuyelowelo, ngulo no sayi oningga ngaya
eteno.
11 Ge ootookooya, dikaya, gengo yaba yoya, gengo yano oolou! Ewolo.
12 Ngundilo etoni, sayi oninggaku mandeni ngu ingolo, sodedonangge
ootookoolo, oni simoo bale bidodo doongeyemo, enengo yaba yolo,
koolowoolo oolouwolo. Ngundilo tetoni, oni bidodo soliyokolo, mboolom-
boolo telo, Anut bingami elo okoolo, ene ngandilo ewolo. Hamoo oolengo,
noole kuli oo ngandilo ma kenoyingo! Elo ewonggori.

Yesusndo Liwayi Negongootoni, Ene Keyowolo
(Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-32)

13 Ngu naluno, Yesus ene Galili sono koongeyingo tamakuli ko ooloutoni,
oni simoo bale oowooyingga oolengo eneno mayewonggori. Mayetoyi,
Yesusndo Anutlo mande elo, nguno etuyelowolo.
14 Ngundilo telo, ene oololo, Liwayi, ngu Aripiyas nangoni kenowolo.
Kenootoni, ene beye yoweloyi yano (Gabman Takis) nguno bibitelo oodoni,
Yesusndo ewolo. Ge ombuya, no keneloya endeyo. Ngundilo etoni, Liwayi
ootookoolo, Yesus keyolo, endeyowolo.*
15 Ende oololo, Liwayindo Yesus yolo, enengo yano ulo, bibitelo oo
newonggori. Bobeye yoyingo oni oowooyingga, mbumbuwadodo oni
oowooyingga, ko, Yesuslo sulena oni nguya Yesusndo bibitelo, oo newolo.
Ngu naluno, oni oowooyingga Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngulo ene nguya Yesus keyolo endeyowonggori.
16 Ngundilo tetoyi, Yuda oni gidalegado, Moseslo mamana mande
etuyeloyingo oni, oowooyi Parisi, ngundo Yesus kenootoyi, mbum-
buwadodo oniya, ko, bobeye yoyingo oniya oo netoni, yeyolo, ngulo ene
Yesuslo sulena onikuno elo, sumoo ewonggori. Ndatelo ngulo, ene bobeye
yoyingo oni, ko, mbumbuwadodo oni nguya oo netenggolo? Ewonggori.
17 Yesus enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Oni enen-
gombo goweyimo, sayi kini ingolo ngu, ene sayi mambu yomosiyeyingo,

* **2:14:** Liwayi oowooyi gula ngu Matiyu.

onino (Dokta) nguno ma oolouwanggo. Ngundilo nangge, no oni metemi, ngu yomosiyelowelo ma ombuwono. Kini, no oni mbumbuwadodo ngu yomosiyelowelo ombuwonolo ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Mande Damoni (Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)

18 Nalu gulano, Yonlo sulena oni, ko, Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, oowooyi Parisi nguya oowali loogu tewonggo. Ndatelo ngulo, oowali neweloyi naluno, Anutno yemboongelo oowali ma newonggori. Asa, ngu naluno nguno, oni gidalegado ombulo, Yesusno sumoo ewonggori. Ndatelo ngulo, Yonlo sulena oni, ko, Parisi onilo sulena oniya, ngundo oowali loogu tetoyi, ene gengo sulena oni, ngando ngu oowali ma loogu tetenggo?
19 Ene ngundilo sumoo elo etoyi, asa, enebana gumi ewolo. Bale kame yoweloyi naluno, dobooye ngu kenolo, oowali kalo, ngu loogu tewanggo, bine? Kini, oni mayewonggoku ngu oodoyi, ene oni oni telo, oowali ma loogu tewanggo.
20 Ene kootusina, oni bale yoweloyiga ngu andangelo, enedodo nguya ma oodoni, asa, ngu naluno, ene mete oowali loogu tewanggo. Ngundilo nangge, no nenengo sulena oniya oolootetoku ngano, ene oowali ma loogu tewanggo. Ene kootusina, me onindo noyolo satoyi, asa, ene kowuli koolowootenggoku naluno, ene mete oowali loogu tewanggo.
21 Oni kumba sosowoo kedaga yolo, ngundo nenggulo kulimingga ngulo wetu ngu ma ukingolo wesibiyowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu kumba sosowoongga wetu ukingowonggoku, ngundo nenggulo ko oomboongewa. Kedaga ngundo kulimingga ngu oomboongetoni, wetu ulungga tunootewa.
22 Parisi onilo mande kulimi, ngundo nolo mande keda nguya ma gooboongoowali. Ngu ngandilo, oni gulado bo nangoni kedaga si kuliminggano siliyootoni ngu, asa, ngu si kulimingga ngu oomboongelo, si bo nguya ngu biyomi yewali. Ngundilo nangge, ene bo kedaga ngu yolo, si kedanggano siliyootoyi ngu, asa, ngu siga ngu, ko boga nguya ngu gome oluwalilo ewolo.

Yuda Onilo Kengeyingo nalu Oowooyi Sabat, Ngulo Mande (Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)

23 Yuda onilo Kengeyingo nalu Sabat gulano, Yesusndo enengo sulena onidodo nggile gula, oowooyi Wit, ko kewoolokuli endeyowonggori. Ene oololo, Wit engge gidalega andangelo, newelo yowonggori.
24 Ene ngundilo tetoyi, Parisi onindo Yesuslo sulena onindo oo tewonggoku ngu yeyolo, ngulo ene Yesusno sumoo elo ewonggori. Ingo, kengeyingo naluno, oo yolo neweloyi, ngu loogu oolengo. Ndatelo ene ngundilo tetenggolo? Ewonggori.
25 Ene mande ngundilo sumoo etoyi, asa, enebana gumi ewolo. Ye bine Dewitndo oo tewoku ngu mande ngu ma kandangelo ingootenggo? Ngu nalungga nguno, Dewitndo enengo onidodo oo kini, ngulo ene oodoolo kumoolo oluwonggo.
26 Ngundilo telo, ngu naluno, Abayiyata ngu, ene Anutno woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo tabango oodoni, nguno Dewitndo Anutlo goobooyingo ya newendemo ulo, ene ngu oomanongoyingo kundingiyi Anut doongeyimo oluwoku, ngu yolo newolo. Ngu oomanongoyingo ngu loogu, oni kundingiyi ngundo nangge mete newanggo. Ene Dewitndo ngu yolo, nelo, gumi enengo dobooguliyi nguya yunootoni newonggorilo ewolo.

27 Yesusndo mande gula suleyolo ewolo. Anutndo Kengeyingo Nalu Kundingiyi (Sabat), ngundo oni hooloowetoni, ene kengelo, Anutlo ingondudu tewanggo. Anutlo Kengeyingo Nalungga, ngundo oni ma sobowoowa. Hamoo oolengo kini.
28 Ngundilo ngulo, no Oni Nangoni, ngu Kengeyingo Nalu Kundingiyingga, no ngulo Sembuli ulungga oolooteno.

3

Nalu Kundingiyimo, Yesusndo Oningga Kandeyi Biyomi Ngu Yomosiyowolo
(Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)

1 Nalu gulano, Yesus goobooyingo ya newendemo ko uwolo. Utoni, oni gula nguno oluwoku, ngu kandeyi biyomi, bingo yelo, oo ma dowooweloyi teyingongga, ngu kenowolo.
2 Ngu naluno, Parisi oni, ko, oni gidalega nguya Yesusndo oo tewelo ingowoku, ngulo sobowoowolo. Ndatelo ngulo, ene ngu oningga, ngu nalu kundingiyimo yomosiyowa, bine; ngundi kini, bine? Ene nguno Yesusndo oningga yomosiyootoni, kenolo, ngunonggo dowoolo mamanangowelo ngulo tewolo.*
3 Yesusndo ngu oni kandeyi biyomingga nguya ewolo. Ge ootookooya, kewooloko dikaya ombulo ewolo.
4 Yesusndo ngundilo telo, yowoolengolo, yeyolo, Parisi onino ewolo. Anutlo mamana mandedo kengeyingo nalu kundingiyi, nguno ndawu kongga tewelo ngulo ete? Noole mete oni yomosiyoweloyi, bine; ngundi, noole damoni biyomi yunowato, bine? Ngundi noole Sabatno oni hoolooweyelowato, bine; ngundi noole oni yuleyi kumoowato, bine? Ene ngundilo sumoo etoni, ene Parisi onindo nenetelo, ene mande gumi gula ma ewonggori.
5 Yesusndo yeyondandangelo, nowoondoye kenoyingo ngu, ko oo tewoku, ngulo nowoondoye ma ingowonggori. Kini, enengo nowoondoye yanggango oolengo ukingowonggori. Ngundilo tetoyi, Yesusndo sanggili telo, oni kandeyi biyomingga nguya ewolo. Kandege yoonenengo! Ngundilo etoni, ariya, ene kandeyi yoonenengootoni, kandeyi ko mete tewolo.
6 Ene ngundilo tetoni, kenolo, sodedonangge Parisi oni ootookoolo, salo, Gabman onilo tabango oowooyi Herod ngulo keyimo onikuya salo gooboongoowolo. Ene nguno gooboongoolo, Yesus uleyi kumoowelo ngulo oole erewelo ngulo mande mandelo ingowonggori.

Oni Oowooyingga Oolengo Sono Koongeyingo Tanggeyimo Gooboongoowonggori

7-8 Ngu naluno, Yesus, ko, enengo sulena onikudodo, ene ngu endega ngu yokolo, ene Galili sono koongeyingo tanggeyimo uwonggori. Nguno simoo bale oowooyingga oolengo Galilinonggo, Yudiyanonggo nguya, Yerusalem ende ngulo simoo bale, Idumiya mela ngulo simoo bale, Yodan sono anduloko simoo bale, Tayiya ende, ko, Sayidon endemo simoo bale oowooyingga oolengo, ngu bidodo Yesusndo ko oo tewoku, ngulo mandeni ingowelo ngulo ene mayelo gooboongoowonggori.

---

* **3:2:** Ngundilo telo, Parisi onindo, Yesusno damoni biyomi gula tetoni, ngu kenoya ngunonggo Yesus uleyi kumoowelo, ngulo oole erewelo, ngundilo teyingo.

9 Yesusndo oni oowooyingga yeyolo, enengo sulena oniya ewolo. Oni
simoo bale oowooyingga oolengo oolootenggoku, ngundo no wengge-
lenelowanggo, bine? Ngundilo ngulo, ye wanggo gula yomosiyoya, no
soboneloyi. No ngu sanganimo oolewanolo ewolo.
10 Kuli oni simoo bale oowooyingga yomosiyelowoku, ngulo oni sayidodo
ngu ene mayelo woologongowolo. Ndatelo ngulo, ene ingootenggoku, ngu
kandeye Yesus moondeyimo yetoyi, enengo sayiye kinitewalo ingootenggo.
11 Ngu naluno ngu, yuka biyomi oowooyingga oni nowoondoyemo
oolootenggoku, ngundo Yesus kenolo, ene boodoo oondookelo, kiyelo,
Yesusno ewonggori. Ge Anut Nangoni! Ewonggori.
12 Ene ngundilo etoyi ngu, Yesusndo mande yanggango mela yuka biyomi
nguya ewolo. Ge mande elo, no Anut Nangoni elo, oni gidalegano ma
yootunolo ewelo ewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kande Elaya Kegidembolo Elaya Logoyelowolo
(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)

13 Ngu naluno ngu, Yesus pulimo oolewolo. Ene oni gidalega enengombo
ingowoku ngu, oni ngu enengo sulena oni teyi, elo yootunoyelowolo. Ene
ngu oniku negoyeloyingoku, ngu eneno ombuwonggori.
14-15 Ene oni kande elaya kegidembolo elaya logoyelowolo. Ngu oni ngu
enedodo oluwelo, ngulo logoyelowolo. Ene ngu oni ngu suleyelootoni, toon-
gelo, Anutlo mande wesiyolo eweloyimbolo. Ene ngu oni ngu yanggango
yunolo, yuka biyomi andangewelo, ngulo ene yanggangododo yunowolo.
16-19 Ene oni kande elaya kegidembolo elaya yootunoyelowolo. Sayimon
oowooyi keda gula inolo, ngu Pita ewolo. Yems koneyo Yon elabasa
Sebedi simoongo, Yesusndo ngu oowooyali keda gula Bowaneslo yunowolo.
Ngu oowooyingga ngu damoni ngu, gusilo. Ndatelo ngulo, mandeyali,
damoniyali ngu yanggango oolengo, gusilo ngundilo. Ene Enduru; Pilip;
Batolomeyu; Matiyu; Tomas; Yems, Alipiyas nangoni; Tadiyas; Sayimon,
nguya logoyelowolo. Sayimon oningga ngu Kenan melakonggo ombu-
wolo. Sayimonlo damoni ngandilo. Enengo mela ngu mela gula onindo
sobowooweloyi ingonduduni kini oolengo. Yudas Isakaliyoot, ngu oningga,
ngundo Yesus me oni kandeyemo yelo yootunowa.

Onindo Yesusya Biyelsebab Oowooyimo Ko Tetelo Ewonggori
(Matiyu 12:24-32; Luk 11:14-23; 12:10)

20 Ngu naluno, Yesus yano ooloutoni, oni simoo bale oowooyingga
nguya gooboongoowolo. Ngundilo ngulo, Yesus enengo sulena onidodo oo
neweloyi nalu nguya kini, ene Anutlo ko ngu nangge simoo baleno tewolo.
21 Oni simoo baledo ene ngundilo kenolo ewolo. Yesus kapengo yetelo
ewolo. Ngundilo etoyi, Yesus enengo konebeyibo mande ngundilo ingolo,
ene yanggango yelo, Yesus yowelo ngulo ene ombuwolo.
22 Ngu naluno nguno, mamana mande etuyeloyingo oni gidega,
Yerusalemnonggo ombuwonggoku, ngundo ewolo. Mboolo biyomi tabango
ulungga oowooyi Setan, oowooyi gula Biyelsebab, eneno oodoni, ene ngu
yanggangomonggo yuka biyomi gidalega oweyelootelo ewolo.
23 Ene mande ngundilo etoyi, asa, Yesusndo ngu oniku negoyelootoni,
tanggeyimo ombutoyi, ene mande yamonggawo gidalega eneno ewolo.
Ndawuga Setan, ngundo mete Setan ngu owewa?
24 Ende gulananggemo oni nowoondoye ma siyelo ngu, ngu endega ngu
ngundilo sugi yanggango ma oluwa. Hamoo oolengo kini.

25 Ngundilo nangge, ya gulananggemo oni ngu wesowoolo elaya
tunootelo, enengo nangge, ngu ebe utolo ngu, asa, ngu yano oni ngu,
ene yanggango ma oluwanggo. Kini ene ya toongoolo, sungo sungo salo
oluwanggo.
26 Ngundilo nangge, Setando enengo nangge yuka biyomimboya ebe utolo
ngu, asa, wesowoolo elaya telo, yanggango ma oluwa. Ene sodedo kinitewa.
27 Oni gula ene mete oni yanggango gulalo yano kingo ulo, oo sitowini
andangelo yowa, bine? Kini, ene koletelo ngu, oni yanggangongga ngu
utombo gome gosiyolo yokolo ngu, asa, ene mete yanimo ulo, oo sitowini
bidodo andangelo yowa.
28 No yeno hamoo oolengo eteno. Anutndo ene mbumbuwa, ko, kootuy-
isina yumooyinoyingo mande oni simoo baledo tetenggoku, ngu bidodo ene
mete andangeyunowa.
29 Ene oni Yuka Kundingiyi kootuyisina yumooyinolo mande eteku, ngulo
mbumbuwa ngu nangge, Anutndo ngu ma andange inowa. Kini, ataga ko
kootusina nguya, ngu mbumbuwani ngu suwoo suwoo eneno sugi oluwa.
Yesusndo ngundilo ewolo.
30 Ngu mande damoningga nguno, simoo baledo kuli ngandilo ingolo,
Yesusno yuka biyomi oolootelo ewonggori.

Yesuslo Nemi, Konebeyi
(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 Ngu nalungga nguno, Yesus nemi, konedoboongo, ene Yesusno
tunootelo, endesina dikalo, oni gulano Yesuslo mande soweyowolo. Yesus
eneno oolenilo, ewolo.
32 Ngu naluno ngu, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene Yesus
pawangolo, bibitelo oodoyi, enenolo ewolo. Ingo, nangge, konedobooge,
ene endesina dikalo, ngunonggo gengo etenggo.
33 Ene mande etoyi, enebana gumi ewolo. Oone ngu namone konedo-
boone?
34 Ene ngundilo elo, oni simoo bale pawangolo, bibiteyingo ngu, yeyon-
dandangelo ewolo. Yo, hamoo, ene ngu nolo namone konedoboone, ene nga
oni simoo bale, nolo nowoondoyemo hamoo teyingo nga ngu, ngu nguya
nolo namone konedoboone.
35 Yo, hamoo, simoo bale ene Anutlo ingondudu keyootenggoku, ngu ene
nolo konedoboone kuwookuwoone, nanamonelo ewolo.

4

Oni Oo Yuwooyi Kono Kuliyowonggori
(Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)

1 Nalu gulano, Yesus ene ko telo, oni simoo bale Galili sono koongeyingo
tanggeyimo, mande etuyelolo oluwolo. Nguno ngu, simoo bale oowooy-
ingga oolengo mayelo, Yesus tanggeyimo gooboowolo. Ngulo ngu, ene
wanggo gula sanganimo oolelo, nguno bibitelo, wanggo sono koongeyingo
sanganimo oluwolo. Ngundilo tetoni, simoo bale ngu sono dabemimo kelidi
sanganimo oluwonggo.
2 Ngu naluno, ene mande mande oowooyingga oolengo mande yamong-
gawo nangge elo yunowolo.
3 Ene mande ngandilo yunowolo. Ye ingoyi! Oni gula kono Wit yuwooyi
kuliyowolo.
4 Ene ngundilo kuliyootoni, Wit yuwooyi gidega ooleko soletoni, numbo
mayelo nemukowolo.

5 Oo yuwooyi gidalega mela gumi digidodo musiyosina solewolo. Mela
nguno ulungga kini. Digi newendemo amuno mela nguya kini, digi nangge.
Ngulo oo yuwooyiga ngu sodedo oolewolo.
6 Ene uli ulo, mela newendemo uweloyi kini. Mela bodaga nangge
ngulo ngundilo tewolo. Ene sa oolelo, kenootoni aliyewolo. Ngulo digi
gookingombo tetoni, bidodo ariyelo kumoowolo.
7 Oo yuwooyi gidale uto so sanggilidodo, kakali dimoo uto oo kewooloko
solewolo. Kakali dimoo uto sanggilidodo oolelo, ngundo doobengolo
wiliyowolo. Ngundilo tetoni, ngulo ma enggewolo.
8 Ene oo yuwooyi gidalega mela gome oolengomo solewolo. Ngu oo
yuwooyigaku gome oolelo, ulungga yelo, gome enggewolo. Gidalega engge
onibiga kande elaya (30), gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega engge
onibi kande elaya (100) enggewonggori.
9 Yesusndo oni nguya ewolo. Oni sodeyidodo ngu mande ingoya, ene
gome ingonilo ewolo.

Yesuslo Damoni Ngu Mande Yamonggawo Oowooyingga Ewolo (Matiyu 13:10-17; Luk 8:9-10)

10 Kootusina, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya-
gaku, ko, oni gidalega enedodo oolouwonggoku, ngundo nangge olu-
wonggori. Ngundilo oode, ene mande yamonggawo ngulo Yesus sumoo
inowonggori.
11 Ene sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, ngu ye etuyelowa.
Oni Anutlo mande ma ingooteku ngu, ene mande yamonggawo nangge
ingowanggo.
12 Ngundilo ngulo, Anutlo mande Ayisayando nguya ngandilo nakan-
gowolo.
Ene nguya doongetelo, kenowanggoku ngu, ene oo gula ma kenowanggo.
Ene mande ingowanggoku ngu, ene damoni ma ingowanggo. Ndatelo
ngulo, enengo damoniye biyomi ma yokolo, yowoolengootoyi, ngulo
Anutndo enengo mbumbuwa ma andangewa. Ene mande nga
gome ingolo, newende Anut inootoni ngu, asa, Anutndo oni ngulo
mbumbuwa bidodo andangeyinowalo ewolo. *Ayisaya 6:9-10*

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi, Ngulo Damoni (Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15)

13 Yesusndo sulena oniya ewolo. Ye nga mande yamonggawongga ngalo
mande damoni ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye mande yamonggawo
gidalega ndatelo telogo, ye damoni ingowanggo?
14 Nga mande yamonggawongga, nga ngandilo. Ngu oningga oo yuwooyi
imiteku ngu, Anutlo mande ngu oo yuwooyi ngundilo imite.
15 Oo yuwooyi oole dabemimo soleteku ngu, oni simoo bale gidalega
Anutlo mande ingootoyi, nguno nangge Setando sodedo ombulo, Anutndo
mandega oni nowoondoyemo imiteku ngu, andangelo yoote.
16 Oni simoo bale gidalega ngu Wit yuwooyi mela digidodomo soleteku
ngundilo. Ene mande ingolo, sodedo yolo, ngulo ene oni oni tewonggo.
17 Ene mande ngulo ene nowoondoyemo yanggango kini. Ngundilo ngulo,
nalu bodaga nangge yanggango oodoyi, oni ene Anutlo mande uleyi uweloyi
oni, ngundo oni simoo bale, Anutlo mande ingowonggoku, ngu kowuli
yunootenggo. Ngundilo tetoyi, sodedo enengo nowoondoyemo hamoo ngu
yokolo, ene Anut kootu inootenggo.

18 Oni simoo bale gidega, ngundilo oo yuwooyi uto sanggilidodo kewooloko soleteku ngu, ene mande ingowonggo.
19 Mande ngu ingolo, ene kowuli guladilo nga melangga ngalo ngu tunootetoni, nguya digi beye ulungga yowelo nowoondoye ngulo nangge hahangelo ingootenggo. Mande ebe ganagana, ko, oo gula gulalo ingondudu telo, ngu damoningga, ngundo Anut mande wiliyowa. Ngu oni simoo bale ngu, ene ma enggewanggo.
20 Oo yuwooyi mela gomemo soleteku ngu ngandilo, ene oni simoo bale gidalega ngu, ene mande ingolo, yolo, gome dowootenggo. Ene ngandilo enggewanggo. Gidalega engge onibiga kande elaya (30), gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega engge onibi kande elaya (100) ngundilo enggewanggolo ewolo.

Solu Tunoo Mindingootoyi Oluwa (Luk 8:16-18)

21 Yesusndo ewolo. Oni ngu solu yolo, ombulo, kumbe newendemo yawasa newendemo nguya yewa, bine? Kini, ene tunoo mindingowa.
22 Oo bidodo kombiteyingo, ngu kootusina tunootewanggo. Ene mande bidodo onindo wiliyootenggoku ngu, kootusina, solu himimo tunootewanggo.
23 Oni sodeyidodo mande ingoweloyi ngu, ene komo gome ingoni. Yesusndo ngundilo ewolo.
24 Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Mande ye ingootenggoku ngu, ye gome oolengo ingondudu teyi. Yengo damoniye koye nguya ndatelo tewanggoku ngu, ngundilo nangge, gumi yunolo, Anutndo yengo ngu suleyolo, sanganimo nguya yelo yunowa.
25 Ene oni gula, enengo damoni koni gome tewaku ngu, Anutndo ngu suleyolo, gumi ulungga nguya inowa. Ene oni gula enengo damoni koni bodaga tewaku ngu, ngundilo nangge, enengo koni damoni ngu yokowaku ngu, ene komo kingo oolengo oluwalo ewolo.

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi Ooleweloyimbolo

26 Yesusndo ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Oni gula oo yuwooyi melako kuliyoote.
27 Suwoono, oningga ngu wetolo oodoni, sano ngu ene ootookoolo endeyowa. Ngu naluno nguno, oningga oo yuwooyi kuliyowoku ngu oolelo, ulungga yelo, enggewoku ngu kenolo, sobowoolo ma ingowolo.
28 Mela enengombo nangge koyi tetoni, oo yuwooyiga ngu mbongeyi tunootelo, oolelo, ngu uyi yelo enggewa.
29 Kootusina, oo enengo nalu tunootetoni ngu, oo sembuligakundo duge dowoolo, ngundo koyi telo, engge yowalo ewolo.

De Gula Oowooyi Mastet, Ngu Yuwooyi Ngulo Mande (Matiyu 13:31-32; Luk 13:18-19)

30 Yesusndo ewolo. Noole Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku ngu, noole ndawuga bungomo kilalongo tewato? Noole ndatelo mandegano ooga bungomo kilalongo mande tewato?
31 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, ngu Mastet yuwooyi ngundilo. Ngu de gula oowooyi Mastet, oo yuwooyi gidalega ngu bobodi, ene Mastet yuwooyi ngu buka tanggooli ngundilo, kondibo bobodi oolengo.

32 Oo ngu milo yokootoni, enengombo oolelo, ulungga oolengo yete. Ene
oowali gidalega kono ngu bidodo dagayelolo, enendo oolelo, de ulungga
yewa. Enengo de kandeyi ulungga yelo, yongeyi tetoni, numbo nguno
bibitewanggolo ewolo.

Yesus Mande Yamonggawo Nangge Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 13:34-35)

33 Yesusndo mande yamonggawo oowooyingga oni simoo baleno ngandilo
wesiyolo ewolo. Oni simoo bale ingonduduno ingoweloyi logoyimolo ewolo.
34 Ene mande gula tunoo oni simoo baleno ma wesiyolo ewolo. Kini, ene
mande yamonggawo nangge wesiyolo ewolo. Nalu gula oni simoo bale ma
oodoyi, nguno enesu nangge sulena oniya nangge oode, asa, nguno ngu, ene
mande yamonggawo ngulo damoni wesiyolo ewolo.

Yesusndo Doogo Ulungga Kenolo Etoni Imakewolo
(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yesusndo enengo sulena onikuya ewolo.
Noole Galili sono koongeyingo anduloko ulelewatolo ewolo.
36 Ene ngundilo etoni, ngulo Yesuslo sulena oni ngundo ene oni simoo
bale ulungga ngu yoyokolo, ene Yesus bibiteyingo wanggogakuno oolewolo.
Oolelo, ene Yesus nguya yolo, Galili mela anduloko ulelewonggori. Ulele-
toni, wanggo gidalega nguya ene keyelolo ulelewonggori.
37 Uleletoyi, ngu naluno nangge, doogo ulungga oolengo tunootewolo.
Ngundilo tunootelo, wendeyi yowoolalingolo, dookelo, sono wanggo
newendemo nguya uwolo. Ngulo ngu, wanggogaku sonombo koongelo,
manggowoomo oolewelo tewolo.
38 Ene ngundilo tetoni, ene Yesus ngu wanggo timbuyisina oode, ene
nguno tabadudu gula sanganimo welewolo. Wetoloodoni, ene yokutuwoolo
mande yanggango ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, noole oonatewelo
tetetoku nga! Ge bine ma ingoyingo? Ewonggori.
39 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, Yesus ootookoolo, doogogaku kenolo, elo,
sono koongeyingongga nguya ewolo. Ge imakeya, tolige ootoo! Ngundilo
etoni, sodedonangge, doogo kinitetoni, sononggaku nguya bodaga ma
ikakootewolo.
40 Ene ngundilo tetoli, enengo sulena oniya ewolo. Ye sosoletenggo?
Ndatelo ngulo, ye nowoondoyemo hamoo kinilo? Ewolo.
41 Ene ngundilo etoni, ene sosoleyingo ulungga telo, enengo nangge
enengo kewooloyemo mandelo ingolo ewonggori. Nga oningga nga, ngu
oone? Ene mande nangge etoni, ngulo doogo, sono nguya, enengo mandeni
ingootelilo ewonggori.

5

Yesusndo Mboolombo Yoyingo Oni Gulano, Enengo Yuka Biyomidodo Oluwonggoku, Ngu Oweyelowolo
(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)

1 Yesusndo enengo sulena oniya, Galili sono koongeyingo sagi gidalesina
mela gula, oowooyi Gerasin, nguno tunootewonggori.*
2 Ene tunootelo, wanggo yokolo, sakiko sodedonangge oolewonggori.
Ooletoyi, oni gula mboolombo yoyingo oningga nguno oluwolo. Ene nguno
ootoolo, ngunonggo ene oni kumooyingo yoyeyingo melewoole bulibali
endeyololuwoku, ngundo ombulo, Yesus kenowolo.

* **5:1:** Gerasin oowooyi gula ngu Gerasa.

3 Oningga ngu oni melewoole wetolo, endeyolo oluwolo. Oodoni, ene
oni gulado nguya ene uto yanggayanggango gula, oowooyi (sen), ngundo
gosiyoweloyi nguya ereremo kini.
4 Ngundilo ngulo, nalu oowooyingga uto gula, oowooyi sen, ngundo
kekandeyi gosiyootoyi ngu, nguya oomboongeloluwa. Ndatelo ngulo, ene
oni yanggango oolengo. Ngulo ngu, oni gulado ene dowoolo, gosiyoweloyi
nguya ereremo kini.
5 Ngundilo ngulo, ene suwoo sa ngu bidodo oni yoyeyingomo ko mela
pupulimo nguno nangge oluwolo. Nguno ootoolo, ene ki manggalu telo,
digi kuningo ngu yolo, ngundo enengo moondeyi doongoolo oluwolo.

6 Ene Yesus yowoko oodoni kenolo, ene kendutelo, ombulo, Yesusno
penggootewolo.
7-8 Bogoomootoni, Yesusndo enedodo ewolo. Ye oo yuka biyomi, ye nga
oningga nga, yokoya sayi! Elo ewolo. Ene ngundilo etoni ngu, asa, oo
yuka biyomingga, ngundo manggalu ulungga oolengo telo ewolo. Yesus,
ge Anut awuno oolengo ngulo Nangoni. Ge ndatelo no tenunowa? Ge
hamoo oolengo Anut awuno oolengo ngu oowooyimo, ge hamoo eya. Ge
no ogingoyingo ma nunololuwelo ewolo.
9 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo ene sumoo inowolo. Ge oowoongge
ndatelo? Etoni, enebana gumi ewolo. No oowoone me oni (Ami). Ndatelo
ngulo, damoni ngu noole me oni oowooyingga oolengo! Ewolo.
10 Ngu oomboolo biyomingga, ngundo solengoyelo, sumoo sumoo inolo
ewolo. Ge noole nga oomboolo nga oweyelootoyi, noole mela gulano ma
sawatolo ewolo.

11 Ariya, mela puli bodaga namoko nguno, bo oowooyingga oolengo
nguno oo nelo oluwonggo.
12 Oomboolokundo Yesusno sumoo ewolo. Ge mete bine noole
suleyelootooga, bo kewooloyemo oolouwato. Noole mete ene nowoon-
doyemo umukowatolo ewolo.
13 Yesusndo melamboolokulo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. Ye
mete ngundiya teyilo ewolo. Etoni ngu, asa, oomblooloku ngu oninggaku
yokolo, ene oololo, bokuno newende uwonggori. Ngu bo oowooyingga
(2,000) oolengo. Bo ngu yanggango oolengo kendutelo oololo, ulo, mela
biyomimo solelo ngunonggo sono koongeyingomo umukowonggori. Boku
sono koongeyingo newendemo ulo, ene sono nelo kumoomukowonggori.

14 Bo ene sono nelo kumootoyi, bo ngulo sobosoboku ngu kenolo, ngulo
ene salo, ngu mandegaku yolo, ende ulunggakuno ulo, ende bobodimo
nguya oolouwonggori. Ene ngundilo tetoyi ngu, oni simoo bale oowooy-
ingga ombulo, ngu oogaku kenowonggori.
15 Ene Yesusno mayelo, kuli mboolombo yoyingo oninggaku, ngu
kenowolo. Kuli oomboolo oowooyingga eneno oluwonggoku, ene ataga
ngu, ene kumba yemulo, enengo ingondudu nguya himi yelo, ene metemi
bibitelo oluwolo. Ngundilo oodoni, oni simoo bale ngu kenolo, ngulo ene
sosoleyingo ulungga tewolo.
16 Ngundilo ngulo, oni ngu oo ngu kenoyingokundo, oni sungokuno ngu
oo tunootewoku, ngulo mandeni ewolo. Kuli, oo yuka biyomi ngu oningga
nguno oluwoku ngulo, ko, bokulo mande nguya wesiyolo ewolo.
17 Oni simoo bale mande ngu ingolo, ngulo ene Yesusno ombulo, mande
yanggango elo, eneno sumoo sumoo ewonggori. Ge komo nga melangga
nga yokoya, mela sungomo toongelo ewonggori.

18 Ariya, ene ngundilo etoyi ngu, Yesus ene wanggo sanganimo oolewolo.
Ooletoni, ngu oo yuka biyomi oluwokuno oninggaku, Yesusno sumoo sumoo
inolo ewolo. No nguya geya sawalo ewolo.
19 Etoni, ene Yesusndo gumi ewolo. Kini, ge gengo dobooguligemo oolou!
Anut Oo Sembuli, ngundo oo bidodo gengo nowoondoyi telo, oo tewoku,
ngulo ge mete eneno wesiyoyalo ewolo.
20 Ariya, ene ngundilo etoni ngu, ngu oninggaku oololo, mela oowooyi
Dikapolis, nguno ende kande elaya oluwolo. Ngu endemo nguno, Yesusndo
eneno oo tewoku, ngulo mande damoni wesiyolo ewolo. Ngulo ngu, oni
simoo bale ngu oo ngulo ingondudu ulungga tewonggo.

Yesusndo Yayiras Namboni Yokutuwoolo, Bale Gula Nguya Yomosiyowolo (Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Nalu gulano, Yesus wanggo sanganimo ko oolelo, Galili sono
koongeyingo anduloko ko ulelewolo. Ngu naluno, oni simoo bale oowooy-
ingga oolengo mayelo, Yesus sono koongeyingo tanggeyimo oluwokuno
nguno enedodo gooboongoolo oluwonggo.
22 Ngu naluno nguno, Yuda onilo goobooyingo ya ngulo oni tabango
gula, oowooyi ngu Yayiras, ngu Yesus kenolo, ombulo, tanggeyimo bodo
oondookelo, penggootelo, sumoolo ewolo.
23 Nenengo nambone bodaga komo kumoowelo teteku nga! Ngulo ngu, ge
ombuya, kandege eneno yetooga, ene ma kumoowelo, mete tenilo ewolo.
24 Yesusndo, enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene Yayirasya ooloutoli,
oni simoo bale oowooyingga Yesus pawangolo, moguluwoolo, keyolo
oolouwonggori.
25 Ariya, bale gula nguya ooloote. Ene suwoo suwoo kombolo sayi yam-
biyootelo ooloote. Ngu balega ngu mooma nalu kande elaya kegidembolo
elaya oluwolo.
26 Sayi mambu yomosiyoyingo oni (Dokta), oni oowooyingga oolengo
yomosiyootoyi, sayi ma yokowolo. Ene ogingoyingo ulungga ingololuwolo.
Ngu balega ngu, enengo beye bidodo oni yomosiyoyingo (Dokta) onino
yokololuwolo. Ene enengo sayini ngu bodaga ma yokowolo. Kini, enengo
sayini ngu ulungga tunootewolo.
27 Ngu balega ngu Yesuslo mande binga ingowolo. Ngulo ngu, ene
mayelo, Yesus tanggeyimo, oni simoo bale ulungga, ngu kewooloyemo, ene
nguya, nguno oluwolo. Ene Yesus kootusinanggo ombulo, kandeyi enengo
nenggulonimo yewolo.
28 Ndatelo ngulo, balega ngu ingowolo. No kandene enengo nenggulono
yetoowe, ngulo sayine yokootoni, no mete tewano.
29 Ngundilo elo ingootoni, asa, sodedonangge, enengo daloninggaku
soli yewolo. Enengo goweyimo ingootoni, ngu enengo sayinggaku, ataga
kinitetelo, ingowolo.
30 Ene ngundilo tetoni ngu, Yesusndo ngu ingowolo. Nenengo yanggan-
gone gidega no noyokolo toongete. Ngundilo ingolo, oni simoo bale ke-
wooloyemo yowoolengolo sumoo ewolo. Onendo nolo towi nenggulonemo
kandeyi yetelo? Ewolo.
31 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesuslo sulena onindo gumi ewolo. Ge keno!
Oni simoo bale ulungga oolengo, ge woologogelootenggo. Ndatelo ngulo ge
ngandilo ete? Onendo nono kandeyi yetelo? Ewolo.
32 Yesusndo ngundilo elo, doongetelo endeyowolo. Ene ngu oningga ngu
kenowelo, onendo ngu tete.

33 Ene ngundilo tetoni ngu, asa, ngu balega sayini yokowoku, ngu
ingowolo. Oo ngu enendo tewokulo, ene sosolelo, mboolo utolo, ombulo,
Yesus tanggeyimo penggootewolo. Ngundilo telo, Yesusno oo bidodo
tewoku, ngu yootunolo ewolo.
34 Ngundilo ngulo, Yesusndo eneno gumi ewolo. Nambone, gengo
nowoondoge hamoo teyingo, ngundo goyeni, mete tete. Ge oolouya, gengo
nowoondoge ngu mete imakeyingomo olini. Gengo sayinggega ngu mete
kinitetelo ewolo.
35 Ariya, Yesus mande etoni, Yuda onilo goobooyingo yalo oni taban-
gongga ngulo yanonggo ko onikundo ombulo ewonggori. Gengo namboge
ngu kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo, ge ndawugalo Oo Etuyeloyingo Oni
ko ulungga inowalo? Ewonggori.
36 Yesusndo ngu mandega etenggoku, ngu sodeyibo ingowelo ma in-
gowolo. Kini, Yesusndo goobooyingo yalo oninggakuya ewolo. Ge ma
sosolewelo. Ge gengo ingondudu ngu, hamoo tenilo ewolo.
37 Ene ngundilo elo, oni simoo bale ene keyolo, ya newendemo ma uwelo,
elo loogu tewolo. Ene Yesusndo Yems, Yon elabasa, Pita ngu oni kabusaga
ngu nangge yoyolo, ya newendemo uwolo.
38 Ene Yayirasndo yano ulo, Yesusndo yeyoyingo ngu, oni bidodo mayelo,
Yayiraslo ya newendemo ulo, Yayiras namboni bingomo sendo mogulu
ulungga tetoyi, ngu yeyowolo.
39 Yesus yeyolo, ya newendesina ulo ewolo. Ndawugalo ye sendo mogulu
gilitaka ulungga tetenggo? Nga bale buniyongga nga, ngu ma kumoowolo.
Ene wetolo, kapengoyelo ooloote.
40 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, oniku ngu ingolo, ngulo ene
yumooyinowonggori. Ene ngundilo tetoyi, ene Yesusndo oni simoo bale
bidodo keyoyelootoni, endesina oolewolo. Eweyi, nemi Yesus enengo
sulena oni kabusaga ngundo nangge Yesusndo onibi yeyingo ya guming-
gakuno uwonggori.
41 Ngu naluno ngu, Yesus bale buniyonggaku kandeyi dowoolo, enengo
mandenonggo ewolo. Talita kumilo ewolo. Ngu mandega, ngulo damoni
ngu ngandilo. Bale buniyo no geya eteno. Ge ootookoolo ewolo.
42 Ene ngundilo etoni ngu, ariya sodedo oolengo, ngu bale buniyonggaku
ootookoolo, oololo, ombulo, tewolo. Bale buniyo, ngulo moomani, ngu
kande elaya kegidembolo elaya (12). Oniku oo ngu kenolo, ngulo ene
soliyokowonggori.
43 Asa, Yesusndo mande yanggango enedodo elo ewolo. Ye nga ooga ngalo
oni gulano hamoo oolengo ma ewelo. Ene ataga ye oowali gula yoya, nga
bale buniyongga, nga inootoyiga nenilo ewolo.

6

Nasaret Oni Yesus Kootu Inowonggori
(Matiyu 13:53-58; Luk 4:16-30)

1 Ngu naluno ngu, Yesus ngu endega ngu yokolo, ene enengo ende
damonimo oolouwolo. Enengo sulena oni kilalongo nguya, ene keyolo
oolouwonggori.
2 Yudalo Kengeyingo nalu Sabatno, ene goobooyingo yano ulo, oni simoo
baleno Anutlo mande etuyelo ewolo. Oni oowooyingga enengo mande
ingolo, soliyokolo ewonggori. Nga oningga nga, ndanonggo nga mandega
nga yowo? Ngu ndatelo ingonduduga, ngunonggo ene damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu ngundilo tete?

3 Ngu oningga ngu, ya yeweloyi oni nangge. Ene Mariya nangoni. Ene
ngu Yems, Yosis, Yudas, Sayimon ngulo baye. Ngulo kuwookuwooye ngu,
nooledodo oolootetoku nga, ngundilo elo ewonggori. Ngundilo ngulo, ene
Yesusya nowoondoye biyomi ingowonggori.
4 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo enedodo gumi ewolo.
Anutlo ingondudu eyingo oni, ngu ende sungomo oowooye bingamidodo
oluwa. Ene enengo ende damonimo, enengo sowenimo, enengo ya goboolo
onino ngu, ene oowooyidodo ma tewa.
5 Ngundilo ngulo, ene ngu endega nguno, damoni sungo oolengo gula
onindo ma teweloyi, oo ngu ma tewolo. Kini, ene sayi oni gulanangge
nanggemo kandeyi okoolo yomosiyelootoni, mete tewonggori.
6 Ene oni simoo bale Yesusno nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngulo
Yesusndo ngu oni ngulo ene ingondudu ulungga tewolo.

Yesus Ene Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya, Ngu Ko Yunowolo
(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)

7 Ariya, ngu naluno, ene oololo, ende sungomo nguno endeyolo, oni
simoo baleno Anutlo mande elo etuyelolo, enengo sulena oni kilalongo
kande elaya kegidembolo elaya, ngu negoyelootoni ombuwonggori. Om-
butoyi, ene ela elaya suleyelootoni sawonggori. Yesusndo ene yanggango
yunowolo. Ngu yanggangongga ngu yuka biyomimbolo andangeweloyi
ngulo yanggango yunowolo.
8 Yesusndo ko oniya mande yanggango oolengo ewolo. Ye oomanon-
goyingo, siyaki, beye, oo ngu bidodo ma yowelo. Usutoko nangge yoya sayi.
9 Ye towikumba elaya ma yowelo. Towi gulanangge nguya, keye goweyi
nangge, keye elaya elaya doobengoya sayi.
10 Ye ende gulano uya, oni gulado yeyolo, oni oni telo, yoyolo, enengo
yano utoningga ngu, asa, ngu yanggano nguno nangge oodega ngu, saweloyi
naluno ootookooya sayi.
11 Ene ende gidalegano satoyiga, ene ye ma yoyoya, enengo yano ma
uya, ko yengo mande nguya ma ingootoyiga ngu, asa, ye mete ngu endega
ngu yokoya sayi. Saweloyi naluno ngu, ye keyemo gugukakawu oolooteku,
ngu endega nguno yonggulumooya sayi. Ngundilo tetoyi ngu, asa, enengo
damoniye biyomi yeno tewonggoku ngu eneno sugi sugi oluwalo ewolo.
12 Ariya, ene ngundilo etoni, sulena oni kilalongo sawonggori. Salo,
Anutlo mande oni simoo bale nowoondoye yowoolengoweloyi, ngu wesiy-
olo ewonggori.
13 Ene yuka biyomi oowooyingga oweyelolo, bo ulumi sayi onino yelo, sayi
oni oowooyingga moondeye dowoolo yomosiyelootoyi, mete tewonggori.

Yon Sonoyeloyingo Oningga Ngu Kumoowolo
(Matiyu 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

14 Herod ngu Rom Gabman oni, ngundo Yudiya melako simoo bale ngulo
sobosobo koleteyingo oluwoku, ngundo Yesuslo mande binga ngu ingowolo.
Yesuslo oowooyi mela bidodo pawangootoni, simoo bale gidalegado ngu
ingolo ewonggori. Sonoyeloyingo Oni Yon, ngu melenonggo ko ootookoote.
Ngundilo ngulo, ene mete oo sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu
teweloyi, ngulo yanggangoni ulungga kandeyimo tunootetelo ewolo.
15 Ngundilo etoyi, gidalegado ewonggori. Ngu Ilayisa ewonggori. Gi-
dalegado ewonggori. Ngu Anutlo Ingondudu Eyingo Oni, kulimiku gulalo
ewonggori.

16 Ngundilo ngulo, Herodndo Yonlo mandeni etoyi, ingolo, enebana ewolo. Yon ngu, kuli nondo bungeyi toongoowolo. Ehe! Ene ataga ko ootookooteku ngu! Elo ewolo.

17 Herodlo sosoleyingo ngulo damoni ngandilo. Kulimi, Herodndo koneyo Pilip baleyi yakakayi yowolo. Balega ngu oowooyi Herodiyas. Yondo Herod elambalisa ngulo mbumbuwayali yootunolo mamanayelowolo. Ngundilo mamanayelootoni ngu, asa, Herodiyasndo Yonya sanggili ulungga telo, Herodno ewolo. Herodndo enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene enengo sulena oni suleyelootoni, oolelo, Yon dowoolo, utombo gosiyolo, ya biyomimo yewolo.

18 Kuli, Yondo Herodya ewolo. Ge konege baleyi yooteku ngu, Anut doongeyimo ngu, ge damoni biyomi tewolo ewolo.

19 Ngulo ngu, Herodiyas Yonya biyomi ulungga ingowolo. Ene Yon uleyiga kumoonilo ingowolo. Ene Herodndo ngu Yon uleni kumoowelo, ma ingowolo.

20 Ndatelo ngulo, Herod ene Yonlo sosolelo ingoote. Yon ngu Anutlo oni nenengo ootoolo, kundingiyi oluwolo. Ngulo ngu, ene gome sobowoowolo. Nalu oowooyingga, Herod ngu Yonlo mandeni gome ingowelo ingolo, ene ngulo ingondudu kowuli ulungga tewolo.

21 Kootusina, Herodiyas oole ngandilo erewewolo. Herod enengo nalu nemimbo yomoowoolo nalu ngulo ingondudu tewelo ngulo ene oo simbo ulungga kawolo. Nguno ngu, me oni tabango ululu, enengo Gabman oni tabango ululu ngulo nguya, Galili melako oni tabango ngu nguya mayelo gooboongoowolo.

22 Ngu naluno nguno, Herodiyas namboni, ngundo ya newendemo ombulo, ngu gome oolengo kunowolo. Herodiyas nambonimbo yambono gome kunootoni, ene ngulo gome ingowolo. Ngundilo ngulo, Herodndo bale buniyongga nguya ewolo. Ge oo gulalo ingoya ngu, ge nono e! Ngundilo tetoyi, hamoo oolengo, no gunowanolo ewolo.

23 Herod ene solumimonggo hamoo oolengo, ko ewolo. Ge komo nono oo gula nuno, ewaku ngu, no hamoo gunowano. Ge nolo mela oo sitowine nga kewoolo wesowooya gidale no nuno, elo ewaku ngu, ariya, no mete ngundilo telo gunowanolo ewolo.

24 Ngundilo etoni, balegaku mandeni ngu ingolo, ngulo ene endesina oolelo, nemimo sumoo ewolo. No ndawugalo ewano? Etoni, nemimbo gumi eyingo, Ge Sonoyeloyingo Oni, Yon, ngulo tabangombolo e! Ewolo.

25 Ariya, bale buniyonggaku nemimbolo mandeni ngu ingolo, ngulo ene sodedo ko ombulo, Herodno ewolo. No Yon tabango yowelo ingoote. Anangu, ge Yon tabango toongooya, koondo samayi gulano yeya, yoya, ombuya, nonunolo ewolo.

26 Ariya, Herodndo mandeni ngu ingolo, ngulo ene newende ngu kowuli ulungga ingowolo. Ndatelo ngulo, ene kuli mande yanggango solumimonggo oni doongeyemo elo gosiyowolo. Ngundilo ngulo, ene bale buniyo ngulo mandeni ngu ma yokowa.

27 Ariya, ngundilo ngulo, Herodndo me oni gula suleyootoni, ya biyomimo oololo, Yon tabango toongoolo, yolo ombuwolo.

28 Toongoolo, koondo samayi gulano, Yon tabango yelo, yolo, ombulo, Herod inootoni, ngundo bale buniyonggaku inowolo. Bale buniyongga, ngundo yolo, oololo, nemi inowolo.

29 Ngundilo tetoni, Yonlo sulena oni mande binga ngundilo ingolo ngu, asa, ene ombulo, Yon bingo yolo, salo melengoowonggori.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo (5,000) Oowali Yunowolo (Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)

30 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena oni kilalongo ko mayelo, Yesusno
gooboongoolo, simoo baleno ko tewonggoku ngulo mandeni Yesusno we-
siyolo ewonggori.
31 Ngundilo telo, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Oni simoo bale
oowooyingga oolengo oololo, ombulo tetoyi, ngulo noole oo ma newato.
Ariya, sodedonangge, noolengo nangge mela gula oni kini nguno salo, noole
bodaga kengewatolo ewolo.
32 Etoni, ngulo ene wanggo yolo, mela gula oni kini nguno sawonggori.
Enesu nangge sulena oniya nangge sawonggori.
33 Ene oni simoo bale oowooyingga oolengo yeyolo ingowolo. Ngulo
oni simoo bale oowooyingga endeni endeni bidodo kendutelo, ngu mela
gidalesina nguno ene nguya salo, ene koletelo, Yesusno tunootewonggori.
34 Ene Yesus oololo, sono dabemimo mayelo, wanggo gosiyolo, oni simoo
bale oowooyingga yeyowolo. Ngulo ene nowoondoyi yunolo ingowolo. Ngu
oni ngu Sipsip sobosobo kinilo ingowolo. Ngulo ngu, Yesusndo mande
damoni yelo, mande oowooyingga oolengo elo etuyelowolo.
35 Ngundilo telo oodoyi, sa uwelo tetoni, Yesuslo sulena oni Yesus
tanggeyimo ombulo ewonggori. Nga melasina ngano oni kini. Ngundilo
ngulo, nalu kiniteteku nga.
36 Ge oni simoo bale nga suleyelootooga sayi. Ene mete ende namoko
namoko ngano salo, nguno ene oowali uliyowanggolo ewonggori.
37 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Yendo oowali
yunowanggo. Etoni, enengo sulena oni enebana gumi ewonggori. Ge, bine,
noole oolouya, digi doobeno nangge onibigado (Kina 200) oomanongoyingo
uliyoya yunowootolo? Ewonggori.
38 Ene ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesus enebana gumi ewolo. Ye
oomanongoyingo ndatelo? Ye oolouya kenoyilo ewolo. Etoni, ene oololo,
kenolo, gumi ewonggori. Noole oomanongoyingo kandegula, ko, iso elaya
nangge oolootelo ewonggori.
39 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo enedodo gumi ewolo. Oni simoo bale ene
mete tambuyi tambuyi so metemimo nguno bibiteyilo ewolo.
40 Ariya, oni bibitewonggoku ngu, wata oowooyingga onibi elaya kande
elaya (50), wata oowooyingga onibi kandegula (100), ngundilo bibitewong-
gori.
41 Ene ngundilo bibitetoyi ngu, ariya, Yesus ene ngu oomanongoyingo
kandegula, ko iso elayaga ngu yolo, ene Sambono doongetelo, Anutno
esetelo yemboongewolo. Yemboongelo yokolo ngu, ene oomanongoyingo
oososowoolo, sulena oni kilalongo yunootoni, ngundo oni simoo bale
bayetelo yunowolo. Iso elayagaku nguya ngundilo nangge tewolo.
42 Ngundilo tetoyi, oni bidodo netoyi, useye ndindi tewolo.
43 Oni simoo bale oo ngu netoyi, oomanongoyingo sosolango, iso
sosolango nguya oliyingoku, ngu gooboongoolo, si kande elaya kegidembolo
elaya (12) siliyootoyi, si manggowoomo oolelo angewolo.
44 Oni ngu oomanongoyingo neyingo, simoo nangge oowooyingga oolengo
(5,000).

Yesusndo Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoole Endeyowolo (Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)

45 Kootusina, Yesusndo enengo sulena oni kilalongoku eririyelolo ewolo.
Ye sodedo wanggo sanganimo ooleya, ye koleteya Galili sono koongeyingo

andu, Betsayida mela gidalesina ooloutoyiga, nobana oni simoo baleno etoowe, satoyigo oolouwanolo ewolo.
46 Ene ngundilo elo, oni simoo bale suleyelootoni, satoyi, Yesus enesu nangge mela pulimo oolelo, nguno Anutno yemboongewelo ngulo ene oluwolo.
47 Suwootetoni, wanggo sono koongeyingo kewooloko oodoni, Yesus enesu nangge puli bodaga nguno yemboongelo oluwolo.
48 Ngu naluno ngu, doogo ulungga oolelo, ngundo wanggo wenggelenggereyelowolo. Ngundilo tetoni, ene de sosimbo sono sanggawelo wanggo woosoolo oolouweloyi, ko yanggango oolengo teloluwonggo. Sengewelo mela wendooketoni, ariya, Yesus ene Galili sono koongeyingo sanganiwoole kewoongolo, enengo sulena onino oololo, dagayelowelo tewolo.
49 Enengo sulena onikundo Yesus kenootoyi, Galili sono koongeyingo sanganiwoole kewoongolo, eneno oolouwolo. Ooloutoni, sulena onindo Yesus kenolo, oo gabo elo ingolo, ngulo ene ki manggalu ulungga tewonggori.
50 Oni bidodo ngundilo telo, kenolo, sosoleyingo ulungga tewonggori. Ngundilo ngulo, sodedonangge, Yesusndo enedodo mandelo ewolo. Ye nowoondoye yanggango yeyi. Nondo nangge ombutenoku nga! Ngulo ye ma sosolewonggolo ewolo.
51 Ngundilo elo, Yesus wanggo sanganimo ooletoni, ngu naluno nangge, doogogaku kinitewolo. Ngundilo tetoni, nowoondoye sosolelo, ingondudu ulungga oolengo tewonggori.
52 Ndatelo ngulo, Yesusndo oomanongoyingongga oni simoo bale yunowoku, yanggangoningga ngulo ma ingondudu tewolo. Kini, enengo nowoondoye ukingowonggori.

Yesusndo Genesaret Melako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyelowolo (Matiyu 14:34-36)

53 Ene Galili sono koongeyingonggaku usowoolo, mela oowooyi Genesaret, ngu gidalesina mayelo, wanggo gosiyowonggori.
54 Ene wanggo yokootoyi, sodedonangge oni simoo bale Yesus kenolo, ene ingowonggori.
55 Ngundilo ngulo, oni sodedonangge ende gulasina gulasina kendutelo salo, ene sayi oni yoyolo, Yesus ndano oolooteku, nguno mayewonggori.
56 Yo, hamoo, ende bobodi, ende ululu, ndawu melanggasina Yesus tunootetoni ngu, asa, ene sayi oni ende kewoolokono yoyewonggori. Ene ngundilo telo, Yesusno sumoo sumoo elo, inowonggori. Ndatelo ngulo, sayi onindo nangge kandeye Yesusndo nenggulo dabemisina yetoyi ngu, asa, sayi oniku bidodo mete temukowonggori.

7

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Yuda Onilo Osisambayebolo Mamana Mande, Ngu Dagate (Matiyu 15:1-9)

1 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, ngu oowooyi Parisi oni gidalega, ko, mamana mande etuyeloyingo oni gidalega, ngundo Yerusalemnonggo ombulo, Yesusya gooboongoowonggori.
2 Ene Yesuslo sulena oni gidega kandeye ma sonowoolo oo dowoolo, netoyi yeyowonggori. Parisi onindo yeyolo, ngulo ene nowoondoye kowuli yelo ewonggori. Noolengo osisambanayimbolo damoni ngundilo kini.
3 (Parisi oni, Yuda oni bidodo, enengo osisambaye damoniye keyelolo, kandeye gome ma sonowoolo ngu, asa, ene oo ma dowoolo newanggo.

4 Ngundilo nangge, ene oo uliyoweloyi musiyomo salo, ngunonggo mayelo
ngu, ene kandeye ma sonowoolo ngu, asa, ene oo ma newanggo. Ene
osisambaye mamana mande oowooyingga damoni gidalega nguya keyolo,
ngulo ene sono toba, kumbe, koondo, oo ngu bidodo ngu damoningga
ewoku, ngu keyolo sonowoowonggori.)
5 Ngundilo ngulo, Parisi oni, ko, mamana mande etuyeloyingo onikundo
Yesus sumoo inowonggori. Ndatelo ngulo, gengo sulena oni, ene osisam-
balo damoni ngu ma keyootenggo? Enengo kandeye ngu sugabododo
oo dowoolo netenggo. Noolengo osisambanayimbolo damoni yombuliy-
ootenggolo ewonggori.
6 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anutlo Ingondudu Eyingo
Oni Ayisayando yeya mebuye sangala nakangowolo. Ene mande ngandilo
nakangowolo.

Ngu oni gidalega ngu, ene kingo manggoyemonggo no bingaminelo okootenggo. Enengo nowoondoyemo biyomi ingootenggoku, ngu damoniyemonggo tunoo etuyelootenggo.

7 Ngulo ngu, ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ene onilo mamana
mande nangge oni simoo baleno wesiyolo etuyelootenggoku ngu, ngundilo
ngu ebe ganaganalo ewolo. Noole Anutlo mande nangge wesiyolo etetolo
ewolo. Ayisayando ngundilo nakangowolo. *Ayisaya 29:13*
8 Yesusndo ewolo. Ye Anutlo mamana mande ngu andangelo yokolo, ye
onilo damoniye ngu nangge, yanggango gome dowootenggolo ewolo.
9 Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Yengo ingonduduye yowoolalin-
goweloyi oni, Anutlo mamana mande ngu andangelo yokowelo, gome
ingootenggo. Yengo damoniye ngu nangge keyootenggo.
10 Kulimi, Mosesndo Anutlo mamana mande nguno ewolo.

Ge mete gengo awanangge manggowo keyo. Oni gula enengo eweyi nemimboya mande biyomi elo ngu, asa, ene hamoo oolengo udoyi kumoowa. *Eksodas 20:12*

11 Ye Anut kootu inolo, ngandilo etenggo. Oni gulado bobeye oododo eweyi
nemi hoolooweyeloweloyi, ene eweyi nemi elayagakuya elo ewa. Nga
bobeyega nga ngu, no Anut inowelo yewanolo ewolo.
12 Ene ngandilo etenggoku, damoni nenengo kini ewolo. Ariya, eweyi,
nemi yomosiyoweloyi damoni ngulo gome ma ingootenggoku, ngulo ye
ganayeloya, eneno etoyiga ene ingoyi. Ngu damoningga tetenggoku, ngu
gome oolengolo ewolo.
13 Ngulo ngu, ye damoni osisambayemonggo yoyingo ngu keyootenggoku
ngu, ye Anutlo mande ngu yeyi, kingo oo ngundilo tetenggo. Ye damoni
oowooyingga ngundilo oowooyingga tetenggo. Ye ngu mandega ngu elo
etuyelootenggoku, ngu Anutlo mamana mande toongootenggolo ewolo.

Damoni Biyomimbo Oni Yeni, Biyomi Yete (Matiyu 15:10-20)

14 Yuda onilo damoniye ngu ngandilo. Oni sowe oowooyingga oowali oo
dowootoyi, ngu oo ngu ma newonggori. Nguno Yesusndo oni simoo bale ko
negoyelo ewolo. Ye bidodo nolo mande nga ingoya, ngulo ingondudu teyi!
15 Oni gula goweyi sanganimo oo oolooteku, ngundo newendesina ulo,
ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. Kini, damoni biyomi oni newendemo
oolooteku, ngundo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yewa.
16 Oni sodeyi mande ingoweloyi tetoningga ngu, ene komo nga mandega
nga, gome ingonilo ewolo.

17 Ene oni simoo bale ngu yoyokolo, yano oolouwolo. Enengo sulena
onikundo ngu mande yamonggawongga, ngulo sumoo inowonggori.
18 Ene sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye nguya ingonduduye kini?
Ye bine ma ingootenggo? Oo bidodo oni endesina oolooteku, ngundo oni
newendesina ulo, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa.
19 Ndatelo ngulo, oo ngundilo ngundo oni nowoondoye oolengomo ma
ute. Kini, ngu enesu useyi newendemo ulo, ngunonggo oolelo toongete. Ngu
mandega nguno, ngu Yesusndo oowali bidodo metemi ewolo.
20 Ene mande gula suleyolo ewolo. Damoni biyomi oni newendemo
oolooteku, ngunonggo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yete.
21-23 Damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo ootookoolo,
endesina oolete. Ngu ngandilo. Ingondudu biyomi teweloyi damoni;
bosebalese teweloyi damoni biyomi; yakaka teweloyi damoni; oni uleyi
kumooweloyi damoni; oni bale gidalega yakakayi yodowoolo yombu-
liyootenggoku damoni; oo kenomayingootenggoku damoni; damoni biy-
omi oowooyingga; ebe ganagana mande teweloyi damoni; oyumoyumo
teweloyi damoni; oo kenomayingoweloyi damoni; yumooyinolo mande,
sanggili teweloyi damoni; oni enengombo enengo ingootoni, ulungga teteku
ngulo damoni; wenonoyingo mande eweloyi damoni; ngu damoni biyomi
ngu bidodo oni nowoondoyemonggo endesina tunootelo, ooleteku, ngu
bidodobo oni yeni, biyomi yetelo ewolo.

Salopinisiya Melako Balega, Yesuslo Newende Hamoo Teyingo (Matiyu 15:21-28)

24 Yesus ootookoolo, ngu endega ngu yokolo, Tayiya ende, Sayidon
melasina oolouwolo. Ene oololo, ya gula newendemo ulo, Yesus nguno
kengewelo ingolo kombitetoni, oni gulado nguno mayelo ma kenowelo, elo
ingowolo. Ene Yesus kombiteweloyi nguya ereremo kini.
25-26 Kini, sodedonangge bale gulado Yesusno nguno oolooteku, ngu
etoyi ingowolo. Ngu balega ngu, ene namboni bodaga nguno oo yuka
biyomidodo ngu oluwolo. Ngu balega ngu Girik balega ene ngu Salopinisiya
melako mayelo, nguno oluwolo. Ngundo, ene Yesus oluwoku ngu ingolo,
ngulo sodedonangge ene yano ombulo, Yesus keyi damonimo boodoo
oondookewolo. Ene boodoo oondookelo, Yesusno sumoo sumoo ewolo.
Yesus gedo melamboolo nolo nambonemo oolooteku, ngu owenilo ewolo.
Ndatelo ngulo, ngu balega ngu newendemonggo hamoo ingoyingo, Yesus
ene mete nambone yomosiyowalo ingowolo.
27 Yesusndo Yuda onilo ingondudu ngu ngandilo ingowolo. Noole Yuda
oni ngu noole oni oolengo, elo, oni sowe gidalega Yuda oni kini, ngu se
ngundilo, elo ingootenggo. Ngulo ngu, Yesusndo ngandilo ewolo. Noole
simooye oowali yunootooye, nelo yokootoyiga, kootusina gumi yolo, se
yunowato. Simooye oo ma neyingomo oo ngu yolo, se ma inowatolo ewolo.
Yesusndo ngu balega ngulo newendemo hamoo teyingo, ngu tewoongolo,
ngulo ene ngundilo ewolo.
28 Ene balegakundo Yesuslo mande gumi ewolo. O Oni Ulungga, ge
hamoo ete. Ene sebo ngu oo neweloyi yaba newendemo simooyembolo oo
sosolango, ngu netenggolo ewolo.
29 Ene ngundilo etoni, Yesus enebana enedodo gumi ewolo. Ge ngundilo
etekulo, ariya, ge mete oolou! Melamboolo biyomi ngu kuli namboge yokolo
toongewolo ewolo. Ndatelo ngulo, Yesusndo enengo newendemo hamoo
teyingo, ngu yanggango kenolo ngulo ene mande ngundilo ewolo.

30 Ariya, balegaku enengo yano ko oolouwolo. Ene ko oololo, ene
namboni yabano wetolo oodoni, kenowoku, oomboolo ngu ene kuli yokolo
toongewolo.

Yesusndo Oni Gula Manggowo Kini, Ko, Sodeyi Nguya Tuwoo Ngu Yomosiyowolo

31 Ngu naluno nguno, Yesus ko ootookoolo, Tayiya mela yokolo, Sayidon
mela nguya yokolo, yade mela gula oowooyi Dikapolis nguno oolouwolo.
Ngu melako nguno ende ululu kande elaya nguno oluwolo. Ngu ke-
wooloye oolengowoole yade oololo, Galili sono koongeyingo ngu tanggey-
imo tunootewolo.
32 Oni sowe gidalegado oni gula sodeyi tuwoo ko mandeni moole nguya
kini, ngu yolo, Yesusno mayewonggori. Mayelo, ene Yesusno solengoyelo,
sumoo sumoo inolo, ngu oningga nguno kandeyi yeya yeningga, mete tenilo
ewonggori.
33 Ariya, Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo ene oninggaku
yolo, oni simoo bale yoyokolo, sungo oololo, nguno enesu nangge dika-
woliyo. Dikalo, Yesusndo kandedibiyi ngu oningga ngu sodeyimo yewolo.
Yelo, kandedibiyi yolo, muketelo, oninggaku mebuyimo yewolo.
34 Yelo, Yesus Sambono randolo doongetelo, yanggango iyangelo,
newende sendoweloyi tewolo. Ene ngu oninggakuya enengo mandenonggo
ewolo. Epata! Ewolo. Ngulo damoni ngu ngandilo. Ge goosoo! Elo ewolo.
35 Asa, ngu naluno nangge, oni sodeyigaku ngu himi yetoni, oo mebuyi
gosiyoyingonggaku sodedonangge peselo toongewolo. Ene mete mande
metemi ewolo.
36 Ene mete tetoni, ene Yesusndo loogu yanggango yunowolo. Ene oni
gulano nga ooga ngalo ma ewelo. Ene Yesuslo mande ma ingolo, ene
yanggango yelo, ngulo damoni wesiyolo, elo endeyowonggori.
37 Yo, hamoo, simoo bale bidodo ngulo mandeni ngu ingolo, ene hamoo
sosoleyingo ulungga oolengo telo, ene ewonggori. Yesusndo oo bidodo
tewoku ngu gome oolengo tete. Ene komo oni sodeye tuwoo ngu tetoni,
mande gome ingootenggo. Oni mandeye kini, ngu nguya mande gome
etenggolo ewonggori.

8

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo 4,000 Oowali Yunowolo (Matiyu 15:32-39)

1 Ngu nalunggano, nguno oni simoo bale oowooyingga oolengo goo-
boowonggori. Ene gooboongoolo, ene oowaliye nguya kini. Ngundilo ngulo,
Yesusndo enengo sulena oniku negoyelootoni, ombutoyi ewolo.
2 No nga simoo bale ngalo nowoondoyi yunooteno. Nalu kabusa noya
oluwootoku, ene oowaliye nguya kini.
3 Ene oodoolo kumootoyi, suleyelootoowe, enengo yano sawelo salo ngu,
asa, oolekono doongeye toongootoni, mela wongosogulumoolo yulewa.
Ngulo ngu, oni gidalega ngu yowokononggo mayewonggo.
4 Ene ngundilo etoni, sulena onindo gumi sumoo ewonggori. Nga mela
gumisina ngano oni kini, ngulo noole oowali ndanonggo yolo, oni simoo
bale yunootooye newanggolo? Ewonggori.
5 Ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesusndo sumoo gula yunowolo. Ye
oomanongoyingo ndatelo? Ewolo. Enebana gumi ewonggori. Kandegula
gidembolo elayalo ewonggori.

6 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene simoo baleya ewolo. Ye melako
bibiteyilo ewolo. Bibitetoyi, Yesusndo ngu oomanongoyingo kandegula
gidembolo elayagaku yolo, Anutno yemboongelo yokolo, oososowoolo,
enengo sulena oni yunowolo. Yunootoni, ngundo bayetelo, simoo bale
yunowonggori.
7 Ene iso bobodi gidalega nguya moole. Ngulo ngu Yesus ene nguya yolo,
Anutno iso ngulo esetelo, yemboongelo yokolo ngu, asa, ene sulena oniku
iso yunolo ewolo. Iso nguya bayeteya, simoo bale yunoyilo ewolo.
8 Ngundilo yunootoyi, oo netoyi, mete tetoni, oo sosolango oodoni
gooboongoolo, nguno ngu ene si kandegula gidembolo elaya siliyootoyi,
angewolo.
9 Ngu oni ngu oowooyingga oolengo 4,000 oluwonggo. Ngundilo telo,
Yesusndo oni simoo bale suleyelootoni, enengo endemo endemo sawong-
gori.
10 Ene ngu naluno, enengo sulena onidodo wanggo sanganimo oolelo
Dalumanuta melasina nguno sawonggori.

Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo Gula Anutnonggo Kenowelo, Ngulo Sumoo Ewolo

(Matiyu 16:1-4; Luk 12:54-56)

11 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooyi Parisi ombulo,
Yesusya mande gumgum elo longgeyolo, Yesus tewoongowelo ngulo ene
sumoo ewonggori. Sambo ende sunggi oolengo gula onindo ma teweloyi,
ngu teya, etuyelootooga kenowootolo ewonggori. Ngu kenolo, noole
ingowato. Hamoo oolengo, ge Anut Nangoni oolengo yanggangonggedodo,
elo tewoongowonggori.
12 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene kowuli ingolo, yanggango
yuka oolongoolo ewolo. Ndatelo ngulo, nga simoo bale nga nalungga ngano
oode sunggilo etenggo? No hamoo yeya eteno. No sunggi gula nga nalungga
ngano hamoo ma tewanolo ewolo.
13 Ngundilo ngulo, ene ko yoyokolo, wanggo sanganimo oolelo, ene Galili
sono koongeyingo gidalesina toongewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni, Parisi Oni, Ko, Oni Tabango Ulungga Herod Nguya Mande Yamonggawo Nguno Ewolo

(Matiyu 16:5-12)

14 Yesuslo sulena oni oowali kapengoyelo, oomanongoyingo ma yolo
ombuyingo, ene oomanongoyingo gulanangge wanggono oluwolo.
15 Ngu naluno nguno, Yesusndo mande yanggango enedodo ewolo.
Ye ingondale teyi! Parisi oni, Gabman oni tabango ulungga Herod
ngundo oomanongoyingo yeni, koongeweloyi Yis, ngulo gome doongeteyi.
Enengo mandeye ngu Yis oomanongoyingo newendemo utoni, koongeteku
ngundilo.
16 Enengo nangge elo ingolo ewonggori. Ene ngundilo eteku ngu, ndatelo
ngu, noole oomanongoyingo ma yoyingolo ewolo.
17 Asa, Yesus ene ingolo, ngulo gumi ewolo. Ndatelo ngulo, yengo
nangge mande ngundilo etenggo? Noole oomanongoyingo kini? Ye, bine,
ingonduduye kini? Ye bine kuli ma ingoyingo; ngundi, nowoondoye
ukingoyingo, bine?
18 Ye doongeyedodo, ye oo ma kenoyingo? Ye sodeyedodo, ye mande ma
ingootenggo? Kapengo yetenggo, bine?
19 Kuli, no oomanongoyingo kandegula oososowoowonoku, oni oowooy-
ingga oolengo 5,000 yunowonoku, ngulo ngu gumi oodoni, ye si ndatelo

siliyootoyi, manggowoomo oolewolo? Ewolo. Etoni, enendo gumi ewonggori. Kande elaya kegidembolo elayalo ewonggori.
20 Asa, Yesusndo mande gula soweyolo ewonggori. Nalu gulano, oomanongoyingo kandegula gidembolo elaya oososowoowonoku, oni oowooyingga oolengo 4,000 yunowonoku, ngu gumi oodoni, ye si ndatelo siliyootoyi, manggowoomo oolewo? Elo sumoo etoni, enebana gumi ewonggori. Kandegula gidembolo elayalo ewonggori.
21 Ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo sumoo gula elo yunowolo. Ye ngu kenolo ma ingootenggo, bine? Elo ewolo.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingo Gula Betsayidano Yomosiyowolo

22 Yesus ko sulena oni nguya, ene Betsayidano oololo tunootewonggori. Ngu oni simoo bale gidalega, ngundo oni gula yolo, Yesusno mayewonggori. Ngu oningga ngu, doongeyi kilingo. Ngulo ngu, ene Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo inolo ewonggori. Ge kandege nga oninggano ngano yetooga mete tenilo sumoo ewonggori.
23 Ariya, Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene oni doongeyi kilingonggaku kandeyi dowoolo yolo, ende yokolo, ende dabemimo oolewoliyo. Yesusndo ngu oni doongeyinggakuno muketewolo. Muketelo, Yesus kandeyi ngu oninggakuno yelo, sumoo inolo ewolo. Ge oo kenoote, bine? Elo ewolo.
24 Ene ngundilo etoni, ngu oni doongeyi biyominggaku doongetelo, gumi ewolo. No oni yeyootoowe ngu, de ngundilo telo, ene oololo ombulo tetenggo. Oo gome ma kenootenolo ewolo.
25 Ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo kandeyi, oni doongeyi biyominggakuno ko yewolo. Ngundilo tetoni, oni doongeyinggaku yanggango doongetelo, metemi oolengo telo, oo bidodo gome tunoo kenowolo.
26 Ngundilo telo, Yesusndo ngu oninggaku suleyootoni, enengo yano oolouwolo. Ene Yesusndo oninggakuya ewolo. Ge ende kewooloko sodedo ma uwelo ewolo.

Pitando Yesus Kristuslo Damoni Yootunolo Ewolo (Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 Yesus enengo sulena oniya ootookoolo, ende gula oowooyi Sesariya, gula oowooyi Pilipayi nguno sawonggori. Salo, ooleko sulena oni sumoo yunolo ewolo. Oni simoo baledo noya ndawu oningga etenggo? Ewolo.
28 Ene ngundilo sumoo etoni ngu, asa, sulena onindo Yesusno gumi ewonggori. Oni gidalegado ngu geya ngandilo etenggo. Sonoyeloyingo Oni Yon. Etoyi, ene oni gidalegado ngu ngandilo etenggo. Ge Ilayisa, Anutlo Ingondudu Eyingo Oni. Etoyi, ene gidegado ngu etenggo. Ge Anutlo Ingondudu Eyingo Oni gula, etenggo.
29 Ngundilo etoyi, Yesus enebana sumoo yunowolo. Yendo ngu noya ndawu oningga etenggo? Ewolo. Pitando enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene sodedonangge gumi ewolo. Ge Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni.
30 Ngundilo etoni, Yesusndo mande yanggango ewolo. Ye nga mandega nga onino ma ewelo ewolo.

Yesus Enengombo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ewolo (Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)

31 Yesus damoni yelo, sulena oni mande keda mesalango ngu elo etuyelo ewolo. Oni Nangoni tunootewoku, ene komo oo bidodo ogingoyingo ulungga yowa. Tabango oni, Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo mamana mande etuyeloyingo oni nguya, ngundo mande biyomi elo, kootu

inolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa oode, nguno ko ootookoowalo ewolo.
32 Yesusndo ngu mandega ngu tunoo oolengo etoni, Pitando Yesus yolo, sosina oololo, damoni yelo mamanangowolo.
33 Ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo Pita kootu inolo, yowoolengolo, sulena oni yeyolo, Yesus enebana Pita mamanangolo ewolo. Pita, ge Setanlo ingondudu ete. Setan, ge ombuya kootunesina oolou! Ge Anutlo ingondudu ma ingoote. Kini, ge onilo ingondudu nangge ingootelo ewolo.
34 Ngundilo elo, Yesusndo enengo sulena oni, ko, oni simoo bale nguya negoyelootoni, mayelo, gooboongootoyi, mande yunolo ewolo. Oni gula no kenelowelo ngu, ene mete enengo ingonduduni bidodo yokoya, kowuli ene inootenggoku ngu de mombi ngundilo koolowooya, no keneloya endeyoni.*
35 Oni gula enengo ingonduduni, yanggangoni gome dowoolo, goweyi sugi oluweloyi ingooteku ngu, enengo ootootoni Anut doongeyimo hamoo oolengo oonatewa. Oni gula enengo ingonduduni ootootoni bidodo no nunolo ngu, ene ngunonggo mandene keda mesalango ngulo ingolo, gome dowoolo ngu, asa, ene mete kootusina Sambo endemo sugi sugi keda nguno oluwa.
36 Oni gula mela ngalo oo bidodo yomukolo oode, kumoowaku ngu, ndawugado ene hooloowewa?
37 Ngu oningga ngu, ene ndawugalo enengo goweyi yanggangoni keda oluweloyi ngu uliyolo yowa? Oni gulado Anutlo endemo oolouweloyi oole ngu enengombo oo gulado hamoo oolengo uliyoweloyi kini.
38 Ataga, oni simoo bale endeni endeni bidodomo elambalisa oluweloyi yombuliyolo, bulibali endeyolo, damoni biyomi ngulo ingondudu telo, Anutlo mande kootu inootenggo. Ene oni gula oni ngu kewooloyemo ootoolo, ngunonggo nolo mandene damonine elo, oyumo yolo oolooteku ngu, ariya, kootusina, no nguya Awanembolo yanggangoni dulidalini, Sambono Engel oni kundingiyi, ngudodo ombutetoku naluno, no nguya hamoo oolengo, ngu oningga nguya oyumo yowano.

9

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo enedodo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni gidalega nga dikatenggoku nga, gumi ma kumooyingomo, Anutndo enengo simoo bale soboyelooteku naluno, enengo yanggangonidodo tunootetoni ye kenowanggolo ewolo.

Yesus Moondeyi Guladilo Tunootewolo (Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)

2 Kootusina, nalu kandegula gidembolo gulanangge yokolo, Yesusndo Pita, Yems, Yon, ngu oni kabusaga ngu yoyolo, mela puli pelungga ndandayingo oolewolo. Nguno oolelo, enesu nangge oluwonggo. Ngu naluno, Yesus moondeyi ngu oni kabusaga doongeyemo yowoolengolo, Yesus enesu guladilo tunootewolo.
3 Yo, hamoo, Yesuslo towikumbani ngu solu ngundilo yowali, ko, namboyi oolengo tunootewolo. Melako ngano oni gulado towikumbani oo ngundilo yeni, ma namboyi yewa.
4 Ngu naluno, Ilayisa, Mosesya Yesus tanggeyimo tunootelo, Yesusya mande etoyi, sulena oni kabusaga, ngundo ngu yeyowolo.

---

* **8:34:** Ge Yesus oowooyi ngulo ko telo, mandeni damoni ngulo ko tetoyi, Yesus teyinoyingo, ngu ngundilo. Yesus oowooyi ngulo ene gutolo, yumoonggunolo, mandege biyomi etoyi ngu, ngu gengo de mombi ngundilo koolowoowa.

5-6 Pitando oo ngundilo kenolo, ngulo ene soliyokolo, Yesusno ndawu
mandega ewanolo, ngu ma ingowolo. Ngundilo ngulo, ene Yesusno
ngandilo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, noole ngano oluweloyi ngu gome.
Ngulo ngu, gedo mete elo etoni ngu, asa, noole tookoododo kabusa yewato.
Gula gengo, gula Moseslo, gula Ilayisalo yewatolo ewolo.
7 Pitando mande etoni ngu, asa, ngu naluno nangge, goboole gula
tunootelo, ngundo doobeyelowolo. Doobeyelootoni, Anutndo ngu goboole
kewoolokononggo tunootelo ngandilo ewolo. Ngu nenengo nangone, no
nowoondone ngulo gome ingooteno. Ye enengo mandeni, ngu gome ingoyi!
8 Ene ngundilo etoni, asa, sodedo oolengo ene doongetelo, Yesus enesu
nangge oodoni kenowolo.
9 Ariya, Yesus, enengo sulena onikuya, mela pulinggaku yokolo, ko uwolo.
Ulo, Yesusndo mande yanggangolo ewolo. Ye awuno oo kenowonggoku,
ngulo oni gulano ma ewelo. Anut Nangoni Oni Kilalongo mele yokoya, ko
ootookootoninggago, asa, ye mete yootunoya eyilo ewolo.
10 Ene ngu mandega ngu gome dowoolo, enengo nangge mandelo
ingowolo. Ngu mandega mele yokolo ko ootookootoni, ngu ndatelo?
Ingowolo.
11 Ngu naluno, Yesuslo sulena onikundo Yesus sumoo inowolo. Anutlo
mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo ngandilo etenggo. Ilayisando,
Anutlo ingondudu eyingo oni, koleteyunolo ombuwalo etenggo. Ndatelo
ngulo, ngundilo etenggo?
12 Ene mande ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Hamoo,
Ilayisa ombulogo, oo bidodo yomosiyowa. Ngu ndatelo ngulo, Anut
mandeno ngu mandega ngu ooloote? Ngu ene Oni Nangoni, ngundo oo
bidodo ogingoyingo ulungga koolowootoni, onindo yumooyinolo mandeni
biyomi ewanggo.
13 Ene no yeno eteno. Ilayisa ene kuli ombuwolo. Ene onindo ngu
enengo ingondudu nangge keyolo, damoni biyomi oowooyingga nguya
ene teyinoyingo, Anutlo mande nakayano ewoku, ngundilo teyinowololo.
Ewolo.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gula Melamboolododo, Ngu Yomosiyowolo (Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43)

14 Yesus sulena oni kabusagakuya oololo, enengo sulena oni gidalegano
tunootewolo. Ene tunootelo, yeyoyingo ngu oni simoo bale oowooyingga
oolengo mayelo, gooboongoolo, mamana mande etuyeloyingo oni gidalega,
sulena oni nguya, mande gumgumlo longgeyowolo.
15 Longgeyootoyi, oni simoo bale bidodo Yesus kenootoyi, ombutoni,
sodedonangge soliyokolo, kendutelo, Yesusno oololo, yenggonangowolo.
16 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo enengo sulena oniku sumoo yunowolo.
Ye ndatelo mandega enedodo elo longgeyootenggo?
17 Ngundilo sumoo etoni, ene oni gula ngu oni simoo bale ngu ke-
wooloyemonggo, Yesuslo mande gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni ulungga,
no nangone, oo yuka biyomi, ngundo newendemo ootoolo, ngunonggo
manggowo wetumoololoote. Ngundilo ngulo, no ngu yolo, geno ombuteno.
18 Nalu oowooyingga ngu, oomboologa, ngundo yanggango biyomi
dowoolo ooloote. Ene melako wenggelemootoni solelo ooloote. Koodo
namboyi ngu manggowoomo nguya ooletoni, metoyi gome kini ndindi telo,
moondeyi sagaga tewa. Ngulo ngu, no gengo sulena onino ngu oweyilo
etoowe, ene ngu oomboologa ngu andangeweloyi nguya ereremo kinilo
ewolo.

19 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, enengo sulena oni, ko, simoo
balekuya ewolo. Ye simoo bale nowoondoyemo hamoo kini! No
yeya nalu pelungga oolootetoku, ene nalu ndatelo ngu yengo kowuliye
koolowoowanggo? Ariya, ye simooye bodaga ngu yoya, nono ombuyilo.
Ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, onikundo ngu simoonggaku yolo, Yesusno ombu-
wolo. Ene ngu oomboologakundo Yesus kenolo, sodedo oolengo ngu simoo
kosiyinggaku, newendemonggo yanggango oolengo wenggelemootoni,
simoonggaku melako ukelo, wetolo, nguno yowoolalingolo, sagaga telo,
koodu namboyi manggowoomonggo oolewolo.
21 Ene ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo eweyi sumoo inowolo. Nalu
ndatelo ngundilo teloluwo? Etoni, eweyimbo gumi ewolo. Kuli ene
bodagano damoni yelo oolootelo, ewolo.
22 Nalu oowooyingga, oo yuka biyomi, ngundo simooyengga nga
wenggelemootoni, de nombono, sonono nguya ulo, uleni kumooweloyi
teloloote. Ge mete tetoningga ngu, ge nowoondoyi yunoya, ge noole
hoolooweyelo ewolo.
23 Ene ngundilo etoni, Yesusndo simooyengga ngu eweyimboya ewolo.
Ataga, ge noya ngandilo ete. Ge mete tewa tetoni ngu, ge no nangone
yomosiyo. Ndatelo ngulo, ge ngundilo ete? Oni nowoondoyemo hamoo
Anutno yelo ngu, asa, ene mete oo bidodo teweloyi ingowa. Ewolo.
24 Yesusndo ngundilo oo etoni, asa, sodedo oolengo, oni eweyingga
ngundo menolo ewolo. No nowoondonemo hamoo tete. Ene nolo nowoon-
done hamoo ngu ootuwoo! Ngulo ngu, ge no hoolooweneelo! Ewolo.
25 Etoni, Yesusndo yeyolo, ngu oni simoo bale oowooyingga oolengo
mayelo, gooboongootoyi, ngulo ngu, ene ngu oomboologa nguya sanggili
telo, kenolo ewolo. Ge oomboolo manggowo sodeyi ukingoyingo, no geya
eteno. Ge nga simooyengga nga yokoya, kootusina, ge ene newendemo ko
ma uwelo! Ngundilo ewolo.
26 Ariya, ene ngundilo etoni ngu, simoo kosiyigaku newendemonggo
oomboologaku ki biyomi elo, oninggaku yanggango oolengo wenggeleng-
geremowolo. Ngundilo telo, oninggaku yokolo, peselo toongewolo. Oom-
boolo toongetoni, oninggaku gaboyi kumoowolo. Gaboyi kumootoni, oni
oowooyingga ngulo ewonggo. Oni kuli kumooteku nga! Elo ewonggo.
27 Ene ngu naluno, Yesusndo kandeyimonggo dowoolo okootoni, ko
ootookoolo dikawolo.
28 Kootusina, Yesus enengo sulena oniya ya gulano ulo, nguno enesu
nangge ootoolo, Yesusno sumoo ewolo. Ndatelo ngulo, noole ngu oom-
boologa ngu oweweloyi ma ingowootolo? Ewolo.
29 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anutno yemboonge-
toyi ngu, ngundilo oo yuka biyomi ngu ye mete andangetoyi toongewa. Oole
gulano ngundilo yuka biyomi ngu, ma andangetoyi toongewa. Kini, Anutno
yemboongelo andangeweloyi ngu mete.

Yesusndo Nalu Kumoolo Ko Ootookooweloyi Ngulo Ko Ewolo (Matiyu 17:22-23; Luk 9:43-45)

30-31 Ene ngu endega ngu yokolo, oololo, Galili mela kewoolokuli
oolouwolo. Ndatelo ngulo, Yesus enengo sulena oni etuyeloweloyi
naluno, ngulo ngu, Yesusndo enengo sulena oni nguya kombitelo, Anutlo
mande etuyelowelo ewolo. Oni Nangoni, ngu me oni kandeyemo yetoyi,
ngundo uleyi kumoowa. Uleyi kumootoni, nalu kabusa yokolo, ene ko
ootookoowalo ewolo.

32 Ene mande ngundilo etoni, ene sulena oni ngu mandega, ngu damoni
ma ingolo, ngulo ene sumoo inoweloyi nguya sosolewonggori.

Onendo Ngu Oni Ulungga?
(Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-48)

33 Ariya, ene Kaperniyam endemo tunootewolo. Ene ende oololo, ya
newendemo ulo, ariya, Yesusndo sulena oni sumoo yunolo ewolo. Ye
oolekono ndawu mandegalo ewonggo? Elo sumoo ewonggori.
34 Ene sumoo ngundilo etoni, ene sulena oni mande gumi ma ewonggori.
Ndatelo ngulo, sulena oni oolekono oololo, mande ngandilo elo ingowolo.
Onendo koleteyingo ulungga oluwa? Ewonggoku ngulo ene oyumo yolo,
Yesusno mande gula gumi ma ewolo.
35 Yesus enengo ingonduduye ngu kuli ingolo, ngulo ene bibitelo, sulena
oniku kande elaya kegidembolo elayagaku negoyelootoni, ombutoyi ewolo.
Oni gulado koleteyingo oluwelo, ingolo ngu, asa, ene komo ombulo kootu
telo, oni bidodo sulena oni telo oluwalo. Ewolo.
36 Yesus ngundilo elo, simooye gula bodaga yolo, kewooloyemo yelo,
ngunonggo okoolo boogomoolo, enengo sulena oni kilalongo nguno ewolo.
37 Oni ene no oowoonembolo ingondudu telo, ene oni simooye ngandilo
bodaga yolo, hooloowewaku ngu, ene no hooloweneloote. Oni ene no
hooloowenelolo ngu, ene no, ko, nolo Awane no sulenelootoni ngano
ombuwono, ngu ene nguya hooloowewalo ewolo.

Oni Nooledodo Ma Sanggili Tewaku Ngu, Ene Noolengo Doboonayi Oolengo
(Luk 9:49-50)

38 Yondo Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, noole oni gula kenootooye,
ene gengo oowoonggemo melamboolo oweyelootoni, ngu noolengomu kini.
Ngundilo ngulo, noole ene loogu teyinowooto. Ndatelo ngulo, ene gengo
sulena oni kini.
39 Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ye ma loogu teyinowelo. Ene
oni gula no oowoonemo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi,
ngu tewaku ngu, ene noya mande biyomi sodedo ma ewa.
40 Ndatelo ngulo, oni gula nooledodo sanggili kini, ngu noolengo doboon-
ayi ngundo noole hoolooweyelowa.
41 No hamoo oolengo yeno eteno. Kristus oowooyimo, hoolooweyelowo,
elo ingolo, sono tobano ye yunowaku ngu, ariya, ngu oningga, ngulo
Anutlo uli, ngu hamoo oolengo, ene Anutlo endemo sugi sugi ngundilo ulini
yololuwalo ewolo.

Damoni Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote
(Matiyu 18:6-9; Luk 17:1-2)

42 Yesusndo sulena onino mande gula ewolo. Oni gulado simooye nga nolo
nowoondoyemo hamoo ingolo oolootenggoku, nga gula yolo, newendemo
hamoo ingooteku, ngu yombuliyowaku ngu, enengombo damoni biyomi
tewoku, ngulo gumi ogingoyingo ulungga oolengo yowa. Ariya, ngu
oningga, ngu enengombo ngundilo tewoku, ngulo mete ngu digi ulungga
yoya, ngundo bungeyimo ukingoya, yoya, sono koongeyingo ulungga ngu
kewooloko oolongootoyiga uni.
43 Ge kandegebo weti mbumbuwa gula tetoningga ngu, ge mete toon-
gooya, andangeya, oolongooga uni. Kandege gulanangge, ngundo mete
keda oluweloyi gome, ngu yowa. Kinitetoni, ge kandege ela elaya oodoni,

ngundo goyolo, ende biyomi de nombono ma kumooweloyi nguno oolongoonggelowa.
44 Ngu endega nguno, bunimbo suwoo suwoo oni goweyi songgiwi nelo oodoni, oninggaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. Enendo de nguya ma wemoowa.
45 Ngundilo nangge, kengge gulado mbumbuwano goyoya, utoningga ngu, ariya, ngu kengega ngu toongooya yoko. Ngundilo telo, ngu ge mete keda oluweloyi gome ngu yowa. Kengge ela elaya oodoni ngu, ngundo goyolo, ende biyomi de nombo ma kumooweloyimbolo endegano, nguno oolongoonggelowa.
46 Ngu endega, nguno bunimbo suwoo suwoo oni goweyi songgiwi nelo oodoni, oninggaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. Enendo de nguya ma wemoowa.
47 Ngundilo nangge, ene doongenggebo mbumbuwa gula tetoningga ngu, ge mete ngu doongenggega ngu yowukeya, oolongoongga uni. Ge doongengge gulanangge, ngu ge mete Anutlo mande mande damoni nguno uwa. Ge doongengge ela elaya oodoni ngu, ngundo goyolo, ende biyomi de nombo ma kumooweloyi oolengo (Hel) nguno oolongoonggeloni uwa. Anutlo Mandeno ngandilo ete.

48 Ngu endega nguno, bunimbo suwoo suwoo oni goweyi songgiwi nelo oodoni, oninggaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. De nguya ma wemoowa. *Ayisaya 66:24*

49 Kumbe gula dowoolo yetoyi, ngu gagiwi kini. Ariya, gagiwi yelo, ariyetoni, de koondodongoombo poosowootoyi, yanggango oolengo yeteku ngundilo. Tewootewoo ombulo, ngundo oni yeni, kumbe poosowootoyi, yanggango yeteku, ngundilo tewa.
50 Anutlo mande keda gome, ngu sayi nembo ngundilo. Sayi nembo ngu oo gome. Ene sayi nembo, ngulo yanggangoni kuli kiniteyingo ngu, ye ndatelo tetoyi, ngu sayi nembo ngu ko mete tewa? Sayi nembo ye nowoondoyemo oolooteku ngu, ye komo dobooguliyeboya gome oolengo imakeyingomo bibiteya oliyi. Ngundilo ewolo.

10

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi, Ngulo Ewolo (Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)

1 Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo, ngu endegaku yokowolo. Endegaku ngu yokolo, ene Yudiya mela Yodan sono anduloko ulelewolo. Uleletoni, ngu naluno, Yesus tanggeyimo oni simoo bale ulungga oolengo gooboongoowonggori. Ngundilo gooboongootoyi, Yesusndo enengo damoni ngu keyolo, Anutlo mande oni simoo bale etuyelolo ewolo.

2 Ngu naluno, Parisi onindo Yesusno ombulo, Yesus dowoolo ulewelo ngulo ene Yesus tewoongolo sumoo ewonggori. Noolengo Moseslo mamana mande ngu oni ene mete baleyi andangewalo mete ete, ngundi kini, binelo? Ewolo.
3 Ngundilo etoyi, asa, Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo ene Parisi onilo sumoongga ngu gumi ewonggori. Mosesndo ndatelo mamana mandega ye yunoyingolo? Ewolo.

4 Ene ngundilo sumoo etoni, enebana gumi ewolo. Mosesndo ngu oni ene
bale andangeweloyi so uyi ngu nakangolo ngu, ene mete baleyi andangelo
yokowalo ewolo.*
5 Ngundilo ngulo, Yesusndo Parisi onilo mande gumi ewolo. Ye mande
unggalangoolo yanggayanggango yetoyi, ngulo Mosesndo ngu mamana
mandega ngu nakangolo yunowolo.
6 Koletelo oolengo, Anutndo oo bidodo yemukolo, ene oni simoongga ko
balega nguya yoyewolo.
7 Ngundilo ngulo, simoo ene eweyi nemi yokolo, baleyiboya nalu
bidodomo, ebe dowoodowoo telo, gooboongoolo oluwali.
8 Ngundilo ngulo, elambalisa ngu ene goweyali gulanangge. Ene ko
goweyali elaya kini, ngu goweyali gulanangge ngundilo.
9 Ngulo ngu, Anutndo oo gosiyowoku ngu, onindo ngu ma toongoowang-
golo. Ewolo.
10 Kootusina, ene yano ko ooloutoyi, sulena onikundo nga mande ngalo
damonimbolo Yesus sumoo inowonggori.
11 Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ene oni gulado enengo baleyi
yokolo, bale gula yowaku ngu, asa, enengo baleyi koletelo ngu yombuliyolo,
ene mbumbuwa tete.
12 Ngundilo nangge, bale gulado enengo kameyi yokolo, simoo gula
yowaku ngu, enengo kameyi koletelo ngu yombuliyolo, ene mbumbuwa
tetelo ewolo.

Yesusndo Simooye Kumana Yunowolo
(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)

13 Ngu naluno, oni simoo bale enengo simooye bobodi gidalega yoyolo,
Yesus tanggeyimo mayewonggori. Ngundilo yoyolo, mayetoyi, enengo
sulena onindo simooye yoyolo, ngano ma ombuwelo, elo, manggaluyelolo
keyoyelowonggori.
14 Yesuslo sulena onindo ngundilo tetoyi, yeyolo, ngulo Yesus newende
biyomi ingolo, enengo sulena onikuya ewolo. Ye simooye bobodi
yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu ma oweyelowelo. Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku
ngu, ngu simooye ngundilo ngundo uwanggo.
15 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni gula Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku endega, nguno
simooye nowoondoyi ngundilo ma telo ngu, asa, ene nguno hamoo oolengo
ma uwalo ewolo.
16 Ngundilo elo, Yesusndo simooyeku yodowoolo, boogoyelolo, kandeyi
tabayemo yelo, kumana yunowolo.

Oni Ene Sitowinidodo Ngulo Mande
(Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)

17 Ngu naluno, Yesus ootookoolo ooloutoni, oni gula kendutelo ombu-
wolo. Ombulo, Yesus tanggeyimo boodoo oondookelo, sumoo ewolo. Oo
etuyeloyingo oni gome, no ndatelo telogo, no suwoo suwoo keda oluweloyi,
ngu yowanolo? Ewolo.
18 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ndatelo ngulo ge
noya oni gome ete? Anut enengombo nangge oni gome nenengo.

---

* **10:4:** Anutndo Mosesno nga mandega ngalo ngundilo ma ewolo. Kini, oni enengombo baleyi yokowelo mande yanggango etoyi, ngulo Mosesndo enengo manggoye ngu keyolo, so uyi ngu nakangolo yunowolo.

19 Ge Anutlo mamana mande kuli ingoote. Ge oni ma uleyi kumoowelo;
ge bale gidalega yakakayi yodowoolo yowoosoolo ma yombuliyowelo;
bulibali nguya ma endeyowelo; ge yakaka ma tewelo; ge oni gulano mande
ebe ganagana ma ewelo; ge ebe ganagana elo, oni gulalo oo sitowini
ma woosoolo yowelo; ge awanangge tanggeyemo gome ootooya, ngulo
manggoye keyoya ootoolo ewolo.
20 Yesusndo ngundilo etoni, ngu oningga ngundo Yesusno gumi ewolo.
Oo etuyeloyingo oni, no kuli bodagano, ko, ataga nguya, no ngu mamana
mande ngu bidodo keyolo, ombulo, oolootenolo ewolo.
21 Ene ngundilo etoni, Yesusndo ene kenondadangelo, oningga ngulo
nowoondoyi ulungga oolengo telo, ngulo gome ingolo, ngu oningga nguya
ewolo. Ge oo gulanangge ma tewolo. Ge oolouya, gengo oo sitowi bidodo
onino uliyoya, ngunonggo beye yoya ngu, asa, beye ngu owoolongo oni
ngu bayeteya yuno. Ngundilo telo ngu, asa, gengo oo gome oolengo ngu
Sambo endemo ooloote. Ge ngundiya teya ngu, asa, ge ombuya, no keneloya
endeyolo ewolo.
22 Ngu oningga ngu mandega ngu ingolo, omukumundoongo biyomi
yomoowelo, newende nguya kowuli yewolo. Ndatelo ngulo, enengo
sitowini ulungga ngu yokolo, oni yunoweloyi kini. Ngulo ngu, ene
ootookoolo toongewolo.

23 Ngundilo tetoni, ene Yesus doongetelo, endeyolo, enengo sulena onino
ewolo. Oni sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina
uweloyi nguya, kowuli oolengo.
24 Ngundilo etoni, enengo sulena oniku ngu ingolo, ngulo ene
soliyokootoyi, Yesusndo mande suleyolo mande gula ewolo. Ye simoone,
oni Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo bale
soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi ngulo koyi, ngu kowuli oolengo.
25 Yo, hamoo, bo ulungga nga ngu nggusiyi newendekuli uweloyi ngu
kowuli, beye sitowinidodo oni ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku nguno uweloyi nguya
ngundilo kowuli oolengolo ewolo.
26 Yesus enengo sulena oniku mandeni ngu ingolo, ngulo ene soli ulungga
telo, enengo nangge mandelo ingolo ewolo. Hamoo, onendo suwoo suwoo
keda oluweloyi, ngu mete yowalo? Ewonggori.
27 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gome gome yeyolo, mande gumi
ewolo. Anutndo oni ma hooloowetoni ngu, asa, oni enesu nangge, oo
yanggango ngu hamoo ma tewa. Kini, Anutndo oniya ootoolo, ngunonggo
ene mete oo yanggango ngu bidodo hamoo oolengo tewalo ewolo.

28 Yesusndo ngundilo etoni, asa, Pitando mande gula Yesusno ewolo.
Ingo, noolengo ya, ko, sitowi bidodo kuli yokolo, noole ge kengelolo
endeyootetoku nga! Ewolo.
29-30 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. No hamoo oolengo yeno
eteno. Oni bidodo sungo sungomo ene nolo ingolo, Anutlo Mande Keda
Mesalango nga ingolo, ngu wesiyolo eweloyi ngulo enengo ya, konebaye,
kuwookuwooye, awanamoye, enengo oowali koye nguya, yoyokowanggoku
ngu, asa, oo bidodo ene kuli yokowonggoku, ngulo gumi ngu dagalo ulungga
yowanggo. Yo, hamoo, ngu kedaga, nguno enengo ya, konebaye, kuwooku-
wooye, awanamoye, oowali koye nguya, ulungga oolengo yowanggo. Ene ye
no oowoonemo ko tewanggoku ngu, oni gidalegado nolo ma ingootenggoku,

ngundo damoni biyomi ngu ye yunowanggo. Ene kootusina ngu, suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu yowanggo.
31 Ene oni gulado koleteyingo oluwelo ewaku ngu, ene ombulo, kootu telo, oni bidodo sulena oni telo oluwalo ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ko Ewolo (Matiyu 20:17-19; Luk 18:32-34)

32 Ene Yerusalem oolouwelo Yesusndo oole keyolo, koletelo oolouwolo. Ngundilo ooloutoni, enengo sulena oniku keyolo, oololo, nguno ingondudu ulungga telo soliyokowolo. Ngundilo tetoyi, oni simoo bale oowooyingga ene keyelolo oolouwonggoku, ngundo sosolewonggori. Ngulo ngu, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku yoyolo, sungo oololo, enengo goweyimo oo tunooteweloyi, ngulo mande yunowolo.
33 Ene ngandilo ewolo. Ingoyi, ataga noole Yerusalem endemo ooletooye, nguno Oni Nangoni, ngu Yudalo goobooyingo yalo tabango oni ululu, ko, mamana mande etuyeloyingo oni nguya kandeyemo yewa. Ngu oni ngundo, mande gulanangge ulewelo mande elo gosiyolo, oni sowe gidalegalo Gabman oni kandeyemo yewanggo.
34 Yetoyi, ngundo ngu yumooyinolo, mukendolo, gisalu utolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa yokolo, ene ko keda ootookoowa. Yesusndo ngundilo elo ewolo.

Yemsya Yonya, Ene Oni Ululu Oluwelo, Ngulo Ewoliyo (Matiyu 20:20-28)

35 Sebedi simoongo elayagaku, Yems, Yon, ngundo Yesusno ombulo, sumoo inolo ewoliyo. Oo etuyeloyingo oni, noole oo gulalo ge sumoo gunowelo. Ge ngu ooga ngu noole yunolo ewoli.
36 Ngundilo etoli, ene mandeyali gumi ewolo. Nondo ndawuga yali yunoowelo? Ewolo.
37 Ngundilo etoni, elayagakundo gumi ewoli. Ge nooleno logo ye. Kootusina, gengo yabage dulidalinidodo nguno bibitetoyi, noole gulado kandege koondosina, gulado kandege biyomisina, nguno bibitewalolo. Ewoliyo.
38 Ene ngundilo sumoo etoli, Yesusndo mandeyali gumi ewolo. Yali ngu ooga ngulo nono sumoo eteliku, ngulo damoni ma ingooteli. Yali bine, nondo tobaga sono netenoku, nguno yali nguya sono newali, bine? Ngundilo nangge, yali sono (kundingiyimbo) sonowootenoku, ngu yali nguya, bine, mete ngu sonongga ngu gemuwali? Ewolo.†
39 Ngundilo etoni, sulena oni elayaga ngundo mande gumi ewoli. Noole mete, etoli, Yesus enebana ewolo. Hamoo oolengo, ngu tobaga no sono netenoku, ngu yali nguya sono newali. Ngu sono (kundingiyingga) nondo gemutenoku, ngu yali nguya gemuwali.
40 Ene onendo kandene koondosina, kandene dedalesina bibiteweloyi ngu, nondo ma ewano. Ndatelo ngulo, Anut enengombo nangge, ene kuli oni yunowelo ngulo ene yomosiyowolo ewolo.
41 Ene sulena oni kande elayagaku mande ngu ingolo, ene Yems, Yon elayaga nguya, sanggili oolengo tewonggori.
42 Ngundilo tetoyi, Yesusndo negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo. Oni sowe gidalegalo tabango oni ngu, ene yanggangoyedodo telo, dobooguliye soboyeloweloyi, ngulo mamana mande enengo oni ululu ngundo etoyi, ngundilo yanggango soboyelootenggo.

---

† **10:38:** Sono toba, ko, sono (kindingiyimbo) sonowooweloyi mande elayaga ngu ogingoyingo koolowoolo kumooweloyi, ngulo ewolo.

43 Ene ngu damoningga ngu ye kewooloyemo ma oluwa. Hamoo oolengo
kini. Ene ye kewooloyemo oni gulado ulungga oluwelo tewaku ngu, asa, ene
yengo kingo sulena oni tewa.
44 Oni gula ene yengo koleteyingo oluwaku ngu, asa, ene oni ngu bidodo
kingo ko oni telo oluwanggo.
45 Ndatelo ngulo, Oni Nangoni, nguya onindo ko teya, hoolooweyilo, ma
ombuwolo. Kini, ene ngu onilo ko telo, oni hoolooweyelolo, enengo keda
oluweloyi, ngundo simoo bale bidodo mbumbuwanonggo, ko uliyelowelo
ombuwolo ewolo.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingongga Yomosiyowolo
(Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43)

46 Ngu naluno, ene Yeriko endemo mayelo, ko, Yeriko dagalo, Yesuslo
sulena oni, oni simoo bale gidalega nguya, ngundo Yesusndo sawelo
tewonggori. Nguno, Timiyaslo nangoni Batimiyas, ngu doongeyi kilingo
yeyingo, ngundo oole dabemimo bibitelo oluwolo. Ene suwoo suwoo oni
simoo baleno bobeye oolo solengoyelo, sumoo sumoo eloluwolo.
47 Ngu oningga ngundo ingootoni, Yesus Nasaret oni ngu namoko omb-
utoni, ingolo, damoni yelo, ene meno yanggango ewolo. Yesus, ge Dewitlo
sembeni, ge nolo nowoondoyi tenunolo! Ewolo.‡
48 Oni simoo bale oowooyingga oolengo sanggilitelo, kenolo ewonggori.
Ge ali yoko! Etoyi, ene oningga ngu ingolo, ene manggalu ulungga telo
ewolo. Dewitlo sembeni, ge nolo nowoondoyi tenunolo! Ewolo.
49 Ariya, Yesus enengo mandeni meno ewoku, ngu ingolo, ngulo ene
ombulo, dikalo ewolo. Oningga ngu negongootoyiga ombunilo etoni, oni
sungokundo, ngu oni doongeyi kilingonggaku negongolo ewolo. Yesusndo
ge negogeloote. Nowoondoge metemi ingoya, sodedo ootookooya ombulo!
Ewonggori.
50 Ariya, oni doongeyi kilingonggaku meno ngu ingolo, ngulo enengo
dokikilo nenggulogaku oolongooni, utoni, sodedo ootookoolo, dikalo, Yesus
tanggeyimo oolouwolo.
51 Ooloutoni, Yesusndo oni doongeyi kilingonggakuya sumoo ewolo.
Nondo ndawuga tenggunowano? Etoni, ngu oni doongeyi kilingongga,
ngundo gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni ulungga, no doongetewelo
ingootenolo ewolo.
52 Ngundilo etoni, Yesusndo ngu oni doongeyi kilingongga nguya ewolo.
Ge mete oolou. Ge nolo nowoondogemo hamoo teyingo, ngundo doon-
gengge yeni, metemi tete. Etoni, ngu naluno nangge, oni doongeyingga, ngu
metemi tewolo. Ngundilo tetoni, ene doongetelo, mela kenolo, ene oolekana
Yesus keyolo, toongewolo.

11

Yesus Bingamidodo Yerusalem Ende Newendemo Uwolo
(Matiyu 21:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

1 Yesus ko enengo sulena oni nguya Betipas, Betanino ngu, ende bobodi
elayaga ngu, Olib puli damonimo, ngu Yerusalem tanggeyimo oluwoliku
nguno tunootewolo. Nguno Yesusndo enengo sulena oni kilalongo elaya
suleyelo ewolo.
2 Yali andu endega namoko kenooteliku, anduno sodedo oolouya, Hos
gula oowooyi Donki. Ngu nangoni duliyoga gosiyootoyi oolooteku, ngu
wesiyoya, yoya ombuli. Oni gulado kuli nguno ma bibitewolo.

‡ **10:47:** Kulimi Dewitndo Yuda onilo tabango koletelo oluwo.

3 Ene oni gulado yalino sumoo yunolo ewa. Yali ndawuga tewelo,
etoningga ngu, asa, yali ngandiya eli. Oo Bidodo Sembuli, ngundo Donki
nga ko inolo, ko sodedo suleyootoni ombuwa, eya elilo ewolo.
4 Ngundilo etoni, ariya, elayaga ngu oololo, Donki duliyoga ngu oole
oolouweloyisina nguno endesina yamako dabemimo gosiyoyingo, ngu
kenowolo. Ngundilo kenolo, elayaga, ngundo Donki ngu uto wesiyowoli.
5 Ngundilo tetoli, oni namoko dikayingo, ngundo elayaga nguno sumoo
ewolo. Yali ndawuga tewelo Donki duliyoga ngu uto wesiyootelilo? Ewolo.
6 Ngundilo sumoo etoyi, sulena oni elayaga, ngundo ewoliyo. Yesusndo
ngalo ewololo etoli, ngulo ene yokolo sawonggo.
7 Ariya, elayagaku Donki duliyogaku yolo, Yesusno ombuwoliyo.
Ngundilo telo, elayagakundo enengo dokikilo nenggulo andangelo, Donki
sanganimo yomitoli, Yesus ngu sanganimo bibitewolo.
8 Ngundilo bibitetoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo enengo dokik-
ilo nenggulo andangelo, oole sanganiwoole yomilo yomilo oolouwonggori.
Ngundilo tetoyi, gidalegado kono oololo, de duwoo toongoolo, ombulo, oole
sanganiwoole yomilo oolouwonggori.
9 Ngundilo telo, simoo bale koletetoyi, gidalega kootu telo oololo, ene
meno mogulu telo ewonggori. Sugi sugi oluwa! Hosana! Anutndo ene
mete kumana nga oningga, nga inootoni, ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngu
oowooyimo ombuteku nga!
10 Noole Yesus bingamilo okoowato! Ene osinayi, Dewitlo naluni ngundilo
noole soboyelowelo ombuteku nga! Hosana, awuno oolengo! Elo ewong-
gori.
11 Asa, Yesus Yerusalem endemo ulo, Yudalo goobooyingo ya oowooyi
Tempel ngu newendemo uwolo. Yesus oo bidodo kenondadangelo yokolo,
suwootetoni, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga
nguya Betani endemo oolouwonggori.

Yesusndo De Gula, Oowooyi Pik, Ma Enggeyingombolo Ewolo (Matiyu 21:18-19)

12 Sengetoni, Yesus enengo sulena onikudodo Betani ende yokolo, ombulo,
yade ooleko Yesusndo oodoolo kumoowolo.
13 Yesusndo de gula oowooyi Pik, ngu de gudo, kukungo nenggulo
ngundiloga, ngu yowoko kenowolo. Uyi oowooyingga tutu uleyingo, ene
engge doongetewelo namoko de damonimo oololo doongetelo, engge gula
ma kenowolo. Kini, uyi nangge oluwolo. Ndatelo ngulo, de Pik enggeweloyi
naluni kini.
14 Yesusndo ngu degakuya ewolo. Kootusina, onindo gengo tanggoolige
ko ma yolo newanggo. Ngundilo etoni, enengo sulena onindo ngu mandega
ngu ingowonggori.

Yesusndo Oni Goobooyingo Yano Oo Uliyootoyi Oweyelowolo (Matiyu 21:12-17; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

15 Yesus enengo sulena oni nguya Yerusalem endemo oolouwonggori.
Nguno Yesus oololo, Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel newen-
demo ulo, yeyootoni, oni Tempel yano bobeye yowoolengoweloyi koyi
tetoyi, ngulo ene damoni yelo oweyelowolo. Ngundilo telo, Yesusndo
yeyootoni, oni bobeye oowooyingga yowoolalingolo, bayetetoyi, ngu yeyolo,
yabakudodo wenggelemootoni, ukelo uwolo. Ngundilo nangge, oni nu

kundilimanggowo ngu uliyowelo koyi nguya teyingo ngulo yabaye nguya wenggelemootoni, ukelo, utoni oweyelowolo.*
16 Yesusndo loogu telo mamanayelo ewolo. Ye oo oowooyingga yolo, Tempel ngalo pawa newendekuli ngando ma oololo, ombulo tewelo ewolo.
17 Ariya, Yesusndo oni ngu mamanayelolo mande gula ewolo. Anutlo mande nakangoyingo, ngundo ngandilo ete.
Nolo ya ngu oni simoo bale sowe mela bidodomo oolootenggoku, ngundo oowooyi yemboongeweloyi ya, elo ewanggo. *Ayisaya 56:7*
Ene yendo ngu yeyi, yakaka onilo kombiteyingo musiyo tetenggolo ewolo. *Yeremayiya 7:11*
18 Yudalo goobooyingo yano Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oni, ko, Anutlo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ngundo Yesuslo mandeni ingolo ngu, ariya, ene damoni yelo, Yesus uleyi kumoowelo ngulo ene oole erewewolo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale oowooyingga Yesuslo mandeni ingowelo gome ingootenggo. Ngundilo ngulo, Parisi onindo Yesuslo koni ngu kenomayingolo, ngulo ene Yesus dowoolo uleyi kumoowelo, ngulo hahangewonggori. Ndatelo ngulo, oni simoo bale bidodo Yesuslo mandeni nangge ingowelo ingootenggo.
19 Suwootetoni, Yesus enengo sulena oni, ngudodo Yerusalem ende yokolo sawonggori.

Oni Ene Newendemo Hamoo Telo, Nguno Yemboongewaku Ngu, Ene Hamoo Oo Yowa (Matiyu 21:20-22)

20 Suwoononggo oolengo, Yesus, enengo sulena onidodo, ko oololo, Pik dega ngu kenowonggoku, ngu kuli kumooni yewolo. Yo, hamoo, uyi uli oo ngu bidodo kuli ariyelo, kumooni yewolo.
21 Pitando ngundilo kenolo, Yesusndo Pik dega nguya kuyowo mande ewoku ngu ingolo, Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli, keno! Nga Pik dega nga gedo kuyowo kowuli eneno yewoku, ngulo kuli kumoowoku nga! Elo ewolo.
22 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye komo Anutlo nowoondoyemo hamoo teyi.
23 No hamoo oolengo yeno eteno. Ye ngandiya ingoyi! Oni gula ene newende elaya kini ngunonggo mela pulingga ngaya ewa. Ge ootookooya, ukeya, wendeyino u, elo ewaku ngu, asa, hamoo oolengo, enendo ewoku, ngundilo tunootewa.
24 Ariya, no hamoo oolengo yeya eteno. Ye nowoondoyemo hamoo telo, nguno ingoyingo elaya kini, ngunonggo ye oo gulalo yemboongewanggoku ngu, asa, hamoo oolengo, Anutndo ooga ngu yunootoni yowanggo.
25 Yengo yemboongeyingo naluno nguno, oni gulado yeno damoni biyomi gula telo, kowuli yunoyingo tetoni ngu, asa, ye Anutno sodedo yemboongeya, ingondudu biyomingga ngu Anut kandeyimo yetoyi, ngundo hoolooweyelolo, ngu kowulingga ngu andangelo kapengoyeyunowa. Ye ngundilo tewanggoku ngu, asa, yengo Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo yengo mbumbuwaye nguya andangeyunolo kapengoyewa.
26 Ene ye oni gulado kowuli ye yunowoku, ngu ma andangewanggoku ngu, asa, yengo Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya yengo mbumbuwa ma andangeyunowalo ewolo.

---

* **11:15:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo digi beye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga, ngulo bobeye ngu yowoolengolo yowolo. Ngu yolo, ngundo nu ko nusago gidalega uliyolo, yolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo ngu uliyowolo. Ngu kongga ngu goobooyingo yano tetoyi, ngulo Yesusndo sanggili teyingo.

Onindo Yesusno Sumoo Ewonggori. Onendo Ge Yanggango Gunowo?
(Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Yesus ko enengo sulena oniya Yerusalem ko oolouwolo. Ngu naluno,
Yesus ene Yuda onilo Tempel ya ngu newendewoole endeyootoni ngu, asa,
Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oni ululu, Moseslo mamana
mandelo etuyeloyingo oni, ko, endemo tabango oni ngudodo Yesusno
mayewonggori.
28 Ngundilo mayelo, Yesus sumoo inolo ewonggori. Onendo ngu sunggiga
ngu ge gunolo, ngunonggo nga kongga nga telo logogelowo? Sumoo
ewonggori.
29 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. No nguya
yeno oo gulalo sumoo yunowelo. Ye nondo sumoongga ngu gumi etoyi ngu,
asa, no nguya yengo sumoongga ngu gumi ewano.
30 Ariya, onendo Sonoyeloyingo Oni Yon oningga ngu suleyootoni om-
buyingo? Anutndo sono kundingiyimbo oni sonoyeloni, elo, Yon suley-
ootoni ombuwo; ngundi, oni simoo baledo suleyootoyi, sonoyelowo, bine?
Ye nolo mandenengga nga gumi eyi.
31 Ngundilo sumoo yunootoyi, tabangoku enengo nangge mande elo,
ingolo ewonggori. Noole ngandilo ewato. Anutndo Yon suleyootoni, oni
simoo bale sono kundingimbo sonoyelowelo ombuyingo, ewatoku ngu,
ariya, enebana ewa. Ye ndawugalo, ngu nowoondoyemo hamoo ma
ingowonggo?
32 Ngundilo nangge, noolendo ngandilo ewato. Onindo Yon suleyootoyi,
ngu kongga ngu teyingo ewatoku ngu, asa, oni simoo baledo nooledodo
sanggili ulungga tewanggo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale ene kuli
ingootenggo. Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni oolengo.
33 Ngundilo ngulo, ene Yesuslo mande gumi ngandilo ewonggo. Noole
watayi kini, etoyi, Yesus enebana ewolo. No nguya yengo sumoongga,
ngu gumi ma ewano. Ndawu oninggado nga sunggiga nga nunootoni,
ngunonggo no ko nga tetenoku, ngu ma ewanolo ewolo.

12

Wayin Ko Sobosobo Oni Biyomi, Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo mande yamonggawo gidalega nguya simoo
baleno ngandilo ewolo. Oni gula Wayin kongga telo, oonggoo pawangolo,
Wayin nguno imiwolo. Ene Wayin engge yolo, wongoolo, winggooweloyi
musiyo nguya telo, ene kongga ngu sobowooweloyi ngulo ya pelungga
awuno yewolo. Ngundilo yetoni, oni nguno bibitelo, Wayin kono oo ngu
bidodo gome kenolo, sobowoolo oluwolo. Oni ko sembuliga, ngundo oni
gidalegado ngu kongga nguno digi beye koyi teyi, elo, ene yoyelo, ene mela
gula yowoko, nguno toongewolo.
2 Wayin enggeweloyi nalunimo, ko sembuli, ngundo enengo sulena oni
gula suleyootoni, Wayin koyi tetenggoku onikuno oolouwolo. Ko oni
ngundo kono oo engge gula yenunoyi, elo, ko oni gula ngu suleyootoni
oolouwolo.
3 Ngundilo ko oningga ngu suleyootoni, ooloutoni, Wayinlo kono oni,
ngundo oni ko sembuligakulo sulena oninggaku dowoolo, gome gome
ulewolo. Ngundilo telo, oo gula ma inowolo. Kini, ene kingo oolengo
suleyootoyi oolouwolo.

4 Ngundilo tetoyi, ko sembulibo sulena oni gula ko suleyootoni
oolouwolo. Ooloutoni, ngu sulena oninggaku nguya utolo, tabangomo
dongo sosowoolo, uleyi biyomi yetoni, mandeni biyomi elo yumooyi-
nowolo.
5 Ko sembulibo sulena oni gula nguya suleyootoni oolouwolo. Oolou-
toni, kono onikundo ngu ko oninggaku nguya, uleyi kumoowonggori.
Ngundilo tetoyi, ko sembulibo, sulena oni oowooyingga suleyelootoni
oolouwolo. Ooloutoyi, gidalega yutolo, oweyelootoyi, satoyi, gidalega yuleyi
kumoowolo.
6 Ngundilo tetoyi, ko sembuli ngulo oni gula nguya moole. Ngu enengo
nangoni gulanangge oolengo. Ngulo gome ingolo, newende nangonimo
ooloote. Kootu oolengo ngu, enengo nangoni suleyootoni oolouwelo
tetoni ewolo. Nga ngu nenengo nangone, ngulo ene manggowo ingolo,
keyowanggolo suleyootoni oolouwolo.
7 Ngundilo ooloutoni, ene kono oni ko tetenggoku, ngundo nangoni
kenolo, enengo nangge kewooloyemo mandelo, ingolo ewonggo. Nga
oningga ngando ngu eweyimbolo oo bidodo yomukolo, enendo sembuli
tewa. Ariya, noole ene nguya utooye kumoowa. Ngundilo telo ngu, asa,
nga kongga nga ngu noolengo sobowoolo, koyi tewatolo ewonggori.
8 Ngundilo elo, kono oni, ngundo ene nguya dowoolo, uleyi kumoowolo.
Kumootoni, bingo okoolo, kanggaloko oolongooyi uwolo.

9 Ariya, oni ko sembuligaku, ndandilo tewa? Ene ombulo ngu, oni kono
ko tetenggoku ngu yutolo, yuleni kumoomukowanggo. Ngundilo telo, ene
kongga ngu ko oni gidalega yunowa.

10 Anutlo mandeno nakangoyingo, ngu ye kuli kandangelo ingowonggo.
Yesusndo ngandilo ewolo.

Nga ya ungoombolo osiyi yanggango ngu ya yeweloyi onindo andangelo
yokowonggo. Ene ataga, ngu ya osiyingga, ngundo ya yanggango
dowoolo dikate.
11 Oo Bidodo Sembuli, enengombo ngu ooga ngu yeni tunootewolo. Noole
ngu kenootooye ngu, gome oolengolo ewolo. *Sam 118:22-23*

12 Yerusalem goobooyingo yano oni tabango ngu bidodo ngu mandega
ngu ingootoyi, Yesusndo ngu mande yamonggawongga eteku, ngu enen-
gombolo tewolo. Ngundilo ngulo, ene Yesus dowoolo, ya biyomimo yewelo
tewonggo. Ene oni simoo balelo sosolelo, ngulo ene yokolo, ootookoolo
sawonggori.

Mela Ngalo Sobosobo Oni Koleteyingo Ngu, Bobeye Inoweloyi, Oni Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori
(Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26)

13 Ene Parisi oni Herodlo oni gidalega, ngudodo Yesusno suleyelootoyi,
tewoongowelo oolouwonggori. Ndatelo ngulo, ene mande nenengo gula ma
etoni ngunonggo yolo, wilikoyingo onino yeweloyi ngulo sumoo inowelo
tewonggori.
14 Ariya, ngu oni ngu ombulo, Yesusno ewonggori. Oo etuyeloyingo oni,
noole ingooteto. Ge mande hamoo nangge ete. Gedo ngu oni oowooyedodo,
ko, oni oowooye kini nguya mande damoni gulanangge eneno yunoote.
Yo, ge oni simoo bale bidodo goobooyelolo Anutlo mande damoni metemi
nanggelo etuyeloote. Ariya, ge ngu ndatelo ingoote? Noole Yuda oni nga

bobeye (Takis) Sisa inowato, bine; ngundi, Anut nangge inowato, bine?
Anutlo mamana mande nguno ooloote, binelo? Ewonggori.*
15 Ngundilo sumoo etoyi, ene Yesus ingoyingo, ene ebe ganagana
etenggo. Ngulo Yesus enebana enedodo gumi ewolo. Ndatelo ngulo, ye no
tewoonelootenggo? Ye bobeye gula yoya, ombutoyiga, nondo kenoowelo
ewolo.
16 Ngundilo etoni, ene bobeye gula yolo, ombutoyi, Yesusndo sumoo
yunolo ewolo. Nga oo gaboyiga nga oonelomu? Elo etoni, enebana gumi
ewonggo. Ngu Sisa gaboyi.
17 Ngundilo etoyi, ariya, Yesus enebana gumi ewolo. Sisalo oo ngu, ye
komo Sisa inoyi. Anutlo oo ngu, ye komo Anut inoyi. Yesusndo ngundilo
etoni, oniku ngu mandega, ngulo ingondudu ulungga tewonggo.

Oni Kumoolo Ootookooweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori (Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40)

18 Ariya, ngu naluno nguno, Yuda oni gidalega oowooyi Sadusi, Yesusno
mayewonggori. Sadusi oni, ngundo ene ngandilo etenggo. Oni kumooteng-
goku ko ma ootookoowanggolo ingootenggo. Ene Yesus sumoo inolo
ewonggo.
19 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande gula ngandilo nakangolo
yunowolo. Oni gula simoongo kini kumootoni ngu, ngulo konebeyi gula
ootoolo ngu, asa, ngundo ngu bale nggamingga ngu mete yowa. Nguno
nangoningga tewaku ngu, beyi musiyomo oluwalo ewolo.
20 Ariya, oni simoongolo gula simoo nangge kandegula gidembolo elaya
oluwonggo. Koleteloga, ngundo balega yowolo. Asa, ngu simoongo kini
oode kootusina kumoowa.
21 Ngundilo kumootoni, enengo koneyo enebana ngu balegaku yolo, ene
nguya simoongo kini oode kumoowa. Ngulo koneyo kabusayigaku enebana
ngu balegaku nangge yolo oode, ene nguya simoongo kini oode kumoowa.
22 Ngundilo nangge, ngu simoongolo kandegula gidembolo elayagaku
bale gulanangge yolo, kumooloodoyi kinitewa. Ngulo simooye nguya kini.
Kootusina, balegaku nguya kumoowa.
23 Ariya, kootusina, oni kumooyingoku, ko ootookooweloyi naluno nguno,
ngu balegaku, ngu oone baleyi nenengo? Ge ingoote, ngu kandegula
gidembolo elayagaku ngu bidodo baleye gulananggelo ewonggori.
24 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye Anutlo mandeno ma
ingootenggo. Ye Anutlo yanggangoni nguya ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye
mande bulibali etenggo.
25 Oni kumooyingoku ko ootookooyingo naluno, nguno simoo bale kameyi
baleyi kini. Kini, ene Anutlo Sambono Engel oni oolootenggoku, ngundilo
oluwanggo.
26 Ene nga mandega nga oni kumooyingo ko ootookooweloyi, ngu ye bine
Moseslo Buk, ngu ye ma kandangelo ingowonggo. Ngu Anutlo mandega ngu
de bodagano solu tunootewolo. Ye ngu kuli kandangelo ingootenggo. Ngu
mandegano nguno Anutndo Mosesno ewolo.
No Ebarahamlo Anut, Ayisaklo Anut, Yekoblo Anutlo ewolo. *Eksodas 3:6*
27 Moseslo mande ngundo etuyelooteku ngu, ngandilo oni kumootoyi, ngulo
gaboyi keda oolootenggoku, ngulo Anut. Yengo mande ngu hamoo oolengo
yombuliyolo etenggolo ewolo.

---

* **12:14:** Rom onilo sobosobo koleteyingo ngu oowooyi Sisa. Parisi onindo ene Yesus tewoongolo mande kowuli nguno sumoo inowonggori. Ndatelo ngulo, ene mande gumi biyomi etoni, nguno ene mande wilikoyingo onino yeweloyi, ngulo ngundilo sumoo ewonggori.

Anutlo Mamana Mande Koleteyingo Oolengo
(Matiyu 22:34-40; Luk 10:25-28)

28 Anutlo mande etuyeloyingo oni gula ombuwolo. Ombulo, ingootoni, Sadusi onindo Yesusya mande gumgum elo longgeyootoyi, ene ingootoni, Yesusndo Sadusi onilo mande gumi gome oolengo ewolo. Ngundilo tetoni, enebana Yesus sumoo inolo ewolo. Ndatelo mamana mandega, ngundo mamana mande gidalega dagayelolo koleteyingolo? Ewolo.
29 Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo ngu oningga ngulo mande gumi ewolo. Mamana mande gulanangge koleteyingo ngu ngandilo. Ngulo ye Iserel, gome ingoyi! Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo nangge, noolengo Anut gulanangge.
30 Ye komo Oo Bidodo Sembuli ngulo nangge gome ingoyi! Yengo Anut nguno ye komo nowoondoye bidodo, gaboye bidodo, yengo ingonduduye bidodo, yengo yanggangoye bidodo, ye ene inoya, ngu nangge keyoya endeyoyi.
31 Mamana mande elaya kootu, ngu ngandilo. Gengombolo gome ingooteku, ngundilo ge tanggegemo oni gula nguya, nowoondoyi teyino. Mamana mande gulado nga mamana mande elayaga, nga ma dagayelootelo ewolo.
32 Ngundilo etoni, mamana mande etuyeloyingo oningga, ngundo Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, gedo hamoo ete. Yo, hamoo, Anut gulanangge oolengo. Anut gula nguya kini.
33 Yo, noole komo ngulo gome ingooteto. Noole komo nowoondonayi bidodo, ingondudunayi bidodo, yanggangonayi nguya bidodo Anut Oo Bidodo Sembuliga inowato. Ngundilo telo, noole komo doboogulinayimbolo nowoondoyi yunoweloyi, ngu noolengo ingootetoku, ngundilo ingowato. Noole nga mamana mande elayaga, nga gome keyowatoku damoningga, ngundo nusago utolo, deko kagisokolo, woolo yeweloyi damoningga, ngu dagate.
34 Ngu oningga ngundo mande gumi etoni, Yesusndo ingootoni ngu, ene oni ingonduduni metemi. Ngulo ngu, Yesusndo oningga nguya ewolo. Ge Anutno nowoondogemo hamoo tetoni, ngunonggo ge oni gidalega nguya nowoondoyi teyunolo, ngunonggo ge Anutlo mande damoni, ngundo simoo bale soboyelooteku, ngu tanggeyimo ombulo ooloote. Yesusndo ngundilo etoni, ngulo oni gidalegado ingolo, sosolelo, ngulo ene oo gulalo Yesusno ko ma sumoo ewonggori.

Kristus Ngu Oone Nangoni?
(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-44)

35 Yesus Yuda onilo goobooyingo yano ootoolo, ngunonggo oni simoo baleno mande wesiyolo elo etuyelolo, sumoo yunolo ewolo. Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo ndatelo ngulo, ene Kristus ngu Dewitlo sembenilo etenggo?†
36 Yuka Kundingi, ngundo Dewit ingondudunimo yetoni, ngulo Dewit enengombo ewolo.

Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nolo oni ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembune nguno ngandilo ewolo. Ge kandene koondosina bibite. Kootusina ngu, gengo me oni yoyewe, gengo kengge damonimo yoyewanolo ewolo.‡ *Sam 110:1*

---

† **12:35:** Kristus ngulo damoni ngandilo. Anutndo oni sunggi yetoni, simoo bale ko yoyoweloyi oni.
‡ **12:36:** Oo Bidodo Sembuli Sembune, nga mandega nga, ngu Yesuslo ewolo.

37 Ndatelo ngulo, Dewit enengo sembeni tunooteweloyi ngu nolo Sembunelo
etelo? Ewolo.

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ngulo Damoniye
(Matiyu 23:1-36; Luk 11:37-54; 20:45-47)

38 Yesusndo ngundilo etoni, simoo ulunggaku, Yesuslo mandeni ingowelo
oni oni tewolo. Ngu naluno nguno, Yesusndo oni simoo bale mande yunolo
ewolo. Ye Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo tetenggoku,
ngundilo ma tewelo. Ndatelo ngulo, ene towikumba pelu pelungga oni
bingamiyedodobo yemutenggoku, ngundilo yemutenggo. Ngundilo yemu-
toyiga, simoo baledo yeyoya, oni ululu, eya, ingoyilo, ngundilo tetenggo.
39 Ene ngundilo telo, Yuda onilo goobooyingo yano oni simoo bale
doongeyemo tunoo bibitewelo gome oolengo ingootenggo. Ene oo simbo
kayingo naluno, yaba koleteyingo nguno bibitewelo nguya, gome in-
gootenggo.
40 Ene bale nggami kamesumooye kumooyingo ngu ganaganayelolo, bale
nggaminonggo ya oo sitowi kingo woosoolo yootenggo. Ngundilo yomukolo
yokolo ngu, asa, enengo bingamiye elo okoolo, ngunonggo ene Anutno kingo
yemboongeyingo pelu pelungga tetenggo. Nguno ngu, Anutndo nggami
bale ngu hoolooweyeloni, elo ngundilo yemboongetenggo. Ene kootusina,
oni ngundilo tetenggoku, ngu Anutndo ngulo gumi kowuli ulungga oolengo
yunowalo ewolo.

Bale Nggami Sumbuyinggado Bobeye Anutno Yewolo
(Luk 21:1-4)

41 Yesusndo Yuda onilo goobooyingo yano ulo, bobeye yoweloyi musiy-
omo oololo, namokoyi bibitewolo. Bibitelo, ene ngunonggo simoo bale yey-
ootoni, bobeye musiyomo yetoyi yeyowolo. Yeyootoni, oni sitowiyedodo,
ngundo ngu bobeye oowooyingga biyomi yetoyi yeyowolo.
42 Ngu naluno nguno, bale nggami gulado ombulo, enengo bobeye bobodi
elaya nangge ngu kondibo yewolo, siko gula kini. Ngu bobeye bobodi
elayaga, ngu Toya gulanangge ngundilo.
43 Ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo enengo sulena onikuno ne-
goyelootoni, tanggeyimo ombutoyi ewolo. No hamoo oolengo yeno eteno.
Nga bale nggami howoolongonggangga, ngando ene bobeye ulungga
oolengo yete. Yo, hamoo, oni simoo bale goobooyingo yalo bobeye
musiyomo yetenggoku, ngu bidodo dagayeloote.
44 Ndatelo ngulo, nga oni nga bidodo bobeye oowooyingga yano ooloote.
Ene gidalega nangge yolo, mayelo yetenggo. Ene nga bale nggamingga nga,
ngu enengo yano gula kini, siko nguya gula kini. Ene oowali uliyoweloyi
nguya gula kini. Enengo bobeye bidodo yeteku ngalo! Ewolo.

13

Yesusndo Yuda Onilo Goobooyingo Ya Tempel Yombuliyowanolo Ewolo
(Matiyu 24:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yesus Yuda onilo Tempel ya yokolo ooloutoni, enengo sulena oni gulado
eneno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, digi yanggango ululu oolengo ngu digi
goobe oo yowali gome gome, ngundo yeyingo, nga kenolo! Ewolo.
2 Yesusndo sulena oningga ngulo mande eteku gumi ngandilo ewolo. Ge
keno nga ya ululu nga, kootusina, digi gula yokootoyi, gula sanganimo
ma oluwa. Kini, onindo nga digi nga usosowoolo, oolongooyi, melako
umukowalo ewolo.

Yesusndo Kowuli Oowooyingga Biyomi Kootusina Ombuweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 24:3-14; Luk 21:7-19)

3 Yesus mela puli oowooyi Olib nguno bibitelo, ngunonggo Yuda onilo
Tempel, ngu andusina oodoni kenowolo. Ngu naluno nguno, Pita, Yems,
Yon, Enduru, ngu oni namolayaga, ngundo nangge Yesus tanggeyimo
ombulo, Yesus sumoo inolo ngandilo ewonggori.
4 Ge nooleno e. Ndawu nalunggano oo ngu tunootewa? Nalu sosowoomo
oo bidodo tunootewelo yi, ngu namokono tetoni, nguno noole ndawu
sunggiga ngu koletelo tunootetoni, nguno noole kenowato? Ewonggori.
5 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande yunolo, gumi ewolo. Oni
gulado ganayeloweloyi ngulo ye ingondale teyi!
6 Oni oowooyingga oolengo no oowoonemonggo tunootelo, ngu ngandilo
ewanggo. No nangge Yesus Kristus. Anutndo oni simoo bale yoyoweloyi,
elo, no sulenelootelo ewanggo. Ngu oni ngundo ngundilo elo, ene oni simoo
bale oowooyingga oolengo ganayelowanggo.
7 Kootusina, ye me ebe ulungga ngguyi ingolo, ko, me ebe ulungga mela
sungomo tunootewelo yi, ngulo mande binga nguya ingowanggo. Ngundilo
ingolo, ye ngulo ma sosolewelo, ngundilo damoni ngu hamoo koletelo
tunootewa. Ene nalu wenga, nguno kini.
8 Yo, hamoo, oni sowe gulado ootookoolo, oni sowe gulaya ebe ulewali.
Ngundilo nangge, mela gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngundo ootookoolo,
mela gulalo oo bidodo sobosobo oniya ebe ulewanggo. Mela guminggano
ngu imimi ulungga yootoni, oni simoo bale oodoolo kumooyingo ulungga
tunootewa. Ngu oo ngulo ogingoyingoyi ulungga oolengo, ngu baledo simoo
yomoowelo ogingoyingo ingootenggoku, ngundilo tunootewa.
9 Ngundilo oo ngulo, ye ingondale teyi! Nalu wenga ma tunooteyingomo,
kowuli ngundilo tunootewa. Ye nolo nowoondoyemo hamoo ingolo oodoyi
ngu, ariya, mundi onindo, ye nguya, enengo tabango oni goobooyingomo
yoyeyi dikawanggo. Goobooyingo yano nguya ene ye gisaluyelowanggo.
Ndatelo ngulo, ene no oowoone, ko, nolo mandene nguya wongooyi
uwelo tewanggo. Yo, hamoo, ye oni mela ngalo oo sobosobo ululu ngu
doongeyemo yoyeyi dikawanggo. Ngundiya tetoyiga ngu, asa, ye nguno
Anutlo Mande Keda Mesalango ngu wesiyoya eneno eyi.
10 Ngundiya tetoyi ngu, asa, koletelo Mande Keda Mesalango ngu simoo
bale mela bidodomo oolootenggoku, nguno onindo wesiyolo eneno etoyi
ingowanggo.
11 Ene ye yodowoolo, wilikoyingo oni goobooyingomo yoyetenggoku
naluno nguno, ye koletelo ma sosoleyingo, elo ingowelo. Noole ndawu
mandega ewatolo, ma ingowelo. Kini, ngu naluno nguno, Anutlo Yuka
Kundingiyi, ngundo mande yendo eweloyi ngu yetoni, ngu nangge ye
yootunoya eyi.
12 Ene bebeyibo, koneyo, ngu wilikoyingo oni, goobooyingomo win-
doga yunootoni, yuleyi kumoowelo tewanggo. Ngundilo nangge, ewey-
imbo enengo nangoni windoga teyinootoni, nangosumooye ngundo
awanamoyemboya nguya sanggili telo, windoga yunootoyi, yuleyi ku-
moowanggo.
13 Ngundilo telo, oni bidodo yeya, nowoondoye biyomi oolengo yewanggo.
Ndatelo ngulo, no oowoone ngu yeno ooloote. Ngulo ngu, ene yeno ngu
damoningga ngu yunowanggo. Ene oni nolo mande yanggango dowoolo
oodoni, oololo nalu wenga tunootewaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngu
ko yowalo ewolo.

Oo Biyomi Oolengo Ngu Tunootewa
(Matiyu 24:15-28; Luk 21:20-24)

14 Yesusndo ngundilo ewolo. Ngu oo biyomi, ngundo Anutlo kundingiyi
oolengo musiyomo dikatoningga, ngu ingoyi. Ngu nalunggano nguno,
oni simoo bale Yudiya melako oolootenggoku ngu, ene komo sodedo
salo, pulimo oolewanggo. (Oni nga mandega nga kandangeya, ngu gome
ingondudu teni!)
15 Oni endeloko oolooteku ngu, ene ya newendesina ulo, enengo oo sitowi
nguya yowelo ma ingowa.
16 Ngundilo nangge, oni kono oolooteku ngu, ene ko yowoolengolo,
enengo towikumba yowelo, yano ma oolouwa.
17 Ngu naluno, bale useyedodo; ngundi, bale simoonamboye nono
yunootenggoku, ngu oni oniyooge.
18 Ngulo ye komo yemboongeyi. Oo ngu doogo dokiki sono medugu
naluno ma tunootewelo.
19 Ngu nalungga nguno, kowuli ulungga oolengo tunootewa. Koletelo
oolengo, Anutndo oo bidodo yemukoyingo nalu ngu bidodomo, ombulo, nga
naluno ngano nguya kowuli ngundilo ngu kuli ma tunootewolo. Kootusina
nguya, kowuli ngundilo ngu ko ma tunootewa.
20 Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo kowuli nalungga ngu woosootoni, ma
ootutetoni ngu, asa, oni simoo bale bidodo oonatewanggo. Ene Anutndo oni
simoo balelo ingolo, enengo kuli logo yewolo. Ngulo ngu, ene nga nalungga
nga woosootoni ootutewa.
21 Ngu nalungga nguno, oni gulado yeya ewa. Kenoyi! Kristus nga
oolooteku nga; ngundi, kenoyi, ene andusina oolooteku andu, etoni ngu,
asa, ye ngulo nowoondoyemo hamoolo ma ingowelo.
22 Oni gidalegado ombulo, ganayelolo ewanggo. No Kristus, Anutndo
simoo bale yoyowelo logoneloyingo etoni; ebe ganagana eyingo oni gi-
dalega, ngundolo ewanggo. No Anutlo ingondudu eyingo onilo ewanggo.
Ene damoni sungo gula onindo ma teweloyi ngu telo, nguno ene Anutlo
simoo bale ngu tewooyelolo ganaganayelowanggo.
23 Ngulo ngu, ye ingondale teyi! No oo bidodo kuli yeno etoowe,
ingootenggoku ngu! Ewolo.

Kootusina, Oni Nangoni Ko Ombuwa
(Matiyu 24:29-31; Luk 21:25-28)

24 Yesusndo ewolo. Ngu kowuli ulungga ngu kinitetoni ngu, ariya, sa
kombo doobeyelootoni, himi ma yewali.
25 Dootu soletoyi, oo yanggango Sambono oolootenggoku, ngu bidodo
Anutndo yokutuyelowa.
26 Ngu nalunggano nguno, Oni Nangoni gobooleno dulidalini yanggango-
nidodo oolengo ombutoni kenowanggo.
27 Ngu nalungga nguno, enengo Anutlo Sambono Engel oni ngu
suleyelootoni, Anutlo simoo bale Sambo mela bidodomo oolootenggoku,
ngu yoyolo, mayelo goobooyelowanggolo ewolo.

Pik Dega, Ngundo Wilikoweloyi Nalu, Ngulo Damoni Tete
(Matiyu 24:32-35; Luk 21:29-33)

28 Yesusndo ewolo. Ye Pik dega nguno ingoyi! Kambini sonoyidodo teteku
naluno, ngu nungoyelo, tanggooli keda ngu yeteku, ngu kenolo ingootenggo.
Sa naluwo gome ataga tunootetelo ingootenggo.*

---

* **13:28:** Pik dega ngu gudo nenggulo ngundilo.

29 Ye de ngundilo tetoni, kenolo, ye ingootenggo. Enggeweloyi nalu
namoko tunootetelo ingootenggo. Ngundilo nangge, kootusina, ye ngundilo
oo ngu kenootoyi, tunootetoni ngu, ariya, ye nguno ingowanggo. Yesus
ko ombuweloyi naluni namoko tetoni, ngulo sunggi ngundilo tunootetelo
ingowanggo.
30 No hamoo oolengo yeno eteno. Nga naluno ngano oni simoo
bale oolootenggoku, ngu ma kumoomukoyingomo, ngu oo ngu bidodo
tunootewa.
31 Yo, hamoo, Sambo mela ngu oololo kinitewali. Ene nolo mandene ngu
ma kinitewalo ewolo.

Oni Gulado Nga Mandega Ngalo Naluwo Ma Ingoote (Matiyu 24:36-44)

32 Yesusndo ewolo. Ene oni gulado ngu nalungga ngu, ko sangga ngu
ma ingoote. Anutlo Engel oni Sambono oolootenggoku, ngu nguya ma
ingootenggo. Enengo nangoni nguya ma ingoote. Kini, Eweyi Anutndo
nangge ngu ingoote.
33 Ye ingondale teya, gome sobowooya oliyi! Ndatelo ngulo, ye ma
ingootenggo. Nalu ndatelo tunootewa.
34 Ngu ngandilo: oni gula enengo ya yokolo, mela sungosina endeyowelo.
Ngulo enengo ko onindo oo sobowooyi, elo, ene ko bayetelo, sungo sungo
yunowa. Ene yamako sobosobo oningga nguya ewa. Ge gome oolengo
soboneloya ootoo.
35 Ngulo ngu, ye nguya komo gome sobowooyi! Ndatelo ngulo, ye ma
ingootenggokulo ngulo, ndawu nalunggano ya sembuli ko ombuwa. Ene
suwootetoni ombuwa; ngundi, suwoo kewooloko, bine; ngundi, sengewelo
kootoori etoni, bine; ngundi, suwoononggo, bine; ngu ye ma ingootenggo.†
36 Kinitetoni, ene sodedo ombulo, ye yeyootoni wetololuwanggo.
37 Nondo nga mandega nga, yengo, ko, simoo bale bidodo nguya elo
yunooteno. Ngulo ye komo gome sobowooya oliyi! Ewolo.

14

Yesus Uleyi Kumooweloyi Ngulo Mande (Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

1 Nalu elaya nguya yokolo, Anutndo sunggi kenolo, dagayeloyingo naluwo
(oowooyi Pasowa) ngulo nalu kundingi, Oomanangoyingo Yis Kini, ngulo
nalu kundingiyi oo simbo ulungga neweloyi nguya tunootewa. Anutlo
woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu, mamana mandelo etuyeloyingo
oni ululu, ngundo tolige Yesus dowoolo ulewelo oole erewewonggori.
2 Ene ewolo. Noole nalu kundingiyimo ngu ooga ngu ma tewato. Ndatelo
ngulo, oni simoo baledo me ebe yeyi tunootewalo ewonggori.

Balegado Yesus Tabangomo Kumu Bo Ulumi Gula Wendowolo (Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8)

3 Yesus Betani ende oololo, golimambudodo oni oowooyi Sayimon ngulo
yano ulo, nguno oo neweloyi yabano bibitewolo. Ngu naluno, bale gula
ombuwolo. Ngu balega ngu bo ulumi nggusi gome oolengongga, ngu kumu
bo ulumi gula ndindingo gome ngu newendemo nggusingowolo. Ulini
ulunggado uliyingo oowooyi Nard. Ene ngu nggusiga ngu udookelo, Yesus
tabangomo wendowolo.

---

† **13:35:** Ya sembuli ngu Yesus kootusina ko ombuweloyi, ngulo ewolo.

4 Ene ngundilo wendootoni ngu, asa, oni gidalega nguno oluwonggoku,
ngundo nowoondoye biyomi yelo, enengo nanggelo ingolo ewonggori.
Ndatelo ngulo, bo ulumi gomengga nga kingo yombuliyoote?
5 Nga oni yunootoni, uliyootoyi, ngulo uliyi ulungga (300.00 Kina) yolo,
ngundo owoolongo oni yunoweloyi. Elo balegakuya boguwoolo kenolo
ewonggori.
6 Ngundilo etoyi, ene Yesusndo ewolo. Nguno yokoyi! Ye balega nga
ndatelo kenolo elo kowuli ene inootenggo? Ene nolo damoni gome ngu tete.
7 Owoolongo oni ngu yeya suwoo suwoo oodoyi, naludodomo, ye mete
ene hoolooweyelowanggo. Ene no ngu yeya suwoo suwoo ma oluwato.
8 Ene balega, ngando bo ulumi gula no gowenemo wendooteku nga ngu,
ene no meleno noyeweloyi ngulo yomosineloote.
9 Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Mela mela bidodomo, Mande Keda
Mesalango ngu wesiyolo ewanggoku, ngu melasina nguno nga balegado
teteku ngalo mandeni elo, ngulo nguya ingondudu telo ingowanggolo
ewolo.

Yudasndo Yesus Tabango Oni Yunowelo Mande Gosiyowolo (Matiyu 26:14-16; Luk 22:3-6)

10 Ngu nalunggano nguno, Yesuslo sulena oni kande elaya kegidembolo
elayaga ngulomu gula Yudas Iskariyoot, ngundo ene Anutlo woolo yeyingo
oni ngulo sobosobo ululu nguno oolouwolo. Ngundilo oololo, ene Yesus
yootunolo, kandeyemo yewelo ewolo.
11 Yudasndo ngundilo etoni, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo
ululu ngu ingolo, ngulo ene oni oni telo, Yudas bobeye inowelo mande
gosiyowonggori. Ngundilo ngulo, Yudasndo damoni yelo, oole erewelo,
ndawu nalunggano Yesus yootunolo, kandeyemo yewanolo ingowolo.

Yesusndo Pasowa Sulena Oniya Neyingo (Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

12 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, Oo Omanongoyingo Yis Kini
oowooyi Pasowa, ngu neweloyi naluni tunootewolo. Ngu nalunggano
nguno, ene Anutlo sunggi kenolo, dagayeloyingo naluwo Sipsip nangoni
utolo, ngulo oowali kawonggori. Ngulo ngu, sulena onikundo Yesusno
sumoo ewonggo. Gedo ngu noole ndano saya, oowali oo ngu yomosiyolo,
neweloyi ingoote? Elo sumoo ewonggori.
13 Ngundilo sumoo etoyi, ariya, Yesusndo sulena oni elaya suleyelolo
ewolo. Yali oolouya, ende uli. Nguno, oni gula sono nggusi koolowooya,
oolekana ooloutoningga ngu, yali kenoya, ene keyoya, endemo oolouli.
14 Ene oolouya, ya gula newendemo utoningga ngu, asa, yali ngu ya
sembuliga, nguno ngandiya eli. Oo etuyeloyingo oni, ngundo geno sumoo
ewolo. Gengo ya gumi ndano, no nguno nenengo sulena onidodo Pasowa
oowali ngu newato?
15 Yali ngundilo sumoo etoli, enendo ya gumi ulungga awu sanganimo ngu
etuyelowa. Ngu ya gumingga ngu, oo neweloyi yaba, bibiteweloyi yaba, ngu
bidodo kuli yomosiyeyingo ngu. Yali nguno noolengo oowali yomosiyolilo
ewolo.
16 Yesusndo ngundilo etoni ngu, ariya, sulena oni elayaga ngu endemo
oololo, Yesusndo ewoku ngundilo kenowoliyo. Ngundilo telo, ene nguno
oowali yomosiyowoliyo.
17 Suwootetoni, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya-
gakudodo ombuwolo.

18 Ngundilo ombulo, ene oo neweloyi yabano bibitelo, oo nelo, Yesusndo
ewolo. Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Oni gula ye kewooloyemo
nganonggo, windoga no yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewa. Ngu
oningga ngu, noya oo netelo ewolo.
19 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, sulena oni nowoondoye kowuli
oolengo yewolo. Ngu mandega ngulo, ene damoni yelo, gulanangge nangge,
Yesus sumoo inowonggori. Ge noya ete, binelo? Ewonggori.
20 Ene ngundilo sumoo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye kande
elaya kegidembolo elaya ngu kewooloyemo nga gulado. Nga oningga, noya
kandenali koondomo goboolo yetelokungga nga.
21 Yo, hamoo, no Oni Nangoni, Anutlo mandeno kuli eyingo ngundilo
ooloute. Ene ngu oningga Oni Nangoni yootunolo etekungga ngu, ngu
oniyooge! Ngu oningga ngu oniyooge nemimbo ma yomoowoolo ngu,
kowuli eneno ma tunootewalo ewolo.

Yesusndo Oowali Wayin Damoni Yelo, Sulena Oni Yunowolo
(Matiyu 26:26-30; Luk 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

22 Ene oo nelo oodoyi, Yesusndo oomanongoyingo gula yolo, Anutno
yemboongelo, oosososowoolo, bayetelo yunolo ewolo. Nga yoya neyi. Nga
nenengo songgiwinelo ewolo.
23 Yesusndo ngundilo elo, ene toba gula Wayin sonoyimbo newendemo
hangeyingo, ngu yolo, Anutno yemboongelo, sulena oni yunootoni ngu,
sono toba gulananggegakuno goboolo newonggori.
24 Ngundilo netoyi, Yesusndo yeyolo ewolo. Nga sono tobaga nga nenengo
dalone. Nga ngu yeya, mande kedalo gosiyooteno. Nga dalonengga nga, ngu
oni simoo bale bidodomo wendoyunooteno.
25 No yeno hamoo oolengo eteno. No nga Wayinngga nga ko ma newano.
Kootusina, Anutlo Endega enengo simoo bale soboyelooteku nguno, no
Wayin sonoyi ko newanolo ewolo.
26 Ngundilo telo yokolo, Anut bingami okoolo, ene yambo gula utolo ngu,
asa, ene ootookoolo, Olib pulimo oolewonggori.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Noyokolo Kootu Nunowa
(Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

27 Ngu naluno nguno, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Ye bidodo
noyokolo sawanggo. Anutlo Mandeno ngu ngandilo nakangowolo.
No Sipsip sembuli utoowe, Sipsip sosolelo, sungo sungo sawanggo. Elo
nakangowolo. *Sekarayiya 13:7*
28 Ene no melenonggo ko keda ootookoolo ngu, no ye koleteyunolo, Galili
melako oolouwanolo ewolo.
29 Ngundilo etoni, Pitando Yesuslo mande gumi ewolo. Oni gidalebo
goyokolo, satoyi, ene nondo ngu ge ma goyokolo toongewanolo ewolo.
30 Ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo Pitaya ewolo. Nondo geno hamoo
eteno. Ataga nga, suwoonggano ngano, kootoori tambu elaya ma eyingomo,
ge no oowoone imangoolo ewa. No ngu oningga ngu watayi kini, elo, tambu
kabusa ewalo ewolo.
31 Ngundilo etoni, ene Pitando yanggango yelo, gumi ewolo. No hamoo
oolengo eteno. No mete geya kumoowaloku ngu, no ge oowoongge ma
oongoowanolo ewolo. Ngundilo etoni ngu, asa, sulena oni bidodo mande
ngundilo nangge emukowonggori.

Yesusndo Gesemanino Yemboongewolo
(Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 Ariya, ene oololo, musiyo gulano salo tunootewonggori. Ngu musiyongga ngu oowooyi Gesemani. Nguno ngu, Yesusndo enengo sulena onikuno ewolo. Ye ngano bibiteya oodoyiga, no oololo, anduno Anutno yemboongewelo ewolo.
33 Yesusndo ngundilo elo, sulena oni kabusa, ngu Pita, Yems, Yon, ngu yoyolo, oolouwolo. Ngundilo oololo, nguno Yesus newende kowuli ulungga oolengo ingowolo.
34 Ngundilo ingolo, sulena oni kabusagakuno ewolo. No nowoondone kowuli ulungga oolengo yetoni, no kumooweloyineloote. Ngulo ngu, ye ngano ootooya, ye komo ingondale teya sobonelo ewolo.
35-36 Yesus ngundilo elo, ngulo ene bodaga sungo oololo, melako penggootelo welewolo. Ngundilo telo, eweyi Anutno sumoolo yemboongewolo. Awa, Awane, oole moole tetoni ngu, kowulingga ngu ombuya daganeloni. Ge nenengo awane, ge oo bidodo teweloyi ingoote. Ngulo no ngandilo ingooteno. Gedo mete nga kowuli ogingoyingo ulungga nga ngu, gedo andange. Ene ge nolo ingondudune ma keyowelo. Kini, gengo ingonduduge ngu nangge, no ngu keyowanolo yemboongewolo.
37 Yesusndo ngundilo yemboongelo yokolo ngu, asa, ene ootookoolo, sulena oni kabusaga nguno oololo yeyootoni, wetolootoyi, yeyolo, ngulo ene Pita yokutuwoolo ewolo. Sayimon, ge wetololoote? Ge nalu gulanangge ma doongetelo oluweloyi kini? Sumoo ewolo.
38 Ngundilo elo, sulena oni kabusagaku yeyolo ewolo. Ye doongeteya, yemboongeya oliyi, Ye ngundilo telo oodoyi ngu, asa, Setando tewooyelootoni, yanggango ma yelo oonatewanggo. Hamoo, yengo nowoondoyemonggo ngu tewelo ingootoni, ene goweyebo ngu suleyeyokiniyelo yanggango ma yetenggolo ewolo.
39 Ngundilo elo, Yesus ko oololo, Anutno yemboongewolo. Ngu kilangga ngu koletelo, Anutno ewokungga, ngundilo nangge ko ewolo.
40 Ngundilo yemboongelo yokolo ngu, asa, Yesus sulena onino ko ombulo yeyootoni, ko wetolo oluwonggo. Ndatelo ngulo, nowoondoye kowuli ulungga oolengo yetoyi, ngulo ene gome gome kubooyelootoni welewonggori. Yesusndo sumoo yunootoni, ene oyumoyelootoni, ngulo mande gula eneno ma ewonggori.
41 Ariya, Yesus tambu kabusayi nguno oololo Anutno ewoku ngundilo ko yemboongelo yokolo ngu, asa, ene ootookoolo, sulena oni kabusaga nguno oololo yeyootoni, ko wetolo oluwonggori. Ngundilo telo oodoyi, Yesusndo yeyolo ewolo. Ye komo wetolo kengelo oolootenggo? Ngu mete, ariya, nalu kiniteteku nga! Ye ootookooya kenoyi! Ataga, mbumbuwadodo onindo, no yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewanggo.
42 Ngulo ngu, ye ootookootoyi oolouwooto. Kenoyi! Windoga oni no yootunonelolo, oni sanggili kandeyemo noyeweloyi oni ombuteku andu! Ewolo.

Yudasndo Yesus Me oni Kandeyemo Yewolo
(Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

43 Yesus mande etoni, sodedonangge Yudas, Yesuslo sulena oni ngulomu gula, ngundo ombuwolo. Ombutoni, me oni oowooyingga ombulo, ene duge, idi, nasa, mata komuko ebe uleweloyi, oo bidodo yolo ombuwonggori. Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni ululu, mamana mande etuyeloyingo oni, ko, goobooyingo yalo tabango oni, ngundo me oni suleyelootoyi ombuwonggo.

44 Windoga oni, oowooyi Yudas, kuli sunggi gula yunolo mandelo gosiyowolo. Nondo ngu oni kandeyi dowoolo, yenggonangolo, yenggonangootoowega ngu, asa, ngu oningga ngu Yesus. Ngu dowooya, yoya oolouyilo ewolo.
45 Ariya, Yudas tanggeyemo ombulo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, elo, kandeyi dowoolo yenggonangowolo.
46 Ngundilo tetoni, ariya, me oni Yudasdodo mayeyingo, ngundo kandeye oolongoolo, Yesus dowoowolo.
47 Ngundilo tetoyi, Yesuslo sulena oni kewooloyemo gulado sanggili telo, enengo duge woosoolo, ngundo woolo yeyingo oni ngulo sulena oningga, ulewelo oolongootoni dagatoni, sodeyi nangge takatoni solewolo.
48 Ngundilo tetoni, Yesusndo yeyolo ewolo. Ye idi, nasa, duge, ngudodo ye yakaka oni yodowoolo yoweloyi ngundilo me ombutenggo?
49 Nalu oowooyingga, no yeya Yuda onilo goobooyingo yano ootoolo, mande yunololuwono. Ene ye nguno ma nodowoowonggo. Ene Anutlo mande nakangoyingo ngu ataga engge tunootetelo ewolo.
50 Ngu naluno nguno, enengo sulena oni bidodo Yesus yokolo samukowonggori.

Simoo Kosiyi Gula Sosolelo Toongewolo

51 Simoo kosiyi gula kumba nomboyingga nangge yemulo, Yesus keyolo ooloutoni, me onikundo kenolo, ngulo ene nguya dowoowonggori.
52 Dowootoyi, simoo kosiyigaku, enengo kumba nomboyinggaku kandeyemo yokolo, mbilimbili toongewolo.

Oni Yesus Yolo, Oni Tabangokudodo Gooboongoowonggori (Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Yon 8:13-14,19-24)

53 Me onindo Yesus yolo, Anutlo woolo yeyingo ngulo sobosobo oni koleteyingo ngulo yano oolouwonggori. Nguno Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu, goobooyingo yalo tabango oni, mamana mande etuyeloyingo oni, bidodo mayelo gooboongoowolo.
54 Ngundilo gooboongoolo oodoyi, Pita ngu yowokoyi sungo Yesus keyolo oolouwolo. Ngundilo telo, Pitando olengomonggo penggo penggo Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo koleteyingo, ngundo yasiliko uwolo. Ngu yangga ngulo kumba ootuwoo onindo de katoyi, Pita ngu yokowelo nombono ombulo, de yokowolo.
55 Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo ululu, gooboolo oni tabango bidodo, ngundo Yuda oni negoyelootoyi, mayelo, Yesusndo mande biyomi gula eyingo tetoni, ngunonggo Yesus uleyi kumoowelo ngulo sumoo elo, mande erewewolo. Ene mande nenengo gula ma kenowonggori.
56 Oni oowooyingga mande ebe ganagana oowooyingga Yesusno ewonggori. Ene oni ngulo mandeye ngu gulanangge kini.
57 Ngundilo nangge, oni gidale ootookoolo, mande ebe ganagana oowooyingga Yesus goweyimo yelo, Yesus ganangolo ewonggori.
58 Yesus enengombo ngandilo etoni ingowooto. Nondo, Yuda onilo Tempel, nga toongoowano. Kuli onindo kandeyebo nalu oowooyingga koyi telo yewonggori. Ene nondo ngu nalu kabusagomo ko gula yewano. Ene onindo kandeyebo yeweloyi nguya kinilo ewonggori.
59 Ene ngu mandega eyingo nguya, mande gulanangge kini.
60 Woolo yeyingo oni, ngulo koleteyingo oningga, ngundo tabango oni, kewooloyemonggo ootookoolo, dikalo, Yesus sumoo inolo ewolo. Ge mande nga gumi gula ma ewa? Nga mandega nga mande wilikoyingo oni

doongeyemo ge bungomo etenggo. Ge mande gula moole, bine, ngundi
kinilo? Ewolo.
61 Ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo mande gumi gula ma elo, nenetelo
oluwolo. Ngundilo nenetetoni, woolo yeyingo oni, ngulo koleteyingo
oningga, ngundo Yesus ko sumoo inolo ewolo. Ge Kristus, Anutndo simoo
bale yoyoweloyi sunggi yeyingo oni? Ge Anut Oo Bidodo Sembuli, noole ngu
bingami okootetoku, ngulo Nangoni, binelo? Ewolo.
62 Ngundilo sumoo etoni ngu, asa, Yesusndo gumi ewolo. Nondo nangge.
Kootusina, no Oni Nangoni, no Anut yanggangonidodo ngulo kandeyi
koondoyisina bingamidodo bibitelo, kootusina, Sambono gobooleno, omb-
utoowe, neyowanggolo ewolo.
63 Woolo yeyingo onilo koleteyingo oningga, ngundo sanggili ulungga
telo, enengo nenggulo dowoolo, oomboongeweloyi telo ewolo. Noole oni
gidalegano sumoo ma ewato. Kini, enengombo mande eteku, nga nangge.
64 Ene Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete. Ngundilo ngulo, ye
enengo mande eteku, ngulo ye ndatelo ingootenggo? Ngundilo sumoo etoni,
ene bidodo mande gulanangge ewonggori. Yesus mande biyomi eteku,
ngulo ene komo kumoonilo ewonggori.
65 Ariya, oni gidalega damoni yelo, mukendolo, towimbo doongeyi
doobengolo, nguno utolo ewonggori. Ge ingondudu eyingo oni tetoni ngu,
asa, onendo ge gulete? Ngu yootunoya e! Ngundilo elo, kumba ootuwoo
onindo yolo, gisalu ulewolo.

Pitando Yesus No Watayi Kinilo Ewolo
(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

66 Pita ngu yasiliko nguno bibitelo oodoni, Anutlo woolo yeyingo oni,
ngulo sobosobo oni koleteyingo oni, ngulo sulena bale gula ombuwolo.
67 Balegakundo ombulo, Pita kenootoni, de yokolo oodoni kenowolo. Ngu
balega ngundo Pita gome gome kenolo ewolo. Ge nguya Yesus Nasaret
endemo oningga nguya oluwolilo ewolo.
68 Ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Kini, no ngu oningga ngu, no
watayi kini. No gedo mandega eteku ngu, no damoni ma ingooteno.
Ngundilo elo yokolo, Pita endesina yamako dabemimo ooletoni, ngu naluno,
kootoori ewolo.
69 Ngundilo tetoni, sulena balegakundo, Pita ko kenolo, oni namoko
dikayingoku, nguno ewonggori. Nga oningga nga nguya, Yesuslo keyimo
oni gulalo ewonggori.
70 Ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Hamoo oolengo kini. Etoni,
nalu bodaga oode, oni namoko oluwonggoku, ngundo Pitaya ko ewonggori.
Hamoo oolengo, ge Yesuslo oni gula. Gengo mande eteku ngu, Yesuslo
mandeni ngundilo. Ge nguya Galili onilo ewonggori.
71 Ariya, Pitando sanggili sanganimonggo manggalu telo ewolo. No
hamoo ma etoowe ngu, Anutndo nulewa! Ngu oningga, yendo etenggoku
ngu, no watayi kini! Ewolo.
72 Ngundilo etoni, ariya, kootoori tambu elayayiga ngu ewolo. Ariya,
Pita ingowolo. Kuli Yesusndo enedodo eyingo, kootoori tambu elaya ma
eyingomo, ge no oowoone tambu kabusa oongoonelowa. Pita mande ngu
ingondudu telo, ngulo ene sendolo biyobiyomi tewolo.

15

Ene Yesus Yolo, Oni Mela Oo Sobosobo Oni Ulunggano Oolouwonggori
(Matiyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)

1 Suwoononggo, Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni koleteyingo, mamana mande etuyeloyingo oni, goobooyingo yalo sobosobo oni, Yudalo goobooyingo ya ngulo tabango oni goobooyingomo, oni ngu bidodo mande gulanangge ewelo gooboowolo. Ngu oni ngundo Yesus utombo gosiyolo, yolo, oololo, Yuda mela ngulo sobosobo oni ulungga, ngu Rom Gabman oni, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo yewonggori.
2 Payilat ngundo Yesus sumoo inolo ewolo. Ge, Yuda mela, ngalo oni simoo bale ngulo sobosobo oni ulungga? Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Yo, gengombo eteku ngundilolo ewolo.
3 Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni koleteyingo, ngundo mande mande oowooyingga kingo Yesus goweyi sanggawelo ebe ganagana ewonggori.
4 Payilatndo ko Yesus sumoo inowolo. Geno mande oowooyingga etenggoku nga, ge gumi gula ma ewa? Ge ingoote! Mande yanggango oowooyingga, ge yombuligelowelo etenggoku nga! Ewolo.
5 Ene, Yesusndo mande mande, ngu gumi gula ma ewolo. Ngundilo tetoni ngulo, Payilat ngu, ene ingondudu ulungga ingowolo.

Yuda Onindo Yesus De Mombimo Sanggaweyilo Ewonggori (Matiyu 27:15-26; Luk 23:13-25; Yon 18:39–19:16)

6 Mooma bidodomo, nalu kundingiyi oowooyi Pasowa, nguno ngu, Gabman sobosobo oni ululu, ngulo damoniye ngundilo, ya biyomimo oni gulanangge andangetoyi toongewa. Ngundilo ngulo, oni simoo bale enengombo oni gulalo etoyi ngu, oningga ngu nangge andangetoyi toongewa.
7 Ngu naluno nguno, oni gula ya biyomimo oluwolo. Ngu oningga ngu, oowooyi Barabas. Barabas ngu oni mela oo sobosobo onidodo ebe utolo, oni uleyi kumootoni ngu, oni ngudodo, ene ya biyomimo yoyewonggori.
8 Ariya, oni simoo bale oowooyingga mayelo, Payilat sumoo inolo ewonggori. Ge suwoo suwoo teteku ngundiya, ataga nguya telo ewonggori.
9 Ene, Payilatndo gumi ewolo. Yuda onilo mela oo sobosobo oni ulungga, nga bine, andangetoowega toongenilo? Ewolo.
10 Payilat, ngundilo elo ene ingowolo. Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo oni koleteyingo, ngundo Yesusya boguboguwoolo nowoondoye biyomi ulungga yetoni, ngulo ngundilo tewolo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale ulungga Yesus bingami okoowonggori.
11 Ene Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo oni koleteyingo, ngundo oni simoo bale suleyelo ewonggori. Barabas andangeya, yuno, etoyiga ngu, ene komo Barabas andangeya, yunonilo ewonggori.
12 Payilatndo oni simoo baleya ewolo. Ye nga oningga nga, Yuda onilo mela oo sobosobo oni ulungga etenggoku nga, ndatelo teyinowano? Elo sumoo yunowolo.
13 Asa, oni simoo bale bidodobo gumi ngandilo meno manggalu telo ewonggori. De mombimo sanggawetoyiga kumooni! Ewonggori.
14 Ngundilo etoyi, Payilatndo gumi ewolo. Ndatelo etenggo, enendo ndawu oo biyomingga tewo? Etoni, ene oni simoo bale bidodo meno mogulu ulungga telo ewonggori. De mombimo sanggawetoyiga kumoonilo ewonggori!
15 Ngundilo etoyi, Payilatndo, oni simoo baledo ewonggoku, ngundilo nangge elo ingolo, ene Barabas andangetoni toongewolo. Ene Yesus yolo, me oni yunootoni, tulimbo gisasalu, uleyi biyomi yewolo. Kootusina, ngu de mombi sanganimo sanggawetoyi kumoowa.

Me Onindo Yesus Yumooyinolo Mande Ewonggori (Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)

16 Me onindo Yesus yolo, Payilatlo ende pawaloko oolelo, ngunonggo, me
oni gidalega bidodo negoyelootoyi, mayelo gooboongoowolo.
17 Me onindo gooboongoolo nenggulo seleyingongga yolo, Yesus teyi-
nowolo. Uto sanggilidodomu yolo, ngundo Yesuslo tomokuyi tewolo. Ngu
uto sanggilidodo tomokuyingga ngu yolo, Yesus tabangomo kuduwooyi-
nowonggori.*
18 Ngundilo telo, Me oni ngundo damoni yelo, Yesus doongeyimo tabadoli
telo, nggunuwoolo ewonggori. Ge mayeteku nga, ge Yuda onilo mela oo
bidodo sobowooyingo oni koleteyingo ulunggaku nga! Ewonggori.
19 Ngundilo elo, mata yolo, ngundo Yesus tabangomo oololongoolo utolo,
mukendolo, kenolo, elo, Yesus tanggeyemo boodooye oondookelo, oni
oowooye bingamiye okootenggoku, ngundilo tewonggori.
20 Ngundilo telo, me onindo Yesus yumooyinolo yokolo, ariya, Yesusno
nenggulo seleyingonggaku andangelo yokolo, Yesus, enengo nengguloni
yolo, Yesus teyinowolo. Ngundilo telo, Yesus yolo, de mombimo boolowoow-
elo, yolo oolouwonggori.

Oniku Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawewonggori (Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

21 Ngundilo oololo, ooleko oni gula oowooyi Sayimon ngu endeni oowooyi
Sayirin. Ngu oningga ngu, ene degunonggo ende uwelo mayewolo. Say-
imon, enengo nangosumoongo elayaga ngu oowooyali Aleksanda, Rupus.
Me onindo oolekonggo dowoolo, woosoolo, Yesuslo de mombigaku inootoyi
koolowoowolo.
22 Ngundilo telo, me onindo Yesus yolo, mela musiyo gulano oolouwong-
gori. Ngu melangga, ngu oowooyi Golgata. Golgata oowooyingga, ngulo
damoni ngandilo: tabaye wembuyi musiyo.
23 Golgatano mayelo, nguno sono kowoododo goobooyingo, ngu Yesus
inowelo tewolo. Ngundilo tetoyi, ene Yesusndo ngu sono kowoongga ngu
yokolo, ene ma newolo.†
24 Ariya, ene Yesus de mombimo dowoolo sanggawewolo. Ngundilo
telo, Yesuslo nengguloni, ngulo ebe dagadaga koondoonge telo, oni onendo
dagayelolo ngu, enendo yowolo.
25 Yesus de mombimo boolowooyingo ngu, suwoononggo sa oolelo, mela
yanggango yeteku nalungga nguno, sa gaboyi nalu kandegula gidembolo
namolaya (9:00am), nguno sanggawewolo.
26 Yesus tabango sanganimo de mombi sosowoomo so uyi gula ngandilo
nakangowolo. Yuda Onilo Mela Oo Bidodo Sobosobo Oni Ulungga Oolengo.
Ngundilo nakangowolo.‡
27 Oni biyomi elayaga, Yesus tanggeyi gide gide booloyelowolo. Oni gula
kandeyi koondosina, gula kandeya dedalesina booloyelowonggori.
28 Ngundilo teyingo ngu, kuli oolengo, Anutlo mandeno nakangoyingo
ngulo engge tunootete. Ngu ngandilo:
Ene oni biyobiyomimboya oluwonggolo ewolo. *Ayisaya 53:12*

---

* **15:17:** Ngu tomokungga ngu ko kumba seleyingongga nguya ngu, mela ngalo sobosobo oni tabango koleteyingo, ngulo sunggi ngundilo teyinoyingo. † **15:23:** Ngu sono kowoongga ngu sanggawetoyi, ogingoyingo ingoweloyingga ngu kiniteni, elo, inowelo teyingo. ‡ **15:26:** Yuda onino oni ulungga ngu mandega, nguno ulewolo. Ngu mandega ngu, enengo mbumbuwanilo nakangolo, etuyeloyingo.

29 Oni simoo bale mayelo, kenolo, yumooyinolo mande elo, tabadoli telo
ewonggori. Ehe! Ge nga oningga ngando yambo ya tootoongolo yokolo,
nalu kabusagomo ko yewelo ewonggori.
30 Ariya, ataga gengombo de mombi ngu yokoya, melako ombu! Ewong-
gori.
31 Ngundilo tetoyi, asa, Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo oni ko-
leteyingo, Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo nguya Yesus
yumooyinolo mande ewolo. Kenoyi! Ene oni gidalega yomosiyeloote. Ene
enengombo hooloowewelo ma ingoote.
32 Nga Iserello mela oo bidodo sobosobo oni koleteyingo ulungga, Kristus,
ene de mombi yokolo, ombutoni ngu, asa, noole ngu kenolo, nowoondon-
ayimo hamoo tewa! Ewolo. Oni elayaga, Yesus tanggeyi gide gide de
mombimo elayaga nguya, Yesus yumooyinolo mande ewoliyo.

Yesus Kumoowolo
(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

33 Sa kewooloko (12:00am) oolengo, mela bidodo suwoo ooleli ulungga
telo, oololo, sa nemimo uyingo (3:00pm).
34 Ngu naluno, Yesusndo meno yanggango ulunggalo ewolo. Eloyi Eloyi
Lama Sabakatani? Nga mandega ngalo, damoni ngandilo: Nolo Anut, Nolo
Anut, ge ndatelo noyokowolo? Ewolo.
35 Ngundilo etoni, oni simoo bale gidalega namoko oluwonggoku, ngundo
ingolo ewonggori. Ingoyi! Ene Ilayisa negongootelo ewonggori.
36 Ngundilo etoyi, oni gula kendutelo oololo, sono kowoo oowooyi Winiga
ngu towi sosowoo, nguno yelo, de sanggano gosiyolo, yeyi, Yesus manggomo
nenilo inolo ewonggori. Sobowoolo oode kenowato! Ilayisando ombulo,
andangelo, yolo, ombuwa, binelo? Ewonggori.
37 Yesus ki ulungga elo, yuka yokolo kumoowolo.
38 Yesus kumootoni, asa, Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel,
nguno towi ulunggaku awu wengamonggo kewoolokuli pitilo, oosowoolo,
ombulo, wenga melako goloongewolo.
39 Ariya, me onilo tabango, ngundo Yesus omukumundoongomo dikalo,
kenondadangelo oluwoku, ngundo Yesus ngundilo telo, kumootoni ngu,
kenolo ewonggori. Hamoo oolengo. Nga oningga nga, ngu Anut Nangoni!
40 Ngundilo etoni, bale gidalega yowokoyi dikalo, kenondadangelo olu-
wonggo. Ngu bale ngu kewooloyemo, bale kabusa oowooyi nga, Mariya
Magadala; Mariya, Yems, bebeyi oowooyi Yosis nguya, namoyali; ko, Salomi,
ngundo oluwonggo.
41 Ngu bale ngu, kuli Yesus Galili melako sulena teyinolo, yade ngunonggo
bale gidalega nguya keyolo, Yerusalem endemo enedodo mayewolo.

Arimatiya Mela Oningga Yosep, Ngundo Yesus Bingo Melengoowolo

42 Ngu nalungga ngu oololo suwootetoni, kundingi nalu yangeni, ngulo oo
yomosiyoyingo naluwolo.
43 Ngu nalungga nguno, Yosep Arimatiya oningga, ngu tabango oni
goobooyingo, ngulo oni gula bingamidodo, ene Anutlo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngulo naluni enengo oni simoo bale sobowooyeloweloyi, ngu
sobowoolo oluwolo. Ene yanggango telo, Payilat tanggeyimo oololo, Yesus
bingombolo ewolo.
44 Ngundilo etoni, Payilatndo Yesus kumoowo, bine; ngundi ma ku-
moowo, binelo, ingondudu ulungga telo, asa, me onilo tabango gula
negongolo, sumoo inolo ewolo. Oninggaku, kuli kumoowo, binelo? Ewolo.

45 Ngundilo sumoo etoni, me onilo tabangongga, ngundo Yesus kuli
kumoowolo ewolo. Ngundilo etoni, ingolo, asa, bingongga ngu, Yosep
yokoyinowolo.
46 Ngundilo yokoyinootoni, asa, Yosepndo oololo, kumba namboyi gula
uliyolo, oololo, Yesus bingo andangelo yowolo. Ngundilo telo, kumba
nomboyingga, ngundo Yesus bingo doobengolo, mbimboongolo yolo, oololo,
digi meleyi gula onindo kuli selo digi kowu ngundilo tewolo. Ngu melengga
nguno, Yesus bingo melengoolo, asa, mele manggowo ngu digi gula ulungga
wenggelemoolo, ngundo ukingowolo.
47 Mariya Magadala balega, ngu Mariya, Yosis nemi elayaga, ngundo,
Yesus melengootoyi kenowolo.

16

Yesus Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

1 Yudalo Kengeyingo nalu oowooyi Sabat kinitetoni, Mariya Magadala
balega; ngu Mariya, Yems oningga ngu nemi; bale gula oowooyi Salomi,
ngundo kumu, bo ulumi ndindingo gome ngu uliyowolo. Ngu bo ulumi oo
ngu yolo, oololo, ngundo Yesus bingo moondeyi sonowoolo, yomosiyowelo
tewonggori.
2 Kowooyingo ngulo nalu koleteyingo ngu, Sande suwoononggo sa oole-
toni, ene oni meleno oolouwolo.
3 Ngundilo oololo, enengo nangge mandelo, ingolo, ngandilo ewonggori.
Onendo noole hoolooweyelolo, digi ulungga mele manggowo ukingoyingo,
ngu andangewalo? Ewonggori.
4 Ngundilo elo, oololo, doongetelo, mele manggowo kenootoyi, digi
ulungga mele manggowoomo ukingoyingo nguno kini. Ngu digi ulungga
mele manggowoomo ngu kuli andangewonggori.
5 Ene oololo, mele newendemo uwonggori. Ulo, doongetetoyi, oni
simoo kosiyi gula, ngu mele newendemo nenggulo namboyi pelungga
telo, kandeyi koondosina bibitetoni kenowonggori. Ngundilo kenolo, ene
soliyokowonggori.
6 Ngundilo kenootoyi, simoo kosiyiga meleno ngundo ewolo. Ye ma
soliyokowelo. No ingooteno. Ye Yesus Nasaret oningga de mombimo
sanggawelo uleyi kumoowokungga, ngu erewelo mayetenggo. Ene kuli
ootookoowolo. Ene ngano kini. Nga kenoyi! Yewonggoku musiyo nangge
nga.
7 Ene, ye oolouya, enengo sulena onino eya, Pitano nguya eyi. Yesus
ngu koletelo, Galili melako ooloute, eya eyi. Ye ngu Galili melako ene
kenowanggo. Yesusndo kuli yeno eyingo ngundilo ewolo.
8 Ngundilo ingolo, ngu bale ngu mele sodedo yokolo, endesina oolelo
sawoliyo. Ene soliyokolo, sosolelo, ene oni gulano mande gula ma ewoli.
Ndatelo ngulo, ene sosolelo mboolomboolo tewoliyo.

Mariya Magadala Balega, Ngundo Yesus Kenowoliyo
(Matiyu 28:9-10; Yon 20:11-18)

9 Kowooyingombolo nalu koleteyingo ngu, Sande suwoononggo oolengo,
Yesus ootookoowolo. Yesus ngu koletelo, Mariya Magadala balega nguno
tunootewolo. Ngu balega nguno, kuli Yesusndo mela yuka biyomi kandeg-
ula gidembolo elaya andangewolo.
10 Mariyando Yesus kenolo oololo, oni Yesusya endeyoyingo, ngundo ngu
nowoondoye kowuli ingolo, sendolo oodoyi, nguno ewoliyo.

11 Mariyando ngu oni nguno ewolo. Yesus keda ooloote! No kuli
kenooteno! Elo etoni, ngu oni, ngundo mandega ngu ingolo, ene nowoon-
doyemo hamoolo ma ingowonggori.

Sulena Oni Elaya Ooleko Yesus Kenowoliyo
(Luk 24:13-35)

12 Kootusina, sulena oni elayaga, ende yokolo, oole keyolo ooloutoli,
nguno Yesus, ene guladilo oolengo telo, sulena oni elayaga ngu doongeyal-
imo tunootewolo.
13 Ngundilo tunootetoni, ngu oni elayaga ngundo oololo, sulena oni
gidalegano ewoliyo. Ene, sulena oni gidalegado, ngu oni elayaga, ngundo
Yesus kenowoliku, ngu etoli, mande ngulo nowoondoyemo hamoo etelilo
ma ingowonggori.

Yesusndo Enengo Sulena Oni, Ko Yunowolo
(Matiyu 28:16-20; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)

14 Kootusina, sulena oni kande elaya kegidembolo gulanangge, ngu oowali
newelo bibitewonggori. Yesus ngu kewooloyemo tunootewolo. Yesusndo
yeyolo, mamana yelo ewolo. Ye nowoondoye yanggango yetoni, ye nowoon-
doyemo hamoo ma teyingolo ewolo. Ndatelo ngulo, ene ootookoowoku, ngu
kenolo, ngundo etoyi, ye ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
15 Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye oolouya, mela bidodomo mande
keda mesalango nga wesiyoya, oni simoo bale bidodo oolengomo eyi.
16 Oni ene newendemo hamoo ingolo, ngunonggo ene sono (kindingiy-
imbo) sonowoowaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngu yootoni, ene
Anutlo oni telo oluwa. Ene, Anutno newendemo hamoo elo, ma ingowoku
ngu, ene Setanlo ende biyomi, de nombo ma kumooweloyi, nguno ulo
oluwa.
17 Ariya, oni nolo oowoone, ngulo nowoondoyemo hamoo tewaku, ngulo
sunggi guladilo guladilo yeni tunootewa. Oni simoo bale goweyemo
yuka biyomi oodoyi ngu, asa, no oowoonemo ngu oomboolo biyomi ngu
oweyelootoyi sawanggo. Ene mande mebuyi keda oowooyingga nguya
ewanggo.
18 Ene kandeyebo sile biyomi dowoolo okoolo, ko, ene sono oo biyomi oni
nelo kumooweloyi, ngu nelo ngu, ene ma kumoowanggo. Ene ngu ooga,
ngundo ma yombuliyelowa. Ene sayi oni tabayemo kandeye okootoyi, sayi
oni ngu mete tewanggolo ewolo.

Anutndo Yesus Yolo, Sambono Oolewolo
(Luk 24:50-53; Aposel 1:9-11)

19 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngundo enengo sulena oni
mande yunolo yokolo, ene Anutndo yolo, Sambo endemo oolewolo. Yesus
ngu Anut kandeyi koondoyisina bibitewolo.
20 Yesuslo sulena oni ende mela bidodomo salo, mande ngu wesiyolo
ewonggori. Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo enedodo ootoolo, ngunonggo
ko telo, enengo mandeni ngu yanggango teyinowelo, oo damoni sungo
oolengo guladilo guladilo onindo ma teweloyi, ngu telo, oni simoo bale
etuyelowonggori. Mande ngu hamoo oolengo.

Luk
Luklo Mande Tabango

Luk ngu, ene Yesus enengo keyimo sulena oni ngu keyemo ma ombuwolo. Ngu ene Yuda oni kini. Ene Girik oni gula. Ingondudu oni, ngundo ngu, Luklo ende damoni ngu Antiyok, Siriya mela gidesina, ngunonggo ingolo ewonggo. Luk oningga ngu, sayi mambu yomosiyeloyingo oni. Oni simoo bale kenolo yomosiyoweloyi oni oowooyi Dokta. Girik mande damoni oolengo ngu, Luklo mandeni, ene mande elo, ko oo gome nakangowelo ngu oo bidodo, ene watayi telo, ngulo ene nakangowolo.

Nga bukga nga, ngu koleteyingo, oo ngu Lukndo nakangowolo. Nga bukga ngando ngu, Girik oni simoo bale ingondudu yunolo, Yesuslo mandeni ngu wesiyolo oni simoo bale Yesuslo mandeni ngu ingoya, nowoondoyemo ingootoyiga, hamoo tenilo nakangowolo. Ene nga mandega nga nakangoyingo ngu, ene oni sowe gidalega, Yuda oni simoo bale kini, nguno mande wesiyolo ewolo.

Lukndo Nga Mandega, Nga Tiyopilaslo Nakangowolo

1-2 Oni ulungga Tiyopilas, kuli oni oowooyingga kandeye tewoongolo, Kristusndo noole kewoolonayimo ko telo ene tunootewoku, ngu bidodo nakangowolo. Ene oni Yesus enengo doongeyembo kenowonggoku ngulo mande etoyi, oni sungombo ngulo mande ingolo wesiyolo etoyi, ngu ingolo nakangowolo.

3-4 Ngulo ngu, no nguya nga mandega nga gengo nakangooteno. Nalu pelunggano nga mande oo ngalo sumoo oowooyingga telo, damoni bidodo ingolo yowelo, asa, no mande nenengo oolengo kuli tunootewoku, ngu ataga nakangooteno. Ngulo ge komo gome nenengo oolengo ingo. No nga mandega nga nakangolo ge etunggelowonoku, ngu hamoo mande oolengo.

Anutlo Sambono Oni Oowooyi Engel Onindo Yon Tunoo Teweloyimbolo Sekarayiyano Ewolo

5 Ngu naluno, Herodndo Yudiya mela oo ngu bidodo sobosobo oni koleteyingo oodoni, ngu oni gula oowooyi Sekarayiya, ngundo Anutno woolo yeyingo oni telo oluwolo. Anutno woolo yeyingo oni ngu, Abayisa ngu Sekarayiyalo woolo yeyingo oni, watangga ngulo osiye. Ngulo baleyi oowooyi Ilisabet ngu, Eron oningga ngulo soweni.

6 Ngu oni elambalisa elayaga ngu, ene Anut doongeyimo ene oni nenengo oolengo oluwoli. Ngu elambalisa elayaga ngu Anut Oo Sembuli Ulungga, ngulo mamana mande oo ngu bidodo keyolo oluwoliyo. Ene oo biyomi gula ma tewolo.

7 Ngu elambalisa elayaga ngu, ene kuli dogoni oolengo. Ilisabet ngu ninggoo teyingo, ngulo elambalisa elayaga ngu ene simoo namboyali kini.

8 Sekarayiyalo keyimo woolo yeyingo oni ngu, ko tewelo mayewonggori. Sekarayiya ngu ene Anut doongeyimo woolo yeweloyi ko ngu teloluwolo.

9 Onindo Sekarayiyano sunggi yetoyi, ngundo ene Anutno woolo yeweloyi damonimo ene yambo ya ulunggano (Tempel) nguno ulo, Anut Oo Sembuli ulungga, nguno woolo ndindingo gomemu yewolo.

10 Ngu nalungga ngu, Anutno woolo ndindingododo yeweloyi naluwo, oni simoo bale oowooyingga oolengo endesina gooboongoolo, nguno Anutno yemboongelo oluwonggori.

11 Sekarayiya ko tewoodoni, asa, ngu naluno, Ulungga Oo Bidodo Sembuliga ngulo Sambono Engel oni gula kenootoni, woolo ndindingo yeweloyi nombo musiyo ngu kandeyi koondosina, dikatoni kenowolo.
12 Sekarayiya Sambono Engel oninggaku kenolo soliyokolo sosoleyingo ulungga oolengo tewolo.
13 Ene Sambono Engel oninggakundo sodedo elo ewolo. Sekarayiya, ge ma sosolewelo. Anutndo gengo yemboongengga ngu kuli ingowolo. Gengo balege Ilisabet, ngundo ngu nangongge simoongga yomoowa. Oowooyi ngu ge komo Yonya e!
14 Gengo nowoondoge ngu gome mete telo oluwaku, ngunonggo ge oni oni tewa. Baledo simoo yomootoni, asa, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene ngulo nguya oni oni tewanggo.
15 Ene ngu Oo Bidodo Sembuli Ulungga ngu doongeyimo, ene oowooyi ulungga oluwa. Ene Wayin sonoyi kowoomu, ko sono yanggangomu nguya ma newa. Ene nemi useyimo oolooteku ngu Yuka Kundingiyi ngundo newendemo ulo hangewa.
16 Enendo Iserel oni simoo bale oowooyingga oolengo mande yunootoni, nowoondoye yowoolengolo, enengo Anut ulungga nguno oololo keyowanggo.
17 Kuli, Anutndo Yuka Kundingiyimbo yanggango ulungga oolengo Ilayiya inootoni, ene Anutlo ko tewoku, ngundilo nangge, Yon nguya Yuka Kundingiyimbolo yanggangonimo, Anutlo ko ngu tewa. Enendo simoo bale ululu hoolooweyelootoni, nowoondoye yowoolengoya, ngunonggo enengo simoo namboye nguya hoolooweyelootoyi, nowoondoye yowoolengolo, awanamoyemboya nowoondoye goboolo gulanangge yewanggo. Oni Anutlo damoni ma keyootenggoku ngulo nowoondoye nguya enengo mandeni ingolo keyowanggo. Ngundilo damoningga ngunonggo oni simoo bale bidodo nowoondoye yomosiyootoni, oo bidodo Sembuli Ulungga ngulo mandeni ingowanggolo ewolo.
18 Sekarayiyando Sambono Engel onino ewolo. Noole balenemboya kuli dogoni yewoloku, ngulo simoo yomooweloyi naluwo ngu kuli kini tewolo. Ngundilo ngulo, no gengo mandega eteku ngu, ndatelo telo ingootoowe hamoo tewa? Ewolo.
19 Ngundilo etoni, Sambono Engel oni enebana mandeni gumilo ewolo. No Gebiriyel Anut doongeyimo dikalo oolooteno. Anut enengombo no sulenelootoni, no geno mande gome nga wesiyolo ewelo ombuteno.
20 Ariya, ge ingo! Ge nolo mandene nga nowoondogemo hamoo ma tete. Ngulo ngu ngandilo, ataga gengo gagige ngu wetumootoowe, ge mande ma ewa. Kootusina, nga oo nga tunootetoni ngu, nolo mandega nga, ngu hamoo oolengo enengo naluno engge tunootetoni ngu, asa, ge mete ko mande ewalo ewolo.
21 Oni simoo bale Sekarayiya, sobowoolo ingondudu bulibali ingolo ewonggo. Ndatelo ngulo, Sekarayiya nalu pelungga ene ya gumi kundingiyingga, nguno ootoolo endesina ma oolewolo ingootenggo.
22 Kootusina, Sekarayiya endesina oolelo, oni simoo baledoya mande eweloyi kini. Ngundilo ngulo, ene ingoyingo, ene ya gumi kundingiyi newendemo ameno oo sungo guladiloga Anutndo etungootoni kenootelo ingowonggori. Sekarayiya, ngu kandeyibo nangge mande tewootewoongolo enedodolo ewolo. Gagingo manggowo ngu wetumootoni, mande eweloyi ereremo kini.
23 Kootusina, Sekarayiya enengo ko kini tetoni, ngu naluno, ene enengo endemo ko toongewolo.

24 Kootusina, Sekarayiya baleyi oowooyi Ilisabet, useyidodo tewolo.
Ngundilo tetoni, Ilisabet, ya newendemo kombo kandegula kombitelo
oluwolo.
25 Oode ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayembo, ataga nolo
sumange tenunolo, oni simoo bale doongeyemo oyumonengga ngu andan-
genunowolo ewolo.

Sambono Engelndo Mariyano Yesus Tunooteweloyi, Ngulo Ewolo

26 Ilisabet, kombo kandegula gidembolo gulanangge useyidodo tewoolo.
Ngu naluno, Anutndo Sambono Engel oni oowooyi Gebiriyel suleyootoni,
Nasaret, ende ulungga, Galili melako, nguno oluwolo.
27 Ngu endemo nguno, ene bale buniyo gula, ene simoo gulaya ma
weleyingongga, nguno mande yolo oolouwolo. Ngu balega ngu simoo
gulano kametenilo sunggi yewolo. Ngu simoongga ngu oowooyi Yosep.
Yosep ngu Dewitlo soweni. Ngu balega ngu, oowooyi Mariya.
28 Gebiriyel eneno oololo ewolo. Ge oni oni teya ootoo, Anutndo ge
bingamingge awuno okoote. Anutndo kumana ge gunooteku, Oo Sembuli
geya oolootelo ewolo.
29 Mariyando ngu mandega ngu ingolo, sosolelo, ingondudu ulungga telo,
enengo newendemonggo ewolo. Ndawugalo ngulo, ngu simoongga ngundo
ombulo nono ngandilo ete? Ewolo.
30 Anutlo Sambono Oni Engelndo Mariyano ewolo. Mariya, ge ma
sosolewelo. Anutno newende ngu gengo gome ingolo, sumangeni gunoote.
31 Gome ingo! Ge usenggedodo telo nangongge simoongga yomoowa. Ngu
oowooyi ngu, ge komo Yesusya e!
32 Ngu oningga ngu, oni ulungga oolengo oluwa. Ngu oningga nguya
ngandilo ewanggoku, ene Anut bingaminidodo enengo nangonilo ewolo.
Anutndo ene yolo, sobosobo oni koleteyingo ulungga yetoni oluwa. Enengo
osiyi Dewitndo sobosobo koleteyingongga, ngundo ko tewoku, ene ngundilo
nangge ko tewa.
33 Ene ngu oo bidodo sobosobo koletelo oni, ngundo ngu, Yekob Iserel
ngulo soweni, ngulo sobosobo suwoo suwoo oluwa. Enengo oo bidodo
sobowooteku nalu ngu ma kinitewalo ewolo.
34 Mariyando ngundilo ingolo sumoo ewolo. No simoo gulaya ma
welewolo. Ngulo gengo mandega eteku ngu, ndatelo telo, engge tunootewa?
Ewolo.
35 Sambono Engelndo mande gumilo ewolo. Anutlo Yuka Kundingiyi ngu
geno ombuwa. Anutlo yanggangoni awuno oolengo, ngundo ge wilinggelolo
kuduwoonggunowa. Ngundilo tetoni, kootusina ngu simoongga ngu ge
yomoowa. Onindo enedodo ngandilo ewanggo. Ene oni kundingi, Anut
Nangonilo ewanggo.
36 Ingo! Momongge, Ilisabet ngu, ene kuli bale dogoni ngu, ene nguya
useyimo simoongga ooloote. Kuli ngu, oni sungombo ewonggori. Ene
ninggootete ewonggori. Ene ataga useyidodo oodoni, kombo kandegula
gidembolo gulanangge kuli yokowolo.
37 Melako ngano, ko gula Anutndo teweloyi, kowuli ma ooloote. Hamoo
oolengo kini. Anutndo ene oo bidodo temukowalo ewolo.
38 Mariyando gumi ewolo. Ene ngu ooga ngu nono eteku, ngu mete
tewa. No ngu oo bidodo Sembuli, ngulo sulena bale nanggelo ewolo.
Ariya, Sambono Oningga, ngundo Mariyando oo teteku ngu ingomukolo,
ene toongewolo.

Mariyando Ilisabet Kenowelo Oolouwolo

39-40 Ngu naluno, Mariya ootookoolo oo bidodo yomosiyolo, sodedo-
nangge yade yade oololo, Yudiya melako ende gula puli sanganimo nguno
oolewolo. Ene Sekarayiyando yano oololo ya newendemo ulo, Ilisabetno
ewolo. O momo, Ilisabet! Elo ewolo.
41 Ilisabetndo, Mariyalo, manggowo ingootoni, Ilisabet useyimo simoon-
gonggaku palelo ooletoni, Yuka Kundingiyimbo Ilisabetlo newendemo ulo
hangewolo.
42 Ngundilo tetoni, ene ki ulunggalo ewolo. Anutndo ge Kumana
gunooteku ngu, gedo bale gidalega ngu dagayeloote. Ge usenggemo
nangonggega oolooteku nguya ene kumanadodo.
43 No ndatelo ngulo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo
nemi, no bingamine okoowelo ombute?
44 Ingo! No mande gula geno ewelo. No sodenembo gengo manggoge
ingootoowe, usenemo simoongga oolooteku, ngando palelo oolelo, oni oni
tete.
45 Ndawugalo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande
wesiyolo eteku, ge nowoondoge hamoo teteku ngulo engge tunootewa.
Ngulo ngu, Anutndo ge sobogelootoni, ge mete oni oni tewalo ewolo.

Mariyalo Yambo

46-47 Mariyando ewolo. Nolo nowoondonemonggo Oo Bidodo Sembuli,
ngulo bingami oowooyi hahangelo okooteno. Nenengo gabone ngu Anutlo
oni oni tete. Anut ngu nolo hooloowenelowolo.
48 No kuli ngu, enengo sulena bale owoolongo oodoowe ngu, Anut
enengo sumange nunowolo. Asa, ngundilo ngulo, oni simoo bale kootusina
tunootewanggoku, ngundo nguya nolo oowoone bingamine okoowanggo.
49 Anut yanggangonidodo oolengo, ngundo oo ulungga telo, no nunowolo.
Enengo oowooyi kundingiyi oolengo olini!
50 Enengo sumangeningga ngu, oni enengo ingolo oowooyi okoolo
manggowo keyolo oolootenggoku ngu, ko kootusina ngulo oni sowengga
tunootewanggoku, ngu bidodomo nguya oluwa.
51 Enengo kandeyi yanggangomo, ngundo ko yanggango oolengo nenengo
tete. Oni ene nowoondoyemonggo enengo bingamiyembolo nangge in-
golo endeyootenggoku, ngundilo oni ngu, ene oweyelootoni, sungo sungo
sawanggo.
52 Ene mela ngalo oo sobosobo oni yanggangoyedodo ngu yowoosootoni,
enengo oowooye ameno ombutoyi, oni oowooye kini ngu yowokolo, enengo
oowooye bingamiye okootoni, awuno oolewanggo.
53 Anutndo oni oodoolo kumoolo oolootenggoku ngu, ene oo gomemu
yunootoni, oni sitowiyedodo telo oolootenggoku ngu, Anutndo ene
oweyelootoni, kingo kande sawanggo.
54-55 Ene kuli osinaye Ebarahamno mande elo gosiyoyingo, ngulo nowoon-
doyi telo, enengo simooye kootusina tunootewanggoku, ngulo sumange
yunowa. Ngulo ngu, ene noole enengo ko oni Iserel hoolooweyelolo
sumange yunowalo ewolo.
56 Ngundilo elo, Mariya, ngu Ilisabetya, kombo kabusa oode yokolo,
enengo endemo ko toongewolo.

Ilisabetndo Yon Yomoowoowolo

57 Ilisabetndo simoo yomooweloyi naluwo tunootetoni ngu, ene nangoni
simoongga yomoowolo.
58 Ilisabetlo ende goboolo oni ko enengo sulena oniku nguya Ilisabetlo
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Ulungga, ngundo sumange teyinolo

simoongga inowoku, ngulo mandeni ingolo, oni oni ulungga oolengo tewolo.
59 Nalu kandegula gidembolo kabusa, nguno (nalu 8) mayelo simooyenggaku moondeyi yomosiyolo, sunggi yeweloyimbolo yambo ya ulunggano, (Tempel) mayewonggo. Mayelo, gooboongoolo simooyengga ngulo oowooyi enengo eweyi oowooyi Sekarayiya ewatolo ewonggori.
60 Ngundilo etoyi, simooyengga ngu nemimbo ngu mandega ngu gumi ewolo. Kini, noole komo oowooyi Yonlo ewatolo ewolo.
61 Oni sungokundo nemimboya mande gumi ewonggo. Gengo gumoogumoongge degooge gula oowooyi ngundilo kinilo ewonggori.
62 Ngundilo telo, kande tewootewoo telo eweyi sumoo inolo, eweyimbo nangoni oowooyi ndatelo ewalo ewolo.
63 Sekarayiyando oo nakangoweloyi, oo ngulo kandeyibo tewootewoo telo sumoo ewolo. Ene nguno nangoni oowooyi nakangowelo, elo oowooyi Yonlo nakangowolo. Oniku ngundilo kenolo, ngulo ingondudu ulungga tewonggori.
64 Ngundilo nakangootoni ngu, asa, Sekarayiyalo gagingo tango yetoni, ene mande elo, Anut bingamilo okoowolo.
65 Ngundilo tetoni ngu, enengo ende goboolo oniku bidodo sosolewonggori. Ngulo mandeni ende ende toongetoni, ngulo mande mande ulungga elo ingolo, Yudiya mela pupulimo oolootenggoku oni, ngu bidodomo oolouwonggori.
66 Oni bidodo ngu mandega ngu ingolo, ngulo ingondudu ulungga nowoondoyemo ingolo ewonggori. Kootusina, ngu simooyengga ngu ndawuga tewa? Elo ewonggori. Oni simoo bale ene ingoyingoku, Anut oo bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo yanggangoni, ngundo ngu simooyengga ngu sobowoote.

Sekarayiyando Yambo Utolo, Anutlo Bingami Okoowolo

67 Yuka Kundingiyimbo eweyi Sekarayiya, newendemo hangetoni, oo kootusina, tunooteweloyi ngu koletelolo ewolo.
68 Noolengo oo bidodo Sembuli Sembunaye, Iserel onilo Anutga, ngulo bingami okoowato. Ndawugalo ngulo, ene noole hoolooweyelowelo ombulo, noole enengo oni simoo bale uliyelowoolo ko yoyowelo ombuwa.
69 Anutndo enengo ko oni Dewit, ngulo sowenimonggo oni yanggango gula yeni, dikalo ngu, ngundo noole ko yoyowelo.
70-71 Ene kulimi enengo ingondudu eyingo oni kundingiyi, ngu manggoyemo mande ngundilo elo gosiyootoni, Anutndo noolengo longge oni yanggango ngu kandeyemonggo noole ko yoyolo; oni nooledodo nowoondoye biyomi yelo boguwootenggoku, ngu kandeyemonggo nguya ko yoyowa.
72 Ene noolengo osisambanaye ngu sumange teyunolo hoolooweyelowolo. Ene kulimi sunggi mande kundingiyi elo, ngulo suwoo suwoo ingondudu teloloote. Ene ma kapengoyewa.
73-75 Ene hamoo mande solumimonggo Ebarahamno sunggi mande ngandilo ewolo. Ene noolengo longge oni kandeyemonggo andangeyelolo yoyootoni, ngulo noole Anutlo koni tewelo ma sosolewato. Noole nalu bidodomo keda ootoolo, nguno ngu, noole gome nenengo oolengo kundingiyi ootoolo; asa, noole enengo koni damoni kundingiyimo, ko damoni gome nenengo nguno noole mete enengo doongeyimo endeyowato.
76 Ngundilo elo, Sekarayiya yowoolengolo nangoni kenolo ewolo. Ge nangone, oni geyolo geya elo Anut awuno oolengo ngulo ingondudu eyingo

onilo ewanggo. Ge Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngu koleteyinolo ngulo
oole yomosiyoyinowa.
77 Gedo enengo oni simoo bale ngu, ngulo mande elo etuyelootoyi, ene
nguno ingowanggo. Ene enengo mbumbuwaye andangeyunolo ko yoyowa.
78-79 Noolengo Anutga ngulo sumange ayibiyi ulungga, ngundo noolengo
ngandilo tete. Anutndo enengo nangoni suleyootoni ombuteku, ngu
noolengo nowoondonaye oo biyomi oolooteku andangeyunowa. Ngu
sengelo ooleli toongooteku, ngundilo ene oni nowoondoyemo ooleli biyomi
oolooteku, ngu himi yunowa. Ene Sambo ende himingga ngu yeni, nooleno
ombulo himi ngu, oni ooleliko oolootenggoku, ko oni kumoowelo telo
oolootenggoku nguya himi yunowa. Noolengo kenaye yoonenengootoni,
ayibi imakeyingo, oole metemimo nguno oololo ombulo tewatolo ewolo.
80 Kootusina, ngu simooyenggaku ulu tetoni, enengo goweyi ingonduduni
yukani nguya yanggangonidodo ulu tewolo. Ene toongelo, deguno oni kini
melako nguno enesu nangge oluwokuno, ngu nalu nguno, ene Iserel oni
simoo bale doongeyemo, Anutlo mande etuyelowelo tunootewa.

2

Mariyando Yesus Yomoowoolo
(Matiyu 1:18-25)

1 Ngu naluno, mela bidodomo sobosobo oni koleteyingo, oowooyi Sisa
Ogastas, ngundo mamana mande gula yelo ewolo. Mela bidodomo, oni
simoo bale komo bidodo oowooye bukno nakangowelo ewolo.
2 Sayiriniyas oningga, ngundo Siriya mela ngulo Gabman sobosobo
koleteyingo oluwolo. Ngu nalungga nguno, amana oolengo damoni yelo,
oowooye bukno nakangowolo.
3 Ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo enengo ende damonimo salo,
nguno oowooye bukno yewonggori.
4 Ngundilo ngulo, Yosep ngu Dewitlo soweni, ene Galili melako
Nasaret ende ngu yokolo, ene Yudiya melako Dewitlo endemo yade yade
oolouwoliyo. Ngu endega ngu, oowooyi Betelehem.
5 Yosep ngu enengo bale sunggi yeyingo, ngu oowooyi Mariya nguya
oolouwoliyo. Ene oowooyali bukno yeweloyimbolo. Ngu nalungga ngu,
Mariya useyidodo.
6 Yosep Mariya elaga ngu endemo nguno oodoli, Mariya simoo yomoow-
eloyi nalu tunootewolo.
7 Ngu naluno, endemo weleweloyi ya ngu kuli onindo ndindi tewonggori.
Ngulo ngu, elambalisa bulmakaulo yano oololo oode, nguno Mariya nan-
goni gogolo simoongga yomoolo, towimbo doobengolo yolo, bulmakaulo oo
neyingo koondomo yeni welewoolo. Ndatelo ngulo, weleweloyi ya onindo
kuli ndindi tewonggori.

Engel Onindo Sipsip Sobosobo Onino Ewolo

8 Ngu melasina nguno, sipsip sobosobo oni gidalega ende dabemimo
suwoono Sipsip sobowoolo oluwonggori.
9 Oo Bidodo Sembuli Sembunayembolo Sambono Engel oni, ngundo
sipsip sobosobo onino ombulo tunootewolo. Ulunggado enengo solu himi
dulidalini ulungga yeni ombulo, ngundo sipsip sobosobo oniku pawayelolo
himi yewolo. Ngundilo tetoni ngu, sipsip sobosobo oniku sosoleyingo
ulungga tewonggori.

10 Ene Engel gulado mande yunowolo. Ye ma sosolewelo! Ingoyi! No
mande gome mesalango ngu yengo yolo ombuteno. Ngundo ngu oni simoo
bale bidodo yoyeni, oni oni tewanggo.
11 Ngu sa nalunggano nguno, Dewitlo endemo bale gula simoo yomoote.
Ngu simoongga ngu noolengo oo bidodo Sembuli Sembunaye. Ene Kristus,
Anutndo sunggi yetoni, Noole Ko Yoyowelo Sunggi Yeyingo oni ngu!
12 Ye ngu simooyengga ngu kenoweloyi, sunggi ngu ngandilo. Kumbabo
doobengolo, bulmakau, ngundo oo neweloyi koondomo yetoni, welooteku
ngu! Elo ewolo.
13-14 Sambono Onindo ngundilo etoyi, ariya, sodedonangge Sambono Oni
oowooyingga oolengo ombulo tunootetoyi, gooboongoolo, Anut bingami
okoolo, yambo utolo, ngandilo ewonggori. Anut awuno oolengo, noole
gengo oowoongge bingamingge okoolo, noole gengo yemboongetooye, oni
simoo bale mete gedo nowoondoge yunolo, gengo imakeyingo damoningga
nguya yunowalo yambo ulewonggori.

Sipsip Sobosobo Oni Oololo Yesus Kenowonggori

15 Sambono Oniku ngundilo telo, ene ko Sambono oolewonggori. Ariya,
sipsip sobosobo oniku enengo nangge mandelo ingolo ewonggori. Noole
sodedonangge Betelehem endemo oolouya, ngu ooga ngu Oo Bidodo Sem-
buli Sembunaye, ngundo ewoku, ngu oololo kenowatolo ewonggori.
16 Ngundilo elo, ene sodedonangge oololo, Mariya Yosep elaga yeyolo, ko
simooyenggaku bulmakaulo koondomo wetolo oodoni kenowonggori.
17 Ngundilo kenolo ngu, Sambono Onindo ngu simooyengga ngulo mande
ewonggoku ngu, wesiyolo ewonggori.
18 Oni simoo bale bidodo, Sipsip sobosobo onindo mande ngu etoyi ingolo,
ene mande ngulo ingondudu ulungga oolengo tewonggori.
19 Ene nemi Mariyando, ngu mande ngu bidodo gome newendemo yelo,
gome dowoolo, ene mande ngulo ingondudu teloluwolo.
20 Sipsip sobosobo oniku, enengo kono ko oololo, Anutlo dulidalini
Sambono Onindo etoyi, oololo kenowonggoku, ngulo ene Anutlo oni oni
telo, oowooyi bingami okoololuwolo.

Simiyon, Ana Elagado Anutlo Yambo Ya Ulunggano (Tempel) Nguno Yesus Kenowoliyo

21 Kootusina, sa nalu kandegula gidembolo kabusagomo (Nalu 8)
simooyengga ngu moondeyi yomosiyoweloyi naluwomo, oowooyi Yesuslolo
ewolo. Mariya useyidodo ma teyingomo ngu, oowooyingga ngu Engel
oninggado ewolo.
22 Moseslo mamana mandeno eteku, Mariya ngu keyolo oodoni, ngu
nalunggaku tunootetoni, ene yambo yano ulo, Anut doongeyimo ko
goweyi metemi teweloyim oolouwolo. Ngundilo ngulo, Mariya, Yosep
elambalisa, ngundo Yesus yolo, Yerusalem endemo oololo, goobooyingo
ya ulunggano (Tempel), nguno Oo Bidodo Sembuli Sembunayemo woolo
yewelo oolouwonggori.
23 Ngu Oo Bidodo Sembuli ngulo mamana mandeno nakangootoni
oolooteku ngundilo. Nemimbo nangoni gogolo yomootoni ngu, nango-
ningga ngu yolo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayingga ngulo kundingiyi oni
ewolo. Anutndo ngu nangoni gogologa ngu sunggi yeyingongga, ngu enengo
ko tenilo ewolo.
24 Ngulo Anutno woolo yewelo ngu, nu kundilimanggowo ululumu elaya,
ngundi, owita duliyo elaya yolo, ngundo Anutno woolo yeweloyimbolo
ewolo.

25 Moseslo mamana mandeno ewoku, ene ngundilo tewoliyo. Ngu naluno, oni gula oowooyi Simiyon ngu Yerusalemno oluwolo. Ene Anut doongeyimo, oni nenengo gome oolengo. Ene Anutno suwoo suwoo yambo mande nangge teloluwolo. Yuka Kundingiyi, ngundo Simiyondodo oluwolo. Ene Iserel oni nowoondoye yeni, imakelo ngulo kowuliye andangeweloyi oningga, ngu sobowoolo oluwolo.
26 Yuka Kundingiyi, ngundo Simiyonno kuli ewolo. Ge oode oo Sembuli ngulo Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, Kristus, kenologo ge kumoowalo ewolo.
27-28 Ariya, Yuka Kundingiyimbo yokutuwootoni, ene ootookoolo, yambo ya newendemo uwolo. Ulo doongetetoni, Mariya Yosep elambalisa nangoyali Yesus yolo, gobooyingo yano, mamana mandeno ewoku, ngundilo tewelo ombuwoliyo. Simiyonndo Yesus yolo, dowoolo, Anut oowooyi bingami elo okoolo, ngandilo ewolo.
29 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ataga gengo ko oningga nga yokootooga, sumangenggemo oolouni. Ataga no mete kumoowano. Nolo nowoondone imakeyingo ootoolo, kuli gengombo ewolomu, ngundilo ataga tunootete.
30 No doongenembo gedo noole yoyoweloyi oningga sunggi yewoku, ngu ataga kenooteno.
31 Ge nga oningga ngu sunggi yetoyi, ombulo, oni simoo bale bidodo hoolooweyeloweloyimbolo.
32 Ene ngu solungga ngu, Yesus oni sowe gidalega yunolo, oole etuyelootoni, Anutno nowoondoye yewanggo. Ngundo ngu, Iserel oni simoo bale nguya oowooye ulungga yunowalo ewolo.
33 Yesus eweyi nemi ngu, Simiyonndo mandega eteku, ngulo soliyokolo, ingondudu ulungga tewoliyo.
34 Simiyonndo kumana yunolo, simooyengga ngu nemi Mariyano oo eme tunooteweloyi, ngulo ewolo. Ingo, nga simoongga nga ngu, Anutndo sunggi yelo suleyowoku ngu, ye Iserel oni simoo bale enengo yanggangoni ngu etuyelo. Ene ngundilo tetoni, ngulo Iserel oni simoo bale oowooyingga enengo mandeni ngu ingolo, gidalega nowoondoye hamoo tetoyi, gidalegado ene kootu inolo, enedodo sanggili tewanggo.
35 Nga nangonggega ngando ngu oni simoo balelo ingonduduye bidodo nowoondoyemo kombitelo oolootenggoku, ngu yeni, tunoo oolengo etuyelowa. Kootusina, kowuli ulungga eneno tunootewaku, nguno ge nguya nowoondoge kowuli oolengo dugebo gosanggawetoni ogingoyingooteku ngundilo ingowalo ewolo.
36-37 Anutlo ingondudu eyingo bale gula oowooyi Ana, ngu eweyi Panuwel, ko enengo soweni oowooyi Aser. Ana ngu kuli dogoni oolengo, ene kuli kameyimboya mooma kandegula gidembolo elaya (7) nangge oode, ngu naluno nguno, ngu kameyi kumoowolo. Kameyi kumootoni, enesu nggami oodoni, moomani onibi namolaya ko mooma namolaya nguya (84) nggami oluwolo. Ene (Tempel) goobooyingo ya ulunggano ngu ma yokowolo. Ene suwoo suwoo, Anutno yambo mande telo oluwolo. Ene ngundilo telo nguno, nalu oowooyingga ene oowali loogu telo, ngulo yemboongelo oluwolo.
38 Ngu naluno, Ana nguya ombulo, Yesus kenolo, Anutno eselo, Anut bingami okoolo, Yesuslo mandeni oni simoo baleno wesiyolo ewolo. Yerusalem endemo oni, ko Iserel oni ngu bidodo ko yoyoweloyi oningga Anutndo yunowelo eyingo ngu sobowoolo oolootenggoku, ngu oningga ngu, Yesusngga nga!

Yosep, Baleyi, Nangoyali, Nasaret Endemo Ko Oolouwoli

39 Yosep, Mariya elagado, ene Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngulo mamana
mandeno eteku, ngundilo temukolo ngu, asa, ene Tempel ya ngu yokolo,
Galili melako enengo ende Nasaretno ko oolouwoliyo.
40 Simooye bodagaku ulu telo, ingonduduni ulungga oolengo telo, yang-
gangonidodo tewolo. Enengo ingo ingoni, ngu gome oolengo. Anutlo
sumangeni, ngundo ene wiliyowolo.

Yesuslo Mooma Kande Elaya Kegidembolo Elaya Tetoni, Tempel Yano Oolouwolo

41 Mooma bidodomo, Yesus eweyi nemi, Yosep Mariya elaga, ene
Yerusalem endemo Anutlo sunggi kenolo dagayeloyingo oowooyi Pasowa,
nguno oololo oolooteli.
42-43 Yesuslo mooma ngu kande elaya kegidembolo elaya, (12) tetoni,
ariya, ngu nalu kundingiyingga, nguno Yosep Mariya elaga, ko Yesus nguya
yolo, ene Yerusalemno oolouwonggori. Kootusina, Pasowalo nalungga ngu
kinitetoni, Yosep Mariya elaga, oni sungoku ngu bidodo enengo endemo
endemo ko sawoliyo. Ene Yesus enesu nangge, Yerusalemno oodoni, enengo
eweyi nemimbo ngulo ma ingowoliyo.
44 Yosep, Mariya elagado, ngu Yesus ngu oni simoo bale gidalegaya kuli
oololo satenggolo ingolo, ene nguya ngu sanggano nguno ooleko doongetelo
doongetelo ooloutoli, kinitewolo. Enengo konebobeyi dobooguliyi ke-
wooloyemo doongetewoliyomu nguya kini.

45 Elayaga ngu Yesus erewetoli, nguya kini. Ngundilo tetoni, ngulo elayaga
ngu, ene Yerusalemno Yesus erewelo ko oolouwoliyo.
46 Yosep Mariya elagado, Yesus erewelo endeyolo oodoli, sa kabusa
kinitewolo. Kootusina, Tempel ya newendemo oodoni kenowoli. Yesus ene
oo nakangolo etuyeloyingo oni kewooloyemo bibitelo, mande etoyi ingolo,
ko enebana sumoo ngu oniku nguya yunolo oluwolo.
47 Ngu ingondudu etuyeloyingo oni, ngundo Yesuslo mandeni ingolo,
ko ingonduduni ingoyingongga, ko enengo mandeye gumi yootunolo
ewokungga, ngulo ene soliyokowonggori.
48 Eweyi nemi elaga nguya ngundilo kenolo sosolewoliyo. Nemimbo
ewolo. Nangone, ge ndatelo ngulo, ge nooledodo ngundilo tete?
Noya awanggeboya nowoondonale ngu kowuli oolengo yetoni, noole ge
erewenggeloyingo ulungga tetelolo ewolo.

49 Yesusndo enengo mande gumilo ewolo. Yali ndawugalo no
erewenelooteli? Nondo awalo ko teweloyi, ngu yali ngundilo ma ingooteli,
bine? Elo ewolo.
50 Ene elagado, Yesusndo mandega enedodo ewoku ngu, damoni ma
ingowoliyo.

51 Ariya, Yesus ootookoolo, eweyi nemimboya oolouwonggori. Oololo,
yade yade Nasaretno tunootewonggori. Yesus ene suwoo suwoo, eweyi
nemimbolo manggoyali keyolo, sulena yunowolo. Nemi Mariyando ngu
mande ngu bidodo ingondudunimo yelo, gome dowoolo, ingonduduwoolo
oluwolo.
52 Yesus ulu tetoni, enengo ingoyingo nguya gome ulungga oolengo
tunootewolo. Anut doongeyemo, oni simoo bale doongeyemo nguya, ene
oni gome nenengo oolengo oluwoolo.

3

Sono Yeloyingo Yondo Mande Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:2-8; Yon 1:19-28)

1 Mela bidodomo, tabango koleteyingo oni oowooyi Tayibiriyas Sisa, ngu
mooma kande elaya kengga (15) ngu oni simoo balelo sobosobo oluwolo.
Pontiyas Payilat ngundo ngu, ene Yudiya onilo sobosobo koleteyingo olu-
wolo. Ngu naluno, Herodndo ngu Galili mela ngulo sobosobo koleteyingo
oluwolo. Beyi, Pilipndo ngu Ituliya ko Tarakonayitis mela ngulo tabango
oluwolo. Layiseniyas, ngundo ngu Abilini mela ngulo tabango telo oluwolo.
2 Ngu naluno, Anas ko Kayiyapas elaga, ngundo ene Anutlo woolo yeyingo
oni kundingiyi ngulo sobosobo oni koletelo telo oluwoliyo. Ngu nalunggano
nguno nangge, Sekarayiya nangoni Yon, ngu deguno oni kini melako nguno
oluwolo. Yon nguno oodoni, Anutndo enengo mandeni soweyootoni, eneno
ombutoni ingowolo.
3 Ngundilo tetoni, Yon ene oololo, Yodan sono dabemiwoole endeyolo
oololo, oni simoo bale bidodo komo nowoondoye yowoolengolo Anutno
yetoyi ngu, asa, Anutndo oni simoo bale ngulo mbumbuwaye andan-
geyunolo kapengo yewoolo. Ngundilo tetoni ngu, asa, Yondo sonoyelowolo.
4 Nguno ngu Anutlo ingondudu eyingo oni oowooyi Ayisaya, ngundo kuli
nakangolo, ngandilo ewolo. Etoni, deguno oni kini melako, oni manggowo
gula oni simoo bale gidalegalo meno ewolo. Oo bidodo Sembuli Sembunaye,
ngulo oole yoonenengoyino! Enengo oole gome yomosiyoyino!
5 Anutndo oole nggitinggooto, mewuyi ngu bidodo wiliyoyi. Mela pupuli
ngu doongootoyiga guwu yeni. Oole wigiwagayingo ngu yoonenengoyi.
Oole mela pikipokuli ngu yomosiyoyi.
6 Nguno ngu, oni simoo bale bidodo ngu, Anutndo noole ko yoyowelo ko
teteku, ngu kenolo ingowanggolo ewolo.
7 Oni simoo bale oowooyingga oolengo Yon kandeyimo sono yowelo om-
buwonggori. Ngundilo ombutoyi, yeyootoni, nowoondoye ma yowoolen-
gootoyi, ngulo ngu, Yon sanggili ulungga telo, ene mamanayelolo ewolo. Ye
sile dingeyi kosonggini biyomidodo! Onendo yeno etoni, ye mete Anutlo
sanggilini kootusina tunooteweloyi, ngu dagalo sawanggo, bine?
8 Ye komo nowoondoye yowoolengootoningga ngu, ye komo engge yeyiga
tunooteni. Yengo nowoondoyemonggo ngandilo ma ewelo. Ebaraham
ngu noolengo awanaye, ngulo Anutndo nooledodo ma sanggili tewalo, ma
ingondudu tewelo. Nondo yeno eteno. Anutndo, ene mete nga digiga nga
yoyeni, Ebaraham simoongo tunootewanggo. Ye Anutlo ko yokootenggoku
ngu, asa Anutndo mete oni gidalega yoyootoni, enengo ko tewanggo.
9 Anutlo sopolo de damonimo kuli yetoni ooloote. De bidodo engge gome
ma enggewaku ngu, ene doongoolo, deko oolongootoni dewalo ewolo.
10 Yondo ngundilo etoni, oni simoo bale bidodo enengo mandeni ngundilo
ingolo, sumoo ewonggori. Noole ndatelo tewato? Ewonggori.
11 Yondo manggoye gumi ewolo. Oni gula ene nenggulo elaya moole
ngu, oni gula kenootoni, ene nenggulo kinitetoni, asa, ngu gula inowa. Oni
oowalinidodo ngu, ene komo nguya ngundilo tewalo ewolo.
12 Gabman Takis bobeye yoweloyi oni gidalega nguya, sono yowelo
Yonno mayelo ewonggori. Mande etuyeloyingo oni, noole ndawuga tewato?
Ewonggori.
13 Yondo gumi ewolo. Ye ngu komo mela ngalo oo sobosobo onindo eteng-
goku, ngundilo nangge, bobeye ngu yoyi. Yengombo, yengo ingonduduno
bobeye sanganimo gula ma yowelolo ewolo.

14 Ngu naluno, me oni gidalega nguya Yon sumoo inolo ewonggori. Noole
ndatelo tewato? Etoyi, Yondo mande gumi ewolo. Ye komo oni yutolo, ngulo
enengo bobeye kingo ma yowelo. Ye oni sungomo ebe ganagana mande elo
bobeye sitowiye ma yowelo. Ye komo yengo koye ngulo uliyi ngu nenengo
yoya, ngulo oni oni teya oliyilo ewolo.
15-16 Oni simoo bale ingonduduyemonggo, ingondandangelo, Yonlo
ewonggori. Nga ngu Kristus bine, ngundi kini, bine? Elo ingowonggori.
Yondo enengo mandeye ingolo ngulo gumi ewolo. Nondo ngu sonombo
nangge ye sonoyelooteno. Ngundilo, oni gula no kenelolo ombuwa.
Ngu oningga ngulo yanggangoni, ngundo nolo yanggangone, ngu hamoo
oolengo dagate. Nondo enengo keyi goweyiga ngulo utoyi wesiyoweloyi,
ngu ereremo kini. No enengo sulena oni nangge. Enendo ngu Yuka
Kundingiyimbo, ko debo nguya gooboongoolo, ngundo ye sonoyelowa
ewolo.
17 Kootusina, Yesus oningga, ngundo ombulo, oni simoo balelo nowoon-
doye hamoo teyingo ngu wilikoyelootoni, oni simoo bale bidodo eneno
nowoondoye hamoo tetoyi ngu, enendo yoyolo, enedodo Sambo Endemo
oluwanggo. Ngulo ngu, oni simoo bale bidodo eneno nowoondoye hamoo
ma telo, Yesus ma keyootoyi ngu, asa, Anutndo ngu oni ngu suleyelootoni,
Setanlo ende biyomi de ma kumootekuno, nguno uwanggo ewolo.
18 Yondo mande mande yanggangomonggo elo, ngundo oni simoo bale
ingonduduye yokutuwoolo ewolo. Ngu damoninggano ngunonggo, Yondo
Mande Keda Mesalango ngu oni simoo baleno wesiyolo ewolo.

Herod, Mela Sobosobo Oni, Ngundo Yon Yolo, Ya Biyomimo Yewolo

19 Yondo Galili mela ngulo oo bidodo sobosobo oni ulungga oowooyi
Herod, ngu kenolo, elo mamanangowolo. Herodndo damoni biyomi
oowooyingga telo, ngunonggo koneyo Pilip baleyi Herodiyas woosoolo
yowoolo, ngulo nguya mamanangolo kenolo ewolo. Ngundilo telo, ngu
damoni biyomingga nguya tetoni, tunoo oolengo tewolo.
20 Ngundilo telo, ngu damoni biyomingga, ngunonggo damoni gula
soweyolo tewolo. Ngulo Yon dowoolo, ya biyomimo yewolo.

Yondo Yesus Sono Newendemo Utoni Sonwoowolo (Matiyu 3:13-17; Mak 1:9-11)

21-22 Yondo oni simoo bale oolootenggoku, ngu bidodo sono newendemo
yodowoolo ulo, sonoyelomukolo oodoni ngu, Yesus nguya Yondo dowoolo
sonombo sonowoowolo. Ngundilo tetoni, Yesus ngu Anutno yemboongelo
oodoni, ngu naluno, Sambo yamako goosootoni, nguwoole Yuka Kundingiyi
ombuwolo. Onindo ngu Yuka Kundingiyingga ngu kenoyingo ngu, nu
kundilimanggowo ngundilo tewolo. Ngundilo telo, Yuka Kundingiyingga
Yesus tabango sanganiwoole ululumelo oololo ombulo, telo uwolo. Anutndo
Sambononggo menolo, ngandilo ewolo. Ge nolo nangone oolengo, no gengo
gome kumootenoku ngu! Nowoondone ngu bidodo gengo oni oni teteno!
Ewolo.

Yesuslo Soweni Osi Sembeni Ngulo Oowooye (Matiyu 1:1-17)

23 Yesuslo moomani ngu onibiga kande elaya tetoni, (30) ene nguno
enengo koni nenengo damoni yelo tewolo. Oni simoo baledo ngu Yesus
kenolo ngu, ingondudu telo, ngu Yosep nangonilo ingowonggori.
24 Hilayi ngu Matat nangoni. Matat ngu Liwayi nangoni. Liwayi ngu Melki
nangoni. Melki ngu Yanayi nangoni. Yanayi ngu Yosep nangoni.

25 Yosep ngu Matatayiyas nangoni. Matatayiyas ngu Emos nangoni. Emos
ngu Neyam, nangoni. Neyam ngu Esalayi nangoni. Esalayi ngu Nagayi
nangoni.
26 Nagayi ngu Meyat nangoni. Meyat ngu Matatayiyas nangoni.
Matatayiyas ngu Semen nangoni. Semen ngu Yosek nangoni. Yosek ngu
Yoda nangoni.
27 Yoda ngu Yowanan nangoni. Yowanan ngu Resa nangoni. Resa ngu
Serababel nangoni. Serababel ngu Siyalitiyel nangoni. Siyalitiyel ngu
Nerayi nangoni.
28 Nerayi ngu Melki nangoni. Melki ngu Edayi nangoni. Edayi ngu Kosam
nangoni. Kosam ngu Elemedam nangoni. Elemedam ngu Eya nangoni.
29 Eya ngu Yosuwa nangoni. Yosuwa ngu Eliyesa nangoni. Eliyesa ngu
Yolim nangoni. Yolim ngu Matat nangoni. Matat ngu Liwayi nangoni.
30 Liwayi ngu Simiyon nangoni. Simiyon ngu Yuda nangoni. Yuda ngu
Yosep nangoni. Yosep ngu Yonam nangoni. Yonam ngu Elayiyakim nangoni.
31 Elayiyakim ngu Meliya nangoni. Meliya ngu Mena nangoni. Mena ngu
Matata nangoni. Matata eweyi ngu Netan nangoni. Netan ngu Dewit
nangoni.
32 Dewit ngu Yesi nangoni. Yesi ngu Obet nangoni. Obet ngu Bowas
nangoni. Bowas ngu Salomon nangoni. Salomon ngu Nason nangoni.
33 Nason ngu Aminadap nangoni. Aminadap ngu Admin nangoni. Admin
ngu Anayi nangoni. Anayi ngu Hesalon nangoni. Hesalon ngu Peres
nangoni. Peres ngu Yuda nangoni.
34 Yuda ngu Yekob nangoni. Yekob ngu Ayisak nangoni. Ayisak ngu
Ebaraham nangoni. Ebaraham ngu Tera nangoni Tera ngu Nehor nangoni.
35 Nehor ngu Serak nangoni. Serak ngu Riyu nangoni. Riyu ngu Pelek
nangoni. Pelek ngu Iba nangoni. Iba ngu Sila nangoni.
36 Sila ngu Kenan nangoni. Kenan ngu Apaksat nangoni. Apaksat ngu
Sem nangoni. Sem ngu Nowa nangoni. Nowa ngu Lemek nangoni.
37 Lemek ngu Metusala nangoni. Metusala ngu Inok nangoni. Inok ngu
Yeret nangoni. Yeret ngu Mahalalil nangoni. Mahalalil ngu Kenan
nangoni.
38 Kenan ngu Inos nangoni. Inos ngu Set nangoni. Set ngu Adam nangoni.
Adam ngu Anut nangoni.

4

Setando Yesus Tewoongowolo
(Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13)

1 Yuka Kundingiyi, ngundo Yesus newendemo hangetoni, Yesus ene
ootookoolo Yodan sono yokolo ooloutoni, ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo
yolo, oni kini kingo mela, degu kewooloko toongewolo.
2 Yesus ene, oni kini melako oololo, nguno nalu onibi elaya (40) oode,
ene oo ma newolo. Ngu nalungga ngu kinitetoni ngu, Yesus oodoolo
kumooyingo ulungga oolengo tewolo. Ngu naluno, Setando Yesus tewoon-
gowelo ombuwolo.
3 Setando Yesusya ewolo. Ge Anut Nangoni tetoningga ngu, ariya, ge nga
digiga ngaya etooga, oomanongoyingo oowali tenilo ewolo.
4 Yesusndo Setanlo mande gumilo ewolo. Anutlo mande nakangoyingomo
ete. Oni ene oowalilo nangge ngu keda ma oolootenggolo ewolo.

5 Ngundilo tetoni, Setando sodedonangge Yesus yolo, mela puli ndan-
dayingonggano oolelo, mela ngalo oo gome gome nga keno, elo, bidodo
etungowolo.
6 Setando Yesusya ewolo. Mela bidodomo, nondo yanggango gunootoowe
sobowoowa. Oo sitowi gome gomemu oolooteku, ngu nguya gunowano.
Nga oo nga ngu bidodo nolomu. No oni gula inowelo elo ngu, no mete ene
inowano.
7 Ge nono penggootelo, yemboongetoyi ngu, asa, oo nga ngu bidodo gengo
oolengo yowalo ewolo.
8 Yesusndo mandeni gumilo ewolo. Anutlo mandeno ete.
Ge komo gengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembuge, gengo Anut nguno
nangge yambo mande teya, ene gulanangge ngulo koni ngu nangge
teyinolo ewolo.
9 Asa, Setando Yesus yolo, Yerusalemno Tempel ya ulunggaku, ngu san-
ganimo awuno oolewoliyo. Tempel ya ungoomo awuno dikalo, ngunonggo
Setando Yesusya ewolo. Ge Anut Nangoni tetoningga ngu, asa, nganonggo
paleya soleya u!
10 Anutlo mande nguno ngandilo ete.
Anutndo enengo Sambono Engel oni, nguno etoni, ngundo ombulo, sobo-
gelolo goyolo, melako goyewanggo.
11 Enengo kandeyebo godowoolo goyolo utoyi, digi oo gulado kengge ma
sanggayelo tutuwoowalo ewolo. *Sam 91:11-12*
12 Yesusndo Setanlo mande gumilo ewolo. Ge komo gengo ingondudugemonggo oo biyomi gula telo, ngulo Anutndo hooloowenelonilo ma ewelo. Anutlo Mande nakangoyingo oolooteku ngu ngandilo.
Gengo oo Bidodo Sembuli Sembuge, ngu gengo Anut. Ngu ma tewoongow-
elo! Ewolo.
13 Setando Yesus ngundilo oo ngu bidodomo tewootewoongolo yokolo,
nalu gulano ko tewoongowelo ingolo, ene toongewolo.

Yesus Galili Melako Ko Damoni Yelo Ko Tewolo
(Matiyu 4:12-17; Mak 1:14-15)

14 Yesus ngu Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngundo yolo, Galili
melako ko oolouwolo. Yesuslo mandeni ngu Galili mela ngu bidodo elo
endeyootoyi ingowonggori.
15 Yesusndo suwoo suwoo Yudalo goobooyingo yano ulo, oni simoo
bale mande yunootoni, ngulo oni simoo bale bidodo Yesus bingami, elo
okoowonggori.

Nasaret Ende Ngulo Onindo Yesus Kootu Inowonggori
(Matiyu 13:53-58; Mak 6:1-6)

16 Yesus Nasaret endemo oolouwolo. Kuli Yesus bodagano, ngu endemo
nguno oode ulungga tewolo. Yesus enengo damoni ngu ngandilo. Sabat
naluno, ene suwoo suwoo Yudalo goobooyingo yano oluwolo. Ngu naluno,
ene dikalo, Anutlo mande kandangelo ewolo.
17 Ngundilo etoni, ene Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisayalo bukno oo
naka yolo, Yesus inowolo. Yesusndo bukga ngu yolo wesiyolo, ene mande
ngandilo nakangoyingomu ngu erewelo kenowolo.
18 Ngu ngandilo, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo Yuka Kundingiyi
nono ooloote. Ngundo no sunggi yenunootoni, ngunonggo no owoolongo
oni simoo bale Anutlo mande keda mesalango nga wesiyolo yunowano.
Ene no sulenelootoni ombuwonoku, ngu mande ngandilo etoowega, ye ya
biyomimo oolootenggoku, ngu yokoya sayi. Oni doongeye kilingomu ene

doongetelo, mela kenowanggo. Ene no sulenelootoni ombuwonoku ngu, oni
hoolooweyelolo, enengo longge onilo kowuliye yunootoyi, andangeweloy-
imbolo ombuteno.
19 No mande wesiyolo, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo nalu
gome ataga oolootelo ewolo.
20 Yesusndo mande ngundilo kandangelo yokolo, ene bukgaku ukingolo
buk sembuli inolo yokolo, ene bibitewolo. Ene oni simoo bale yambo yano
oluwonggoku, ngu bidodo Yesus nangge kenondadangewonggori.
21 Ngundilo kenootoyi, Yesusndo mande ngandilo elo ewolo. Anutlo
mande nakangoyingo nga ngu, ene ataga engge tunootelo oolooteku nga!
Ewolo.
22 Oni bidodo Yesuslo oni oni telo, enengo bingami okoolo elo, enengo
mande nga gome tunoo oolengo ewoku, ngulo soliyokolo, ingondudu
telo ewonggori. Ene nga oningga nga Yoseplo nangoni nangge, binelo
ewonggori?
23 Yesusndo mande gumi ewolo. Hamoo oolengo, yengo
ingonduduyemonggo mande ngandilo nono ewanggo, bine? Sayi mambu
yomosiyeloyingo oni, Dokta, ge komo gengo sayingge yomosiyo. Ge
Kaperniyam endemo oo tewoku ngu, noole ingowooto. Ngundilo nangge,
gengo ende damonimo ngano nguya ngundiya telo ewolo.
24 Yesusndo mandelo ewolo. Hamoo oolengo yeno eteno. Anutlo
ingondudu eyingo oni gula, enengo ende damonimonggo mande ngu gome
ma ingowolo.
25 Nga ingonduduyega nga ngu, yengo osi sambaye oo biyomi ingoyin-
goku, ngundilo ingootenggo. No hamoo oolengo yeno eteno. Ilayiyalo
naluno, Iserel bale nggami oowooyingga oluwonggori. Ngu naluno, mooma
kabusa ko kombo kandegula gidembolo gulanangge sa nangge oodoni, sono
ma ombuwolo. Ngundilo tetoni, oowalilo kumooyingo nalu ulungga mela
bidodomo tunootewolo.
26 Ngundilo tetoni, Anutndo Ilayiya suleyootoni, Iserel onilo bale nggami
gulano ma oolouwolo. Kini, Anutndo Ilayiya suleyootoni, Sarepat ende
Sayidon melako, bale nggami gula nguno oolouwolo.
27 Ngundilo nangge, Anutlo ingondudu eyingo oni, Ilayisalo naluno nguya,
Iserel oni goli mambudodo oowooyingga oluwonggori. Ngu kewooloyemo
gula ma mete tewolo. Kini, Siriya oni oowooyi, Neyamando nangge mete
tewolo. Yesusndo ngundilo ewolo.
28 Oni simoo bale Yuda onilo goobooyingo ya newendemo oluwonggoku,
ngu mandega ngu ingolo, sanggili biyomi tewonggori.
29 Ngundilo sanggili telo, oni simoo bale ootookoolo, Yesus uleyi kumoow-
elo tewonggori. Ngu endega ngu, puli sanganimo ngulo, ene ootookoolo,
Yesus owelo moguluwoolo yolo ulo, ende wengamo, kembemo wenggele-
mootoyiga uni, elo, ngundilo tewonggori.
30 Ngundilo telo utoyi ngu, Yesus ngu kewooloyemonggo kini telo toonge-
wolo.

Yesusndo Oni Gulano Yuka Biyomingga Owewolo (Mak 1:21-28)

31 Ngu naluno, Yesus ngu Galili mela nguno ende gula oowooyi
Kaperniyam, nguno uwolo. Ngu endemo nguno Sabat naluno, Yesusndo
oni simoo baleno Anutlo mande wesiyolo etuyelowelo damoni yewolo.
32 Yesuslo mandeni ingolo, ngulo soliyokowonggori. Ndatelo ngulo,
enengo mandeni ngu yanggango oolengo.

33-34 Goobooyingo ya nguno, oni gula yuka biyomimbo yoyingomu ombulo, nguno oluwolo. Ngu oningga, ngundo manggalu ulungga telo ewolo. Ehe! Yesus Nasaret oni! Ge ndawuga noole tewelo ombute? Ge bine noole yombuliyelowelo ombute? No ingooteno. Ge Anutlo oni kundingiyi! Ewolo.

35 Ene Yesusndo manggaluwoolo ewolo. Ge manggoge ukingo! Ngu oningga ngu yokoya toonge! Ewolo. Ngundilo etoni ngu, asa, yuka biyominggakundo oninggaku wenggelemootoni, oni sungoku kewooloyemo melako wedoni yuka biyominggaku peselo toongewolo. Ene oninggaku goweyi moondeyi ma utolo yombuliyowolo.

36 Oni bidodo ngundilo kenolo soliyokolo, enengo nangge mande, elo ingolo ewonggori. Nga ndatelo mandega? Enengo yanggango oolengo etoni, yuka biyomi yanggangododo ngu peselo oni yokolo, toongeteku ngalo ewonggori!

37 Yesuslo mandeni ko oo tewoku, ngulo mande ngguyi bingamini, ngu mela ngulo ende ngu bidodomo logowoowolo.

Yesusndo Pitalo Konggeyi Yomosiyowolo

38 Nalu gulano, Yesus ootookoolo, ngu goobooyingo ya ngu yokolo, Sayimon Pitando yano oololo uwolo. Sayimon Pita konggeyi ngu sayi ulungga oolengo telo, moondeyi gookingo ulungga tewolo. Ngundilo tetoni, ngulo Yesusndo yomosiyonilo sumoo ewolo.

39 Yesusndo ngu balegakuno oololo, ngu sayinggakuya etoni, sayinggaku peselo toongewolo. Ariya, ngu balegaku ootookoolo mete telo, oowali kayunowelo sulena tewolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Yomosiyelowolo (Matiyu 8:16-17; Mak 1:32-34)

40 Sa nemimo uwelo tetoni, oni enengo dobooguliyemo sayi damoni oowooyingga, yoyolo mayewonggori. Yesusndo kandeyi ngu sayi onikuno sungo sungo yetoni, ngu sayi oniku goweye moondeye gome mete temukowolo.

41 Ngundilo telo, mela yuka biyomiku nguya, oni simoo bale oowooyingga yoyokolo peselo satoyi, oni mete tewonggori. Ngu mela yuka biyomi, ngundo meno manggalu telo ewonggori. Ge Anut Nangoni! Elo etoyi, ene Yesusndo ewolo. Ye mande ma ewelo, elo loogu yunowolo. Ndatelo ngulo, ene ingootenggoku, Yesus ngu Kristus.

Yesus Ende Sungomo Nguya Ko Telo Endeyowolo (Mak 1:35-39)

42 Sengetoni suwoononggo Yesus ootookoolo, endesina oolelo, mela eluwooyingomo oni kinimo toongewolo. Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale ootookoolo erewewonggori. Ngundilo pawangootoyiga, ene ma yoyokolo toongenilo ngundilo tewonggori.

43 Ene Yesusndo ewolo. No komo ende ende nga bidodomo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu elo wesiyolo etuyelowano. Ndawugalo ngulo, no Anutndo nga kongga ngalo sulenelootoni ombuwonowolo ewolo.

44 Enengo mandeni emukolo ngu, Yesus ene oololo, Galili mela ngulo ende ngu bidodomo, Yuda onilo goobooyingo ya newendemo ulo, nguno Anutlo mande onino elo etuyelowolo.

5

Yesusndo Etoni, Pitando Iso Oowooyingga Yowolo
(Matiyu 4:18-22; Mak 1:16-20)

1 Nalu gulano, Yesus ngu Genesaret sono koongeyingo ngu dabemimo
dikatoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo, Anutlo mande ingoweloy-
imbolo mayelo, musiyo bidodo ndindi tewonggori.
2 Yesus ene doongetelo, wanggo bobodi elaya yeyootoni ngu, sono
koongeyingo ngu tamako nguno oluwolo. Wanggo sembuguliyi ngu sono
koongeyingo tamakono ulo, isolo si sonowoolo oluwolo.
3 Yesus ngu Sayimondo wanggoga ngu sanganimo oolelo, Sayimonya
ewolo. Wanggo bodaga woosootooga sono kewooloko oolounilo ewolo.
Ngundilo elo, ene wanggono bibitelo, oni simoo bale ngu Anutlo mandelo
etuyelowolo.
4 Yesusndo mande elo yokolo ngu, yowoolengolo, Sayimon Pitano ewolo.
Wanggo woosootooga, sono kewooloko ooloutoningga, ye isolo si oolon-
gooya, iso yoyilo ewolo.
5 Sayimon Pitando Yesuslo mandega ngu gumi ewolo. Oni ulungga, noole
suwoono nalu ulungga ngu si oolongoowootoku iso gula ma yowolo. Ene
gedo etoyi ngulo, asa, tewoongolo ko oolongoowanolo ewolo.
6 Ene ngundilo tetoyi ngu, iso ulungga oolengo si newendemo uwonggori.
Ene isombo si oomboongewelo tewolo.
7 Ngundilo tetoni, ene dobooguliye wanggo gula sanganimo oluwong-
goku, ngu negoyelootoyi, ombulo ngudodo iso sigaku woosoolo yolo,
wanggo ela elaya hangelo ooletoli, sono newendemo uwelo tewolo.
8 Sayimon Pitando ngundilo kenolo ingowolo. Yesus komo ngu oni
kundingiyi. Ngulo, ene Yesus keyi damonimo penggootelo ewolo. Oni
ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge no noyokoya toonge. No
mbumbuwa oni biyomilo ewolo.
9-10 Pita iso oowooyingga oolengo yolo, ngu kenolo soliyokowolo. Oni
gidalega nguya, ngundilo nangge, soliyokowonggori. Sebedi simoongo
elayagaku ngu oowooyali Yems, Yon, elabasa nguya ngu Sayimon ko gob-
oolo oniku nguya soliyokowoliyo. Soliyokootoyi; asa, Yesusndo Sayimonya
ewolo. Ge ma sosolewelo! Kootusina, ge oni simoo bale Anutlo mande keda
mesalango nguno ngundilo yoyowalo ewolo.
11 Ngundilo telo, Pita galo enengo wanggo woosoolo, sakiko yelo, enengo
oo bidodo yokolo, ene Yesus keyolo endeyowonggori.

Yesusndo Oni Gula Golimambudodomu Yomosiyowolo
(Matiyu 8:1-4; Mak 1:40-45)

12 Nalu gulano, Yesus ende gulano uwolo. Ngu endemo nguno, oni gula
golimambudo goweyi kondibo yombuliyootoni oluwolo. Ngundo Yesus
tanggeyimo penggootelo wetolo, solengoyelo, sumoo ewolo. Oni ulungga
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge ma yokowelo, ge no yomosinelootoyi
ngu, asa, no gowene mete tewalo ewolo.
13 Yesusndo kandeyi sayi oninggakuno yelo ewolo. Nondo ge gowege mete
tenilo, elo ingooteno. Asa, ge mete te! Ngundilo etoni, ariya, sodedonangge
ngu golimambuku tootelo kinitewolo.
14 Yesusndo ngu oningga nguya mande yanggangolo ewolo. Ge oni gulano
ma ewelo. Ene ge oolouya, gowege Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi
ngu etuyelo. Ge gowege mete teteku ngulo Moseslo mamana mandeno
eteku ngundilo, gowege ngulo Anutno woolo yetoyi, oni simoo bale nguno
ingowanggo. Ge gowege mete tewololo ingowolo.

15 Yesusndo ko mande oo tewoku, ngulo ende bidodomo elo toongewolo.
Ngundilo tetoyi, oni simoo bale oowooyingga oolengo Yesuslo mandeni
ingowelo mayewonggori. Enengo sayi oni nguya yomosiyelonilolo ewong-
gori.
16 Ene nalu gulanangge nangge, nguno Yesus enesu nangge tolige oni kini
mela eluwooyingomo toongelo, nguno Anutno yemboongelo oluwolo.

Yesusndo Oni Gula Kekandeyi Bingo Yeyingomu Yomosiyowolo (Matiyu 9:1-8; Mak 2:1-12)

17 Nalu gulano, Yesus oni simoo bale Anutlo mande yunolo oluwolo.
Mamana mandelo sobosobo oni oowooyi Parisi, ko mamana mande
etuyeloyingo oni gidalega nguya, ngu Yudiya mela ngulo ende ende
bidodomonggo, Yerusalem ende ulunggano ngunonggo ko Galili melako
ende ngu bidodomonggo mayelo oluwonggori. Anut oo bidodo Sembuli
Ulungga, ngundo yanggango Yesus inootoni, ngundo sayi oni yoyeni,
metemi telo toongewonggori.
18 Oni gidalegado oni gula wembuyi ko kekandeyi bingo yeyingomu, ngu
yabanidodo sumoolo, koolowoolo mayelo, yolo ya newendemo Yesus keyi
damonimo yewelo tewonggori.
19 Ene simoo bale ulungga oolengo ngulo ya newendemo uweloyi kini.
Ngundilo ngulo, ene koolowoolo, ya sanganimo oolelo, ya uyi andan-
gelo, nguwoole oni simoo bale kewooloyemo sayi oninggaku wetoloodoni
yawasadodo yeyi, Yesus tanggeyimo uwolo.
20 Yesusndo ngu oniku enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yeyolo, sayi oninggakuya ewolo. Doboone, gengo mbumbuwage andan-
getenolo ewolo.
21 Ngundilo etoni ngu, mamana mande etuyeloyingo oniya, Parisi oni ngu-
dodo enengo nangge ingondudunolo ingolo ewonggori. Nga oningga nga
onendo? Ene Anut yumooyinolo mande ngundilo ete. Onendo mbumbuwa
andangeweloyi ingoote? Ngu kongga ngu Anutlo nangge, Anut enengombo
ngu mbumbuwa andangeweloyi ngu ingooteku ngu! Ewonggori.
22-24 Yesusndo ngu oni ngulo ingonduduye ingolo, ngulo mande gumilo
ewolo. Nondo kowuli kini, no mete gengo mbumbuwa ngu andangewano.
Ndatelo ngulo, ye ma ingootenggoku, ngu hamoo bine, ngundi kini bine?
Ene nondo ngandilo ewanoku ngu, ge mete ootookooya, oolouwelo etoowe,
asa, ye ngu tunoo kenolo, ngunonggo ingowanggo. No Anutlo Onilo Nangoni
no yanggangonedodo no mete mbumbuwa nguya andangewano. Asa, no
mete nga oni kekandeyi biyominggaya ewanoku ngu, ge ootookooya oolou!
No ngundilo etoowe ngu, ye kenolo, ngu ye ingowanggo. No nguya mela
nga bidodo simoo balelo mbumbuwa ngu mete andangeyunowano. Ene
ngundilo elo, Yesus yowoolengolo, oni wembuyi bingo yeyingonggakuya
ewolo. Asa, ge ootookooya, gengo yaba yoya, koolowooya, gengo yano
ooloulo ewolo.
25 Ngundilo etoni, asa, ngu oni simoo bale ngu doongeyemo, ngu oni
biyominggaku ootookoolo, enengo yabaga kuli ngu sanganimo wetolo
oluwokunggaku, ngu yolo koolowoolo, Anut bingami ulungga elo okoolo,
enengo yano oolouwolo.
26 Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale bidodo ngu kenolo soliyokowong-
gori. Ngundilo telo, ene nguya Anutlo oowooyi bingamilo okoowonggori.
Nowoondoye sosolelo ewonggori. Ataga, noole damoni sungo oolengo gula
kenootetoku ngu! Ewonggori.

Yesusndo Liwayi Oningga, Ngu Negongowolo (Matiyu 9:9-13; Mak 2:13-17)

27 Kootusina, Yesus ootookoolo, oololo, oni gula kenootoni, Gabmanlo bobeye yoweloyi tookoododo yano bibitelo oodoni kenowolo. Ngu oningga ngu oowooyi Liwayi, (oowooyi gula Matiyu), Yesusndo kenolo ewolo. Ge ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.
28 Ngundilo etoni, Liwayi ootookoolo, enengo oo sitowi bidodo yokootoni oodoni, ene Yesus keyolo oolouwolo.

29 Liwayindo enengo yano oo Simbo ulungga Yesuslo kawolo. Gabmanlo bobeye yoyingo oni oowooyingga, ko, oni simoo bale gidalega nguya enedodo bibitelo oo newonggori.
30 Parisi oniya, mamana mande etuyeloyingo oni, ngudodo Yesuslo sulena onikuya boguwoolo mande mande ulungga ewonggori. Ndawugalo ye oni damoniye biyomi Gabmanlo bobeye yoyingo oni, ko, mbumbuwadodo oniya sono oowali netenggo? Ewonggori.

31-32 Yesusndo manggoye gumi ewolo. Oni goweye moondeye gome metemimu, ngu sayi oni yomosiyeloyingo onino (Dokta) ma oolouwanggo. Kini, sayi onindo nangge ene nguno oolouwanggo. Ngundilo nangge, no oni nenengo oolootenggoku, ngu negoyelootoowega, nowoondoye yowoolengoyilo ma ombuwolo. Kini, mbumbuwadodo oni ngu negoyelootoowega nowoondoye yowoolengoyi, elo ngulo ombuwonowolo ewolo.

Yesusndo Oo Kundingiyi Teweloyimbolo, Ngulo Ewolo (Matiyu 9:14-17; Mak 2:18-22)

33 Ene Yesusno ewolo. Yonlo sulena oni, ko, Parisi onilo sulena oni nguya, ene oowali yokolo kundingiyi telo, nalu ulungga yemboongelo oolootenggoku, ndawugalo gengo sulena oni, ngundo ngu damoningga ma tewonggori? Ene oowali sono nguya netenggolo ewolo.

34-35 Etoyi, Yesusndo mande yamonggawo gumi ewolo. Ye bine oni gula bale yoweloyi naluno, ngulo keyimo dobooguliyi ngu oodoyi, ene oowali mete loogu tewanggo, bine? Kini, kootusina, ngu oni bale yoweloyiga ngu yolo satoyigo, ngu naluno, nowoondoye kowuli yelo, ene oowali loogu telo, kundingiyi tewanggolo ewolo. Yo, ngundilo nangge, ngu naluno enengo sulena oni Yesusya oode, ene oni oni telo oluwonggori. Ene Yesus toongeweloyi naluno, nguno ngu, enengo sulena oniku, kowuli yolo, ngulo oowali loogu telo yemboongewanggo.

36 Yesusndo mande yamonggawo gula, elo yunowolo. Oni gulado kumba kedaga oomboongelo, ngundo kumba kuliminggano wetu ma ukingolo wesibiyowa. Ene oni gulado ngundilo tewaku ngu, ene kumbani kedagaku yombuliyowa. Ngu kumba kedaga ngu kumba kulimingga nguya metemi kinilo ewolo.
37 No mande yamonggawo gula yeno eteno. Oni gulado bo nangoni keda ngu yolo, si kulimimo nguno ma siliyowa. Ene ngundilo tewaku ngu, bo nangoni, ngundo ngu bo siga ngu oomboongelo bo nangoni melako solelo yombuliyowa. Ngundilo tetoni, enengo si, bo nguya biyomi yewali.
38 Kini, oni ene komo bo nangoni keda si kedamo nguno siliyowa. Ngundilo tewaku ngu, enengo ela elaya keda, ngulo ene gome oluwali.
39 Ngundilo nangge, oni dogoni, ngundo mande damoni keda ngu keyolo endeyolo oluweloyi, ngu kowuli oolengo. Ngundo mande damoni kulimi, ngulo ngandilo ete. Damoni gome metemilolo ete.

6

Yesus Ngu Sabat Nalu, Ngulo Sobosobo Sembuli Ulungga Oolengo
(Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28)

1 Sabat nalu gulano, Yesus, enengo sulena oniku nguya, nggile ko
gula kewoolokuli endeyowonggori. Kono endeyolo, Yesus enengo sulena
onikundo kono nggile ngulo engge gidalega andangelo yolo, kandeyebo
tuloolo, andangelo daboolo newonggori.
2 Parisi onindo ngundilo yeyolo ewonggori. Sabat naluno, ngundilo oo
ngu ma teweloyi, ngu loogu oolengo. Ndawugalo ye ngundilo tetenggo?
Ewolo.
3-4 Yesusndo mande gumi ewolo. Ye Dewitndo teyingo ngu ma kandangelo
ingootenggo, bine? Dewitndo enengo keyimo onikuya oowalilo kumoolo
biyomi telo, ene ndatelo tewo? Dewitndo Anutlo yano ulo, oomanan-
goyingo, Anut doongeyimo oluwoku yolo nelo, gidalega enengo keyimo
oniku yunootoni newonggori. Ngu oomanangoyingo ngu kundingiyi, kingo
onindo ma neweloyi, goobooyingo yalo sobosobo oni, ngundo nangge mete
newanggo. Ye bine ngu ma kandangelo ingootenggo? Ewolo. Ngu Dewitndo
ngundilo tewolomu, ngu mete bine, ngulo nolo sulena onikundo teyingo
ngu, nguya metemi nangge? Ewolo.
5 Ngu naluno, Yesusndo mande gula elo ewolo. Onilo Nangoni ene Sabat
nalu, ngulo Sembuli ulungga oolengo. Noso nangge mete oni oo gula
Sabatno tewelo ingowanggoku, no mete sobowoowano ewolo.

Yesusndo Oni Kandeyi Kumooyingo Yeyingongga Sabat Naluno Yomosiy-
owolo
(Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)

6 Sabat nalu gulano, Yesusndo Yuda onilo goobooyingo ya gula nguno
ulo mande elo, oni simoo bale etuyelowolo. Oni gula nguno oluwoku ngu,
oningga ngu kandeyi koondosina ngu biyomi yewolo.
7 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko mamana mandelo sobosobo oniku
oowooyi Parisi, ngundo Yesus uleyi kumooweloyimbolo kenondadangelo
sobowoowonggori. Yesusndo Sabat naluno sayi oningga ngu yomosiyowa,
ngundi kini, bine? Elo ingowonggori.
8 Yesusndo ngu oni ngulo ingonduduye biyomi ngu ingolo, ene yowoolen-
golo, oni kandeyi biyomingga nguya ewolo. Ge ootookooya kewooloyemo
dika. Ngundilo etoni, oni kandeyi biyominggaku ootookoolo kewooloyemo
dikawolo.
9 Yesusndo ngu onikuya ewolo. No ye sumoo yunooteno. Noole Sabat
naluno, damoni metemimu tewato, bine; ngundi, damoni biyomi ngu
tewato, binengga? Oni yomosiyolo yowato, bine; ngundi, yombuliyowato
bine? Ewolo.
10 Ngundilo elo, enendo oniku yeyondandangelo yokolo, yowoolengolo
kandeyi biyominggakuya ewolo. Kandege yoonenengo, elo etoni, ene
ngundilo tetoni, kandeyigaku mete tewolo.
11 Ngundilo tetoni, onikundo ngundilo kenolo, ngulo sanggili biyomi
oolengo telo, enengo nangge mandelo ingolo ewonggori. Noole ndatelo
ooga ngu Yesus teyinowato? Ewonggori.

Yesus Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Ke Gidembolo Elaya
Yoyowolo
(Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19)

12 Ngu naluno, Yesus mela puli gulano yemboongewelo oolewolo. Ngu
suwoonggano nguno, Anutno kila elo oodoni oololo sengewolo.

13 Sengetoni suwoononggo enengo sulena oniku negoyelootoni, ombutoyi,
kewooloyemo kande elaya kegidembolo elaya yoyolo oowooyi Aposello
ewonggori. (Aposel, ngu damoni ngandilo, ngu Yesuslo sulena oni kila-
longo.)
14-16 Ngu oniku, ngu oowooyi nga: Sayimon, Yesusndo oowooyi Pitalo
ewolo. Oowooyi gula ngu Enduru ngu Sayimonlo koneyo; Yems, Yon,
Pilip, Batolomeyu Matiyu, Tomas, Yems, ngu Alipiyaslo nangoni, Sayi-
mon. Enengo damoni ngandilo, enengo mela ngu mela gula onindo
sobowooweloyi ingonduduni kini oolengo. Yudas ngu Yemslo nangoni,
Yudas Iskariyoot, nguya yoyowolo. Yudas Isakaliyoot, ngundo kootusina,
damodamoni telo, Yesus longge onino yootunolo yunowa.

Yesusndo Sayi Oni Oowooyingga Oolengo Yomosiyelowolo (Matiyu 4:23-25)

17 Yesusndo enengo sulena onikudodo mela pulimonggo ulo, mela
ngguwungoomo dikalo oodoyi, oni simoo bale oowooyingga oolengo
mayewonggori. Ene Yudiya melanonggo, Yerusalem endemonggo, ko
wendeyi tamako ende Tayiya Sayidon ngunonggo, Yesuslo mandeni ingow-
elo elo mayewonggori.
18 Enengo sayi oni nguya Yesusndo yomosiyeloni, elo yoyolo mayewolo.
Oni gidalega ngu yuka biyomimbo yombuliyeloyingomu, nguya Yesusndo
yomosiyelootoni mete temukowolo.
19 Oni simoo bale ulungga oolengo Yesus dowoolo ingowelo ingowong-
gori. Ndatelo ngulo, enengo yanggangoni ngu goweyimonggo tunootewolo.
Ngundo sayi oni bidodo yomosiyelootoni, oni metemi tewonggori.

Oni Ene Oni Oni Teweloyi, Ko Kowuli Ingoweloyi Ngulo Mande (Matiyu 5:1-12)

20 Yesus doongetelo enengo sulena oniku yeyolo ewolo. Ye owoolongo oni,
oo gidalegalo ootututetenggoku ngu, ye oni oni teya ingoyi. Anutndo ye
ngu oo ngulo hoolooweyelowa. Ataga ko kootusina nguya, Anut enengo
endeningga sobowoolo oolooteku nguno uwanggo.
21 Ye ataga Anutlo mandeni damoni gome ngulo hahangelo oolooteng-
goku, useyembolo kumootenggoku ngundilo tetenggoku, ene kootusina, ye
sambolo oowali nelo useye ndindi tetoni, ngulo oni oni tewanggo. Ye ataga
mbumbuwa tetenggoku ngulo nowoondoye ogingoyingootoni, sendolo
oolootenggoku ngu, kootusina Anutndo yengo kowuli ngu yowoolengootoni
gome metemi tunootetoni, ye ngulo oni oni telo nggonggangolo oluwanggo.
22 Ye oni oni teya oliyi. Mela ngalo onindo ye yeyootoyi, Onilo Nangoni,
ngulo mande damoni ngu keyolo oodoyi ngu, yeyolo nowoondoye biyomi
kowoo oolengo ingolo, ye keyolo yoyokolo, mande biyomi elo, yengo
oowooye nguya oo biyomimonggo ewanggo. Etoyi ngu, Anutndo ngu
kowuliye ngu yolo yowoolengootoni gome metemi tunootetoni, ye komo oni
oni tewolo.
23 Nalu gulano, yeno ngundiya yunootoyiga ngu, ye ootookooya Anutno
oni oni teyi. Ngulo yengo uliye sitowiye Sambo Endemo ngu ulungga
oolengo ooloote. Kowuli ye yunootenggoku, kulimi enengo osi sambayebo
Anutlo ingondudu eyingo oni, nguya ngundilo yunowonggori.
24 Ene ye bobeye sitowiyedodo oni, ye ingondale teyi! Gowugowu-
longo! Yengo nowoondoye ngu sitowiyembolo ingonduduye ngulo yetoyi,
dowoomomoolo ooloote. Ye nowoondoye yomosiyoyingo oo ngu ye kuli
yomukowonggori.

25 Ye mela ngalo oowali, ko oo ngu oo sitowi yomukowelo hahangelo
endeyootenggo. Ngulo gowugowulongo! Anutndo oowali gomemu
yunootoni, useye ndindi teweloyim ngu ye yokootenggokulo, kootusina, ye
komo biyomi oolengo tewanggo. Ye ataga oni oni telo yumoolo gonggan-
gootenggo. Ene kootusina, ye ngu sendolo biyobiyomi telo oluwanggo.
26 Ene oni simoo bale bidodo ye oowooye bingamiye okootoyiga ngu,
ariya, ye ingondale teyi! Kulimi, osi sambayebo ingondudu eyingo oni ebe
ganagana ngulo onino nguya ngundilo tewonggori. Ene Anutlo ingondudu
eyingo oni hamoo, oni simoo baledo enengo mandeni ma ingolo, ngulo ene
mande inolo, kowuli oowooyingga inowonggori.

Longge oni Nowoondoyi Teyunoweloyi, Ngulo Damoni (Matiyu 5:38-48)

27 Ye nolo mandene ingootenggoku oni yeno eteno. Yengo longge oni ngu
nowoondoyi yunoyi. Oni yeya nowoondoye biyomi yetoyiga ngu, yendo ngu
komo damoni gome nangge eneno teyi.
28 Oni yeya mande biyomi eya yombuliyelootoyiga ngu, ye ngulo
Anutno yemboongetoyi, Anutndo ene hoolooweyelowa. Oni ene kingo
ye yombuliyelootoningga ngu, ye Anutno yemboongetoyi, Anutndo ene
hoolooweyelowa.
29 Oni gulado gagiye gidalesina oolongooya yudoningga ngu, ariya, gagiye
gidale nguya yowoolenggootooga uleni. Oni gulado yengo dokikilo neng-
gulo udageloya yootoningga ngu, yengo kumbaye nguya ma solengowelo.
Ngu nguya yokoyinootooga, udageloya yoni.
30 Oni gulado yeno oo gulalo kila etoni ngu, ye komo ngu ooga ngu inoyi.
Oni gulado yengo oo gula udayelolo yootoningga ngu, ye komo ko yowelo
ma ewelo.
31 Ye oni nowoondoye yunolo, damoni metemi yeno tetenggoku, ye ngulo
gome ingootenggo. Ngundilo ngulo, ye nguya damoni ngundilo nangge oni
sungomboya tewanggo.
32 Oni ye nowoondoye yunootenggoku ngu, ye nguya ene nowoondoye
yunolo ngu, asa, ngungga ngu, oo ulungga kini. Mbumbuwadodo oni
nguya, ene oni nowoondoye yunootenggoku, ene nguya nowoondoye
yunootenggo.
33 Oni gula yeno damoni gome telo, yooneneyelolo yomosiyelootenggoku,
ye gumi ngundilo nangge yomosiyolo ngu, asa, ngungga ngu, ngu nguya
ulungga kini. Mbumbuwadodo onindo nguya ngundilo nangge tetenggo.
34 Ye oo gula oni yunolo ngu, ndatelo ngulo ye ingootenggoku, enebana
gumi yunowalo ingootenggo. Ye ngulo ngu ndatelo eselo ewanggo? Hamoo
oolengo kini. Mbumbuwadodo onindo enengo dobooye oo kingo inolo ngu,
enebana oo gumi ngundilo nunowalo ingootenggo.
35 Ene nondo yeno eteno. Ingoyi! Yengo longge oni ngu komo nowoon-
doye yunoyi, ye komo nenengo damoni gome ngu teya, oo kingo duwoo
yunowolo. Ngulo ye ngu oo ngulo gumi wendangelo, oo gula yunoyilo
ma ingowelo. Oni Anutno ese ma tetenggoku, ko, oni biyobiyomi nguya
Anutndo ene sumange yunoote. Ye ngundilo telo ngu, kootusina, yengo
uliye ulungga oolengo Anutlo Sambo Endemo yolo, Anut ulungga ngulo
simoongo telo oluwanggo.
36 Yengo Awayembo yengo newende yunooteku, ngundilo nangge, ye
komo nguya oni sungo nowoondoye yunoyi.

Oni Wilikoyeloweloyi, Ngulo Damoni (Matiyu 7:1-5)

37 Ye oni gidalega goweye sanggawelo mande elo ma wilikoyelootenggoku
ngu, asa, Anutndo nguya ye ma wilikoyelowa. Onilo kowuliye, wil-
ikoyunolo, ngulo kowuliyengga tewonggoku, ngulo yengo ingonduduyemo
sugi sugi ma ingondudu telo oluwelo. Ye ngundilo tetoyi ngu, Anutndo
yengo kowuliye nguya ma ingonduduwoolo oluwa. Ye oni gumin-
ggalo mbumbuwaye andangelo kapeyelowanggoku ngu, Anutndo yengomu
nguya andangeyunolo kapeyelowa.
38 Ye komo oni oo gidalega yunowanggoku ngu, enebana ye yunowa.
Yo, yengo oo wilikoyingo gome nenengo onindo nguya ngundilo oo
gome nenengo oolengo yunootenggo. Ye wilikolo, ulungga oolengo siko
gome siliyootoyi, manggowoomo oolelo, wendoni uweloyi tetoni, ngulo
kowuli okooweloyi kinitetoni, ye yunowanggo. Yendo oni yunowonggoku,
ngundilo nangge, Anutndo ye nguya ngundilo yunowalo ewolo.
39 Yesusndo mande yumoonggawo gula nguya elo ewolo. Oni gula
doongeyi kilingo, ngundo oni gula nguya doongeyi kilingomu oole etun-
gowa, bine? Kini, enengo ela elaya meleno yoyolo solewali.
40 Skul simooye ngu oo etuyeloyingo oni ngu ma dagayelowanggo. Kini,
ene ulu telo, ingoyingo gome yologo ene etungoyingo oninggakundo ko
tetenggoku ngundilo ko tewanggolo ewolo.
41 Ene mande yumoonggawo gula ngandilo ewolo. Ndawugalo dobooge
doongeyimo oo kakawu bodaga oolooteku ngu kenolo ete, ko gengo doon-
genggemo de sosi ulungga oolooteku, ngu ma ingowo?
42 Ge ndatelo ngulo doboogeboya ete, doboone, doongenggemo oo
kakawu bodaga oolooteku ngu, yewega toongenilo ete. Ene gengo doon-
genggemo, de sosi ulungga oolooteku, ngu ge ma kenowo? Ge mebuge
sangala oni! Ge koleteya komo gengo doongenggemo de sosingga oolooteku
ngu, ngu yega toongetoningga, ariya, kootusina, ge dobooge doongeyimo oo
kakawu oolooteku, ngulo gome doongetelo yeyi toongewalo ewolo.

De Biyomi, Ngundo Biyomi Enggewa
(Matiyu 7:17-20; 12:33-35)

43 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggete. Ngundilo nangge, de
biyomi, ngundo engge metemi ma enggewa.
44 Onindo ngu de engge nguno kenolo ingootenggoku, ngu de metemi,
ngundi de biyomi binelo ingootenggo. Onindo bata dega ngulo engge ngu
utoo sanggilidodo oowooyi dimoo utoo, ngu bungomonggo ma andangelo
yootenggo. Ngundilo nangge, bo nggile ngundo nggile oolengo engge ma
enggewa.
45 Oni gome metemingga ngu, ene newendemo ingoyingoni gome
metemimu newendemo ooloote. Ngulo ingonduduni mandeni gome gome
nangge ingolo, enengo ootoo ootoo damoni, nguya gome metemi ngu yeni
tunootete. Oni biyomi ngu enengo ootoo ootoo damoni nguya biyomi, ko
ingonduduni biyomi ingooteku, ngu nguya yeni tunootete. Enengo newen-
demo damoni oolooteku, ngundilo nangge ene koyi telo, manggowoomo
nguya yeni tunootete.

Ya Yeweloyi Damoni Elaya
(Matiyu 7:24-27)

46 Ndawugalo ye noya ngandilo etenggo? Ulungga, Ulungga oo Bidodo
Sembuli Sembunaye, elo etenggo, ngulo ye nolo manggone ma key-
ootenggo? Ene ye nolo mandene damoni ma keyootenggoku ngu, asa, ye
noya Oo Bidodo Sembuli Sembunayelo ma ewelo.

47 No ngandilo etuyelowano. Oni oowooyingga no tanggenemo ombulo,
nolo mandene ingolo ngu, ene ngandilo keyowanggo.
48 Ngu oni ngu ngandilo. Oni gula ene ya yewelo ingooteku ngandilo. Oni
ya yewelo ngu, ene mela selo, siyakiyolo, mela yanggangonggakuno mele
selo de osiyinggaku nguno yetenggo. Ngundilo telo ngu, asa, ngu sanganimo
ya yewa. Kootusina, sono doogo ulungga telo, mewuyi ombulo, ya samanga
damoni setoni, yanggaku onggi anggi ma tewa. Yanggango dikalo oluwa.
Ndatelo ngulo, ene koletelo ya osiyi ngu mela gagiyimo mele selo, nguno ya
yewoku ngulo.
49 Ene oni gula nolo mandene ingolo yokolo, ngu ma keyooteku ngu,
ene oni gula mela mbumbuwango sanganimo mele bodaga nangge selo,
nguno ya osiyi palalo, ya osiyi imilo ma samangawolo. Ngundilo telo,
ene kingo mela bodagado damoni wiliyolo nguno ya yewolo. Ngundilo
yetoni, kootusina, sono mewuyi tuwi ulo, yanggaku bungomo oolongootoni,
yanggaku onggi anggi telo, ukelo uwa. Oni ene nolo mandene ingolo yokolo,
enengo ingonduduni keyooteku ngu, ngundilo tewalo ewolo.

7

Yesusndo Me Onilo Tabangongga Ngulo Sulena Oningga Yomosiyowolo (Matiyu 8:5-13)

1 Asa, Yesusndo oni simoo bale doongeyemo mande ngu yootunolo, elo
etuyelolo yokolo, ene Kaperniyam endemo uwolo.
2 Me onilo tabango gula nguno oluwoku, ngu oningga ngu Rom Gabman
(Yuda oni kini) ngunonggo mayelo, ene me oni ngu onibi kandegula (100),
ngulo sobosobo oningga oluwolo. Ngu oningga ngulo sulena oningga ngulo
gome ingooteku, ngu sayi ulungga yolo, kumoowelo tewolo.
3 Ngu me onilo tabangongga ngu mande ingowolomu ngu, Yesus
Kaperniyamno ooloote. Ngu ingolo, ene Yuda oni tabango gidalega
suleyelolo eneno etoyiga ombuya enengo sulena oningga ngu yomosiyonilo
ewolo.
4-5 Ngundilo etoni, ene Yesusno ombulo, sumoo sumoo telo ewolo. Ge
komo ma yokowelo, ene oni gome, enengo sulena oni, ngundo sayi ulungga
kumoowelo tetoni, ngulo ge mete ene hooloowe! Enendo, noolengo Yuda
onilo goobooyingo ya gula yeyunowolo. Ene Yuda oni simoo bale noolengo
gome ingolo, newende yunootelo ewolo.
6 Yesus enengo mande ingolo, ariya, ene ootookoolo, ngu Yuda onilo
tabango onikuya oolouwolo. Yade oololo, ya tanggeyimo ooloutoyi, ngu me
onilo tabangongga, ngundo dobooguliyi gidalega suleyelolo ewolo. Ye ende
ooleya, ngandiya eyi. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge ngalo ko ulungga ma
tewelo. No oni nenengo kini. Ngundilo ngulo, ge nolo ya newendemo ma
ombuwelo.
7 Ngulo ngu, no nenengombo ge tanggegemo ma oolouwonowo. Ngulo ge
mande gula nangge etooga, nolo sulena oninengga nga ko mete teni.
8 Ngu ngandilo. No ngu oni ko no nunootenggoku, ngulo sulena oni.
Nondo nguya ngu me oni gidalega sobosobo oolooteno. Ene nondo ngu me
oni ngu gulaya eteno. Ge oolou, elo etoowe ngu, ene ooloute. Gulaya eteno.
Ge ombu, elo etoowe ngu, ene ombute. No sulena oni gulaya eteno. Oo ngu
yomosiyo, elo etoowe ngu, ene oo yomosiyootelo ewolo.
9 Ngundilo elo yokootoni ngu, Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, ngulo
ingondudu ulungga ingolo, yowoolengolo, oni simoo bale ulungga ene
keyolo endeyootenggoku, nguno ewolo. No yeno eteno. Iserel oni

kewooloyemo oni gula, nga oningga newendemo hamoo teyingongga,
ngandilo ma kenootenolo ewolo.
10 Me oni tabangongga, ngundo oni suleyelootoni, Yesusno oolewonggoku
ngu, ya newendesina ulo, sayidodo oninggaku kenowoku, ene kuli mete
tewolo.

Yesusndo Nayin Endemo Simoo Kosiyi Gula Kumootoni Yokutuwoowolo

11 Kootusina, Yesus ootookoolo, Nayin endegano nguno oolouwolo. Yesus
enengo sulena oni ngu bidodo, ko, oni simoo bale oowooyingga oolengo
nguya enedodo oolouwonggori.
12 Yesus galo yade oololo, endesoono oolouwonggori. Ngu endega ngulo
onindo, oni gula kumootoni, bingo sumoolo koolowoolo uwonggori. Ngu
simoongga kumoowoku, ngulo nemi ngu, nangoni komo gulanangge ngu
kumooteku ngu! Ngu endega ngulo oni simoo bale ulunggaku, ngu bale
nggaminggakundo sendolo utoyi, ngulo ene keyolo uwonggori.
13 Ulungga oo Bidodo Sembuli, Yesus, ngundo ngu bale nggamingga ngu
kenolo, nowoondoyi ulungga telo, eneno ewolo. Ge ma sendowelolo ewolo.
14 Yesus ene onibi sumoolo ombuyingomu tanggeyimo oololo, onibi-
gakulo Bogis dowoowolo. Oni onibi koolowooyingo oniku dikalo, nenetelo
oodoyi, Yesusndo ewolo. Simoo kosiyi, no geya eteno. Ge ootookoo! Elo
ewolo.
15 Ngu oni kumooyingonggaku ootookoolo, bibitelo, mande etoni, Yesus-
ndo dowoolo, oololo, nemi ko inowolo.
16 Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale bidodo soliyokolo, Anutlo bingami
okoolo ewonggori. Anutlo ingondudu eyingo oni ulungga, noole kewoolon-
ayemo ataga tunootetelo ewonggori. Ngundilo elo, Anut kuli ombuwoku,
ngundo enengo oni simoo bale hoolooweyelowelo! Ewonggori.
17 Yesusndo ngu kongga tewoku, ngulo mandeni elo endeyootoyi, Yuda
mela ngu logowootoni, oololo mela sungomo nguya, elo soweyolo sawong-
gori.

Sonoyeloyingo Oni Yondo Enengo Sulena Oni Elaya Yesusno Mande Yolo Oolouwonggori

(Matiyu 11:2-19)

18-19 Sonoyeloyingo Oni Yondo, enengo sulena onindo Yesus ko tewoku,
ngu bidodo damoni, Yonno etoyi ingowolo. Ngundilo tetoyi, ene ingolo,
Yondo enengo sulena oni elaya negoyelootoni ombutoli. Suleyelootoni, Oo
Bidodo Sembuli Ulungga, nguno mande yolo oolouwoliyo. Yali Yesusno
oolouya, ngandiya sumoo eli. Ge Anutndo sulenggelootoni, noole yoyow-
eloyi oninggaku, ngundi, noole komo oni gulalo doongetelo sobowoowato,
bine? Ewolo.
20 Ngu oni elayaga ngu Yesusno ombulo ewoliyo. Sonoyeloyingo Oni Yon,
ngundo noole ngandilo elo, suleyelootoni ombutelo. Ge nga oningga nga,
Anutndo sulenggelootoni noole yoyowelo, binengga, ngundi, noole oni gula
sobowoowato, bine? Ewolo.
21 Ngu nalunggano nguno, Yesusndo oni simoo bale ulungga oolengo,
sayi damoni oowooyingga yomosiyelolo, oni mela yuka biyomidodo
oowooyingga oweyelolo, oni doongeye kilingomu yooneneyelootoni, ene
doongetelo, oo kenowonggori.
22 Ngundilo telo yokolo, Yesusndo Yonlo sulena oni elayagakuya ewolo.
Asa, yali oolouya, Yonno eli. Oo ataga yalindo kenolo ingooteliku nga! Oni
doongeye kilingomu ene doongetetenggo. Oni kekandeye biyomi yeyin-
gomu, ene mete telo, metemi endeyootenggo. Oni golimambudodomu ngu

goweye metemi tetenggo. Oni sodeye tuwoomu, mela mande ingootenggo.
Oni kumooyingomu, ko keda ootookootenggo. Owoolongo oni, ene Anutlo
mande keda mesalango, nga ingootenggo.
23 Oni ene nolo newendemo hamoo telo bulibali ma teyingo ngu, asa, ngu
oni ngu, ene mete oni oni telo oluwalo ewolo.
24 Sonoyeloyingo Oni Yonlo sulena oni elayagaku mande ngundilo ingolo,
ene Yon tanggeyimo ko oolouwoliyo. Ngu naluno, Yesusndo oni simoo
baleno Yonlo ewolo. Kuli oni kini kingo melako nguno, ye oololo, ndawuga
kenoyingo? Ye nggusi duwoo doogobo yowoolalingootoni, kenowelo
oolouyingo, bine; ngundi ye oololo, oningga oo bulibali tetoni, kenolo
oolouyingo, bine? Kini, Yon ngu ngundilo oni kini.
25 Ngundi ye ndawuga kenowelo oolouwonggo? Oni gula towikumba
gome gomemu telo oodoni kenowelo, bine? Kini, ingoyi! Oni towikumba
gome gomemu telo ngu, ene sitowiyedodo telo, enengo ya gome oluwanggo.
Kini, Yon ngundilo kini.
26 Ene ye ndawuga kenowelo oolouwonggo? Ye Anutlo ingondudu eyingo
oningga kenowelo, bine? Yo, no yeno hamoo eteno. Yon ngu Anutlo
ingondudu eyingo oni. Enendo Anutlo ingondudu eyingo oniku, ngu
dagayelolo, enendo nangge ulungga oolengo.
27 Ngu Yonngga, ngulo Anutlo mandeno Anutndo enengo Nangonimboya
ngandilo ewolo.
Ingo, no oni gula suleyootoowe, ngundo nolo mandene yolo, ge koletelo
oololo, gengo oole yomosiyonggunowalo ewolo. *Malakayi 3:1*
28 No yeno eteno. Yondo Anutlo ko teteku ngu, ngu oni melako ngano ko
telo oolootenggoku, ngu bidodo dagayeloote. Ene oni Anutlo nowoondoye
hamoo teyingo, ko nolo mandene keyootenggoku ngu damoningga ngundo
Yon ko yanggango tewoku ngu dagalo ulunggalolo ewonggori.
29 Yesusndo Yonlo mande etoni, oni simoo bale bidodo ingolo yokolo,
asa, simoo baledoya, bobeye yoyingo oniya ewolo. Yo, Anutlo mande
damoni ngu gome oolengolo ewolo. Ngu oni ngu, ene Yon kandeyimbo
sonoyelowolo.
30 Ene Parisi oni, ko mamana mande kandangelo etuyeloyingo oni nguya,
ene Yondo ma sonoyelowolo. Ene ngu Anutndo oole gomemu etuyelootoni,
ene kootu inolo yokowonggori.
31 Yesusndo ewolo. Nga naluno, oni simoo bale endeyootenggoku ngalo
damoniye wilikootoowe, ndatelo oningga ngundilo?
32 Ene ngu simooye koondoonge tetoyi ngandilo tewonggori. Ene
ende kewooloko bibitelo, enengo nangge meno manggalu telo ewonggo.
Noolendo sumbi uwootooye, ye yambo ma utolo kunowolo. Noolendo oni
kumootoni solengoyelo nowoondoyi teweloyi yambo ulewootoku, ye ma
sendowolo ewolo. Simooye gidega oo tetoyi ko ngulo simooye guminggado
suleyeyokini yewonggori.
33 Ene Sonoyeloyingo Oni Yondo ombulo, ene oomanangoyingo ma nelo,
Wayin sonoyi nguya ma newolo. Yendo ngu ewonggori. Yuka biyomi eneno
oolootelo ewolo.
34 Ene Onilo Nangoni Kilalongo ombulo, ene oowali nelo, sono nguya
netoni, yendo ngu kenolo etenggo. Kenoyi, nga oningga nga, ngu oo bidodo
nemukolo, Wayin sonoyi nguya gome gome neteku nga! Nga oningga nga,
ngu bobeye yoyingo oni, mbumbuwadodo oni ngulo dobooyelo etenggo.
Noolendo oo gula tetoowe ngu, ngu bidodo ye ngulo ma ingootenggo.
35 Oni simoo bale Anutno nowoondoye hamoo teyingo ngu, enengo
keda oluweloyi ngu enggedodo. Oni gidalega keda oluweloyi gomemu

ngu kenolo, ngundilo ingootenggo. Anutlo mande ngu hamoo oolengolo ingootenggo.

Mbumbuwadodo Balegado Yesus Keyi Bo Ulumimbo Sonowoowolo

36 Nalu gulano, Parisi oninggado Yesus negongootoni, enengo yano ombutoni, enedodo goboolo oo neweloyimbolo ewolo. Ngundilo etoni, asa, Yesusndo ombulo, enedodo oo neweloyimbolo oololo, Parisi oningga ngundo yano ulo, oo neweloyi yabano bibitewonggori.
37 Ngu endemo nguno, bale gula oluwolo. Ngu balega ngu, ene bulibali bosebalese damoni biyomi keyooteku, ngundo ingowolomu, Yesus Parisi oningga ngulo yano ulo, oowali netenggo. Ngulo ngu, balega ngu ene ootookoolo, digi nggusiyi gomenggano bo ulumi ndindingo gomengga yolo ombuwolo.
38 Ngu balega ngu ombulo, Yesus kootusinanggo ombulo, Yesus keyi damonimo dikalo sendootoni, doongeyi sonoyimbo ulo, Yesus keyi sonowootoni, ngu enengo tabango uyimbo yonggulumoowolo. Ngundilo telo, Yesus keyinggaku mududu yunolo, nguno bo ulumi gomengga ngu wendolo, ngundo Yesus keyi sonowoowolo.

39 Parisi oninggado Yesusno etoni, enengo yano ombuwonggokungga, ngundo ngundilo tetoni ngu, kenolo, ene ngandilo elo ingowonggori. Nga oningga nga, ngu Anutlo ingondudu eyingo oni tetoningga ngu, asa, ene balega ngalo damoni biyomi ngu kenolo ingolo, asa, nga bale biyomingga ngando ombulo, tanggeyimo loogu yetoni, ma ombuwalo ingowolo.

40 Ngundilo ingootoni, Yesusndo ngu oninggakulo ingondudu ningga, ngu gumilo ewolo. Sayimon, no geno mande gula ewelo. Etoni, Sayimondo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, mete mandega ngu elo ewolo.

41 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Bobeyedodo oninggado oni elaya bobeye gumimbolo yunowolo. Oni gulano doobe onibi elaya kande elaya (500 Kina) inolo, ko oni gulano doobe kandegula (50 Kina) nangge inowolo.
42 Kootusina, bobeyeku wendangelo gumi ngundilo inoweloyi nguya ereremo kini. Ngulo bobeye sembuliga, ngundo nguno yokolilo ewolo. Ariya, ngu oni elayaga ngu, onendo bobeye sembuliga ngulo gome oolengo ingolo eloluwa? Ewolo.

43 Sayimondo ngundilo ingolo, gumi ewolo. Ngu oningga bobeye ulungga kingo inoyingongga ngundo. Ngundilo etoni, Yesusndo ko ewolo. Ge hamoo nenengo ingolo etelo ewolo.

44-45 Yesusndo balegakusina yowoolengolo, kenolo, Sayimonya ewolo. Nga balega nga keno. No gengo ya newendemo ombutoowe, kene sonowooweloyi sono gula ge ma nunowolo. Ene nga balega ngando enengo doongeyi sonoyimbo kene sonowoote. Ngundilo telo, enengo tabango uyimbo yonggulumoolo yomosiyoote. Ge no ma yenggonayelolo mududu teyinolo, kuli gengo yano ombuwonoku, ngunonggo ombulo anangu nga! Ene nga bale mbumbuwadodoga ngando, ngu ene kenengga ame mududu teyinolo, gome ingolo, hahangelo yade mayelo mududu tete.
46 Ge nolo tabane bo ulumimbo ma sonowoolo domooyingo, ngulo ngu, ene balega ngando moondene dowooweloyi bo ulumi ndindingo gome, ngundo kene sonowoolo yoonenengoote.
47 Ngundilo ngulo, no geno eteno. Nga balega ngando, ene nolo newende ulungga oolengo teteku, ngulo nondo enengo mbumbuwani ulunggaku andangetoowe ute. Ene oni gulalo mbumbuwani bodaga tewoku ngu,

Anutndo ngu andangelo inootoni uwa. Ngu oningga ngundo newende
bodaga nangge Anutno esetewalo ewolo.
48 Yesusndo ngu balega nguya ewolo. Gengo mbumbuwage ngu, nondo
kuli andangetenolo ewolo.
49 Oni Yesusya oo newelo bibitewonggoku, ngundo ngu ingolo, enengo
nangge mandelo ingolo ewonggori. Nga oningga nga, ngu oone, ene mete
mbumbuwa andangelo yokowa? Ewonggori.
50 Yesusndo ngu balega nguya ewolo. Ge Anutlo nowoondogemo hamoo
tewokuga, ngunonggo Anutndo ge ko goyoote. Ge mete sumangedodo
toongeya, nowoondoge imakeyingomo ootoolo ewolo.

8

Bale Gidalega Ene Yesus Keyolo Endeyowonggori

1-3 Kootusina nalu gidalegano, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya
kegidembolo elayaga nguya, Anut oo bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
enengo nalungga sobowooteku ngulo mande mandeni damoni, ngu ende
ululu, ende bobodi ngu bidodomo, oni simoo baleno wesiyolo elo etuyelolo,
oololo ombulo tewolo. Bale gula gula nguya, ngu bale ngu Yesusndo
kuli yuka biyomidodomu owelo andangeyunowoku ngu, ko sayidodomu
yomosiyeloyingoku, ngundo Yesus keyolo endeyowonggori. Ngulomu, bale
gula oowooyi Mariya nguya ngandilo etenggoku, Mariya Magadala balelo
etenggo. Ngu balegano nguno yuka biyomi kandegula gidembolo elaya (7)
oweyelowolo. Bale gula oowooyi Yowana, ngu Herodlo yanimo ko sobosobo
oningga, oowooyi Kusa, ngulo baleyi; Susana, ko bale gidalega nguya Yesus
keyolo, mandeni ingolo yaliwolo. Ngu bale ngundo enengo bobeyebo Yesus,
ko, enengo sulena oniya hoolooweyelootoyi, ngundo oowali oo uliyolo, nelo
endeyowolo.

Oni Oowali Yuwooyi Kono Kuliyoyingo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 13:1-9; Mak 4:1-9)

4 Ende ende oni simoo bale oowooyingga oolengo ende bidodomonggo
mewoosoolo, Yesus tanggeyimo mayelo, gooboongoolo dikawonggori. Ngu
naluno, Yesusndo mande yamonggawo gula, ngu oni simoo balekunolo
ewolo.
5 Oni gulado Rayis yuwooyi kono yolo oololo kuliyowolo. Ngundilo
kuliyootoni, Rayis yuwooyi gumingga ooleko soletoni, onindo won-
goomukootoyi, numbo mayelo newonggori.
6 Oo yuwooyi gidalega mela digi sangganimo solewonggori. Ngu oo
yuwooyiku ngu gome ooleyingomu, ene mela ngu ulumi kini. Ngundilo
ngulo, bidodo oolelo, ariyelo kumoomukowolo.
7 Gidalega ulu sodabo, kakali so oo kewoolokono solewolo. Ngu ulu so
kakali ookudodo oolelo, ngundo doobeyelootoni, siyokongo yewolo.
8 Rayis yuwooyi gidalega mela gome metemimo solewolo. Ngu nangge
gome oolelo, engge oowooyingga oolengo enggewolo. Yesusndo ngundilo
elo yokolo, manggalu telo ewolo. Oni gula mande ingoweloyi sodeyidodoga
tetoningga ngu, ene komo mandega nga gome oolengo ingonilo ewolo.

Yesuslo Mande Yamonggawo, Ngulo Damoni Ewolo
(Matiyu 13:10-17; Mak 4:10-12)

9 Yesus enengo sulena onindo, Yesus sumoo inolo ewonggori. Ge mande
damoni wiliyolo, ge mande yamonggawo nangge eteku, ngulo damoni
ndatelo?

10 Etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye ngu, Anut oo bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo simoo bale enengo soboyelooteku, ngu mande kom-
biteyingongga ngu, ye kuli Anutndo etuyelowolo. Ene simoo bale gidale-
gado ngu, ene mande yamonggawo nangge ingootenggo. Ene kenowelo
doongetewanggoku, ene ma kenowanggo. Ene mande ingowanggoku, ene
nowoondoyemo mande ngu ma ingowanggo.
11 Mande yamonggawo ewonoku, ngu damoni ngandilo. Ngu oo yuwooy-
ingga ngu Anutlo mande.
12 Oo yuwooyi gidalega ooleko soletelo ewonoku ngu, oni simoo bale
Anutlo mande ingootoyi, kootusina, Setando ombulo, ngu mandeku,
oni nowoondoyemonggo andangelo yootoni, nguno ene Anutlo nowoon-
doyemo hamoo ma tewonggo. Ngulo ngu, Anutndo ene ma yoyowa.
13 Digi sanganimo elo ewonoku ngu, oni simoo bale koletelo Anutlo
mande ingolo, ngulo gome ingolo, oni oni telo, ngu koyi tewolo. Ene ngu
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bodaga nangge tetoyi, ngu naluno,
kowulingga kenolo, nguno enengo hamoo ingowonggoku, ngu yokowonggo.
14 Oo yuwooyi so daboo sanggilidodo kewooloko oolooteku, elo ewonoku,
ngu ngandilo. Simoo bale Anutlo mande ingootenggoku, kootusina, mela
ngalo kowuli oowooyingga, bobeye oo sitowi, oo ngulo hahangelo, in-
gondudu tewonggori. Oo ngulo nowoondoyemo mande oo ngu doobengolo
wiliyootoni, aliyelo, enggeni kini.
15 Mela gomemo oo yuwooyi solelo ooletelo, elo ewonoku ngu, simoo bale
Anutlo mande ingolo, ene nowoondoye gome yomosiyolo, hamoo ingolo,
yolo, yanggango dowoolo keyootenggo. Anutlo nangge ingondandangelo
endeyootenggoku ngu, ene gome enggetenggolo ewolo.

Solu Kumbe Newendemo Oongoowolo
(Matiyu 4:21-25)

16 Oni solu kalo, kumbe oo newendemo ma yelo wiliyolo, ko, yaba
newendemo nguya ma yetenggo. Kini, yaba sanganimo yetoyi, ngundo oni
gumingga nguya himi yunoote. Oni gidalega ya newendemo ombulo ngu,
ene solu ngu kenowanggo.
17 Nga mande Anut oo bidodo Sembunaye, ngundo simoo bale enengo
sobowooteku, ngu oo bidodo kombiteyingo ngu, kootusina, oo ngu tunoote-
wanggo. Oo bidodo onindo oongooyingo ngu, kootusina, Anutndo yeni
tunootemukowa. Oni oo ngu doongeyembo tunoo kenomukowanggo.
18 Ye komo ingondale teyi! Ye komo ndatelo mandega nga, ngu gome
ingoyi! Oni ene Anut oo bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale
enengo sobowooteku ngu, ngulo ingoyingo bodaga ingolo oolootenggoku
ngu, ene newende bidodo hahangelo, enengo mande ingolo keyootenggoku,
asa, Anutndo enengo ingoyingongga ngu yeni, ulungga yewa. Ene oni
ene Anut oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale enengo
sobowooteku ngu, ngulo damoni bodaga ingooteku ngu, asa, ngu ingoyin-
gongga soweyolo, gumi ma ingootoni ngu, asa, Anutndo enengo ingoyingo
bodaga ngu yolo oongoowalo ewolo.

Yesus Enengo Nemi, Ko, Konedoboongo
(Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20)

19 Ngu naluno nguno, Yesus enengo nemi, ko enengo konedobooge,
ngundo Yesusno mayewonggori. Ene oni simoo bale ulungga oolengo ngulo,
ene Yesus tanggeyimo ombuweloyi nguya kini.
20 Oni gidalegado Yesusno ewonggori. Gengo nangge ko konedobooge ge
geyowelo mayelo, endesina dikatenggoku awelo ewonggori.

21 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Oni ene Anutlo mande ingolo, ngu keyootenggoku, ngu nolo namone, ko nolo konedoboone. Ngundilo elo ewolo.

Yesusndo Doogo, Ko, Sono Koongeyingo Nguya Mande Etoni Imakewolo (Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41)

22 Nalu gulano, Yesusndo enengo sulena oniya wanggo gula sanganimo oolelo ewolo. Ye wanggo woosootoyiga, noole sono koongeyingo anduloko ulelewato. Yesusndo ngundilo etoni, wanggo woosoolo, dowoolo ulelewolo.
23 Wanggo sono koongeyingo sanganiwoole uloluwootoni, Yesus wanggo sanganimo wetolo kapengo yewolo. Ngu naluno, doogoga sono koongeyingo kewooloko tunootewolo. Ngu doogo ulungga, ngundo wanggo yowoolalingootoni, wanggo nguya sono koongetoni, ene oonatewelo tewolo.
24 Ngundilo tetoni, sulena oniku oololo, Yesus yokutuwoolo ewonggori. Awa, Awa! Noole oonatewelo tetetoku nga! Ewonggori.
Etoyi, Yesusndo ootookoolo, doogo, sono koongeyingo nguya yeyolo etoni, imakelo kinitewoliyo. Doogogaku ko sono koongeyingonggaku ma dokelo ikakooteyingo, ngu kondibo imakewolo.
25 Ngundilo tetoni, Yesusndo sulena oniku mamanayelolo ewolo. Yengo nowoondoye hamoo tewoku, ngu ndano? Ewolo.
Sulena oniku goweye mboolomboolo telo, sosolelo ngunonggo, enengo nanggelo ingolo ewonggori. Nga oningga nga onendo? Doogoya elo, ko, sono koongeyingomboya etoni, enengo ela elaya ene manggowo keyootelikuu ngu! Ewonggori.

Yesusndo Gegesa Melasina Oningga Yuka Biyomigado Yoyingo Ngu Owewolo (Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20)

26 Kootusina, ene Gegesa melasina nguno oolouwonggori. Ngu mela ngu, Galili sono koongeyingo ngu gidalesina ooloote.*
27 Yesus ene sulena oniya wanggo yokolo, wendeyi tamako uwolo. Nguno ende gula oluwoku, nguno oni gula oo yuka biyomimbo yoyingomu, ngundo Yesusno ombuwolo. Ngu oni yuka biyomimbo yoyingongga ngu, ene nalu pelungga towikumba ma yemuyingo, ene mbilimbili endeyolo ootoolo, ene ya gulano nguya ma oluwolo. Kini, ene nalu bidodomo, oni yoyeyingo melewoole nangge wetolo oluwolo.
28-29 Kuli ngu, yuka biyomingga ngulo yanggangoni ngundo oningga ngu gome dowoolo oodoni, nguno enengo onindo ene dowoolo kekandeyi gome gome gosiyowolo. Gosiyolo ya biyomimo oni ngundilo sobowoolo oluwolo. Ene yuka biyomi ngulo yanggangoni, ngundo ngu sen uto bidodo oomboomboongelo ootoolo, ene oni yeni oni kini melasina nguno toongelo endeyolo oluwolo. Ngu oningga, ngundo Yesus kenolo meno manggalu telo, Yesus keyi damonimo ukelo melako welewolo. Ngu oni mboolombo yoyingongga, ngundo manggalu ulungga oolengo telo ewolo. Ge Yesus, Anut awuno oolengo ngulo Nangoni! Ge nono ndawuga tewa? No geno solengoyelo, yemboongetenoku, ge no ogingoyingo ma nunowelo! Ewolo. Yesusndo ngu yuka biyomingga nguya kuli, ene ngu oningga ngu yokoya toongenilo ewolo.
30 Ariya, Yesusndo sumoo inolo ewolo. Ge oowoongge ngu ndawuga? Etoni, yuka biyomingga ngundo gumi ewolo. No oowoone Ami ewolo.

* **8:26:** Oowooyi gula ngu Gadara, ko oowooyi nguya Gerasin.

Ndatelo ngulo, yuka biyomi oowooyingga oolengo, ngu oningga ngu newendemo ulo oolootenggo.

31 Ngu yuka biyomi, ngundo mande yanggango oolengo Yesusno sumoo sumoo elo ewolo. Ge noole suleyelootoyi mele goloyi oolengo wenga kini nguno ma uwelo! Ewolo.

32 Ngundilo etoyi, ngu mela puli bodaga namoko, nguno bo oowooyingga nguno so erewelo neloluwonggo. Ene ngundilo kenolo Yesusno solengoyelo sumoo sumoo ewolo. Mete noole bo ngu nowoondoyemo uwato, bine? Etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Yo, ye ngundiya teyilo ewolo.

33 Ariya, ngu mbooloku oninggaku yokolo, sodedonangge ene oololo boku nowoondoyemo utoyi, asa, ngu boku yanggango oolengo kendutelo oololo, mela biyomi kembemo solelo sono koongeyingomo ulo sono nelo kumoomukowolo.

34 Ngundilo tetoni, bo sobosobo oniku ngundilo kenolo, sodedonangge endemo salo, ene oo tunootewoku ngu mandega ngu wesiyowolo. Ngu mandega ngu ende ulunggano onino, ko deguno ende bobodikuno onino nguya elo endeyowolo.

35 Ngundilo etoyi, simoo bale ngu ooga ngu kenowelo Yesus tanggeyimo mayelo oni mboolombo yoyingongga ngu kenowolo. Mbooloku ene kuli yokolo peselo satoyi, ene towikumba yemulo ingonduduni nguya himi yetoni, ene nenengo Yesus tanggeyimo bibitelo ooloote. Oni simoo baledo ngundilo kenolo ene soliyokowolo.

36 Oni Yesus kenootoyi, oni mboolombo yoyingonggano oo tewoku ngulo mandeni, simoo bale ngu kenowelo kootu mayetenggokuno ewolo. Kuli ngu yuka biyomimbo nga oningga nga, dowoolo oluwolo. Ene ataga ngu, ene metemi teteku nga! Ewolo.

37 Gegesa melasina oni simoo bale bidodo ngu oningga ngu kenolo, ko bo ngulo nguya ingolo, ngulo ene sosoleyingo ulungga telo, Yesusdodo ewonggori. Ge komo noole yoyokoya toonge! Ngundilo etoyi, ngulo Yesus ene sulena oniya wanggo sanganimo oolelo, ene sono koongeyingo gidalesinanggo ko oolouwonggori.

38-39 Ngu oningga ngu yuka biyomi ngundo yokowonggoku, ngundo Yesusya toongewelo Yesus sumoo sumoo inolo ewolo. No komo geya oolouwelo ewolo. Etoni, Yesusndo suleyolo ewolo. Kini, ge gengo endemo oolouya, Anutndo geno oo tetoni tunootewoku, ngulo mandeni yootunoyalo ewolo. Ngundilo ngulo, ngu oningga ngu ko yowoolengolo oolouwolo. Ene Yesusndo oo tetoni tunootewoku, ngulo mandeni enengo endemo oni simoo bale bidodomo yootunolo ewolo.

Yesusndo Tabango Oni Gula Oowooyi Yayiras Namboni Yokutuwoolo, Ko Bale Gula Nguya Yomosiyoyingo

(Matiyu 9:18-26; Mak 5:21-43)

40 Yesus ko yowoolengolo ombuwolomu ngu, simoo bale ulungga oolengo wendeyi tamako gooboongoolo Yesuslo doongetelo oluwolo.

41-42 Ngu naluno, oni gula oowooyi Yayiras ngu, ene Yuda onilo goobooyingo ya ngulo tabango oluwoku, ngundo Yesus tanggeyimo ombulo, keyi damonimo penggootelo, sumoo sumoo ewolo. Ge komo nolo yano ulo ewolo. Ene ngundilo ewoku ngu ndawugalo, Yayiras ngu namboni gulanangge enengo moomani ngu kande elaya kegidembolo elaya, (12) ene komo kumoowelo namoko tewolo.

Asa, Yesus ene Yayirasndo yano oolouwelo ooloutoni, ene simoo bale ulunggakundo oole doongoowolo.

43 Nguno bale gula nguya oluwoku, ene kombolo sayi yolo, yambiyootelo,
mooma kande elaya kegidembolo elaya (12) oluwolo. Sayi mambu yomosiy-
oweloyi oni gulado enengo sayiningga ngu yomosiyoyinoweloyi nguya kini.
44 Ngu balega, ngundo Yesus kootusina, kendungomo ombulo, tolige
kandedibiyi, Yesusndo nenggulono yewolo. Ngundilo tetoni ngu, sodedo-
nangge enengo dalo soli yetoni, ko ma ombuwolo.
45 Ngundilo tetoni, Yesusndo ewolo. Onendo kandeyi nono yete? Ewolo.
Etoni, oni bidodo mande gumi ewonggori. No kini, no kini ewonggori.
Etoyi, Pita galodo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, simoo bale ulung-
gado pawanggelolo ngundo woologogelootenggo. Ndawugalo, ge ngundilo
sumoo ete? Elo ewonggori.
46 Ene Yesusndo ewolo. Oni gulado kandeyi nono yetoni, no ingootoowe,
yanggangone gidega noyokolo, eneno ooloutelo ewolo.
47 Asa, ngu balega ngu ingoyingo, ene kombiteweloyi nguya kini.
Ngundilo ngulo, ene sosolelo mboolomboolo telo, ene ombulo, Yesus keyi
damonimo penggootelo, enengo sayini ngulo damoni wesiyolo simoo bale
doongeyemo ewolo. No sayi, ngundilo ngulo, ombulo kandene Yesuslo
nenggulono yetenoku ngu, ndawugalo ngulo, no nowoondone hamoo
tetoowe, Yesusndo mete yomosinelowa. Ngundilo tetoowe, nenengo sayine
sodedonangge kinitetelo ewolo.
48 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Nambone, gengo nowoondo-
gemo hamoo teteku, ngulo Anutndo goyeni mete tete. Ngundilo ngulo, ge
mete oolouya, nowoondoge imakeyingomo ootoolo ewolo.
49 Yesus ngu mande ngu ewoodoni, Yayiraslo yanonggo oni gula ombulo,
tabango oninggakuno ewolo. Gengo namboge ngu kuli kumoote. Ge oo
etuyeloyingo oni ngu keyi ma ogingoyingolo oolouwelolo ewolo.
50 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, tabango oninggakuya ewolo. Ge ma
soliyowelo. Ge komo nowoondogemo hamoo teni. Namboge ngu ko mete
tewalo ewolo.
51 Ariya, Yesus tabango oninggakundo yano oolouwonggori. Yesusndo
simoo bale enedodo ya newendemo ma uwelo, elo, ngulo ene oweyelowolo.
Yesusndo Pita, Yon, Yems, ko eweyi nemi ngudodo yoyolo, ya newendemo
uwonggori.
52 Oni simoo bale ulungga ngu simooyengga ngulo sendo mogulu telolu-
wonggo. Ngulo ngu, Yesusndo ewolo. Ye ma sendowelolo ewolo. Nga ngu
ma kumoowolo. Ene ngu wetolo oolootelo ewolo.
53 Yesusndo ngundilo etoni, ngulo ene ulungga yumooyinowolo. Ene
ingoyingomu ngu hamoo oolengo kumoowolo.
54 Ene Yesusndo bale bodaga ngu kandeyi dowoolo, menolo ewolo. Bale
buniyo, ge ootookoo! Ewolo.
55 Ariya, ngu bale bodaga ngulo gaboyi ombulo woologongootoni, ene
sodedonangge ootookoowolo. Ngundilo tetoni, Yesusndo mande yunolo
ewolo. Ye oowali inootoyiga nenilo ewolo.
56 Ngundilo etoni, bale bodaga ngulo eweyi nemi ngundo ulungga oolengo
soliyokolo, oni oni tetoli. Ariya, Yesusndo mande yanggango oolengo eweyi
nemimo ewolo. Yali ngalo mandeni oni gulano hamoo oolengo ma ewelolo
ewolo.

9

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kande Elaya Kegidembolo Elayaga Ngu Ko Yunowonggori

(Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13)

1 Yesusndo enengo keyimo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya ngu
negoyelootoni, ombulo gooboongoowonggori. Ngundilo tetoyi, Yesusndo
yuka biyomi ko sayi damoni oowooyingga nguya yomosiyoweloyi yang-
gango ulungga yunolo sunggi yewolo.
2 Ngundilo soweyelootoni, salo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo enengo simoo bale sobowooteku damoni ngulo mandeni ngu elo
etuyelolo, ko sayiye nguya yomosiyelootoyi, mete tewolo.
3 Yesusndo enedodo ewolo. Ye sawelo ngu, oo sitowi oowooyingga ma
yowelo. Ye usutoko, siyaki, oowali, oo uliyowelo bobeye, towi nenggulo ela
elaya ma yowelo.
4 Oni gulado yoyoya, enengo yano utoningga ngu, ye komo ngu yanggano
nguno nangge oliyi. Ye ootookoolo saweloyi nalunggano, nguno nangge,
ngu yangga ngu yokoya sayi.
5 Ye yoyolo yano ma utoyiga ngu, asa, ye ngu endega ngu yokoya
sayi. Yengo keyemo ende ngulo gugukakawu nogolu keyemo damoowoku,
ngu enengo endemo nguno ko siyakiyootoyiga uni. Ngundilo tetoni ngu,
endemo oni ngu enengo damoniye biyomi ngulo nangge ingondudu telo
oluwanggolo ewolo.
6 Ngundilo etoni ingolo ngu, asa, ene sawonggori. Ene ende bidodomo
salo, Anutlo mande gome mesalango ngu wesiyolo elo etuyelolo, sayi oni
oowooyingga ende bidodomo yomosiyelootoyi, metemi temukowolo.

Herodndo Yesuslo Mandeni Ingolo, Ngulo Ingondudu Ulungga Tewolo (Matiyu 14:1-2; Mak 6:14-16)

7 Yuda mela ngulo oo bidodo sobowooyingo oni koleteyingo oowooyi
Herod, ngundo Yesuslo sulena onindo oo tetenggoku, ngulo mande in-
golo, ngulo ingondudu bulibali ingowolo. Ndatelo ngulo, gidalegado
Sonoyeloyingo Oni Yondo kumooyingo nga, ko ootookootelo ewolo.
8 Gidalegado ewonggori. Ilayiya ko ombulo tunootetelo etoyi, gidale-
gadolo ewonggori. Oni gidalegado etenggo. Anutlo ingondudu eyingo oni
gula ko ootookoowo, ewonggori.
9 Ngundilo ngulo, Herodndo ewolo. Nondo Yon bungeyi toongootoowe
kumoowolo. Ngundo binengga ngundilo ko damoni oowooyingga tetoni,
ngulo mande etoyi ingooteno, bine? Ewolo. Herod nguya Yesus kenolo
ingoweloyimbolo doongetelo sobowoowolo.

Yesusndo (5,000) Oni Simoo Bale Oowali Yunoyingo (Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Yon 6:1-13)

10 Aposel oni ko mayelo, Yesusno ko tewonggoku, ngulo mandeni ewong-
gori. Yesus enengo sulena oni nangge yoyolo, oni simoo bale gidalega
yoyokolo enesu nangge, ende gula oowooyi Betsayida ngu tanggeyimo
oolouwonggori.
11 Ene simoo bale ngundilo yeyolo ingolo, enebana keyelolo oolouwong-
gori. Ene ngu simoo bale keyelolo mayetenggoku ngu yeyolo, suleye ma kini
yewonggori. Kini, ene oni oni telo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo simoo bale enengo sobowooteku damoningga, ngulo mande ngu
wesiyolo elo etuyelowolo. Gidalega sayidodomu yomosiyelowolo.
12 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yesus enengo sulena oni kande elaya
kegidembolo elayaga, ngundo Yesusno ombulo ewonggori. Ge simoo bale
nga yoyokootooga, enengo endemo sungo sungo saya oowali kenoya neya
weleyi. Ndawugalo ngulo, noole ngano kingo melako ngano oolootetoku,
nga melako ngano oni kinilo ewonggori.

13 Ene Yesusndo mande gumi ewolo. Yendo nangge oowali yunootoyi newanggo.

Ngundilo etoni, enebana ewonggori. Noole oowali kini. Noolengo oomanongoyingo ngu kandegula, ko iso elaya nangge nguya ooloote. Noolendo bine saya oowali uliyoya mayeya nga simoo bale nga bidodo yunootooye, mete newanggo, bine? Ewooto.

14 Simoo nangge kandangetoyi, 5,000 tewonggori.

Ariya, Yesusndo sulena onino ewolo. Ye oolouya oni ngu kandangeyeloya onibi elaya kande elaya, (50), wata oowooyingga bibitetoyiga ngundiya tambuga tambuga bibiteyilo ewolo.

15 Yesuslo sulena onikundo ngu tetoyi, oni simoo baleku ngundilo bibitemukowonggori.

16 Ngundilo telo, oomanangoyingo kandegulagaku, ko iso elayagaku yolo gooboongoolo dowoolo, Sambono randolo doongetelo, Anutno esetelo yokolo, oomanangoyingoku iso elayagaku nguya oososowoowolo. Ngundilo telo, enengo sulena oniku yunootoni, ngundo oni simoo baleku bayetelo yunowolo.

17 Ngundilo tetoyi, oni simoo bale oowali netoyi, useye bakini yemukowonggori. Ene oowali gumgum oodoni ngu gooboongoolo si kande elaya kegidembolo elaya (12) siliyootoyi, manggowoomo oolewonggori.

Pitando Yesuslo Damoni Yootunolo Eyingo (Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)

18 Nalu gulano, Yesus enesu nangge sungo ootoolo, ene yemboongelo oluwolo. Enengo sulena onindo nangge tanggeyimo oolouwonggori. Ngu naluno, Yesusndo sulena oniku sumoo yunolo ewonggori. Oni simoo baledo noya ndatelo etenggo. No ndawu oninggalo etenggo? Ewolo.

19 Sulena onindo gumi ewonggori. Ene ngandilo etenggo. Ge ngu sonoyeloyingo Yon; gidalegado etenggo. Ge Ilayiya; ko gidalegado etenggo. Ge Anutlo ingondudu eyingo oni kulimiku gula ko ootookoowolo etenggo.

20 Yesusndo yowoolengolo, sulena oniya ewonggori. Ene yendo ngu noya ndawu oningga, elo etenggo? Ngundilo etoni, Pitando mande gumi ewolo. Ge ngu Kristus Anutndo noole yoyoweloyi ngulo sunggi yeyingo onilo ewolo.

Yesusndo Kumoolo Ko Ootookooweloyi Ngulo Ewolo (Matiyu 16:20-28; Mak 8:30–9:1)

21 Yesusndo mande yanggango oolengo sulena oninolo ewolo. Ye komo oni gidalegano nga mandega nga ma ewelo elo soleyelowolo.

22 Nalu gulano, Yesusndo ewolo. Anut Nangoni Oni Kilalongo ene ogingoyingo ulungga oolengo ingowa. Yudalo tabango oni, ko Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oni, ko mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo kootu inolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa yokolo ko yokutuwootoni ootookoowalo ewolo.

23 Ngundilo elo, enengo sulena oni mande gula yunolo ewolo. Oni gula no kenelowelo ngu, ene komo enengo ingonduduni damoni biyomingga ngu komo yokoya meyeya oodoni, ngulo simoo bale nowoondoye hamoo ma teyingo, ngundo kowuli inowanggoku, ngu koolowoowa. Ene komo ngundilo telo, ngu kenelolo endeyowa.

24 Oni gula enengo ingondudunimonggo nangge enengo oo teweloyi ko keda oluweloyi ingooteku ngu, asa, kootusina nalu wengamo, ene

oonatewa. Ene oni newende ngu bidodo Anutno yeteku ngu, ngu oningga ngu enengo ingonduduni oololo ombulo teteku, ngu komo yokowa. Ngundilo telo ngu, asa, ene kootusina suwoo suwoo Anutya keda oluwa.
25 Oni gula mela ngalo bobeye oo sitowi nguno ingonduduni bidodo yelo endeyooteku ngu, kootusina, ene Setanlo ende biyomimo oololo oluwaku, nguno ndatelo telo oo ngundo ene hooloowewa?
26 Oni gula nolo mandene, ngalo oyumo yowaku ngu, asa, kootusina, no Oni Nangoni nolo dulidaline ko awane ngulo Engel oni kundingiyi ombutetoku naluno, no enengo oyumo yowanolo ewolo.
27 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni nga dikatenggoku nga ngu, gidalega ma kumooyingomo, ene oni oowooyingga oolengo Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo damonimo nguno ulo kenowanggolo ewolo.

Yesuslo Moondeyi Yowoolengolo Guladilo Tunooteyingo (Matiyu 17:1-13; Mak 9:2-13)

28 Yesusndo ngu mandega ngu elo yokolo, oode nalu kandegula gidembolo kabusa yokolo, ene Pita, Yon, Yems, oni kabusaga ngu yoyolo, mela puli gulano awuno, Anutno yemboongewelo oolewonggori.
29 Yesus nguno yemboongelo oodoni, enengo omukumundoongo yowoolengolo guladilo oolengo tunootewolo. Enengo towikumbani nguya nomboyi oolengo solu ngundilo yowali oolengo yewolo.
30-31 Ngu naluno, Moses, Ilayiya oni elayaga, ngundo Anutlo dulidalinidodo tunootelo Yesusya mandelo ingowoli. Ngu oni elayaga, ngundo kootusina Yerusalem endemo nguno Yesus goweyimo oo tunooteweloyiku ngulo mande mandenilo ingowoli.
32 Pita ko enengo dobooguliyi elayagakuya kubooyelootoni, welewelo tewonggori. Ene ma welewolo, Yesuslo moondeyimo oo yowali kenolo, ko oni sungo elayaga ngulomu nguya kenowoli.
33 Ngu oni elayagaku yoyokolo sawelo tetoli, Pitando Yesusno ewolo. Oni ulungga, noole ngano oluweloyi ngu gome. Ge etoyi ngu, noolendo mete tookoododo kabusa yewato. Tookoododo gula gengo, gula Moseslo, gula Ilayiyalo yewatolo ewolo. Ene Pitando ngu ma ingolo ngulo ngundilo mande ewolo.
34 Pitando ngu mande ngu ewoodoni, sodedonangge goboole gula ombulo, tabaye sanganimo ombutoni, ngundo ene bidodo doobeyelootoni ngulo ene sosolewolo.
35 Goboole newendemonggo Anutndo menolo ewolo. Nga nolo nangone nga! Nondo ene sunggi yewonoku ngu! Ye komo enengo manggowo ngu ingoyi! Ewolo.
36 Ene mandeni ngu ingolo yokolo, ene doongetelo Yesus enesu nangge kenootoyi oluwolo. Ene mande gula ma elo, ene nenetelo oluwolo. Ngu naluno nguno, oo kenowonggoku ngu, oni gidalegano ma ewonggori.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gulano Oomboolo Biyomi Gula Yomosiyowolo (Matiyu 17:14-21; Mak 9:14-29)

37 Yangeni ngundilo pulimonggo utoyi, simoo bale oowooyingga oolengo mewoosoolo ombulo Yesus galo ooleko yeyowonggori.
38-39 Ngu oni simoo bale ulungga ngu kewooloyemonggo, oni gulado solengoyelo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, no geno yemboongeteno. Ge nolo nangone nga keno. No komo nangone gulanangge nga. Oo yuka biyomi gulado ene woologongolo ngundilo dowootoni, ene sodedonangge, kiyelo biyobiyomi telo ooloote. Ngu oo yuka biyomingga, ngundo yanggango oolengo melako wenggelemootoni, ulo sagaga telo nosilili udoni kumootoni

manggowoomo koodo nomboyi oolelo ooloote. Ngu oomboolo biyomingga,
ngundo ene gome gome utolo goweyi ulungga yombuliyolo ene sodedo ma
yokolo toongete.
40 No kuli gengo sulena onino etoowe, ene ngu oomboologa ngu owetoyi
toongeweloyi, ene ereremo kinilo ewolo.
41 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi elo ewolo. Ye simoo bale,
nga naluno ngano oolootenggoku, ye nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
kini. Yengo nowoondoye ngu nenengo oolengo kini. Nalu ndatelo no
yeya ootoolo yengo kowuliye koolowoolo oluwano? Ewolo. Elo, ene
yowoolengolo oninggaku kenolo ewolo. Ge nangongge yoya ombulilo
ewolo.
42 Ene nangoni yolo ombuwootoli, ngu oomboolo biyomingga, ngundo
simooyenggaku yanggango oolengo wenggelemootoni, melako wetolo
sagaga telo yowoolalingolo gome gome ulewolo. Yesusndo kandedisi telo
ngu mboologaku, kenolo elo ene simooyenggaku yomosiyolo, yolo eweyi ko
inowolo.
43-44 Ngu simoo bale, ngu bidodo Anutlo yanggangoni ulungga ngu kenolo,
ene ulungga oolengo soliyokowolo.
Ngu oo Yesusndo tewoku ngulo, simoo bale ngu kenolo sosolelo, ngulo
ingondudu ulungga tewonggori. Ngundilo tetoyi, ene Yesusndo enengo
sulena oninolo ewolo. Ye mande nga gome sodeyeya, gome oolengo ingoyi!
Nalu bodaga nangge yokolo, Oni Nangoni ngu yolo oni sungo kandeyemo
yelo yunowanggolo ewolo.
45 Enengo sulena onindo ngu mandega ngu gome ma ingolo, yolo
dowoowonggori. Mande ngu damoni kombiteyingo, ene ngulo nowoon-
doyemo gome ma ingowonggori. Ngulo ene Yesuslo sosolelo ngulo ma
sumoo telo ingowolo.

Sulena Oni Onendo Ulungga Oluwa?
(Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)

46 Yesuslo sulena oniku enengo nangge mande elo, onendo sungo bidodo
dagayelolo ulungga oluwa? Ewolo. Elo, mande gumgum elo longgeyowolo.
47-48 Yesusndo enengo sulena oni nowoondoyemo ngu mandega ngu
oodoni kenolo ingolo, ngundilo ngulo, ene simooye bodaga yolo enengo
tanggeyimo yelo ewolo. Oni gula ene no oowoonembolo simooye ngandilo
gula yolo yomosiyolo yoonenengowaku ngu, ene no hooloowenelolo
yomosinelooteku ngundilo. Oni gula no hooloowenelooteku ngu, ene
oni no awane sulenelootoni, ngano ombuwonomungga ngu hooloowelo
yomosiyoote. Oni gula ye kewooloyemo nguno enengo oowooyi bingami
elo ma okoolo, ene Anutlo ko nenengo tewaku ngu, hamoo oolengo, ngu
oningga ngu, ene oni gidalega dagayelolo ulungga tewalo ewolo.

Oni Yeya Mundi Kini, Ngu Yengo Dobooguliye
(Mak 9:38-40)

49 Ngu naluno, Yondo mande gumi ewolo. Oni ulungga, noole oni
gula kenootooye, ene ge oowoonggemo oo yuka biyomi oweyelootoni
kenowooto. Ene ngu noole ma keyelolo endeyootenggoku, ngulo noolendo
ene loogu teyinowootolo ewolo.
50 Ene Yesusndo Yonya ewolo. Ye ene ma loogu teyinowelo. Oni yeya
mundiyi kini, ngu oningga ngu yengo dobooyelo ewolo.

Sameriya Oni Gidalegado Enengo Ende Solengolo, Yesus Keyowolo

51 Yesus ngu Sambo endemo ooleweloyi nalu namoko tetoni ingolo ngulo
ene ingonduduni gosiyolo Yerusalem oolouwonggori.

52 Yesusndo oni gidalega suleyelootoni, enengo mandeni yolo oolouwonggori. Ngu oni ngu koletelo Sameriya ngulo ende gulano ulo nguno Yesus oluweloyimbolo oo yomosiyowelo.
53 Ene ngu endemo oni, ngundo Yesus yolo, enengo yano oolouwelo yokowolo. Ndatelo ngulo, ene ingoyingo, Yesus ngu ene Yerusalem ooloutelo ingowolo.
54 Yesuslo sulena oni elaya Yems, Yon elagado enengo damoniye biyomi kenolo sanggili telo ewoliyo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge etooga, Sambononggo de ombuya nga oni nga yodemukoni. Ngundilo ewolo.
55-56 Ene Yesusndo yowoolengolo yeyolo mamanayelolo yokootoni, asa, ene ende gulano sawolo.

Oni Yesus Keyoweloyimbolo, Ngulo Mande
(Matiyu 8:19-22)

57 Yesusndo enengo sulena oniya yade ooleko ooloutoyi, oni gulado Yesusno ombulo ewolo. Ge ende bidodomo toongeteku ngu no nguya kenggelolo no nguya toongewanolo ewolo.
58 Yesusndo ngu oningga ngulo mandeni gumi ewolo. Mando ngu, ene mela newendemo tagiyododo, ko nu nguya de sanganimo tagiyododo, ene Onilo Nangoni ngu, ene bibitelo weleweloyi musiyoni nguya kini. Elo ewolo.
59 Yesusndo oni gulaya ewolo. Ge ombuya no keneloya oolou! Ewolo.
Ene ngu oningga ngundo ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge mete noyokootoyi no oololo awane kumootoni kenolo, melengoologo eme ko ombuwanolo ewolo.
60 Yesusndo ngulo mande gumi ewolo. Nguno yoko, oni nolo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo ene sobowooya oodega kumootoningga ngu, enengo bingo melengooyi. Ene ge ngu oolouya, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu wesiyoya oni simoo bale etuyelolo ewolo.
61 Oni gulado ewolo. Oo bidodo Sembuli Sembunaye, no nguya ge kenggelolo endeyowano. Ene gedo mete elo etoyi ngu, asa, no oololo nenengo oni kandeye dowoologolo ewolo.
62 Ngundilo etoni, Yesusndo oningga ngulo mande gumi ewolo. Anutndo oni gula enengo koni logo teweloyim negongootoni nguno oodoni, ene ko gula gulano endeyolo oode ngu, asa, ngu oningga ngundo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo enengo endega oni simoo sobowooteku, nguno ma uwalo ewolo.

10

Yesusndo Oni Onibi Kabusa Ko Kande Elaya (72) Yoyolo Anutlo Kono Suleyelowolo

1 Kootusina, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo oni onibi kabusa kande elaya kegidembolo elaya (72) sunggi enengo ko teweloyim ela elaya suleyelootoni sawonggori. Ngundilo salo ngu, ene ende bobodi, ende ululu ngu bidodomo nguya koletelo satoyi, asa, kootusina Yesus enebana keyelolo toongewonggori.
2 Yesusndo ngu oniku mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Oowali kono gome enggemukoote. Ene ko oni oowooyingga kini. Ngundilo ngulo, ye oolouya ko sembuli Anutno yemboongetoyiga, ngundo ene mete ko oni suleyelootoni, oololo, kono oowali engge ngu yolo gooboongoowanggo. Oowali ngu oni simoo bale ene Anutlo mandeni ingowelo ingootenggo.

3 Ye oolouyi! Ingoyi! Nondo ye suleyelootoowe, satenggoku ngu, bo Sipsip
nangoni imakeyingo damoningga ngundilomu ngu bo goki kewooloyemo
suleyelootoowe satenggo.
4 Ye bobeye sili, siyaki, ko keye goweyi nguya ma yowelo. Salo ooleko oni
simoo bale yeyolo nguya, mande mande ma ewelo kini ye komo dagayeloya
sayi.
5 Ye salo ya gula newendemo uya ngu, ngandiya eyi. Nga ya newendemo
simoo bale nga Anutnonggo sumange ayibidodo ombuteku ngu yeya oliyilo
ewolo.
6 Ene ngu yano nguno oni simoo bale gula ene nowoondoye damoni
imakeyingo ngu oodoyi ngu, asa, yendo Anutlo sumange ayibiningga
yunootenggoku ngu, oololo ngu oningga nguya oluwa. Ene kinitetoni ngu,
yengo sumange ayibiga ngu ko yowoolengolo yengomo ko ombulo oluwa.
7 Ye komo ngu ya gulananggega nguno nangge oliyi. Ye enendo oowali
sono oo yunootenggoku, ngu nelo oodoyi, nguno yengo ko tetenggoku,
ngulo uliyi mete yowanggo. Ye komo ngu yangga nguno nangge wetoya
ngunonggo saya ko teyi.
8 Ene ende gulano saya utoyiga, ngu endemo oni, ngundo ye yoyoya
enengo yano utoyiga nguno oowali yunootoyiga, ngu nangge neyi.
9 Ye mete ngu endemo sayi oni yomosiyeloya, ye ngandiya eyi. Anut
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale soboyeloweloyi naluni,
ngu kuli ye tanggeyemo ombuteku nga, eya eyilo ewolo.
10-11 Ye ende gulano ooloutoyiga, ngu oni, ngundo ye ma yoyoya yano
uya yoyokootoyiga ngu, asa, ye oolouya, endesoono nguno dikaya ye
ngandiya eyi. Yengo ende ngalo gugu nogolu noole kenayimo damoowoku
ngu siyakiyootooye, yengo endemo ko uteku nga, eya Anutlo sumbuyi
andangeya yunootoyiga olini. Ene ye gome ingondudu teyi! Ndatelo ngulo,
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nalu enengo simoo bale
sobowooteku, ngu kuli namokono ombulo sobowooyelooteku nga! Ewolo.
12 No yeno hamoo eteno. Anutndo wilikoyeloweloyi nalu wenga
ulunggano, nguno ngu ende gulado Anutlo ko oni ma yoyolo
kawararayelolo ngu, asa, ene ngulo ngu naluno kowuli ulungga oolengo
yowanggo. Ngu ogingoyingo ulungga ngu Sodom endemo oni damoni
biyomi teyingongga ngulo ogingoyingo yowanggoku ngu endemo oni
damoni biyomi tewonggoku ngu dagayelolo ogingoyingo ulungga oolengo
yowanggolo ewolo.

Ende Gidalegalo Oni Nowoondoye Ma Yowoolengoyingo Ngu Oni Oniyooge!

(Matiyu 11:20-24)

13 Ye Korasin ende oni, ye Betsayida ende oni ye gowugowulongo!
Tayiya Sayidon ende elaya nguno damoni sungo oolengo gula onindo ma
teweloyim ngu, yeno tewonoku ngundilo ngulo tetoowe ngu, ene mete
nowoondoye yowoolengootoyi, ngulo solengoyelo, de nombo dabemimo
bibitelo oliyingo ngundilo.
14 Hamoo oolengo Anutndo wilikoyeloyingo naluno, yendo kowulingga
yoweloyiga ngu, ngu Sayidon Tayiya ende elayaga ngundo kowuli yoweloyi
ngu dagayelolo ulungga oolengo yowanggo.
15 Ye Kaperniyam endemo oni ngundo yengo oowooye bingamiye
okootoyi Sambono oolelo oolootenggo, bine? Hamoo oolengo kini. Ye
Anutlo nowoondoyemo hamoo ma teyingo ngulo Anutndo yoyolo de nom-
bono nguno oolongooyelootoni uwanggolo ewolo.

16 Yesusndo enengo sulena onino ewolo. Oni ene ye manggoye ingootenggoku, ngu ene no manggone nguya ingowanggo. Oni ene kootuyunootenggoku ngu, asa, ene no nguya kootu nunoote. Ene no kootu nunooteku ngu, ene Anutndo sulenelootoni ombuwonomu nguya kootu inootelo ewolo.

Ko Oni (72) Ko Yowoolengolo Mayewonggori

17 Enengo ko oni onibi kabusa kande elaya kegidembolo elaya ngundo kono sayingoku ko mayelo oni oni ulungga telo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, noole salo ko telo nguno, gengo oowoongge etooye oo yuka biyomi ngu noolengo manggonayi nguya, gome keyolo sawonggolo ewonggori.
18 Yesusndo gumi ewolo. Kulimi, no Setan kenootoowe, Sambononggo himi, yowali ngundilo solewolo.
19 Ye ingoyi! Ngu hamoo oolengo! Nondo yanggango ye kuli yunowono. Ngulo ngu, ye sile biyomi, budegoolo dogingoyingo ko oo biyomi gula wongoowanggoku nguno, ko ye longge oni oo biyomi ngulo yanggangoye ngu, ko oo biyomi gulado ye ma yombuliyelowa.
20 Oomboolo biyomimbo yengo manggoye ingolo keyowonggoku ngulo, ye ma oni oni tewelo. Kini, Anutndo yengo weti biyomi ngu andangeyunowokulo ngulo yengo oowooye ngu Sambo endemo kuli nakangoyunowoku, ngulo ye Anutlo oni oni teyilo ewolo.

Yesusndo Oni Oni Telo, Eweyi Anutno Ese Ewolo (Matiyu 11:25-27; 13:16-17)

21 Ngu naluno nguno, Yuka Kundingiyi, ngundo Yesus yeni oni oni telolo ewolo. Awa, ge Sambo ende ngulo, ko mela ngalo nguya oo ngu bidodo sembuli ulungga oolengo ooloote. Ngulo no geno esetelo yemboongeteno. Gedo kuli oo ngu oni ingonduduye mande mandeyedodo onino ngu oongoowolo. Ene ge simooye bobodi nangge tunoo etuyeloote. Yo, Awa gengo ingonduduge ngundilo.
22 Nenengo Awanembo oo bidodo no kandenemo yemukowolo. Oni gulado enengo Nangoni ngulo ma ingootoni ngu, Awa enengombo nangge Nangonimbolo ingoote. Oni gulado Awa ma ingooteku, enengo Nangonimbo nangge Eweyi ingoote. Ene oni ngu Nangonimbo Eweyi etuyelootoni ngu, ene nguya Eweyimbolo damoni ingowanggolo ewolo.
23 Yesus enengo sulena oni nangge oodoyi ngusina yowoolengolo ewolo. Oni ene oo yendo kenootenggoku nga, ene nguya ngu kenolo ngu, ene oni oni telo oluwanggolo ewolo.
24 No yeno hamoo eteno. Kulimi, Anutlo ingondudu eyingo oni, ko mela ngalo oo sobosobo oni Koleteyingo nguya ene oo nga kenowelo elo ene ma kenowonggori. Yendo ataga oo kenootenggoku, ngandilo ene ma kenowonggori. Ene nga mandega yendo ingootenggoku nga ingowelo ewonggori. Ene ma ingowonggorilo ewolo.

Sameriya Oninggado Longge Oningga Nowoondoyi Teyinowonggori

25 Nalu gulano, mamana mande etuyeloyingo oninggado Yesus tewoongowelo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, no ndatelo telogo, no suwoo suwoo keda gome oluwano? Ewonggori.
26 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Mamana mandeno ngu ndatelo nakangoyingo? Ge ndatelo kandangelo ingoote? Ewolo.
27 Ngu oningga ngundo gumi ewolo. Anut ngu gengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembuge. Gengo nowoondoge bidodo, gaboge bidodo, ingonduduge bidodo yanggangongge ngu bidodo ene ino! Gengombolo

ingooteku ngundiya nangge oni dobooge tanggegemo oolootenggoku ngulo
nguya gome ingolo ewolo.
28 Yesusndo ngu oningga nguya ewolo. Ge hamoo nenengo ete. Ge
ngundilo nangge telo endeyolo oluwaku ngu, ge keda suwoo suwoo oluwalo
ewolo.
29 Ngu mamana mandelo oningga ngu newendemonggo Yesusndo man-
dega ewoku ngu ingowelo yokolo, enengo ingondduningga wesiyolo ewelo
no oni nenengo elo, ene ngulo sumoo gula ewolo. Oni no tanggenemo
oolooteku ngu, oone ngu nolo doboone? Ewolo.
30 Etoni, ariya, Yesusndo mande yamonggawo gula ngandilo ewolo. Oni
gula Yerusalemnonggo Yeriko uwelo uwolo. Ngundilo uwootoni, yakaka
oni biyomi, ngundo ooleko kenolo, dowoolo uleyi kumoowelo tetoni yokolo,
enengo sitowini udangelo yomukolo satoyi, oninggaku kumoowelo namoko
tewolo.
31 Ngu naluno, Anutno woolo yeyingo oni gula, oole ngu keyolo ulo,
ngu oningga ngu kenolo, ene oole dabemisinanggo tolige tolige ulo dagalo
toongewolo.
32 Ngu naluno nangge, yambo yalo sulena oni ngu oolega ngu keyolo
uwolo. Ngu oningga ngu kenolo yokolo, ene oole dabemisinanggo dagalo
ulo toongewolo. Liwayi ngu Yekob nangoni gula, ngulo sowe. Anutndo ene
woolo yeweloyi ngulo oo sulena teweloyi ko yunoyingo.
33 Kootu oolengo Sameriya oni gula, ngu oolega ngu nangge keyolo
ombuwolo. Yuda oni ngu Sameriya oni ngu ko goboolo ma tetenggo.
Ngundilomu ene Sameriya oningga ngu ombulo, ngu oningga ngu kenolo,
nowoondoyi ulungga tewolo.
34 Tanggeyimo ombulo kenolo, Wayin sonoyi ko bo ulumimbo nguya
mambuni sonowoolo yomosiyolo Marasinmbo mambuniku gosiyolo
yokolo, okoolo, enengo Hos bodaga oowooyi Donki, ngu sanganimo yelo
endemo toongelo, nguno ooleko oni mayelo weleweloyi yano ulo, nguno
yomosiyolo gome sobowoolo oluwolo.
35 Sengetoni, ene toongewelo ootookoolo, sa gulanangge ngulo ko uli
bobeye ngu ya sembuligaku inolo ewolo. Ge nga oningga nga gome
sobowooya ootoo! Gengo bobeye gula nga oningga ngalo yokowaku ngu,
nobana ko ombulo, wendangelo gumi gunowanolo ewolo.
36 Ge ndatelo ingoote? Oni kabusa ngu oolega ngu keyolo ombuwonggori.
Onendo ngu oningga ogingoyingo biyomi yolo oluwoku, ngulo dobooyi
oolengo? Ewolo.
37 Ngundilo elo yokootoni, mamana mande etuyeloyingo oningga ngundo
mande gumi ewolo. Ngu oningga ngulo nowoondoyi telo hoolooweyin-
gongga ngulo dobooyilo ewolo. Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ge oolouya,
ngundiya, nangge telo ewolo.

Mata, Mariya Elayaga Ngulo Mande

38 Nalu gula, Yesusndo enengo sulena onidodo, yade yade oololo, ende
bodagano tunootewonggori. Nguno bale gula oowooyi Mata, ngundo Yesus
galo yoyowelo enengo yano oolouwonggori.
39 Mata ngulo koneyo oowooyi Mariya. Mariya ngu ombulo Yesus
tanggeyimo bibitelo, mande etoni ngu ingolo oluwolo.
40 Ene Matando ngu oowali, ko oo ulungga telo, yomosiyoweloyi ngulo
oololo ombulo tewolo. Ngundilo telo, nguno Matalo ingondduduni ngu
oowali oo ngu yomosiyolo, ngulo ingondudu ulungga tewolo. Ngundilo
telo, Matando Yesusno oololo ewolo. Oo Bidodo Sembuli, konegene Mariya

ngu ene no noyokootoni, noso nangge oo yomosiyootoowe, ene ngu kingo bibitelo ooloote. Gedo ene suleyootooga, no hooloweneloni. Ge ngulo ma ingondudu tetelo ewolo.

41-42 Yesusndo manggowo gumi ewolo. Mata, Mata, gengo ingonduduge ngu ge oo oowooyinggalo ingondudu bulibali telo, ge ngulo gome ingoote. Ene ge oo gulanangge ngulo ge ma ingoote. Mariyando ngu ene oo gomengga ngulo ingoote. Noole ngu oo gomengga Mariyando ingolo yootekungga, ngu ma woosoolo yoyinowatolo ewolo.

11

Yemboongeweloyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 6:9-15; 7:7-11)

1 Nalu gulano, Yesus enesu nangge sungo yowoko oololo, nguno yemboongelo oode, yokootoni, kootusina enengo sulena oni gulado ombulo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge noole nguya yemboongeweloyi damoni ngu etuyelo, Yondo enengo sulena oni etuyeloyingo ngundilolo ewonggori.

2-4 Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye yemboongewelo naluno ngu, ye mete ngandiya eyi. Awa, noolendo gengo oowoongge ngu komo kundingiyi olini, ngulo ewelo eteto. Noolendo gengombo nalu oni simoo bale enengo soboyelooteku ngu komo ombuyalini, noole ewelo eteto. Noolengo oowali engge nga nalungga ngalomu, ko nalu bidodomo nguya yunololuwa. Oni gidalegado nooleno mbumbuwa tetenggoku ngulo noole kowuli ngu andangelo kapengo yewato. Ngundilo nangge, mete ye nguya noolengo kowulinayi andangeyunoya kapengo. Gedo oo biyomi noole tewooyeloweloyimbolo, nguno ma yowoosoolo oolouwelolo ewolo.

5-6 Yesusndo ko ewolo. Ye kewooloyemo nguno oni gula enengo dobooyibo, suwoo kewooloko oololo ewa. Doboone, ge oomanongoyingo kabusa nunolo ewa. Nolo doboone gula yowokononggo mayetoni, ngulo no oowali gula ene inoweloyi nguya kinilo ewolo.

7 Ya newendemo oningga, ngundo mande gumi ewa. Ge ndatelo ngulo suwoo kewooloko ombulo no yokutuneloote? Yamako kuli goodoowono. No nenengo simoonedodo yabano kuli welewooto. No ootookoolo oo ge gunoweloyi, ereremo kinilo ewolo.

8 No yeya eteno. Ene ngu oningga ngu enengo dobooyi oolengo ngulo ma ingolo, ngulo ene ootookoolo oo ma inowa. Ene ngu oningga yemboongelo eriritelo oolooteku ngulo ingolo, ene ootookoolo, oo bidodo eneno kini ngulo ewoku, ngu bidodo yolo inowa.

9 Ngu no yeno eteno. Ye Anutlo nowoondoye hamoomonggo oolo wenonolo, ngulo Anutno yemboongetoyigo, enendo oo ye yunowa. Ye oo erewelo ngu, ye oo kenowanggo. Ye oo ereweya ngu Anutno yemboongetoyi, enendo etuyelolo goosooyunowa.

10 Oni bidodo Anutno yemboongelogo oo yootenggo. Oni ene oo erewelo ngu, ene oo kenootenggo. Oni yamako udoni ngu, Anutndo yamako goosooyunoote.

11 Ye kewooloyemo nguno oni gula nangonimbo isolo etoni, ngu eweyimbo yowoolengolo, sile biyomingga yolo, nangoni inowa, bine? Kini.

12 Ene nangonimbo nu mindiyo etoni, eweyimbo yowoolengolo, oo biyomi budegoologa inowa, bine? Kini, ngundilo nguya ma tewa.

13 Ariya, ye oni biyomi melako oolootenggoku, ngundo yengo simooye ngu oo gomemu yunootoyi ngu, asa, yengo Awaye Sambono oolooteku

nguno yemboongetoyi, enendo enengo Yuka Kundingiyi ngundo oo ulungga oolengo yengo melako onilo damoniye, ngu bidodo dagalo yunowalo ewolo.

Yesusndo Golemboolododo Ko Tetelo Ewolo (Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27)

14 Yesusndo oo yuka biyomi gula manggowo kininggado oni gula yoyingomu owetoni toongetoni, oninggaku manggowo tango yetoni, mande ewolo. Ngundilo tetoni, simoo baledo ngu kenolo, ene soliyokolo ingondudu ulungga tewonggori.
15 Ene oni gidalegado ewonggori. Ene oo yuka biyomi oweteku, ngu oomboolo tabango ulungga oowooyi Biyelsebab (Setan) ngulo yanggangoni, ngunonggo ko tetelo ewonggori.
16 Oni gidalegado Yesus tewoongowelolo ewonggo. Sambolo onindo ma teweloyi gula teya etuyelootooga kenowato. Ngundilo kenolo ingowato, ge Anutndo sunggi yewolo.
17 Ene Yesusndo enengo ingonduduye ngu ingolo, ngulo elo ewolo. Ene mela oo sobosobo oni gulanangge ngulo oni simoo bale wesowootoni, wata elaya tetoni ngu, ngundo enengo nangge ebe utolo, ngu oningga ngulo koni ngu biyomi yewa. Ya gulananggemo oni simoongolo gula nowoondoye gulanangge kini wesowootoyi elaya tetoni ngu, ko gula goboolo teweloyi, ene ereremo kini. Asa, nondo Setan yanggangonimbo oomboolo biyomi owewonoku, ngu ngandilo nondo nenengo kone yombuliyowano. Ngu hamoo oolengo ngundilo kini.
18 Ngundilo ngulo, Setando enengo keyimo oni wesowooyelootoni elaya tetoni, ngundo enengo nangge ebe utolo ngu, enengo koni mandeni ngu ndatelo telogo, yanggango oluwa? Ene ereremo kini. Yendo noya etenggo. Nondo Biyelsebab (oowooyi Setan) oowooyimonggo oomboolo gidalega owetelo etenggo. Kini, no Setan yanggangonimonggo oo yuka biyomi ngu ma oweteno. Kini, no Anutlo yanggangonimbo oweteno. No ngulo eteno.
19 Ene nondo Biyelsebab oowooyimo ko ngundo no hooloowenelootoni, oo yuka biyomi gidalega owewanoku ngu, onendo yengo ko goboolo ngu hoolooweyelootoni, ene oo yuka biyomi ngu owetenggo? Ye ngundilo ingootenggoku ngu, asa yengo ko goboolo oo yuka biyomi owetenggoku ngu Setanlo yanggangonimbo nguya tetenggo? Hamoo oolengo kini.
20 Ene Anutlo yanggangoni, ngundo no hooloowenelootoni, ngunonggo no oo yuka biyomi ngu owetoowe ngu, ye ingowanggoku ngu, Anutndo nalungga enengombo sobowooteku, ngu yeno ombulo tunooteteku nga!
21 Ene oni yanggango gulado (Setan) enengo yani gome sobowoolo, sangga dowoolo oodoni ngu, enengo yanimo oo ngu bidodo gome oolengo oluwa.
22 Ene oni gula yanggango oolengo, ngundo mayelo ngu oni yanggangongga nguya ebe utolo, duge, sangga ooni ngu woosoolo yolo ngu, asa, ene mete uleni kumootoni, yanimo ulo, oo sitowi ngulo musiyo, ene watayi ingooteku ngulo wiyokolo, bayetelo dobooguli yunowa.
23 Oni no doboone kini ngu, ene noya mundi tete. Oni ene nolo kone ngulo newende gulanangge kini ngu, asa, ene kingo bulibali telo endeyooteku ngu, ene nolo doboone kini. Ewolo.

Oomboolo Biyomi Ko Ombuwolo (Matiyu 12:43-45)

24 Yesusndo mande gula ewolo. Oomboolo biyomi, ngundo oni gula yokolo toongewa. Toongelo mela ariwoole endeyolo yade nguno musiyo ene kengelo oluweloyi musiyo gula ma kenolo ngu, ene ewa. No ko oololo nenengo yangga kuli oluwonoku, nguno ulo oluwanolo ewa.

25 Ene ngundilo elo, oololo yanggaku kenootoni, ngu yangga ngu onindo
kitikata siyakiyolo yomosiyootoyi, kingo oodoni, gome tewolo.
26 Ngundilo telo, ene oololo oomboolo kandegula gidembolo elaya nguya
yoyolo, ngu yanggano nguno ombuwonggori. Enengo yanggangoye ngu
koleteloga ngu dagalo biyomi oolengo. Ene ngu oningga ngu koletelo
bodaga biyomiyi oluwolo. Ene ataga ngu, ene biyomi oolengo telo ooloote lo
ewolo.

Oni Oni Teweloyi Ngu Yoweloyi Damoni

27 Yesusndo ngu mandega ngu etoni, simoo bale oowooyingga oolengo
oluwonggori. Nguno bale gula ngu oni ngu kewooloyemo oluwoku, ngundo
meno elo ewolo. Ngu balega ge yomoonggelolo nono gunoyingongga,
ngundo enesu nangge kumana ulungga tewalo ewolo.
28 Ene Yesusndo mande gumi ewolo. Yo, ngundilo oni ngu, ene mande
ingolo, nowoondoyemo hamoo telo, Anutlo mande ngu gome yolo dowoolo,
keyootenggoku ngulo ene oni oni ulungga tewanggolo ewolo.

Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo, Onindo Ma Teweloyimbolo, Ngu Kenowelo Ewolo
(Matiyu 12:38-42; Mak 8:12)

29 Oni simoo bale ulungga mayelo gooboongootoyi, Yesusndo mande
yunolo ewolo. Nga naluno oni simoo bale nga biyobiyomi. Ene damoni
sungo oolengo onindo ma teweloyim kenowelo etenggo. Ene nondo ngu
ooga ngu gula telo ma etuyelowano. Yonando mande oo teyingo ngu nangge
etuyelowano.
30 Kulimi, Yona ngu Anutlo sunggi ngundilo telo, Niniwa oni simoo bale
etuyelowolo. Ngundilo nangge, Anut Nangoni Oni Kilalongo nguya Anutlo
sunggi ngundilo, ataga nga oni simoo bale nga etuyeloote.
31 Kootusina, Anutndo simoo bale wilikoyeloweloyi naluno nguno, mela
ngalo oo sobosobo bale koleteyingo gula yowoko oolengomonggo, nga
naluno simoo bale nga kondibo ootookoolo; enengo damoniye biyomi ngu
yootunoyelowa. Ndatelo ngulo, ngu balega mela wengamo oo bidodo
sobosoboga, ngundo ombulo, Solomonlo ingonduduni gome ngu etoni
ingowolo. Ene ataga nga oningga nga oolooteku, ngando Solomonlo
ingoyingoni ngu dagalo oolooteku nga! Bale sobosobo koleteyingongga,
ngundo Solomonlo mandeni gome ingootoni, ene ye simoo bale ngano
ooloote nggoku, ngu nolo mandene ingowelo yokootenggo.
32 Anutndo simoo bale wilikoweloyi naluno nguno, Niniwa oni nguya
nga naluno oni simoo bale ngaya ootookoolo, enengo damoniye biyomi
ngu ewanggo. Ndatelo ngulo, Niniwa oni ngu Yonalo mandeni ingolo, ene
nowoondoye yowoolengootoni, ene hamoo Anutlo ingowolo. Ene ataga nga
oningga oolooteku, ngando ngu Yona dagate. (Yesus enengombolo eyingo).
Ene ye oni simoo bale ataga ooloote nggoku ngu nolo mande ma ingolo
nowoondoye ngu ma yowoolengootelo ewolo.

Goweyebolo Solu
(Matiyu 5:15; 6:22-23)

33 Oni gulado solu (Lam) kalo yolo ya kosingeyimo ngundi kumbe oo gula
newendemo ma oongoowa. Kini, oni solu kalo ngu, ene tunoo oolengo
mindingootoyi, oni ya newendemo utenggoku, ngu nguya solu ngu gome
kenowanggo.
34 Doongengge ngu gowege solu ngundilo. Gengo doongengge ngu gome
metemi, ngundo gengo gowege moondege ngu bidodo yeni soludodo tete.

Ene gengo doongengge ngu biyomi yetoni ngu, ngu gowege moondege ngu
oolelidodo telo oluwa.
35 Ngulo ngu, ge ingondale te! Gengo solungga nowoondogemo oolooteku
ngu gome sobowoolo. Kinitetoni ngu, gengo solungga ngu ooleli tewa.
36 Asa, gengo gowege ngu bidodo himi oodoni ngu, asa, gumisina ooleli
kini. Gengo gowege moondege ngu bidodo himi, ngu solu (Lam) himi
ngundilo oluwalo ewolo.

Parisi Oniya Mamana Mande Etuyeloyingo Oniya Damoni Biyomi Tewolo (Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

37 Yesusndo mande ngu elo yokootoni, Parisi oni gulado Yesus enedodo
oowali neweloyimbolo negongowolo. Ngundilo tetoni, Yesus ene ngu Parisi
oningga, ngundo yano ulo oo neweloyi yabano bibitewolo.
38 Bibitelo oo netoni, Parisi oningga ngundo Yesus kenootoni ngu, ene
kandeyi ma sonowoolo ngundo oo dowoolo netoni, ngulo ene ingondudu
ulungga tewolo. (Moseslo mamana mandeno eteku ngu ma keyootoni ngulo
gome gome kenowolo.)
39 Yesus Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngu Parisi oningga ngulo in-
gonduduni ingolo ewolo. Ye Parisi oni ngu koondo toba ngu goweyi nangge
sonowoolo yomosiyootenggo. Ene yengo nowoondoye ngu yakaka, ko,
damoni biyomi, ngundo nangge hangelo ooloote.
40 Ye wenonoyingo oni! Anutndo ene oo goweyi sangani nangge bine yelo,
ene newendedodo nguya ma yeyingo, bine?
41 Ene Anutndo nowoondoye yomosiyooteku ngu, ngulo ye nguya oni
gula nowoondoye yunoya hooloowe. Onindo ngundilo kenolo ngu, ene
ingowanggo. Gengo nowoondoge ngu gome nomboyi.
42 Ene ye Parisi oni, ye ingondale teyi! Ye ngu oo sookiyagoolo, suwe
oo bidodo kono oolooteku, ngu kewoolo wesowoolo kande elaya ngulomu
gula Anut inootenggo. Ene ye mande damoni gome nenengo ngu dagalo
yokolo, nowoondoye Anut inoweloyi damoni ngu yokootenggo. Ye oo ngu
yunoweloyi damoningga ngu mete tetenggo. Ene ye nowoondoye bidodo
oolengo Anut inoweloyi damoningga ngu ma yokowelo.
43 Ye Parisi oni, ye gowugowulongo ye ingondale teyi! Yengo yambo
yano ye koletelo oni doongeyemo bibitewelo gome ingootenggo. Ye oowali
uliyoweloyi musiyomo, simoo baledo yeyoya bingaminayi eya okooyi elo
gome ingootenggo.
44 Ye ingondale teyi! Yengo nowoondoye ngu oni mele goloongelo uteku
musiyo ngundilo. Mele sanganimo ngu so uyi nakango oo gomemu ooloote.
Ene mele newendemo ngu buwoo biyomi telo, ndindingo biyomi oolootelo
ewolo.
45 Ngundilo etoni, mamana mande etuyeloyingo oni gulado Yesuslo
mande gumilo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge ngu mandega ngu nooledodo
mande kootunayisina elo yimitoolo eteku ngu! Ewolo.
46 Yesusndo mande gumi ewolo. Ye mamana mande etuyeloyingo oni,
ye ingondale teyi! Yendo mamana mande ulungga oolengo oni simoo bale
yunootenggoku, ngulo ene oo kowuli ulungga oolengo ene koolowooweloyi
ereremo kini. Ene yendo kandedibiye bodaga nguno yelo boda ma
hoolooweyelolo kowuli ngu ma koolowootenggo.
47 Ye ingondale teyi! Yengo osi sambayebo Anutlo ingondudu eyingo oni,
gidalega kingo yuleyi kumoowonggori. Ene yengo damoniye ngu osisam-
baye damoniye ngundilo. Ngulo ngu, ye meleye ngu nakayelootenggo.

48 Ngulo ngu, ye nguya enedodo damoniye gulanangge. Ngulo ye
osisambaye mande damoniye biyomi ngulo etenggo. Yengo nowoondoye
ngu damoningga teyingongga ngulo gome ingootenggo. Ene Anutlo in-
gondudu eyingo oni yuleyi kumoowonggori. Ye ngulo meleye komoongolo
nakangootenggo.
49 Ngulo ngu, Anutlo ingonduduni gomemo ene kuli elo ewolo.
Nondo nolo ingondudu eyingo oni, ko nenengo sulena kilalongo oni
suleyelootoowe, eneno oolouwanggo. Enendo ngu yutolo, mandeye biyomi
elo yumooyunolo, gidalega yuleyi kumoomukowanggo.
50-51 Ngulo ngu naluno, oni simoo bale nga osisambayebolo kowuliye
yowanggo. Ene kuli Anutlo ingondudu eyingo oni yulewonggoku ombulo,
nga naluno ngano nguya yulootenggo. Kulimi, Ebel uleyi kumooyingo,
ngunonggo yade yade ombulo Sekarayiya nguya ulewolo. Sekarayiya ngu
Tempel, yambo ya newendemo Anutno woolo yeyingo musiyomo uleyi
kumoowolo. Ngulo kowuli ngu, ataga nga oni simoo bale oolootenggoku
ngano, ngulo kowulini weti gumi ngu bidodo ataga yowanggo.
52 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ye ingondale teyi! Yendo
Anutlo hamoo mande ngu oni bidodo ingoweloyingga ngu oongootenggo.
Yengombo ngu ma keyolo ngulo ye oni gidalegado ingolo keyoweloyinggaku
nguya oole goodooyunootenggolo ewolo.
53 Ngundilo elo yokolo, Yesus ngu yangga ngu yokolo, ene endesina
ooletoni, mamana mande etuyeloyingo oniya, Parisi onidodo ngu mandega
ngulo nowoondoye biyomi oolengo ingolo oluwonggo. Ngu naluno, ene
damoni yelo Yesus uleyi kumooweloyi ngulo suwoo suwoo oole erewelo oo
bidodo Yesus sumoo sumoo inolo oluwonggo.
54 Ene ngundilo telo, Yesus kenondadangelo sobowoolo endeyolo olu-
wonggo. Yesusndo mande biyomi guladilo gula manggowoomonggo etoni
ngu, ingolo, ene ngunonggo dowoolo mande elo uleyi kumooweloyimbolo.

12

Mande Ebe Ganagana Ngulo Ingondale Teyi (Matiyu 10:26-27)

1 Nalu gulano, oni simoo bale ulungga oolengo, ende ende bidodo mayelo
gooboongoolo, ebelolo telo ombuwolo. Yesusndo ootookoolo enengo sulena
oni mande yunolo ewolo. Ye Parisi onilo ebe ganagana mande ngulo in-
gondale teyi! Ene oni doongeyemo ngu oni damoni nenengo keyootenggoku
ngundilo tewanggoku, nguno ngu ebe ganagana tetenggo. Kootusina, ngu
damoni elayaga tetenggoku, ngu endesina tunootewa.
2 Oo bidodo imangoolo wiliyootoni oolooteku ngu, kootusina, ngu tunoo
temukowa. Oo doobengootoni oolooteku ngu, kootusina, doobe wesiy-
ootoni tunootetoni, oni nguya kenolo ingowanggo.
3 Ngundilo ngulo, mande bidodo suwoo oolelikono ewonggoku ngu,
oni simoo baledo sano tunoo elo ingowanggo. Mande bidodo yendo ya
newendemo tolige kisikoso telo ingowonggoku ngu, onindo ende kewooloko
dikalo, ngunonggo wesiyolo meno manggalu telo ewanggolo ewolo.

Oni Ene Anutlo Nangge Sosolewanggo (Matiyu 10:28-31)

4 Yesus mande gula ewolo. Ye nolo dobooguline, nondo yeno ngandilo
eteno. Ye onindo goweyega nga uleyi kumootekungga ngulo ma sosolewelo.
Ndatelo ngulo, ene kootusina, oo gula yeno teweloyi, ereremo kini.

5 Oni ye ngulo sosoleweloyi ngu etuyelowano. Ye komo Anutlo sosoleyi,
ngundo oni uleyi kumoowa. Kootusina, ene yanggangonidodo, ngundo oni
yolo, de nombo ma kumooteku nguno oolongooni uwa. Yo, no yeno eteno.
Ye komo Anutlo nangge sosoleyi.
6 Ye ingoyi! Nu sibe bobodi kandegula ngu uliyi bodaga nangge (2 Toya 2
Toya). Ene Anutndo nu bobodi ngundilo ngu ma kapengo yewolo.
7 Anutndo ye tabaye uyi ngu bidodo kandangemukoote. Ye ngulo ma
sosolewelo. Anutndo nu bobodi ngulo ingolo sobowoolo oo yunooteku ngu,
asa, ye ingootenggoku, ene ye nguya gome soboyelowalo ewolo.

Yesus Oowooyi Yootunolo Eweloyi Ngulo Damoni (Matiyu 10:19-20,32-33; 12:32)

8 Yesusndo ewolo. No mande gula nguya yeno eteno. Oni gulado simoo
bale doongeyemo no oowoone yootunolo ewaku ngu, no Onilo Nangoni
nguya ngu oningga ngulo oowooyi Anutlo Engel onino yootunolo ewano.
9 Ene oni gula simoo bale doongeyemo, noya mande biyomi elo, no kootu
nunowaku ngu, no nguya Anutlo oni Engel doongeyemo enedodo mande
biyomi elo kootu inowano.
10 Oni gulado no Onilo Nangoni yomooyinolo mandega ewoku, ngu an-
dangeweloyimbolo yemboongewaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngulo
mbumbuwani andangeyinowa. Ene oni gula Yuka Kundingiyi yumooyinolo
mandega ewaku ngu, Anutndo ngu oningga ngulo mbumbuwani hamoo
oolengo ngu ma andangeyinowa.
11-12 Ene oni gidalega ye yoyolo yambo ya newendemo yoyelo, ngundi,
Gabman oni doongeyemo yoyelo, ngunonggo yoyolo oni oowooyedodomu
nguno nguya yoyewanggoku ngu, asa, ye ma sosolelo ngandilo ma ingow-
elo. Noole ndatelo mandega elo nguno enengo mande ngu wongoowe
utoni sawato? Noole mande ndatelo ewato? Elo, ma ingowelo ewolo.
Yuka Kundingiyimbo ngu naluno nguno nangge, ye mande eweloyi ngu
ingonduduyemo tunootetoni, ye ngu yolo eneno ewanggolo ewolo.

Oni Sitowiyedodo Teweloyimbolo Nangge Ingootenggoku Ngulo Mande Yamonggawo

13 Nalu gulano, ngu oni simoo bale ulungga kewooloyemonggo oni gulado
Yesusno elo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, no ngandilo ingooteno. Gedo
banemo etooga noolengo awanarimbolo oo sitowiku wesowooya gumi
gidale no nunonilo ewolo.
14 Ngundilo etoni, Yesusndo ngu oningga nguya ewolo. Onendo no
sunggayetoni, no yengo oo wilikolo ngu wesowoolo bayetelo, ye yunoweloyi
tabango noyewo? Ewolo.
15 Ngundilo telo, Yesusndo simoo bale bidodomo ewolo. Ye ingondale
teyi! Ye oo sitowi ulungga yowelo ko oo gidalegalo nguya doongeye ma ulu
tewelo. Anutndo keda oluweloyiga ngu yunoote. Oo sitowi ngundo keda
oluweloyi ngu uliyoweloyi, ereremo kini. Kini, oo sitowi ngu gowenayi nga
hoolooweyeloyimbolo nangge yunoote.
16 Yesusndo mande yamonggawo gulalo ewolo. Sitowidodo oni gulalo
konimo oo ulungga enggemukowolo.
17 Ngu sitowidodo oningga ngundo newendemonggo ingondudu telo ewa.
No ndatelo tewano? Oowaline nga yeweloyi yane nguya kini.
18 Ngu oningga ngundo enengo ingondudu no ingolo ewolo. Yo, no
nenengo oowalilo ya nga toongoolo ya ululumu nangge yelo, nguno oowali
bidodo yolo, nguno wata yewano. Nggile ko nenengo oo gome gome ngu
yano nguno yetoowe oluwa.

19 No ataga mete elo ingondudunemo ingowano. Nenengo oo gome gome
ulungga oolooteku, ngalo ngu mooma oowooyingga oolengo yolo netoowe,
ma kini tewa. No yolo nelo, sonoyi nguya yolo nelo, kengelolo, oni oni telo,
oluwanolo ingowolo.
20 Ene Anutndo kenolo enedodo ewolo. Ge wenonoyingo oni! Ataga
suwoono ge kumoowa. Ngundilo tetoyi, gengo oo yomosiyolo yewoku ngu
onendo yowa? Anutndo ewolo.
21 Oo ngundilo yeno nguya tunootewa. Oni ene oo sitowi ulungga yolo
enengo wata yetenggoku ngu, ene Anut nowoondoyemo hamoo teyin-
gongga ngu kini. Anut doongeyimo ngu, ene owoolongo oolengo yetenggolo
ewolo.

Mela Ngalo Oo Sitowi Oowalilo Ingondudu Ulungga Telo Ngulo Ingowatoku Teweloyi
(Matiyu 6:25-34)

22 Yesusndo ngundilo elo, enengo sulena onikunolo ewolo. Ngundilo
ngulo, no yeno eteno. Ye goweyebolo oo ngulo ye ma ingondudu ulungga
tewelo. Noole ndawuga newato? Ngundi noole ndawuga kuduwoowato?
Ngundilo elo, ye goweye ngalo ma ingondudu ulungga tewelo.
23 Kedaga Anutndo yunoyingo ngu ulungga oolengo. Ngu oowali ngundi
towikumba oo ngulo ingootenggoku ngu oo bobodi nangge.
24 Ye nu yeyoya ingoyi. Ene ko telo oowali ma imitenggo. Ene oowali
engge ma yolo gooboongoolo wata yetenggo. Ene Anutndo suwoo suwoo
oowali oo yunolo muwooyeloote. Ye oni simoo bale ngando Anut doongey-
imo ngu, nu oo ngu dagayelootenggo! Anutndo kuli watayi, ye towikumba,
oo neweloyi, ya weleweloyi oo ngu yunowelo ingoote.
25 Ye kewooloyemo nguno oni gulado enengo ingondudu telo, enengo
keda oluweloyi ngulo nalu, ene mete suleyowa, bine? Kini, ye ereremo kini.
26 Ngulo ngu, yendo oo bobodi ngundilo ngu ma tetenggoku, ndawugalo
ye gidalegado ngundilo ingondudu ulungga tetenggo?
27 Ye so uyi nakango nga yeyoya ingoyi. Ene yaki koyi telo towikumba
ma tetenggo. Ngulo, no yeno eteno. Ye oolo ma ingondudu telo, ma
hahangewelo. Kulimi Solomon ngu, ene towikumbani gome mesalango
ngu bidodo tewolo. Ene ataga nga oo naka kenootenggoku, enengo so uyi
nakango ngu Solomonlo ngu dagate.
28 Yo, ulu so oo kono ooletenggoku ngu, ataga nangge oolelo dikatenggo.
Yangeni ngu gumoolo de nombono oolongootoyi dewa. Kingo so ulu
ngundilo ngu, Anutndo ngu gome nakangoyeloote. Ngundilo ngulo, ye
komo gome ingoyi! Ye simoo bale yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu bodaga nangge. Anutndo yengo nowoondoyi ulungga oolengo telo
gome soboyeloote.
29 Ngundilo ngulo, ye ndawuga ko sonongga neweloyi ngundilo in-
gondudu ulungga ma tewelo.
30 Oni ende ende ngu, ene oo ngalo erewetenggo. Ene yengo Awaye
Sambono oolootekungga, ngundo ngu yengo oo ngulo ingootenggoku ngu,
oo ngu enendo hoolooweyelootoni yowanggo.
31 Ene ye Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo nguno nowoondoye yelo,
ngunonggo dobooguliye nguya mande nguno hoolooweyelolo elo yunolo
ngu, asa, Anutndo oo sungo nguno hoolooweyelowalo ewolo.

Sambo Endemo Oo Gome Gooboongooweloyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 6:19-21)

32 Ye nolo nowoondoye hamoo teyingo oni wata bodaga nangge, ye ma
sosolewelo. Yengo awayembo ene kuli enengo endega enengo simoo bale
sobowooteku, ngu yunowelo yomosiyowolo.
33 Yengo oo bidodo oni yunootoyiga uliyoyi, ngulo bobeye ngu yoya,
owoolongo oni oolo wenonootenggoku, ngu hoolooweyeloya yunoyi. Ngu
damoni gomengga melako ngano tetenggoku ngu, Sambo endemo ngu
duwoo ma yokowa. Sambo endemo yakaka onindo oo gomemu ma
yowanggo. Nguno kookoose ma tetoni, toowumbo nguya ngu ma netoni
biyomi yewa.
34 Yengo oo gome oolooteku musiyongga nguno, yengo nowoondoye
nguya nguno yetoyi oluwa. Ye oo gome gome ngano oolooteku, ngulo
hahangelo ingolo ngu, asa, nowoondoye ngu bidodo nguno domoolo oluwa.
Ngundilo nguya ye Anutlo ko tewelo ngulo hahangelo ingootenggoku
ngu, asa, yengo nowoondoyemo ngu bidodo Sambono oluwanggo. Yo,
hamoo, Anutndo Sambo endemo musiyo metemi nguno noolengo oo gome
yoonenengootoni oolootelo ewolo.

Doongedoongoodoongoo Telo Sobowoolo Oluweloyi

35-36 Ye oo yomosiyoya doongedoongoodoongoo teya noolengo Sem-
bunaye ulungga ngu sobowooya oodoyi, ene ombulo ko yoyoweloyi, ngu
ko onindo enengo sobosobo oni ulungga sobowootenggoku ngundilo. Ene
towikumba ingondale telo, yemulo, wanggayemo utombo gome gosiyolo,
enengo solu kalo dowoolo oolootenggo. Ngundilo telo, oodoyi, enengo oni
ulunggaku bale kameyoweloyi oo simbo ngu kinitetoni suwoo kewooloko
ombulo, enengo ko onikuno yamako udoni, ya goosootoyi, nguno yeyootoni,
doongedoongoodoongoo telo ootoolo, ngulo ene sodedonangge yamako
goosooyinootenggo.
37 Oni ulungga ngu ombulo, enengo sulena oniku yeyootoni, ma we-
leyingo doongetelo oodoyi yeyolo ngu, sulena oni ngu, ene oni oni
tewanggo. No hamoo oolengo yeno eteno. Sulena oni enengombo kumba
yemulo kimbonambo wanggaye gosiyolo, ya sembulibo sobowoolo oodoni,
ombulo oo neweloyi yabano bibitetoyi, enengombo oowali yunowa.
38 Ngu oni ulunggaku suwoo kewoolo oolengomo ombuwa, bine, ngundi,
sengeweloyi telo, nu kootoori koletelo etoni nguno, bine, ombulo, enengo
sulena oni yeyootoni, ma welewolo. Ngulo ngu, sulena oni ngu, ene mete
oni oni tewanggo.
39 Ye nga mande oo nga gome ingoyi! Ya sembuli ngu, ene yakaka oni
ombuweloyi naluwo ingolo, ene ngulo doongedoongoodoongoo telo oluwa.
Ndatelo ngulo, yakaka oni enengo yano ma ombuwelo elo ngulo.
40 Ye komo ngulo suwoo suwoo doongeteya, doongedoongoodoongoo teya
oliyi! Onilo Nangoni ngu nalu gulano ombuweloyi ngu, ye ma ingootoyi
nguno ene ko ombuwalo ewolo.

Sulena Oni Gome ko Sulena Oni Biyomi Ngulo Mande Yamonggawo (Matiyu 24:45-51)

41 Pitando ewolo. Ulungga oo bidodo Sembuli Sembunaye, ge ngu mande
yamonggawongga ngu nooledodo nangge ete, bine; ngundi simoo bale
bidodo ete? Ewolo.
42 Etoni, Ulungga oo bidodo Sembuli Yesus, ngundo mande gumi ewolo.
Oone ngu newende gome sobosobo ootoolo enengo ko gome tete? Enengo
oni ulungga, ngundo ngu oningga ngu yetoni, ngundo enengo ko oni ngu
soboyelolo, nalu nenengo oolengo looguyimo ingolo oowali yunowa.

43 Kootusina, oni ulunggaku ko yowoolengolo ombulo, ngu ko sobosobo-
gaku kenootoni, ko kuli teloluwoku ngundilo telo oodoni kenolo ngu, asa,
ngu sobosobo oninggaku ngu, ene oni oni ulungga teyinowa.
44 Hamoo oolengo no yeno eteno. Oni ulungga, ngundo ko oni gome
ngundilo kenolo, asa, enengo bobeye sitowi bidodo ngu sobosobo oningga
ngu kandeyimo yetoni ngundo gome sobowoowa.
45 Ene ngu ko oningga ngulo ingondudunimonggo ingowaku ngu, ne-
nengo oni ulungga ngu sodedo ma ombuwalo ingolo, ngulo ene damoni
yelo, ko oni simoo baleku yutolo, ene sono kowoo nelo, ngundo yeni
wenonolo oluwa.
46 Ene ngundilo telo ngu, enengo oni ulungga ngu ma sobowoolo oodoni,
nalu gulano, enengo oni ulunggaku ko ombulo ngu, ko sobosobo oninggaku
gome gome utolo yombuliyolo yolo oni enedodo ko gome ma sobowoolo
oolootenggoku nguno yetoni oluwa.
47 Ko sobosobo oninggakundo enengo oni ulungga ngulo ingonduduni
koni damoni ngu gome oolengo ingooteku ngu, ene oo ma yomosiyolo
enengo oni ulungga ngulo ingonduduni ma keyowolo. Ngundilo ngulo,
enengo oni ulungga, ngundo gome gome utolo, uleni biyomi yewolo.
48 Ene ko sobosobo oningga ngu, enengo oni ulungga ngulo ingonduduni
ngu, ene ma ingolo, ngundilo ko biyomi telo, ngulo enengombo kowuli
bodaga ngu yowa. Oni ene oo oowooyingga yowoku ngu, ene ngundilo
nangge gumi oowooyingga wendangelo hoolooweyelowa. Simoo baledo
oo ulungga oni gula kandeyimo yetoyi, gome sobowoowaku ngu, asa,
ingootenggoku ngu oningga ngu, ene mete ko oo ulungga oolengo telo ngu
gome sobowoowalo ewolo.

Yesus Ngu Oni Simoo Bale Wesowooyelowelo Ombuwolo (Matiyu 10:34-36)

49 No de kawelo melako ngano ombuwono. Nolo nowoondonemo ngu de
solu delo sodedo denilo gome ingooteno. (Ene Anutlo mande keda gome
mesalango ngulo ewolo.)
50 Ene koletelo no onilo mbumbuwalo de mombi koolowoolo ogingoyingo
ingolo kumoowano. Kumoowelo, ngulo nowoondone kowuli oolengo
yetoni, ene ngu ma tunootewolo.
51 Ye bine ngandilo ingootenggo? No melako ngano ombuwonomu ngu,
imakeyingo damoni ngu yunowelo elo ma ombuwono. Kini, no yeno
eteno. No mela ngano oni simoo bale wesowooyelowelo ombuwono.
Gidalega Anutno nowoondoye hamoo tetoyi, gidalega nowoondoye hamoo
ma tewonggo.
52 Ataga nga naluno ngano, nga wesowooyeloweloyi damoni nga, ngu
ngandilo. Oni gidalega nolo nowoondoyemo hamoo teweloyi ngulo ataga
ko kootusina, oni simoongolo kandegula ya gulananggemo oodoyi, oni
kabusa, ngundo oni elayaga nguya elo boguwootoyi, ko oni elayaga ngundo
kabusayi nguya boguwoolo longgeyolo sungo sungo oluwanggo.
53 Eweyimbo nangonimboya sanggili tetoni, nangonimbo eweyimboya
sanggili tewa. Nemimbo nambonimboya sanggili tetoni, nambonimbo
nemimboya sanggili tewa. Oni gula baleyibo, neboyiboya sanggili tetoni,
ko nangoni baleyi enebana ootookoolo neboyiboya sanggili tewalo ewolo.

Oo Tunooteweloyi, Ngulo Sunggi (Matiyu 16:2-3; Mak 8:11-13)

54 Yesusndo simoo baleno elo ewolo. Ye Sambono goboole sa utekusina
kenolo sodedo ingootenggo, sono ombuwalo ingootenggo. Ngundilo in-
gootoyi ngu, hamoo oolengo sono ombute.
55 Sono medugu nalu kinitetoni, doogo ulungga mayetoni ngu, ye ingolo
etenggo. Sa gookingo ulungga tewalo etoyi, ngundilo nangge tete.
56 Ye ebe ganagana oni! Ye mela ngalo nalu sunggi oo ko samboga awelo
nalu sunggi, oo ngu gome kenolo ingootenggo. Ene ndawugalo ngulo, ye
nalu ngalo oo nga gome ma wilikolo kenolo ingootenggo? Ewolo.

Oni Yeya Sanggili Mande Etenggoku, Nguya Mande Yoonenengowanggo (Matiyu 5:25-26)

57 Ndawugalo yengombo ingondudu gome ma telo, ngunonggo damoni
nenengo ngu wilikootenggo?
58 Ye oni gulado yoyolo mande wilikoyingo onino ooloutoningga ngu, asa,
ooleko nguno yengo nangge mande sodedonangge yomosiyoyi. Kinitetoni,
enendo ye yoyolo mande wilikoyingo oni ulungga ngu kandeyemo yoyetoni,
ngu oningga ngu enebana yoyolo, kumba ootuwoo oni kandeyemo yoyetoyi,
enendo yoyolo, oololo ya biyomimo yoyewanggo.
59 No ye eteno! Ye ya biyomi ngu sodedo ma yokolo sawanggo! Ye komo
koletelo yengo weti ululu ko weti bobodi ngu bidodo wendangemukoya
yokoyi! Elo ewolo.

13

Oni Gula Ene Newende Ma Yowoolengolo, Ngu Ene Oonatewa

1 Ngu nalunggano nguno, oni gidalega Yesusno mayelo ewonggori. Galili
oni gidalegado woolo yewelo yetoyi, ngu naluno, Rom Gabman tabango oni
oowooyi Payilat, ngundo ombulo, woolo yeyingo oniku gidale yutolo, ngulo
daloye nguya wendoni melako uwonggori. Ngulo ewolo.
2 Yesusndo enengo mande gumi ewolo. Ye ndatelo ingootenggo? Ngu
Galili oni ngulo damoniye biyomi ngu, Galili oni gidalega dagayelolo, ngulo
ene mbumbuwa ulungga telo ngulo kumootenggo, bine?
3 Ngundilo ingonduduga ngu nenengo kini. No yeno hamoo nenengo
eteno. Ye bidodo nowoondoye hamoo oolengo ma yowoolengowanggoku
ngu, ye bidodo ngundilo nangge hamoo oonatewanggo.
4 Kulimi ngu, oni kande elaya kengga gidembolo kabusa (18) ngu Sayilom
endemo nguno ya pelungga dookelo, ngundo yuleni kumoowonggori.
Ngulo ye ndatelo ingootenggo? Enengo mbumbuwaye, ngundo Yerusalem
oni oolootenggoku, ngulo weti ngu dagayelolo, ene kumooyingo, bine?
5 Ngundilo ingonduduga nguya metemi kini. No yeno hamoo oolengo
eteno. Ye nowoondoyemo hamoo oolengo ma yowoolengolo ngu, asa, ye
nguya bidodo ngundilo oonatewanggolo ewolo.

De Ma Enggeteku, Ngulo Mande Yamonggawo

6 Yesusndo mande yamonggawo gula elo ewolo. Oni gulado enengo kono
de gula imiwolo. Kootusina, engge yowelo ombulo kenowoku, ngu engge
kini.
7 Ngundilo kenolo, ngu kongga ngulo sobosobono ewolo. Ingo. Mooma
kabusa (3) no nga dega nga engge ombulo kenootoowe, engge kini tewolo.
Ngundilo ngulo, ge doongooya oolongooga uni. Oode, ngundo ko ngalo mela
ulumi kingo yeni kinitewalo ewolo.
8 Ko oninggakundo mande gumilo ewolo. Oni ulungga, nguno
yokootooga, nga moomangga nguya kono dikaya olini. Nondo damonimo

mela ngu komoongolo nguno bulmakau boga, ngulo use yolo mayelo yewano.
9 Anduno, moomanggano nguno enggetoni ngu, asa, ngu gome. Nguno ma enggetoningga ngu, ariya, ge mete doongoolo ewolo.

Kengeyingo Naluno Yesusndo Bale Gula Yomosiyowolo

10 Kengeyingo naluno, Yesusndo Yuda onilo yambo ya gulano oni simoo bale mande yunolo etuyelowolo.
11 Bale gula nguno oluwolo. Ngu balega ngu oomboolobo toobuli wembuyimo woologongolo oluwolo. Ene nenengo randolo nguya ma endeyowolo. Kini, ene penggo penggo nangge telo endeyolo oluwolo. Ngulo moomani ngu (18) kande elaya kengga ke gidembolo kabusa, oomboolo ngundo yeni biyomi yewolo.
12 Yesusndo balega ngu kenolo negongootoni, tanggeyimo ombutoni ewolo. Ge nga balega nga gengo sayingge kinitete. Oo yuka biyomi peseya sayilo ewolo.
13 Ngundilo telo, Yesusndo kandeyi ngu balega ngu tabangomo yetoni, ngu balega ngu sodedonangge ootookoolo, nenengo oolengo dikalo, Anutlo bingami ulungga oolengo elo okoowolo.
14 Yuda onilo yambo ya, ngulo tabango, ngundo Yesusya sanggili telo, oni simoo baleno ewolo. Ko teweloyi nalu ngu kandegula gidembolo gulanangge, (6) yengo sayiye goweyemo ngu onindo yomosiyoyi, elo ngu ye ko teweloyi naluno mayeyi. Ye ngu oo ngu yolo, Sabat naluno ma mayewelolo ewolo.
15 Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus, ngundo mandeni gumi ewolo. Ye nowoondoye ebe ganagana oni! Yengombo ngu kengeyingo naluno, bulmakau bo donki yoyolo salo, sono yunootenggo.
16 Ene nga balega nga, ngu Ebarahamlo sowe. Setando mooma kande elaya kengga kegidembolo kabusa, gosiyolo oluwolo. Ngundilo ngulo, Sabatno, no ngu utongga ene gosiyoyingongga, ngu wesiyooteno. Ngundilo damoningga ngu metemilo ewolo.
17 Yesusndo ngundilo etoni ngu, enengo longge oniku oyumo yelowonggori. Simoo bale bidodo Yesusndo ngu oo amana onindo ma teweloyim ngu tetoni kenolo, ngulo ene oni oni ulungga oolengo tewonggori.

Yesusndo Mastet, Yis Oo Ngulo Mande Yamonggawo Eyingo (Matiyu 13:31-33; Mak 4:30-32)

18 Ariya, Yesusndo ko ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu ndawuga ngundilo? Nondo ndawuga bungomo etoowe ngu mete ingowanggo?
19 Ngu ngandilo. Oowali yuwooyi gula oowooyi Mastet. Ngulo tanggooli ngu bobodi oolengo. Ngu oni gulado yuwooyi yolo enengo kono imitoni, kootusina oolelo, de ulungga ke kambinidodo tetoni, numbo nguno mayelo bibitelo nguno tagiyo telo mindiyo yomoowalo ewolo.
20 Yesusndo ko ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu ndawuga ngundilo?
21 Ngu ngandilo. Ngu oomanangoyingo koongeweloyi oowooyi Yis. Bale gulado ngu Yisga ngu yolo ngundo oo kiki uleyingo koondo kabusa ngu yolo, Yis nguno yetoni, yowoolengolo, asa, kootusina, Yis ngundo ngu bidodo yeni koongemukowalo ewolo.

Anutlo Yoyo Pawano Uweloyi Ngu Ooleyi Ulu Kini Bodaga (Matiyu 7:13-14,21-23)

22 Ngu naluno, ene ende bobodimo ululumo nguya salo, oni simoo bale
mande elo etuyelolo, yade yade oololo, Yerusalem endemo tunootewong-
gori.
23 Ngu naluno, oni gulado Yesusno ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, oni gulanangge nangge bine Anutndo yoyowa? Etoni, Yesus-
ndo enengo mande ingolo gumi ngandilo ewolo.
24 Ye yanggango oolengo yelogo, ye komo yamako bodaga nguwoole
uwanggo. No yeno eteno. Oni oowooyingga nguno uwelo ingootenggoku,
ene uweloyi ereremo kinilo ewolo.
25 Kootusina, ya Sembulibo ootookoolo, yamako goodootoni, ye ngu
naluno ombulo, endesina dikalo, ngunonggo yamako utolo ewanggo.
Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye yamako goosooyunolo ewonggo.
Ngundilo etoyi, enebana manggoye gumi ngandilo ewa. Ye ndawu oningga?
No ye watayi kini! Ye ndanonggo mayetenggo? Ewolo.
26 Yendo eneno ngandilo ewanggo. Noole geya oowali sono oo goboolo
nelo, ge noolengo ende kewooloko dikalo, ngunonggo mande nooleno elo
etuyeloyingo, ngundo mayeteku nga.
27 Etoni, enebana manggoye gumi ngandilo ewa. Ye ndanonggo oni? No
ye ma ingooteno! Ye nolo nowoondoyemo hamoo kini! Ngunonggo ko sayi,
ye oo biyomimu telo yalatenggoku oni biyobiyomi, ye yokoya sayi! Ewolo.
28 Kootusina ye osisambaye Ebaraham, Ayisak, Yekob, ko Anutlo
ingondudu eyingo oniku Sambo endemo ooloottenggoku, ngu yeyolo
ngu, ye sendolo biyobiyomi telo metooye kini ndindi telo oluwanggo.
Ndatelo ngulo, ye Anutlo mande ingolo ma keyowonggoku, ngulo ene ye
yoyokootoni, Sambo endemo nguno ma uwanggo.
29 Oni simoo bale ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu,
mela bidodomonggo ombulo, Anutlo endenimo nguno oo simbo ulungga
katoyi, ngu newanggo.
30 Ye komo gome ingoyi! Oni gidalega kootu ombutenggoku, ngundo
oololo koletewanggo. Oni koleteyingo ngu, ene ombulo, kootu tewanggolo
ewolo.

Yesusndo Yerusalem Ende Sendoluwoowolo (Matiyu 23:37-39)

31 Ngu naluno nangge, Parisi oni gidalega mayelo, Yesusno ewonggori.
Ge nga endega nga sodedonangge yokoya, ende gulano toonge. Ndawugalo
ngulo, Herodndo ge guleni kumoowelo etelo ewonggori.
32 Ngundilo etoyi, Yesusndo ngu onikuya mande gumi ewolo. Ye oolouya,
ngu se gokingga nguno ngandiya eyi! Ingo! Ataga ngu no simoo baleno
oo yuka biyomi owelo, sayi mambudodo oni yomosiyelolo, ngu no ko
temukowano.
33 Ene ataga, yangeni, yangenggoodoo nguya, no yade yade oololo,
Yerusalem ende yootoowegago; ndatelo ngulo, Anutlo ingondudu eyingo
oni gula, ende sungomo ma uleyi kumoowa. Kini, ene komo Yerusalemno
uleyi kumoowa.
34 Ye Yerusalem oni simoo bale, gowugowulongo, ye komo Anutlo in-
gondudu eyingo oni, yuleyi kumoowonggo. Anutndo oni ye etuyelowelo
suleyootoni, yendo digi yolo, ngundo yulewonggo. Nalu oowooyingga no
yengo simooye goobooyelowelo teteno. Kootooribo simoongo yoyeni wileyo
newendemo goobooyelooteku ngundilo. Ene ye ngu yokowonggori.
35 Ye gowugowulongo ingoyi! Anutndo ye hoolooweyelowelo teni kinite-
toni, ngulo ene yengo ende ngu kuli yokowolo. No yeno eteno. Ye no

ko ma neyolo oodoyi, oololo ngu nalungga ngu tunootetoni ngunonggo ye ngandilo ewanggo. Ene oowooyi bingami okoowato. Ene Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngu oowooyimo ombute. Ngundilo elo, ngu naluno, ye no neyowanggolo ewolo.

14

Yesusndo Oni Gula Moondeyi Bidodo Koongeyingongga Yomosiyowolo

1 Sabat nalu gulano, Yesus oololo, Parisi onilo tabangonggalo yano enedodo oowali newonggori. Ngu yano oni ngu bidodo Yesus kenondadangelo oluwonggori.
2 Nguno oni gula kekandeyi koongeyingongga Yesus tanggeyimo ombuwolo.
3 Yesusndo ngundilo kenolo, yowoolengolo mamana mandelo ingondudu onikuya, Parisi oniya sumoo yunolo ewolo. Noole mete sayi oni nalu kundingiyimo ngano yomosiyowato, bine, ngundi kini, bine? Ewolo.
4 Ene mande gumi ma elo nenetewolo. Ngundilo tetoyi, Yesusndo ngu oni moondeyi koongeyingonggaku ngu yolo yomosiyolo suleyootoni toongewolo.
5 Yesusndo ene bidodo sumoo yunowolo. Oni gula ye kewooloyemo ngano, enengo nangoni bine ngundi bulmakau boningga sono meleno soletoni ngu, ene nalu kundingiyimo sodedo ma woosoolo yowa, bine? Ewolo.
6 Ene ngu mandega ngu gumi ma ewolo.

Oni Enengombo Enengo Dowooni Uweloyi Mande

7 Yesusndo yeyootoni, ngu oowalingga nguno mayelo ene yaba koleteyingomo bibitewelo ingowonggori. Ngundilo tetoyi, ngulo Yesusndo mande yamonggawo gula elo ewolo.
8 Oni gulado bale kameyowelo oo simbo gulano ge negogelootoni ngu, ge yaba koleteloga nguno ma bibitewa. Ngu oningga, ngundo ene oni gula oowooyi ulungga ge dagagelolo ene ulungga, ngulo nguya ombuwa, bine?
9 Ngundilo telo, oo simbo kayingo Sembuliga, ngundo ombulo geya ewa. Ge woosooya ooloutooga nga oningga ngando ngu yabaga nguno bibitenilo ewa. Ge ngu yaba koleteyingongga ngu yokolo, ene inootoyi bibitetoni, ge ngulo oyumo ulungga oolengo yolo, ge oololo ulo, kootusina amuno bibitewa.
10 Ye ingoyi! Ge oni gulado oo simbo kaya, ge negogelootoningga ngu, ge ombuya, yaba wengamo amuno oni kootuyesina bibite. Kootu oo simbo kayingo sembuli, ngundo ombulo geyolo ewa. Doboone, ge ombuya oolouya, awuno bibitelo etoni, ge oni mayewonggoku ngu doongeyemo koletelo bibitelo, ge bingaminggedodo tewa.
11 Oni gula enengombo enengo oowooyi bingami okooteku ngu, Anutndo oowooyi yeni melako uwa. Ene oni gula, ene oni sungo nowoondoyemo ameno oolootekungga ngu, Anutndo yolo oowooyi bingamidodo awuno oolengo yewalo ewolo.
12 Yesusndo Parisi oningga oo kayingo sembuliga nguya ewolo. Ge oowali gula kaya ngu, ge gengo dobooguliige, konebage, ko gengo kenggemo oni, ko ende goboolo oni ngu, ene bobeye digidodo oni ngu nangge ma negoyelowelo. Ge ngundilo tewaku ngu, enebana gengo oo kawoku ngulo gumi oo kalo gunootoyi, ge enengo yano oololo, oowali gumi newa. Gengo nowoondoge ngulo nangge ma ingowelo.

13 Kini, ge oo simbo ulungga ko kaya ngu, ariya, ge komo oni simoo bale
owoolongo, sayi mambudodo goweye biyomi ngu, kekandeye biyomi ko
doongeye kilingo oni ngu negoyelootoyi, ngundo mayelo newanggo.
14 Ge damoni ngundilo ngu tetoyi, ngulo Anutndo geyolo oni oni tewa.
Ngundilo oni, ngundo ene gengo oo simboga kalo yunowoku, ngu gumi
ma kalo gunowanggo. Ene ereremo kini. Kootusina, Anutndo gengo
oo simboga kawoku ngulo ngu Anutlo oni nenengomu melenonggo ko
ootookoowanggoku naluno, ngundo gumi oo gunowalo ewolo.

Oo Simbo Ulungga Ngulo Mande Yamonggawo (Matiyu 22:1-10)

15 Ngu naluno, oni Yesusndo oowali neyingomu ngu gulado Yesuslo
mandeni ngu ingolo, ootookoolo Yesusno ewolo. Oni ene Anutlo ende
musiyonimo simbo kayingo ngu newaku ngu, ene mete oni oni telo oluwalo
ewolo.
16 Ene Yesusndo ngu oningga nguya mande yamonggawo ewolo. Oni
gula ene oo simbo ulungga kawelo ngu, ene koletelo oni simoo bale
oowooyinggano kuli elo endeyootoni ingowanggo. Ngulo naluni nguya elo
yunowa.
17 Oode oowali kaweloyi naluno, oni oo sembuligakundo enengo sulena
oni suleyelolo ewa. Ge toongeya, nondo kuli onino ewonoku nguno
ngandiya e. Ye mete ataga mayeyi, no oo kuli kalo yomosiyootenolo ewolo.
18 Ene ngu oniku bidodo enengo ko sungo sungolo ewonggo. Noole ma
oolouwatolo ewonggo. Oni gulado ewolo. No mela gula keda uliyowonoku,
no toongelo ngu kenowano. Oniyooge, no ma oololo kenowano. Gedo
oolouya ngundiya e.
19 Ngundilo etoni, oni gulado elo ewolo. No bulmakau bo keda kande
elaya (10) uliyowonoku, ngulo no oololo ngu tewoongolo kenowelo ngulo
oolouya awanggemo e. Oniyooge, nolo ma ingowelolo ewolo.
20 Oni gulado ewolo. No ataga bale yolo, ngulo no ma oolouwano.
21 Ngundilo ngulo, sulena oni ko oololo, enengo oni ulunggakuno ngu
bidodo ewolo. Ya sembuligaku ngundilo ingolo, ene sanggili telo, enengo
sulena oniya ewolo. Ge sodedo oolouya, nga endega ngalo oole ulungga
nguno ko oole bobodimo nguno, owoolongo oni, oni goweye biyomi, doong-
eye kilingo, ko, oni kekandeye biyobiyomi ngu bidodo yoyoya mayetooga,
ngundo nolo yano ngano ombuyilo ewolo.
22 Kootusina, sulena oninggakundo, oni ulunggakuya ewonggori.
Ulungga, gedo ewoku ngundilo tewono. Ene yaba gidalega kingo oolootelo
ewonggori.
23 Oni ulungga ngundo enengo sulena oninggakuya ewolo. Ge oolouya,
oole ululu bidodomo endeyoya, ko kanggaguli endeyoya ngunonggo, oni
simoo bale yoyoya mayetooga, ngundo nolo yangga nga ndindi tenilo
ingooteno.
24 No geno hamoo eteno! Nondo oni kuli elo endeyowonomu oni ngu
bidodo ene nondo oowali simboga katenoku, nga gulado bodaga ma nelo
ingowalo ewolo.

Oni Ene Ingondudu Gome Teyago, Yesus Keyoya Endeyoni (Matiyu 10:37-38)

25 Oni simoo bale ulungga Yesus keyolo endeyoyingomu ngusina
yowoolengolo ewonggori.
26 Oni gula no tanggenemo ombulo ngu, ene komo Anutlo ingooteku
ingonduduga, ngundo eweyi, nemi, simoongo, konebeyi, kuwookuwooyi,

ko enengo goweyi keda oluweloyi, ingonduduga ngu Anutlo ingootekuga,
ngundo oo bidodo dagayeloote. Ene ngundilo ma telo ngu, asa, ene nolo
sulena oni telo ma oluwa.
27 Oni gula nolo ingolo no kenelolo endeyootoni, ngulo ene komo meyelo
kowuli oowooyingga onindo inowanggoku ngu no oowoonembolo ngu
koolowoo. Ene oni gula kowuli ngundilo koolowooweloyi elelemo kini ngu,
ene nolo sulena oni ma tewa.
28 Ye kewooloyemo oni gula ya pelungga Sambono yewelo ngu, ene komo
koleteya bibiteya ya ngu yemukoweloyi ngulo ulini ngu gome kandangelo
ingowa.
29-30 Ene ngundilo ma telo ngu, ya ngulo ulini ma ingolo nguno damoni
yelo, ene Simen yemukolo yokootoni, asa, oni bidodo kenolo yumooyinolo
ewanggo. Nga oningga nga oniyooge ene, ya yeweloyi, ereremo kini.
Oniyooge! Ewonggori.
31 Ngundilo elo, asa, mande yamonggawo gula ewolo. Mela ngalo oo
sobosobo tabango oni gula, ene toongelo tabango gulaya ebe ulewelo ngu,
asa, koletelo, ene bibitelo ingondudu gome telogo, enengo me oni (10,000)
ngundo ene mete tabango gulado me oni (20,000) ngu yutolo oweyelowa,
bine, ngundi kini, bine? Ene komo gome ingondudu telogo.
32 Ene ebe uleweloyi yanggangoni ereremo kini ngulo, asa, enengo me
oniku yowoko oodoyi, ene sodedonangge mande soweyolo ewa. Noole
ebe sodedo ma ulewato. Kini, noole komo koleteya bibiteya, imakeyingo
damonimo doboo yeyigalo ewolo.
33 Ene koletelo ye komo nowoondoye, ingonduduye ngu bidodo Anutno
yelo, enengo ko tewanggo. Ngundilo nangge, oni gula ye kewooloyemo
nguno, ene enengo oo bidodo ma kootu inolo ngu, asa, ene nolo sulena oni
kilalongo ma telo oluwalo ewolo.

Wendeyi Nembo Ngu Yanggangoni Kini
(Matiyu 5:13; Mak 9:50)

34 Ene mande yamonggawo gula ewolo. Wendeyi nembo (Sol) ngu oo
gome. Ene wendeyi nembo nenggulo kinitetoni ngu, asa, noole ndatelo
tetooye, ngu nengguloga ngu ko mete tewa? Kini, noolendo ngu yomosiy-
oweloyi, ereremo kini.
35 Wendeyi nembo (Sol) ngundilo ngu, mela oo imiweloyi kono nguno
yeweloyi nguya kini. Noole bulmakau usedodo gooboongoolo ngundo mela
tetooye, ulumidodo teweloyi nguya kini. Noole ngundilomu ngu kingo
talangooteto. Oni sodeyi mande ingoweloyi gome metemi ngu, ene komo
mande nga gome ingoni! Ewolo.

15

Bo Sipsip Oonatetelo Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 18:12-14)

1 Gabman bobeye yoweloyi (Takis) oni, ko mbumbuwadodo onindo
Yesuslo mandeni ingowelo tanggeyimo mayewolo.
2 Parisi oniya, ko mamana mande etuyeloyingo oniya ngundilo kenolo,
ngulo boguwoolo ewonggori. Nga oningga nga, ngu ene mbumbuwadodo
oni yoyolo, nguya oowali netenggoku eke! Ene nguya dobooyelo endey-
ootenggolo ewonggori.
3-4 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande yamonggawo gula elo ewolo. Ye
kewooloyemo nguno oni gula ene Sipsip onibi kandegula (100) oluwolo.
Ngulomu gula oonatetoni, ene enengo Sipsip gidalega mela gulasina

yokootoni oo newoodoyi, ene Sipsip nangoni gula oonatewokungga ngu
erewelo yade kenolo yologo, asa, ene kengewa.
5 Ene ngu Sipsipgaku kenolo yolo koolowoolo, oni oni telo oolouwa.
6 Ngu oninggaku enengo Sipsipku yoyolo ende mayelo, enengo do-
booguliyimo elo ete. Ye noya oni oni tewato! Nolo Sipsip gula oonatewoku,
ene no erewelo ko yowonolo ewolo.
7 No yeno hamoo eteno. Oni gula ene mbumbuwa damoni yokolo
newende yowoolengootoni ngu, Sambono Oni ngu bidodo oni oni ulungga
oolengo tetenggo. Oni oowooyingga ene ngundilo ingootenggo. Noole
nenengo elo ingootooye, ngulo ene Anutndo nowoondoye ma yowoolen-
gootoni ngu, asa, Engel oni Sambono oolootenggokundo ngu enengo ma oni
oni tewanggo. Kondibo kini, oni gula Anutno newende yowoolengootoni
ngu, ngulo ene oni oni oolengo tewanggolo ewolo.

Bobeye Toongewolo Ngulo Mande Yamonggawo

8 Yesus ene mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Yengo bale gula
ene bobeye tanggooli kande elaya (10) enengo siko oluwolo. Kootusina,
gulanangge toongewolo. Ene solu kalo ngu himimo ya newendekuli, gugu
so oo oolengo siyakiyolo, nguwoole erewelo oode yologo ene kengewa.
9 Ene yolo yokolo ngu, asa, enengo dobooguliyi negoyelootoni, ombulo,
gooboongoolo bibitetoyi ewa. Ye noya oni oni tewato. Ngulo nolo bobeye
gula toongetoni erewelo oode, ko yootenolo ewolo.
10 No yeno hamoo eteno. Anutlo oni Engel, ngundo mbumbuwadodo
oni gula newende Anutno hamoo telo yowoolengootoningga, ngulo oni oni
ulungga oolengo ngundilo tewanggolo ewolo.

Simoo Kosiyiga Eweyi Yokolo Toongeyingo, Ngulo Mande Yamonggawo

11 Yesusndo mande yamonggawo ngu soweyolo ewolo. Oni gula ene
nangosumoongo elaya.
12 Nalu gulano, nangoni kootungga ngundo eweyimo ewolo. Awa, gengo
bobeye oo sitowi ngu wesowooya nolomu nunolo ewolo. Ene ngundilo
etoni, ingolo, bobeye sitowiku wesowoolo, enengomo enengomo yunowolo.
13 Ene nalu bodaga oode, ngu naluno, nangoni kootungga, ngundo enengo
oo sitowi bidodo telo tewoolo ende ulungga yowokomu, nguno toongelo
nguno oluwolo. Ngu simoongga ngu endega nguno oode, nguno bobeye
sitowiniku ngu, bulibali endeyoyingo damoni biyomi nguno oolongooni
umukootoni kingo oluwolo.
14 Ngundilo oode, enengo bobeye oo sitowiku oolongooni umukootoni,
kootusina, ngu endega nguno oowalilo kumooyingo nalu ulungga tunoote-
wolo. Ngu simoongga ngu, ene oowali gula yolo neweloyi oo gula kini.
15 Ngundilo ngulo, ngu simoongga ngu, ene ende dabemiwoole oo
sosolango erewelo yade mayelo, ngu mela ngulo oni sitowinidodo oni
ulunggano ko tewelo sumoo ewolo. Ngundilo sumoo etoni, ngu oni
ulungga, ngundo yolo suleyootoni, enengo bodolo yano bo sobowoonilo,
etoni oolouwolo.
16 Ngundilo telo, ene bodolo de tanggooli ngu yunootoni, nelo useye
bakini yetoyi, yeyolo ingowolo. No nguya gula netoowega usene ndindi
teni, elo ingowolomu nguya kini. Oni gulado kenolo oo gula ma inootoyi
neyingo.
17-18 Ngundilo telo, newende himi yetoni, ingondudu telo ingowolo. Ne-
nengo awanembolo ko oni ngu ene oowaliye ulungga telo netenggo. Nondo
ngano ootoolo oowalilo kumooteno. Ngundilo ngulo, no ko awano oololo

ewano. Awa, no Anut doongeyimo, ge doongenggemo nguya mbumbuwa
telo, endeyolo oode, ngunonggo ko mayeteno.
19 No oni biyomi, ngulo noya nenengo nangonelo ma ewelo. Kini, noyoya
gengo sulena oni eya noyelo ewanolo ewolo.
20 Ngundilo elo ingolo, ene ootookoolo eweyi tanggeyimo oolouweloyim-
bolo oolouwolo. Ngundilo telo, yade yade mayetoni, eweyimbo yowoko an-
duno doongetelo, nangoni kenolo, nowoondoyi telo, ootookoolo kendutelo
oolouwolo. Oololo nangoni dowoolo mududu telo yenggonangowolo.
21 Nangonimbo eweyimo oyumo ulungga yolo ewolo. Awa, no Anut,
doongeyimo ko ge doongenggemo nguya mbumbuwa telo endeyolo yade
ngunonggo mayeteno. Ngundilo ngulo, nalu gulano, nenengo nangone elo
ma ewelolo ewolo.
22 Ngundilo etoni, eweyimbo enengo sulena onino ewolo. Sodedonangge,
ye oolouya, ye nenengo kumba gome pelungga ngu yoya ombuya yemuyi-
noyi! Kandeyimo tombo yeya ko keyi goweyi nguya yoya yeyinoyi.
23 Ye bo bulmakau nangoni moondeyi ndindi teyingo ulumidodoga yoya
utoya katoyiga ngu nelo oni oni tewato.
24 Ndatelo ngulo, nga nangonengga nga kuli kumooyingo elo ingolo
oodoowe, ene keda oode ataga mayete. Ene kuli oonateyingomu, ene
noole ataga kenolo ko yooteto. Ngundilo ngulo, ene damoni yelo, oni oni
tewonggori.
25 Ngundilo tewootoyi, asa, enengo nangoni koletelogaku ngu kono ko
telo oluwoku, ngunonggo kootu mayelo, ya tanggeyimonggo ingowolo ngu,
yambo sumbimboolo telo, kunobulo tetoyi, ngguyi ingowolo.
26 Ngundilo ingolo, ene sulena oni gula etoni tanggeyimo ombutoni ewolo.
Ame ndawuga tetenggo?
27 Ngundilo etoni, ngu sulena oningga ngundo gumi ewolo. Gengo konege
yade yade keda mayetoni, ngulo awanggebo bo bulmakau ulumidodoga
utolo katoni, ngu nelo ngulo oni oni tetenggo. Ndatelo ngulo, enengo
nangoni kootungga ngu ma kumoowolo ewolo.
28 Ngundilo etoni, nangoni koletelogaku ngu ingolo, sanggili telo ya
newendemo uwolo. Ngundilo tetoni, eweyimbo ya newendemonggo oolelo
oolengo oolengomangge nangonimo mandelo ewolo.
29 Ngundilo tetoni, ene nangonimbo eweyimbolo mande gumi ewolo. Ge
ingo! Mooma oowooyingga no gengo ko kingo telo oolooteno. No nalu
gulano gengo mandege manggoge ma toongoowolo. Ge ngulo meme bo
nangoningga kingo nunootoyi, utolo, kalo doboogulinemboya nelo, ma oni
oni tewolo. Hamoo oolengo kini!
30 Ene nangongge ngu gengo bobeye sitowi ngu bulibali ooleko ooleko se
telo endeyolo, nguno bobeye baleno yokomukolo yade mayetoni, ngulo ge
bo bulmakau ulumidodomu utolo kateku ngu! Elo ewolo.
31 Ngundilo etoni, eweyimbo mande gumi ewolo. Nangone, suwoo suwoo
noole gome goboolo oolootelo. Nolo oo sitowi ngu gengomu nangge.
32 Ene ataga ngu noole komo oni oni telo, nowoondonayi gome imakeyin-
gomo oluwato. Ndawugalo ngulo, ene nga konegega nga kuli kumooyin-
gomu, ene ataga ko keda ooloote. Ene toongelo kombiteyingomu, ene noole
ko kenooteto.

16

Ko Sobosobo Oni Metemi, Ngulo Mande Yamonggawo

1 Yesusndo enengo sulena oniku mande yamonggawo gula ewolo. Beye
sitowidodo oni gula ene enengo ko sobosobo oni ooloote. Oni bobeye
sitowinidodo oningga, ngu enengo ko sobosobo oningga ngu goweyi sang-
gawelo mande ewonggo. Gengo ko sobosoboga ngundo gengo bobeye oo
sitowige kingo yombuliyowolo ewolo.
2 Ngundilo etoyi, ariya, ngu oni ulungga, ngundo ngu ko sobosobo oningga
ngu negongootoni ombutoni ewolo. Geya etoyi ingowonoku, ngu ndatelo?
Oo tewoku ngulo damoni wesiyoya e. Ge nolo ko sobosobo oni ko ma
oluwalo ewolo.
3 Asa, ngu ko sobosobo oninggaku newendemonggo ingondudu telo
ingowonggori. No ndatelo tewano? Nenengo oni ulungga oo bidodo
Sembuli, ngundo ooni no kandenemo oolooteku ngu ko yolo, no sobosobo
kono oweneloote. Ngundilo ngulo, no ndatelo tewano? No ko ulungga
yanggango teweloyi oni, ereremo kini. No oni gidalegano oowali oolo
yemboongewelo no oyumo ulungga moole.
4 Ene kowuli ingolo, ingondudunimonggo no oo gula ingooteno. Ulung-
gado sobosobo kono, owenelooteku nalu nguno, no ndawu kongga tetoowe,
ngundo doboogulinembo nowoondoyi tetoyi, no enedodo ko doboo yewato?
Elo ewolo.
5 Ngundilo ingolo, oni enengo oni ulungga, ngulo oo weti telo oo yoyin-
goku ngu, gulanangge nangge sungo sungo sumoo yunolo ewolo. Ge ko
sembuli ulungga ngulo weti ndatelo inowa? Ewolo.
6 Ngu oni koleteloga, ngundo gumi ewolo. No Daram 100 de oo ulumi
ngundilo inowano. Etoni ngu, asa, ko sobosobo tabangonggakundo ewolo.
Geno weti oolooteku ngulo, ge bibiteya sodedonangge ngu weti tewoku
Pepangga ngu yoya (50) nangge nakangolo ewolo.
7 Ngundilo telo, oni gula sumoo inolo ewolo. Gedo ngu gumi ndatelo
inowa? Etoni, ngu oningga ngundo ewolo. Nondo ngu Rayis si 100 (onibi
elaya 25 Kilo Bek Rayis) inowano. Etoni, ko sobosobogakundo ewolo. Ge
gowegemo wetidodo ngulo, ge sodedo bibiteya 80 Bek (onibiga kande elaya
gidembolo elaya 25 Kilo Bek) nangge nakango.
8 Ngundilo telo, ngu ko sobosobo oningga ngu, ene ingondudunimonggo
nowoondokara telo, ko teweloyi oni ngulo ko sembuli ulungga, ngundo
enengo ko sobosobo oningga ngulo damoni biyomi ngu kenolo yokowelo
ingowolo. Ene ko ingondududodo oni. Ngu hamoo oolengo, nga naluno
nguya oni ingonduduyedodomu ngundilo ulungga oolootenggo. Oni simoo
bale Anutno nowoondoye hamoo teyingo damonimo oolootenggoku ngu,
ene ebe ganagana teweloyi nguno ingoyingo metemi nguya kini.
9 Yesusndo ewolo. No yeno hamoo eteno. Oni Anutno newende
hamoo teyingo, ene nguya enengo bobeye ngu gome sobowooya simoo
bale gidega hoolooweya doboo yeyi. Kootusina ngu oningga ngu oo
tewelo wenonootoni, asa, ngu naluno doboogulingombo hooloowewanggo.
Kootusina ngu oningga ngu oolelo Anutya sugi sugi oluwa.
10 Ene oni gula oo bidodogano newendemo hamoomonggo gome
sobowoowaku ngu, ene oo ulungga nguya ngundilo newende
hamoomonggo sobowoowa. Oni ene ko bodagano ko gome ma tewaku
ngu, ene ko ulunggano nguya ngundilo ko gome ma sobowoolo tewa.
11 Ene yengo bobeye kandeyemo oolooteku ngu, gome ma sobowoolo
ngu, asa, Anutndo hamoo engge gome ngu ye yunootoni, ngu gome
sobowoowanggo? Hamoo oolengo kini.
12 Ye oni gulalo oo ngu gome ma sobowoolo ngu, onendo yengo oolengo
oo ngu yunowa? Kini, oni gulado oo gula ma inowa.

13 Ko oni gulado oni ululu elayagomo ko telo ma oololo ombulo tewa. Ngu
ko oningga ngundo ngu oni ululu elayagaku, gulano newende inolo, ngulo
nangge ko tewelo ingolo, gulagakuya newende biyomi ingolo, ngulo koni
ma tewa. Ene gulalo konimo ngu suleyo kiniyetoni, ko gulalo konimo ngu,
ene ko gome telo yomoosiyolo ko teyinowa. Ngundilo nangge, ye Anutlo
ko oni telo, nowoondoye bidodo bobeye yoweloyimbolo nguno nangge ma
yewelo. Ye nowoondoye ko elaya teweloyi, ngu ereremo kinilo ewolo.

Anutlo Mamana Mande Ngulo Ewolo

14 Yesus mande soweyolo gula yunolo ewolo. Parisi oni ngu, ene
bobeyedolo gome ingolo, ngulo hahangetenggo. Ngulo ngu, Yesusndo
mande nga bidodo etoni, ingolo, ngulo ene yumooyinolo mande ewolo.
15 Ene Yesusndo yeyolo elo ewolo. Ye damoniye gome nenengo ngu simoo
bale yengo nowoondoye ingoote. Onindo oo bingami okootenggoku ngu,
Anut doongeyimo ngu oo ngu buwoo biyomi kookoosedodo.
16 Mamanalo mande nguya Anutlo ingondudu eyingo onilo mandeye oode
oode ombulo, Sonoyeloyingo Oni Yon ngulo naluno. Ene Yonlo nalunonggo
ombulo, wenga ataga nga, ngu Anutlo mande gome mesalango ngu Anutlo
yoyo pawanonggo tunootelo, ende bidodomo ooloute. Oni simoo bale
bidodo ngu yoyo pawangga ngu newendemo uwelo yanggango oolengo
yetenggo.
17 Kootusina, Sambo ende mela nga nguya oololo kinitetoni, ene mamana
mande ngalo gumi bodaga ngu hamoo oolengo ma kinitewalo ewolo.

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi, Ngulo Damoni Ewolo (Matiyu 5:21-22; 19:9; Mak 10:11-12)

18 Oni simoo bidodo enengo bale sumooye yoyokolo bale sungo yoyolo,
nguno ene elambalisa oluweloyi ngu yombuliyootenggo. Kuli kameyimbo
ene yokowoku ngu, ene elambalisa oluweloyi mamana mandega ngu
yombuliyowolo. Simoondo bale gula yooteku ngu, asa, Anut doongeyimo,
ngundo bale elayaga ngu yombuliyelootelo ewolo.

Owoolongo Oni Lasaras Ko Beye Sitowinidodo Oni Ulungga Nguya Ngulo Mande

19 Yesusndo mande gula ewolo. Kulimi bobeye sitowinidodo oni gula olu-
wolo. Ene suwoo suwoo towi nenggulo gome gomemu nangge telo, kumba
seleyingo gome ngu yemulo ootoolo, ngunonggo ene suwoo suwoo oowali
gome nenggulomu nangge nelo oni oni telo, oololo ombulo teloluwolo.
20-21 Ngu sitowinidodo oni ulungga ngulo yamako dabemimo nguno, oni
owoolongo gula oluwolo. Ngu oowooyi Lasaras, ngu mambubo goweyi
kondibo yeni kini teyingomu, ngu sitowinidodo oningga ngulo yamako
dabemimo bibitelo, oowalilo sumoo sumoo elo oluwolo. Ngu sitowinidodo
oningga ngundo oowali neya sosolango yeni melako soletoningga newelo
Lasaras hahangelo, ingondudu ulungga telo oluwolo. Ene yamako dabe-
mimo nguno bibitelo oodoni, sebo mayelo, enengo mambuniku meyabolo
oluwonggo.
22 Kootusina, owoolongo oninggaku kumoowolo. Anutlo Engel onindo
ombulo, Lasaras gaboyi okoolo yolo oolelo, Ebaraham begowoomo yetoyi,
bibitelo oluwolo. Kootusina, ngu sitowidodo oninggaku nguya kumootoni
melengoowolo.
23 Ngu sitowinidodo oninggaku gaboyi oolelo, ende biyomi de nombo buni
ma kumooteku, nguno uwolo. Ulo, nguno ogingoyingo ulungga oolengo

ingolo oode, ngunonggo doongetelo, Ebaraham yowoko anduno kenootoni,
Lasaras begowoomo bibitelo oodoli yeyowolo.
24 Ngundilo yeyolo, menolo ewolo. Awa, Ebaraham, ge nolo nowoondoyi
teya, Lasaras suleyootooga, kandedibiyibo sono bodaga sanggaweya om-
buya, mebunemo yetoningga bodaga gingo yeni. Ndatelo ngulo, no de nom-
bono moondene gookingo oolengo yetoni, ngulo hahangelo ogingoyingo
ulungga ingootenolo ewolo.
25 Ngundilo etoni, ene Ebarahamndo gumi ewolo. Nangone, ge ingondudu
te! Ge kuli melako keda ootoolo nguno, oo gome gomemu bidodo kuli
yomukowoku, nguno ge Lasaras ma hooloowewolo. Ngundilo tetoyi,
Lasarasndo ngu, ene oo biyomi nangge yolo oluwoku, ngulo ene ataga
nga endemo ngano ngu, ene newende imaketoni ooloote. Ene ge ngu
ogingoyingo ulungga ingooteku ngu!
26 Oo gula nguya ingo! Noole ko ye kewoolonayimo Anutndo kembe
ulungga ngundo logo yewolo. Ngundilo ngulo, oni ngalokonggo yeloko
oolouweloyi nguya hamoo oolengo kini. Ko yeloko ngunonggo nooleloko
ngano mayeweloyi nguya hamoo oolengo kini.
27-28 Ngu sitowinidodo oningga, ngundo solengoyelo ewolo. Ngundiloga
ngu, Awa, ge Lasaras suleyootooga, nenengo awanembolo yano uya, nolo
konebane kandegula oolootenggoku ngu, ene nguno mande yanggango
oolengo eya sodeye kookootoningga, ene mande ngu gome ingolo, ene
nguya nga ende biyomi oolengonggano ngano ma ombuwanggo.
29 Ngundilo etoni, ene Ebarahamndo ngulo mande gumi ewolo. Ene
Moseslo mande ko Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo mande nguya eneno
ooloote. Ene komo ngu ingowanggo!
30 Ngundilo etoni, sitowinidodo oningga ngundo gumi ewolo. Kini, Awa
Ebaraham, oni gula ene kumooyingomundo ko ootookoolo mayetoni, ngu
kenolo ene soliyokolo ngu, asa, ene nowoondoye yowoolengowanggo.
31 Etoni, Ebarahamndo mande gumi ewolo. Ngundilo kini. Ene Moseslo,
ko Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo mande ma ingolo keyolo ngu, asa,
oni kumooyingo ngu ko ootookoolo, ngundo mande etoyi, nguya ma ingolo,
ngulo nowoondoyemo nguya hamoo ma tewanggolo ewolo.

17

Damoni Biyomi, Ngundo Simoo Balelo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote

(Matiyu 18:6-7,21-22; Mak 9:42)

1 Yesusndo enengo sulena onino ewolo. Oo guladilo guladilo tunootelo,
ngundo simoo bale yoyeni, mbumbuwano uwanggo. Oni ene oni gula yolo,
mbumbuwa damonimo nguno yewoku ngu, ngu oniyooge oolengo!
2 Oni gula damoni biyomi tewoku ngu, ngulo uliyi ene kondibo digi
ulungga yolo bungeyimo gosiyolo wendeyi dumuyimo oolongooyi utoni ku-
moowa. Ngulo uliyi ngu, ngu ulungga. Ene oni gula simooye nowoondoye
yombuliyooteku ngu, asa, ngulo uliyi ngu, ngu kowuli kondibo ulungga
oolengo. Yengombolo ingondale teyi!
3 Gengo konegegado mbumbuwaga tetoningga ngu, ge kenoya sanggili
tetooga, ene newende yowoolengootoningga ngu, ge komo enengo weti ngu
andangeyinoya wongooga utoningga kapengoye.
4 Ene nalu gulananggemo geno mbumbuwa tambu kandegula gidembolo
elaya telo, ngu sanganimo nguno nangge tambu kandegula gidembolo
elaya ombulo, geno solengoyelo ewa. No nowoondone yowoolengoote, eya

etoningga ngu, asa, ge komo mbumbuwani andangeya wongooga utoningga kapengoyeyinolo ewolo.

Nowoondoyemo Hamoo Teweloyi Ngulo Damoni

5 Aposel onindo Oo Bidodo Sembuli ulungga, Yesus nguno elo ewolo. Ge komo nooleno nowoondonayemo hamoo nga yega yanggango yeni.
6 Etoyi, oo bidodo Sembuli ulungga ngundo ewolo. Ye nowoondoyemo hamoo teyingo bodaga oodoni ngu, asa, ngundo ye mete Anutlo ko ulungga tewanggo. Yo, hamoo oolengo, ye nowoondoye hamoo teyingo ngu bodaga ngu Mastet yuwooyi ngundilo ngu, asa, Anutndo ngu tetoni, ulungga oolengo yewa. Anutndo yeno ngundilo tetoni ngu, ye mete ngu dega nguya ewanggo. Ge gengo damoningge ukeya toongeya uya wendeyi sono koongeyingo kewooloko uya nguno dika elo etoyi ngu, asa, ene yengo manggoye keyolo ngundilo tewalo ewolo.

Ko Oni Damoniyembolo Mande

7 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Ye gulado enengo sulena oni gula ene kono mela doongoolo, ngundi Sipsip boga ngu sobowoolo oode ngunonggo mayetoni, ye sodedo ngandilo ma ewanggo. Sodedo ombuya bibiteya oowali neya ootoo.
8 Etoyi ngu, ene ngandilo ewa. Ge nolo oowali kaya yomosiyoya, oo gidalega yomosiyootooga, oo detoningga wendoya, no nunootooga, nelo sono nguya nelo yokootoowe, ariya, gebana kootu oo nelo sono nguya newalo ewolo.
9 Enengo sulena oningga, ngundo manggowo keyolo oo bidodo temukootoni, sumange teyinolo esetewa, bine? Kini, ngu enengo ko nangge.
10 Ngundilo ngulo, ye nguya, Anutndo etoni, ye oo bidodo ewoku ngundilo temukolo ngu, ariya, ye ngandilo ewanggo. Noole ko oni biyomi, noolengombo ko oo nangge teteto. Yo, oni Anutno newende hamoo teyingo ngu Anutlo oo ewoku ngu temukootoni, ngulo ngu melako ngano onindo oni oni teyinowelo, ngulo ma ingowelo. Kini, enengo uliyi hamoo ngu Sambo endemo nguno oolootelo ewolo.

Yesusndo Goli Mambudodo Oni Kande Elaya Yoyeni, Mete Tewolo

11 Yesus Yerusalem oolouwelo Galili Sameriya mela elayaga ngu kewoolokuli oolega ngu keyolo oolouwolo.
12-13 Ngu naluno, Yesus ene ende gulano ulo tunootetoni, oni goli mambudodo kande elayagobo ombulo, oole dabemimo sungo yowoko dikalo, Yesusno meno elo ewolo. Yesus, oo etuyeloyingo oni, ge noolengo nowoondoyi teyunoya yomosiyelo! Ewolo.
14 Ngundilo etoyi, Yesusndo yowoolengolo yeyolo ewolo. Ye oolouya, Anutno woolo yeyingo onino nguno goweye etuyeloyi! Ariya, ngundilo etoni ngu, oni goli mambudodo yowoolengolo oolouwootoyi, ooleko goweye moondeyemo mambuku peselo toongetoni, goweye mete temukowolo.
15 Ngundilo teyunootoni, ngu oni kande elayagaku ngulomu gula, ngu Sameriya oningga enengo goweyi kenootoni, ko mete tetoni, ngulo ene yowoolengolo, Yesusno ko oololo, meno manggalu telo, Anut bingamilo okoowolo.
16 Ene omukumundoongosinanggo Yesus tanggeyimo penggootelo wetolo, Yesusno esetelo ewolo. Eso, no gowene mete tetoni ngulo ombutenoku nga! Ewolo.
17 Ngundilo etoni, Yesusndo ngu kenolo gumi ewolo. Nondo ngu kande elaya bidodo metemi tetenggoku, elo ingooteno. Kandegula gidembolo namolaya ngu ndano oolootenggo?

18 Ndatelo ngulo, ngu oningga ngu, ene Yuda oni kini, enesu nangge
ombulo, Anutndo oo goweyimo tewoku, ngulo elo okoowolo. Yuda oni
kandegula gidembolo namolaya ngu ndano? Elo ewolo.
19 Yesusndo ngu Sameriya oninggakuya ewolo. Ge ootookooya toonge!
Gengo nowoondogemo hamoo, ngundo goyeni gowege metemi tetelo ewolo.

Anutndo Enengo Simoo Bale Sobowooweloyi Nalungga, Ngu Ombuwa (Matiyu 24:23-28,37-41)

20-21 Nalu gulano, Parisi onindo Yesus sumoo inolo ewolo. Ndawu
nalunggano, Anutndo oo bidodo Sembuli telo oo sobowooweloyi nalun-
ingga ngu ombuwa? Etoyi ngu, Yesusndo mande gumi elo, Anutndo oo
bidodo Sembuli telo simoo bale sobowooweloyi naluningga ngu ombutoni
ngu, oni simoo baledo ngu doongeyembo tunoo ombutoni ma kenowanggo.
Ene ngandilo ma ewanggo. Kenoyi nga oolooteku nga, ngundi, andusina
oolooteku andu! Ingoyi! Anutndo oo bidodo Sembuli telo oo sobowoow-
eloyiga ngu ye nowoondoyemo oolooteku nga! Ewolo.
22 Yesusndo simoo bale oowooyinggano mande emukolo yokolo ngu,
ene yowoolengolo enengo sulena onikunolo ewolo. Kootusina nalu
wengamo ngu namoko tunootetoni ngu, kowuli oowooyingga ombulo
ye wiliyelowaku, ngu naluno ye nowoondoye hahangelo Oni Nangoni
ombutoningga kenowelolo etenggo. Ene yengo ingondudu ngu ma keyowa.
Kini, ene enengo ingonduduni nangge keyowa.
23 Ngundilo ingootoni, oni sungombo ewanggo. Kenoyi, Yesus oolooteku
nga! Ngundi, ene kenoyi andusina oolooteku andu. Ngundilo etoyi ngu, ye
ngulo nowoondoyemo hamoo ma telo, ye oololo ngu ma keyowelo.
24 Ye ingoyi! Sambononggo yowali soluyi ngundo Sambo bidodomo himi
yelo oolouwa. Ngundilo nangge, Oni Nangoni ngulo tunooteweloyi naluwo
ngu sodedonangge ombuwa.
25 Koletelo, ene komo kowuli ulungga koolowoolo ogingoyingo ingolo
oodoni, ngu naluno, oni simoo bale oolootenggoku, ngundo mandeni
soweyo kini elo kootu inowanggo.
26 Nowalo naluno onindo damoni biyomi teyingo, ngundilo nangge Oni
Nangoni nalunimo nguya ngundilo tewanggo.
27 Ngu naluno, ene oo simbo kalo nelo, sono nelo, bale kameyolo oololo
ombulo telo oodoyi, ngu naluno, Nowa wanggo newendemo utoni, sono
tuwi ulungga tunootelo, ngundo oni simoo bale bidodo yutolo yombu-
liyelowonggori.
28-29 Lotlo naluno nguya ngundilo tewonggori. Ene oowali kalo nelo,
ngulo sonoyi nguya nelo, ene oo uliyolo yolo, ko ulilomu oni gidaleganonggo
bobeye yolo oowali koyi telo, imilo, yawudada telo ya yeloluwonggo.
Ngundilo telo oodoyi, Lot ngu Sodom ende yokolo toongewonggori.
Ngundilo toongetoni, Sambononggo de soludodo, ko digi gookingo wooloyi
biyomi oni kumooweloyimbolo sambo sono ngundilo ombulo, ngundo oni
simoo bale bidodo yombuliyelootoni kumoomukowonggori.
30 Ngundilo nangge, Onilo Nangoni tunooteweloyi naluwomo ngundilo
tewa.
31 Ngu nalungga nguno oni gula ene ya sanganimo awuno oolelo oode,
ngunonggo enengo oo sitowi ya newendemo oodoni ngu yowelo ya newen-
demo ma uwa. Ngundilo nangge, oni gula kono toongelo oode, ngunonggo
ene ko endemo mayelo sitowi yoweloyimbolo ma ingowa.
32 Ngundilo nangge, ye Lotlo baleyimo nguno ingoyi. (Ene Sodom endemo
ko doongetetoni ngulo Anutndo kowuli inolo uleni kumoowolo.)

33 Ene oni gula enengo keda goweyiga ngulo gome sobowoowelo nangge
ingolo ngu, ene oluweloyi ngu gome dowoolo solengolo oode ngu, asa,
kootusina nalu wengamo, ngu kedaga ngu oonatewa. Ene oni gula enengo
keda oluweloyiga ngulo ma ingondudu telo oluwelo kini. Ene Anutlo koni
nguno yetoni oluwaku ngu, asa, ene enengo gaboyi Sambo endemo keda
gome suwoo suwoo oluwa.
34 Yo, no yeno eteno. Ngu suwoongga, nguno Yesus enengo oni simoo
bale ko ombuteku naluno, oni elaya yaba gulano welewaliku, ene suwoo
kewooloko oni gula Anutndo andangelo yolo, gulanangge yokootoni oluwa.
35 Bale elaya oomanangoyingo kawelo yowoolengolo yewoliku, Anutndo
gula yolo, gula yokootoni oluwa.
36 Oni simoo elaya kono oluwoliku, ene Anutndo ngu simoo elayagaku
gula yolo, gula yokootoni kono oluwa.
37 Ngundilo etoni ngu, Yesus enengo sulena onikundo ngu mandega
ngu ingolo sumoo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngu ooga
eteku ngu ndano tunootewa? Ewonggori. Ngundilo etoyi, Yesusndo
mande gumi ewolo. Oni kumooyingo bingongga oolooteku musiyongga
nguno, oni simoo bale ingootenggoku, ngu karakambi ululumelo mayelo
gooboongoowanggolo ewolo.

18

Bale Nggaminggado Mande Wilikoyingo Onindo Hoolooweneloyi Elo Ngulo Mande Yamonggawo

1 Yesusndo mande yamonggawo gula enengo sulena oni ewolo. Ene nalu
bidodomo Anutno yemboongelo oluweloyi ene suleye ma kini yewa.
2 Ene ngandilo ewolo. Ende gulano mande wilikoweloyi oni gula oluwolo.
Ngu oningga mande wilikoweloyiga ngu, ene Anutlo ma sosoleyingo, oni
simoo balelo nguya ma nowoondoyi teyunoote.
3 Bale nggami gula ngu endemo nguno oluwolo. Ngu bale nggamingga,
ngundo ngu mande wilikoweloyi oninggano nguno suwoo suwoo ombulo,
sumoo eloluwolo. Nolo longge onindo yombulinelowelo tetenggo. Ge
hooloweneloya mandene yomosiyolo ewolo.
4-5 Ngundilo tetoni, nalu pelungga, ene ngu bale nggamingga ngu
ma hooloowewelo ewolo. Kootusina, enengo ingondudunimo ingowolo.
No Anutlo ma sosoletenoku, ngulo no simoo balelo ma ingolo yombu-
liyelooteno. Ene nga bale nggami ngando suwoo suwoo enengo mande
mande yomosiyowelo, no eririnelolo ooloote. Yokowanoku ngu, ene komo
ngundilo eririnelolo oodoni, sulenekini yewa. Ngundilo ngulo, no komo ene
hooloowelo mandeni elo yomosiyowanolo ewolo.
6-7 Ulungga Oo Sembuli ngundo ewolo. Eririteloootoni, ngulo nangge
mande wilikoyingo oni biyomingga, ngundo bale nggamingga ngulo man-
deningga ngu yomosiyowolo. Asa, Anutndo enengo oni simoo bale
soleyelolo sunggi yewoku, ngulo mande mandeye yemboongega suwoo
suwoo, nalu logono tetenggokungga, ngu Anutndo ngulo nowoondoyi
ulungga telo, hoolooweyelolo mandeye yomosiyoyunolo oluwa. Ene sodedo
hoolooweyelowa.
8 No yeno eteno. Hamoo oolengo, ene sodedo enengo simoo balelo
kowuliyemo hoolooweyelowa. Ene kootusina, ngu Oni Nangoni, ngu
ombulo, ngu naluno, ene mela ngalo oni simoo bale yeyootoni, ene
nowoondoyemo hamoo telo oolootenggo, bine, ngundi kini, bine? Elo
ewolo.

Parisi Oni Ko Gabmanlo Beye Yolo Goobooyingo Oni, Ngulo Mande Yamonggawo

9 Oni gidalegado enengombolo ingoyingo ngu, ene hamoo oni nenengo
oolengo elo ingolo, ene oni gidalegaya ngu, ene ngandilo ingolo etenggo.
Oni biyomilo ingootenggo. Ngu oni ngulo Yesusndo mande yamonggawolo
ewolo.
10 Nalu gulano, oni elaya yambo ya oowooyi Tempel nguno yem-
boongewelo oolouwoliyo. Ngu oni elayaga ngu, gula Parisi, gula gabmanlo
bobeye yoyingo oni.
11 Ngu Parisi oningga ngu dikalo, enengo newendemonggo, ngandilo
yemboongewolo. O Anut, no oni gidalega ngundilo kini, ngundo geno
yemboongeteno. No yakaka ma telo ko mande ebe ganagana ma teteno.
No ooleko ooleko bulibali se telo ma endeyooteno. No nga bobeye yoyingo
oningga ngandilo nguya kini!
12 Kowooyingo gulananggemo tambu elaya no oowali loogu telo
kundingiyi oolooteno. No oo bidodo yootenoku ngulomu wesowoolo kande
elaya ngulomu gulanangge ge gunootenolo ewolo.
13 Ngundilo yemboongetoni, ene Gabmanlo bobeye yoyingo oninggaku
yowoko anduno dikalo, ngunonggo ene sambosina doongetewelo oyumo
yolo, ngulo penggootelo yemboongelo ewolo. O Anut, no mbumbuwadodo
oni! Ge gengo sumange ayibige ngu yoya wilinelo! Ewolo.
14 Yesusndo mande soweyolo gula ewolo. Ngu bobeye yoyingo oningga
ngu, Anutno newende hamoo telo, enengo oowooyi ma okoowolo. Ngulo
no yeno eteno. Ngu bobeye yoyingo oningga ngu, Anutndo nguya oni
nenengolo etoni, ene ootookoolo, enengo yano oolouwolo. Ngu oni gulaga
ngu ene kini. Oni gula enengombo bingami elo okootoni, oowooyi ulungga
teteku ngu, Anutndo oowooyi dowoolo woosootoni ombulo, kootu tewa.
Oni enengo oowooyi bingami ma eteku ngu, asa, Anutndo oowooyi bingami
okoowalo ewolo.

Yesusndo Simooye Bobodi Kumana Yunowolo
(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)

15 Oni simoo baledo simooye bobodi yoyolo, Yesus tanggeyimo mayetoyi,
ngulo Yesusndo kandeyi tabayemo yelo, kumana yunoweloyimbolo.
Enengo sulena onindo ngundilo yeyolo, sanggili telo manggaluyelowolo.
16 Ngundilo tetoyi, ene Yesusndo simooyeku negoyelootoni, tanggeyimo
ombutoyi ewolo. Ye komo ingoyi! Yengo nowoondoye bidodo Anutno yetoyi
ngu, simooye bobodibo enengo awanamoye nowoondoye yunootenggoku
ngundilo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale enengo
sobowooteku, ngundilo oni ngulomu.
17 No yeno hamoo oolengo eteno. Oni ene Anutno newendemo hamoo
oolengo ngu ma oolooteku ngu, simooye bobodibo awanamoyembolo
nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngundilo ma telo ngu, asa, ngu oningga
ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo oni simoo bale
sobowooteku nguno ma uwalo ewolo.

Sitowinidodo Oni Tabangonggado Ombulo, Yesus Sumoo Inowolo
(Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31)

18 Nalu gulano, sitowidodo oni tabango gulado ombulo, Yesus sumoo inolo
ewolo. Oo etuyeloyingo oni gome, no ndawu oo gula gomengga telo ngu, no
keda suwoo suwoo sugi sugi oluwano? Ewolo.
19 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Ge ndatelo
ngulo, noya oni gome, elo ete? Anut nangge, ene oni gome.

20 Ge mamana mande ngu, ge kuli kandangelo ingoote. Ge bulibali ooleko
ooleko balese mande ngu ma tewelo, oni ma uleyi kumoowelo, oo yakaka
ma tewelo, oni dobooge goweyi sanggawelo mande kootuyisina ma ewelo,
awanangge tanggeyemo tolige kapengo ootoolo ewolo.
21 Etoni, ngu tabango oningga ngundo mande gumi ewolo. Ngu mamana
mande ngu bidodo no kuli simooyemonggo keyolo yade ombulo ataga ngalo
ewolo.
22 Yesusndo ngu mande ngu ingolo ewolo. Ge oo gulanangge ngu ge kuli
ma tewolo. Ngu gengo oo ngu bidodo oni sungomo uliyoya bobeye yo. Ngulo
bobeyeni ngu bayeteya, owoolongo oni ngu yuno. Ge ngundilo telo ngu,
asa, gengo oo gome Sambo endemo oluwa. Ngundiya teya, ge ombuya, no
keneloya endeyolo ewolo.
23 Ngundilo etoni, ngu tabango oningga, ngu mandega ngu ingolo,
newende kowuli oolengo ingowolo. Ndatelo ngulo, enengo sitowini
bobeyeni ulungga ngulo ingolo.
24 Yesusndo ngu oni tabangongga ngulo newendemo ingooteku ngu,
enengo bobeye sitowini ngulo biyomi ingowoku ngu, kenolo ewolo.
Oni sitowiye ulunggadodo ngu, ene nowoondoye bidodo Anutndo
hoolooweyelootenggoku, nguno uweloyi kowuli ulungga. Oni bobeye
sitowiyedodo ngu, ene nowoondoye bidodo enengo bobeye sitowiye,
ngundo hoolooweyelowa elo nowoondoye bidodo nguno yetenggo.
25 Ngulo ngu, bo ulungga ngu nggusi yayimo uweloyi ngu kowuli. Ene bob-
eye sitowidodo oni ngu, newende bidodo bobeye sitowinimo yeloolooteku
ngu, ngu oningga ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
simoo bale sobowoolo oolooteku, nguno uweloyi ngu kowuli oolengolo
ewolo.
26 Ngundilo etoni, oni simoo baledo ngu mandega ngu ingolo ewonggori.
Ngundiloga ngu, onendo ene mete suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu
yowa? Ewonggori.
27 Yesusndo enengo ingonduduni kenolo, mande gumi ewolo. Oo onindo
ma teweloyi ngu, Anutndo ngu oo ngu ene mete temukowalo ewolo.
28 Ngundilo etoni, Pitando ewolo. Noole noolengo ende oo sitowinayi ngu
bidodo yokomukolo, noole mayelo ge kenggelolo endeyootetolo ewolo.
29-30 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Hamoo oolengo
no yeno eteno! Oni bidodo Anutlo mandeni koyi teweloyi ngalo ingolo,
ngulo ene enengo ende, ya, baleyi, simoongo, konebeyi, eweyi, nemi, ngu
yoyokolo mayetenggo. Ngu oo yokowonggoku, ngu Anutndo wendangelo
oo ulungga oolengo ataga yunolo, ko kootusina naluno nguya yunootoni,
ene nguno suwoo suwoo keda oluweloyimbolo, ngu yowanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Tambu Kabusayi Ewolo
(Matiyu 20:17-19; Mak 10:32-34)

31 Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya yoyolo,
sungo oololo elo ewolo. Ingoyi, noole Yerusalem oolewato. Anutlo
ingondudu eyingo onindo, Oni Nangoni, ngulo mande elo nakangoyingo
ngu bidodo engge yeni tunootewa.
32 Ene yolo oni sowe gidalega Yuda oni kini ngu kandeyemo
yeloyunootoyi, ngundo kootuyisina mandeni biyomi elo utolo,
yumooyinolo, mukendolo, gisalu utolo, uleyi kumoowa.
33 Ene nalu kabusagomo, ene melenonggo ko ootookoowalo ewolo.

34 Ngundilo etoni, enengo sulena onikundo ngu mandega ngulo damoni
nowoondoyemo ma himi yetoni ingowonggori. Sulena onindo ngu man-
dega Yesusndo eteku, ngulo ingondudu gome ma tewonggori.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingongga Yomosiyoyingo
(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)

35 Yesusndo ene Yeriko ende tanggeyimo ombuwolo. Oni doongeyi
kilingongga oole dabemimo ootoolo, ngunonggo ene oni simoo baleno
bobeye oolo solengoyelo, yemboongelo oluwolo.
36 Ngu oni doongeyi kilingongga, ngundo ingowolomu ngu, oni simoo bale
oowooyingga oolengo mayetoyi, ngguyi ingolo, ngulo ene oni sumoo yunolo
ewolo. Ngu oni ngu ndawuga tetenggo? Ewolo.
37 Ngundilo sumoo etoni oni sungokundo, ngu oni doongeyi kilingong-
gakuno ewolo. Nasaret oni Yesusga ngundo mayetelo ewolo.
38 Ngulo ngu, oni doongeyi kilingonggaku ngundilo ingolo, ene meno elo
ewolo. Yesus Dewitlo osiyi, ge nolo nowoondoyi nuno! Ewolo.
39 Oni koletewonggokundo manggaluwoolo ewonggori. Ge nenete! Etoyi,
ene ngu ma ingolo, ene meno ulunggalo ewonggori. Yesus Dewitlo osiyi, ge
no nowoondoyi nuno! Ewolo.
40-41 Ngundilo meno etoni, Yesus ingolo, ombulo dikalo ewolo. Ngu
oningga ngu yoya, no tanggenemo ngano ombuyi! Etoni, oninggaku
yolo Yesus tanggeyimo ombutoyi, Yesusndo sumoo inolo ewolo. Nondo
ndawu ooga tenggunowelo ingoote? Elo sumoo etoni, ngu oni doongeyi
biyomingga, ngundo mande gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli
Sembune, no doongetelo, mela oo kenowelo ingooteno.
42 Etoni, Yesusndo ewolo. Doongeteya keno! Gengo nowoondogemo
hamoo teyingongga, ngundo yomosinggelootoni, ge ko mete tetelo ewolo.
43 Yesusndo ngundilo etoni ngu, oni doongeyinggaku sodedonangge
metemi telo doongetewolo. Ene doongetelo mela kenolo, Yesus keyolo
endeyolo, ene Anutlo bingami ulungga oolengo elo okoowolo. Oni simoo
bale ngundilo kenolo ngu, ene nguya Anut oowooyi bingami elo okoowolo.

19

Sakiyaslo Mande

1 Yesus oololo, Yeriko ende yayimo ulo, oolouwelo tewolo.
2 Yeriko nguno oni gula oluwoku, ngu oowooyi Sakiyas. Ene ngu Gab-
manlo bobeye yoyingo oningga ngulo tabango, ene bobeye sitowinidodo.
3 Ene Yesus kenolo ingoweloyimbolo Yesus ngu onendo elo, ngulo kenow-
elo hahangelo oluwolo. Ene oni simoo bale ulunggado doobengootoyi,
ngulo ene ma kenoweloyi tewolo. Ene oni ootuwoo oolengo tondongo ngulo
ene Yesus kenoweloyi ereremo kini.
4 Sakiyas ingowolo. Yesus ngu, ene ngu oolega ngu keyolo ombuwalo
ingowolo. Ngulo ene koletelo kendutelo oololo, de oolelo ngunonggo ene
Yesus gome kenowelo, elo tewolo.
5 Yesusndo ngu oolega, ngu keyolo yade ombulo, Sakiyasndo oluwoku
degaku damonimo ombulo, randolo de sanganimo doongetelo, kenolo
ewolo. Sakiyas, ge sodedo melako ombu! Ataga no komo gengo yano geya
oluwalolo ewolo.
6 Sakiyas ngundilo ingolo, ene sodedonangge somooluluwoolo melako
ombulo, ene newendemo oni oni telo, ngulo Yesus yolo, enengo yano
oolouwoli.

7 Oni bidodo ngundilo kenolo, sanggili telo boguwoolo ewonggori. Yesus kenoyi! Ene weti mbumbuwadodo oni Sakiyas, ngulo yano ulo, nguya oolooteliku eke! Ewonggori.
8 Sakiyas ene Yesus kenolo, enengo mbumbuwa tewoku, ngulo ingolo, newendemo hamoo tetoni yowoolengowolo. Ngulo Sakiyas ootookoolo dikalo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ge ingootooga, no nenengo oo bidodo kewoolo oolengo wesowoolo, gumi gula ngu owoolongo oni bayetelo yunowano. Ene nondo oni gidalegalo bobeye oo kingo ganayelolo yowonoku ngu, nobana gumi ataga tambu namolaya namolaya yunowanolo ewolo.
9 Yesusndo ngu ingolo, mande gumi ewolo. Ataga Anutndo nga yano oni simoo bale nga yoyoote. Ndatelo ngulo, nga oningga nga, ngu Ebarahamlo osiyi gula.
10 No Onilo Nangoni, nondo oni oonatelo oolootenggoku ngu ereweyelolo ko yoyowelo ombuwonolo ewolo.

Ko Oni Kande Elaya Beye Yowolo Elo Ngulo Mande Yamonggawo

11 Yesus Yerusalem ende namoko mayetoni, ngulo oni simoo bale ngandilo ingowonggori. Ataga, Yesus Yerusalem oolelo utoni ngu, Anut enengombo sobowooweloyi naluwo ataga tunootewalo ingootenggo. Ngulo oni simoo bale enengo mande ingootoyi, Yesus mande yamonggawo gula ewolo.
12 Ene ngandilo ewolo. Nalu gulano, oni ulungga ene yowoko ende gulano toongewelo, nguno ene oowooyi ulungga oo bidodo sobosobo koleteyingo oowooyi ngu etoyi, ene ko mayewa.
13 Ngu oningga, ngundo enengo ko oni kande elaya negoyelootoni ombutoyi, bobeye 20 Kina ko oni gulanangge nangge yunolo ewolo. Ye nga bobeye ngando ko teya ngulo gumi yoya soweyoya yeyadoyiga, no ko yowoolengolo mayelo yeyowanolo ewolo.
14 Enengo ende goboolo onikundo oo sobosobo tewelo toongewoku, ngulo ene ngu oningga ngu yokowolo. Ngundilo ngulo, ene enengo oni gidalega suleyelootoyi, keyolo, salo ewolo. Nga oningga ngando oni ulungga telo noolengo sobosobo koleteyingo oodoni, ngu ma ingowatolo ewolo.
15 Ene ma ingolo, ngulo ene oo bidodo sobosobo koleteyingo olini, elo sunggi yewonggo. Oni ulunggado mande ngundilo ingolo, ariya, yade yade enengo melako ko mayewolo. Oni nondo kuli bobeye yunowonomu, ngu negoyelootoyi, mayetoyi ewolo. Nondo kuli bobeye yunowonoku ngu koyi telo, ngulo gumi ndatelo yowonggoku, ngu etoyiga, ingowe ewolo.
16 Nga, koleteloga ngundo mayelo ewolo. Ulungga, gedo kuli bobeye doobe elaya (20 Kina) nunootoyi, ngundo ko teloodoowe, ngulo gumi yowonoku ngu, onibiga (200 Kina) tunootewolo.
17 Ngundilo etoni, ngu oni ulungga ngundo ingolo, gumi ewolo. Ge ko oni gome! Ge ko gome yanggango tewo! Ge oo bodaga ngu gome sobowoolo koyi tewolo. Ngundilo ngulo, no ge goyewe oni ulungga telo, ende kande elaya ngulo sobosobo oluwalo ewolo.
18 Ariya, Ko oni elayayiga ngundo ombulo ewolo. Ulungga, kuli gengo bobeye doobe elaya (20 Kina) nunowoku, no ngundo ko telo, gumi yolo yelootoowe, doobe kande elaga (100 Kina) tunootewololo ewolo.
19 Ngundilo etoni, asa, oni ulunggakundo gumi ewolo. Gome oolengo! No ge goyewe oni ulungga telo, ende kandegula ngulo sobosobo oluwalo ewolo.
20-21 Asa, ko oni kootungga ngundo ombulo ewolo. Ulungga, ge kuli doobe elaya (20 Kina) nunowomu ngu nga. No nga yolo, oololo, tolige towimbo doobengolo oongootoowe oolooteku nga! Ndatelo ngulo, no ge geyootenoku

ngu, ge oni sanggili ngulo, oni gulado oo yetoni ngu, gedo ngu ooga ngu yoote. Oowali oni gulado imiteku ngu, gedo oo ngu selo engge yoote. Ngundilo ngulo, no gengo sosolelo ngulo yetoowe oolootelo ewolo.
22-23 Ngu oni ulungga oo bidodo sobosoboga, ngundo sanggili ulungga telo ewolo. Ge ko oni biyomi oolengo! Gengo mandege, ngundo goyeni, ge mandedodo tete. Ge ingooteku ngu, no oni sanggili oo oni sungombo yetenggoku ngu no yooteno. Oni sungombo oowali imitenggoku ngu, nondo ngu selo yooteno, elo ete? Ndawugalo ge nolo bobeyega nga, oni bobeye yowoolalingoweloyi oni yunootoyi, ngundo ko tetoyi, no ombulo, nenengo bobeye nga gumi yolo, ngulo duwoo nguya gula yoweloyi? Elo ewolo.
24 Ngu oni ulungga ngundo oni tanggeyimo dikayingokuya ewolo. Ye ngu bobeye doobe elaya (20 Kina) ngu sopiyoya, oni bobeye onibiga (200 Kina) ngu inoyi! Ewolo.
25 Ngundilo etoni, ngu onikundo, oni ulunggakuno ewolo. Ulungga, nga oningga nga, ngu ene onibiga (200 Kina) kuli yowo! Ewolo.
26 Oni ene ingondudu gidalega Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngulo damoniye sowoongga watayi, asa, Anutndo ngu enengo ingondudu ngu soweyolo ulungga inowa. Asa, ene oni gula ngundilo ingondudu bodaga ngu oodoni ngulo ma koyi telo ngu, asa, Anutndo enengo ingoyingo bodaga ngu bidodo yolo yokowa.
27 Ene nolo longge oni, ngundo no enengo sobosobo ma oluwelo ewonggoku, ngu oni ngu yoyoya, ngano ombuya, nenengo doongenemo yuleyiga kumooyilo ewolo.

Yesus Yerusalem Endemo Bingami Ngguyidodo Oololo Uyingo (Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yon 12:12-19)

28 Yesusndo ngu mande ngu elo yokolo, ene ootookoolo koletelo ene Yerusalem ooloutenggoku oolega ngu keyolo oolouwolo.
29 Yesus yade yade oololo Betipas ko Betani ende elayaga ngu namoko mela puli oowooyi Olib, ngu damonimo mayelo, ngunonggo enengo sulena oni elaya suleyelootoni, koletelo oolouwoliyo.
30 Yesusndo sulena oni elayaga nguya elo ewolo. Yali andu endegano anduno oolouya, uya Hos gula oowooyi donki duliyo gula gosiyootoyi oolooteku ngu, gulado kuli ngu sanganimo ma bibiteyingongga ngu kenoya, yoya ombuli.
31 Ngu donkingga ngulo kimbonayi wesiyootoliga, oni gulado ewaku ngu, yali ndawugalo ngu wesiyolo yowelo, eya etoningga ngu, yali ngandiya eli. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngundo ko tewelo ngundiya eya yoya ombulilo ewolo.
32 Asa, sulena oni elayagaku mande ngundilo ingolo oololo, oo bidodo Yesusndo ewoku, ngundilo nangge kenowoliyo.
33 Sulena oni elayagaku, ene donki duliyo kimbonayinggaku wesiyowootoli, ngulo sembuguliyibo yeyolo, sumoo ewoli. Yali ndawugalo ngu donki nangoningga ngu wesiyooteli? Ewolo.
34 Sulena oni elayagakundo gumi ewoliyo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngundo ko tewelo ewokulo ewoliyo.
35 Ariya, sulena oni elayagaku donki nangoni duliyogaku yolo Yesusno ombuwoliyo. Ngundilo telo, yolo ombulo, enengo towikumba ngu donki duliyogaku sanganimo yomiwolo. Ngundilo yomitoyi, Yesusndo ngu sanganimo bibitewolo.

36 Yesusndo donki sanganimo bibitelo ooloutoni, asa, simoo baledo
enengo nenggulo andangelo oolekana yomitoyi, donki ngu sanganiwoole
oolouwolo.
37 Yesus yade ombulo, Olib puliwoole oolegaku yokolo uwolo. Ngundilo
utoni, asa, Yesus enengo sulena onikuya oni sungo ulungga nganoku nguya,
ene Yesusndo bibitelo utoni, kenolo, ene oo bidodo onindo ma teweloyim
ngu tetoni kenoyingoku, ngulo ingondudu telo, ngulo ene damoni yelo, Anut
bingami elo okoolo, oni oni tewonggori.
38 Ngundilo telo, ene meno mogulu telo ewonggori. Noole enengo bingami
elo okoowato! Anutndo kumana nga oni sobosobo koleteyingongga nga
inootoni, ene Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngu oowooyimo ombuteku ngu!
Oni bidodo Sambo endemo oolootenggoku nguya, ene komo Anut ulungga
awuno oolengo oolooteku, ngulo oni oni teya, bingamini dulidalinidodo
teyingo! Ewonggori.
39 Yesuslo sulena onindo ali mogulu tetoyi, Parisi onindo kewooloyemo
ootoolo, ngunonggo ngundilo yeyolo Yesusno ewonggori. Oo etuyeloyingo
oni, gengo sulena oni kenggemo oni nga manggaluyeloya etooga, ali mogulu
nga yokoyi! Ewonggori.
40 Ngundilo etoyi, ene Yesusndo gumi elo ewolo. No yeno hamoo eteno!
Ene manggoye gosiyolo nenetetoyi ngu, ariya, digi melako nga enengombo
elo moguluwoowanggo! Nondo nga oni nga manggoye ma gosiyelowano.
Ene komo Anut oowooyi elo okoowanggolo ewolo.

Yesusndo Yerusalem Ende Sendowooyingo

41-42 Yesus ende namoko tunootelo, ene Yerusalem ende kenondadangelo,
oni simoo balelo sendolo ewolo. Ye Yerusalem oni simoo bale gowugowu-
longo! Nondo ombuwonomu ngu, ye nowoondoye imakeyingo damoni
ngu, ye Anutya goboolo yeyi etoowe, ene ye ngulo ma ingondudu tetenggo.
Ene ye yokootoyi, ngulo Anutndo oo doongeyemo oongooyunootoni, ye ma
kenowonggo. Ene ataga ngu naluni kini teteku nga!
43 Ye ingoyi! Kootusina, nalu gula tunootewaku nguno, yengo longge
oni ngu ombulo, ebe ulewelo pawayelolo, mele selo woodoo yelo, ende
newendemo ulo ye bidodo pawayelolo yutomukowanggo.
44 Ngundilo telo, ene ye yengo simoo namboye nguya yombuliyelolo
yoyokowanggoku ngu, ngu nguya kowuli koolowoolo oluwanggo. Ene
yengo digi gula yokootoyi, digi dobooyi sanganimo ma oluwa. Ndatelo
ngulo, ye Anutndo nalu ngano ombulo yoyolo hoolooweyeloweloyi ngu ma
ingowonggoku ngulolo ewolo.

Yesusndo Tempelno Oni Oo Uliyolo Beye Koyi Tetoyi Oweyelolo Tempel Yomosiyowolo

(Matiyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Yon 2:13-22)

45 Ngu naluno, Yesusndo yambo ya oowooyi Tempel ngu newendemo ulo,
simoo bale yeyondandangetoni, oo uliyolo yolo, oololo ombulo tetoyi, ngu
oweyelootoni, oolelo sawonggori.
46 Yesusndo elo ewolo. Anutlo mandeno ngandilo nakangowolo. Nolo ya
ngu yemboongeweloyi ya nangge oluwa! Ewolo. Ngundilomu, ene yendo
ngu yeyi yakaka onilo kombiteyingo digi wondokoyi ngundilo tetelo ewolo.
47 Yesusndo nalu bidodomo, Tempel yano mande damoni gomemu elo
etuyelolo oluwolo. Ene Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo mamana
mande etuyeloyingo oni, ko, Yuda simoo balelo tabango oni, ngundo uleyi
kumooweloyimbolo oole erewewonggori.

48 Ene oni simoo bale bidodo Yesuslo mande ingoweloyimbolo yanggango
yetoyi, ngulo ene teweloyi kini. Ngundilo ngulo, tabango oni ene Yesus uleyi
kumooweloyi oole gula ma kenowonggori.

20

Tabango Onindo Yesuslo Koni Ngulo Sumoo Inowolo (Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-33)

1-2 Nalu gulano, Yesus Tempelno damoni gome etuyelolo, mande
mesalango ngu simoo baleno wesiyolo elo oodoni, nguno Anutno woolo
yeyingo oni, ngulo sobosobo, mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Yuda
simoo balelo tabango oni, ngundo Yesusno ombulo ewonggori. Ge nooleno
e! Ge ndawu sunggiga geno oodoni, ge ngunonggo ngu kongga ngu tete?
Onendo sunggi ge gunowo? Ewonggori.
3-4 Yesus enebana mande gumi ewolo. No nguya no mande gulalo ye
sumoo yunowelo, ye nono eyi. Yondo sonoyeloyingongga ngu Sambo
Endelomu, ngundi melako onilomu nangge, bine? Ewolo.
5-6 Ariya, enengo nangge mandelo ingolo ewonggori. Sambo endelomu
ewatoku ngu, enendo nooledodo ewa. Ndatelo ngulo, ye nowoondoyemo
hamoo kinilo ewa. Noole ngandilo ewatoku ngu, oo melako oni simoo
balelo ewatoku ngu, asa, simoo baledo sanggili telo, digi yolo, ngundo
noole yuleyi kumoowato. Ene Yonlo ngu nowoondoyemonggo ngandilo
hamoo ingootenggoku ngu, Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni gulalo
ewonggori.
7 Ngundilo ngulo, ene Yesusno mande gumi ewonggori. Noole ma
ingooteto. Ngu sono gemuyingo mandega ngu Yondo, ndanonggo yolo
mayewololo ewonggori.
8 Ngundilo etoyi, Yesusndo ngu oni tabango nguya gumi ewolo. Ngundilo
nangge, no ndawu sunggigano ko tetenoku, ngu yeno ma ewanolo ewolo.

Oowali Ko Oni Sobosobo Biyomi Ngulo Mande Yamonggawo (Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)

9 Asa, Yesusndo ootookoolo, ene nga mande yamonggawongga nga simoo
baleno ewolo. Nalu gulano, oni gulado Wayin kongga telo imiwonggori. Ene
ngu Wayin kongga ngu, ene oni gidalegado sobowooya bobeye koyi teyilo
ewolo. Ngundilo telo, ko sembuli ngu (Anutndo) ene toongelo, ende yowoko
nalu pelungga nguno oluwolo.
10 Wayin engge yoweloyi naluwomo, ko sembuligakundo ko oni gula
suleyootoni, enengo Wayin kono ko oni ko tewootoyi nguno oolouwolo. Ko
ngulo oo engge gula inootoyiga, yoya ombunilo suleyowolo. Ene kono ko
onikundo ngu oninggaku dowoolo utolo suleyootoyi, kingo kande enengo
oni ulunggaku tanggeyimo oolouwolo.
11 Ngundilo tetoyi, ko sembuligakundo ko oni gula suleyootoni oolouwolo.
Kono onikundo ngunggaku nguya dowoolo utolo yokolo suleyootoyi, kingo
kande enengo oni ulunggakuno oolouwolo.
12 Oni ulunggakundo enengo ko oni tambu kabusayi ngu suleyootoni
oolouwolo. Kono onikundo ngu ko oningga nguya utolo okoolo kanggaloko
oolongootoyi uwolo.
13 Ngundilo tetoyi ngu, ko sembuli ngundo ingondudu telo ewolo. No
ndatelo tewano? No nenengo nangone gulanangge (Yesus) no ngulo gome
ingootenoku nga suleyootoowe oolouwa. Ene nenengo nangone kenolo ene
sosolelo, enengo manggowo ingowanggolo ewolo.

14 Ngundilo suleyootoni, ombulo, ene oni kono ko telo oluwonggoku,
ngundo doongetelo, ko sembuli nangoni kenootoyi ombutoni, enengo
nangge mandelo ewolo. Ngu oningga ngundo ngu kootusina eweyimbo
oo ngu bidodo enendo yomukowa. Ngundilo ngulo, noole ataga ene uleye
kumoowa. Ngundilo telo ngu, asa, nga kongga nga, ngu oode noolengo
yowato.
15 Ngundilo elo, sobowootoyi ombutoni, dowoolo okoolo, kanggaloko
oolongooyi utoni, owelo ulo nguno utolo, uleyi kumoowolo. Ariya, Wayin
kongga ngu sembulibo ngu oniku ndatelo yunowa?
16 Wayin ko sembuli, ngundo ngu ko oniku bidodo yuleni ku-
moomukootoyi, ngu Wayin kongga ngu oni sungo gidalega yunowa.
Ngundilo etoni, ngu oniku ngu mandega ngu ingolo gumi ewonggori.
Enengo ko sobosobo oni ngundo ngundilo damoni ngu ma tewanggolo
ewonggori.
17 Yesusndo yeyondandangelo ewolo. Ngu mandega Anutlo mandeno
oolooteku, ngulo damoni ngu ndatelo? Nga Anutlo mande nakangoyingo
ngano oolooteku ngu hamoo bine, asa, mande yamonggawo nguno ko oni
biyomi enengo nangoni uleyi kumooyingo ngu nguya hamoo.
Nga ya nomonimbolo osiyi ko onindo andangelo yokowonggo. Ngungga ngu
ya nomonimbolo osiyi koletewolo ewolo. *Sam 118:22*
18 Oni bidodo sungo sungo Kristus Yesus kootu inolo ngu, ene ngundilo
telo, ene ya nomonimbolo osiyi, ngu sanganimo solelo, ene biyomi yewa.
Ko biyomi tetoni, ngulo ngu Kristus ko uliyi gumi biyomi yunowa. Ngundilo
nangge, ya nomonimbolo u osiyi koleteyingo, ngundo ngu oningga ngu
sanganimo solelo utolo yombuliyootoni, sosolango oolengo yewalo ewolo.
19 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Anutno woolo yeyingo onilo
sobosoboku, ngundo ngu ingowonggoku, ngu mande yamonggawongga
nguno ko oni oo biyomi tewonggoku ngu, Yesusndo ene yosanggawelo ete.
Ngundilo ngulo, ngu nalungga nguno nangge dowoolo uleyi kumoowelo
telogo, ene oni simoo balelo sosolelo, ngulo yokowonggori.

Ngu Onikundo Bobeye Gabmanlo Tabango Koleteyingo Inoweloyi Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori

(Matiyu 22:15-22; Mak 12:13-17)

20 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Anutlo woolo yeyingo onilo
sobosobo, ngundo Yesus uleyi kumoowelo oole erewelo, ngulo ene oni
gidalega suleyelootoyi, ombulo Yesus kenondadangelo sobowoowonggori.
Ngu oni ngu enengo damoniye biyomi ngu imangoolo, ene oni gome
nenengo eya eyi, ebe ganagana tewonggori. Ene Yesusndo mande biy-
omingga etoningga, ngulo dowoolo, Gabman mande wilikoyunoyingo onino
yeweloyimbolo ngundilo tewolo.
21 Ngu onikundo Yesus sumoo inolo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni,
noole ingootetoku ngu, gengo mandege ngu gome nenengo oolengo. Ge
Anutlo mande gome nenengo nangge oni simoo bale bidodomo etuyeloote.
Ge oni goweye nangge ma kenolo ingoote. Kini, ge oni nowoondoye
wilikoyelolo kenoote. Nguno noole ingootetoku ngu, gedo Anutlo mande
hamoo nangge nenengo etuyeloote.
22 Ge ndatelo ingoote? Noole Gabman oni (Takis) bobeye inoweloyi ngu
mete inowato, ngundi Anutno bobeye yewato, bine? Ewonggori.
23-24 Ngundilo etoyi, ene Yesusndo enengo mande ebe ganagana eteng-
goku, ngundilo ingoote. Nga oni ngando, ene no tewootewoonelowelo
etenggo. Nondo gulalo etoowe ngu, asa, enendo nosina mande sanggawelo

ewanggo. Ene ngundilo ingolo yokolo, enebana ewolo. Beye gula no etunelootoyiga kenoowe. Ngu Gabman tabango gabogaboyi, ko oowooyi nguno oolootekungga ngu, oone oowooyi nakangootoyi ooloote? Etoni, ngu enendo gumi ewonggori. Ngu Gabmanlomulo ewonggori.
25 Etoyi, Yesusndo ewolo. Ariya, Gabmanlo oo ngu Gabman inoyi. Anutlo oo ngu, Anut inoyilo ewolo.
26 Ngundilo etoni, ene Yesus sodedo simoo bale doongeyemo dowooweloyi nguya kini. Ene bidodo Yesuslo mandeni ngulo ingondudu ulungga telo, ingoyingomu ngu nenengo, ngulo ene mandeni gumi gula ma ewonggori.

Oni Kumoolo Ko Ootookooweloyi Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori (Matiyu 22:23-33; Mak 12:18-27)

27 Sadusi oni ngundo oni kumoolo ngu, ene ko ma ootookoowa, elo nowoondoyemo hamoo ingootenggo. Nalu gulano, Sadusi oni gidalegado ombulo Yesusno ngandilo ewonggori.
28 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande gula ngandilo nakangowolo. Oni bale yolo oode, ene simoongo kinimo kumootoni ngu, ene kootusina, koneyombo ngu balega ngu yolo, baleyi telo oluwa. Oode, nangoni telo, banembolo nangonilo ewa.
29 Ariya, oni simoongolo gula ngu kandegula gidembolo elaya oluwonggo. Koletelo bayega, ngundo bale yolo, simoongo kini oode kumoowolo.
30 Ariya, elayayiga ngundo ngu balega ngu yolo oode, ene nguya kumoowolo.
31 Kootusina, ngu koneyali kabusayi oode ngu balega ngu yowolo. Ngundilo nangge, ngu oni simoongolo kandegula gidembolo elaya ngu bale gulanangge ngu yolo simooye kini, kingo yolo, oode kumoomukowolo.
32 Kootusina, ngu balega nguya simoongo kini kingo kumoowolo.
33 Ariya, oni kumoononggo ko ootookooyingo naluno ngu, balega ngu kameyi oolengo ngu oone? Kuli ngu oni simoongologa ngu baleye gulanangge ngulolo ewonggori.
34 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Nga naluno ngano, ngu oni bale yolo, kameyi baleyi teweloyi damoni ngu tetenggo.
35 Ene oni bidodo Anutno nowoondoye hamoo teyingongga ngu, nalu wengamo, ene ko keda ootookoolo Sambo endemo oluwanggo. Ngu naluno ngu, ene ko ma ebe yoyootelo elambalisa ma tewali.
36 Kini, nalu gulano, ko ma kumoowanggo. Nguno, ene Anutlo Engel oni ngundilo telo oluwanggo. Ene Anutlo simoongo telo oluwanggo. Ngundilo ngulo, Anutndo melenonggo yokutuyelootoni ko ootookoowanggo.
37 Mosesndo nguya oni kumoononggo ko yokutuyelowa, elo etuyelowolo. Kulimi, Anutndo de bodagano de solu tunootelo ngunonggo Mosesno ngandilo ewolo. Ataga nga naluno ngano, no ngu gengo osi osingge Ebaraham, Ayisak, ko Yekob ngu Sembuye Anutlo ewolo. Anutndo Mosesya mande ewolo. Osi osingge kuli kumooyingomu, enengo gaboye ngu ataga Sambono keda oolootenggo.
38 Anutga ngu oni kumooyingo ngulo Anut kini. Kini, oni simoo bale Anutlo nowoondoyemo hamoo telo kumoowanggoku ngu, ngulo gaboye keda sugi sugi Yesusya oluwanggo. Anut doongeyimo ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngu ataga keda oolootenggoku, ko kuli kumooyingomu ngulo gaboye keda oolootenggoku ngulo Anut nguyalo ewolo.

39 Yesusndo ngundilo etoni, asa, mamana mandelo oni gidalegado mandeni gumi ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, ge hamoo nenengo mande enggemo elo etelo ewonggori.
40 Ngulo ene sosolelo, Yesus ko ma sumoo inowonggori.

Yesusndo Parisi Oni Kristus Oowooyingga Ngulo Sumoo Yunowolo
(Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37)

41 Yesusndo ewolo. Onindo noya ngandilo etenggo? Kristus ngu Dewitlo osiyi nanggelo etenggo?
42-43 Ene ngundilo elo ngulo Anutlo yambo bukno ngu Dewitndo enengombo Kristusdodo ewolo.

Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nolo Sembune ulungga ngandilo ewolo. Ge kandene koondosina bibite. Kootusina, gengo longge oni yoyewe gengo kengge damonimo wata yenggunowanolo ewolo. *Sam 110:1*

44 Dewit enengombo ngu ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Ulunggalo ewolo. Ndatelo ngulo, enengo osiyi tewa? Ewolo. Dewitndo ngu ko uliyolo yoyoweloyi oni tunootewelo yiga, Kristus, ngulolo ewolo.

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni Ngulo Damoniye
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

45 Ngu naluno, oni simoo bale bidodo oode, Yesuslo mandeni ingootoyi, Yesusndo enengo sulena oninolo ewolo.
46 Ye mamana mande etuyeloyingo oni ngulo ingondale teyi! Ene towikumba pelu pelungga yemulo endeyowelo gome ingootenggo. Ene gobooyingo musiyomo simoo baledo bingamiye elo okooweloyi, ngulo gome ingootenggo. Ene yambo yano oni doongeyemo, amuno koletelo bibitewelo gome ingootenggo. Ene oo simbo ulungga kayingo naluno, yaba koleteyingo nguno bibitewelo nguya gome ingootenggo.
47 Oni doongeyemo ngu oni nenengo gome, ene nowoondoyemo ngu Anutlo ma ingootenggo. Ngulo, ene bale nggami ngu ganaganayelolo yemboongeyingo pelu pelungga tetoyi, Anutndo bale nggami ngu hoolooweyeloni, elo tetenggo. Ene tolige kombi telo, nguno bale nggami ngulo ya, oo sitowi bidodo ganaganayelolo, siyakiyolo yoyunootenggolo ewolo.

21

Bale Nggami Owoolongonggado Enengo Beyeku Bidodo Anutlo Kolo Yewolo
(Mak 12:41-44)

1 Yesus doongetelo yeyootoni, oni bobeye sitowiyedodoku Anutlo yambo yano (Tempel) Pawusno bobeye ulungga kingo duwoo yetoyi yeyowolo.
2 Ene bale nggami sumbuyiga nguya kenowolo. Ngundo enengo bobeye bobodi elayagaku ene ela elaya yolo, oololo Pawusno yewolo.
3 Ngulo Yesusndo kenolo ingolo ewolo. Hamoo oolengo no yeno eteno! Nga bale nggami, ngando oni pawusno bobeye ulungga yetenggoku, ngu dagayelolo, enendo ulungga oolengo yete.
4 Ndatelo ngulo, oni nga bidodo ene bobeye ulungga enengo yano ooloote. Ene ngunonggo gidalega andangelo, yolo ombulo, Anutlo koni ngulo yetenggo. Ene nga bale nggami nga, ngu ene hamoo ooni kini. Ngundo enengo bobeye ngu bidodo yolo ombulo yete. Ene oowali uliyolo neweloyi gula kinilo ewolo.

Yesusndo Oo Kowuli Ulungga Oolengo Kootusina Tunootewalo Ewolo (Matiyu 24:1-14; Mak 13:1-13)

5-6 Yesuslo sulena oni gidalegado yambo ya oowooyi Tempel ngulo mande ewonggori. Nga Tempelga nga, ngu onindo kuli digi oo gome nakayaye yelo oo ngu kingo sumangeno Anutno yetoyi, ngundo ngu Tempel ya nakanakangoyingge tewonggori. Etoyi, Yesusndo ingolo gumi ewonggori. Ngu oo ngu ataga kenootenggoku ngu, nalu gula tunootetoni, digi gula yokootoyi, digi gula sanganimo ma oluwa. Onindo ngu bidodo usosowoolo, dolowooyi melako uwanggolo ewolo.

7 Ene Yesus sumoo inolo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, ngu ooga ngu ndadi tunootewa? Ngulo naluwo namoko tetoni, noole ndawu sunggiga kenolo, noole nguno ingowato. Nalunggaku namoko tete, elo ingowato? Ewonggori.

8 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye komo ingondale teya oodoyi, oni sungombo ye ma ganayelowanggo. Kootusina, no oowoonemo, oni oowooyingga oolengo mayelo, ye ganayelolo ewanggo. No nga Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oningga nga nangge, Kristus gula kini. Ngu hamoo! Nalu namoko tetelo ewanggo. Ye ngundilo ingolo ngu, ye oololo, ngu ma keyolo oolouwelo.

9 Kootusina, me ebe ulungga teweloyi mande binga ye ingowanggo. Oni longge ebe nguya telo, nowoondoye sungo sungo yelo, bulibali oodoyi, ye ngu ingowanggo. Ye ngulo ma sosolewelo. Oo ngundilo ngu bidodo koletelo ombumukolo yokowa. Nalu wenga, ngu nalunggano, nguno sodedo ma tunootewalo ewolo.

10 Asa, ngu naluno, Yesusndo ngu mande ngu soweyolo ewolo. Oni sowe gulado ootookoolo, oni sowe gidalegaya ebe longge sambi telo, ebe ulewanggo. Melako ngalo sobosobo oni gulalo keyimo onindo ootookoolo, sobosobo gulalo keyimo oniya ebe kendukendu telo, ebe ulewanggo.

11 Imimi ululumu nangge mela nga dowoolo yokutuwoowa. Mela ngano, oowalilo kumooyingo ulungga oolengo tunootewa. Sayi ko oo biyomi ululu mela gulano gulano nguya tunootewa. Sambono oo sosoleweloyi sunggi guladilo guladilo nguya tunootetoni kenowanggo.

12 Ene oo ngu ma tunooteyingomo nguno ye nolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngulo, onindo ye yodowoolo, ye kowuli oowooyingga yunowanggo. Ene ye yoyolo, goobooyingo yano mande wilikoyingo onino yoyewanggo. Wilikoweloyi musiyomo, yoyolo, ya biyomimo yoyewanggo. Mela ngalo oo sobosobo onino, ko, Gabman onino nguya yoyolo ooloutoyi, ngundo yengo mandeye nguya wilikoyunowanggo. Ngu oo ngu bidodo no oowoonembolo yeno tewanggo.

13 Ngundilo teyunootenggoku oni nguno, ngu ye Anutlo mande keda mesalango ngu eweloyimbolo ooleyi yetenggo.

14 Mande nga nowoondoyemo nakangootoyiga nguno olini. Yeno ngundilo damoni ngu ombuwelo tetoningga ngu, ye nowoondoye bulibali ma ingondudu telo ewelo, noole ndatelo ewatolo ma ingowelo.

15 Ndawugalo ngulo, no nenengombo manggoye yewe tango yetoni, mandeye ingonduduye nguya yewe himi yetoni, ingondudu gome ye yunowano. Yengo longge oni, ngundo yengo mandeye ngu ma utolo, oolongoolo yokowanggo.

16 Ngundilo nangge, ene nolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, kootusina, yengo awanamoye, konebaye, yengo sowisawi, dobooguliye, ngu bidodobo ye yoyolo, mundi onino yoyetoyi, onindo ye gidalega yuleyi kumoowanggo.

17 Oni gula gulado yeya nowoondoye biyomi oolengo yewanggo. Ndatelo
ngulo, no oowoone ngu yeno oolooteku ngulo.
18 Ene yengo tabayemo uye gulanangge nguya ma oonatewa.
19 Ye yanggango ootoolo ngu, yengo keda suwoo suwoo sugi sugi
oluweloyiga ngu yowanggolo ewolo.

Yesusndo Yerusalem Kootusina Biyomi Yeweloyi, Ngulo Ewolo (Matiyu 24:15-21; Mak 13:14-19)

20 Yesusndo mande gula ewolo. Ye Yerusalem kenootoyi, me oni mayelo,
ngundo pawangolo woolilingootoyiga ngu, ye nguno ingoyi. Yerusalem
ende yombuliyoweloyi naluwo namoko tete, eya ingoyi.
21 Asa, ngu nalungga nguno, oni Yudiyano oolootenggoku ngu, ene sodedo
saya, mela pupulimo kombiteyi. Oni Yerusalem endemo oolootenggoku
ngu, ene mela sungomo sayi. Oni Yerusalem dabemimo deguno oolooteng-
goku ngu, ende newendemo ma uwelo.
22 Ngu nalungga ngu, Anutndo mbumbuwa gumi yunoweloyi naluwolo.
Ngundilo ngulo, mande bidodo Anutlo mandeno oolooteku ngu, engge yeni
tunootewa.
23 Ngu nalungga nguno, bale useyedodo, ko, bale simooye owita nono
netenggoku, ngu naluno, oni oniyooge! Kowuli ulungga oolengo nga
melanggano ngano tunootewa. Anutlo sanggili nga oni simoo baleno ngano
ombulo kuduwooyunowa.
24 Me onindo dugebo yootoongoowanggo. Me onindo gidalega yoyolo,
enengo melako salo, ya biyomimo yoyetoyi, nguno oluwanggo. Oni sowe
gidalegado Yerusalem ende yanggango sugi sugi soboyelolo, yombuliyelolo
oodoyi, oololo, Anutndo me ebe yeni, kiniteweloyi naluno yokowalo ewolo.

Kootusina Anut Nangoni Oni Kilalongo Ngu Ombuwa (Matiyu 24:29-31; Mak 13:24-27)

25 Yesusndo mande gula ewolo. Kootusina, Sambono sano, kombono,
dootuno nguya sunggi guladilo guladilo tunootetoni kenowanggo. Melako
oni simoo bale nowoondoye bulibali ingolo, hahangelo ingowatoku oolengo
tewanggo. Ndatelo ngulo, wendeyi nguya ulungga ulungga dokelo, tuwi telo
ngguyi ulungga oolengo utoni ingolo, ngulo sosolewanggo.
26 Oo kowuli ulungga ngundilo melako ngano ombuwelo tetoni, ngulo oni
simoo bale sosoleyingo ulungga oolengo telo, ngulo ingondudu tewanggo.
Nowoondoyemonggo ngundilo sosoleyingo ulungga telo, Sambono dootu
oo ngu kenootoyi, pipalelo, mboolomboolo tetoyi, ngu kenolo, doongeye
toongootoni, gaboye kumoowanggo.
27 Ngundilo oo ngu tunootetoni ngu, asa, Oni Nangoni ngu goobooleno
ombutoni kenowanggo. Ngundilo ombutoni ngu, enengo yanggangoni,
bingami ko dulidalini ngu bidodo kenowanggo.
28 Kootusina, oo ngu tunootewelo tetoningga ngu, ye ootookooya, dikaya,
sambosina randoya doongeteyi, Anutndo ye ko yoyoweloyi nalunggaku
tunooteteku ngu! Elo ewolo.

Kopi Dega, Ngundo Ngu Nalungga Ngu Logowoote (Matiyu 24:32-35; Mak 13:28-31)

29 Yesusndo mande yamonggawo gula elo ewolo. Ye Kopi dega ngu
kenoya, ko, de gidalega nguya yeyoyi.
30 Ye kenootoyi, nungo yelo, busiyo yetoni, ye ngu kenolo ingootenggo.
Ataga Kopi enggeweloyi naluwo tunootewelo tetelo ingootenggo.

31 Ngundilo nangge, ye nga oo kowuli etenoku nga, tunootetoningga ngu,
ye nguno ingoyi! Anutndo oo bidodo sobowooweloyi nalunggaku, ngu kuli
namoko tete, eya ingoyi.
32 Elo, Yesusndo mande soweyolo ewolo. Hamoo oolengo no yeno
eteno! Ataga nga naluno, ye Yuda sowengga ngalo simoo bale nga ma
kumoomukoyingomo, nga oo nga bidodo tunootewa.
33 Sambo, mela nga, ngu oololo kinitetoni, ene nolo mandene nga, ngu
sugi sugi oluwalo ewolo.

Sulena Oni Ene Komo Doongedoongoodoongoo Teya Oliyi

34-35 Ngu naluno, Yesusndo ngandilo ewolo. Ene yengombolo ingondale
teyi! Kinitetoni ngu, ye sono kowoo nelo (biya), ye suwoo suwoo wenonolo
oluwanggoku, ye goweye oo gula gulalo ingonduduyemonggo ngulo ha-
hangelo oode ngu, damoni ngundilo ye wiliyelowaku, ngundilo telo oodoyi
ngu, asa, ngu nalungga ngu sodedonangge tunootewelo yi, ngu sepando
sodedo nusago uleteku ngundilo oolengo tunootewa. Ngu nalungga
ngu mela bidodomo oni oolootenggoku, nguno kowuli ngu bidodomo
tunootewa.
36 Suwoo suwoo, ye komo sobowooya, doongedoongoodoongoo teya, ye
komo Anutno yanggango oluweloyi, ngulo yemboongeya oliyi! Ndawu-
galo ngulo, oo kowuli kootu tunootewelo yi, ngulo Anutndo ye yanggango
yunootoni ngunonggo yanggango dikaya ngunonggo nowoondoye hamoo
teyingongga ngu ma yokowelo. Kootusina, ye Anut Onilo Nangoni ngu
doongeyimo dikawanggolo ewolo.
37 Nalu bidodomo, Yesusndo Tempel ya newendemo simoo bale Anutlo
mande etuyelolo oluwolo. Ene suwoono ngu, Yesus oololo, Olib, mela
pulinggano nguno wetolo oluwolo.
38 Oni simoo bale bidodo suwoononggo oolengo ootookoolo, Yesuslo
mandeni ingoweloyimbolo, Tempel yano ngu newendemo ulo oluwolo.

22

Yudasndo Tabango Onino, Yesus Yootunolo Yunowelo Tolige Ewolo (Matiyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Yon 11:45-53)

1 Oomanangoyingo koongeweloyi ooga oowooyi Yis kini kingo kayingo
ngu oowooyi Pasowa naluwo, ngulo simbo kayingo kundingiyi tunootewelo
tewolo.
2 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo, ko, mamana
mandelo etuyeloyingo oni, ngundo Yesus uleyi kumoowelo erewewonggori.
Ene ngundo oni simoo bale sosolelo ngulo ene ereremo kini.
3 Setando Yudas Iskariyoot newendemo uwolo. Yudas Yesuslo sulena oni
kegidembolo elayaga ngulomu gula.
4 Ngu Yudasga, ngundo oololo, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi,
ngulo sobosobo, ko, Tempelno kumba ootuwoo onilo tabango nguya mande
elo, oole erewelo kenolo, ngunonggo Yesus ngu oni tabango ngu kandeyemo
windoga damoni telo yunowa.
5 Damoni telo yunowelo, ene etoni, ngulo tabango oni ene oni oni telo,
nowoondoye gulanangge yelo, ene Yudas bobeye inowelo ewonggori.
6 Ngundilo tetoyi, Yudasndo ngu metelo ingolo, asa, ene oole ndatelogano
Yesus yolo, tolige ngu oni tabango ngu kandeyemo yewelo, oole erewe-
wonggori. Nalu gula oni simoo bale oowooyingga kini, ngu naluno ngu,
yootunowelo sobowoolo oluwolo.

Yesuslo Sulena Oni Elaya Pasowa Neweloyimbolo Yomosiyowoli
(Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yon 13:21-30)

7 Oomanangoyingo koongeweloyi oo kini kingo kayingo naluwo kundingiyi, Pasowa, ngu tunootewolo. Ngu nalunggano nguno, ene Sipsip nangoni woolo yeweloyimbolo ulewolo.
8 Ngu naluno, Yesusndo Pita, Yon, elaga suleyelolo ewolo. Yali oolouya, noolengo Pasowa yomosiyootoliga, noole nguya oo newatolo ewolo.
9 Ngundilo etoni, Pita, Yon elagado, Yesusno gumi ewoliyo. Noole ndano oo ngu yomosiyowalo? Ewoliyo.
10 Etoni, Yesusndo elayagakuya gumi ewolo. Ingoli! Yali endemo oololo, ya oni gula kumbe ulunggano sono moondoya koolowooya ombutoningga ngu, yali ngu keyoya oolouya, enedodo ya newendemo uli.
11 Yali ya sembuliga nguno eli! Oo etuyeloyingo oningga, ngundo geya ewolo. Nolo ya gumi ndano, no nguno nenengo sulena onidodo Pasowa oo newato? Ewolo.
12 Nguno ngu, ene ya gumi ulungga awu sanganimo ngu etuyelowa. Nguno ngu, oo neweloyi yaba ko bibiteweloyi yaba nguya oolooteku ngu! Yali ngu ya guminggano nguno Pasowa oo yomosiyolilo ewolo.
13 Ariya, sulena oni elayagaku oolouwoliyo. Pita, Yon elaga oololo, Yesusndo oo ewoku, ngundilo kenolo, nguno Pasowa oo ngu yomosiyowoliyo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Oowali Kundingiyi Yunowolo
(Matiyu 26:26-30; Mak 14:22-26; 1 Korin 11:23-25)

14 Pasowa naluwo tunootetoni, asa, Yesus ko enengo sulena oni nguya oo neweloyi yabano bibitewonggori.
15 Ngu naluno, Yesusndo ewolo. No nga Pasowa nga yeya newelo gome ingolo hahangelo oolooteno. Ngundilo telogo, asa, no ogingoyingo kowuli ulungga ngu koolowoowano.
16 No yeno eteno. No ngalomu ko ma nelo, ngu ooga ngu engge tetonigo, ngu Anutlo endega sobowooteku newendemo nguno ko newanolo ewolo.
17-18 Ngundilo telo, Yesusndo sono tobaga yolo dowoolo, Anutno esetelo, yemboongelo yokolo ewolo. Ye nga yoya, bayeteya neyi. No yeno eteno! No kootusina, Wayin sonoyi ngalomu ko ma nelo, Anutlo nalungga sobowooteku tunootetoni, ngu nalunggano nguno, sono ko newanolo ewolo.
19 Yesusndo ngundilo elo, ene oomanangoyingo yolo, Anutno esetelo, yemboongelo yokolo, oososowoolo yunolo ewolo. Nga ngu, nenengo gowene nondo ye hoolooweyeloyingo yunooteno. No yengo mbumbuwalo kumoowano. Ngulo ye nelo ngu, nolo ingondudu telo oluwanggolo ewolo.
20 Oowali nelo yokolo, ene sono tobaga yolo ngundilo nangge dowoolo ewolo. Nga sono tobaga nga, ngu nolo dalone ngu ye hoolooweyelolo wendooteno. Nga dalonengga nga, ngu sunggi mande keda Anutndo enengo oni simoo baleyalo gosiyoote.
21 Ene ye nga ingoyi! Oni no yootunonelolo longge oni kandeyemo yeweloyi oningga ngu, nga noya yabano bibiteteku nga!
22 Yo, Oni Nangoni ngu, kuli Anutndo ooleningga sunggi yeyinoyingongga ngu keyolo, ngundilo nangge tewa. Ene oni ngu yootunolo, longge oni kandeyemo yetekungga ngu, oniyooge oolengo! Ewolo.
23 Yesusndo ngundilo elo etoni, ngulo sulena onikundo enengo nangge sumoo sumoo telo ewonggori. Onendo ngu mandega ngu tewa? Ewonggori.

Sulena Onikundo, Onendo Oni Ulungga Koleteyingo Oluweloyi, Ngulo Longgeyowonggori

24 Ngu naluno, Yesuslo sulena onikundo enengo nangge longgeyolo
ewonggori. Onendo noole gidalega dagayelolo, enendo oni ulungga oolengo
telo, koleteyingo oluwa? Ewonggori.
25 Yesusndo enengo mande ingolo ewolo. Oni sowe gidalega, Yuda oni
kini, ngulo oo bidodo sobowooyingo oni koleteyingo ngu, ene oni yanggango
oolengo telo, oni gidalega yowongolo, enendo nangge ululu telo oluwanggo.
Enengo oni ulungga, ngundo enengo melako soboyelooteku ngu yoyeni, Oni
Sumangeyi Damoni Metemi Teweloyi Oni, eya eyi.
26 Ene yendo ngundilo ma tewelo. Kini, oni gula ene ye kewooloyemo
oni ulungga telo, ene dagayelolo oluwelo ewaku ngu, ene ombulo enengo
newendemo ngundilo ingolo, (oni sungo hoolooweyelootooga, ngundo no
oowoonengga ngu daganelootelo ingowonggori. Ene oni tabangongga ngu,
ene ombulo, ye hoolooweyeloyingo oni telo, sulena yunowa.)
27 Oni onendo gidalega bidodo dagayelolo ulungga oolengo ooloote? Oni
ene oowali nelo bibiteteku nga, bine, ngundi, ko oni oowali yomosiyolo
yolo ombutekungga ngu, bine? Ye kuli ingootenggoku, ngu oningga
bibitetekungga ngu! Ene no ngu ye kewooloyemo hoolooweyeloyingo
sulena oni nangge oolooteno. Ye oni tabangongga ngu, ene ombulo ye
hoolooweyeloyingo oni telo, sulena yunowa.
28 Kuli, ye ngu no tewootewooneloyingo nalu nguno ngu, ye no ma
noyokolo sawonggori.
29 No Awanembo oni simoo bale bidodo sobowooteku yanggangoni no
nunowolo. Ngundilo nangge, nondo nguya ngu yanggangoningga ngu ye
yunooteno.
30 Ngundilo tetoowe, Sambo endemo ye mete nolo yaba oo neweloyi
nguno bibitelo, noya oowali, sono newato. Ngundilo telo, ye mande
wilikoweloyi yaba metemimo nguno bibitelo, Iserel oni sowe kande elaya
kegidembolo elayaga ngulo mandeye damoniye wilikoyelowanggolo ewolo.

Pitando Yesus Kootu Inoweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yon 13:36-38)

31 Yesusndo ewolo. Sayimon Pita, ge ingo! Setando ye sulena oni bidodo
yoyolo yodowoolo tewooyelowelo meno elo, boguboguwoolo ooloote.
32 Ene nondo ge hooloowenggelolo, Anutndo ge yanggango gunoni, elo
yemboongewonoku ngu, gengo nowoondogemo hamoo ngu ma yombu-
liyolo yokowelo. Ge kootusina, nowoondoge ko yowoolengootoni, gengo
doboogulige yanggango teyunoyingo mande yunowalo ewolo.
33 Ngundilo etoni, Pitando Yesusno mande gumi ewolo. Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye ulungga, no hamoo oolengo, no kuli yoonenengolo
oode, no komo geya ya biyomimo oololo, nguno goboolo kumoowalolo
ewolo.
34 Yesusndo Pitaya mande gumi ewolo. Pita, no geno eteno. Ataga, nga
suwoonggano ngano, kootoori ma eyingomo, ge tambu kabusalo ewa. No
Yesus oningga ngu no watayi kini elo, no oongoonelowalo ewolo.

Beye Sili, Kingo Si, Ko Duge Sanggayi Ngulo Mandeni

35 Ngu naluno, Yesusndo sulena onino ewolo. Kuli, no ye suleyelootoowe
toongewolo. Ngu naluno nguno, ye bobeye sili, yengo kingo si, ko keye
goweyi nguya ma yowonggori. Ngu nalunggano nguno, ye oo gulalo ingolo
wenonoyingo, bine, ngundi kini, bine? Etoni, sulena onikundo mande gumi
ewonggori. Kini.
36 Etoyi ngu, Yesusndo ngandilo ewolo. Ene ataga nga, ngu oni gula ene
bobeye siga tetoningga, ngu yoni, ko enengo si nguya ngundilo nangge

yoni. Ene oni duge gula kinitetoningga ngu, ene komo enengo nengguloga andangeya, oni sungomonggo dugega uliyoya yoni.
37 Ndatelo ngulo, Anutlo mande ngundo no gowenemo engge yeni tunooteweloyi, ngulo ewolo. Ene oni biyomidodo gooboongoowanggo. No yeno eteno. Ngu mandega ngu komo no bungomo engge tunootewa. Yo, Anutlo mande bidodomo ngu nolo eyingoku ngu, ataga engge yeni tunootewalo ewolo.
38 Ngundilo etoni, sulena onikundo ewonggori. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ulungga keno! Duge elaya oolooteku nga! Etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ngu mete, nguno yokoyilo ewolo.

Yesusndo Gesemanino Yemboongewolo (Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42)

39 Ngu naluno, Yesus ene ootookoolo, ende yokolo, Olib, pulimo oolelo, ene suwoo suwoo teteku damoningga ngundilo telo yemboongeweloyimbolo. Yesus enengo sulena oniku enebana ootookoolo, keyolo oolouwonggori.
40 Ene ngundilo ooloutoyi, Yesusndo nguno tunootelo, sulena onino ewolo. Ye komo Anutno yemboongetoyi, Anutndo nowoondoye yanggango inootoni, ye tewootewoono ma kiyayi yewanggolo ewolo.
41-42 Yesusndo mande elo, ene sulena oni yoyokolo, ene musiyo sungosina, sungo oololo, nguno bodowo oondookelo, mela sanggawelo bibitelo, Anutno ogingoyingo ulungga koolowoowanoku, ngulo yemboongelo ewolo. Awa, ge etoyi ngu, nga sono tobaga nga ombulo daganelowa. Ene nolomu kini. Awa, ngu gengomu nangge. Gedo etoyi, no komo ngu nangge keyolo tewanolo ewolo.
43 Ngundilo yemboongetoni, Anutlo Engel oni gula Sambononggo Yesus tanggeyimo ombulo, tunootelo, yanggango inowolo.
44 Yesus newende kowuli ulungga oolengo ingolo, ene yanggango yelo yemboongelo oluwolo. Ngundilo telo oodoni, nosilili ulungga dalo ngundilo tunootelo, ombulo melako uwolo.
45 Yesus ngundilo yemboongelo yokolo, ootookoolo, sulena onino oololo, yeyootoni, kubooyelootoni wetolo oodoyi yeyowolo. Ene ngulo nowoondoye biyomi ingolo kowoo yetoni, ngulo ene wetolo oluwonggori.
46 Yesusndo ngundilo yeyolo ewolo. Ye ndatelo telo, ngulo wetolo oolootenggo? Ye ootookooya, yemboongeyi! Ye ngundilo telo ngu, Setanlo tewootewoo ngu yeno ombutoni, yanggango telo, enengo ingonduduni ma keyowanggolo ewolo.

Yudasndo Yesus Dowoolo Longge oni Kandeyemo Yewolo (Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yon 18:3-12)

47 Yesusndo sulena oniya mande ewoodoni, me oni endega mayewonggori. Ngu Yudasga ngu Yesuslo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga (12) ngulo gula, ngundo koletelo yunolo ombulo, Yesus dowoolo yenggonangolo, duleyoweloyimbolo ombuwonggori.
48 Ene ngundilo yenggonangootoni, Yesusndo ewolo. Yudas, ge Oni Nangoni yenggonangolo mududu, nguno yootunolo, longge oni kandeyemo yelo, yunowelo bine, ombute? Ewolo.
49 Yesus ene sulena onikuno enedodo oluwonggoku, ngundo longge onindo Yesus ndatelo teyinowanggo, elo kenolo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge etooga, noole dugebo nga yulewato, bine? Ewonggori.
50 Ngundilo etoyi, sulena oni kewooloyemo gulado Anutno woolo yeyingo oni tabango gulalo ko oni gula utolo, sodeyi gidalegasina takatoni solewolo.

51 Ene Yesusndo ngu kenolo ewolo. Ye ngundilo mande damoningga ngu yokoyi! Yesusndo ngundilo elo, kandeyi ngu oni sodeyigaku yolo yetoni, ko mete tewolo.
52-53 Asa, Yesusndo Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo, yambo yano kumba dogoni onilo sobosobo, ko, Yudalo tabango oni gidalega nguya ewolo. Ye yakaka oningga dowoowelo ngulo ye duge, so, mata komukododo ombutenggo? Nalu bidodomo, no yeya Tempelno oolootetoku, nguno ye ma nodowoowelo ngulo, ene ataga nga nalungga nga, ngu yengo nalu! Setanlo yanggangoni ngu ngano tunootetelo ewolo.

Pitando Ewolo. No Yesus Oningga Ngu Watayi Kini
(Matiyu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Yon 18:12-18,25-27)

54 Yesusndo ngundilo elo yokootoni, onikundo dowoolo, yolo oolouwonggori. Yesus yolo, yade oololo, Anutno woolo yeyingo onilo tabango ulunggakulo yano uwonggori. Pitando ngu keyelolo bodaga yowokoyi sungo oolouwolo.
55 Ngu yangga ngu yasiliko de kalo yokowelo kawonggori. Ngu degaku yokolo bibitetoyi, Pita nguya ombulo, nguno enedodo de yokolo bibitewonggori.
56 Ngundilo telo, sulena bale gulado Pita kenootoni, ombulo, de yokolo bibitetoni, gome gome kenondadangelo ewolo. Ge nga oningga nga nguya kuli Yesusndodo endeyowolo ewolo.
57 Ene Pitando imangoolo ewolo. Ayi, ngu no kini! Ge nga balega ngando ebe ganagana ete! No ngu oningga ngu ma ingooteno! Ewolo.
58 Asa, bodaga nguya oode, oni gulado Pita kenolo ewolo. Ge nguya ame oningga amelo keyimo oni gula! Etoni, Pitando sodedonangge gumi ewolo. Ge ebe ganagana ete! No kini! No ngu oningga ngu ma ingooteno! Ewolo.
59 Nalu bodaga nguya oode, oni gulado Pita bungomo kandedisi telo, mande yanggango elo ewolo. Hamoo! Nga oningga nga, ngu enedodo endeyolo oluwolo! Ene nguya Galili oni! Ewolo.
60 Asa, Pitando mande yanggango gumi ewolo. Ge nga oningga nga, ge ndatelo ete? No ngu oningga ngu watayi kini! Pita ngundilo etoni, sodedonangge kootoori ewolo.
61 Ulungga Oo Bidodo Sembuli, Yesusndo yowoolengolo, Pita gome kenowolo. Pita ngundilo kenolo, ene kuli Ulungga Oo Bidodo Sembuli Yesusndo ewolomu, ngu ingondudu tewolo. Yesusndo ngandilo ewolo. Nga suwoongga ngano kootoori ma eyingomo, ge ewa. No ngu oni Yesusga ngu ma ingootenolo tambu kabusa ewalo ewolo.
62 Ngu ingonduduwoolo Pita ootookoolo, endesina oolelo, ya kootusina oololo, sendolo biyobiyomi tewolo.

Yesus Yumooyinolo Mande Elo Uleyingo
(Matiyu 26:67-68; Mak 14:65)

63 Ngu naluno, me oni Yesus dowoolo kerekasi telo, yumooyinolo ulewonggori.
64 Towimbo Yesus doongeyi doobengolo ewonggori. Ge Anutlo ingondudu eyingo oni tetoningga ngu, asa, oni gulootekungga ngu omukumundoongo nenengo kenoya e. Ngu onendo gulete? Ewonggori.
65 Ene mande ngundilo oowooyingga oolengo elo, nguno yumooyinolo mande biyomi elo yombuliyowonggori.

Yesus Yolo Mande Wilikoyingo Tabango Onino Yeyi Dikawolo
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Yon 18:19-24)

66 Sengetoni suwoononggo, Iserel onilo tabango oni, woolo yeyingo onilo
sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeloyingo oni ngu gooboongoolo
oodoyi, nguno Yesus yolo, mande wilikoyingo onino oololo, yeyi dikatoni,
sumoo inolo ewonggori.
67-69 Ge nooleno e. Ge Kristus, bine, ngundi kini, bine? Etoyi, Yesusndo
mande gumi ewolo. Nondo yeno etoowe ngu, ye nowoondoyemo hamoo
ma tewanggo. Nondo ye mande gidalegalo sumoo yunootoowe ngu, ye ngu
mandega ngulo gumi yootunolo ma ewanggo. Ene ataga ngano ko kootusina
nguya, nalu bidodomo Oni Nangoni ngu, ene Anut yanggangonidodo, ngu
kandeyi koondosina bingamidodo bibitelo oluwalo ewolo.
70 Asa, ngu oni ngu bidodo sumoo ewonggori. Ngundilo ngulo, ge
Anut Nangoni, bine? Ewonggori. Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo.
Yengombo etenggoku ngu nangge, no Anut Nangonilo ewolo.
71 Enengo mandeni elo ingolo ewolo. Noole ndawu mande gula ewato?
Enengo manggowoobo mande nenengo etoni kuli ingooteto. Elo ewonggori.

23

Yesus Yolo, Payilatno Oololo, Nguno Mande Ingowelo Yolo Oolouwonggori (Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Yon 18:28-38)

1 Oni bidodo oolengo ootookoolo, Yesus yolo, Yuda mela (Rom Gabman)
ngulo tabango ngu oowooyi Payilatno oolouwonggori.
2 Nguno ene Yesus kingo ganangolo goweyi sanggawelo mande damoni
yelo ewonggori. Noole nga oningga nga kenootooye, ene ende ende
noolengo oni ganaganayelolo endeyoote. Ye (Gabman) bobeye ma inowelo
elo, noole soleyelolo ete. Ene ngundilo nguya ete. No ngu Kristus, mela
ngalo oo bidodo sobosobo oni koleteyingo, etelo ewolo.
3 Mandeye ngundilo ingolo, Payilatndo Yesus sumoo inolo ewolo. Ge
Yuda onilo oo bidodo sobosobo koleteyingo, bine? Ewolo. Ngundilo etoni,
Yesusndo mande gumi ewolo. Gedo eteku ngu nangge, no Yuda onilo
sobosobo koletewololo ewolo.
4 Ngundilo etoni, Payilatndo oni simoo baleno, ko, Anutno woolo yeyingo
oni ngulo sobosobo oniku, ngu bidodomo elo ewolo. No nga oningga nga,
goweyimo mande kowuli biyomi gula ma kenootenolo ewolo.
5 Etoni, ene meno manggalu telo ewonggori. Ene Yudiya mela nga
bidodomo oni simoo bale ganaganayelolo endeyoote. Ene Galili melako
andunonggo ngundilo telo, yade yade ngano mayewololo ewonggori.
6 Payilatndo ngu ingolo simoo bale sumoo yunowolo. Nga oningga nga
Galili oni, bine? Ewolo.
7 Yesus ngu Galili mela ngulo oni ngu ingolo, ngulo ene Yesus suley-
ootoni Herod tanggeyimo oolouwolo. Herodndo ngu Galili melangga
ngu sobowooteku, ngulo suleyootoni, eneno oolouwolo. Ngu nalunggano
nguno, Herod nguya Yerusalem endemo nguno oluwolo.
8 Herodndo Yesus kenolo, ngulo ene oni oni telo, newende gome ingowolo.
Ndatelo ngulo, ene kuli Yesuslo mandeni etoyi ingolo, ene komo kulim-
imonggo kenowelo ingondudu telo, ene damoni sungo gula onindo ma
teweloyim, ene doongeyimo tetoni, kenolo, ingoweloyimbolo ingololuwolo.
9 Ngundilo ngulo, Herodndo oo gula gulano Yesus sumoo sumoo inowolo.
Ene Yesusndo Herodlo mande gumi gula ma ewolo.
10 Anutno woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oniku, ko mamana mande
etuyeloyingo oni, ngundo ombulo, Yesus bungomo mande ebe ganagana
ulungga oolengo ewonggori.

11 Herodndo enengo me oniku, ko enengo keyimo oni ngu bidodo,
Yesus yumooyinolo mande elo mukendolo, oni biyomilo ewonggori.
Ngundilo ngulo, ene towi nenggulo gula nakanakangoyingo gomengga
yolo, Yesus yemuyinolo ewolo. Kenoyi! Mela ngalo sobosobo koleteyingo
ulungga tunooteteku nga! Elo yumooyinolo yolo, Payilatno ko suleyootoyi
oolouwolo.
12 Kulimi Herod, ko Payilat, elaga ngu, mundi mundi telo oluwoli. Ene
ataga ngano ngu, ene dobooyelo siyelo oolooteli.

Payilatndo Yesus De Mombimo Sanggaweyilo Ewolo (Matiyu 27:15-26; Mak 15:6-15; Yon 18:39–19:16)

13 Payilatndo Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oniku, ko simoo bale,
Yudalo tabango galo, ngudodo negoyelootoni ombulo gooboongoowong-
gori.
14 Payilatndo elo ewolo. Yendo nga oningga nga yolo, nono ombuwonggo.
Nga oningga ngando simoo bale ganaganayelolo endeyootelo ewonggo. Ene
nondo ngu mandega ngulo yengo doongeyemo nenengo sumoo inowonoku
ngu, ye ingoyi! Nondo ngu yendo enedodo mande etenggoku ngu wil-
ikootoowe, eneno biyomi gula ma kenooteno.
15 Herodndo nguya ene ko suleyelootoni, noolengomo ko ombuteku nga!
Ngulo ye ingoyi! Oo biyomi gula ene ma tewolo. Nguno noole nguya
ene ulewe kumooweloyi oo biyomi gula eneno ma kenowolo. Payilatndo
ngundilo ewolo.
16 Ngundilo ngulo, nondo gisalu sanggilidodo ngundo utolo, gisalu
yokootoowe, ene toongewalo ewolo.
17 Ngulo Yudalo damoni ngandilo oolooteku, nalu kundingiyi bidodomo,
Payilatndo ya biyomimonggo oni gulanangge nangge andangetoyi toongete.
18 Ngundilo telo, oni simoo bale bidodo meno manggalu telo ewonggori.
Ngu oningga ngu utooga kumootoningga, ge Barabas andangeyuno! Elo
ewonggori.
19 Ngu Barabas oningga ngu, ene kuli (Gabman) oniya me yeni tunoote-
wolo. Ende kewooloko oni gula uleni kumootoni, ngulo ene dowoolo ya
biyomimo yewolo.
20 Ariya, Payilatndo mande elo ko eyingo, ene Yesus yokootoni,
toongeweloyimbolo ewolo.
21 Ene meno manggalu telo ewonggori. De mombimo sanggawega
kumooni! Ngu ma yokootoyi oluwelo, sanggawega kumooni! Meno elo
ewonggori.
22 Payilatndo tambu kabusayi sumoo yunolo ewolo. Nga Yesus oningga
ngando ndawu oo biyomingga tewoku, ngulo noole ene ulewe kumoowa?
Nondo ene goweyimo mande biyomi gula ma kenooteno. Ngundilo
ngulo, nondo nangge utolo, gisalu sanggilidodo, ngundo gisalu yokootoowe
toongewalo ewolo.
23 Ene yanggango oolengo yelo, Payilatlo mande utolo wiliyolo meno
mogulu telo ewonggori. Kini, de mombimo sanggaweya uto! Ngundilo
meno elo, ngundo Payilatlo manggowo wiliyowonggori.
24 Ngundilo tetoyi ngulo, Payilat ene ko mande gula ma ewolo. Ene simoo
bale manggoye keyolo, ewonggoku, ngundilo nangge tewolo.
25 Ngu oningga, (Gabman) ebe utolo oni uleni kumootoni yolo, ya
biyomimo yeyingongga ngulo simoo baledo ewonggori. Mande ewonggoku,
ngundilo nangge, Payilatndo Barabas andangetoni toongewolo. Ene meno

manggalu telo etenggoku, ngulo Yesus ngundiya teyinoyi elo, me oni kandeyemo yelo yunowolo.

Yesus De Mombimo Sanggawewolo
(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Yon 19:17-27)

26 Ene Yesus yolo oolouwonggori. Ene oni gula oowooyi Sayimon ngu Sayirinya mela ngulo, ene oole ngundilo ombulo ende ulunggano nguno uwelo tewolo. Me oni ngu oningga ngu dowoolo de mombigaku ngu mooleyomo yetoyi, ngundo koolowoolo, Yesus keyiwoole oolouwolo.
27 Simoo bale oowooyingga oolengo ene keyolo ooloutoyi, bale oowooyingga oolengo nowoondoyi telo, ngengeyolo sendolo keyolo oolouwonggori.
28-31 Ene Yesusndo yowoolengolo ewolo. Ye Yerusalem bale, ye nolo ma sendowelo. Kini, yengom, ko yengo simooyembolo nguya sendoyilo ewolo. Ye ingoyi! Kootusina nalu biyomi oolengo gula tunootewaku nguno, bale ninggooteyingomu, bale simoo kuli ma yomooyingomu, bale simooye nono ma yunootoyi neyingomu, ngundo ene mete oni oni tewanggo. Ndawugalo ngulo, ngu naluno nguno, ye kowuli ingolo, ye mela puli nguya ewanggo. Ye bidodo sodedo ukeya mayeya wiliyelootooga kumoowooto. Mela puli bobodiboya nguya ewanggo. Ye ukeya noole wiliyeloyi! Elo ewanggo. Ataga nono damoni biyomi tetenggoku nga ngu, no ngu de keda biyomine gula kini ngundilo ene ndatelo damoni biyomi gula ye oni simoo baleno yunowanggoku, ngu ye de kumooni ngundilo? Ewolo. (Ene nalu wengamo Anutndo wilikoyeloweloyi nalu ngulo ewolo.)
32 Oni biyobiyomi elaya nguya yulewelo, yoyolo, Yesusndodo oolouwonggori.
33 Ene yade puli bodaga sanganimo oolewonggori. Ngu musiyongga ngu, oowooyi tabango wembuyi (Golgata). Ngu musiyonggano nguno Yesus boolowoolo, oni biyomi elayagaku Yesus tanggeyi gide gide booloyelowonggori. Gula kandeyi koondosina, gula kandeyi dedalesina booloyelowonggori.
34 Ngundilo booloyelootoyi ngu, Yesusndo yemboongelo ewolo. Awa, no nutolo, mukendonelolo, boolonelootenggoku, ngu ene ma ingolo ngulo tetenggo. Ngulo ge nga kowuliyengga nga andangeyunoya yokoya kapengo! Elo ewolo. Ngundilo elo yokootoni, asa, me oni Yesuslo nengguloni ngu yolo, ebe dagadaga telo, oni gulado oni dagayelolo, ngundo nengguloga ngu yowolo.
35 Oni simoo bale yowoko pawayelolo dikalo yeyolootoyi ngu, Yuda onilo tabango onindo yumooyinolo mande elo, tabadoli telo ewolo. Kenoyi, ene kuli oni gidalega hoolooweyelowoku ngu, asa, ene Anutndo noole yoyoweloyi sunggi oni yeyingo oni tetoningga ngu, ene komo enengombo enengo hooloowetoningga melako ko ombuni. Elo ewolo.
36 Me oni nguya yumooyinolo mande elo, namoko ombulo, Wayin sono kowoo biyomi Yesus inowelo tewolo.
37 Ngundilo telo, me oni enebana ewolo. Ge Yuda mela oni sobosobo koleteyingo oni tetoningga ngu, asa, gengombo gengo hooloowenggeloya melako ombulo ewolo.
38 Ene de mombi sosowoomo awuno, so uyi nakango gula Payilatndo ngandilo nakangowolo. Nga Oningga Nga, Ngu Yuda Onilo Sobosobo Ulunggalo nakangowolo ewolo.
39 Asa, ngu oni biyomi gula Yesus tanggeyimo boolowoowonggoku, ngundo Yesus yumooyinolo manggalu telo ewolo. Ge Kristus tetoningga

ngu, asa, gengo hooloowenggeloya ngunonggo noole nguya hoolooweyelolo ewolo.
40-41 Ngundilo etoni, asa, oni biyomi gulagakundo dobooyi mamanangolo ewolo. Ndatelo ngulo, ge ene yumooyinolo ngundilo ete? Ene oo biyomi gula ma tewolo. Ngulo ene kingo duwoo uletenggo. Ene noolendo ngu noolengo biyomi tewoloku ngu kenolo, ngulo gumi ngundilo teyunootenggo. Noolengo bidodo ngu ataga kumoowato. Ngulo ngu, noolengombo biyomi tewoloku, ngulo ge Anutlo ma sosolewa? Elo ewolo.
42 Ariya, ngundilo elo tabango yowoolengolo Yesusya ewolo. Oo Yesus, gengo Awanggebo endemo oolouya ootooya ngu, asa, nolo ingondudu telo ewolo.
43 Ene ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. No hamoo oolengo geno eteno. Ataga nga sanggano ngano, ge noya Awando ende gome mesalango oolengongga nguno ulo oluwalolo ewolo.

Yesus Kumoowolo
(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Yon 19:28-30)

44 Sa kewoolo oolengo, sambolo mela bidodo suwoo ooleli ulungga telo, oololo, sa nemimo uteku naluno wenga, (3 klok) yokowolo.
45 Ngu naluno, Tempelno kumba gagiwi ulunggado ya gumi kundingiyi wemboongelo boolowooyingonggaku, Anut enengombo kumbagaku wengamo awunonggo oomboongetoni, oosowoolo, ulo melako utoni, gide gide elaya tunootewoli.
46 Ngu naluno nangge, Yesusndo menolo ewolo. Awa, ataga no nenengo gabone kandegemo yetenolo ewolo. Ngundilo elo, ene kumoowolo.
47 Ngundilo tetoni, me oni tabangongga, ngundo oo ngundilo kenolo, ene Anut bingami okoolo ewolo. Hamoo oolengo, nga oningga nga biyomi gula ma teyingo! Ene oni nenengo oolengo! Ewolo.
48 Ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus udooyi, kenowelo dikayingoku nguya, ene ngundilo kenolo, nowoondoyi telo, solengoyelo, enengo yano sawonggori.
49 Ene Yesus enengo dobooguliyi, ko bale gidalega Galilinonggo keyolo mayeyingomu, ngu yowoko dikalo, ngunonggo Yesus bingo ndatelo tewanggolo ingolo oluwonggori.

Yesus Kumootoni Melengoowonggori
(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Yon 19:38-42)

50 Oni gula, oowooyi Yosep, ngu endeni ngu Arimatiya ngunonggo mayewolo. Ngu oningga ngu, ene Yuda onilo mande wilikoweloyi oni, ene oni nenengo oolengo.
51 Ngu oningga ngu, ene oni simoo bale Anutndo oo bidodo sobowooweloyi nalungga ngu sobowoolo oodoni, nguno Yesus ulewelo mande elo etoyi, ene nguya nowoondoye gulanangge kini.
52 Ariya, ene Payilat tanggeyimo oololo, Yesus bingo yowelo sumoo inowolo.
53 Ngundilo telo, ene oololo, Yesus bingo de mombimonggo andangelo yolo, towi nomboyinggado doobengowolo. Ngundilo telo, enengo bingo yolo oololo, digi kowu nguno mele seyingomu nguno melengoowolo. Ngu melengga ngu kuli oni gula nguno ma melengoowolo.
54 Ngu nalungga ngu, (Sabat) nalu kundingiyi, ngulo oo yomosiyoweloyi nalu. Suwootetoni, ngu Sabatlo nalu namoko tunootewolo.
55 Ngu naluno, bale gidalega Yesus keyolo, Galilinonggo mayeyingo, ene Yosep keyolo oololo, Yesus melengootoni, ngu kenowonggori.

56 Ngundilo telo, enengo yano sodedo oololo, ene sosara, bo oo ulumi ndindingo gomemu winggoolo yomosiyowonggori. Ngu oo ngundo ko kootusina, Yesus bingo sonowoolo yomosiyootoyi, sodedo ma buwoo yewelo. Asa, nalu kundingiyi, Sabat, nguno ene ko kini mamana mandeno eteku, ngundilo telo kengelo oluwonggori.

24

Yesus Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Yon 20:1-10)

1 Sande sengetoni suwoononggo, oo ulumi ndindingo gome ngu yomosiyowonggoku, ngu yolo, yade meleno oolouwonggori.
2 Ene oni meleno ombulo, doongeteyingomu ngu, digi ulungga mele manggowo ukingoyingonggaku, nguno kini. Mele manggowo kuli goosoowolo.
3 Ene mele newendemo ulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Yesus ngulo bingo ma kenowonggori.
4 Ngundilo telo, ngulo ingoyingo oowooyingga telo oodoyi ngu, asa, sodedonangge oni elaya enengo towikumbayali namboyi oolengo, yowali soluyi dedeku ngundilo tunootelo, tanggeyemo dikatoli yeyowonggori.
5 Ngundilo kenolo, baleku sosoleyingo ulungga telo, penggootelo, melasina doongetelo oodoyi, oni elayagakundo ewoliyo. Ye ndawugalo oni keda oolooteku, ngu meleno ngano erewelo ombutenggo?
6-7 Ene meleno ngano kini, kuli ootookoowolo. Ye Galilino mande ewolomu ngu ma kapengoyewelo. Ene ngandilo ewolo. No Oni Nangoni ngu mbumbuwadodo oni kandeyemo yetoyi, ngundo de mombimo boolonelootoyi kumoowano. Ene sa kabusayi yokolo ko ootookoowanolo ewolo.
8 Ngundilo etoni, ngu baleku nowoondoye imi yetoni ingowonggori.
9 Ene mele yokolo, sodedonangge ende oololo, oo bidodo kenowonggoku ngulo sulena oni kande elaya kegidembolo gulanangge (11), ko oni gidalegano nguya, oo kenowonggoku, ngulo mande mande ewonggori.
10 Ngu bale ngu oowooye ngandilo: Mariya Magadala, Yowana, Mariya gula Yems nemi, ko, bale gidalega nguya, ngundo sulena onino oo kenowonggoku, ngulo ewonggori.
11 Ene sulena onikundo ngu ingolo ngu, ene nowoondoyemo hamoo etenggolo ma ingowonggori. Baledo ganayelootenggolo ewonggori.
12 Asa, Pita ootookoolo, kendutelo, meleno oololo uwolo. Ulo, doongetetoni, hamoo nguno kini. Towi nangge kenowolo. Ngundilo kenolo, ene yowoolengolo ende oololo, ene Yesuslo bingo ngu ndatelo tewolo ngulo ingondudu ulungga telo oluwolo.

Oni Elayagobo Emeyas Ooleko Yesus Kenowoliyo
(Mak 16:12-13)

13 Ngu sanggano nguno nangge, sulena oni kewooloyemonggo oni elaya Yerusalem endemonggo ootookoolo, Emeyas oole keyolo, yade (11 Kilomita) ngundilo oolouwoliyo.
14 Ngu oni elayaga, ngundo Yesusno oo tewonggoku, ngulo ene elo ingolo oole keyolo oolouwoliyo.
15 Ngundilo elo, ingolo ingolo oolouwoodoli, Yesus enengombo doongeyalimo tunootelo, nguya oolouwonggori.
16 Ene doongeyali ukingootoni, nga Yesusndo elo ma ingowoliyo.

17 Ngundilo telo, Yesusndo ewolo. Yali ndawu mandega elo ingolo
ingolo oolouteli? Ewolo. Ngundilo etoni, elayagaku omukumundooyali
yumoowelo dikawoliyo.
18 Asa, oni gula oowooyi Kiliyopas oningga, ngundo yowoolengolo,
Yesusya ewolo. Ge Yerusalemno oolooteku ngu, oo Yerusalemno oo
tewonggoku ngu, ma kenolo ingoyingo? Ewolo.
19 Ngundilo etoni, enebana gumi ewolo. Ndawuga? Ewolo. Elayagakundo
mande gumi ewoliyo. Oo bidodo Nasaret oni, Yesus, goweyimo oo tewong-
goku ngu! Ene Anut doongeyimo, oni simoo bale doongeyemo nguya,
ene Anutlo ingondudu eyingo oni. Enengo mandeni, koni oololo ombulo
teyingo, ngu yanggangonidodo.
20 Anutlo woolo yeyingo oni kundingi ngulo sobosobo oniku, ko Yuda
onilo tabango oniku, ngundo uleyi kumoowelo mande gulanangge elo
gosiyolo, Gabman oni kandeyemo yetoyi, ngundo dowoolo, de mombimo
udoyi kumoowolo.
21-23 Noolendo kuli ngandilo ingowooto. Anutndo ngu oningga ngu
yootunolo yunootoni, ngundo noole Rom kandeyemonggo ko yoyootoyi,
noole gome oluwatolo ingowooto. Ene utolo yombuliyowonggoku ngu, ene
ataga nalu kuli kabusa yokowooto. Ngu oo ngu tewonggoku ngu, ene ataga
noolengo bale gidalegado meleno oololo, enengo bingo ma kenolo, ombulo,
nooleno ngulo mandeni etoyi, ngulo noole soliyokolo sosolewooto. Ene
Anutlo Sambono Oni elaya (Engel) yeyootoyi, ngundo ewoli. Ene kuli keda
ootookoowolo ewoli!
24 Noole ngu ingolo, noolengo oni gidalega ene melengoowonggoku, me-
leyimo oololo doongetewonggoku, ngu hamoo baledo ewonggoku ngundilo,
ene Yesuslo bingo ma kenowonggorilo ewoliyo.
25 Ariya, Yesusndo mande gumi ewolo. Yali ingonduduyali himi kini,
Anutlo ingondudu eyingo onindo eyingomu, ngu yali nowoondoyalimo
hamoo ma tewoli!
26 Yali, bine, ma ingooteli? Anutlo ingondudu eyingo onindo, kuli
ngandilo ewolo. Kristus ene komo ogingoyingo koolowoolo yokolo, ene
kootusina, enengo ende dulidalinidodomo oolouwalo ewolo.
27 Ngu naluno, Yesus ene damoni yelo, ene mande Mosesndo, ko
Anutlo ingondudu eyingo onindo, enengombolo elo nakangoyingo, mande
gumgumku bidodo damoni wesiyolo elayagakuno, elo etuyelowolo.
28 Ene ende namoko tetoni, Yesusndo mande ngu elo dagayelolo,
toongewelo ewolo.
29 Ngundilo tetoli, elayagakundo solengolo ewoliyo. Suwootewelo teteku
nga, ngundilo ngulo, ge nooledodo ngano oluwato. Ngundilo etoli, enedodo
yano oolouwonggori.
30 Oo neweloyi naluno, yabano bibitelo, Yesusndo oomanangoyingo gula
yolo, dowoolo, Anutno yemboongelo yokolo, oososowoolo yunowolo.
31 Ariya, ene nguno doongeyali himi yetoni yokolo, ngundilo ingootoli,
Yesus, doongeyalimo kini telo, ko toongewolo.
32 Ngundilo tetoni, enengo nangge mande ewoliyo. Ene nooledodo
oole keyolo, Anutlo mande bidodo damoni wesiyolo elo, etuyelootoni
ngu, ingootoole, nowoondonayemo ngu hamoo himi yetoni, ngulo gome
ingowolo! Elo ewoliyo.
33-34 Ngundilo elo, ene ootookoolo, suwoono nangge, ene Yerusalem
ko oolouwoliyo. Ngundilo oololo, sulena oni kande elaya kegidembolo
gulananggegaku ko oni gidalega nguya ereweyelolo yeyowonggori. Elaya-
gakundo ewoliyo. Hamoo oolengo! Oo Bidodo Sembuli Ulungga ko

ootookoowo! Sayimon doongeyimo tunootetoni kenowo! Ewoliyo.
35 Ariya, ngundilo elo yokootoyi, elayagakundo sodedonangge nguya gumi ewoliyo. Noole ooleko Yesusndo mande etoni, ingolo, ko yano ulo, oomanangoyingo oosowoolo yunootoni, nelo, ngu naluno, noole ingowooto. Yo, ngu hamoo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayimbolo ingowooto! Ewolo.

Sulena Onindo Yesus Kenowonggori
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yon 20:19-23)

36 Ngu oni elayagakundo mande ewootoli, ngu naluno nangge, Yesus enengombo kewooloyemo tunootelo dikalo ewolo. Ye nowoondoye imakeyingomo oliyi! Ewolo.
37 Ngundilo etoni, ene soliyokolo, sosoleyingo ulungga tewonggori. Noole enengo gaboyi kenootetolo ingowonggori.
38-39 Yesusndo enengo ingonduduye ingolo ngulo ewolo. Ye ndatelo sosoletenggo? Ye ndatelo ngulo nowoondoye bulibali ingootenggo? Ye ombuya, nolo kekandene nga kenoyi! No nenengombo nangge. Ye ombuya nodowooya kenoyi! Oomboolo ngu, no ngandilo songgiwine wembunedodo dowoolo kenootenggoku ngundilo kinilo ewolo.
40 Ene ngundilo elo yokolo, enengo kekandeyi nguya etuyelowolo.
41 Ene nowoondoye metemi ingolo, oni oni ulungga tewonggori. Ene nowoondoyemonggo hamoo nenengo elo ma ingowonggori. Nowoondoye kowuli ingowonggori. Ngundilo tetoyi, ngulo Yesusndo ewolo. No oodoolo kumooteno. Ye oowali bodaga ooloote, bine? Ewolo.
42-43 Ngundilo etoni, ene iso kayingomu gumi gula yolo, inootoyi, ene yolo, doongeyemo newolo.
44 Ene oo nelo yokolo ewolo. Moseslo mamana mande, Anutlo ingondudu eyingo onilo mande, ko Iserel onilo yambo bukno (Sam) nguya nakangoyingo ngu, ngulo mandeye kuli no yeya ootoolo etoowe ingowonggoku, ngu bidodo nolo ewolo. Ngu ataga engge nenengo ngundilo nangge tunootetelo ewolo.
45 Ngundilo telo, ene Anutlo mande damoni oowooyingga wesiyolo elo etuyelootoni, nowoondoye himi yewolo.
46 Ngu mande gula soweyolo ewolo. Anutlo mandeno ngandilo nakangolo ewolo. Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngundo kowuli ogingoyingo ulungga ingolo, kumoolo, asa, nalu kabusayi melenonggo ko ootookoowa.
47 Kristus oowooyimo, nowoondoye yowoolengoweloyi damoningga ngu, ko Anutndo onilo mbumbuwa ngu andangeyunoweloyimbolo damoningga ngu oni simoo bale mela bidodomonggo wesiyolo etuyelowanggo. Ngu kongga ngu Yerusalem endemo nguno koletelo damoni yelo ko telo, ngunonggo mela bidodomo nguya ko telo, elo etuyeloya endeyoyilo ewolo.
48 Elo, Yesus mande gula soweyolo ewolo. Ye oo bidodo kenowonggoku, ngulo mandeni yootunoya eya endeyoyi.
49 Ye ingoyi! Nolo Awanembo Yuka Kundingiyi yanggango ye yunowelo mande gulanangge elo gosiyoyingongga ngu, nondo suleyootoowe, yeno ombuwa. Ye komo nga endegano ngano sobowooya oodoyiga, ngu Yuka yanggangongga ngu Sambo endemo awunonggo ombulo, ye nowoondoyemo ulo hangewalo ewolo.

Anutndo Yesus Yolo, Sambono Oolewolo
(Mak 16:19-20; Aposel 1:9-12)

50 Ene ngundilo elo yokolo, sulena oniku yoyolo, oololo yade Betani ende
namoko nguno oolouwonggori. Nguno oololo, Yesusndo sulena oni kandeyi
tabayemo okoolo, kumana yunowolo.
51 Ene kumana yunowootoni ngu, Anutndo ene Yesus okoolo, sulena oni
yoyokolo, Sambo endemo oolewolo.
52 Yesus Sambono ooletoni, sulena oniku Yesusno yemboongelo yokolo,
ootookoolo, oni oni ulungga oolengo telo, Yerusalem ko oolouwonggori.
53 Ene suwoo suwoo Tempelno ulo, Anut bingami nangge elo okoololu-
wonggo.

Yon
Yonlo Mande Tabango

Yon ngu, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga ngulomu gula. Ene nalu oowooyingga Yesusya endeyolo, ene kenolo ingolo, Yesuslo koni, ko mande wesiyolo etoni ingolo, ngulo ene Yesuslo mande ewoku ingondudu gome yowolo. Ene Mak, Matiyu, ko Luk, ngu oni kabusaga ngundo koletelo oolengo Yesuslo mandeni nakangowonggori. Ene kootu wenga ngu Yondo Yesuslo mandeni nga nakangowolo.

Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi Mandega, Ngulo Ewolo

1 Kulimi oolengo, Anutndo oo bidodo ma yeyingo, ngu naluno, Mande ngu (Yesus) oluwoliyo. Yo, Yesusndo ngu Anutya goboolo oluwoliyo. Ngu enengombo Anut.
2 Kulimi oolengo damonimonggo ngu, ene Anutya oluwoli.
3 Yo, Yesusndo ene oo bidodo temukowolo. Ngulo ngu, oo gula oole gulano ma tunootewolo. Kini, oo bidodo tunootewoku ngu, Yesus enengombo yeni tunootemukowolo.
4 Eneno keda sugi sugi oluweloyi oolooteku, ngu keda oluweloyiga ngu simoo balelo solu himi.
5 Ngu solu himingga ngu suwoono delo himi yetoni, ngu ooleli ngundo doobengoweloyi ereremo kini.
6-7 Oni gula tunootewo, ngu oowooyi Yon. Anutndo ene koletelo suleyootoni ombuwolo. Yo, ene ombulo oni simoo bale tunoo etuyelolo, Yesus ngu hamoo solu himi oolengo. Ngundilo tetoni, ngulo oni simoo bale mande ngu ingolo, ene nowoondoyemo hamoo tewanggo.
8 Yon enengombo ngu solu himingga ngu kini. Kini, ene ombuyingo ngu solu himingga (Yesus) ngulo mandeni wesiyolo eweloyimbolo ombuwolo.
9 Yo, Yesus ngu hamoo solu oolengo. Ngundo ombulo, oni simoo bale bidodo melako oolootenggoku, ngu solu himi yunowelo ombuwolo.
10 Ngu ene melako ootoolo, ngunonggo ene melako, oni simoo bale, oo bidodo yewolo. Ene melako oni simoo baledo, ene kenolo, ma ingowonggori.
11-12 Ene enengo ende damonimo oolouyingomu, ene enengo Yuda onindo ngu ma yowonggori. Kini, oni gidalegado yowonggori. Ene oni ngu enengo oowooyimo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ene mete Anutlo simoongo oolengo tunootetenggo.
13 Yo, ene Anutlo simoongo tunootetenggoku ngu, ene awa namoyembolo daloyebo kini, ko onilo ingonduduno nguya kini, enengo koyemo nguya kini. Anut enengombo yoyeni, enengo simoongo tunootetenggo.
14 Mande (Yesus) ngundo oni tunootewoku, ngu nalu ootuwoo bodaga nangge, noole kewoolonayimo oluwolo. Yo, eweyimbo suleyootoni, ombutoni, noole kuli enengo dulidalini ngu kenowootowolo. Ngu dulidaliningga ngu, enengo nangoni gulananggega ngulomu. Sumange ko damoni hamoo gome nenengomu, ngu eneno hangewolo.
15 Yondo ngu oningga ngulo mandeni wesiyolo elo, ngandilo meno ewolo. Ngu oningga ngu, kuli nondo yeno etoowe ingowonggoku, ngu ngandilo. Ene no kootunemo ombulo tunootewoku, ene no oowoone dagalo ulungga tunootete. Ndatelo ngulo, ene kuli tunootelo oluwoku, ngu naluno, no ma oluwololo ewono.

16 Eneno ngu sumange ulungga oolengo hangelo ooloote. Ngu sumangen-
ingga, ngunonggo nangge suwoo suwoo oo gome gome guladilo guladilo,
ene noole yunololoote.
17 Yo, hamoo, Moses kandeyimonggo Anutndo mamana mande noole
yunowolo. Ene sumange nowoondoyi, ko mande damoni hamoo gome
nenengo, ngu Yesus Kristusnonggo nangge tunootewolo.
18 Oni gulado hamoo oolengo Anut ma kenowolo. Anut Nangoni
gulanangge, ngu Anut kilalongo. Ngundo eweyi tanggeyimo oolooteku,
ngundo nangge, Anutlo damoni ngu nooleno yootunolo ete.

Sonoyeloyingo Oni Yon, Ngundo Mande Wesiyolo Ewolo (Matiyu 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

19 Yuda onindo Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, Liwayi oni ngu
suleyelootoyi Yerusalem yokolo, ombulo, Yon sumoo inowonggori. Ge
ndawu oningga? Elo ewonggori.
20 Ngundilo sumoo etoyi, ariya, Yondo mande tunoo elo, mande gula ma
oongoowolo. Ene ngandilo wesiyolo ewolo. No Kristus, Anutndo noole ko
yoyoweloyi suleyowoku oningga ngu kinilo ewolo.
21 Yondo ngundilo etoni, enendo sumoo inowonggori. Ngu ndatelo? Ge
ndawu oningga? Ge bine Ilayisando? Ewolo. Etoyi, enendo mande gumi
ewolo. No Ilayisa kini. Etoni, enendo sumoo gula ewonggori. Ge bine
Anutlo ingondudu eyingo oningga, noolendo sobowootetoku, ngu bine? Elo
ewonggori. Asa, enebana mande gumi ewolo. Kini.
22 Ngundilo etoni, enebana Yonno sumoo gula ewonggori. Ge ndawu
oningga? Noole komo mande gumi oni noole suleyelootoyi ombuwootoku,
nguno ewato. Ge, gengomboya ngu, ge ndatelo ete? Elo ewonggori.
23 Ene ngundilo etoyi, Yondo gumi ewolo. No nga oningga ngalo Anutlo
ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo ewolo. Oni gula kingo mela oni
kini, ngunonggo manggowo gula meno ete. Oo Sembuli Ulungga, ngulo oole
yomosiyoyino! Elo ewolo. (Ayisaya 40:3)
24-25 Parisi onindo ngu oni ngu, suleyelootoyi ombuwolo. Ene Yon
sumoo inowonggori. Asa, ge Kristus kini, ge Ilayisa kini, ko Anutlo
ingondudu eyingo oni kini, asa, ndawugalo ngulo, ge oni simoo bale sono
kundingiyimbo sonoyeloote? Elo sumoo inowonggori.
26 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yondo mandeye gumi ewolo. Nondo
ngu sonombo nangge sonoyelooteno. Ene oni gula kewooloyemo dikalo
oolooteku ngu, ye ngu watayi kini.
27 Ngu oningga ngu, no kootusina ombuteku, ngu oningga ngulo yanggan-
goni ulungga oolengo. Nolo yanggangone ngu bodaga nangge, ngulo ngu,
no enengo ko oni telo, ma oluwanolo ewolo.
28 Nga mandega nga Betani ende, Yodan sono anduloko nguno tunoote-
wolo. Nguno Yondo oni simoo bale sono kundingimbo sonoyelowolo.

Yesus Anutlo Sipsip Nangoni

29 Sengetoni, Yesus ombutoni, Yondo kenolo ewolo. Kenoyi, nga ngu
Anutlo Sipsip Nangoni. Ngundo oni simoo bale mela bidodo mbumbuwaye
andange yunowa.
30 Ngu oningga ngulo, nondo kuli ewonomu ngu. Oni gula no kenelolo
ombuteku, ngundo no daganelowolo. Ndatelo ngulo, ene no ma oliyingo
naluno nguno, ene kuli oluwolo.

31 No ngu oningga nguya watayi kini. Ene no ombulo, oni sono kundingiyimbo sonoyelootoowe, nguno Iserel oni simoo baleno, ngu oningga ngu tunoo etuyelowanolo ewolo.
32 Yondo mande ngandilo yootunolo ewolo. No Yuka Kundingiyi ngu, nu kundirimanggowo ngundilo telo, Sambononggo ombulo, ene tabango sanganimo oodoni kenowono.
33 No nenengombo ngu oningga ngu, kuli watayi kini. Anutndo oni sonoyelo elo, sulenelolo ngu, ngandilo ewolo. Ge Yuka Kundingiyi kenootoyi, oni gula tabango sanganimo oodoningga ngu, ariya, ngu oningga ngundo Yuka Kundingimbo oni simoo bale sonoyelowalo ewolo.
34 Asa, no nenengombo ngu ooga kenootoowe tunootewolo. No ngulo mandeni yeno kuli ewonoku, nga oningga nga, ene Anut Nangoni. Yondo ngulo ngundilo ewolo.

Yesusndo Sulena Oni Gidalega Yoyowolo

35 Sengetoni, Yon dikatoni, enengo sulena oni elaya nguya dikawoliyo.
36 Ene Yesus kenootoni, oole keyolo ombutonilo ewolo. Kenoli, ngungga ngu, Anutlo Sipsip Nangoni! Elo ewolo.
37 Enengo sulena oni elayagaku Yonlo mande ngu ingolo, ene Yesus keyolo oolouwoliyo.
38 Ene ngundilo tetoli, Yesus yowoolengolo, elayagaku ene keyolo ooloutoli, yeyolo ewolo. Yali ndawuga ereweteli? Ewolo. Etoni, elayagakundo gumi ewoliyo. Rabayi, ge ndawu yanggano ooloote? Elo ewoliyo. Rabayi mandega ngulo damoni ngandilo, oo etuyeloyingo oni ewolo.
39 Yesusndo gumi ewolo. Mete yali ombuya kenoli! Ewolo. Etoni, asa, elayagaku Yesus keyolo oololo, ene oluwoku ya ngu kenolo, enedodo ngu sangga nguno oluwolo. Ene, ngu sangga nguno mande elo oodoyi, oololo suwootetoni ngu, sa gaboyi nalu namolaya tunootetoni, ko suwoono nguya oluwolo.
40 Nga oni elayaga, ngando Yonlo mande ingolo, ene Yesus keyolo oololo, ene oni gula oowooyi Enduru, ngu Sayimon Pita ngulo koneyo.
41 Enduru, sodedonangge Yesusndo oluwonggoku yangga, ngu yokolo ulo, bebeyi Sayimon koletelo erewelo kenolo ewolo. Noole kuli Mesayiya kenootetoku nga! Elo ewolo. Mesayiya ngulo damoni ngandilo. Ene Kristus, Anutndo noole ko yoyoweloyi sunggi yeyingo onilo ewolo.
42 Ngu naluno nguno, Endurundo Sayimon yolo, Yesusno oolouwolo. Yesusndo kenolo ewolo. Ge Sayimon, Yonlo Nangoni. Kootusina oowoongge Sipas (Pita) ewanggolo ewolo. Ngu oowooyi Pitangga ngulo damoni ngu digi ulunggalo ewolo.

Yesusndo Pilip Ko Nataniyel Elaga Negoyelowolo

43 Sengetoni suwoononggo, Yesusndo enengo ingondudunonggo, Galili melako oolouwanolo ingowolo. Ene Pilip kenolo ewolo. Ge ombuya no kenelolo ewolo.
44 Pilip ngu ene Betsayida oni. Enduru Pita elagalo ende damoni nguya.
45 Pilipndo oololo, Nataniyel kenolo ewolo. Nga oningga nga ngu, ene kuli Mosesndo mamana mandeno nakangoyingo, ko Anutlo ingondudu eyingo onindo nguya nakangoyingonggaku, noolendo kuli kenowooto. Ngu Yesus, Nasaret oni, ngu Yosep Nangonilo ewolo.
46 Ene ngundilo etoni, ariya, Nataniyeldo eneno ngandilo sumoo ewolo. Oo metemi gula Nasaretno tunootewa, bine? Ene ngundilo etoni, asa, Pilipndo mande gumi ewolo. Ombuya kenolo ewolo.

47 Yesusndo Nataniyel kenootoni, eneno ombutoni, ngandilo ewolo. Keno,
Iserel oni ene hamoo! Eneno ebe ganagana mande ko damoni biyomingga
nguya, eneno ma oolootelo ewolo.
48 Ene ngundilo etoni, Nataniyeldo Yesus sumoo inowolo. Ndatelo, ge
no watayi tewo? Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Pilipndo
ma negogeloyingomo, no nguno (Pik) dega damonimo oodoni geyowonolo
ewolo.
49 Etoni, Nataniyeldo gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge Anutlo
Nangoni! Ge Iserel mela ngulo onilo sobosobo koleteyingo ulungga! Ene
ngundilo ewolo.
50 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. No ge amana (Pik) de damonimo
geyowonolo etoowe, ngulo ge nowoondogemo hamoo tete. Kootusina, oo
ulunggado nga ooga nga dagatoni, ge kenowalo ewolo.
51 Yesusndo ene ko ewolo. No hamoo oolengo, yeno eteno. Kootusina,
ye Sambo goosootoni, kenootoyi, Anutlo Sambono Engel oni, ngundo Oni
Nangoni, ngu tanggeyi gidegide oolelo, ombulo tetoyi, ye yeyowanggolo
ewolo.

2

Oni Gula Kena Endemo Bale Yowolo

1 Sa elaya nguno yokolo, sa kabusayiga nguno, Yesus nemimbo ngu, bale
yoweloyi yanggakuno oluwoliyo. Ngu bale yoweloyi nalungga ngu, Kena
ende ngu, Galili mela nguno tunootewolo.
2 Ene Yesus ko enengo sulena oni nguya, ngu bale yoweloyi nalungga,
nguno negoyelootoyi oolouwonggori.
3 Ngundilo oololo oodoyi, Wayin kinitetoni, Yesus nemimbo Yesusya
ewolo. Ene Wayin gula kinilo ewolo.
4 Yesusndo eneya ewolo. Namo, nondo ndawuga tewe? Ngu noolengo
geya oo kini. Nolo nalu ma tunooteyingolo ewolo.
5 Ene ngundilo etoni, asa, nemimbo ko onikuya ewolo. Yesusndo yeno
mande gula etoningga ngu, ye komo ngu keyoya teyilo ewolo.
6 Ngu yangga nguno, nogo kumbe kandegula gidembolo gulanangge
oluwonggori. Nguno Yuda oni enengo damoniye sono gemuweloyi sono
oolengo, nguno oodoni, Anutlo mamana mandeni Yuda onindo keyoyi elo,
ngulo ewolo. Kumbe gulanangge nangge ngu 100 Lita ngundilo. (Ngu 6
ngundi 7 Kelo Dram ngundilo).
7 Yesusndo ko oniya ewolo. Kumbeno sono moondoya, kumbengootoyiga,
hangeni. Ene ngundilo etoni, asa, ko onindo Yesusndo ewoku, ene ngundilo
tewonggori.
8 Yesusndo ko onikuya ewolo. Nga gumi wendoya, yoya, oolouya, oo
simbo kayingo sobosobo ngu inoyi. Ene ngundilo etoni, ko onindo gumi
wendolo, yolo, oololo, oo simbo kayingo sobosobogaku inowolo.
9 Oo simbo kayingo sobosobogakundo, sono tewoongolo netoni ngu, ngu
naluno ngu, Wayin oolengo tunootete. Ngulo ngu, ene ndanonggo yoyingo
ngu, ene watayi kini. Ene enengo ko oni ngundo nangge watayi, sono
oolengo moondowonggori. Ariya, oo simbo kayingo sobosobogakundo, bale
yoweloyi oninggaku negongowolo.
10 Ombutoni ewolo. Oni bidodo koletelo Wayin metemimu bayetelogo,
kootu oni simoo oowooyingga netoyi ngu, ariya, ngu naluno, ene Wayin
biyomi bodaga nguno yunootenggo. Ene ge Wayin metemi oolengo ngu
gosiyowoku, ge ataga kootu yolo ombulo, bayeteteku nga!

11 Kena ende Galili melako nguno, Yesusndo koletelo damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu tewolo. Nguno enengo dulidalini
ngu etuyelootoni, enengo sulena oni ene damoni yelo, Yesusno nowoon-
doyemo hamoo tewonggori.
12 Ngu nalu ngu kinitetoni, Yesus, nemi, konebeyi, ko enengo sulena
oni nguya, Kaperniyam endemo ulo, nguno sa nalu gidalega kengelo
oluwonggo.

Yesusndo Oni Goobooyingo Yano Oo Uliyootoyi Oweyelowolo (Matiyu 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

13 Yuda onilo kengeweloyi kundingiyi nalu oowooyi Pasowa, ngu namoko
tete. Ngundilo ngulo, Yesus yade oololo, Yerusalemno oolouwolo.*
14 Yesus oololo, Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel, ngu newen-
demo ulo, oni Bulmakau, Sipsip, nu kundirimanggowo uliyootoyi yeyolo,
ko oni bibiteweloyi yabano bibitelo, bobeye yowoolengolo yunootoyi yey-
owolo.†
15 Yesusndo uto gisalu telo, ngu yolo, Bulmakau, Sipsip ko nusago
bidodo musiyomo oolootenggoku oweyelowolo. Ngundilo telo, ene oni
digi yowoolengowonggokuno oololo, bobeye siyakiyoni satoni, yaba bidodo
wenggelemootoni, ukelo utoni oweyelowolo.
16 Ene oni nu kundirimanggowo uliyoyingo nguno ewolo. Ye nu yoya,
musiyo nga yokoya sayi! Ye nolo Awanembolo yangga nga yeyi, oo
uliyoweloyi musiyo ma tewelolo ewolo.
17 Yesuslo sulena oni ngu, ene Anut mandeno kuli oolooteku, ngu
ingonduduwoolo ingowolo.
No gengo ya ngulo gome oolengo ingolo, ngulo no ko yanggango oolengo
tetoowega, gengo ya gome olinilo ingootenolo ewolo. *Sam 69:9*
18 Ene Yuda onilo tabango, ngundo ngundilo kenolo, Yesusya mande
yanggango elo ewonggori. Anutndo nga kongga ngano logogelowo tetoni
ngu, asa, ge oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu anangu
tetooga, noole kenolo ingowato. Ngu hamoo, Anutndo ngu kongga nguno
logogelowolo ingowato ewonggori.
19 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi elo ewolo. Yendo nga yolo
yangga nga toongootoyi ngu, nobana nalu kabusagomo ko yewe dikawalo
ewolo.
20 Ngundilo telo, Yuda onindo ewonggori. Oni nga goobooyingo Tempel
yangga nga yeloodoyi, mooma nalu onibi namolaya, kandegula ke gidem-
bolo gulanangge (46) yokowonggori. Ngundilomu, gedo ngu ko sa kabusa
nanggemo, ko yewelo ete? Elo ewonggori.
21 Ngu goobooyingo yangga Yesusndo ewoku ngu, enengo goweyimbolo
ewolo.
22 Ngundilo ngulo, kootusina, Anutndo melenonggo Yesus ko yoku-
tuwootoni, ko ootookooyingo, nguno enengo sulena oni ko ingondudu
telo, Yesusndo mande kuli ewo, ngundilo tunootetoni, nguno ingowolo.
Ngundilo tetoni, sulena oni ene Anutlo mande so uyi nakango, ko Yesusndo
mande ewoku, ngu bidodo ingootoyi, nowoondoyemo hamoo oolengo
tewonggori.

---

* **2:13:** Pasowa nalu ngulo damoni ngandilo. Kulimi Anutndo sunggi kenolo dagayeloyingo nalu, Yuda onilo nalu kundingiyi. † **2:14:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo beye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga ngulo beye yowoolengolo, Yuda beye yolo, ngundo oo nusago uliyolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo. Ngu kongga ngu goobooyingo yano ngundilo tetoyi ngulo Yesus sanggili tewolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Bidodo Damoniye Kuli Ingowolo

23 Yesus ngu Yerusalemno Pasowa nalu kundingiyi ngu sobowoolo oodoni,
oni simoo bale oowooyingga oolengo, Yesusndo oo onindo ma teweloyim
ngu tetoni, kenolo, ngulo oni ulungga oolengo, eneno nowoondoyemo
hamoo tewonggori.
24 Ene Yesusndo simoo bale bidodo ingonduduye bulibali ingootenggoku,
ngulo ene ngu oningga, ngulo newendemo hamoo ma tewonggori.
25 Ndatelo ngulo, Yesusndo ene oni simoo bale bidodo damoniye, in-
gonduduye ingomukoote. Yesus ene onilo ingonduduye, ngulo oni gulado
ma etoni ingowa. Kini, ene bidodo ingomukoote.

3

Yesusndo Nikodimas Oningga Nguya Mande Ewoli

1 Oni gula oluwoku, ngu oowooyi Nikodimas. Ngu Nikodimas oningga ngu
Parisi oni, ko Yuda onilo tabango nguya.
2 Ngu oningga ngu, suwoono Yesusno ombulo ewolo. Oo etuyeloyingo oni,
noole ingooteto. Ge oo etuyelowelo, Anutndo sulenggelootoni ombuwolo.
Ene Anutndo oni gulaya ma ootoolo ngu, ene oo sungo gula oni ma teweloyi,
gedo teteku, ngu ma tewalo ingooteto.
3 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Hamoo
oolengo, no geno eteno. Oni gula ene newende buniyo keda ngundilo
ma tunootelo ngu, asa, ene Anutlo endega enengo oni simoo balelo
soboyelooteku, nguno ma ulo oluwalo ewolo.
4 Ene ngundilo etoni, asa, Nikodimasndo gumi ewolo. Ndatelo telogo, oni
kuli dogoni yeyingo, ngundo ene ko yowoolengolo, oni buniyo ngundilo
tunootewa? Ene mete nemi useyimo utoni, nemimbo ko yomoowa bine?
Elo ewolo.
5 Ngundilo etoni, Yesusndo Nikodimaslo mande gumi ewolo. Hamoo
oolengo, no geno eteno. Oni ene sono (kundingiyi), ko Yuka Kundingiyimo
nguya, keda ma tunootelo ngu, ene Anutlo endega enengo oni simoo balelo
soboyelooteku, nguno ulo ma oluwa.
6 Oni ene eweyi nemimbo kedaga yeli tunootete. Ene Yuka Kundingiy-
imbo oni newendemo ulo, ngundo yeni keda tunootewa.
7 Ge nondo mandega geno etenoku, ngulo ingondudu ulungga telo, ma
sosolewelo. Ye komo yengo nowoondoye buniyo keda ngundiya tunooteyi!
8 Doogo ngu enengo ingonduduni keyolo, doogo yolo gulasina gulasina,
oololo ombulo tete. Ge kingo ngguyi nangge ingoote. Ene ndasinanggo
ombulo, ndasina oolouteku ngu, ge ma ingoote. Oni bidodo ko keda Yuka
Kundingiyimo tunootewanggoku nguya, ngundilo nanggelo ewolo.
9 Ene ngundilo etoni, Nikodimasndo gumi ewolo. Nga ooga nga ngu,
ndatelo telogo tunootewa?
10 Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ndatelo ngulo, ge Iserel onilo oo
etuyeloyingo oni, ge mande oo nga ma wilikolo ingoote?
11 Hamoo oolengo, no geno eteno. Noole oo kenolo ingootetoku, ngulo
mandeni yootunolo eteto. Ene noolendo mandega etetoku ngu, ye ingowelo
yokootenggo.
12 Nondo kuli mela ngalo oo nguno elo etuyelowonoku ngu, ye ngulo
nowoondoyemo hamoo ma tewolo. Ngulo nondo Sambo ende oo nguno
mande elo etuyelowanoku ngu, ndatelo telogo, ye nowoondoyemo hamoo
tewanggo?

13 Oni gula ene Sambono oolelo, Sambo ende oo damoni ma kenolo
ingowolo. Kini, Oni Nangoni, ngundo ene Sambo endemonggo ombuyingo,
ngundo nangge, Sambo ende damoni nenengo oolengo, ye etuyeloweloyim-
bolo ombuwolo.
14 Kulimi Mosesndo oni kini, kingo melako nguno sile gaboyiga telo,
de bodaga sanganimo yelo boolowoolo okootoni, oni ngu kenolo, ene ma
kumooyingo. Ngundilo nangge, Anutlo Nangoni Oni Kilalongo nguya, de
sanganimo yelo, okoolo boolowoowanggo.*
15 Oni simoo bale bidodo ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu,
ene suwoo suwoo sugi sugi keda gome oluweloyi, ngu yowanggo.
16 Yo, Anutndo oni simoo bale mela ngano ooloottenggoku, ngu bidodo
nowoondoyi ulungga telo, ngulo enengo Nangoni gulananggega, ngu oni
simoo bale yunowolo. Ene ngundilo tewongga nguno oni simoo bale bidodo
nowoondoyemo hamoo telo ngu, asa, ene ma oonatewanggo. Ene ngundilo
telo ngu, ene suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyiga ngu yolo, oni oni telo
oluwanggo.
17 Anutndo enengo Nangoni ngu melako ngano suleyootoni ombuwolo.
Ene oni simoo bale wilikoyelowelo ma ombuwolo. Kini, Anutndo ngu mela
ngalo oni simoo bale bidodo mbumbuwanonggo ko yoyoni elo, suleyootoni
ombuwolo.
18 Oni ene ataga newendemo hamoo teteku ngu, asa, Anut doongeyimo
oni nenengo tunootete. Ene oni ene newendemo hamoo ma teteku ngu,
Anut doongeyimo ene mbumbuwano oonatelo ooloote. Ndatelo ngulo, ene
Anut Nangoni gulananggega ngulo newendemo hamoo ma tewoku, ngulo
ene oonatewa.
19 Mande wilikoyingo damoni ngu ngandilo. Solu himi ngu kuli melako
ngano tunootewolo. Ene onindo ngu ooleliko oluwelo ingolo, ngulo ene
solu himi ngu yokootenggo. Ndatelo ngulo, enengo damoniye ngu biyomi
oolengo.
20 Yo, ngundilo oni simoo bale ngu ooleliko damoni biyomi ngu telo
oluwelo, gome ingootenggo. Ngundilo ngulo, ene solu himimo ombuwelo
ma ingootenggo. Ndatelo ngulo, enengo damoniye biyomi ngu solu himi
ngundo yootunoweloyi, ngulo ene yokootenggo.
21 Ene oni damoni hamoo teteku ngu, ene solu himimo nguno ombute.
Enengo damoni, enengo koni, ngu Anutya ko teteliku ngu, oni doongeyemo
tunoo kenowanggolo ewolo.

Sonoyeloyingo Oni Yondo Yesus, Ngulo Ewolo

22 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onikuya, Yudiya melasina
oolouwonggori. Nguno, Yesus enengo sulena oniya nguno oode, oni simoo
bale gidalega sono (kundingiyi) gemuyunolo oluwonggo.
23 Ngu naluno nguno, Ayinon ende ngu, Salim ende ngu tanggeyimo,
nguno Yondo nguya, oni simoo bale sono gemuyunowolo. Ngu melasina
nguno sono oowooyingga oolooteku, ngulo oni simoo bale suwoo suwoo
nguno mayelo, sono (kundingiyi) yowolo.
24 Ngu naluno nguno, Herodndo Yon yolo ya biyomimo ma yewolo.
25 Ngu naluno, longge mande gula Yonlo sulena oni, ko Yuda oni gulaya
ngu kewooloyemo tunootewolo. Ndatelo sono gemuweloyi, Yudalo da-
moningga ngu keyolo ngu, ene Anut doongeyimo, namboyi tunootewatolo
longgeyolo ewonggori.

---

* **3:14:** Ye silelo mande ngu Anutlo Mande Buk kulimi (Namba 21:4-9), nguno kandangelo ingowanggo.

26 Ngundilo telo, enengo sulena oni Yonno oololo ewonggori. Oo
etuyeloyingo oni, kuli geya oningga Yodan sono anduloko ootoolo, gedo
ngulo mandeni ewolo. Ngu oningga ngundo oni simoo bale sono (kindingiy-
imbo) sonowooyunootoni, simoo bale bidodo eneno ooloutenggolo ewong-
gori.
27 Ene ngundilo etoyi, asa, Yondo mandeye gumi ewolo. Anut Sambo
endemo oolooteku, ngundo oni gula oo ma inootoni ngu, asa, ngu oningga
ngu, ene mete ma yowa.
28 Nondo mandega yeno ewonomu, ye ngu kuli ingowonggo. No ngu
oningga, Anutndo oni noole ko yoyowelo elo sunggi yewokungga, ngu kini.
Ene no ngu, Anutndo ngu oningga ngulo ooleni yomosiyoyinoweloyimbolo
elo, koletelo no sulenelootoni ombuwono.
29 Ngu ngandilo. Ene oni gula bale yowaku ngu, asa, ngu balega ngu,
ene ngu simoongga ngulo baleyi. Ngu simoongga ngulo dobooyi ngu dikalo,
sodeyelo, ataga bale yowoku oningga ngulo mandeni ingolo, oni oni tewa.
Ngundilo nangge, no nguya nowoondonemonggo ngu oningga ombuyingo,
ngulo no oni oni ulungga teteno. Ataga ngu engge oolengo tunootete.
30 Hamoo oolengo, ngu oningga ngu (Yesus), ngulo oowooyi ngu komo
ulungga oolengo tunootetoni, nolo oowoone ngu komo ombulo bodaga telo,
ameno uwalo ewolo.
31 Oni Sambono awunonggo ombuyingo ngu, enengo damoni ngundo
mela ngalo damoniye ngu bidodo dagayeloote. Oni mela ngano tunooteteku
ngu, ene mela ngalomu. Ene mela ngalo oo ngulo nangge mandenilo tete.
Yo, hamoo, oni ene Sambo endemonggo ombuyingo ngu, enengo damoni
ngundo mela ngalo damoniye ngu bidodo dagayeloote.
32 Ene oo kuli kenowoku, ko ingowoku, ngulo elo yootunolo ete. Ene oni
gulado ngu mandega elo yootunooteku, ngu ma yolo dowoote.
33 Oni ene mande ngu gome ingolo, yolo dowoolo ngu, asa, ene yo elo
ewaku, ngu mandega nguno ngu, Anut ene hamoo mande nangge etelo
etuyelowalo ewolo.
34 Ngu oningga Anutndo suleyootoni ombuwoku ngu, ene Anutlo man-
deni nangge yootunolo ete. Ndatelo ngulo, Anutndo Yuka Kundingiyi ngu
ulungga oolengo inowolo.
35 Eweyimbo enengo Nangonimbolo gome ingolo, nowoondoyi teyinolo,
ngulo oo bidodo ene kandeyimo yelo inowolo.
36 Oni ene Nangonimbolo newendemo hamoo teteku ngu, ene suwoo
suwoo keda sugi sugi oluweloyiga ngudodo ooloote. Ene oni Nangonimbolo
mandeni ngu ma ingolo keyolo ngu, asa, ngu oningga ngu, Anutya nguno
keda ma oluwali. Kini, Anutlo sanggilininga ngu eneno oluwa.

4

Yesusndo Sameriya Mela Ngulo Balegaya Mande Ewoliyo

1 Ngu nalunggano nguno, Parisi onindo mande gula ngandilo ingowong-
gori. Yesusndo Yon dagalo, sulena oni oowooyingga oolengo yoyolo, sono
(kindingiyimbo) sonowooyunootelo ingowonggori.
2 (Ene Yesus enengombo ma sonoyelowolo. Kini, enengo sulena onindo
nangge oni sonoyelowonggori.)
3 Yesus ene Parisi onilo mandeye ngu ingolo ngu, ene Yudiya mela yokolo,
ene ootookoolo, Galili melako ko oolouwolo.
4 Yesus ngu ene ootookoolo, Sameriya mela kewoolokuli oolega ngu
keyolo oolouwolo.

5 Yesus ngundilo yade oololo, Sameriya mela ngulo ende gula oowooyi
Sayika, nguno tunootewolo. Ngu endega ngu namoko mela gula Yekobndo
enengo nangoni Yosep kuli inowolo.
6 Yo, ngu musiyonggano nguno, Yekobndo kuli sono melengga sewolo.
Yesus oole yade yade ombulo, moondeyi ogingoyingootoni, ngulo ene sono
melengga ngu tanggeyimo bibitewolo. Ngu nalungga ngu, sa kewoolo (12
Klok).
7 Ngu naluno nguno, Sameriya mela ngulo bale gula sono moondowelo
ombuwolo. Ene ombutoni, Yesusndo ngu balega ngu kenolo, ngandilo
ewolo. Sono bodaga nunootooga newelo ewolo.
8 Ngu naluno ngu, Yesuslo sulena oniku bidodo, oowali uliyowelo endemo
umukowonggori.
9 Yesusndo ngundilo etoni, asa, Sameriya balega ngundo gumi ewolo. Ge
ngu Yuda oni, ko no ngu Sameriya bale. Ngulo ge ndawugalo, nono sonolo
sumoo ete? Elo ewolo. (Ndatelo ngulo, Yuda onindo Sameriya oniya doboo
ma yelo, goboolo ma endeyootenggo.)
10 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo ngu balega nguya gumi ewolo. Ene
ge Anutndo oo kingo duwoo gunooteku, ngu ingolo ngu, ko nga oningga
ngando geno ete, sono bodaga nunootooga newe eteku, ngu nguya ingolo
ngu, gebana eneya ewa. Suwoo suwoo, keda oluweloyi sono ngu, no
nunootooga newe elo ewaku ngu, enendo suwoo suwoo keda oluweloyi
sono ngu gunootoni newa.
11 Ngundilo etoni, balega ngundo Yesuslo mandeni gumi ewolo. Oni
ulungga, ge sono moondoweloyi oo gula kini, nga sono melengga nga ngu,
mela newendemo oolengo amu. Ge sono suwoo suwoo keda oluweloyiga,
ngu ndanonggo yowa?
12 Yekobndo nga sono melengga nga ngu, selo yunowolo. Ngu enengombo
enengo simoongo, ko enengo nusagododo nga sonongga nga neloluwolo. Ge
noolengo osinayi, Yekob, ngu dagalo ulungga, bine? Elo ewolo.
13 Yesusndo balega ngulo mandeni ngu ingolo, gumi ewolo. Oni bidodo
nga sonongga nga nelo ngu, ene kootusina sonolo ko ingolo hahange-
wanggo.
14 Ene oni gula nondo sonongga nga inootoowe newaku ngu, asa,
ene sonolo bungeyi ko ma soliyetoni hahangewa. Nga sonongga nondo
inootenoku ngu, suwoo suwoo keda oluweloyi sonongga ngu newendemo
ngunonggo oolelo oolelo, ene sugi sugi oluwalo ewolo.
15 Ene ngundilo etoni, asa, balegaku enebana Yesusno ewolo. Oni
ulungga, ge ngu sonongga ngu, no nuno. Nunootoyi ngu, asa, kootusina,
no bungene soliyetoni, sonolo hahangelo, no sono moondowelo, ngano ko
ma ombuwanolo ewolo.
16 Etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Ge oolouya, kamengge ne-
gongoya, yalingo ela ela ngano ombuli! Elo ewolo.
17 Ngundilo etoni, balegakundo gumi ewolo. No kamene moole kini.
Etoni, Yesusndo balegakuyalo ewolo. Ge ngandilo ete, no kamene kini, ge
ngu hamoo oolengo ete.
18 Ndatelo ngulo, kuli ge kamesumoongge kandegula. Ataga simoongga
oolooteliku, ngu gengo kamengge oolengo kini. Gengo mandega eteku, ngu
hamoo oolengo etelo ewolo.
19 Etoni, balega ngundo Yesusno ewolo. Oni ulungga, ataga no ingooteno.
Ge Anutlo ingondudu ewo oni.
20 Noole osi sambanayimbo nga mela pulimo ngano gooboongoolo,
Anutno yambo mande tewonggori. Ene ye Yuda onindo ngu etenggo. Oni

gooboongoolo yambo mande teweloyi ngu, Yerusalemno nanggelo etenggo.
21 Baledo ngundilo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Ge bale, ge
komo nolo mande etenoku nga ingoya, nowoondogemo hamoo teni. Nalu
gula tunootetoningga ngu, ye nga mela pulimo ngano, ko ye Yerusalemno
nguya, awanayimo yambo mande ma tewanggo.
22 Ye ngu, oo ye ma ingootenggoku, nguno yambo mande tetenggo. Noole
Yuda onindo ngu oo ingootetoku, nguno yambo mande teteto. Ndatelo
ngulo, Anutndo ko yoyoweloyi koningga, ngulo ingonduduga ngu, noole
Yuda oni simoo bale kandenayimo ooloote.
23 Nalu gula tunootetoni ngu, ngu nalunggaku ngu ataga kuli tunoote-
woku nga! Oni bidodo hamoo yambo mande tewelo ngu, asa, ene komo
Yuka Kundingimbolo Awangga ngulo yanggangoni, damonimo, nguno
yambo mande tewanggo. Ene damoni ngundilo tetenggoku ngu, asa,
Awando ngundilo oni ngulo gome ingoote.
24 Anut ngu Yuka oolengo. Ngulo oni simoo bale komo Yuka Kundingiyi,
ngulo yanggangonimo ngu yambo mande tewanggo. Yo, ene komo Anutndo
damoni metemi tewelo ingooteku, ngu nangge teyi.
25 Ene ngundilo etoni, asa, balegakundo mandeni gumi ewolo. No
ingooteno. Mesayiya ombuwa. Ene Kristus, Anutndo noole ko yoyoweloy-
imbolo elo sunggi yewo oni, ngundo ombuya. Ene ombuteku naluno nguno,
ene oo bidodo etoni, noole ingowatolo ewolo.
26 Balega ngundo ngundilo etoni ngu, Yesusndo enengo mandeni gumi
ewolo. Ngu nondo nangge, no ataga geya mande eteloku nga! Elo ewolo.
27 Yesusndo balega nguya ngundilo etoni, asa, ngu naluno nangge, enengo
sulena oniku ombulo, yeyolo, ene ngulo ingondudu ulungga tewonggori.
Ene sulena oni gulado sumoo ewelo ma ingowolo. Ge ndawuga yowelo
erewete; ngundi, ge ndawugalo eneya mande eteli? Elo ingowolo.
28 Ariya, ngu balega ngu, enengo sono nggusi nguno yokolo, ene
kendutelo, endemo oololo, oni simoo baleno ewolo.
29 Ye ombuya, ande oningga ande kenoyi! Ene nondo oo kuli tewonoku,
ngu bidodo yootunolo ete. Ene Kristus bine? Elo ewolo.
30 Ene ngundilo etoni, ariya, oni simoo bale endemo oluwonggoku, ngu
bidodo ootookoolo, ende yokolo, Yesus tanggeyimo ombuwonggori.
31 Ngu nalunggano nguno, sulena onindo Yesusya oo neni elo, eriringolo
ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, ge komo oowali ne! Elo ewonggori.
32 Ene Yesusndo ewolo. No oowali gidalega moole, ye ngulo ma in-
gootenggo.
33 Ngundilo etoni, ngulo enengo sulena oni enengo nangge elo ingolo
ewonggori. Oni gulado bine, oowali kuli yolo, mayelo inowo? Elo
ewonggori.
34 Yesusndo enengo ingonduduye ngu kenolo ingolo, ngulo ene ewolo.
Nolo oowali ngu ngandilo. No komo oni no sulenelootoni, ngano ombu-
wonomu, ngulo ingonduduni ngu keyolo, enengo koni ngu temukowano.
Ngungga ngu, nolo oowali nenengo.
35 Yendo ngandilo etenggo. Kombo namolaya yokolo ngu, kono oowali
enggelo mandoni yemukootoni, yolo, ngu neweloyi nalu. Ene no yeno
eteno. Ye komo ootookooya, doongeteya, endeyoya, oowali koyi nga kenoyi.
Oowali kuli enggelo mandoni yemukowolo.*

* **4:35:** Oowali engge mandoni ngu oni simoo bale Anutlo mande keda ingolo, nowoondoyemo hamoo tewelo ingootenggo.

36 Oni oowali engge yooteku ngu, ene enengo uliyi yolo, ene suwoo
suwoo sugi sugi keda oluweloyi, ngulo oowali ngu gooboongoolo watayewa.
Ngundilo ngulo, oni oo imiteku, ko oni oo engge yooteku nguya, ene goboolo
oni oni tewali.
37 Ngundilo ngulo, nga mandega nga ngu hamoo. Oni gulado ngu, oo
yuwooyi imitoni, ko oni gulado ngu oowali enggelo mandoni yetoni, ngu
yoote.
38 Nondo kuli ye suleyelootoowe, ye ko telo oo ma imiyingomo, nguno
oowali enggelo mandoni yetoni yowanggo. Oni sungombo ko kuli yang-
gango ko tetoyi, oowali oolelo enggewoku ngu. Yendo ngu kongga nguno
ulo, oowali engge yowonggo. Yesusndo mande ngundilo ewolo.
39 Sameriya ende ulungga ngulo oni simoo bale oowooyingga oolengo,
balega ngulo mandeni ngu ingolo, ngulo ene Yesusno nowoondoyemo
hamoo tewonggori. Ndatelo ngulo, balega ngundo ewolo. Nondo kuli oo
biyomi telo endeyowonoku, ngu bidodo yootunolo emukootelo ewolo.
40 Ngundilo etoni, Sameriya endemo oni simoo bale ngu, ene Yesusno
ombulo ewonggori. Ge ombutooga nooledodo ngano oluwato. Ngundilo
etoyi, ngulo Yesusndo ngu endegano, nguno sa elaya oluwolo.
41 Sa elaya nguno oodoni, nguno ngu, oni simoo bale oowooyingga nguya
Yesusndo mande etoni, ngu ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori.
42 Ene ngu balega nguya ewonggori. Noole gedo etoyi ingolo, ngulo noole
nowoondonayimo hamoo ma tewootowolo. Kini, noole ngu noolengombo
enengo manggowoomo mandeni nguya ingolo, ngulo noole nowoondonay-
imo hamoo teteto. Noole ingooteto. Nga oningga ngando nangge, ene mela
ngalo oni simoo bale bidodo ko yoyoweloyi oni oolengolo ewonggori.

Yesusndo Gabman Onilo Tabango, Ngulo Nangoni Yomosiyowolo

43 Ngu sa elayaga nguno yokolo, ene ootookoolo Sameriya ende yokolo,
yade yade ooleko oololo, Galili melako tunootewolo.
44 Yesus enengombololo ewolo. Anutlo ingondudu eyingo oni ngu, enengo
ende damonimo oowooye bingami ma tunootewalo ewolo.
45 Ngundilo elo, Yesus ene yade oololo, Galili melako tunootewolo. Ene
tunootetoni, Galili oni ngundo Yesus kenolo, ene oni oni tewonggori.
Ndatelo ngulo, ene nalu kundingiyi nguno Yesusndo Yerusalemno ko oo
tewoku, ngu ene nguya oololo kenowonggori.
46 Ngundilo telo, Yesus ene Kena ende Galili mela nguno mayelo tunoote-
wolo. Ngu endega nguno ene kuli sono yowoolengootoni, Wayin tunoote-
wolo. Ngu melako nguno ende gula oowooyi Kaperniyam. Nguno Gabman
onilo sobosobo tabango gula oluwoku, ngu enengo nangoni ngu sayidodo
oluwolo.
47 Ngu oningga ngundo Yesuslo mandeni ingowolomu ngu, Yudiya mela
yokolo, ene mayelo, Galilino ooloote, elo etoyi, ingowolo. Ngulo, ene Yesus
tanggeyimo oololo ewolo. Ge komo ombuya, nolo nangone kumoowelo
namoko tete. Ngulo ge ombuya, yomosiyootooga mete tenilo ewolo.
48 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo ewolo. Ene yeno Anutndo oo sungo
gula onindo ma teweloyim teteku, ngu kenolo, ngulo ye nowoondoyemo
hamoo ma tetenggolo ewolo.
49 Yesus ngundilo etoni, asa, Gabman onilo sobosobo oni tabangongga,
ngundo Yesusno ewolo. O oni ulungga, ge komo sodedo Kaperniyam
endemo ombu, no nangone kumoowelo teteku nga! Elo ewolo.
50 Tabango oningga ngundo ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ge
mete oolou, gengo nangongge ngu keda oluwa. Ene ngundilo etoni, asa,

ngu oningga ngu, ene Yesuslo mandeni ngu ingootoni, hamoo tetoni, ngulo
ene oolouwolo.
51 Ngu oningga ngu ene ooloutoni, enengo yano sulena oni ooleko
yeyootoni, ngundo ewonggori. Gengo nangongge keda oolootelo ewonggori.
52 Ngundilo etoni, ngulo enengo sulena oniku sumoo yunolo ewonggori.
Kuyowo ndawunalunggano ene sayimbo yokootoni, ene metemi tewo? Ene
ngundilo etoni, enengo sulena onikundo gumi ewonggori. Ene kuyowo
sa gaboyi ngu nalu gulananggemo (1 klok), moondeyi gookingo ulunggaku
yokootoni, mete tewo.
53 Ngundilo etoyi, eweyi ingoyingo, kuyowo ngu nalunggano nguno
nangge, Yesusndo gengo nangongge ngu keda oluwa, eneno ewolo.
Ngundilo ngulo, ene Yesusno newendemo hamoo tetoni, enengo keyimo
oniku nguya eneno nowoondoyemo hamoo temukowonggori.
54 Ngu naluno, Yesus ene Yudiya mela yokolo, Galili melako mayelo,
nguno ene oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu tambu elayayiga,
nguno tewolo.

5

Yesusndo Betsayida Sono Koongewomo Sayi Oni Gula Yomosiyowolo

1 Yuda onilo nalu kundingiyi gula tunootetoni, ngulo Yesus ene
Yerusalemno oolouwolo.
2 Yerusalem ende oonggoo pawa ngulo yamako ngu oowooyi, Sipsiplo
yamako. Ngu yamakongga ngu tanggeyimo nguno sono koongeyingo gula
oluwolo. Ngu Hiburu mandeno ngu oowooyi Betsayidalo ewolo. Ngu sono
koongewongga ngu, dabemimo ya tookoododo kandegula oluwolo.
3 Ngu ya tookoododo nguno, sayi oni oowooyingga oolengo oluwonggo.
Oni doongeye kilingomu, oni kekandeye nggiminggameyimu, ko kekandeye
bingo yeyingo oni, ngudodo nguno oluwonggo.
4 Nalu gidalegano, Anutlo Sambono Engel ngundo ombulo, sono newen-
demo ulo, sono tetoyi, lolingolo, ikakowoowolo. Oni gula ene koletelo
oololo, sonono uwaku ngu, enengo sayini kinitetoni, mete tewa.
5 Ngu musiyomo nguno, oni gula ngu ya tookoododono oluwoku, ene
sayidodo oodoni, mooma onibiga kande elaya kengga kegidembolo kabusa
(38) nguno oluwolo.
6 Yesusndo oningga ngu kenootoni wetolo oodoni, ene ingowolo. Nga
oningga nga, ene nalu pelungga ene sayidodo oluwolo. Ngundilo ingolo,
Yesusndo oni sayidodoga nguya sumoolo ewolo. Ge gengo gowege ngu gome
metemi tewelo ingoote, bine? Elo ewolo.
7 Ene ngundilo sumoo etoni, sayi oninggakundo Yesuslo mandeni gumilo
ewolo. Oni ulungga, sono koodo oolelo ikakooteteku naluno ngu, oni
gula no hooloowenelolo, noyolo sonono noyeweloyi kini. No nenengombo
oolouwelo ooloutoowe, oni sungombo oololo, no daganelolo, enendo
sonono koletelo oololo utenggolo ewolo.
8 Etoni, asa, Yesusndo ngu oni sayidodoga nguya ewolo. Ge ootookooya,
gengo yaba, oo ngu yoya, dikaya ooloulo ewolo.
9 Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge ngu sayi oningga ngulo goweyi
mete tetoni, ene ootookoolo, enengo yaba oo ngu yolo, dikalo oolouwolo.
Ngu kongga ngu Sabat nalu kundingiyimo tewolo.
10 Yuda tabango onindo, oni sayidodoga ko mete tewokungga nguya
ewonggori. Ataga ngu nalu kundingiyi (Sabat). Moseslo mamana mandeno
ngu, ge gengo yaba koolowoolo endeyoweloyi nguya loogulo ewonggori.

11 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, ngu oni sayidodoga mete tewokungga,
ngundo mandeye gumi ewolo. Oningga no yomosinelootoni mete
tetenokungga, ngundo elo, nono ete. Gengo yaba oo ngu yoya, koolowooya
ooloulo ewolo.
12 Ngundilo etoni, Yuda onindo sumoo inolo ewonggori. Ndawu oning-
gado geno ete, ge gengo yaba yoya, koolowooya ooloulo ete? Elo ewonggori.
13 Ene ngundilo sumoo etoyi, oni goweyi mete tewokungga ngu, ene
onendo tewoku ngu ma ingowolo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale oowooy-
ingga oolengo oodoyi, Yesus ene ngu kewooloyemonggo kuli toongewolo.
14 Kootusina, Yesusndo ngu oninggaku goobooyingo yano kenolo ewolo.
Ataga ngu ge mete tewoku nga, ge mbumbuwa gula ma tewelo. Kinitetoni
ngu, kowuli gula ulungga oolengo ge moondegemo tunootewalo ewolo.
15 Ariya, ngu oningga Yesuslo mandeni ingolo ngu, ene oololo, Yuda onino
ewolo. Nga oningga ngando no yomosinelowoku, ngu oowooyi Yesuslo
ewolo.
16 Ngundilo etoni, Yuda onindo ngunonggo Yesus yombuliyoweloyimbolo
damoni yewonggori. Ndatelo ngulo, ngu ooga ngu Sabat nalu kundingiyimo
nguno tewoku ngulo.
17 Ene Yesusndo mandeye gumilo ewolo. Awanembo ngu nalu bidodomo
ko telo oolooteku, ngundilo ngulo, no nguya ko tewanolo ewolo.
18 Ngundilo etoni, Yuda onindo ngu ene komo Yesus uleyi kumooweloy-
imbolo yanggango yewonggori. Ndatelo ngulo, Yesusndo Sabat nalungga
ngulo mamana mande ngu yombuliyolo, ko nguya Yesusndo ete. Anut
ngu enengo eweyi oolengolo ewolo. Ngu mandega eteku, nguno ngu,
enengombo Anut ngundilo tunootete.

Anut Nangoni Ngu Ene Ko Teweloyi Sunggidodo

19 Ariya, Yesusndo Yuda onilo mandeye gumi ewolo. Hamoo oolengo, no
yeno eteno. Nangonimbo enengo ingondudunonggo oo gula ma tewa. Kini,
ene oo eweyimbo tetoni kenowoku, ngu nangge tete. Eweyimbo oo bidodo
teteku, ngu enengo Nangonimbo nguya ngundilo nangge tewa.
20 Eweyimbo Nangonimbolo gome ingolo, nowoondoyi teyinolo, ngulo
ene oo bidodo gome etungootoni, Nangoni nguya tete. Eweyimbo ko nga
dagalo ulungga nguya etungootoni tewa. Nguno ye nowoondoye soliyokolo,
ingondudu ulungga ingowanggo.
21 Eweyimbo oni kumooyingomu yokutuwootoni, ootookootoyi, keda
oluweloyi ngu yunoote. Ngundilo nangge, Nangonimbo nguya, ene keda
oluweloyiga ngu yunowelo ngu, ene mete keda yunoote.
22-23 Eweyi Anutndo oni gulalo mandeni ma wilikoote. Kini, oni wil-
ikoweloyi ko ngu bidodo enengo Nangoni kuli inowolo. Ndatelo ngulo, oni
bidodo Anut oowooyi bingami elo okootenggoku, ngundilo nangge, enengo
Nangoni nguya ngundilo oowooyi bingami elo okoowanggolo ingoote. Oni
ene Nangoni oowooyi bingami ma elo okooteku ngu, asa, ene Eweyimbo,
Nangoni suleyootoni ombuwoku, nguya oowooyi bingami ma elo okoote.
24 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni ene nolo mandene ingolo, keyolo,
Anutndo sulenelowoku, nguya newendemo hamoo tewaku ngu, asa, ngu
oningga ngu, ene keda sugi sugi oluwa. Yo, hamoo, ngundilo oningga
ngu Anutndo oni nenengo etekungga ngu, kootusina, Anutndo ene ko ma
wilikowa. Kini, ene Anutya keda oluwali.
25 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Nalu tunooteweloyi ngu, ataga kuli
tunooteteku nga, oni kumooyingo ngu, ene Anut Nangoni ngulo manggowo
ingolo ngu, asa, ene suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yowanggo.

26 Eweyi enengombo ngu oni simoo bale yoyeni, keda oluweloyi ngu
tunootete. Ngu yanggangongga ngu nangge Nangoni inootoni, ngulo ene
nguya keda oluweloyiga ngu oni simoo bale yunoote.
27 Ene Oni Nangoni, ngundilo ngulo, Eweyimbo oni wilikoweloyi kongga
ngu ene inowolo.
28-29 Ngu hamoo, tunootewelo yi naluno tunootetoni ngu, oni bidodo
kumooyingomu meleno oolootenggoku, ngu ene nenengo manggone ingolo
ootookoolo, endeloko oolewanggo. Yo, hamoo, oni ene damoni gome
nenengo endeyolo oluwonggoku ngu, ene keda ko ootookoolo Anutya sugi
sugi oluwanggo. Ene oni damoni biyomi telo oluwonggoku ngu, ene ko
ootookoolo, mandeye wilikoyingo onino oololo, dikalo, ngunonggo ene
Setanlo ende biyomi nguno sugi sugi oluwanggo. Ye ngulo ma soliyokolo
tewelo.

Oni Gidalegado Yesuslo Mandeni Yootunolo Etenggo

30 Yesusndo Yuda oni tabango nguya mande ngandilo ewolo. No
nenengombo nenengo ingondudunemonggo oo gula ma tewano. Kini,
no Awanonggo mande ingowonomu ngu nangge keyolo, no oni wil-
ikoyelowano. Nolo mande wilikoyingo ngu nenengo oolengo. Ndatelo
ngulo, no nenengo ingondudune ma keyooteno. Kini, Awando no su-
lenelootoni, ombuyingongga ngulo manggowo nangge keyolo ko teteno.
31 Ene no gulanangge, nondo nangge nenengo mandene wesiyolo elo ngu,
asa, ngu mandega wesiyolo ewonoku, ngu hamoo kini.
32 Ene gula (Anut) nguya oolooteku, ngundo ene nolo mande elo
yootunoote. Ngu nolo mandega ewoku, ngu hamoo oolengolo ingooteno.
33 Kulimi, yendo oni gula suleyootoyi, Yonno oololo, ene nolo mande
wesiyolo etoni ingowonggo. Mande bidodo ingowonggoku ngu, ngu hamoo
mande nangge.
34 Oni dikalo, nolo mande, oowoone elo yootunootenggoku, ngulo no ma
ingondudu teteno. Ene nondo ngu Anutndo ye ko yoyoni elo, ngulo gome
ingooteno. Ngundilo ngulo, nondo nga mandega nga yeno etenoku, ngu
Yonlo koni ngulo mande ewolo.
35 Yon ngu solu ngundilo delo, oni simoo bale himi gomemo yunowolo.
Yengo nowoondoye ngu mete tetoni, ye nalu ootuwoo bodaga enengo
himimbolo oni oni tewonggo.
36 Ene nolo kone, damonine, oo sungo gula onindo ma teweloyim,
ngu ye kewooloyemo tewonoku, ngundo Yonlo mande hamoo ewoku,
ngu dagawolo. Ene ataga nolo damonine ngu nga yootunolo ete. Ko
bidodo awando no nunowoku ngu, no temukowano. Yo, hamoo, nondo
ko tetenoku, ngu enengombo oni simoo bale etuyelootoni, Awando no
sulenelootoni, no ombuwonolo ingowanggo.
37 Awando no sulenelootoni, ombuwonoku, ngu enengombo no
yootunonelolo, mande elo yunowolo. Yo, hamoo, ye enengo manggowo
bodaga ma ingolo, ko enengo omukumundoongo nguya ma kenowonggori.
Ene enengo mande ngu bukno ooloote.
38 Ene ye ngulo mandeni nowoondoyemo ngu ma ooloote. Ndatelo ngulo,
ye Anutndo no sulenelootoni ombuwonoku, ye ngulo nowoondoyemo
hamoo ma tewoowonggori.
39-40 Ye ngandilo ingootenggo. Anutlo mande so uyi nakangoyingo,
ngundo suwoo suwoo keda oluweloyi kedaga ngu yunootoni, suwoo suwoo
gome oluweloyilo etenggo. Ngundilo ngulo, ye mande bidodo ngu so uyi
nakango ngu newendemo oolooteku, ngulo koyi telo erewetenggo. Ene ngu

oo naka, ngu nolo yootunolo ete. Ene ye nono ombulo suwoo suwoo keda
oluweloyiga ngu ma yowelo ingootenggo.
41 No onindo bingamine eya okooyi elo, ma sumoo yunooteno.
42 Ene nondo ye ingooteno. Yendo ngu, yengo nowoondoyemo Anutno
hamoo ma telo oolootenggo.
43 No kuli awanembolo oowooyimo ombuwonoku, ene ye nolo mandene
ma yolo ingootenggo. Ene oni gula enengo oowooyimo elo ombuwaku ngu,
ye ngulo mandeni ngu ye hahangelo yolo ingowanggo.
44 Ye yengo bingamiye ngu yengo dobooguliyemonggo yootenggo. Ene
ngu bingamingga ngu Anutndo yunowelo ingooteku, ngu ye yowelo ma
ingootenggo. Ngundilo ngulo, ye nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo
nguya ma ingootenggo.
45 Ye nowoondoyemonggo ngandilo ma ingowelo, nondo Awano ye wil-
ikoyelowelo mande eweloyi kini elo, ma ingootenggo. Ye Mosesndo nangge
ye hoolooweyeloweloyi elo, ingondudu tetenggo. Kini, ngu ingonduduga
ngu nenengo kini. Mosesndo ngu yengo wilikoyeloweloyi oni.
46 Mosesndo nolo newendemo hamoo tewolo. Ngulo ngu, ye Moseslo
mande nowoondoyemo hamoo telo ngu, ye nolo mandene nguya nowoon-
doyemo hamoo tewanggo. Ndatelo ngulo, Mosesndo ngu ene nolo mandene
nakangowolo.
47 Ene ye Mosesndo mande nakangoyingo ngu nowoondoyemo hamoo
ma telo ngu, ye ndatelo telo ngu, ye nolo mandene ngalo nowoondoyemo
hamoo tewanggo? Ye ereremo kini! Ewolo.

6

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo 5,000 Oowali Yunowolo (Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

1 Ngu mandega ngu kinitetoni, Yesus ene Galili mela ngulo sono
koongeyingo oowooyi Tayibiriyas, (Galili) ngu anduloko nguno ulelewolo.
2 Nguno ulooletoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ngundo Yesus-
ndo oo sungo gula onindo ma teweloyim sayi onino tetoni, ngulo ene Yesus
kenolo, keyolo endeyowonggori.
3 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo enengo sulena onikuya pulimo oolelo,
nguno bibitewonggori.
4 Ngu naluno nguno, Yuda onilo Pasowa nalu kundingiyi, ngu namoko
tete.
5-6 Yesus doongetelo, endeyolo, oni simoo bale oowooyingga oolengo yey-
ootoni, ene tanggeyimo ombuwonggori. Ombutoyi, Yesusndo oo teweloyi
kuli ingolo, ngulo ene Pilip tewoongolo, ngandilo sumoo ewolo. Noole
oomanongoyingo ndanonggo uliyolo, nga oni simoo bale nga yunootooye
newanggo? Elo ewolo.
7 Pilipndo mandeni ngu ingolo, gumilo ewolo. Noole sa nalu onibiga (200)
ko tetooye ngu, ko ngulo uliyi yowatoku, ngundo nga oni simoo bale ulungga
ngalo oomanongoyingo bodaga uliyootooye, ma mete tewa. Hamoo oolengo
kinilo ewolo.
8 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena oni gula, oowooyi Enduru, ngu
Sayimon Pita koneyo, ngundo Yesusnolo ewolo.
9 Simoo kosiyi gula nooledodo ngano oolooteto. Ngundo ene oomanon-
goyingo kandegula ko iso elaya bodaga nguya moole. Ene ngundo oni simoo
bale ngandilo ulungga nga ma mete tewalo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo ewolo. Simoo baleno etoyiga, ene
bibiteyi, so gome gome nguno oluwolo. Ene ngundilo etoyi ngu, asa,

oniku nguno bibitewonggori. Ngu simoo ngu bidodo gooboongootoni, ngu
ulungga oolengo (5,000).
11 Oni simoo bale bibitemukootoyi, Yesusndo ngu oomanongoyingoku
yolo, Anutno esetelo, enengo sulena oni yunootoni, ngundo bayetelo, oni
simoo bale yunowonggori. Ngundilo telo, Yesus ene iso elayagaku nguya
yolo, Anutno esetelo, bayetelo yunootoni, nelo, ene useye mete tewonggori.
12 Oowali netoyi mete tetoni, asa, Yesusndo enengo sulena onikuno ewolo.
Ye oowali netoyi sosolango gumgum oolooteku, ngu yoya, ngu gula ma
yokootoyi biyomi yewelo ewolo.
13 Ngundilo etoni, ene oowali oomanongoyingo gumgum gooboongoolo,
siliyootoyi, si kande elaya kegidembolo elaya hangewolo. Ngu oowali
oomanongoyingo kandegulaga, ngu netoyi, gumi oodoni, ngundilo siliy-
owonggori.
14 Oni simoo bale ngu oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu Yesusndo
tetoni kenolo ewonggori. Hamoo oolengo, nga oningga nga, ene Anutlo
ingondudu eyingo oni Mosesndo sobowooyi, elo ewoku, ngu nga oninggaku
nga! Elo ewonggori.
15 Ene ngundilo etoyi ngu, ariya, Yesus ene ingowolo. Oni simoo baledo
ene dowoolo, enengo mela nga oo bidodo sobosobo ulungga yeweloyimbolo
ingowonggori. Ngundilo ngulo, Yesus enesu nangge oololo, mela pulimo
oolewolo.

Yesus Sono Koongeyingo Sanganiwoole Oolouwolo (Matiyu 14:22-33; Mak 6:45-52)

16 Ngu nalungga ngu suwoo tetoni, Yesuslo sulena oniku sono koongeyin-
gomo uwonggori.
17 Ene wanggo gula sanganimo oolelo, ene sono koongeyingo ke-
woolo oolengowoole oolouwonggori. Ene Kaperniyam endemo ulelewelo
ooloutoyi suwootewolo. Suwootetoni, Yesus eneno ma tunooteyingo.
18 Ngu naluno nguno, doogo yanggango ulungga oolengo yootoni, sono
koongeyingonggaku dookelo, pigipokuli ulungga yewolo.
19 Ene wanggo woosoolo bodaga yowoko (Kilomita) kandegula (5) ngundi
kandegula gidembolo gulanangge (6) ngundilo oololo ngu, ene Yesus
kenootoyi, sono koongeyingo sanganiwoole eneno ombuwolo. Yesus yade
oololo, wanggo tanggeyimo ombuwelo tetoni, ngulo enengo sulena oniku
sosoleyingo ulungga oolengo tewonggori.
20 Ene Yesusndo enengo sosoleyingo, ngu yeyolo ingolo, ngulo ene
sodedonangge ewolo. Ye ma sosolewelo! Nondo nangge, yeno ombutenoku
nga! Elo ewolo.
21 Ene ngundilo etoni, ariya, enengo sulena onikundo Yesus wanggo san-
ganimo oolenilo etoyi, ngulo ene sanganimo oolewolo. Ooletoni, wanggo
ngu naluno nangge, melangga sawelo ewonggoku, nguno tunootewolo.

Oni Simoo Baledo Yesus Erewewonggori

22 Sengetoni, oni simoo bale sono koongewo anduloko oluwonggo. Ene
ngandilo ingowonggori. Kuyowo wanggo gulanangge oodoni, nguno Yesus
ooletoni, ngu ma kenowonggori. Kini, enengo sulena oni ngundo nangge
wanggo ngu sanganimo oolelo sawonggori.
23 Ene ngu naluno nguno, wanggo gidega Tayibiriyas endemonggo ngu
mayelo, sakiko oni simoo bale oolootenggoku, nguno gosiyowonggori.
Ngu musiyonggano, nguno Yesusndo kuli oomanongoyingo Anutno esetelo
yunootoni, newonggoku melanggano nguno.

24 Oni simoo baledo, ngu Yesus enengo sulena oni nguya, ereweyelolo,
ene nguno ma yeyowonggori. Ene ma yeyolo, ngulo ene wanggo gidega
sanganimo oolelo, Yesus erewelo Kaperniyam endemo oolouwonggori.

Yesus Ngu Sambo Endebolo Oomanongoyingo Oolengo

25 Oni simoo bale ngu Yesus sono koongeyingo anduloko kenolo, sumoo
inolo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni ulungga, ge ndawu nalunggano
ngano mayewo? Elo ewonggori.
26 Ene ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesusndo mande gumi ewolo.
No hamoo oolengo, yeno eteno. Ye oo sungo gula onindo ma teweloyim,
nondo tetoowe tunooteteku ngu, ye ma kenolo ingolo, ngulo ye no
erewenelootenggo. Kini, ye no erewenelootenggoku ngulo damoni
ngandilo. Ye oomanongoyingo newonggoku, ngundo useye bakini yewoku,
ngulo ye no erewenelootenggo.
27 Ye oowali ngundilo biyomi yeweloyi, ngulo nangge, ma koyi telo
yowelo. Kini, ye komo oowali sugi sugi oluweloyi ngulo koyi teya yoyi. Ngu
oowalingga ngu Oni Nangoni ngundo ye yunowa. Yo, enengo eweyimbo
ngu kongga ngulo eneno elo sunggi yewolo ewolo.
28 Ngundilo etoni, enebana Yesusno sumoo inolo ewonggori. Noole komo
ndatelo telo, noole Anutlo ko ngu tewato? Elo ewonggori.
29 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Anutlo koni ngu
ngandilo. Ye komo nga oningga Anutndo suleyootoni, ombuyingo, ngulo ye
nowoondoyemo hamoo teyilo ewolo.
30 Ngundilo etoni, enebana Yesusno sumoo ewonggori. Ge ndatelo oo
sungo gula onindo ma teweloyiga ge tewaku, ngulo noole ngu kenolo, gengo
mandege ingootooye, nowoondonayimo hamoo tewa? Ge ndawu kongga
tete?
31 Noolengo osi sambanayi, ene kuli oni kini melako ootoolo, nguno ene
oowali gula yolo newonggori. Ngu oowalingga ngu oowooyi Mana. Anutlo
mandeno ngandilolo ewolo.
Ene Sambo endemo oowali ngu yunootoni, yolo newolo ewolo. *Eksodas 16:13-21*
32 Ngundilo etoyi, Yesusndo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno.
Mosesndo Sambo endemo oomanongoyingo ye ma yunowolo. Kini, nolo
Awane ngundo Sambo endemo oowali oolengo ngu ye yunowolo.
33 Nga oomanongoyingo hamoongga nga, ngu Anutndo Sambo endemonggo
oningga suleyootoni ombuyingongga ngu. Ombulo, ngundo keda oolengo
oluweloyi ngu oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu yunootelo
ewolo.
34 Ngundilo etoni, onikundo Yesusno ewonggori. Oni ulungga, ge komo
ngu oowali oomanongoyingongga ngu suwoo suwoo noole yunoyatolo
ewonggori.
35 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Nondo nangge, no suwoo
suwoo keda oluweloyi ngulo oomanongoyingo oolengo. Oni ene nono
ombulo ngu, ene oowalilo ko ma kumoowa. Ngundilo nangge, oni nolo
newendemo hamoo teteku ngu, ene sonolo ko ma ingolo hahangewa.
36 Nondo yeno eteno. Ye kuli no neyowonggoku, ene ye nono nowoon-
doyemo hamoo ma tewonggori.
37 Oni simoo bale bidodo ngu Awando no nunootoni, ene nono om-
buwanggo. Oni nono ombuwanggoku, ngu nondo ene ma oweyelootoowe,
sawanggo. Hamoo oolengo kini!
38 No Sambo Endemonggo ombuyingo ngu, no nenengo ingondudune
keyowelo ma ombuwonowo. Kini, no mela ngano ombuwonoku ngu, nolo

Awane, ngundo no sulenelootoni, ombuwonokungga, ngulo ingonduduni
nangge keyolo ombuwonowo.
39 No sulenelootoni ombuyingo, Awanengga ngulo ingonduduni, ngu
ngandilo. Oni simoo bale ene kuli no nunoyingo, no ngu gula ma yokowano.
Kini, no komo nalu sosowoomo ko yokutuyelootoowe, ootookoowanggo.
40 Nolo Awanembolo ingonduduni ngu ngandilo. Oni bidodo nangoni
kenolo, ngulo nowoondoyemo hamoo telo ngu, asa, ene suwoo suwoo
sugi sugi kedaga ngu yowanggo. Nondo kootusina nalu sosowoomo ko
yokutuyelootoowe ootookoowanggolo ewolo.
41 Yesusndo ewolo. No nangge, no nga oomanongoyingongga ngando
Sambo ende ngu yokolo, ombuwonoku nga! Yesusndo ngundilo etoni,
ngulo Yuda onindo ngu ingolo sanggili telo, mande mande ulungga eneya
ewonggori.
42 Enendo ewonggori. Nga Yesus oningga nga, ngu Yoseplo nangoni. Noole
enengo eweyi nemi nguya ingooteto. Ndatelo ngulo, ene ngandilo ete.
Nondo Sambo ende yokolo ombuwonowo, elo ete? Elo ewonggori.
43 Ene mande ngundilo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Yengo
nangge mande oowooyingga elo, ma boguwoolo oluwelo.
44 Oni gula kingo nono ma ombuwa. Kini, Awando no sulenelootoni,
ombuwonoku, ngu enengombo oni gula ingoyingo inootoni, ngunonggo ene
nono ombuwaku ngu, asa, nalu sosowoomo, nondo yokutuwootoowe, ene
ko keda ootookoowa.
45 Mande nga ngu, Anutlo ingondudu eyingo onilo nakayano ooloote.
Anutndo oni simoo bale bidodo etuyelowalo ewolo. *Ayisaya 54:13*
Oni bidodo ene Awalo mandeni ingolo yootenggoku ngu, asa, ene nolo
nguya ingootenggo.
46 Oni gulado ene no Awane kuli ma kenowolo. Kini, nga oningga ngando
nangge, ene Anut tanggeyimonggo ombuwoku, ngundo nangge ene Anut
kenolo oluwoli.
47 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni nolo newende hamoo tewaku ngu,
ene ngu suwoo suwoo sugi sugi keda oluwa.
48 Nondo nangge, no oowali oomanongoyingo oolengo suwoo suwoo keda
oluweloyiga ngu!
49 Kulimi yengo osisambayebo, ene oni kini melako oluwonggoku, nguno
ene Sambononggo Mana nelo, ene kuli kumoomukowonggori.
50 Ene nga oowali oomanongoyingo hamoongga, ngu Sambo endemonggo
yokootoni, melako ngano ombuyingongga nga, oni ngu nelo ngu, ene ma
kumoowanggo.
51 No nga oomanongoyingongga nga ngu, suwoo suwoo keda oluweloyiga
nga Sambo ende yokolo, melako ngano ombuwonowo. Oni gula ene ngu
oowali oomanongoyingongga ngu nelo ngu, ene suwoo suwoo keda oluwa.
Yo, hamoo, nenengo gowene nga ngu, mela ngalo oni simoo balelo woolo
yeweloyimbolo yunootoowe, ene nguno suwoo suwoo keda oluweloyiga
ngu yowanggolo ewolo.
52 Ngundilo etoni ngu, Yuda onindo enengo nangge longgeyolo ewong-
gori. Ndatelo ngulo, nga oningga ngando enengo songgiwi ngu noolendo
neweloyi yunowa? Elo ewonggori.
53 Ene ngundilo etoyi, ngulo Yesusndo Yuda oninolo ewolo. Hamoo
oolengo, no yeno eteno. Ye Oni Nangoni, ngulo songgiwi ma nelo, ko ye
ngu oningga ngulo daloni nguya ma nelo ngu, asa, ye suwoo suwoo kedaga
ngu yengombo ma yowanggo.

54 Oni ene nolo songgiwi nelo, ko dalone nguya newaku ngu, ene suwoo
suwoo gome keda oodoni, nondo nalu sosowoomo yokutuwootoowe, ko
keda ootookoowa.
55 Ndatelo ngulo, nolo songgiwine, ngu oowali oolengo, ko nolo dalone
ngu, neweloyi sono gome oolengo.
56 Oni ene nolo songgiwine, dalone nelo ngu, ene noya oodoni, no eneya
oluwalo.
57 Awa ngu ene suwoo suwoo sugi sugi oluweloyi keda ngudodo, ngundo
no sulenelootoni ombuwono. Ngulo ngu, no keda yanggango Awanemo
oolooteno. Ngundilo nangge, oni no nonelo ngu, ene ngunonggo yanggango
yolo, ene noya sugi sugi keda oluwalo.
58 Ngangga nga, ngu ene oowali oomanongoyingo oolengo Sambo en-
demonggo suleyootoni ombuwolo. Nga ngu kuli osi sambado oomanon-
goyingo nelo kumooyingo, ngundilo kini. Oni nga oomanongoyingongga
nga nelo ngu, ene suwoo suwoo keda sugi sugi oluwalo ewolo.
59 Yesusndo Kaperniyam ende ngulo goobooyingo ya newendemo, nga
mandega nga elo etuyelowolo.

Yesus Ene Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi, Ngulo Mande

60 Ariya, sulena oni oowooyingga Yesuslo mandeni ngu ingolo ewonggori.
Nga mandega nga ngu, kowuli oolengo. Onendo ene mete ingowa? Elo
ewonggori.
61 Ene Yesusndo newendemonggo ingooteku ngu, sulena onindo mande
ngulo boguwootoyi, ngulo ewolo. Nondo nga mandega etenoku, ngando
yengo ingonduduye yombuliyoote, bine?
62 Ariya, ye Oni Nangoni kuli Sambo endemo oluwoku, nguno ko ooletoni,
kenolo ngu, ye ndatelo ewanggo?
63 Yuka Kundingiyi, ngundo oni suwoo suwoo keda oluweloyi ngu
yunoote. Ene oni enengombo oni keda yunoweloyi ngu ereremo kini. Ene
nga mandega nondo ye yunolo etenoku nga ngu, ene Yuka Kundingiyi
ngundo yeni, ene suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu yeno oluwa.
64 Ene Yesusndo ene kulimimonggo oni ene kewooloyemo, nowoon-
doyemo hamoo kini ngu ingolo, ko kootusina, oni ngundo ene dowoolo,
mundi oni kandeyemo yeweloyi nguya, ene kuli ingowolo. Ngundilo
ngulo, ene ngandilo ewolo. Ye kewooloyemo nguno oni gidalega ngu, ene
nowoondoyemo hamoo ma tewolo ewolo.
65 Yesusndo mande ngu soweyolo ewolo. Ngu damoninggano nguno, no
yeno eteno. Ene Awando yo elo ma etoni ngu, asa, ngu oningga ngu ene
nono ombuweloyi nguya kini. Ewolo.
66 Yesusndo mande ngundilo etoni, ngulo enengo sulena oni ulungga ene
Yesus yokolo, enengo endemo ko sawonggori. Ene Yesus keyolo, ko ma
endeyowonggori.
67 Ngundilo tetoyi, Yesusndo yowoolengolo, enengo sulena oni kande
elaya kegidembolo elayaga, nguno elo ewolo. Ye nguya bine, no noyokolo
sawanggo? Elo ewolo.
68 Ene ngundilo etoni ngu, Sayimon Pitando gumi elo ewolo. Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi Ulungga, noole ndawu oninggano oolouwato? Gengo
mandege ngu suwoo suwoo keda gome oluweloyimbolo yunoote.
69 Noole nowoondonayimo hamoo tetoni, ngandilo kuli inooteto. Ge
nangge, oni kundingiyi Anutndo sulenggelootoni ombuwolo ewolo.
70 Yesusndo enengo sulena onikulo mandeye gumilo ewolo. Yo, hamoo,
nondo ngu ye kande elaya kegidembolo elayaga kuli logoyelowono. Ene ye

kewooloyemo nguno, oni gulano boolomboyoyingo biyomi eneno oolootelo ewolo.
71 Yesusndo ngu Yudas, Sayimon Iskariyoot nangoningga, ngulo ewolo. Ngu oningga ngu Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga ngulomu gula. Enendo kootusina Yesus dowoolo, me oni kandeyemo yetoni uleyi kumoowa.

7

Yesuslo Konedoboongombo Yesusno Nowoondoyemo Hamoo Ma Tewonggori

1 Ngu naluno, Yesus ene Galili mela nguwoole ko telo, oololo ombulo telo, ene Yudiya melasina ko oolouwelo ma ingowolo. Ndatelo ngulo, Yuda onindo ngu uleyi kumoowelo tewonggori.
2 Yuda onilo nalu kundingiyi, oowooyi Towimbo ya Tookoododo (Sel Ya) Nalu Kundingiyi, ngu namoko.
3 Ngundilo ngulo, enengo konedoboongombo Yesusno ewonggori. Ge komo ootookooya, nga endega nga yokoya, ge Yudiya melako oolou! Gengo sulena oni ngundo ene mete gedo ko teteku, ngu kenowanggo.
4 Oni gula ene tunoo oni doongeyemo oluwelo ngu, ene oo tewelo nguya, kombitelo ma tewa. Yo, ge ko oo nga tunoo tewaku ngu, asa, oni simoo bale bidodo doongeyemo ge tunoo dikalo, ko mete telo etuyelowalo ewonggori.
5 Yesus enengo konedoboongo nguya, Yesusno nowoondoyemo hamoo kini. Ngulo ene ngundilo ewolo.
6 Ngundilo ngulo, Yesusndo ewolo. Nolo nalune, ngu ma tunootewolo. Ene nalu bidodo ngu yengo naluye.
7 Mela ngalo oni simoo baledo yeya mundi ma tewanggo. Kini, ene ngu nolo me oni tewanggo. Ndatelo ngulo, nondo enengombo damoni biyomi tetenggoku, ngu yootunolo etenoku ngulo.
8 Yengombo oolouya, ngu nalu kundingiyingga ngu kenoyi. Kootusina no nguya nalu kundingiyingga nguno oolouwanoku, ene ataga no nguno, no ma oolouwanolo ewolo.
9 Yesusndo ngundilo elo, ngulo ene sa nalu gidega Galilino oluwolo.

Yesus Ene Tookoo Ya (Sel Ya) Yewoku Nalu Kundingiyi Ngu Kenowelo Oolouwolo

10 Yesus enengo konedoboongo ene nalu kundingiyi ngu kenowelo kuli Yerusalemno oolouwonggori. Kootusina, Yesus ene nguya Yerusalemno oololo, ene oni doongeyemo tunoo ma oolouwolo. Kini, ene tolige nalu kundingiyi nguno oolouwolo.
11 Yuda onindo, nalu kundingiyi nguno, ene erewelo ewonggori. Yesus oningga ngu ndano ooloote? Elo ewonggori.
12 Oni simoo baledo Yesuslo mande mande ulungga oolengo, enengo nangge ewonggori. Oni gidalegado, ene oni gome, etoyi, gidalegado ewonggori. Kini, ngu oningga ngundo simoo bale ganaganayelolo endeyootelo ewonggori.
13 Ene Yuda tabango onilo sosolelo, ngulo oni gulado Yesuslo mandeni tunoo ma elo endeyowonggori.
14 Nalu kundingiyi ngu kewooloko, Yesus ene goobooyingo ya ngulo yasiliko ulo, oni simoo baleno mande elo etuyelowolo.
15 Yuda oni mandeni ngu ingolo, ngulo ingondudu ulungga telo ewonggori. Nga oningga nga, ndanonggo ingoyingo nga yolo, ete? Ene kuli ngu oo ngulo ingondudu yowelo ma Skul tewolo ewonggori.

16 Ngundilo etoyi, Yesusndo enengo mandeye gumi ewolo. Nga mandega
nondo yeno etenoku nga, nolo mandene kini. Nga mandega nga ngu,
Anutlomu. Enendo no sulenelootoni, no ombuyingo ngulo mandeni eteno.
17 Ene oni gula Anutlo mandeni keyolo ingowelo ngu, ngu oningga ngu,
ene nga mandega elo etuyelootenoku, ngalo damoni ingowa. Ene ngandilo
ingowa. Nga mandega nga, ngu Anutlo ingondudunonggo bine, ngundi no
nenengo ingondudunemonggo eteno bine, ngu wilikoya ingoyi.
18 Oni enengo ingondudunimonggo, mande mande ewaku ngu, ene
nguno oowooyi bingamidodo teweloyim tete. Ene oni ene suleyootoni,
ombuyingongga ngulo oowooye bingami elo okoowaku ngu, asa, ene oni
nenengo oolengo telo, ene ebe ganagana ma ewa.
19 Kulimi Mosesndo mamana mande ye yunowolo. Ene ye kewooloyemo
nguno oni gulado ngu mamana mandega ngu ma keyoote. Ndawugalo, ye
no nulewelo ingondudu tetenggo? Elo ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, simoo baledo mandeni gumi ewonggori. Geno
oo yuka biyomi gula oolooteku ngu! Onendo ge guleni kumoowa? Elo
ewonggori.
21 Ene ngundilo etoyi ngu, Yesusndo mandeye gumi ewolo. No kuli
oo sungo gula onindo ma teweloyi ngu tewonoku, ye ngu kenolo ngulo
soliyokowonggo.
22 Mosesndo goweye doongoolo, yomosiyoweloyi mande damoningga
ngu, ye yunowolo. Hamoo, ngu damoningga ngu Mosesno ma tunootewolo.
Kini, ngu damoningga, ngu osi sambano tunootewolo. Ene yendo ngu yengo
nangosumooye ngu, Sabat naluno nguya goweye doongootenggo.*
23 Yendo ngu Moseslo mamana mande ngu keyowelo ingolo, ye nango-
sumooye gula Sabat naluno tunootetoni ngu, asa, ye Sabat naluno goweyi
doongoolo yomosiyootenggo. Ariya, nondo ngu Sabat naluno nguno, no
oni gula sayidodomu yomosiyootoowe ngu, yendo ndawugalo ngulo noya
sanggili tetenggo?
24 Ye oo doongeyembo nangge kenolo, ngulo elo ma wilikowelo. Kini,
ye komo oo bidodo damoni gome nenengo nguno wilikowanggoku, ngu
metemilo ewolo.

Nga Oningga Nga Kristus, Binengga?

25 Yerusalem ende ngulo oni simoo bale gidalegado elo ewonggori.
Ndatelo ngulo, nga oningga nga nangge uleyi kumoowelo tetenggo?
26 Kenoyi, ene mande mande tunoo oolengo eteku nga, ene oni ululu
ngundo mande gula eneya ma etenggo. Ene nguya bine nga oningga nga
ene Kristuslo ingootenggo?
27 Ene noole nga oningga ngalo endeni ngu noole ingooteto. Kristus
tunootewelo naluno ngu, oni gulado ngulo endeni ngu kenolo ingoweloyi
kinilo ewolo.
28 Yesus ngu Tempel ya newendemo ootoolo ngu, onino mande elo
etuyelolo oode, ngunonggo ene manggalu telo ewolo. Yengo ingoyingoyemo
ngu nolo ingolo, ko nolo endene nguya ingootenggo. Ene no nenengo
ingonduduno ma ombuwono. Kini, Awando sulenelootoni, no ngano
ombuwono. Awa enengo damoni ngu hamoo oolengo, ene yendo ngulo ma
ingootenggo.
29 Ene nondo ngu Awane ingooteno. Ndatelo ngulo, no kuli eneya
oluwolo, enendo no sulenelootoni, ngano ombuwonolo ewolo.

---

* **7:22:** Moseslo mamana mandeno ngandilo elo ooloote. Yuda oni ene komo enengo nangosumooye ngu, nalu kandegula gidembolo kabusayi (7) nguno moondeye doongoolo yomosiyeloweloyi.

30 Ngu naluno, ene dowoolo ya biyomimo yewelo tewonggori. Ene Yesuslo
nalu ma tunootewoku, ngulo oni gulado Yesus dowoowelo ma tewonggori.
31 Ene oni simoo bale oowooyingga Yesusno nowoondoyemo hamoo telo
ewonggori. Kristus ombulo ngu, nga oningga ngando oo sungo gula onindo
ma teweloyim teteku, nga dagalo, enendo oo ulungga oolengo tewa, bine?
Elo ewonggori.

Tabango Onindo Yesus Dowooya, Ya Biyomimo Yeyilo Ewonggori

32 Parisi oni ingootoyi, oni simoo baledo Yesusya mande guladilo guladilo
ewonggori. Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeweloyi ngulo sobosobo
oni, ko Parisi oni nguya, ngundo enengo kumba ootuwoo oni gidalega
suleyelootoyi, Yesus dowoolo, ya biyomimo yewelo oolouwonggori.
33 Ngu naluno nguno, Yesusndo ewolo. Nalu bodaga nangge no yeya
oode, Awando sulenelootoni, no ombuwonokungga, ngu tanggeyimo no ko
oolouwano.
34 No oolouwanoku, ene ye no erewenelolo, ko ma neyowanggo. No
oolootenoku endegano nguno, ye nguya oolouweloyi kini. Ewolo.
35 Ene ngundilo etoni ngu, asa, Yuda oni enengo nangge mande mandelo
ewonggori. Ene ndawoole utoni, noole ene ko ma kenowato? Ene bine,
noolengo doboogulinayi, Girik oni, enengo mela kewoolokono ulo, nguno
Girik oni, mande yunolo etuyelolo oodoni, nguno noole ene ma kenowato?
36 Mande eteku, ngulo damoni ndatelo ete? Ene ngandilo ewolo. Ye no
erewenelolo, ye no ma neyowanggo. Nondo endega oolootenoku, nguno ye
nguya, ma oolouwanggolo ewolo.

37 Kundingiyi nalu wengangga, ngu enengo nalu kundingiyi ulungga.
Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo, dikalo, manggalu telo ewolo. Oni
oowooyingga sonolo ingoya ngu ene komo no tanggenemo ngano ombuya,
sono nga neyi.
38 Ngungga ngu, Anutlo mande so uyi nakangoyingo, ngundo ngandilo
ete. Oni ene nolo ingootoni newendemo hamoo telo oolooteku ngu, ene
newendemo ngunonggo suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyi, ngulo sono
ulungga oolelo ulooluwalo ewolo.
39 Yesusndo Yuka Kundingiyi oo ngulo ewolo. Oni simoo bale ene Yesusno
nowoondoyemo hamoo telo, ngundo ngu Yuka Kundingiyi yowanggo. Ene
ngu nalunggano nguno, Anutndo Yesus enengo dulidalini ngu yolo ma
teyinowolo. Ngulo ngu, Anutndo Yuka Kundingiyi nguya ma suleyootoni
ombuwolo.
40 Oni simoo bale gidalega, ngu mandega ngu ingolo ewonggori. Hamoo
oolengo, nga oningga nga ngu, ene Anutlo ingonduduni eyingo oni, noole
sobowootetokungga ngundolo ewonggori.
41 Ene ngundilo etoyi, gidalegado ewonggori. Ene Kristus Anutndo noole
ko yoyoweloyi sunggi yewo oni ngu! Ewonggori. Etoyi, ene oni gidalegado
ewonggori. Galili melako nguno Kristus mete tunootewakulo bine?
42 Kini, Anutlo mande so uyi nakangoyingo ngundo kuli ete. Kristus ngu
Dewitlo soweni ngulomu. Ngu Betelehem endemo nguno tunootewa. Ngu
endega ngu Dewitndo kuli oluwolo ewolo.
43 Ngulo ngu, simoo bale usowoolo, wata elayaga tetoyi, wata gulado
Yesusya sanggili telo, mundi tewonggori.
44 Yo, hamoo, oni gidalegado dowoolo, ya biyomimo yewelo ewonggori.
Ene oni gulado kandeyi sodedo Yesusno ma yelo dowoowolo.

45 Ngundilo ngulo, kumba ootuwoo oni ene Tempelno ko ooloutoyi, woolo
yeweloyi sobosobo onindo, ko Parisi onindo ene yeyolo ewonggori. Ye
ndawugalo, Yesus oningga ngu yolo ma ombuyingo? Elo ewonggori.
46 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, kumba ootuwoo onikundo mande gumi elo
ewonggori. Kulimi oni gulado ngundilo ingondudu mandega ande oningga
andedo mande eteku, ngundilo ma ewololo ewonggori.
47 Ngundilo etoyi, Parisi onindo sanggili telo, mande gumi ewonggori.
Enendo ye nguya ganayeloote bine?
48 Noole tabango oni, ko Parisi oni nga kewoolokono gula kenootoyi, ene
ngu Yesus oningga, ngulo newendemo hamoo tete, bine? Hamoo oolengo,
kini!
49 Ene nga oni simoo bale nga ngu, ene mamana mande ma ingootenggo.
Ngulo ene Anut doongeyimo kuli biyomi yemukowonggolo ewonggori.
50 Nikodimas ngu nalu gulano, Yesus tanggeyimo oolouyingo, ene nguya
ngu tabango oni ngulomu gula, ngundo sumoo ewolo.
51 Noolengo mamana mande ngando oni mandeni ma ingolo, nguno mete
wilikowa, bine? Kini, koletelo noole enengo mandeni wilikolo ingologo,
nguno ngu, noole mete oo enendo teteku, ngu gome oolengo ingowatolo
ewolo.
52 Ene ngundilo etoni ngu, asa, tabango onikundo mandeni gumi ewong-
gori. Ge nguya Galili oni, binengga? Anutlo mande nakangoyingomo
oolooteku, ngu gome kandangeya ingo. Anutlo ingondudu eyingo oni gula
Galili melako ma tunootewalo ewonggori.
53 Ariya, oni bidodo enengo yano ko oolouwonggori.

8

Ooleko Ooleko Bale Gula Yolo, Yesusno Mayewonggori

1 Oni simoo bale bidodo enengo yano samukootoyi, ene Yesus Olib pulimo
oolewolo.
2 Sengetoni suwoononggo, Yesus ene ootookoolo, Tempel yasiliko
oolouwolo. Nguno oni simoo bale bidodo Yesus tanggeyimo ombulo
gooboongootoyi, Yesusndo mande elo etuyelolo bibitelo oluwonggori.
3 Ngu naluno, mamana mande etuyeloyingo oni, ko Parisi oni, ngundo
ooleko ooleko bale gula enengo kameyi yano oodoni, ene oololo simoo
gulaya wedoni, kenowonggori. Ngundilo oo biyomi tetoni, ngulo kenolo,
yolo ombuwonggori. Oni Yesusya gooboongoolo oodoyi, ngu kewooloyemo
yeyi dikawolo.
4 Ene ngundilo telo, Yesusno ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, nga balega
nga ngu enengo kameyi oodoni, ene oololo, simoo gidalegaya bosebalese
telo endeyootoni kenowonggo.
5 Moseslo mamana mande ngundo nooledodo ngandilo ete. Bale gula
ngundiya tetoni nga ngu, asa, digi yoya, yudoyiga kumooyilo ewolo. Ene
gedo ngu ndatelo ete? Elo ewonggori.
6 Ene Yesus tewoongowelo elo ngundilo tewonggori. Ene nguno Yesus-
ndo mande biyomi gula etoni, ene ngunonggo Yesus yolo, mande wil-
ikoyingo onino yelo, ene ganangolo, mande ebe ganaganangga etoningga
ingowootolo tewonggori. Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesus ene nenetelo,
melasina penggootelo, kandedibiyibo mela bungomo oo nakangowolo.
7 Ene ngundilo tetoni, tabango onikundo sumoo sumoo ulungga elo
oodoyi, asa, Yesusndo ootookoolo ewolo. Ye kewooloyemo nguno, oni gula
ene mbumbuwani kiningga, ngundo ene mete koleteya, digi yoya, nga
balega nga bungomo oolongoonilo ewolo.

8 Yesusndo ngundilo elo yokolo, asa, ene melako ko penggootelo, mela
bungomo ko nakangowolo.
9 Tabango oniku mande ngundilo ingolo, ene bidodo gulanangge
nangge endesina oolewonggori. Oni tabango ulungga ene mande da-
moni yelo ewoku, ngundo oolelo toongetoni, sungoku bidodo ende oolelo
samukowonggori. Yesusndo enesu nangge penggootelo oodoni, ko balega
ngundo nangge Yesus tanggeyimo dikalo oluwolo.
10 Yesus ootookoolo, dikalo, balegakuyalo ewolo. Bale, oni geya ewong-
goku, ndano? Oni gula ngano, gengo biyomingga, ngu eweloyi nguya kini,
bine? Elo ewolo.
11 Ene mande ngundilo etoni ngu, balega ngundo gumi ewolo. Oni
Ulungga, ngano oni gula kini. Etoni, Yesusndo gumi ewolo. No nguya gengo
biyomingga ngulo ma ewano. Ge toongelo, kootusina mbumbuwa gula ma
tewelolo ewolo.

Yesus Ngu Mela Ngalo Solu Himi

12 Yesusndo ene ko ewolo. No ngu mela ngalo solu himi. Oni ene no neyolo
kenelolo ngu, ene ooleliko ma endeyowa. Kini, enengo keda oluweloyiga
ngu, ene solu himidodo oluwalo ewolo.
13 Ene mande ngundilo etoni, asa, Parisi onindo Yesusdodolo ewonggori.
Ge, gengombolo mandege elo wesiyoote. Ngundilo ngulo, gengo mandege
ngu hamoo kinilo ewonggori.
14 Yesusndo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. Ngu hamoo, nondo
nenengo mandene yootunolo eteno. Ene nolo mandega ngu hamoo oolengo.
Ngundilo ngulo, no nenengombo ootookoolo ombuwonomu endega ngu
ingooteno. No nganonggo nguno oolouweloyi ngu, no ingooteno. Ene
yendo nolo ende damoni ngu ma ingootenggo. No ndawoole toongewanoku
nguya, ye ma ingowanggo.
15 Yendo ngu mela ngalo damonimo oni wilikoyelootoyi, ene nondo ngu
oni ma wilikoyelooteno.
16 Ene nondo oni wilikowelo ngu, no oni gome nenengo wilikowano.
Ngundilo ngulo, nondo noso nangge oni ma wilikoyelooteno. Kini, Awane
no sulenelootoni ngano ombuyingongga, ngu noya goboolo ko tetelo.
17 Yengo mamana mandeno ngu ngandilo ooloote. Oni elaya enengo
mandeyali elo wesiyooteliku, ngu gulanangge etoli ngu, asa, ngu oni elayaga
ngulo mandeyali, ngu hamoolo ewolo.
18 No nenengo mandene wesiyolo etoowe ngu, Awando no sulenelootoni
ombuwonomu, ene nguya nolo mande wesiyolo etelo ewolo.
19 Ene ngundilo etoni ngu, asa, ene Yesusno sumoo ewonggori. Gengo
Awangge ndano ooloote? Etoyi, Yesusndo mandeye gumi ngandilo ewolo.
Ye nolo ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye nolo Awane nguya ma ingootenggo.
Ene ye nolo ingolo ngu, ye Awanembolo nguya ingowanggolo ewolo.
20 Yesusndo nga mandega nga ngu, Beye yeweloyi ya gumimo ewolo.
Ene oni simoo bale Tempel ya newendemo oolootenggoku, ngu mande
elo etuyelolo oluwolo. Ene oni gulado ene dowoolo, ya biyomimo ma
yewonggori. Ngundilo ngulo, Yesuslo naluni ma tunootewolo.

Ye Nondo Endega Ooloutenoku, Nguno Ye Nguya Ma Oolouwanggo

21 Yesusndo ko ewolo. No toongetenoku nga, ye no erewenelolo ma
neyowanggo. Ye mbumbuwa telo oode ngu, asa, ye kumoowanggo. Ye
nondo musiyongga ooloutenoku nguno, ye ma oolouwanggolo ewolo.
22 Ngundilo etoni, Yuda tabango onindo enengo nangge mandelo ewong-
gori. Ndatelo ngulo, Yesusndo ete? Ye nondo musiyongga ooloutenoku,

nguno ye ma oolouwanggo, ete. Enengombo enengo uleni kumoowelo bine
ete? Elo ewonggori.
23 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye ngu ameno, no ngu
awuno. Yo, hamoo, ye ngu mela ngalomu, ene no ngu mela ngalomu kini.
24 Ngundilo ngulo, no yeno kuli ewonoku ngu. Ye kumootoyi ngu, yengo
mbumbuwa ngu yengomo oluwa. No tambu elaya yeno eteno. Ye no nga
oningga ngando yeno etenoku, ngu nowoondoyemo hamoo ma telo ngu,
ariya, ye kumootoyi ngu, yengo mbumbuwaye yengomo oluwalo ewolo.
25 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewonggori. Ge onendo?
Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Nondo, no nga oningga ngando no
kuli yeno ewonoku ngu!
26 No mande oowooyingga, no komo yengomo yengo damoniyemo ewono.
Nondo yengo damoniye ngu, mande wilikoyingo oni ngundilo mandeye
wilikowano. Ene oni no sulenelootoni ombuwonomu, ngu enengo damoni
ngu hamoo oolengo. Mande bidodo no eneno ingowonomu, ngu nangge, no
mela ngalo oni simoo baleno elo etuyelootenolo ewolo.
27 Yesusndo eweyimbolo mande ewoku ngu, Yuda onindo ngu nenengo
ma ingowonggori.
28 Yesusndo ewolo. Kootusina, yendo Oni Nangoni dowoolo,
boolowoowanggoku, ngu nalunggano nguno, ye nolo tunoo oolengo
ingowanggo. Nondo nenengo ingonduduno ko oo gula ma teteno. Kini,
no mande elo, wesiyolo etuyelootenoku nga ngu, Awando ene kuli no
etuneloyingo, ngu nangge eteno.
29 Awando no sulenelootoni, no mela ngano kuli ombuwonomu ngu, ene
Awa noya ooloote. Ene no ma noyokootoni, noso nangge ma oolooteno.
Kini, suwoo suwoo no Awando oo nondo tewelo ingooteku, ngu nangge
tetenoku, ngulo ene oni oni tetelo ewolo.
30 Yesusndo ngundilo etoni, oni simoo bale ulungga oolengo, enengo
mandeni ngu ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori.

Hamoo Mande Ngundo Oni Yeni Newende Imakelo Oluwa

31 Yesusndo Yuda oni ene kuli enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
nguno ewolo. Ye nolo mandene nga gome ingolo yolo, dowoolo, keyolo ngu,
ariya, ye ngu nolo sulena oni oolengo.
32 Ye ngu Anutlo hamoo mande ngu ingowanggo. Hamoo mande, ngundo
ye hoolooweyelootoni, yengo endeyoyingo ngu gome sobowoolo, nguno ye
kingo ko oni ma oluwanggolo ewolo.
33 Yuda onindo Yesuslo mande ngu ingolo, gumi ewonggori. Noole ngu
Ebarahamlo soweni. Noole nalu gulano, oni gulalo kingo ko oni ma tewooto.
Ndatelo ngulo, ge ngundilo ete, ge kingo ko oni ma oluwanggolo ete?
34 Etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno.
Oni bidodo mbumbuwa tetenggoku, ngu ene mbumbuwalo yanggangoni,
ngundo gosiyelolo wetumooyelootoni oolootenggo.
35 Hamoo, kingo ko oni ngu, ene ya sembuli ngulo nangoni ngundilo kini.
Kini, enengo nangoni oolengo, ngundo nangge ene suwoo suwoo sugi sugi
oluwa.
36 Ngulo ngu, Anut Nangoni, ngundo yengo mbumbuwa ngu andan-
geyunootoni ngu, asa, ngundo hoolooweyelootoni, ngunonggo yengo
mbumbuwalo yanggangoni ngu andangelo yokootoyi, ngundo ye ko ma
soboyelowelo.

37 No ingooteno. Ye Ebarahamlo soweni, ene nolo mandene nga ngu,
ye nowoondoyemo nguno ma ooloote. Ngundilo ngulo, ye no nuleyi
kumoowelo tetenggo.
38 No mande wesiyolo elo etuyelootenoku nga ngu, no kuli Awanembo
oo etunelootoni, kenolo ingowonoku, ngu elo etuyelooteno. Ene yendo ngu
yengo awayemonggo mande damoni yoyingo, ngu tetenggolo ewolo.
39 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewonggori. Noolengo
awanayi, ngu Ebaraham! Etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Hamoo ye Ebaraham
simoongo tetoni ngu, ye komo Ebarahamlo damoni ngu yoya keyoyi.
40 Nondo kuli hamoo mande bidodo Anutlo manggowoomonggo in-
gowonomu ngu, yeno elo etuyelowonoku ngu. Ene yendo ataga no nuleyi
kumoowelo tetenggo. Ebarahamndo ene damoni ngundilo ma tewolo.
41 Ye ngu yengo awayembolo mande damoni nangge tetenggo. Yesusndo
mande ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewonggori. Namo galodo ene
kuli bulibali endeyolo, nguno noole ma yomoowonggori. Hamoo oolengo,
noole ngu awanayi gulanangge, ngu Anut! Elo ewonggori.
42 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ngu hamoo, Anut ngu yengo
Awaye tetoningga ngu, asa, ye nolo nguya ingowanggo. Ndatelo ngulo, no
Anutya oode, ngunonggo no nenengo ingondudunemonggo ma ombuwono.
Kini, Anutndo no sulenelootoni, no ombuwolo.
43 Ndatelo ngulo, ye nolo mandene ngalo ma ingondudu telo, nowoon-
doyemo siliyootenggo? Ngulo damoni ngu ngandilo. Ye nolo mande nga
ingowelo yokolo, ngulo ye nowoondoye ukingootenggo.
44 Ye ngu, awaye Setan ngulo simoongo! Ye ngu awayengga ngundo yendo
oo tewelo ingootenggoku, ngu nangge tewelo gome ingolo, koyi tetenggo.
Kulimi ngu, ene oni yuleyi kumooweloyi, ngulo nangge oluwolo. Ene
damoni hamoo nenengo ngu ma keyowolo. Ndatelo ngulo, damoni hamoo
nenengo ngu eneno kini. Ene mande ebe ganagana eweloyi damoningga
ngulo sembuli oolengo.
45 Ngu damoningga ngunonggo nangge, ye nondo hamoo mande nga elo
etuyelootenoku, ye ngulo nowoondoyemo hamoo ma yolo siliyootenggo.
46 Ye kewooloyemo nguno oni gulado nondo mbumbuwa tewonoku,
ngu ingowoku ngu, ariya, wesiyoya etoningga noolengododo ngu wilikolo
kenowato. Ene nondo mbumbuwa ma teyingo tetoni ngu, ndatelo ngulo,
nondo hamoo mande elo etuyelootoowe, ye ngulo nowoondoyemo hamoo
ma tetenggo?
47 Hamoo, Anutlo simoongo ngu, ene Anutlo mandeni gome ingootenggo.
Ene ye ngu Anutlo simoongo kini. Ngundilo ngulo, ye enengo mandeni ma
ingootenggoku ngu! Elo ewolo.

Ebaraham Ma Tunooteyingomo, No Oluwonowo

48 Yuda onindo Yesuslo mandeni ngu ingolo, sanggili telo gumi ewonggori.
Noole hamoo oolengo, geno eteto. Ge ngu Sameriya ende ngulo oni gula.
Ngulo ngu, geno oomboolo biyomi gula oolooteku ngu! Elo ewonggori.
49 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo.
Nono ngano oo yuka biyomi gula ma ooloote. Kini, no nenengo Awanem-
bolo oowooyi bingami elo okooteno. Ene yendo nolo oowoone ngu
yombuliyootenggo.
50 No nenengo bingamine elo ma okooteno. Ene oni gulado (Anut) nolo
bingamine elo okoote. Ngu oningga ngundo nolo damonine wilikonelowa.
51 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni gula ene nolo mandene nga keyolo
ngu, asa, ene ma kumoowalo ewolo.

52 Yesusndo ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewonggori. Noole
ataga ingooteto. Geno oo yuka biyomi gula oolooteku ngu! Ebaraham
ngu kuli kumooyingo, ko Anutlo ingondudu eyingo oni nguya kuli ku-
moomukoyingo, ene gedo ngandilo ete. Oni gula ene nolo mandene gome
keyolo ngu, ene ma kumoowalo ete.
53 Ndatelo ngulo? Gedo bine noolengo osinayi Ebaraham dagate? Ene
kuli kumoowolo. Anutlo ingondudu eyingo oni nguya, ene kuli ku-
moomukowonggori. Gengombo ngu ge oone, elo ingoote? Elo ewonggori.
54 Yesusndo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. Nondo nenengo oowoone
bingami nangge okoowanoku ngu, asa, nolo oowoone bingamine ngu
kingo oo ngundilo tewa. Ene Awanembo nolo oowoone bingamine elo
okootekungga, ngu yendo noolengo Anut, elo etenggo.
55 Ene yendo ngulo ma ingootenggoku, ene nondo ngu, no ene ingooteno.
Ene nondo ene ma ingootenolo ewanoku ngu, asa, no yendo etenggoku,
ngundilo ebe ganagana oni tewano. Ene no enengo kuli ingootenoku, ngulo
ngu, no enengo mandeni ngu gome keyooteno.
56 Yengo osiye Ebaraham ngu, ene no tunooteweloyi nalune nga kenow-
elo, ene oni oni oolengo telo, sobowoolo hahangelo oluwolo. Ebaraham ene
kuli ingowoku hamoo oolengo no ombuwanolo, ene newendemonggo gome
ingowololo ewolo.
57 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo mande gumi ewonggori. Gengo
mooma onibi elaya kande elaga (50) kini, nguno ge Ebaraham kuli
kenowonolo ete? Hamoo oolengo kini! Elo ewonggori.
58 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Hamoo oolengo, no
yeno eteno. Kulimi oolengo, Ebaraham ma tunooteyingo naluno, no kuli
oluwonolo ewolo.
59 Yesusndo mande ngundilo emukootoni ngu, Yuda onindo sanggili telo,
digi yolo, ngundo Yesus ulewelo oolongoowonggori. Ene Yesusndo ngu oni
ngu kewooloyemonggo ene kombitelo, tolige oololo, Tempel yasili pawa ngu
yokolo, endesina oolewolo.

9

Oni Doongeyi Biyomi Kilingongga Oo Kenowolo

1 Yesus ngu ene oololo, oni doongeyi kilingo gula kenowolo. Ngu oningga
ngu nemimbo doongeyi kilingo ngundilo yomoowolo.
2 Yesus enengo sulena onikundo sumoo inolo ewonggori. Oo etuyeloyingo
oni, onendo mbumbuwa tetoni, ngulo nga oningga nga nemimbo ngandilo
doongeyi kilingo yomoowolo? Nga oningga enengombo mbumbuwa tetoni,
ngundi enengo eweyi nemimbo mbumbuwa tetoli, bine? Elo ewonggori.
3 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Nga
oningga ngando mbumbuwa ma tewo, ko enengo eweyi nemimbo nguya
mbumbuwa ma tewoli. Kini, nga ooga nga ngu, ngano Anutlo koni damoni
nguno tunoo oolengo teweloyim tunootewolo.
4 Mela himi oodoningga, noole komo Anutndo no sulenelootoni ombu-
wonoku, ngulo enengo koni tewato. Ndatelo ngulo, suwoo tunooteweloy-
imbolo ngu, oni gulado ene ko teweloyi kini.
5 No mela ngano oolootenoku naluno ngu, simoo balelo oole etuyeloyingo,
ngulo solu himilo ewolo.
6 Ngundilo elo, Yesusndo melako muketelo, muke ngu tetoni, nogoluyi
yetoni, ngu yolo, oni doongeyi kilingongga ngu doongeyimo yewolo.

7 Yesusndo ngu oningga nguya ewolo. Ge oolouya, Silowam sono
koongeyingo ngu gemulo ewolo. Silowam mandega ngulo damoni ngu
ngandilo. Ene suleyootoyi oolouwolo. Asa, ngu oni doongeyi kilingongga
ngu oololo, Silowam sonono sono gemulo ombutoni, doongeyi mete tetoni
doongetelo oo kenowolo.
8 Ngu oningga doongeyi kilingongga ngu, enengo ende goboolo oni,
ngundo ene kuli kenolo ingowonggori. Nga oningga nga, ene oni simoo
baleno bobeye oolo kalongoyelo, yemboongeloluwolo ingowonggori.
9 Oni gidalegado ewonggori. Yo, nga oningga ngando nangge. Etoyi,
gidalegado ewonggori. Kini, nga oningga ngandilo, ene ngu oningga ngu
gula. Etoyi, ene ngu doongeyi kilingo oningga ngu enengombo ewolo. Ngu
nondo nanggelo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni, simoo baledo oninggakuya ewonggori. Ndatelo
telo, ge doongengge mete tewo? Elo ewonggori.
11 Ngu oni doongeyi kilingongga, ngundo mandeye ngu ingolo, gumi
ewolo. Ngu oningga oowooyi Yesus elo etenggoku, ngundo no doon-
genengga nga, melako muketetoni, nogoluyi yetoni, ngundo no doon-
genemo nogolu yonggulumoolo sulenelolo ewolo. Ge oolouya, Silowam
sono koongeyingomo sono gemulo ewolo. Etoni, ngulo no oololo, sono
gemutoowe, doongene mete tetoni, no doongetewonolo ewolo.
12 Ene ngundilo etoni ngu, onikundo ngu oni doongeyi kilingongga nguya
ewonggori. Ngu oningga ngu ndano ooloote? Etoyi, ngu oningga ngundo
gumi ewolo. No watayi kinilo ewolo.
13 Ariya, ngu naluno, ene ngu oningga kuli doongeyi kilingongga ngu yolo,
Parisi onino oolouwonggori.
14 Ngu nalunggano nguno, Yesusndo mela yeni nogoluyi yetoni, ngundo
oni doongeyi yeni, mete teyingo nalungga ngu Sabat nalu.
15 Ariya, Parisi onindo sumoo inolo ewonggori. Ge doongengge ndatelo
telo, ko mete tewo? Ewolo. Etoyi, ngu oningga ngundo gumi ewolo. Ene
mela nogoluyi yolo, doongenemo yetoni, no sonono oololo sonowootoowe,
nguno doongene mete tetoni, no mete oo kenootenolo ewolo.
16 Ngundilo etoni, Parisi oni gidalegado ewonggori. Anutndo ngu oningga
ngu, ma suleyootoni ombuwolo. Ndatelo ngulo, ene Sabatlo mamana
mande ngu ma keyowolo. Etoyi, Parisi oni gidalegado ewonggo. Ndatelo tel-
ogo, mbumbuwadodo onindo, ngundilo oo sungo gula onindo ma teweloyi,
ngu tewa? Ngundilo elo, Parisi oni usowoolo, wata elaya tunootewoliyo.
17 Ariya, ngu naluno, Parisi onindo ko yowoolengolo oni doongeyi kilin-
gongga nguno ewonggori. Ngu oningga doongengge yeni mete tewokungga
nguya, ge ndatelo ete? Ewolo. Etoyi, enebana ewolo. Ngu oningga ngu, ene
Anutlo ingondudu eyingo oni gulalo ewonggori.
18 Ngu hamoo, kuli ngu oningga ngu, ene doongeyi kilingo oolengo, ene
ataga ngu doongeyi mete tete. Ene Yuda onindo ngulo nowoondoyemo
hamoo ma tewonggori. Ngulo ngu, oni doongeyi kilingongga, mete
tewokungga, ngulo eweyi nemi negoyelowonggori.
19 Ene oningga ngulo eweyi nemi sumoo yunolo ewonggori. Nga oningga
nga yali nangoyali, bine? Nga doongeyi ngundilo kilingo biyomi, nemi gedo
ngundilo yomoowoolo, bine? Ariya, ndatelo telo, ngulo ene ataga oo mete
kenowa? Elo ewonggori.
20 Ngundilo sumoo etoyi ngu, eweyi nemimbo mande gumi ewoliyo.
Noole ingootelo, nga ngu noolengo nangonali. Nemimbo yomootoni,
ngunonggo doongeyi ngundilo kilingo yeyingomu, ngu noole ingootelo.

21 Ene ataga ngano doongeyi mete teteku nga, ndatelo ngundilo tewoku,
ngu noole nguya watayi kini. Onendo doongeyi yeni mete tewoku, ngu
nguya noole watayi kini. Ene kuli oni ulungga ngulo enengo sumoo inoya
ingoyilo ewoliyo.
22 Oningga ngulo eweyi nemi ngu, Yuda onilo tabango oni ngulo sosolelo,
ngulo ene ngundilo ewoliyo. Yuda onindo mande gulanangge ngandilo elo
gosiyowonggori. Oni gulado, Yesuslo Kristus elo ewaku ngu, asa, Yuda onilo
tabango, onindo ngu oningga ngu, goobooyingo yanonggo owetoyi, oolelo
toongewalo ewonggori.
23 Ngu damoningga ngulo nangge, eweyi nemimbo ewoliyo. Ene kuli oni
ulungga nga, ngulo ye komo enengo sumoo inoya, mande nenengo oolengo
ingoyilo ewoliyo.
24 Ngu oni doongeyi kilingongga ngu tambu elayayigaku negongolo,
nguno ewonggori. Ge komo Anutlo oowooyimonggo, ngunonggo ge mande
nenengo oolengo, nooleno etooga ingowooto. Noole kuli ingooteto. Ngu
oningga ngu gengo doongengge yomosiyowoku ngu, ene mbumbuwadodo
oni! Elo ewonggori.
25 Ene ngundilo etoyi, oni doongeyi kilingongga ngundo gumi ngandilo
ewolo. Ene bine mbumbuwadodo, ngundi kini, no ngulo watayi kini.
Ene nondo ngu oo gulanangge ingooteno. Kulimi, no doongene kilingo
oluwonoku, ene ataga nga ngu no doongene mete tetelo ewolo.
26 Ene mande ngundilo etoni, asa, Yuda onindo ngu doongeyi biyomi
oningga nguya ko ewonggori. Enendo geno ndatelo tewo? Enendo ndatelo
telo doongengge yeni mete tewo? Elo ewonggori.
27 Ene mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. No yeno kuli ewono. Ene ye ngu
ma ingowonggo. Ndawugalo ye ko ingowelo? Ye nguya enengo sulena oni
tewelo, bine? Elo ewolo.
28 Ene mandeni biyomi eyinolo gumi ewonggori. Gedo nangge enengo
sulena oni teya ootoo! Ene noole ngu Moseslo sulena oni telo oolootetoku
ngu!
29 Noole kuli ingooteto. Anutndo Moses mande kuli inowolo. Ene
ngu oningga ngu ndanonggo tunootewoku, ngu noole ma ingootetolo
ewonggori.
30 Tabango onindo mande ngundilo etoyi, oni doongeyi kilingongga
ngundo gumi ewolo. Yengo mande etenggoku, ngu nenengo kini! Yendo
ewonggo. Ngu oningga ngu ndanonggo mayewoku, noole watayi kini
ewonggo. Ene ngu oningga, ngundo no doongene yeni mete tewolo.
31 Noole ingooteto. Anutndo mbumbuwadodo onilo manggoye ma
ingowa. Ene oni gula ene Anutno yambo mande telo, ngulo ingonduduni
manggowo keyootoni ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngulo mandeni nguya
ingowa.
32 Kulimimonggo ombulo, ataga nga, oni gula nemimbo doongeyi kilingo
yomootoni, oni gulado kootusina doongeyi yomosiyoyingomu, ngulo man-
deni ma ingooteto.
33 Hamoo oolengo, Anutndo ngu oningga ngu ma suleyootoni, ombulo
ngu, asa, ene ngandilo ko nga tewelo ngu, ene ereremo kini! Elo ewolo.
34 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda tabango onindo sanggili telo,
mande gumi ewonggori. Gengo nanggebo, ge mbumbuwa damonimo
yomoonggelootoni, ge mbumbuwalo oni oolengo telo ooloote! Ene ataga
gedo noole mande yunolo damoni gome ngu etuyelowelo ete, bine?
Yuda onindo ngundilo elo yokolo ngu, ene oni doongeyi kilingongga,

doongeteyingo oningga ngu goobooyingo yanonggo owelo, ko eneya yambo mande ma tewelo elo, loogu teyinowonggori.

Oni Nowoondoyemo Hamoo Kini, Ngu Oni Doongeyi Kilingo Ngundilo

35 Yuda onindo ngu oni doongeyi kilingongga owetoyi toongetoni, Yesusndo ngu ingolo, ene ngu oningga ngu erewelo kenololo ewolo. Ge Oni Nangoni, ngulo nowoondogemo hamoo tete bine, ngundi kini? Elo ewolo.
36 Ene ngundilo etoni, ngu oningga ngu enebana gumi ewolo. Oni ulungga, Oni Nangoni ngu oone? Ge nono etooga, no ene kenolo, nowoondonemo hamoo tenilo ewolo.
37 Yesusndo mandeni ngu ingolo, gumi ewolo. Ge kuli kenowolo. Ngu nga oningga ataga geya mande mande etelikungga nga! Ewolo.
38 Yesusndo mande ngundilo etoni, ngu oningga ngundo gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, no nowoondonemo hamoo tetelo, ene Yesus keyi damonimo penggootelo, eneno yambo mande tewolo.
39 Yesusndo ewo, No melako ngano ombuwonomu ngu, simoo balelo mbumbuwa yootunolo etuyelowelo ombuwono. Ngundilo ngulo, oni doongeye kilingo ngu ene doongetewanggo. Ene oni doongeye mete oo kenootenggoku, ngu doongeye kilingo yetoni oo ma kenowanggolo ewolo.*
40 Parisi gidalega, Yesus tanggeyimo oluwonggoku, ngundo enengo mande ngu ingolo, sumoo inolo ewonggori. Noole nguya doongenayi kilingo bine? Elo ewonggori.
41 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Ye doongeye kilingo telo ngu, ye mbumbuwaye kini. Ene yendo ngandilo etenggo. Noolengo doongenayi ngu metemi elo etenggokulo, ngulo yengo mbumbuwaye, nguya sugi oolootelo ewolo.

10

Yesus Ngu Sipsiplo Sobosobo Gome Oolengo

1 Yesusndo ngandilo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni ene Sipsip ngulo sisipawa newendesina yamakowoole ma uwaku ngu, ene sisipawa kalongolo, sisipawa newendemo uteku, ngu oningga ngu, ene Sipsip yakakayi yolo, yutolo yoyoweloyi oni.
2 Ene oni Sipsiplo sisipawa ngulo yamakowoole, newendemo uteku ngu, asa, ngu oningga ngu Sipsip ngulo Sembuli.
3 Sisipawa ngulo sobosobo, ngundo ngu Sipsip sembuli yamako goosooyinoote. Ene yamako goosootoni, Sipsip ngundo sembuye manggowo ingootoyi, sembuyebo enengo Sipsip oowooye elo mudiyelootoni, keyolo, endesina ooletenggo.
4 Ene Sipsip bidodo yoyolo, ende oolemukolo yokolo, ariya, sembuyebo koletelo ooloutoni, Sipsip ngu, sembuye manggowo ingolo, ene keyolo kootu ooloutenggo.
5 Ene Sipsip ngu, oni gula manggowo sungo ingolo, ene ma keyootenggo. Kini, ene sosolelo sungo sungo sawanggo. Ngundilo ngulo, ene oni sungo gulalo manggowo ma ingootenggolo ewolo.
6 Yesusndo ngu mande yamonggawo ngu etoni, ene onindo mandeningga ngulo damoni ma ingowonggori.

---

* **9:39:** Oni ene Anutlo mande ingolo, yolo nowoondoyemo ma siliyoyingo, ngundo oni doongeye metemimu ko kootusina doongeye kilingo tunooteteku ngundilo.

7 Ngulo ngu, Yesusndo mande yootunolo, oni simoo baleno ko ewolo.
No yeno hamoo oolengo eteno. Nondo nangge, Sipsiplo sisipawa ngulo
yamako.
8 Oni bidodo no koletenunolo ombutenggoku, ngu ene yakaka oni, ko
yutolo enengo oo udayelolo yoweloyi oni. Ndatelo ngulo, Sipsip ngundo
enengo manggoye ma ingowonggori.
9 No nenengombo nangge no yamako. Oni gula ene nono ombulo sisipawa
newendemo uwaku ngu, ene imakeyingo ootoolo, ene oni oni telo, ene
sisipawa newendemo ulo, ko endeloko oolelo, oowali gome yolo nelo oluwa.
10 Ene yakaka oni ngundo Sipsip yomosiyelowelo ma ombute. Kini,
ene Sipsip yakakayi yoyolo, yombulibaliyelolo yuleyi kumooweloyimbolo
nangge ombutenggo. Ene nondo ombuwonomu ngu, no yoyolo, suwoo
suwoo keda oluweloyi kedaga ngu yunoweloyimbolo ngulo ombuwono. Yo,
hamoo, oni ene nolo newendemo hamoo tetoni ngu, asa, no eneya keda
oluweloyi kedaga ngu inootoowe, eneno hangelo oolelo, ngunonggo sugi
sugi hooloowelo oluwa.
11 Yo, hamoo, no Sipsip ngulo sobosobo gome oolengo. Sipsip ngulo
sobosobo gome ngu, ene enengo Sipsip ngu hoolooweyelolo, kumooweloy-
imbolo meyelo oluwa.
12 Oni ene ulilo nangge ko telo oolooteku, ene Sipsip ngulo sembuye kini.
Ngulo ngu, ene se goki oo biyomi ombutoni, ngu kenolo ngu, ene sosolelo
toongewa. Ene ngundilo toongetoni, se goki oo biyomi, ngundo ombulo,
Sipsip ngu yutolo, yoonelo, yombuliyelootoni, ngulo Sipsip sungo sungo
sawanggo.
13 Ngundilo ngulo, ngu oningga ngu ene ulilo nangge ko teteku ngulo. Yo,
hamoo, ene Sipsip ngulo ma ingondudu telo nowoondoyi yunowa.
14 Nondo nangge no Sipsip sobosobo gome oolengo. No nenengo Sipsip
ngulo ingootoowe, ko nolo Sipsip ngundo nguya, ene nolo ingootenggo.
15 Ngu ngandilo, Awando nolo ingootoni, nondo ngu Awalo nguya no
ingooteno. No nenengo Sipsip ngu hoolooweyelolo, nenengo kedaga, ngu
yokolo, hoolooweyelolo kumoowano.
16 Nolo Sipsip gidalega, nga sisipawangga, ngano ma oolootenggoku, ngu
nguya yoyolo, ombulo, nga sisipawano ngano yoyetoowe, ene nguya nolo
manggone ingowanggo. Ngundilo telo, Sipsip wata gulanangge, ko Sipsip
ngulo sobosobo nguya gulanangge oluwa.*
17 Awando nolo gome nowoondoyi tenunolo, newende no nunoote.
Ngundilo ngulo, no kumoolo nenengo kedaga ngu yokolo ngu, ene no
kedaga, oluweloyi ngu ko yowano.
18 Oni gulado, nolo kedaga oluweloyiga, ngu ma andangewanggo. Kini,
no nenengombo ngu kedaga ngu yokowano. No kumooweloyimbolo yang-
gangonedodo, ko no keda ootookooweloyi, ngulo nguya yanggangonedodo.
Ngu mamana mandega ngu, no Awanemonggo yowonowolo ewolo.
19 Yesusndo mande ngundilo etoni, ingolo, Yuda oni simoo bale kewoolo
usowoolo wata elaya tunootewonggori.
20 Oni oowooyingga ewonggori. Oo yuka biyomi eneno oodoni, ngundo
yeni kapeteteku eke. Ndatelo ngulo, ye enengo mandeni ingolo key-
ootenggo? Elo ewonggori.
21 Ene ngundilo etoyi, gidalegado ewonggori. Nga ngu oni mboolomboy-
oyingo, ngulo mandeni ngundilo kini. Oo yuka biyomidodo, ngundo ene

* **10:16:** Sipsip gidalega nga sisipawangga ngano ma oolootenggoku, ngu oni sowe gidalega Yuda oni kini.

mete oni doongeyi kilingomu ngu yeni, doongeyi mete telo, ko doongetewa, bine? Hamoo oolengo kini! Elo ewonggori.

Yuda Oni Yesusya Sanggili Telo, Mundi Tewolo

22 Yerusalem ende ulungga nguno nalu kundingiyi tunootewolo. Ngu ngandilo. Anutlo goobooyingo ya oowooyi Tempel ngu yelo goosooyingo, ngulo ingondudu teweloyi naluwo tunootewolo. Ngu nalungga ngu, doogo dokiki gingo yewo naluwolo.
23 Ngu naluno nguno, Yesus ene Tempel ya koneyo oowooyi Solomon, ngu newendekuli oolouwolo.
24 Ngundilo tetoni, Yuda oni ombulo, Yesus pawangolo, sumoo inolo ewonggori. Nalu ndatelo, ge noole nowoondonayi yeyi bulibali teloluwato? Ge Kristus tetoningga ngu, asa, ge komo nooleno nenengo oolengo tunoolo ewonggori.
25 Yesusndo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. No yeno kuli ewonoku ngu, ene ye ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Nondo oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu bidodo awane oowooyimo tewono. Ngundo nolo damonine yootunoote.
26 Ye nondo oo sungo gula tetenoku, ngulo nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, ndatelo ngulo, ye nolo Sipsip kini.
27 Nolo Sipsip bidodo ngu, ene nolo manggone ingootoyi, nondo nguya enengo ingootoowe, ene no kenelolo endeyootenggo.
28 Ngulo ngu, nondo suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyi ngu yunootoowe, ene ma oonatewanggo. Ngu oni ngu, oni gulado no kandenemonggo, hamoo oolengo ma andangelo yoyowa.
29 Nolo Awanembo ngu oni ngu, ene kuli no nunowoku ngu. Awane ngu, ene oo bidodobolo koleteyingo awuno oolengo. Oni gulado Awa kandeyimonggo ene andangeyelolo yoyoweloyi nguya kini.
30 No nenengo Awane nguya noole gulananggelo ewolo.
31 Ngundilo etoni ngu, asa, Yuda onindo sanggili ulungga telo, ngulo ene digi yolo, ngundo Yesus uleyi kumoowelo tewonggori.
32 Ngundilo tetoyi, Yesusndo eneno ewolo. Nondo Awalo oo sungo gula onindo ma teweloyi, ngu oowooyingga telo etuyelowono. Nondo ngundilo etuyelootoowe, ngunonggo nondo ndawu ko metemingga tetoowe, kenolo, yendo ko ngulo ndatelo ingondudu telo, ngulo ye digi yolo, no bungomo oolongoolo nuleyi kumoowelo tetenggo? Elo ewolo.
33 Yesusndo mande ngundilo etoni, Yuda onindo eneno gumi ewonggori. Noole gengo ko gome gulalo ingolo, noole digi ge bungomo ma oolongooteto. Kini, gedo Anut kootuyisina yumooyinolo mande etoyi ngulo. Ge ngu oni oolengo nangge. Ene gedo ngandilo ete, gengombo no Anut, elo etelo ewonggori.
34 Onindo mande ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo gumi elo ewolo. So uyi nakangoyingo, ngu yengo mamana mandeno nakangolo, Anutlo ewolo. Nondo kuli ewono. Ye ngu anut ngundilo, elo ewolo.
35 Noole kuli ingooteto. Anutlo mande bidodo bukno oolooteku, ngu hamoo mande nangge, ngu sugi sugi oluwa. Ngu bukno nguno, Anutndo oni mande yunolo, ngu oni nguya anut ngundilo elo ewolo.
36 Ene awa enengombo no logonelowolo. Enendo no sulenelootoni, no melako ngano ombuwonowolo. Asa, nondo eteno, no Anut Nangoni, ngulo ndawugalo yendo etenggo, ge Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete, elo etenggo? Elo ewolo.

37 Ene no nenengo Awanembolo koni ma tetoowe ngu, ariya, ye mete nolo
mandene ngalo nowoondoyemo hamoo ma tewanggo.
38 Ene no enengo koni tetoowe ngu, ye nolo mandene ngulo nowoon-
doyemo hamoo ma teya ngu, asa, ye mete nondo oo sungo gula onindo
ma teweloyim tetenoku, ngulo nowoondoyemo hamoo teni. Ngulo ngu,
ye mete ingondudu metemi ngu, ngandiya ingoyi. Awando noya oodoni,
nondo Awaya oolootelolo ewolo.
39 Yesusndo mande emukootoni ngu, asa, Yuda onindo sanggili ulungga
telo, Yesus ko tewoongolo, dowoolo, ya biyomimo yewelo tetoyi, ene Yesus
Yuda oni kandeye dagalo, tolige toongewolo.
40 Yesus toongelo, oololo, Yodan sono ko wongoolo, gidaleloko ulelelo,
ene yade oololo, kuli Yondo oni sono (kindingiyimbo) sonowooyunoyingo
endega, nguno tunootelo, nguno oluwolo.
41 Ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene Yesusno mayelo,
mande enengombo ngandilo ewonggori. Hamoo oolengo, Yondo oo sungo
gula onindo ma teweloyim gula ngu ma tewoku, ene Yondo nga oningga,
ngalo mande ewoku, ngu hamoo nenengolo ewonggori.
42 Ngu mela gumisina nguno, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene
Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori.

11

Lasaras Sayi Yolo Kumoowolo

1 Oni gula oowooyi Lasaras ene sayi yowolo. Lasaras ngu Mariya, Mata,
elaga ngulo gumooyali, enengo endeyali oowooyi Betani.
2 Ngu Mariyangga ngundo ene kuli bo ulumi (Sanda) Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Yesus, ngu keyimo wendolo, enengo uyimbo yonggulumooyin-
gongga ngu. Ngu enengo gumooni Lasaras ngu sayidodo tewolo.
3 Ngundilo ngulo, kuwookuwooyi elayagakundo mande Yesusno su-
leyolo ewoli. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, gengo oningga ngulo gome
ingootekungga, ngu ene sayidodo telo oolootelo ewoli.
4 Ene mande ngundilo soweyootoli ngu, asa, Yesusndo ngu mandega ngu
ingolo ewolo. Ngu sayingga ngundo oni yeni ma kumoowa. Kini, ngu
sayingga ngundo tetoni, oni simoo baleno Anutlo dulidalini tunootewa. Ngu
oo nguno Anutlo Nangoni ene dulidalinidodo tunootelo, enengo oowooyi
bingamidodo oluwalo ewolo.
5 Yesusndo Mariya, Mata, elabasa ko gumooyali Lasaras, ngulo gome
ingoote.
6 Ene mande etoyi, Yesus ingowolomu ngu, Lasaras sayi kumoolo
oolootelo etoyi ingolo ngu, ene sa elaya nguya ngu endega oluwokungga,
nguno oluwolo.
7 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onikuno ewonggori. Noole
Yuda melasina ko oolouyigalo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni ngu, asa, sulena onikundo eneno ewonggori. Oo
etuyeloyingo oni, kuyowo yange nga, Yuda onindo, digibo gulewelo tewong-
goku, nguno ge ataga ko oolouwelo ete? Elo ewonggori.
9 Etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Sa gulanangge nangge ngu sa ooloote. Oni
ene sano endeyolo ngu, ene digino ma yulewa. Ndatelo ngulo, ene melangga
ngalo himimo mela kenolo endeyowa.
10 Ene oni suwoono endeyolo ngu, ene digi wongosogulumoolo welewa.
Ndatelo ngulo, ene solu himi kini ngulo ewolo.

11 Yesusndo ngundilo elo, kootusina ene mande gula soweyolo ewolo.
Noolengo doboonayi Lasaras kuli wetolo kapengoye yewolo. Ene nondo
oololo, yokutuwootoowe ootookoowalo ewolo.
12 Ngundilo telo, sulena onindo ewonggori. Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ene wetolo, kapengoyelo ngu, ene ko mete telo oluwalo ewonggori.
13 Yesusndo ngu Lasaras ngu kuli kumootoni, ngulo ngundilo ewolo. Ene
sulena onindo ngu, Lasaras ngu hamoo wetolo kapengoyelo oodoni, ngulo
etelo ingowonggori.
14 Ngundilo tetoyi, Yesusndo yootunololo ewolo. Lasaras doboonayi ngu
hamoo kumoowolo ewolo.
15 Ene no yengo ingolo, nowoondoyemo yanggango yunowelo, ngulo no
anduno eneya ma ootoolo, ngulo no oni oni teteno. Ariya, ataga noole mete
ene tanggeyimo oolouyigalo ewolo.
16 Yesusndo mande emukolo ngu, Tomas oowooyi gula Didimas, ngundo
sulena oni gidalegaya ewolo. Ariya, noole ootookootoyiga, oolouya, enendo
Yesus uleyi kumootoni ngu, noole eneya goboolo kumoowootolo ewolo.

Oni Ko Ootookooweloyi, Ko, Oni Sugi Sugi Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi, Ngu Yesus Sembuli

17 Ariya, Yesus enengo sulena oniya yade oololo, Betani endemo tunootelo
ingoyingo, Lasaras bingo ngu meleno nalu kuli namolaya oluwolo.
18 Betani endega ngu Yerusalem ende ulungga ngu tanggeyimo. Ngulo
logo ngu 3 (Kilomita), ngundilo nangge.
19 Yuda oni simoo bale oowooyingga oolengo Mariya, Mata, elagano
gumooyali kumoowoku naluno nguno mayelo, enengo nowoondoyali yeyi
imakeweloyimbolo oluwonggori.
20 Ngu naluno nguno, Matando ingowolomu ngu, Yesus mayewolo. Ngulo,
Mata ootookoolo, Mariya yokolo, ooleko oololo, Yesus kenowolo.
21 Matando Yesus kenolo, eneno ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge
ngano oodoyi ngu, nolo gumoone ma kumoowa.
22 Ene no ingooteno. Ge oo gulalo Anutno yemboongewaku ngu, asa, ngu
ooga ngu, ene ge gunowalo ewolo.
23 Ene ngundilo etoni ngu, Yesusndo Matano gumi ewolo. Gengo gu-
moonggega ngu ko ootookoowalo ewolo.
24 Ene ngundilo etoni, Matando eneno gumi ewolo. No ingooteno. Ene
nalu sosowoomo ko ootookoowa. Ngu nalunggano nguno, oni simoo bale
melenonggo ko ootookoowanggolo ewolo.
25 Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ko ootookooweloyi ngu
nondo nangge, ko keda sugi sugi suwoo suwoo oluweloyi nguya, nondo
nangge. Oni ene nolo ingootoni, newendemo hamoo telo, nguno ene
kumoowaku ngu, asa, ene noya keda oluwalo. Yo, ene keda ko ootookoolo
sugi sugi oluwa.
26 Oni bidodo doongeye keda ootoolo, ngunonggo nolo nowoondoyemo
hamoo telo oolootenggoku ngu, ene ma kumoowanggo. Kini, ene suwoo
suwoo sugi sugi keda oluwanggo. Ge ngulo nowoondogemo hamoo tete
bine, ngundi kini? Elo ewolo.
27 Etoni, Matando eneno ewolo. Yo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli, no
nowoondonemo hamoo ge Kristus, Anut Nangoni, ge nga oningga nga
Anutndo mela ngano sulenggelootoni ombuwolo ewolo.
28 Matando ngundilo elo yokolo, ene ko oololo, Mariya yolo, sungo oololo
ewolo. Oo etuyeloyingo oningga ngu ombulo, ge negogelootelo ewolo.

29 Mariyando mandeni ngu ingolo, ene sodedonangge ootookoolo,
Yesusno oolouwolo.
30 Ene Yesus endemo ma tunootewolo. Kini, Yesus ngu Mataya mande
ewoliku, musiyongga, nguno nangge oluwolo.
31 Yuda oni Mariyadodo yano ootoolo, ene ngunonggo Mariya newende
yeyi imakeweloyimbolo oluwonggori. Ngundo Mariya kenootoyi, sode-
donangge ootookoolo, endesina ooletoni, ngulo ene keyolo, ene nguya
endesina oolewonggori. Ndatelo ngulo, Mariya ngu meleno sendowelo
ooloutelo ingowonggori.
32 Mariya ngu ene Yesus oluwoku mela musiyonggakuno oololo, kenolo
ngu, ene Yesus keyi damonimo penggootelo ewolo. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, ge ngano oodoyi ngu, nolo gumoone ma kumootonilo ewolo.
33 Ene ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo Mariya ko Yuda oni Mariya
keyolo oolouwonggoku nguya sendootoyi yeyowolo. Ngundilo yeyolo, Yesus
newendemonggo, enengo nowoondoyi yunowolo.
34 Yesusndo ngundilo telo ewolo. Ye enengo bingo yolo ndano melen-
goowonggo? Etoni enebana ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli,
ombuya kenolo ewonggori.
35 Yesusndo sendowolo.
36 Ngundilo tetoni, Yuda onindo kenolo ewonggori. Kenoyi, ene ngu
oningga ngulo gome ingootelo ewonggori.
37 Etoyi, ene oni gidalegado ewonggori. Nga oningga nga ngu, oni doong-
eye kilingo yomosiyootoni doongetetenggo. Ene Lasaras hooloowetoni ngu,
ene bine ma kumoowolo ewonggori.

Yesusndo Lasaras Melenonggo Ko Yokutuwootoni, Ootookoowolo

38 Ariya, Yesus ngu newende kowuli oolengo yetoni, oni mele tanggeyimo
oolouwolo. Ngu oni melengga ngu, digi kowu ulungga newendemo oni
meleyi yomosiyolo, oni nguno melengoolo, digi ulungga yolo, ngundo mele
manggowo ukingowonggori.
39 Yesusndo ewolo. Ye digiga mele manggowo ukingoyingongga ngu
andangeyi. Ngundilo etoni, oni kumooyingongga ngulo kuwooyi, Mata
ngundo Yesusno gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ene kumootoni,
melengooyingo ngu noole nalu namolaya kuli yokowooto. Ngundilo ngulo,
ndindingo ukayi biyomi melenonggo oolewa! Elo ewolo.
40 Matando ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo eneno gumi ewolo. No kuli
geno ewonoku, ge nowoondogemo hamoo tetoni ngu, ge Anutlo dulidalini
yanggangoni ngu kenowalo ewolo.
41 Ariya, ene Yesuslo mandeni ingolo, ngulo ene digigaku andangewong-
gori. Ngundilo andangetoyi, Yesusndo randolo doongetelo ewolo. Awa, ge
nolo yemboongene ingowoku, ngulo no geno eseteteno. Ndatelo ngulo, ge
nolo yemboonge ngu kuli ingowoku ngu!
42 No kuli ingooteno, ge suwoo suwoo nondo mande etenoku, ngu ingolo
ooloote. Ene nondo, ataga nga oni simoo bale dikatenggoku, ngando ngu
ingoya, ene nowoondoyemo hamoo tetoningga, gedo nangge kuli no su-
lenelootoyi, ombuyingo, ngulo elo, meno yanggango telo, yemboongewolo.
43 Yesusndo yemboongewo ngundilo elo yokolo ngu, ene meno ewolo.
Lasaras, ge endesina oole! Elo ewolo.
44 Ariya, Yesusndo mande ngundilo etoni ngu, oni kumooyingonggaku
ootookoolo, endesina oolewolo. Keyi kandeyi, omukumundoongo ngu
towikumbabo doobengolo mbimboongolo gosiyowonggori. Ene ngundilo

oodoni, Yesusndo ewolo. Towikumba ngu wesiyoya yokootoyiga oolouni! Elo ewolo.

Tabango Onindo Mande Gulanangge Yesus Uleyi Kumooweloyimbolo, Elo Gosiyowonggori
(Matiyu 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2)

45 Ariya, ngundilo tetoyi, Yuda oni oowooyingga ene kuli mayelo, Mariyadodo oluwonggoku, ngundo ngu oo Yesusndo teteku ngu kenolo, ene ngulo nowoondoyemo hamoo tewolo.
46 Ene Yuda oni gidalega kewooloyemo ngundo Parisi onino oololo, Yesusndo oo tewoku, ngulo ewonggori.

47 Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oniku, ko Parisi oni, ngundo Yuda tabango oniya gooboongoolo ewonggori. Noole ndatelo tewato? Ngu oningga ngundo ene oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu oowooyingga tete.
48 Ene noole doongenayimbo nangge kenowatoku ngu! Ngu oningga ngu yokootooye ngu, asa, ene ko ngundilo ulungga tewa. Ngundilo tetoni ngu, simoo bale oowooyingga enengo nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngundilo tetoyi, asa, Rom onindo ombulo, noolengo goobooyingo ya kundingiyi oowooyi Tempel, ko noolengo Yuda oni simoo bale kenayimo nguya yombuliyelowanggolo ewonggori.

49 Ene mande ngundilo etoyi, asa, oni gula ene kewooloyemo, ngu oowooyi Kayiyapas, ngu oningga ngu, ene ngu moomangga nguno, ene Anutno woolo yeweloyi ngulo sobosobo tabango oluwolo. Ngundo mandelo ewolo. Ye ingonduduye kini.
50 Ye oo gula ma ingootenggoku, ngu mete oni gulananggebo oni simoo bale hoolooweyelolo kumoowa. Kini tetoni ngu, noolengo kenayimo Yuda oni simoo bale nga oonatewanggolo ewolo.

51 Kayiyapasndo, enengo ingondudunonggo ma ewoku, enendo kootusina oo tunooteweloyi ngulo ewolo. Kini, Kayiyapas ngu moomangga, nguno ene Anutno woolo yeweloyi ngulo sobosobo sunggi yetoyi, Yesuslo mande ngulo ene koletelo ingondudu telo ewolo. Yesusndo Yuda oni simoo bale hoolooweyelolo kumoowa.
52 Ene Yuda oni nangge hoolooweyelowelo nangge ma kumoowa. Kini, ene kumooweloyingga ngu Anutlo simoongo mela bidodomo oolootenggoku, ngu goobooyelootoni, wata gulanangge tunootewanggo.

53 Ariya, ene ngu sa nalungga nguno, oololo, ene Yesus uleweloyimbolo mande elo oole erewewonggori.
54 Ngundilo ngulo, Yesus ene Yuda oni kewooloyemo tunoo ma endeyowolo. Kini, Yesus ngu, ene ngu endega ngu yokolo, oololo, oni kini kingo mela ngu tanggeyimo, Ipirim ende bodaga, nguno enengo sulena onidodo nguno oluwonggo.

55 Yuda onilo sunggi Anutndo dagayeloyingo naluwo, Pasowa, ngu namoko tewolo. Pasowa ma tunooteyingomo, oni oowooyingga endeni endenimonggo, Yerusalem endemo mayelo, nguno enengo yoyeyi, Anut doongeyimo, mete teweloyim mayewonggori. Ndatelo ngulo, ene Moseslo mamana mandeni ngu nenengo keyolo oolootenggo.
56 Mayelo, ene Yesuslo doongetelo, erewelo ewonggori. Ye ndatelo ingolo etenggo? Yesus ene nalu kundingiyi ngalo mayewa, ngundi kini, bine? Elo ewonggori.

57 Yuda onindo Yesus erewewo ngu damoni ngandilo. Anutno woolo
yeyingo onilo sobosobo oni, ko, Parisi oniya mande ngandilo kuli ewong-
gori. Onindo Yesus ndano oolooteku ngu ingoya ngu, asa, ene komo mayeya
etoni, ingolo, nguno dowoolo, yolo, ya biyomimo yewatolo ewonggori.

12

Mariyando Yesus Keyimo Bo Ulumi Wendolo, Ngundo Yesus Keyi Sonowoowolo
(Matiyu 26:6-13; Mak 14:3-9)

1 Nalu kundingiyi ngu ma tunooteyingomo, nalu kandegula gidembolo
gulanangge oodoni, Yesus nguno ene Betani endemo oolouwolo. Betani
endega ngu, Lasaraslo ende. Ngu Lasaras oningga ngu, kuli Yesusndo
melenonggo ko yokutuwootoni, ootookoowokungga ngu.
2 Ene Yesuslo oo simbo gula ngu endemo nguno kawonggori. Mata ngu
ene oowali moondootoni, Lasarasndo ngu oniya nguya bibitelo, Yesusndo
oowali newolo.
3 Ene oowali netoyi, Mariyando kumu bo ulumi gula oowooyi Nard, ngu
ndindingo gome, (Kilo) gumi nangge yolo, ngundo Yesus keyi sonowoowolo.
Ngundilo sonowoolo, enengo tabango uyimbo yonggulumoowolo. Ngu
kumu bo ulumngga ngulo ulini ngu ulungga oolengo. Yo, ndindingo ngu
gome, ngunonggo ndindingo gomengga ngu yangga ngu nangge tewolo.
4 Ene sulena oni gula, ngu oowooyi Yudas Iskariyoot, ngu oningga, ngundo
kootusina Yesus yootunolo, me oni kandeyemo yelo yunowaku, ngundo
boguwoolo ngandilo ewolo.
5 Ndawugalo ngulo, noole nga kumu bo ulumngga nga oni yunolo, ngulo
ulini ngu, mooma gulanangge ko telo, bobeye yolo, owoolongo oni ma
yunoyingo? Elo ewolo.
6 Ene Yudasndo owoolongo onilo ingondudu telo ma ewolo. Kini, ene ngu
yakaka oni, ene ngu bobeye sobowoolo, ngunonggo ene beye onindo yetoyi,
enendo yakakayi gidalega yololuwolo.
7 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Nguno yokoyi! Ye nga balega
ngando teteku, ngulo ma ewelo. Ndatelo ngulo, no kumootoowe, meleno
melenelowelоyi nalungga, ngu yootunoote.
8 Yo, hamoo, owoolongo oni ngu, ene yeya suwoo suwoo oluwanggo. Ene
nondo ngu yeya suwoo suwoo ma oluwatolo ewolo.

Anutno Woolo Yeyingoku Ngulo Sobosobo Oni, Ngundo Lasaras Uleyi Kumooweloyimbolo Ewonggori

9 Yuda oni simoo bale oowooyingga ene Yesus Betanino oolooteku ngu
ingolo, ngulo ene nguno ombuwonggori. Ene Yesus kenowelo nangge kini.
Yesusndo ene kuli Lasaras melenonggo yokutuwootoni ootookooyingo,
ngulo ene Lasaras nguya kenowelo ombuwonggori.
10 Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosoboku, ngundo
Lasaras nguya uleyi kumooweloyimbolo mandelo gosiyowonggori.
11 Ndatelo ngulo, Yuda oni oowooyingga, ene Lasaras kenolo ingolo,
ngulo ene Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, enengo tabango oni
yoyokowonggori.

Yesusndo Bingamidodo Yerusalem Endemo Oololo Uwolo
(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)

12 Sengetoni, oni simoo bale ulungga oolengo ene nalu kundingiyi ngu
kenowelo mayelo oolootenggo. Ngu nalungga nguno, ngu simoo bale
ngundo Yesus ene Yerusalemno ombuteku ngu ingowonggori.

13 Ngundilo ngulo, ene toonggoo uyi toongoolo yolo, ilosarayi dowoolo,
umamingolo, Yesus oowooyi bingami okoolo oololo, ooleko Yesus kenolo,
meno mogulu ulungga telo ewonggori.
Hosana! Gengo oowoongge awuno oolengo! Nga oningga nga ngu, ene
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu oowooyimo ombuteku nga! Ene
Iserel onilo oo bidodo sobowooyingo oni ulungga! Elo ewonggori.
14 Yesus ngu Hos gula oowooyi donki nangoni gula kenolo, yolo, nguno
bibitewolo. Ngu Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
15 Ye Sayon (Yerusalem) endemo oni simoo bale, ye ma sosolewelo!
Kenoyi! Yengo oo bidodo sobosobo oni ombuteku ngu! Ene donki
nangoningga sanganimo bibitelo ombute! Elo ewolo. (Sekarayiya 9:9)
16 Yesus enengo sulena oni ngu, ene ngu mandega ngulo damoni ma
ingowonggori. Ene, Yesus ko ootookoowongga, ngu dulidalinidodo tunootetoni, ene nguno nowoondoyemo ingondudu tewonggori. Ngu naluno
nguno, sulena onindo Anutlo mandeno ewoku, tunoo oolengo ingolo,
ngunonggo onindo Yesusno teyingomu ngulo ingondudu tewonggori.
17 Kuli Lasaras kumootoni melengootoyi, nguno oodoni, oni simoo bale
ulungga oolengo Yesusndo oode, ngunonggo Lasaras negongootoni, ko
ootookootoni kenowonggori. Ngu oni simoo bale ulungga, ngundo ene ngu
ko mande oo Yesusndo tewoku, ngulo mande mandeni elo yootunowonggori.
18 Ene ngundilo mande mandeni yootunootoyi, oni simoo bale oowooyingga ene Yesusndo kuli oo sungo gula onindo ma teweloyim tewoku, ngu
kenolo ingolo, ngulo ene oololo, ooleko Yesus kenowelo oolouwonggori.
19 Ngundilo tetoyi, Parisi onindo enengo nangge mande elo ingolo ewonggori. Nga kenoyi! Oni simoo bale ene oololo, Yesus keyolo endeyootenggoku
nga! Noolendo oo tetetoku ngu, kingo oo ngundilo tunootete! Elo
ewonggori.

Yesusndo Enengo Kumooweloyilo Ewolo

20 Oni simoo bale ene Yerusalem endemo oolelo, nalu kundingiyimo
nguno Anutno yambo mande tewelo ooletoyi, Girik oni gidalega nguya
yambo mande tewelo, ngulo ene Yerusalemno oolewonggori.
21 Ngu Girik oni ngu, ene Pilipno ombulo ewonggori. Ulungga, noole Yesus
kenowelolo ewonggori. Pilip oningga ngu, ene Betsayida ende Galili mela
ngunonggo ombuwolo.
22 Ariya, Pilipndo enengo mandeye ngu ingolo oololo, Enduruno elo
enengo ela ela oololo, Yesusno Girik onilo mande ewoli.
23 Ene ngundilo etoli ngu, asa, Yesusndo mandeyali gumi ewolo. Anut
Nangoni Oni Kilalongo ngulo nalu ombutoni, ene dulidalinidodo ngu
yoweloyi nalungga ngu kuli tunootete.
24 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Nggile yuwooyi melako ulo ma
kindangelo ooletoni ngu, asa, enesu nangge oluwa. Ene oo yuwooyi
kindangelo oolelo ngu, oo engge oowooyingga tunootewa.*
25 Oni enengo goweyi ngulo nangge ingolo sobowoolo oluwaku ngu, ngu
oningga ngulo keda oluweloyiga ngu oonatewa. Ene oni enengo kedaga ngu
mela ngano kootu inolo, ene dobooguliyi nowoondoyi yunolo, Anutlo koni
ngu telo hoolooweyelolo ngu, asa, ene suwoo suwoo keda sugi sugi oluwa.
26 Ene oni gula nolo kone nga dowoowelo telo ngu, ene komo no keneloni.
Ene ngundilo kenelolo ko tetoyi ngu, asa, nondo endega oolootenoku,

* **12:24:** Nga mandega nga ngu damoni ngandilo: Yesus enengombo kumoolo ko ootookooweloyi, ngulo ewo.

nguno nolo ko oni nguya noya goboolo oluwalo. Yo, ene ngundilo telo
no hooloowenelolo ko telo oodoole ngu, nolo Awanembo ene oowooyi
bingamidodo inowa.
27 Ataga, nolo nowoondone kowuli oolengo yetoni, ngulo no ingondudu
oowooyingga teteno. Ngulo no ndatelo ewano? Nondo bine ewano, Awa
ge nono oo ataga tunooteweloyiga nga andangenuno, ewano? Kini, no
ngundilo ma ewano. No ngu kowulingga ngu koolowoowelo, ngulo nangge
no melako ngano ombuwono.
28 Awa, gengo oowoongge yega ulungga tunooteni! Yesusndo ngundilo
etoni, Anutndo Sambononggo ngandilo meno ewolo. Nondo nenengo
oowoone kuli yewe ulungga tunootewoku, ko kootusina nguya no oowoone
yewe ulungga oolengo tunootewalo ewolo.
29 Ene ngundilo etoni, asa, oni simoo bale oowooyingga oolengo ene
tanggeyimo dikayingo, ngundo ngu ingolo ewonggori. Gululu gusiloga
ngguyi utelo ewonggori. Oni gidalegado ewonggori. Sambono Engel
oninggado eneno mande etelo ewonggori.
30 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Kini, nolo
Awanembo mandega eteku nga ngu, no hooloowenelowelo ma ete. Kini,
ye hoolooweyeloweloyimbolo ngulo ete.
31 Ataga nga nalunggano ngu, Anutndo mela ngalo oni simoo bale
wilikoyelolo ete. Yengo damoniye ngu biyomi nanggelo ete. Ataga ngu
mela ngalo damoni biyomi ngulo sobosobo tabangongga, ngu Anutndo
andangelo owewa.
32 No ataga melako ngano oolooteno. Ene kootusina, onindo nowokoolo
awuno noyetenggoku, nalungga nguno, oni simoo bale bidodo yoyewe,
nono ombuwanggolo ewolo.†
33 Yesusndo ngundilo ewokungga ngu, enengo kumooweloyi, ngulo da-
moni tunoo yootunolo ngundilo ewolo.
34 Ngundilo etoni, oni simoo bale ulungga, ngundo Yesuslo mande gumi
eneno ewonggori. Noole mamana mandeno, mande eteku, ngu ngandilo
ingooteto. Kristus, ene Anutndo simoo bale ko yoyowelo sunggi yeyingo
oningga ngu, ene ngano ombulo, sugi sugi oluwa. Ndatelo ngulo, gedo ete,
oni ene komo Oni Nangoni, ngu okoolo boolowoowanggo? Etoni, ngu Oni
Nangoni oningga, ngu oone? Elo ewonggori.
35 Ene ngundilo sumoo inootoyi, Yesusndo ngandilo ewolo. Nalu bodaga
nangge nolo solu himi ngu yeya oluwa. Ataga ngu ye solu himidodo
oolootenggo. Ngulo ngu, ye komo solu himimo endeyoyi. Kini tetoni ngu,
suwoo ooleli biyomi, ngundo ombulo ye wiliyelowa. Oni ene ooleliko
endeyooteku ngu, ene oole oolouteku, ngu kenolo, ma ingootenggo.
36 Ataga, ye nolo solu himidodo oolootenggo. Ngulo ngu, ye komo, nondo
solu himi yolo ombuyingo, ngulo nowoondoyemo hamoo teyi! Ye ngundilo
telo ngu, asa, ye nolo simoone ngulo solu himimo nguno endeyowanggo.
Yesusndo ngu mandega ngu elo yokolo, ene musiyo sungosina oni nguno
kini nguno oololo kengewololo ewolo.

Yuda Oni Oowooyingga Yesuslo Nowoondoyemo Hamoo Ma Tewonggori

37 Oni ene Yesus kenootoyi, oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu
ulungga tetoni kenolo, ngulo ene nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
38 Ngundilo ngulo, Anutlo ingonduduni eyingo oni, Ayisayalo mandeni,
ngulo engge tunootete. Ayisayando kulimi ngandilo ewolo.

† **12:32:** Yesus de mombimo boolowooweloyi ngulo ewo.

Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, onendo ngu noolengo mandenayi
ngalo newendemo hamoo tewa? Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ngundo enengo yanggangoni ngu oone etungowo? Elo ewolo.
Ayisaya 53:1
39 Ene Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Ngulo damoni
ngu, Ayisayando so uyi nakangoyingo gulano ngandilo nakangowolo.
40 Anutndo enengo doongeye ngu, kuli ukingoyingo, enendo tetoni nowoon-
doye yeni digi ngundilo gagiwi oolengo yewolo. Ngundilo ngulo, ene
doongeyembo oo kenolo, nowoondoyemo hamoo ingoweloyi nguya
kini. Nguno ngu, ene nowoondoye ma yowoolengootoyi, nondo ma
yomosiyelowanolo ewolo. *Ayisaya 6:10*
41 Anutndo Yesuslo dulidalini tunootelo teweloyi, ngu Ayisaya etungootoni,
kenolo, ngulo ene Yesuslo mandeni ewolo.
42 Hamoo, oni tabango ulungga nguya Yesuslo nowoondoyemo hamoo
tewonggori. Ene Parisi onilo sosolelo, ngulo enengo nowoondoyemo hamoo
ngu, ene yootunolo ma ewonggori. Ene tunoo etoyi ngu, asa, Parisi onindo
yambo yanonggo oweyelolo, yambo mande teweloyi ngulo loogu teyunolo,
elo ingolo, ngulo ngundilo tewonggorilo ewolo.
43 Ene tabango onindo enengo ingonduduye ulungga ngu simoo baledo
enengo oowooye eya okooyi elo, gome ingootenggo. Yo, hamoo, ngundilo
ingoyingongga, ngundo Anutndo oowooyi okooweloyiga, ngu dagate.

Yesuslo Mandeni, Ngundo Onilo Mandeye Ngu Wilikowa

44 Yesusndo manggalu telo ewolo. Oni ene nolo newendemo hamoo
teteku ngu, ene nolo Awane no sulenelootoni ombuwonoku, ngulo nguya
newendemo hamoo tete.
45 Oni ene no neyolo ngu, ene nolo Awane no sulenelootoni, no ngano
ombuwonoku ngu nguya kenowa.
46 No ngu mela ngano ombuwonoku, ngu solu himi ngundilo ombuwono.
Ngulo ngu, oni bidodo ene nolo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu,
ene ooleliko ma oluwanggo.
47 Ene oni gula nolo mandene ingolo, ene ngu ma keyolo ngu, asa,
no nguya ene ma wilikowano. Kini, no mela ngalo oni simoo bale wil-
ikoyelowelo ma ombuwono. Kini, nondo ngu enengo mbumbuwanonggo
andangeyelolo yoyoweloyimbolo ombuwono.
48 Oni ene no kootu nunolo noyokolo, ene nondo mande ewonoku, ngu ma
ingolo, yolo dowoolo ngu, asa, nalu sosowoomo, nondo mandega ewonoku,
ngundo ene wilikowa.
49 Nondo nenengo ingondudunonggo mande nga ma eteno. Kini, Awane
enengombo no sulenelootoni ombuwonoku, ngundo oo bidodo nunootoni
mete temukowanoku, ngu no ngu nangge yootunolo eteno.
50 No ngu ingooteno. Awalo mamana mandeni ngundo suwoo suwoo sugi
sugi keda oluweloyiga, ngu oni Awalo nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
nguno yeni tunootete. Ngundilo ngulo, nondo mande bidodo etenoku nga
ngu, Awando kuli etoni, ingowonoku, ngu nangge etenolo ewolo.

13

Yesusndo Enengo Sulena Oni Keye Sonowoowolo

1 Nalu kundingiyi oowooyi Pasowa, ngulo naluwo namoko tetoni, nguno
Yesus ene ngandilo ingowolo. Ene komo nga melangga nga yokolo, ene
eweyi tanggeyimo, ko ooleweloyi naluwo ngu tunootewolo. Enengo oni

simoo bale mela ngano oolootenggoku, ngulo nowoondoyi yunowolo. Ene
bidodo nowoondoyi yunolo oode oololo, ene kumooyingo naluno wenga.
2 Suwootetoni ene oowali nelo oodoyi, Setando ingondudu biyomimu,
kuli Yudas Iskariyoot, Sayimon oningga ngulo nangoni, nguno yewolo. Yo,
hamoo, Setando Yudas eriringootoni, ngu Yesus yolo, me oni kandeyemo
yeweloyimbolo oole yomosiyowolo.
3 Yesusndo ngu ene kuli ingowolo. Eweyimbo oo bidodo ene kandeyimo
yelo inowolo. Eweyimbo ene suleyootoni, ombuyingomu, ngu Eweyi
tanggeyimo ko oolewa.
4 Ngundilo ingolo, Yesus ene oowali nelo yokolo, ootookoolo, enengo towi
pelungga nengguloyi ngu andangelo yelo, ene sono gemuweloyi towingga
yolo, wanggangomo gosiyowolo.
5 Yesusndo ngundilo telo, ene sono yolo, koondo gulano wendolo, sono
ngundo enengo sulena oni keye damonimo yelo sonoyelowolo. Ngundilo
sonoyelolo, enengo wanggangomo sono gemuweloyi towingga, ngundo
yonggulumooyunowolo.
6 Yesusndo ngundilo telo, yade Sayimon Pitano ombutoni, Pitando Yesus
sumoo inolo ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ge no kene
nguya sonowoowelo, bine? Elo ewolo.
7 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo ataga
oo tetenoku nga, ge ngulo damoni ge ma ingoote. Ene kootusina ngu ge
ngalo damoni ingowalo ewolo.
8 Ngundilo etoni, Pitando mande gumi ewolo. Ge nolo kene hamoo
oolengo ma sonowoowelo. Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Nondo ge ma
sononggelowanoku ngu, ge noya goboolo ma oluwalolo ewolo.
9 Etoni, Sayimon Pitando eneno gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ge kene nangge ma sonowoowelo. Kini, ge komo kene,
kandene, tabane nguya sonowoomukolo ewolo.
10 Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Oni ene goweyi bidodo sono gemuwoku
ngu, ene sugabo kini. Ene mete keyi nangge sonowoowaku ngu, asa, ene
goweye moondeye bidodo namboyi. Yo, ye bidodo mete oolootenggo. Ene,
ye kewooloyemo, ngano oni gulanangge ene mete kinilo ewolo.
11 Yesus ene kuli ingoote. Ngu oningga ngundo ene yootunolo, me oni
kandeyemo yewa. Ngundilo ngulo, ene ngandilo ewoku, ye kewooloyemo
oni gula ngu mete kinilo ewolo.
12 Ariya, Yesusndo keye sonowoolo yokolo, enengo nenggulogaku yolo
telo, bibitelo, enengo sulena oniku sumoo yunolo ewolo. Ye bine nga kongga
yeno tetenoku ngalo damoni ingootenggo?
13 Yendo noya ngandilo etenggo. Oo etuyeloyingo oni, ko, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayilo etenggo. Ngu yendo hamoo etenggoku, no ngu
nangge.
14 Ngu hamoo, no ngu yengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ko, no yengo
Oo Etuyeloyingo oni nguya, nondo yengo keye sonowootenoku ngu, ariya,
yendo nguya dobooguliye keye sonowooyi.
15 Nondo ataga ye etuyelootenoku damoningga ngu, kingo gaboyi nangge
etuyelooteno. Yendo nguya ngu damoningga ngu teyaliyi.
16 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Ko oni ngu, enengo sobosobo oningga
ngu dagalo awuno ma oluwa. Ngundilo nangge, oni gula ko gulano oololo
ngu, enengo oningga suleyootoni kono oolouteku, ngu dagalo awuno ma
oluwa.
17 Ene ye nga oo nga ingolo, ye nguya ngundilo telo ngu, asa, ye mete oni
oni tewanggo.

18 Nondo ye bidodo ma eteno. Nondo oni nenengo sunggi yewonoku,
ngulo ingooteno. Ene ngu ooga, ngu Anutlo mande, ngu engge tunootete.
Anutlo mandeno ngandilo ete.
Oni ene noya oomanongoyingo goboolo nelo, ene no nowoondowelo keyi
okoowalo ewolo. *Sam 41:9*
19 Ngu ma tunooteyingomo, no yeno eteno. Ngulo ngu kootusina ngu
tunootetoni, asa, ye nowoondoyemo hamoo teweloyi ngu no nga oningga
nga.
20 Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Oni nondo ko oni suleyootoowe,
oolouteku ngu yolo, gome telo, yomosiyolo ngu, asa, ngu oningga ngu,
ene no nguya noyolo yomosinelowa. Yo, ngu oningga ngu no noyolo ngu,
ene nolo Awane no sulenelootoni, ombuwonomungga, ngu nguya yowalo
ewolo.

Yudasndo, Yesus Yootunolo, Me oni Kandeyemo Yewolo (Matiyu 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

21 Yesusndo ngundilo elo yokolo, ene newende kowuli oolengo yetoni,
ngulo ene yootunolo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Ye ke-
wooloyemo nganonggo gulado no yootunonelolo, mundi oni kandeyemo
noyewalo ewolo.
22 Yesusndo ngundilo etoni, sulena oni enengo nangge ebe keno keno telo,
ngu ooneya etelo ingowonggori.
23 Ene ngundilo tetoyi, sulena oni gula, Yesusndo ngulo gome oolengo
ingooteku, ngundo Yesus tanggeyimo oluwolo.
24 Ngundilo oodoni, Sayimon Pitando tabangombo telo, eneno ewolo.
Gedo sumoo ino ene ooneya etelo ewolo.
25 Ariya, ngu oni Yesus tanggeyi oolengomo bibitewonggokungga, ngundo
Yesus tanggeyi oolengomo oololo, sumoo inolo ewolo. Oo Bidodo Sembuli,
ge ooneya ete? Elo ewolo.
26 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo
oomanongoyingo gumi gula oo sonoyimo yelo yolo, oni gula inootoowega
ngu, ngu oningga ngu! Ngundilo elo, ene oomanongoyingo gumi gula yolo,
oo sonoyimo yelo, yolo, Yudas Iskariyoot, Sayimonlo nangoni, ngu inowolo.
27 Yudas oowali ngu yolo netoni, ngu naluno, Setando newendemo utoni,
Yesusndo Yudasya ewolo. Ge oo tewelo ingooteku, ngu ge komo sodedo
ngundiya te! Elo ewolo.
28 Yesusndo mande ngundilo Yudasya etoni, oni oo neweloyi yabano bib-
itewonggoku, ngundo mande ingolo, ene ngulo damoni ma ingowonggori.
29 Yudasndo ngu, Yesus galo ngu bidodobolo bobeye ngulo si, ngu enendo
sobowoote. Yesuslo sulena oni gidalegado ngu, Yesusndo mande ngu etoni,
ene ingowonggori. Nalu kundingiyi ngulo oo gula uliyoni, ngundi, oo gula
owoolongo oni yunoni, elo eteku, ngu elo ingowonggori.
30 Ariya, Yudas oomanongoyingo gumingga ngu yolo, ene ende oolelo
toongewolo. Ngundilo toongetoni, ngu nalungga ngu, suwoo ooleli tewolo.

Mamana Mande Keda

31 Yudas endesina oolelo toongetoni, ngu naluno, Yesusndo ewolo. Ataga
Oni Nangoni, ene bingaminidodo tetoni, ngunonggo Anut nguya enengo
nangonimonggo bingaminidodo tete.
32 Ene Anutndo enengo nangonimonggo bingamidodo yolo ngu, asa,
Anutndo bingamidodoga ngu yolo, enengo Oni Nangoni nguya ko inootoni,
enengo ela ela sodedonangge bingamiyalidodo tunootewali.

33 Ye simoone, nalu bodaga nangge, no yeya oode, kootusina, ye no
erewenelowanggo. No kuli Yuda onino ewonomu, ngundilo nangge,
ataga yeno nguya eteno. Ye nondo endega ooloutenoku, nguno ye ma
oolouwanggo.
34 Ene ataga nondo mamana mande keda gula ye yunooteno. Ye
komo dobooguliye nowoondoyi teyunoyi! Yo, nondo yengo nowoondoyi
yunootenoku, ngundilo nangge, ye komo dobooguliye nguya nowoondoyi
yunoyi!
35 Ye dobooguliye nowoondoyi tewanggoku ngu, asa, oni simoo bale
bidodo ye yeyolo ingowanggo. Ye ngu nolo sulena oni oolengolo ewolo.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Kootu Nunowalo Ewolo
(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

36 Sayimon Pitando Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli, ge ndawoole
ute? Etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo endega ooloutenoku,
nguno ge no kenelolo oolouweloyi, ngu ereremo kini. Ene kootusina, ge no
kenelolo nguno oolouwalo ewolo.
37 Ene ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli Ulungga,
ndatelo ngulo, no ataga ge ma kenggelolo oolouwano? No nenengo kedaga,
ngundo ge hooloowenggelowelo, ingootenolo ewolo.
38 Ene ngundilo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Gedo gengo kedaga
ngu yokolo, no hooloowenelowelo ete? Hamoo oolengo, no geno eteno.
Kootooli ma eyingomo, ge no oowoone tambu kabusa elo oongoonelowalo
ewolo.

14

Yesus Ngu Awano Oolouweloyi Oole

1 Yesusndo enengo sulena onino mande gula ewolo. Yengo nowoondoye
soliyokolo ma sosolewelo. Ye Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoningga,
ngunonggo ye komo nolo nguya nowoondoyemo hamoo teyi.
2 Nolo Awanembolo yangga ngu, ya gumi kowookowoo ooloote. Ngundilo
kini ngu, asa, no kuli yeno ewano. No yeno hamoo eteno. No yengo musiyo
yomosiyoyunowelo oolouteno.
3 No oololo, yengo musiyo yoonenengolo yokolo ngu, asa, no ko om-
bulo, ye yoyolo oolelo, noya goboolo oluwato. Yo, nondo musiyongga
oolootenoku, nguno ye nguya noya goboolo oluwato.
4 Yo, hamoo, nondo ngu endemo nguno oolouweloyi ooleyiga ngu, ye kuli
ingootenggolo ewolo.
5 Ene ngundilo etoni, Tomasndo mande gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, ge ndaruwelo ete? Noole ma ingooteto. Ariya, ndatelo telogo,
noole ngu oolega ngu kenolo ingowato? Elo ewolo.
6 Etoni, Yesusndo gumi ewolo. No, nondo nangge no oole. No nangge
hamoo mande ngulo Sembuli. Nondo nangge, suwoo suwoo keda oluweloyi
ngulo Sembuli. Oole gulanonggo Awa tanggeyimo oolouweloyi kini. Hamoo
oolengo kini. Nononggo nangge Awa tanggeyimo oolouweloyi.
7 Ene ye kuli nolo ingootenggoku, ngulo ngu, ye nolo Awanembolo nguya
ingootenggo. Ataga ye damoni yelo, ye ene ingolo kenootenggolo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, Pilipndo eneno ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ge Awangge etuyelo! Ge ngundilo etoyi ngu, asa, noole mete elo
ingowatolo ewolo.

9 Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Pilip, nalu pelungga no yeya
goboolo oluwootoku, ge nolo ma ingoote? Oni ene no neyooteku ngu, ene
Awane nguya kenoote. Ndatelo ngulo, ge Awangge noole etuyelo, elo ete?
10 No Awano oodoowe, ko, Awando ene nono oolooteloku, ngulo ge
nowoondogemo hamoo ma tete, bine? Nondo mande yeno etenoku nga
ngu, nondo nenengo ingondudunonggo ma eteno. Kini, Awa noya ootoolo,
ngunonggo enengo ingondudunimonggo nangge enengo koni ngu tete.
11 Ye ngu komo nga mande ngalo nowoondoyemo hamoo teyi. No awano
oodoowe, ko, Awa ene nono ooloote. Ye ngulo nowoondoyemo hamoo mete
ma tetoni ngu, asa, ye komo nondo oo sungo gula onindo ma teweloyi
tetenoku, nga bidodo ingondudu teya, ngulo ye komo nolo nowoondoyemo
hamoo teyi.
12 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni ene nolo newendemo hamoo tetoni
ngu, nondo ko oo tetenoku nga, ene nguya ngu ko oo ngu mete tewa. Ene ko
ulungga oolengo telo, ene nondo kongga tewonoku, ngundo no daganelowa.
Ndatelo ngulo, no Awa tanggeyimo oolouteno.
13 Yendo oo bidodo no oowoonemo yemboongewanggoku ngu, no ngu
ooga ngu tewano. Ngundilo ngulo, Awa ngu enengo nangonimo ene
bingami dulidalinidodo tewa.
14 Yo, hamoo, ye no oowoonemo oo gulalo yemboongelo teni ewanggoku
ngu, asa, no ngu ooga ngu komo hamoo tewanolo ewolo.

Yesusndo Yuka Kundingiyi Suleyootoni Ombuweloyi, Ngulo Mandelo Gosiyowolo

15 Yesusndo ngandilo ewolo. Ene ye nowoondoye no nunolo ngu, ariya,
ye nolo mamana mandene ngu gome keyowanggo.
16 Nondo Awano yemboongetoowe, enendo ngu oo gula ye
hoolooweyelolo yanggango yunootoni (Yuka Kundingiyi), ngundo yeya
suwoo suwoo sugi sugi oluwanggo.
17 Ngungga ngu, hamoo mande eweloyi Yuka. Mela ngalo oni simoo
bale ngu, ene ma yowanggo. Ndatelo ngulo, ene nowoondoye hamoo ma
teyingo, ngulo ene kenolo ingoweloyi nguya, ereremo kini. Ene yendo
ngu ingootenggo. Ene yeya goboolo ootoolo, ngunonggo ye nowoondoye
newendemo ulo, yeya oluwanggo.
18 Nondo ye yoyokootoowe, ye awanamoye kini koogewa ngundilo ma
oluwanggo. Kini, no ye tanggeyemo ombulo, yeya oluwato.
19 Nalu bodaga nangge, mela ngalo oni simoo baledo, ngu no ma
neyowanggo. Ene yendo nangge no neyowanggo. Ndatelo ngulo, nondo
keda sugi sugi oluwanoku, ngundilo nangge, ye nguya sugi sugi kedaga
nguno oluwanggo.
20 Yo, hamoo, ngu naluno nguno, ye ingowanggo. No Awanemboya
oodoowe, ko, yendo ngu noya oodoyi, nondo yeya oluwato.
21 Oni ene nolo mamana mande yolo, gome keyooteku ngu, ngu oningga
ngu ene newende no nunoote. Oni ene newende no nunooteku ngu,
Awando newende nguya ene inowa. Nondo nguya nowoondone ene inolo,
nenengo damonine, ene doongeyimo yootunolo etungootoowe, ene no
neyolo ingowalo ewolo.
22 Yesusndo ngundilo etoni, Yudas gula, Yudas Iskariyoot kini, ngundo
Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ndatelo ngulo, ge noole
doongenayimo tunootewelo eteku, ene ge mela ngano oni simoo bale
doongeyemo ma tunootewa? Elo ewolo.

23 Yudas ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Oni
ene newende no nunolo ngu, ene nolo mande gome keyowa. Ene ngundilo
keyootoni ngu, asa, nolo Awanembo nguya, ngu oningga ngu, newende
inootoni, noole eneno ombulo eneya suwoo suwoo sugi sugi oluwato.
24 Oni ene newende no ma nunolo ngu, ene nolo mandene gome nga ma
keyoote. Nga mandega yendo ingootenggoku nga, ngu nolomu kini. Nga
ngu Awa no sulenelootoni ombuyingongga, ngulo mandeni.
25 No ataga yeya goboolo ootoolo, ngunonggo mande oo nga
tunooteweloyi ngu yeno elo etuyelootenoku nga.
26 Ene ye hamoo oolengo Hoolooweyeloyingo ngu, Yuka Kundingiyi. Ngu
no oowoonemo ngu Awando yengo suleyootoni ombuwa. Enengo koni ngu
ngandilo. Ngundo ngu oo bidodo etuyelolo, nowoondoye yokutuwootoni,
ngunonggo nondo mande yeno ewonoku, ngu bidodo tunoo oolengo ingo-
mukowanggo.
27 Ariya, no ye yoyokowelo, ngulo nolo nowoondoyi imakeyingo
oolooteku, ngu yeno nguya yewe tunootelo oluwa. Nondo yengo nowoon-
doyiga ko nowoondoyi imakeyingo yunootenoku, ngundo mela ngalo oni
simoo baledo nowoondoyi imakeyingo yunootenggoku, ngu dagate. Ngulo
ye nowoondoye ma soliyokolo sosolewelo.
28 Ye nga mandega nga ngu etuyelowonoku, ngu ye kuli ingowonggo. No
ye yoyokolo oolelo, no ko yeno ombuwanolo ewonoku, ngu ingoyi. Ene kuli
ye nowoondoye no nunowonggoku ngu, asa, ye ingolo oni oni tetoyi, no
Awano ko oolouwano. Ndatelo ngulo, Awando no daganelolo, ene Ulungga
oolengo.
29 Ataga oo ngu ma tunooteyingomo, no yeno kuli elo etenoku nga.
Ngundilo ngulo, kootusina oo ngu tunootetoni ngu, asa, ye nguno nowoon-
doyemo hamoo tewanggo.
30 Ariya, no yeya mande mande ulungga ko ma elo ingowato. Ndatelo
ngulo, mela ngalo ngulo sobosobo tabango ulungga ngu ombute. Enengo
yanggangoni ngundo no ma sobonelowa.
31 Ene mela ngalo oni simoo bale ngu komo ingowanggo. No nowoondone
Awane inooteno. Ngundilo ngulo, no Awando oo teweloyi mande elo no
nunowoku, ngu nangge teteno. Ariya, ye ootookootoyiga oolouwooto! Elo
ewolo.

15

Yesus Ngu Ene Wayin De Oolengo

1 Yesusndo mande gula ewolo. No ngu Wayin de oolengo. Awanembo ngu
ene Wayin kongga ngulo Sembuli.
2 Nolo kandene ngu ma enggetoni ngu, Awando andangelo yokowa.
Ene ko kandene bidodo enggeteku ngu, Awando gome toongoolo, gome
yomosiyowa. Ngundilo tetoni, engge gome oowooyingga oolengo engge-
wanggo.
3 Ye ngu nondo mande ngu elo etuyelowonoku, ngundo ye nowoondoye
yeni gome namboyi tunootewonggo.
4 Ye komo no dowoolo oodoyi ngu, asa, nondo nguya ye yodowoolo
oluwato. Wayin dega ngu kandeyi wembuyi bungomo ma dowoolo ngu,
ene enggeweloyi nguya kini. Ngundilo nangge, ye nguya nono ma ootoolo
ngu, ye ma enggewanggo.
5 No de Wayin. Ye ngu Wayin de ngulo kandeyi. Oni ene nono oodoni ngu,
no nguya eneya oodoole, ene ngunonggo gome ulungga enggewanggo. Ene
ye no noyokolo ngu, asa, ye oo gula nguya ma tewanggo.

6 Ene oni gula nono ma oluwaku ngu, asa, ene ngu de kandeyi ngundilo
andangelo yokootoyi aliyewa. Yo, onindo ngu de kandeyi, ngu gooboon-
goolo siyakiyolo, de nombono katoyi demukowa.
7 Ene ye noya oodoyi, nolo mandene yeya oodoni ngu, ariya, ye oo gulalo
ingolo yemboongewanggoku, ngu oo ngu ngundilo yeno tunootewa.
8 Ene yendo gome ulungga enggewanggoku damoningga nguno, ye
nolo sulena oni kilalongo, ngu simoo bale etuyelowanggo. Ngundilo
damoni gomengga, ngunonggo nolo Awane ngulo oowooyi bingaminidodo
tunootewa.
9 Awando newende no nunoyingo, ngundilo nangge, nondo yengo kuli
nowoondone nguya yunowono. Ngulo, ye komo nolo mandene nga suwoo
suwoo ingolo oodoyi, ngu nondo hamoo nowoondone ye yunowano.
10 Nondo kuli Awanembolo mamana mandeni gome keyowonoku, ngulo
ngu, no Awane enengo nowoondoyiningga ngu newendemo oolooteno.
Ngundilo nangge, ye nolo mamana mande gome keyowanggoku ngu, ariya,
ye nguya nolo nowoondoyinengga ngu newendemo oluwanggo.
11 No ngandilo ingooteno. Nolo oni oningga ngu yeno oodoni, ye nowoon-
doyemo nguno hangeya manggowoomo ooleni, elo ngundilo ingooteno.
Ngundilo ngulo, no nga mandega nga yeno eteno.
12 Nolo mamana mande ngu ngandilo. Nondo yengo nowoondoyi
yunootenoku, ngundilo nangge, ye komo dobooguliye ngundiya teyi!
13 Ene oni gulado ene dobooguliyi hoolooweyelowelo, enengo kedaga ngu
yokowaku ngu, ariya, nowoondoyi teyingo damoningga, ngundo nowoon-
doyi teweloyi damoni gidalega, ngu hamoo oolengo dagayeloote.
14 Ye nondo etenoku damoningga nga tetoyi ngu, asa, ye ngu nolo
dobooguline.
15 Ko oni ngu enengo oni ulungga, ngundo ko oo teteku ngu ma ingoote.
Ngundilo ngulo, nondo yeya ko oni elo ma ewano. Kini, mande bidodo
nondo Awanonggo ingowonoku, ngu yeno etoowe, ingomukowonggoku
ngu! Ngulo nondo yeya ngu doboogulinelo ewano.
16 Yendo no ma logonelowonggori. Kini, nondo ye ngu nenengo lo-
goyelowonoku, ngulo ye komo oolouya, gome oolengo enggewanggo. Yengo
enggeyega ngu gome sugi sugi oluwanggo. Ye ngundilo telo, ngunonggo ye
oo gula yowelo, no oowoonemo Awano yemboongetoyi ngu, asa, Awando
ngu ooga ngu, hamoo oolengo, ye yunowa.
17 Nondo nga mamana mandega nga ye yunooteno. Ye komo dobooguliye
nowoondoyi teyi! Elo ewolo.

Oni Nowoondoyemo Hamoo Kini, Ngundo Yesuslo Ko Oni Nguya Mundiyi Tewanggo

18 Yesusndo ngandilo ewolo. Mela ngalo oni simoo bale ngando yeya
mundiyi tetoyiga ngu, asa, ye ingoyi! Ene noya koletelo mundi tewonggoku,
ngulo yeno nguya tewanggo.
19 Ene hamoo ye mela ngalo damoni biyomi ngu keyootoyi ngu, ariya,
mela ngalo damoni biyomi tetenggoku oni simoo baledo, ene mete yengo
ingowanggo. Ye enengo keyemo oni ngulo, elo ingowanggo. Ene ye ngu
damoni biyomimbolo oni kini. Kini, nondo ye kuli logoyelowonoku ngu, ye
mela ngalo damoni biyomi yokootoyi, yoyolo, sungo yoyewono. Ngundilo
ngulo, mela ngalo oni simoo bale, ngundo yeya mundi tewanggo.
20 Ye komo nondo mandega yeno ewonoku, ngulo ingondudu teyi! Ko
oni ngu enengo oni ulungga ngu dagalo ma oluwa. Ngulo ngu, no
noyolo yombulinelolo, no keyonelowonggoku ngu, asa, ye nguya ngundilo

keyoyelolo yombuliyelowanggo. Ene nolo mandene keyolo ingolo ngu, asa,
yengo mande nguya keyolo ingowanggo.
21 Ene nolo Awanengga no sulenelootoni, no ngano ombuyingo, ngulo
nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Ngundilo ngulo, ene nolo nowoon-
doyemo hamoo ma tetoyi ngu, asa, ene yeno nguya damoni biyomi
tewanggo.
22 Hamoo, nondo kuli ma ombulo mande gome nenengo ngu ma
etuyelootoowe ngu, ariya, ene mbumbuwaye telo ngulo damoni ma in-
gowanggo. Ene ataga, ene oole gulano mbumbuwaye oongooweloyi kini.
23 Oni ene noya mundiyi tetenggoku ngu, ene nolo Awanemboya nguya
mundiyi tetenggo.
24 Ko oowooyingga, oni sungombo kuli ma tewoku ngu, nondo ngu ko ngu
ene kewooloyemo kuli tewono. Ngu hamoo, nondo ko ngundilo ngu ma
tetoowe ngu, ariya, ene mbumbuwaye telo, ngulo damoni ma ingowanggo.
Ene ataga ngu, ene kuli kenolo yokolo, ngulo ene noya ko Awanemboya
nguya mundiyi telo boguwootenggo.
25 Ene ngundilo damoniyengga tetenggoku, ngundo enengo mamana
mandeno nakangoyingo ngu, ataga engge tunootete. Ngu mandega ngu
ngandilo.
Ene noya kingo mundiyi tetenggolo ewolo. *Sam 35:19; 69:4*
26 Ene, ye Yanggango Teyunolo Hoolooweyeloweloyi oningga ngu (Yuka
Kundingiyi) ene Awaya goboolo oolooteli. Nondo ngu suleyootoowe, yeno
ombulo, ngundo nolo mandene nolo damonine elo yootunolo etuyelowa.
27 Ngundilo ngulo, yendo nguya komo nolo mandene, nolo damonine
nguya yootunolo, wesiyolo ewanggo. Ndatelo ngulo, kuli ye noya olu-
wootokuno, no ko damoni yetoowe, ye nguno oode oode ombulo, ataga nga
naluno ngalo ewolo.

16

Yesusndo Enengo Sulena Onino, Oo Kootu Tunooteweloyi Ngulo Ewolo

1 Yesusndo ngandilo ewolo. Nondo ngandilo ingooteno. Ye nowoondoye
kiyayi yelo, nowoondoyemo hamoo ngu yokoweloyi, ngulo ma ingooteno.
Ngundilo ngulo, no nga mandega nga yeno kuli ewonoku ngu!
2 Kootusina nalu gula tunootetoni, ene onindo Yudalo goobooyingo
yanonggo ye oweyelowanggo. Yo, hamoo, onindo ye yuleyi kumooweloyi,
ngundo ingolo ewanggo. Nga oni, ngando ene mbumbuwa tetenggolo
ingowanggo.
3 Hamoo, ene nolo Awane, ko, no nguya ma ingootenggo. Ngundilo ngulo,
ene ngu damoningga ngu tewanggo.
4 Oo ngu ma tunootewonoku, nondo yeno kuli etoowe ingowonggo. Ariya,
kootusina ngu oo ngu tunootetoningga ngu, asa, ye nondo ewonoku, ngu
ingonduduyemonggo ko ingoyilo ewolo.

Yuka Kundingiyimbolo Koni

5 Ene no ataga oni no sulenelootoni, no ngano ombuwonomungga nguno
ko oolouteno. Ene ye kewooloyemo ngunonggo oni gulado, no sumoo
nunolo, ngandilo ma ewolo. Ge ndarute? Elo ewolo.
6 Nondo nga mandega yeno etenoku ngalo, ye ataga nowoondoye kowuli
oolengo yetenggo.
7 Ene nondo hamoo oolengo yeno eteno. No ye yoyokolo oolouwanoku
ngu, Hoolooweyeloyingo, yewe yeno ombuwa. Ngulo no ma oolouwanoku
ngu, asa, oni ye Yanggango Yunolo Hoolooweyeloweloyi Yuka Kundingiyi

ngu yeno ma ombuwa. Ene no oololo ngu, ariya, nondo ene suleyootoowe,
yeno ombuwa.
8 Enendo ombulo, mela ngalo oni yoyeni, mbumbuwa ngulo damoni
yootunolo, nolo damoni gome nenengo ngulo damoni, ngu wilikoyeloweloyi
naluwo tunooteweloyi, ngulo nguya etuyelowa.
9 Onilo weti mbumbuwaye, ngulo damoni ngandilo. Ene no kootu nunolo
nolo nowoondoyemo hamoo ma tetenggo.
10 Koletelo, ngu no Awanonggo ombuwonoku, kootusina no ko Awano
oolewano. Ngungga ngu, damoni gome nenengo ngulo hamoo ngu simoo
bale melako ngano ngu ma ingootenggo. Ngulo no Awano ooloutoowe ngu,
ye no ko ma neyowanggo.
11 Wilikoyeloyingo ngulo damoni nguya ene watayi kini. Yo, hamoo,
Anutndo mela nga sobowooteku, ngulo tabango oowooyi Setan, ngu ene
kuli oonateweloyi ngulo sunggi yete.
12 No mande mande ulungga ye yunowelo ingootenoku, ene yendo ataga
ingolo yoweloyi nguya, ereremo kini.
13 Ene Yuka Kundingiyingga ngundo ombulo ngu, hamoo mande Anut-
lomu, ngu bidodo etuyelolo yunowa. Enendo enengo ingondudunonggo
nangge ma ewa. Kini, mande ene ingowoku ngu nangge ewa. Enendo ngu
oo kootusina tunooteweloyi, ngu nguya elo etuyelowa.
14 Ene nononggo mande yologo yeno yootunolo ewa. Ngu damoningga
nguno ene nolo oowoone bingamine elo okoowa.
15 Awanembolo oo bidodo ngu nolomu, ngulo no yeno eteno. Yuka
Kundingiyi ngu nononggo mande yologo, yeno yootunolo ewalo ewolo.

Nowoondoye Kowuli Ngu Yowoolengootoni, Oni Oni Teweloyi Tunootewa

16 Nalu bodaga nangge ye no ma neyowanggo. Kootusina, nalu bodaga
nangge ye ko no neyowanggolo ewolo.
17 Yesusndo mande ngundilo etoni ngu, asa, sulena oni gidalegado enengo
nangge mande mande ngandilo ewonggori. Ene ngu mandega ngu, ndawu
mande damoninggalo, ene mande ngu nooleno ete? Enendo ngandilo
ete. Nalu bodaga nangge, ye no ma neyowanggo. Kootusina nalu bodaga
nangge, ye no neyowanggo. Ndatelo ngulo, no hamoo oolengo Awanemo
ooloutenolo ewonggori.
18 Asa, enengo sulena, onindo mande gula nguya ewonggori. Nalu bodaga
nangge elo eteku, mandega nga ndatelo? Noole ngu mandega eteku, ngulo
damoni ma ingootetolo ewonggori.
19 Yesus ene ingoyingo, sulena onindo ene sumoo inowelo tetoyi, ngulo
ene ewolo. Ye bine nondo mandega etenoku, ngulo sumoo ewelo etenggo?
Nondo ngandilo ewono. Nalu bodaga nangge, ye no ma neyowanggoku,
kootusina, nalu bodaga nangge, ye no ko neyowanggolo ewono.
20 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Kootusina, ye sendo mogulu ulungga
telo, ebe sendosendolutelo oluwanggo. Yo, yendo ngundilo tetoyi, ene mela
ngalo oni simoo bale ngu, ene ngulo oni oni telo oluwanggo. Ene yendo
nowoondoye kowulingga ngu yowoolengootoni, ye nowoondoye oni oni
oolengo tunootewa.
21 Bale simoo yomooweloyi naluno ngu, ene komo ogingoyingo in-
golo, newende kowuli ingowanggo. Ene kootusina simoongongga ngu
yomootoni, melako soletoni ngu, ene newende mete ingolo, ogingoyingo
ngulo ma ingowa. Kini, ene simoongongga ngulo oni oni tewa.
22 Ngundilo nangge, ataga ye nguya nowoondoye kowuli yetenggo. Ene
nondo ye ko yeyootoowe, nguno ye nowoondoye ko oni oni tewanggo.

Ngundilo tewanggoku, oni gulado yengo oni oningga ngu ma andangelo yowa.
23 Ngu nalunggano nguno, ye oo gulalo no ma sumoo nunowanggo. No hamoo oolengo, yeno eteno. Ye oo gula Awando noole yunoni elo, no oowoonemo yemboongewanggoku ngu, asa, Awando ngu ooga ngu, ye yunowa.
24 Kuli ye oo gula yowelo no oowoonemo ma yemboongeyingo. Ene ye ngandilo yemboongelo ngu, ye oo yowanggo. Ngundilo telo ngu, yengo nowoondoyemo oni oningga ngu yeyi gome oolengo tunootewalo ewolo.

Yesusndo Mela Ngalo Damoni Ngu Kuli Dagawolo

25 Nondo mande ngalo kuli mande yamonggawononggo nangge elo ewonomu ngu. Kootusina no mande yamonggawomonggo yeno ko ma ewano. Kini, no Awalo mande tunoo yootunolo yeno ewano.
26 Ngu naluno nguno, ye no oowoonemo Awano yemboongewanggo. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, nondo ye hoolooweyelolo, Awano ma yemboongewano. Kini, ye mete yengombo Awano nenengo yemboongeyi. Ngulo ngu, nondo ngu ye hooloowelolo ma yemboongewano.
27 Yendo ngu nolo nowoondoyemonggo gome ingolo, yengo nowoondoye hamoo tetoni, ngulo no Awaya oode, ngunonggo ombuwono. Ngundilo ngulo, Awando yengo gome ingoote.
28 Kulimi no Awaya oode, no ngunonggo ene yokolo, no melako ngano ombulo oolooteno. Ataga ngu no mela nga yokolo, Awano ko oolewelo ingootenolo ewolo.
29 Yesus ngundilo etoni ngu, enengo sulena onikundo mande gumi ewonggori. Ataga ge mande yamonggawo ma ete. Kini, ge mande tunoo oolengo eteku ngu!
30 Ataga noole ingooteto. Ge onindo sumoo ewanggo elo ma soboyelolo, ge ngu noolengo ingondudu kenolo ingomukoote. Kini, ge oo bidodo ingomukoote. Ngundilo ngulo, noole ge kuli Awanggeboya oode, ngunonggo ombuyingo, ngulo nowoondonayimo hamoo teteku ngalo ewonggori.
31 Ene mande ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo mandeye gumi ewolo. Ye ataga nowoondoyemo hamoo tetoni, gome ingomukootenggo?
32 Ingoyi! Nalu kuli namoko tunoo tewelo tete. Yo, ene kuli tunoo telo namoko teteku ngu! Ene ye oweyelootoyi, ye sungo sungo yengo endemo sawanggo. Nguno ngu, ye no noyokootoyi, noso nangge oluwano. Ene nondo noso nangge ma oluwano. Kini, nolo Awane ene noya oluwaloku ngu.
33 Nondo ngandilo ingolo, yeno eteno. Yengo nowoondoye ngu nono yetoyi oodoyi ngu, ariya, yengo nowoondoyemo nguno nguya, nolo imakeyingongga ngu yeno oluwa. Ngundilo ngulo, no nga mandega nga, ngu yeno ewonoku ngu! Oni melako ngano ye ogingoyingo kowuliyedodo yunowanggo. Ene ngundilo yunowanggoku, ene yengo nowoondoye ngu, ye komo oni oni teya yanggango oliyi. Ndatelo ngulo, nondo mela ngalo damoni yanggangoni, ngu hamoo oolengo bidodo wongoowe uwoku ngu! Elo ewolo.

17

Yesusndo Sulena Oni Hoolooweyelolo Yemboongewolo

1 Yesusndo mande ngundilo elo yokolo, ene sambosina doongetelo yemboongelo ewolo. Awane, nalu kuli tunootete. Gengo dulidalige no nunoyingomu, ngu oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu

etuyelo. Ngunonggo gengo nangongge nguya, gengo dulidalige simoo
baleno yootunolo etuyelowa.
2 Ndatelo ngulo, gedo ene simoo balelo tabango ulungga kuli ene sunggi
yewolo. Ngulo ngu, ene mete simoo bale gedo kuli elo sunggi yewoku,
ngundo sugi sugi keda oluweloyiga ngu yunowa.
3 Suwoo suwoo keda oluweloyi ngu ngandilo. Ene gengo ingootenggoku,
ge gulanangge hamoo Anut oolengo. Ngundilo nangge, ene no Yesus
Kristusndo, gedo gengo sunggi yeyingo oni, ge kuli sulenelootoyi, ngano
ombuyingo, ngulo nguya ene nowoondoyemo hamoo tetenggo.
4 Gedo ko elo nunoyingoku, ngu no kuli temukowono. Ngundilo tewonoku
ngundo gengo dulidalige simoo bale doongeyemo yootunolo tunoo oolengo
etuyelowolo.
5 Awa, kuli mela oo nga ma tunooteyingomo, no geya oluwoloku naluno,
no bingamine dulidalinedodo. No ataga nguya ngu dulidaline bingami-
nengga, ngu ko nunolo ingooteno.
6 Nondo gengo damoningge, mela ngalo oni gedo no nunowoku, nguno
kuli elo etuyelowono. Gengo oni ngu, gedo kuli no nunowolo. Ene gengo
mandege ngu gome keyootenggo.
7 Ataga ene ingootenggo. Oo bidodo gedo no kuli nunowoku ngu, ngu
genonggo nangge ombuwolo.
8 Mande bidodo gedo no nunowoku ngu, nondo ene kuli yuno-
mukootoowe, ene yolo, ene hamoo oolengo ingowonggo. Kuli no geya
oode, ngunonggo no ombutoowe, ngulo ene gengo nowoondoyemo hamoo
tetenggoku, gedo no sulenelootoyi, no ngano ombuwonolo ingowonggori.
9 Nondo ene hoolooweyelolo yemboongeteno. Nondo ataga mela ngalo
oni gengo ma ingootenggoku, ngulo ma eteno. Kini, no ataga gedo oni no
nunowoku, ngulo no geno yemboongeteno. Ndatelo ngulo, ngu oni ngu
gengomu.
10 Nolo oni nono nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu gengomu nguya.
Ngundilo nangge, oni ngu gengomu, ngu nolomu nguya. Yo, ene nolo
nowoondoyemo hamoo tewokungga, ngulo ene oowoone bingamine elo
okootenggo.
11 No ataga mela nga yokolo, geno ko oolouwanoku ngu, ene gengo
nowoondoye hamoo teyingo oni melako ngano oluwanggo. Awa, ge
kundingiyi oolengo! Gengombo gengo yanggangongge no nunowoku,
ngundilo ge ene soboyelowa. Ge ene soboyelootooga, ene nowoondoye
gulanangge, noole geya nowoondonali ngundilo, gulanangge oluwanggo.
12 No enedodo oluwootoku naluno, nondo gengo yanggangongge no
nunowoku, nguno ene gome soboyelowono. Yo, hamoo oolengo, no gome
soboyelootoowe, ngulo ngu, ene bidodo ma oonatewonggo. Kini, oni (Yudas
Iskariyoot) ene ge kootu gunolo, ngulo ene oonateweloyi musiyomo nguno
oololo, enendo nangge oonatete. Gengo mande nakayano oolooteku, ngulo
engge tunooteweloyimbolo tete.
13 Ataga no ge tanggegemo ma oolouyingo naluno nguno, nondo melako
ngano ootoolo, nguno nga mandega nga eteno. Ndatelo ngulo, nolo
nowoondonemo oni oni telo oolootenoku, ngundo nolo oni simoo baleno
ngu oni oni tewokungga, ngundilo nangge eneno hangelo oolenilo, ngulo
gome ingooteno.
14 Gengo mandege nunowoku ngu, nondo kuli elo yunowono. Ngundilo
ngulo, mela ngalo oni simoo baledo kowuli yunootenggo. Yo, no mela
ngalo damoni biyomi, nguno no ma endeyolo oolooteno. Ngundilo nangge,

no kenelootenggoku, simoo bale nguya, ene mela ngalo damonimo ma endeyootenggo.
15 Gedo mela nganonggo ene andangeya yoyo, elo ma yemboongeteno. Kini, gedo ene soboyelolo, ngulo yemboongeteno. Awa, gedo oni damoni biyomi eweyingga, (Setan) ngu yokootoyi, ngundo ene nolo simoo bale ma yutolo yombuliyelowelolo, ngulo no geno yemboongeteno.
16 Yo, no mela ngalo damoni biyominimo no ma endeyooteno. Ngundilo nangge, nolo kenemo simoo bale nguya, ene mela ngalo damonimo ma endeyootenggo.
17 Awa, ge nolo keneloyingo simoo bale ngu yoyega, ene gengo mandege nguno nowoondoye bidodo, nguno damooya, ngunonggo ene oni kundingiyi tunooteyi. Yo, gengo mandege, ngu hamoo mande oolengo engge.
18 Kuli ge no sulenelootoyi, no oni simoo bale kewooloyemo, mela ngano ombulo oolooteno. Ngundilo nangge, no ene suleyelootoowe, ene oololo mela mela oni simoo bale kewooloyemo, gengo mandege wesiyolo elo etuyelowanggo.
19 No nenengombo nowoondone bidodo gedo kongga nunowoku, nguno domoolo ngu telo, kundingiyi oolooteno. No ngundilo tetenoku, ngunonggo gengo simoo bale kosiyingo, ene hoolooweyeloweloyimbolo, ngulo ene nguya enengombo gedo kongga yunowoku, nguno nowoondoye bidodo nguno domoolo ngu kundingiyi telo, ngunonggo ene ko tewanggo.
20 Yo, nondo oni nolo nowoondoyemo hamoo teyingo nga hoolooweyelolo, geno yemboongetenoku ngu, ko, ngundo kootusina, nga oni ngando mande etoyi, ingolo, nolo nowoondoyemo hamoo tewanggoku, ngulo nguya geno yemboongeteno.
21 Nondo ngundiya yemboongetoowega, nguno oni ngu bidodo ene nowoondoye gulanangge oliyilo ingooteno. Awa, ge noya oodoyi, ko nondo geya goboolo oolooteloku, ngundilo nangge, ene nooledodo nguya goboolo oluwatolo ingooteno. Ngundilo telo ngu, mela ngalo oni simoo bale, ene hamoo ingowanggo. Gedo no sulenelootoyi, no melako ngano ombuwonomu, ngulo nowoondoyemo hamoo ingowanggo.
22 Gedo dulidaliga no nunoyingongga ngu, nondo kuli ene yunowono. Nguno ene nowoondoye gulanangge siyeya oliyi, noolendo awa, geya nowoondonali gulanangge siyelo oolooteloku ngundilo.
23 Nondo eneya ootooye, ko gedo ngu noya oolooteku, ngulo nondo ngu komo enengo nangge nowoondoye gulanangge oolengo yeya oliyilo ingolo yemboongeteno. Ngundilo tetoyi ngu, asa, mela ngalo oni simoo bale ene ingowanggo. Gedo kuli no sulenelootoyi, no mela ngano ombuwono. Gedo nolo ngundilo nowoondoyi tenunooteku, ngundilo nangge, gedo enengo nowoondoyi teteku ngu! Elo ingowanggo.
24 Awa, nondo ngandilo elo ingooteno. Oni simoo bale gedo kuli no nunowoku ngu, ene noya gedo musiyongga no nunowoku, nguno eneya goboolo oluwato. Ene nguno nolo dulidaline ngu kenoweloyimbolo ingooteno. Yo, kulimi mela nga ma tunooteyingo naluno nguno, gedo nolo nowoondoyi tenunolo, ge ngu dulidaliga nunoyingongga ngu, ene nguya kenoyilo ingooteno.
25 Awa, gengo damoningge, ngu gome nenengo oolengo. Mela ngalo oni simoo bale ngu gengo ma ingootenggo. Ene nondo ngu gengo ingootoowe, ko, nolo oni nga nguya gengo ingootenggo. Gedo kuli no sulenelootoyi, no melako ngano ombuwonomu, ngu ingootenggo.

26 Nondo gengo damoningge elo etuyelootoowe, ingowonggoku, ngu ataga
nguya ngu damoningga, ngu suleyolo etuyelooteno. Ngundilo tetoowe,
nguno ene komo enengo nangge nowoondoyi teweloyi damoningga ngu
gome ingowanggoku, ngu gedo, nolo nowoondoyi teyingo damoningga,
ngu gome ingolo dowoowanggo. Ene ngundilo tetoyi, nondo ene nowoon-
doyemo ulo, eneya goboolo oluwatolo yemboongewolo.

18

Yudasndo Yesus Yolo, Me Oni Kandeyemo Yewolo
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

1 Yesusndo yemboongelo yokolo, Yesusndo enengo sulena onidodo ene
oololo, Kidolon nggooto ngu kalongolo, anduloko ngu Olib dega ngulo ko
gula oluwoku, nguno uwonggori.
2 Yudas, ngu Yesus yolo, me oni kandeyemo yewoku oningga, ngu nguya
ngu kongga ngu ingoote. Ndatelo ngulo, nalu oowooyingga Yesus ene ngu
kongga nguno enengo sulena oniya gooboongoowonggori.
3 Ngulo Yudas ngu Rom Gabman ngulo me oni Anutno woolo yeyingo
onilo sobosobo oni, ko, Parisi oni ngulo kumba ootuwoo oni, ngu yoyolo,
ngu melasina nguno mayewonggori. Ene solu ko Lam nguya kalo, dowoolo,
ko, me ebe uleweloyi idi sangga yolo mayewonggori.
4 Yesus eneno oo bidodo tunooteweloyi ngu, ene kuli ingowolo. Ngundilo
ngulo, Yesusndo tanggeyemo oololo, sumoo elo ewolo. Ye oone erewelo
mayetenggo? Elo ewolo.
5 Ene ngundilo sumoo etoni ngu, asa, mandeni gumi elo ewolo. Noole
Yesus, Nasaret oningga, ngu erewelo mayeteto, etoyi, Yesusndo gumi
ewolo. Ngu no nangge. Ene ngundilo etoni, ngu Yudasga Yesus yootunolo,
eweloyingga ngu eneya goboolo dikawoli.
6 Yesusndo ewolo. Ngu no nangge, etoni ingolo ngu, asa, ene soliyokolo,
woosoolo oololo, melako ukelo, ulo welewonggori.
7 Ngundilo tetoyi, Yesusndo ene ko sumoo yunowolo. Ye ndawu oningga
erewetenggo? Ngundilo etoni, me oniku enebana gumi ewonggori. Nasaret
oni, Yesusga ngu erewelo mayetetolo ewonggori.
8 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Nondo kuli
yeno ewono. Ngu oningga, ngu no. Ene ye no erewenelolo noyoya ngu, asa,
ye ngu oni nga yoyokootoyiga sayilo ewolo.
9 Ene ngundilo elo, ngundo kuli mandega ewoku, ngulo engge yeni
tunootete. Ene ngu mandega ngu ngandilo ewolo.
Ngu oni ngu gedo no kuli nunoyingo, no ngu gula ma yokowanolo ewolo.
Yon 6:39
10 Sayimon Pita ngu ene duge moole. Ngu naluno, ene duge ngu woosoolo
yolo, woolo yeyingo oni sobosobo, ngulo tabango onilo ko oningga, ngu
ulewelo duge oolongootoni, ene woosoolo ooloutoni, sodeyi koondosina
gidale nangge, ngu tagatoni, melako solewolo. Ngu oningga ngu oowooyi
ngu Malkus.
11 Ene ngundilo tetoni, asa, Yesusndo ewolo. Pita, gengo duge sili, ko siliyo.
Ndatelo ngulo, Awando ngu sono tobaga no nunowoku, ngu nondo ma neni,
elo ingoote, bine? Ngundilo nguya kinilo ewolo.

Onikundo Yesus Yolo, Anasno Oolouwonggori

12 Ngundilo tetoyi, me oniku, ko, enengo sobosobo oni, Yuda onilo kumba
ootuwoo onilo sobosobo, ngundo Yesus dowoolo, utombo gosiyolo, yolo
oolouwonggori.

13 Ene Yesus yolo, Anasno koletelo oolouwonggori. Anas ngu Kayiyapas
tengali. Kayiyapas ene Anutno woolo yeweloyi oni, ngulo tabango ulungga,
ngu moomangga, nguno yeyi tunootewolo.
14 Kayiyapas oningga, ngundo ene kuli Yuda onino ngandilo ewolo.
Mete oni gulananggebo kumoolo ngu, asa, ngundo oni simoo bale ulungga
hoolooweyelowalo ewolo.

Pitando Yesusno No Watayi Kinilo Ewolo
(Matiyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

15 Sayimon Pitando, sulena oni gulaya, ene Yesus keyowoliyo. Sulena oni
gulaga ngu Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo tabangongga ngundo
ene watayi. Ngundilo ngulo, ene sobosobo tabangongga, ngulo ende sisi
ngulo pawaloko, Yesus keyolo, nguno uwolo.
16 Ene Pitando ngu ene yamako dabemimo endesina dikalo oluwolo.
Sulena oni gulaga ngu Anutlo woolo yeweloyi sobosobo tabango ngu
ingooteku, ngundo oololo, yamako sobowoolo oluwoku balega, nguno
ewoku, ene Pita yoya, ya newendesina unilo ewolo.
17 Yamako sobosobo balega, ngundo Pitaya ewolo. Ge bine nguya, Yesus
oningga, ngalo sulena oni gula, bine? Ene ngundilo sumoo etoni ngu,
Pitando gumi ewolo. No kini! Elo ewolo.
18 Ko oni ko kumba ootuwoo oni, ngundo de gula kalo, mela gingo yetoni
sosolelo, ngulo ene de yokowelo de kawonggori. Ngundilo tetoyi, Pita nguya
ngu dega ngu yokowelo eneya nguno dikalo oluwolo.

Anutno Woolo Yeweloyi Oni, Ngulo Sobosobo Tabango, Ngundo Yesus Sumoo Inowolo
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)

19 Anutno woolo yeweloyi onilo sobosobo tabango, ngundo Yesusno
sulena onilo sumoo elo, ko enendo simoo bale mande elo etuyelowoku,
ngulo nguya sumoo ewolo.
20 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi ngandilo
ewolo. Nondo ngu kuli oni simoo bale tunoo oolengo endemo mande elo
etuyelowono. No suwoo suwoo goobooyingo ya newendemo, ko Tempel
ya newendemo, Yuda oni simoo bale gooboongootenggoku, nguno nguya
mande elo etuyelolo yunowono. No mande kombitelo, gula ma ewono.
21 Ge ndawugalo, no sumoo nunoote? Ge komo oni ene kuli mande
no manggonemonggo ingowonggoku, ngu sumoo yunowa. Ene kuli nolo
mandene ingowonggolo ewolo.
22 Ene ngundilo etoni, kumba ootuwoo gula dikalo oluwoku, ngundo
Yesus utolo ewolo. Ge Anutno woolo yeweloyi onilo sobosobo ngulo
tabangongga, ngalo mandeni ngu gumi ngundilo ete?
23 Ene sumoo ngundilo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo
mande biyomingga etoowega ngu, asa, ge komo ngu nangge yootunoya
nono e. Ene nondo mande metemi etoowe ngu, ariya, gedo ngulo ndatelo
telo, no nulete? Elo ewolo.
24 Ariya, utombo Yesus gosiyoyingo utooku ngundilo oodoni, ene Anasndo
Yesus suleyootoyi, Anutno woolo yeweloyi onilo sobosobo tabango oowooyi
Kayiyapas, nguno oolouwolo.

Pitando Yesus Oowooyi Ko Oongoowolo
(Matiyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Sayimon Pita ngu dikalo, de yokolo oodoni, oni sungokundo Pita sumoo
inolo ewonggori. Ge nguya enengo sulena oni, bine? Ene ngundilo etoyi,
Pitando imangoolo ewolo. No kini! Elo ewolo.
26 Woolo yeweloyi oni, ngulo sobosobo tabango, ngulo ko oningga, Pitando
kono anduno sodeyi tagawokungga, ngulo dobooyi gulado ewolo. Hamoo
oolengo, no ge geyowono. Ge nguya kono anduno geyowonoku ngu! Elo
ewolo.
27 Ene mande ngundilo etoni ngu, asa, Pitando ko elo, imangoolo ewolo.
No kini! Ene ngundilo etoni, asa, ngu naluno nangge, kootoori ewolo.

Yesus Yolo, Payilatno Oolouwonggori
(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 5:1-5; Luk 23:1-5)

28 Ene Yesus yolo, Kayiyapaslo ya yokolo, Gabman koleteyingo ngulo
yano mande wilikoweloyi musiyomo oolouwonggori. Ngu nalungga ngu
suwoononggo oolengo, ngulo ene sodedo yano ma oolewonggori. Ndatelo
ngulo, ngu Gabman oni koleteyingo, ngu Rom oni. Moseslo mamana
mandeno, ene ngandilo ewolo. Yuda oni ngundo Yuda kini enengo yano ulo
ngu, ene wetidodo telo, Pasowa nalu kundingiyi nguno noole ulo, bibitelo,
oowali ma newatolo ewolo.
29 Ngundilo ngulo, ene endesina oluwolo. Gabman onilo oni koleteyingo,
oowooyi Payilat, ngundo eneno oolelo sumoo ewolo. Yendo nga oningga
nga ndawu oo biyominggalo, nga yolo mayetenggo?
30 Ene sumoo ngundilo etoni, asa, mandeni gumi elo ewonggori. Nga
oningga nga, ene damoni biyomi ma tetoni, ngu noole ene yolo, geno ngano
ma mayewatolo ewonggori.
31 Ngundilo etoyi, Payilatndo ko ewolo. Yengombo yoya, oolouya, yengo
mamana mande, nguno yengombo mandeni wilikoyi! Ene ngundilo etoni,
asa, Yuda onindo eneno gumi ewonggori. Rom onilo mamana mande,
ngundo ngandilo ewolo. Noolendo oni uleye kumooweloyi ngu loogu
oolengolo ewonggori.
32 Yesusndo ene kumooweloyimbolo kuli ewoku ngu, ene kumooweloyi
damonimo teyingo, ngu mandegaku ataga engge tunootewelo tete.
33 Ngulo Payilatndo Gabman ya newendemo ko ulo, ngunonggo Yesus
negongootoni, ombutoni, sumoo inowolo. Ge Yuda onilo mela sobosobo
ulungga (King), bine? Elo ewolo.
34 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Gengombo
bine, ngu mandega ngu ingolo ete, bine, ngundi, oni sungombo geno etoyi,
ingolo, bine, ge ngundilo ete?
35 Ene ngundilo sumoo etoni, Payilatndo mandeni gumi ewolo. No bine,
Yuda oni, ngulo ge ngu mandega ngu noya ete? Hamoo oolengo kini! Gengo
oni simoo bale, ngu ko gengo, Anutno woolo yeyingo onilo sobosoboku,
ngundo goyolo nono mayetenggoku nga! Ngulo ge ndawu ooga tewo? Elo
ewolo.
36 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo
endega oni simoo bale sobowooweloyi, ngu mela ngalomu kini. Ene nondo
mela, ngano simoo bale sobowooweloyi ngu, asa, nolo ko oni, ngundo
ngu ebe yeyi tunootetoni, ebe utolo, nguno oni gula no noyolo, Yuda oni
kandeyemo nguya ma noyewa. Ene ataga ngu, nondo endega simoo bale
sobowooweloyi, ngu melako ngano kinilo ewolo.
37 Ene ngundilo etoni, Payilatndo Yesuslo mandeni gumi ewolo. Ngulo
ge mela sobosobo oni ulungga (King) gula, bine? Etoni, Yesusndo man-
deni gumi ewolo. Gedo eteku ngu, ge nenengo oolengo ete. No ngu
mela sobosobo oni ulungga (King). Ngundilo ngulo, no namondo no

yomoonelootoni, mela ngano ombulo tunootewono. Yo, no melako ngano ombuwonoku, ndatelo ngulo, no hamoo mande ngu elo yootunolo eweloyi oni. Oni bidodo hamoo mande ngu keyolo ngu, ene nolo mandene ngu ingootenggolo ewolo.

38 Yesusndo mande ngundilo etoni ngu, asa, Payilatndo mande gumi ewolo. Hamoo mande ngu ndawuga? Elo ewolo. Payilatndo ngundilo elo yokolo, ene Yuda onino endesina oolelo ewolo. Nondo nga oningga, ngano biyomi gula ma kenootenolo ewolo.

39 Ene yengo damoniye gula, ngu Pasowa nalu kundingiyi nalungga, nguno ya biyomimo oni gula andangetooye toongete. Ngundilo ngulo, nondo Yuda onilo mela sobosobo ulungga (King) nga bine, andangeya yunowe? Elo ewolo.

40 Yuda oni simoo bale enengo mande ngu ingolo, ngulo ene meno manggalu ulungga telo ewonggori. Ngungga ngu kini! Ge komo Barabas andangeya yuno! Elo ewonggori. Barabasndo ngu oni yuleni kumootoyi, ko oni sungombolo oo sitowiye yakakayi yowolo.

19

Payilatndo Yesus De Mombimo Boolowoowelo Ewolo
(Matiyu 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25)

1 Asa, ngu naluno nguno, Payilatndo enengo me onino etoni, ngundo Yesus yolo, utolo, gisasalu polo gome gome ulewonggori.

2 Ngundilo telo, me onindo tomoku gula uto sanggilidodomundo telo, yolo, Yesus tabangomo yewonggori. Ngundilo telo, towi seleyingo yolo yemuyinowonggori.*

3 Me oni bidodo Yesus doongeyimo mayelo, yumooweloyi mande oowooyingga telo ewonggori. Ge Yuda onilo King ge e! Ngundilo elo ulewonggori.

4 Ngu naluno nguno, Payilatndo ko endesina Yuda onino oolelo ewolo. Ye ingoyi! Nondo ene yolo, yeno endesina ooletoowega, yendo kenoyi! Nondo ene goweyimo oo biyomi gula ma kenooteno!

5 Ene ngundilo etoni, ariya, Yesus endesina ooletoni, ngu tomoku uto sanggilidodobo tewonggokungga, ngu Yesus tabangomo oodoni, ko, towini seleyingo nguya teyingo ngudodo ooletoni, Payilatndo Yuda onino etuyelolo ewolo. Ye nga oningga nga kenoyi!

6 Ngundilo etoni, Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo, ko, kumba ootuwoo oni, ngundo Yesus kenolo, ngu ene manggalu ulungga telo ewonggori. De mombimo sanggawetoyiga kumooni! Yo, de mombimo sanggaweyiga kumooni! Ene ngundilo etoyi, Payilatndo Yuda onilo mande gumi ewolo. Yengombo yoya, de mombimo sanggaweyiga kumooni, ene nondo ene goweyimo biyomi gula ma kenooteno!

7 Ene mande ngundilo elo yokolo ngu, asa, Yuda onindo mandeni gumi ewonggori. Noole mamana mande gula oolooteku, ngu mamana mandega ngundo ete. Oni gula ene Anut yumooyinolo mandega elo ngu, ene komo kumoowa. Ngundilo eteku, ngulo ngu oningga ngu, ene komo kumooni. Ndatelo ngulo, ene ngandilo ewolo. No Anut Nangoni, ewoku ngulo ewolo.

8-9 Payilatndo ngu mandega ngu ingolo, ene sosoleyingo ulungga telo, ngulo ene Gabmanlo ya newendemo ko ulo, Yesus sumoo inowolo. Ge ndanonggo mayewo? Ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo eneno gumi ma ewolo.

---

* **19:2:** Tomoku ko nenggulo seleyingo, ngu mela sobosobo ulungga (King), ngulo sunggi ngundilo teyinolo, nguno ebe ganagana teyinolo eneno penggootewolo.

10 Yesus nenetelo oodoni, ariya, Payilatndo Yesusya sanggili telo ewolo. Ndatelo ngulo, ge nolo mandene gumi ma ete? Nondo ge goyokootoowe, toongeweloyi ngulo yanggangonedodo, ko, de mombimo gosanggawe-toowe, kumooweloyi nguya yanggangonedodo, ge ngu ma ingoote? Elo ewolo.
11 Ene ngundilo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Anut awuno oolengo, ngundo yanggango ge ma gunootoni ngu, asa, ge no nodowoolo nuleweloyi nguya ereremo kini. Ene nondo geno hamoo eteno. Oni no noyolo, ge kandegemo yootunonelolo noyewoku, ngulo mbumbuwani, ngundo gengo mbumbuwage ngu dagalo, ulungga oolengo! Elo ewolo.
12 Ene mande ngundilo etoni ngu, asa, Payilatndo ngu ingolo, ene oole erewelo kenolo, Yesus yokootoni, toongewelo oole erewewolo. Ene Yuda onindo meno elo ewonggori. Gedo ngu oningga, ngu yokootoyi toongewaku ngu, asa, ge Sisa dobooyi kini! Oni gula enengombo ene King elo ngu, ene Sisa nguya mundiyi teteku ngu! Elo ewonggori.
13 Payilatndo ngu mandega ngu ingolo, ngulo ene Yesus yolo, endesina oolelo, ene oololo, mande wilikoweloyi yabano yeyi bibitewolo. Musiyo gula oowooyi digi yabayi, Hiburu mandeno ngu oowooyi Gabata.
14 Ngu sa nalungga ngu, Pasowa nalungga ngulo oo yomosiyoweloyi naluwolo. Ngu nalungga, ngu sa kewoolo oolengo, ngu naluno, Payilatndo Yuda onino ewolo. Kenoyi, yengo mela sobosobo ulungga (King) nga! Elo ewolo.†
15 Payilatndo ngundilo etoni, asa, Yuda onindo manggalu ulungga telo ewonggori. Ngu andangeya yoko! Andangeya yokootooga, de mombimo sanggaweya uleyi! Ene ngundilo manggalu tetoyi, Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo oni, ngundo mande ngandilo meno ewonggori. Noolengo mela sobosobo ulungga (King) gula kini! Sisa nangge, ngu noolengo mela sobosobo ulungga (King)! Elo ewonggori.
16 Ngundilo etoyi, Payilatndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo ene Yesus dowoolo, enengo kandeyemo yelo ewolo. Ye mete, ene yokootoyiga, me onindo dowoolo, oololo, de mombimo sanggaweya uleyiga kumoonilo ewolo.

Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawelo Ulewonggori (Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

17 Payilatndo ngundilo etoni ngu, asa, me onindo Yesus yolo, enengo de mombi inootoyi, koolowoolo, ende yokolo oololo, musiyo gula oowooyi ta-bango wembuyi, nguno oolouwolo. Hiburu mandeno musiyo ngu oowooyi Golgata.
18 Ngu mela musiyonggano nguno, Yesus de mombimo sanggawewong-gori. Ene oni sungo elaya nguya Yesusndo de mombino booloyelowonggori. Oni elayagaku, Yesus tanggeyi gide gide, ko Yesus kewooloko boolowoolo de mombino elaya gide gide, nguno booloyelowonggori.
19 Payilatndo mande gula nakangolo, oni yunootoni, de mombi sosowoomo yewonggori. Ngu oo naka ngu ngandilo. Nasaret Oni Yesusga, Ngu Yuda Onilo Mela Sobosobo Ulungga (King) Ewolo.
20 Ngu musiyongga Yesus de mombimo boolowooyingo musiyongga ngu, Yerusalem ende ulungga ngu tanggeyimo. Ngundilo ngulo, Yuda oni ulungga ngu mandega ngu kandangelo ingowonggori. Payilatndo ngu mandega ngu Hiburu mandeno, Rom mandeno, ko Girik mandeno nguya nakangowolo.

---

† **19:14:** Pasowa Nalu Kundingiyi ngu Anutndo sunggi kenolo dagayeloyingo nalu kundingiyi.

21 Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo, ngundo Payilatno ewonggori. Ge ngundilo ma nakangowelo, Yesus, Yuda Onilo Mela Sobosobo Ulungga (King). Ge komo mande ngandiya nakango. Nga oningga ngando ewoku, No Yuda onilo Mela Sobosobo Ulungga (King), ngulo ngundilo nakangowalo ewonggori.
22 Ene ngundilo etoyi, asa, Payilatndo gumi ewolo. Nguno yokoyi, nondo mandega nakangowonoku ngu, no komo kuli nakangowonoku ngu! Elo ewolo.
23 Ngu naluno me onindo Yesus deno boolowoolo yokolo, enengo kumbaninggaku yolo wesosoowootoyi, namolaya tunootewolo. Namolaya tunootetoni, me onikundo gumgum yowonggori. Ngundilo telo, ene Yesus enengo nengguloni oolengo pelunggaku ngu ma toongoolo wesibiyoyingo, ngu gulanangge pelungga ndandayingongga.
24 Ngundilo ngulo, me oni enengo nangge mande ewonggori. Noole nga nengguloga nga, ngu ma oomboongewato. Noole komo ebe dagadaga koondoonge telo, oni gulado oni sungo dagayelolo ngu, asa, ngundo yowa. Ene ngundilo elo, koondoonge tewonggori. Anutlo mandeno mande nakangolo ewoku, ngu engge tunootete. Mande ngu ngandilo.
Ene nolo nenggulone, oo ngu bayetelo yowonggori. Ene nolo nenggulone pelungga ngu so uyi (Kad) koondoonge telo, ndawu oninggado dagayelolo ngu yowalo ewolo. *Sam 22:18*
25 Yesuslo de mombi tanggeyimo, enengo nemi nguno dikalo oluwolo. Mariya Yesus nemi ngulo bobeyi, ngu Kolpas baleyi oowooyi Mariya, ko, Mariya gula Magadala, ende ngulo balega, ngu nguya oluwonggori. Ngu bale ngu, de mombi tanggeyimo nguno oluwonggori.
26 Yesusndo doongetelo, nemimboya sulena oni ene ngulo gome ingootenggoku, ngu nguya yeyootoni, dikalo oodoli, yeyolo, nemimboya ewolo. Namo, ge keno, ngungga ngu, gengo nangonggelo ewolo.
27 Yesusndo ngundilo elo, sulena oningga nguya ewolo. Keno, ngungga ngu gengo nanggelo ewolo. Ngu naluno nguno, ngu sulena oningga, ngundo Mariya Yesus nemingga ngu yolo, enengo yano oololo, gome kawararangolo oluwolo.

Yesus Kumoowolo
(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

28 Ngu naluno, Yesus enengo koni ngu bidodo ataga kinitetoni ingowolo. Ariya, Anutlo mandeni so uyi nakangoyingomo, ngu engge tunooteteku, ngulo ene ngandilo ete. No sonolo ingootenolo ewolo.
29 Sono nggusi gula oluwoku, ngu Wayin kowoo nangge nggusi manggowoomo oolelo oluwolo. Ngundilomu ene towi sosowoo gula yolo, Hisop dega ngu kandeyi pelunggano gosiyolo, yolo, Wayin sonoyimo yetoyi, Wayin kowoo nguno koongetoni, ngu yolo, Yesus manggowoomo yeyi oolewolo.
30 Yesusndo ngu Wayin kowoo sonongga ngu nelo yokolo ewolo. Asa, nolo kone kinitete. Ene ngundilo elo yokolo, mudungo kiyayi yetoni, penggootelo, yukani yokootoni, ooloutoni kumoowolo.

Me Onindo Yesus Bebulimo Sanggawewolo

31 Ngu nalungga nguno, Yuda onilo nalu kundingiyi ngulo oo yomosiyoyingo naluwo, oowooyi Pasowa. Ngundilo ngulo, Yuda oni ene oni bingo yokootoyi, de mombimo nalu kundingiyimo ma oluwa. Ngulo ene Payilatno oololo, oni de mombimo ngu keye udooketoyi, ngulo ene sodedo kumootoyi, oni bingoye yoyolo meleyelowelo ewonggori.

32 Ariya, me onindo oololo, oni elayaga Yesusya booloyelowonggoku, ngu keyali udoodokewonggori.
33 Ene ngundilo telo, ombulo, Yesus kenootoyi, ene kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo, ene Yesus keyi ma udookewonggori.
34 Ene ngundilo kenolo, me oni gulado Yesus tanggeyisina bebulimo sanggabo sanggawewolo. Ene ngundilo sanggewetoni, sodedonangge dalo sono nguya wendoni ombuwolo.
35 Oni gula (Yon enengombolo ete) enengo doongeyimbo me oninggado Yesus sanggawelo utoni, ngu kenowoku ngulo mande yootunolo ewolo. No nenengombo yeyootoowe, sanggawetoyi kenowonoku, ngulo no hamoo oolengo mandeni elo etuyelootenoku nga! Ye ngu ingoya, ngulo ye nowoondoyemo hamoo teyilo ewolo.
36 Nga oo tunooteteku nga ngu, Anutlo mande ngu engge tunootete. Ngu mandega ngu ngandilo.
Onindo enengo wembuyi gula ma udookewanggolo ewolo. *Eksodas 12:26*
37 Ko Anutlo mande gula ngandilo.
Oni sanggawewonggoku oningga ngu kenowanggolo ewolo. *Sekarayiya 12:10*

Digi Kowuno, Yesus Melengoowonggori
(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 Kootusina, Yosep, Arimatiya mela ngulo oningga, ngundo Payilatno oololo, Yesus bingo yolo, melengoowelo sumoo inolo ewolo. Yosep ngu Yesuslo keyolo, endeyoyingo oni gula, ene Yuda onilo tabango ngulo sosolelo, ngulo enengo newendemo hamoo ngu oongoowolo. Payilatndo mete elo etoni, ngulo Yosep ene oololo, Yesus bingo yowolo.
39 Ngu Nikodimas oningga ngu ene kuli suwoono Yesusno mayelo tunootewoku, ene Yosepya ombuwoli. Ngu oningga ngundo de elaya situmi gooboongoolo yowoolalingoyingomu ngu yolo ombuwolo. Ngu de situmi ngulo kowuli ulungga, ngu onibiga kande elaya (30 Kilo).
40 Ngu oni elayaga, ngundo Yesus bingo yolo, de situmi ndindingo gomemu ngundo kumbadodo gooboongoolo doobengowoli. Yuda onindo onibi meleyelowelo telo melengootenggoku, ngundilo tewoliyo.
41 Yesus de mombimo ulewonggorimu musiyongga, nguno ko gula oluwolo. Ko nguno oni mele keda gula oluwolo. Oni gula nguno kuli ma melengoowolo.
42 Ngu nalungga ngu, Yuda onilo nalu kundingiyi ngulo oo yomosiyoweloyi nalu, ngu oowooyi Pasowa; ko, ngu oni melengga ngu namoko oluwolo. Ngundilo ngulo, elayaga ngundo Yesus bingo yolo, nguno melengoowoli.

20

Yesus Kumoolo Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

1 Kowooyingo ngulo naluwo koleteyingo nguno, Mariya ngu Magadala balega, ngundo suwoononggo oolengo oolelidodomonggo, Yesus melengooyingo melengga, nguno oolouwoliyo. Ene meleno oololo, ene digiga mele manggowo ukingoyingongga, ngu mele manggowoomo ma kenowoliyo. Kini, oni gulado ngu digiga kuli andangewolo.
2 Ngundilo ngulo, ene kendutelo, Sayimon Pitano, ko, Yesus enengo sulena oni gula ngulo gome ingooteku, nguno nguya ewolo. Oni sungombo

Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayingga, ngu mele manggowo andangelo, kuli yowonggoku ngu! Ene yolo, ndano yewonggoku, ngu noole ma ingootetolo ewolo.

3 Ngundilo etoni, ngulo Pita ko, sulena oni gula nguya ene ende yokolo, damoni yelo, meleno oolouwoliyo.
4 Ngu sulena oni elayaga ngu enengo ela ela kendutelo oololo, ene ngu sulena oni gulaga, ngundo Pita dagalo, enendo koletelo oololo, meleno tunootewolo.
5 Ene meleno penggootelo, doongetelo, kumba nomboyingga ngu nangge meleno oodoni kenowolo. Ene ngundilo kenolo, ene mele newendemo ma uwolo.
6 Ene ngundilo tetoni, Sayimon Pitando kootu ene keyolo, ombulo, ene mele newendemo ulo, ene nguya kumba nangge oodoni kenowolo.
7 Kumba gula nguya, ngundo Yesus tabangomo gosiyoyingo kumbaga ngu, kumba sungomboya nguno ma oluwolo. Towingga Yesus doobengolo yewonggokungga ngu nangge oondookelo, musiyo sungosina yewonggoku, ngu kenowolo.
8 Ariya, ngu sulena oni gulaga koletelo meleno oolouyingongga ngu nguya, oni mele newendemo ulo, oo ngu kenolo, ene Anutndo melenonggo Yesus yokutuwoowoku, ngulo newendemo hamoo tewolo.
9 Ngu naluno nguno, ene Anutlo mande so uyimo kuli elo nakangoyingo ngu, ene ma ingonduduyemo ingowonggori. So uyi nakangoyingomo, ngundo ngandilo ete. Yesus ngu kumoononggo ngu komo hamoo oolengo ko keda ootookoowalo ewolo.
10 Ariya, sulena oni elayaga ngu, endega oluwonggoku, nguno ko oolouwoli.

Mariya Magadala Balega, Ngundo Yesus Kenowolo (Matiyu 28:9-10; Mak 16:9-11)

11 Yo, sulena oni elayaga ngu, enengo endemo ko ooloutoli, ene Mariya ngu mele tanggeyimo endesina dikalo, sendolo oluwolo. Ngundilo sendoya sendoya penggootelo, mele newendemo doongetewolo.
12 Ene doongetelo, mele newendemo Anutlo Sambono Oni, Engel elaya, nengguloyali namboyi elayaga, ngu Yesus kuli yewoku mele musiyomo nguno yeyowolo. Engel oni elayaga ngu gulado tabango musiyosina, gulado ngu keyi musiyosina bibitelo oodoli yeyowolo.
13 Engel oni elayagakundo, Mariya sumoo inolo ewoliyo. Bale, ge ndatelo telo, ge sendolo ooloote? Ene ngundilo etoli, Mariyando gumi ewolo. Oni sungombo nolo oni Ulunggaku yolo, ndano yewonggoku, ngu no ma ingooteno! Elo ewolo.
14 Mariyando ngundilo elo, ene yowoolengolo, Yesus kenolo, ngu Yesusndo elo ma ingowolo.
15 Asa, Yesusndo Mariyano ewolo. Bale, ge ndatelo telo, ge sendoote? Ge oone erewelo ooloote? Ene ngundilo etoni ngu, Mariyando ngu kongga ngu sembulibo elo ingolo, ngulo ene gumi ewolo. Oni ulungga, gedo yoya yeya ngu, ge komo yewoku musiyongga ngu etunelootooga, no nguno kenolo, no oololo yowanolo ewolo.
16 Ene mande ngundilo etoni, asa, Yesusndo eneno gumi ewolo. Mariya. Etoni ngu, sodedonangge Mariyando yowoolengolo, Hiburu mandenonggo Yesusya ewolo. Rabonayi! Elo ewolo. Ngulo damoni ngu ngandilo, Oo etuyeloyingo oni!

17 Yesusndo Mariyano ewolo. Ge no ma nodowoowelo, no awuno
Awano ma ooleyingo. Ene ge komo oolouya, nolo dobooguline nowoon-
doyemo hamoo teyingo nguno ngandiya etooga ingoyi. No awuno nenengo
Awanemo, ko, yengo Awayengga nguno ooleteno. Yo, nolo Anut, ko, yengo
Anut nguya, nguno ooletenolo ewolo.
18 Ariya, Mariya Magadala balega enengo mandeni ngu ingolo, sodedo-
nangge ngu oololo, sulena oninolo ewolo. No Ulungga Oo Bidodo Sembuli,
kuli kenootenoku ngu! Ngundilo elo, ene Yesusndo mande ewoku nguya
ewolo.

Enengo Sulena Onindo Yesus Kenowonggori
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

19 Yesuslo sulena onindo ngu Yuda onilo tabango ngulo sosolewonggori.
Sosolelo, ngulo ene ya ene oluwonggoku, ngulo yamako goodoolo, ene ya
newendemo nangge oluwonggo. Ngu nalungga ngu, kowooyingo ngulo nalu
koleteyingo, ngu suwootetoni, Yesusndo kewooloyemo tunootelo ewolo.
Yengo nowoondoye imakewomo oliyi! Elo ewolo.
20 Ene ngundilo elo, kandeyimo ko tanggeyimo nguya mambu doongoo
ngu etuyelowolo. Ngundilo tetoni, Yesus enengo sulena oniku Ulungga Oo
Bidodo Sembuli, ngu kenolo ngu, ene nowoondoye metemi ingolo, ene oni
oni tewonggori.
21 Ariya, Yesusndo ko ewolo. Ye nowoondoye imakewomo oliyi! Awando
no sulenelootoni, no ngano ombuwonoku, ngundilo nangge, nondo nguya
ye suleyelooteno.*
22 Yesusndo ngundilo elo, enengo yukani sulena onino uwoolo, yunololo
ewolo. Ye Yuka Kundingiyi yoyi! Ewolo.
23 Yendo oni gidalegalo mbumbuwaye andange yunowanggoku ngu, asa,
ngu mbumbuwangga ngu hamoo kinitewa. Ene yendo oni gidalegalo weti
mbumbuwa ngu, oni enengo goweyemo olinilo, yokoyunowanggoku, ngu
hamoo, oni enengo mbumbuwa ngu sugi sugi goweyemo oluwalo ewolo.

Tomasndo Yesus Kenowolo

24 Yesusndo enengo sulena onino tunootewoku, ngu nalunggano nguno,
sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngulomu gula nguno eneya
ma oluwolo. Ngu Tomas oowooyi gula Didimas (sangala).
25 Ngulo ngu, sulena oni gidalegado Tomasno ewonggori. Noole Ulungga
Oo Bidodo Sembuli, ngu ngano kuli kenowooto! Ene mande ngundilo etoyi,
ene Tomasndo gumi ewolo. Nondo kandeyimo disi musiyo ma kenolo,
nenengo kandene dibiyi ene kandeyimo disi musiyomo ma sanggawelo, ko
kandene dibine ene tanggeyisina sangga doongoomo ma yelo sanggawelo
ngu, asa, hamoo oolengo, no nowoondonemo hamoo ma tewano. Hamoo
oolengo kini! Elo ewolo.
26 Kowooyingo gula yokolo, Yesuslo sulena oni ene ya newendemo, Tomas
nguya oluwonggoku nalungga ngu, yamako goodoomukolo ya newendemo
oluwonggori. Ngu naluno nguno, Yesusndo tanggeyemo ko tunootelo
ewolo. Ye nowoondoye imakeyingomo oliyi! Ewolo.
27 Ngundilo elo, ariya, ene yowoolengolo, Tomasno ewolo. Gengo kandege
dibiyi disiyi teya, ombuya, disi musiyo nga sanggaweya kenoya, ko kandege

---

* **20:21:** Awando no sulenelootoni, no ngano ombulo, mande keda mesalango ngu elo etuyelowonoku, ngundilo nangge, nondo nguya ye suleyelootenoku, ngu ye oolouya, Mande Keda ngu wesiyoya, oni etuyeloyi.

dibiyi yega tanggenemo sangga musiyomo ngano ye! Gengo nowoondogemo hamoo ngu bulibali ma ingowelo. Kini, ge komo nowoondogemo hamoo teni!
28 Ene mande ngundilo etoni ngu, asa, Tomasndo gumi ewolo. Ge nolo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembune, nolo Anut!
29 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ge no neyolo, ngulo nowoondogemo hamoo tete? Oni ene no ma neyolo, ene nono nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene ngu oni ngu oni oni ulungga tewanggolo ewolo.

Yondo Nga Bukga Nga Ngulo Mande Damoni Nakangowolo

30 Yesusndo oo sungo gula onindo ma teweloyim nguya, sulena oni doongeyemo tewolo. Ene nondo ngu oo ngu bidodo, nga bukgano ngano ma nakangowono.
31 Ene nga mandega nga kuli nakangowonoku nga ngu, ye nowoondoyemo hamoo teweloyim nakangowono. Ngu ngandilo. Yesus ene Kristus, Anut enengo Ko Yoyoweloyi Ngulo Sunggi Yewolo. Ngu Anut enengo nangoni. Ene ye ngulo nowoondoyemo hamoo telo ngu, asa, ye suwoo suwoo oluweloyi kedaga ngu yowanggo.

21

Enengo Ko Oni Yesus Ko Kenowonggori

1 Kootusina, Yesusndo Tayibiriyas sono koongeyingongga, nguno enengo sulena oni doongeyemo ko tunootewolo. Ngu sono koongeyingo ngu oowooyi gula Galili. Ngu ngandilo.
2 Sayimon Pita, Tomas, ngu oowooyi gula Didimas, Nataniyel ngu Kena ende Galili melangga ngunonggo, Sebedi simoongo elayagaku, ko, Yesuslo ko oni elaya nguya oluwonggori.
3 Ngu naluno nguno, Sayimon Pitando ewolo. No toongelo, iso erewewelo. Ene ngundilo etoni, oni gidalegado nguya ewonggori. Noole nguya geya oolouwatolo ene oololo, wanggo sanganimo oolewonggori. Ene ngu suwoonggano nguno, ene iso gula ma yowonggori.
4 Sengetoni, sa oolewelo tetoni, Yesus ngu sono tamako dikawolo. Dikatoni, enengo ko onindo, ngu Yesusndo elo, ngu ma ingowonggori.
5 Asa, Yesusndo sumoo yunolo ewolo. Simoone, ye iso gula yowonggo? Ene ngundilo etoni ngu, asa, sulena onindo gumi ewonggori. Kinilo ewonggori.
6 Ene mande ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye isolo si yoya, wanggo tanggeyi koondosinanggo oolongootoyi, utoni ngu, asa, ye iso gidalega yowanggo. Ene mande ngundilo etoni, ngulo ene isolo sili oolongootoyi, wendeyino uwonggori. Ngundilo telo, ene iso oowooyingga oolengo yowonggori. Ngulo ene iso sigaku woosoolo, ene wanggo sanganimo ooleweloyi kini. Ndatelo ngulo, ngu kowuli oolengo.
7 Ngu Sulena oningga, Yesusndo ngulo gome ingootekungga, ngundo Pitano ewolo. Andu, ngu Ulungga Oo Bidodo Sembuliga ngu! Ene ngundilo etoni, Sayimon Pita ngu, ene nenggulo andangelo yelo ko tetoni, nguno ngu, mande ngundilo etoni ingolo ngu, asa, ene sodedonangge ootookoolo, enengo nenggulo yewoku yolo, telo, ene sonono solelo oololo sakiko ulelewolo.
8 Pitando sonono uleletoni, ko, oni gidalega ngu ene wanggo sanganiwoole mayelo, iso sigaku woosootoyi, sakiko namoko ombuwolo. Ene yowoko ma oolouwonggori. Kini, ene 100 Mita nangge oolouwonggori.

9 Ene ombulo, wanggo gosiyolo yokolo, ene de nombo gula oodoni
kenowonggori. Ngu de nomboga ngu iso, ko, oomanongoyingo nguya
oodoni kenowonggori.
10 Ngundilo kenootoyi ngu, asa, Yesusndo ewolo. Yendo ataga iso
yootenggoku ngu gidalega yoya ombuyi! Elo ewolo.
11 Ngundilo etoni, ngulo ngu Sayimon Pitando wanggo sanganimo oolelo,
isolo sigaku woosootoni, wendeyi tamako oolewolo. Ooletoni, iso ululu
oowooyingga oolengo, ngundo siga ngu manggowoomo hangelo oolewong-
gori. Yo, iso ngu oowooyingga oolengo (153), ene isombo siga ngu ma
oomboongeyingo.
12 Ngundilo tetoni, Yesusndo ewolo. Ye ombuya, oowali nga neyi! Ene
ngundilo etoni ngu, ko oni gulado, ge onendo elo, sumoo inowelo ma
ingowonggori. Kini, ene ingoyingo, nga ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngundo
elo ingowonggori.
13 Ngu naluno, Yesusndo ombulo, oowali oomanongoyingoku yolo, ko, iso
yolo, bayetelo, yunootoni newonggori.
14 Yesus, melenonggo kuli ootookooyingo naluno nga, ngu tambu
kabusayi, enengo sulena oni doongeyemo tunootewolo.

Yesusndo Pita Sumoo Inowolo

15 Ene oowali nemukolo yokolo, asa, Yesusndo yowoolengolo, Sayimon
Pitano ewolo. Sayimon, Yonlo nangoni, gedo nga oni nga dagayelolo, ge nolo
gome ingolo, nowoondoge bidodo no nunoote? Ene ngundilo sumoo etoni
ngu, asa, Pitando gumi ewolo. Yo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge ingoote.
No gengo ingootenolo ewolo. Yesusndo enengo mandeni ngu ingolo, gumi
ewolo. Ge nolo simoo bale soboyeloweloyi ngu, Sipsip nangoni oowali
yunolo muwooweloyi, ngundiya te!
16 Ene ngundilo elo, asa, tambu elayayigaku eneno ko ewolo. Sayimon,
Yonlo nangoni, gengo nowoondoge ngu bidodo no nunoote, ngundi kini,
bine? Ngundilo sumoo etoni ngu, Pitando gumi ewolo. Yo, Ulungga Oo
Bidodo Sembuli, ge kuli ingoote. No gengo ingootenolo ewolo. Ngundilo
etoni, asa, Yesusndo gumi ewolo. Ariya, gedo nolo Sipsip ngu oowali yunolo
gome soboyelowalo ewolo.
17 Asa, tambu kabusayigakuno, ene sumoo inolo ewolo. Sayimon, Yonlo
nangoni, ge bine nolo ingoote? Ngundilo sumoo etoni, Pita ene newende
kowuli yewoku, ndatelo ngulo, Yesusndo tambu kabusayi sumoo inolo, ge
nolo ingoote, etoni, ngulo ene gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli,
ge oo bidodo ingomukoote. Ge ingoote, no gengo ingootenoku ngu! Ene
ngundilo etoni ngu, Yesusndo Pitaya ewolo. Ariya, gedo komo nolo Sipsip
ngu oowali yunolo, gome muwooyelowa!
18 Hamoo oolengo, no geno eteno. Kulimi ge simoo kosiyi ootoolo ngu,
gengombo gengo Let kimbona, ngundo gengombo wanggagemo gosiyolo,
ende gulano toongewelo elo ngu, ge nguno toongete. Ene kootusina ngu,
ge oni dogoni yeteku naluno ngu, ge kandege okootoyi, oni gulado Let yolo,
wanggagemo gosiyogunolo, goyolo, ende ge nguno ma oolouwelo ewoku,
nguno goyolo oolouwalo ewolo.
19 Yesusndo ngandilo ewolo. Kootusina, onindo Pita yolo, uleyi ku-
mooweloyi, ngulo mande damoni elo etungowolo. Pitando kumooteku
nalunggano nguno ngu, ene Anutlo bingami elo okoowa. Ngulo Yesusndo
Pitano yootunololo ewolo. Ge no keneloya endeyo! Ewolo.

Yesusndo Sulena Oni Gulalo Ingooteku, Ngulo Mandeni

20 Pitando yowoolengolo, ngu sulena oningga Yesusndo ngulo gome
ingootekungga, ngu kenootoni, ene keyelolo ombuwolo. Ngu oningga
ngundo kuli oowali newoku, ngu naluno, ene Yesus tanggeyimo, nomoni
lolowoolo, bibitelo, ngunonggo ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, onendo ngu ge me onino yootunonggelowa? Elo ewolo.
21 Pitando ngu kenolo, Yesusno ewolo. Ulungga, nga oningga nga,
kootusina, ndawu ooga eneno tunootewa? Ewolo.
22 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo Pitano gumi ewolo. Nondo ngu ene
oodoningga, oolouya, no ko ombuyingo naluno nguno keda olini ewanoku
ngu, gengo oo kini. Ge komo ombuya, no keneloya endeyo! Ewolo.
23 Ngulo ngu, dobooguliyi gidalega kewooloyemo, ngu mandega ngu
nangge elo endeyowolo. Yesuslo ko oni ngu, ene ma kumoowalo ewolo.
Ene Yesusndo ngu ene ma kumoowalo ma ewolo. Kini, ene ngandilo ewolo.
Nondo ngu ene oodoningga, oolouya, no ko ombuwanoku naluno nguno
keda olini, ewanoku ngu, gengo oo kinilo ewolo.
24 Ngu sulena oningga, ngundo nangge, ene ataga ngulo mandeni elo
wesiyolo, mande nga nakangoote. Noole nga mandega nga ngu, ene hamoo
yootunolo ewoku ingooteto.
25 Yesusndo oo gidale ulungga oolengo nguya tewolo. Ene oni nga mande
oo nga sungo sungo gulanangge nangge nakangowelo ngu, asa, ngulo
Buk nguya oowooyingga oolengo nakangowanggo. Nondo ngu ngandilo
ingooteno. Noolengo mela nga bidodomo, ene Buk nangge tewa. Ngu
hamoo.

Aposel
Aposello Mande Tabango

Nga bukga ngalo oowooyi damoni ngu ngandilo, enengo koye ngu Anutlo mande yolo ombuwolo. Nga bukga nga ngu, buk kootu elayaga Lukndo nakangowolo. Nga bukno ngano ngu, Lukndo sulena oni (Aposel) gulanangge nangge, ngulo mandeye ewolo. Ko sulena onilo mandeye gidalega, enengo ingondudunonggo etenggo. Ariya, mande gidega ngu, Luk enengo doongeyimbo kenolo ingolo ngu, asa, ene nalu gidega ngu, sulena oni (Aposel) nguya endeyolo, nguno oluwonggo. Nga oo naka ngano ngu, Lukndo so uyi nakaya kande elaya kegidembolo gulanangge (Gumi 16), nguno ngu kenowato. Lukndo ngandilo ete. Noole ngu tunootetooye ngu, asa, oni gidalegado yeyolo, ngandilo ewonggori. Ene Pol ngu, Rom melako ya biyomimo oodoni, Lukndo nga bukga nga ngu, enendo nakangowolo.

Ngundilo ngulo, nga bukno ngano mande gumgum oolooteku, ngu ngandilo:

Ngulo damoni, ko yanggangoni ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngunonggo tunootewolo. 1:1–5:42

Ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu kowuli koolowoolo, ene kowuli ngu dagawonggori. 6:1–9:31

Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo Yesusno mandeni keda mesalango ngu Yuda oni simoo bale ko Sameriya oni simoo baleno wesiyolo ewonggori. 9:32–12:31

Pollo oole koletelo endeyowolo. 13:1–14:28

Nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngulo tabango onindo Yerusalem endemo gooboongoowonggori. 15:1-41

Pollo oole elaya endeyowolo. 16:1–18:23

Pollo oole kabusa endeyowolo. 18:14–21:14

Onindo Pol dowoolo, yolo, Romno ombuwonggori. 21:15–28:31

Yesusndo Kootusina Yuka Kundingiyi Yeni Ombuweloyimbolo Ewolo

1-2 O Tiyopilas, kuli ngu bukgano nguno nondo nakangowonoku, ngu oo bidodo Yesusndo telo, ko mande nguya oni simoo baleno ewolo. Ngu ko ngu bidodo temukootoni ngu, asa, Anutndo Yesus yolo, Sambono ko oolewolo. Ene Sambono ma ooleyingomo, ngu naluno ngu, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangonimonggo, Yesusndo sulena onino kuli ene sunggi yelo, enengo koni teweloyi damoningga ngulo etuyelowolo. Ngu bidodo nakangowonoku ngu!

3 Kuli ene ogingoyingo ulungga ingolo kumoolo, kootusina ootookoolo enengo sulena oni doongeyemo tunootewolo. Ene ko oowooyingga telo, ene nguno ingootoyiga hamoo teni, ene keda ooloote. Nalu onibi elaya (40) sulena onino tunootetoni kenowonggori. Ngu naluno, Yesusndo sulena onino, Anutlo mande damoningga, ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu wesiyolo ewolo.

4 Yesusndo sulena oniya oode ngu, ene mande yunolo ewolo. Ye Yerusalem ende ngu ma yokowelo, yengo ooga Awando yunowelo mande elo gosiyolo eyingonggaku, ngu sobowooya oliyi! Kuli nondo yeno etoowe ingoyingongga ngu, ngu Yuka Kundingiyi yolo, elo eyingongga ngu!

5 Sonoyeloyingo Oni, Yon, ngundo sonombo oni simoo bale sono
(kundingiyi) newendemo ulo gemuwolo. Ene nalu bodaga nangge yokolo
ngu, Yuka Kundingiyi nguno nowoondoyemo ombuwalo ewolo.
6 Ngu naluno, sulena onindo gooboongoolo, Yesus sumoo inolo ewong-
gori. Noolengo Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ataga nga nalunggano ngano,
ge nga melangga nga Iserel oni kandeyemo yeyi, ko tunootewa, bine?
Sumoo ewonggori.
7 Ene Yesusndo sulena onino gumi ewolo. Awa Oo Sembuli Ulungga,
enengombo nangge ngu sa nalungga ngu sobowoote. Yendo ngu nalungga
ngu ingoweloyi kini.
8 Ene kootusina Yuka Kundingiyi ombulo, yeya oodoni ngu, ye yang-
gango yowanggo. Ye ngunonggo nolo mandene damonine ngu yootunolo,
Yerusalem endemo oni simoo baleno wesiyolo elo, Yuda oni bidodomo elo,
Sameriya oni bidodomo elo, toongelo, yade oololo, mela bidodomo, nguno
nolo mande damoni yootunolo ewanggolo ewolo.

Yesus Sambono Oolewolo
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

9 Yesusndo mande ngu elo yokootoni, sulena oni kenootoyi, Anutlo
yanggangoni, ngundo Yesus yolo, oolelo, goboole newendemo utoni, ngulo
enengo sulena onikundo ko ma kenowonggori.
10 Yesus ooletoni, sulena oni Sambono doongetelo, kenondadangelo
oodoyi, asa, sodedonangge Sambono oni Engel elaya sulena oni tanggeyemo
dikawoliyo. Ngu oni elayaga ngu nengguloyali ngu namboyi oolengo.
11 Oni elayagakundo ewoliyo. Ye Galili oni, ye ndatelo ngano dikalo,
ngunonggo Sambono doongetelo oolootenggo? Nga Yesusga ataga ye
tanggeyemonggo Anutndo yolo, Sambono ooletoni kenootenggo. Nga
Yesusga, nga nangge, ngandilo ooletoni, kenootenggoku, ngundilo nangge,
ene kootusina ko ombuwalo ewoliyo.

Ene Oni Gula Yootunootoyi, Yudas Musiyomo Tunootewolo

12 Ngundilo etoni, Yesuslo suleyeloyingo Aposel onindo ngu mela pulingga
ngu yokolo, ene Yerusalem ende ko oolouwonggori. Ngu mela pulingga ngu
oowooyi ngu Olib. Ngu pulingga ngu Yerusalem ende ngu tanggeyimo.
13 Ene endemo ulo, ene ya gula ya gumi awu sanganimo nguno oolelo
oluwonggori. Ngu oni ngu oowooye ngu ngandilo: Pita, Yon, Yems, Enduru,
Pilip, Tomas, Batolomeyu, Matiyu, Yems Alipiyas ngulo nangoni, Yudas
Yemslo nangoni, ko, Sayimon. Sayimon, ngundo enengo mela ngu yuto
onindo sobowooweloyi ingonduduni kini.
14 Ngu oni ngu bidodo nowoondoye gulanangge yelo, Anutno yemboon-
gelo oluwonggo. Bale oowooyingga nguya, Yesus nemi Mariya, Yesuslo
konebeyi nguya yemboongelo oluwonggori.
15 Ngu nalu gulano, oni bidodo ngu onibi kandegula, onibiga gula nguya
(120) oluwonggo. Ngu naluno nguno, Pitando oni dobooguliyi, ootookoolo,
dikalo, mande ewolo.
16 Pitando ewolo. Ye dobooguline, nakangoyingo gula oolooteku, kulimi
Yuka Kundingiyimbo Dewit manggowoomonggo Yudaslo ewolo. Ngu
oningga, ngundo oni gidalega oole etuyelootoni, ene Yesus dowoowonggori.
Ngu mandega ngu engge tewa. Ngu hamoo, ngundilo nangge tunootewolo.
17 Kulimi Yudas nooledodo oluwooto. Ene nga kongga nga, ene nooledodo
goboolo yowootowo. Pitando ngundilo ewolo.

18 Yudasndo oo biyomi teyingomu, ngulo uliyingga yowoku, ngundo mela
gula uliyowolo. Ngu melanggano nguno, Yudas melako ukelo, ulo, utolo
useyi pokomelo, usekawooyi bidodo wendoni, ende ombutoni kumoowolo.
19 Kootusina, oni simoo bale bidodo Yerusalemno oluwonggoku, ngu Yu-
daslo mande ingolo ewonggori. Ngu melangga ngu oowooyi ngu Akelidama
ewonggori. Enengo mandenonggo ngu damoningga ngundilo: ngu dalo
mela.
20 Ariya, Pitando ewolo. Ngu oo nakangga ngu, Sam bukno ooloote. Ngu
ngandilo:
Enengo mela ngu kingo olini. Oni gulado nguno ma oluwelo kingo olinilo
ewolo. *Sam 69:25*
Sam bukga ngundo gula ete.
Oni gulado enengo koni ngu yowalo ewolo. *Sam 109:8*
21 Ngulo ngu, ataga oni gula yootunowato. Ngu oningga ngu, nooledodo
ko goboolo tewato. Ngu oningga ngu, kuli ulungga Yesus nguya endey-
owootomu, oni ngu gula yootunolo ewato.
22 Sonoyeloyingo Oni Yonngga, ngundo oni simoo bale sonoyeloyingo
naluno, Yesus oni simoo baleno ko damoni yelo, telo, ombulo, Anutndo
Yesus, noolenonggo yolo Sambono oolewoku, ngu bidodo kenolo, ombulo,
ataga nguya ngundilo oni ngu gula yootunolo yewato. Ene nooledodo
gooboongoolo, ko goboolo telo, Yesus ko ootookooyingo ngulo damoni
yootunolo ewatolo ewolo.
23 Ariya, ene oni elaya yootunolo ewoliyo. Gula ngu Yosep, ene oowooyi
gula Barabaslo etenggo. Ene nangge oowooyi gula nguya ngu Yasitas. Oni
gula nguya, ngu oowooyi ngu Matiyas.
24 Oni bidodo Anutno yemboongelo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, ge oni bidodo nowoondoye kenolo ingoote. Ge mete noole etuyelo,
nga oni elayaga nga oone, ngu gedo etuyeloya yootuno.
25 Ene Aposel kongga ngu onendo yowa. Yudas ngu kuli ko yokolo, Setanlo
ende biyomimo toongelo, nguno oluwalo ewolo.
26 Ariya, oni elayagaku tewooyelolo, ebe dagadaga tetoyi, Matiyasndo
tunootete. Ngundilo tunootetoni, ene yolo, sulena oni kande elaya kegidem-
bolo gulananggegakuno (11) gooboongoowonggori.

2

Yuka Kundingiyi Ombuwolo

1 Nalu kundingiyi, oowooyi Pentikos tunootetoni, nguno Yesuslo sulena
onindo ya gulananggemo nguno gooboongoolo oluwonggori.
2 Sodedonangge oo ngguyi gula Sambononggo ngguyi ulo ombuwolo.
Ngguyi ngu doogo yanggango ulungga ngguyi ngundilo telo ombuwolo.
Ngundilo ombulo, ya ene oluwonggokungga ngu newendemo ulo, ya
newende ene bibiteweloyi yangga ngu, bidodo ndindi tewolo.
3 Ene kenoyingomu ngu, de solu ngundilo tunootewolo. Ngu wilikolo
Anutndo suleyeloyingo oni ngu ko oni gidalega, ngu yano oluwonggoku, ngu
bidodo tabayemo sungo sungo bibitewonggori.
4 Ariya, Yuka Kundingiyi, ngundo sulena oni bidodo ene nowoondoyemo
hangewolo. Ngundilo tetoni, ene mande bungeyi gula gulanonggo mande
etenggo. Yuka Kundingiyi enengombo mande oowooyingga yunootoni,
manggoyemonggo ngundilo ewonggori.
5 Yuda oni Anutlo ingondudu telo oluwonggoku, ngu mela bidodomonggo
mayelo, Yerusalemno oluwonggori.

6 Oni simoo bale oowooyingga oolengo ngu ngguyiga ngu ingolo, asa, ene
sodedo ombulo gooboongoowonggori. Ombulo, dikatoyi, Yesuslo sulena
onikundo mande bungeyi gula gulanonggo, oni enengo mandenonggo
mande etoyi ingowonggori. Ngulo ene soliyokowonggori.
7 Oni bidodo soliyokolo, ingondudu telo ewonggori. Kenoyi! Nga oni
mande etenggoku nga, ngu bidodo ngu Galili oni nangge!
8 Ndatelo ngulo, noolengomo noolengomo sungo sungo noolengo mande-
nonggo, mande etoyi ingooteto.
9 Noole ngu Patiyan oni, Midiyan oni, Ilam oni. Noole oni gidalega
Mesopootemiya, Yudiya, Kapadosiya, Pondas, Esiya,
10 Perigiya, Pampiliya, Igip, Libiya mela Sayirin oni ko noole gidalega
Romnonggo nguya ngano ombulo oolooteto.
11 Noole Yuda oni, ko, oni sowe gidalega, ngundo Yudalo damoni key-
ootenggoku, noole Krit oni, Arebiya oni nguya, noole bidodo ingootooye,
ene Anutlo mandeni damoni yanggango, ngu noolengo mandenonggo
mande wesiyolo etoyi ingootetolo ewonggori.
12 Ngundilo elo, ene bidodo soliyokolo, wenonoyingo ulungga telo, enengo
nangge mandelo ingolo ewonggori. Nga mande etenggoku nga ngu damoni
ndatelo? Ewonggori.
13 Ene oni gidalegado yomooyunolo, mandelo ewonggori. Ene Wayin
sonoyi ulungga oolengo nelo, ngulo ngundilo mande etenggolo ewonggori.

Pitando Mande Wesiyolo Ewolo

14 Asa, Pitando sulena oni kande elaya kegidembolo gulanangge nguya
dikawonggori. Ene manggalu telo, oni simoo baleno ewolo. Ye Yuda oni
simoo bale, ko, ye ngano Yerusalemno oolootenggoku, ye sodeyeya nolo
mande nga gome ingoya, ye nguya nga mandega ngalo damoni ngu gome
ingoyi!
15 Yendo ngu ingootenggoku, nga oni nga Wayin sonoyi ulungga nelo,
mande ngandilo, elo ingootenggo. Ene hamoo oolengo kini, ene sa gaboyi
nalu kandegula gidembolo namolaya nangge teteku nga (9:00am)!
16 Ene nga mandega nga, ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, oowooyi
Yowel, ngundo kulimi ngandilo ewolo.

17 Anutndo ewolo. Nalu wenga namokono tetoni ngu, nolo Yuka Kundingiyi
ngulo yanggangoni ngu suleyootoowe, oni simoo baleno uwa. Yengo
simoo namboye ngu Anutlo ingondudu eyingo oni ewonggoku,
ngundilo nangge ngu wesiyolo ewanggo. Nolo oo oowooyingga yengo
simoo kosiyi nguno gaboya gaboya oo etuyelowano. Yengo oni
dogodogoni ngu gabono etuyelowano.
18 Yo, ngu nalunggano nguno, nolo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni
wendootoowe, nolo ko oni simoo baleno nguya uwa. Ene ngunonggo nolo
mandene, damoni Anutlo ingondudu eyingo oni ngundilo eyingomu, ngu
wesiyolo ewanggo.
19 No Sambono awuno, ko, melako ngano nguya, nondo damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu tewano. Ngundilo tetoowe, ngu
dalo, de solu, woolo sobugo ulungga ngu tunootewa.
20 No sa yewe ooleli tunootetoni, kombo yewe, seleyingo dalododo ngundilo
yewa. Kootusina Oo Sembuli Ulunggalo nalu ulungga dulidalinidodo
tunootewa.

21 Ngundilo tetoni, oni simoo bale ene Anut Oo Sembuli Ulungga ngulo oowooyimo meno etenggoku ngu, Anut enengo kandeyibo yodowoolo yoyootoni, enengomboya oluwanggo. Anutlo ingondudu eyingo oni, Yowelndo ngundilo ewolo. *Yowel 2:28-32*

22 Ye Iserel oni, ye nga mande nga ingoyi! Yesus Nasaret oni, Anutndo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim ko telo, Anutndo Yesus ene kandeyimo yewolo. Yesus oo ngundilo tetoni, ngulo oni simoo bale kenolo ingolo, ene Anutndo suleyootoni ombuwolo.

23 Anutndo kulimi oolengo Yesusno oo tunooteweloyi ngu ingolo, kuli mande gosiyowolo. Ngu ngandilo: Oni Yesus yolo, ye Yuda oni, ko, oni biyomi gidalega nguya ngu kandeyemo yunowa. Yo, ene ye hoolooweyelolo, Yesus de mombi sanganimo sanggawelo udoyi kumoowolo.

24 Yesusndo ogingoyingo ulungga koolowoolo kumoowolo. Ene Anutndo ogingoyingonggaku, ngu andangetoni, mele yokootoni, ko keda yokutuwoowolo. Kumoo ngulo yanggangonimbo Yesus dowooweloyi nguya kini.

25 Yo, kuli Dewitndo ngu Yesuslo mandelo ewolo.

No Oo Sembuli Ulungga doongenemo suwoo suwoo dikalo ooloote. Ene kandene koondosina ootoolo, ngu oo bidodomo hooloowenelowolo.

26 Ngulo ngu, nowoondone manggone bidodo oni oni teteno. Gowene nguya oo sumangeyi ngulo sobowoowano.

27 Anut ge nolo yuka yokootoyi, kumoo musiyomo ma oluwa. Kini, gengo oni kundingiyi ma yokootoyi, ene meleno buwoo yewa.

28 Gengo endeyoyingo damoni gome ngu kuli etunelowolo. Dewitndo ngundilo ewolo. *Sam 16:8-11*

29 Pitando ewolo. Ye dobooguline, nondo noolengo osinayi Dewitlo nenengo tunoo etoowega ingoyi. Ene kulimi kumootoni melengoowonggori. Enengo meleni ngu ataga nguya oodoni, kenootetoku ngu.

30 Ene Dewit ngu Anutlo ingondudu eyingo oni. Ngu ene ingoyingo, Anutndo mande elo gosiyolo, ngandilo ewolo. Nondo gengo sowengge gula (Yesus) yetoowe, ngundo gengo mela ngalo oni sobosobo koleteyingo musingge ngu yowalo ewolo.

31 Anutndo oo teweloyi ngu kuli Dewit etungootoni, kenolo, Anutndo Kristus yeni ko ootookooweloyi ngu nguya ewolo. Anutndo ene ma yokootoni oni kumooyingombolo musiyomo ootoolo, nguno goweyi ma buwoo yewa.

32 Ngu Yesusga ngu Anutndo kuli yokutuwootoni, noole bidodo kenowootoku, ngulo eteto.

33 Ataga ene kuli eweyi Anut tanggeyimo awuno oolelo, Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo bibitelo ooloote. Ene eweyi Anut kandeyimonggo Yuka Kundingiyi inowelo kuli mande elo gosiyoyingomu, ngu yowolo. Ngulo ataga nga ooga nga suleyootoni, ye kenolo ingootenggo.

34-35 Dewitndo ngu ene Sambono ma ooleyingomo, ene Yesuslo mande ngandilo ewolo.

Anut Oo Sembuli Ulungga, ngundo nolo Oni Ulungga nguno ngandilo ewolo. Ge no kandene koondosina bingaminidodo bibite. Kootusina gengo me oni nondo yoyewe, gengo kengge damonimo oolouwanggo. Anutndo elo ewolo. *Sam 110:1*

36 Ariya, ye Iserel oni simoo bale, ngu gome ingoyi! Ngu Yesusga yendo dowoolo, de mombi sanganimo sanggawelo udoyi kumoowokungga ngu, Anutndo ene Oo Bidodo Sembuli, sunggi yewolo. Ene Kristus, noolengo yoyowelo sunggi yeyingo oni oolooteku ngu! Pitando ngundilo ewolo.

Oni Simoo Bale Oowooyingga Nowoondoye Yowoolengolo, Sono (Kundingiyi) Newendemo Ulo Gemuwolo

37 Oni simoo balekundo ngu Yesus uleyi kumooyingo mandega ngu
ingootoyi ngu, ngundo nowoondoyemo utoni, ene hamoo ingolo, ngulo
ene Pitano, Yesuslo suleyeloyingo Aposel oni gidalegano nguya sumoo
ewonggori. Ye doboogulinayi, noole ndawuga tewato? Elo ewonggori.

38 Ene ngundilo sumoo etoyi, Pitando oni simoo balekuya gumi ewolo.
Ye komo nowoondoye yowoolengootoningga, ye Yesus Kristus oowooyimo
sono gemulo ngu, asa, ye enengo oni tewanggo. Ye ngundilo tetoyi
ngu, Anutndo yengo mbumbuwa andangelo, kapengo yeyunolo, Yuka
Kundingiyi ngu ye kingo duwoo yunowa.
39 Anutndo Yuka Kundingiyi ye yunowelo, yengo simooye, ko, oni simoo
bale mela gidalegasina nguya yunowelo, mande kuli elo gosiyowolo. Yo,
Anut noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo oni simoo bale kuli
sunggi yewoku, ngu bidodo Yuka Kundingiyi yowanggolo ewolo.

40 Pitando mande oowooyingga elo mamanayelolo, ingonduduye yokutu-
woolo ewolo. Ye ingondale teyi! Kinitetoni ngu, ye oni biyobiyomi nguya
oonatewanggolo ewolo.
41 Oni simoo bale Pitalo mandeni hamoo ingolo, Yesusno nowoondoyemo
hamoo tetoyi, ene sono (kundingiyi) nguya newendemo ulo gemuwonggori.
Ngu nalunggano nguno, Anutndo oni simoo bale oowooyingga oolengo
(3,000) ngu yoyolo, nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngudodo sowey-
owonggori.

Yesusno Nowoondoyemo Hamoo Tewonggori, Oni Simoo Bale Ngulo Damoni Gome

42 Nalu bidodomo, ene Anutndo suleyeloyingo Aposel oni ngulo mande
ingowelo etuyelowonggoku, ngu gome ingolo, ene ngunonggo dobooguliye
hoolooweyeloweloyi koyi ngu telo, oowali goboolo nelo, Anutno nguya
yemboongewonggori.
43 Ngu nalungga nguno, Yesuslo sulena oni, ngundo damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyim oowooyingga tetoyi, oni simoo bale
bidodo ngu kenolo ngu, ene Anutno ingondudu ulungga tewonggori.
44 Oni simoo bale bidodo Yesus Kristus ngulo nowoondoyemo hamoo
tewonggoku, ene nowoondoye gulanangge yelo, ene ngunonggo enengo oo
sitowi ngu gulado nolomu nangge, elo ma ewonggori. Kini, oo ngu oni
bidodobolo ingowonggori.
45 Ene mela oo gula oni gulano uliyolo ngu, ngulo bobeyeni yolo, wilikolo
bayetetoyi, oni simoo bale oo wenonolo, ngundi, oowalilo kumootenggoku
yunowonggori.
46 Nalu gulanangge nangge, ene Anutlo goobooyingo yano Tempel goo-
boongoolo, goboolo oluwonggo. Ene ya gulano gulano nguya oowali nelo,
nowoondoye ngu gulanangge yelo, oni oni telo, oni sungo sungo oowali
yunolo, yolo neloluwonggo.
47 Suwoo suwoo, ene Anut bingami okoolo oluwonggo. Simoo bale
bidodo doongeyemo nowoondoye gome metemi oodoyi, yeyolo, gome
tetenggolo ewonggori. Nalu gulanangge nanggemo, Oo Bidodo Sembuli,
ngundo oni simoo bale gidalega yoyootoni, eneno nowoondoyemo hamoo
teyingo, Anutlo nowoondoyemo hamoo tewonggoku oni watangga, ngu
soweyelowonggori.

3

Oni Gula Keyi Biyomi Ngu Mete Tewolo

1 Nalu gulano, Pita Yon elaga yemboongeweloyi naluno suwooya (3:00pm)
Anutlo goobooyingo ya Tempel nguno oolewoliyo.
2 Oni gula nguno oluwoku ngu nemimbo yomoowoolomu nalunonggo
oololo, ataga nguya keyi biyomi oluwolo. Nalu bidodo ngu oni keyi
biyomingga ngu sumoolo, koolowoolo, mayelo, ngu Tempel yamakongga,
oowooyi ngu gome oolengo, nguno yeloluwonggo. Ngu oningga nguno
oodoni, oni Tempel yano uwelo mayetoyi, yeyolo ngu, ene ngu oni nguno
bobeye oolo kalongoyelo kilalo ewolo.
3 Ngu oningga ngu Pita Yon elaga yeyootoni, Tempel ya newendemo
nguno uwelo tetoli ngu, oo ene inoweloyimbolo yemboongewolo.
4 Pita Yon elagado oninggaku kenootoli, Pitando ewolo. Ge doongeteya,
noole yeyo! Ewolo.
5 Etoni, ene ngulo elayagakusina yowoolengolo, ngandilo ingowoliyo. Oo
gula nunowelo, eteliku ngulo ingowoliyo.
6 Ene Pitando ewolo. No bobeye kini. Ene no oo gula moolemu ngu
gunowelo. Ngu ooga ngu Yesus Kristus Nasaret oningga, ngu oowooyimo
no geno eteno. Ge ootookooya oolou! Ewolo.
7 Ngundilo elo, Pita kandeyi koondosinanggo dowoolo, okootoni,
ootookoowolo. Ariya, sodedonangge bodowo keyi kendibiyi ngu bidodo
yanggango yetoni, wembuyi nguya yanggangododo tetoni, ootookoolo
dikawolo.
8 Ngu oninggaku dikalo pipalelo endeyowolo. Ene nguya elagaya ngu
Tempel ya newendemo ulo, endeyolo, pipalelo, ombulo telo, oololo, Anut
Oo Sembuli ngu bingami elo okoowolo.
9-10 Ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo ngu oningga kenootoyi, ene
keyi mete telo, ene pipalelo oololo ombulo telo, Anut oowooyi bingami
ulungga okootoni, ngu kenolo, ingolo, ewonggori. Nga oningga nga nangge,
ngu Tempel yamako oowooyi gome oolengo, ngu dabemimo bibitelo,
bobeye oolo suwoo suwoo solengoyelo, elo oluwoku ngu oninggaku nga!
Ene ngundilo ingolo kenoyingo, ngu ene ataga mete tetoni, ngulo ene soli
yokolo, ene ngulo ingondudu oowooyingga tewonggori.

Pitando Tempel Ya Newendemo, Nguno Mande Wesiyolo

11 Oni keyi biyomingga mete tewoku, ngundo Pita Yon elaga yodowootoni
ngu, oni simoo bale bidodo kendutelo, ombulo, Tempel yasiliko, oowooyi
Solomon, nguno gooboongoowonggori. Ene ngu kenolo, soli ulungga
yokowonggori.
12 Ulungga soliyokolo tetoyi, Pitando ngundilo kenolo, simoo bale mande
yunolo ewolo. Ye Iserel oni, ye ndawugalo soli yokootenggo? Ndatelo ye
noole yeyondandangelo, noolengombo nangge noolengo yanggangonalimo
ingondudu gomemo, nga oningga nga tetoole, mete telo endeyootelo
ingootenggo? Hamoo oolengo ngundilo kini! Anut enengombo nga oningga
nga yomosiyoyingo!
13 Yo, Anut ngu Ebaraham, Ayisak, Yekob ngulo Anut noolengo osi
sambanayi ngulo Anut, ngundo enengo ko oni Yesus ngulo bingami okoote.
Ene ngu oningga ngu nangge, yendo me oni kandeyemo yewonggori. Mela
ngalo sobosobo oni Payilat, ngundo yokootoni, toongeweloyimbolo etoni,
ene yendo sobosobo doongeyimo Yesus kootu inowonggori.
14 Ene yendo ngu oni kundingiyi, ene oni gome nenengo oolengongga
ngu kootu inowonggori. Kootu inolo, yendo Payilatno meno manggalu telo

ewonggori. Oni gula oni uleni kumooyingongga ngu andange! Ewonggori. Ngundilo etoyi, Payilat, ngundo ngu oni biyomingga ngu andangelo, ye yunowolo.

15 Enendo nangge ngu, keda oluweloyi ngulo Sembuli, ngundo noole yoyolo, sugi sugi keda oluweloyi ooleko yoyeweloyi ngu, ene yendo ngu uleyi kumoowolo. Ene Anutndo melenonggo ko yokutuwootoni, ko keda ootookoowolo. Noolengombo nangge kenolo, ngulo mandeni yootunolo eteto.

16 Yo, noole Yesus oowooyimo ko yanggangonimo eneno nowoondonali hamoo tetoole, nga oningga nga mete tetoni, kenootenggoku nga! Yo, ene Yesus oowooyimo, ko enengo newende hamoo teyingo damoningga, ngundo nangge, ene yeni mete tewolo.

17 Hamoo, dobooguline, no ingootenoku, ye yengo tabango oni nguya ngu gome ma ingolo, ngulo ye ngu damoningga ngu tewonggori.

18 Ene kulimi ngu, Anutlo ingondudu eyingo oni ngu bidodo manggoyemo, Anutlo mande yootunolo ewonggori. Enengo Kristus ene komo kingo ngu koolowoowa. Ngu damoningga ngu yendo kuli tewonggoku, ene ngu mandega eyingongga ngu, ngu engge tunootewolo.

19 Ngulo ngu, ye komo ingonduduye yowoolengoya nowoondoyemo hamoo teni. Ngundilo tetoyi ngu, Anutndo yengo mbumbuwa bidodo yonggulumoolo andangetoni, asa, yengo nowoondoye ngu nomboyi oolengo tunootewa.

20 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Oo Bidodo Sembuli ngundo yanggango keda ngu yeno yeni tunootetoni, ngu Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngu yeni yeno ombuwa. Ngu oni Yesusga Anutndo ene kuli sunggi yewolo.

21 Ataga Yesus Sambono ootoolo, kootusina Anutndo oo bidodo ko yeni keda nangge tunooteweloyi nalungga ngu, ngu sobowoolo oode, ngu naluno nguno, ene ko ombuwa. Kulimi enengombo Anutlo ingondudu eyingo oni kundingiyi manggoyemo, ngundilo ewolo.

22 Mosesndo ngandilo ewolo.

Yengo Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo yengo kewooloyemo oni gula yolo yetoni, ngundo ene Anutlo ingondudu eyingo oni gula no ngandilo tunootewa. Ye ngu komo enengo mandeni ingolo, ngulo yeno oo eteku, ngu bidodo keyolo oluwanggo.

23 Oni bidodo ngu Anutlo ingondudu eyingo oningga ngulo mandeni ma ingootenggoku, asa, ene Iserel oni kewooloyemo ma oluwanggo. Anutndo andangeyelootoni oonatewanggo. *Dutoronomi 18:15,18,19*

24 Kulimi Anutlo ingondudu eyingo oni, ko, Samuwel nguya, ngundo oo kootu kootu tunooteweloyi nalungga, ngulo ewolo.

25 Ye ngu Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo simooye oolootenggo. Ye ngu Anutndo sunggi mandega elo gosiyoyingo, ngulo oo yengo osi sambayemo yeyingongga, ngu yootenggo. Ene osiye Ebarahamno ewolo.

Gengo simoonggemonggo mela bidodomo oni simoo bale kumana yowanggolo ewolo. *Yenesis 22:18; 26:4*

26 Anutndo enengo ko oni Yesus ngu koletelo suleyootoni, yeno ombuwolo. Ngundo hoolooweyelolo, kumana ye yunowelo ombuwolo. Yo, ene ombulo hoolooweyelootoni nowoondoye yowoolengolo, yengo damoni biyomi ngu yokoyilo ngulo ombuwolo.

4

Ene Pita Yon Elaga, Ya Biyomimo Yoyewonggori

1 Pita Yon elaga oni simoo baleno mande wesiyootoli, Anutno woolo
yeyingo oni kundingiyi; Anutlo Tempel ngulo me oni tabango koleteyingo
oni; ko, Sadusi, oni kumoolo ko ma ootookoowanggo eyingo oni, ngudodo
mayelo tunootewonggori.
2 Ngundo Pita Yon elagado simoo bale mande yunolo, Yesus melenonggo
ko ootookooyingo ngulo mandeni wesiyolo elo, ko, oni kumooyingomu ko
ootookoowanggoku, ngu nguya wesiyolo etoli ingowonggori. Ene ngundilo
ingolo, ngulo ngu, ene sanggili ulungga tewonggori.
3 Ngundilo ngulo, ene Pita Yon elaga yodowoolo, ya biyomimo yoyewong-
gori. Suwootetoni ngulo, yangenigo mandeyali tewato.
4 Ene ngu naluno, oni simoo bale ulungga biyomi elagalo mandeyali
ingolo, Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggo. Ngu 5,000 oni simoo bale
nowoondoyemo hamoo tewonggori.

Pita Yon Elagalo Mandeyali Tabango Oni Goobooyingo Doongeyemo Wilikoyelowonggori

5 Sengetoni suwoononggo ngu naluno, sobosobo oniku, enengo goo-
booyingo yalo tabango onikudodo, mamana mande etuyeloyingo oni ngu
bidodo Yerusalemno mayelo gooboongoowonggori.
6 Ngundo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oni
ulungga, oowooyi Anas, nguno gooboongoowonggori. Kayiyapas, Yon,
Aleksanda oni ulungga, ko, Anas ngulo dobooguliyi gidalega ngu bidodo
nguya mayelo gooboongoowonggori.
7 Pita, Yon elaga ngu, oniku doongeyemo yoyeyi, dikatoli, sumoo yunolo
ewonggori. Ndatelo telo, yali ngu oningga ngu mete yomosiyowali? Yali
ndawu yanggangonggano, ko tewoli? Ene sumoo ewonggori.
8-9 Ene ngundilo sumoo etoyi, ariya, Yuka Kundingiyi, ngundo Pita
ingondudunimo ulo, hangetoni, enebana eneya ewolo. Ye Iserel sobosobo
oni, ye onilo tabango oni, ye bine noolendo oni keyi biyomingga hooloowe-
woloku, ngulo sumoo yunowelo etenggo? Ye ngu ingowelo, bine?
10 Ngulo ngu, ariya, ye, ko, ye bidodo Iserel oni, ye gome ingoyi! Ngu oni
keyi biyomingga ngu, Yesus Kristus Nasaret oningga ngu oowooyimo, ene
mete tewolo. Ene ataga ye doongeyemo dikate. Yendo Yesus de mombi san-
ganimo sanggawelo udoyi, kumoowokungga ngu, ene Anutndo melenonggo
ko yokutuwootoni ootookoowolo. Ngu Yesusga, ngundo nangge oni keyi
biyomingga ngu yeni, mete tewoku ngu!
11 Anutlo bukno, Anutndo ngu Yesuslo mande ngandilo eyingo:
Nga ya ungoo ndonggolomingga nga, ye ya yeweloyi onindo, elo
yokowonggo. Ene ataga ngu ya ungoo ndonggolomi ngu, ene ya osiyi
koletewololo nakangowolo. *Sam 118:22*
12 Yesusndo nangge ene mete oni simoo balelo nowoondoye yoonenen-
golo, hoolooweyelolo, ko yoyowa. Yo, Anutndo Yesus sunggi yetoni, ngundo
nangge, noole ko yoyoweloyi inowolo. Mela bidodomo, oni gula oni
ngundilo hoolooweyeloweloyi nguya kini. Pitando ewolo.
13 Elo yokootoni, asa, goobooyingomo onikundo Pita Yon elaga yeyootoyi,
mande yanggayanggango yootunolo, etoyi, ene elayaga ngu, ene ma soso-
leyingo. Yeyolo, ene ingowonggori. Pita Yon elaga ingondudu yano Skul
ma tewoliyo. Ene kingo oni oluwoli, elo ngulo oniku ingondudu ulungga
telo ingowonggori. Elayaga nga ngu kuli Yesusdodo endeyowonggokulo
ingowonggori.

14 Ene tabango onindo ngu oningga goweyi mete tewoku kenootoyi, Pita
Yon elagaya dikatoni, ngulo ngu, ene elagado mandeku gumi gula ma
ewoliyo.
15 Ngundilo ngulo, ene elayaga nguya ewonggori. Tabango onilo goo-
booyingo ya yokoya, endesina ooleli! Etoyi ngu, asa, Pita Yon elaga endesina
ooletoli, tabango onikundo enengo nangge mandelo, ingolo ewonggori.
16 Noole oni elayaga ngu ndatelo yunowato? Oni elayaga, ngundo ngu
damoni sungo gula onindo ma teweloyim ngu tewoliku, ngu oni simoo
bale Yerusalemno ngu kuli ingomukowonggo. Ngulo ngu, noole nguya ma
oongoowato.
17 Ngu ooga ngu mela bidodomo elo ingowanggokulo, ngulo noole mande
yanggango oolengo eneno ewato. Yali oni simoo bale gidalegano Yesus
oningga ngu oowooyi ko ma ewelolo ewato.
18 Ngundilo elo yokolo ngu, ariya, ene elaga ngu ko negoyelootoyi, yano
ko ombutoli, mande yanggango oolengo ewonggori. Yali Yesus oningga ngu
oowooyi oni gidalegano, ko ma elo endeyowelo. Hamoo oolengo, yali ngu
kongga telo, simoo bale ma etuyelowelolo ewonggori.
19-20 Ngundilo etoyi, elagado mande gumi ewoliyo. Noolendo Anutlo
mande yokolo, ye manggoye keyowaloku ngu, Anut doongeyimo ngu mete
bine? Ngu yengombo ngu ingondandangeya wilikoyi. Noolendo ngu ene
manggowoomo ingolo, doongenalimbo nguya oo bidodo kenoyingomu,
ngulo ngu, noole komo ma yokowalo. Kini, noole tunoo yootunolo, elo
endeyowalo ewoliyo.
21 Ngundilo etoli, ngulo oni simoo bale Anut oowooyi bingami okootoyi,
tabango oniku elayagado oo tewoliku, ngulo kingo yunoweloyi gula ma
kenowonggori. Tabangoku ngu simoo balelo sosolelo, ngundilo ngulo, ene
mande yanggango oolengo elagano manggalu telo, yeyolo, elo yoyokootoyi,
ende oolelo sawoliyo.
22 Pita Yon elagado oningga yomosiyowoliku ngu, mooma onibi elaya (40)
ko mooma gula nguya yokolo oodoni, yomosiyowoli.

Anutno Nowoondoye Hamoo Teyingo Oni, Ngundo Yanggango Yowelo Anutno Yemboongewonggo

23 Asa, Pita Yon elaga goobooyingomo salo, dobooguliyali tanggeyemo
ko oolouwoliyo. Oololo, Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oniku,
onilo tabango onidodo, ngundo mande mande ewonggoku ngu, ngu bidodo
wesiyolo ewoliyo.
24 Etoli, dobooguliyali ngu mande mande ngu ingolo, gooboongoolo,
nowoondoye bidodo gulanangge yelo, Anutno ngandilo yemboongelo
ewonggori. Anut ge sambo, mela, wendeyi, ko, wendeyi ngu newendemo
oo yetoyi oolootenggoku nguya, ngu bidodo Sembuli Ulungga.
25 Kulimi Yuka Kundingiyi, ngundo noolengo osinayi Dewit gengo sulena
oningga, ngu manggowoomo tunootelo, ngandilo ewolo.
Ndawugalo oni sowe gidalegado Yuda oni kini, ngundo sanggili ulungga
tetenggo? Ndawugalo, endeni endeni oni nguya ingondudu oowooy-
ingga bulibali telo, Anut yombuliyolo tetenggoku, ngu ingondudu
kini ngundilo?
26 Mela mela oni bidodo sobosobo oni koleteyingo, tabango oni ululu
nguya gooboongoolo ootookoolo ngu, Oo Bidodo Sembuli ngu ebe ulewelo
tetenggo. Ngundilo telo, enengo Kristus noole ko yoyowelo oni Anutndo
suleyootoni, ye nguya ebe ulewelo tetenggolo ewolo. *Sam 2:1,2*

27 Hamoo oolengo, Herod, Pontiyas Payilat nguya oni sowe gidalega, Iserel
onidodo ende ulunggano gooboongoolo, Yesus gengo ko oni kundingiy-
ingga, noole ko yoyoweloyi oningga, gedo sunggi yewoku, ngu ebe uleweloy-
imbolo.
28 Yo, ene gooboongoolo, Yesusno oo tewonggoku, ge kuli yanggangongge
ingonduduge ngu bidodo sunggi yeyunowoku, ngundilo nangge tewong-
gori.
29 Nguno ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, tabango onindo mande
yanggayanggango nooleno etenggo. Ngulo ngu, ge ataga ingondudu teya,
ge komo yanggango noole yunoya, hoolooweyeloya, gengo mandega nga
yanggangonidodo wesiyolo elo, ma sosolewato.
30 Anut, gedo mete sayi oni yomosiyelootooga, ene mete teyi. Gedo
mete mande mande sungo onindo ma teweloyim oowooyingga bidodo,
Yesus gengo ko oni kundingiyi oowooyimo yega tunooteni. Elayaga ngundo
ngundilo yemboongelo ewoliyo.
31 Ene yemboongelo yokootoyi ngu, yangga gooboongoolo, bibitelo, olu-
wonggoku yanggaku imimi ngundilo yokutuwoowolo. Ya yokutuwootoni,
Yuka Kundingiyi ombulo, ngundo oni nowoondoye sungomo sungomo siliy-
olo, yanggango yunootoni, ene ngunonggo Anutlo mandeni ngu yanggango
mete wesiyolo elo, ene ma sosolewonggori.

Kristen Oni Bidodo Nowoondoye Gulanangge Yewonggori

32 Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu bidodo nowoon-
doye gulanangge yelo, ene ingonduduye nguya gulanangge yewonggori.
Ngulo ngu, oni gulado enengo oo gula kenolo yolo, ngu nolomu nanggelo
ma ewonggori. Kini, oo ngu oni bidodolo ewonggori.
33 Aposel onindo Oo Bidodo Sembuli Yesus melenonggo ko ootookooyingo,
Anutlo yanggangoni ulungga oolengo, ngulo damoni wesiyolo elo, koyi
tewonggori. Ngulo Anutlo sumange ulungga, oni simoo baledodo eneno
oluwonggori.
34 Oni bidodo yaye, melaye, oowaliye, koye, ngudodo oni gidalegano
uliyolo ngu, ngulo beyeni ngu bidodo yolo, mayelo gooboongoowonggori.
Ngundilo ngulo, ene kewooloyemo oni gula oodoolo, ma wenonowonggori.
Kini, ene bidodo oo sitowi logoyimo.
35 Ngu beyeku Yesuslo suleyoyingo Aposel oni tanggeyemo watayewong-
gori. Yesuslo suleyoyingo Aposel onindo ngu beyeku yolo, logoyino logoyino
bayetelo, yunolo oluwonggori.
36 Yesuslo suleyoyingo Aposel oni kewooloyemo oni gula oowooyi Yosep,
nguno oluwolo. Yesuslo Aposel onindo oowooyi gula Banabaslo ewonggo.
Ngu oni oowooyingga ngu damoni ngandilo: oni yanggango yunoweloyi
onilo ewolo. Banabas ngu Liwayi oni gula meladoni ngu Sayiparas,
ngunonggo ombuwolo.
37 Banabasndo enengo mela gumi gula oni gulano uliyowolo. Uliyolo,
ngulo beyeni ngu yolo, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni tanggeyemo yewolo.

5

Ananayiyas Sapayira Biyomi Tewoliyo

1 Oni gula oowooyi ngu Ananayiyas, ngu baleyi oowooyi Sapayira.
Ananayiyas ngundo enengo mela gumi gula onino uliyowoliyo.
2 Uliyolo, ngulo beyeni gumi nangge yolo oololo, Anutlo suleyoyingo
Aposel oni tanggeyemo yewolo. Gumi ngu enengo imangoolo yokowolo.
Ngundilo tetoni, baleyi nguya kenolo ingowolo.

3 Pitando beye ngu kenolo ewolo. Ananayiyas, ndatelo Setando nowoondogemo ulo yootoni, ngulo ge Yuka Kundingiyi ganangowo? Ge mela ngulo beye gumi gengo imangoolo yokowoku ngu!
4 Kuli mela ngu ma uliyoyingomo, ngu melangga ngu gengomu kini, bine? Kootusina ngu melangga ngu onindo uliyootoyi, ngulo beyeni ngu gengombo bine sobowoowelo? Ndawugalo, ge ngu damoningga ngu gengo ingonduduno nangge, ngu ingolo ngundilo tewo? Ge oni ma ganayelooteku, kini, ge Anut ganangowololo ewolo.
5 Ananayiyas ngu mandega ngu ingolo, ukelo ulo melako kumoo oolengo tewolo. Oni simoo bale ngulo mandeni ingolo ngu, ene sosoleyingo ulungga tewonggori.
6 Simoo kosiyi gidalega ootookoolo, Ananayiyas bingonggaku yolo towi kumbabo doobengolo, yolo salo melengoowonggori.
7 Kootusina, sa gaboyi nalu kabusa yokolo (3 awa) Ananayiyas baleyi ombuwolo. Ene kameyi kuli kumoowoku, ngu ene ma ingowolo.
8 Pitando Sapayiraya, ewolo. Yali melangga uliyowoliku, ngulo beyeni nga nangge, ngundi kini? Etoni ngu, Sapayirando ewolo. Yo, nga nanggelo ewolo.
9 Ngundilo etoni, Pitando Sapayirano ewolo. Ndatelo ngulo, yali mande gulanangge elo gosiyolo, yali Anut Oo Sembuli ngulo Yukani ngu ganangooteli? Ingo! Kamengge sumoolo melengootenggoku oniku ombulo yamakono dikatenggoku, ngundo ge nguya ngundilo koolonggelolo oolouwanggolo ewolo.
10 Ariya, ngundilo etoni, sodedonangge Sapayira ukelo ulo, Pita keyi damonimo kumoowolo. Simoo kosiyi ya newendesina ulo, ngu balega ngu kuli kumoowoku, kenowonggoku ngu, ariya, ene yolo sumoolo oololo kameyi melengoowonggoku mele tanggeyimo melengoowonggori.
11 Kristen oni simoo baleku, oni gidalega nguya ngu ingolo ngu, sosolelo mbooloboolo yulewonggori.

Oo Damoni Gula Gula Yesuslo Sulena Onindo Tewonggori

12 Yesuslo suleyoyingo Aposel oni damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim ngu telo, ko sunggi yanggango oowooyingga oni simoo bale kewooloyemo tewonggori. Oni simoo bale Yesuslo ingolo nowoondoye hamoo teyingo ngu, ngundo nowoondoye gulanangge yelo, Tempel yasili oowooyi Solomon, nguno gooboongoolo oluwonggori.
13 Oni gidalega sosolelo ngulo, ene ombulo ngu, Yesuslo onikuya ma gooboongoolo oluwonggori. Ene simoo bale Yesuslo sulena oni bingamiye, elo okoowonggori.
14 Oni simoo bale ulungga biyomi Yesusno nowoondoyemo hamoo telo ombulo, Yesuslo dobooguliyedodo gooboongoowonggori.
15 Anutlo suleyoyingo Aposel oni ko ngundilo tetoyi, onindo sayi oni oowooyingga yabayedodo yoyolo mayelo oole dabemimo yoyetoyi, nguno oluwonggo. Oodoyi, Pita ombulo ooloutoningga ngu, sa gabogaboyimo yolo sayi onino ooloutoningga ngu, ariya, ene mete teyi.
16 Ende bidodo Yerusalem tanggeyimo ngulo oni simoo bale nguya mayelo gooboongoolo, sayi oni, oni mela mboolombo yuleyingo oni nguya yoyolo mayewonggori. Ngu oni biyomiku, ngu bidodo yoyeyi mete temukowonggori.

Sambono Anutlo Engel Onindo Yesuslo Suleyoyingo Aposel Oni Ya Biyomimonggo Andangeyelolo Yoyowolo

17 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi onilo sobosobo tabango ngu, ko
Sadusi oni enedodo oluwonggoku, ngu ene Yesuslo suleyoyingo Aposel onilo
nowoondoye biyomi ingolo, sanggili tewonggori. Sadusi oni watangga ngu
kumoononggo ma ootookoowaku elo ingoyingo oni.
18 Ngu oniku ootookoolo, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni yodowoolo ya
biyomi ulungga, oni oo biyomi tetoyi yoyetoyi oolootenggoku yano nguno
yoyewonggori.
19 Ene suwoono Oo Bidodo Sembuli ngulo Sambono Oni, oowooyi Engel,
gulado ombulo, ngundo ya biyomimbolo yamako yanggango ulungga ngu
goosoolo, nguwoole Yesuslo sulena oni yoyolo endesina oolelo ewolo.
20 Ye oolouya, Tempel goobooyingo yano uya dikaya, simoo baleno Yesuslo
damoni keda oluweloyi, ngulo damoni bidodo wesiyoya, yootunoya eyi! Elo
ewolo.
21 Yesuslo suleyoyingo Aposel oni ngu mandega ngu ingolo oodoyi senge-
toni, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni suwoononggo oolengo oololo Tempel
goobooyingo yano ulo, oni simoo baleno keda oluweloyi ngulo mande
yunowonggori.

Asa, ngu naluno nguno, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi onilo so-
bosobo tabango, enengo dobooguliye tabango goobooyingomo ngu mayelo
gooboongoowonggori. Gooboongoolo ene Iserel onilo tabango oni, ngu
bidodo negoyelootoyi mayelo gooboongoowonggori. Ngundilo telo, mande
yeyi ya biyomimo uwonggori. Yesuslo sulena oni yoyoya goobooyingomo
ombuyilo ewonggori.
22 Etoyi, kumba ootuwoo oni sobosobo ya biyomimo oololo, Anutlo
suleyoyingo Aposel oniku ma yeyolo ngulo ene goobooyingo yano ko oololo
ewonggori.
23 Noole ya biyomi yamako ngu kenowootoku ngu, yanggango
goodooyingo ngulo sobosobo nguya yamako ngu bidodo sobowoolo
oluwonggo. Ene noole yamako goosoolo ya newendemo doongetewootoku
ngu, oni gula nguno ma kenowootolo ewonggori.
24 Ariya, Tempel ya kumba ootuwoo ngulo sobosobo, Anutno woolo
yeyingo kundingiyi onilo sobosobo ngu mandega ngu ingolo ngu, ene
ingondudu ulungga tewonggori. Ene ewonggori. Ngu ooga ngu ndatelo
tewo? Ewonggori.
25 Ngu naluno nangge, oni gulado mayelo ewolo. Ingoyi! Ngu oni yendo ya
biyomimo yoyewonggoku, ene Tempel goobooyingo ya newendemo dikalo,
ngunonggo ene simoo bale mande yunolo oolootenggolo ewolo.
26 Etoni, ene ngundilo ingolo kumba ootuwoo onilo sobosobo oni, kumba
ootuwoo oni nguya ootookoolo, oniku yoyolo, ko oolouwonggori. Ene
ma yulewonggori. Ndawugalo ngulo, ene ingoyingoku, noole ngundilo
tetooye ngu, asa, simoo baledo digi yolo ngundo noole nguya yulewanggolo
ewonggo.

Yesuslo Suleyoyingo Aposel Oni Tabango Oni Goobooyingomo Onino Mande Wesiyolo Eweloyi, Ngulo Ma Sosolewonggori

27 Ene yoyolo, ombulo, tabango oni goobooyingomo oni kewooloyemo
yoyeyi dikawonggori. Ngundilo dikatoyi, Anutno woolo yeyingo oni
kundingiyi onilo tabango ulunggakundo yeyololo ewonggori.
28 Noole kuli mande yanggango ewooto. Ye oni oowooyi Yesusga ngu
simoo baleno ma ewelolo ewooto. Ene yendo mandega ngundo Yerusalem
ende ngu nangge tete. Ye nooleno ngandilo ewelo, yendo ngu oningga ngu
uleyi kumooyingolo eweloyimbolo ewonggori.

29 Etoni, ene Pita, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni gidalegado mande gumi
ewonggori. Noole Anutlo mande ngu komo keyolo, melako oni ngalo mande
ngu ma keyowato.
30 Yendo Yesus yolo, de mombi sanganimo sanggawelo uleyi kumoowolo.
Ene osi sambanayimbolo Anut ngundo ko yokutuwootoni, ko keda
ootookoowolo ewolo.
31 Anutndo yolo, Sambo Endemo oolelo kandeyi koondosina bingami
musiyomo, yeni bibitewolo. Ene yengo tabango, yengo mbumbuwano
teyingomu andangelo, ko uliyeloweloyi oni ngu! Iserel simoo bale nowoon-
doye yowoolengolo Yesusno hamoo tetooye ngu, asa, Anutndo mbum-
buwaye andangewa.
32 Noole ngu oo bidodo kenolo ingowooto. Yuka Kundingiyi ngundo nguya
ngu mandega ngu wesiyolo, ete. Anutndo Yuka Kundingiyi ngu simoo bale
enengo mande keyootenggoku ngu, ngulo ene kuli yunoyingolo ewolo.

Gameliyelndo Ewolo

33 Ene mande ngu ingolo, sanggili ulungga telo, oni yuleyi kumooweloyi
tewonggori.
34 Ngu naluno nguno, tabango oni goobooyingomo oni gula oowooyi
Gameliyel, ngu ootookoolo dikawolo. Ngu oningga ngu, ene mamana
mande etuyeloyingo oni, Parisi oni. Simoo bale bidodo ngu oningga
ngulo ingolo, ene bingami okootenggo. Ngundo ootookoolo ewolo. Oniku
andangeyelootoyiga endesina ooleyi! Elo ewolo.
35 Endesina ooletoyi ngu, asa, ene goobooyingo onino ewolo. Ye Iserel
oni, ye oo gula nga onino ngano tewelo ngu, ye ingondale teyagogo ooga
ngu teyi!
36 Ye ingootenggo. Nga nalu nga ma tunooteyingomo ngu, Tiyudas
oningga ngundo ootookoolo ewolo. No oni ulungga yanggangonedodo.
Ngundilo etoni, oni ulungga (400) ootookoolo ene manggowo keyowonggori.
Ene oni mela oo sobosobo ulungga, Tiyudas onindo ngu uleyi kumoowolo.
Kumootoni, oni ene owewonggoku ngu, sungo sungo sawonggori. Enengo
koye nguya kingo kini tewolo.
37 Kootu oni simoo bale mela sobosobo oni ulungga doongeyimo oowooyi
nakangowonggori. Ngu naluno Galili oni oowooyi Yudas, ngundo simoo
bale gidalega ganayelolo yoyootoni keyowonggori. Ene ngu oningga ngu
nguya kumootoni, ngulo keyimo oni simoo baleku bidodo ootookoolo,
sungo sungo samukowonggori.
38 Ngulo ngu, no ataga yeno eteno. Ye nga oni nga yoyokootoyiga saya,
enesu nangge enengo kongga ngu teyi. Oni enengombo ko ngu telo ngu,
biyomi yelo kinitewa. Yo, kinitelo nga oni wata elaga ewonoku, ngundilo
tewanggo.
39 Ene Anut enengombo ngu kongga ngu damoni yelo telo ngu, ngu ma
kinitewa. Yendo keyootoyi nguya ma yokowa. Ngundilo telo ngu, ye Anutya
ebe ulewanggo. Ngulo ye ingondale teyi! Ewolo.

Anutlo Suleyoyingo Aposel Oni Yesus Oowooyimbolo Ogingo Koolowoolo, Ngulo Oni Oni Tewonggori

40 Ngundilo elo yokootoni ngu, ariya, Gameliyelndo mande ngu key-
owonggori. Tabango onindo Yesuslo suleyoyingo Aposel oni ko ne-
goyelootoyi yasina utoyi, yutolo, gisasaluyelolo, manggaluyelolo ewolo.
Ye Yesus oni oowooyingga ngu ko ma ewelo. Ngundilo elo yoyokootoyi,
sawonggori.

41 Ngundilo telo, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni tabango oniku yoyokolo endesina oolelo, ene Anutlo bingami okoolo, ngulo oni oni telo ingowonggori. Noole oni oni telo, ndawugalo ngulo, Yesus nowoondonayimo hamoo teyingomu, ngulo noole mete ogingoyingo koolowoowelo, elo ingowonggori.
42 Nalu bidodo ene Anutlo goobooyingo yano, enengo ya gula gulano nguya, oni simoo baleno Yesuslo mandeni gome ngulo damoni, ngu wesiyolo elo etuyelowonggori. Ene Yesus ene Kristus Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngu etuyelowonggori. Ngulo ene manggoye ma ukingolo yokoyingo.

6

Oni Kandegula Gidembolo Elaya, Yesuslo Suleyoyingo Aposel Oni Hoolooweyeloweloyimbolo Yootunoyelowonggori

1 Ngu naluno, Yesuslo sulena oni oowooyingga tunootewonggori. Sulena oni Giris melakonggo ene Girik mande ingootenggoku, ngundo ko sulena oni Iserel melakonggo, ene Hiburu mande ingootenggo. Yuda oni Girisnonggo Yuda gidalega nguya sanggili telo ewonggori. Yendo noolengo bale ngami ngu, nalu gulanangge nangge oowali ma bayetelo, yunolo hoolooweyelootenggolo ewonggori.
2 Ngundilo etoyi, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngundo Yesuslo koni tetenggoku onino meno etoyi, mayelo gooboongootoyi ewonggori. Noole Anutlo mande nga yokolo, oowali nangge bayetelo yunolo oluwatoku ngu, ma mete tewa.
3 Kristen doboogulinayi, ye oni kandegula gidembolo elaya ye kewooloyemo nguno ereweyi. Ene simoo bale doongeyemo oni nenengo ereweyeloya yeyoyi. Bingamiyedodo, Yuka Kundingiyi ingonduduyemo hangeyingo oni, ngu kenootoyi, ngu yootunowato. Ngundo oowali bayeteweloyi kongga, ngu tewanggo.
4 Ene ko ngundilo tetoyi, noole Anutlo suleyeloyingo Aposel, oni ngu Anutno yemboongelo, enengo mandeni simoo baleno ko teweloyi, hoolooweyelolo, Anutlo mande koyi ngu nangge tewatolo ewonggori.
5 Oni simoo bale bidodo ngu mandega ngulo metelo ewonggori. Ene oni gula oowooyi Stiwen oningga ngu yootunowonggori. Ene newendemo hamoo teyingo yanggango, Yuka Kundingiyi newendemo hangewolo. Oni kandegula gidembolo gulanangge nguya oni ngu oowooyi Pilip, Polokoras, Nikanoor, Timon, Pamenas, Nikolas. Nikolas ngu Antiyok ende oni. Ene kuli mayelo Yuda onilo damoniye newendemo hamoo telo, Yuda oniya goboolo oluwonggo.
6 Ngu oni ngu, Anutlo suleyeloyingo Aposel oni doongeyemo yoyetoyi, dikatoyi, Anutlo suleyeloyingo Aposel onindo kandeye ngu oniku tabayemo yelo, Anutno yemboongelo yootunoyelowonggori. Ene ngundilo tetoyi, asa, oni sunggiyelowonggoku, ngundo oni simoo bale oolo wenonootoyi, ngu bayetelo yunowonggori.
7 Ngundilo tetoyi, ene Anutlo mande ende bidodomo etuyelootoyi, ngulo sodedonangge oni oowooyingga biyomi, Yesusno nowoondoyemo hamoo telo tunootewonggori. Anutno woolo yeyingo oni ululu nguya kewooloyemo, ngundo Yesuslo mande ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori.

Yuda Onindo Stiwenya Sanggili Tewonggori

8 Stiwen oningga ngu Anutlo sumangeni, yanggangonidodo eneno hange-
wolo. Ngulo ene mande damoni gula gula onindo ma teweloyim, simoo bale
kewooloyemo, ulungga oolengo tewolo.
9 Ngu Yuda oni ngu, Sayirin melakonggo, ko, Aleksandariya mela,
ngulo Yudalo goobooyingo ya gulanonggo mayewonggori. Oni Sayirin oni
Aleksandariya oni, Silisiya oni, Esiya oni, ngundo ootookoolo, Stiwendodo
longge sambi tewonggori.
10 Anutlo Yukambo ingondudu gome Stiwen inowolo. Ngundilo ngulo, oni
Stiwenlo mande ngu gumi ingondandangelo eweloyi nguya kini.
11 Ngulo ene sanggili ulungga telo, ene damoni biyomi tetenggoku oni
nguno tolige oololo, bobeye yunolo, ngundo oolouya Stiwen goweyi sang-
gaweya mande eyi! Elo uliyelowonggori. Ngulo ngu, oni ngundo ganayelolo
ewonggori. Noole nguya ngu oningga ngu manggowoomonggo ene Moses,
Anut nguya yumooyunolo, kootuyalisina mande etoni ingowooto. Ene
mande ganayelolo ngandilo ewonggori.
12 Ene ngando ngundilo ganayelootoyi, nguno ngu, simoo bale, tabango
oni nguya, mamana mandelo etuyeloyingo oniku nguya nowoondoye yeyi,
sanggili tewonggori. Ngundilo tetoyi, ene oololo, Stiwen dowoolo, yolo,
tabango oni goobooyingo onino oolouwonggori.
13 Tabango onindo oni gidalega yoyetoyi, ngundo Stiwenya mande ebe
ganagana ewelo dikawonggori. Suwoo suwoo nga oningga ngando Anutlo
Tempel ya kundingiyi, ko ngulo mamana mandelo nguya mande biyomi
eloluwa.
14 Noole ingootooye, ene ewolo. Ngu Nasaret oni Yesus, ngundo nga
Anutlo goobooyingo ya ulungga Tempel musiyongga nga yombuliyolo,
Mosesndo damoningga yunoyingoku, ngu yowoolengolo, keda gula yewelo
ewolo. Ene ganayelolo ewolo.
15 Oni bidodo mande wilikoyingo yano bibiteyingo ngu, Stiwen gome
gome kenondadangetetoyi, ngu Stiwen omukumundoongo yowoolengolo,
Anutlo oni, Engel omukumundoongo ngundilo tetoni kenowooto.

7

Stiwendo Tabango Onilo Goobooyingomo Mande Wesiyowolo

1 Ngundilo kenootoyi, nguno ngu, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi
ngulo sobosobo oni ulungga, ngundo sumoo ewolo. Ngu mandega ngu
hamoo? Elo ewolo.
2 Etoni, Stiwendo mande gumi ewolo. Dobooguline, awa awane ingoyi!
Kulimi noolengo sambanayi Ebaraham ene Haran endemo nguno ma
oliyingo. Ene Mesopootemiya melako oluwolomu, ngu naluno nguno, Anut
Oo Bidodo Sembuli dulidalinidodoga, ngundo eneno tunootewolo.
3 Ngu naluno nguno, Anutndo Ebarahamno ewolo.
Gengo mela gengo konebage nguya yoyokoya, ge nondo mela gula
etunggelowanoku, nguno toongeya ootoolo ewolo. *Yenesis 12:1*
4 Anutndo ngundilo etoni, asa, Ebaraham ootookoolo, Kalidiya mela
yokolo, ene oololo, Haran melako oluwolo. Kootusina eweyi kumootoni,
Anutndo Ebaraham yolo, ombulo, nga melangga ye oolootenggoku ngano
yokootoni, ene nguno oluwolo.
5 Oodoni, Anutndo mela gumi gula Ebaraham enengo oolengo ma in-
owolo. Kini, hamoo oolengo, mela bodaga nguya ma inowolo. Ene Anutndo
mande gosiyolo ewolo. Kootusina, nga melangga nga bidodo gunolo,
gengo osisambage simoongo nguya kootusina nguya melanggano ngano

ngu oluwanggolo mande gosiyowolo. Ebaraham simoongo kini naluno, Anutndo ngu mandega ngu, elo gosiyowolo.

6 Anutndo Ebarahamno, ngandilo ewolo.

Gengo osisambage ngu ene oni gidalegado melako oluwanggo. Ene yuto oni ngundilo oluwanggo. Ngu mela sembuli, ngundo gengo sowengge ngu, kingo sulena oni tetoyi, kowuli ulungga biyomi yunolo oodoyi, mooma oowooyingga (400) yokowanggo.

7 Oni gidalegado gengo sowengge ngu enengo kingo ko oni tewanggoku, ene kootusina, no ngu simoo bale ngulo mandeye wilikoyelolo, ngulo gumi kowuli yunowano. Kootusina ngu sowengge ngu, ene ngu melangga ngu yokolo, yade oololo, nga melangga ngano ko ombulo, nono yambo mande telo, bingamine okoowanggo. Anutndo ngundilolo ewolo. *Yenesis 15:13,14*

8 Anutndo sunggi mande gula Ebaraham, ko osiyi nguya gosiyolo inowolo. Ngu sunggiga ngu simoo moondeye doongooweloyi. Ngundilo ngulo, kootusina, Ebaraham ene nangoni Ayisak tunootetoni, nalu kandegula gidembolo kabusa nguno Aiysak moondeyi doongoowolo. Ayisak nangoni Yekobno ngundilo tewolo. Yekob nguya simoongo kande elaya kegidembolo elaya nguya yunowonggorilo ewolo.

9 Stiwendo mande gula nguya ewolo. Osi osinayi, Yekob simoongo, ngundo koneyo Yosep nguya boguwoolo, ngulo ene Yosep yolo, oni sowe gidalega yunowonggori. Yunolo, ene beye yootoyi, ene kingo sulena oni tunootewolo. Ngu oni, ngundo Yosep yolo, Igip melako oolouwonggori. Ene Anutndo Yosep ma yokoyingo, kini, eneya oluwoliyo.

10 Anutndo Yosep hooloowelo kowulini nguya andangelo, ingondudu metemi inolo, sumange teyinowolo. Ngundilo ngulo, Anutndo Yosep Pelo doongeyimo ingondudu ulungga inowolo. Pelondo Igip mela sobosobo koleteyingo onindo ngu Yosep yolo, Igip onilo sobosobo ulungga yelo, ngu enengo yano oo ngu bidodo sobosobo ulungga yetoni oluwolo.

11 Kootusina, oowalilo kumooyingo nalu ulungga Igip mela ko Kenan melako nguno tunootetoni, ngulo ene kowuli ulungga ingowonggori. Osisambanayi ngu oowali erewelo yolo, neweloyi nguya kini.

12 Ene Yekobndo ingoyingo, Igipno ngu oowali ooloote, elo ingolo, ngulo ene koletelo osi osinayi suleyelootoni, Igip melako oolouwonggori.

13 Kootusina, ene ko Igip ooloutoyi, nguno Yosepndo enengo yootunolo, bebeyimo ewolo. No Yosepndo. Ngundilo etoni, Pelo nguya ngunonggo mande ingowolo.

14 Yosep eweyi Yekob, ngundo enengo keyimo oni ngudodo ombuyi, elo mande soweyowolo. Yekob enengo keyimo oni simoo bale bidodo ngu ngandilo: onibi kabusa ko kande elaya kengga nguya (75) oluwonggo.

15 Ariya, Yekob Igipno oode, nguno kumoowolo. Noolengo osi osinayi gidalega nguya Igip melako kumoomukowonggori.

16 Kumootoyi, enengo biye nangge yoyolo, oololo, Sekem endemo meleyelowonggori. Ngu melengga ngu, kulimi Ebarahamndo Hemorlo simoongomonggo beyebo uliyowolo.

17 Kulimi, Anutndo Ebarahamno sunggi mande elo gosiyoyingomu, ngu nalungga namoko teweloyi tetoni, Igip melako Iserel oni simoo bale oowooyingga oolengo tunootewonggori.

18 Igip onilo sobosobo koleteyingo gula tunootewolo. Ngu sobosoboga, ngundo Yoseplo ma ingondudu tewolo.

19 Ngulo, ngu oningga, ngundo ngu noolengo oni ngu ko ulungga yunolo, ene damoni biyomi oolengo osisambanayimo teyunowolo. Ene yanggango

yetoni, Iserel simooye owita yomoolo ngu talangootoyiga kumoomukoyi,
Pelondo ngundilo ewolo.
20 Ngu naluno, Moses nemimbo yomoowoolo nalungga ngu, ene simoo
gome bodaga tunootewolo. Ngundilo ngulo, eweyi nemimbo ya newen-
demo nangge gome sobowooloodoli oode, kombo kabusa yokowolo.
21 Ngu naluno nguno, ene yolo, sonono yetoni, ngunonggo Pelo nam-
bonimbo enengo yowolo. Yolo, enengo nangoni ngundilo sobowooloodoni,
ulungga tewolo.
22 Moses ngu Igip onilo ingondudu yano ulo, nguno Igip onilo mande
mande ngu bidodo gome ingowolo. Moses ngu ene oni yanggango, mandeni
nguya yanggango biyomi, ko, enengo koni nguya ngundilo.
23 Kootusina, Moses ene moomani onibi elaya yokowolo. Moseslo
ingondudu ngu, ene enengo dobooguliyi Iserel oni yeyowelo ingowolo.
24 Ngu naluno nguno, ene Igip oni gula kenootoni, Iserel oninggaku gome
gome ulewolo. Ngundilo kenolo, Mosesndo Iserel oninggaku hooloowelo,
Igip oninggaku uleni kumoowolo.
25 Ngundilo telo, Moses ngandilo ingowolo. Dobooguline nguya, ngandilo
ingowanggo. Noole Anutndo Moses kandeyimonggo hoolooweyelowa. Ene
ngundilo ma ingowonggori.
26 Yangeni ngundilo Iserel oni elaya ebe udoli, nguno Moses mayelo
yeyowolo. Moses ngu oni elayaga ngu yeyootoni, ebe udoli, ngulo kawarara
telo ewolo. Yalingo nangge ndatelo ngulo ebe uleteli? Dobooguline, yali
elabasa yalingo nangge, ngulo yali ngundilo ma tewelo.
27 Etoni, oningga dobooyi yombuliyoyingongga, ngundo Moses wenggele-
moolo, sumoo inolo ewolo.
Onendo ge noolengo sobosobo mande wilikoyingo oni goyewo?
28 Ge kuyowo Igip oningga uleyi kumoowoku, ataga ge no nguya nuleyi
kumoowelo ete, bine? *Eksodas 2:14*
29 Oningga ngundo ngundilo etoni, Moses ngu ingolo, ngulo ene sosolelo,
toongewolo. Moses toongelo oololo, Midiyan onilo melako nguno yuto
oluwolo. Kootusina, Moses Midiyan balega yolo, ngunonggo simoongo
simoo elaya tewolo.
30 Mooma onibi elaya yokolo, nguno Mosesndo oni kini kingo melako
oluwolo. Nguno pulingga oowooyi Sayinayi, nguno oodoni, ngu namoko
nguno dimoo uto sanggilidodo utongga, nguno de solu tunootetoni, nguno
Anutlo Sambono Engel oni gula, ngundo de solu kewooloko dikatoni,
Mosesndo ngu kenowolo.
31 Moses ngu kenolo soliyokolo, ingondudu ulungga ingowolo. Ngu
ooga tunooteyingo, ngulo Moses ngu kenowelo, tanggeyimo oolouwolo.
Ooloutoni, Oo Bidodo Sembuli ngulo manggowo nguno tunootelolo ewolo.
32 No gengo osisambagebolo Anut, Ebaraham, Ayisak, Yekob ngulo Anut.
Eksodas 3:6
Etoni, Moses ngu ingolo, sosolelo, mboolomboolo telo, dimoo uto ke-
wooloko solunggaku kenoweloyi nguya ma tewolo.
33 Ngundilo tetoni, Oo Bidodo Sembuli, ngundo Mosesno ewolo.
Gengo kenggemo keyi goweyi (Su) ngu andangeyago. Ge dikateku, mela ngu
kundingiyi.
34 No nenengo oni simoo baleno damoni biyomingga Igip melako teteng-
goku ngu, kuli kenowono. No enengo sendo mogulu nguya ingowono. No
ataga ene hoolooweyelowelo ombuteno. Eneno kowulingga ngu andangelo
hoolooweyelowelo. Ngulo ge ootookootooga, no ge sowenggelootoowe, Igip
melako ko oolouwalo ewolo. *Eksodas 3:5,7,8,10*

35 Ngu Mosesngga kuli Iserel onindo kootu inolo, sumoo ewonggori.
Onendo ge noolengo sobosobo tabango ko mande wilikoyingo oni goyewo?
Ewonggori.
Yo, ene ngu oningga ngu nangge, Anutndo suleyootoni, oololo, sobosobo
telo, ko Igip oni kandeyemonggo andangelo yoyowolo. Anutndo ngu
Engel oningga de sanggilidodo dimoo utono tunootelo, ngunonggo
Moses yanggango inowolo.
36 Ngundilo ngulo, Mosesndo yoyolo, Igip melako ko sono wendeyi se-
leyingomo nguya, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu
telo etuyelowolo. Mela kewooloko oni kini melako nguya mooma onibi
elayagomo (40), nguya ngundilo telo etuyelowolo.
37 Ngu Mosesngga, ngundo nangge Iserel onino ewolo. Anutndo yengo
dobooyega yolo yetoni, ngundo no ngandilo Anutlo ingondudu eyingo oni
oluwalo ewolo. *Dutoronomi 18:15*
38 Kootusina, Iserel oni simoo bale bidodo Mosesya mela kewooloko, oni
kini melako goobooyingo tewolo. Moses ngu noolengo osi sambanayimboya
oodoyi, ko, Anutlo Engel oningga Moses mande inoyingo oningga nguya,
Sayinayi pulimo nguno oluwolo. Ene Anutlo mande ngu keda yanggango-
nidodo ngu yolo, noole yunowolo.
39 Ene osi sambanayi ngulo mandeni ma ingowonggori. Ene mandeni
utolo, oolongoolo, ma ingowonggori. Nowoondoye ngu Igip melalo ingolo
oluwonggo.
40 Ngu naluno, noolengo sambanayi Eronno ewolo.
Ge noolengo anut gidalega yuno. Ngundo ngu, noole koleteyunowanggo.
Ngano Mosesngga nganoku ngu, ene Igip melakononggo noole yoy-
olo, ngano mayelo, ene noole ma ingootooye, ene noole kuli yoyokolo
toongeyingolo ewolo. *Eksodas 32:1*
41 Ngu naluno nguno, ene bulmakau nangoni gula gabogaboyi telo, ngu anut
ebe ganagana nguno woolo yelo oluwonggo. Ene ngu ooga ngu enengo
kandeyebo tewonggokungga, ngulo oni oni tewonggori.
42 Ngundilo tetoyi, Anutndo kootu yunowolo. Ngundilo ngulo, ene sa kombo
dootu oo nguno yambo mande tewonggori. Anutlo ingondudu eyingo onilo
bukno eteku ngandilo.
Ye Iserel oni, kulimi oni kini melako mooma onibi elaya (40) nguno ootoolo,
ye ngu no, bulmakau, sipsip, oo utolo, ye woolo yeloluwonggoku ngu,
ye nono ngundilo ma tewonggori.
43 Kini, ye anut ebe ganagana oowooyi Molok ngulo mboolo ya yolo,
koolowoolo, dootu gabogaboyi oomboolo ebe ganagana oowooyi Repan,
ngu oo gabogaboyi ngu yengombo telo, ngulo goobooyingo ya newendemo
yewonggori. Ngundilo ngulo, no ye yoyolo Babilon, mela tanggeyi andu
gidalesina yoyetoowe oluwanggo. Anutndo kulimi ewolo. *Emos 5:25-27*
44 Kulimi osisambanayi oni kini melako oluwonggoku, ngu naluno, ene
towimbo goobooyingo ya yewonggori. Ngu Anut Oo Sembuli, ngulo goo-
booyingo ya nguno enengo mande hamoo nguno tunootewa. Ngungga ngu,
Mosesndo gabogaboyi kenowolo. Ngundilo Anutndo Mosesno ngundiya
yenilo ewolo.
45 Kootusina, osisambanayi Yosuwaya oni simoongolo gidalega yutolo,
oweyelolo, melaye yolo mayewolo. Anut Oo Sembuli, ngundo osisambanayi
hoolooweyelootoni, ngundilo tewolo. Ngu towimbo goobooyingo yangga
ngu osisambanayi kandeyemo oodoni ngu, yolo mayewonggori. Ngu
towimbo goobooyingo yangga ngu oodoni, oololo, Dewitlo naluno nguya
oluwolo.

46 Anutndo Dewitlo damoni ngulo oni oni tewolo. Dewitndo Anutno yemboongelo, sumoo ewolo. Mete no ge Yekoblo Anutga ngulo, goobooyingo ya oolengo goyetoowe, nguno ge sugi sugi oluwa, bine? Elo ewolo.
47 Ene ngu goobooyingo yangga ngu Solomondo yewolo.
48 Ene Anut Oo Sembuli awuno oolengo ngu melako onindo ya yetoyi, nguno ma oluwa. Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo ngandilo ewolo.
49 Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngandilo ewolo. Sambo ende ngu nolo bibiteweloyi yaba bingamidodo. Mela ngu nolo kene ngu sanganimo yeweloyi musiyo. Ndatelo yangga yendo nolo yewelo? No bibitelo, kengeweloyi ngu, ndatelo musiyongga? No onindo ya yetenggoku, nguno no ma oolooteno.
50 Ingoyi! Noso nangge oo bidodo yemukowonolo ewolo. *Ayisaya 66:1,2*
51 Ngu naluno nguno, Stiwendo mande yanggango oolengo tabango oniya yosanggawelo ewolo. Mela ngalo oo nguno nowoondoye yetoyi oodoni, ye Anutno hamoo oolengo nowoondoye nguno ma yetenggo. Ye nowoondoye sodeye doongeye nguya wenonoyingo oni oolootenggo! Ye suwoo suwoo Yuka Kundingiyi keyootenggoku, ngu yengo osisambayebo teyingo ngundilo!
52 Anutlo ingondudu eyingo oni kuli oodoyi, nguno yengo osisambayebo nguno damoni biyomi tewonggori. Kulimi oni nenengo metemi (Yesus) ombuweloyi, ngulo mande etoyi, ngu oni nguya yuleyi kumoowonggori. Nga naluno nguya, yendo Yesus ngu tolige windoga me onino yootunolo, kandeyemo yetoyi, uleyi kumoowolo.
53 Yendo Anutlo mamana mande Engel oni kandeyemonggo yowonggoku, ene ye ngu ma keyootenggoku ngu! Stiwendo ngundilo ewolo.

Stiwen Digibo Uleyi Kumoowolo

54 Oni ngu mandega ngu ingootoyi, nowoondoye biyomi ulungga yetoni, mawukimboongelo, Stiwenya sanggili tewonggori.
55 Ene Yuka Kundingiyimbo Stiwen newendemo ulo, hangetoni, ene Sambono gome gome doongetelo, Anutlo dulidalini kenowolo. Yesus kenolo, Anut kandeyi koondosina bingamidodo dikalo, oodoni kenowolo.
56 Stiwendo ngundilo kenolo ewolo. Kenoyi! No Sambo goosootoni kenooteno. No Anut Nangoni Oni Kilalongo, Yesus, ngu Anut kandeyi koondosina bingamidodo, dikatoni, kenootenoku ngu! Elo ewolo.
57 Ngundilo etoni ngu, oniku manggalu ulungga telo, sodeye ukingolo enengo bidodo ootookoolo, kendutelo oololo, Stiwen dowoowonggori.
58 Stiwen dowoolo, woosoolo, ende oolelo, keyolo ooloutoyi, endesoono oololo, nguno digi yolo, ngundo damoni yelo ulewonggori. Oni koletelo Stiwenya mande ebe ganagana eyingomu, ngundo enengo nenggulo andangelo, simoo gula oowooyi Sol, ngu tanggeyimo watayewonggori.
59 Digibo Stiwen udoyi, ene ngandilo yemboongewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Yesus, ge nolo yukane yo! Elo ewolo.
60 Stiwen ngundilo yemboongelo, ene boodoo oondookelo, kiyelo ewolo. Oo Bidodo Sembuli, ge nga oni ngalo mbumbuwa ngu gumi ma telo yunowelo. Stiwen ngundilo elo, ene kumoowolo.

8

Solndo Anutlo Kristen Oni Simoo Bale Yombuliyelowolo

1 Solndo, Stiwen udoyiga kumooni, elo newende oni oni tewolo. Ngu naluno nangge, me onindo, ene Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale Yerusalemno oluwonggoku, damoni yelo yombuliyelowonggori.

Ngundilo ngulo, Kristen oni simoo bale Yudiya, Sameriya melako sungo sungo sawonggori. Yerusalemno ngu Yesuslo sulena onindo nangge oluwonggo.
2 Oni gidalega Anutlo mande gome ingowonggoku, ngundo Stiwen bingo yolo, sendo mogulu ulungga telo melengoowonggori.
3 Ngundilo tetoyi, ene Solndo ngu Anutlo simoo bale yombuliyelowolo. Enendo ya bidodomo ulo, simoo bale bidodo yoyolo, yowoosoolo, ya biyomimo yoyelo, ya goodooyunowolo.

Pilipndo Sameriya Mela Ende Gulano Mande Keda Mesalango Wesiyolo Ewolo

4 Kristen oni mela bidodomo salo, ende gulano gulano Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu wesiyolo ewonggori.
5 Pilip ngu Sameriya mela ende ulunggano uwolo. Nguno Yesus Kristus oowooyi yootunolo ewolo.
6 Oni simoo bale ulungga oolengo Pilip oningga, ngundo mande gome ngu etuyelootoni, gome ingowonggori. Ngu gome ingowelo sodeyelo, gome ingolo, ko damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi ngu tetoni, ngu kenowonggori.
7 Oni simoo bale gidalega oolengo, mela mboolombo woologoyelowonggori. Ngu mela mbooloku oni yoyokolo, ki mogulu telo, peselo sawonggori. Oni simoo bale ulungga oolengo kekandeye bingo yelo, biyomi yeyingo ngu, ko mete temukowonggori.
8 Ngundilo ngulo, ngu endemo oni simoo bale bidodo oni oni ulungga oolengo tewonggori.

Sayimon Ngu Kosonggi Oni

9 Oni gula oowooyi Sayimon, ngu endemo nguno ootoolo, kosonggi oowooyingga telo oluwolo. Ngundilo tetoni, Sameriya oni simoo bale bidodo ingonduduye guladilo guladilo ingondudu telo oluwonggo. Ngu oningga, ngundo ngandilo ewolo. No, noso nangge oni ulungga oolootenolo ewolo.
10 Oni simoo bale oowooyedodo, oni oowooye kini nguya bidodo Sayimonlo mande ingowelo yanggango yewonggori. Ene ngandilo ewonggori. Nga oningga nga ngu, Anutlo yanggangonidodo. Ene yanggangoni ulungga oolengolo ewonggori.
11 Ngulo ngu, Sayimondo ngu damoningga ngu yowoolalingolo, kosonggi guladilo guladilo tetoni, ngu kenolo keyowonggori. Ene ngulo ingondudu ulungga oolengo tewonggori.
12 Ene kootusina, Pilipndo Anutlo Mande Keda Mesalango Anutlo simoo bale soboyelooteku ngu wesiyolo, elo, Yesus Kristus oowooyi etoni ingowonggori. Ngu naluno, oni simoo bale ene hamoo elo ingolo, nowoondoye yowoolengolo, Anutno yelo, sono (kundingiyi) sonowoowonggori.
13 Sayimon nguya Anutno newendemo hamoo tetoni, ene nguya sono (kindingiyimbo) sonowoowolo. Ngundilo telo, Sayimon ngu Pilip tanggeyimo oluwolo. Sayimon ngu Pilip kandeyimo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu tetoni, kenolo, ene ingondudu guladilo guladilo ulungga telo soliyokowolo.
14 Yesuslo Aposel oni Yerusalemno ootoolo, mande ngandilo ingowonggori. Sameriyano simoo bale Anutlo mande gome ingolo, Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngundilo ingolo, ngulo Aposel onindo Pita Yon elaga suleyelootoyi, ene Sameriya melako oni simoo baleno oluwoli.

15 Oololo, elagaya ulo, Anutno yemboongewoliyo. Ge Sameriya oni simoo
bale Yuka Kundingiyi yunoni, elo hoolooweyelolo, ngundilo yemboonge-
woliyo.
16 Kuli ene Sameriya simoo bale Yesuslo nowoondoyemo hamoo telo,
ngulo sono (kundingiyi) nangge Yesus oowooyimo sonowoowonggori.
Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyi eneno ma ombuwolo.
17 Ngundilo ngulo, elagado kandeyali Sameriya simoo bale tabayemo
okootoli, Yuka Kundingiyi yowonggori.
18 Sayimondo elaga yeyootoni, kandeyali oni simoo baleno okootoli, Yuka
Kundingiyi yootoyi, ngu yeyolo, ene bobeye yolo, elagano Yuka Kundingiyi
ngu uliyowelo ombulo ewolo.
19 Yali komo ngu yanggangongga ngu no nguya nunoli. Ngundilo tetoli
ngu, no nguya oni gula tabangomo kandene yetoowe, ene Yuka Kundingiyi
ngu yowalo ewolo.
20 Ngundilo etoni, ene Pitando Sayimon mamanangolo ewolo. Anutndo
ge gengo beye nguya yombuliyelowaku ngu! Ngundilo ngulo, nga Yuka
Kundingiyingga nga, ngu Anutndo kingo duwoo yunoote. Gedo ngu ingolo,
ene ngu beyebo uliyoweloyi, elo ma ingowelo!
21 Nga kongga noolendo oo tetetoku, ngu gengomu nguya kini. Gumi
hamoo ma yowaku ngu! Ndatelo ngulo, nowoondoge ngu Anut doongeyimo
gome nenengo kini!
22 Ge komo nowoondoge yowoolengoya, Anutno yeyago, ngundilo yelo
gengo damoningge biyomi ngu nguya yokoya kootuyino. Ge komo Anut
Oo Bidodo Sembuli nguno yemboongetoyi, Anutndo ngu gengo nowoondo-
gemo ingondudugemo biyomingga yeteku, ngu andangewa. Yemboonge-
toyi, Anutndo yemboongeteku, ngu ingowa bine, ngundi kini, bine? Ngu
noole watayi kini.
23 Ndawugalo ngulo, nondo nowoondoge kenootenoku ngu, oo biyomi
ulungga oolengo kowoo, ngundo nguno ooloote. Gengo damoningge
biyomi, ngundo gosigelootoni, ge biyomi oolootelo ewolo.
24 Etoni, Sayimondo mande ingolo sosolelo, gumi ngandilo ewolo. Yali
komo noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi nguno yemboongetoliga, oo
biyomi ngu nono ma tunootewelo, elo ewolo.
25 Aposel oni Pita Yon elagado simoo baleno Oo Bidodo Sembuli ngulo
mandeni wesiyolo elo, Sameriya ende yokolo, Yerusalemno oolouwelo ko
oolouwoliyo. Oololo ooleko, Sameriya ende oowooyingga nguno oololo,
simoo baleno Anutlo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo, elo oololo,
Yerusalemno ko oolouwoliyo.

Pilipndo Itiyopiya Goweyi Iliyo Oninggano Mande Keda Mesalango Wesiyolo Ewolo

26 Ngu naluno, Anut Oo Bidodo Sembuli ngulo Engel oninggado Pilipno
ewolo. Ge ootookooya, Yerusalem oole yokoya, Gasa ende utenggoku oole
kulimingga, ngu keyoya u! Ngu oolega ngu, oni nguno kini kingo degu mela
nangge nguwoole oolou!
27 Ngundilo etoni, ariya, Pilip ootookoolo, ulo, oololo, ngu oolegakuno
ulo Itiyopiya oningga kenowolo. Itiyopiya mela ngulo bale sobosobo
koleteyingo ulungga oowooyi Kandes. Ngu ko oningga, ngundo ngulo beye
sobosobo oluwolo. Ene Itiyopiya ko sobosobo oningga kootoyi doongootoyi,
kingo oluwolo. Ene Yerusalemno Kengeyingo naluno, Anutlo mande
ingowelo yemboongewelo ombuwolo.

28 Ngu naluno, ngu enengo endemo toongewelo oolouwolo. Enengo
Hosmbo karis ngundilo yabagakuno bibitelo, oololo, ene nguno Anutlo in-
gondudu eyingo oni Ayisayalo buk ngu kandangelo, kandangelo oolouwolo.
29 Asa, ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo Pilipno ewolo. Ge ngu oningga
ngu tanggeyimo oolouya, eneya ooloulilo ewolo.
30 Etoni, ariya, Pilip kendutelo, oololo, Itiyopiya oningga tanggeyimo
oolouwolo. Oololo, ingootoni, ngu oningga ngundo Anutlo ingondudu
eyingo oni Ayisayalo buk ngu kandangelo, ombutoni, Pilipndo ingolo sumoo
ewolo. Ge ngu mande kandangeteku, ngu damoni ingoote bine? Elo ewolo.
31 Ngundilo etoni, ngu oningga, ngundo gumi ngandilo ewolo. Oni gulado
mande damoni ma etunelootoni ngu, no oo ngu ma watayi tewano. Ge mete
noya ngano bibitelo, no hooloowenelootoyi oolouwalolo ewolo.
32 Itiyopiya oninggado Anut mandeno Yesuslo eteku, ngu ngandilo kan-
dangete. Ngulo damoni ngandilo.
Ene Sipsip, uleyi kumooweloyimbolo dowoolo, woosoolo satenggo. Sip-
sip nangoni uyi toongootoyi, ma kiyelo, ene neneteteku ngundilo.
Ngundilo nangge, ngu oningga nguya, ene ma manggakelo ewolo.
33 Onindo enengo mandeni utolo wiliyowonggori. Ngulo mandeni nenengo
ma tewolo. Onindo ngu oningga ngulo osiyi ma kenowanggo. Ndatelo
ngulo, ene kuli kumooyingo ngulo simoongo kinilo ewolo. *Ayisaya 53:7,8*
34 Ngu oni sobosoboga, ngundo Pilipno ewolo. No ge sumoo gunooteno.
Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo ooneya ngu mandega ngu eyingo?
Enengombolo eyingo, ngundi bine, oni gulalo eyingo?
35 Etoni, ariya, Pilipndo Anutlo mandega ngu damoni yelo, wesiyolo elo,
ko, Yesuslo Mande Keda Mesalango, nguya damoni wesiyolo ewolo.
36 Mande ngu wesiyolo elo, ingolo ingolo oololo, sono gula tanggeyimo
oolouwoliyo. Ngu oningga, ngundo Pilipya ewolo. Keno, sono ame. Mete
no nguya sono (kindingiyimbo) sonowoowano, bine? Ewolo.
37 Ngundilo etoni, Pilipndo gumi ewolo. Ene ge komo Yesusno nowoon-
dogemo hamoo ngu bidodo ingootoyi ngu, ge mete sono (kindingiyimbo)
sonowoowa. Ngundilo etoni, ngu oningga, ngundo mande gumilo ewolo.
No nowoondonemo hamoo telo ingooteno. Yesus Kristus ngu Anut Nangoni
oolengolo ewolo.
38 Ariya, ene ngundilo etoni, karis ngundilo yawasanggakuno dikatoni,
ene melako ulo, Pilipndo oningga ngu yolo, sonono ulo, sono (kindingiy-
imbo) sonowooyinowolo.
39 Ngundilo telo, ene sonowoolo yokolo, sakiko oolewoliyo. Sakiko oolelo,
dikatoli, Oo Bidodo Sembuli ngulo Yukambo Pilip yolo, tolige kombitelo,
gulasina toongewolo. Ngulo oni sobosoboga ngu, ene Pilip ma kenowolo.
Ngu sobosobo oningga, ngu enengo newende hamoo teyingo keda, ngulo
oni oni telo, enengo oole keyolo, enengo endemo ko toongewolo.
40 Ngundilo tetoni, Pilipndo Asodus endemo nguno tunootelo, Yesuslo
mande damoni wesiyolo elo etuyelolo, endeyolo, ene ende bidodomo yade
yade oololo, Sisariya endemo nguno tunootewolo.

9

Solndo Newende Yowoolengolo, Yesusno Newende Hamoo Tewolo
(Aposel 22:4-16; 26:9-18)

1 Ngu naluno ngu, Sol ngu mande yanggango oolengo elo, Oo Bidodo
Sembuli ngulo sulena oni ngu yutolo, yowoosoolo, yuleni kumoowelo

ewolo. Ngundilo telo, ene Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oni ulungga nguno oolouwolo.
2 Solndo oololo, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oni ulunggakuno ewolo. Ge Yuda onilo goobooyingo ya ngulo tabango Damaskas ende ulunggano oolootenggoku, ngulo so uyi nakangolo ewolo. Ngu so uyi nakangoyingongga ngu no nunowa. Ngu so uyi nakangoyingongga, nguno ngu ngandilo nakangowolo. Oni simoo bale oowooyingga Yesuslo mande damoni keda ngu keyootenggoku, ngu yeyolo ngu, Solndo ngu oni ngu mete gosiyelolo yoyolo, Yerusalemno mayelo, ya biyomimo yoyewa. Ngundilo nakangowolo.
3 Nakangootoni, ariya, Sol ngu so uyi so uyi nakangoyingo, ngudodo yolo oolouwolo. Sol Damaskas namoko tetoni, sodedonangge Sambononggo solu gula ombulo Sol moondeyi bidodo woolilingolo himi yewolo.
4 Ngundilo tetoni, Sol melako solewolo. Solungga ngunonggo manggowo gula Solno, ewolo. Sol, Sol, ndawugalo, ge no yombulibalineloote? Ewolo.
5-6 Ngundilo etoni, Solndo gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli, ge onendo? Ngundilo elo etoni, enebana ewolo. No Yesusndo. Ge no yombulinelootekungga ngundo! Ge ootookooya, endemo u! Kootusina, oni gulado geno ewaku, ngu kongga ngu tewa. Ngundo ewolo.
7 Oni Solya endeyoyingoku ngu, ene dikalo oodoyi, ene nenetelo, mande ma elo, oni engge ma kenowonggori. Kini, ngu manggowooga ngu nangge ingowonggori.
8 Sol ootookoolo, doongetewelo doongetetoni, ene doongeyi ooleli telo, ene oo ma kenoweloyi tewolo. Ngundilo tetoni, ngulo oni sungombo kandeyimonggo dowoolo, Damaskas ende uwonggori.
9 Utoyi, Sol ngu endemo nalu kabusa ootoolo, doongeyi ooleli teyingo, ngundilo oluwolo. Ngulo ene oowali sono nguya ma neyingo.
10 Yesuslo sulena oni gula Damaskas endemo nguno oluwolo. Ngu oningga ngu oowooyi Ananayiyas. Ene gaboya gaboya ingootoni, Oo Bidodo Sembuli, ngundo ewolo. Ananayiyas, ngundilo etoni, enebana mande gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli, no oolootenoku nga! Elo ewolo.
11 Ngundilo etoni, Anutndo eneno ewolo. Ge ootookooya, oole gula oowooyi Nenengo, nguno oolou! Tarsas endemo oni gula oowooyi Sol mayelo, Yudaslo yano yemboongelo oolooteku, ngulo sumoo e!
12 Sol gaboya gaboya ene oni gula kenowolo. Ngu oningga ngu oowooyi Ananayiyas. Ngundo ya newendemo ombulo, kandeyi eneno okoowolo. Ngundilo tetoni, ene ko doongetewolo. Ene ngundilo kenowolo. Oo Bidodo Sembulilo ewolo.
13 Ananayiyas mande ingolo, gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli, no ingootenoku, oni oowooyinggado ngu oningga ngulo mande etoyi ingowono. Ene damoni biyomi ngu oni geno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Yerusalemno oolootenggoku, nguno tetoni, no ingowono.
14 Ene woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo so uyi sunggi yanggango yowolo. Yowoku ngu, nga endemo oni simoo bale gengo mande ingolo, keyolo, geno yemboongetenggoku, ngu oni ngu yoyolo, ya biyomimo yoyewelo mande elo gosiyowolo.
15 Etoni, Oo Bidodo Sembulibo Ananayiyasno gumi ngandilo ewolo. Ge oolou! Ngu oningga ngu ataga ngu nolo ko oni. No kuli ene yowono. Ene nolo oowoone koolowoolo, oololo, oni sowe gidalegano elo, ngunonggo enengo mela sobosobo oni koleteyingo, ko, Iserel onino nguya nolo mandene nguno wesiyolo ewa.

16 No kowuli ogingoyingo oowooyingga ene etungolo, inootoowe,
koolowoolo, ngunonggo ene nolo oowoone yootunolo, elo endeyowalo
ewolo.
17 Ariya, Ananayiyas ngu mande ngu ingolo, ootookoolo oolouwolo. Ene
ololo, ya newendemo ulo ewolo. Doboone, Sol, gowulongo! Oo Bidodo
Sembuli Ulungga, Yesus, ngundo ooleko geno tunootewoku, ngundo no
sulenelootoni, geno ombuteno. Ngundilo ngulo, nondo tabagemo kandene
yetoowe, ge mete doongengge himi yetoningga, ko, Yuka kundingiyi nguya
ge nowoondogemo hangeni, elo gunooteno. Ananayiyasndo ngundilo
ewolo.
18 Ngundilo etoni, sodedonangge mambu toobelango ngundilo telo,
ngundo Sol doongeyi ukingoyingonggaku, ngu peselo soletoni, Sol doongeyi
ko himi yewolo. Ngundilo tetoni, Sol ootookootoni, Ananayiyasndo sono
(kundingiyimbo) sonowoowolo.

Solndo Damaskasno Yesuslo Mande Keda Mesalango Ngu Wesiyolo Ewolo

19 Ngundilo telo, kootusina Sol oo nelo, yanggango ko yewolo. Nalu
gidalega, Sol Yesuslo sulena onidodo Damaskasno oluwonggo.
20 Ngu naluno, sodedonangge Sol ngu Yuda onilo goobooyingo ya ngu
bidodomo toongelo, Yesuslo mande wesiyolo ewolo. Ngu Yesus oningga ngu
Anut Nangonilo ewolo.
21 Ngundilo etoni, oni simoo bale Sollo mandeni ingolo, soliyokolo
ewonggori. Eke oningga ekendo nangge ngu, oni simoo bale oowooyingga
Yerusalemno Yesus oowooyimo yemboongetoyi, ngu yoyolo, yombuliyelolo
tewolo. Ene oo nguno tewoku, ko, ataga ngano nguya ombulo, yoyolo,
ololo, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo onino ololo,
ya biyomimo yoyetelo ewonggori.
22 Ene Sol Yesuslo mande wesiyolo eloodoni, oni simoo oowooyingga
oolengo ngu Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Yuda oni
Damaskasno oluwonggoku, Sollo mandeni ingolo, soliyokootoyi, ngulo
Solndo Yesus ngu Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, elo,
gome tunoo oolengo etuyelowolo.
23 Nalu ulungga yokolo, Yuda oni gooboongoolo, Sol uleyi kumooweloy-
imbolo mande ewonggori.
24 Ene Sol enengo mande ngu ingowolo. Ngulo ngu, Yuda oni ngu Sol
uleweloyimbolo elo, ngulo ene ende ngulo oonggoo pawa yamako ngu
bidodo suwoo sa nguya meyelo sobowoowonggori.
25 Ene Sol enengo sulena onikundo suwoono Sol yolo, ende ngulo digi
oonggoo sanganimo oolelo, si ulunggano siliyolo, utombo si tawooyimo
gosiyolo, utono dowoolo, oolengo yokootoyi, yade ulo, endeloko oonggoo
damonimo ulo toongewolo.

Sol Ngu Yerusalemno Oluwolo

26 Sol ngu Yesuslo sulena onidodo gooboongoowelo, ngulo ene
Yerusalemno oolouwolo. Ene oni bidodo Sollo sosolewonggori. Solndo
no Yesuslo sulena oni elo ewoku, ngulo simoo baledo nowoondoyemo
hamoolo ma ingowonggori.
27 Ene Banabasndo Sol yolo, Yesuslo sulena onino ololo ewolo. Sol ngu
Damaskas ooleko Oo Bidodo Sembuli Yesus kenowokulo etoni, ingowong-
gori. Ngu naluno ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngundo mande mande Solno
etoni, ingowonggori. Nguya, Solndo Damaskas ende, ngulo oni simoo
baleno, Yesuslo mande yanggango oolengo eyingoku, nguyalo ewolo.

28 Ngundilo ngulo, Sol eneya Yerusalemno oode, ngunonggo oololo,
ombulo teloluwonggo. Sol ngu suwoo suwoo nguno ene Oo Bidodo Sembuli,
Yesus, ngulo mandeni oowooyi ngulo mande mande yanggango elo, ngulo
ene ma sosoleyingo.
29 Ngundilo telo, Yuda oni Girik melakononggo mayeyingo, ngu mande
yunootoni, ngulo Solndo eneya longgeyowolo. Ngundilo telo, ngulo Yuda
onindo Sol uleyi kumooweloyimbolo oole erewewonggori.
30 Kootusina, dobooguliyibo ngu mande ngu ingolo ngu, ene Sol yolo,
Sesariya endemo uwonggori. Ngunonggo yeyi, Tarsas enengo ende damon-
imo toongewolo.
31 Ngu naluno, oni simoo bale Yesuslo nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
Yudiya mela bidodomo, Galili meladodomo, ko, Sameriya meladodomo
nguya, ngundo gome ootoolo, nguno ebe longge nguya kini. Anutlo yambo
mande yanggango yelo, ene Anut Oo Bidodo Sembuli ngu newendemo
nangge oluwonggo. Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoye yang-
gango yunootoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo yambo mandeno
ombuwonggori.

Pitando Iniyas Yomosiyowolo

32 Pita ngu mela bidodomo endeyolo, ene Lida endemo nguya ulo, nguno
Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo onidodo oluwolo.
33 Ngu endemo nguno, oni gula kenowoku, ngu oowooyi Iniyas. Iniyas
ngu kekandeyi ngu bidodo kumoowolo. Ene ngu yabano nangge oode,
mooma kandegula gidembolo kabusa yokowolo.
34 Pitando Iniyasya ewolo. Iniyas, ataga Yesus Kristusndo gowege yeni,
mete tete. Ge ootookooya, gengo yaba yomosiyo! Ngundilo etoni, ingolo,
ariya, Iniyas sodedonangge ootookoowolo.
35 Lida, Selon ende elayaga ngulo oni simoo bale bidodo ngundilo
kenolo, ene bidodo nowoondoye yowoolengolo, Oo Bidodo Sembulimo
nowoondoye yewonggori.

Pitando Tabita Yokutuwoowolo

36 Yopa endemo, bale gula, oowooyi Tabita, ngu Yesuslo sulena telo
oluwolo. Girik mandeno ngu enengo oowooyi ngu Dokas. Suwoo suwoo ngu
balega ngundo damoni gome telo, owoolongo oni nguya oolo wenonootenggoku, ngu hoolooweyelolo oluwolo.
37 Ngu nalunggano nguno, ene sayi yolo kumoowolo. Kumootoni, enengo
onindo bingonggaku sonowoolo, ya gumi gula awu sanganimo, nguno bingo
yetoyi oluwolo.
38 Kumootoni, Lida ende ngu Yopa ende tanggeyimo sulena oni gidalegado
ingowonggori. Ngu naluno ngu, Pita ngu Lida endemo ooloote. Ngulo
oni elaya suleyelootoyi, oololo, Pitano elo eriringolo, ngandilo ewoliyo. Ge
nooledodo ombu. Ge pelungga ma tewelo, sodedo ombu! Elo ewoliyo.
39 Ngundilo etoli, ariya, Pita ootookoolo, oni elayagakuya oolouwolo.
Pita oololo, endemo tunootetoni, Yopa oni ngundo Pita yolo, onibi yetoyi
oluwoku, ya gumimo oolelo, ngu ya guminggakuno uwonggori. Utoyi, bale
nggamiku ngu bidodo mayelo, Pita tanggeyimo dikalo sendoluwoowonggori. Sendolo, kumbadali Dokasndo kuli metemi ootoolo, telo yunoyingoku,
Pita etungowonggori.
40 Etungootoyi, Pitando simoo bale bidodo oweyelootoni, ende oolewonggori. Ngundilo telo, Pita boodoo oondookelo yemboongewolo. Pitando
omukumundoongo bale kumoowokunggasina yowoolengolo ewolo. Tabita,

ge ootookoo! Elo etoni, asa, balegaku doongetelo, Pita kenolo, ootookoolo bibitewolo.
41 Bibitetoni, Pitando kandeyimonggo dowootoni, ootookoolo dikawolo. Dikalo, ko keda oluwolo. Pitando oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, bale nggamiku nguya negoyelootoni, yasina utoyi, Dokas ko keda oodoni, ngu etuyelowolo.
42 Ngu mandega ngu elo endeyolo, Yopa endemo oni simoo baleku oowooyingga ingolo, nguno ene Oo Bidodo Sembuli nguno nowoondoyemo hamoo tewonggori.
43 Ngundilo tetoyi, Pita Yopa endemo nalu oowooyingga nguno oluwolo. Pita ngu ende ngulo oni gula oowooyi Sayimon nguya oluwoli. Sayimon ngulo koni ngu bulmakau goweyi yomosiyolo oluwoku oningga nguya oluwoli.

10

Engelndo Ombulo, Koniliyas Mande Inowolo

1 Ngu naluno, oni gula oowooyi Koniliyas ngu Sisariyano oluwolo. Koniliyas ngu Yuda oni kini. Ene ngu me oni onibi kandegula (100) ngulo tabango. Ngu Koniliyas, ko, enengo me oniku nguya, ngu Itali melakononggo ombuwonggori.
2 Ene ngu Anutno yambo mande telo oluwolo. Eneya ya goboolo oni ngu bidodo Anutlo sosolelo oluwonggori. Koniliyasndo oni simoo bale ngu oni oolo wenonoyingo ngu hoolooweyelolo, oo ulungga yunolo, suwoo suwoo, ene Anutno yemboongelo oluwolo.
3 Nalu gulano, sa gaboyi nalu kabusayi nguno, ene gaboya gaboya gula tunoo oolengo doongeyimbo kenowolo. Gaboya gaboya oo kenootoni, Anutlo Engel oni gula ya newendemo ombutoni, tunoo kenowolo. Kenootoni, Engel ombulo, eneya ewolo. Koniliyas! Elo ewolo.
4 Ngundilo etoni, Koniliyas Engel kenolo, sosoleyingo ulungga oolengo telo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ndawugalo? Ngundilo etoni, Engelndo eneno gumi ewolo. Gengo yemboongewoku, ngu gengo simoo bale oolo wenonootoyi yunowoku, ngu bidodo Anutlo ingonduduno tunoo ooloote.
5 Ataga ge komo oni gidalega suleyelootooga, Yopa oolouyi. Oni gula oowooyi Sayimon nguno oolooteku, ngu ereweya kenoyi! Sayimon oningga ngu oowooyi gula Pita. Ene ngu oningga nguno negongootoyiga ombuni.
6 Sayimon ngu akeyombo yano ooloote. Ngu okeyingga ngu bulmakau goweyi koyi tete. Ngu oningga ngulo yani ngu wendeyi tanggeyimo ooloote. Engelndo ngundilo ewolo.
7 Engelndo Koniliyas mande ngundilo inolo, ene toongewolo. Ariya, Koniliyas ootookoolo, enengo ko oni elaya, enengo me oni gulaga negoyelootoni ombuwonggori. Ngu me oningga ngu oni metemi Anutno yambo mande telo, ene suwoo suwoo Koniliyas tanggeyimo oluwonggori.
8 Koniliyasndo mande Engelndo etoni ingowoku, ngu oni kabusagakuno mande ngundilo elo soweyelootoni, Yopa oolouwonggori.

Pitando Anutnonggo Oo Ombutoni, Gabo Kenoyidingowolo

9 Koniliyaslo oni kabusagaku sengetoni suwoononggo yade yade oololo, sambolo ngu Yopa ende tanggeyimo tunootewonggori. Ngu naluno, Pita yawasa sanganimo yemboongewelo oolewolo.
10 Nguno ootoolo, Pita ngu ootoolo kumoolo, ngulo oo newelo ingolo etoni, oni oowali yomosiyowolo. Ngu naluno, Pita ngu ene doongeyimbo oo gabogaboyi kenowolo.

11 Ene sambo kenootoni, yamako goosootoni, nguwoole oo gula kumba
gome oolengo ulungga ngundilo ombuwolo. Ngu ooga mundumi namolaya
ngu yokootoni, olengomonggo ombuwolo.
12 Ngu kumbaga ngu sanganimo ngu nusago oowooyingga, nu, kinikunali,
nggunde oo ngudodo ombutoni kenowolo.
13 Oo kenootoni ngu, Anutlo manggowo ngunonggo eneno ewolo. Pita, ge
ootookooya, nusago gula utoya ne! Elo ewolo.
14 Etoni, Pitando gumi ewolo. Nolo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, no ma
newano. Moseslo mamana mandeno, ngu oo ngu loogu teyingo, ngulo no
ma newanoku ngu! Elo ewolo.
15 Etoni, ngu Anutndo tambu elayayiga ewolo. Nondo oo bidodo mete
neweloyi ewonoku, ngu gedo ngu loogu tewolo elo ma ewelo ewolo.
16 Ngundilo etoni, ngu ooga ngu tambu kabusa ngundilo telo, sodedo-
nangge ngu kumbagaku woosootoyi, Sambono ko oolewolo.
17 Pita ngu ooga kenolo, ngulo damonimbolo ingondudu ulungga
oolengo ingondandangewolo. Ingondandangelootoni, oni Koniliyasndo
suleyelootoni mayewonggoku, ombulo tunootewonggo. Tunootelo, oni
sumoo yunolo yade ombulo, Sayimondo yamakono dikawonggori.
18 Yamakono dikalo, Koniliyaslo onikundo meno elo ewonggori. Sayimon
oowooyi gula Pita ngu ngano ooloote, bine? Elo ewonggori.
19 Ngundilo etoni, Pita ingondudu tewoodoni, Yuka Kundingiyimbo
ewolo. Ingo! Oni kabusa ge erewenggelootenggo.
20 Ge ootookooya, uya, enedodo oolouyi! Ge ngu oni nguya oolouwelo ma
sosolewelo. Nondo oni ngu suleyelootoowe ombutenggolo ewolo.
21 Yuka Kundingiyimbo mande ngundilo ingolo, asa, Pita ngu onikuno ulo
ewolo. Ye oningga erewetenggoku, ngu no nga! Ye ndatelo mayetenggo? Elo
ewolo.
22 Ngundilo etoni, onikundo mande gumi ewonggori. Koniliyasndo, ene
ngu me oni onibi kandegula (100) ngulo tabango, ngundo suleyelootoyi, ge
goyowelo mayeteto. Ene oni nenengo gome. Ene Anutlo sosoleyingo oni.
Yuda oni bidodo Koniliyaslo mande ingolo, ngulo ene oowooyi bingami
okootenggo. Ene oni gome ngulo Engel kundingiyi gulado ombulo, eneno
ngandilo ewolo. Ge oolouya, ngu oningga ngu yoya, gengo yano ko ombuya,
mande mande etooga, gome ingoni! Elo ewolo.
23 Ngundilo etoyi, Pitando ngu onikuya mande gumi ewolo. Yano ombuya,
nga suwoongga ngano welewatolo ewolo. Sengetoni, Pita ootookoolo,
onikudodo oolouwonggori. Yopa ende ngulo oni Yesusno nowoondoyemo
hamoo teyingo oni gidalega nguya oolouwonggori.

Pita Koniliyasndo Yano Oolouwolo

24 Pita onikuya sengetoni suwoononggo, yade oololo, Sisariyano tunoote-
wonggori. Koniliyas ngu soboyelolo oluwolo. Koniliyas ngu enengo
konebeyi enengo dobooguliyi ngu bidodomo negoyelootoni, mayelo,
Koniliyasndo yano gooboongoolo oluwonggo.
25 Yano oodoyi, Pita yade oololo, Koniliyasndo yano uwolo. Utoni,
Koniliyas ootookoolo, Pita doongeyimo ombulo, keyi damonimo boodoo
oondookelo, penggootelo eseteyinowolo.
26 Ngundilo telo ngu, Pitando Koniliyasya ewolo. Ge ootookoo! No nguya
oni oolengo, ngundilo ewolo.
27 Elo, Pita Koniliyas elaga mande elo ingolo, ya newendemo uwoliyo.
Ya newendemo ulo, oni simoo bale oowooyingga gooboongoolo oodoyi
yeyowonggori.

28 Yeyolo, Pitando mande yunolo ewolo. Yengombo ngu noolengo Yuda
onilo damoninayi ingootenggo. Yuda oni ngu oni sowe gidalegaya goboolo
oluweloyi, ngu loogu oolengo. Ene Anutndo no ngandilo etunelowolo. No
oni sowe gulaya ewelo loogu kinilo ma ewano.
29 Yo, Anutndo oo etunelowoku, ngulo ge negonelowoku ngu, no nowoon-
done kowuli ma ingolo, ngulo no oni oni telo ombuteno. Ene no ye sumoo
yunowelo, ye ndawugalo no negonelootoyi mayeteno? Sumoo ewolo.
30 Ngundilo etoni, Koniliyasndo gumi ewolo. Nono oo tunootewoku,
ngulo ewelo. Nalu namolaya yokolo ngu, no nenengo yano kundingiyi
oode yemboongewono. Yemboongelo oodoowe, sa gaboyi nalu kabusagomo
suwootetoni, sodedonangge oni gula doongenemo dikawolo. Oningga ngulo
towikumbani ngu, yowali nomboyi oolengo.
31 Ene nono elo ngandilo ewolo. Koniliyas, Anutndo gengo kila ngu kuli
ingowo. Gengo bobeye oo oni wenonootoyi, hoolooweyelolo yunooteku,
nguya ingolo kenowolo.
32 Ngundilo ngulo, ge komo oni suleyelootooga, Yopa endemo oolouya,
Sayimon oowooyi gula Pita nguno negongoyilo ewolo. Ngu oningga ngu
okeyi Sayimondo yano oolooteku ngu, ngu oni ya sembuliga ngu, ene
bulmakau goweyi yomosiyooteku oni. Ngulo yani ngu wendeyi tanggeyimo
ooloote.
33 Etoni, ngulo no sodedonangge oni suleyelootoowe, ge goyowelo
oolouwonggori. Ge damoni gome telo ombute. Ngulo ngu, noole bidodo
mayelo, nga gooboongoolo, Anut doongeyemo oolooteto. Oo Bidodo
Sembuli Anut, ngundo ge mande gunowoku ngu, nooleno etoyi, ingowelo
mayelo, ge sobogelolo, nga oolootetoku nga! Koniliyasndo ngundilo ewolo.

Pitando Koniliyaslo Yano Mande Wesiyolo Ewolo

34 Ariya, Pita damoni yelo, mandelo ewolo. Hamoo oolengo, ataga no
damoni nenengo ingooteno. Anutndo oni mela bidodomo onino damoni
gulanangge yunoote.
35 Anutndo mela bidodomo oni sowe enengo yemboongelo, damoni gome
nenengo oolengo telo ngu, asa, Anutno newendemo mesalango tetenggoku,
ngulo gome ingoote.
36 Ye ingootenggo. Anutndo nga mandega nga yeni, Iserel oni nooleno
ombuwolo. Ngu ngandilo. Ene Yesus Kristuslo Mande Keda Mesalango
ngu wesiyolo, oni simoo bale etuyeloote. Nguno ngu, ene Yesus Kristusno
ngu, ene noole yoyeni, Anutya nowoondonayi goboolo siyeyingo oolooteto.
Yesusndo nangge oni simoo bale bidodo Sembuli.
37 Yengombo ingootenggoku ngu, kuli Yondo sono kundingiyimbolo
mande wesiyolo ewolo. Ngu nalunggano nguno, Galili melako damoni yelo,
ngunonggo oolo, Yudiya mela ngu bidodomo oolouwolo.
38 Nga mandega nga, ngu Yesus Nasaret oningga ngulo mandeni Anut-
ndo ene sunggi yelo, Yuka Kundingiyimbo ko yanggangoni ulungga, ene
inowolo. Nguno ngu, Yesus endeni endeni toongelo, oni simoo bale
hoolooweyelowolo. Anut eneya oodoni, ngunonggo oni simoo bale Setando
yombuliyelolo oodoni, ngu yomosiyelootoni, mete tewolo.
39 Noole ngu Yesuslo koni oo bidodo tewoku, Yuda ende bidodomo
Yerusalemno nguya tetoni kenowooto. Ene me onindo ngu oningga ngu
yolo, de mombi sanganimo sanggawelo udoyi kumoowolo.
40 Ene sa nalu kabusayi nguno, Anutndo ko yokutuwootoni, keda
ootookootoni, yolo, tunoo endesina yewolo.

41 Melenonggo ootookoowoku, ngu naluno, oni simoo bale bidodo
doongeyemo ma yeni tunootewolo. Kini, oni bodagano nangge Anutndo
kuli sunggi yewoku, tunootetoni kenowonggori. Ngu naluno, noole ene
kenolo, oo nelo, sono nelo, oo ngu tewooto.
42 Ene noole mamana mande yunolo ewolo. Ye komo nolo mandene oni
simoo baleno nenengo wesiyoya, ngandiya eyi. Anutndo ngu oni Yesusga
ngu nangge sunggi yetoni, ngundo oni simoo bale keda oolootenggoku,
kumooyingomu nguya, wilikoyelowalo ewolo.
43 Anutlo ingondudu eyingo oni bidodo, ngu oningga ngulo mandeni we-
siyolo ewonggori. Yesus ko tewoku, ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, asa, Anutndo enengo mbumbuwaye
hamoo andangelo, wongooni utoni kapengo yewalo ewolo.

Oni Sowe Gidalega, Yuda Oni Kini, Ngundo Yuka Kundingiyi Yowonggori

44 Pita ngu mande ngu etoni, ngu naluno nangge, Yuka Kundingiyi,
ngundo oni Anutlo mande ingoyingomuku ngu bidodomo ombuwolo.
45 Yo, Yuda oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu Pitadodo
mayewonggoku, ngundo Yuka Kundingiyi oni sowe gidalegano nguya su-
leyootoni, ngulo ngundilo kenolo ngu, enengo ingonduduno soliyokoyingo
ulungga telo, ewonggori.
46 Ene ingootoyi, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi keda yunootoni,
ngunonggo Anut bingami okoowonggori. Ngundilo telo etoyi, Pitando
ewolo.
47 Onendo nga oni ngano sono (kundingiyi) ngu sunggi yeyunowa?
Ndatelo ngulo, ene Yuka Kundingiyi ngu nooleno ngundilo yootenggolo
ewonggori.
48 Ngundilo elo, Pitando Yuda oniku mande yunolo ewolo. Ye komo
Yesus Kristus oowooyimo sono (kundingiyi) Koniliyas, ko, enengo keyimo
oni ngadodo sono kundingiyimbo sonoyeloyilo ewolo. Ngundilo sono
(kundingiyi) sonowoomukootoyi ngu, asa, Koniliyas, galodo Pita sumoo
inololo ewolo. Ge komo nooledodo ngano nalu gidalega oodegago, noole
Anutlo mande gome etuyeloyago toongelo ewonggori.

11

Pitando Enengo Ko Tewoku, Ngulo Yerusalemno Oni Simoo Baleno Ewolo

1 Aposel oni, ko, enengo oni Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu, Yudiya mela bidodomo oolootenggoku ngu, ngandilo ingowonggori.
Oni sowe gidalega Yuda oni kini nguya, Anutlo mande kuli yolo, ingolo,
nowoondoyemo hamoo tewonggorilo ingowonggori.
2 Ngundilo ngulo, Pita Yerusalem endemo oolouwolo. Yuda oni, ngundo
Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Pita kenolo ngu, bogu-
woolo mande sanggawelo ewonggori.
3 Ge kuli oni sowe gidalega Yuda oni kini ngulo yano ulo, nguya oo
newonggoku ngu! Elo ewonggori.
4 Ngundilo etoyi, Pitando ingolo, oo bidodo eneno tunootetoni tewoku,
ngu bidodo wesiyolo ewolo.
5 No Yopa endemo oode, ngunonggo yemboongelo oluwono. Ngundilo
tetoowe, nolo ingondudune yowoolengootoni, oo gula gabono ombutoni,
ngundilo kenowono. Ngu ooga ngu kumba ulungga ngundilo, mundumi
ngu namolaya. Ngu Sambononggo yeni, oolengo ulo, no doongenemo
ombutoni kenowono.

6 Nondo kumba newendemo gome gome doongetelo kenowonoku, ngu
nusago mela ngano oluwonggo. Nguno nusago deguno sile, kinikunali,
nggunde, nu oo guladilo guladilo oluwonggo. Ngu oo ngu, nondo bidodo
kenolo ingoweloyimbolo.
7 Ngundilo kenootoowe, Anutndo noya ewolo. Pita, ge ootookooya, nusago
ngu gula sanggaweya, utoya, kaya ne! Elo ewolo.
8 Ngundilo etoni, nondo gumi ewono. Oo Bidodo Sembuli Sembune
hamoo oolengo, no ma! Nusago nga ngu sugabododo biyomi, no kuli
ngundilo ngu gula ma newono. Ngundilo ngulo, no ma newanolo ewono.
9 No ngundilo etoowe, ene ngu manggowooga Sambononggo ko ombulo
ewokungga, ngundo tambu elayayigakulo ewolo. Oo bidodo, Anutndo
yeyingomu, ngu gome metemi nangge. Ngulo ngu, gedo komo ngu oo ngu
sugabododo, elo ma ewelo. Anutndo ngundilo ewolo.
10 Ngundilo etoni, Pita mande kuli ewoku ngundilo ko ewolo. Ngundilo
tambu kabusayigaku Anutndo emukolo ngu, asa, ooku bidodo woosootoni,
Sambono ko oolewolo.
11 Kumba woosootoni, ooletoni, ngu naluno nangge, oni kabusa noole olu-
wootoku yanggano nguno mayewonggori. Oni gula Sisariyano oolooteku,
ngundo suleyelootoni, nono mayewonggori.
12 Ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo nono ewolo. Ge nga oni ngaya
oolouyi! Ge ingondudu bulibali ulungga ma ingowelo. Ngundilo etoni,
ngulo oni dobooguline kandegula gidembolo gulanangge ngu noya yade
yade oololo, noole Koniliyasndo ya newendemo uwootowo.
13 Noole utooye, Koniliyasndo nooleno ewolo. Engel oningga nolo yano
ombulo, dikatoni, kenowonoku ngundo mande etoni, nondo ingowono.
Engelndo nono mande elo ngundilo ewolo. Ge oni suleyelootooga, Yopa
endemo oolouya, Sayimonno etoyiga ombuni. Ene oowooyi gula Pita ngu.
14 Enendo mande gidalega etoni ingowa. Ngu mandega nguno ngu
Anutndo gengo mbumbuwa andangelo, yomosinggelolo, ngunonggo gengo
yano oni ngu nguya bidodo ko yoyootoni, ngulo mande ngundilo etuyelowa.
Ngu Engel oningga ngundo ngundilo ewolo.
15 Ariya, no mande damoni yelo, etoowe, Yuka Kundingiyi eneno om-
buwolo. Koletelo nooleno ombuyingo, ngundilo oolengo eneno nguya
ombuwolo.
16 No Oo Bidodo Sembuli ngulo mande ngu ko ingowonolo ewolo. Yondo
ngu sonombo oni simoo bale sonoyeloyingo, ene ye ngu Yuka Kundingiy-
imbo sonoyelowa. Etoni, Pita mande gula ewolo.
17 Ene kuli noole Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli ngulo nowoondonay-
imo hamoo teyingo, ngulo Anutndo sumange ulungga yunowolo. Ngundilo
nangge, Anutndo ene nguya sumange yunowolo. Ngulo ndawu oninggado
ene komo Anutlo mandeni, ngu owelo yokowa? Oni gulado mete Anutlo
mandeni ma ukingowa. Hamoo oolengo kini. Pitando ngundilo ewolo.
18 Ene Pitalo mande ngu ingolo ngu, ene ngu mandega ngu yokolo,
ene Anut bingami okoololo ewolo. Ngu naluno, ene ngandilo ingowolo.
Anutndo oni sowe gidalegalo nowoondoye nguya yowoolengolo, ene mete
mande keda nguya yunootoni oluwanggo. Ngundilo elo ingowolo.

Antiyok Oni Yesuslo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Oni Simoo Bale, Ngu Keda Tunootewonggori

19 Kuli Stiwen uleyi kumootoni, nguno ngu, Yesuslo keyimo oni ngu
kowuli ulungga tunootewonggori. Ngulo oni Yesusno nowoondoyemo
hamoo teyingo gidalega sungo sungo samukowonggori. Salo, oololo,

Pinisiya mela, Sayiparas meladoni, Antiyok ende nguno ko tewonggori. Ene Anutlo mande ngu oni sowe sungo Yuda oni kini, nguno ma wesiyolo ewonggori. Kini, ene Yuda onino nangge Anutlo mande wesiyolo ewonggori.

20 Ene oni gidalega ene kewooloyemo ngu Sayiparas meladonimonggo, ko, Sayirin endemonggo, ngundo Antiyok endemo oololo, Girik oni mande yunowonggori. Ene Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngulo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo ewonggori.

21 Wesiyolo etoyi, Oo Bidodo Sembuli ngulo yanggangoni eneya oluwolo. Ngundilo ngulo, oni simoo bale oowooyingga Yesusno nowoondoye yowoolengolo, Oo Bidodo Sembuli ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori.

22 Ngundilo tetoyi, Yerusalemno Yesuslo keyimo oni simoo bale mande ngu ingolo, ene Banabas suleyootoyi, Antiyok oolouwolo.

23 Banabas Antiyok oololo, yeyootoni, Anutlo sumange eneya oodoni, yeyolo, oni oni telo, oni simoo bale bidodo ingonduduye samangalo mande yunowolo. Ye komo nowoondoye ingonduduye bidodomo yeya, ene komo Oo Bidodo Sembuli enengo mandeni nangge keyoyi, elo mande yunowolo.

24 Banabas ngu oni gome Yuka Kundingiyi, ko, Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingo damoni, ngu enengo newendemo ulo, hangelo, yanggango oluwolo. Ngulo ngu, simoo bale ulungga oolengo Yesuslo nowoondoyemo hamoo telo, Oo Bidodo Sembuli nguno ombuwonggori.

25 Ariya, ngu naluno, Banabas ngu Tarsas endemo ulo, Sol erewewelo oolouwolo.

26 Banabas Sol erewelo, kenolo, yolo, Antiyok endemo ko oolouwoliyo. Mooma gula ngu bidodomo, Sol Banabasya Antiyok nguno ootoolo, Anutlo oni simoo bale mande yunolo, etuyelootoli oluwonggo. Yo, hamoo, ene oni simoo bale ulungga oolengo Anutlo mande yunowolo. Antiyok nguno ngu, Yesuslo sulena onindo oowooyi ngu Kristen oni koletelo, elo ewonggori.

27 Ngu naluno, Anutlo ingondudu eyingo oni gidalega Yerusalemnonggo ootookoolo, ende yokolo, Antiyok nguno oolouwonggori.

28 Oni gula kewooloyemo oluwoku, ngu oowooyi Agabas. Ene dikalo, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngundo etoni, elo ewolo. Oodoolo kumooyingo nalu ulungga Iserel mela bidodomo, ko, endeni endeni mela bidodomo nguya ombulo tunootewa.

29 Ngu mande ewoku ngu ingolo, ngulo Yesus keyimo oni simoo bale ene beye yeyi, Yudiya melako Yesuslo keyimo dobooguliye hoolooweyeloweloyimbolo suleyowelo mande gulanangge, elo gosiyowonggori. Ngundilo teweloyim, Yesuslo sulena oni sungo sungo beye enengomo oodoni, ngunonggo wesowoolo, gumi ngu kongga ngu tewelo, elo ewonggori.

30 Ene ngundilo tetoyi, Banabas Sol elagado beye ngu yolo, Yesuslo keyimo oni ngulo tabango onino yunoweloyimbolo Yerusalemno oolouwoliyo. Kootusina, ngu mande Agabas ewoku, ngu Rom melako sobosobo oni koleteyingo, Koloodiyas, enengo naluno, mande ewoku, ngu engge tunootewolo.

12

Herodndo Yems Uleni Kumootoni, Pita Yolo, Ya Biyomimo Yewolo

1 Ngu naluno, Iserel mela sobosobo koleteyingo oni oowooyi Herod, ngundo Anutlo Yesus keyimo oni simoo bale gidalega yutolo, yombulibaliyelolo, ya biyomimo yoyewolo.

2 Ene Yems, Yon koneyo, uleni kumoowolo. Ene dugebo doongooni
kumoowolo.
3 Ene ngundilo tetoni, Yuda oni yeyolo, ngulo gome ingootoyi, ngulo
Herod ene Pita nguya yolo, ya biyomimo yewolo. Ene ngu damoningga
ngu Yuda oni Oomanongoyingo Yis Kini Kingo Kayingo Kundingiyi Naluno
(Enengo Pasowa Naluwo) nguno tewolo.
4 Ngu naluno, ene Pita dowoolo, ya biyomimo yelo, me oni wata namolaya
kandeyemo yewolo. Ngu me oni watangga gulanangge nanggega, nguno
me oni namolayayi ko telo oluwonggo. Ngundo ngu Pita sobowooyi elo
nguno yewolo. Herodndo ngandilo ingondudu tewolo. Pasowa naluwo
kinitetoningga ngu, Pitalo mandeni Yuda oni simoo bale doongeyemo
wilikolo, Pita uleyi kumoowalo ingowolo.
5 Ngundilo ngulo, Pita ya biyomimo oodoni, me onindo nguno
sobowoowonggori. Ene Yesuslo keyimo oni simoo baledo ngu gooboon-
goolo, Pitalo Anutno yanggango oolengo yemboongewonggori. Anutndo
Pita gome sobowooni, elo ngulo yemboongewonggori.

Anutlo Sambono Oni Engel, Ngundo Pita Ya Biyomimonggo Andangewolo

6 Herod ene Pita yolo, tabango onino Nggawo (Koot) mandeno yewelo
ingowolo. Ngu suwoono, Pita ene me oni elaya kewooloyalimo welewong-
gori. Ene ngu uto yanggango oowooyi sen, ngundo kekandeyi ela elaya
gosiyowolo. Ene toongeweloyi kini, ngulo me oni ngu yamakono sobowoolo
oluwonggori.
7 Ngu naluno nangge, Anut Oo Sembuli ngulo Sambono Oni, Engel, ngu
tunootewolo. Ngu oningga ngu tunootetoni, solu himi ya newendemo
himi yewolo. Engelndo Pita tanggeyisina dowoolo, yokutuwoolo ewolo.
Sodedo ootookoo! Elo etoni, Pita ootookootoni, kekandeyimo utoku peselo,
nggolongelo, melako solelo toongewolo.
8 Ngundilo tetoni, Engelndo ewolo. Pita gengo towi nenggulo yoya,
yemuya, wanggagemo uto ngu yoya, ukingoya, gengo kengge goweyi (Su)
ngu yoya, kenggemo ye! Ngundilo etoni, Pita ootookoolo, Engelndo oo
ewoku, ngundilo temukowolo. Ngundilo tetoni ngu, Engelndo mande gula
ewolo. Gengo dokikilo nenggulo yoya, teya, no keneloya, ombu, elo etoni,
ngundilo tewolo.
9 Pita ngu ya gumingga ngu yokolo, ene Engel keyolo, oolelo, ene ngu
ingowolo. Ngu ooga Engelndo etoni, hamoo ma tewolo. Ene ngu gabono
nangge kenootenolo ingowolo.
10 Asa, Pita Engel elagaya oolouwoliyo. Oololo, me oni watangga koletel-
oga ko wata kootungga nguya dagayeloyingo ngu, ene watayi kini. Elagado
ya biyomi yokolo, yade yade oololo, Yerusalem oonggoo pawa ngulo yamako
yanggango biyomi teyingonggakuno oolouwoliyo. Ngu yamakongga ngu
kuli enengombo goosoolo, kulundodo oluwolo. Ngulo Pita elaga nguwoole
ende oolelo, oole gula keyolo, salo oolouwoliyo. Oololo, Engelnggaku
sodedonangge Pita yokolo toongewolo.
11 Ngundilo tetoni ngu, ngu naluno, Pitalo ingonduduni himi yetoni, ene
ingowolo. Yo, no ataga ingootenoku, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembune,
ngundo enengo Engel suleyootoni, ombulo, ngundo Herod kandeyimonggo
no noyoote. Ene oo bidodo Yuda oni simoo baledo biyomi nono tewelo
ingondudu tewonggoku nguya, ngunonggo noyootelo ingowolo.
12 Pita ngundilo elo ingolo, Yon nemi Mariyando yano oolouwolo. Yon
ngu oowooyi gula Mak. Ngu yanggano nguno, oni simoo bale oowooyingga
gooboongoolo, Anutno yemboongelo oluwonggoku, Pita nguno oolouwolo.

13 Oololo, Pitando yamako endesinanggo ulewolo. Ngundilo yamako
udoni, ya nguno ko teteku bale gulado ingowolo. Ngu balega ngu oowooyi
Roda, ngundo yamako goosoowelo, yamakono oolouwolo.
14 Oololo, ngu balega, ngundo Pita manggowo ingolo, oni oni ulungga
telo, ngulo ngu, ene yamako ma goosooyingo, sodedonangge yowoolengolo,
kendutelo, ya newendemo ulo, meno manggalu telo ewolo. Ehe! Pita
endesina dikateku awe! Meno manggalu telo, elo ewolo.
15 Ngundilo etoni ngu, yano onikundo ngu balega nguya ewonggori.
Ge mboolombo goyoote! Ngundilo etoyi, ngu balega ngundo yanggango
oolengo meno ewolo. No hamoo oolengo eteno! Pita endesina awe! Elo
ko ewolo. Etoni, yano onikundo gumi ewonggori. Ngu enengo Engelkundo
ngu bine? Elo ewonggori.
16 Ene Pitando yamako senggedodo udolo oluwolo. Ngundilo telo oodoni,
ariya, ene yamako goosoolo, Pita kenolo, soliyokowonggori.
17 Pitando kandeyi okoolo ewolo. Ye ali ma tewelo, elo ewolo. Ariya,
Pitando ndaditelo mayeteku, ngulo damoni wesiyolo eweloyimbolo tewolo.
Oo Bidodo Sembuli, ngundo ya biyomimonggo noyolo, endesina yewoku,
ngulo mande wesiyolo ewolo. Ye komo, nga mande damoningga ngalo,
Yemsno ko dobooguline gidalegano nguya etoyiga ingoyi. Ngundilo elo, Pita
endesina ko oolelo, ene ende yokolo, yade ende gulano toongewolo.
18 Kootusina, sengelo sa ooletoni ngu, me oni Pita erewewonggori.
Erewelo sumoo ewonggori. Pita ndano? Elo erewelo ma kenowonggori.
19 Herodndo ngu ingolo, ngulo ene oni suleyelootoni, ngundo Pita
ko erewelo ma kenowonggori. Ngulo ngu, Pita erewelo yokolo, ngulo
yamakono me oni watangga Pita sobowoowonggoku ngu, wilikoyelolo,
ngu onikuya sanggili ulungga telo, ngu yoyolo, yuleni kumoowelo mande
gosiyolo ewonggori. Ngundilo elo, Herod ene Yudiya ende yokolo, ene
Sisariya endemo ulo, nguno oluwolo.

Herod Kumoowolo

20 Herod ene Tayiya, Sayidon ende elayaga ngulo oni simoo bale longge
sambi telo, nguya sanggili ulungga tewonggori. Ngundilo telo yokootoyi,
ngu ende elayaga ngu gooboongoolo, Herodno mande yomosiyoweloy-
imbolo mande soweyolo ombuwonggori. Herodlo ya musiyomo ngulo
sobosobo oni oluwolo. Ngu oowooyi Balastas. Ngu Tayiya Sayidon ende
elayaga ngulo oni, ngundo Balastas sumoo inolo, suleyootoyi, ngundo
Herodno oololo mande yoonenengowalo ewonggori. Nguno etoyi, ngundo
ngulo sanggilini yeni imakeni, elo ngulo sumoo ewonggori. Ngu oni
ngu, ene Herod ngulo melakonggo oowali uliyootenggoku, ngulo ene
siyeweloyimbolo ewonggori.
21 Ariya, nalu gula Herodndo yeyingo, ngu naluno nguno, Herod ene
mela oo bidodo sobosobo koleteyingo ngulo nenggulo gome gomemu telo,
ombulo, oo bidodo sobosobo onilo yabano bibitelo, ngunonggo mande
mande ulungga oolengo simoo baleno ewolo.
22 Mande emukootoni ngu, mandeni gome ingolo, ngulo oni simoo baledo
meno manggalu telo, elo ewonggori. Ngu manggowooga ngu anut gula
manggowo! Ngu onilo manggowo ngundilo kini! Elo ewonggori.
23 Ngundilo etoyi, Herod ene Anut oowooyi bingamini ma ewolo. Kini,
ngu enengo newendemo gosiyolo, ene yowoolengolo, Anut bingami ma
ewolo. Ngundilo tetoni, ngulo sodedonangge Anutlo Engel onindo ombulo,
Herod udoyi, goweyimo buni tunootelo, ngundo songgiwi kilo netoyi, Herod
kumoowolo.

24 Ene Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni yanggangododo telo, ngundo
oni simoo bale nowoondoyemo udoni, ene gome keyowonggori. Ngu
mandeningga ngu ulungga tunootelo, ngundo endeni endeni bidodomo
oolouwonggori.
25 Banabas, Sol elagado, enengo kongga ngu temukolo ngu, asa, ene Yon
nguya yolo, Yerusalemno ko oolouwonggori. Ngu Yonngga ngu oowooyi
gula Mak.

13

Banabas, Sol Elaga, Anutlo Kono Suleyelowonggori

1 Antiyok endemo, Yesus keyimo oni simoo bale kewooloyemo Anutlo
ingondudu eyingo oni, ko, etuyeloyingo oni nguya nguno oluwonggo. Ngu
oni ngu oowooyi ngandilo: Banabas; Simiyon, ene oowooyi gula Nayisa,
(ngu damoni ngundilo goweyi iliyo); Lusiyas, ngu Sayirin endemonggo oni;
Maneyen ngu Herod, mela sobosobo koleteyingo oningga, ngulo dobooyi;
ko, Sol oningga nguya oluwonggori.
2 Nalu gulano, Yesuslo keyimo oni simoo bale Anut Oo Sembuli nguno
yambo mande telo, oowali oo nguya loogu telo, yemboongetoyi, ngu naluno,
Yuka Kundingiyi, ngundo eneya ewolo. Ye komo Banabas, Sol, elaga, nolo ko
nangge telilo sunggi yelowolo. Yo, ene nondo ko teyi, elo negoyelowonoku,
ngu nangge teyaliyilo ewolo.
3 Ariya, Yuka Kundingiyimbolo mande ingolo, ene oowali oo bidodo
loogu telo, ene kundingiyi ootoolo, ngunonggo ene yanggango yemboongelo
oluwonggo. Ngundilo oode yokolo ngu, asa, ene Banabas, Sol, elaga,
tabayalimo kandeye yelo, Anutno yemboongelo ngu, ko ngulo nangge teli,
elo logoyelowonggo. Ngundilo telo, Banabas, Sol, elaga, suleyelootoyi
sawoliyo.

Banabas, Sol, Elaga, Sayiparas Meladonimo, Mande Gome Ngu Yootunolo Ewoliyo

4 Yuka Kundingiyi ngundo suleyelootoni, Banabas, Sol elaga sawoliyo.
Ngundilo ngulo, Banabas dobooyi Sol nguya ende gula oowooyi Selusiya
nguno ulo, ngu wendeyino nguno wanggo sanganimo ooletoli, wanggobo
yoyolo, Sayiparas meladonimo oolouwoliyo.
5 Oololo, Sayiparas meladoni nguno ende gula oowooyi Salamis nguno
tunootewoliyo. Ngu endega nguno, Yuda onilo goobooyingo ya nguno ulo,
Anutlo Mande Keda Mesalango ngu yano wesiyolo ewoliyo. Yon oningga
ngu nguya Banabas, Sol, elaga hoolooweyelolo, ko tewolo.
6 Banabas, Sol, elaga, Sayiparas meladoni, ngu bidodomo endeyolo,
yade oololo, Pepos endemo uwoliyo. Ngu endemo nguno, Yuda oni gula
kenowoliyo. Ngu oningga ngu, ene kosonggi oowooyingga teloluwolo. Ngu
oningga ngu enengombo ngandilo ete. No Anutlo ingondudu eyingo oni
eteku ngu, ene ebe ganagana ete. Ngu oningga ngu oowooyi Ba-Yisas,
oowooyi gula ngu Elimas.
7 Ba-Yisas oningga, ngundo Gabman mela koleteyingo oni ngulo dobooyi.
Koleteyingo oningga ngu oowooyi Serigiyas Polas. Enengo ingondudu ngu
gome oolengo. Ene Anutlo mande ingowelo, ngulo Banabas, Sol, elaga
negoyelowolo.
8 Ene Elimas kosonggidodo oningga ngu, oowooyi Girik mandeno ngu
damoni ngandilo: ngu kosonggi oni. Ngu oningga, ngundo Banabas, Sol, ela-
gado, Anutlo mande wesiyolo etoli, enendo tootoongolo gosiyoweloyimbolo.

Ngundilo tetoni, ngulo ene mela oo sobosobo koleteyingongga, ngundo
Anutlo mande ingolo, newende nguno ma yewelo, elo ingolo gosiyowolo.
9 Asa, Sol, oowooyi gula ngu Pol, ngundo Yuka Kundingiyi ulungga
bidodomonggo Elimas gome gome kenondadangelo, manggaluwoolo ewolo.
10 Ge Setan nangoni! Ge damoni gome mesalangombolo sanggili teteku
ngu, gengo damoningge ngu biyomi, ko, gengo ebe ganagana oo biy-
omingge, ngundo nowoondogemo ulungga ooloote! Ngundo Oo Bidodo
Sembuli oole damoni gome ngu yombuliyeloloote! Gengo damoni biy-
omingga, ngu ma yokowa, bine?
11 Ariya, ingo! Ataga, Oo Bidodo Sembuli enengombo gulewa! Gutolo
doongengge ukingowa! Ataga, ge sa ma kenowa! Ge ngundilo oode, nalu
gidalega yokowalo ewolo. Polndo ngundilo etoni, sodedonangge goboole
woolo iliyo gula tunootelo, ngundo Elimas doongeyi ukingowolo. Ngundilo
ukingootoni, mela ma kenowolo. Mela ma kenoweloyi telo, ngulo ene
oni erewelo erewelo oololo, oni gula dowoolo, ingootoni, ngundo mete
hooloowenelonilo erewewolo.
12 Mela oo sobosobo oni ulungga ngu kenolo, soliyokolo, sosolelo, ene
Anut Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni ingolo, newendemo Anut in-
gootoni, hamoo tewolo.

Banabas, Sol, Elaga, Pisidiya Melako Antiyok Ende Nguno Ko Tewoliyo

13 Polya oni endeyoyingo, ngu bidodo Pepos ende yokolo, wanggo
sanganimo oolelo, Pega ende, ngu Pampiliya melako oolooteku, nguno
oolouwonggori. Oololo, Yondo oniku yoyokolo, enesu nangge Yerusalemno
ko oolouwolo.
14 Ooloutoni, oni sungoku Pega ende yokolo, oololo, yade Antiyok ende,
Pisidiya melako oolouwolo. Ngu nalungga ngu, Kengeyingo nalu ngulo ene
Yuda onilo goobooyingo yano ulo, nguno bibitewonggori.
15 Bibitetoyi, goobooyingo ya ngulo tabango, ngundo mamana mande
Anutlo ingondudu eyingo onilo mande kandangewolo. Kandangelo
yokootoyi, kootusina, Polndo enengo dobooguliyi nguya negoyelolo ewolo.
Dobooguline, ye mande gula simoo bale nowoondoye yanggango yunow-
eloyi moole tetoningga ngu, mete wesiyoya, etoyiga ingoyilo ewolo.
16 Ngundilo etoyi, asa, Polndo ootookoolo, kandeyi okoolo, elo ewolo. Ye
Iserel oni, ye oni sowe oowooyingga Yuda oni kini Anutlo ingolo, yambo
mande tetenggoku ngu, ye ingoyi!
17 Nga Iserel oni ngalo Anutga, ngundo osisambanayimo yootunoyelolo,
sunggi eneno yewolo. Ngu naluno, ene Igip melako yuto oodoyi, ene Anut-
ndo oode, oni simoo bale oowooyingga yoyeni tunootewonggori. Kootusina,
Anutlo yanggangonimbo ko yoyootoni, Igip mela yokolo sawonggori.
18 Oni kini kingo melako nguno, mooma onibi elaya (40) nguno, Anutndo
Iserel oniku enengo mandeye damoniye biyomi teyingomu, ngulo Anutndo
newende kowuli ulungga oolengo ingowolo.
19 Anutndo Kenan melako oni simoo bale sowe kandegula gidembolo
elaya (7) yombuliyelowolo. Yombuliyelolo, melaye Iserel oni simoo bale
yunowolo. Ene ngu melangga nguno oluwonggoku, ngu mooma ulungga
oolengo (450) nguno oluwonggo.
20 Kootusina, Anutndo Iserel oni wilikoyeloweloyi oni ngu kandeyimo
yetoni, ngundo Iserel simoo bale soboyelowolo. Ene ngundilo telo oodoyi,
oololo, Anutlo ingondudu eyingo oni oowooyi Samuwel oningga ngulo
naluni ngu kinitewolo.

21 Ngu naluno, Iserel simoo baledo mela oo bidodo sobosobo koleteyingo oni gula yowelo, ngulo Anutno sumoo elo ewonggori. Etoyi, ngulo Anutndo oni gula oowooyi Kis, ngu nangoni ngu yunowolo. Ngu Kis oningga ngu nangoni oowooyi ngu Sol. Ngu oningga ngu, Beniyamin oningga, ngulo sembeni. Sol ngundo sobosobo oluwoku ngu, mooma onibi elaya (40) oluwolo.
22 Ene Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo Sol oningga ngu andangelo, Dewit yolo, ngu musiyomo yewolo. Anutndo oni simoo baleno Dewitlo, ngandilo ewolo. No Dewit Yesi nangoni kenowono. No nowoondone ngu enengo gome ingooteno. Dewitndo ngu nondo ingootenoku, ngundilo ko tewa. Anutndo ngundilo ewolo.
23 Anutndo ngulo kuli mande gosiyoyingo ngundilo tunootewolo. Ngu ngandilo ewolo. Dewitndo ngulo sowenimo ngu, nguno nondo Yesus yewe tunootewalo ewolo. Ngu oningga, ngundo ngu Iserel oni simoo bale bidodo damoni biyomimonggo ngu andayelolo, ko yoyowa. Ene noole Ko Yoyoweloyi Oni.
24 Kulimi Yesus ma ombuyingomo, ngu naluno, Yondo Iserel oni simoo bale bidodomo mande wesiyolo yunolo ewolo. Ye komo nowoondoye hamoo yowoolengoya, sono (kundingiyi) nga sonoyilo ewolo.
25 Yon enengo koni namoko yokoweloyi naluno, ene sumoo yunolo ewolo. Ye noya ndatelo etenggo? No ngu yendo oningga sobowoolo oolootenggokungga ngu kini. Ene ye ingoyi. Oni gula no kenelolo, ombutekungga ngu, ene oni ulungga oolengo oowooyidodo. No ngu enengo ko oni nangge.
26 Ye dobooguline, Ebarahamlo osisembeni, ko, ye oni sowe gidalega Anutlo yambo mande tetenggoku oni, ye ingoyi! Anutndo mandega ngu nooleno soweyowoku ngu ngandilo. Anutndo Yesus ngu noole ko yoyoweloyimbolo soweyowolo.
27 Ene oni Yerusalemno ko enengo tabango oni ngudodo, Yesus oningga ngulo ene gome ma ingolo, kootu inowonggori. Ene Kengeyingo nalu bidodomo, Anutlo ingondudu eyingo onilo mande ngu kandangelo ingowonggoku, ene nowoondoyemo ma yewonggori. Yo, Anutlo ingondudu eyingo onindo oni simoo baledo Yesus kootu inowanggolo kuli eyingomu, ngu ataga engge tunootewolo.
28 Yudalo tabango onikundo ngu Yesus goweyimo biyomi gulalo uleyi kumooweloyi, oo gula ma kenowonggori. Kini, ene Rom Gabman oni, ngundo Iserel melako oo sobosobo koleteyingo oni oowooyi Payilat, nguno meno manggalu telo ewonggori. Udooga kumooni! Elo ewonggori.
29 Ene ngundilo telo yokolo, kootusina, de mombi sanganimonggo andangelo yolo, mele gulano melengoowanggo. Ene Anutlo ingondudu eyingo onindo mande nakangoyingo ooku bidodo temukowolo.
30 Yesus kumootoni, melengooyingomu, Anutndo ngunonggo, ene ko yokutuwootoni, ko keda ootookoowolo.
31 Ngundilo tetoni, oni Galili melakonggo Yesusndo Yerusalem mayeyingomu ngu, nalu oowooyingga Yesus kenowonggori. Ngu oni, ngundo Yuda oni simoo baleno ngulo mande wesiyolo ewonggori.
32-33 Ene mande gula ewolo. Noolendo mande gome ngu yeno wesiyolo eteto. Ngu ooga kuli Anutndo noolengo osisambanayi yunowelo mandelo gosiyowolo. Yo, ngu ooga Anutndo elo tewelo mande elo gosiyoyingomu, ngu ataga, noole enengo bugobugonimo engge tunootete. Yo, yambo Sam bukno Anutndo Yesuslo ngandilo ewolo.
Ge nolo nangone. No ataga oni doongeyemo wesiyolo no gengo awanggelo ewolo. *Sam 2:7*

34 Anutndo Yesus melenonggo ko yokutuwooyingomu, ene meleno ko ulo,
ma buwoo yewolo. Ngulo ngu, Anutlo mandeno ene ngandilo ewolo.
No oo gomemu kundingiyi ye yunowanoku, kulimi no oo ngundilo Dewit
inowelo mande gosiyolo ewonowolo ewolo. *Ayisaya 55:3*
35 Ngundilo ngulo, yambo Buk Sam gulado Anutya ete.
Ge gengo oni kundingiyi yokootoyi, ma buwoo yewalo ewolo. *Sam 16:10*
36 Noole ingooteto. Dewit ene Anutndo ingooteku, ngundilo oni simoo
bale kewooloyemo enengo mandeni ngu keyolo, ko tewolo. Kootusina,
ene kumootoni, enengo osisembeni tanggeyemo melengoowolo. Ene ngu
goweyi ngu buwoo yewonggori.
37 Yo, Dewitlo goweyi buwoo yetoni, ene ngu oningga ngu Anutndo
yokutuwootoni, keda ootookooyingongga ngu, ene ma buwoo yewolo.
38-39 Ariya, ye dobooguline, ngu mandega ngu gome ingoyi! Noolendo
mande ngandilo ngulo yeno wesiyolo eteto. Ye Yesusno nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu, Yesus ngundo, yengo mbumbuwa bidodo andangelo,
sonowoolo kapengo yewolo. Ene Moseslo mamana mandeno, ene mete
yengo mbumbuwa andangetoyi ngu, ene ngu ooga, ngundo Anut doongey-
imo goyeni, oni nenengo ma tunootewanggo. Kini, nga Yesus oningga
ngando nangge ene mete oni simoo bale bidodo mbumbuwa andangetoni,
Anut doongeyimo yoyeni, ye oni nenengo gome tunootewanggo.
40 Ngundilo ngulo, mande nga yeno ombuteku ngu, ye ingondale teyi! Ngu
ooga yeno ma ombuwakulo, ngulo kulimi Anutlo ingondudu eyingo onindo,
ngulo ewonggori. Anutlo bukno, enendo ngandilo ewolo.
41 Ye yumooyinolo, kootusina mande ewonggoku oni, ye ingoyi! Ye ngu
ooga ingondudu ulungga ingolo, ngulo biyomi yewa. Ngulo no yengo
naluno ko gula tewanoku, ene oni gulado ngu kongga ngulo yeno
etoni, ye ngu ingolo, hamoo etelo ma ingowelolo ewonggori. *Habakak
1:5*
42 Ngundilo mande emukolo ngu, Pol, Banabas elaga, endesina ooletoli,
oni simoo baledo eneya, elo ewonggori. Andeno nalu kundingiyingga
nguno nguya, nga mandega nga nangge, nooleno ko wesiyoya elilo ewong-
gori.
43 Ene goobooyingo ya yokolo, endesina oolelo, Yuda oni simoo bale
oowooyingga oolengo, oni sowe sungoku nguya Anutlo mande ingolo, ngulo
koyi tetenggoku oni, ngundo Banabas, Pol elaga keyelowonggori. Ngundilo
keyelootoyi, elagado Anutlo sumange mande ngu yanggango teya oliyi, elo
ingondudu yunowoliyo.
44 Andeno, nalu kundingiyimo, ngu endemo oni simoo baleku namoko
bidodo, ngundo Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni ingowelo, goobooyingo
yano ulo gooboongoowonggori.
45 Oni simoo bale ulungga oolengo mayelo, gooboongootoyi, Yuda onindo
ngu oni sowe gidalega Yuda oni oowooyingga oolengo ngu yeyolo, nowoon-
doyemonggo biyomi ulungga ingowonggori. Ngulo ngu, ene damoni yelo,
Pol elagalo mandeyali tootoongolo, yombuliyolo yumooyunolo, kootuyal-
isina nguya mande mande tewonggori.
46 Ngundilo tetoyi, ngulo ngu, Pol, Banabas elagado mande yanggango
oolengo manggalu telo ewoliyo. Hamoo, noole Anutlo mande komo ye
Yuda onino koletelo elogo, ene ye nga mandega nga ngu yokolo, kootu
inowonggori. Kootu inolo, ye yengombo ingonduduyemo ye mete Anutya
suwoo suwoo keda sugi sugi oluweloyi, ngu ma yowelo ingootenggo. Ngulo
ngu, ye ingoyi! Ataga noole yowoolengolo, oni simoo bale sowe gidalegano,
Yuda oni kini nguno sawalo.

47 Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nooleno mande yanggango yunolo,
Pollo ngandilo ewolo.
No ge goyetenoku ngu, ge oni sowe gidalega Yuda oni kini ngulo solu. Gedo
ende mela bidodo nguno, oni simoo bale bidodo hoolooweyelolo
ewolo. Ngundilo tetoyi, Anutndo ngu oni simoo bale ngu mbumbuwa
andangeyunolo, ko yoyowalo ewolo. *Ayisaya 49:6*
48 Oni sowe gidalega Yudalo goobooyingo yano ooloottenggoku, ngu
mandega ngu, mandeni ingolo ngu, ene oni oni telo ewonggori. Anut Oo
Bidodo Sembuli, ngulo mandeni ngu gome oolengo! Elo ewonggori. Ngulo
ngu, simoo bale bidodo Anutndo sunggi yewoku, ngundo keda suwoo suwoo
oluweloyiga, ngu oolo, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tewonggori.
49 Ngu naluno, Oo Bidodo Sembuli mande ngu mela gidalega bidodomo
oolouwolo.
50 Ene Yuda onindo ende ngulo bale yambo mande tetenggoku oowooye-
dodomu, ende ngulo tabango oni ululumu oowooyedodomu, ngu nguya
nowoondoye yeyi, sanggili tetoyi, ngundo Pol, Banabas elaga yutolo, enengo
ngu endega ngu yokoya sali, elo keyowonggori.
51 Ngundilo tetoyi, ngulo Pol, Banabas elagado ootookoolo, keyalimo
gugukakawu mela ngu endemo nguno kasiyootoli, melako uwolo. Simoo
bale ngu enengo damoni biyomiye, ngu ngundiya olini, elo ngulo kumana
biyomi yeyunowoliyo. Ngundilo telo, elaga ootookoolo, Ayikoniyam ende
oolouwoliyo.
52 Yesuslo ko oni simoo bale ngu, ene Yuka Kundingiyimbo nowoon-
doyemo yanggango oolengo ulo, hangetoni, ene ngunonggo oni oni ulungga
oolengo tewonggori.

14

Banabas, Pol Elaga, Ayikoniyam Endemo Ko Tewolo Mande Wesiyowoliyo

1 Ayikoniyam endemo nguya, ene Anutlo mande wesiyolo, ngundilo
tewoliyo. Banabas, Pol elaga, enengo damoniyali ngundilo teteliku, ngu
Yuda onilo goobooyingo yano ulo, nguno Yesuslo mande wesiyolo ewoliyo.
Elayaga ngu mande gome wesiyolo etoli, ngulo Yuda oni simoo bale, ko, oni
simoo bale sowe gidalega oowooyingga oolengo nguya mandeyali ingolo,
nowoondoyemo hamoo tewonggori.
2 Ene Yuda oni gidale ngu nowoondoyemo mande ngu ingootoyi, hamoo
ma tewonggori. Ngulo ngu, ene oni sowe gidalega nowoondoye yokutu-
wootoyi, ngulo ene oni elayaga nowoondoye sanggili telo, longge tewong-
gori.
3 Banabas, Pol elaga, Ayikoniyamno nalu pelungga nguno oluwoliyo.
Elayaga ngu Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni wesiyolo ewelo, yanggango
yewoliyo. Oo Bidodo Sembuli ngundo, elayaga ngu kandeyali yeni, yang-
gangododo tetoni, ngundo ko damoni sungo oolengo onindo ma teweloyim
ngu telo, ene oni simoo bale etuyelowoliyo. Oo Bidodo Sembuli ngulo
sumangeni ko mandeni ngu hamoo oolengo, elo ngundilo etuyelowoliyo.
4 Ene ngu endemo oni simoo bale ngu wesowoolo, wata elaya tewong-
gori. Wata gula Yuda oniya siyewonggori. Wata gula Yesuslo Aposel oni
elayagakuya siyewonggori.
5 Ngundilo tetoyi, kootusina, oni sowe gidalega, Yuda onidodo, ko enengo
tabango oni nowoondoyemo hamoo ma teyingomu, ngudodo ootookoolo,
gooboongoolo, mande elo gosiyolo, Pol, Banabas elaga, biyomi yunowelo

ingowonggori. Ngulo ngu, ene digi yolo, oolongoolo, yuleyi kumoowelo, elo
ingowonggori.
6 Mande ngundilo gosiyootoyi, ene Banabas, Pol elaga, ngu ingolo, ngulo
sodedonangge ene yade oololo, Layikoniya melako nguno Listara, Debi
ende elayaga, ngu tanggeyimo ende nguno nguya sawoliyo.
7 Salo, ene Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ende nguno koyi telo,
wesiyolo ewoliyo.

Banabas, Pol Elaga, Listara Endemo Ko Tewoliyo

8 Ngu naluno nguno, Listara endemo, oni gula bibitelo oluwoku, ene
keyi ngu yanggango kini. Ene kulimi nemimbo keyi biyomi ngundilo
yomoowoolo. Ngu oningga ngu keyimbo bodaga ma endeyoyingo.
9 Polndo mande etoni, ngu oni keyi biyominggakundo Pollo mande gome
ingolo oluwolo. Ngundilo ingootoni, Polndo gome gome kenondadangelo,
ingowoku, ene newendemo hamoo, ngundo ngu ene metemi teweloyi, ngu
kenowolo.
10 Ngundilo ngulo, Polndo mande eneno meno ewolo. Ge ootookooya,
kenggebo nenengo dika! Elo etoni, oninggaku ngundilo ingolo, ariya,
sodedonangge ene palelo oolelo, kewoongolo oolouwolo.
11 Ene ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale ulungga oolengo ngu ooga
Polndo teteku, ngu kenolo ngu, Layikoniya mandenonggo meno manggalu
telo ewonggori. Anut, galo oni ngundilo tunootelo, nooleno ombutenggoku
ngu! Meno elo ewonggori.
12 Banabas anut gula oowooyi Sus, elo, ko, Pol ngu anut gula, oowooyi
Hermis ewonggori. Ngundilo oowooyi etoyi, ndawugalo ngulo, Polndo ngu
keyi biyomingga nguya ootookoo, elo etoni, ngulo ene Polya anut Hermislo
ewonggori.
13 Suslo koodu ya, ngu ende ngu dabemisina oluwonggori. Ngu goo-
booyingo yangga ngulo Suslo woolo yeyingo oningga, ngundo bulmakau
ulumoni gula yolo, ilosala utono gosiyoyingomu yolo, ombulo, sisi pawa
yamakono ombuwonggori. Ngundilo tetoyi, ende ngulo oni simoo bale ngu
bidodo gooboongoolo, Banabas, Pol elagano, woolo yewelo, elo tewonggori.
14 Ene ngundilo tetoyi ngu, Aposel oni elayaga, ngu Banabas, Pol, mande
ngu ingolo ngu, ariya, enengo nengguloyali dowoolo, oomboongeweloyi
telo, kendutelo, simoo bale kewooloyemo oololo, manggalu telo ewoliyo.
15 Ye oni simoo bale, ndatelo ngulo, ye ngundilo tetenggo? Noole ngu
oni oolengo, noole ye ngundilo! Ngu hamoo noole oni nangge! Noole
ombulo, Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo, yeno elo, ngulo ye ngu
ingolo, damoni biyomi ngu yokoya, ye yowoolengoya, nowoondoye Anutno
yeya, nguno keda oliyi. Anut ngundo sambo, mela, wendeyi, nguya yewolo.
Ngano oo oolootenggoku, ngu bidodo nguya yewolo.
16 Hamoo, kulimi ngu oni simoo bale mela bidodomo yoyokootoyi, enengo
damoniye biyomimo endeyolo oluwonggori.
17 Ene Anut doongeyimo, oo ngu bidodo ma kombitewolo. Kini, ene oo
gomemu nooleno teteku, ngulo noole tunoo oolengo etuyelooteku, ene Anut
gome. Ene Sambono oode, ngunonggo sono medugu yeni, yeno ombulo,
ngundo tetoni, oowali ulungga gome oolete. Enendo oowali gome noole
yunolo, ngunonggo ye nowoondoye yeni, oni oni tetelo ewoliyo.
18 Banabas, Pol elagado, ngu mandega ngu ewoliyo. Ene elayaga ngu
oni simoo baledo woolo yewelo tewonggoku ngu yokoyi, elo, ko yanggango
tewoliyo. Nguno ngu, ye komo noole elagano, woolo ma yewelolo ewoliyo.

Onikundo Digi Yolo, Pol Ulewonggori

19 Ariya, ngu naluno nguno, Yuda oni gidalega ngulo ende elayaga
ngu Antiyokno Ayikoniyamno, ngu Listara endemo mayelo, endemo oni
simoo bale nowoondoye yokutuwoolo ganaganayelowonggo. Ngundilo
ganaganayelootoyi, ngulo endemo oni ngu sanggili ulungga telo, ene digi
yolo, ngundo Pol uleyi kumoowolo. Pol bingo woosoolo, endesina oolelo,
nguno yewonggori. Oni Pol ulewonggoku, ngundo ngu Pol kumoowolo
ingowonggori.
20 Ene Yesuslo keyimo oni simoo bale mayelo, Pol bingonggaku pawangolo
oluwonggori. Oodoyi, Pol ko ootookoolo, ende newendesina ko ulo wele-
wolo. Sengetoni, dobooyi Banabasya, Debi endemo oolouwoliyo.
21 Ngu Debi endega nguno, ene mande gome ngu wesiyolo ewoliyo.
Nguno simoo bale ulungga koyi tetoli, ene Yesuslo ko oni tunootewonggori.
Kootusina, ene Listara, Ayikoniyam, Antiyok endemo ko oolouwoliyo.
22 Nguno Yesuslo keyimo oni simoo bale nowoondoye yanggango yunolo,
mande ewoliyo. Ene mande yanggango elo ewoliyo. Ye komo nowoon-
doyemo hamoo teyingo yanggango olini. Noole Anutlo endega enengombo
oni simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uwelo ngu, asa, koletelo
ngu, noole komo melako ngano kowuli ulungga koolowoologo uwatolo
ewoliyo.
23 Ende ngu bidodomo, Pol, Banabas, elagado, ngu oni Yesusno nowoon-
doyemo hamoo teyingo ngu yanggango yunolo, ngu sunggi yetoli, ngu oni,
ngundo tabango tunootewonggori. Ngundilo tetoyi, oni simoo bale ene
oowali yokolo, kundingiyi telo, yemboongelo nangge ootoolo, ngunonggo
tabango oniku ngundo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngu kandeyemo yelo,
ndawugalo ngulo, ene nguno nowoondoyemo hamoo tewonggoku ngulo.

Banabas, Pol Elaga, Ene Antiyok Ko Oolouwoliyo

24 Kootusina, Banabas, Pol elaga, Pisidiya mela kewoolo oololo, Pampiliya
melakokuli tunootewoliyo.
25 Elagado oololo, Pega endemo mande wesiyolo elo yokolo, ene koo-
tusina, elayaga ngu Ateliya ende wendeyino nguno uwoliyo.
26 Ngundilo ulo, Ateliya endemonggo ngu wanggono ooletoli, wanggobo
yoyolo, Antiyok endemo ko ulelewoliyo. Kuli ngu endemo Yesuslo keyimo
oni simoo bale, ngundo elayaga ngu Anutlo sumangeni nguno nangge ko
teli, elo sunggiyelowoliyo. Elayaga ko ngu teli, elo sunggiyelootoyi, ene ko
ngu temukowoliyo.
27 Banabas, Pol elaga, Antiyok endemo mayelo ngu, Yesuslo keyimo simoo
bale goobooyelolo, ko tewoliku ngulo mandeni oo bidodo wesiyolo, elo
ewoliyo. Ene oo bidodo Anutndo eneya telo tewonggoku, ngu bidodo
ewoliyo. Anutndo oni simoo bale sowe sungombolo yamako goosootoni,
ene nguya nowoondoyemo hamoo tewonggori.
28 Ngundilo elo, elaga, Yesuslo keyimo oniya nalu ulungga nguno olu-
woliyo.

15

Aposel Onilo Goobooyingo Ulungga Yerusalemno Tunootewolo

1 Ene Yuda oni gidalegado, ngu Yudiya mela yokolo ngu, Antiyok endemo
mayelo, Yesuslo keyimo oni simoo baleno mande mande etuyelolo, elo
ewonggori. Ye Moseslo mande damoni ngu ma keyolo, moondeye ma
yomosiyootoyi ngu, ariya, Anutndo ye ma yoyowa. Ngundilo ngulo, ye
komo Mosesndo damoningga ngu keyoyilo ewonggori.

2 Ngundilo mande etuyelolo, etoyi, Pol, Banabas elaga, mande ngu ingolo, ariya, ene sanggili ulungga ngu oni nguya tetoli, ngu oni nguya longgesambi ulungga tewonggori. Ngundilo tetoyi, asa, Yesuslo keyimo oni simoo baledo Pol, Banabas elaga, ko, ngu melako oni gidalega nguya suleyelootoyi, Yerusalem nguno ngu, mandega ngu, Yesuslo Aposel oni, ko tabango oni ululu ngudodo yomosiyowelo oolouwonggori.

3 Ngulo simoo baledo ngundilo suleyelootoyi, salo, oololo, Pinisiya mela, Sameriya mela ngu ende elayaga ngu kewoolokuli oololo uwonggori. Yade oololo, Yesuslo keyimo oni ngu oo tewoliku, ngulo Anutndo oni sowe gidalega nowoondoye yowoolengootoni, ene nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngundilo etoli, Yesuslo keyimo oni nowoondoyemo ingolo, ngulo ene oni oni tewonggori.

4 Pol, Banabas, elaga oololo, Yerusalemno tunootewoliyo. Yerusalemno Yesus keyimo simoo bale, Yesuslo Aposel oni, tabango oni, ngundo yeyolo kambayelowonggori. Pol, Banabas elagado, Anutndo ko tewoliku, ngulo mande bidodo yootunolo ewoliyo.

5 Ngundilo etoli, ngu naluno, Parisi oni gidalega ngu Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngundo ootookoolo, Pol Banabas elaga goweyalimo mande sanggawelo etenggo. Ye komo oni sowe gidalegalo moondeye yomosiyelootoyiga, ene komo Moseslo mamana mande ngu keyoyi! Ewonggori.

6 Ngundilo etoyi, ariya, Yesuslo Aposel oni, tabango onidodo goobooyingo, ngu mandega ngu yomosiyowelo ewonggori.

7 Ene mande mande ulungga elo, mande pelungga woosoowonggori. Ngundilo tetoyi, Pitando ootookoolo ewolo. Yesuslo keyimo dobooguline, ye ingootenggo! Anutndo kuli ko nga bayetelo, noole yunowolo. Ene no yootunonelowoku ngu, no mande gome ngu nangge etoowe, ngulo oni sowe gidalega ngu mande ingolo, nowoondoye yowoolengolo, hamoo tewanggo.

8 Anutndo ngu oni bidodo nowoondoye kenolo ingoote. Ene galo etuyelolo, ene nowoondonayemo metemi ingootenggoku, ngulo ene Yuka Kundingiyi ene yunoote. Noole yunowoku ngundilo.

9 Anutndo damoni gula noole yunolo, damoni guladilo gula ene ma yunoote. Kini, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ene nowoondoye yeni namboyi mete tetoyi, nooleno nguya ngundilo tewolo.

10 Ngundilo ngulo, ye ngundilo tetoyi, ngulo Anutndo ye gumi ogingoyingo yeyunowa, bine? Ye ngu oo kowulingga, ngundo Yesuslo keyimo simoo bale bungeye ma gosiyowelo. Kulimi osisambanayi noole nguya ngu kowulingga ngu koolowooweloyi, ngu ereremo kini.

11 Kini, ene noole ngu nowoondonayimo hamoo tetoni, hamoo ingowato. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesuslo sumangeningga, ngundo nangge noolengo bidodo yoyowoku ngu! Ngundilo nangge, ngu oni nguya yoyowaku ngu! Elo ewolo.

12 Pitando mande ngundilo emukootoni, goobooyingo ngundo mande gome ingolo, ene nenetewonggori. Ngu naluno, Pol, Banabas elagado, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu tewoli; ngu Anutlo sumange mande, Anutndo ene kandeyalimo tetoni, simoo bale sowe gidalega kewooloyemo, mande oo tewoliku ngu nangge etoli, ene sodeyelo ingowonggori.

13 Elagado mande elo yokootoli, asa, Yemsndo ewolo. Yali dobooguline, yali nolo mande nga ingoli!

14 Sayimondo yalino kuli ewoku ngu, koletelo Anutndo oni sowe sungomo
ombulo, ene ngu kewooloyemo enengo simoo bale nenengomu yoyowolo.
15 Yo, Anutndo oni sowe gidalega ngu kewooloyemo, ene gidalega
Anutno nowoondoyemo hamoo teyi, elo negoyelowoku, ngu nowoon-
doyemo hamoo tewonggori. Ngu mandega ngu ingondudu eyingo oni,
ngundo nakangolo, Anutndo simoo bale soboyelowaku, ngu Dewitndo kuli
soboyeloyingo ngundilo. Ene oo ngulo ngundilo nakangowolo.
16 Oo Bidodo Sembuli, ngundo ewolo. Kootusina, no ko ombuwano. Ngu
naluno, Dewitlo yangga ngu kuli dookewolo. Ngu nondo ngu ko
yewano. Ngu yangga ngulo oo biyomi yewolo. Ngu nondo ko
yomosiyootoowe, mete tewa.
17 Ngundilo ngulo, simoo bale bidodo, ene mete Anut Oo Sembuli erewelo
kenowanggo. Oni sowe gidalega nga ngu, nondo nolo oni oolengo elo,
sunggi yewonoku, ngundo nguya erewenelolo neyowanggo.
18 Kulimi oolengo, Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nga mandega nga tunoo
oolengo ewolo. Enengombo ataga nguya ngundilo, elo ewolo. Ngundilo elo
nakangowolo. *Emos 9:11-12*
19 Ngundilo ngulo, nolo ingondudune ngandilo: oni sowe gidalega nowoon-
doye yowoolengolo, Anutno nowoondoye yetoyi ngu, ngulo noole ko kowuli
gula ene ma yunowato.
20 Kini, noole komo so uyi nakangolo yunowato. Ngu so uyingga nguno
ngandilo nakangowelo. Ene oowali oowooyingga mbooluyi ngu ko woolo
yeweloyimbolo, anut ebe ganagana nguno ngu ma newanggo. Ene kameyi
baleyi yombuliyoweloyi damoni ngu yokoyi. Nusago onindo utombo
bungeyi gosiyootoyi, kumooyingomu, ngu ma newelo. Oo dalododo nguya
ma newelo.
21 Noole ingooteto. Kulimimonggo ombulo ataga nga, loogu mande
namolaya Moseslo mamana mandeno oolooteku, ngu endeni endeni nga
bidodomo wesiyolo ewolo. Kundingiyi naluno, Yudalo goobooyingo ya
bidodomo ngu, Moseslo mande ngundilo ngu kandangelo ingootenggolo
ewolo.

Ene So Uyi Nakangolo, Oni Sowe Gidalega Yunowolo

22 Ngu naluno, Yesuslo Aposel oni, tabango oni, Yesus keyimo oniku
bidodo mande gulanangge elo, ene oni elaya, ko, enengo oni gidalega nguya
suleyelowelo ewonggori. Ngu oni elayaga ngu, Yudas ngu oowooyi gula ngu
Banabas, ko, oni gula oowooyi Sayilas. Ngu oni elayaga ngu, Yesuslo keyimo
oni simoo balelo oni tabango oluwoliyo. Oni elayagado ene nguya Antiyok
endemo Pol, Banabas, elayagadodo oolouwonggori.
23 Ngu oni elayaga ngu, kandeyalimo ngu so uyingga ngu yelo, mande
elo nakangowoku, ngu ngandilo. Noole Yesuslo sulena oniya, tabango oni,
noole yengo dobooguliye, noole nga so uyingga nga, ye Yesuslo keyimo
oni sowe gidaleganonggo, ngulo nakangowooto. Ye Antiyokno, Siriyano,
Silisiyano oolootenggoku, ngu bidodo akeyo, elo soweyelowonggori.
24 Noole kuli ingowooto. Noolengo oni gidalega yeno oololo, ye gana-
ganayelolo, yengo ingonduduye yombuliyowonggo. Ngu oni ngu noolendo
yeno ngundiya teyi, elo ma suleyelowooto.
25 Ngundilo ngulo, noole mande ngu ingolo, noole mande gulanangge,
elo gosiyolo, nowoondonayi nguya gulanangge yelo, doboogulinayi elaya
suleyelootooye, ko, doboogulinayi elaya noole enengo gome ingootetoku,
Pol, Banabas nguya ooloutenggoku ngu!

26 Pol, Banabas elaga, enengo keda oluweloyingga ngu yokoweloyimbolo
ma sosoleyingo, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus,
ngulo nangge oowooyi bingami okoowoliyo.
27 Ariya, noole Yudas, Sayilasya suleyelootooye oolouteli. Ene manggoy-
alimbo nga so uyino mandega nga, yeyunolo ewali.
28-29 Yuka Kundingiyi nooledodo oodoni, ngunonggo noole mande elo
gosiyolo, yeno etetoku, ngu ngandilo. Noole kowuli gula ye ma yunowato.
Mande etetoku, ngu nangge teyi! Ngu ngandilo: anut ebe ganagana nguno
yemboongelo oowali katenggoku, ngu ye ma newelo. Ye dalo ma newelo. Ye
onindo nusago bungeyi gosiyootoyi kumooteku, ngu ma newelo. Ye kameyi
baleyi yombuliyoweloyi damoningga ngu dagayi. Ye ingondale telo, ngu
damoni biyomi ngu dagalo ngu, ngu gome oolengo. Akeyo, ye komo gome
oliyi. Ngundilo nakangolo soweyowonggori.
30 Ngundilo telo, ariya, ene Yesuslo keyimo onindo suleyelootoyi, ene
Antiyok endemo oolouwonggori. Nguno ngu, ene Yesuslo simoo bale
goobooyelolo ngu, so uyingga yunowonggori.
31 Yesuslo simoo bale ngu so uyinggaku ngu kandangelo, ingoyingomu
ngu mande gome, ngulo ene oni oni tewonggori.
32 Ngu naluno, Yudas, Sayilas elaga, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo
ene mande gome gome oowooyingga Yesuslo simoo baleno elo, yanggango
yunowonggori.
33 Elaga ngu nalu pelungga bodaga Antiyokno nguno oodoli, ariya, Yesuslo
simoo baledo gome elo, imakeyingomonggo sali, elo suleyelowonggori.
Suleyelootoyi, Yerusalemno Yesuslo Aposel oni tanggeyemo ko oolouwong-
gori.
34 Ooloutoli, ene Sayilas enengo ingondudu keyolo, ene Antiyok melako
nguno oluwonggori.
35 Ene Pol, Banabas elaga, ngu Antiyokno oluwoliyo. Elayaga ngu oni
ulungga hoolooweyelootoyi, ene oni simoo baleno Anut Oo Bidodo Sembuli
ngulo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo, elo etuyelowoliyo.

Pol, Banabas Elaga, Longgeyolo, Sungo Sungo Tewoliyo

36 Kootusina, nalu gidalega yokolo, Polndo Banabasno ewolo. Noole ko
oolouya, ende bidodomo Yesuslo keyimo doboogulinali yeyoya, endeyoya
goobooyelowolo. Kuli noole Oo Bidodo Sembuli ngulo mande wesiyolo
ewoloku, ngundilo eneno oololo ngu, noole ngu ingowalo. Ene mete bine
oolootenggo, ngundi, kini binelo ewolo.
37 Polndo ngundilo etoni, Banabasndo ngu Yon nguya yolo, sawelo
ingowolo. Yon ngu oowooyi gula ngu Mak.
38 Ene Polndo mande gumi ewolo. Ngu oningga ngu, ene kuli Pampiliyano
ene noolengo ko kewoolonayimo ngu yoyokolo toongewolo. Ngundilo
ngulo, ene nooledodo salo, ko ma tewolo. Ngulo ngu, noole ene yolo, ma
sawatolo ewolo.
39 Etoni, ngunonggo ingonduduyali sungo sungo telo longgeyowoliyo.
Nguno ngu, mande gosiyolo, Polndo sungo toongetoni, Banabasndo Mak
yolo, eneya sungo sawoliyo. Ngulo ngu, Banabas ene Mak yolo, wanggo
gula sanganimo oolelo, Sayiparas meladoningga nguno ulelewoliyo.
40 Ngundilo tetoni, ariya, Polndo ngu Sayilas yolo, nguya saweloyi
ngulo Yesuslo keyimo simoo baledo eneno ewonggori. Noole Anutno
elo yemboongelo, Oo Bidodo Sembuli ngulo sumangeni yalidodo sawalilo
ewonggori.

41 Etoyi, ariya, Pol ngu Siriya mela, Silisiya mela kewoolokuli salo, Yesuslo keyimo simoo bale yanggango yunolo, mande yunowonggori.

16

Timooti Ngundo Pol Sayilas Elagadodo Sawonggori

1 Ngu naluno, Pol ene oololo, Debi ende, Listara endemo tunootewolo. Ngu endemo nguno, Yesuslo keyimo oni gula oowooyi Timooti oluwolo. Ngu nemi Yuda bale ngu Yesusno newendemo hamoo teyingo bale. Ene enengo eweyi ngu Girik oni.
2 Yesuslo keyimo oni Listarano, Ayikoniyamno oolootenggoku, ngundo Timooti ngulo damoni wesiyolo, elo ewolo. Timooti ngu, ene oni gome metemilo ewolo.
3 Polndo, Timooti yolo, eneya saweloyimbolo ngulo gome ingowolo. Ene Yuda oni ngu mela gidalesina nguno oolootenggoku, ngulo Pol ene Timooti moondeyi doongooweloyi damoningga, ngu tewolo. Polndo ngu damoningga ngundilo telo, ndatelo ngulo, ene ingooteku, Yuda oni ene tolige bibitelo, Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu gome sodeyelo ingowanggo. Ndatelo ngulo, oni bidodo ingootenggo. Timooti eweyi ngu Girik oni, nemi ngu Yuda bale, elo ingowonggori.
4 Ene yade endemo oololo, Yesuslo Aposel oni, tabango oniya, Yerusalemno mandega ewonggokungga ngu, Yesuslo keyimo simoo baleno elo yunowolo. Pol galodo ewonggo. Ye komo nga mandega nga keyoya oliyi! Elo ewonggori.
5 Ngundilo ngulo, simoo balelo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo tunootetoyi, ngulo ngu, nalu bidodomo, oni simoo bale oowooyingga, ko, gidalega nguya, eneno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngundilo yade oololo, oowooyingga oolengo tewonggori.

Polndo Masedoniya Oni Gula Gabono Kenowolo

6 Pol, galo Perigiya, Galesiya ende elayaga ngu kewoolokuli oolouwonggori. Yuka Kundingiyi, ngundo Esiya melako nguno, mande ma wesiyolo ewelo, elo soleyelowolo.
7 Ngulo ene oololo, Misiya mela wengamo oololo, Bitiniya melasina oolouwelo tewoongowonggori. Ene Yesuslo Yuka, ngundo suleyelowolo.
8 Ngundilo tetoni, ngulo ene Misiya mela ngu dagalo, ene Trowas melako ulo tunootewonggori.
9 Nguno ngu, suwoono, Pol ene oo gula gaboya gaboya nguno kenowolo. Ngu ngandilo: Masedoniya oni gula dikalo, Polno meno elo ewolo. Ge komo sonongga ngu wongooya, Masedoniya ngano mayeya, noole hoolooweyelo! Elo ewolo.
10 Polndo ngu gabono kenolo ngu, ariya, ngundilo ingowolo. Anutndo noole negoyelooteku, ngu Masedoniya melako nguno Mande Keda Mesalango nguno wesiyolo, oni simoo baleno ewatolo ingowolo. Ngundilo ngulo, noole sodedo oole gula kenolo, noole Masedoniya ulelewato.

Lidiyando Yesusno Newendemo Hamoo Tewolo

11 Ngundilo telo, noole wanggo sanganimo oolelo, Trowasnonggo nenengo Samooteresno oololo welewootowo. Sengetoni suwoononggo, noole Niyapolisno oolouwootowo.
12 Oololo, noole ngu endega ngu yokolo, Pilipayi endemo oolouwootowo. Ngu endega ngu, kuli Rom oni nguno ombulo oode, ko gula nguya, ene Masedoniya mela ngulo ende tabango ulungga oluwootowo. Noole nalu gidalega, ngu endega nguno oluwootowo.

13 Nalu kundingiyimo, noole endesina oolelo, ende dabemimo sono gula
ombuteku, nguno uwootowo. Noole sonono ulo, ngu tanggeyimo ngu
bibitelo, yemboongelo teweloyim. Ngu sonongga nguno, ngu bale gidalega
gooboongoolo oodoyi, noole yeyolo, enedodo mande elo, noolendo mande
gome ngu wesiyolo yunowootowo.
14 Bale kewooloyemo ngu bale gula ngu oowooyi Lidiya. Ene Anutno
yambo mande telo oode, enengo endeni ngu Tayatara. Ene kumba
seleyingo koyi telo, suleyolo, beye yololuwolo. Oo Bidodo Sembulibo ene
newende yowoolengowolo. Ene Polndo mande ewoku, ngulo sodeyelo
gome ingowolo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo newende yowoolengootoni,
ngulo ene Pollo mande ewoku ngu ingolo, newendemo hamoo tewolo.
15 Ngundilo ngulo, ngu balega ngu, sono (kundingiyi) sonowootoni,
enengo oni simoo bale ya goboolo oluwonggoku, ngu bidodo nguya sono
gemuwonggori. Ene sono gemulo yokootoyi ngu, Lidiya ngundo nooleno
ewolo. Ye noya Oo Bidodo Sembuli ngulo nowoondonemo hamoo tetenoku,
ingoya ngu, ariya, ye ombutoyiga, noya nenengo yano ngano oodoyi no ye
yelowano. Ngundilo etoni, ene nooledodo yanggango oolengo yelo, ngulo
ngu, noole ene manggowo keyolo, enendo yano eneya oluwootowo.

Pol, Sayilas Elaga, Pilipayi Endemo Ya Biyomimo Uwoliyo

16 Nalu gulano, noole yemboongeweloyi musiyomo uwooto. Ngu musiy-
onggano nguno, kingo sulena bale gulado ooleko noole yeyowolo. Ngu
kingo sulena balega ngu, ene ke dalo teyingo bale. Yuka biyomimbo ene
mande kombiteyingomu yootunolo eloluwolo. Ngu balega ngu, enengo
mbooloni ngu sumoo inootoni ngu, mande mande gumi etoni, ingowa.
Ngundilo ngulo, ngu balega ngu, sobosobo onindo enengo koni ngulo uli
ulungga yololuwonggo.
17 Ngu balega ngu, Pol ko nooledodo keyelolo, ombulo, manggalu telo
ewolo. Nga oningga nga, ngu Anut Sambo oolengo ngulo ko oni! Ene noole
Anutndo ko uliyelolo yoyoweloyi oole ngu etuyelootenggo! Elo meno ewolo.
18 Nalu ulungga balega, ngundo mande mande ngundilo meno elo
ariyolo oodoni, Pol ngu ingolo oode, suleyokini yewolo. Ngulo ngu, Pol
yowoolengolo, yuka biyomingga nguya mande yanggango ewolo. No Yesus
Kristus oowooyimonggo geno eteno. Ge nga balega nga, yokoya toonge!
Mande yanggango ngundilo etoni, sodedonangge yuka biyominggaku pe-
selo toongewolo.
19 Peselo toongetoni, ngu balega ngulo sobosobo onikundo beye yololu-
wonggoku damoninggaku kinitetoni, ngundilo ingolo ngu, ariya, ene Pol,
Sayilas elaga, yodowoolo, yowoosoolo oololo, goobooyingo musiyomo ta-
bango oni kewooloyemo yoyewonggori.
20 Ngundilo telo, oni elaga ngu yoyolo, wilikoyeloweloyi onino oololo
ewonggori. Nga oni elayaga nga, ngu Yuda oni, ngundo noolengo endemo
oni simoo bale yombuliyooteli.
21 Nga oni elayaga, ngando damoni gidalega yolo, noole Rom oniya ngu
ma tewelo elo, loogu yunolo damoni gidalega yolo, nga keyoyi! Elo eteli.
22 Ngundilo etoli, oni simoo bale nguya Pol, Sayilas elagaya, mande ebe
ganagana gidalega goweyalimo etenggo. Ngundilo etoyi, ariya, oni mela
oo sobosobo ulungga onindo ewonggori. Ye elagalo towikumba andangelo,
yokolo tulimbo yuleyi! Elo mande yanggango ewonggori.
23 Ngundilo etoni, tulimbo elaga, gome gome yutolo, yoyolo, ya biyomimo
yoyewonggori. Yoyetoyi, ene mande yanggango ya biyomi sobosobo nguno
elo ewonggori. Ye komo gome soboyeloyi!

24 Ngundilo etoyi, sobosobo onindo mande yanggango ngundilo ingolo,
asa, Pol, Sayilas elaga yoyolo, ya gumi newende oolengomo yoyelo, utombo
keyali de sosi bungomo gosiyelowonggori.
25 Ngundilo tetoyi, suwoo kewooloko, Pol, Sayilas elaga, Anutno yemboon-
gelo, yambo utolo, ngengeyolo oodoli, ya biyomimo oni gidalega ngu ingolo
oluwonggori.
26 Ngundilo telo oodoli, sodedonangge, imimi ulungga tunootewolo.
Imimi ngundo ya biyomi ngulo samanga yokutukutuwoowolo. Ngundilo
tetoni, sodedonangge yamakoku bidodo andandangelo, kulundodo
yokowolo. Ngundilo tetoni, oni keyemo uto yanggango oowooyi sen,
ngu bidodo peselo solewonggori.
27 Imimi ulungga ngu ingolo, sobosobo oningga ngu ootookoolo, ya biy-
omingga ngulo yamako kulundodo oodoni kenolo, ene ngandilo ingowolo.
Oni bidodo kuli samukowonggo. Ngundilo ingolo, ngulo enengo duge ngu
woosoolo, enengombo enengo sanggaweni kumoowelo tewolo.
28 Ene Polndo sobosobo oningga ngu kenolo, sodedonangge manggalu
telo ewolo. Gengombo gengo gowege ma yombuliyowelo. Noole bidodo
oolootetoku nga! Elo ewolo.
29 Ngundilo etoni, ingolo, sobosobo oninggaku solulo, meno ewolo. Solu
yoya, sodedo ombuyi! Elo meno ewolo. Ene sosolelo, mboolomboolo telo,
ene Pol, Sayilas elagano, boodoo oondookewolo.
30 Boodoo oondookelo, ene elayaga ngu yoyolo, ende oolelo, sumoo
yunowolo. Yali oni ululu, no ndatelo ooga tetoowe, Anutndo no
hooloowenelolo ko noyowa? Elo sumoo yunowolo.
31 Ngundilo sumoo etoni, Pol, Sayilas elagado mande gumi ewoliyo. Gedo
Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngulo nowoondogemo hamoo tetoni ngu, asa,
Anutndo ge goyowa. Ge, ko, gengo simoongge balege nguya yoyowa.
Elagado ngundilo ewoliyo.
32 Ngu nalu nguno, Pol, Sayilas elagado, Oo Bidodo Sembuli ngulo Mande
Keda Mesalango ngu etoli ngu, sobosobo oningga ngu enengo yano oniku
bidodo, Oo Bidodo Sembuli ngulo mande ingowonggori.
33 Ene Anutlo mande gome ingolo, nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo
ene ngu suwoono, ngu oningga ngundo Pol, Sayilas elagano, mambuya-
liku sonowoolo yomosiyelowoliyo. Ngundilo tetoni, ariya, elagado, ngu
oninggaku enengo simoongo, baleyi ngu bidodo sono (kundingiyimbo)
sonoyelowoliyo.
34 Ngundilo tetoli ngu, asa, ngu oningga, ngundo Pol, Sayilas elaga,
yoyolo, enengo yano oololo uwonggori. Ulo, elaga oo yunootoni newoliyo.
Enengo yano oniku bidodo Anutno nowoondoye hamoo tetoyi, ngulo oni
oni tewonggori.
35 Sengetoni suwoononggo, wilikoyeloweloyi onikundo enengo me oni
sobosobo gidalega suleyelootoyi, ombulo ewonggori. Ge elayaga ngu
yoyokootooga salilo ewonggori.
36 Asa, me oni sobosoboku, ngu ya biyomi sobosobo onindo ngu man-
dega ngu etoyi ingolo, ngulo ene Pol, Sayilas elagano ombulo ewoliyo.
Wilikoyeloweloyi onikundo ewonggori. Yali yoyokootoyiga salilo etenggo.
Ngundilo ngulo, yali ya biyomi yokoya sali. Saya, nowoondoyali imakeya
olililo ewonggori.
37 Ene Polndo me oni sobosobo onikuya, mande gumi ngandilo ewolo.
Noole Rom oni! Ye noole kingo mande ebe ganagana gowenali sanggawelo,
noolendo oo biyomi tewoloku, ngulo ye noole kingo yoyolo, simoo bale

doongeyemo yutolo, gisaluyelolo yoyolo, ya biyomimo yoyetenggo. Ene ngu mandega ngu yolo, koletelo mande wilikoyeloyingo oni nguno ooloutoyi, mandeno ma yomosiyowonggori. Yo, ngu oo ngu oni doongeyemo tewonggoku, ene ye ataga ngu ko tolige windoga ooleya, kingo sali, etenggo, bine? Hamoo oolengo kini! Kini, ye oolouya, yengo sobosoboga nguno etoyiga, ombuya, enengombo noole yoyoya, endesina oni simoo bale doongeyemo yoyokootoni, sawaloku ngu! Elo ewolo.

38 Ariya, me sobosobo onikundo ngu mandega ngu yolo, oololo, wilikoyeloweloyi onino ewonggori. Etoyi, wilikoyeloweloyi oni mande ngu ingowonggoku ngu, ene Rom oni elayaga, ngulo, ene sosolewonggori.

39 Sosolelo, sobosobo onikundo oololo, Pol Sayilas elagaya mande imakeyingo elo, yoyolo, endesina oolelo yoyokowoliyo. Elayagakuya mande oolengo ewonggori. Yali mete nga endegano ngano ma oluwelo, ende nga yokoya, yali mete mela gulasina salilo ewonggori.

40 Ngundilo etoyi, Pol, Sayilas elaga, ya biyomi yokolo, ene Lidiya balega ngundo yano oolouwoliyo. Nguno Yesuslo keyimo simoo bale nowoondoye yanggango yunolo, Mande Keda Mesalango ngu elo yunolo yokolo ngu, ariya, ene ko sawoliyo.

17

Tesalonayika Endemo Oni, Ngundo Pol, Sayilas Elaga, Yulewelo Tewonggori

1 Pol, Sayilas elaga yade oololo, Ampipolis endemo tunootewoliyo. Ngu endega ngu yokolo, yade oololo, Apoloniya endemo oololo, yade oololo, Tesalonayika endemo tunootewoliyo. Ngu endemo nguno, ngu Yuda onilo goobooyingo yano oluwoliyo.

2 Pol enengo damoni kuli goobooyingo yano teloluwoku, ngundilo nangge, goobooyingo ya newendemo ngu oni ngudodo uwolo. Nalu kundingiyi kabusagomo, ene Anutlo mande nakangoyingo, ngulo mande wesiyolo ewolo.

3 Pol ngundilo telo, ene Anutlo mande damoni ngu wesiyolo etuyelolo ngu, oni simoo baleno nguno ewolo. Anutndo, Yesus Kristus yeni, ombulo, ngundo ogingoyingo ulungga koolowoolo, kumoolo, ko keda ootookoowolo. Ngu Yesusga ngulo mandeni wesiyolo, yeno etenoku nga, ngu Kristus Anutndo noole ko yoyowelo sunggi yeyingo oningga ngu! Ewolo.

4 Pol mande ngundilo wesiyolo etoni, Yuda simoo bale gidalega kewooloyemo, ngu mandega ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngulo ene Pol, Sayilas elaga keyelolo, mande ngu gome ingowonggori. Girik oni ulungga oolengo Anutno yambo mande tetenggoku ngu, ko, bale oowooyedodo oowooyingga nguya Pollo mandeni keyowonggori.

5 Ene Yuda tabango oniku, ngu Yuda oni nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu oni gidalega gula Pol Sayilas elagalo mande ingolo, nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu yeyolo, ngulo nowoondoye biyomi ulungga yewonggori. Ngundilo biyomi ingolo, Yudalo tabango onikundo windawinda telo, damoni biyomi tetenggoku oni ngu negoyelolo, nowoondoye yokutuwootoyi, ene sanggili mande oowooyingga elo, Pol Sayilas elaga yuleweloyimbolo tewonggori. Ngundilo tetoyi ngu, endemo oni oowooyingga nguya nowoondoye yokutuwootoyi, ngulo ene mayelo, Yesondo ya newendemo ulo, Pol, Sayilas elaga ereweyelolo, yoyolo, oolelo, oni simoo bale kandeyemo yoyetoyi wilikoyeloweloyimbolo tewonggori.

6 Ene elaga ngu ma yeyowonggori. Ngundilo ngulo, ene Yeson yolo,
Yesuslo keyimo simoo bale gidalega yoyolo, ngu endega ngulo oni mela oo
sobosobo onino enengo goobooyingomo oololo, manggalu telo ewonggori.
Nga oni nga mela bidodomo damoni biyomi tetenggo. Ataga ngano
noolengo endemo mayelo, oolootenggoku nga!
7 Ngundilo biyomi tetoyi, ene Yesondo yoyolo, enengo yano ulo, nguno
oolootenggo. Ngu oni ngu bidodo Rom mela oni sobosobo koleteyingo
Sisalo mamana mande ngu yombuliyolo, ene ngandilo etenggo. Oo bidodo
sobosobo koleteyingo oni gula ooloote! Ngu oowooyi Yesus! Ewonggori.
8 Ngundilo etoyi, mela oo sobosobo ulungga oni, ko, simoo bale ngu en-
demo oluwonggoku, ngu mandega ngu ingolo, ene soli yokoyingo ulungga
telo, bulibali ingondudu oowooyingga yowonggori.
9 Ngundilo ngulo, Yeson, Yesuslo keyimo simoo bale ngunonggo beyelo
etoyi, ngu mandega ngu uliyolo yoyokootoyi, Yeson galo sawonggori.

Pol, Sayilas Elaga, Ene Beriya Endemo Ko Tewoliyo

10 Ngu suwoongga, nguno ngu, Yesuslo keyimo oni simoo baledo Pol,
Sayilas elaga tolige yoyolo, Beriya endemo suleyelolo yoyokowonggori.
Elaga Beriya endemo oololo, ene Yuda onilo goobooyingo yano uwoliyo.
11 Yuda oni Beriyano oolootenggoku, ngu ene Anutlo mande keda ingolo,
nowoondoyemo wilikootenggo. Ene Tesalonayikano Yuda oni oolooteng-
goku, ngundilo kini. Tesalonayikano, ngu Beriya oni ngu mande ingolo,
ngulo gome ingowonggori. Ene suwoo suwoo, Anutlo mande kandangelo,
ingolo eteliku, nguya elayaga ngulo mandeyali ngu wilikolo, Pollo mande
eteku, ngu hamoo bine, ngundi kini bine, elo wilikoyelolo ingowonggori.
12 Ngundilo ngulo, Yuda simoo bale ulungga nowoondoyemo hamoo
tewonggori. Girik simoo bale oowooyedodomu nguya nowoondoyemo
hamoo tewonggori.
13 Kootusina, Yuda oni Tesalonayikano oolootenggoku, ngulo Pol, Beriya
endemo oni simoo bale ngu Anutlo mande wesiyolo yunooteku, ene
ngundilo ingolo, ngulo ene Beriya endemo oolouwonggori. Oololo, ngu
endemo oni simoo bale Polndo mande elo ganaganayelolo, nowoondoye
yokutuwootoyi, ngulo ngu, ene nguya nowoondoye biyomi yewonggori.
14 Ngundilo ngulo, Yesuslo keyimo oni, ngundo Pol yolo, enedodo
wendeyino oolouwonggori. Ene Sayilas, Timooti elaga, ngu Beriya endemo
oluwoliyo.
15 Oni Pol yolo, oolekana ulo, yade yade oololo, Atens endemo uwolo.
Ngundilo utoyi ngu, asa, Polndo ngu onikuya ngandilo mande ewonggori.
Ye Beriya endemo ko ooleya, Sayilas Timooti elagano mande ngandiya eyi.
Yali komo sodedo nono ombuli. Polndo mande elo yokootoni, asa, onikundo
Pol yokolo, Beriya nguno ko oolouwonggori.

Polndo Atens Endemo Mande Wesiyolo Ewolo

16 Pol, ene Sayilas, Timooti elaga soboyelolo, Atens endemo oluwolo.
Polndo ngu endega ngu kenowoku ngu, ebe ganagana anut oowooyingga
oolengo oodoyi, kenolo, ngulo ene newende ngu biyomi oolengo yewolo.
17 Ngulo ngu, Pol goobooyingo yano ootoolo, Yuda oni, ko, Girik oni
Anutno yambo mande tetoyi ngulo mandeni ingowonggori. Mandeni in-
golo, ngudodo Polya longge sambi mande mandelo ingowonggori. Ngundilo
tetoyi, naludodomo, Pol ene goobooyingo ya musiyomo nguya oololo,
simoo bale nguno mayelo gooboongoowonggori. Nguno ngu, Polndo
Anutlo mande wesiyootoni, ngudodo nguya longge sambi mande mande
elo ingowonggori.

18 Ngu naluno, Epiguliyan onilo etuyeloyingo oni gidalega, ko, Sitowik
onilo etuyeloyingo oni gidalega ngudodo Polno ombuwonggori. Ombulo,
Polya mandebo nangge, elo longgeyololuwonggo. Ngu naluno, Polndo
Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo elo yunowolo. Ngu ngandilo:
Yesus melenonggo ko keda ootookooyingo ngulo mandeni wesiyolo ewolo.
Oni mandeni ingolo, ene ngulo sumoo elo ewonggori. Nga oningga ngando
mande mande eteku, ngu ene ndawu mandega ewelo, ete? Ngundilo sumoo
etoyi, gidalegado mande gumi ewonggori. Ene mela gidalegalo anut ngulo
mande ewelo etelo ewonggori.
19 Ngu onikundo, Pol yolo, tabango oni goobooyingo musiyomo oowooyi
Ariyopagas, nguno oololo ewonggori. Noole gedo mande amana gula simoo
baleno eteku, ngu gome wesiyolo, nooleno etoyi ingowato.
20 Noole gengo mande ingootooye, ngu sungo guladilo oolengo tete. Ngulo
ngu, noole ngu mandega ngu, damoni nenengo ingowelo elo ewonggori.
21 Atens ende ngulo oni, ko, ende gidalegalo oni mayelo, nguno oolootenggoku, ene mande keda nga wesiyolo elo ingoweloyimbolo oluwonggori.
Yo, ene mande keda ingowonggoku, ngulo kewooloyemo enengo nangge
mande mande eloluwonggo. Ngu bidodo ene oo gula ma tewonggori.
22 Ngundilo ngulo, Pol ene tabango oni, goobooyingomo oni kewooloyemo
Ariyopagas musiyomo ngu dikalo, ngunonggo Anutlo mande wesiyolo, elo
ewolo. Ye Atens oni, no ye yeyootenoku, ye yambo mandelo yanggango
oolengo tetenggo.
23 Koletelo, no yengo ende ngu bidodomo toongelo, yengo anut gabogaboyi oowooyingga oolengo oodoyi, ye nguno yambo mande tetenggoku,
ngu kenowolo. Ene anut gula gabogaboyi bungomo ngu, ye nguno ngandilo
nakangowonggori. Nga Anut gula noole ma ingooteto, elo nakangowonggori. No ngu Anutga ye ma ingootenggokungga ngu, ene ye kingo nguno
yambo mande tewonggoku, ngulo ngangga nga nangge, nondo ataga ngulo
mandeni wesiyolo, yeno eteno.
24 Anutndo mela oo bidodo ko melako ngano oo oolootenggoku, ngu
bidodo yewolo. Ngu Anutga ngu sambo, mela ngalo Sembuli Ulungga
oolengo. Ngundilo ngulo, ene goobooyingo ya oni simoo baledo yetenggoku,
newendemo ma bibitelo ooloote.
25 Ene oo gulalo ma wenonootoni, oni kandeyebo ooga ngu yolo, ma inolo
hooloowetenggo. Kini, ene enengombo oni simoo bale Yukadogo ko keda
oluweloyi, ngu oo bidodo yunoote.
26 Anutndo osinayi gulanangge yetoni, ariya, ngunonggo simoo bale
oowooyingga oolengo yeni tunootelo, mela bidodomo oolootenggo. Yo,
kulimi Anutndo oni ma yeyingomo ngu naluno nangge, Anutndo oni sunggi
yelo, ndawu nalunggano tunootelo, ko, enengo musiyo oluweloyi, ngulo kuli
sunggi yeyunowolo.
27 Yo, Anutndo oni yoyeteku, ngulo damoni ngandilo: oni ene Anut
erewelo ko yanggango telo oode ngu, ene mete Anut kenowa. Yo, oni ene
ko ngundilo tewoongolo tewoongolo telo ngu, hamoo oolengo, ene Anut
ingowa. Anut ngu ene noole gulanangge nanggemo ooloote.
28 Anutno nangge noole keda ootoolo, noole oololo, ombulo telo oolooteto.
Ngu ngandilo: yengo ingoyingo oni gidalegado, ene kuli ene ewonggo.
Noole nguya enengo simoongolo ewonggo.
29 Yo, noole Anutlo simoongo oolootetoku nga! Noole ngandilo ma
ingowato. Anut ngu oo yowali (Gol, Siluwa) digi oo gabogaboyi, ngundilo
elo ma ingowato. Onindo kandeyebo ingondudunonggo oo kuli tewonggoku
ngu, Anut elo ma ingowato.

30 Kulimi, Anutndo sambo, mela, oni, ngu bidodo yeyingo; ene oni
ngundo gome nenengo ma ingowonggori. Ngundilo ngulo, onindo enengo
kandeyebo ngu anut ebe ganagana ngulo gabogaboyi oowooyingga ngu
yelo, nguno yambo mande tewonggori. Yo, ene ngundilo telo, ene gome
nenengo ma ingootoyi, ngulo Anutndo oni oo tewonggoku, ngulo mande
ulungga ma eyingo. Ene ataga nga ngu ende ende mela nga bidodomo,
Anutndo oni simoo baleno ete. Ye komo nowoondoye yowoolengoya, nono
nowoondoye hamoo yeyilo ewolo.
31 Anutndo ene nalu gula sunggi yeyingo, nguno ngu, ene simoo bale
bidodo damoniye ngu nenengo oolengo wilikoyelowa. Yo, Anutndo oni
gulanangge ngu wilikoyeloweloyi kongga ngu dowoowaku, ngu sunggi
yewolo. Anutndo noole tunoo oolengo etuyelowoku ngu, hamoo oolengo,
ene ngu oningga ngu, nga kongga ngalo elo sunggi yelo, ene ngandilo
ewolo. Ngu oningga ngu, nondo ene melenonggo yokutuwootoowe, ko keda
ootookooyingo oningga ngu! Anutndo ngundilo elo ewolo.
32 Ene oni melenonggo ko ootookooyingo mandega ngu ingolo ngu, asa,
oni gidalegado damoni yelo, yumooyinolo mande etoyi, ko, oni gidalegado
ewonggori. Nalu gulano, noole ngu mande oo ngulo manggogemo ko
ingowatolo ewonggori.
33 Ngundilo etoyi, Pol, ene ngu ingolo, ngulo ene kewooloyemonggo ngu
yoyokolo toongewolo.
34 Ene oni gidalegado Pol keyolo, endeyolo, mandeni ingolo, Yesusno
nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ende ngulo oni gula oowooyi, Dayiy-
onisiyas, ngu oningga ngu tabango onilo goobooyingomo oowooyi ngu
Ariyopagas ngulo tabango; ngu bale gula, oowooyi ngu Damalis; oni
gidalega nguya, ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori.

18

Polndo Korin Endemo Ko Tewolo

1 Kootusina, Pol, Atens ende yokolo, Korin endemo oolouwolo.
2 Ngu Korin endemo nguno, Polndo, Yuda oningga oowooyi ngu Akuwila
ngu kenowolo. Baleyi ngu oowooyi Prisila. Ngu oningga ngu, enengo
ende damoni ngu Pontiyas. Kuli, ene baleyiboya Itali melangga ngu
yokolo mayewoliyo. Ndatelo ngulo, Koloodiyas, Rom Itali mela sobosobo
koleteyingo oni, ngundo kuli Yuda oni ngu bidodomo ene komo Rom ende
ngu yokoya sayilo etoni, ngulo Korin endemo mayewoliyo. Ariya, Polndo
ngu oni elambalisa elayagakuno oolouwoliyo.
3 Pol ngu eneya ko goboolo, ngundilo ngulo, Pol nguya nguno, ko telo
oluwonggo. Ene towimbo ya yelo, nguno oluwonggori.
4 Kengeyingo nalu kundingiyi bidodomo, Polndo Yuda onilo goobooyingo
yano oololo, Yuda oni simoo bale, Girik oni simoo bale, ngu nguya Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyilo, ngulo ene mande mande elo ngundilo
longgesambi teloluwolo.
5 Kootusina, Sayilas, Timooti elaga, Masedoniya mela yokolo, Korin
endemo ombuwoliyo. Elagado Korin ombutoli ngu, asa, ngu naluno nguno,
Polndo Yesuslo mandeni ngu nalu bidodomo, Yuda onino nangge ngu
wesiyolo, elo oluwolo Yo, Polndo ngu mande yanggango oolengo ngu Yuda
onino ewolo. Yesus ngu Kristus, Anutndo noole ko yoyowelo sunggi yeyingo
oningga ngu! Elo oluwolo.
6 Ene Pollo mandeku ingolo, yokolo ngu, asa, ene Pol tewootewoongolo,
yumooyinolo, Yuda onindo mande kootuyisina ewonggori. Ngundilo tetoyi,

ngulo Polndo enengo nenggulono oo kakawu oolooteku, nguno kuliyootoni utoni, Yuda oni endemokuya ewolo. Anutndo ye yoyeni, yombuliyelooteku ngu, yengombo tetenggoku, ngulo gumi ngu nolo mbumbuwa kini. Ataga ko kootusina oololo nguya, no oni sowe gidalega Yuda oni kini, ko nguno toongewanolo ewolo.

7 Polndo ngu mande elo yokolo, asa, ene goobooyingo yangga ngu yokolo, ende oolelo, oni gula oowooyi, Titiyus Yasitas, ngundo yano oolouwolo. Ngu oningga ngu, ene Anutno yambo mande teloodoni, ngulo yani ngu Yuda onilo goobooyingo ya ngu tanggeyimo nangge ooloote.

8 Ngu naluno ngu, Yuda onilo goobooyingo ya ngulo tabango oni, ngu oowooyi Krispus, nguno oluwolo. Ngu enengo simoongo baleyi ngu bidodo, ene Oo Bidodo Sembuli ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngu nguya Korin oni oowooyingga, ene Polndo mande ewoku, ngu ingolo, ene nowoondoyemo Oo Bidodo Sembuli nguno nowoondoyemo hamoo tetoni, sono (kundingiyi) sonowoowolo.

9-10 Suwoo gulano, Polndo oo gula gaboya gaboya nguno kenowolo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo Polno ewolo. Ge ma sosolewelo. Kini, ge komo tunoo e! Ge manggoge ma gosiyolo nenetewelo, no geya nguno oluwalo. Oni gulado ootookoolo, ge ma yombuligelowa. Ndatelo ngulo, nga endemo ngano, nolo oni simoo bale ulungga oolootenggolo ewolo.

11 Ngundilo etoni, gome ingolo, asa, Pol ngu Korin ende nguno mooma gulanangge bidodo, ko, mooma gulalo kombo kandegula gidembolo gulanangge nguya, nguno yokowolo. Nguno ngu, Pol ene Anutlo mande wesiyolo elo, oni simoo bale etuyelolo oluwolo.

12 Ene kootusina Galiyo ngu Akayiya mela ngulo tabango koleteyingo oodoni ngu, ngu naluno, Yuda oni ene ootookoolo, Polya sanggili telo, ene Pol yolo, Kootno yewonggori.

13 Ngundilo telo ewonggori. Nga oningga ngando ngu, ene mande yanggango oni simoo baleya longge mande tetoni, oni Moseslo mamana mande ngu toongoolo, Anutno yambo mande damoni guladilo nguya tete. Ene ngundilo telo, ko nguya, ene oni simoo bale gidalega yowoosoolo, ngu damoni biyomingga ngu newendemo utenggoku ngu! Elo ewonggori.

14 Polndo mande gumi ewelo tetoni, ene Galiyondo Yuda oni yeyolo ewolo. Ye Yuda oni, ye nga oningga ngando mamana mande kalongootoni, ko, damoni gula sungo tetoningga ngu, goweyi sanggawelo mande ewonggoku, ngulo no yengo mande ingowano.

15 Ene ye nono mayelo, no sumoo nunolo, ko, yengo mamana mande elo ewonggoku, no ngulo mandeni mete ma ingowano. Ngu yengombo nangge ngu mandega ngu yomosiyoyi. No ngundilo oo ngulo Nggawono Yewelo (Koot) mande ngu ma ingolo wilikowanolo ewolo.

16 Galiyondo ngundilo emukolo ngu, asa, ene Nggawono Yewelo (Koot) ngunonggo Yuda oniku oweyelootoni sawonggori.

17 Yo, Galiyo ene mandeye ma ingowelo, ngulo ene Yuda onilo goobooyingo ya ngulo sobosoboga, oowooyi Sositenis, ngu Nggawono Yomosiyeyingo (Koot) yamakono kandeyebo dowoolo, gome gome ulewonggori. Elo utoyi, ene Galiyo oni ulungga, ngu ooga ngulo ingondudu ulungga ma ingowolo.

Pol Ene Antiyok Ende Siriya Melako Ko Oolouwolo

18 Pol Korin endemo nalu pelungga bodaga nguno oode ngu, ene kootusina, Polndo Yesus keyimo simoo baledoya akeyolo ewolo. Ngundilo elo, Pol ngu wanggo sanganimo ooletoni, Prisila, Akuwila, elambalisa

nguya ooletoli, ngu endega yokolo, Siriya mela oolouwelo oolouwonggori. Senikiriya endemo ngu, Pol ngu uyi toongoowolo. Ndatelo ngulo, Yudalo damoni ngu ngandilo: Polndo ene mande yanggango Anutno kuli mande elo gosiyolo, ngulo ene enengo uyi toongoowolo.

19 Ene ngundilo telo, oololo, Epesas endemo tunootewolo. Tunootetoyi, asa, Polndo elambalisa ngu endemo nguno yoyokolo, Pol enesu nangge Yuda onilo goobooyingo yano ulo, longgeyolo, Anutlo mande wesiyolo, elo yunowolo.

20 Ngundilo emukootoni ngu, asa, ngu endemo oni, ngundo Polya ewonggori. Mete ge nooledodo nalu mooboga nguya oodegago, asa, toonge. Ngundilo etoni, ene Polndo ngu mande ewoku, ngu ma keyowolo.

21 Kini, Polndo eneno mande, akeyolo ewolo. Anutndo etoni ngu, no ko ombulo yeyowano. Polndo mande ngundilo elo gosiyolo ngu, asa, ene wanggo sanganimo oolelo, Epesas ende yokolo toongewolo.

22 Wanggowoole yade yade oololo, Sisariya endemo uwolo. Ulo, Pol wanggo yokolo, oolelo, simoo baleya, akeyo, elo yokolo, asa, ene Antiyok endemo oolouwolo.

Pol Tambu Kabusayi Endeyoweloyinggaku Damoni Yewolo

23 Polndo ene nalu bodaga Antiyok endemo oodego, kootusina, ene Antiyok ngu yokolo, toongelo, Galesiya, ko, Perigiya mela gidesina nangge, ngu bidodomo gulasina gulasina endeyowolo. Nguno ngu, ene Yesuslo keyimo simoo bale yanggango yunolo, mande yunolo endeyowolo.

24 Ngu naluno nangge, Yuda oni gula ene Aleksandariya enengo ende damonimo nguno mayelo, Epesas endemo oluwolo. Ngu oningga ngu oowooyi ngu Apolos. Ene ingonduduni gome oolengo oni oode, ko, ene Anutlo mande nakangoyingo, ngu gome ingowolo.

25 Oni gulado ngu Apolos Oo Bidodo Sembuli mande ngu gome etungowolo. Ngulo enengo newende ngu nguno yanggango oolengo yewolo. Ngundilo ngulo, ene simoo bale gidalega Yesuslo mande tewoku ngu, nenengo eloluwolo. Ene Yondo sono (kundingiyi) newendemo ulo sonowooyingongga, ngu nangge ingowolo.

26 Ene Yuda onilo goobooyingo yano damoni yelo, mande yanggango yootunolo ewelo ewolo. Ngundilo tetoni, Prisila, Akuwila elambalisa, ngundo ngu kenolo, ingolo ngu, asa, ene Apolos yolo, enengo yano oolouwonggori. Nguno ngu, ene Anutlo mande nenengo oolengo etungolo, mande oo ngu suleyolo telo inowoliyo.

27 Apolos ene Akayiya mela oolouwelo tetoni ngu, Epesas endemo Yesuslo keyimo oni simoo baledo enengo ingonduduni yanggango teyinolo, ene komo ngundiya tenilo ewonggori. Ngundilo ngulo, ene so uyi Akayiya Yesuslo sulena onino nakangowonggori. Ene ngu so uyingga nakangootoyi, kandangelo, ingolo, ene Apolos gome hooloowewonggori. Apolos Akayiya tunootelo ngu, ene oni simoo bale Anutndo sumange yunootoni, ngunonggo nowoondoyemo hamoo tunooteyingo, ngulo ene mande yanggango yunowonggori.

28 Apolosndo Yuda oniya mande gumgum yanggango oolengo elo, ngulo ene simoo bale doongeyemo ngu mandeku wongooni uwolo. Ene ngundilo telo, tunoo oolengo etuyelowoku, Anutlo mande so uyi nakango nguno, ngu hamoo oolengo oolooteku ngu ngandilo: Yesus Kristus, Anutndo noole Ko Yoyowelo Sunggi Yeyingo Oni ngu! Elo etuyelowolo.

19

Pol Ngu Epesas Endemo Ko Tewolo

1 Apolos ngu Korin endemo oodoni ngu, ngu naluno, Pol ene mela puli
andu tanggeyisina, deguno yade yade oololo, Epesas endemo tunootewolo.
Epesasno ngu Yesuslo keyimo simoo bale gidalega yeyowolo.
2 Yeyolo, Polndo ngu sumoo yunolo ewolo. Ye kuli Yesusno nowoon-
doyemo hamoo telo ngu, ye Yuka Kundingiyi yowonggo, bine? Sumoo etoni,
enendo ngundilo ingolo, gumi ewonggori. Kini, noole Yuka Kundingiyi gula
oolootelo ma ingootetolo ewonggori.
3 Etoyi, Polndo eneya gumi ewolo. Ariya, ye ndatelo sonongga yowonggo?
Etoni, simoo balekundo gumi ewonggori. Noole Anutno nowoondonayi
yowoolengootooye, ngulo Yondo oni sonoyelowoku, ngundo noole nguya
sonoyelowololo ewonggori.
4 Etoyi, asa, Polndo gumi ewolo. Kuli Yondo simoo bale sonoyelolo, ngu
ewolo. Ye komo ngu nowoondoye yowoolengoya, hamoo oolengo ingoya
ngu, asa, ye sono (kundingiyimbo) sonowoolo ewolo. Ene simoo baleno, elo
ewolo. Ye komo ngu oningga no kenelolo ombuteku, ngulo nowoondoyemo
hamoo teyi. Ngu oningga ngu oowooyi Yesuslo ewolo.
5 Ene ngu mandega ngu ingolo, ene Oo Bidodo Sembuli Yesus oowooyimo
sono (kundingiyi) yowonggori.
6 Polndo kandeyi tabayemo okootoni ngu, Yuka Kundingiyi eneno ombu-
wolo. Ene mande bungeyi gula gulano mande elo, ene Anutlo ingondudu
eyingo oni gumimbo mandeye ngundilo nguya mande wesiyolo ewonggori.
7 Ngu oni ngu kande elaya kegidembolo elaya, ngu bidodo Yuka
Kundingiyi yowonggori.
8 Ngu naluno, Anutlo mande Polndo Yuda onilo goobooyingo yano ulo,
ene ko yanggango oolengo, ngu oni ngulo ingonduduye yokutuwoolo
yowoolengoweloyimbolo. Yo, ene kombo kabusa ko telo, ngu oni simoo
bale, ngundo Anutlo mande damoningga, ngundo simoo bale enengo
soboyelooteku, ngundo mande wesiyolo elo hoolooweyeloweloyimbolo.
9 Ene gidalega nowoondoye ngu yanggango yelo, ene nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu kini. Kini, ene simoo bale doongeyemo ngu, ene Oo
Bidodo Sembuli Anut oowooyi, ngu kootuyisina mande elo, ko nowoon-
doyemo hamoo tunootewelo yimbolo damoni, ngu mandeni nguya biyomilo
ewonggori. Ene ngundilo tetoyi, ngulo Pol ene yoyokolo, ngu Yesuslo
keyimo oni simoo bale oolootenggoku ngu yoyolo, Tiranasndo gooboon-
gooyingo ya gumi nguno uwolo. Ulo, nalu gulanangge nangge, ene ngu oni
simoo bale ngu mande wesiyolo yunolo etuyeloluwolo.
10 Ene ngundilo telo oodoni, mooma elaya yokowolo. Ngundilo ngulo,
simoo bale bidodo Esiya melako oolootenggoku, Yuda oni, ko, Girik oni
nguya, ngu ene Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni ingowonggori.

Siwalo Simoongo Bidodobolo Mandeyi

11 Pol kandeyimo Anutndo yanggango gula ene damoni sungo oolengo
gula onindo ma teweloyim, ngu tewolo.
12 Ngundilo tetoni, asa, oni towikumba sosowoo Pol moondeyemo yelo,
ngu yolo, salo, sayi oni moondeyemo yetoyi ngu, asa, sayi oniku ngu
mete teloluwonggori. Ngu damoningga ngu nangge, oni melamboolobo
yoyoyingomu nguya ngundilo tetoyi ngu, asa, sodedonangge melamboolo
biyomiku peselo saloluwonggori.
13 Yuda oni gidalega ene endeyolo, oninonggo melamboolo ngu
oweyelolo, ngulo bobeye oo yunololuwonggo. Ngundilo telo, ene Yesuslo

keyimo oni yeyootoyi, enengo oo oweyelootenggoku damoningga, ngudodo yeyolo ngu, asa, ene nguya ngu damoningga ngundilo tewoongowelo, ngulo mande gosiyowonggori. Ene Yesus nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngulo ene melamboolo onino oolooteku, ngundilo mande tewoongolo ewonggori. Yesus oowooyimonggo Pol yootunolo ewoku, no geno mande yanggango eteno! Ge nga oningga yokoya, peseya toonge! Elo ewonggori.

14 Yuda onilo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo gula oowooyi Siwa, ngu simoongo kandegula gidembolo elaya oluwonggori. Ngundo ngu damoningga ngundilo ngu tewoongolo ewonggori.

15 Ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu yuka biyomingga, ngundo mande gumi elo ewolo. No Yesus ngu ingolo, Pol nguya no ingooteno. Ene ge onendo? Elo ewolo.

16 Mande gumi ngundilo etoni, asa, ngu oningga mela yuka biyomi oluwoku, ngundo onikuno palelo oolelo, yutolo talayelolo, towikumbaye oomboomboongelo yudoni, dalo gemulo biyomi telo oolelo, ngulo ene ya yokolo, kingo mbilimbili oolelo woosoolo toongewonggori.

17 Kootusina, Yuda, Girik oni simoo bale Epesasno oolootenggoku, ngu mande ngu ingolo, sosoleyingo ulungga oolengo telo, ene Oo Bidodo Sembuli Yesuslo bingami ulungga oolengolo okoowonggori.

18 Ngundilo okoolo, oni simoo bale ulungga oolengo ene ngu mande nguno nowoondoyemo hamoo telo, nguno mayelo, enengo damoniye biyomi kuli tewonggoku, ngu wesiyolo, elo yokowonggori.

19 Ngundilo tetoyi, ariya, oni simoo bale gidalega enengo kosonggi bale muwooweloyi oo dogoni ngulo mandeni bukno oolootenggoku, ngu bidodo yolo, mayelo, simoo bale bidodo doongeyemo, ngu gooboongoolo, watayelo, ariya, ngu oo ngu ene de kalo, nguno kamukowonggori. Ngu kamukolo yokolo ngu, ene ngandilo ingolo, buk ndatelo kamukolo yokolo, ko buk gulanangge nangge ngulo uliyi ndatelo elo, wilikolo ingoyingo? Ngundilo sumoo ewonggori. Ngulo ngu, ene bidodo gooboongoolo kandangetoyi, ngu ngandilo, (50,000) Kina ngu yokowonggori.

20 Ngu damoninggano nguno, Oo Bidodo Sembuli enengo yanggangoni onino yeni, ulungga tunooteni. Ngulo ngu, ene Anutlo mandeni wesiyootoyi, ingolo, ngulo oni simoo bale oowooyingga nowoondoyemo hamoo tewonggori.

21 Ngu oo ngu temukootoni ngu, Polndo enengo ingondudunimonggo ingolo oode, gosiyolo ingowolo. Ene ngu Masedoniya, Akayiya melasina endeyowelo mande elo, kootusina, no Yerusalem nguya oolouwelo ewolo. Asa, ngunonggo kootusina no komo yade yade oololo, Rom ende mela oo ngu kenowanolo ingowolo.

22 Ene ingondudunimo mande ngundilo gosiyolo yokolo ngu, asa, Polndo oni elaya ene hooloowelo oolooteliku, ngu oowooyali ngu Timooti, Erasitas ngu suleyelootoni, Masedoniya melako oolouwoliyo. Elaga Masedoniya ooloutoli, ene Pol enengombo ngu Esiya mela ulungga nguno, nalu bodaga nguya oluwolo.

Epesas Oni Polya Sanggili Telo, Nowoondoye Goboolo Yelo, Gooboongoolo, Uleyi Kumooweloyimbolo

23-24 Ngu naluno, oni gidalega endemo oni nowoondoye yokutuwootoyi, ngulo ene Yesus keyimo oni simoo bale watangga oolootenggoku, ngudodo sanggili ulungga telo, mogulu ulungga oolengo tewonggori. Ngulo damoni ngandilo: Ngundilo naluno nangge, oni gula ngu oowooyi Dimitiriyas nguno oluwolo. Ene ngu digi gula oowooyi Siluwa ooga, ngundo anut ebe

ganagana ngulo gabogaboyi yelo oode, nguno ngu, oni oowooyingga oo
ngulo bobeye uliyootoyi, yolo, ngulo ene bobeye ulungga yololuwolo. Ngu
bale anut ebe ganaganangga ngu oowooyi Atemis.
25 Asa, ngu naluno, Dimitiriyas, ngundo enengo ko goboolo oniku
goobooyelolo, ene yeyolo, Pollo mande ngandilo ewolo. Ye oni, ye kuli
ingootenggo. Noolengo anut ngulo gabogaboye tetetoku kongga, ngano uliyi
ngu ulungga oolengo ngu gome tunootete.
26 Ene ngu oningga ngu Pol, ngundo oni simoo bale ulungga oolengo
nowoondoye ingonduduye yombuliyeloote. Ngu ye kenolo, ingowonggoku,
ene ngano Epesasno ngundilo telo, Esiya mela namoko bidodomo nguya ene
ngandilo ete. Noolendo anut kandenayimbo tetetoku nga, ngu anut hamoo
kinilo ete.
27 Polndo ngu mandeningga, ngundo ngu noolengo beye koyingga nga
ngu yombuliyowa. Nguno nangge, nguya kini, ngu mandeningga ngundo
Atemis anut balega ngulo koodu yaningga nga ngu, simoo baledo yeni,
ingootoyi, ngu kingo ya ngundilo tewalo ingowanggo. Koletelo, ngu Esiya
mela bidodomo oni simoo bale ngu, ngu bale anutga nguno yambo mande
tewonggori. Ene ataga Polndo mandega, ngundo ngu ene Atemis oowooyi
enengo dulidalini ngu yombuliyowelo, mande eteku ngu! Elo ewonggori.
28 Ngundilo etoni, ene ngu mandega ngu ingolo, ene nowoondoye yoku-
tuwootoyi, ngulo ene sanggili biyomi telo, meno manggalu yanggango telo
ewonggori. Atemis ngu ulungga oolengo anut balega ngu noolengo Epesas
onilomu! Elo meno ewonggori.
29 Dimitiriyas mande emukootoni, enengo ko goboolo oni nowoondoye
yokutuwootoyi, ngundo oololo, oni simoo bale endemo oolootenggoku
nguya, nowoondoye ngu yokutuwoowonggori. Ngundilo telo, meno mang-
galu ulungga oolengo ngu endemo tunootelo, oni simoo bale bidodo mogulu
ulungga tewonggori. Oni simoo bale bidodo ootookoolo, goobooyingo mela
musiyomo kendutelo oolouwonggori. Endemo onindo ngu Gayiyas, Aris-
takas elayaga, sodedonangge yodowoolo, yoyolo, goobooyingo musiyomo
nguno oolouwonggori. Ngu oni elayaga ngu, ene Masedoniya oni ene
Poldodo endeyowonggo.
30 Ngundilo mogulu ingootoyi, ngulo Pol ene simoo bale kewooloyemo
oololo, mande yunowelo etoni, ene Yesuslo keyimo simoo baledo solen-
gowonggori.
31 Ngundilo solengootoyi, Esiya melako oni mela oo sobosobo ululu
ngu gidalega nguya Pol dobooguliyi, ngundo mande soweyootoyi Polno
ombutoni, ngundilo ewonggori. Pol ge goobooyingo mela musiyomo ma
uwelo! Ngundilo mande yanggango elo solengowonggori.
32 Ngu naluno, goobooyingo musiyomo nguno, oni simoo bale ulunggaku
ingonduduye sungo sungo tunootewonggori. Ene ndawugalo mayelo,
gooboongootenggoku, ene ngu ma ingowonggori. Gidalegado mande ene
sungo gula ewonggori. Gidalegado ene sungo mande gula ewonggori.
Ene bidodo ngundilo temukolo, ene mayelo gooboongootenggoku, ngulo
damoni ma ingowonggori.
33 Asa, Yuda onindo oo ngundilo kenolo, Aleksanda kewooloyemo oodoni,
ngu wenggelemootoyi, ooloutoni, oni gidalegado Aleksandaya eriringolo
mande damoni ngu enenolo ewonggori. Aleksanda ngundilo ingolo,
enebana mande gumi simoo baleno manggoye gosiyolo, ewelo kandeyi
okoowolo.
34 Ene ngu oni ngu kuli kenolo, ingowonggoku ngu, ene Yuda oni.
Ngundilo ngulo, oni bidodo manggoye gulanangge moguluwoolo, elo

ewonggori. Atemis ngu Epesas oni noolengo anut ulungga! Ene ngundilo meno manggalu telo oodoyi, sa gaboyi nalu elaya yokowolo.
35 Asa, kootusina, Epesas ende ngulo so uyi oo nakangoyingo oni, ngundo ootookoolo, ngu kandeyebo manggoye gosiyoweloyimbolo, ngulo ene manggalu telo ewolo. Ye simoo bale manggoye ukingoyi! Ye Epesas oni, ye kuli ingootenggo. Kulimi oolengo, digi kundingiyi Sambononggo solelo, ngano ombuwolo. Ngu digiga nguno, Atemis gabogaboyi nguno ooloote. Ye ngundilo ingoyingo, ngundilo ngulo, noole Epesas oni ngano, noolendo Atemis ngulo koodu ya ulungga oolengo ngu gome sobowoolo, ko, digi kundingiyi nguya gome sobowooteto.
36 Ariya, ye bidodo nga mande etenggoku nga, hamoo nangge. Ene ye komo manggoye ukingoyi! Ye sodedonangge eriritelo, oo gula ma tewelo.
37 Yengombo ngu oni elayaga ngu yoyolo mayetoyi, ene elayaga ngundo koodu ya, ngulo oo gula yakakayi ma yowolo. Elayaga ngundo noolengo ulungga Atemis ngu yumooyinolo mandega, ngu anut balega nguya ma ewoliku ngu!
38 Ariya, ene Dimitiriyasya enengo ko goboolo oniya, oni gulaya mande gula moole tetoningga ngu, ariya, ene mete mande wilikoyingo onino mandeyi teyi. Sobosobo oni koleteyingomu oolootenggoku nga, ngundo ngu mandeyega ngu Nggawono (Koot) nguno yomosiyowanggo.
39 Ene ye mande gidalega nguya moole tetoningga ngu, mete ye goobooyingo nalu oolengomo nguno, mande ngu yomosiyowanggo.
40 Noole ataga nga nalungga ebe yeyi tunooteteku, ngalo damoni oolengo gula kini. Ngulo onindo sumoo yunootoyi ngu, noole nga nalungga ngalo mande damoni nguya kini, ngulo noole mande gumi eweloyi nguya kini, ngundo ngundilolo ewolo.
41 So uyi nakangoyingo oninggakundo mande ngundilo elo yokolo ngu, ene oni simoo bale ngu meno manggalugano mayelo, gooboongoowonggoku oweyelootoni samukowonggori.

20

Pol Ngu Masedoniya Melako, ko, Girik Melako Nguya Endeyowolo

1 Ngu kowuli ulungga Epesasno ngu kinitetoni ngu, asa, Polndo Yesuslo keyimo oni simoo balelo etoni, eneno mayelo, gooboongootoyi, nowoondoye yanggango yunolo, mande yunowolo. Ngundilo mande yunolo yokolo, ariya, ene Masedoniya oolouweloyi ngulo akeyolo oolouwolo.
2 Pol ene ngu mela gumisina nguno endeyolo, ene Yesuslo keyimo simoo bale mande ulungga yunolo, endeyootoni, ngulo simoo bale nowoondoye yanggango yunowolo. Kootusina, Pol ngu Girik melako oololo tunootewolo.
3 Tunootelo, Pol ngu kombo kabusa Girik melako oode, kootusina, ene wanggo yolo, Siriya melasina oolouwelo ewolo. Ene Yuda onindo ngu Pol uleyi kumoowelo mande gosiyolo etoyi, ngulo ene Masedoniya melako ko oolouwelo ingolo, mande gosiyolo ewolo.
4 Beriya endemo oni, Sopata ngu Piras, nangoni; Tesalonayika endemo oni elaya oowooyali Aristakas, Sekandas; Debi endemo oni elaya oowooyali Gayiyas, Timooti; Esiya melako oni elaya oowooyali Tikikas, Taropimas, ngu oni ngu bidodo Poldodo sawonggori.
5 Ngu oni ngu koletelo, salo, oololo, Trowas endemo noole soboyelolo oluwonggori.
6 Ngundilo soboyelolo oodoyi, oomanongoyingo koongeweloyi kini, ngulo kundingiyi nalu gula yokolo ngu, asa, noole Pilipayi mela ngu yokolo,

wanggo yolo, yade yade nalu kandegulayigano Trowas endemo mayelo, noole nalu kandegula gidembolo elaya nguno oluwonggori.

Trowas Endemo, Polndo Yutikas Melenonggo Yokutuwoowolo

7 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, ngulo noole oo neweloyimbolo gooboowootowo. Goobooyingomo nguno, Polndo oni simoo baleno mande mande pelungga oolengo elo oodoni, suwoo kewoolo yewolo. Sengetoni, ene toongewelo ingowolo.
8 Ngu ya gula ngu ebe sanga sanga kabusa ooloote. Ngu ya gumi awu sanganimo nguno solu oowooyingga delo oodoni, noole ngu musiyomo nguno gooboongoowootowo.
9 Ngu musiyomo nguno, simoo kosiyi gula, ene oo kenoweloyi wetu ngu sanganimo bibitelo oluwolo. Ngu oowooyi ngu Yutikas. Polndo mande mande eloodoni, Yutikas ene kuboongootoni, wetolo kapengo yelo ngu, ya gumi kabusayi, ngu sanganimo awunonggo melako solewolo. Ene ngundilo soletoni, sodedonangge, oni sungombo ulo, okoolo, dowootoyi, ene ngu kuli kumoowolo.
10 Simoo kosiyigaku kumootoni, asa, Polndo ulo, ngu simoo kosiyigaku sanganimo penggootelo, simooyenggaku boogomoolo, oni simoo baleno ewolo. Ye ma sosolewelo, ngulo ene keda oolooteku nga! Ene ngundilo ewolo.
11 Ngundilo telo, Pol ngu yano ko oolelo, oomanongoyingo oosowoolo newolo. Kootusina, Polndo mande mande pelungga ko elo oodoni, sengetoni ngu, Pol ene mande yokolo toongewolo.
12 Ngu oni simoo bale, ngundo simoo kosiyigaku ko keda oodoni, ngu yolo, ooloutoyi, nguno ene nowoondoye gome oolengo mesalango ingowonggori.

Pol Ngu Trowas Ende Yokolo, Mayilitas Endemo Oolouwolo

13 Polya ko goboolo onikundo ewonggori. Noole koletelo ulo, wanggo sanganimo oolelo, oololo, yade Asos endemo oolouwootowo. Noole Asos nguno Pol erewelo kenolo, yolo, wanggo sanganimo oolouweloyimbololo ewootowo. Koletelo, Pol enengombo mande ngandilo ewolo. No kuli kenembo Asos oolouwano, ewokulo ngulo.
14 Ngundilo ngulo, Pol ene ombulo, noole Asosno ebe kenokeno telo, Pol nguya nooledodo wanggo sanganimo oolelo, Mitilini endemo nguno ulelewootowo.
15 Sengetoni, noole Mitilini ende ngu yokolo, oololo, yade Kayiyos ende namoko oololo, nguno welewootowo. Sengetoni, noole oololo, yade Samos meladoni ngu kenowootowo. Welewootomu sengetoni, noole oololo, yade Mayilitasno tunootewootowo.
16 Polndo ene Epesasno ko uwelo ma ingowolo. Ndatelo ngulo, ene nalu ulungga Esiya mela yokowelo ma ingolo, ngulo ene Epesas ende ngu dagawolo. Ene ngundilo telo, ngulo sodedo Yerusalem oololo, ngu nalu kundingiyingga oowooyi Pentikos ngu kenowelo oolouwolo.

Polndo Epesas Tabango Onikuya, Akeyolo Ewolo

17 Noole Mayilitasno oodooye, ngunonggo Polndo mande yeni, Epesasno oolouwolo. Ene Yesuslo keyimo oni simoo balelo tabango onilo mande soweyolo ewolo. Tabango oni, ngundo komo ombuyilo ewolo.
18 Ngundilo etoni, tabango oniku ombutoyi ngu, ene mande yunolo ewolo. Yengombo ingootenggo. No koletelo, Esiya melako nguno oololo, ko damoni tetoowe kenolo, ingoyingomo ngu, no suwoo suwoo yeya oluwolo.
19 Ye ngu ingootenggo. Nalu bidodo Yuda onindo mande gulanangge elo, nolo mandene yombuliyolo, no yombulibalinelowelo tetoyi, nguno no

nowoondone kowuli ko tewootewoo gidalega nguya, nono tewonggo. Ene nondo ngu no imakewonoku, Oo Bidodo Sembuli ngulo ko ngu nangge tewono. No enengo ko oni nangge.

20 No mande gome ngu yeno wesiyolo eweloyi ngulo no ma sosoleteno. Kini, no ye hoolooweyeloweloyimbolo ngulo eteno. Yo, nondo ngundilo telo, goobooyingo naluno, ko yengo ya bidodomo mande elo etuyelowono. Ngu mande ngu ye kuli ingootenggo.

21 Suwoo suwoo, no mande yanggango Yuda oni, Girik onino nguya ewono. Ngu ngandilo. Noole komo nowoondonayi yowoolengoya, Anutno nowoondonayi yewato. Noole komo noolengo Oo Bidodo Sembuli, Yesus ngulo nowoondonayimo hamoo tetoni, nowoondonayi nguno nangge yewato.

22 Ariya, ingoyi! Ataga ngu Yuka Kundingiyimbo no gosinelootoni, ngulo no komo Yerusalemno oolouteno. Ndawuga, Yerusalem nguno nono tunootewa? Ngu no ma ingooteno.

23 Ene no oo gula ingooteno. Ende bidodo no toongelo, nguno endeyootoowe, Yuka Kundingiyi, ngundo mande yanggango wesiyolo, nunolo, ewolo. Ge ngu ya biyomimo ulo, ko, kowuli ulungga oolengo ngu kenowa, Yuka Kundingiyi ngundo ngundilo ewolo.

24 Ngundilo etoni, ene no ngandilo ma ingowono. Nenengo keda oluweloyi, ngulo no ingooteno. No nowoondonemo nenengo kumooweloyiga ngulo no kowuli ma ingooteno. Kini, no nga oolega no endeyootenoku, nga nangge keyooteno. No nga kongga nga, Oo Bidodo Sembuli, Yesusndo nunowoku, nga nangge telo, yade wenga yokowano. Nga Anutlo mande gome metemingga wesiyolo eweloyi koyingga nga ngu, Anutlo sumangenimo nangge, no ko teteno.

25 Ariya, ataga ye ingoyi! Kuli no ye kewooloyemo endeyowono. Nguno ngu, no Anutlo mande damoningga, nguno simoo bale enengo soboyelooteku ngu, wesiyolo, yeno ewonoku ngu, ene ataga ngu, no ingooteno. Kootusina ngu, ye bidodo no omukumundoone, ko ma kenowanggo.

26 Ngundilo ngulo, no mande yeno ataga eteno. Ingoyi! Ene ye kewooloyemo nguno oni gula Yesusno newendemo hamoo ma telo, oonatetoni ngu, asa, ngu nono kowuli kini.

27 No Anutlo ingonduduni ngu bidodo yeno wesiyolo ewonoku, no ngulo ma sosolewono.

28 Ngundilo ngulo, ye ngu yengombo yengo gome ebe sobosobo teya oliyi! Ngundilo nangge, ye komo simoo bale ngu nguya gome soboyeloyi. Yuka Kundingiyi, ngundo ye yootunoyelootoni, ye simoo balelo sobosobo tewonggo. Ngulo ngu, ye komo Anutlo keyimo simoo bale ngu gome soboyeloyi. Ndawugalo ngulo, Yesus enengombo enengo dalowobo onilo mbumbuwa ngu andangeyunolo, ko yoyowoku ngu!

29 No ingooteno. No ye yoyokolo ngu, se goki biyomi oolengo (etuyeloyingo oni ebe ganagana), ngundo ye kewooloyemo nguno ombulo, ngundo Yesuslo keyimo simoo bale yombuliyelowelo ombuwanggo.

30 Ngulo ngu, yengo oni gidalegado nguya ootookoolo, ngu mande ebe ganagana etuyelolo, endeyolo, ngundo Yesuslo keyimo simoo bale elo yowoosootoyi, ene ngu keyelolo endeyowanggo.

31 Ngundilo ngulo, ye komo naludodomo ngulo doongedoongoodoongoo teya, gome doongeteya oliyi! Ye komo ngulo ingondudu teya oliyi! Mooma kabusa no ye mande yunolo, ingonduduye yoonenengowelo, no ma su-

lenekini yeyingo. Suwoo sa ngundilo nangge telo, ye etuyelowonoku ngu,
no yengo sendologo, mande yunowono.
32 Ariya, ataga nondo ye yoyolo, no Anut kandeyimo yoyelo, eneno
ngandilo yemboongeteno. Gengo nowoondoge yunoweloyi mandega,
ngundo ngu gedo mete ene yanggango yunowa. Gengo simoo bale bidodo
gengombo soleyelolo, sunggi yewoku ngu, oo bidodo gome mesalango ngu
nangge yunowa. No ngulo elo yemboongeteno.
33 No oni gulalo beye towikumbani, oo ngu kenomayingolo, ngulo ma
ingooteno.
34 Yengombo ngu ingootenggo. Nga kandene elayaga ngando ko oo ngu
telo, oowali, towikumba, beye oo ngu yolo, nenengo hoolooweneloote. Oo
gulalo wenonolo ngu, kandenembo koyi telo yooteno. Ngunonggo oni noya
oolootenggoku, nguya hoolooweyelooteno.
35 Ngundilo telo, nenengo kone ngu bidodomo, ngu nondo ye
etuyelooteno. Ye komo nosilidodo ngundiya ko teyi. Noole ngundilo telo,
oni yanggango kini ngu mete hoolooweyelowato. Noole komo Oo Bidodo
Sembuli, Yesusndo mande eyingo ngu ingondudu tewato. Ene ngandilo
ewolo. Oni gula enengo oni oni teyingomonggo oo oni gula inootoni ngu,
asa, ngu inoweloyi damoningga, ngundo oo yoweloyi damoni ngu dagatelo
ewolo.
36 Polndo ngu mandega ngu elo yokolo ngu, asa, ene bodowo oondookelo,
ngu oni tabangokudodo Anutno yemboongewolo.
37 Yemboongelo yokootoni ngu, asa, kootusina, tabango oniku bidodo
sendo mogulu ulungga telo, Pol dowoolo yenggonangowonggori.
38 Yenggonangolo, Polndo mande ewoku ngu ingonduduwoowonggori.
Ngu ngandilo ewolo. Ye no omukumundoone ko ma kenowanggo. Ngundilo
etoni, ngulo tabango oniku biyomi ulungga ingolo, ene Pol yolo, wanggono
ulo, yokootoyi toongewolo.

21

Pol Wanggo Sanganimo Oolelo, Yerusalem Oolouwelo Oolouwolo

1 Noole Epesasno Yesuslo keyimo onilo tabangoku yoyokolo ngu, asa,
noole wanggo sanganimo oolelo sawootowo. Oololo, yade nenengo Kos
meladoningga nguno tunootewootowo. Sengetoni, noole Los meladonimo
nguno ulo, tunootelo, ngunonggo mela ulungga nguno, ende gula, oowooyi
Patara, nguno ulelewootowo.
2 Noole ngunonggo wanggo gula Pinisiya uleleweloyingga kenoyingo,
ngulo noole ngu wanggo sanganimo oolelo oolouwootowo.
3 Noole yade yade oololo, Sayiparas meladoni ngu wanggo kande
dedalesina oodoni, kenolo, noole ngu dagalo, salo oololo, Siriya melako
oololo, Tayiya endemo uwootowo. Tayiya ulo, wanggo gosiyolo, nguno oo
sitowi yewelo etoni ngulo.
4 Ngu naluno, noole nguno ulo, oololo, Yesuslo keyimo oni simoo bale
yeyolo, nguno nalu kandegula gidembolo elaya nguno oluwootowo. Yuka
Kundingiyi, ngundo Yesus keyimo simoo baleno utoni, ngundo Polya
Yerusalem ma oolouwelolo ewonggori.
5 Etoyi, ene noolengo nalu gidalega ngu endemo nguno yokoyingoku,
noole ngu endega ngu yokolo, sawelo tewootowo. Sawelo tetooye, asa,
Yesuslo keyimo simoo bale, simooye ngu bidodo noole yoyolo oololo,
ende dabemimo, wendeyi tamako boodoo oondookelo, Anutno noolengo
yemboongewonggori.

6 Ngundilo telo, asa, ene noole kambayelolo, akeyolo etoyi, noolendo
nguya ngundilo kambayelolo yokolo ngu, asa, noole wanggo sanganimo
ooletooye, ene ko enengo yano yano oolouwonggori.

Sisariya Endemo Agabas Oningga, Ngundo Polndo Kootusina Oo Teweloyi, Ngulo Ewolo

7 Noole wanggo sanganimo oolelo, Tayiya yokolo, kondibo salo, oololo,
Potolemayisno tunootewootowo. Noole Yesus keyimo simoo bale kandeye
dowoolo, enedodo nalu gula nguno oode welewootowo.
8 Sengetoni, noole Potolemayis yokolo, toongelo, yade oololo, Sisariyano
tunootewootowo. Noole oololo, oni gula oowooyi Pilip enengo yano ulo,
enedodo oluwootowo. Piliplo ko ngu Anutlo mande wesiyolo eweloyi. Oni
kandegula gidembolo elayaga ngulomu gula, ngundo oowali nggami baleku
bayetelo yunowolo.
9 Pilip ngu nambosumoongo namolaya ngu ma kameteyingo. Ngu bale
namolayaga ngu Anutlo ingondudu eyingo onindo mande ngundilo, ko
tetenggo.
10 Noole Sisariyano nalu gidalega nguya nguno oodooye ngu, ngu naluno,
Anutlo ingondudu eyingo oni gula oowooyi Agabas ngu ene Yudiya mela
yokolo, Sisariyano ombuwolo.
11 Ombulo, ngu oningga ngundo nooleno mayelo, Pollo Let ngu yolo,
enengo kekandeyi gosiyolo, Yuka Kundingiyimbo etoni, ngandilo ewolo.
Yerusalemno Yuda oni, ngundo nga Letga nga sembuli ngu, ngandilo
kekandeyi ukingowanggo. Ngundilo telo, yolo, oni sowe gidalega Yuda oni
kini, ngu kandeyemo yewanggolo ewolo.
12 Ngundilo etoni, noole ngu mandega ingolo, nguno ngu, noole ko ende
ngalo simoo bale nguya gooboongoolo, Pol solengoyelo, sumoo sumoo
ewootowo. Ene Yerusalem ma oolouwelo elo mande yanggango ewootowo.
13 Ene ngundilo etoyi, ene Polndo mande gumi ewolo. Ndatelo ngulo,
ye sendo sambi telo, nolo ingondudune yombuliyootenggo? No meyelo,
ya biyomimo uweloyimbolo telo, ko, no Yerusalemno kumooweloyimbolo
nguya meyelo ngu, Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngulo oowooyi bingami
okooweloyimbololo ewolo.
14 Ene ngundilo etoni, asa, noole ene solengoweloyi mande gula eweloyi
nguya kini. Noole manggonayi ukingolo, noole ngandilo ewootowo. Oo
Bidodo Sembuli ngulo ingonduduni ingooteku, ngu nangge teyi! Elo
ewonggori.

Pol Yerusalem Oolouwolo

15 Nalu gidalega yokolo, noole oo yomosiyolo, Yerusalemno oolewootowo.
16 Sisariya ende ngulo Yesus keyimo simoo bale gidalega nguya nooledodo
oolouwonggori. Ene noole yoyolo, oololo, Yesus keyimo oni gula oowooyi
Nason, ngundo yano ulo oluwootowo. Nason ngu Sayiparas meladoni ngulo
oni, ene kulimi oolengo Yesuslo sulena oni tunootewolo.
17 Noole Yerusalem mayelo, tunootetooye ngu, Yesus keyimo simoo baledo
oni oni ulungga telo, noole yoyowonggori.
18 Sengetoni, noole Pol ngudodo Yems kenowelo oololo, tabango oni
goobooyingomoku ngu bidodo Yemsdodo oliyingoku, ngu yeyowootowo.
19 Polndo ewolo. Noolendo mayetetolo ewolo. Anutndo Pol hooloowetoni,
oni simoo bale sowe gidalega, ngu kewooloyemo ko oo tewoku, ngu bidodo
damonimonggo nenengo wesiyolo, tabango onino ewolo.
20 Tabango oniku Pollo mande ingolo ngu, ene Anut bingami okoolo, Polya
gumi ewonggori. Doboonayi, ge ingoote. Yuda oni simoo bale, ene ulungga

oolengo biyomi Yesus keyimo oni tewonggori. Ngu Yesus keyimo simoo bale ngu, ene Moseslo mamana mande ngu keyowelo mande yanggango oolengo yetenggo.
21 Ene oni gidalegado gengo etoyi, ingolo, ngandilo ewonggori. Polndo ngu Yuda oni ngu, oni sowe gidalega kewooloko oolootenggoku, nguno ewonggori. Ye Moseslo mamana mande ngu yokoya, yengo nangosumooye moondeye ma yomosiyelowelo, Yudalo damoni kulimi ngu ma keyowelolo ewonggori.
22 Ngundilo ngulo, noole ndatelo tewato? Hamoo oolengo, ene ge mayewoku nga, elo ingowanggo.
23 Ariya, noolendo ooga geno etooye, ngu nangge ge oo ngundiya te! Noolengo oni namolaya ngu Anutno mande hamoo oolengo eneno elo gosiyolo ewonggori.
24 Gedo komo oni Anutno mande gosiyowonggoku nguya Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi nguno oololo, yengo bobeye ene yunootoni ngu, asa, woolo yeyingo oni, ngundo yengo woolo yeyunowanggo. Ye ngundilo telo ngu, ye Moseslo mamana mandeno ye nomboyi oolengo ootoolo, ariya, ye mete tabayemo uye ngu toongoolo, oni doongeyembo kenolo ingootoyi ngu, ye kundingiyi oluwanggo. Oni ngu kenolo, ene tunoo ingowanggo. Ge nguya Moseslo mamana mande ngu keyoote. Yo, oni ngu kenolo, ene ingootoyi, mande gulaga ge gowege sanggawelo ewonggoku ngu, ngu ebe ganagana mande nanggelo ingowonggori.
25 Yesus keyimo oni sowe gidalegalo ngu, noole kuli mande, elo nakangolo soweyowootowo. Ene komo ingondale teyi! Ene onindo nusago utolo, mela yuka biyomi nguno oo kalo yemboongetoyi ngu, ngu ma newelo. Ene nusago dalododo ma newelo. Nusago bungeyi gosiyootoyi kumootoni ngu, ngu ma newelo. Ene oni elambalisa tewelo damoningga, ngu ma toongooyelowelo telo, bosebalese damoningga biyomi nguya ma tewanggolo ewonggori.
26 Enengo mande ngundilo ingolo, asa, sengetoni, Polndo ngu oniku yeyolo, yoyolo, enendo damoni oo tetoyi, Pol nguya ngu telo, enedodo Moseslo mamana mandeno ewoku, ngulo ene oni namboyi mesalango tewonggori. Ene ngundilo telo, Yudalo goobooyingo ya ulungga, Tempel, newendemo ulo, woolo yeyingo onino enengo nalu kundingiyi ndawu nalunggano kinitewaku ngulo ewolo. Ngu kundingiyi nalungga kinitetoningga ngu, asa, woolo yeyingo onino ko oolouwonggokuno, bobeye ene yunootoyi, ngulo ene Anutno enengo woolo yewolo.

Tempel Goobooyingo Yano, Yuda Onindo Pol Dowoowonggori

27-28 Kootusina, nalu kandegula gidembolo elayagaku namoko kiniteweloyi tetoni, ngu naluno, Yuda oni Esiya melakononggo, ngundo goobooyingo ya ulungga, oowooyi Tempel, nguno oololo, Pol kenowonggori. Ngundilo kenolo, oni oowooyingga nowoondoye yokutuwootoni, sanggili telo, ootookoolo, Pol dowoolo gosiyowonggori. Ngundilo telo, ene meno manggalu telo ewonggori. Ye Iserel oni, ye nguya noole hoolooweyeloyi! Nga oningga ngando ende bidodomo noolengo oni simoo bale manggoye utolo, wiliyolo, nga goobooyingo yangga, oowooyi Tempel, ngalo mamana mande nguya yombulibaliyoote. Ene oo gula nguya telo, ene Girik oni yoyolo, goobooyingo ya Tempel newendemo ombulo, ngulo ene ya kundingiyi nga yeni, sugabododo teteku nga! Ngundilo elo ewonggori.
29 Ngu damoninggano ngunonggo ene mande goweyimo sanggawelo tewonggoku, ngu ngandilo: kulimi ene kenootoyi, Taropimas, Epesas

oningga nguya endemo oluwoliyo. Ene ngu kenolo, ngandilo ingowonggori. Polndo ngu oningga nguya yolo, goobooyingo ya newendemo uyingolo ingowonggori.

30 Mande ngundilo ingolo, nowoondoye sanggili ulungga telo, asa, Yerusalem endemo simoo bale bidodo kendutelo, mayelo, Pol dowoolo, woosoolo, endesina oolelo, uleyi kumooweloyimbolo tewonggori. Ene ngundilo tetoyi, ariya, sodedonangge, ene Tempel yamako bidodo goodoomukowonggori.

31 Pol uleyi kumoowelo tetoyi, oni gidalegado me onilo tabangonggaku mande ngu soweyolo, ngundilo etoyi, Yerusalem oni simoo bale bidodo soliyokowonggori.

32 Ngundilo tetoyi, ingolo, asa, me oni tabango koleteyingongga, ngundo sodedonangge me oni gidalega yoyolo, ko, me tabango oni gidalega nguya yoyolo, kendutelo, Pol dowoowelo goobooyingomo uwonggori. Yuda onindo me tabango ulungga koleteyingongga, ngu kenolo, me oni nguya yeyolo ngu, asa, ene Pol uleweloyingonggaku ngu yokowonggori.

33 Me onilo tabango koleteyingonggakundo tanggeyemo ombulo, Pol dowoolo, enengo keyimo me onikuno etoni, uto yanggango elaya, oowooyi sen yolo, ngundo Pol gosiyoyi! Etoni, ngundilo tetoyi, tabangonggakundo Yuda oni mande yunolo ewolo. Nga simoo nga onendo? Ndawuga tete? Elo sumoo ewolo.

34 Tabangonggakundo ngundilo sumoo yunootoni ngu, asa, ngu naluno, oni simoo bale ulungga oolengo ngu enebana manggalu tewonggori. Gidalegado ngu mande gula elo, manggalu tetoyi, sungombo ngu ene mande gula elo, manggalu tewonggori. Meno manggalu ulungga mela ma ingoweloyi tewonggori. Me onilo tabango oninggaku, ngu mandega ngu damoni ma kenolo ingowolo. Ngundilo ngulo, me onikuno ewolo. Pol yoya, yengo me onilo yano oolouyi! Elo ewolo.

35 Ngundilo etoni, ngulo ene Pol yolo, yade ya woodooyimo ooloutoyi ngu, simoo baledo yanggango yelo, Pol uleyi kumooweloyimbolo tewonggori. Ngulo ngu, me onindo Pol okoolo, koolowoolo, ya newendemo oolouwonggori.

36 Yolo, ya newendemo uwelo tetoyi, ene oni simoo bale oowooyingga meno manggalu telo, keyelolo, oololo ewonggori. Ngu oningga ngu uleyiga kumooni! Elo ewonggori.

Polndo Enengo Damoni Yuda Onino Yootunolo Ewolo

37-38 Me onindo Pol yolo, enengo ya newendemo uwelo tetoyi, ngu naluno, Polndo me onilo tabangonggakuno ewolo. No mete mande gula geno sumoo ewe? Etoni, me onilo tabangonggakundo gumi ewolo. Ge Girik mande ingoote? Nondo ngu ge Igip onilo ingooteno. Kuli gedo oni ulungga oolengo, 4,000, ngu yoyolo, mela oo sobosobo ulungga oniya ebe ulewelo, ye oni kini melako nguno oolouwonggoku, ge ngundo bine? Sumoo ewolo.

39 Ngundilo sumoo etoni, asa, Polndo mande gumi ewolo. Kini, no Yuda oni. Endene oowooyi Tarsas, ngu Silisiya melako. Nolo ende ngu oowooyi bingamidodo. No geno oo gulalo sumoo ewelo. No mete simoo bale nga mande yunowe? Elo sumoo ewolo.

40 Etoni, me onilo tabango oninggakundo gumi ewolo. Yo, mete mande e! Etoni, ngulo Pol woodoo sanganimo dikalo, ngunonggo kandeyi simoo baleno okoololuwolo. Ngundilo tetoni, oni bidodo nenetewonggori. Polndo Yuda onilo mande Hiburu ngunonggo ewolo.

22

1 Polndo ngandilo ewolo. Ye konebane awanamone, ye ingoyi! No yengo
mande ngu gumi ewelo ewolo.
2 Polndo Yuda onilo mandenonggo etoni, ene Hiburu mande ngu ingolo,
nenetelo oluwonggori.
3 Ngundilo tetoyi, asa, Polndo ewolo. No Yuda oni. Namonembo
Tarsas ende Silisiya melako yomoonelowolo. Ene no nga endemo ngano
ootookoolo, ulungga tewolo. No oo etuneloyingo oni, Gameliyelno Skul telo,
ingondudu yowono. Ene noolengo osisambanimbolo mamana mande ngu
gome gome etunelowolo. Ngundilo ngulo, no Anut keyolo, ngulo damoni
nguno no yanggango yeteno. Yendo Anut keyowelo, ataga yanggango
yetenggoku ngandilo.
4 No nguya ngundilo oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, no ngu
yombuliyelowono. Simoo bale nguya no yulewe kumoowelo nguya tewono.
No uto yanggango (sen), ngundo gosiyelolo, yoyolo, ya biyomimo nguya
yoyewono.
5 Woolo yeyingo onilo tabango, simoo balelo mande wilikoyingo tabango
oniku, ngundo etoyi, ye ingowanggoku, ene nguya ingootenggoku, ngulo
ene no so uyi nakangolo nunowonggori. Nunootoyi, Yuda dobooguline
Damaskas endemo oolootenggoku, no ngu yoyowelo Damaskas uwelo
oolouwono. Oni Damaskasno oodooye, Yesusno nowoondoyemo hamoo
teyingomu, ngu yoyolo, ya biyomimo yoyewelo, ngulo no oolouwono. No
ngu oni simoo bale ngu yoyowelo oololo, Yerusalem ngano mayelo, nguno
enengo biyomiye ngulo ogingoyingo yoyi, elo oolouwono.

Polndo Enengo Newende Hamoo Teyingo, Ngulo Damoni Wesiyolo Ewolo (Aposel 9:3-19; 26:12-18)

6 Polndo mande gula ewolo. No yade yade oololo, Damaskas namoko
tetoowe, sa kewoolo sambolo ngundilo nguno, asa, sodedonangge solu
gula ulungga Sambononggo no moondene omukumundoone himi oolengo
nunowolo.
7 Ene ngundilo tetoni, no melako solelo welewonowo. Ngundilo tetoowe,
manggowo gula ngu solungga ngunonggo tunootelo, noya ewolo. Sol, Sol,
ge ndatelo telo, ngulo ge no yombulineloote?
8 Etoni ngu, nondo mande gumi ngandilo ewono. Oo Sembuli Ulungga,
ge onendo? Etoowe, enebana gumi ewolo. No Yesus Nasaret oni. Ge no
yombulinelowelo, ko telo, endeyooteku ngu! Elo ewolo.
9 Ngundilo etoni ngu, oni noya oolouwootomu ngu, ene solu ngu kenolo,
ene oni manggowooga noya mande eyingongga ngu, ene ma ingowonggori.
10 Oo Bidodo Sembulimo, no ndatelo tewano? Etoowe, Oo Bidodo Sembuli,
ngundo noya gumi ewolo. Ge ootookooya, Damaskas u! Ngu endemo nguno,
oni gulado geno ewaku, nondo oo bidodo gedo telo ewonoku, ngu etoningga,
ngu nangge te! Elo ewolo.
11 Ene ngundilo etoni ngu, ngu solungga ngu ngundilo teloodoni, no
mela oo ma kenoweloyi tewonowo. Ngulo ngu, oni noya oolouwootomuku,
ngundo no kandene dowoolo, noyolo, Damaskas uwonggori.
12 Oni gula no neyowelo nguno oluwoku, ngu oowooyi Ananayiyas.
Ene mamana mande gome keyoyingo oni. Yuda oni Damaskas endemo
oolootenggoku, ngundo eneya oni gomelo etenggo.
13 Ngu oningga ngundo nono mayelo, tanggenemo dikalo, noya ewolo. Sol
doboone, doongengge ngu mete himi yetoningga, doongeteya, mela keno!

Elo ewolo. Ngu nalunggano nguno nangge, doongene mete tetoni, no ene gome kenowonowo.
14 Doongene mete tetoni ngu, enendo ewolo. Noolengo osisambanayimbolo Anut, ngundo ge goyowelo sunggi yewolo. Ge nguno ngu, ge ene ingootoyi, hamoo tetoningga; ge nguno enengo ingonduduni nguya ingolo; ge oni nenengo Yesus ngu kenowaku, manggowoobo mande etoningga, ngu komo gome ingo!
15 Ge enengo mandeni yootunolo ewa. Ge komo simoo bale bidodomo oo kenolo, mande ingowonoku, ngu etoyi ingowanggo.
16 Ene ge ataga oo ndawuga sobowoote? Ge ootookooya, Sono (kundingiyimbo) sonowoo! Ge enengo oowooyimbolo meno etoyi ngu, Anutndo gengo mbumbuwa biyomingga, ngu sonowootoni toongewalo ewolo.

Anutndo Pol Suleyootoni, Oni Sowe Gidalega Yuda Oni Kini, Nguno Toongewolo

17 Polndo mande gula ewolo. Kootusina, no Yerusalemno ko ombulo, no goobooyingo yano (Tempelno) yemboongelo oodego, no oo gaboya gaboya gula kenoyingo ngundilo tewono.
18 Nguno ngu, no Oo Bidodo Sembuli no kenootoowe, enendo nonolo ewolo. Sodedonangge, ge Yerusalem ende yokoya toonge! Ge ngano nolo mandene wesiyolo ewaku ngu, ene ge manggoge ma ingowanggolo ewolo.
19 Ene ngundilo etoni ngu, nondo gumi eteno. Oo Sembuli, enengombo ingootenggo. Kuli no goobooyingo ya bidodomo oololo, oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, no yoyolo, ya biyomimo yoyelo, no ene yutolo gisaluyelowonowo.
20 Kuli Stiwen ngu uleyi kumooyingo ngu, no ngulo nowoondone nguya metelo ingowono. Nondo ngu oni Stiwen uleyingomu, ngulo dokikilo nenggulo ngu sobowooyunolo oodoowe, ene Stiwen uleyi kumooyingolo ewolo.
21 No ngundilo etoowe ngu, asa, Oo Sembuli, ngundo noya gumi ewolo. Ge toonge! Nondo ge sowenggelootoowe, mela yowoko toongewa. Oni sowe gidalega gula gula Yuda oni kini, nguno toongewalo ewolo.

Rom Onilo Me Tabango Oninggakundo Pol Gome Sobowoowolo

22 Oni simoo baledo Pollo mande ewoku, ngu ingolo, oololo, Polndo ngundilo ewoku, Anutndo ene elo, oni sowe gidalegano enengo mandeni wesiyoya eni, elo sunggi yewolo. Polndo ngundilo etoni, asa, ngu naluno nguno, simoo baledo enengo mande wenga ngu yokowonggori. Ngu yokolo ngu, asa, simoo bale damoni telo, meno manggalu ulungga telo ewonggori. Ngu oningga ngu uleyiga kumooni! Oni ngundilomu ngu, melako ngano ma oluwelo! Ene keda nguya ma oluwa! Elo ewonggori.
23 Ene meno manggalu yanggango telo, enengo dokikilo nenggulo andandangelo, gugukakawu dolowoolo, oolongootoyi, ooletoni, ene sanggili ulungga tewonggori.
24 Ngundilo tetoyi, me onilo tabangonggakundo sodedo enengo me onino etoni, Pol yoya, enengo ya newendesina uya, Pol utoya, mande damoningga ngu ndawugalo simoo baledo Polya meno manggalu tetenggoku, ngu no damoni gome ingowelo ewolo. Mande ngu sumoo inoya ingoyi! Elo ewolo.
25 Ene ngundilo etoni ngu, asa, me onikundo Pol kandeyi yolo, de bungomo gosiyolo, gisaluboweloyimbolo tewonggori. Ngu naluno, Polndo tabangonggakuya tanggeyimo oolooteku nguya sumoo yunolo ewolo. Rom

onilo mamana mande, ngundo Rom oni ngandiya teyilo ete, bine? Ye Ng-
gawo (Koot) ma teyingomo koletelo ene ulewanggo, bine? Ngu damoningga
ngu metemi bine? Elo ewolo.
26 Ene ngundilo etoni ngu, me onilo tabangonggaku mande ngu ingolo,
ene sodedonangge oololo, enengo me onilo tabango ulunggakuno, oo ngulo
elo ewolo. Pol oningga nga ngu, ngu Rom oni nenengo! Ngulo ge ndawuga,
ene teyinowelo? Elo ewolo.
27 Ngundilo etoni, me onilo tabango ulunggakundo soliyokolo, ombulo,
Polno ewolo. Ge nono e! Ge Rom oningga, ngundi kini, bine? Etoni, Polndo
gumi ewolo. Yolo ewolo.
28 Ngundilo etoni ngu, me onilo tabango ulungga, ngundo mande gumi
ewolo. Nondo Rom oni tewelo ngu, ngulo no bobeye ulunggado uliyolo,
no Rom oni tewono. Etoni ngu, ene Polndo mande gumi ewolo. No ngu
namonembo Romno no yomooyingo! Elo ewolo.
29 Ene mande ngundilo elo yokolo ngu, asa, oni sumoo yunolo, ulewelo
teyingoku nguya, sodedonangge sosolelo yokowonggori. Me onilo tabango
ulungga oninggaku ingowolo. Pol ngu Rom oni gosiyowonggokulo, ene
nguya sosolewonggori.
30 Me onilo tabango ulunggaku, ene komo gome oolengo ingowelo.
Polndo ndawu oo biyomingga tewoku, ene ngu ingowelo. Ngundilo ngulo,
sengetoni suwoononggo, ngu Pol gosiyowonggoku, sen uto yanggango
ngu wesiyowonggo. Ene mande soweyootoyi, Anutno woolo yeyingo oni
sobosobo, simoo balelo mande wilikoyingo tabango onino toongelo ewolo.
Ye oni ngu bidodo mayeya gooboongoolo ewolo. Ene Pol yolo, ombulo, oni
tabango doongeyemo etoni dikawolo.

23

Pol Ene Yuda Onilo Mandeye Wilikoyingo Onino Mande Wesiyolo Ewolo

1 Ngu naluno ngu, Polndo mande wilikoyingo tabango oniku, gome gome
yeyondandangelo ewolo. Ye konebane, no Anut doongeyimo endeyolo
ootoolo, nenengo nowoondone ngu metemi oolengo telo, endeyolo, yade
mayelo, ataga no oo biyomi gula ma ingootenolo ewolo.
2 Polndo ngundilo etoni, Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oni
ulungga, oowooyi Ananayiyas, ngundo oni Pol tanggeyimo dikayingokuno
ewolo. Ngu manggowoomo uto mandega etekungga, ngu yokoni!
3 Ngundilo etoni, asa, Polndo ngu tabango oninggakuya sanggili ulungga
telo ewolo. Ge ngu de sosi biyomi! Kumu nomboyimbo gowege sangani
nangge metemi, ene newendemo ngu buwoo nangge! Ngulo Anutndo ge
gulewa! Ge ngano bibitelo, ge mamana mande keyolo, nolo mandene
wilikolo kenowelo, ene gengombo Moseslo mamana mande yombuliyolo,
ge no nuleyilo ete! Elo ewolo.
4 Ngundilo etoni, oni Pol tanggeyimo dikayingokundo, enengo mande
ingolo, sodedonangge gumi ewonggori. Ge mete Anutlo woolo yeyingo
onilo sobosobo oni koleteyingongga nguya mande biyomi ete, bine? Elo
ewonggori.
5 Ene mande ngundilo elo yokootoni ngu, asa, Polndo mande gumi ewolo.
Ye konebane, ene oni Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oni koleteyingo,
ngu no ma ingooteno. Anutlo mandeno ngu ete.
Gengo tabango oni nguya mande biyomi ma ewelolo ewolo. *Eksodas 22:28*
6 Polndo ngu ingowolo. Tabango oni goobooyingo ngano, oni ngu
gidalega ngu Sadusi, gidalega ngu Parisi watangga oolootenggo. Ngulo ngu,

Polndo mande wilikoyingo tabango oni negoyelowelo, ngandilo ewolo. Ye konebane, no ngu Parisi oni, ko, no ngu Parisi oni nangoye nguya. Nondo ingootenoku, ngu oni kumoolo ko ootookoowanggoku, nondo ngu mandega ngu hamoo oolengolo ingooteno. Ngulo nondo ngu mandega ngu wesiyolo etoowe, ngu damoningga, ngulo ene ataga no noyolo, Nggawono (Koot) nguno noyetenggolo ewolo.

7 Polndo ngundilo etoni ngu, asa, ngu naluno nguno, Parisi oni ngando Sadusi oni nguya sanggili tewonggori. Ngundilo telo, goobooyingonggaku toongoolo, sungo sungo tewonggori.

8 Sadusi onindo ngandilo ewonggori. Oni kumootoyi meleyelootenggoku ngu, ko ma ootookoowanggo. Elo, ko ene gidalega nguya ingowonggori. Engel oni, Yuka nguya kinilo ingootoyi, ene Parisi onindo ngu oo ngu bidodo, hamoo, elo, ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori.

9 Ngu naluno, goobooyingomo oni nowoondoye biyomi yelo, ngulo ene meno manggalu ulungga tewonggori. Mamana mande etuyeloyingo oni gidalega, ngu Parisi oni ngundo ootookoolo, dikalo, mande yanggangolo ewonggori. Noole nga oningga nga kenootetoku ngu, ene oo biyomi gula ma teyingo. Yukangga, ngundi, Engel oningga bine, nguya mande elo ingoyingolo ewonggori.

10 Ngundilo etoyi ngu, nguno enengo sanggiliyegaku yeyi, ulungga oolengo tewonggori. Ngundilo ngulo, me onilo tabango ulungga enengo koleteyingonggaku sosolelo ingowolo. Nga oni wata elayaga, ngando Pol kandeyi gide gide dowoolo, woosootoli, pitilo kumoowalo ingowolo. Ngulo, ene enengo keyimo me onikuno sodedonangge etoni, ulo, kewooloye-monggo Pol dowooya, yoya, yengo yano ooleya, ya newendemo yokoyi! Elo ewolo.

11 Yangeni suwoono, Oo Bidodo Sembuli, ngundo Pol tanggeyimo dikalo, eneno ewolo. Nowoondoge ngu komo yanggango olini! Ge nolo mandene yanggango Yerusalemno ewoku, ngundiya nangge, Romno nguya ngundilo wesiyolo ewa. Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngundilo ewolo.

Yuda Onindo Pol Uleyi Kumoowelo, Elo Mande Gosiyowonggori

12 Sengetoni suwoononggo, Yuda oni gidalega gooboongoolo, mande gulananggelo gosiyolo ewonggori. Hamoo oolengo, noole Pol uleye kumoowa. Noole Pol ma uleye kumootoni ngu, noole oowali sono ngu ma newatolo ewonggori.

13 Yuda oni mande gulanangge elo gosiyowonggoku, ngu onibi elaya ko gidalega nguya ko tewonggori.

14 Ene ngundilo telo, ngu oniku oololo, Anutno woolo yeyingo oni ngulo oni sobosobo oniku, ko, tabango oni gidalegano ewonggori. Noole mande yanggango gulanangge hamoo oolengo, elo gosiyooteto. Noole oowali sono oo ngu ma nelo ngundilo oode, oololo, Pol uleye kumootonigo, asa, ngu naluno nguno, noole ko oo newato.

15 Ngundilo ngulo, ye Yuda onilo mande wilikoyingo tabango oni komo mande soweyootoyiga, me onilo tabango koleteyingongga, nguno ooloutoningga, ngundo Pol yoya, yeno ombuni. Nguno ngu, ye mete Pollo mande damoni ko etoni ingowanggo. Noole kuli yoonenengowooto. Pol yeno ma ombutoni ngu, ngu naluno nguno, ooleko nguno, noole ene uleye kumoowalo ewonggori.

16 Ene Pol enengo kuwooyi nangonimbo ngu Yuda oni oole meyelo, Pol uleyi kumoowelo etoyi, enengo buliyiga, ngundo ingowolo. Pol buliyiga ngu ene ingolo, ngulo ene oololo, me onilo yano oololo, ya newendemo ulo,

yeyeyi Polno ewolo. Yuda onindo oole meyelo, ge gulewelo etenggoku ngu!
Elo ewolo.
17 Ene ngundilo etoni, asa, Polndo me onilo tabango oninggano ewolo.
Nga simoo kosiyiga nga yoya, me onilo tabango ulungga nguno oolouya,
ene mande gula eneno ewelolo ewolo.
18 Ngundilo etoni, ngulo me oni sobosobogakundo Pol buliyigaku yolo,
me onilo tabangonggakuno oololo ewolo. Ya biyomi oni Pol, ngundo no
sulenelootoni, nga simoo kosiyiga nga yolo, geno ombuteno. Ene mande
gula geno eweloyimbolo mayetoni, ngulo no ene yolo ombutenolo ewolo.
19 Ngundilo etoni, me onilo tabango ulungga, ngundo ngu simoo kosiyi-
gaku kandeyimo dowoolo, sungo oololo, enesu nangge telo, sumoo inolo
ewolo. Ge ndawu mandega, nono ewelo mayete? Elo ewolo.
20 Etoni, ngu simoo kosiyiga, ngundo gumi ewolo. Yuda oni mande
gulanangge, elo gosiyootenggo. Ge sumoo elo, yangeni Pol yolo, tabango
oni goobooyingomo onino uwelo, ngulo ene Pol ko sumoo inolo, enengo
mande damoni ingowelo, mande geno ngundilo sumoo gunowanggo. Ene
oo ngundilo geno ewanggoku, ene ganagelowanggo.
21 Ge enengo mande ngu ma keyowelo. Ngu oni gidalega ngu bidodo
onibi elaya ko gidalega nguya, ngu oowali bidodo ngu loogu telo ewonggori.
Ene oowali oo hamoo oolengo ma newatoku, Pol uleye kumootonigo, noole
oowali ko newatolo etenggo. Ngundilo elo, ene oole meyelo oolootenggo.
Ge nangge sobogelootenggoku, gedo yo, elo ewa bine, elo sobogelootenggolo
ewolo.
22 Ngundilo etoni, ariya, me onilo tabango elayagakundo, Pol buliyigaku
mande yanggango inolo ewolo. Ge nono mandega eteku ngu, oni gulano ma
ewelo. Ngundilo elo, ene simoo kosiyigaku suleyootoni toongewolo.

Me Onilo Tabangonggakundo Pol Oni Mela Oo Sobosobo Piliks Suleyowolo

23 Ariya, me onilo tabango ulungga koleteyingonggakundo, me oni
sobosobo elaya negoyelootoni, ombutoli ewolo. Yali me oni onibi kande
elaya 200 oni yoya; onibi kabusa ko kande elaya (70) ngu, Hos sanganimo
bibitetoyiga ngu yoya; ko, oni onibi kande elayaga (200), ngundo idi, nasa,
dowootoyi, ngu yoya, Pol yoya, Hos sanganimo yetoyiga, bibitetoningga
ngu yoya, suwoono sa nalu kandegula gidembolo namolaya, nguno Sisariya
oolouyi.
24 Ye Hos gidalega yomosiyootoyiga, Pol nguno bibitetoningga, yoya, gome
sobowooya, yadega oolouya, oni mela oo sobosobo ulungga koleteyingo
Piliksno oolouya, nguno yokoya ngu, asa, ye ko ombuyi! Elo ewolo.
25 Me onilo tabango ulungga oni koleteyingongga, ngundo enengo me
onindo, elo yokolo ngu, ene so uyi ngandilo nakangowolo.
26 No Koloodiyas Lasiyas, nondo nga mandega nga oni ulungga oni mela
oo sobosobo ulungga Pilikslo nakangooteno. Akeyo.
27 Yuda onindo nga oningga nga dowoolo, uleyi kumoowelo tetoyi, ene
nondo ingowonoku ngu, ene Rom oni. Ngundilo ngulo, noya me oniya ulo,
kandeyemonggo woosoolo yowolo.
28 No nga oningga, nga goweyimo mande etenggoku, ngulo damoni
ingowelo, ngulo no yolo, tabango onilo goobooyingomo uwono.
29 Ene no kenowonoku ngu, enengo mamana mande gidalegano ene
goweyi kingo sanggawelo ewonggori. Ene nga oningga nga goweyimo
mande biyomi gulano, noole ene uleye kumooweloyi gula ma kenowooto.
Ya biyomimo yeweloyi nguya ma kenolo ingowooto.

30 Ataga, mande gula nono mayelo etenggo. Yuda onindo mande gulanangge elo, gosiyolo etenggo. Noole tolige windoga nga oningga nga uleyi kumoowelo tetetolo ewonggori. Ngundilo ngulo, no sodedo yewe, geno oolouteku ngu, no ngu oni eneno Nggawo (Koot) mande tetenggokuno ewano. Ene mete ge doongenggemo, enengo mande ngu yootunolo ewanggo. Ge enengo mande nga oningga ngaya etenggoku, ngu damoni mete ingo! Elo ewolo. Ngundo so uyino mande ngundilo nakangowolo.
31 Ngundilo tetoni, me onindo manggowo keyolo, Pol yolo, suwoono nangge Antipatris endemo oololo welewonggori.
32 Sengetoni, me oniku yowoolengolo, enengo endemo ko ooloutoyi, oni hos sanganimo bibitewonggokundo nangge Pol yolo, Sisariya oolouwonggori.
33 Oni hos sanganimo bibiteyingoku, yade oololo, Sisariyano tunootewonggori. Ene so uyinggaku yolo, oni mela oo sobosobo ulungga koleteyingonggaku inolo, Pol nguya yolo, ombulo, koleteyingonggaku kandeyimo yewonggori.
34 Asa, oni mela oo sobosobo koleteyingonggakundo so uyi kandangelo yokolo ngu, asa, ene Pol sumoo inolo ewolo. Ge ndawu mela gidalesinanggo oningga? Elo etoni, Polndo gumi ewolo. No Silisiya onilo ewolo.
35 Ngundilo etoni, ariya, oni koleteyingonggakundo gumi ewolo. Oni geya mande gowegemo etenggoku mayetoyiga ngu, no gengo mande ingowano. Elo, Pol ngu Herodlo yano yokoya, gome sobowooya olini! Elo ewolo.

24

Yuda Onilo Tabango Oni, Ngundo Pol Nggawo (Koot) Nguno Yewonggori

1 Kootusina, nalu kandegula yokolo, Anutno woolo yeyingo ngulo sobosobo oni koleteyingo oowooyi Ananayiyas, ngundo onilo tabango oni gidalega, Yuda onilo oni gula oowooyi Tetulas, ngundo simoo balelo manggoye yolo, Nggawono (Koot) nguno mande eweloyi. Ngu oni ngu bidodo, ngundo Sisariya ulo, oni mela oo sobosobo koleteyingo nguno Pol goweyimo mande eweloyiku, ngu ewonggori.
2 Oni mela oo sobosobo koleteyingongga, ngundo Pol negongootoni ombuwolo. Asa, ngu naluno ngu, Tetulasndo Pol goweyimo mande damoni yelo ewolo. Piliks, ge oni ulungga! Ge noole hoolooweyelowoku, ngulo noole gome bibitelo oolooteto. Longgesambi ebe oo nguya kini. Gengo ingonduduge ngu metemi gome, ngulo ge noolengo hoolooweyeloyingo ngu nenengo. Oo oowooyingga bidodo kuli ende bidodomo biyomi yeyingomu, ngu tetoyi, mete temukowolo.
3 Ngundilo ngulo, noolengo nowoondonayi ngu oo ngulo geya gome mesalango ingolo, noole ese ulungga geno eteto.
4 Ene nondo ge ma gosigelowano. No geno mande bodaga ewelo. Gengo sumangengga ngunonggo noolengo mande ootuwoo bodaga nga mete ingo!
5 Noole nga oningga nga kenootetoku, ngu ene mandeni damoni biyomi ulungga yeni tunootete. Ene mela bidodomo, Yudalo oni nowoondoye yokutuwootoni, bulibali ingolo, sanggili telo, ebe uleweloyimbolo tewonggori. Ene Yuda oni noole oni wesowoolo, gidalega oowooye Nasaretlo etenggo, ngulo tabango.
6 Ene goobooyingo ya (Tempel) ngu sugabo teyinowelo nguya tete. Ngundilo ngulo, noolendo ngunonggo dowoowooto.
7 Ene me onilo tabango koleteyingongga, Layisiyas, ngundo ombulo, yanggango oolengo yelo, noole kandenayimonggo andangelo yowolo.

8 Ngundilo yolo, Layisiyas elo, oni gengo Nggawo (Koot) teyilo ewoku,
ngulo ene ge doongenggemo ngano mayeya eyi. Ngundilo tetoyi, gengombo
nga oningga nga sumoo inowaku ngu, ge nga oningga nga enengo mang-
gowoomo mande mande Nggawono (Koot) nguno etenggoku, ngu nenengo
ingowa. Tetulasndo ewolo.
9 Ene mande elo yokootoyi ngu, asa, Yuda oni nguya ngu oningga ngu
hooloowelo, Polya mande ebe ganagana ewonggori. Ene mande yootunolo,
nga mande nga hamoo Pollo mandelo wesiyolo, Piliksno ewonggori.

10 Ariya, ngu naluno, oni mela oo sobosobo ulungga koleteyingongga,
ngundo kandeyibo nangge Polno tewootewootewolo. Ngulo Polndo mande
damoni yelo, ngandilo ewolo. No ingooteno. Mooma oowooyingga oolengo,
ge nga oni ngalo mande wilikoyunolo ooloote. Ngulo no nenengo mande
geno wesiyolo ewanoku, nguno ngu, no nowoondone gome mesalango
oolengo telo ingooteno.
11 Ge ene sumoo yunootoyi, enengombo mande ngu etoyi, ge ngu
ngandilo ingowaku ngu, no nalu kande elaya kegidembolo elaya yokolo,
no Yerusalemno tunootewonoku, ngulo no Anutno yambo mande tewelo
oolewono.
12 No goobooyingo ya (Tempel) newendemo oluwonoku, nguno nondo oni
gulaya longgeyootoole, Yuda onindo ma yeyowonggori. No simoo balelo
goobooyingo ya (Tempel) newendemo ngu yombuliyootoowe, ene no ma
neyowonggori. Ende newendemo nguya, no oo gula ma yombuliyowono.
Hamoo oolengo kini!
13 Nga mandega noya etenggokungga nga, ngu damoni gula nenengo
oolengo ma yootunolo etoyi, ngulo ge hamoo elo, ma ingowaku ngu!
14 Ene no nga mande nga gula geno yootunolo ewelo. Nga mandega
enengombo etenggo. No Yesusno nowoondone hamoo telo, enengo damon-
ingga ngu hamoo no ngu keyooteno. Ngundilo etoyi, yo, hamoo no ngu
damoningga ngu keyootoowe, ene Yuda oni ene nowoondoyemo hamoo
ma tewonggori. No noolengo osisambanayembolo Anutga nguno yambo
mande ngundilo teteno. No mande bidodo mamana mandeno, ko, Anutlo
ingondudu eyingo onindo nakangoyingomu, ngu bidodo keyolo, telo, no
ngulo nowoondonemo hamoo telo, ko teteno.
15 No Anutno nowoondonemo hamoo tetoni, ngunonggo Anut
sobowootoowe, oni kumooyingomu yokutuyelootoni, keda oluweloyi,
ngulo no sobowooteno. Yo, oni nenengo, ko, oni biyomimu nguya Anutndo
melenonggo yokutuyelowa. Yuda oni enengo nguya oo ngu sobowootenggo.
16 Ngulo no nalu bidodomo, nowoondone gome tunoo oolengo in-
gootenoku, Anut doongeyimo, ko, simoo bale doongeyemo nguya nenengo
oolengo biyomi ngulo kini.

17 No kuli mooma gidalega ende gidalegano oluwono. Kootusina, no
dobooguline oowalilo kumootenggoku ngulo ingolo, no beye oo ngu yolo,
hoolooweyelowelo ko mayewono. No Anutno kingo eseteweloyi, ngulo
beyeni nguya yolo mayewono.
18 Mayelo, no ngu koyi tewono. Ngulo no nenengo damonine ngu
tetoowega, mete mesalango teni, elo, ngulo no goobooyingo ya (Tempel)
newendemo oodoowe, ene nguno neyowonggo. Oni simoo bale ulungga
noya ma oluwonggori. Nguno oni gulano alimbosi oo gula ma tewono.
19 Ene Yuda oni Esiyano oolootenggoku, ngundo mayelo, ene noya mande
moole tetoningga ngu, ene mete ngano mayeya, ge doongenggemo ngano
noya mande ngu eyi.

20 Ene kinitetoningga ngu, ariya, nga oni ngando ene komo nondo
oo biyomingga tewonoku ngu, nenengo oolengo neyowonggoku ngu, no
tabango oni goobooyingomo tabango oni doongeyemo dikawonoku, ngulo
geno eyi.
21 Ene no mande gulanangge, kuli no ene kewooloyemo dikalo, no
ngandilo manggalu tewono. No Anutlo nowoondonemo hamoo tetenoku,
ngu Anutndo oni kumooyingomu yokutuyelowaku, ngungga ngulo nangge,
ene no noyolo, ye doongeyemo mayelo, etenggoku nga! Polndo ngundilolo
ewolo.
22 Ariya, Piliks ngu, ene Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo damon-
ingga ngulo mande ngu, ene gome watayi. Ngulo ene Yuda onino ewolo. Ene
komo me onilo tabango Lasiyas sobowooya oodoyiga, ene ombutoninggago,
yengo mandega nga yomosiyowatolo ewolo.
23 Elo ngu, Piliks ene ya biyomi sobosobogakuno ewolo. Ge Pol yoya, ya
biyomimo yelo ewolo. Ene ya gumi ngu ma goodoowelo. Nguno ngu, Pol
enengo dobooguliyi mayelo, Pol kenolo, oo inowelo mayetoyi ngu, loogu ma
yunowelo. Ene mete mayelo, Pol kenolo, oolo wenonootoni, ngu oo inolo
hooloowewanggolo ewolo.

Piliksndo Pol Yolo, Mooma Elaya Ya Biyomimo Yetoni Oluwolo

24 Kootusina, nalu gidalega yokolo, Piliks baleyi oowooyi Darusila nguya
ombuwoliyo. Piliks baleyi Darusila ngu Yuda balega yowolo. Ngu naluno
ngu, Piliksndo Pol negongolo, ngulo mandeni ingowelo. Polndo ewolo.
Yesus Kristus ngulo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo damoni
Piliksno wesiyolo ewolo.
25 Ngu naluno, Polndo Piliks etungolo, damoni ngandilo wesiyolo
etungowolo. Anut doongeyimo damoni nenengo oluweloyi damoningga
ngu; goweye gome sobowooweloyi damoni; ko, Anutndo kootusina wil-
ikoyeloyingo naluno Nggawo (Koot) nooleno tunooteweloyi damoni; ngu
damoni bidodo telo etungowolo. Ene oo ngandilo etungootoni ngu ingolo
ngu, ngulo ene sosolelo, Polya ewolo. Ariya, mande mete ete. Ge ataga
toonge. Kootusina nalu gula oodoni ngu, no ge ko negogelowanolo ewolo.
26 Piliks ene oo gula nguya sobowoolo oluwolo. Ene Pol sobowootoni,
Polndo beye inootoni ngu, ya biyomi yokolo toongeweloyi ngulo tewoon-
goyingo, ngulo Piliksndo sobowoote. Ngundilo ngulo, ene Pol negongootoni,
enengo yano utoni, eneya suwoo suwoo mande elo ingolo oluwolo. Ene
Polndo beye ma inoyingo.
27 Piliks ngu Yuda onilo ingonduduye ingootenggoku, ngu gome ingolo,
ngulo kootusina, mooma elaya yokolo, ene Pol solengootoni, ya biyomimo
oluwolo. Ngu naluno nguno, Politiyas Pestas, ngundo Piliksndo ko ngu
enendo yolo, nguno ko tewolo.

25

Polndo Oni Ulungga Mela Bidodo Sobowootekungga, Ngulo Meno Ewolo

1 Pestas ngu kuli enengo Prowinsno ombulo, ene nalu kabusa Sisariyano
oode, ene ko Yerusalemno ombuwolo.
2 Ngu naluno, Anutno woolo yeyingo kundingiyi onilo sobosobo oniku,
Yuda tabango oni ululu, ngundo Pestasno oololo, Polya mande gidalega
goweyi sanggawelo ewonggori.
3 Tabango onikundo Pestasya ewonggori. Ge komo noole
hoolooweyeloya, Pol oningga ngu etooga, Yerusalem ngano ko ombunilo
ewonggori. Ndawugalo ngulo, ene ngundilo etenggoku, ngu ngandilo: Pol

ngu Nggawono (Koot) nguno ma ombuyingo, ngu naluno, noole tolige oole meyelo, Pol uleyi kumoowelo elo, ngundo ngundilo gosiyolo etenggo.
4 Ngundilo etoyi, Pestasndo enengo mande ngu gumi ewolo. Pol ngu Sisariya ya biyomi nguno ooloote. Nalu bodaga nangge, no ngano yokolo, no Sisariya ko oolouwano.
5 Ngundilo ngulo, yengo tabango oni, ngundo nododo oolouwato. Ngu oni ngundo Pol damoni biyomi gula tetoni ngu, asa, ene mete nguno Nggawo (Koot) tewanggolo ewolo.
6 Pestas eneya oode, nalu kandegula gidembolo kabusa bine, ngundi kande elaya yokolo, asa, ene Sisariya ko oolouwolo. Sengetoni suwoononggo, ene mande wilikoweloyi musiyomo nguno, ene bibitewolo. Ngundo Pol yoya ombuyilo ewolo.
7 Pol ngu ombutoni, Yuda oni Yerusalemnonggo mayewonggokundo, Pol tanggeyimo dikawonggori. Ngundilo dikalo, mande mande oowooyingga eneno sanggawelo ewonggori. Ene Polndo oo biyomi tewoku, ngu tunoo yootunolo, Pestasno eweloyi, ereremo kini.
8 Asa, Polndo mande gowenemo sanggawelo etenggoku, ngu gumi Pestasno ngandilo ewolo. No oo biyomi gula Yuda onilo mamana mande nguno ma teyingo. Tempel yano nguya kini. Oni ulungga Rom mela bidodo sobosobo koleteyingo, oowooyi Sisa, nguno nguya biyomi gula ma tewono. Ngu bidodo kini! Elo ewolo.
9 Ngundilo etoni, ene Pestasndo, Yuda onilo mande kuli ewonggoku, ngu ingolo, ngulo ene Polno sumoo ewolo. Ge mete Yerusalem oolouwa? Ngu mete tetoni ngu, ariya, no mete Yerusalemno gengo mande gowege sanggawelo ewonggoku, ngu ingowanolo ewolo.
10 Ngundilo sumoo etoni, ene Polndo mande gumi ewolo. Nga yangga nga, ataga no dikatenoku nga ngu Gabmando mande wilikoweloyi ngulo ya. Nga yangga ngano nangge Nggawo (Koot) telo, noole mande ingoweloyi. Ge kuli ingoote. No Yuda onilo oo gula ma yombuliyowono.
11 Ene no oo biyomi gula tetoowe ngu, ngulo nuleyi kumooweloyi ngu, asa, ene mete nuleyi kumoowano. Ene nga mandega noya Nggawo (Koot) tetenggokungga nga, ngu hamoo mande kinitetoningga ngu, ariya, oni gulado no noyolo ene yunoweloyi, nguya kini. No Rom mela sobosobo koleteyingo, oowooyi Sisa, ngulo etoowe, mayetoni, ngundo nolo mande nga kenowaku ngu! Elo ewolo.
12 Ngundilo ngulo, Pestas ene tabango oni goobooyingomo oniya mande mande elo gosiyolo ingolo, Polya gumi ewolo. Ge oni mande wilikoweloyi onilo meno ewelo eteku ngu, ngundo gengo mande nga ingoni, ariya, mete ge Sisano nguno oolou! Ewolo.

Pestasndo Pollo Mela Agripa Oni Koleteyingongga, Ngu Sumoo Inowolo

13 Nalu gidalega yokolo, mela oo bidodo sobosobo koleteyingo oni, oowooyi Agripa, ene kuwooyi oowooyi Bernis elagado, Pestas kenolo, kandeye dowoowelo Sisariyano mayewoliyo.
14 Agripa elaga Sisariyano nalu oowooyingga oluwoliyo. Ngundilo ngulo, Pestas Pollo mande ngu Agripano ewolo. Oni gula ngano oode, kuli ene Piliksndo yolo, ya biyomimo ngano yetoni ooloote.
15 Kulimi, no Yerusalemno oodoowe ngu, nguno Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oniku nguya, Yuda onilo tabango oni, ngundo goweyimo mande sanggawelo elo, nguno uleyi kumooweloyimbolo sunggi yelo, no sumoo nunowonggori.

16 Ngundilo sumoo nunootoyi, asa, nondo enengo mande ngu gumi
ngandilo ewono. Noole Rom onilo damoni ngu oni gula kingo ogingoyingo,
ko kowuli ma inoweloyi. Oni ene mandedodo ngundo nangge oningga
eneya Nggawo (Koot) mande sanggawelo tetenggoku, ngu doongeyemo
dikawolo. Dikatoni, noole komo musiyo inootooye, ene eneya mande
etenggoku, ngu gumi ewolo.

17 Ngulo ngu, ene noya ngano ombulo ngu, no pelungga ma teyingo. Kini,
ombulo, weleyingomu sengetoni, no Nggawo (Koot) yano bibitelo ewono.
Ngu oningga ngu yoya ombuyi, elo etoowe, yolo ombuwolo.
18 Oni ene Nggawo (Koot) nguno dikalo, ene mande eneno mande sang-
gawelo eyingomu, ngu mande nenengo gula kini, ko, mande biyomi gula
nguya kini. Ngundilo ngulo, ene mande gulano Nggawo (Koot) inoweloyi
nguya kini.
19 Ene enengo yambo mande ngulo ko oni kuli kumooyingomu, ngu
oowooyi Yesus ngulo mande ewolo. Ene Polndo ewolo. Ngu oningga ngu
ko keda oolootelo ewolo.
20 No ngundilo mande ngu ingolo, ene no ngu wilikolo eweloyi, ereremo
kini. Ngundilo ngulo, nondo Pol sumoo inowono. Ge mete Yerusalemno
ko ooloutoyi, ngu naluno nguno, nondo Nggawono (Koot) nguno gengo
mandega nga ingowano, bine?
21 No ngundilo etoowe, Polndo mande gumi ewolo. No ngano oodoowega,
nganonggo sulenelootoyi, Rom endemo oolouwano. Nguno ngu, mela
bidodomo koleteyingo oni Sisa, ngundo nolo mande ngu yomosiyowa.
Etoni, ngundilo ngulo, nondo yokootoowe, ene ya biyomimo oode, nalu
gulano, nondo ene elo suleyootoowe, Sisano toongewalo ewolo.
22 Ngundilo elo yokootoni ngu, Agripando Pestasno mande gumi ewolo.
Nondo nenengombo ngu oningga ngulo mandeni ingowano. Etoni, Pestas-
ndo gumi ewolo. Yo, mete. Yangeninggago, ngu ingo! Elo ewolo.

23 Ngundilo telo, sengetoni suwoononggo, Agripa Bernis elaga Nggawono
(Koot) nguno ombuwelo tetoli ngu, asa, ngu naluno nguno, oni bidodo
dikalo, ngulo oowooyali bingami elo yunootoyi, goobooyingo yano uwoliyo.
Utoli, ariya, me onilo tabango bidodo, ngu ende ngulo tabango oni ululu,
ngu bidodo elayaga ngu keyelolo, goobooyingo yano uwonggori. Ngu
naluno ngu, Pestasndo etoni, Pol yolo, ombulo, ngu yano uwonggori.
24 Pestasndo ewolo. Oni ulungga Agripa, ye oni nooledodo oolootetoku
nga, ye bidodo nga oningga nga kenoyi! Yuda oni simoo bale Yerusalemno
ngu, ko, Sisariyano ngano oolootenggoku nguya, ene no doongenemo
Nggawo (Koot) inowonggo. Ene meno manggalu telo ewonggori. Ge komo
ngu oningga utooga kumooni, ene keda ma oluwalo ewonggori.
25 Ene nondo kenootoowe ngu, ene oo biyomi gula ma teyingo. Ene
oo ngundilo ngulo, uleyi kumooweloyi nguya kini. Enengombo ngu
Sisa Agastas enengo mandeni ingonilo ewolo. Ngundilo ngulo, no ene
suleyootoowe, Romno toongewalo ewono.
26 Ene no mande damoni gula ma kenolo, ngulo no ngu mandega ngu
nakangolo, ngudodo suleyootoowe, noolengo ulungga Sisa nguno oolouwa.
Ngulo ngu, oni ulungga Agripa no nga oningga nga yolo, geno ombuteno. Ye
bidodo doongeyemo ombuteku ngu, noole enengo mandeni mete ingowato.
No nguno mande damoni gidalega kenowelo ngulo nakangowano.
27 Nondo ya biyomimo oni gula mandeni Nggawo (Koot) teweloyi mande
kini kingo suleyootoowe, toongeweloyi ngu, no ingootoowe, ngu nenengo
kinilo ewolo.

26

Polndo Agripano Mande Wesiyolo Ewolo

1 Ngu naluno, oni ulungga Agripando Polno ewolo. Ariya, mete gengo mande ngu e! Etoni, asa, Polndo kandeyi okoolo, enengo mande ngu ngandilo ewolo.

2 Oni ulungga Agripa, no oni oni telo, no mete nga dikatenoku, no nenengo mande nga ge doongenggemo wesiyolo ewano. Yuda onindo noya mande gowene kingo sanggawelo elo tetenggoku, ngulo no ataga ngu gumi ngandilo ewano.

3 Ge ngu noolengo Yuda onilo damoninayi, ko, noolengo ingondudunayi sungo sungo teweloyi damoningga ngu, ge komo gome ingoote. Ngundilo ngulo, no geno sumoo sumoo etenoku, ge nolo mandene ingolo, ge sodedo ma sulengge kiniyewelo.

4 Kulimi, no Silisiya melako oluwonokuno, no bodaganonggo ombulo, ataga nga, ngu naluno no nenengo onidodo Yerusalemno oluwonokuno nguno ngu kewooloyemo ngu, damonine ngu Yuda oni simoo bale ngu ene bidodo ingootenggo.

5 Ene kuli no ingootenggo. Ene ngu mande ngu ewelo ngu, ene mete ewanggo. No kuli Parisi onilo damoniye keyowono. Parisi oni, ngundo Yuda onilo yambo mande teweloyi damoningga ngu bidodo keyowono. Yo, enengo yambo mande teweloyi damoningga ngu noole Yuda onindo yambo mande tetetoku damoningga ngu dagalo, ene yanggango.

6 Ataga, no nga Nggawono (Koot) nguno dikatenoku nga, ngulo damoni ngandilo. No Anutndo noolengo osisambanayimo oni kumooyingo ko yokutuyeloweloyi mande elo gosiyoyingo, ngulo nowoondonemo hamoo tetoni, ngu sobowooteno. Ngulo ngu, no ataga Nggawono (Koot) nguno oolootenoku nga!

7 Noolengo oni sowe kande elaya kegidembolo elaya (12) ngundo suwoo sa bidodo, nga Anutga ngano yambo mande telo oluwonggo. Ene ngulo nowoondoyemo hamoo tetoni, ene ngu ooga ngu nangge sobowoolo oluwonggo. Oo Agripa, oni ulungga, no nguya nowoondonemo ngu ooga ngulo hamoo tetoni, no ngu sobowooteno. Ngu damoningga nguno, Yuda onindo noya mande elo, noyolo, Nggawono (Koot) nguno noyetenggoku nga!

8 Ndatelo telo, ye oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo Anutndo oni kumooyingomu ngu yokutuyelootoni, ko keda ootookoowanggo?

9 Kuli, nondo nguya no oo oowooyingga telo, nguno Yesus Nasaret oningga oowooyi wongoowega unilo tewono.

10 No Yerusalemno ngundilo tewono. No Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo onikundo ngu ko ngu nondo teweloyilo sunggi yeyunowonggori. Ngulo no Yesuslo oni simoo bale oowooyingga yoyolo, ya biyomimo yoyewono. Oni gidalega yuleyi kumoowelo etoyi ngu, no nguya mete yuleyilo ewono.

11 Yo, nalu oowooyingga yambo ya bidodomo oololo, ngu newendemo ulo, nguno oni kowuli yunowono. No suleyelootoowe, oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingomu yeningga ngu Yesuslo oowooyi ngu biyomi eya yokoyilo ewono. No eneya sanggili biyomi telo, ngulo no oni simoo bale yoyolo, kowuli yunoweloyimbolo tewono. Ngundilo nangge, nondo ende yowoko nguno nguya ko ngundilo nangge telo toongeyingolo ewono.

Pol Enengombo Yesusno Newendemo Hamoo Teyingo, Ngulo Damoni Wesiyolo Ewolo

(Aposel 9:3-19; 22:6-16)

12 Polndo mande gula ewolo. Yo, ngundilo telo, no ko ngu Anutno
woolo yeyingo onilo sobosobo oniku, ngundo no sunggi yenunolo so uyi
nunootoyi, ngulo no yolo Damaskas oololo, Yesus keyimo oniku yombu-
liyeloweloyimbolo oolouwono.
13 Oni ulungga, sa nalu kewoolo nguno Sambononggo solu gula no
gowenemo delo ombutoni kenowono. Ene solu ulungga oolengo sa dagalo
ulungga oolewolo. Ngundilo telo, nono ombulo, ngunonggo noya oni
oolouwootomu nguya himi yunowolo.
14 Noole bidodo melako ulo, wetolo, omukumundoonayi wiliyowooto. No
manggowo gula ingootoowe, Hiburu mandenonggo noya ngandilo ewolo.
Sol, Sol, ge ndawugalo no yombulineloote? Ge oo kuningo ngu kenggebo
utoya ngu, gengombo ogingoyingo yo! Elo ewolo.
15 Ngundilo etoni, nondo sumoo ewono. Oo Bidodo Sembuli, ge onendo?
Etoowe, Oo Bidodo Sembuli ngundo gumi ewolo. No Yesus. Ge no
yombulinelolo, endeyooteku ngu!
16 Ene ge ootookooya, kenggebo mela wongooya dika! No gedo kongga
telo endeyooteku, ngulo geno ombuteno. No ge goyolo sunggi yetoowe,
nolo kone ngu teya, ngunonggo ge mande damonine kenowoku, ngu bidodo
wesiyoya, eya endeyo. Ngundilo elo, ngulo no geno ombuteno. Oo gidalega
nguya kootusina, no ge etunggelowano.
17 No gengo doboogulige, ko, oni sowe gidalega Yuda oni kini, kandeye-
monggo andangelo goyowolo. No sulenggelootoowe, oni sowe gidalega
Yuda oni kini nguno oolouwa.
18 Nondo ge sulenggelootoowe, oni sungo ngu doongeye himi yetoni
doongetewanggo. Ngundilo tetoyi, ene ooleliko oolootenggoku ngu yokolo,
ene yowoolengolo, himimo ombuwanggo. Ene Setanlo yanggango ngu
yokoya, yowoolengoya, Anutno oolouyi. Ngundilo tetoyi, nondo enengo
mbumbuwa ngu andangetoowe uwa. No ene goweyemo sunggi yetoowe,
simoo bale ene nolo nowoondoyemo hamoo telo, ene kundingiyi tunoote-
wanggolo ewolo.
19 Polndo mande gula ewolo. Ariya, Oni Ulungga Agripa, no Sambononggo
oo gaboya gaboya ngandilo etunelootoni, kenolo, ngulo no manggowo ma
toongoowono.
20 No koletelo enengo mandeni Damaskas ende ngulo oni simoo bale,
nguno wesiyolo ewono. Kootusina, no Yerusalem endemo oni simoo bale,
Yudiya onilo ende ngu bidodomo nguya, ko, oni sowe gidalega Yuda oni kini,
nguno nguya no mande ngandilo wesiyolo ewono. Ye komo nowoondoye
hamoo yowoolengoya, Anutno oolouyi. Ye Anutno nowoondoye yowoolen-
goya oni nenengo tunootetoyi ngu, ariya, yengo endeyoweloyi damoningga
ngu nguya, simoo bale doongeyemo, ngu nomboyi nenengo tunooteyi.
21 No ngundilo etoowe, ngu damoni damoningga ngulo nangge, Yuda
onilo goobooyingo yano ene nodowoolo, nuleyi kumoowelo tewonggo.
22 Ene Anutndo no hooloowenelolo, yade ombulo, ataga nga. Ngundilo
ngulo, no nga dikatenoku nga! Ngulo ngu, no enengo mandeni wesiyolo,
oni bingamiye kinimo, ko, oni bingamiyedodomo nguya etenoku nga! No
mande sungo gula ma eteno. Kini, kulimi, Moses, Anutlo ingondudu eyingo
onindo nga mandega kootusina oo tunooteweloyi ewonggoku, no nguya ngu
nangge eteno.
23 Kulimi, Moses, ko, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo ngandilo
ewonggori. Kootusina, Kristus ngu, ene komo ogingoyingo koolowoolo
kumoowa. Ene mele yokolo, oni simoo bale bidodo koletelo, ko keda
ootookoowa. Ene Yuda oni simoo bale, sowe gidalega Yuda oni kini nguno

ombulo, enengo Mande Keda Mesalango wesiyolo, elo ko yoyoweloyimbolo ombuwolo. Ene solu himi ngundilo noole enengo oole etuyelowololo ewolo.

24 Polndo mande eloodoni, ngu naluno ngu, Pestasndo Pollo mande toongoolo, manggalu telo ewolo. Pol ge mboolombo goyoote! Ge Skul oowooyingga yelo, ingondudu ulungga telo, ingonduduge ulungga oolengo ngundo goyeni wenonoote! Elo ewolo.

25 Ngundilo meno manggalu tetoni, asa, Polndo gumi ewolo. Pestas oni ulungga, no mboolombo ma noyowonggori. No hamoo mande elo, no hamoo nenengo ingondudu telo, etenoku ngu!

26 Oni ulungga Agripa, gedo nga oo nga bidodo kuli ingomukoote. Ngundilo ngulo, nondo ngu wesiyolo, geno etenoku ngulo no ma sosoleteno. No ingooteno. Nga mande oo nga bidodo ngu gengo sodege, doongengge, ngu ma dagate. Kini, ge ingooteku, ngulo no ngundilo etenoku, ndawugalo ngulo, nga oo nga ma kombitelo, tunooteyingo.

27 Oni ulungga Agripa, ge bine Anutlo ingondudu eyingo onilo mande, ngulo nowoondogemo hamoo ingoote? No kuli ingooteno. Ngu ge nowoondogemo hamoo tetelo ewolo.

28 Ngundilo etoni, asa, Agripando Polya kootuyisina mande gumi ewolo. Nalu ootuwoo bodaga ngano, ge mete ingolo noyeyi, Kristen tewano, bine? Elo ewolo.

29 Ngundilo sumoo yunolo etoni, Polndo mande gumi ewolo. Nalu ootuwoomo, ngundi, nalu pelunggano nguya, no ngulo ma ingooteno. Ene no Anutno ngandilo yemboongetoowe, enendo mete ge, ko, oni bidodo ngano nguya nga mandega nga etoowe ingootenggoku, Anutndo hoolooweyelootoni, ene Yesusno nowoondoye, no nowoondone ngundilo, hamoo tewanggo. Ene no Anutno ma yemboongetoowe, ene sen no nunoyingo ngundilo ye ma yunowalo ewolo.

30 Polndo ngundilo etoni ngu, ariya, ngu naluno, Agripando, Gabman Pestas, Bernis nguya, oni mela oo sobosobo oni eneya bibitelo oluwonggoku ngu, ngu nguya ootookoowonggori.

31 Ene ootookoolo, endesina oolewelo oolelo, enengo nangge mande mande elo, ingolo ewonggori. Nga oningga nga ngu, ene oo biyomi gula ma teyingo, ngulo ene uleyi kumooweloyi kini, ko, ene ya biyomimo oluweloyi nguya kinilo ewonggori.

32 Ene ngundilo ingolo, etoyi ngu, asa, Agripando Pestasno gumi ewolo. Nga oningga nga ngu, ene mela bidodo sobosobo ulungga Sisa enengo mande ingowelo ngu, ngulo ge mete ene ma yokootoyi toongewelolo ewolo.

27

Ene Pol Yolo, Wanggo Sanganimo Yetoyi, Rom Melako Oolouweloyimbolo

1 Ene kuli mande elo gosiyolo yokootoyi, noole Itali melako Rom endemo oolouweloyi, ngulo elo, ya biyomimo oni gidalega Poldodo suleyelootoyi, Rom oolouweloyimbolo. Enendo me onilo tabango oowooyi Yuliyas, noole ngu kandeyemo yoyetoyi, ngundo yoyolo oolouweloyimbolo. Ngu me onilo tabango, enendo me oni onibi kandegula (100) sobosobo oluwolo. Yuliyas me oni yanggango oowooyidodo, ngundo ngu me oni gidalega oowooyidodo ngulomu gula, ngundo Sisalo ya oo bidodo sobowoowolo.

2 Ngu naluno, noole ngu Adaramitiyam ende ngulo wanggo ngu sanganimo oolewooto. Ngu wanggoga ngu Esiya melako wanggo uteku, nguno uwelo oolouwonggori. Asa, noole ooloutooye, Aristakas oningga

ngu Tesalonayika ende oni, melani ngu Masedoniya, ngundo nooledodo
wanggono oolelo oolouwooto.
3 Sengetoni suwoononggo, noole yade oololo, Sayidon endemo wanggo
gosiyowooto. Yuliyasndo damoni metemi Polno elo tetoni, ngulo ene Polndo
mete ngu endemo uya, dobooguliyi yeyonilo ewolo. Ngunonggo ene oolo
wenonootoni ngu, enengo dobooguliyibo inowonggori.
4 Asa, noole Sayidon ende yokolo, ootookoolo, ooloutooye, doogo ulung-
gado wanggo wenggelemoowolo. Wenggelemootoni, ngulo noole Sayiparas
meladoni, ngu kootusina oolouwooto.
5 Ariya, noole yade oololo, Silisiya mela, Pampiliya mela ngulo wendeyi
ngu kewoolokuli toongoolo oolouwooto. Noole yade oololo, Mayira ende
Lisiya melako nguno tunootewootowo.
6 Ngu endemo nguno ulo, me onilo tabangonggaku wanggo gula
kenootoni, ngu wanggoga ngu Alekisandiriyanonggo, ene Itali melako
oolouwelo tewolo. Ngulo ngu, ngundo noole yoyolo, wanggono oole-
wootowo.
7 Ariya, noole ngu wanggoga nguwoole oolengo yade yade oololo, nalu
gidalega nguno kinitewolo. Ene ko yanggango teloodoyi, noole yade yade
oololo, Nayidas mela namoko tunootewootowo. Ngu naluno nguno, doogo
yanggango ulungga ootookoolo, ngundo noole nenengo toongeweloyigaku
ngu gosiyelootoni, ngulo noole gulasinanggo sawooto. Ngundilo ngulo,
noole yade yade oololo, Krit meladoni ngu kootusina, Salomon ende ngulo
mela sosowoo ngu namoko oolouwootowo.
8 Ene ko yanggango oolengo telo, noole Krit wendeyi ngu dabemiwoole
oolouwooto. Kootusina, noole musiyo gula ngu wendeyi kandeyi musiyo
gome, wanggo nguno gome oluweloyi. Ngu musiyonggano ngu Lasiya ende
ngu namoko.
9 Doogobo wendeyi yeni biyomi yetoni, ngulo nalu oowooyingga ngu
noole kuli yokowolo. Yuda onindo oowali sunggi yeyingomu, ngu nalu
kundingiyi ngu kuli kinitewolo. Ngundilo kinitetoni ngu, asa, Yuda oni
bidodo ene gome watayi. Wendeyi biyomi oolengo yeteku naluno, nguno
ngu, wendeyino endeyoweloyi nalu kinilo ingowonggori. Ngundilo ngulo,
Polndo mande yanggango yunololo ewolo.
10 Ye ingondale teyi! Ataga ngu wendeyino doogo ulungga tunooteyingo
nalu. Noole ataga oololo ngu, asa, noole kowuli kenowato. No kuli
ingooteno. Noole oololo ngu, asa, wanggo, oo sitowi, noolengo nguya
oonatewatolo ewolo.
11 Ene ngundilo etoni, me onilo tabango, wanggo dowooweloyi oni
tabango, ko, wanggo ngulo tabango oni, ngu bidodo Pollo mandeni ngu
ingootoyi, ene hamoo ma teyingo.
12 Ngu musiyongga ngu doogo ulungga, ngulo wanggo oluweloyi nenengo
kini. Ngundilo ngulo, wanggono oniku bidodo mande gulanangge, elo
gosiyolo, ngu musiyongga ngu yokolo sawelolo ewonggori. Ngundilo ngulo,
ene salo, oololo, Piniks endemo oluwato. Nguno ngu, doogo ulunggano mete
oluweloyilo ewonggori. Piniks ngu Krit meladoni ngulo wendeyi kandeyiga.
Ngu musiyongga ngu doogo ulunggano kombitelo oluweloyi musiyo gome.

Doogo Ulunggado Wendeyi Yeni, Biyomi Yewolo

13 Sa utesinanggo, ngu doogo imakeyingo tunootewolo. Wanggono
oniku ngundilo kenolo ingowonggori. Ataga metemi, nga wendeyi gi-
dalesina nganonggo sawatolo ingowonggori. Ngundilo telo, ene wanggo
utoyiku, wesiyolo, yolo, ene Krit meladoni ngulo wendeyi dabemi nguwoole
oolouwonggori.

14 Nalu bodaga nangge yokolo ngu, asa, ngu naluno, sono doogo yanggango ulungga oolengo, ngu Krit meladonimonggo nguno ombuwolo.
15 Doogobo wanggo ngu yanggango oolengo wenggelemoolo, wanggo pawangolo ulo, ngulo ngu, ene nenengo toongeweloyi kini. Ngundilo tetoni, ngulo noole ngu wendeyi songgulano nguno, kingo awoongololuwootowo.
16 Ngundilo telo, doogobo wenggeleyelootoni, noole meladoni bodaga ngu oowooyi Kooda, ngu kootusina uwootowo. Noole ngundilo ulo, ko yanggango telo, wanggo bobodimu yowokolo, wanggo ulunggaku sanganimo yoyelo gosiyowonggori.
17 Wanggo bodagaku yowokolo, wanggo ulunggaku sanganimo yemukolo ngu, asa, uto yolo, ngundo wanggo ulunggakudodo gooboongoo yelo, yanggango gosiyowolo. Wanggo tabango oniku ngu elo, doogobo noolengo wanggo ngu yolo yeni, Aprika melako sakiko nguno solelo yulewa, bine, elo, ngulo ene sosoleyingo ulungga tewonggori. Ngundilo ingolo, ngulo ene wanggolo uto yanggango pelungga, ngu sosowoomo nguno Ayen kowuli ulungga oolooteku ngu yolo, wendeyi newendemo oolongootoyi, kelidi sono newendemo oolooteku, ngu dowoowolo. Ngundo kelidi dowootoni, nguno wanggoga ngu uto yanggangongga, ngundo dowootoni, kingo pawangolo, awooyelootoni oluwolo.
18 Doogobo noole yanggango biyomi yombulibaliyelootoni, ngulo noole sosoledooye sengetoni ngundilo, ene damoni yelo, sitowi dolowooyi wendeyino uwonggori.
19 Nalu kabusayi ngu kinitetoni nguno, wanggo ngulo oo nggilinggalani nguya dolowooyi wendeyino uwonggori.
20 Nalu oowooyingga oolengo, noole sa, dootu nga ma kenoyingo. Doogo ulunggado noole yombulibaliyelolo oluwootowo. Ngundilo ngulo, noole ngandilo ma ingowooto. Kootusina, mela gulano tunootewato, bine, ngundi kini bine? Kinitetoni ngu, asa, noole ngu oonatewatolo ingowootowo.
21 Nalu oowooyingga, wanggono oniku oowali ma neyingo. Ngulo ngu, Polndo ootookoolo, kewooloyemo dikalo ewolo. Ye nolo mande ingoyingo ngu, asa, Krit mela ma yokolo, ngu noole ngandilo kowuli ma kenootooye, oo sitowi nguya ma yombuliyootenggo.
22 Ene no ataga yeno eteno. Ye komo nowoondoye imakeni. Ndatelo ngulo, ye kewooloyemo ngano oni gula ma oonatewa. Kini, wanggoga nga nangge ngu oonatewaku nga!
23 Suwoono, Anutlo Engel oni, ngundo no doongenemo ombulo dikawolo. Ngu Anutga nguno nangge no yambo mande telo, no enengo ko oni telo oolooteno.
24 Ngu Engel oningga, ngundo nono ngandilo ewolo. Pol ge ma sosolewelo. Ge komo oolouya, melako oni koleteyingo, Sisa, Nggawono (Koot) nguno doongeyimo dika. Ingo! Anutndo enengo sumangeni, ngundo wanggono oni oolootenggoku, ko, ge nguya ngundo gome soboyelowalo ewolo.
25 Ngundilo ngulo, ye ma sosolewelo. No Anutno nowoondonemo hamoo, ngulo mande ewoku, ngundilo nangge, komo engge tunootewa.
26 Ene wanggoga nga, ngu yade oololo, meladoni gula ngulo kelidi sanganimo oolelo, nguno biyomi yewalo ewolo.
27 Suwoo kande elaya kegidembolo namolaya nguno, wendeyi ngundo kingo awooyelolo, yade oololo, wendeyi oowooyi Ederiyatik, nguno ngu, suwoo kewoolo oolengomo ngu wanggolo ko onindo ngu ingoyingomu, ngu meladoni gula namoko mayetetolo ingowonggori.
28 Ngundilo ngulo, ene wendeyi yowoko ngu logo yowelo. Ngundo onibi elaya (40 Mita) logowoowonggoku ngu, ngundilo kenolo, yokolo, noole

bodaga nguya oololo, ko yowoko logowoowonggori. Logowootoyi ngu, onibiga kande elaya (30 Mita) yowoko logo yewonggori.
29 Ngulo ene sosolewonggori. Noole yade oololo, mela digidodomuno ngu sanganimo bine oolewatolo ingowonggori. Ngundilo ngulo, ene wanggo ngulo dowooweloyi digi, oowooyi Anka namolaya yokootoyi uwonggori. Ene mela sodedo sengetoni kenowelo, elo ngulo yemboongewonggori.
30 Wanggo ngulo ko oniku wanggo yokolo, saweloyimbolo oole erewewonggori. Ngundilo telo, ene wanggo bodagaku uto wesiyolo yokootoyi, oolengo wendeyi sanganimo uwolo. Ene ngundilo telo saweloyimbolo, ene wanggolo oni sobosoboku ganayelolo, wanggo yanggango dowooweloyi Anka wesiyootoyi, oolengo wendeyino uwonggori. Ene ngundilo ganayelootenggoku, ene hamoo oolengo wanggo sosowoosina gosiyolo, nguwoole saweloyimbolo tewonggori.
31 Ene ngundilo tetoyi, Polndo oo kenolo, wanggo ngulo tabango nguno, me onikuno nguya elo ewonggori. Nga ko oni, ngando wanggoga nga yokolo samukootoyi ngu, ye oonatewanggolo ewolo.
32 Ngundilo ngulo, me onikundo wanggo bodaga ngulo utoku toongootoyi, wendeyino uwonggori.
33 Sengewelo, mela debi udooketoni, Polndo oni simoo bale bidodo mande yunowolo. Polndo ngu oowali neyi, elo, mande ingonduduye yanggango yunololo ewolo. Nalu kande elaya kegidembolo namolaya kingo yokootoyi, noole usenayimo kingo neyingo. Noole oowalingga nguya ma newootowo.
34 Ariya, ngundilo ngulo, no ye yanggango mande yunooteno. Ye komo oowali gula neyi! Ngundo ngu ye yanggango yunowa. Ingoyi! Yengo tabayemo uye gula ma biyomi yewa. Kini, ye bidodo gome oluwanggoku ngu! Elo ewolo.
35 Ngundilo elo, asa, ene doongeyemo oomanongoyingo gula yolo, Anutno esetelo, oosowoolo damoni yelo newolo.
36 Ngundilo tetoni, oni simoo bale nowoondoye metemi ingolo, ene nguya oowali yolo newonggori.
37 Noole wanggono oni ngu bidodo onibi kande elaya, ko, onibi kabusa kande elaya gula, ko, kandegula gidembolo gulanangge gula soweyolo nguya (276) ngundilo wanggono oluwootowo.
38 Oniku oowali mete nelo yokolo, ene Wit sisiku yolo, dolowooyi wendeyino utoyi, ngulo wanggo kowuli ulungga ma yeyingo.

Wanggo Biyomi Yewolo

39 Sengelo sa ooletoni, ene mela kenowonggoku ngu, mela gula ene ngu melangga ngulo ma ingowonggori. Ene wendeyi omuyi gula kenootoyi, ngulo kelidi tama nguya gome. Ngulo ene wanggo nguno gosiyowelo ingowonggori. Wanggo yade ulo, tolige kelidigo ooletoni ngu, ngu metelo ingowonggori.
40 Mande ngundilo elo ingolo, asa, wanggo gosiyowonggoku utoyiku bidodo toongootoyi, wanggo ngulo dowooweloyi digi, oowooyi Anka, ngu wendeyino nguno yokowonggori. Nguno nguya wanggo yoonenengootoni toongeweloyi, ngulo utoyi nguya toongoowonggori. Ngundilo telo, ene wanggo ngulo towi ngu doogobo ngu dowootoningga, wendeyi tamako oolouni, elo ngu yeyi oolewonggori.
41 Ene oo ngundilo tetoyi ngu, asa, wanggogaku, ngu digi sanganimo oolelo, nguno ndindi tewolo. Nguno yanggango oolengo gagiwi yewolo. Wendeyi ulungga dookelo, ngundo wanggo sosowoomo oolongootoni, wanggogaku ukewolo.

42 Ngundilo tetoni, me onindo ngu ya biyomimo oni wanggono yoyolo
mayeyingoku, yuleyi kumoowelo tewonggori. Ngundilo ingolo, ngulo
wanggono oni ngu gula ma toongewelolo ingowonggori.
43 Ene me oni ngulo tabango oninggakundo, ngu Pol hooloowewelo
ingolo, ngulo ene me onino ewolo. Oni sono sanganiwoole sawelo in-
gootenggoku ngu, ene mete koleteya sakiko oolouyi.
44 Ye oni sungo ngu, ene de sosi yoya, ko, wanggo ngalo gidale sosisosi
yoya, ngu sanganiwoole sakiko oolouyi! Elo ewolo. Ngundilo etoni, ngulo
oni bidodo sakiko mete oolemukowonggori.

28

Pol Ngu Malta Meladonimo Nguno Oluwolo

1 Noole sakiko nenengo gome metemi mayelo ngu, noole melako oni gula
ngu sumoo yunolo ingowootowo. Ngu meladoningga ngu oowooyi Malta.
2 Ngu meladoningga nguno, oni simoo bale ngundo damoni gome nooleno
tewonggori. Sambononggo sono ombulo, mela gingo yewolo. Ngundilo
tetoni, ene de kalo, ene noole yoyolo ooloutoyi, noole de yokowootowo.
3 Polndo de made gula bidodo yolo, de nombono kawolo. Ngu de madega
nguno, sile gula de gookingo ingolo, endesina oololo, Pol kandeyimo oolelo,
wagalo kiwolo.
4 Sile biyomingga, ngundo ngundilo tetoni, ngu meladonimo oni simoo
bale, ngundo sile biyomingga ngu Pol kandeyimo kilo boolowootoni, ngu
kenolo, enengo nangge elo ingolo ewonggori. Hamoo nga oningga nga,
ngu oni yuleni kumooyingo! Ene wendeyino ma kumooyingo, ene ngano
ooloote. Ngulo ngu, ene damoni nenengo ngulo Anutga, ngundo ene keda
ma olini elo ingowonggorilo ewonggori.
5 Etoyi, Polndo ngu sile biyominggaku yolo oolongootoni, de nombono
solewolo. Ene Pol ngu silengga ngundo kiwoku, ngulo ma kumooyingo.
6 Ngu oni ngu Pol sobowoolo oluwonggoku, Pol silembo kiwoku ngu,
koongetoni, ukelo, ulo kumoote. Ene Pol sobowooloodoyi, nalu pelungga
oodoyi kinitetoni, ene Pol ma kumootoni, ngulo enengo nangge enengo
mandenonggo elo ingolo ewonggori. Nga oningga ombuwoku nga, ngu anut
gula oolooteku nga! Elo ingowonggori.
7 Ngu meladoningga nguno, oni tabango koleteyingo ngu oowooyi ngu
Pabiliyas nguno oluwolo. Ngu oningga, ngu ene melani koni nguya ulungga
moole. Ngu oningga ngundo noole yoyolo, enengo yano oolouwootowo. Ene
noole gome soboyelolootoni, nalu kabusa yokowootowo.
8 Pabiliyas ngu eweyi ngu sayi. Sayini ngu moondeyi ogingoyingolo, use
sisilelo oluwolo. Polndo ngu oololo, kenolo, Anutno ngulo yemboongelo,
kandeyi tabangomo yelo, Anutno ngu oningga ngu sayiningga ngulo yem-
boongewolo. Ngundilo tetoni ngu, oningga ngu mete tewolo.
9 Ene ngundilo tetoni, ngu meladoningga nguno, oni sungoku ngu kenolo,
ingolo ngu, ene nguya sayi oni gidalega yoyolo, Polno mayewonggori.
Ngundilo yoyolo mayetoyi, Polndo Anutno yemboongelo, kandeyi tabayemo
okootoni, mete temukowonggori.
10 Ngundilo ngulo, ene damoni metemi ngu nooleno telo, noole gome
soboyelowonggori. Kootusina, noole sawelo tetooye, oo sungombolo ingolo,
wenonowootomu ngu, bidodo wiyakolo, wanggono yewonggori.

Pol Ngu Yade Yade Oololo, Romno Tunootewolo

11 Ene koletelo noole kombo kabusa ngu meladoningga nguno olu-
wootowo. Kootusina, noole wanggo gula doogo ulungga naluno mayelo

ngu, meladoningga nguno oodoni, noole ngu sanganimo ooletooye, ngundo yoyolo oolouwolo. Ngu wanggoga ngu Aleksandariya endemonggo ngulo wanggomu, ngu sosowoomo ngu, anut ebe ganagana ngu simoongo sangala elaga gabogaboyali tewolo. Ngu simoongo sangala elaga ngu oowooyali ngu Kasto, ko, Polas.
12 Noole ngu wanggoga nguno oolelo, yade yade Sirakiyus endemo oololo tunootewootowo. Noole nguno nalu kabusa oluwootowo.
13 Noole ngu endega ngu yokolo, yade oololo, Regiyam endemo tunootewootowo. Kootusina, nalu gulano, doogo sa uteku, ngu dedalesina ngu tunootewolo. Ngulo ngu, noole yade yade oololo, sengetoni, noole Putiyoli endemo tunootewootowo.
14 Ngu endega nguno, ngu Yesuslo keyimo oni gidalega yeyowooto. Ngundilo yeyootooye, ene noole soleyelootoyi, enedodo nguno nalu kandegula gidembolo elaya (7) enedodo oluwootowo. Ngundilo telo, noole Rom ende oolewootowo.
15 Rom endemo, Yesuslo keyimo oni simoo bale ngu noole mayewootoku, ngulo mande ingowonggori. Ngulo ngu, ene ootookoolo, yade ombulo, Apiyasno goobooyingo ya nguno sono oowali uliyoweloyi ya kabusa, nguno ene ooleko noole yeyowonggori. Polndo ene oniku yeyolo, ene Anutno esetelo, ene newende yanggango ingowolo.

Polndo Rom Endemo Mande Gome Ngu Wesiyolo Ewolo

16 Noole Rom ende newendesina utooye ngu, Rom ende ngulo mela sobosobo oningga, ngundo ya gula inootoni, nguno ene sungo olinilo ewolo. Nguno ngu, me oni gulananggebo nguno, Pol sobowooya olinilo ewolo.
17 Nalu kabusa yokolo, Polndo Yuda onilo tabango oni negoyelootoni, mayelo goobooyingo. Polndo mande yunolo, ngandilo ewolo. Ye dobooguline, no oo gula telo, noolengo oni nga ma yombuliyelowono. Noolengo osisambanayimbolo mamana mande ngu gula ma yombuliyowono. Ene Yerusalemno ngu, no kingo noyolo, ya biyomimo noyewonggo. Ngunonggo noyolo, Rom oni kandeyemo noyewonggo.
18 Rom onindo nolo mandene ngu ingolo ngu, ene ngandilo ewonggori. No biyomine gulano nuleyi kumooweloyi nguya kini. Ngundilo elo, ngulo ene noyokootoyi, toongewelo tewonggori.
19 Ene Yuda onindo ngu mandega ngu utolo, oolongoolo, yokootoyi ngu, ngulo no oole gula kini. Ngundilo ngulo no oni ulungga, Sisa, ngundo nolo mande ingonilo, no ngulo meno ewono. Ene ngu nolo dobooguline nguya oo gulano eneya mandega, elo kini.
20 Ngu damoningga ngulo ye negoyelootoowe, nga mayetenggoku nga, no ye yeyolo, mande yunowelo. Noole Iserel oni bidodo ene sobowootetoku, ngu Kristus ngu Anutndo noole ko yoyoweloyi sunggi yeyingo oni, ngundo sobowootenggo. No nguya ooga newendemo hamoo tetenoku, ngundilo damoningga nangge, nga uto yanggangongga nga ngu, ene no gosinelootoyi oolootenoku nga! Elo ewolo.

21 Ngundilo etoni, Yuda onikundo Polno mande gumi ewonggori. Yuda melako oni ngu gulado ngu mandega ngulo gengo mande ngu noolengo so uyi ngano mayetoni, noole ma kenowootowo. Yuda oni gulado ngano mayelo, geya mande biyomi gula nguya nooleno etoyi, ma ingowootowo.
22 Ene noole gengo ingondudu ko gengo manggogemonggo etoyi, ingowelo ingootetoku nga! Noole mande ngandilo ingowooto. Oni simoo bale mela bidodomo, ngundo gengo Yesuslo keyimo oni nguya mande biyomi

kootusina etoyi, ngulo noole gengo manggogemo mande nenengo ingowelo
ingowatolo ewonggori.
23 Ene nalu gulano ko goobooyingo tewatolo mande gosiyolo ewonggori.
Ngu naluno ngu, oni simoo bale oowooyingga oolengo Pol oluwoku yangga,
nguno mayewonggori. Suwoononggo yade oololo suwootetoni ngundilo,
nguno ngu, Polndo mande koyi ngu telo, ngu Anutlo mande damon-
ingga, ngundo simoo bale enengo soboyelooteku, ngu damoni nenengo
etuyelowolo. Pol ene ko yanggango tewoongolo telo, oni simoo bale
enengo mandeni tunoo oolengo hamoo nangge wesiyolo etuyelowolo. Ngu
ngandilo ewolo. Kulimi Moses, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngudodo
Anutndo Mesayiya Kristus, noole ko yoyoweloyi oni, enendo suleyoweloyi,
ngulo ewolo. Ngundilo eyingomu, ngu oo ngu bidodo Yesusno engge
tunooteyingo ngu! Elo ewolo.
24 Oni gidalega ngu Polndo mande ewoku, nguno nowoondoyemo hamoo
tewonggori. Ene oni gidalega ngu nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
25 Ngu onikundo enengo kewooloyemo mande mande ngu elo, in-
gonduduye ngu sungo sungo ingolo, ngulo ene damoni yelo sawonggori.
Ene koletelo, Polndo mande gula wesiyolo yunolo ewolo. Yuka Kundingiyi,
ngundo mande hamoo oolengo elo, noolengo osisambanayi ngu yunolo,
Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisaya manggowoomonggo, ene Anutndo
ngandilo ewolo.
26 Ge ngu oni simoo bale nguno oolouya, mande ngandiya yuno. Ye mande
mande ingolo ngu, ene ye ngulo damoni gome ma ingowanggo. Ye
doongeteloluwanggoku, ene ye oo gula gome ma kenowanggo.
27 Ngu oni simoo bale ngulo nowoondoye ngu ukingowonggori. Sod-
eye nguya mande ingowelo soweyokini yewonggori. Ene doongeye kuli
ukingowonggo. Ene nga oo nga bidodo ma telo ngu, asa, doongeyembo
oo gome kenolo, sodeyebo mande gome ingolo, nowoondoye ngundo
mande damoni ngu gome ingonduduwoolo ingowanggo. Ngundilo telo
ngu, asa, ene nowoondoye yowoolengolo, nono ombutoyi, nondo ene
yomosiyelootoowe, mete tewanggo. Anutndo ngundilo ewolo. Nga man-
dega nga Anutndo ewoku, ngu ataga nguya, ngu hamoo mandelo ewolo.
Ayisaya 6:9-10
28 Asa, Polndo mande gula soweyolo ewolo. Yo, ye Yuda onilo tabango
ye komo ingoyi! Anutndo noole ko yoyoweloyi damoningga, ngunonggo
Anutndo oni sowe gidalega Yuda oni kini nguno mande elo suleyootoni
oolouwolo. Enendo ngu mande ngu ingowanggoku ngu! Elo ewolo.
29 Polndo ngu mandega ngu elo yokootoni, Yuda oni ene sawonggori.
Enengo nangge mandelo, longgesambi ulungga tewonggori.
30 Mooma elaya bidodo, Pol enengombo ya gula uliyolo, nguno oluwolo.
Oni Polno mayetoyi, ene damoni gomemu ngu yunowolo.
31 Polndo Anutlo mande damoningga, ngundo simoo bale enengo
soboyelooteku, ngulo gome gome wesiyolo ewolo. Oo Bidodo Sembuli
Yesus Kristus, ngulo mande ngu simoo bale bidodomo wesiyolo elo, ene
ma sosoleyingo, ene gome etuyelowolo. Ene mande yootunolo, yanggango
oolengo etoni, oni gulado mande ma ewelo, elo ma loogu teyinoyingo.

Rom
Romlo Mande Tabango

Polndo nga so uyingga nga nakangolo, nowoondoyemo hamoo teyingo oni Rom endemo oolootenggoku, ngu yunowolo.

Ariya, mande gumi ngu nga so uyinggano ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande ko so uyingga ngalo ingonduduni nguya ooloote. 1:1-17.

Oni simoo bale bidodo biyomi oodoyi ngu, asa, Anutndo noole yombuliyelowa. 1:18–3:20.

Loogu keyoweloyi, ngulo oo damoningga ngundo ngu, mete noole mbumbuwanonggo yoyowa. Kini, ngu nowoondoye ebe ino ino teweloyi ngulo damoni, asa, Kristusno nowoondoyemo hamoo telo oodoyi ngu, asa, ngu damoninggano ngunonggo ngu noole yoyowa. 3:21–4:25

Noole ngu komo Kristusdodo gooboongoowatoku, ngunonggo ngu noole keda sugi sugi suwoo suwoo oluweloyiga, ngu yowato. 5:1–8:39.

Iserel oni simoo baledo ngu Anut kootu inowonggori. Ene kootusina Anut enengombo ko yoyolo, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo pawa newendemo ko yoyowelo ombuwa. 9:1–11:36.

Kristen oni simoo balelo damoni gome nenengo. 12:1–15:13.

Polndo kambayeloyingo mande elo, enengo ingonduduye ngu yokutuyelowolo. 15:14–16:27.

Aposel Polndo Ko Teyingo, Ngulo Damoni

1 No Polndo, no Kristus Yesuslo sulena oni. Yesusndo no noyolo, enengo ko oni kilalongo (Aposel) noyewolo. No nguno Anutlo Mande Keda Mesalango ngalo koyi teweloyi noyewolo.

2-3 Kulimi oolengo, Anutndo enengo Mande Keda Mesalangongga ngu elo gosiyolo, ngu enengo Nangoni Yesus Kristus, ngulo ewolo. Ngu enengo ingondudu eyingo onino etoni nakangowolo. Yo, ene Dewit oni ulungga ngulo sowenimonggo oni oolengo tunootewolo.

4 Ene Anut Nangoni yanggangonidodo, ene Yuka Kundingiyimbo yeni tunootewolo. Yo, Anutndo melenonggo Yesus yokutuwooyingo naluno, nguno yootunolo etuyeloote. Ngu hamoo, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, ngu Anut Nangoni.

5 Anutndo, Yesus Kristusnonggo sumange yolo yunowolo. Kristus oowooyimonggo noyolo, enengo ko oni kilalongo (Aposel), enengo kono ngano yoyewolo. Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale mela bidodomonggo negoyelootoni ngu, Yesusno nowoondoyemo hamoo telo, enengo mandeni keyowanggo.

6 Ye Rom melako oni simoo bale nguya Anutndo ye negoyelowoku, ngulo ye Yesus Kristuslo menongga ngu kuli ingowonggoku, ngu ye keyoyi.

7 Ye simoo bale Romno oolootenggoku, ye Anutndo kuli newende ye yunolo enengo elo negoyelootoni, nondo mande nga, yengo nakangooteno. Anut noolengo awanaye, nguno yemboongetoowe, nguya noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, ngundo sumange noole suwoo suwoo yunolootoni, nguno ye nowoondoye imakeyingomo oliyi.

Polndo Rom Melako Oni Simoo Bale Ngu Yeyowelo Ingowolo

8 Mela bidodomo, oni simoo bale yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
gomengga ngu mande ingootoyi, ngulo no ngu oni oni telo, Anutno Yesus
Kristus oowooyimo, esetelo yemboongeteno.
9 Nowoondone bidodo Anut Nangonimbolo Mande Keda Mesalango
wesiyolo yunolo ngu, ngu no Anutlo ko oni nenengo tunooteteno. Ngulo
ngu, Anut kuli ingowoku ngu, suwoo suwoo no yengo ingondudu telo,
Anutno yemboongeteno.
10 No yeno ombulo, yeyowelo ingondudu ulungga teteno. Ngulo ngu, no
suwoo suwoo yemboongetenoku ngu, Anutno mete tetoni ngu, ene oole gula
etunelootoni, nguwoole ombulo yeyowano.
11 No ye yeyowelo nowoondone gome ingolo hahangeteno. Ndatelo ngulo,
nondo ye Yuka Kundingiyi, ngundo oo kingo duwoo yunootenoku, ngulo ye
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunowa.
12 Ngu ngandilo. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo no
hooloowenelootoni, ngundilo nangge, no nowoondonemo hamoo teyingo,
ngundo ye hoolooweyelowano. Ngundilo tewatoku, ngundo noolengo
bidodo Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, yanggango teyi-
nowa.
13 Ye Kristen dobooguline, ye komo gome ingoyilo ingooteno. Nalu
oowooyingga, no yeno oolouwelo ingootoowe, ene oo oowooyinggado nolo
oole ukingoote. Nolo kone oolengo, ngundo oni simoo bale sowe gidalega,
Yuda oni kini hoolooweyelootoni, Yesuslo simoo bale tetenggo. Ngundilo
ngulo, no ye nguya hoolooweyelolo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu, yanggango samayeloweloyi ingooteno.
14 Anutndo oo gome no nunowoku, ngulo no Anutno wetidodo. Ngulo
ngu, no komo oni simoo bale bidodo hoolooweyelowano. Ngundilo ngulo,
no tuko oni, wendeyi oni nguya, ingondududodo oni, ko, ingonduduye kini
oni nguya, no komo ngu bidodo hoolooweyelowelo ingooteno.
15 Ngundilo ngulo, no nowoondonemonggo ngu, ye Rom melako
oolootenggoku, ngulo nguya, mande keda gome nga yeno ewelo ingondudu
teteno.

Mande Keda Mesalango Ngu Anutlo Yanggangoni

16 No Anutlo Mande Keda Mesalango ngalo ma oyumoneloote. Ndatelo
ngulo, Mande Keda Mesalango ngu Anutlo yanggangoni. Ngundo ngu,
ene mete yoyeni, Anutndo oni simoo bale ngulo nowoondoyemo hamoo
tewanggoku ngu, ngu yoyowa. Koletelo, Yuda oni yoyolo, kootusina, oni
sowe gidalega nguya yoyowa.
17 Anutlo mande, ngundo oni yoyeni, oni gome nenengo oolengo
tunootewanggo. Oni nenengo yeni tunootewelo yi ngu, Anutlo mande da-
moni tunootelo oluweloyi ngu, oo bidodo Yesusno nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngundo nangge yeni tunootete. Anutlo mandeno, ngu kuli ngundilo
ewolo.
Oni ene Mande Keda Mesalango ngu gome ingolo, ngulo ene nowoon-
doyemo hamoo tewanggoku ngu, asa, ene oni nenengo tunootelo,
suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yowanggolo ewolo. *Habakak 2:4*

Oni Simoo Bale Bidodo Anut Kootu Inootenggo

18 Noole ingooteto. Anutlo sanggilini, ngundo oni bidodo melako mande
biyomi, ko, mbumbuwa tetenggoku, ngulo Sambo endemonggo ombulo,
ngano tunootelo loote. Onilo mbumbuwaye, ngundo Anutlo mande wiliyolo,
yolo oongootenggoku, ngulo Anutlo sanggilini, ngu oni nguno tunootewa.

19 Oni bidodo Anutlo mande damoni ingootenggo. Anutlo hamoo ingoweloyi, ngu mandeni tunoo oolengo oolooteku ngu, Anut enengombo kuli etuyelowolo.
20 Kulimi oolengo oo bidodo yeyingo naluno, Anut ene suwoo suwoo, yanggangonidodo, enengo mande damoni ootootoni, ngu bidodo onindo kenolo ingootenggo. Yo, oni ene Anutndo mela nga oo bidodo yeyingo, ngu kenolo, nguno ngu, Anutlo mande damoni ngulo yanggangoni oo nguya kenolo ingootenggo. Ngundilo nangge, kootusina, onindo enengo mbumbuwaye oongooweloyi oole gula kini. Ngulo ngu, ene ma ingootetolo ma ewanggo.
21 Oni ene Anutndo mela ngano oo yeyingo, ngu kenolo ingootenggo. Ene Anut hamoo oolengo, elo ma ingolo, ngulo bingami ma okoowonggori. Eneno oni oni nguya ma tewonggori. Kini, ene Anut kapengo yelo, enengo ingonduduye ngu kingo nangge yelo, nowoondoye ooleliko oolootenggo.
22 Ngundilo ngulo, ene ingondududodo oni, elo etenggoku ngu, ene Anut doongeyimo, ene oni ingonduduye kini tunootetenggo.
23 Anut dulidalinidodoga ngu ma kumooteku, ene ngu kootu inolo, nguno nguya yambo mande ma tetenggo. Ene ngu melako ngano oo kumootenggoku, ngu gabogaboyi telo, ngu bingamiye okoolo, nguno yambo mande tewonggori. Oo kumootenggoku ngu ngandilo: oni, nu, nusago, silesoombalaku, oo kekandeyedodomu endeyootenggoku, ngu gabogaboyemo telo, nguno yambo mande tetenggo.

Damoni Biyomi Gula Gula

24 Ngundilo ngulo, Anutndo yoyokootoni, enengo damoniye biyomi, ngundo yoyolo, nowoondoye sugabododo telo yunootoni, ngunonggo enengombo bulibali endeyootenggokuno, goweye yeyi, biyomi oolengo yetenggo. Nguno goweye yombuliyolo, nguno oyumo yootenggo.
25 Ngundilo oni simoo bale ngu, ene Anutlo hamoo mande ngu ma keyolo, ene Setanlo ebe ganagana ngu nangge keyowonggori. Yo, ene Anut mela ngano oo bidodo yeni tunooteyingongga, ngu kootu inowonggori. Yo, ene Anut oowooyi bingami ma elo okoowonggori. Kini, ene Anutno yambo mande teweloyi ngu ma telo, ene Anutndo oo melako ngano yeyingo, oo nguno nangge yambo mande tewonggori.
26 Ngundilo ngulo, Anutndo yoyokootoni, ene mande biyomimo oodoyi, enengo balesumooye ngu kame nenengo teweloyi damoni ngu yokolo, bale gidalega ngu bosebalese telo, damoni biyomi ngu, keyololootenggo.
27 Simoo nguya ngundilo nangge, balesumooye yoyokolo, ene simoo gidalegaya enengo nangge bosebalese telolootenggo. Nowoondoyemo damoni biyomingga, ngulo nangge, hahangelolootenggo. Ene oni dobooguliyeboya damoni biyomi ngu nangge tewonggo. Simoo enengo nangge oyumo mande ngu oni gulano tetenggo. Oni enengombo enengo damoni biyomi tetoyi, Anutndo ngulo goweyemo kowuli ulungga ngundilo nangge gumi yunoote.
28 Oni enengo ingonduduyemonggo, Anutlo mande nenengo ngu yokowonggori. Ngundilo ngulo, Anutndo yoyokootoni, enengo damoniye biyomi, ngu nangge ingolo keyootenggo. Nguno ngu, ene ingonduduye damoni oowooyingga, Anutndo oniya ma tewelo, elo logo teyingo, ngu tewonggori.
29-30 Enengo damoniye biyomi, ngundo nangge, nowoondoyemo hangete. Ngu ngandilo: mbumbuwa biyomi; onilo oo kenomayingoweloyi; oni sungomboya damoni biyomi tetenggo; oni gidalega ngulo sitowiye kenolo,

ngulo nowoondoye biyomi ingoweloyi; oni uleyi kumooweloyi; bigibogu
longgesambi; oni ganayelolo enengo oo sitowi yoweloyi; oni gidalega
goweye sanggawelo mande biyomi etenggo; ngundo nangge nowoon-
doye hangetenggo. Yo, ene oni kootuyesina mande biyomi elo oowooye
yombuliyoweloyi; Anutya mundi telo manggalu teweloyi; windawinda
telo, enengo oowooye bingami okooweloyi; ene mande damoni biyomi
keda nguya yeyi tunootetoni; ko, oni ene awanamoyembolo mande ma
keyootenggo.
31 Oni ene ingonduduye kini; ene oni mande etenggoku ngu, ene enen-
gombo ngu ma keyootenggo. Ene dobooguliye nowoondoyi ma telo, oni
gidalegalo nguya nowoondoyi ma tewonggori.
32 Anutlo mamana mande nenengo ngu ngandilo ewoku, oni damoni
biyomi bulibali ngundilo tetenggoku ngu, ene Setanlo ende biyomi de
nombo ma kumooweloyi nguno oololo oluwanggo. Ngundilo oni simoo
bale ngu, ene komo ngu Anutlo mamana mandega ngu gome ingolo, ene
ngu yokolo, kootu inolo, damoni biyomi nangge telolootenggo. Ene ngu
damoninggano nguno ootoolo, ngunonggo oni gidalega nguya yoyolo, ngu
damoni biyomingga ngu etuyeloweloyimbolo ngulo oni oni telo, nowoon-
doye bidodo ngulo nangge ingootenggo.

2

Anutndo Wilikoyeloweloyi, Ngu Nenengo Oolengo

1 Ye simoo bale bidodo oni gidalega goweyemo mande biyomi etenggoku,
ngu no ye sungomo sungomo eteno. Ingoyi, ye oo ngundilo tetoyi ngu,
asa, kootusina wilikoyeloyingo naluno, Anutndo yengo mande damoniye
nguya ngu ngundilo wilikoyelowa. Ngu mande damoninggano ngunonggo
yengo goweye bungomo mande nguya etenggo. Ndawugalo? Ye oni sungo
goweye bungomo nguno mande biyomi etenggokulo ngulo, nalu bidodomo,
yengombo nguya ngundilo mande damoningga ngu telolootenggo.
2 Noole hamoo ingooteto. Oni mande damoni biyomi ngundilo teteng-
goku, ngulo gumi biyomi ulungga oolengo Anutndo yunowa. Ndatelo
ngulo, Anutndo oo bidodo wilikoweloyi naluno, ngu nenengo oolengo
wilikoyelowa.
3 Ge mela ngalo oni nangge, ge oni gulado oo teteku, ngu bungomo mande
ma ewelo. Ndatelo ngulo, gengombo nguya ngu damoni biyomingga, ngu
tete. Ngundilo tetekulo ngulo, ge Anut doongeyimo ma kombitewa. Kini,
Anutndo gengo damoningge nenengo wilikowa.
4 Nalu pelunggano, Anutndo ge gome sobogelolo yomosinggeloote. Ene
suwoo suwoo nowoondoyi telo, sobogelolo ootoolo, geya sodedo ma sanggili
tete. Yo, Anutlo mande damoni gome metemi. Ge bine ngulo ingootoyi,
kingo oo ngundilo tete? Kini, Anutndo ngu mande damoningga telo
hooloowenggelootoni, nowoondoge yowoolengoya, Anutlo nowoondogemo
hamoo tewa.
5 Ene ge komo nowoondoge gagiwi, ngulo ge nowoondoge Anutlo ma
ingolo yowoolengoote. Ngu mande damoninggano nguno, gengombo gengo
mande damoni biyominggega ngu, soweyootoyi ulungga tete. Ngundilo
ngulo, kootusina, nalu gulano, Anutlo sanggilini ngu tunootelo, nguno ngu
enengo yanggangonidodo, gengo mande damoningge biyomi ngu nenengo
wilikootoni, nguno ge biyomi gumi yowa.
6 Yo, hamoo, Anutndo oni simoo bale bidodo oo mande damoni tewong-
goku, ngulo gumi ngundilo nangge yunowa.

7 Anutndo sugi sugi oluweloyi ngu oni ngandilo yunowa. Oni ene suwoo
suwoo mande damoni gome ngulo ko yanggango tetoyi, Anutndo enengo
dulidalinidodo bingamiyedodo teweloyi, ko, sugi sugi keda oluweloyi ngu
yunonilo ingootenggo. Ngundilo oni ngu Anutndo sugi sugi keda oluweloyi
ngu yunowa.
8 Ene oni gidalegado ngu enengombolo nangge ingootenggo. Ene mande
hamoo ngu kootu inolo, Anutlo mande damoni gome nenengo, ngu ma
keyootenggo. Ngulo ngu, Anutndo ngu oni nguya sanggili biyomi telo,
ogingoyingo gumi ulungga yunootoni yowanggo.
9 Yo, hamoo, oni bidodo mande damoni biyomi tetenggoku, ngulo
Anutndo kowuli ogingoyingo ulungga oolengo yunowa. Enengombo mande
damoni biyomi tetenggoku, ngulo Yuda oni simoo baledo kowuli koletelo
yootoyigo, kootu, oni sowe gidalega enebana kowuli ngundilo nangge
yowanggo.
10 Ene oni simoo bale mande damoni gome nenengo tetenggoku ngu, asa,
Anutndo Sambo endemo oowooyi bingami gome metemi, ngu inootoni,
newende imakeyingomo sumangeyi oluwa. Ngundilo ngu, Yuda oni ngu
koletelo, ko, oni sowe gidalega ngu kootu nguya yowanggo.
11 Anut doongeyimo, oni oowooyedodo, ko, oowooye kini oolootenggoku
ngu wilikoyeloweloyi logo gulanangge oolengo ereremo ooloote.
12-15 Ngu ngandilo: Anutndo oni bidodo mbumbuwa tetenggoku, ngulo
ogingoyingo gumi biyomi yunowa. Yo, hamoo, oni bidodo Moseslo mamana
mande ma ingolo, weti mbumbuwa tetenggoku ngu, asa, Anutndo ngundilo
oni ngu ogingoyingo gumi yunootoni, ene Setanlo ende biyomimo uwanggo.
Ndatelo ngulo, Anutndo enengo mamana mande ngu nowoondoyemo
yetoni, ngundo newende sanggawetoni, ene mande damoni biyomi ngundi
metemi tewonggoku, ngu nenengo etuyelowolo. Ngundilo nangge, Yuda oni
simoo bale bidodo Moseslo mamana mande ingolo oolootenggoku, ngundo
weti mbumbuwa tewanggoku ngu, asa, Anutndo ngu oni ngulo mande
damoniye, wilikoyelolo ogingoyingo gumi biyomi nguya yunowa. Ndatelo
ngulo, ene mamana mande kuli inowonggoku, ene ngu kootu inolo, ma
keyoyingo, ngulo ene oonatewanggo. Yo, hamoo oolengo, oni ene Anutndo
damoni gome nenengo onindo teyi, elo ingooteku, ngu tetoyi ngu, asa,
Anutndo ngu oni ngu yoyowa.
16 Nga mande kedaga Anut wilikoyeloweloyi, ngulo nondo wesiyolo
etenoku nga, ngu kootusina, ngundilo tunootewa. Oni enengo mande
damoniye bidodo imangoolo tetenggoku ngu, Anutndo oni bidodo nenengo
wilikoyelowa. Ene ngu wilikoyeloweloyi kongga ngu, Anutndo ngu Yesus
Kristus inootoni tewa.

Yuda Onindo Mamana Mandelo Nowoondoyemo Hamoo Tetenggoku, Ngundo Ene Hoolooweyelowa

17 Yengombo noole Yuda oni, elo etenggo. Yo, ye Moseslo mamana mande
ngu nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo nangge ingolo, nguno yengo
bingamiye nangge elo okoolo etenggo. No Anutlo oni, elo meno manggalu
kingo etenggo.
18 Ene ye Anutlo mamana mandeno etuyelootoyi, ye ingowonggoku
Anutndo ndawuga yeno yeni, tunootewaku ngu, ngundilo ngulo, ye mande
damoni biyomi, ngundi, metemi ngu wilikolo ingootenggo.
19-20 Ye ngandilo ingondudu tetenggo. Mamana mandeno, noole kuli
hamoo mande ngu damoni ingolo yowooto. Ngundilo ngulo, noole Yuda
oni Anutlo mamana mande ma ingoyingo, doongeye kilingo ngundilo, ngu
oole etuyelowato. Noole Yuda oni ngu oni ooleliko oolootenggoku, ngulo

solu himi. Noole ngu oni ingonduduye kini, ngu Moseslo mamana mande
ngu etuyelolo, ngulo ingondudu yunoweloyi oni oolooteto. Noole simooye
bobodi Moseslo mamana mande, ngulo etuyeloyingo oni oolootetolo in-
gootenggo.
21 Yo, ye oni gidalega mande damoni gome metemi etuyelootenggoku,
ndawugalo ngulo, yengombo yengo ma etuyelootenggo? Yo, ye oni sun-
gomboya, ye yakaka ma tewelo, elo etuyelootenggo. Ene no ye sumoo
yunooteno. Yengombo nguya yakaka tetenggo, bine?
22 Ye ngandilo nguya etenggo. Oni elambalisa oluweloyi ngu yokolo,
bulibali ma endeyowelo. Elo etuyelootenggo. Ene no ye sumoo yunooteno.
Yengombo nguya bulibali endeyootenggo, bine? Ye ngandilo nguya etenggo.
No oo yuka biyomimo ma yemboongewanolo ewonggori. Ene no ye
sumoo yunooteno. Yengombo nguya ngu oomboolo oo nusago gabogaboyi
yakakayi yolo, yengo yano yetenggo, bine?
23 Ye yengo oowooye bingamiye nangge okoolo, meno manggalu kingo
etenggoku ngu, noole Anutlo mamana mande ingootetolo ewonggori.
Ngundilo elo ngu, ngu mbumbuwa telo, ngundo Anutlo mamana mande
ngu yombuliyowonggo. Ngundilo damoninggano nguno, ye Anut oowooyi
ngu yombuliyolo, oyumo teyinootenggo.
24 Anutlo mandeno, ngu ngandilo nakangowonggori.

Ngu yengo mande damoniye biyomi, nguno oni sowe gidalegado Anut
oowooyi yumooyinolo yombuliyootenggo. Elo nakangowonggori.
Ayisaya 52:5

Onendo Ngu Yuda Oni Oolengo?

25 Yuda oni ngu Anutlo sunggiga goweyemo ngudodo ngu, ene Anutlo oni
oolengo etuyeloote, bine? Ene mamana mande keyolo ngu, ngu sunggiga
ngu gome oolengo. Ene ye mamana mande ngu kalongolo ngu, sunggiga
yeno oolooteku ngu, kingo oo ngundilo tunootewa.
26 Ngulo ngu, oni ene sunggi goweyimo ma yeyingo ngu, ene mamana
mande ngu gome keyolo, damoni gome nenengo ngu tewaku ngu, asa,
ngu oningga ngu Anutlomu. Ene Anut doongeyimo, sunggi eneno kuli
oolooteku, ngundilo ene sunggidodo.
27 Oni ngu sunggiga ngu kini, ngu oni ngu Anutlo mamana mande
gome keyolo, ngunonggo enengombo ye Yuda onilo damoniye kenolo, ngu
mamana mandeno wilikoyelowanggo. Ndatelo ngulo, ye mamana mande
so uyi nakango yeno oolooteku ngu, ko, yeno sunggiga ngu nguya ye
goweyemo oolooteku, ngu ene ye mamana mande ma keyootenggo.
28-29 Ndawu oningga ngu Yuda oni? Oni gula ene sunggi ngu goweyimo
nangge, ngu Anutlo oni kini. Kini, oni gula ene sunggi ngu, ene newendemo
oolootekungga ngu, ene Yuda oni oolengo Anutlomu. Sunggi hamoongga
nga Anutnonggo Yuka Kundingiyimbo yolo ombulo, oni nowoondoyemo
yete. Ngundilo oningga ngu, oni doongeyemo oowooyi kini. Ene Anut
doongeyimo ngu, ene oowooyi bingamidodo ooloote.

3

Damoni Biyomi, Ngundo Mande Damoni Gome Ngu Yeni, Ma Biyomi Yewa

1 Ngundilo ngulo, Yuda onindo oni sowe gidalega ngu ndawugalo
dagayelootenggo? Ndawu oo metemingga goweyemo sunggiga nguno
tunootete?

2 Yuda onindo ene oo gome guladilo guladilo ooloote. Koletelo ngu
ngandilo: Anutndo enengo mandeni ngu Yuda onino yetoni, ngundo
sobowooyi, elo yunowonggori.
3-4 Oni gidalega, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yang-
gangoye ulungga kini, ngulo ene oo gula tewelo elo ewonggoku, ngu ma
tetenggo. Ngundilo ngulo, Anutndo nguya enengo mande elo gosiyoyingo,
ngu ma tewa, bine? Hamoo oolengo kini. Ngulo ngu, oni bidodo ebe gana-
gana mande etenggoku, suwoo suwoo Anutndo mande oo elo gosiyoyingo,
ngu bidodo temukowa. Anutlo mandeno, ene Anutdodo ngandilo ete.

Gengo mandege ngu, hamoo oolengo nenengo. Ene onindo gengo mande
wilikowelo tewanggoku ngu, gedo ene dagayelololuwalo ewonggori.
Sam 51:4

5-6 Ndatelo ngulo, oni gidalegado mande ngandilo etenggo. Noolengo
mande damoni biyomi ngu, Anutlo mande damoni nenengo ngu yeni
tunootetoni, ngu mete noole mbumbuwa ulungga tewato, bine? Noole
damoni biyominayi, ngundo Anutlo damoni ngu yeni tunootetoni ngu,
ndawugalo Anutndo noolengo mbumbuwa ngulo gumi yunowa? Ene no
Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu hamoo kini. Anut nenengo kini
tetoni ngu, ndatelo telo, ene mete endeni endeni oni simoo bale bidodo
damoniye ngu wilikoyelowa. Kini, Anut ene oo bidodo ulungga oolengo.
7 Ene nolo ebe ganagana mande, ngundo Anutlo mande damoni
metemi yeni tunooteteku ngu, ngundo yeni, oowooyidodo tunootewaku
ngu, ndawugalo ngulo, no komo mbumbuwadodobo ngulo kowuli gumi
yowano?
8 Ene noole ngandilo ingowato. Noole mbumbuwa oo biyomi
temukootooye, oni simoo bale kenolo ingootoyi, Anutndo nangge, ene
mande mande damoni gome nenengo tewa. Ene no Polndo eteno. Ngu
ingonduduga ngu, ngu hamoo oolengo kini. Oni mande ngundilo etenggoku
ngu, Anutndo ngulo gumi biyomi oolengo yunowa.

Oni Simoo Bale Bidodo Mbumbuwadodo

9 Ndatelo ingonduduga tewato? Anut doongeyimo, noole Yuda onindo
oni sowe gidalega dagayelolo oolooteto, bine? Hamoo oolengo kini. No
kuli ewonoku ngu, Yuda oni, ko, oni sowe gidalega nguya noolengo
bidodo mbumbuwabo wiliyelolo, gosiyelootoni oolooteto. Ngulo Anutndo
noolengo bidodo mande yosanggawelo ete.
10 Anutlo mande ngandilo nakangowonggori.

Oni gula gome nenengo ma ooloote. Kini, oni bidodo biyomimo
oolootenggo.

11 Ndatelo ngulo, oni gula Anutlo ingondudunidodo nguya kini. Oni gulado
Anut nguya kenowelo ma erewetenggo.
12 Kini, oni bidodo kuli Anut kootu inolo yokolo, ene kuli oni biyomi oolengo
temukowonggori. Oni gulado mande damoni metemingga ma tetenggo.
Hamoo oolengo gulanangge ma ooloote. *Sam 14:1-3*

13 Ye mande manggoyemonggo, ngu usembi mele ndindingo biyomi oo-
leteku ngundilo. Ene mebuyemonggo, mande ebe ganagana oowooy-
ingga oolengo etenggolo ewonggori. *Sam 5:9*

Ene oni goweyi yombuliyelowelo mande guladilo etenggoku ngu, sile
dingeyi biyomi oni yokitoni, kumootenggoku ngundilolo ewonggori.
Sam 140:3

14 Ene suwoo suwoo, oni kootuyisina yumooyinolo mande biyomi, sanggili
mande kowoo ngu nangge manggoyemonggo etoyi tunootelo loote.
Ngundo oni kowuli yunootenggolo ewonggori. *Sam 10:7*
15 Ene sodedonangge oni sungomboya sanggili telo, yudoyi kumootenggo.
16 Suwoo suwoo, ene oo oowooyingga yombulibaliyolo, ngunonggo kowuli
ulungga oni yunootenggo.
17 Ene oni simoo baledoya nowoondoye goboolo yelo, imakeyingomo
oluweloyi damoni, ngu ma ingootenggolo ewonggori. *Ayisaya 59:7-8*
18 Ene nowoondoyemonggo Anutlo boda ma sosoletenggolo ewonggori. *Sam
36:1*
19 Noole ingooteto. Oni simoo bale Moseslo mamana mande newendemo
oolootenggoku ngu, ene komo mamana mande keyoyi. Ngulo ngu, oni
gulado ngandilo ma ewa. No oni nenengo oolengolo ma ewa. Kini, noole
mela bidodomo oni simoo bale, noole Anut doongeyimo, mbumbuwadodo
oolootetoku ngu, noole ngulo gumi yowato.
20 Ndatelo ngulo, oni ene mamana mande ngu nangge keyolo ngu, ene
Anut doongeyimo, mamana mande ngundo hooloowetoni, nenengo ma
tunootewa. Hamoo oolengo kini. Mamana mande ngulo koni ngu, noolengo
mbumbuwanayi ngu yeni tunootete.

Oni Ene Yesus Kristus, Ngulo Nowoondoyemo Hamoo Tewanggoku Ngu, Asa, Anutndo Oni Nenengolo Ewa

21 Ataga, Anutndo oole keda gula oni simoo baleno yootunolo etuyeloote.
Ngulo damoni ngandilo. Anutndo enengo doongeyimo, oole oni nenengo
oolengo tunooteni, elo ingolo tewolo. Ngungga ngu mamana mande kulimi
ngu gome keyoyingo, ngulo ooleyimo kini. Ngu ene sungo oole gulano
tunootewolo. Kulimi, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo oo nakaya, ko,
mamana mandeno nguya ngandilo ewonggori.
22 Nga Anutlo damoni nenengongga nga, ngu ngandilo. Oni ene Yesus
Kristus, ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, asa, Anutndo ngu
oni nenengo, elo, oowooye gome metemi ewa. Hamoo oolengo, oni gula ene
oole sungo guladilo ma tewa.
23 Kini, noole bidodo mbumbuwadodo telo, Anutlo mande damoni ma
keyowooto. Ngundilo ngulo, noole Anutlo ende dulidalinidodoga nguno ma
uwato.
24 Ene Anutlo sumangeni ngu, Yesus Kristus ngulo koni, ngundo noole
uliyelolo, ko yoyowolo. Ngungga ngu Anutndo noole kingo duwoo
yunowolo. Ngulo ngu, Anutndo nooledodo oni nenengolo eyunoote.
25 Kulimi, Anutndo Yesusno sunggi yelo ewolo. Yesusndo kumootoni, ko,
enengo daloni, ngu wendoni ombulo, ngundo oni enengo nowoondoyemo
hamoo tetenggoku, ngulo mbumbuwa ngu sonowoolo yoyowolo. Yo,
hamoo, kulimi, Anutndo oolengo ko telo, oni simoo baledolo mbumbuwa
ngulo gumi biyomi sodedo ma yunowolo.
26 Ngundilo ngulo, ene ataga nga ngu, enengombo enengo damoni
nenengo ngu gome tunoo oolengo etuyeloote. Ngulo ngu, noole ingooteto.
Anut enengombo ngu nenengo oolengo. Ngundilo ngulo, oni simoo bale
bidodo Yesuslo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutndo ngu oni
simoo bale nguya oni nenengo gomelo ewa.
27 Ngundilo ngulo, noolengo bingaminayi elo okooweloyi, oole gula ma
ooloote. Ndawugado ngu oolega ngu doongoowo? Moseslo mamana mande
nga keyolo, ngunonggo noole mete oni nenengo tunootewato? Ngu hamoo
oolengo kini. Yesusno nowoondoyemo hamoo teweloyi oolega, ngu nangge
noole mete oni nenengo oolengo tunootewato.

28 Noole ngandilo eteto. Oni Yesusno newendemo hamoo teteku ngu, Anutndo oni nenengolo ewa. Yo, hamoo, oni ene mamana mande ngulo ooleni, enengo mande damoni keyooteku, nguno Anutndo ene oni nenengolo ma ewa.
29 Anutga ngu, Yuda onilo Anut nangge, bine; ngundi, oni sowe gidalegalo Anut kini, bine? Hamoo oolengo kini. Anutga ngu oni bidodobolo Anut.
30 Yo, Anut gulanangge ooloote. Ngulo Yuda oni nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutndo oni nenengo gome oolengolo ewa. Oni sowe gidalega nguya ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggoku, Anutndo oni nenengo oolengolo ewa.
31 Nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga nguno, mamana mande yombuliyowa, bine? Ngundilo nguya kini. Nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga, ngundo mamana mande yanggango teyinolo, yeni dikate.

4

Anutndo Ebarahamdodo, Oni Gome Nenengo Oolengolo Ewolo

1 Ngulo noole ndatelo ewato? Ebaraham ngu noolengo osinayi. Ngundo nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga, ngu etuyelowolo.
2 Ene Anutndo Ebarahamndo ko tewoku, ngulo oni nenengo etoni ngu, asa, nguno ngu, Ebarahamndo enengo oowooyi bingami elo okooweloyi, ngu mete. Ene ngu nenengo oolengo kini. Ngu Anut doongeyimo, Ebaraham enengo oowooyi bingami elo okooweloyi, ngu ereremo kini.
3 Anutlo mandeno ngandilo ete.
Ebarahamndo, Anutlo mande ngu ingootoni, hamoo tetoni, ngulo Anutndo ngu kenolo ewolo. Ge oni gome nenengo oolengolo ewolo. *Yenesis 15:6*
4 Noole nguno ingooteto. Oni ene ko telo, uliyi yootekungga ngu, sobosobo oni, ngundo sumange telo yunootelo ma ewato. Kini, ngu kolo uliyi gumi yootenggo.
5 Oni gula Anutlo mamana mandelo koyi ma telo, ene Anutlo newendemo hamoo tewaku ngu, Anutndo ngu mande damoninggano nguno weti mbumbuwadodo oningga nguya oni nenengolo ewa. Anutndo ngu nowoondoyemo hamoongga, ngu nangge ingootoni, ngu gome nenengo oolengo tewa. Ngungga ngu, kolo uliyi kini. Ngu Anutlo sumangeni kingo yunoote.
6 Dewitndo nguya mande ngandilo ewolo. Anutndo oni nenengo eteku ngu, ngulo oni ene mete oni oni tewa. Anut enengombo oni nenengo etoni, onindo ngundilo ma tetenggo.
7 Dewitndo ngu ngandilo nakangolo nguya ewolo.
Anutndo oni mbumbuwa damoniye biyomiye ngu kuli andangelo wiliyolo yokoyinowoku, ngulo ene mete oni oni tewanggo.
8 Ndatelo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngundo onilo mbumbuwa ngu ingolo, nowoondoyi yunolo, enengo mbumbuwaye ngu kapengo yeyunootoni ngu, ngulo ene mete oni oni tewanggolo ewolo. *Sam 32:1-2*
9 Ngu oni oni teweloyiga ngu Anutndo yunowoku ngu, Yuda onilo nangge kini. Ngu oni sowe gidalegalomu nguya. Ngulo mande damoni ngandilo. Ebaraham Anutno newende hamoo tetoni ngu, Anutndo ngu kenolo, oni nenengo oolengolo ewolo.
10 Ariya, Ebaraham ndatelo oodoni, ngulo Anutndo ene kenolo, ingolo, ene oni gome nenengo oolengolo ewolo. Ene bine, kuli goweyi yomosiyolo sunggidodo teyingomo? Kini, ene goweyi ma yomosiyolo, sunggidodo

teyingomo, nguno ene Anutlo newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutndo
ngu kenolo, ngulo oni gome nenengo oolengolo ewolo.
11 Ebaraham ene goweyimo sunggiga ngu ene goweyimo ma yoyingo ngu
naluno, ene Anutlo newendemo hamoo teyingo. Ngu naluno, Anutndo
oni gome nenengo oolengolo ewolo. Ngu sunggiga Ebaraham goweyimo
teyinowoku ngu, Anutndo oni nenengo ewokungga, ngu yootunowolo.
Ngundilo ngulo, oni sowe gidalega nowoondoyemo hamoo tetenggoku
nguya, ngu sunggiga goweyemo kini, ngulo osiye koletewolo. Yo, ene
nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngudodo nangge Anutndo oni gome
nenengolo ete.
12 Yuda oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Ebaraham newendemo
hamoo teyingo ngundilo tewanggoku ngu, ene goweyemo ngu sunggiga
ngudodo tetenggoku ngu, ngulo nguya osiye koleteyingo ngu Ebaraham.
Ndatelo ngulo, Ebaraham kuli goweyi ma yomosiyoyingo naluno, ene
Anutno newendemo hamoo teyingo.

Anutlo Sunggi Mande Elo Gosiyoyingo, Ngu Oni Anutlo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngulomu

13 Ngu sunggi mandega elo gosiyoyingongga ngu, Anutndo Ebaraham
enengo sowenidodo yunowolo. Ngu mela bidodomo yoweloyimbolo eyin-
gongga, ngu mamana mandenonggo kini. Ebaraham ngu Anutlo mande
ngu ingolo, ene gome dowoolo, ngu keyolo, Anutno newendemo hamoo
tetoni, ngulo Anutndo Ebarahamdodo, oni gome nenengo oolengo, elo,
ngulo nangge, sunggi mande ngu, elo gosiyowolo.
14 Ngu ngandilo. Oni ene mete mamana mande nangge keyolo ngu,
newendemo hamoo teyingo, ngu kingo oo ngundilo. Ene ngundilo nguya
kini.
15 Anutndo kowuli ulungga oni mamana mande ma keyootenggoku, ngu
yunowa. Mamana mande kini ngu, asa, oni mbumbuwaye nguya kini.

16 Ngundilo ngulo, Anutndo Ebaraham, ko, enengo osisembeni ngudodo
sumange yunolo, ngu mande sunggiga, ngu elo gosiyowolo. Ngundilo ngulo,
oni ene oo Anutndo elo, sunggi mande elo yunowoku ngu yowelo ngu, ene
komo nowoondoye Anutno yelo, ngulo nowoondoyemo hamoo tetoni ngu,
ene ngu yowanggo. Ngu oo ngu oni mamana mande gome dowootenggoku,
ngulomu kini. Oni bidodo Ebaraham newende ngundilo nowoondoyemo
hamoo teyingo, Yuda oni, ko, oni sowe gidalega nguya, ngundilo nangge
yowanggo. Ebaraham ngu noolengo bidodo nowoondonayimo hamoo
teyingo, ngulo sambanayi koletewolo.
17 Anutlo mandeno, ngandilo nakangolo ewolo.

Oni simoo bale oowooyingga mela bidodomo ngulo awaye, nondo ge
goyetenolo ewonggori. *Yenesis 17:5*

Anutndo mande elo gosiyowolo. Oni mela bidodomo, Anutno nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu Ebarahamndo newende hamoo teyingo
ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo oni nenengolo ewa. Anutndo mande
ngundilo elo gosiyolo, ene mete oni kumooyingomu yokutuyelootoni, keda
oodoyi, ene mete oo ma tunooteyingo ngu negoyelootoni, ngu oo kuli
tunooteyingo ngundilo.

18 Ene Ebaraham, Sera elambalisa ngu, ene kuli dogoni oolengo yewoli.
Enengo simoo yomooweloyi naluwo, ngu kuli dagawoliyo. Ngu naluno,
Ebaraham simoongo kini, ene Anutndo sunggi mande oo ewoku ngu,
ene newendemo hamoo teyingo. Anutndo yeni tunootewalo ingowolo.

Ene hamoo ingoyingo ngu, Anutndo simoongo osisembeni oowooyingga inowalo ingowolo. Anutlo mandeno, Anutndo ngundilo ewolo.

Gengo osi sambage oowooyingga oolengo tunootewanggolo ewolo. *Yenesis 15:5*

19 Ebarahamlo moomani ngu namoko onibi kande elaya (100). Baleyi Sera nguya enengo ela elaya kuli dogoni oolengo, goweyali oni kumooyingo ngundilo tewoli. Sera ninggoo oode, dogoni yelo, ngulo ene simoo ma yomoowoolo. Ene Ebaraham ngulo ingolo, newendemo hamoo Anutlo ingowokungga, ngu ma yokolo, kiyayi yewolo.
20 Anutndo oo kootusina tunooteweloyimbolo ewoku, ngulo newendemo hamoongga ngu ma yokowolo. Kini, ene newendemo hamoo ngu yanggango ootoolo, ngunonggo Anut bingami okoolo eloluwolo.
21 Yo, hamoo, Ebarahamndo, Anutlo mandeni hamoo ingolo, gome dowoowolo. Ngundilo ngulo, Anut ene kuli eyingoku ngundilo, ene mete teweloyi ingoote.
22 Ngulo ngu, Anutndo, Ebarahamlo newendemo hamoongga ngu kenolo, ngulo ene ge oni gome nenengo oolengolo ewolo. *Yenesis 15:6*

23-24 Anutndo enengo mandeno ngandilo ewolo.

Ye oni gome nenengo no doongenemo oolootenggolo ewolo. *Yenesis 15:6*
Nga mandega nga Ebarahamlo nangge ma ewolo. Kini, ngu noole oni simoo bale bidodo Yesus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Anutndo melenonggo yokutuwooyingongga, ngulo noole nowoondonayimo hamoo tewatoku ngu, asa, Anutndo nooledodo nguya oni gome nenengo oolengolo ewa.
25 Anutndo Yesus suleyootoni, melako ngano ombulo, oni simoo baledolo mbumbuwa wongooni utoni, ene ngu kowuliye ngulo kumoowolo. Ene Anutndo melenonggo ko yokutuwootoni ootookoowolo. Ngulo ngu, Anutndo ngu Yesus oowooyimonggo nooledodo oni simoo bale nenengolo ete.

5

Anutndo Nooledodo Simoo Bale Nenengolo Ete

1 Ariya, noole Yesusno nowoondonayimo hamoo tewootoku ngu, ngulo Anutndo nooledodo oni simoo bale gome nenengo oolengolo ete. Ngundilo ngulo, noolengo Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, ngundo yoyeni, Anutya nowoondonayi gulanangge sumange tunootewolo.
2 Kristusndo nangge noolengo oole yoonenengootoni, ngundilo ngulo, noole ataga nga sumangengga ngano, sugi sugi oolooteto. Ngulo ngu, noole Yesusno nowoondonayimo hamoo tetoni, noole oni oni telo, ene sobowoolo oodooye, Anutndo yoyootoni, noole enengo endemo gome bibitelo, sugi sugi sumangeno oluwato.
3 Mande gula ngandilo kini. Kowuli nooleno tunootetoni, ngulo nguya oni oni tewato. Ndatelo ngulo, noole kowuli solondodo koolowootetoku naluno yoyeni, yanggango yeteto.
4 Oo tewootewoo naluno, noole ngundilo yanggango oodooye ngu, ariya, Anutndo ngu mande damoningga ngu kenolo, ngulo oni oni yunowa. Ngundilo yunootoni ngu, asa, noole Yesus sobowoolo oodooye, ene ombulo, yoyootoni, kootusina, noole eneya metemi oluwato.
5 Noolendo Yesus sobowootetoku ngu, kingo ma yokowato. Ndatelo ngulo, Anutndo Yuka Kundingiyi noole nowoondonayimo yeni ombuwolo. Ngundo Anutlo sumangeni ulungga oolengo noolengo wendootoni, ombuyingongga ngu etuyelowolo.

6 Kulimi, noole mbumbuwadodo oluwootoku naluno, kowulinayi andangeweloyi yanggangonayi kini. Anutndo kowulinayi ngundilo kenolo, ene Kristus Yesus suleyootoni, ombulo, noolengo kumoolo, ngunonggo ene noole ko uliyelolo yoyowolo.
7 Oni gulado ene oni gome nenengo ngu hooloowelo kumooweloyi, ngu kowuli oolengo, sodedo ma teweloyi. Ene nalu gulanangge nangge, oni gome nenengo oolengo ngu kingo kumoowa, elo sunggi yetoyi ngu, nalu gidalegano, ngundilo oni ngu hoolooweyelolo, oni gulanangge nanggebo, ene musiyo yolo kumootenggo.
8 Anutndo newende ulungga oolengo yunolo, ene Kristus Yesus ngu yeni tunootewolo. Noole mbumbuwadodo oodooye, Yesus Kristus ombulo, ngundo noolengo kumoolo, Anutlo sumange ngu etuyelowolo.
9 Enengo dalowo wendootoni, ombulo, ngundo noole sonoyelootoni, noole gome metemi tunootewooto. Ngundilo tetoni, Anutndo nooledodo oni simoo bale gome nenengolo ete. Noole ngulo gome ingootetoku ngu, Kristusndo noolengo mbumbuwanayi ngulo kumoowolo. Ngundilo ngulo, Anutndo noole ngulo kowuli ma yunowa.
10 Kulimi, noole weti mbumbuwadodo, ngulo noole Anut tanggeyimo ma oluwooto. Ndatelo ngulo, Anut ene kundingiyi oolengo. Ngulo ngu, Anut enengo nangoni yeni, melako ombulo, hoolooweyelolo, noolengo weti mbumbuwa andangelo kumoowolo. Ngundilo ngulo, ngu naluno, noole Anutdodo goboolo siyewooto. Yo, hamoo, Anut enengo nangoni melenonggo ko yokutuwootoni ootookooyingongga, ngulo noole gome ingooteto. Ngulo Anutndo noolengo mbumbuwa teyingoku, noole sugi sugi keda oluweloyi ngu yowato.
11 Ngu nangge kini. Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Yesus Kristus ngulo konimo, nguno noole yoyootoni, ataga, noole Anutya nowoondonayi goboolo yelo, oni oni teteto.

Adamndo Kumoo Ngu Yeni Tunootetoni, Ene Yesusndo Keda Ngu Yeni Tunootewolo

12 Ngundilo ngulo, noole ingooteto. Adam ngundo nangge kuli mbumbuwa tetoni, ngu mande damoninggano nguno, melako ngano mbumbuwa mande damoningga ngu tunootewolo. Yo, noole oni simoo bale bidodo mbumbuwa, ngundo ngu kumoo yeni tunootewolo. Ngundilo ngulo, noole nguya kumoo damoningga, ngundo gowenayimo sugi sugi ooloote.
13 Moseslo mamana mande ma tunooteyingomo, mbumbuwa melako ngano kuli oluwolo. Mamana mande kini ngu, ariya, oni mbumbuwa sungo sungo ma tewelo ingowanggo.
14 Ene kumoongga ngu, Adamnonggo damoni yelo, ombulo, Moseslo naluno nguya, ngundilo kumoowonggori. Kumoo ngundo oni simoo bale bidodo oolengo yulewonggori. Oni gidalega Adamndo mamana mande ma keyowoku, ngundilo ma teyingo, ene nguya kumoowonggori. Adamndo koletelo kumootoni, ngunonggo damoni yelo, ombulo, ataga nguya kumooteto. Adamndo kumoo ngulo oole etuyelowolo. Ene Kristusndo ngu keda oluweloyiga ngu etuyeloote.
15 Ene Adamlo mbumbuwa ngu, Anutlo sumangeni ngundilo kini. Hamoo oolengo kini. Oni gulanangge mbumbuwanimo, oni oowooyingga kumootenggo. Ene Anutlo sumangeni ulungga oolengo noolengo wendootoni, ombuyingo ngu, nooleno ooloote. Anutlo sumange ngu kingo yunowolo. Ngu sumangeningga yunowoku, nguno kumoo ngu dagalo, Anutndo oni

simoo bale oowooyingga oolengo suwoo suwoo, sugi sugi keda oluweloyi
ngu yunowolo.
16 Ngu oni Adamga ngulo mbumbuwani ooloote. Ene Anutlo sumangeni
kingo noole yunooteku ngu, ene sungo guladilo oolengo ooloote. Oni
mbumbuwa teyingongga, ngulo gumi oni simoo bale bidodo yunowonggori.
Ene Anutlo ayibiyini sumangeyiga ngu, oni simoo bale bidodo mbum-
buwaye andangeyunolo kapengo yeyunoote. Ngundilo ngulo, ene mete
Anut doongeyimo, oni nenengo tunootewanggo.
17 Oni gulanangge Adam ngulo mbumbuwa ngulo oni bidodo ku-
mootenggo. Ene oni simoo bale onendo Yesusno nowoondoyemo hamoo
telo, ko, ngulo Anutlo sumangeni yoyingo, nguno ngu, Anutndo oni nenen-
golo ete. Yo, hamoo, Yesusndo ko teyingongga nguno, ngundilo oni simoo
bale ngu, ene keda oluweloyi ngulo sobosobo tabango tunootewanggo.
18 Ngundilo ngulo, noole ngulo ingondudu gome tewato. Adam ngundo
nangge mamana mande kalongoyingoku ngu, ngu mbumbuwagano nguno,
noole oni simoo bale bidodo Anutndo gumi yunootoni oonatewato. Ene
oni gula Yesus Kristus, noolengo mbumbuwalo kumooyingongga, ngulo
Anutndo nguno ingolo, ene noole oni simoo bale oone nowoondonayimo
hamoo tetetoku, ngulo oni nenengo gomelo ete. Nguno noole keda oluwato.
19 Oni gula oowooyi Adam, ngundo kuli Anutlo manggowo toongooyingo
damoni ngu tetoni, nguno oni simoo bale oowooyingga oolengo yoyeni,
mbumbuwadodo tunootewolo. Ngundilo nangge, Yesus Kristus, ngundo
Anut mande eyingoku ngu keyowolo. Ngulo ngu, noole Anut doongeyimo,
oni nenengo gome oluweloyi damoni, ngu oni simoo bale oowooyingga
bungomo tunootewolo.
20 Ngu Moseslo mamana mandega ngu Anutnonggo onilo mbumbuwa
yootunolo, etuyelowelo ombuwolo. Ene onilo mbumbuwa ulungga tunootе-
toni, asa, Anutlo sumangeni nga, mbumbuwa dagalo, ulungga oolengo
tunootelo loote.
21 Mbumbuwa, ngundo kumoo damoni ngu yeni, oni bidodo kumoow-
eloyiga, ngulo sobosobo tunootete. Ngundilo ngulo, ataga Anutlo suman-
geni, ngundo noole soboyelootoni, noole oni nenengo tunootelo, nguno sugi
sugi keda oluwato. Ngundo ngu suwoo suwoo, sugi sugi keda oluweloyiga,
ngu noolengo Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo konimo
ngunonggo yeni tunootewolo.

6

Noole Kristus Yesusndo Kuli Kumoowooto

1 noole mande ndatelo ewato? Noole bine mete mbumbuwa ko tetooye
Anutndo noolengo sumange ulungga yunowa, noole mete ngundilo ewato
bine? Hamoo oolengo kini!
2 Noolengo ingondudunayi ngu, ene mbumbuwa keyolo, endeyolo, ene
kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo, noole komo mbumbuwalo damoni, ngu
yokowato.
3 Ye nga mandega nga ingoyi! Noole kuli Yesus Kristusdodo gooboongoolo,
sono (kundingiyi) sonowoowootowo. Ngu damoninggano, noole bidodo oni
gidalega etuyelootetoku ngu, enengo kumooyingomo, nguno noole Yesus
Kristus nguya gooboongoolo, goboolo oolooteto.
4 Ngulo sono (kundingiyi) mandeningga, ngundo etuyelooteku, ngu
ngandilo. Noolengo ingondudu biyomi, wetinayi, ngu Yesus Kristus nguya
goboolo kumootooye meleyelowonggori. Ngundilo nangge, noole ataga

keda oluweloyi gomengga ngu, Yesusndo ngundilo yunololoote. Ngulo ngu, noole damoni keda, sugi sugi oluweloyi, ngudodo endeyowato.

Noole Kristus Yesusya Suwoo Suwoo Keda Oluwato

5 Ngulo ngu, ataga noole kuli Yesus Kristusno gooboongoolo, noolengo mbumbuwa, ingondudu biyominayi, ngu kuli Kristus kumooyingomo nguno, eneya gooboongoolo kumoowooto. Ataga ngu, Yesus Kristusndo nowoondonayimo mande keda amana gula yunooteku ngu, Yesus Kristus enengombo keda amananggano ootookooyingo ngundilo.
6 Noole ingooteto. Yesus Kristus, ngudodo nowoondonayi kulimingga nguya de mombimo sanggawelo udoyi, Kristus Yesusndo kumoowolo. Ngulo damoni ngandilo. Ene mete mbumbuwalo yanggangoni gowenayimo, ngundo ko teloluwoku, ngu andangelo yokowolo. Ngundilo ngulo, ataga noole mbumbuwalo sulena oni telo, ma oluwato.
7 Ndatelo ngulo, oni noolengo ingondudu biyominayi kuli kumooyingo ngu, ene mbumbuwalo yanggangoni nooleno ma oluwa.
8 Yo, noolengo ingondudu biyomi, weti mbumbuwanayi, Yesus Kristusdodo kuli kumoowooto. Ngundilo ngulo, noolengo nowoondonayimo hamoo oolengo ngu eneya suwoo suwoo keda oluweloyi, nguno oluwato.
9 Noole ingooteto. Yesus Kristus melenonggo ko yokutuwootoni ootookoowolo. Ngundilo ngulo, ene ko ma kumoowa. Yo, hamoo, kumoo ngulo yanggangoni kinitewolo. Kumoo ngundo ene ko yeni, ma kiyayi yewa.
10 Yesusndo nalu gulanangge noolengo mbumbuwalo kumoowolo. Ngu kumoonggano nguno, ene mbumbuwalo yanggangoni yokowolo. Ene ataga keda ooloote. Ariya, Yesus ene Anutdodo keda suwoo suwoo oluweloyi, nguno ootoolo, eweyi bingami okoololoote.
11 Ngundilo nangge, yengo ingondudu biyomiye nguno dowoomomoolo oluweloyi, ngu kuli kumoowonggori. Ene kumoo ngulo, ko, mbumbuwa ngulo yanggangoni ko ma oolooteli. Kini, ye Yesus Kristusdodo, gooboongoolo, ootookoolo, keda Anutdodo ootoolo, ngunonggo enengo bingami suwoo suwoo okooyaliyi.
12 Ariya, yengo goweyemo mbumbuwa, ngundo yengo sobosobo telo soboyelootoni, ma oluwelo. Kini, goweye mbumbuwa biyomingga ma keyowelo.
13 Yengo kekandeye, ko, goweye ngulo gumi gide gide ngu bidodo gome sobowooyi. Ye komo yengo goweye yanggangoye, ingonduduye ngu bidodo Anut inoyi. Ndatelo ngulo, Yesus melenonggo ootookoolo, keda oolooteku, ngundilo nangge, ye nguya goweye nowoondoye bidodo Anutno inoya, nguno damoni gome nenengo ngu teyaliyi.
14 Ngundilo ngulo, mbumbuwadodo ye ma soboyelootoni oluwelo. Ndatelo ngulo, ye Moseslo mamana mande ngu newendemo ma oluwelo. Kini, Moseslo mamana mande, ngundo mbumbuwa ma andangewa. Ene Anutlo sumangeni ayibi, ngundo nangge yengo mbumbuwaye, ngu mete andangeyunowa.

Noole Mande Damoni Nenengo Ngulo Ko Oni Tewato

15 Ngu ndatelo tewato? Noole Moseslo mamana mande ngu kuli yokolo, noole Anutlo sumange ngu newendemo oolooteto. Ngundilo ngulo, noole mete mbumbuwa tewato, bine? Hamoo oolengo kini.
16 Ye komo ingoyi! Ye yengo goweye oni gula inolo ngu, asa, ye ngu oningga ngulo ko oni telo, ngulo mandeni nangge keyololuwa. Ngu ngandilo. Ye mbumbuwalo ko oni telo, ngulo mande damoni keyolo oode ngu, asa, ye Setanlo ende biyomimo oololo oluwanggo. Ene ye Anutlo koni

teya, ngu keyoya, enengo mandeni ingoya, Anutlo sulena oni teya, enengo doongeyimo, gome nenengo oluwanggo.
17 Hamoo, kulimi ye mbumbuwalo ko oni telo, ngulo mande damoni keyolo oluwonggo. Nga naluno ngu Anutndo ye yoyolo, enengo mandeni etuyelowoku ngu, ye nowoondoye bidodo Anut inoyi. Ngundilo telo ngu, ye Anutlo bingami okoolo esetewanggo.
18 Anutndo kuli, yengo mbumbuwanonggo andangeyelolo yoyowolo. Ngundiya teya, ye yowoolengoya, ataga ye mande damoni gome nenengo ngulo ko oni teya oliyi.
19 Ye ingonduduye ngu yanggango kini. Ngulo no yeno onilo ingondudu ngu keyolo, ngandilo eteno. Kuli yengo goweye bidodo sugabo mande damoni nguno ko mamana mande tootoongolo, damoni biyomi nguno, mamana mande ulungga toongoolo oluwonggo. Ene ataga ngu, ye komo yengo goweye bidodo tetoyi, oo ngu nangge telo ngu, Anut doongeyimo, damoni gome nenengo ngu nangge telo, yeyi kundingiyi tunooteni.
20 Kulimi yengo ingonduduye mbumbuwalo owoolongo telo oluwonggo. Ngu naluno, ye mande damoni gome nenengo, ngulo damonimo ma oluwonggori.
21 Asa, mande damoni biyomi tewonggoku, ngulo engge ndatelo tunootewolo, ngulo engge ngu ataga oyumo yolo ingootenggo? Ngu ooga ngulo gumi ngu kumoo damoni nguno ye Anutno yowoko oluwanggo.
22 Ene Anutndo mbumbuwabo gosiyeloyingo, ngunonggo andangeyelolo, ko yoyowolo. Ngundilo telo, yoyolo, enengo sulena oni yoyewolo. Ataga ngulo engge ngu, ye eneya kundingiyi ootoolo oode, kootusina, ye suwoo suwoo sugi sugi keda oluwanggo.
23 Weti mbumbuwa ngulo gumi ngu kumoo ngu damoni nguno, ye Anut yowokoyi oluwanggo. Nga mandega nga, ngu mbumbuwa ngulo ulini ngundilo. Ene Anutndo Kristus Yesuslo koni, ngunonggo ngu, ene suwoo suwoo keda oluweloyi mande ngu kingo duwoo yunowolo.

7

Kristus Yesusndo, Mamana Mande Ngulo Kowulinimonggo Andangeyelowolo

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega yeno etenoku nga ngu, ye mamana mande gome ingootenggoku, ngulo eteno. Oni keda oolooteku naluno, nguno nangge, ene mamana mandedo soboyeloote.
2 Bale kameyi keda oolooteku naluno ngu, mamana mande, ngundo elambalisa damonimo gosiyolootoni oolooteli. Ene bale kameyi kumooteku nalungga nguno ngu, mamana mandega gosiyelolo oolootekungga, ngu toongoowa.
3 Ngulo ngu, ene kameyi keda oodoni, balega ngu ene toongelo, simoo gula yowaku ngu, asa, ngu balega ngundo elambalisalo mande damoni ngu yombuliyoote. Ngu balega ngu bulibali bale, elo ewanggo. Ndatelo ngulo, kameyi ma kumoowolo. Ene kameyi kumootoni ngu, mamana mande ene elambalisalo mande damoningga, ngu toongoowa. Ngundilo ngulo, ene simoo gula yolo, kameyi tewaku ngu, asa, ngu mbumbuwa kini. Ndatelo ngulo, kameyi kuli kumoowolo.
4 Ngulo ngu ngandilo. Kristen konebane, ye ngu kuli Yesus Kristus ngu goweyi moondeyimboya gooboongoolo kumoowonggori. Moseslo mamana mande ingondudu biyomi nguya kuli kinitewolo. Ngundo ye ko ma yodowoowa. Ngu oningga Yesus, kuli melenonggo ootookooyingongga,

ngundo ye yoyowolo. Nguno ngu, noole Anutlo damoni gome metemi ngu
yolo tetooye, engge gome ngu tunootewa.
5 Noole kuli nalunggano nguno ngu, mbumbuwalo ingonduduni newen-
demo ootoolo, ngundo noole yoyeni, mamana mande toongoolo, ngu
ma keyowooto. Ngulo ngu, noole ngu damoni biyominggano nguno
ootoolo ngu, asa, noole Setanlo ende biyomimo nguno ooloutooye, Anutndo
yoyokootoni oonatewooto.
6 Ene nga naluno, noole mamana mandedo ko ma gosiyelowa. Kini, noole
kumootooye ngu, mamana mandega gosiyelooteku, ngu yokowooto. Noole
ataga ngu mamana mandega nakangoyingo, ngu ma keyowato. Kini, noole
Anutlo mande damoni keda, Yuka Kundingiyimbo nowoondonayimo yeni
tunooteteku, ngu tewato.

Moseslo Mamana Mande Ngu Oo Gome Metemi Kundingiyi

7 Ngundilo ngulo, noole ndatelo ewato? Moseslo Mamana mande, ngundo
noole yoyeni, mbumbuwa teteto, noole ngundilo ewato, bine? Hamoo
oolengo kini. Moseslo mamana mande, ngundo no mbumbuwa ngu ma
etunelootoni ngu, no mbumbuwa ma kenolo ingowano. Moseslo mamana
mandedo ete. Ge onilo oo ma kenomayingowelo, elo ewolo. Ene mamana
mandedo ma etoni ngu, no onilo oo kenomayingoweloyi damoningga, ngu
ma ingowano.
8 Ene nga ingondudu biyomingga ngando nowoondonemo mbumbuwa
teweloyim noyeni, hahangelo oodoni, ngunonggo mamana mande, ngundo
loogu tenunootoni, oo gidalega teweloyi ngu nowoondonemonggo ngu oo
biyomi ngu tewelo hahangeteno. Ene noole mamana mande kini ngu, asa,
noolengo mbumbuwanayi nowoondonayimo oolooteku, ngu ma ingowato.
9 Kulimi no bodagano, mamana mande ma ingoyingo, ngu naluno keda
oluwono. Ene kootusina, Anutlo mamana mande nono ombutoni, ngu
naluno, mbumbuwa nguya ootookoolo, ulungga tunootetoni, ngulo ngu, no
Setanlo ende biyomimo oolouwelo mande damoni yewonowolo.
10 Ngundo ngu mamana mandedo Anutno oolouweloyi oole ngu
etunelowaku, ngulo ingondudu tetoowe, ene ngundilo kini. No
oonateweloyi oole ngu nangge keyoweloyi, ngu nangge etuneloloote.
11 Ndatelo ngulo, mamana mandedo ngu, mbumbuwalo oole erewelo
kenootoni, nguno keda oluwalo ganayelootoni, ngulo ngu, mande damon-
ingga ngu, no mamana mandedo Anutno ingootenoku, nuleni kumoowa.
12 Ngundilo ngulo, noole ingooteto. Anutlo mamana mande ngu enen-
gombo kundingiyi ooloote. Mamana mande ngulo mandeni bidodo nguya
kundingiyi, ngu mande gome nenengo oolengo.
13 Ariya, mamana mande ngundo tetoni, no oonateweloyi oole nguno
oolouteno, bine? Kini, mbumbuwa nowoondonemo oolooteku, ngundo
nangge noyeni, oonateweloyi oole ngu keyolo endeyooteno. Yo, mamana
mande, ngundo nenengo mbumbuwa ngu biyomi oolengo, ngu tunoo
etuneloote.

Nowoondonemo Mbumbuwa Ooloote

14 Noole ingooteto. Moseslo mamana mande ngu Yuka Kundingiyimonggo
Anutlo ingonduduni ngu noole etuyeloote. Ene nowoondone kulimi,
ngundo gosinelootoni, no Anutlo ingonduduni ngu ma keyooteno. Kini,
mbumbuwa ngundo nodowootoni, no nguno dowoomomoolo oolooteno.
15 No oo tetenoku ngulo mande damoni nguya ma ingooteno. No oo
tewelo elo gome ingootenoku, ene ngu ma teteno. Ene damoni gula tewelo
gome ma ingootenokungga ngu, no yowoolengolo, ngu nangge telolooteno.

16 Suwoo suwoo oo ma tewanolo, ene ko telolootenoku, Anutlo mamana
mandedo etunelootoni, nguno nenengo biyomi ingootenoku ngu, Anutlo
mamana mande ngu oo gome oolengo.
17 Ene ataga noole ingooteto. No nenengombo ngu oo mande da-
moni biyomingga ngu ma teteno. Kini, mbumbuwa no nowoondonemo
oolootekungga, ngundo no noyeni, ngu oo biyomingga ngu teteno.
18 No ingooteno. No nowoondonemo ngu oo metemi gula ma ooloote.
Ngulo ngu, no mande damoni metemi ngu tewelo ingootenoku, ngu no
ereremo kini.
19 Yo, no mande damoni metemi tewelo ingootenoku, ngu damoningga
ngu ma teteno. Ene mande damoni biyomi ngu no ma tewanolo in-
gootenoku, ene no ngu damoni biyomingga ngu teteno.
20 Ariya, no oo mande damoni yokowelo ingootenoku ngu, ko teteno.
Ngundilo, ngu, no nenengombo ngu oo ngu ma teteno. Kini, mbumbuwa
oo biyomi nowoondonemo oolooteku, ngundo noyeni, oo ngu teteno.
21 No ngundilo oolootenoku, ngu kenowono. Suwoo suwoo no oo damoni
gome metemimu tewelo ingootenoku ngu, ene mande biyomi, ngundo
nangge nolo nowoondonemo sugi ngundilo ooloote.
22 Hamoo, nenengo ingondudune ngu, Anutlo mamana mande ngulo
gome oolengo ingooteno.
23 Ene mamana mande gula nguya gowenemo ingooteno. Ngu ma-
mana mandega, ngundo ngu Anutlo mamana mande, ngundo nolo in-
gondudunemo ebe udoli ingooteno. Ngu ingondudu biyomingga gowene
gumi gidalegano oolooteku, ngundo noyolo, gosinelolo, mbumbuwalo ya
biyomimo noyetoni oolooteno.
24-25 Ehe! Oni yooge! No komo oni biyomi oolengo! Nolo ingondudune
ngu Anut inolo, ngulo mamana mande newendemo yetoowe oluwa. Ene
ingondudune kulimimo, ngundo nolo mbumbuwa ngu newendemo ngulo
mamana mandeni, ngundo gosinelootoni, ene nguya ooloote. Onendo mete
nga gowene weti mbumbuwa tewelo ingootenokungga ngulo damoni an-
dangemukolo yomosinelowa? Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
ngu oowooyimo, Anutndo mete ngu andangemukolo yokowa. Ene ngulo
ngu, no Anutno yemboongelo, ese ulungga tewano.

8

Yesus Kristusndo Mbumbuwanonggo Andangeyelolo, Enengo Yuka Kundingiyi Ngu Yunowolo

1 Ariya, ngundilo ngulo, noole oni simoo bale Kristus Yesusno nowoon-
donayimo hamoo telo, eneno woologongolo oodooye ngu, asa, Anutndo
nooledodo oni nenengolo ete. Ngulo ngu, ataga Anutndo noolengo mbum-
buwanayi andangeyunolo, kapengo yelo yokoyunowa. Nguno ngu, ene
noole bungomo mande gula ko yosanggawelo, ma ewa.
2 Ndatelo ngulo, no ngu Yesus Kristusno nowoondonemo hamoo tetenoku
nguno ngu, no Yuka Kundingiyi ngulo mamana mande keyowono.
Ngundilo keyootoowe, nguno ngu, Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondone
yeni, keda tunootewa. Ngundo mbumbuwa ko kumoo ngulo mamana
mandeno andangenelolo noyowoku, ngulo Setanlo yanggangoni nguno no
ko ma oluwano.
3 Ngu ngandilo. Noole ingondudu kulimingga ngu Moseslo mamana
mande keyoweloyi yanggangoni kini. Enengo mamana mande, ngundo
noole ma yomosiyelowa. Ngundilo ngulo, ngu mamana mandega, ngundo
mbumbuwa ma andangeyingo, ngulo Anutndo nangge enengombo ngu

tewolo. Yo, hamoo, Anut enengombo enengo nangoni gulanangge ngu Yesus
Kristus suleyootoni, oni kilalongo oolengo tunootewolo. Enendo nangge
ombulo, noolengo mbumbuwa ngu andangewolo. Noole onilo biyominayi
ngu, Anutndo Yesus gulanangge ngulo koni ngunonggo andangeyunowolo.
4 Ngundilo tetoni ngulo, mamana mande ngundo damoni nenengo
ngu, noolengo endeyoyingomo tunootewa. Ndatelo ngulo, ataga noole
ingondudu kulimimo ma endeyooteto. Kini, noole Yuka Kundingiyimbolo
ingonduduno endeyooteto.
5 Oni ene ingonduduni kulimi ngulo damonimo endeyootenggoku, ngu
enengo ingonduduye ngu, ene goweye oo nguno ingolo, nguno nangge
nowoondoye yetenggo. Ene oni Yuka Kundingiyi ngulo oo damonimo
endeyootenggoku ngu, ene Yuka Kundingiyimbolo oo ngulo ingolo, nguno
nangge nowoondoye yetenggo.
6 Ene oni ingondudu kulimi, nguno nangge ingolo, endeyowaku ngu,
ngu oningga ngu, ene Setanlo oole keyolo, oololo, ngulo ende biyomimo
ootoolo, Anut tanggeyimo ma oluwa. Oni ene Yuka Kundingiyi ngulo ingolo,
newende nguno yelo, endeyooteku ngu, ene suwoo suwoo keda oluweloyi
ngu yolo, ene newende imakeyingo damoningga, nguno oluwa.
7 Onilo ingondudu nangge keyolo endeyootenggoku, ngundo Anutya
boguwoolo, sanggili tete. Ndatelo ngulo, ene Anutlo mamana mande, ngu
ma keyoote. Hamoo, ene ngu tewelo ma ingondudu tewa.
8 Oni ene ingondudu kulimimo endeyootenggoku ngu, ngundilo oni ngu,
ene Anutndo oo damoni ingooteku ngu, hamoo oolengo ma tewanggo.
9 Ene Anutlo Yuka Kundingiyi ye nowoondoyemo ootoolo, ngundo
ye soboyelootoni ngu, asa, ngungga ngundo Setanlo yanggangoni toon-
goowolo. Ye ene doongeyimo ma oolootenggo. Ataga, ye Anutlo Yuka
ngundo soboyeloote. Ene oni gula Kristus Yesus ngulo Yukani eneno ma
oolooteku ngu, asa, ene Kristus Yesuslo oni kini.
10 Mbumbuwa ngundo yengo goweye udoni, kootusina, ye Setanlo ende
biyomimo oluwanggo. Ene Yesus Kristus ye nowoondoyemo oodoni ngu,
asa, ye oni gome nenengo tetoyi, yengo gaboye ngu Anutya sugi sugi keda
oluwanggo.
11 Anutndo Yesus Kristus melenonggo ko yokutuwootoni, ootookoolo,
keda ooloote. Anutlo Yuka ye nowoondoyemo oodoni ngu, ariya, ye nguya
kumoowanggoku, Anutndo gowenayingga nga ko yokutuyelootoni, nguya
keda ootookoolo, sugi sugi oluwanggo.

Anutlo Yuka Kundingiyimbo Tetoni, Noole Anutlo Simoongo Tunooteteto

12 Ariya, ye Kristen konebane, Anutlo Yuka noole nowoondonayimo
oolootekulo ngulo noole komo Anutlo Yukani ngulo ingonduduno endey-
ololuwato. Ngundilo ngulo, noole ingondudu kulimimo, ko ma endey-
ololuwato.
13 Ye ingonduduye kulimimo endeyowanggoku ngu, Anutndo ye
yoyokolo, kootu yunolo, Setanlo ende biyomi nguno yoyokootoni
oluwanggo. Ene ye yanggango yelo, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni,
ngundo goweye mande damoni biyomi ngu uleyi kumootoni ngu, ariya, ye
Anutya keda sugi sugi oluwanggo.
14 Oni simoo bale ene Anutlo Yuka Kundingiyi ngu keyolo, endeyowang-
goku ngu, ngu oni simoo bale ngu, ene Anutlo simoongo telo oluwanggo.
15 Ye Anutndo enengo Yuka Kundingiyi yunowoku, ngundo yoyeni, sulena
oni kilalongo ngundilo telo, ye Anutlo ma sosolewanggo. Kini, ye ngu Anutlo
Yuka Kundingiyi yowonggoku ngu, ataga ye Anutlo simoongo tetenggo.

Ngulo ngu, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngundo tetoni, ye meno elo, Awa Awane, mete ewanggo.
16 Yuka Kundingiyi ngu enengombo noolengo yuka ngu hoolooweyelolootoni, noole Anutlo simoongo elo, ingolo oluwato.
17 Ariya, noole ataga Anutlo simoongo ootoolo, nguno noole awanayimbo yunowelo sunggi mande elo gosiyoyingo, ngu yowato. Yo, hamoo, noole Yesus Kristusdodo oo ngu yowato. Ene noole eneya ataga Anutlo koni ngulo ogingoyingo koolowoologo, nguno ngu, noole eneya dulidalidodo gome bibiteweloyi musiyo, ngu yowato.

Kootusina, Gome Bibiteweloyi Ngu Sambo Endemo Yowato

18 No ngandilo ingooteno. Ngu naluno, Anutndo enengo dulidalini ulungga kootusina noole etuyeloweloyi ngulo ingolo, melako ngano kowuli ogingoyingo oo bidodo ataga koolowootetoku, ngu ingootooye, oo bobodi nangge tewa.
19 Mela ngalo oo bidodo Anutndo yeyingomu, ngu oo ngundo ootookoolo, doongetelo, Anut kenootoyi, oone ngu enengo simoongo elo, sunggi yetoni, kenoweloyimbolo ngulo soboyelolo oolootenggo.
20 Kuli amana mbumbuwabo koletelo tunooteyingo, oo bidodo mela ngano Anutndo yeyingo ngu, damoni yelo, kumoolo, buwoo yelo oolootenggo. Ene oo bidodo Anutndo kuli yeyingo ngu, ngundo Anut sobowoolo, ya biyomi buwoo yeweloyi ngunonggo yoyootoni, eme gome tunootewanggo.
21 Mela ngalo oo bidodo Anutndo buwoo yeweloyi damonimo yokowa. Nga nalunggano ngano, Anutndo oo teteku, ngunonggo dulidalidodo Anutlo simoongo nowoondoyemo hamoo teyingo nguya yunowa.
22 Noole ingooteto. Oo bidodo Anutndo yeyingo, ngundo oo ogingoyingo ingolo, ngetolo telo, Anutlo doongedoongoodoongoo telo oolootenggo. Ngundilo telo oodoyi, ombulo, ataga ngano bale simoo yomoowelo ogingoyingo ingootenggoku, ngundilo ingolo, sobowoolo oolootenggo.
23 Ngu oo ngu nangge kini. Kini, noole Yuka Kundingiyi oo gome gogolo Anutndo noole yunoyingoku nguya noole ogingoyingo ingolo, ngetolo telo oodooye, Anutndo ko yoyolo, enengo simoongo telo, oluweloyi nalungga ngu sobowoolo oolouwato. Ngu nalunggano nguno, mela ngano Anutndo noolengo kumoolo, buwoo yeweloyi damoningga ngu yokolo, gowenayi keda gome yunowa.
24 Anutndo noole mbumbuwa andangelo yokoyunootoni, noole Anutlo nowoondonayimo hamoo teteto. Nguno noole damoni yelo, Anutndo dulidalini ngu yunoweloyimbolo sobowoowato. Ene noole ngu kenolo, ngulo ndatelo mande damoni gula nguya sobowoowato?
25 Ene oo ngu noole ma kenowooto. Noole ngulo nowoondonayimo hamoo telo, ariya, oo ngulo ingondudu ulungga telo sobowoololuwato.
26 Ngu damoninggano nguno, noole Kristen oni yanggangonayi kini ngu, asa, Yuka Kundingiyi, ngundo hoolooweyelolo, yanggango yunololoote. Nalu gidalegano, noole kowuli oolengo ingolo, yanggangonayi Anutno yemboongeweloyi ngu ma ingootooye, ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo hoolooweyelolo Anutno yemboongete.
27 Ngulo ngu, Anutndo ngu onilo nowoondoyega ngu kenolo, ingolo, Yuka Kundingiyimbolo ingondudunningga nguya, ene ingoote. Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyi ngu, ene Anutlo ingonduduni ngu keyolo, ene Anutlo oni simoo bale ngu hoolooweyeloote.

28 Noole ingooteto. Oni nowoondoye Anut hamoo inootenggoku
ngu, Anutndo ooleye gome yoonenengolo yunootoni, ngu keyolo
hoolooweyeloloote. Ngundilo telo, ene noole negoyelootoni, ngu kongga
noolengo elo sunggiga telo yunoyingo ngu yeni, engge tunootewa.
29 Ndatelo ngulo, oni ngu Anutndo kulimi oolengo yeyolo, ingoyingo ngu,
Anutndo ngu oni ngu enengo Nangoni Yesuslo damoni ngundilo tunooteyilo
ewolo. Kristen oni oowooyingga oodoyi ngu, Kristus Yesusndo ngu enengo
baye koleteyingo oluwa.
30 Anutndo kulimi oolengo ingoyingo oni nowoondoyemo hamoomonggo
tunootetoyi ngu, nguno Anutndo negoyelowelo logo yewolo. Ngu naluno,
oni tunootetoyi ngu, asa, Anutndo oni gome nenengolo ewolo. Ngu oni
nguya oni gome nenengo oolengolo eteku, ngu oni ngu, ene oni gome
nenengo Yesuslo dulidali yanggangoyedodo teyi, elo yunowolo. Nguno sugi
sugi keda oluweloyi gomengga, ngu ene yunowolo.

Anutno Nowoondoyi, Ngundo Noole Ma Yoyokowa

31-32 Anut enengombo ko telo, noole hoolooweyelolooteku, ariya, mela
ngalo onindo kowuli noole yunootoyi ngu, noole ingowato. Ngu kingo
oo ngundilo tetoni, ngulo ngu, noole Anutlo yanggangonimo oluwato.
Ngulo ngu, Anutndo enengo Nangoni noole hoolooweyelolo yunootoni,
me oni biyomi kandeyemo yetoyi, ngundo utolo, ogingoyingo inolo, uleyi
kumoowolo. Ngundilo ngulo, noole ingootetoku, ene mete oo bidodo nguya
noole kingo yunooteku ngu, noolengo logoyimo yunoote.
33 Oni Anutndo enengo elo, kuli sunggi yelo eteku ngu, oni gome nenengo
oolengo. Ngulo oni onendo ngu yombuliyelowelo mande nooledodo ewa?
Ngundilo nguya kini.
34 Onendo oni ene goweye sanggawelo mande ewanggo? Oni gula kini.
Ngulo ngu, Kristus Yesus ene kuli kumootoni, Anutndo ko yokutuwootoni
ootookoowolo. Ene Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo
bibitelo, ngunonggo noole hoolooweyelolo, Anutno yemboongelo ooloote.
35 Ndawugado Kristus Yesus ngulo nowoondoyiningga ngu andangewa?
Ene kowuli nooleno tunootetoni bine; ngundi, ogingoyingo yootooye bine;
ngundi, onindo noole yombuliyelootoyi bine; ngundi, noole oowalilo
kumootooye bine; ngundi, towikumbalo mbilimbili oodooye bine; ngundi,
oo biyomimbo yombuliyelootoni bine; ngundi, noole dugebo yuleyi ku-
moowato, bine? Ngundilo oo ngu nooleno tunootetoni, nguno Kristus
Yesusno nowoondoyi teyingongga ngu andangewa, bine? Hamoo oolengo
kini.
36 Hamoo, oo ngundilo ngu nooleno tunootete. Ene ngu Anutlo mandeno
nguya ngundilo ete.

Noole gengo simoo bale oolooteto. Ngundilo ngulo, naludodomo yuleyi
kumoowelo teteto. Ene noole yeyootoyi, Sipsip ngundilo yuleyi
kumooweloyi nanggelo ewolo. *Sam 44:22*

37 Ene ngundilo oo ngulo ma ingowelo. Ene Yesus Kristus, ngundo
noolengo nowoondoyi telo yunowolo. Ngulo ngu, ene naludodomo, noole
hoolooweyelootoni, noole oo kowuli nooleno tunooteteku, ngu bidodo
dagayelolooteto.
38-39 Yo, no nowoondonemo hamoo oolengo, oo gula Anutndo noolengo
nowoondoyi teteku, ngunonggo andangeyeloweloyi nguya kini. Ngu
ngandilo: kumooweloyi; keda oluweloyi ngulo kowulini; ngundi, Anutlo
Sambono Oni oowooyi Engel; oo yuka biyomi; oo koletelo tunooteyin-
goku; ngundi, kootusina tunooteweloyimbolo; Setanlo yanggangoni

bidodo; oo Sambono awuno; oo mela newendemo amuno; oo Sambono melako oolootenggoku; ngundo oo bidodo Anutndo noolengo nowoondoyi tetekungga ngu, ngu komo ma andangewa. Anutndo noolengo nowoondoyiga tetoni yowootomu ngu, Yesus Kristus ngu noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu oowooyimo yowolo.

9

Polndo Iserel Onilo Newende Kowuli Oolengo Yewolo

1 No Kristuslo oni. Ngundilo ngulo, no hamoo oolengo eteno. No ebe ganagana nguya ma eteno. Nenengo nowoondonembolo ingondudunemo ngu Yuka Kundingiyi, ngundo ingondudu mandene hooloowetoni, ngunonggo eteno.
2 No suwoo suwoo nowoondone kowuli yeteku ngu, ndatelo ngulo, Iserel oni Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Ngundilo ngulo, no biyomi ingolo, sendo nguya telolooteno.
3 Ndatelo oole gula oodoni, no nguno nenengo konebane dalo goboolo ngu hoolooweyelootoowe, Yesusno nowoondoyemo hamoo tewanggo? Ene no mete Yuda oni konebane hoolooweyelootoowe, Yesusno nowoondoyemo hamoo teweloyi damonimo nguno ombutoyi ngu, asa, no nenengo nowoondonemo hamoo ngu yokolo, keda oluweloyi nguya yokolo, ende biyomimo uwanoku, nguno no mete hoolooweloyimbolo ingooteno.
4 Anutndo Iserel oni simoo bale yoyolo, ene nenengo simoone, elo yoyewolo. Ene Anutlo dulidalinidodo kenowonggori. Ene nguya Anutlo sunggi mandelo gosiyoyingo ngu yowonggori. Ene Anutlo mamana mande, Anutlo yambo mande teweloyi, ngulo damoni nguya yowonggori. Anutlo mandeno gosiyoyingo, ngu Yuda oni nenengo gula suleyootoni, ngundo ombulo yoyowolo. Ene oo ngu bidodo yunootoni, ene Anutlo ma ingolo, nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
5 Kulimi, osi sambaye amuno damoningga, ngu Iserel onilo osi sambaye, ngu oni ngu soweyemonggo Yesus Kristus oni kilalongo tunootewolo. Anutndo ngu oni oo ngu bidodo tabango ooloote. Ngu Anutga ngulo bingami elo, oowooyi suwoo suwoo okoowato. Ngu hamoo oolengo.

Anutndo Ngu Oni Simoo Bale Ngu, Enengo Logo Tewolo

6 Ene Anutlo mandeni ngulo noole ngundilo ma ewato. Engge ma tunootewalo ma ewato. Kini, oni Iserel oni kewooloyemo oolootenggoku, ngu Iserel oni oolengo kini.
7 Noole ngundilo ma ewato. Ene ngu Ebarahamlo dalo sowe tunootewonggori. Ngundilo ngulo, ene bidodo Ebaraham simoongo oolengolo ewato. Kini, kulimi, Anutndo ngandilo Ebarahamno ewolo.
Ayisak gengo dalo sowengge, ngundo nangge oowooyidodo telo, gengo sowengge tunootewanggolo ewolo. *Yenesis 21:12*
8 Ngu ngandilo. Yengo simooye yomootenggoku, ngu ene Anut simoongo kini. Ene simooye gidalega Anutndo mande elo gosiyoyingo, ngulo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ngulo ene oowooyedodo telo, ene Ebarahamlo simoongo oolengo tunootewanggo.
9 Ngu sunggi mandega ngu Anutndo Ebarahamno elo gosiyoyingo, ngu ngandilo.
Ngu nalungga ngu no kuli sunggi yewonoku, nguno no ombulo, Sera hooloowetoowe, nangoningga yomoowalo ewolo. *Yenesis 18:10,14*
10 Ngu nangge kini. Rebeka simoongo sangala elaya yomoowolo. Ngu awayali ngu Ayisak, ngu noolengo sambanayi.

11-12 Ene kuli simoo ma yomooyingomo, oo metemi gula, ko, oo biyomi
gula nguya ma tewonggori. Ngu naluno, Anutndo newende yunolo, sunggi
mandega ngu nangge keyolo, Rebekaya ngandilo ewolo.
Nangosumoongge sangala usenggemo oolooteliku ngu, koleteloga, ngundo
kootungga ngulo ko oni tewa. Nga mandega nga ngu onilo oo kini,
Anut enengombo elo sunggi yeteku, ngundilo tunootewa. *Yenesis 25:23*
13 Anutlo mandeno ngandilo ete.
No nenengombo nowoondone Yekob inooteno. Ene no Isooya bogu-
wooteno.* *Malakayi 1:2-3*
14 Ngulo ngu ndatelo ewato? Anutndo oo ngu nenengo ma wilikowa, bine?
Hamoo oolengo kini.
15 Anutndo Mosesno ewolo.
No oni gula sumange teyinowelo elo ngu, asa, no nowoondoyi teyinolo,
sumange yolo inootenolo ewolo. *Eksodas 33:19*
16 Ngundilo ngulo, oni enengombo newendemonggo ingolo ngu, mete no ne-
nengombo ko yanggango tetenoku, nganonggo Anutlo sumangeni yooteno.
Ngundilo ingonduduyega ngu nenengo kini. Anutndo enengo newende-
monggo, ko, enengo sumangeni ayibini, ngunonggo oni hoolooweyelolo, ko
ma hoolooweyeloweloyi nguya sunggi yete.
17 Anutlo mandeno ete. Anutndo Igip onilo sobosobo ulungga oowooyi Pelo
nguya ngandilo ewolo.
No nenengombo ge yootunonggelootoowe, tabango tunooteteku, ngulo
damoni gulanangge. No nenengo yanggangone ngu geno
yootunootoowe tunootewa. Ngundilo nangge, mela bidodomo, oni
simoo bale bidodo nolo oowoone bingaminelo ingowanggo. *Eksodas 9:16*
18 Ngulo ngu, noole ingooteto. Anutndo oni oowooyingga sumange yolo,
inowelo elo ngu, yolo inoote. Ene oni gula newende ukingolo, inowelo eteku
ngu, ene ngundilo nangge newende ukingoyinoote.

Anutlo Sanggilini, Ko, Anutlo Sumangeni, Ngulo Mandeni

19 Ngungga ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugalo noolengo biy-
omi tewootoku ngulo Anutndo noolengo biyominayi ngulo yosanggawelo
mande ewa? Ngu ngandilo. Anutndo oo tewelo tetoni ngu, oni gulado ene
ma ukingowa.
20 Nondo mande gumi ngandilo eteno. Ene ge oni, ge onendo Anutya
manggalu tewa? Anut enengombo goyetoni, ge eneya mande gumi ma
ewelo. Kini, hamoo oolengo kini. Ge kumbe ngundilo. Kumbegado
sembulimo mande gula ma ewa. Ge ndatelo, no ngundilo telo noyete?
21 Kumbe dowooweloyi oningga, ngundo nogo wande gula yelo, ngundo
kumbe elaya dowoowa. Kumbe gula ngu oo kaweloyi dowoowo, kumbe
gula gome nakangoyingomu ngu ooloote. Kumbe sembuliga ngulo in-
gonduduni nangge.
22 Anutndo nguya ngundilo nangge tewa. Anut enengo sanggilini
noolengo mbumbuwalo, ngu yeni, tunoo oolengo tunootetoni, nguno ngu,
oni simoo bale nguno Anutlo yanggangoni kenolo ingowanggo. Oni bidodo
mbumbuwa tetetoku, ngulo gumi ogingoyingo yunoweloyi. Ene oni biyomi
tetoyi, ngulo Anutndo gumi sodedo ma yunoote. Kini, suwoo suwoo

* **9:13:** Anutlo mande eyingoku, ngundilo tunootewolo. Yekob ngu nangoni kootungga nga.

ene nowoondoyi telo yunolo hoolooweyelooteku, ngu noole oni nenengo tunooteweloyimbolo.
23 Anutndo oni simoo bale sumange yunowelo elo ngu, enengo dulidalini gome ngu ene tunoo etuyelowa. Anutndo oni nowoondoyemo hamoo teweloyi kuli yoonenengootoni oolootenggoku, ngu oni sumange yunootoni, enengo dulidalini ngu kenowanggo.
24 Noole nguya, Anutndo negoyelowolo. Yo, hamoo, ene Yudalo simoo bale, ko, oni sowe gidalega nguya negoyelowolo.
25 Hoseya Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo oo nakaya nguno ngandilo ete.

Nga oni simoo bale nga ngu nolo oni simoo bale kini, ene nondo yoyewe, nenengo oni tewanggo. Nga oni sowengga nga, kuli nondo nowoondoyi ma yunoyingo, ene nondo nowoondone ene yunowanolo eyingo. *Hoseya 2:23*

26 Ene mande gula ngandilo ewolo.

Nondo kuli yeno, ye nolo oni simoo bale kini, etoowe ingowonggori. Ngu musiyonggano nguno nangge, no yeya ewano. Ye Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, ngulo simoongolo ewano. *Hoseya 1:10*

27 Ayisayando Iserel oniya meno elo ngandilo ewolo.

Iserel onilo simoongo ngu oowooyingga oolengo tunootewanggoku, ene Anutndo gidalega nangge ko yoyowa.

28 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo sodedonangge ombulo, oni simoo balelo mandeye damoniye ngu bidodo wilikoyelowa. Ngundilo telo, mela ngalo oni simoo bale biyomi ngulo gumi biyomi yunowalo ewolo. *Ayisaya 10:22-23*

29 Kulimi Ayisayando ngandilo elo ewolo.

Anut Oo Bidodo Sambono, melako ngulo Sembuli Sembunaye, yanggangoni ulungga oolengo, ngundo osisambanayi gidalega yoyokootoni, ma oodoyi, ngu yoyokootoni ngu, noole Sodom Gomora endemo oni simoo bale Anutndo bidodo yutomukoyingo ngundilo. Ngundilo ngulo, noole Sodom Gomora ende elayaga enengo oni simoo bale ngundilo tunootewatolo ewolo. *Ayisaya 1:9*

Iserel Oni Ngu Damoni Gome Nenengo Oolengo Ngu Yoweloyimbolo Ko Tewolo

30 Ngulo noole ndatelo ewato? Oni sowe gidalega ngu, ene mande damoni gome nenengo, Anut doongeyimo tunooteweloyi, ngulo koyi yanggango ma telo erewewonggori. Ene ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, ene mande damoni gome nenengo ngu yootenggo.
31 Iserel oni nguya Anutndo oni nenengo oolengo eweloyimbolo ngulo oole erewewonggori. Ene ngu mamana mande ngulo koyi yanggango telo, ngu gome keyolo endeyowonggo. Ene mamana mande bidodo keyoweloyi, ereremo kini.
32 Ndatelo ngulo? Ngu damoni ngandilo. Ene Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngulo damoni, ngu ma keyowonggori. Enengo ingonduduyemonggo mande damoni oowooyingga telo, oni nenengo Anut doongeyimo, tunootewelo oole erewewonggori. Ene Yuda oni Yesusya sanggili telo, ngulo ma ingowonggori. Ngundilo nangge, oni endeyootoyi, digino kendibiye tutuwootoni ukelo, ulo, ngulo sanggili tetenggo.
33 Anutlo mandeno Anutndo ngandilo ewolo.

Ye gome ingoyi! Sayonno (Yuda oni simoo balelo) nondo digi soloyi gula oni
kendibiye sanggaweloyimbolo yeteno. Oni gula ngulo newendemo
hamoo tetoni ngu, ene ngulo oyumo ma yowa.† *Ayisaya 8:14; 28:16*

10

Iserel Oni Simoo Bale Ene Anutlo Damoni Nenengo, Ngu Ma Yowonggori

1 Ye Kristen konebane, nolo nowoondone ngu ngandilo ingolo ha-
hangeteno. Yesusndo ye Iserel onilo mbumbuwaye andangelo, nowoon-
doyemo ulo, nguno sugi sugi olinilo ngulo yemboongelolooteno.
2 Nondo hamoo eteno. Iserel oni simoo bale ene Anutndo mande damoni
ngulo koyi yanggango tetenggoku, ene nowoondoyemo ngulo ooleyi Anut
doongeyimo, nenengo tunooteweloyi, ngulo ene ma ingootenggo.
3 Yuda oni Anutlo oole nenengo erewelo, ma kenolo, ingootoyi, nguno
Anutndo oni gome nenengo, elo eweloyi nguya kini. Ene Anutlo mandega
nga ma keyolo, enengo ingonduduye nangge keyootenggo.
4 Noole ingooteto. Moseslo mamana mande kulimingga ngu oololo, Yesus
Kristusno wenga yokowolo. Yokootoni, ataga ngu, oni Yesuslo mamana
mande keda keyowanggo. Ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo Yesus
Kristusno nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutndo oni simoo bale
gome nenengolo ewa.

Oni Simoo Bale Yesus Kristusno Nowoondoyemo Hamoo Teyi

5 Mosesndo ngandilo nakangowolo.
Oni simoo bale ene mete Moseslo mamana mande bidodo keyolo ngu, ene
mamana mande nguno sugi sugi oluwanggolo ewolo. *Lewitikas 18:5*
6 Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoni oolootenggoku, ngulo Anutndo
oni gome nenengolo ete. Ge nowoondogemonggo nangge ma ewelo.
Onendo Sambo endemo oolelo, Yesus Kristus yolo, ombutoni, ngundo
hoolooweyelowa?
7 Ge nowoondogemo ngundilo ma ewelo. Onendo ene mela newendemo
oni kumooyingombolo musiyomo ulo, ngundo Yesus Kristus yolo, ooletoni,
ngundo hoolooweyelowa?*
8 Mosesndo ngandilo ewolo.
Anutlo mande ge tanggege oolengomo ooloote. Anutlo mande ngu gengo
manggogemo, nowoondogemo nguya oodoni, ngunonggo eteto. *Du-
toronomi 30:14*
Oni komo bidodo Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo mande
damoni, noole oni bidodomo wesiyolo eteto.
9 Anutndo geya oo elaya telo ingoote. Gengo manggogebo, Yesus Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye, ngu oowooyi yootunolo, oni simoo baleno elo, ko,
Anutndo melenonggo Yesus yokutuwooyingo, ngulo ge nowoondogemo
hamoo tetoyi ngu, asa, Anutndo gengo mbumbuwage andangelo yokolo, ko
goyowa.
10 Noole nowoondonayimo hamoo telo oluwatoku, ngulo Anutndo oni simoo
bale gome nenengo oolengolo ewa. Yo, hamoo, noolengo manggonayi
ngundo Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, yootunolo etooye,
ngulo Anutndo ngu yeyootoni, noole mete eneya sugi sugi oluwato.
11 Anutlo mande nakayano, ngu ngandilo ete.
Oni gula ene (Yesusno) newendemo hamoo telo ngu, ene oyumo ma yowalo
ewolo. *Ayisaya 28:16*

---

† **9:33:** Ngu digiga ngu Yesus Kristus. * **10:7:** Yesusndo kuli Sambononggo ombulo, kumoolo, ko melenonggo ootookoolo, ngundo mbumbuwanonggo uliyelolo, noole ko yoyoyingo.

12 Anutlo Mande Keda Mesalango ngu oni bidodo, Yuda oni, ko, oni sowe
gidalega ngulo oo goboolo. Yesus ngu oni bidodo Sembunaye ulungga. Oni
gulado enengo newendemo hamoo tetoni, Anutno meno ewaku ngu, asa,
Anutndo sumangenonggo kumana yolo inowa.
13 Anutlo mandeno ngandilo nakangowolo.
Ngulo ngu oni simoo bale bidodo, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno
meno etenggoku ngu, asa, Yesusndo enengo weti mbumbuwaye
andangeyunolo, ko yoyolo, enengo nowoondoyemo ulo, eneya sugi
sugi oluwanggolo ewolo. *Yowel 2:32*
14 Ene Yuda oni nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo ene Anut ma
negongootenggo. Ngundilo nangge, oni Anutlo Mande Keda Mesalango ma
ingolo ngu, asa, ene ndatelo telo, nowoondoyemo hamoo ma tewanggo? Ene
Anutlo mande gome etuyeloweloyi oni kini ngu, ene ndatelo telo, Anutlo
mande gome ngu ingowanggo?
15 Anutndo mande wesiyolo etuyeloweloyi oni eneno suleyootoni, ma
oolouwaku ngu, ariya, oni ngu ene mande wesiyolo eweloyi yanggangoye
kini. Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Anutlo ko oni mayelo, oni simoo baleno Anutlo Mande Keda Mesalango
etuyelootenggoku oni ngu metemilo ewolo. *Ayisaya 52:7*

Iserel Oni Ene Mande Keda Mesalango, Ngu Ma Keyootenggo

16 Ene oni gidalega Mande Keda Mesalango nga ma keyootenggoku, ngulo
Ayisayando ngandilo ewolo.
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, nolo mande nga wesiyolo etooye, ndawu
oninggado mandenayi ingolo, ngulo newendemo hamoo tete? Elo
ewolo. *Ayisaya 53:1*
17 Ariya, noole ingooteto. Noole Yesuslo Mande Keda Mesalango nga
ingootooye, ngundo nowoondonayi hamoo teyingo ngu yeni tunootewa. Yo,
hamoo, noole Kristuslo Mande Keda Mesalango ngu ingolo, nowoondonayi
hamoo tewooto.
18 Nondo ngandilo eteno. Hamoo oolengo, ene mande keda gomengga nga
kuli ingowonggo. Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Enengo mandeni ngguyi ngu mela bidodomo toongewolo. Yo, enengo
mandeni ngu mela bidodo looguwootoni, oololo, mela wengamo
tunootewalo ewolo. *Sam 19:4*
19 Ene nondo ko eteno. Iserel oni Anutlo mandega nga ma ingootenggo,
bine? Kini, ene kuli ingowonggoku, ko, kootu inolo yokowonggo. Ene kuli
Moseslo nakayano, ngu Anutndo Iserel oni simoo bale ngulo ewolo.
Nondo oni simoo bale sowe gidalega sungo sungo ngu wiyokolo yoy-
ootoowe, ge ngu yeyomayiyelolo, ye ngulo nowoondoye biyomi
yetoni, ngulo boguboguwoowanggo. No oni sowe gidalega ene
ingonduduye kini yoyootoowe, ye ngulo sanggili tewanggolo ewolo.
Dutoronomi 32:21
20 Ene Ayisayando mande nga ewelo ma sosolewolo.
Oni simoo bale ene no ma erewenelolo neyowonggori. Ene oni gidalegano
nolo sumoo ma eyingo, ene no nenengombo ene doongeyemo
tunooteyingolo ewolo. *Ayisaya 65:1*
21 Ene Iserel onilo Anutga ngundo ngandilo ewolo.
Nalu pelungga oolengo no nga (Iserel) oni simoo bale nga
yododowoolootoowe, nga oni sowengga nga (nowoondoyemo hamoo
teyi elo negoyelolo oodoowe,) ene mande ngu toongoolo, yokolo, ene
mande gumi biyomi ewonggorilo ewolo. *Ayisaya 65:2*

11

Anutndo Iserel Oni Simoo Bale Gidalegalo Sumange Yunowolo

1 Ngulo no ngandilo eteno. Anutndo enengo Iserel oni simoo bale bidodo
andangeyelolo yoyokowo, bine? Ngu hamoo oolengo kini. No nguya Iserel
oni. No nguya Ebaraham sembeni Beniyamin ngulo soweni oolootenoku
nga. Anutndo no ma kootu nunoote.

2-3 Anut enengo oni simoo bale ngu, ene kuli sunggi yeyingo, ene
ma yoyokolo oweyelowolo. Ye Anutlo mandeno, Ilayiyalo mandeni kuli
kandangelo ingootenggo. Ilayiyando Iserel oni simoo baledoya sanggili telo,
Anutno ngandilo yemboongewolo.

Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, onindo gengo ingondudu eyingo oni yuleyi kumoowonggo. Geno woolo yeweloyi digi yawasa nguya tootoongowonggo. No noso nangge geno nowoondonemo hamoo telo, keda oolooteno. Ene no nuleyi kumooweloyimbolo erewenelootenggolo ewolo. *1 King 19:10,14*

4 Ene Anutndo Ilayisalo mandeni gumi ewolo.

No oni oowooyingga oolengo (7,000) soleyelootoowe oolootenggo. Ene oomboolo oowooyi Bal, nguno ma boodoo oondookelo yemboongetenggolo ewolo. *1 King 19:18*

5 Yo, Ilayisa naluno Iserel oni gidalegado Anutlo nowoondoyemo hamoo
tewonggori. Ngundilo nangge, ataga nga nalunggano ngano nguya, Iserel
oni simoo bale guminggado nowoondoyemo hamoo telo oolootenggo. Ene
Anutndo ngu enengo sumangeni ngunonggo oni simoo bale yoyoote.

6 Yo, Anutndo enengo sumangeni ngu Iserel onindo koyi tetenggoku,
ngunonggo kini. Anut enengo ingonduduni nowoondoyimonggo ngu,
sumangengga ngu yunoote. Ene ngundilo kini ngu, Anutlo sumange ngu,
hamoo engge kini tunootewa.

7 Ngundilo ngulo, noole ndatelo ewato? Nga ooga nga ngu Iserel onindo
Anut doongeyimo oni gome nenengo tunooteweloyi damoningga, ngu
yoweloyimbolo koyi yanggango tewonggori. Ene ma yowonggori. Anutndo
Iserel oni gidalega sunggiyelowolo. Ngundo nangge nowoondoyemo hamoo
teweloyi ngu yowonggo. Oni gidalega ngu nowoondoye kuli yanggango
yetoni, ngulo ene Anutlo mandeni ma ingowonggori.

8 Anutlo mande ngundo ngandilo ewolo.

Anutndo enengo nowoondoye kuli yeni, ukingootoni, kapengo yewolo. Ngundilo tetoni, ene (Anutlo mande damoni oo bidodo ngu) kenolo, ma ingowonggori. Enengo sodeyebo nguya mande damoni nenengo ma ingowonggori. Ene ngundilo oluwonggoku, ombulo, ataga nguya ngundilo oolootenggo. *Dutoronomi 29:4*

9 Dewitndo enengo me onilo Anutndo yoyeni kapengoyi, elo ngandilo
yemboongewolo.

Enengo oo simbo kayingo naluno, nowoondoye imakeyingo oodoyiga, ge yoyega kapengo yetoyiga, me oni kewooloyemo ulo, yoyoya yuleyi. Ngu ngandilo, sepa bowela ngundilo, ko, nusago yoweloyi mele ngundilo, nguno Anutndo enengo biyomiye, ngulo gumi ngundilo yunowa.

10 Enengo doongeye ngu ooleli tetoni, ene doongetelo, Anutlo mande da-
moni ngu ma ingowanggo. Enengo kowuliye ulungga oolengo koolowoolo,
ngulo ogingoyingo suwoo suwoo ingolo oluwanggo. *Sam 69:22-23*

Anutndo Oni Sowe Gidalega Nguya Yoyowolo

11 Ngulo nondo ko sumoo eteno. Iserel onindo kuli enengo mbum-
buwayemo soletoyi, ngulo Anutndo kootu yunololuwa, bine? Hamoo
oolengo kini. Ngulo ngu, Iserel oni Yesusno nowoondoyemo hamoo ma
tetoyi, ngulo Anutndo Mande Keda Mesalango ngu yolo, oni sowe gidalega
yunootoni, ene nowoondoyemo hamoo tetenggo. Yo, Anutndo oni gidalega
kumana yunootoni, ngulo Iserel onindo ngu kenomayingoya, ene nguya
yowoolengoya, nowoondoye Anut inoyi, elo ngundilo tewa.
12 Yo, Iserel oni oole gome metemi ngu, ene kuli yokowonggori. Ngundo
ngu Anutlo kumana metemi ko enengo mande damoni, ngu oni simoo bale
bidodo, kuli yokowonggori. Ngundilo ngulo, ngu Anutlo kumanangga ngu,
oni sowe gidalegano tunootewonggori. Ngulo ngu, noole gome ingowato.
Iserel oni simoo bale Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, Anutlo
kumana gome ngu yolo yunootoni, oni sowe gidalega dagayelolo, awuno
oolengo yowanggo.

13 Ataga nondo oni sowe gidalega, ye mande yunooteno. No ngu Anutlo
ko oni (Aposel), ye oni sowe gidalega yengo ko oni. Ngundilo ngulo, no
nenengombo ko tetenoku, ngalo oni oni teteno.
14 Nga kongga nga, no gome tewelo ingooteno. Ye nenengo oni simoo
bale Iserel oni yendo Yesusno nowoondoyemo hamoo telo yootenggoku,
ngulo ene nguya ngu kenomayingoya, ngu yowanggo. Ndatelo ngulo, nolo
Iserel oni nguya Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo nguno ulo, sugi sugi
oluwato.
15 Ngundilo ngulo, Iserel oni simoo bale Yesuslo Mande Keda Mesalango
yokootoyi, ngulo ngu, mela bidodomo oni simoo bale mande gome ngu
yootoyi, ngudodo nowoondoye gulanangge yelo oolootenggo. Ngundilo
ngulo, Anutndo Iserel oni simoo bale ko yoyoweloyi, ngu ngandilo. Oni
melenonggo ko ootookootenggoku ngundilo tunootewanggo.

16 Oomanangoyingo koondomo oolooteku ngu bodaga Anutlomu, asa,
gumi bidodo koondomo oolooteku nguya, Anutlomu nangge. Ngundilo
nangge, de damoni kundingiyi ngu, ngu kambini duwoo nguya kundingiyi
tunootewa. Kuli Anutndo Ebaraham ngu yoyingo ngulo soweni Iserel oni,
ene nguya Anutlomu nangge.
17 Anutndo ko kedaga telo, mela doongoolo, yomosiyolo, mela yeni, ulumi-
dodo tewolo. Ene ngu kono nguno koono imitoni (Iserel oni), oolelo, engge
ulungga enggewonggori. Koono gidalega gome ma oolelo enggewonggori.
Ngundilo ngulo, ene gumoolo, oolongooni utoni, ngu musiyomo koono yu-
wooyi siyakongo ngu (oni sowe gidalega) degunonggo yoyolo, mayelo, ngu
musiyomo imitoni, gome oolelo enggewonggori. Ndatelo ngulo, ko mela
himimo mela ulumidodo ngulo kono koono koletelo imiyingo ngundilo,
gome oolelo enggewonggori.
18 Ngundilo ngulo, ye oni sowe gidalega ngu koono degunonggo siyakongo
ngundilo yoyowonggori. Ngulo ye Anutlo kumana, ngu yeno nangge
ombuni. Ene Iserel oni enengo kumana ombuni, elo ma ingowelo. Ngulo
ye ingondale teyi! Anut enengombo yanggango ye yunoote. Yengombo
yanggango gula ma yootenggo.

19-21 Ngundilo ngulo, ye ngandilo ewanggoku ngu, noole Iserel oni musiy-
omo, Anutlo kono ulo oolooteto. Ngu hamoo. Ene ye ingondale teya oliyi!
Anutndo Iserel oni ene nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo engge ma
tetoyi, ngulo andangeyelowolo. Ye nowoondoyemo Yesus oowooyimbolo
hamoo tetenggoku, ngulo nangge ye mete oliyi. Ye nguno ingondale
teya oliyi! Anutndo Iserel oni nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, ngulo

keyoyelowolo. Ngulo ngu, ye nguya ngundilo nowoondoyemo hamoo ma tewanggoku ngu, ye nguya Anutndo ngundilo yunowa.
22 Ngulo ngu, Anutlo ayibiyini ko ngulo wilikoyeloyingo mande yanggangoningga ingootenggoku nga. Oni Anutlo mande damoni ngu yokootenggoku ngu, ngulo Anutndo ene nguya mande gookingo telo yunoote. Anutndo yengo ngu nowoondoyi telo yunooteku, ngu nowoondoyi yunolo nguno ooloote. Kinitetoni ngu, Anutndo ye nguya yoyokolo, oweyelowelo ingoote.
23 Nalu gulano, Yuda oni damoni yelo, Yesus keyootoyi ngu, ariya, Anutndo ko yoyolo, enengo kono ko yoyewa.
24 Yo, ye oni sowe gidalega, ye koono yuwooyi siyakongomu degunonggo yolo, Anutlo kono imiyingo ngundilo. Yuda oni ngu koono koletelo kono imiyingo, ngu ngundilo. Yuda oni ene nowoondoyemo hamoo Yesusno tewanggoku ngu, ene Anutndo yoyolo, enengo kono ko yeweloyi, ngu kowuli kini.

Anutndo Oni Simoo Bale Bidodo Sumange Yunowolo

25 Kristen konebane, nondo ngandilo ingooteno. Ye nga hamoo mande nga ye kuli ma ingowonggoku, ene ataga ye mande damoni gome nenengo oolengo tunootewanggo. Iserel oni simoo bale gidalega ngu nowoondoye yanggango yelo, Yesuslo mande sodedo ma keyootenggo. Anutndo Iserel oni nowoondoye yeni kapengo yewonggori. Ndatelo ngulo, oni sowe gidalega Anutndo kuli sunggi yeyingo ngu yoyootoni, nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngundilo damoningga ngu, Iserel onino oodoni, oololo, nalu wengamo tunootewa. Ngu naluno, Anutndo Iserel oni bidodo yoyeni, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo yoyolo pawa kewooloko uwanggo.
26 Ngu mande damoninggano nguno, Anutndo Iserel oni simoo bale Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu bidodo yoyowa. Anutlo mandeno ngandilo ete.

Sayon melakonggo (Yuda onino) hoolooweyeloweloyi oni tunootewa. Ngu oningga, ngundo Yekob osisembenimbolo weti mbumbuwa bidodo andangeyunowelo ombuwa.

27 No eneya mande elo gosiyooteno. No enengo mbumbuwa andangeyunowanolo ewolo. *Ayisaya 59:20-21; 27:9*
28 Ene Yuda onindo Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu kootu inowonggoku ngu, Anutya longge tewonggo. Ngulo ngu, ye oni sowe gidalega Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo damoninggano nguno utenggoku, ngu hoolooweyeloote. Anutndo Yuda oni simoo bale ngulo gome oolengo ingoote. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo osisambaye, newende ulungga yunoyingo ngulo.
29 Yo, Anutlo sumangeni kumana ngulo Anutndo oni gula negongolo, yowaku ngu, ene kootusina, enengo ingonduduni ma yowoolengowa.
30 Kulimi ye oni sowe gidalega Anutlo mande ngu utolo, oolongoolo yokowonggori. Ene ataga ngu, Iserel oni simoo baledo Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu toongoolo yokoyingongga, ngulo ngu, ye oni sowe gidalega, Anutlo sumangeni, ngu yowonggori.
31 Ene kuli Yuda oni damoni gome nenengomo ma endeyowonggori. Ngulo ngu, Anutndo oni sowe gidalega sumange yunoote. Ngulo ngu, Yuda onindo ngu kenolo, kenomayingolo, ene nguya nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo ene nguya sumange yunowa.

32 Oni simoo bale bidodo Yuda oni, ko, oni sowe gidalega nguya, Anutlo
mande damoni ngu ma keyootoyi, ngulo Anutndo yoyeni, ya biyomimo oni
ngundilo tewolo. Ndatelo ngulo, Anutndo ngu enengo sumange yolo, oni
simoo bale bidodo yunowa.

Anutlo Mande Damoni Ngu Dulidalinidodo

33 Yo, hamoo oolengo Anutlo sumangeni damoni nguya mela ngalo oo
bidodo dagayeloote. Enengo ingonduduni ingoyingoni nguya onilo
ingonduduye bidodo dagayelolo, pelungga ndandayingo oolengo.
Onindo Anutlo oole oolouweloyi ngu wilikolo, kenoweloyi kini.
34 Kuli, Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Yo, onendo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo ingonduduni ngu ingoote?
Onendo enengo ingonduduni ene mete Anut inoyingo? Mela ngalo
oni gulado kini, elo ewolo. *Ayisaya 40:13*
35 Onendo oo koletelo ene gumimbolo Anut inootoni, enebana oo ngulo
gumi wendangelo Anut inowa? Elo ewolo. *Yob 41:11*
36 Ngundilo nguya kini. Eneno nangge oo bidodo tunootelo, enengo
dulidaliyedodo oolootenggo. Ene oo bidodo Sembuli Sembunaye oolengo.
Suwoo suwoo, noole Anut oowooyi bingami okoolo, dulidalini teyinolo
oluwato. Ngu hamoo oolengo.

12

Gowenayingga Nga Anut Inolo, Nguno Kundingi Teyinowato

1 Ariya, ye Kristen konebane, Anutlo sumangeni suwoo suwoo ye telo
yunooteku, ngulo no mande nga elo yokutuyelolo, ngandilo eteno. Ye
goweye, moondeye, ingonduduye, nowoondoye, yanggangoye, ootootooye
bidodomo, ye komo keda oolootenggoku, nguno Anutno woolo yeya inoyi.
Ye komo yengo keda ootootooye, ngu bidodo gome nenengo oolengo eneno
yetoyi, ngulo ene oni oni tete. Ye gome ingoyi! Nalu bidodomo, Anutndo ye
gome soboyelolo, hoolooweyelooteku, ngundilo ngulo, yengo de wooloye
ngu, ene inootoyi, ngu metemi.
2 Oni mela ngalo mande damoni biyomi keyootenggoku, ngu ye ma
keyelowelo. Kini, yengo ingonduduye ngu Anutno yetoyiga, ngundo
nowoondoye yowoolengootoningga, damoni keda, ingondudu kedamu
nguya yunootoningga oliyi. Ngundilo telo ngu, ye Anut doongeyimo,
ndawuga ngu gome teweloyi ngu ingowanggo. Yengombo nguya ndatelo
mande damoni gome nenengo telo ngu Anutlo ingowanggo. Mande damoni
gome nenengo biyomi kini, oo ngu bidodo Anutndo ngulo gome ingooteku,
ngu nangge teya oliyi.

Noole Komo Anutndo Sumange Telo, Oo Yunooteku, Ngulo Koni Tewato

3 Anutndo sumange no nunootoni, ngunonggo ye sungomo sungomo
eteno. Anutndo ye ingonduduyemo ingonduduga ngu yunowolo. Ngulo
logoga ngu ma dagawelo. Logo dagalo awuno, ameno nguya ma tewelo.
Kini, Anutndo yengo nowoondoyemo hamoongga ngulo logoga yunooteku,
ye komo nguno nangge oliyi.
4 Noole ingooteto. Noolengo gowenayi ngu gulanangge, ngulo sosi
gumi kowookowoo, ene ngulo koye nguya sungo sungo. Ngu bidodo ko
gulanangge ma tetenggo.
5 Ngundilo nangge, noole oni simoo bale bidodo Yesuslo nowoondonay-
imo hamoo tetetoku ngu, noole Yesus Kristusdodo gowenayi gulanangge.
Ngundilo ngulo, noole Kristen oowooyingga ngu bidodo doboogulinayi wata

gulanangge oolengo oolooteto. Noolengo ingondudunonggo ngandilo ma ingowato. Noolendo Kristen oni gidalega dagayelootetolo ma ingowato. Kini, noole gowenayi gulanangge.

6 Anutndo noole sumange yunolo, ingonduduno ingoweloyingga, ngu sungo sungo guladilo guladilo kingo duwoo noole yunootoni, nguno enengo koni tetetoku nga. Oni gula, Anutndo enengo mande wesiyolo eweloyi logoga inowoku ngu, oni enengo newende hamoo teyingongga, ngu logono hamoomonggo wesiyolo ewa.

7 Ene oni gula ene Kristen oni gidalega hoolooweyelowelo elo, ingolo ngu, ene komo oni Anutlo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu gome hoolooweyeloyi. Ngundilo nangge, oni gula etuyeloyingo oni tewelo elo ngu, ariya, ene komo ngu kongga ngu teya, hamoo mande ngu oni etuyeloni.

8 Ngundilo nangge, oni gula ene oni ingonduduye samangaweloyi oni tetoningga ngu, ariya, ene komo ngu kongga ngu nangge gome teni. Oni gula ene oni oo gula yunowelo ingoya ngu, asa, ene komo newende bidodomonggo, oni oo ngu yunoni. Ngundilo nangge, oni gula ko gulalo sobosobo tabango teya ngu, asa, newendemonggo ngu kongga ngulo oni oni teya, ko ngu teni. Oni ene nowoondoyi telo, oni hoolooweyelowelo ngu, asa, ene komo oni oni teya, oni hoolooweyeloni.

Dobooguliye Nowoondoye Telo Yunoweloyi, Ngu Gome Nenengo

9 Ye dobooguliye nowoondoyi telo yunoweloyi ngu, ye komo hamoomonggo nowoondoye yunoyi. Ye ebe ganagana elo, ma ganayelowelo. Ye komo mande damoni biyomi bidodo ngu kootu inoya, mande damoni gome nenengo ngu nangge yanggango dowooyi.

10 Ye komo dobooguliye nowoondoye yunoya, ngunonggo ye sungo sungomo dobooguliye bingamiye sodedo okooyi.

11 Nowoondoye ngu suwoo suwoo Anutlo konimo nangge ingondudu teya, sulekinikini ma tewelo. Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoyemo hangetoningga, ngunonggo hoolooweyeloni. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo koni ye gome teyi.

12 Ye gome oni oni teya, doongedoongoodoongoo teya, Anutndo yeno oo teweloyi ngulo sobowooya oliyi. Ene kowuli gula yeno tunootetoningga ngu, ye komo Yuka Kundingiyi nguno yanggango dikaya, Anutno nangge oo bidodo yemboongeya, yanggango teyaliyi.

13 Anutlo oni simoo bale oo sitowilo wenonootoyiga ngu, ariya, ye komo hoolooweyeloyi. Ende gidaleganonggo oni yeno mayetoyiga ngu, ye komo gome soboyeloya kawararayeloyi.

14 Oni gidalegado ye yombuliyelootoyiga ngu, ye Anutno yombuliyeloni, elo, ma yemboongewelo. Kini, ye Anutno oningga ngu nowoondoye imakeni, ko, kumana biyomi ma yunowelo eya yemboongeyi.

15 Oni nowoondoye gome oni oni teya oodoyiga ngu, asa, ge nguya oni oni teyi. Ngundilo nangge, oni ene sendo sambi tetoyiga ngu, ariya, ge nguya nowoondoyi yunoya sendoyi.

16 Ye oni bidodoboya nowoondoye gulanangge teyi. Yengombo yengo oni ululu telo oluweloyi, ngulo ma ingowelo. Ye komo oni oowooye kini nguya ko goboolo teyi. Yengombolo nangge ingolo, ngandilo ma ewelo. No nangge no oni ulungga ingondudunedodo, elo ma ewelo.

17 Ene oni gulado mande damoni biyomi gula yeno tetoningga ngu, ariya, yebana ngu gumi mande damoni biyomi eneno ma tewelo. Kini, ye komo mande damoni gome oni simoo bale doongeyemo metemi nangge teyi.

18 Ge ebe ulewelo ingondudu ma tewelo. Kini, oole moole tetoningga ngu,
asa, ye komo oni bidodoboya nowoondoye goboolo yeya ayibinonggo oliyi.
19 Ye Kristen dobooguline, no ye nowoondoyi ulungga teteno. Oni
sungombo yeno mande damoni biyomi yunootoyiga ngu, asa, yendo eneya
gumi yunowelo, ngu ma ingondudu tewelo. Kini, ye komo ngu kowulingga
ngu, Anutlo sanggili ngu yokoyi. Anutlo mandeno, ngandilo ete.
Nondo nangge onilo mbumbuwa ngulo gumi wendangewano. Nondo gumi
biyomi ulungga wendangelo yunowano. Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo ngundilo elo ewolo. *Dutoronomi 32:35*
20 Asa, yengo me oningga oowalilo kumootoningga ngu, ye mete oowali
inootoyiga neni. Ngundilo nangge, ene sonolo ingootoningga ngu, asa, sono
inootoyiga neni. Ye ngundilo tewanggoku ngu, ariya, ene oo biyomi tewoku,
ngulo oyumo ulungga yowa.
21 Ye mande damoni biyomi ngu yokootoyi, ngundo ye ma dagayelowelo.
Kini, yengo mande damoni metemi, ngundo mande damoni biyomingga
ngu wongooni uwa.

13

Noole Komo Mela Ngalo Gabman Sobosobo Oni Ngulo Manggoye Keyowato

1 Oni simoo bale bidodo mela ngalo sobosobo oni ngu nowoondoyemo
oluwanggo. Noole ingooteto. Mela ngalo sobosobo oni oolootenggoku, ngu
enengombo kingo ma tunootetenggo. Kini, ngu sobosobo tabango oni ngu
Anut kandeyimonggo tunootewonggori. Ngundilo ngulo, Anut enengombo
mela ngalo sobosobo tabango oni yoyetoni oolootenggo.
2 Ngundilo ngulo, Anut enengombo Gabman oni sobosobo melako ngano
yeni tunootewonggori. Ariya, ngu oni ngulo manggoye ma keyolo ngu,
ene Anutlo mandeni nguya toongoote. Yo, hamoo, sobosobo oni ngulo
manggowo ngu toongoolo, keyolo yokolo ngu, asa, oni ngundilo tetenggoku,
ngundo gumi kowuli ulungga oolengo yowanggo. Kowuli ngundilo wendan-
geweloyi ngu, Anutndo elo yunoyingo, ngundilo yunowa.
3 Oni enengo damoni nenengomo ootoolo, sobosobo Gabman onilo
mamana mande keyolo ngu, ariya, ene Gabmanlo ma sosolewanggo. Ene
oni sobosobo sanggili onilo Gabman ngulo mande ma keyolo ngu, asa, ene
sosolelo oluwa. Ge mande damoni gome nenengomu nangge tetooga, ariya,
ene ge bingaminggelo okoowa.
4 Anutndo Gabman oni ngulo koye ngu, ye hoolooweyeloweloyi ko ngu
inowolo. Ye mande damoni biyomi tewanggoku ngu, enengo yanggangoni,
ngundo yengo mande damoniye biyomingga ngulo ogingoyingoni yunowa.
Anutndo Gabman sobosobo oni yootunoyeloyingo ngu onilo biyomiye ngulo
gumi etuyeloweloyimbolo yoyewolo.
5 Ngundilo ngulo, noole komo enengo manggowo keyolo, mandeni yolo
keyowato. Ndatelo ngulo, Anutndo ngu mamana mandega ngu nowoon-
donayimo yewolo. Ngundilo ngulo, noole komo, nowoondonayi ngulo gome
ingolo, ingonduduwoolo manggowo keyowato.
6 Noole komo bobeye Takisno yeweloyi ngu, mela ngalo sobosobo oni
tabango ngu Anutndo sunggiyelowoku oni, ngu yunowato. Ndatelo ngulo,
ene Gabman sobosobo oni ngundo ko yanggango telo, sobowoolo ko
tetenggo.
7 Ge bobeye Takislo yoweloyi onindo sunggiga elo gunootenggoku, ngu
komo bobeye ngundiya yuno. Oni bobeye yoweloyi onino oo bidodo ge
bobeye yuno. Ngundilo nangge, ge oni gulano weti moole tetoningga

ngu, ngulo sumoo etoningga ngu, asa, ge mete wendangeya ino. Yengo manggoye, nowoondoye nguya oni ululu ngulo bingamiye okooyi.

Oni Ene Dobooyi Newende Inooteku Ngu, Ene Mande Gome Keyoote

8 Ye weti telo oni gulanonggo oo gula ma yowelo. Ene noole weti gulanangge ngu suwoo suwoo ooloote. Ngu ngandilo. Oni bidodo ene dobooguliye nowoondoye yunoweloyi damoningga, ngulo weti ulungga ngu nangge olini. Ndatelo ngulo, oni gidalegado, oni gidalega nowoondoye telo yunowanggoku ngu, ene Anutlo mamana mande bidodo keyootenggo.
9 Yo, Moseslo mamana mande ngu ngandilo. Ge elambalisa ma yombuliyelowelo. Ge oni ma uleyi kumoowelo. Ge yakaka ma tewelo. Ge oni gulalo oo ma kenomayingowelo. Moseslo mamana mande oolooteku, ngu metemi. Ene nga mamana mande kedaga, ngando mamana mande kulimi ngu bidodo dagayeloote. Ngu ngandilo. Gengombo gengombolo gome ingooteku, ngundilo nangge, oni ge tanggegemo oolootenggoku, ngulo nguya ingo.
10 Oni ene dobooyi tanggeyimo oolooteku, ngu newende inolo, ngulo ene mande damoni biyomi ma teyinowa. Ngundilo nangge, oni ene dobooyi newende inooteku ngu, ene Anutlo mamana mande hamoo keyoote.

Noole Anut Doongeyimo Nenengo Oolengo Oluwato

11 Noole ingooteto. Yesus ko ombulo, noole yoyoweloyi nalu, ngu namoko oolengo. Ataga ngu nalu wenga namoko tete. Ngundilo ngulo, weleweloyi nalu kini, doongedoongoodoongoo telo, sobowoolo oluweloyi naluni nga. Kulimi noole amana nowoondonayimo hamoo teyingo naluno, Yesusndo yoyoweloyi nalungga ngu yowoko oluwolo. Ene ataga nalungga nga, ngu namoko oolooteku nga.
12 Yo, noole mela ngano oluweloyi namoko kinitewelo tete. Suwoo oololo kinitetoni, sengewelo namoko tetoni, ngu ngandilo. Ngulo ngu, noole suwoolo mande damoni biyomi ngu yokolo, noole Anutlo kondimu me idi sangga yolo, Setanya yanggango ebe ulewato.
13 Noole komo Anut doongeyimo gome nenengo endeyowato. Ngundilo ngulo, noole sono biya nelo, ma kapengo yewato. Ngundilo nangge, noole ooleko ooleko bulibali ma endeyolo, ngunonggo mande damoni biyomi gidalega nguya ma tewato. Sanggili telo, nguno ebe utolo, ngunonggo oni gidalegalo koye ngulo ma kenomayingolo oluwato.
14 Kini, ye komo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Yesus Kristus ngu yoya, goweyemo woologongootoyiga oni sungombo ye yeyolo, nguno Yesuslo mande damoni nangge kenowanggo. Ngundilo ngulo, ye ingonduduye kulimi ngulo mande damoni ngu kapengo yeyi. Ngundilo telo ngu, asa, yengo mande damoniye biyomi, ngu ko ma tewelo.

14

Noole Kristen Oni Doboonayimbolo Damoni Ma Wilikolo Kenowato

1 Oni ene newendemo hamoo teyingo ngu yanggango kini, ngundilo oni ngu, ye yoyoya, Kristen oni simoo baleno ombuya gooboongooyi. Ye ene newende yanggango inoweloyimbolo mande gome ngu eneno etoyiga, gome ingoni. Ye mande oowooyingga nangge bulibali eneno ma ewelo.
2 Ene oni gula newendemo hamoo ngu yanggango teteku ngu, ene oo bidodo nemukoote. Ene oni gula newendemo hamoo ngu yanggango kini, ngu ene nusago loogu telo, ma nelo, ene oowali gidalega nangge nete.

3 Oni ene oo bidodo bulibali neteku, ngundo oni nusago oo ma neteku
nguya nowoondoye biyomi ma ingowelo. Ngundilo nangge, oni nusago ma
neteku nguya biyomi elo ma ingowelo. Ene oo bidodo bulibali neteku, ngulo
ene kootuyisina mande ma elo yumooyinowelo. Ndatelo ngulo, Anutndo
ngu oningga nguya kuli yowolo.
4 Ge oni gulalo ko oni ngulo koni ma wilikolo ewelo. Ndatelo ngulo, ene
enengo sobosobo oningga, ngundo nangge enengo ko oningga ngu wilikolo
kenolo ewa. Enengo koni metemi, ngundi, biyomi, bine? Elo wilikowa. Ene
hamoo yanggango dikalo, ko tetoni ngu, Oo Bidodo Sembuli ngundo ene
mete yeni, yanggango oolengo dikawa.
5 Oni gulado Anut doongeyimo, nalu gula ingootoni, kundingiyi nalu
ulungga, nalu gidalega dagayeloote. Anut doongeyimo, oni gulado nalu
bidodo ngu nalu gulanangge ngundilo Anut bingami okooweloyi ingoote.
Oni bidodo enengo nowoondoyemo Anutndo ingondudu yunoyingongga,
ngu nangge ingonduduyemo yanggango teya oliyi.
6 Oni ene nalu gula ingootoni, nalu gidalega koleteyingo tetoni ngu, ngu
oningga ngu, Oo Bidodo Sembuliga ngulo ingoote. Ngundilo nangge, oni ene
oo bidodo netekungga ngu, ene Oo Bidodo Sembuli nguno esetelo nete. Yo,
oni gulado ene oo bulibali ma neteku ngulo ene Oo Bidodo Sembuli nguno
nguya Anutno esetete.
7-8 Noole keda oluweloyi, ko, kumooweloyi ngu noolengomu kini. Noole
keda oluwato, bine, ngundi, kumoowato, bine, ngu Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye nguno nangge ooloote. Keda oluweloyi, ko, kumooweloyimbolo
nguya, ngulo damoni ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo bingami
elo okooweloyi.
9 Ngundilo ngulo, Kristus Yesus kumoolo, ko, keda ootookooyingo, ene
ngunonggo ngu, oni keda oolootenggoku, ko, oni kumooyingomu nguya
ngulo Sembuli oolengo ooloote.
10 Ndatelo ngulo, ye Kristen dobooye ootootoni, wilikolo, kenowelo mande
biyomi ene goweyi sanggawelo ma ewelo. Ye dobooye yumooyinolo
kootuyisina mande ma ewelo. Ndatelo ngulo, ye ingootenggo. Kootusina,
noolengo bidodo Anut doongeyimo dikatooye, enengombo mande damoni-
nayi wilikoyelowa.
11 Oo Bidodo Sembuli Anut ngulo mandeno ngandilo ete.

No keda ootoolo, ngunonggo hamoo oolengo eteno. Oni bidodo nono
boodoo oondookelo, nono yambo mande tewanggo. Oni bidodo
manggoyemonggo, no oowoone Anut ngu yootunolo ewanggolo
ewolo. *Ayisaya 49:18; 45:23*

12 Ngundilo ngulo, noolengomo noolengomo Anut doongeyimo dikalo,
noolengo damoninayi telo, endeyowootoku, ngu yootunolo, Anutno ewato.

Noole Kristen Doboonayi Yombuliyowelo Oo Gula Ma Tewato

13 Ngundilo ngulo, noole Kristen oni doboogulinayi ingonduduye ma
wilikoyelowato. Ndatelo ngulo, ngu Anutlo koni. Noolengo ingondudunayi
ngu komo ngundiya dowoomomooni. Ye oo biyomi gula telo, ngundo Kris-
ten dobooye, ngulo newendemo hamoo teyingo ngu, ma yombuliyelowelo.
Ngundilo telo ngu, asa, ye nguya mbumbuwa tewanggo.
14 No ingooteno. No Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, nguno
nowoondone yetoowe, ngundo etunelootoni, oowali enengombo biyomi ma
yewa. Oni gula newendemo ene oowali gulalo loogu tewelo ingooteku ngu,
ngu oningga ngundo loogu tewoku, ngu nangge keyoni.

15 Ngu ngandilo. Gedo oo neteku, ngundo dobooge newende yombuliyooteku, asa, ge nguno ingooteku, ge nowoondoge ebe ino ino teweloyi mande damoni, nguno ma ooloote. Ndatelo ngulo, Kristus Yesusndo ngu doboogega ngu yowelo, ene kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo, gengo oowali ngundo dobooge ma yombuliyowelo.
16 Yengo oo gome ingolo oodoni, ngulo onindo ngu oo nguya mandeni biyomi ma ewanggo.
17 Anutndo noole Kristen oni ene oowali, sono oo neweloyi nguno ma ingondudu tewelo. Kini, Anutlo damoni ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, nguno noole nowoondonayi imakeyingo, gome nenengo endeyoweloyi, ko, oni oni teweloyi nguya Yuka Kundingiyi ngunonggo ombulo, noole hoolooweloyimbolo ingoote.
18 Oni ene Kristus Yesuslo ko oni telo, ngulo koni telo, endeyowaku ngu, asa, Anutndo ngulo gome ingowa. Oni simoo baledo nguya, oni gome oolengolo ewanggo.
19 Ngundilo ngulo, nalu bidodomo, noole sumange, ayibi mande oo ngulo damonimo, noole komo ebe hooloowe hooloowe telo, nowoondonayi gulanangge yelo, doboogulinayimboya goboolo oluwato. Nalu bidodomo, ye Kristen dobooguliye nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunoyi.
20 Ge oowali gidalegalo gome ingolo ngu, Anutlo koni ngu ma yombuliyowelo. Hamoo, oo bidodo ngu oo neweloyi. Ene ye oni gidalega oowalino yoyeyi, mbumbuwa telo, nguno ma wenonowelo. Ngundilo ngulo, dobooge oo ma neteku ngu, asa, ye nguya loogu teyi.
21 Ye Kristen dobooguliye nowoondoyemo hamoo ngu ma yombuliyowelo. Ngulo ngu, dobooye nusago songgiwi Wayin, ma netenggoku, nguno ye nguya loogu teyi. Ngundilo telo nguno, mande damoni metemi tewanggo.
22 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu yalingo Anutya nangge. Oni ene oo gula ingootoni, oo gome elo newende, ngulo ingooteku, ooga ngundo newende kowuli ma inootoni ngu, asa, ngu oningga ngu, ene mete oni oni tewa.
23 Ene oni gula newendemonggo bulibali ingolo, ngunonggo oowali gula loogu teyingo, ngu newaku ngu, asa, ene Anut doongeyimo, mbumbuwa tewa. Ndatelo ngulo, enengo newendemo hamoo teyingo, ngu nenengo kini.

15

Noole Kristen Oni Doboogulinayi Hoolooweyelootooye, Ene Nowoondoyemo Hamoo Ngu Yanggango Tewanggo

1 Noolengo ingondudu nangge, ma keyowato. Kini, noole nowoondonayimo hamoo yanggango, ngundo oni gidalega nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango kini, ngu hoolooweyelolo, samangayelootooye, nguno ene yanggango dikawanggo.
2 Noole Kristen oni doboogulinayi oolootenggoku, ngu mande damoni metemimo hoolooweyelootooye, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango tewanggo.
3 Noole ingooteto. Kristus Yesus ngu enengo ingondudu, ngu ma keyowooto. Kini, Anutlo mande ngundo Yesuslo ngandilo ewolo.
Onindo geya mande biyomi etenggoku, ngundo ombulo, no wilinelowanggolo ewolo. *Sam 69:10*
4 Yo, Anutlo mande bidodo kuli nakangoyingo, ngu noolendo kandangelo, ingoweloyimbolo nakangowolo. Ngu mande nakangoyingo ngu,

noolengo nowoondonayimo hamoo teyingongga, ngu yanggango yunowa.
Noole ngunonggo yanggango dikatooye, Anutlo mande, ngundo oole gome
etuyelolootoni, Anutndo kawararayelootoni, noole ene sobowoolo oodooye,
ene ombulo yoyowa.
5 Anut ngulo damoni, ngundo oni nowoondoye yanggango yunootoni,
ngunonggo oni yanggango dikalo, Anutya nowoondoye gulanangge
yelo oluwanggo. Enendo hoolooweyelootoni, noole ngunonggo Kristus
Yesuslo damoni gome ngu keyolo, ngunonggo ingondudu gulanangge yelo
oluwanggo.
6 Ngundilo ngulo, yengo nowoondoye, manggoye gulananggemo Anut
oowooyi bingami eya okooyi. Yo, hamoo, Anut noolengo Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye ngu Yesus Kristus ngulo eweyi ngu bingami elo okoowato.

Kristusndo Yuda Oni, Ko, Oni Sowe Gidalega Nguya Hoolooweyelowolo

7 Kristusndo kuli noolengo nowoondoyi telo yunowolo. Ngulo ngu,
ye bidodo Kristen dobooguliye yoyoya, nowoondoye gulanangge goboolo
yetoyiga, oni bidodo ngundilo damoni ngu kenolo, Anut bingami elo
okoowanggo.
8 No ngandilo eteno. Kristus Yesus ngu kuli Yuda oni ngu hoolooweyelow-
elo ko oni tunootewonggori. Ene ngundilo telo ngu, Anutlo mandeni
hamoo ngu yanggango telo yunoote. Nguno Anutndo Yuda oni ngulo
osisambayemo sunggi mandega Mesayiyalo elo gosiyoyingo, mande ngu
bidodo ataga engge yeni tunootete.*
9 Oni sowe gidalega, ngundo ngu Anutlo sumangeni ngu kenoya,
ngunonggo Anut bingami okooyi elo, ngulo Anutlo mandeno eteku
ngundilo.
Ngundilo ngulo, nondo oowoongge bingamingge oni sowe gidalegano
yootunolo ewano. Nondo gengo oowoonggemo yambo utolo, nguno
elo, yambo ulewanolo ewolo. *Sam 18:49*
10 Mosesndo Anutlo mande gula ngandilo ete.
Ye oni sowe gidalega, ye enengo Yuda oni sowengga nguya mete oni oni
teyilo ewolo. *Dutoronomi 32:43*
11 Mande gumi gulano nguya ete.
Ye oni sowe gidalega bidodo, ye nguya komo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
ngu bingami eya okooyi. Oni simoo bale bidodo komo enengo
oowooyi ulungga oolengo okooyilo ewolo. *Sam 117:1*
12 Ayisayando nguya Yesuslo ewolo.
Ngu Yesi oningga ngulo sowenimonggo oni gula tunootewa. Ngu oningga,
ngundo ootookoolo, oni sowe gidalega nguya soboyelowa. Oni sowe
gidale ngu, ene nowoondoyemo hamoo tetoni, Anutndo mande elo
gosiyoyingo ngu sobowoolo oluwanggo. Ayisayando ngundilo ewolo.
Ayisaya 11:10
13 Anut ngu, nowoondonayimo hamoo tetetoku, ngulo Sembuli. Ngulo
ngu, noole mete enendo ombulo, yoyoweloyi ngulo sobowoowato. Yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo ulungga, ngundo yoyeni, oni oni teya, ayibi
imakeyingo damoni, ngu yeno olini. Ngundilo telo ngu, Yuka Kundingiyi
ngulo yanggangoni ngu, ye mete yowanggo. Yesusno nowoondoyemo
hamoo teyingo, nguno ye Yesus sobowoolo, hahangelo oolootenggoku,
ngundo ye nowoondoyemo hangelo ooleloluwa.

Polndo Anutlo Mande Koyi Telo, Ngulo Oni Oni Tewolo

---

* **15:8:** Mesayiya oningga, ngu Anutndo ko yoyoweloyi ngulo sunggi mande, elo gosiyolo yunoyingo.

14 Ye Kristen konebane galo, nondo yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ko, yeno damoni gidalega gome tetenggoku kenolo, ngulo nowoondonemo hamoo hangelo ooloote. Ye ngu ingondudu gomemudodo, ngundilo ngulo, yengombo mete ebe hooloowe hooloowe telo, ingonduduye gome ngu dobooguliye etuyelolo yunowanggo.
15 Nondo mande gidalega yengo nakangooteno. Ndatelo ngulo, ngundo ngu, ye mete hoolooweyelolo, yanggango yunowa. Ene no nakangoweloyi ngu ma sulinekini yete. Kini, nondo yengo ingondudu ngu yokutuwoowelo nakangooteno. No yeno ko yanggango telo, ingonduduye samangawelo. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo koni ngalo no loogunelowolo.
16 Ngundilo telo, no Kristus Yesuslo ko oni telo oolooteno. No oni sowe gidalega kewooloyemo Anutlo mande gome ngu koyi telo, wesiyolo eteno. Nguno ngu, no oni sowe gidalega ngu yoyolo, Anutno ombuteno. Yuka Kundingiyi, ngundo yoyeni, kundingi oni tewanggo. Ngundilo ootoolo ngu, ene Anutno woolo ngundilo tunootetoyi, Anutndo ngulo gome ingoote.

17 Ngundilo ngulo, no Kristus Yesusdodo ko telo, no Anutlo koni tetenoku, ngulo oni oni teteno.
18 No Kristus Yesus ngulo koni, damoni, ngulo mande nangge oni sowe gidalegano elo etuyelowano. No mande oowooyingga ma ewano. Ndatelo ngulo, Kristusndo no hooloowenelolo, yanggango tenunootoni ngu, no komo oni sowe gidalega hoolooweyelootoowe, Anutlo mande gome ngu keyoweloyi ngulo ko teteno.
19 No mande elo, ko tetenoku ngu, Anut enengo sunggi, ko, damoni sungo gula oolengo onindo ma teweloyim, ngu bidodo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangonimonggo tewono. Ngundilo telo, no Yerusalem ende ngunonggo ko telo, Kristuslo Mande Keda Mesalango ngu mela bidodomo wesiyolo, elo yade yade ombulo, Ilirikam melako mayewolo.
20 Yo, nondo ngu ngandilo ingooteno. Oni Kristus oowooyi ma ingoyingo, oni simoo baleno nguno, no Kristus Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo elo, nguno ko tewelo ingooteno. No oni gulalo ya osiyi sanganimo nenengo ya ma yewano.
21 Kini, Anutlo mandeno eteku ngundilo.

Oni ene kuli Anutlo mandeni ma ingowonggoku ngu, ene nga kenowanggo.
Ngundilo nangge, oni ene Anutlo mande ma ingowonggoku ngu, ene komo mande gome oolengo ingowanggolo ewolo. *Ayisaya 52:15*

Pol Ene Rom Oololo, Ngunonggo Speyin Melako Ngudodo Oolouwelo Tewolo

22 Ngundilomu nga kongga ngando nolo oole suwoo suwoo goodoote. Ngundilo tetoni, ngulo no yeno ma oolouteno.
23 Ataga, no nga melako ngano ende bidodo ngu, ene Yesus oowooyi ingomukootenggo. Ngundilo ngulo, no ko teweloyi musine kini. Ngulo ngu, no mooma oowooyingga yeno oolouwelo gome oolengo ingooteno.
24 Ngulo ngu kootusina, no Speyin melako ooloutenoku naluno nguno, no yeno tunootelo, yeyologo, no ngunonggo oolouwano. No yeya bodaga oode, nowoondone metemi ingootoowe, asa, ye hoolooweneloolo, oo gidalega nunolo, noyolo, ombulo, Speyin oole sangako noyokowanggo.

25 Ene ataga ngu, no Yerusalem nguno oololo, Anutlo simoo bale hoolooweyelolo, bobeye yunowelo oolouteno.

26 Ngu ngandilo: Masedoniya, ko, Giris mela ngulo Kristen onindo mande
gulanangge elo gosiyolo, Yerusalem Kristen oni simoo bale hoolooweyelow-
elo, bobeye gooboongoowonggo. Ndatelo ngulo, Yerusalemno Kristen oni
simoo bale oowalilo kumootoyi ngulo.
27 Yo, nowoondoye gomemonggo nangge ngundilo tewonggo. Ene
Yerusalem Kristen oni simoo baleno wetidodo. Ngundilo ngulo, Yuda
Kristen onindo Anutlo Mande Keda Mesalango ngu oni sowe gidalegano we-
siyolo elo etuyelowonggori. Ngulo ngu, oni sowe gidalegado enebanangge
goweye oo ngundo enengo weti ngu wendangelo hoolooweyelowanggo.
28 Ngundilo ngulo, no bobeye yewonggoku nga, enengo kandeyemo yelo
yokolo ngu, asa, no yeno oololo, yeya nalu bodaga oode, ngunonggo Speyin
melako oolouwano.
29 No ingooteno. No ye tanggeyemo oolouwanoku ngu, Yesus Kristus
ngulo kumana yanggangonidodo nono hangetoni, yeno nguya oolouwano.
Ngundilo nangge, yeno nguya ngundilo hangewa.
30 Ye Kristen dobooguline, ye komo noolengo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye, Yesus Kristus, ngulo ingondudu teyilo ingooteno. Nga mandega nga
Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondonayi yokutuwootoni, ngundilo ngulo,
noole Kristen bidodo nowoondonayi gulanangge goboolo yelo oluwato.
Ngulo ye komo nolo yanggango telo, hoolooweneloolo, Anutno yemboonge-
wanggo.
31 Ye oo elaya goboolo yemboongeyi. Ngu ngandilo. Yuda oni gidalega ene
Anutlo mande ma ingolo, manggo unggalanggara tetenggoku, ngundo ma
nodowooweloyi ngulo yemboongeyi. Ye ngundiya teya, Yerusalem Kristen
onino nga bobeyega nga yunolo, ngulo koyi tewanoku, ngulo Anutno
yemboongeya hoolooweneloyi.
32 Ngundilo tetoyi, Anutndo mete elo, ingootoni ngu, asa, no oni oni telo,
yade oololo, ye tanggeyemo nalu bodaga kengelo, nowoondone metemi
ingowano.
33 Anut ene nowoondoye imakeyingo, ngulo sembuli. Ngundo ye
bidodoboya oluwa. Ngu hamoo.

16

Polndo Kristen Dobooguliyi Kambayelowolo

1 Noolengo Kristen kuwoonayi Pibi ngu, ene Kristen bale gome. Enendo
ngu Senikiriya endemo Kristen oni simoo bale ngu hoolooweyelolo, ko
teteku ngu.
2 Pibi balega ngu Anutno newendemo hamoo teyingo ngu, ye Kristen
onindo Oo Bidodo Sembuli oowooyimo, sobowooya kawararangoyi. Ene oo
gulalo wenonootoningga ngu, ye komo hoolooweya, oo ngu inoyi. Ndatelo
ngulo, ene suwoo suwoo no hoolooweneloolo, ko, simoo bale oowooyingga
nguya hoolooweyelowolo.
3 Prisila nguya kameyi Akuwila elambalisa ngu noya Kristus Yesuslo koni
goboolo tewooto. Ngundilo ngulo, ngu no dobooguline.
4 Nowoondoyali hamoo teyingo, ngu yanggango. Ngundilo ngulo,
ngu elayaga ngu, no hoolooweneloolo, ene nguya kumoowelo meyewoli.
Ngundilo ngulo, nondo oni oni ulungga telo, enengo eseteteno. Ngu nondo
nangge, elayaga nguya ese ma teteno. Kini, oni sowe sungomo, Kristen
onindo nguya elambalisa ngulo esetetenggo.
5 Ye Kristen simoo bale enengo yano gooboongoolo yambo mande teteng-
goku nguya esetelo kambayelooteno.

Ye nolo esetelo, mande etenoku nga, ngu doboone Epayinitus nguya
etoyiga ingoni. Ngu nenengo doboone oolengo. Esiya mela ulungga
oolengo nguno, oni simoo bale bidodo nguno oolootenggoku, Epayinitus
ngu koletelo Kristen oni tunootewonggori.
6 Ye Mariya nguya nolo ese ngu inoyi. Ndatelo ngulo, ene ye kewooloyemo
nguno ye hoolooweyelowelo ko yanggango tewonggori.
7 Ye nolo dobooguline Andronikas, dobooyi Yuniyas, nguya ese ngu
yunoyi. Ngu elayaga ngu noolengo Yuda oni. Ene noya ya biyomimo
goboolo uwootowolo. Ene Aposel oni kewooloyemo ene oowooyali gome
metemi. Ngu elayaga nguya ene nododo koletelo, Kristusno nowoondoyali
hamoo teyingo oluwoliyo.
8 Ampliyatus ngu Kristen doboone oolengo. Ngulo nondo enengo gome
ingootenoku, ngulo ye nolo ese mande nga nguya inoyi.
9 Ye Urubanusno nguya, nolo ese mande nga etungootoyiga kenoni. Ene
ngu Kristus Yesuslo konimo ngano, ngu noolengo doboonayi. Nolo ese
mande nga ngu, Stekis etoyiga ingoni. Ene nguya nolo doboone oolengo.
10 Ye nolo ese mande nga Apeles, nguya inoyi. Ene ngu Kristus Yesus ngu
hamoo keyoyingo oni oowooyidodo. Ngundilo nangge, ye nolo ese mande
nga Aristobulus, simoongolo nguya, enengo yano oni oolootenggoku nguya,
Yesuslo ingolo oolootenggoku, ngu nguya yunootoyiga kenoyi.
11 Ye nolo ese mande nga ngu, Herodiyan oni nguya inoyi. Ene ngu
noolengo Yuda oni. Ye nolo ese mande nga ngu, Narasisus simoongolo
nguya, enengo yano oni nguya Yesuslo ingolo oolootenggoku, ngudodo
yunoyi. Ene ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno oolootenggo.
12 Ye nolo ese mande nga Trayipina, Trayiposa, ko, Perasis nguya yunoyi.
Ngu bale kabusa ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo koni ngulo
ko yanggango tetenggo.
13 Ye nolo ese mande nga Rupus nguya inoyi. Ene ngu Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye ngulo ko ulungga oolengo tete. Enengo nemi, ngu no namone
ngundilo, ene nguya ese mande inoyi.
14 Ye nolo ese mande nga oni nguya yunoyi. Aristobulus, Prigon, Hemis,
Patolobas, Hemas, ko, Kristen dobooguliye eneya oolootenggoku, nguno
nguya eyi.
15 Ye nolo ese mande nga oni nguya yunoyi. Pilologus, ko, baleyi Yuliya;
Neriyas, nguya kuwooyi Olimbas, ngundo oni simoo bale bidodo Anutlo
nowoondoyemo hamoo telo, yeya oolootenggoku, ngu nguya yunoyi.
16 Nalu bidodomo, yambo uleweloyimbolo, Kristen dobooguliye yeyolo
ngu, kandeye dowoolo, kambayeloya, oni oni yunoyi. Kristuslo oni
simoo bale, goobooyingo bidodomo, ngu bidodo ye ese teyunolo kam-
bayelootenggo.

*Oni Gidalegado Kristen Oni Simoo Bale Goobooyingomo Oodoyi Yombu-
liyelowonggori*

17 Ye Kristen konebane, no yeno eteno. Oni gidalegado ombulo, Kristen
oni simoo bale ngu tootoongooyelolo, yoyeni, boguwoolo, nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu yombuliyootenggoku, ngulo ye gome doongeteya,
ingondale teyi! Ngundilo oni ngu, ene mande damoni gidalega Anutlo
mandeno ma eteku, ngu elo etuyelootenggo. Ye nguya goboolo ma
bibitewelo.
18 Ngundilo oni ngu, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
Kristuslo koni ma tetenggo. Kini, ene enengo goweye ingondudu biyomi
ngu nangge keyootenggo. Ngundilo telo, ngunonggo ene mande gome

oolengo ngu elo, oni mande damoni biyomi ma ingootenggoku, ngu
ganaganayelootenggo.
19 Oni bidodo yengo mande damoni gome Anutlo mande gome ingolo,
keyootenggoku ngu ingolo, ene ngulo etoyi, no ingolo, ngulo no oni oni
ulungga yengo teteno. Yengo ingonduduye samangawelo mande eteno.
Ngundilo ngulo, nondo ngandilo ingootenoku, ngu ye komo oo gome
nenengo teweloyi, ngulo damoni nangge teya oliyi. Ye komo oo biyomi gi-
dalega ngulo damoni, ngulo ingonduduye ukingoya, kapengo yeya yokoya,
kootu inoyi. Yo, ye komo mande damoni biyomi bidodo ngu yokoya, sungo
yowoko oliyi.
20 Anut ngu nowoondoye imakeyingo, sumange, ayibi, ngulo sembuli
oolengo. Nalu bodaga nguno ngu, Anutndo Setan wongoolo, oolongooni
keyi damonimo uwa. Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus
Kristuslo sumange, ayibini, ngu yeya olini.

Oni Gidalega Pol Hoolooweyingo, Ngundo Rom Oni Simoo Bale Kambayelowolo

21 Nolo ko goboolo, Timooti, ngundo yengo esetelo kambayeloote. Nolo
dobooguline oowooyi ngu Rusiyas, Yeson, ko, Sosipata, ngu noolengo Yuda
oni, ene nguya ye kambayelootenggo.
22 No Talitiyas, nondo Pol manggowoomonggo mande yolo, nga so uyi nga
nakangooteno. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus, ngu oowooyimo, no
yeno mande esetelo kambayelooteno.
23 Gayiyas, ngundo nguya ye kambayeloote. Enendo enengo yano gome
sobonelowolo. Ene Anutlo oni simoo bale goobooyingo nguya ngundilo
soboyelowolo. Erasitas, ngu ende ngalo beye sobowooyingo oni, ko,
doboonayi Kuwootas, ngu elayaga nguya yeno esetelo kambayelooteli.
24 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, ngulo ayibi,
sumangeni, ngu ye bidodoboya olini. Ngu hamoo.

Noole Komo Anut Oowooyi Bingami Elo Okoowato

25-26 Ariya, noole komo Anutlo oowooyi bingami elo okoolo, oni oni
tewato. Anutndo Yesus Kristuslo Mande Keda Mesalango, nondo yeno
wesiyolo etenoku, ngu yeni, yanggango yewa. Nga mande kombiteyin-
gongga nga, ngu kulimi kombitelo oluwoku, ene ataga ngu, Anutndo
yeni, tunoo oolengo tunootete. Anut sugi sugi oolooteku, ngundo enengo
mande nenengo kuli enengo ingondudu eyingo onino etoni, ngulo mandeni
nakangowolo. Anutndo enengo mande ngu enengo ingondudu eyingo
oni yunoyingo, ngulo damoni ngandilo. Nguno enengo mande, damoni
oololo, oni simoo bale bidodo melako ngano oolootenggoku, ngundo ingoya,
nowoondoye hamoo teya, yowoolengoya, ene keyoyi elo ingootelo ewolo.
27 Anut enengombo nangge ingondudunidodo. Ngundilo ngulo, Yesus
Kristus oowooyi, suwoo suwoo dulidalidodo oluwa. Ngulo noole komo
enengo oowooyi bingami elo okoololuwato. Ngu hamoo.

1 Korin
1 Kolindlo Mande Tabango

Pol ngu Epesas, endemo nguno ootoolo, ene ngu naluno, nga so uyi nga nakangolo, Korin oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyowolo. Korin endega ngu ulungga, ene oowooyi gome etenggo. Ngu mela gumisina Akayiya ko Giris. Ngu endegano nguno ngu, ngu oni simoo bale gumingga ngu Yudanonggo, ko, oni simoo bale gumingga ngu Giriknonggo ombuwonggori. Oni simoo bale oowooyingga ngu mela gumisina, nguno ngu, ene sitowi ye ngu oowooyingga oolengo. Ene bobeye oowooyingga, ko, ingonduduye nguya ulungga. Ngundilomu, ene ebe ganagana anut nguno yambo mande telo, enengo ingonduduye ngu ukingootoni, ko, enengo ingonduduye oowooyingga, ko damoni biyomi ngundo ukingoyunoote.

Mande gumgum ngu, nga bukgano ngano oolooteku, ngu ngandilo:

Kambayeloyingo mande. 1:1-9.

Longge sambi telo, ngulo usowoolo ngu, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kewooloyemo ooloote. 1:10–4:21.

Mela ngalo damoni, ngundo ngu nowoondoye hamoo teyingo, oni simoo bale ngulo ingonduduye yowonggori. 5:1–6:20.

Kamebale teweloyi ngulo mande. 7:1-40.

Noole nowoondonayi elaya ma oluwa. Noole ngu komo Kristusno nowoondonayimo hamoo tetoni oluwato. 8:1–11:1.

Yambo mande teweloyi, ngulo damoni oowooyingga ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale. 11:2–14:40.

Kristus ngu ko ootookoowolo. Ngundilo nangge, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo ngu ko ootookoowanggo. 15:1-58.

Pol enengo ingonduduni ngulo eyingo, kambayeloyingo mande, ko, mande gumgum ngu ingoweloyi mande. 16:1-24.

Korin Kristen Simoo Balelo Polndo So Uyi Koletelo Nakangowolo

1 No Pol, Anut enengombo negonelolo, noyolo, Yesus Kristuslo Aposel sunggi yowolo. Nondo nga so uyingga nga nakangootoowe, ko noolengo doboonayi Sositenis nguya hooloowenelowolo.

2 Ye Korin endemo Anutlo simoo bale yoyetoni oolootenggoku, ngulo nakangolo yunooteloku ngu, Yesus Kristus ngundo tetoni, ye kundingiyi tunootetoyi, enengo oolengo sunggi yetoni oolootenggo. Ngundilo nangge, mela bidodomo oni onendo Yesus Kristusno yemboongelo kundingiyi oolootenggoku, ngulo nguya nakangootelo. Yo, noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, oni gidalega nguya Sembuye.

3 No Anutno yemboongeteno. Noolengo awanayi Anut ko noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, gedo sumangengge ko gengo nowoondoge imakeyingongga ngu, gengo Kristen simoo bale yunolo yemboongewolo.

Polndo Anutno Esetewolo

4 Yesus Kristuslo koni, ngunonggo Anutndo ye sumange ayibini ngu, ye yunowoku, ngulo no suwoo suwoo Anutno yengo yemboongelo eseteteno.

5-6 Ngundilo ngulo, ye Kristus Yesuslo mandeni, oo bidodo noolendo yeno wesiyolo ewootoku, ngu yengo nowoondoyemo kuli yanggango ooloote. Ngunonggo Anutndo ye yoyeni, enengo damoni gome oolengo ingolo,

enengo mande wesiyoweloyi ngulo gome ingowanggo. Ngundilo telo, ye
mete enengo mandeni ngu oni gidalegano gome wesiyolo etoyi, ene nguno
yanggango yowanggo.
7 Ngundilo ngulo, ataga nga naluno ngano, ye nguya noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi Yesus Kristus ombulo tunooteweloyi, ngu sobowooya
oliyi. Nguno ye Yuka Kundingiyi ngulo sumangeni, ngundo enengo koni
teweloyim ingoyingo oowooyingga ye kingo duwoo yunooteku, ngulo ye ma
wenonowanggo.
8 Kini, Yesus Kristus, ngundo ye yanggango yunootoni, ye nguno yang-
gango ootoolo oode, yengo nalu kini teyingo naluno, ye weti biyomi gula
noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngu doongeyimo
ma tunootewa.
9 Anutndo ye negoyelowoku ngu, ye enengo Nangoni Yesus Kristus,
noolengo Oo Bidodo Sembuliga nguya nowoondoye goboolo yetoyi, ene su-
woo suwoo yeya oluwanggo. Anutndo newende hamoomonggo oo bidodo
teweloyim eyingo ngu, ene komo hamoo oolengo ngundilo temukowa.

Korin Kristen Simoo Bale Usowoolo Sungo Sungo Tewonggori

10 Ngulo ngu, ye Kristen konebane, nondo ye noolengo Yesus Kristus
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo oowooyimo, no ye ngu damoningga
ngu teyi, elo eririyelooteno. Ye bidodo mande gulanangge elogo, ngulo
yengo simoo bale ngu usosowoolo ma oluwelo. Ye komo hamoo goobooya
ingondudu gulanangge yeya, nowoondoye nguya goboolo yeya siyeya oliyi.
11 Yo, nolo Kristen konebane, Kolowi, ngulo keyimo oni, ngundo yengo
etoyi ingowono. Yengo nangge, kewooloyemo longgeyi telo oolootenggo.
12 Nondo ngulo eteno. Ye bidodo yengomo yengomo mande ngandilo
oowooyingga etenggo. Gidalegado etenggo. No ngu Pollo mandeni key-
ooteno. Etoyi, gidalegado etenggo. No Apoloslo mandeni keyooteno. Etoyi,
gidalegado etenggo. No ngu Pitalo mandeni keyooteno. Etoyi, gidalegado
etenggo. No Kristuslo mandeni keyootenolo etenggo.
13 Ngu ndatelo? Kristus usowooyingomu, sosi sungo sungo bine? Ngundi
no Polndo, de mombimo ye hoolooweyelowelo kumoowonowo, bine?
Ngundi, ye no Pol oowooyimo, sono kundingiyimbo sonoyeloyingo, bine?
Hamoo oolengo, ngundilo nguya kini.
14 No nowoondonemonggo Anutno esetetenoku ngu, nondo ye gula ma
sonoyelowonowo. Kini, nondo ngu Krispus, Gayiyas elaga, ngu nangge ngu
ye kewooloyemonggo, nondo sono (kundingiyi) ngundo sonoyelowonowo.
15 Ngundilo ngulo, ye kewooloyemo nguno, gulado ngu, no Pol oowooyimo
sono kundingiyi gemuyingolo ma ewanggo.
16 Nondo ngu, Sepanas enengo baleyi simoongododo sonoyelowono.
Gidalega nguya sonoyelowonomu, no ngu ma ingooteno.
17 Kristusndo ngu, no oni sono kundingiyimbo oni sonoyelowelo, ma
sulenelowolo. Kini, no Anut enengo mande gome mesalango ngulo damoni
ngu nangge wesiyolo eweloyimbolo sulenelowolo. Nondo ingondududodo
onindo mande elo wesiyootenggoku, ngundilo ma tewano. Kini, Kristusndo
noolengo mbumbuwalo de mombimo kumooyingongga ngulo mandeni
ngu, nondo Anutlo yanggangoni, ngulo nangge eteno.

Kristus Ngu Anutlo Yanggangoni

18 Oni ene oonateweloyi, ngundo Yesusndo noolengo mbumbuwalo
kumooyingo mandeni, ngulo bulibali etenggo. Ene noole Anut, enengo
simoo bale ko uliyelolo yoyoyingo, ngundo noole ngandilo ingooteto.

Yesusndo noolengo mbumbuwalo kumooyingo mandeningga, ngundo Anut
yanggangoni, ngu etuyelootoni ingooteto.
19 Yo, Anutlo mandeno ete.
Nondo ingondududodo onilo ingoyingo ngu yombuliyolo yunowano.
Nondo oni ingoyingoyemonggo ingoyingo oowooyingga ingootenggoku, ngu andangeyunowanolo ewolo. *Ayisaya 29:14*
20 Mela ngano ingondududodo oni, Skulno ingoyingo ulungga oolengo
ingootenggoku oni, ko oni mande gome wilikolo ingootenggoku, ngu oni
doongeyemo nangge, ene oowooyidodo. Ngu oni ngulo noole ndatelo
ewato? Ene Anut doongeyimo, ngu oni ngu, enengo ingoyingoye ngu, kingo
oo ngundilo tete.
21 Mela ngalo oni ngu, ene Anutlo ingoyingoni ngu, enengo ingonduduye-
monggo, ma ingolo yowanggo. Kini, Anut enengombo simoo bale ko
yoyowelo ingowoku, nguno enengo ko onindo mandeni wesiyolo etoyi,
oni ingolo nowoondoyemo hamoo tetenggo. Ene oni mande ngu ingolo,
nowoondoyemo hamoo ma teteku, ngundo nga ngu kingo mande, elo
ingootenggo.
22 Ene Yuda onindo ngu, damoni sungo gula onindo ma teweloyi
ngu tetoyi, kenolo ngu, noole mete nowoondonayimo hamoo tewalo
etenggo. Oni sowe gidalegado ngu oni ingoyingo ulungga oolengo, ngulo
ingonduduni ingolo ngu, noole nowoondonayimo hamoo tewalo etenggo.
23 Ene noolendo ngu Kristus de mombimo dowoolo sanggaweyingo, ngulo
mande damoni, elo wesiyolo etetoku, ngu Yuda oni nowoondoyemo hamoo
ma tete. Oni sowe gidalegado mande nga ingootoyi, kingo mande ngundilo
tete.
24 Ene noole Anutndo sunggi yeyingo ngu ingowootoku, ngu noole Yuda
oni, ko oni sowe gidalega nguya noole ingooteto. Kristusno Anutndo noole
yanggangoni, ingoyingoni nguno etuyelowolo ingowolo.
25 Ene Anutndo simoo bale ko yoyowelo ingondudu teyingongga, ngu
mela ngalo onindo ingonduduye ulungga ngu dagayelowolo. Ngundilo
nangge, Anutlo yanggangongga, ngundo Kristusnonggo, noole ko yoyowelo
teyingongga, ngundo mela ngano onilo yanggangoye ulungga oolengo ngu,
hamoo oolengo dagate.
26 Yo, Kristen konebane, ye ingondudu teyi. Kuli Anutndo ye negoyeloyin-
gomo nguno ye nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu mela ngalo oni
doongeyemo, ye kewooloyemo nguno ingoyingo oni, yanggangoyedodo oni,
ko oowooye bingamiyedodo oni oowooyingga nguya kini.
27 Yo, Anutndo enengo ingoyingo, ngunonggo ene oni ngundilo ingoyin-
goye, ko yanggangoye kini ngu yeni, ingoyingo yanggangoyedodo tete. Ene
ngundilo telo, enengo yanggangoni, ngu mela ngalo oni ingoyingoye, ko
yanggangoyedodo etenggoku ngu etuyelootoni, ngu kenolo, ingolo, ene
oyumo yootenggo.
28 Anutndo mela ngano oni oowooye bingamiye kini ngu yolo, onindo
oo oowooye biyomi etenggoku, ngu yeni, oowooyidodo tunootewa. Yo,
Anutndo oni ingoyingoye kini ngu yoyootoni, ngundo oni ingoyingoyedodo
ngu yowoongootoyi oonatewanggo.
29 Ngundilo teweloyi, ngulo mela ngano oni simoo bale gula, Anut
doongeyimo, enengombo oowooye bingamiye elo okooweloyi, ngu ereremo
kini.
30 Yo, Anutndo ye Yesus Kristusdodo goboolo oluweloyimbolo yoyewolo.
Anutndo Kristus ngu, noolengo ingoyingo ngulo Sembuli telo, oluweloy-

imbolo yewolo. Yesus Kristusndo nangge, ngu ene noole yoyeni, gome nenengo oolengo kundingiyi endeyolo oluweloyi, ngundo nangge, ene noole uliyelolo, ko yoyowolo.

31 Ngundilo ngulo, Anutlo mandeno ngandilo ete.

Oni gula ene oowooyi bingami okoowelo ngu, ene komo Anutlo oowooyi bingami eya okoonilo ewolo. *Yeremayiya 9:24*

2

Polndo De Mombilo Mandeni Yootunololo Etuyeloote

1 Ye Kristen konebane, no nguya kuli ye tanggeyemo nguno ombuwonoku, nguno no Anutlo mande keda gome mesalango ingoyingo ulungga oolengo, ngunonggo ma elo wesiyolo ye etuyelowonggori. Ene nondo wesiyolo eweloyi nguya ereremo kini, ene no Anutlo mande ngu gome nenengo oolengo, elo etuyelowono.

2 Nowoondonemonggo no mande gosiyowonoku, no ngu naluno, ye kewooloyemo oluwonoku, nguno no oo gulalo ma ingondudu telo, Yesus Kristuslo ingolo, ko de mombimo udooyi kumooyingongga, ngulo nangge no ingondudu tewono.

3 Kuli no yedodo oluwootoku, ngu naluno ngu, no yanggangone kini. No sosolelo soliyokolo ulungga oolengo telo oluwooto.

4 Nondo mande gome elo wesiyolo etuyelowonoku ngu, no damoni nenengo ingonduduye yanggango teweloyi mande ma elo etuyelowono. Kini, no Yuka Kundingiyi ngulo yanggango ngu nangge, ye etuyelowolo.

5 Ngundilo tewonoku ngu, ye onilo ingonduduye ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewelo elo, ngundilo tewono. Kini, ngu Anutlo yanggangoni ngu nangge yeni tunootewonggori.

Anutlo Yuka Ngundo Ingoyingo Noole Yunoote

6 Hamoo, oni ene Anutlo mande damonimo ene yanggango tunootetenggoku ngu, noolendo ene ingoyingo ngu logoyimo mande elo etuyelooteto. Ene ngu ingoyingongga ngu mela ngalomu kini. Mela nga sobosobo oni tabango, ngulo ingonduduye ingoyingoye nguya, ene kinitewa.

7 Ngulo ngu noolendo ngu Anutlo ingoyingoni yootunolo eteto. Nga mandega nga ngu, ene kuli kombitelo oluwolo. Anutndo mela oo bidodo ma yeyingomo, ene noolengo ngu yanggango dulidaliningga ngu yunowelo, elo sunggi yewolo.

8 Mela ngalo sobosobo oni tabango gulado, ene nga mandega ngalo damoni ngu, ene kuli ma ingowonggori. Ene Anutlo ingoyingo ngu bidodo ingolo ngu, asa, ene Oo Bidodo Sembuli dulidalinidodo ngu, ene ma dowoolo, de mombimo sanggawelo uleyi kumoowa.

9 Anutlo mandeno ngandilo nakangowolo.

Anutndo ndawuga oni ene nowoondoye inootenggoku, ngulo yomosiyootoni oolootenggoku ngu, ene oo doongeyimbo kuli ma kenoyingo, ko sodeyibo ma ingoyingo, ngu onilo ingonduduno nguya ma tunootewolo ewolo. *Ayisaya 64:4*

10 Nga mandega nga ene kuli kombiteyingo oodoni, Anutlo Yukani ngundo ko telo yeni nooleno yootunolo, etuyelootoni tunootewolo. Anutlo Yukani ngundo oo bidodo ingolo kenolo, Anutlo ingonduduni kombiteyingomu nguya ingoote.

11 Oni onendo ngu, ene oni gulalo ingonduduni ngu ingowa? Oni ngundilo kini. Ngu oningga ngulo newendemonggo nangge ingoote. Ngundilo

nangge, oni gula Anutlo ingonduduni, ngu ma ingoote. Anut enengo Yukani
ngundo nangge, ene Anutlo ingonduduni ngu ingoote.
12 Ene noole mela ngalo ingoyingo ngunonggo ma yowootowo. Kini,
noolendo Yuka Kundingiyingga yoyingongga ngu, Anutnonggo ombutoni
yowootowo. Ngungga ngu, Anutlo sumangeni, ngundo enengo Yuka
Kundingiyi noole yunootoni, ngundo Anutlo ingonduduni gomengga, ngu
kingo duwoo etuyelootoni ingooteto.
13 Nga kingo oo duwooga, ngalo noolendo mandeni yootunolo etetoku
ngu, ene noolendo oninonggo kuli ma yowootoku, ngunonggo eteto. Kini,
Yuka Kundingiyimbo kuli etuyelootoni, ingowootoku, ngu eteto. Ngulo ngu,
noole Yuka Kundingiyi ngulo mande ngu oni Yuka Kundingiyidodo, nguno
elo etuyelooteto.
14 Ene oni Anutlo Yuka Kundingiyi kini ngu, ene Anutlo Yukani ngulo
mande ngu ma ingolo yootenggo. Ndatelo ngulo, ene ngandilo ingootenggo.
Mande nga nenengo kini, elo ingootenggo. Nga mandega noolendo Anutlo
Yukanonggo, yootetokungga nga ngu, oni ene Anutlo Yukani kini ngu, ene
hamoo oolengo Anutlo ingonduduni ingolo teweloyi nguya, ereremo kini.
15 Oni ene Anutlo Yukanidodo ngu, ene mete oo bidodo kenolo wilikowa.
Ene oni Anutlo Yuka kini, ngundo oni Anutlo Yukanidodo oningga, ngulo
ingonduduni ingolo wilikoweloyi nguya ereremo kini. Ndatelo ngulo,
Anutlo Yukani eneno kini.
16 Ene noole ngu Anutlo Yukani nowoondonayimo ootoolo, ngundo
Kristuslo ingonduduningga ngu nooleno etuyeloote. Anutlo mandeno
mande, ngundilo elo ooloote.

Oni onendo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo ingonduduni
ingolo, ene mete ene ingonduduni ngu soweyolo mande inowa? Oni
gulado ene mande inoweloyi kinilo ewolo. *Ayisaya 40:13*

3

Kristen Onilo Ko Oni Ngu Anutlo Ko Oni

1 Ye Kristen dobooguline, nondo yeno mande elo yunowonomu, ngu
Anutlo Yukanidodo nguno mande ngundilo, ma ewono. Kini, no oni
mela ngalo oolo ingondudu tetenggoku, ngundilo ewono. Ndatelo ngulo,
ye Kristuslo mande damonimo ngu, ye simooye owita bobodi ngundilo
oluwonggo.
2 Nondo ngu, kuli ye nono nangge yunolo muwooyelowono. Oowali
yanggangomu ngu Anutlo ingoyingo yanggango ngu, no ye ma yunowono.
Ngu naluno, ye oowali yanggango ngundilomu nguya ereremo kini. Ataga
nguya ye ma mete tewonggo.
3 Ngulo ngu, ye ngu ingondudu kulimingga, ngulo damonimo
oolootenggo. Ye nowoondoyemo dobooguliyeboya boguwoolo longge
sambi teweloyi damoningga, ngu telo, mande gumgum elo oolootenggo.
Yengo endeyoyingo ngu, oni Kristuslo damoni ma keyootenggoku, ngu
ngundilo endeyootenggo.
4 Ngulo ngu, ye ngandilo etenggo. Oni gulado ewa. No Pollo oni. Etoni, oni
gulado ewa. No ngu Apoloslo oni. Etoni, ngundilo damoninggano nguno,
ye mande damoni gome nenengo ngu ma keyootenggo. Kini, ye mela ngalo
damoni ngu keyootenggo.
5 Ngulo ye gome ingoyi! Apolos ngu ndawu oningga? No Pol, no ngu
ndawu oningga? Noole elayaga nga ngu, ko oni nangge. Noolengo konale
nguno, ye Anutno nowoondoyemo hamoo tewonggoku ngu! Ulungga Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo noole ko sungo sungo yunowolo.

6 Ngundilo ngulo, no Polndo, ngu oo yuwooyi imiwonoku ngu, Apolosndo
ngu ulu dowoolo komoongootoni, ene Anutndo yeni oolelo ulungga yewolo.
7 Ngundilo ngulo, oni oo yuwooyi imitekungga ngu, ko oni oo ko-
moongootekungga nguya ene oowooyali bingamiyalidodo kini. Ene oo
tetoni ooletekungga, ngu Anut enengombo nangge, ene ulungga oowooyi
bingaminidodo oolengo.
8 Oni oo yuwooyi imiteku ngu, ko oni oo komoongooteku nguya ngu koyali
gulanangge, ereremo oolengo. Enengo ela elaya enengomo enengomo ko
tewoliku, ngulo uliyi nenengo ngundilo yowali.
9 Hamoo, noole ngu Anutya, ko goboolo teteto. Ye ngu Anutndo enengo
koni, ko enengo yani, ngundilo melako ngano oolootenggo.

Kristen Onilo Ko Oni Ngu Ya Yeyingo Oni Ngundilo

10 Yo, ye Anutlo ya ngundilo. Anutlo sumange ngu no nunootoni, nguno
no ya yeyingo oni tabango ngundilo telo, no ya osiyi kuli imiwono. Ngundilo
tetoowe, ene oni gulado ngu ya osiyingga, ngu sanganimo ya yewolo. Ene
oni bidodo gome ingondale teya ngu, ene ngu ya osiyingga, ngu sanganimo
ya gome oolengo ngu nangge yeyi. Ya ngu Anutlo Kristen oni simoo bale.
11 Ye ingootenggo. Hamoo, ya osiyi gagiwi melako oolootenggoku ngu yalo
damoni, elo ingootenggo. Yesus Kristus ngundo nangge yalo osiyi gagiwi
melako oolooteku, ngu damoni ngundilo. Damoni yanggango gula kini.
12 Anutlo ko oni, ngundo Anutlo mandeni, ngu nenengo oolengo oni
etuyelowaku ngu, ngu ene ya gome yanggango yeteku ngundilo. Ene ko
oni gula Anutlo mandeni gome nenengo ma etuyelowaku ngu, asa, ene ya
biyomi yeteku ngundilo.
13 Ariya, Kristen oni bidodo koye ngu, kootusina engge nenengo ngundilo
nangge tunootewa. Ngulo mandeni wilikoyingo naluni tunootetoni ngu,
de gookingo ngundilo. Ngu de gookingongga, ngundo oni bidodo koye
sungomo sungomo tewooyelolo wilikoyelowa. Nguno oni enengo koye
kenolo ingowanggo. Oni ngulo koni tewoku, ngu metemi, ngundi kini, elo
ingowanggo.
14 Ene Kristusndo oni gulalo koni wilikootoni, gome nenengo tetoni ngu,
asa, ngu oningga ngu ene ulini gome oolengo ngu yowa.
15 Ene Kristusndo oni gulalo koni wilikootoni nenengo kinitetoni ngu, asa,
ngu oningga ngulo ulini nguya ma yowa. Ene enengo keda oluweloyiga ngu
ma oonatewa. Oni ya delo oo sitowini bidodo demukootoni, kingo kande
oolelo toongeteku ngundilo.

Kristen Oni Simoo Bale Ngu Anutlo Ya Kundingiyi

16 Ye Kristen oni simoo bale, ye nangge ngu Anutlo ya kundingiyi. Anutlo
Yuka ngu ye nowoondoye newendemo nguno oolooteku ngu! Ye bine ngu
ma ingootenggo?
17 Yo, ye ngu Anutlo ya oolootenggo. Oni gulado Anutlo ya ngu yombuliy-
ootoni ngu, asa, Anutndo ngu oningga nguya yombuliyowa. Ndatelo ngulo,
Anutlo ya ngu kundingiyi oolengo, ngu ye nangge, Anutlo ya.

Noole Oni Gula Oowooyi Ma Okoowato. Anut Doongeyimo, Ngu Kingo Oo Ngundilo.

18 Ye oo ngandilo ngu ma kapengo yewelo. Ye kewooloyemo nguno
oni gulado ene mela ngalo damonimo endeyolo oode, ngunonggo ewa.
No ingondudune ingoyingonedodolo ewa. Ene komo mela ngalo damoni
ngu yokoya yowoolengoya ngu, ene mete ingonduduno ingoyingonidodo
Anutndo inootoni tunootewa.

19 Ndatelo ngulo, mela ngalo ingondudu damoni ngu, Anut doongeyimo
ngu, damoni biyomi wenonoyingo ngundilo. Anutlo mandeno nakangoyin-
gomu, ngu ngandilo ooloote.
Anutndo ingondududodo oni enengo ebe ganagana damoniye oowooyingga
ngundo gosiyelooteku ngu, onindo sepa bowelano nusago yooteng-
goku ngundilo ewolo. *Yob 5:13*
20 Anutlo mandeno ngandilo nguya ete.
Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngundo onilo ingoyingo ingonduduye
ngu ingootoni, ngu engge kini tetelo ewolo. *Sam 94:11*
21-22 Ngulo ngu, oni gula enengo oowooyi bingami ma elo okoowelo. Pol,
Apolos, Pita ngundo yengo tabango oni ootoolo hoolooweyeloweloyimbolo
yoyetenggo. Melangga nga bidodomo gome oolootenggoku, ngu bidodo ye
hoolooweyelowelo oolootenggo. Oni keda oluweloyi; oni kumooweloyi; oo
bidodo ataga oolootenggoku nga; ko oo kootusina tunootewaku, ngu oo ngu
bidodo ye hoolooweyelootenggo.
23 Yo, ye ngu Kristuslomu, Kristus ngu Anutlomu.

4

Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Ngundo Enengo Ko Oni Ngu Wilikoyelowa

1 Onindo noole yeyolo ingootenggoku ngu, noole Kristuslo ko oni, ene
hoolooweyingo oni, oolooteto. Noolendo Anutlo mandeni kuli kombitelo
oluwokungga ngu yootunolo eweloyi, ngulo ko oni yoyeteto.
2 Ko oni, ngulo mamana mande ngandilo: ene komo ko gome sobowoolo
ko tewanggo. Ngu ene ingondudu gulanangge ingolo, ngunonggo ko gome
tetenggoku, ngu enengo sobosobo oni, ngu etungowanggoku, ngu ko oni ngu
gome nenengo.
3 Yendo bine, ngundi oni gulado, nolo damonine kone nguya wilikolo
kenowelo tewoonelowaku ngu, nondo ngu ooga ngu ingootoowe, kingo
oo ngundilo tewa. Yo, no nenengombo nenengo damonine, kone nguya
wilikolo, ma kenolo ingooteno.
4 Hamoo, no nenengo biyomine gula ma kenolo ingooteno. Ngulo ngu, no
nenengombo ngandilo ma ewano. No oni gome nenengo oolootenolo ma
ewano. No wilikoneloweloyi ngu, Oo Bidodo Sembuliga, ngundo nangge
wilikoneloote.
5 Ariya, yendo eriri telo, oni sodedo ma wilikowelo. Ndatelo ngulo,
Yesus ombuweloyi naluwo ngu ma tunootete. Oo Bidodo Sembuli Yesus,
ngundo ombuyago wilikoni. Ngu naluno nguno, enendo oo ngu bidodo
ooleliko oongootoni oolooteku, ngu yolo solu himimo tunoo watayewa.
Onindo nowoondoyemonggo nangge, mande ingootenggoku, ngu bidodo
yootunootoni tunootewa. Ngu naluno, Kristen oni gulanangge nangge
Anutndo bingamiye, elo okoowa.

Korin Oni Simoo Baledo Enengo Bingamiye, Elo Okoowonggori

6 Ye Kristen konebane, nga mandega nga nondo, noole Apolosdodo
bungomo sunggi yetenggo. Ene nga mandega nga ye mete nooleno ingoya,
ye ngunonggo Anutlo mande damoni nenengo ngu yoya gome oliyi. Yendo
oni gula bingami, elo okoolo, oni gula oowooyi ma wongooyi uwelo.
7 Onendo ge goyolo oni ulungga goyewo? Anut nangge. Hamoo, ge Anut
kandeyimonggo, oo bidodo kuli yolo ngu, asa, ndawugalo ngulo, gengo
oowoongge bingamingge nangge elo okoote?

8 Yo, ye ngandiya ingondudu teyi, yengo nowoondoye Yuka Kundingiyimbo hangetoni, ngulo ye Anutlo mande damoni ngu bidodo kuli yomukowonggo. Ngundilo nguya kini. Yo, ye ingoyingo yoyi, yengo ootootooye damoniye ngundo ngandilo ingootenggo. Kristusndo ombulo, simoo bale soboyelolo oodoni, ye eneya goboolo simoo bale soboyelolo oluwelo elo ingolo ngu, asa, noolendo ye koye telo soboyeloweloyi, ngu ma ingowelo. Ngu hamoo tetoni ngu, asa, noole Kristen oni bidodo simoo bale soboyeloweloyi koyi, ngu tewato. Ene yendo ingoyingo yootenggokungga, ngu nenengo kini.

9 Nondo ngandilo ingooteno. Anutndo noole Aposel yoyewoku, ngu oni kootusina ooloootenggoku ngundilo. Anutndo oni bidodo, ko Engel oni nguya doongeyemo noole sunggi yewoku, oni yuleyi kumoowelo tetenggoku ngundilo.

10 Oni gidalegado nooledodo ngandilo ingootenggo. Noole Kristuslo oni ooloootetoku, ngu wenonoyingo onilo ingootenggo. Ene yengombo ngu ngandilo ingootenggo. Noole Kristusnonggo ingoyingo ulunggadodo, yanggangonayidodo, oowoonayidodo ooloootetolo ingootenggo. Ene yendo nooledodo nguya ngandilo ingootenggo. Ene yanggangoye oowooyedodo nguya kini, elo ingootenggo.

11 Kulimonggo mayelo, nga naluno ngano nguya noole oowalilo kumoolo, sonolo hahangelo, towi kumbalo ingolo wenonootooye, kandeye oondookelo yutolo oweyelootoyi, noole nenengo bibitelo oluweloyi musinayi kini.

12 Noolengombo kandenayimbo ko yanggango teteto. Oni noole yumooyunolo mande etenggoku ngu, noolendo ene hoolooweyelolo Anutno yemboongetooye, kumanadodo tetoyi, ngundilo yemboongeteto. Oni noole yombuliyelootenggoku ngu, noolendo kowuli ngu koolowooteto.

13 Ene nooledodo mande biyomi oolengo ngu etenggoku ngu, ene noolendo ngu ayibi mande olengomonggo eneno gumi eteto. Noole ngu mela bidodo kitikata, ngundilo oolengo telo ooloooteto. Noole oni bidodo sugabo ngundilo teteto. Noole kulimimonggo ngundilo oodooye ombulo, ataga ooloooteto.

Korin Oni Simoo Bale Ene Komo Pollo Damoni Ngu Nangge Keyoyi

14 Nondo nga mandega nakangootenoku, ngando ye oyumoyeloni elo kini. Kini, ye nolo simoone, ngulo ye nowoondoyi elolo ngulo, nondo yengo ingonduduye ngu yanggango yunowelo nakangooteno.

15 Yengo sobosobo oni ngu ma kandangeweloyi, oowooyingga oolengo, ngu Kristuslo mande damonimo soboyeloweloyi, ene yengo Awaye oowooyingga kini. Ene Yesus Kristuslo damonimo ngu, nondo nangge yengo awaye ooloooteno. Yo, nondo Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu yeno koletelo wesiyolo etoowe, ye nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngulo no yengo awaye.

16 Ngulo ngu, no ye eririyelootenoku ngu, ye nolo damonine, ngu yoya kenoya, ngundiya teyi.

17 Ngundilo ngulo, nondo Timooti ngulo gome ingootenoku, ngu nenengo nangone ngundilo suleyootoowe, ye tanggeyimo ooloute. Ngu ene Ulungga Oo Bidodo Sembuliga, ngulo newendemo hamoo tewolo. Ngundo Kristuslo mande damoni nondo etuyelowonoku, ngu soweyolo etuyelowa. Etuyelootoni, nguno yengo nowoondoye ngu yokutuwootoni,

ye ngunonggo nondo Kristuslo oole damoningga keyootenoku, ngalo ingondudu telo ngu keyowanggo. Nondo Kristen oni simoo bale ende bidodomo etuyelootenoku, Timootilo damoni nguya ngundilo.
18 Oni gidalegado ye kewooloyemo ene ngandilo ingootenggo. Pol, nooleno ombuwelo ma ingoote. Ngundilo ingolo, ngulo ene ootookoolo, windawinda telo endeyootenggo.
19 Ene no yeno sodedo oolouweloyi ngu, Oo Bidodo Sembuli ngundo ingootoni ngu, asa, no ye tanggeyemo sodedo oolouwano. Ngu naluno nguno, oni windawinda telo endeyootenggoku oni ngulo mandeye wilikowano. Enengo mandeye ngu enggedodo bine, ngundi kingo mande nangge? No ene kewooloyemo oode ngu, asa, ngu enengo mande ngu wilikowano.
20 Ene Anutlo mande damoningga, ngundo oni simoo bale enengo soboyelooteku, ngu kingo mande nangge kini. Anutndo enengo oni simoo bale yanggango yunootoni, ngulo ene mete enengo oo tewelo ingooteku, ngu nangge keyootenggo.
21 Ye ndatelo damoningga, ngulo ingootenggo? Nondo ombulo, yeno manggalu telo, ngunonggo mamanayelowano, bine, ngundi nowoondone imakeyingo ayibidodo damoni ngulo Yukadodo oolouwano, bine? Ye yengombo ngandiya ingoyi.

5

Bosebalese Damoni Biyomi Ngu Korin Kristen Kewooloyemo Oluwo

1 Mande binga ngandilo ingowono. Ye kewooloyemo nguno, elambalisa oluweloyi damoni ngu yombuliyootoyi ingowono. Ngu damoningga ngu, oni sowe gidalega kewooloyemo, ngu damoningga ngu kini. Ngu ngandilo: Oni gulado, enengo eweyi ngulo baleyi kootungga ngu woosoolo yowolo.
2 Ngulo, ye mande konokono telo oolootenggo! Ye komo mela utolo windawinda tetenggoku, damoningga ngu yokoya, nowoondoye yowoolengoya, mbumbuwa ye kewooloyemo oolooteku, ngulo sendo mogulu teya oliyi. Ye komo oni ngundilo damoni biyomi tetekungga, ngu owetoyiga toongeni, ene yeya ma gooboolo oluwelo!
3 Hamoo, no yeya ma oolooteto. Ene nolo nowoondone ngu yeno oolooteku, nguno oni ngundo damoni biyomingga tewoku, ngulo mandeni ngu no kuli kenolo wilikolo ingowono.
4-5 No kuli ngandilo ewono. Ye Oo Bidodo Sembuli Yesus oowooyimo ko enengo yanggangonimo goobootenggoku naluno ngu, nolo ingondudune nguya yeya oluwa. Ngundilo ngulo, ye ngu oningga ngu yolo, komo Setanlo kandeyimo yeyi. Ngulo ngu, enengo mbumbuwalo damoni ngundo yombuliyowa. Ngundilo tetoni ngu, asa, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngulo nalunimo gaboyi yowa.

Korin Kristen Onindo Oni Biyomi Komo Oweyi

6 Yendo mela biyomi utolo windawinda tetenggo. Ngu damoni gome nenengo kini. Ngu ngandilo: Ene oni gula mbumbuwa telo oluwaku ngu, ngundo ngu ye Kristen bidodo nowoondoye yombuliyomukowa.
7 Ngundilo ngulo, ye komo mbumbuwa ye kewooloyemo oolooteku, ngu andangeya yokoyi. Ye ngundilo telo, nowoondoye metemi nenengo oluwanggo. Ndatelo ngulo, Anutlo Sipsip ngu, Kristus ngundo kuli woolo yelo, noolengo mbumbuwadodo kumoowooto.
8 Yudalo kundingiyi ngu kenoweloyi naluno ngu, ene Yis yano oolooteku andangelo yokolo, ene oomanongoyingo kingo katenggo. Ngundilo nangge, noole nguya komo noolengo mbumbuwa kewoolonayimo oolooteku, ngu

bidodo andangelo yokowato. Noole ngundilo telo, asa, noole mete Kristus-
dodo siyelo enengo damoni gomemu keyowato.
9 So uyi gulano, no kuli yengo nakangowonoku ngu, ngandilo ewono. Ye
oni bosebalese damoni biyomi tetenggoku, nguya ma siyelo, dobooye telo
goboolo ma oluwelo ewolo.
10 Ene oni bidodo mela ngalo, oni ene bosebalese damoni ngu oo kenolo
kenomayingootenggoku, oni ganayelolo kingo oo duwoo yoweloyi, oni
ene mela yuka biyomi nguno yambo mande telo ngu keyootenggoku, ye
yoyokolo sungo oluweloyi elelemo kini. Hamoo, ye oni bidodo ngundilo
damoni biyomi ngu hamoo yokolo ngu, asa, ye komo nga melangga nga
hamoo oolengo yokowanggo.
11 Ene nondo mandega nakangowonoku, ngulo damoni ngandilo. Ye oni
gulado Kristen doboonelo etoni, ene ngu oningga ngulo damoni biyomi ngu
ngandilo: bosebalese damoni ngu telo; oni gulalo oo kenomayingolo; mela
yuka biyomi nguno yemboongelo; oni gidalegaya kootuyesina mande elo;
ene biya sono ulungga nelo wenonolo endeyolo; oni gulalo oo ngu kingo
woosoolo yooteku ngu, ngu oningga nguya yeya ma siyelo oluwelo. Kini, ye
ngundilo oni nguya, oowali goboolo ma newelo.
12 Oni Kristuslo damoni ma keyootenggoku ngu, wilikoyeloweloyi kongga
ngu nolomu bine? Kini, Anut enengo ko nangge. Ene oni yengo ke-
wooloyemo Kristen damonimo oolootenggoku ngu, yengombo koyi teya
wilikoyeloyi.
13 Yo, oni Kristuslo damoni ma keyootenggoku ngu, Anutndo wil-
ikoyelowa. Ene Anutlo mandeno ngandilo ete.
Ye kewooloyemo oni ngundilo biyomi ngu andangeya yokoyilo ewolo.
Dutoronomi 17:7; 19:19; 22:21,24; 24:7

6

Kristen Dobooyi Yolo, Nggawono Ma Wilikowa

1 Ye kewooloyemo nguno oni gulado Kristen dobooyi gulaya bine mande-
dodo tetoningga ngu, ene Gabmanno oololo nggawo (Koot) ma tewelo.
Kini, ene komo Kristen onilo goobooyingomo dobooyiboya mandeyali ngu
yomosiyoli.
2 Wilikoweloyi nalu sosowoomo nguno, noole Kristen simoo bale ngundo
mela bidodomo oni simoo bale bidodo mandeye wilikowato. Ye bine, ngu
ma ingootenggo? Yo, hamoo, ngundilo teweloyi tetoni ngu, asa, ye mete
mande bobodi ngundilo ngu wilikoyi.
3 Wilikoweloyi nalu sosowoomo nguno, noolendo Engel onilo mandeye
ngu wilikoyelowato. Ye ngu ma ingootenggo, bine? Yo, ngu hamoo tetoni
ngu, asa, ye mete mande bobodi ye kewooloyemo oolooteku, ngu wilikoyi.
4 Ngulo ngu, Kristen oni gula ene bingami kini, ngundo nguya ene mete
mande bobodi ngundilo ngu wilikoweloyi ingoyingonidodo. Ndawugalo, ye
ngu mande ngu yolo Gabmanno ooloutenggo?
5 Nondo nga mandega etenoku nga ngu, oyumoyelonilo eteno. Ndatelo
ngulo? Ye kewooloyemo nguno oni gula, ene mande wilikoweloyi ma
ooloote, bine? Ngundo dobooguliye elayaga ngulo mandeyaliga tunoote-
woku, ngu ma wilikolo yomosiyowa, bine?
6 Ene ye ngu damoningga nguno nangge, Kristen dobooye gulado, Kris-
ten dobooyi yolo, oni Kristusno nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku,
doongeyemo mande wilikoyingo onino ooloutenggo.

7 Ingoyi. Ye Kristen oni dobooguliye yoyolo, Gabmanlo mande wilikoyingo onino yoyetenggoku ngu, ye Kristen onindo yengo kewooloyemo damoni nenengo ma telo etuyelootenggo. Ene oni gulado ye yombuliyelootoni, ye ngulo ma ingowelo, ngundi oni gulado yengo oo yomukootoyi, ye ngulo gumi ma tewelo. Ngu damoningga ngundo ngu, oni nggawono mandeni wilikoweloyi ingooteku damoningga ngu dagate.

8 Ene yengombo ngu, damoni biyomi telo, oni gidalegalo oo kingo udayelolo yootenggo. Yo, yengombo yengo kewooloyemo Kristen dobooguliye oolengo, nguno nguya ngu damoningga ngu tetenggo.

9-10 Oni ene damoni biyomi tetenggoku ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuliga, ngundo endega enengo oni simoo balelo sobowooteku, ngu ma yowanggo. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Kinitetoni ngu, yengombo yengo nowoondoye kingo ganangootenggo. Oni ene bulibali bosebalese telo endeyootenggo; oni ene mela yuka biyomi nguno yemboongetenggo; oni ene elambalisa damoni yombuliyootenggo; simoondo enengo nangge, simoo dobooyeboya ebe kolokolo telo endeyootenggo; simoondo oyumo mande, ngu oni gulano tetenggo; yakaka onindo damoni biyomi tetenggo; oni gulalo oo kenomayingootenggo; oni biya sono gome gome nelo, ngulo mboolombo yoyoote; oni dobooyi yomooyunolo kootuyesina mande ete; oni ene dobooyi oo kingo woosoolo yoote; ngu oni ngundilo ngu bidodo Anut Oo Bidodo Sembuliga, ngundo endega, enengo oni simoo balelo sobowooteku, ngu ma yowanggo.

11 Ye gidalega kuli ngu oni ngundilo oluwonggo. Ene yengo mbumbuwaye nowoondoyemo ngu sonowoolo andangeyunootoni, ye oni nenengo kundingiyi tunootenggo. Anutndo ye ngu enengo soleyelolo, kumana yunolo yootunoyelowonggori. Noolengo Anutga, ngundo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, ngulo oowooyimo, ko Anutlo Yukanimo nguya oni nenengolo ewolo.

Noolengo Gowenayi Kundingiyi

12 Hamoo, ene oo gidalega Anutlo mande ma yombuliyooteku ngu, ngu oo ngu no bidodo mete teweloyi ingooteno. Ene oo gidalegado hooloowenelowweloyi kini, ngu yokootoowe, ngundo ma sobonelowa.

13 Oni gidalegado etenggo. Oowali ngu useyemboolo, useye ngu ene oowalilomu. Ene ngundilo elo simoo bale etuyelootoyi, ene bosebalese damoni biyomi ngu mete teweloyi elo, ngu nangge tetenggo. Ene oowali oo ngu goweyega, ngalo sodedo kinitewa. Ene Anutndo goweyega ngu damoni biyomi teweloyi ngulo ma yewolo. Kini, ene goweye ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngu enengo nangge.

14 Anutlo yanggangoni, ngundo ene kuli Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu melenonggo yokutuwootoni ko keda ootookoowolo. Ngu yanggangongga ngundo nangge, noole nguya yokutuyelowa.

15 Ye Kristen oni ngu ye Kristusdodo gulanangge. Ye bine ngu ma ingootenggo? Ngu hamoo ngulo ye mete goweye yolo bosebalese damonimo yewanggo, bine? Kini, ye nowoondoye Kristus inolo, ko goweye yolo, bosebalese damoni nguno yeweloyi nguya kini.

16 Oni ene ooleko ooleko bale ngu dowoolo boogomoolo welewaliku ngu, ene goweyali ngu yeli gulanangge tewa. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Anutlo mandeno ngandilo nakangowolo.

Ngu simoo bale elayaga ngu goweyali gulanangge tunootewalo ewolo.
Yenesis 2:24

17 Ene oni gula Oo Bidodo Sembuli nguya gooboolo oluwaliku ngu, ene
nowoondoyali gulananggemo oolooteli.
18 Ye komo bosebalese damoni ngu sodedo yokoya sayi! Mbumbuwa gumi
bidodo onindo tetenggoku, ngu goweye sanganimo tetenggoku ngu biyomi.
Ene bosebalese damoni, ngu goweye newendemo ngu yeyi biyomi yete. Ngu
damoningga ngu, Anut doongeyimo ngu biyomi oolengo.
19 Ye bine, ma ingootenggo? Yengo goweye ngu Yuka Kundingiyi ngulo ya.
Anutndo ngu ene Yuka inolo, enengombo ngu nowoondoyemo ulo, nguno
ooloote.
20 Ngundilo ngulo, ye ngu yengomu kini. Anutndo uli ulungga oolen-
gombo, ye uliyelolo yoyowoku, ngulo komo yengo goweyega ngu Anut
inootoyiga, Anutlo bingami eya okooni.

7

Elambalisa Teweloyi, Ngulo Mande Damoni

1 Ataga, no yendo mandega nakangolo nunowonggoku, ngulo gumi
nakangolo yunooteno. Ngu ngandilo: oni gula ene bale ma yoyingongga
ngu, ene gome.
2 Ene bosebalese damoni biyomi ulungga ooloote. Ngundilo ngulo, oni
simoo enengomo enengomo baledodo telo oluwanggo. Ngundilo nangge,
bale nguya ene kamesumooyedodo telo oluwanggo.
3 Simoo goweyi ngu, enengo baleyibolo, kameyimbo ngu ma solengowelo.
Ngundilo nangge, baleyi goweyi ngu kameyimbolo, baleyibo ngu ma
solengowelo.
4 Bale goweyi ngu enengo nangge kini, ngu kameyimbolo nguya. Simoo
goweyi ngu, bale nguya.
5 Yali elambalisa teya ngu, gulado gula ma kootu inolo, goweyi ma solen-
gowelo. Yo, yalingo ela elaya nowoondoyali gulanangge yelo, nalu bodaga
nangge kundingiyi ootoolo, nguno Anutno yemboongewelo, ngu mete.
Nguno ngu, yali Anutno yemboongewali. Ene kootusina, yali goweyali ko
goboolo yelo gooboowali. Yali ko ma goboolo oodoli, nguno goweyali gome
sobowooweloyi ereremo kini tetoli, nguno Setando tewooyelowa.
6 Ene yendo elambalisa teweloyi damoningga, ngulo nono sumoo ewong-
goku, ngulo nondo ngandilo eteno. Nga ngu mamana mande oolengo kini.
7 Nondo ngandilo ingooteno. Simoo bale bidodo ngu nondo bale kini
oolootenoku, ngandiya oliyilo ingooteno. Ene Anutndo ngu simoo bale
gidalega yanggango yunooteku ngu, ene mete kosiyi ootoolo goweyi solen-
golo, ene elambalisa teweloyi, ngulo ene ma ingowa. Ene simoo bale
gidalega ngundilo ingonduduye yanggango kini ngu, asa, ene elambalisa
teyi.
8 Asa, oni elambalisa ma teyingo ngu, ko bale kameyi kuli kumooyingo,
ngulo nondo ngandilo eteno. Ene nondo kosiyi oolootenoku, ngandilo
oluwanggoku ngu, ene gome.
9 Ene yengombo nowoondoye goweye ma sobowooweloyi, ingolo ngu,
ene mete kamebale tewanggo. Yo, ye mete elambalisa teyi. Kinitetoni ngu,
doongeye ulu teyingo damoni biyomi ngundo yengo goweye sobowoowalo
eteno.
10 Oni elambalisa telo oolootenggoku, ngulo no nga mamana mandega
nga, elo yunooteno. Nga ngu, nolo mamana mande kini, nga ngu Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngulo mamana mande ngu eteno. Bale ngu, ene komo
kameyi ma yokowelo.

11 Ene baledo kameyi yokolo ngu, ene komo kingo olini. Yo, ene kosiyi
oluwa bine, ngundi ene ko enengo kameyimo ko oolouya nowoondoyali
goboolo yeya olili. Simoondo nguya, ene baleyi owelo ma yokowelo.
12 Nga mandega nga, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo
mande kini, nondo nangge ngandilo ingolo eteno. Ene Kristen doboonayi
gula baleyi Kristusno newendemo hamoo kini, ngundo Kristen doboonayi
gulaya oluwelo etoni ngu, asa, ngu simoongga ngundo enengo baleyi
yowoku ngu ma owelo yokowelo.
13 Ene bale gula kameyi ngu Kristusno newendemo hamoo kini, ngundo
baleyi yokowelo ma ingootoni ngu, asa, baleyibo ngu simoongga ngu ma
yokowelo.
14 Ye ingoyi! Simoo ene newendemo hamoo kini ngu, ene baleyi
newendemo hamoo teyingo nguya woologongolo ngu, ene kumanadodo
yootunootoni tunootete. Ndatelo ngulo, enengo baleyi ngu newendemo
hamoo teyingo. Ngundilo nangge, bale ene newendemo hamoo kini,
ene kameyi newendemo hamoo teyingo nguya woologongolo oolootelikuu,
nguno ene kumanadodo yootunootoni, tunootete. Ene ngundilo ma telo
ngu, enengo simooye nguya, ene kumanadodo ma tunootewanggo. Ene
nowoondoye hamoo tetenggoku ngulo, enengo simooye, ngu Anutndo
kumanadodo yoyeni tunootetenggo.
15 Ene onendo newendemo hamoo kini, ngundo elambalisa damoni ngu
yokowelo tetoni ngu, ye ma soleyelowelo, nguno yokoyi. Ngu simoongga,
ngu toongewelo tetoni ngu, asa, enengo Kristen baleyiga ngu ma solen-
gowelo. Ngundilo toongetoni, Kristen balega ngu, ene mete kosiyi olini,
eneno kowuli kini. Ngundilo nangge, ngu bale toongewelo tetoningga ngu,
asa, enengo Kristen kameyingga ngu ma solengowelo. Kini, Anut doongey-
imo, ene mete yokootoningga toongeni. Anutndo noole nowoondonayi
imakeyingo damonimo oluweloyi, nguno negoyelowolo.
16 Bale ge ndatelo telo, kamengge Kristen damonimo yowa? Simoo ge
ndatelo telo, ge Kristen damonimo balege yowa?

Noole Komo Anutndo Damoningga Kuli Yunoyingongga, Nguno Nangge Oluwato

17 Asa, ene Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ingoyingo
sungo sungo, ko sungo sungo bayetelo yunolo, nguno negoyelowoku, ngu
gome dowooya teyi. Ye elambalisa tetenggoku, ngundi kosiyi oolootenggoku
ngu, yengo damoniyengga Anutndo elo yunowoku, nguno nangge oliyi.
Ngulo, no ende bidodomo Kristen oni simoo baleno, nga mamana mandega
nga nangge, elo etuyelooteno.
18 Ene oni gula moondeyi yomosiyoyingo sunggidodo, Anutndo ngu ne-
gongolo yoyingo tetoni ngu, asa, ene ngu sunggi ngu goweyimo oolooteku,
ngu ma andangelo yokowelo. Ngundilo nangge, oni gula moondeyi ma
yomosiyoyingo ngu, Anutndo ngu negongolo yoyingo tetoni ngu, ene ngu
sunggiga ngu goweyimo yeweloyimbolo ma ewelo.
19 Moondeye yomosiyoyingo sunggiga ngu, ko moondeye ma yomosiy-
oyingo nguya, ngu kingo oo ngundilo. Ene Anutlo mamana mandeni ngu
keyoweloyi, ngu gome nenengo oolengo.
20 Oni gula ko gulano oodoni, Anutndo ngunonggo negongolo yootoni ngu,
ene komo ngu kongga, nguno nangge olini.
21 Ge kingo sulena ko nangge telo oodoyi, Anutndo ngunonggo ne-
gogelootoningga ngu, asa, ge ngulo nowoondoge ma kowuli yewelo. Ene

ge oole gulano kingo sulena ko teweloyi, ngu yokoweloyi oole kenoya ngu, ge mete ngundiya teya, ngu oolega ngu keyo.
22 Ngu ngandilo: ene sulena oni gula oowooyi kini oodoni, Anutndo ngunonggo negongolo yootoni ngu, ene Anut doongeyimo oowooyidodo tunootewa. Ngundilo nangge, oni gula oowooyi bingamidodo oodoni, Anutndo ngunonggo negongolo yootoni ngu, ene Kristuslo sulena oni tunootelo oluwa.
23 Anutndo enengo ulini ulungga oolengombo ye ko uliyelolo yoyowolo. Ngulo ye oni gidalega yoyokootoyi, ngundo yengo ingonduduye ngu sobowoolo, ngunonggo biyomimo yunowelo. Kini, Anutndo yengo ingonduduye ngu nangge sobowooni.
24 Ye Kristen dobooguline, kono ngundilo nguno oodoyi, Anutndo ye negoyelolo yoyingo ngu, ye komo ngu konggano ngundilo oodoyi, Anutndo ye hoolooweyelowa.

Oni Kamebale Ma Teyingoku, Ngulo Mande

25 Ene, ye bale kosiyi simooya ma weleyingo, yengo mamana mandega Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngunonggo ma yowonggo. Ene nondo nenengo ingondudune ewano. Anutndo nolo sumange tenunoyingo ngundilo, ye nguya nolo mandene nga nowoondoye hamoomonggo ingoyi.
26 Nondo ngandilo damoningga ingootenoku, ngu metemi. Ataga, nga naluno ngano kowuli ulungga tunootete. Ngundilo ngulo, ye ataga oolootenggoku, ngundiya nangge, ye bidodo gome oliyi.
27 Ge baledoya goboolo oolooteli, bine? Ngundilo tetoningga ngu, ge bale ngu yokowelo ingondudu ma tewelo. Ge bale ma yoyingo, bine? Ngu mete ge baledolo ma ingondudu tewelo.
28 Ngundilo ngulo, ge bale yowaku ngu, mbumbuwani kini. Ene bale kosiyi, ene kameyidodo tewaku nguya, ngu wetini kini. Ene simoo bale elambalisa tewanggoku ngu, ene mela ngano kowuli ulungga yowanggo. Nondo ngundilo kowulingga yeno tunooteweloyi ngulo eteno.
29 Ye Kristen konebane, nondo ngandilo eteno. Nalu ootutete. Nga nalu bodaga, ngalo ye ngandiya teyi. Ene ye baledodo ngu, ataga ngano ngu, ye komo Anutlo ko nangge teya, kosiyi ngundiya oliyi.
30 Oni sendootenggoku ngu, ene komo ingowanggo. Ngu sugi ma oluwa, eya ingoyi. Oni ene oni oni tetenggoku ngu, ene komo nguya ingoyi. Ngu sugi ma oluwalo ingootenggo. Oni oo uliyootenggoku ngu, ene komo nguya ingoyi. Ngu kingo oo ngundilo, elo ingootenggo.
31 Oni ene mela ngalo oo ngulo koyi tetenggoku ngu, ene komo mela ngalo oo ngu gome ma dowootoyi, sugi ma oluwa. Ndatelo noole ingooteto. Nga melangga ngalo, oo ngu kinitemukowalo ingooteto.
32 Nondo ngu ye oo oowooyinggado ingonduduye ma yombuliyowelo, elo ingooteno. Oni ene bale ma yoyingongga ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo damoni, ngulo ingondudu ulungga tete. Ene Oo Bidodo Sembuli Ulunggado ingooteku, ngundilo tewelo ingoote.
33 Ene oni baleyidodo telo ngu, ene mela ngalo oo ngulo ingondudu ulungga tete. Yo, nalu gumi ene Anutlo koni ngulo ingondudu telo, ko nalu gumi ene mela ngalo oo ngulo ingondudu tete. Yo, ene baleyibo damoningga ingooteku, ngundilo tewelo ingoote. Ngundilo ngulo, enengo ingonduduni elaya tunootete.
34 Bale kosiyi ma kameteyingo ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayimbolo damoni, ngulo ingondudu ulungga telo, ngulo ingonduduni newende bidodo ene inoni. Ene bale kameyidodo ngulo ingonduduni ulungga ngu,

ene ndatelo damoningga tetoni, nguno kameyi oni oni teweloyi, ngulo ingoote.
35 Nondo nga mandega etenoku nga ngu, ye hoolooweyelootoningga, gome oliyilo ngulo eteno. Nga mandega nga, ye soweyelolo kini. Nondo ngu ye gome nenengo ootooya, ngunonggo suwoo suwoo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo koni ngu nangge teyi. Ye oo gula gulano yengo ingonduduye nguno ma yewanggo.
36 Ene oni gulado enengo bale gula solengootoyi oodoni, ene ngu sobowoolo enengo goweyi solengolo, ma oluweloyi tetoningga ngu, asa, ene mete sodedonangge baleyiga ngu yoya goboolo olili. Ngu Anut doongeyimo, mbumbuwa kini. Ene enengo baleyi sodedo ma yolo, nguno enengo balega solengoyingo nguya tolige endeyolo ngu, asa, Anut doongeyimo, ene mbumbuwa tewa.
37 Ene oni gulado enengo newendemonggo yanggango ingootoni, oo gulado ene ma eriringootoni ngu, ene mete enengombo enengo ingonduduni ngu sobowooweloyi, ngu ene mete bale ngu yokooteku ngu, ene metemi oolengo.
38 Ngundilo ngulo, oni gulado ngu bale buniyoku yolo baleyi tewaku, ngu damoni gome tewa. Ene oni gulado bale ma yowaku ngu, damoni gome nenengo oolengo tewa.
39 Ene bale gula kameyidodo telo oodoni, ngu balega ngu ene kameyimboya goboolo oode oode oololo, kameyi kumooteku nguno wenga. Ene kameyi kumootoni balega ngu kingo ootoolo ngu, asa, ene mete simoo gula yowa. Ene kame tewelo ngu, ene komo Kristen simoongga yoni.
40 Ene nondo ngandilo ingooteno. Ene balega ngu kameyi kumootoni kingo oolooteku ngu, ene mete oni oni teya kingo olini. Anutlo Yukani ngundo mandega nga etunelootoni bine, ngunonggo eteno.

8

Mboolo Ebe Ganagana Nguno Nusago Kalo Woolo Yeyingo

1 No ataga nusago mboolo ebe ganagana nguno kalo woolo yelo yemboongetenggoku, ngulo mande damoni ewelo. Noole ingooteto. Noole ingoyingo ulungga moole, ete. Ene ngu ingoyingo ulungga ngundo yoyeni oni gidalegano windawinda teweloyi damoni tewonggorilo ingooteto. Ene oni gidalegano nowoondoyi teweloyi damoni yunolo hoolooweyelootooye ngu, oni mete ngu Anut gome yanggango keyowanggo.
2 Ene oni gulado enesu nangge oo gulalo ingolo, no oo ngu teweloyi no bidodo watayi ewaku ngu, ngu nenengo kini. Kini, ene mete ngulo ingondudu ulungga gula yowa.
3 Ene oni gulado newende Anut inootoni ngu, ariya, ngu oningga ngulo Anutndo gome ingoote.
4 Asa, mboolo ebe ganagana nguno nusago kalo woolo yelo yemboongelo netenggoku damoningga, ngulo nondo ngandilo eteno. Noole ingooteto. Anut oolengo gulanangge, ngundo nangge oolooteku ngu! Anut gula hamoo oolengo kinilo ingooteto.
5 Oni gidalega ingootenggo. Hamoo, oomboolo oowooyingga, ngu melako ngano, Sambono nguya ngu anut, elo ingolo, ngulo ene oo bidodo sembulilo etenggo.
6 Ene noolengo Anut ngu gulanangge oolengo ooloote. Ngu noolengo Awanayi noole enengo oolengo. Ngulo oo bidodo enenonggo tunootewolo. Anutndo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu Yesus Kristus yeni, ngundo oo

bidodo yelo, nooleno keda oluweloyi yunootoni, ngulo noole mete Anutya
goboolo oolooteto.
7 Ene oni gidalegado suwoo suwoo oomboolo ebe ganagana ngulo,
damoningga ngu keyolo, ngulo ingondudu tetenggo. Ngundilo ngulo,
Kristen onindo ngu nusago songgiwi ngu, ene kuli oomboolo ebe ganagana,
nguno woolo yeyingo ngu netenggoku, ngulo nowoondoyemonggo elaya
ingootenggo. Ngulo nowoondoyemo ingootenggoku, ngu mbumbuwa
tetenggo.
8 Hamoo, oowalimbo yoyolo Anut tanggeyimo ma oolouwato. Noole
oowali nelo, ngundi ma nelo nguya, ngundo Anut doongeyimo ma
hoolooweyelootoni, noole nenengo tunootewato.
9 Ene ye ingondale teyi! Yendo nga oowali nga yengombo mete neweloyi
ingootenggoku, ngundo oni yanggangoye kini, ngulo nowoondoye yombu-
liyelootoyi ngu, ngundo yeni ene tootogiyelootoni soletoyi, ariya, ngu
damoni ngu nenengo kini.
10 Ene ge Anutno nowoondogemo hamoo telo, ngunonggo ge ingowa. No
oo bidodo mete newano. Ngundilo ingolo, ge ebe ganagana anut ngulo
yemboongeyingo yano ulo, nguno ge bibitelo oowali nete. Ge netoyi,
oni gula ene newende yanggango kini, ngundo ge geyolo, ene nguya
newendemonggo ebe ganagana anutlo oo kalo yeyingo ngu newaku ngu,
asa, gedo ene yeyi biyomi yete. Ndawugalo ngulo, enengo newendemo
ingoyingo elaya ingoote.
11 Ye kenoyi! Yengo ingoyingo ulungga nguno, noole mete oo bidodo
nemukowatolo ingootenggo. Ye ngundilo tetenggoku ngu, ngundo ngu oni
newendemo hamoo yanggango kiningga, ngu yendo ene yombuliyoote.
Ngu doboonayingga yendo newende yombuliyootenggoku, ngulo Kristus-
ndo ene nguya ko yowelo kumoowolo.
12 Ene Kristen doboogulinayi gidalegalo nowoondoye ma himi yetoni,
ngulo ene yanggangoye nguya kini, yendo ngu mbumbuwaga ngu tetoyi,
nguno ngu enengo ingoyingo sangala telo yombuliyelootenggo. Ngundilo
damonimo nguno ngu, ye Kristusno mbumbuwa tetenggo.
13 Ngundilo ngulo, oowali ngundo tetoni, doboone ene mbumbuwano
utoni ngu, ariya, nondo nusago songgiwi ko ma newano. Nalu bidodomo
nguya, no doboone newende yewe mbumbuwano uwaku, ngulo ngu ma
telo newano.

9

Anutlo Ko Oni Ene Ndawuga Mete Tewanggo

1 Oni gidalegado noya etenggo. Ene oowooyidodo kini, ko ene Kristuslo
Aposel nguya kini, etenggo. Ngu mandega ngu hamoo kini. No enengo
Aposel oolengo. No nenengo doongenembo Yesus noolengo Ulungga
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngu kenowono. Ngulo nondo Ulunggalo
mandeni yeno wesiyolo etoowe, ye ngu ingolo nowoondoyemo hamoo
tetenggoku ngu! Ngulo ngu, ye nolo konemo oowali enggeteku ngundilo.
2 Ene oni gidalegado noya ngandilo ingootenggo. Pol ngu Aposel kini.
Ngundilo ingootoyi, ene yendo noya Aposel oolengo eya ingoyilo ingooteno.
Nondo Oo Bidodo Sembuliga enengo mandeni eweloyi logonelootoni, no
Aposel ko tewonoku, ngulo sunggi ngu, ye Anutlo nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu.
3 Oni gidalegado no noyolo, mande wilikoyingo onino noyetoyi, ngulo
mandeye gumi ngandilo ewono.

4 Aposel oni gidalega ene Anutlo mande wesiyolo eweloyi ko tetoyi, ngulo
onindo oowali, sono nguya, yunootoyi netenggo. Ngulo ngu, noole nguya
mete oowali sono oo ngu yunootoyi newato.
5 Aposel gidalega, Oo Bidodo Sembuli Yesus ngulo dobooguliyi, ko, Sipas,
oowooyi gula Pita nguya baledodo ko telo endeyootenggo. Noole nguya
baledodo ko telo ma endeyoweloyi, bine? Kini, mete baledodo ko teweloyi.
6 Noole Banabasdodo ngu Anutlo mandeni elo ngulo koyi teteloku,
ene nalu gumingga ngu, nenengo kandenembo no bobeye yoweloyi koyi
tetenoku, ngunonggo oowali yolo netelo. Ene Aposel oni gidalegado ngu,
enengo kandeyebo ko telo, ngunonggo oowali ma yootenggo. Ngulo ngu,
noole nguya mete ye kandeyemonggo oowali yolo newalo.
7 Ndawu oninggado ene me oni telo, ngunonggo enengombo oowali
erewelo nelo endeyowa? Kini, enengombo oowali erewelo ma yolo newa.
Ngundilo nangge, ndawu oninggado ene oowali koyi telo, ngunonggo engge
ma yolo newa? Kini, oowali koyi teteku, ngulo engge yolo newa. Ndawu
oninggado, ene bulmakau boga ngu sobowoolo, ngulo koyi teteku, ngundo
ene nonowo winggoolo ulumi yolo ma newa, bine? Kini, ene bulmakau
ngulo nonowo winggoolo, mete newa.
8 Nondo bine, onilo ingondudu ngu keyolo mande ngandilo eteno? Kini,
mamana mandeno, ngundilo mayete.
9 Mosesndo mamana mandeno ngandilo nakangowolo.
Bulmakau ngu nggile oowali ngu wongootoni, pesooweloyi naluno, ngu
manggowo ma ukingowelo ewolo. *Dutoronomi 25:4*
Anutndo ene bulmakau elo nangge ngulo nowoondoyi teyingo, bine? Kini,
noolengo ewonggori. Ngu naluno nguno, noole Anutlo koni tetooye ngu,
asa, yengo ko ngu oowali sono nguya noole yunootoyi newato.
10 Mosesndo noole nguya bine, ewolo? Yo, nga mandega nakangoyingongga
nga ngu, noolengo ewolo. Oni ene ko telo, ene oowali imiteku ngu, ngulo
engge ngu kootusina gidalega enengo neweloyimbolo yowa.
11 Ariya, noolendo Yuka Kundingiyi ngulo oo yuwooyi, ngu ye ke-
wooloyemo kuli imiwootoku ngu, yebana gowenayi ngalo oo ngundo noole
hoolooweyelolo yunoweloyi ngu mete.
12 Oni gidalegado yeno hoolooweyeloyingo, oo yowelo sumoo etenggoku
ngu, asa, noole nguya oo ngu, komo mete yoweloyi. Ene oo ngu
kuli noolendo ma yooteto. Kini, noolendo kowuli bidodo ngundilo ngu
koolowoolo oolooteto. Noolendo Kristuslo mande gome ngalo oole ma
doongoowato.
13 Oni ene Yudalo goobooyingo ya oowooyi Tempel nguno ko tetenggoku,
ngundo ngu, ene Tempel, ngulo oowali ngulomu yolo newanggo. Ene oni
Anutno woolo yeweloyi nombono ko tetenggoku ngu, ene woolo yeweloyi
nusago gumingga yolo newanggo. Ye bine, ngu ma ingootenggo?
14 Ngundilo nangge, Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngundo ewolo.
Oni ene mande keda gome mesalango, ngu wesiyolo elo etuyelooteng-
goku, ngunonggo goweye hoolooweyelootoni oluweloyi nguya yowanggolo
ewolo.
15 Nondo eteno. No oo gula ngundilo ma yowono. Ataga nguya, nondo
oo ngu yowelo mande nga ma nakangooteno. No Kristuslo koni ngu kingo
teweloyi ngulo gome ingooteno. Ene no kumootoowe, nguno ngu mete oni
gidalegado, ene nolo bingamine elo okoowanggo. Pol ene Anutlo mande
ngu kingo telo, oni etuyelowoku, ngunonggo ene oowali ma yowolo, elo
ingowanggo.

16 Ngu ngandilo: No Anutlo mande nga elo, ngulo no oni oni tetenoku,
ngulo nangge eloluwano. No nga kongga nga nangge telo oluwanoku,
ngundo bingamine okooweloyi ma teteno. Kini, Anutndo koni ngu teweloyi,
ngulo logonelootoni, ngulo no komo ko ngu tetenoku ngu! No mande gome
ngu ma elo ngu, no biyomi oolengo telo oluwano.
17 No nenengombo, nga kongga nga telo ngu, no mete ko uliyi yowano.
Ene Anut enengombo nga kongga nga nondo teni, elo logonelowoku, ngulo
no ko teteno.
18 Ngulo uliyi, ndawuga yowano? Ngu ngandilo: No ngu Anutlo mande
kedaga wesiyolo elo endeyootenoku, ngulo uli ma yowano. Ngu hamoo, no
kingo ko tetenoku, ngu Anutndo oni oni teweloyim ko teteno.

Pol Ngu Oni Simoo Balelo Ko Oni Oluwo

19 Ngu ngandilo: No ye kandeyemonggo oo gula ma yootenoku, ngulo no
oni gulalo ko oni ma telo oolooteno. Ene no nenengombo elo, ngulo no
oni bidodo ko oni telo ootoolo, ngunonggo no oni simoo bale oowooyingga
nguya yoyootoowe, Kristusno ombuwanggo.
20 Ngundilo ngulo, Yuda oni doongeyemo ngu, no Yuda oni ngundilo
telo oluwono. Nguno ngu, no mete Yuda oni yoyowelo ngundilo tewono.
Oni oowooyingga mamana mande ngu newendemo ooloottenggoku, ngu
doongeyemo, no mamana mande ngu newendemo ootoowoodingowono.
Ngu hamoo, no ngu mamana mande newendemo ma oolooteno. Ene nondo
oni hoolooweyelootoowe, Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, asa,
no mamana mande ngu newendemo mete uwano.
21 Oni sowe gidalegano Moseslo mamana mande kini, ngu doongeyemo,
no nguya mamana mande kini ngundilo tunootewono. No nguno ngu, no
mete oni mamana mande kini, ngu Kristuslo yoyoweloyi. Ene no Anutlo
mamana mande ngu yokolo kini. Kini, no Kristuslo mamana mande ngu
newendemo ootoolo, ngunonggo oni mamana mande kini ngu yoyowelo,
ngundilo tewono.
22 Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, yanggangoye kini, nguno
no nguya oni yanggango kini ngundilo tunootewonoku ngu, no mete oni
yanggangoye kini ngu yoyoweloyimbolo ngundilo tewono. No kuli oni
bidodo damoniye yomukowonoku, nguno no oole bidodo tewoongolo,
ngunonggo oni simoo bale gidalega yoyowano.
23 No ko nga bidodo Anutlo mande keda ngalo tetenoku, ngu Yuda onino
ko oni sowe gidalegano wesiyolo etenoku, ngulo no enedodo kumana
goboolo yowato.

Noole Yanggango Kendutelo Oololo, Uli Yowato

24 Ye bine kuli ingootenggo? Oni oowooyingga ebe dagadaga telo,
kendutetenggoku ngu, ene oni gulananggebo yanggango yelo, bidodo
dagayelolo, uliyi yowolo. Asa, ye nguya komo ko yanggango Anutndo
ingooteku, ngundiya teya ngu, asa, ye ngulo uliyi hamoo yowanggo.
25 Oni ene dobooyiboya ebe dagadaga telo ngu, oni enengo goweyimbolo
ingonduduni ngu andangelo yokolo, ene komo dobooyi dagaweloyi ngulo
nangge newende ingolo, ngu tete. Ene ngundilo telo, nguno uliyi yowoku,
ngu oo sodedo biyomi yewa. Ene noolendo uliyingga yoweloyi, ngu biyomi
yeweloyi kini. Ngu sugi sugi oluwa.
26 No nenengombo ebe dagadaga nguno kendutetenoku ngu, no doongene
sungo sungo toongetelo, ma kenduteteno. Kini, no Anutndo logoga yeyingo,
nguno nangge no nenengo kenduteteno.

27 No gowenengga nga yokootoowe, ngundo no ma sobonelowa. Kini, nenengombo gowene sobowoolo, ngunonggo Anutlo mande wesiyolo onino ewano. No onino mande wesiyolo etenoku, ngundo Anutnonggo ene uliyi gome ngu yowanggo. No komo ingondale telo, no nguya nenengo kendutelo, ngulo no uli gome yowano. No ko ngu ma telo ngu, asa, no ko ngulo ulini ma yowano.

10

Noole Tewootewoo Soleweloyi, Ngulo Ingondale Tewato

1 Ye dobooguline, nondo ngu ye komo ingoyilo eteno. Iserel oni Igip mela yokoyingo, nguno noolengo osi sambanayi ngu, ene goboole newendemo oodoyi, goboole ngundo oole etuyelowonggori. Ene bidodo Mosesdodo keyembo yade yade ooloutoyi, wendeyi kewoolo wesowootoni, gide gide tetoni, nguwoole ulelewonggori. Yo, oo ngu oni etuyelooteku ngu Moseslo keyimo oni.

2 Ngu oni ngu bidodo Moses keyolo, goboole newendekuli yade oololo, ko, wendeyino nguya, sono (kundingiyi) ngu yowonggori.

3-4 Ene bidodo Anutlo Yukambo oowalingga Sambononggo yunoyingongga, ngu newonggori. Ene bidodo enengo Yukambo sonongga diginonggo yunoyingongga, ngu neloluwonggori. Anut enengombo digi newendemonggo sonongga ngu yeni tunootewolo. Ngu digiga ngu, Kristus. (Ngundilo nangge, Kristusndo ngu hoolooweyeloote).

5 Ene Anutndo ngu oni ngulo damoniye biyomi ngulo ma ingootoni, ngulo oniku kingo melako oluwonggoku, nguno oni oowooyingga kumoomukowonggori.

6 Yo, ene kuli kumooyingo ngu, ndawugalo ngulo, ene oo biyomi ngu kuli kenomayingowonggori. Ngu bidodo gaboyi ngundilo tunooteyingo, nguno noole kenolo ingolo, noole oo biyomi ngulo ma hahangelo koyi tewato.

7 Ene osi sambanayi kewooloyemo oni gidalegado, ebe ganagana anut ngulo damoni keyowonggori. Ye komo ebe ganagana anut ngulo damoni ngu ma keyowelo. Anutlo mande ngundo eneya ngandilo nakangowolo.
Oni simoo bale ene bibitelo, oowali sono nguya newelo yokolo, ene ootookoolo, yambo kunobulo telo, nguno bosebalese damoni biyomi nguya tewonggorilo ewolo. *Eksodas 32:6*

8 Ene kewooloyemo oni gidalegado kuli bosebalese damoni biyomi teyingo, ngundilo ngulo, oni simoo bale ulungga oolengo (23,000) kumoowonggori. Noole ngundilo damoni biyomi, ngu komo ma keyolo tewato.

9 Kuli oni gidalega ene kewooloyemonggo, Anut tewoongolo, mbumbuwa oowooyingga tetoyi, ngulo Anutndo gumi yunolo, sile yeni tunootelo, ngundo yokitoni, kumoowonggori. Ngundilo nangge, noole nguya Anut tewootewoongolo, mbumbuwa tetooye, ene ngulo gumi yunowa, bine, ngundi kini.

10 Kulimi oni gidalega, ene kewooloyemonggo Anutya sanggili mande elo boguboguwootoyi, ngulo Engel onindo ngu oniku yuleweloyimbolo ombulo, yudoyi kumoowonggori. Ngundilo nangge, ye Anutdodo sanggili mande mande elo ma boguboguwoowelo.

11 Nga oo nga bidodo eneno kuli tunooteyingo, ngu oo gaboyi nangge, nguno noole kenowato. Nga mandega nga ngu, Anutlo mandeno nakangoyingo, ngu noole etuyelooteku, nguno osi sambanayimbolo damoniye biyomi, ngu ma keyowato. Ndatelo ngulo, noole nalu kini teweloyi namoko tetoni, nguno oolooteto.

12 Ngulo ngu, oni enengombolo ingoya nguno yanggango dikaya, ene
komo ingondale teyi! Ene yanggango ma dikalo ngu, ene mbumbuwano
solewa.
13 Tewootewoo ngu kuli yeno tunootewoku ngu, ngu guladilo kini.
Ngu tewootewoo ngundilo, ngundo oni bidodomo tunootete. Ene Anut-
ndo sumange yunolo, newende hamoo oolengo yunooteku, ngulo ngu
tewootewoo gula ombulo, ngundo noolengo yanggangonayi ngu ma dagalo,
uleni uwa. Kini, ene tewootewoo yeno tunootetoni ngu, Anutndo ye
hoolooweyelowelo oole yeni tunootetoni, ye tewootewoo nguno yanggango
dikawanggo.

Noole Anut Ko Yuka Biyomi Ngudodo Ma Keyowato

14 Ngulo ngu, ye nolo dobooguline oolengo, ye komo ebe ganagana anut
nguno yemboongeweloyi damoningga, ngu kootu inoya sayi!
15 Ye ingonduduyedodo ngulo, no yeno eteno. Yengombo komo nolo
mandene nga wilikoya ingoyi.
16 Nga Wayin tobaga nga ngu noolendo nelo ngu, noole komo Kris-
tuslo dalowo yunowoku, ngundo noolengo mbumbuwa andangeyunootoni,
ngulo Anutno esetelo ingooteto. Noolendo oomanongoyingongga nga nelo
ngu, noole komo Kristuslo goweyi nguya goboolo gooboongooteto. Noole
ngundilo telo, ngunonggo noole oni etuyelootetoku ngu, noole Kristusno
nowoondonayi hamoo telo, enedodo gooboongooteto.
17 Ngulo ngu, noole gowenayi guladilo guladilo, ene noole oomanon-
goyingo gulanangge ngu netetoku, ngulo noole Kristusdodo gowenayi
gulanangge tunooteteto.
18 Ye Iserel onilo damoniye ingoyi. Oni ene Anutno woolo yelo, ngulo ooyi
nelo ngu, ene ngu nomboga nguno Anutdodo gooboongoowonggori.
19 Nondo ndawu oo galo eteno? Ebe ganagana anut ngu, Anut hamoo bine,
ngundi ebe ganagana anutno woolo yeyingo ngulo oowali ngu yanggango,
bine? Kini, no ngundilo ma eteno.
20 Kini, no ngandilo eteno. Oni sowe gidalegado hamoo oono woolo
yetenggoku ngu, ene oomboolo biyomimo woolo yetenggo. Ene Anut hamoo
nguno woolo ma yetenggo. Ngulo ye nguya oo yuka biyomi nguno ma
gooboongoowelo, elo ingooteno.
21 Ye Anut Oo Bidodo Sembuli ngulo tobano sono nelo, ngunonggo
oo yuka biyomimbolo tobano sono nguya neweloyi nguya ereremo kini.
Ngundilo nangge, ye Anut Oo Bidodo Sembuli ngulo oowali nelo, ko oo
yuka biyomimo woolo yeyingo ngulo oowali nguya gooboongoolo neweloyi,
ereremo kini, elo ingooteno.
22 Noole bine, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngulo newende yeyi,
nooledodo sanggili teni, elo tetenggo, bine? Noolengo yanggangonayi,
ngundo enengo yanggangoni ngu dagateto, bine? Hamoo oolengo kini.

Suwoo Suwoo Noole Anutlo Bingami Okoololuwato

23 Ngu oni gidalega ngundo etenggo. Oo bidodo noole mete tewato,
etenggo. Ene oo gidalega ngundo Kristen oni hoolooweyelolo, nowoondoye
yanggango ma yunowa.
24 Oni gulado, enengo nangge gome oluweloyimbolo, ma ingowelo. Kini,
ene komo oni gidalegalo ingondudu teyi.
25 Oo nusago Stuwa yanonggo uliyolo, yolo mayetenggoku, ngu mete neyi.
Yengo ingondudu ulungga ingoyingo sangala telo, sumoo sumoo ma ewelo.
26 Anutlo mandeno ngandilo ete.

Nga melanggano ngano, ko oo bidodo melako ngano oolootenggoku ngu,
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulomu nanggelo ewolo. *Sam 24:1*
27 Ene oni gula Anutno newendemo hamoo kini, ngundo yeya oowali
newelo, ye negoyelootoyiga ngu, ye mete eneya oolouya, ndawu oowalingga
yengo yeteku, ngu bidodo nemukoyi. Ye oowali ngulo ingoyingo sangala
telo, sumoo sumoo ma ewelo.
28 Ene oni gulado yeno elo, nga nusago songgiwi nga ngu, ebe ganagana
anutno woolo yeyingomu, etoningga ngu, asa, ye komo ma newelo. Ndatelo
ngulo, ngu oningga ko ye nguya kuli ingootenggo. Nga oowalingga nga,
onindo ngu ebe ganagana anutno yemboongeyingo, elo ingootenggo. Ngu
oni, ngulo ingoyingoni sangala teweloyi, ngundilo ngulo, ye komo oowali
ma newelo.
29 Nondo yengo ingoyingoye sangala teweloyi, ngulo ma eteno. Kini,
nondo oni sungo gulaga ngulo ingoyingoni sangala teweloyi, ngulo eteno.
Ndatelo telo, oni gidalegado nondo damonine tetenoku ngu, enengo in-
gonduduyemonggo wilikootenggo? Kini.
30 Ene no Anutno esetelo, oo ngu newano. Ndawugalo oni gulado nondo
oo tewonoku, ngulo kootunesina mande biyomi ewa? Ngu damoni nenengo
kini.
31 Ene ye oo nelo sono nelo, nguno oo tetenggoku, ngu bidodomo, ye
Anutlo oowooyi bingami dulidalinidodo teyinoyi.
32 Ye komo Yuda oni, oni sowe gidalega, ko Kristen oni simoo bale nguya
nowoondoye ma yeyi, ene bulibali ingolo, ene mbumbuwano solewanggo.
33 Oo bidodomo no ko tetenoku, ngu oni bidodo, nolo damonine, ngulo
gome ingoyilo teteno. No nenengo yomosinelowelo kongga ma teteno. Kini,
no oni bidodo yomosiyelowelo ko tetenoku, nguno Anutndo ene ko yoyowa.
Yo, ye nolo damonine ngu keyootoyi, nondo Kristuslo damoni keyootenoku,
ngandiya teyi!

11

Baledo Tabaye Doobengoweloyi, Ngulo Mande Damoni

1-2 Ye suwoo suwoo nolo ingondudune ingolo, mande elo yunowonoku,
ngu gome yolo dowoolo keyootenggo. Ngundilo ngulo, no yengo oowooye
bingamiye, elo okooteno.
3 Ene nondo ye nga mandega nga ingoyilo ingooteno. Oni bidodobolo
tabango ngu Kristus; baledolo tabango ngu enengo kamesumooye; Kristuslo
tabango ngu Anut.
4 Simoondo tabaye doobengolo ngunonggo yemboongewelo, ngundi,
Anutlo mande wesiyolo elo ngu, asa, enengo Ulungga Anutlo bingami ma
okoolo etenggo.
5 Ngundilo nangge, bale gulado enengo tabango ma doobengolo, ene
goobooyingo yano yemboongewelo, ngundi, Anutlo mande wesiyolo ewaku
ngu, ngundo enengo kameyi oyumo inowolo. Ene tabango uyi toongooyingo
ngundilo oyumododo tewa.*
6 Ene bale tabango ma doobengoyingo ngu, asa, ene komo tabango uyi
ngu toongootoningga ootuteni. Ene balega ngu enengo uyi toongootoni,
ootuteweloyi, ngulo oyumongootoningga ngu, ene komo tabango dooben-
goni.

---

* **11:5:** Ye Korin yengo damoniyemo ngu baledo goobooyingo yano ulo, bibiteteku ngu kameyi newendemo oolooteku oni gidalega etuyelooteku, ngulo ene tabango doobengoni.

7 Simoondo ngu ene tabango ma doobengowa. Ndatelo ngulo, simoo
ngu Anut kilalongo, ngu Anutlo dulidalini. Bale ngu enengo kameyimbolo
dulidalini, ngulo ene tabango doobengowa.
8 Yo, Anutndo simoo yeyingo ngu, bale goweyi gumimbo ma yewolo. Kini,
bale ngu simoo goweyi gumimbo yewolo.
9 Anutndo bale yelo ngulo ingolo, simoondo hoolooweni, elo simoo
ma yewolo. Kini, Anutndo simoo yelo, ngulo ingolo, ene baledo simoo
hoolooweni, elo yewolo.
10 Ngundilo ngulo, bale ngu ene komo tabangomo sunggi yelo tabango
doobengolo, oni simoo bale etuyelooteku, ngu ene kameyi newendemo
ooloote. Ngu damoningga nguno ngu, Sambono Engel, onindo nguya
sunggiga ngu kenolo ingowanggo.
11 Ene Ulungga Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngulo damonimo ngu, baledo
simoo hooloowelo oodoni, ko simoondo bale hooloowelo oluwa.
12 Kulimi, Anutndo bale ngu simoononggo yewolo. Ene ataga ngu,
simoo ngu balenonggo tunootetenggo. Ene oo ngu bidodo Anut Oo Bidodo
Sembuliga, ngunonggo tunootete.
13 Yengombo nga mandega nga wilikoyi. Ene baledo tabango ma doobengolo Anutno yemboongelo etoni, ngu damoni metemi, bine?
14 Noole oni simoo bale ngalo damoninayi ngu, oni enengombo ye
etuyelooteku, ngu ngandilo: Oni ene uyi soloyi, ngu gome nenengo kini.
15 Ene bale uyi soloyingga ngu, enengo dulidalini gome oolengo. Ndatelo
ngulo? Anutndo tabango uyi soloyi inootoni, ngundo tabango doobengonilo
inowolo.
16 Ene oni gulado baledo tabaye doobengoweloyi mande nga gumi ewelo
elo ngu, ene ingoni. Noole Anutlo Kristen simoo baleno nguya damoni gula
kini, nga damoningga nga nangge.

Ye Anut Ingonduduwoolo Oowali Nelo Ngu, Ye Damoni Nenengo Ma Tetenggo

17 Asa, no mamana mande ye yunowelo tetenoku nga, ene nondo yengo
oowooye bingamiye, ma elo okoowano. Ndatelo ngulo, yengo goobooyingomo yambo mande kundingiyi tetenggoku, nguno damoni gome nenengo
ma tunootete. Kini, ye damoni biyomi ngu tetenggo.
18 Koletelo, no ngulo ewelo. Ye Kristen goobooyingomo, ye usowoolo wata
sungo sungo tetenggo. No mande ngundilo ingowonoku, ngu mande gumi
hamoo ko gumi hamoo kini, bine.
19 Yo, hamoo, oni ene damoni nenengo keyootenggoku, ngundo oni
damoni biyomi tetenggoku nguya goboolo ma gooboongoolo oluwelo.
Ndatelo ngulo, ene komo sungo tunoo ootooya, ngunonggo damoni nenengo
ngu dobooguliye etuyeloyi.
20-21 Ye gooboongootenggoku naluno, ye bidodo oowali nelo, Anut Oo
Bidodo Sembuli Sembunayimbolo ingondudu teweloyim, ye Anutno hamoo
ma ingootenggo. Kini, ye bidodo sungo sungo sodedonangge yengo oowali
yoya neyi. Ngundilo ngulo, gula ene oodoolo kumoolo oodoni, gulado ngu
ene Wayin sonoyi gome gome nelo, ngulo wenonolo oolootenggo. Yengo
damoniye ngu nenengo kini.
22 Ye bine, yengo yaye kini, ye nguno oowali sono oo ngu neweloyi ngu
kini, bine? Ngundi ye bine, ingootenggoku, Anutlo oni simoo bale ene oo
kini, ngu yendo oyumo ma yunowanggo? Nondo ndatelo ewano? Nondo
oo ngulo ye oowooye bingami, eya okoowe? Kini, ngu oo ngulo nondo ye
oowooye bingamiye, ma elo okoowano. Hamoo oolengo kini!

Oo Bidodo Sembuli Yesus, Ngundo Oowali Kundingiyi Ngu Yunowolo

23-24 Nga mandega nga ye kuli yunowonoku ngu, nondo Oo Bidodo Sembuliga, ngunonggo yolo ye yunowono. Ngu mandega ngu ngandilo: suwoono Yudasndo Yesus me oni kandeyemo yewolo. Ngu suwoonggano nguno, Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngundo oomanongoyingo yolo dowoolo, Anutno esetelo, oosowoolo ewolo. Nga ooga nga ngu, nenengo gowene. Nondo ye hoolooweyeloyingo yunooteno. Ye ngundilo telo ngu, ye komo nolo ingondudu teloluwanggolo ewolo.

25 Oowali nemukolo, asa, Wayin sono tobagaku yolo dowoolo ewonggo. Nga tobaga nga ngu, Anutya sunggi mande keda elo nolo dalone ngundo gosiyooteno. Ye suwoo suwoo ngandiya neya ngu, ye komo nolo ingondudu teloluwanggolo ewolo.

26 Ngu ngandilo: ye suwoo suwoo nga oomanongoyingongga nga nelo, ko nga tobaga ngano sono nelo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi kumooyingo, ngulo mandeni elo wesiyolo ingolo eloluwanggo. Ye ngundilo nangge telo, suleyolo yade oololo, ene ombuweloyi nalunggano, nguno nangge wenga kinitewa.

Anut Oo Bidodo Sembuli, Ngulo Oowali Yombuliyolo Ngu, Ene Gumi Ogingoyingododo

27 Asa, oni gula enengo ingonduduni ma yomosiyolo, ene ngunonggo oomanongoyingo nga nelo, ngunonggo sono tobaga nga kingo yolo nelo ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngundo enengo kumooyingo, ngulo ingondudu ma telo ngunonggo neteku, asa, ene mbumbuwadodo tete.

28 Oni ene komo enengo newende gome wilikoya ingoya yomosiyoya ngu, asa, ene mete oomanongoyingo nga neya, sono nguya nga tobagano ngano neni.

29 Ndatelo ngulo, oni ene oo neweloyi naluno, oni ene oomanongoyingo ngu sono tobaga nguya nelo, nguno ene Yesus Oo Bidodo Sembuli, ngulo goweyi, daloni noolengo yunoyingo ngulo ma ingolo neteku ngu, asa, nguno ngu, Anutndo ene kowuli inowa.

30 Ngu damoninggano nguno nangge, simoo bale oowooyingga ye kewooloyemo nguno yanggangoye kini, ene sayidodo telo, oni oowooyingga kuli kumoomukowonggo.

31 Ene noolengombo nowoondonayi koletelo gome wilikolo yomosiyolo ngu, asa, ngu naluno, Yesus noolengo kumooyingo ngu ingolo, noole sono oowali nguya newatoku ngu, nooleno biyomi gula ma tunootewa.

32 Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo noolengo damoninayi wilikolo, noolengo weti gumi biyomi, ngulo mamanayelolooteku ngu, noole yooneneyeloote. Ndawugalo ngulo, nalu sosowoomo nguno, noole mbumbuwadodo oni nguya ma oonatewato.

33 Asa, ye Kristen konebane, ye Yesus ngulo oowali kundingiyi ngu newelo gooboongoolo ngu, asa, ye komo dobooguliye soboyeloyi.

34 Ene oni gula oodoolo kumooya ngu, ene komo enengo yano oowali neni. Kinitetoni ngu, yengo goobooyingo ngundo yombuliyelowa. Asa, no mande gumi ooloote. Ene kootusina, nondo yeno mayelo, nguno oo gidale mande elo yomosiyolo yunowano.

12

Anutlo Yuka Kundingiyi Ngundo Oo Duwoo Gula Gula Yunoote

1 Ye Kristen oni dobooguline, no ngandilo ingooteno. Yendo Yuka Kundingiyimbo oo duwoo yunooteku, ngu yanggangoni guladilo guladilo

oni ko teweloyim yunoyingo, ngulo ye ma kapengo yewelo. Nondo ye komo
Yukalo mandeni nga hamoo ingoyilo ingooteno.
2 Ye ingootenggo. Ye kuli Kristen ma teyingomo, ngu naluno nguno, ebe
ganagana oomboolo mandeye kini, ngundo ye yowoosoolo ooloutoyi, ye
ngu keyelolo, damoni biyomimo endeyowonggori.
3 Ariya, nondo ye nenengo ingoyilo eteno. Ene Anutlo Yuka Kundingiyi
oni gulano oodoni, ngu oningga ngundo ene sanggili telo, Yesus yombuliy-
owelo mande biyomi hamoo ma ewanggo. Ngundilo nangge, oni ene Anutlo
Yuka Kundingiyi kini ngu, ene ngandilo ma elo ewa. Yesus ngu ene Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, eweloyi nguya ereremo kinilo ewolo.

4 Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo yunooteku, ngu yanggangoni
guladilo guladilo, oni ko teweloyim yunoote. Ene Yuka Kundingiyingga ngu
gulanangge ooloote.
5 Noole oni hoolooweyeloweloyi koyi tetetoku, ngu ooleyi guladilo gu-
ladilo. Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu gulanangge ooloote.
6 Ko teweloyi ingoyingo oowooyingga, ngu Anut gulananggega, ngundo
nangge oni yanggango yunootoni, ene ngunonggo Kristuslo koni bidodo
mete temukololuwanggo.
7 Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo Kristen oni bidodo yanggangoye
guladilo guladilo ko teweloyim yeni tunootetoni, ngulo ene mete Kristen
dobooguliye bidodo gome hoolooweyelowanggo.
8 Yo, ngu Anutlo Yukangga, ngundo oni gula yanggango ko teweloyim
yunootoni, ene ingoyingo ulungga oolengo yolo, ngunonggo ene mete onino
mande wesiyolo gome etuyeloote. Ngu Anutlo Yukangga, ngundo nangge
oni gula Anutlo ingoyingoni ulungga inootoni, ngulo Anutndo ndawu
ooga tewoku, ko tewaku nguya, ngu mete gome oolengo ingoote. Ngu,
Anutlo Yukani gulananggega, ngundo nangge yanggango, ngundilo ngu, oni
yunoote.
9 Ngundilo nangge, oni gula ngu Anutlo Yukangga, nguno ene newende
hamoo teyingongga, ngu yanggango yoote. Ngu Yukangga, nguno nangge,
oni gulado ngu ene sayi oni yomosiyeloweloyi, ngulo ingoyingo ngu yoote.
10 Ngundilo nangge, oni gulado ngu ene damoni sungo oolengo gula,
onindo ma teweloyi, ngu teweloyim ingoyingo yoote. Gulado ngu, ene
Anutlo mande elo wesiyolo eweloyimbolo ingoyingo yoote. Gulado ngu, ene
Yuka oowooyingga wilikoweloyi, Anutlo Yukani ngundi mela ngalo yuka
biyomi, ngulo ingoyingo yoote. Gulado ngu, ene mande bungeyi gulano
mande eweloyi ngu yoote. Gulado ngu, mande bungeyi gulano mande
ingolo, yowoolengowelo damoni eweloyi, ngu ingoote.
11 Ngu Yuka Kundingiyi gulananggega, ngundo nangge, ngu ko oo
ngu bidodo yeni tunootete. Enengo oo teweloyi ingooteku, ngundo oni
hoolooweyeloweloyimbolo, ko ngundilo sungo sungo bayetelo, enengo oni
simoo bale duwoo oolengo ngundilo yunoote.

Noole Kristen Oni Ngu Gowenayi Gulanangge

12 Onilo goweyi gulanangge nangge oolooteku ngu, ene sosi sosi oowooy-
ingga oolootenggo. Noole Kristen oni oowooyingga oolengo, ene noole
bidodo Kristusno ngu wata gulanangge.
13 Yo, ngu noole oni oowooyingga. Noole Yuda oni gidalega, oni sowe
gidalega, kingo sulena oni gidalega, ko noole oni gidalega enengombo

enengo sobowoolo oolootetoku ngu. Ene onindo noole sono (kindingiyimbo) sonowooyingo ngu, Anutndo noole yoyeni, wata gulanangge tunootewooto. Yo, Anutndo enengo Yukani, noole eneno nowoondonaye hamoo teyingomu, ngudodo yunowolo.

14 Noole ingooteto. Goweyi sosi gulanangge kini. Kini, goweyi sosi sosi ngu oowooyingga oolengo.

15 Ene oni keyimbo, ewa. No kandeyi kini, ngulo no goweyi sosi kini, elo sungo ma oluwa, ewolo. Kini, ene komo goweyiboya gulanangge ooloote.

16 Ngundilo nangge, sodeyibo, ewa. No doongeyi kini, ngulo no goweyi sosi kini, elo sungo peselo ma oluwalo ewolo. Kini, ene komo goweyiboya gulanangge ooloote.

17 Ene goweyi ngu bidodo doongeyi nangge ngu, ene ndatelo telo, mande ingowa? Ene goweyi ngu sodeyi nangge, ngu ndatelo telo, oo ndindingo ngu ingowa?

18 Ene ngundilo nguya kini. Anut enengo oo teweloyi ingooteku, ngunonggo goweyi sosi sosi sungo sungo, enengo musiyomo musiyomo yetoni, dowoolo, nguno nangge oolootenggo.

19 Sosi gulanangge goweyimo oluwaku ngu, asa, ngulo goweyi ndano? Ngu goweyi kini.

20 Ngu ngandilo: Goweye sosi sosi oowooyingga, ene sosi ngu gooboongootoyi, goweyi gulanangge tunootete.

21 Doongeyimbo, kandeyiboya ngandilo hamoo ma ewa. Doongengge ma oodoyi ngu, noso nangge mete gome oodoowe, ewolo. Tabangombo keyimboya ma ewa. Ge ma oodoyi, ngu noso nangge mete gome ootoowelo ewolo.

22 Ene ngandilo nguya kini. Goweyi sosi oowooyingga ngu yanggangoni kini, ene komo enengo ko tetenggo. Kinitetoyi ngu, asa, goweyi nguya metemi kini oluwa.

23 Goweyi sosi gumi onindo ngulo ma ingooteku, ene nguya ko tetenggo. Goweyi sosi oni doongeyimo oyumododo, ngulo ene gome doobengoote.

24 Goweyi sosi oni doongeyimo tunoo oolooteku, ngulo ma ingoote. Ene Anutndo goweyi ngu bidodo yemukoyingo, ngu sosi gidega ngu oowooyi bingamini kini ngu, Anutndo yeni bingamiyedodo tunootete.

25 Anutndo ngundilo yoyewolo. Ngulo goweyi ngu, oosososowoolo ma sawanggo. Kini, goweye sosi ngu bidodo ebe sobosobo telo, koye gulanangge tewanggo.

26 Ngundilo ngulo, goweyi gumisina ogingoyingo ingootoni ngu, goweyi sosi ngu bidodo ogingoyingo ingowanggo. Ngundilo nangge, sosi gula oowooyi bingamidodo tetoni ngu, goweyi sosi sosi ngu bidodo, ngulo oni oni tewanggo.

27 Ngulo ngu, ye bidodo ngu Kristusdodo goboolo oolootenggoku, ene ye bidodo koye guladilo guladilo telo, nguno Kristen dobooguliye enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango yunoweloyimbolo.

28 Anutndo enengo oni simoo bale ngandilo hoolooweyeloyingo ko elo yunowolo. Koletelo ngu, Aposel koyi; elayayiga ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo koyi; kabusayi ngu oo nakangolo etuyeloyingo oni, ngulo koyi; kootu ngu damoni sungo gula onindo ma teweloyi ngu teweloyi, ngulo koyi; sayi oni yomosiyeloyingo oni, ngulo koyi; hoolooweyeloyingo oni, ngulo koyi; ko bidodo sobowooweloyi, ngulo koyi; ko wenga Anutndo ngu mande bungeyi gula gulano mande eweloyi onino yunowolo.

29-30 Ene ngu bidodo Aposel oni, bine? Ngundi ene bidodo Anutlo mande wesiyolo eweloyi oni, bine? Ngundi ene bidodo oo nakangolo etuyeloyingo

oni, bine? Ngundi ene bidodo onindo oo ma teweloyim ngu teweloyi yanggangoyedodo, bine? Ngundi ene bidodo sayi oni yomosiyelowelo yanggangoyedodo, bine? Ngundi ene bidodo mande bungeyi gula gulano mande eweloyi oni, bine? Ngundi ene bidodo mete mande ingolo yowoolengolo eweloyi oni, bine? Ngundilo nguya kini.

31 Ene ye komo hoolooweyeloweloyi ko oo duwoo yanggangonidodo ngu yowelo ngu, ye komo hahangelo ngu yowanggo. Ene nondo oole gome gula, oole gidega dagayelooteku, ngu etuyelowano.

13

Dobooguliye Nowoondoyi Teweloyi, Ngulo Mande Damoni

1 Ene oo koleteyingo oolengo ngu oni sungombolo nowoondoyi teweloyi. Yo, nondo onilo mande bungeyi gula gulano mande ewanoku ngu, Engel onilo mande nguya elo ngu, ene no nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu nono kini ngu, no kingo sogulu, gilamo manggowo ngguyi ulungga uteku, ngundilo tewano.

2 Ngundilo nangge, no Anutlo ingonduduni yootunolo eyingo oni, ngundilo mande elo, ngunonggo Anutlo ingonduduni kombiteyingo mande, ngu bidodo wesiyolo elo, no ingoyingone nguya, ulungga tetoni ngu; ngundi no nowoondonemo hamoo teyingo ngu yanggangonedodo tetoni ngu, no mete yanggangonedodo teteno. Ngunonggo mela puli wenggelemootoowe, andusina anduno ooloutoni ngu, ene nondo onilo nowoondoyi teweloyi damoningga ngu nono ma oodoni ngu, asa, no ngu kingo goweyi nangge ngundilo tewano.

3 Ngundilo nangge, nondo nenengo oo bidodo owoolongo oni bayetelo yunomukolo yokolo ngu; ngundi no mande wesiyolo etenoku, ngalo me onindo sanggili telo, gowenengga nga kayi ewanggoku ngu, ene nondo onilo nowoondoyi teweloyi damoningga ngu, nono kini tetoni ngu, asa, no ngulo uliyi ma yowano.

4 Oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni ngu oodoni ngu, ngu ngandilo: ngu oningga ngu, ene oni sungomboya siyelo gome ootoolo, ene sanggili sodedo ma tewa. Dobooguliyibo ko nenengo ma tetoyi ngu, ngulo gumi ma elo, ene hoolooweyelowa. Ene oni bidodo nowoondoyi telo hoolooweyeloluwa. Ene oni sitowiyedodo ngulo oo ma kenomayingolo, ngulo newende biyomi ingoweloyi nguya kini. Ene enengo oowooyi bingami elo okoolo, ko enengombolo ingootoni, yanggangonidodo ma tewa.

5 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni, ngu oodoni ngu, ngu ngandilo: oni ene oni bidodo doongeyemo damoni nenengo kini, ngu nguno ma tewa. Ene enengo oo ngulo nangge gome ma ingowa. Ene sodedo boguwoolo sanggili ma tewa. Enengo kowuli oni sungombo teyinoyingo, ngulo sugi ma ingolo dowoololuwa.

6 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni ngu oodoni ngu, ngu ngandilo: oni ene damoni biyomi onindo teyingomu, ngulo ma oni oni tewa. Kini, ene damoni gome nenengo hamoo, ngulo nangge oni oni tewa.

7 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni ngu oodoni ngu, ngu ngandilo: oni ene oni sungombo biyomi teyinolo, mande biyobiyomi eneya etoyi, ene ngulo gumi ma ewa. Ene oo bidodomo newendemo hamoo tewa. Ene oo gome metemi ngulo doongetelo, sobowoolo oluwa. Ene ko bidodomo ngu yanggango telo oode temukowa.

8 Nowoondoyi teweloyi damoni ngu hamoo oolengo ma kinitewa. Anutlo
ingonduduni eweloyi damoningga ngu kinitewa. Mande mebuyi oowooy-
ingga nguya kinitewa. Ingondudu telo, ingoyingo yoweloyi nguya kinitewa.
9 Ngu ndatelo: ataga ngu, noole ingoyingo nguya, ko Anutlo mandeni
gumi nangge ingolo, Anutlo mandeni ngulomu gumi nangge, elo wesiy-
ooteto.
10 Ene Anutndo kootusina oo bidodo metemi yeni tunootemukoweloyi
naluwo ombutoni ngu, asa, ngu naluno nguno ye oo bidodo tunoo oolengo
ingomukowanggo.
11 Ngundilo nangge, kulimi no simooye bodaga oode, ngu naluno, no
simooyembolo mande eteku, ngundilo elo, ko ingoyingo nguya simooye
bodagado ingooteku, ngundilo tewono. Ene no oni ulungga teyingo naluno,
no buniyombolo ingondudu damoni ngu yokowono.
12 Yo, ataga Anutndo nooleno ndawuga yunowaku, noole nenengo
oolengo ma ingooteto. Ngundilo nangge, noole oo gabogaboyi biyomimo
kenolo ingootetoku ngu, gabonayi nenengo kini. Ene Anutndo oo bidodo
yeni kiniteweloyi naluno ngu, asa, ngu naluno, noole oo bidodo in-
gomukowatoku, ngundilo nangge, ataga Anutndo noolengo damoninayi
kenolo ingomukoote. Ene kootusina ngu, noole Anut omukumundoongo
ngu nenengo oolengo kenowato.
13 Ene suwoo suwoo nga oo kabusaga nga oolootenggoku, ngu ngandilo:
nowoondoyemo hamoo teweloyi damoni, Anut sobowoolo oluweloyi da-
moni, ko nowoondoyi teweloyi damoni, nga oo kabusaga ngalomu gula ko-
leteyingo ngu onino nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo dagayelolo
koletelo ooloote.

14

Yuka Kundingiyimonggo Oo Duwoo Ombute

1 Ye komo yanggango yeya oni simoo baleno nowoondoyi teweloyi
damoningga, ngu yoya teyi. Ngundiya teya, ngunonggo yengo nowoon-
doye ngu Yuka Kundingiyimbolo mande damoni kingo duwoo yoweloyi,
ngulo nowoondoye bidodo hahangeya oliyi. Ene kingo duwoo yoweloyi
oo koleteyingo, ngu Anutlo ingonduduni wesiyolo eweloyiga, ngulo koyi
yanggango teweloyi.
2 Yo, Yuka kundingiyimbo mande gula oni gulano inootoni, ene
ngunonggo mande eteku, ngu oni sungomo ma elo, ene Anutno mande
ete. Ngulo ngu, oni gulado enengo mandeni ngu ma ingootenggo. Yuka
kundingiyimbolo yanggangoni, ngunonggo ene mande kuli kombiteyingo
oluwoku, ngu ete.
3 Ene oni Anutlo mande elo, wesiyolo etuyelooteku oningga, ngulo man-
deni, ngundo oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yeni yanggango yete.
Mande ngundo oni nowoondoye yoyeni, gome oni oni telo, nowoondoye
yeni imakelo oolootenggo.
4 Oni ene Yuka Kundingiyimonggo bungeyi gulano mande eteku, ngu
oni sungo ma ingootenggoku mandega, ngundo enengo newende yeni
yanggango yete. Ene oni Anutlo ingonduduni wesiyolo eteku, ngundo
Anutlo oni simoo bale yoyeni, yanggango yetenggo.
5 Nondo yeya ngandilo ingooteno. Nondo ye bidodo Yukambo mande
bungeyi yunooteku, ngunonggo mande eyi, elo ngulo ingooteno. Ene Anutlo
ingonduduni wesiyolo etuyeloweloyi kongga ngu, nondo ye komo ngu teyi,
elo ngulo gome ingooteno. Oni ene mande bungeyi gulano mande elo,
ene mandega ngu ma yowoolengowaku ngu, asa, Kristen oni simoo bale

mande, nguno yanggango ma yowanggo. Ene Yuka Kundingiyimbo mande
bungeyi yunooteku, nguno Anutlo mande wesiyolo etoni, oni gulado Anutlo
mandega ngulo damoni yowoolengolo ewaku, ngu gome. Ene oni Anutlo
ingonduduni yootunolo eteku oningga, ngundo Yukambo mande bungeyi
gula inootoni eteku, ngu dagayeloote.
6 Ye Kristen dobooguline, ene no yeno oololo, Yuka Kundingiyimbo mande
bungeyi gulanonggo mande ewanoku, nguno Anutlo damoni mande keda
ngu ma etuyelolo, ingoyingododo teweloyi, ko oo oowooyingga nguya,
ma etuyelowanoku ngu, ndawugano, ye hoolooweyelowano? No ye ma
hoolooweyelowano.

7 Sumbi mboolo nggusi mboolo yambo uleweloyi ngu oni bungeye kini,
ene onindo mete uwooweloyi. Ngundilo oo ngundo ngguyi nenengo ma
utoni ngu, asa, ndatelo telo, noole oo dogi, debu ngulo ngguyi nenengo
oolengo ingowato? Noole nenengo ma tewato.
8 Gilamo utolo sawawa nenengo ma udoyi ngu, onendo me idi sangga telo
yomosiyowa? Ngu metemi kini.
9 Ye nguya ngundilo nangge, mande bungeyi sungo gula oni ma ingootenggoku, ngunonggo Anutlo mandeni wesiyolo ewanggoku ngu, ndatelo telo,
mandega ngulo damoni gome nenengo oolengo ingowanggo? Kini, gengo
mandegega ngu kingo ngguyi nangge.
10 Ngu hamoo, mande bungeyi oowooyingga mela nga bidodomo
oolootenggo. Mande ngu bidodo damonidodo ooloote.
11 Asa, no oni gulalo mandeningga eteku, ngulo damoni ma ingootoowe
ngu, ene mandeni gula etenolo ingowa. Ngulo no ngudodo ingowano. Nga
oningga nga ngu, ende gula oni ngundi mela gula oni, elo ingowano.
12 Ye ngudodo ngundilo nangge. Ye Yuka Kundingiyi, ngulo oo kingo
duwoo yoweloyiga, ngulo hahangelo ingootenggoku, nguno ngu, ye komo
Yuka Kundingiyi sumoo inootoyi, ye kingo oo duwoo ngu yunootoni,
ngundo Kristen oni simoo bale ngu hoolooweyelootoyi, nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu yanggango tunootewanggo.

13 Ngundilo ngulo, oni gula Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi sungo
inootoni, eteku ngu, ene komo Anutno yemboongetoni ngu, Anutndo
yanggango inootoni, ene ngunonggo mande ngu yowoolengolo, damoni
nenengo wesiyolo ewa.
14 No Yuka Kundingiyi mande bungeyi gulalo Anutno yemboongewanoku ngu, nolo nowoondone, ngundo yemboongeteku ngu, ene nolo
ingondudune, ngundo ndatelo nowoondonemo eteku, ngu ma ingoote.
15 Ngundilo ngulo, no ndatelo tewano? Nolo nowoondonemonggo
yemboongetoni ngu, komo ingondudune nguya yemboongewa. Nolo
nowoondonemonggo yambo udoni ngu, komo ingondudune nguya yambo
ulewa.
16 Ndawu nalunggano, gengo Yuka Kundingiyi ngundo mandega, nguno
nangge Anutno esetetoni, oni gulado ngu mandega gedo Anutno esetewoku,
ngu ingolo ngu, ndatelo telo, enendo hamoo elo ewa? Ene ereremo kini.
Ndatelo ngulo, gedo mande bungeyingga eteku ngu, ene ma ingowolo.
17 Gedo Yukambo mande Anutno eseteteku ngu mete, ene oni gulaga,
ngulo newende ngu, gedo yanggango ma teyinowo.
18 Nondo ye bidodo dagayelolo, Yuka Kundingiyimonggo mande bungeyi
gula gulano mande eteno. Ngulo, no Anutno eseteteno.
19 Ene Kristen oni simoo balelo goobooyingomo ngu, no mande bungo
bodaga nangge ewelo ingondudu telo oolootenoku, nguno oni gidalega

etuyelootoowe, oni gome ingootenggo. Yo, oni mande bungeyi ingootenggoku, nguno mande ootuwoo etenoku, ngundo bungeyi gulano mande pelungga simoo bale ma ingootenggokuno etenoku, ngu dagate.

20 Ye Kristen dobooguline, yengo ingonduduyemonggo simooye bobodi ngulo ingondudu, ngundilo ma ingolo oluwelo. Kini, yengo ingonduduye ngu, ye komo oni ulungga teya oliyi. Ene ye buniyo bobodi ngulo ingoyingo gulananggega ngu keyoyi. Ngu ngandilo: ene damoni biyomi ngu tewelo ma ingootenggoku, ngulo ye nguya ngu keyoyi.
21 Anutlo mamana mandeno ngandilo nakangowolo.

Nondo mande sungo eyingo oni ngundo, manggoyebo nga oni simoo bale nga mande elo etuyelowano. Ene nolo manggone ma keyolo, mandene ma ingowanggo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngundilolo ewolo. *Ayisaya 28:11,12; Dutoronomi 28:49*

22 Ngulo ngu, noole ingowato. Yukambo mande bungeyi sungo gulano mande eweloyi, ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ma etuyeloote. Kini, ngu mande damoningga, ngundo ngu, oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngu oni nguno Anutlo yanggangoni etuyeloote. Ene Anutlo mande damoni wesiyolo eweloyi, ngu oni nowoondoyemo hamoo kini, ngu ma etuyeloote. Kini, oni Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu mande damoni nenengo etuyeloote.

23 Ngulo ngu, Kristen oni simoo bale bidodo gooboongoolo ngu, ye bidodo Anutlo Yukano mande sungo sungo etoyi ngu, oni amana gula, ngundi oni ene Anutlo newendemo hamoo ma teyingo nguno mayelo, mande bungeyi oowooyingga ingolo ewanggo. Ye bine, mboolombo yoyoote? Ngundilolo ewonggo.
24 Ene ye bidodo Anutlo ingonduduni wesiyolo etenggoku, nguno oni gula newendemo hamoo kini, ngundi, oni Anutlo mande gome ma ingooteku, ngundo ye kewooloyemo ulo yengo mande ingolo oodoni, yengo mandeyega etenggoku, ngundo ngu oni ngulo mbumbuwani etungootoni, nguno enengo biyomini ngu, bidodomo tunoo oolengo ingomukowa.
25 Ngundilo ingolo, mande damoni biyomi bidodo ngu newendemo kombitelo oolooteku, ngu yeni tunootetoni, ngulo ene yowoolengolo, Anutno boodoo oondookelo, Anut bingami elo okoolo ewa. Hamoo oolengo, Anut ye kewooloyemo oolooteku nga! Elo ewa.

Anutno Yambo Mande Tewelo, Ngu Nenengo Oolengo Teweloyi

26 Ngulo ngu, ye Kristen konebane, ye komo ndatelo tewanggo? Ye goobooyingo telo ngu, ye bidodo koyedodo. Oni gulado yambododo, gulado ngu mande onino elo etuyeloweloyi, oni gulado ngu, Anutlo damoni keda yootunolo eweloyi, oni gulado ngu, Anutlo Yukano mande bungeyi sungomonggo mande eweloyi, oni gulado ngu, mandega ngu damoni yowoolengolo eweloyi oluwanggo. Ko nga bidodomo, ye komo hoolooweyelootoyi, ngulo Kristen oni simoo bale ngu nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango tunootewanggo.
27 Ene oni gidalega, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi gula gulano mande ewelo ngu, mete oni elaya, ngundi kabusa nangge mande ewanggo. Oni gulado koletelo etoningga ngu, asa, oni gulado komo mandeni yowoolengoya eni. Mande emukootoni ngu, asa, oni elayaga, ngu enebana mande etoni, asa, oni gulado mandeni yowoolengoya eni. Ngundilo nangge, oni kabusayi ngu enebana ngu keyoya ngundiya teni.

28 Ene oni gulado oni gula mande sungo eweloyiga, ngu oni gulado
mandeni ma yowoolengoweloyi tetoni ngu, asa, ene simoo balelo goo-
booyingo no mande ma ewelo. Kini, ene komo neneteya ootooya, enengo
ingonduduno nangge Anutya mande eli.
29 Oni Anutlo mande yunowoku, ngu elo wesiyolo etuyeloweloyi oni ngu,
oni elaya ngundi kabusa ngu mete mande ewanggo. Oni gidalega ngu, ene
mande etenggoku, ngu wilikolo ingowanggo. Mande ngu Anutlo mande
bine, ngundi enengo mande kini bine etenggo? Elo wilikoyelowanggo.
30 Ene oni gula bibitelo oodoni, Anutndo mande gula etungootoni ngu,
asa, oni koletelo mande elolooteku, ngu ene komo nenetelo bibitetoni, oni
kootungga Anutndo mande inowoku, ngu enebana mande eni.
31 Ngundilo damoninggano nguno, ye bidodo sungo sungomo, mete
Anutlo mandeni wesiyolo ewanggo. Ngundilo damoningga, nguno ye
bidodo ingoyingo yolo, asa, ye yanggangododo tewanggo.
32 Anutndo mande gula wesiyolo eweloyi oni gula, newendemo yeton-
ingga ngu, asa, ngu oningga ngundo enengo naluno mandeni mete eni. Ene
enengombo, enengo naluni ngu wilikoya sobowooni.
33 Yo, Anutndo enengo ko ngu bidodo nenengo oolengo tete. Ene ko oo
bulibali ma tete. Ngundilo nangge, noole nguya nowoondonayi gulanangge
yelo, ko goboolo metemi nenengo tewato.
34 Bale ngu Kristen onilo goobooyingo bidodo nguno, ene komo neneteya
oliyi. Ene mande gula ma ewelo. Mamana mandeno ngundilo eteku ngu,
bale ene tabango oni nowoondoyemo oliyilo ewolo.
35 Bale ene mande gula gome ma ingolo ngu, asa, enengo yano enengo
kamesumooyemo sumoo etoyiga, nguno damoni etoyi ingowanggo. Ene
baledo Kristen simoo balelo goobooyingomo, mande eweloyi ngu nenengo
kini.
36 Ye bine ngandilo ingootenggo? Noolendo Anutlo mande ngu sembuli
telo, ko, noolendo nangge mande ngalo damoni bidodo ingomukooteto. Elo
ingootenggoku, ngu hamoo oolengo kini.
37 Ene oni onendo Anutlo mandeni nga wesiyolo eweloyi, ngundi enendo
Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo yowoku, ngundo ene komo ingoyi.
Nga mandega nondo nakangootenoku nga ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngulo
mamana mandeni.
38 Ene oni gula Anutlo mamana mande ma ingolo, keyowaku ngu, asa, ye
nguya enengo mandeni ma ingowelo.
39 Ariya, ye Kristen konebane, ye komo Anutlo mandeni nga wesiyolo elo,
etuyeloweloyi kongga, ngalo hahangeya, yanggango teyi. Ngundilo nangge,
ye Anutlo Yukani ngulo mande bungeyi gula gulanonggo mande eweloyi
damoningga, ngulo loogu ma tewelo.
40 Ye Anutno yambo mande tewelo ngu, ye komo oo bidodo teya, gome
yoonenengoya yeya, ngunonggo ye ko ngu enengo nalunimo teyi.

15

Kristus Kumoolo Ko Ootookoowolo

1 Ye Kristen dobooguline, no yengo ingonduduye, ko yokutuyelooteno. No
Anutlo mande keda gome nenengo kuli etoowe, ingolo yowonggoku, ngu
nowoondoyemo yanggango ooloote.
2 Ene nondo Anutlo mande gome kedaga nga yeno ewonoku, ngu gome
dowoowanggoku, ngundo ye yoyoote. Ene ye mande ngalo nowoondoyemo
hamoo ma tetenggoku ngu, asa, ye oonatewanggo.

3 Nondo mande ye kuli yunowonoku ngu, ndawugalo ngulo, no komo
ye tunoo oolengo ingootenggoku, ngu ingowelo ngandilo elo etuyelowono.
Anutlo mande nakangoyingomo ngandilo ete. Kristusndo noolengo bidodo
mbumbuwanayi andangeweloyimbolo kumooyingo, elo nakangowolo.
4 Kristus Yesus kumootoni, bingo yolo, meleno melengoowonggori. Ene
Anutlo mande so uyi nakangoyingomo ngu keyolo, nalu kabusagomo ko
yokutuwootoni ootookoowolo.
5 Ootookoolo, Pita, oowooyi gula Sipas, ngu doongeyimo tunootelo,
kootusina, enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga (12), ngu
doongeyemo nguya tunootetoni kenowonggori.
6 Kootusina, Yesus Kristusndo, Kristen oni doboogulinayi ulungga oolengo
(500) dagalo, ngu doongeyemo tunootetoni kenowonggori. Ngu Kristen oni
doboogulinayi ngulomu gidale oodoyi, gidale kuli kumoowonggori.
7-8 Ngu naluno nguno, Yesus Kristusndo, Yems doongeyimo tunootelo,
kootusina, Aposel oni bidodo doongeyemo nguya tunootewolo. Kootusina,
no doongenemo nguya, tunootewolo. Ene nono ngu sodedo oolengo
tunootetoni, kenolo, nowoondone yowoolengootoni, enengo ko oni tewono.
9 No, ngu Aposel oni, ngulo kewooloyemo oni owoolongo bodaga. Onindo
noya Aposel eweloyi nguya kini. Ndatelo ngulo, nondo kuli Anutlo Kristen
oni simoo bale yutolo yowoosoolo, yombuliyelolo oluwono.
10 Ene Anutlo sumangenimo, no ataga oolootenoku damoningga nga ngu,
no komo ngundilo oluwano. Anutndo sumangengga nunowoku ngu, nono
engge ulungga tunooteteku ngu, nguno no komo ko yanggango telo, Aposel
oni gidalega dagayelolo ko tewono. Ene ko ngu nondo ma teteno. Kini,
Anutlo sumange ngu noya oodoni, ngunonggo no ko ngu teteno.
11 Nondo Anutlo Mande Keda Mesalango yeno wesiyolo ewonoku, ngundi
Aposel oni gidalegado ewonggoku ngu, ngu noole bidodo Anutlo mande
keda gomengga nga nangge yootunolo ewootoku, nguno ye kuli nowoon-
doyemo hamoo tewonggo.

Kootusina Oni Kumooyingo, Ngu Bidodo Ko Ootookoowanggo

12 Yo, noolendo suwoo suwoo Kristus ngu kumoononggo, Anutndo
ko yokutuwootoni, ko keda ootookooyingolo eteto. Ndawugalo ye ke-
wooloyemo, ngunonggo oni gidalegado ngandilo etenggo. Oni kumoolo ko
ma ootookoowanggo. Ndawugalo ene ngundilo etenggo?
13 Ene oni kumoononggo ko ma ootookooweloyi, ngu hamoo tetoni
ngu, asa, Anutndo Kristus nguya, melenonggo ko ma yokutuwoolo yeni
ootookooweloyilo ewolo.
14 Ngundilo nangge, kuli Anutndo Kristus hamoo ma yokutuwooyingo
ngu, asa, nga mandega, noolendo elo koyi tetetoku, nga nguya ngulo
enggeni kini. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga nguya enggeni
kini.
15 Ngundilo tetoni ngu, ariya, noolendo Anutlo mande etetoku nga, ngu
ebe ganagana mande. Ndatelo ngulo, noolendo ngu kuli tunoo oolengo
ngandilo ewooto. Kristus ngu, Anutndo kuli melenonggo yokutuwootoni,
ko ootookooyingolo ewolo. Ngu hamoo Anutndo oni kumooyingo ngu
ma yokutuyeloweloyi ngu, asa, Anutndo Kristus nguya ma yokutuwootoni
ootookoowa.
16 Yo, Anutndo oni kumooyingo ngu hamoo ma yokutuyeloweloyi ngu,
ariya, noole komo ngundilo ewato. Anutndo Kristus nguya melenonggo ma
yokutuwootoni, ootookooyingo, ewatolo ewolo.

17 Ene Anutndo kuli Kristus melenonggo hamoo ma yokutuwooyingo ngu,
asa, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu kingo tetenggo. Ye ngu
ataga yengo mbumbuwayemo nguno oolootenggo.
18 Asa, oni Kristusno nowoondoyemo hamoo telo kumoowonggoku ngu,
ene nguya oonatelo kinitewanggo.
19 Noole Kristusno nowoondonayimo hamoo tetoni, Kristus sobowoolo
ootoolo, ngunonggo noole mela ngalo oo nguno keda oluweloyiga, nguno
nangge oluwatoku ngu, asa, oni bidodo nowoondoyi ulungga oolengo,
noolengo yunowanggo.
20 Ngundilo nguya kini. Ngu hamoo oolengo! Kristus ngu kumootoni,
Anutndo kuli yokutuwooyingo! Yesus Kristus ngundo oni kumooyingo
ngulo koleteyunolo ootookoowolo. Ngu ngandilo: Yesus ngu kono
oowali koletelo enggelo mandoni yeteku, ngundilo tewolo. Yesus koletelo
ootookooyingo, ngundilo oolengo Kristen oni nguya, kootusina hamoo
oolengo ootookoowanggo.
21 Yo, oni gulado kuli kumoo damoningga, ngu yeni tunootewolo.
Ngundilo nangge, oni gulado, ngu oni kumooyingo ngu yoyeni, ko
ootookooweloyi damoningga, ngu yeni tunootewolo.
22 Ngu ngandilo: Adamnonggo, ngu oni bidodo kumootenggo. Ngundilo
nangge, Kristusnonggo, ngu enengo Kristen oni bidodo, ko keda
ootookoowanggo.
23 Ngundilo telo, noole bidodo noolengo naluno sungo sungo
ootookoowato. Koletelo, Kristusndo ombutoni, ngu keyolo, Yesus Kristus
Sambo endemonggo ko ombuteku naluno, enengo oni simoo bale nguya ko
keda ootookoowanggo.
24 Ngu nalunggano nguno, oo bidodo kinitemukootoni ngu, asa, ngu
naluno, Kristusndo ngu Gabman tabango Anutdodo mundi tetenggoku, ngu
bidodo melako ngano oolootenggoku, ngu bidodo woongooni umukowa.
Ngundilo telo, asa, Yesusndo enengo oni simoo bale sobowooteku damon-
ingga, ngu eweyi Anut kandeyimo yewa.
25 Ndatelo ngulo, Kristusndo, ngu komo Oo Bidodo Sembuli Ulungga
oolengo oluwa. Ngundilo telo oode, oololo, enengo me oni bidodo yoyeni
kinitemukowa.
26 Yesus Kristusndo me oni ngu yeni kinitemukootoni, asa, kootu wenga
kumoo damoningga nguya yeni kinitewa.
27 Anutlo mande so uyi nakangoyingomo nguno ete.
Anutndo oo bidodo yeni Kristus tanggeyimo yetoni, ngundo sobowoowalo
ewolo. *Sam 8:6*
Ndatelo ngulo, Anut enengombo oo bidodo Kristus tanggeyimo wata yewa.
Ngulo ngu, noole kuli ingooteto. Anut enengombo ngu Kristus newendemo
ma oluwa. Ene oo sungo bidodo ngu Kristus newendemo yemukowolo.
28 Ngundilo yemukolo, asa, ngu nalunggano nguno, Anut Nangoni Yesus
enengombo ngu, ene oololo, oo bidodo kuli yeni tunooteyingo, Anut ngu
keyi damonimo ulo oluwa. Ngundilo telo, Anut enengombo ngu oni oo
bidodo tabango ulungga oolengo oluwa.
29 Oni gidalegado kuli ngandilo ewonggori. Anutndo oni kumooyingo
ngu, ko yokutuyelootoni ma ootookoowanggolo ingootenggo. Ngundilo
mande hamoo tetoni ngu, ndatelo ngulo, oni gidalegado oni kumoowong-
goku, ngulo ingondudu telo, ene ngu musiyemo sono (kundingiyi) ngu
sonowootenggo? Ene oni kumooyingo ngu ko hamoo ma ootookoow-
eloyi tetoni ngu, asa, ndawugalo, oni gidalegado oni kumooyingo,
ngulo ingondudu telo, oni ngu hoolooweyelowelo sono (kundingiyi) ngu

gemutenggo? Hamoo oolengo, Anutndo ngu oni kumoononggo ko yokutuyelowa.
30 Yo, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugalo ngulo, noolendo suwoo suwoo mande, ngulo damoni wesiyolo elo, ngulo ko yanggango tetooye, ngulo onindo noole yutolo yombuliyelowelo telolootenggo?
31 Ye Kristen dobooguline, ngu hamoo eteno. Nondo Kristuslo oowooyi wesiyolo etenoku, ngulo ngu, nalu bidodomo oni nuleyi kumoowa. Ngu nguya hamoo oolengo, nondo yengo noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo no yengo oni oni ulungga teteno.
32 Ene oni kumoononggo ko ma ootookooweloyi tetoni ngu, asa, nondo ko yanggango telo, Epesas endemo, Kristuslo me oni ngulo yanggangoye yewe imakeyingo, ngu nondo kingo ko ngundilo tewono. Nga mandega nga hamoo tetoni ngu, asa, Anutlo mandeno eteku ngandilo tewano.

Noole oowali sono oo ngu nelo kingo oode, ndatelo ngulo, yangeni kumooweloyilo ewooto. *Ayisaya 22:13*

33 Ene mande ewonggoku ngu hamoo kini. Ye kingo ganaganayelootenggo. Ye mande ngalo ma wenonowelo, nga mande ngano ngu ngandilo: Noole oni damoniye biyomimboya endeyootetoku, nguno enendo noolengo damoninayi ingoyingonayi metemingga, ngu sodedo yombuliyowanggolo ewooto.
34 Ye komo damoni biyobiyomi ngu yokoya, ingondudu metemi yoya ngu, ye mbumbuwa ko ma tewelo. Ye ingoyi. Oni gidalega ye kewooloyemo nguno, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo elo ma ingootenggo. Nondo nga mandega etenoku nga, ngu ye oyumoyelonilo eteno.

Goweyi Ko Ootookooweloyi, Ngu Guladilo Oolengo

35 Oni gulado ngandilo sumoo ewa. Oni kumooyingo ngu, ndatelo telo ko ootookoowanggo? Ene ndatelo goweyega yolo, ko ombuwanggo? Elo sumoo ewa.
36 Ge wenonoyingo oni! Ge nggile yuwooyi imiteku ngu, ene mbongeyi keda ooletoni, ngu ene koletelo yuwooyingga ngu, buwoo yete.
37 Ngu oo yuwooyingga imitenggoku ngu, oo yuwooyi ngu, wembuyi mbonge oo ngundilo kini. Ngu kingo tanggooli nangge imitenggo. Ngundilo oo ngu, Rayis, nggile, ngundi oo yuwooyi gula bine, ngu nangge imitenggo.
38 Ene Anut enengo tewelo ingooteku, ngunonggo oo yuwooyi oowooyingga, ngu sungo sungo goweye guladilo guladilo yunowolo.
39 Enengo goweye bidodo ngu gulanangge ngundilo kini. Kini, Anutndo goweye oowooyingga yunowolo. Ene oni simoo balelo goweye ngu guladilo, se, bo, kare goweye ngu sungo, nu goweye ngu sungo, wendeyino iso ngulo goweye ngu sungo yunowolo.
40 Sambo melalo oo goweyali, sungo sungo oolooteli. Sambolo oo dulidalini ngu guladilo, ko melalo oo dulidalini nguya guladilo.
41 Sa ngu ene dulidalini sungo, kombo ngu ene dulidalini sungo guladilo, dootu ngulo dulidalini sungo guladilo nguya. Dootu kewooloyemo nguya dulidalini ngu sungo guladilo guladilo ooloote.

42 Oni kumooyingo ngulo ootookooyingo nguya ngundilo nangge. Goweyi noolendo melengootetoku, ngu buwoo yete. Ene goweyi keda yokutuwootoni ootookooteku, ngu hamoo oolengo ko ma buwoo yewa.

43 Yo, goweyi noole melengoowootoku ngu, ene oowooye bingamini
ko yanggangoni nguya kini. Ene goweyi ko keda yokutuwootoni
ootookootekungga ngu, ene oowooye bingami ko yanggangonidodo.
44 Ngundilo nangge, goweyi noole melengoowootoku, ngu mela ngalomu.
Goweyi melenonggo ko yokutuwootoni ootookootekungga ngu, Sambolo
goweyi. Yo, mela ngalo goweyi nguya oodoni, ko Sambolo goweyi nguya
ooloote.
45 Anutlo mandeno nguya nakangolo ewolo.

Oni koletelo gogolo, Adam ngu enengo keda oluweloyiga Anutndo inootoni tunooteyingolo ewolo. *Yenesis 2:7*

Ene Adam kootu wenga tunooteyingongga, ngu Kristus. Anutndo Kristus
ngu keda oluweloyi guladilo inowolo. Ngundilo nangge, Kristusndo oni
enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu enengo kedaga sugi sugi
oluweloyi ngundilo yunowa.
46 Ene sambolo goweyi keda oluweloyiga, ngu koletelo ma tunootewolo.
Kini, ene mela ngalo goweyi keda oluweloyiga ngu koletelo tunootewolo.
Sambolo goweyi keda oluweloyiga ngu, ene kootu oolengo tunootewolo.
47 Oni koleteyingo ngu, mela ngalomu, Anutndo mela ngando oni yewolo.
Ene oni kootungga ngu, Anutlo Sambo endega, ngulo oni.
48 Noole mela ngalo oni bidodo ngu, oni mela ngando yeyingongga ngundilo.
Oni bidodo Sambo endemo ngu, noole bidodo Sambo ende oningga
ngundilo tunootewato.
49 Ataga ngano ngu, noole mela ngalo oni kilalongo oolooteto. Ngundilo
nangge, kootusina, noole Sambo ende oningga ngu kilalongo tunootelo
oluwato.

50 Kristen dobooguline, no yeno nenengo oolengo eteno. Mela ngalo oni
ngu, ene mete Anutlo endega nguno enengo oni simoo bale sobowooteku,
nguno ma ulo oluwanggo. Ndatelo ngulo, noolengo gowenayi ngu mela
ngalomu nangge. Ngundilo nangge, noolengo gowenayi kumoolo biyomi
yeweloyi, ngundo Sambo ende kumoolo ma biyomi yeweloyi musiyongga,
nguno hamoo oolengo ma oolewato.
51-52 Ye ingoyi! No mande kombiteyingo gula yeno elo etuyelowelo.
Noole gidalega bidodo ma kumootooye, ene noole bidodo komo gowe-
nayingga nga, ngu yowoolengootoni, sambolo goweyi tunootewa. Yo,
nalu wenga tetoni, unggu uwootoni, ngguyi utoni, oni kumooyingo ngu
ootookoolo, goweyi kedaga ngu yolo, ngulo ene ko ma kumoowanggo. Ngu
nalungga nguno, noole sodedo doonge palelo ngundilo nangge kenootooye,
noole bidodo gowenayi yowoolengootoni, ene sambolo goweyi ngu yolo
tunootewa.
53 Ngu naluno nguno, noolengo melako, ngano gowenayi buwoo yeweloyi
ngu yokolo ngu, sodedonangge, noolengo gowenayi keda ma buwoo
yeweloyi ngu yolo, sambolo gowenayi keda tunootewato. Yo, noolengo
sambolo gowenayi kedaga ngu ko ma kumoolo buwoo yewa.
54 Asa, ngu nalungga ngu tunootetoni, oo kumoolo kiniteweloyi ngu
yokolo, ene oo suwoo suwoo sugi keda oluweloyi ngu yolo nenggu-
longootoni, nguno Anutlo mande so uyi nakangoyingomo ngu, engge
tunootewa. Anutlo mandeno ngandilo ewolo.

Anutlo yanggangoni ngundo kumooweloyi damoningga ngu yeni kiniteyin-golo ewolo. *Ayisaya 25:8*

55 Anutlo mande so uyi nakango gula ngundilo ete.

Kumoo, gengo yanggangongge ndatelo? Kumoo, ge ogingoyingo gula
teweloyi yanggangongge kini. Ewolo. *Hoseya 13:14*
Hamoo oolengo, ngu naluno Anutndo kumooweloyi damoningga ngu yeni
kinitewa.
56 Kumooweloyi ngulo sosoleteku ngu ngandilo: Oni enengo mbumbuwa
tewonggoku, ngulo gumi ogingoyingo yowanggoku, ngulo sosoletenggo.
Ndatelo ngulo, oni melako ngano oluwonggoku ngu, ene Anutlo mamana
mande ma keyowonggo!
57 Ene noole Anutno esetetooye, noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, Yesus Kristus, ngulo yanggangoni, nguno noole yoyeni, mbumbuwa
teweloyi damoni, ko kumooweloyi damoni, ngu bidodo dagalo, yanggango
yowato.
58 Ariya, ngundilo ngulo, ye nolo Kristen dobooguline oolengo, ye komo
nenengo yanggango dikaya oliyi. Ngundiya teya ngu, Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus, ngulo koni ngu suwoo suwoo yanggango teyi.
Ye ngandiya ingoyi! Ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngulo koni
tewonggoku, ngu kingo tuwoo ma yokowanggo.

16

Beye Gooboongoolo, Ngundo Anutlo Oni Simoo Bale Hoolooweyeloweloyi

1 Nondo ataga beye gooboongoolo Anutlo oni simoo bale Yerusalemno
oolootenggoku, ngu yunowelo mande eteno. Nondo kuli ngu kongga ngu
telo, Galesiya melako, Kristen simoo bale etuyelowonoku ngu, ye ngudodo
komo ngundiya teyi.
2 Sande nalu bidodomo, ye bidodo sungo sungomo, ye komo ngulo
ingondudu teya, yengo bobeye usowooya, gumi gula yengo yano yetoyiga,
nguno olini. Ngundilo telo oodoyi ngu, kootusina, no tanggeyemo nguno
toongetoowe, ye ngulo koyi eririnonggo telo, digi ma erewewanggo.
3 Kootusina, no nguno mayetoowe, yengombo oni gidalega logoyelootoyi,
nondo so uyi nakangolo oni ngu yunootoowe, ngundo yengo beye oo kingo
duwoo esetelo yetenggoku, ngu yolo, Yerusalemno oololo yunowanggo.
4 Ene nondo enedodo oolouwelo ingolo ngu, asa, no enedodo oolouwato.

Pol Ene Korin Melako Oololo, Kristen Oni Simoo Bale Yeyowelo Endeyowa

5 No ngu koletelo, Masedoniya mela ngu kewoolo oolengo usowoolo,
yade yade oololo, asa, no ye yeyowelo oololo tunootewano. Yo, no komo
Masedoniya mela kewoolo oolengowoole oolouwano.
6 No ngu yeya nalu gidega oluwato, bine, ngundi medugu nalu ngu
bidodomo yeno oluwano, bine? No watayi kini. Ene kootusina, no ndano
toongewelo tetoowe ngu, ye mete digi oo gidalegado hoolooweneloootoyi, no
toongewano.
7 Ye ingootenggo. No ataga, ye yeyolo yoyokolo, sodedo ko toongeweloyi
nguya kini. Kini, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngundo ma
solenelootoni ngu, asa, no yedodo nguno nalu pelungga oluwelo ingooteno.
8 Ene no Epesas endemo ngano oodoowe, Yuda onilo nalu kundingiyi,
oowooyi Pentikos ombuyingo, ngulo naluwo tunootewa.
9 Ndatelo ngulo, oni simoo bale ulungga Anutlo mande ingoweloyi
sobonelootenggo. Ngulo ngu, Anutndo ene nowoondoye yeni tango yetoni,
ngulo no ngano ootoolo, enengo mande keda mesalango ngu wesiyolo
etuyelowano. Ene oni oowooyingga nolo mundi telo, oolene ukingowelo
telo oolootenggo.

10 Kootusina ngu, Timooti ye tanggeyemo nguno mayetoningga ngu,
yendo komo gome sobowoolo kawararangootoyi ngu, asa, Timooti ene
newende metemi imakeyingo ingolo, ene ye kewooloyemo nguno yedodo
gome oluwanggo. Ye ingoyi. Timooti ngu, ene Ulungga Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi Yesus, ngulo koni gome nondo ko tetenoku, ene nguya ngundilo
ko tete.
11 Ngundilo ngulo, ye gulado ngandilo ma ingowelo. Timooti ngu ko
gome ma tewa, elo ma kootu inowelo. Kini, ye komo ene yeyiga newende
imakeyingo sumangedodo teya oodega, kootusina yoya ooleko yokootoyiga,
ene nono ko ombuwa. Nondo ngu eneya Kristen dobooguline gidalega,
enedodo ombuweloyi ngulo soboyelooteno.
12 Noolengo Kristen doboonayi Apolos, ngulo mandeni ngu ngandilo:
Nondo nalu ulungga Apolos eriringowonoku, ene Kristen oni dobooguliniayi
gidalega nguya, ye tanggeyemo nguno ye yeyowelo oolouweloyimbolo. Ene
Apolos ngu, nga naluno ngano oolouweloyi ngu yokoote. Ene kootusina oole
gula kenolo ngu, asa, ene yeno oolouwa.

Mande Gumi Gidalega

13 Ye komo gome doongedoongoodoongoo teya, yengo nowoondoyemo
hamoo ngu gome sobowooya yanggango teya, ye sosolelo ma oluwelo. Kini,
ye komo yanggangoyedodo teya oliyi.
14 Yengo oo tetenggoku, ngu bidodomonggo, ye komo nowoondoyi
teweloyi damonimo nguno teyi.
15-16 Ye Kristen dobooguline, ye Stepanas simoongololo ingootenggo.
Enendo koletelo, Akayiya melako Kristen tetenggo. Ngundilo telo, enengo
ingondudunonggo, ene Anutlo oni simoo bale hoolooweyeloweloyi, ko,
ngu tetenggo. No ngu oni ngundilo mande damoniye gome tetenggoku,
nguno ye nguya ene keyeloya, ye ngundiya teyilo ingooteno. Yo, nondo
ye yokutuyelootenoku, ngu ye oni ngundilo ngu keyelolo, ko, ndawu
oninggado oni bidodo hoolooweyelolo tetenggoku, ngu keyootenggo. Ye ene
nowoondoyemo uya, ngunonggo yanggango dikaya teyilo ingooteno.
17 Stepanas, Pootunetas, Akayikas, galo ngu, ene no tanggenemo
mayetoyi, yeyolo, ngulo no enengo oni oni ulungga tewono. Ndatelo ngulo,
ye ngano ma ombuweloyi kini, ngulo enendo ye hoolooweyelolo, nono
ombuwonggo.
18 Yo, nga oni kabusaga ngando nolo nowoondone yeyi imaketeku,
ngandilo ye nowoondoye yeyi imakewoku, ngundilo tewonggo. Ngulo ngu,
ye komo oni ngundilo ngu bingamiye, eya okooyi.
19 Anutlo Kristen oni simoo bale Esiya melako oolootenggoku, ngundo
ye kambayelootenggo. Akuwila ko Prisila elambalisa, ngulo yano Kristen
simoo bale suwoo suwoo mayelo, gooboongoolo oolootenggoku, ngu bidodo
nguya Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngu oowooyimo nguya ye
kambayelootenggo.
20 Kristen dobooguliniayi ngano, ngu bidodo ye kambayelootenggo. Ye
bidodo sungomo sungomo, Kristen dobooguliye sumangenonggo kandeye
dowooyi.
21 No, Polndo nenengo kandenembo, nga kambayeloyingo mandega nga
nakangooteno.
22 Oni gula ene Yesuslo ma ingolo, nowoondoye Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, nguno ma yelo ngu, asa, Anutndo ene kumana biyomi inowa.
Noolengo Oo Bidodo Sembuli, ge ombu!

23 No Oo Bidodo Sembuli Yesus, nguno yemboongetoowe, gedo sumangengge ngu, ene kuduwooyunootooga oliyilo yemboongeteno.
24 Kristus Yesus oowooyimo, no nowoondone ye bidodo yunooteno. Ngu hamoo.

2 Korin
2 Korin Mande Tabango

Ngu naluno, Polndo so uyi gula nakangolo, Korin oni simoo bale ngu endemo oolootenggoku, ngu yunowolo. Ene ngu mela gumisina nguno oluwolo. Ngu melangga ngu oowooyi Masedoniya. Korin endega ngu Giris mela gumisina nguno ooloote. Ngu endega ngu, ene hamoo oowooyi bingaminidodo ngu oni simoo bale, ene ngu mela gumisina nguno oolootenggo.

Mande gumgum ngu, nga so uyimo ngandilo ooloote.

Kambayeloyingo mande elo, ko, oni oni teya, Anut oowooyi bingami okooyi. 1:1-11.

Korin oni simoo baledo, Pol kowuli inootoyi, ene Polndo ngulo gome ingolo, eneya nowoondoye gulanangge yelo, oluwelo gome ingowolo. 1:12–2:13.

Pol, enengo koni oolengo ngu ngandilo. Enendo ngu, mande kedaga Anutndo elo gosiyolo, oni simoo bale yunowoku ngu, Polndo yootunolo eweloyi oni tunootewolo. 2:14–6:10

Polndo enengo newendemonggo oo ngu, Korin oni simoo baleno kowuli ingolo, ngundilo ewolo. 6:11–7:16.

Oniya mande elo, ko enengo ingoyingoyemonggo nguya ete. Ene nowoondoye gulanangge yelo, bobeye gooboongootoyi ngu, oni simoo bale gidalega yunowelo. 8:1–9:15.

Polndo ngu oo ngu, oowooyingga sulena onindo ko tetoyi tunooteyingomu, ngulo mandeni ewolo. 10:1–12:21.

Pol enengo newendemonggo ngu ete. Yengo ingonduduye ngu yanggango yunolo kambayelooteno. 13:1-14.

Polndo Korin Kristen Ngulo So Uyi Kootungga Nga Nakangowolo

1 No Pol, Kristus Yesus ngulo Aposel. Anut enengo ingondudunonggo no noyolo, enengo Aposel noyewolo. Noolengo Kristen doboonayi Timooti, ngundo hooloowenelootoni, nga mandega nga nondo yengo nakangooteno. Yo, nga ngu ye Anutlo simoo bale Korin endemo, ko Giris melako, Kristen oni oolootenggoku, ngulo nguya nakangooteno.

2 Nondo Anut, ngu noolengo Awanayi, ko Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, Yesus Kristusno yemboongeteno. Gedo gengo sumange ayibige ngu ene yunootooga, nguno nowoondoye imakeyingomo oliyilo ngulo yemboongeteno.

Anutndo Pol Hooloowelo, Ngulo Esetewolo

3 Noole Anut oowooyi bingami elo okoowato. Ene ngu Anut, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo eweyi. Ene ngu nowoondoyi teweloyi ngu bidodo Sembuli Ulungga. Ene ngu oni simoo bale kowulidodo oolootenggoku, ngulo nowoondoye bidodo yeni ayibidodo tetoni hooloowyeyeloweloyi ngulo Anut.

4 Yo, kowuli ogingoyingo bidodomo nooleno tunootetoni ngu, Anutndo noole nowoondonayi yeni, imakelo ooloote. Nguno ngu, noole nguya mete oni kowuli ogingoyingo guladilo guladilo, eneno tunooteteku, ngu hooloowyelolo nowoondoye yeyi imakewa. Yo, Anutndo noole nowoondonayi yeni imaketeku, ngulo noolendo nguya, mete oni oowooyingga ngundilo hooloowyelowato.

5 Yo, ogingoyingo ngundilo ngu, Kristusndo ngu kuli koolowooyingo,
ngulo Anutndo ene hooloowetoni, newende imakewolo. Ngundilo nangge,
ngu kowulingga, ngu nooleno nguya, ulungga oolengo tunootetoni, ngulo
Kristusndo ngu noole nowoondonayi yeni, gome imakeyingo oolengo
tunootete.
6 Noolendo yeno mande keda gome mesalango, ngu yeno wesiyolo
elo, nguno ogingoyingo kowuli oowooyingga koolowootooye, ene Anut-
ndo nowoondonayi yanggango teyunolo ngu, enengo ayibini sumangeni,
ngundo yeni imakewolo. Imaketoni, asa, ye ngu kenolo ingootenggo.
Ngundilo damoningga, ngundo nooleno tunooteteku ngu, ye etuyelooteku,
ngundilo nangge, yendo kowuli ogingoyingo yeno tunootetoni ngu,
Anutndo ye nguya hoolooweyelowa. Yo, Anutndo ngu yengo kowuli
koolowootenggoku, naluno nguno, ene hamoo oolengo hoolooweyelootoni,
nowoondoye ngu yeni, imakeyingo yanggangoyidodo teyunowa.
7 Noolendo, ye Kristuslo konimo, ngu hamoo yanggango dikatenggoku,
ngulo noole nowoondonayimo hamoo yanggango ingooteto. Ye ngu noole
goboolo dikalo, nguno ngu, noole hoolooweyelolo kowuli goboolo noole-
dodo koolowooweloyi. Ngundilo nangge, ye nooledodo sumange ayibi
imakeyingongga, Anutnonggo ombuteku ngu, nooledodo goboolo yowato.
8 Yo, ye Kristen dobooguline, Esiya mela ulungga, nguno kowuli nooleno
tunootewoku ngu, ye nguya ingoyi, elo ngulo eteto. Kowuli ulungga oolengo
nguno noole wiliyelowonggori. Ngundo ngu, noolengo yanggangonayi,
ngu bidodo, ngu hamoo oolengo dagawolo. Ngundilo telo, noolendo ngu
kumoowatolo ingowooto.
9 Yo, noolendo noolengo ingonduduno, ngu ngandilo ingowooto. Noole
ngu mande wilikoyingo oni, ngundo ngu, kuli nooledodo ewolo. Ye komo
hamoo kumoowanggoku ngu! Elo ingowono. Noole komo ngundilo
ingowooto. Ngu noolendo, noolengo yanggangonayi, ngundo ma yeni mete
tewa. Ngundo noole etuyelooteku, ngu noole komo noolengo yanggango-
nayimo Anutlo koni hamoo ma tewato. Kini, Anutndo enengo yanggan-
goni, ngundo Yesus Kristus melenonggo yokutuwooyingo yanggangongga,
ngudodo noole komo koni tewato.
10 Ngu ooga, ngundo noole yuleni kumoowelo tewolo. Ene ngu oo biyomi
oolengo, ene Anutndo kuli ene noole yoyowolo. Kootusina nguya, ene noole
ko yoyowa. Yo, noolendo, ngu noole nowoondonayimo hamoo tetetoku, ngu
ene komo hamoo oolengo kowuli gula, noole wiliyelowelo tetoni ngu, asa,
ene noole ko yoyootoni gome oluwato.
11 Ye nguya komo noole Aposel oni hoolooweyeloya, Anutno yem-
boongeyi. Ngundilo tetoyi ngu, Anutndo oni simoo bale oowooyinggalo,
yemboongeyingo ngu ingolo, ene noole hoolooweyelowa. Oni simoo bale
ulungga oolengo, ene nooleno ingolo, ene Anutno ngulo esetewanggo.

Polndo Korin Oni, Ngu Kuli Ma Ganayelowolo

12 Noolendo ngu ooga, ngulo oni oni telo eteto. Noole nowoondonay-
imonggo ngu yootunolo etoni, ngu damoni nenengo Anut doongeyimo,
ko ye doongeyemo nguya, gome nenengo oolengo oluweloyi, ngulo gome
ingooteto. Nga damoni gomengga nga, ngu Anutndo noole yunowolo.
Mela ngalo oni, ngulo ingoyingoni ngundo, damoningga ngu nooleno ma
yeni tunootewolo. Kini, Anutlo sumangeni ngundo nangge, ene noole kuli
hoolooweyelootoni, noole ngandilo endeyootetoku nga!
13-14 Nga mandega nga, ngu nondo yengo nakangootenoku, ngalo damoni
ngu ma kombiteyingo. Kini, yengombo kandangelo ngulo damoni gome

ingowanggo. Kuli ye noolengo damoninayi ko mandenayi bidodo gome ma ingowonggori. Ene kootusina ngu, ye noolengo damoninayi bidodo ingomukowanggoku, ngulo gome ingooteno. Ye ngundilo ingomukootoyi ngu, asa, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ko ombuyingo nalunimo nguno, yendo noolengo oni oni tetoyi, ko noolendo nguya yengo oni oni tewato.

15-16 Nondo ngu, ye kuli ingonduduye gomengga ngulo nowoondonemo hamoo telo, ngundilo ngulo, kuli no yeno koletelo oolouwelo ingolo ewono. No yeno Korinno, koletelo oololo, ngunonggo ye yoyokolo ngu, no Masedoniyano oolouwano. No Masedoniyanonggo ngu, no ye ko tanggeyemo ombuwanolo ingowono. Nguno ngu, no tambu elaya, yeno ooloutoowe, ye ngulo nowoondoye metemi ingolo, oni oni tewanggo. Asa, no ngundilo yeno ko ombulo, nguno nondo oo gula gulalo wenonootoowe, yendo mete hooloowenelolo, sulenelootoyi, Yudiya melako oolouwano.

17 Ndatelo ngulo? Nondo yeno ombuwelo mandega, ewonoku ngu, no ingondudu bulibali ingolo ma ewono. No kingo nga mandega nga, ngu ma eteno. Kini, no nenengo ingoyingo koletelo, ngu yokolo, no komo ombulo, ye tambu elaya yeyolo, nguno nowoondoye yanggango yunowelo ingooteno. No mela ngalo, damoni ngu ma keyolo, nguno eteno. Oni oo gulalo ewelo ngu, oni ngandilo etenggo. Yo, elo, ko, oni gulano ngu kinilo etenggo. Hamoo oolengo, no ngundilo damoni, ngu no ma tewano.

18 Noole Anut doongeyimo, noolendo mande ye yunootetoku, ngu komo hamoo oolengo. Ngu ebe ganagana ma eteto.

19 No, Sayilas ko Timooti, noolendo kuli ye kewooloyemo nguno mande nga elo etuyelowooto. Nga ngu Anut Nangoni, Kristus Yesus, ngulo mandeni ngu ye ingootenggo. Yo, enengo mandeni eyingo, ngu hamoo oolengo nangge, ebe ganagana mande kini.

20 Yo, Anutlo sunggi mande elo gosiyoyingo, ngu oowooyingga oolengo tetoni, ene Kristusndo ngu bidodo keyolo temukowa, ngu ingooteto. Ngulo ngu, noole Anut bingamini, elo okoolo, noole nguno hamoo oolengo eteto.

21-22 Anut enengombo nangge noole, ye nguya yoyeni, Kristusdodo nowoondonayi goboolo gulanangge yeteto. Ngundo nangge, ene noole logoyelolo yoyolo, enengo konimo, ngano nangge yoyewolo. Yo, enengombo, ngu nooleno enengo sunggi kundingiyi ngu yelo yunolo, enengo Yuka Kundingiyi, ngu noole nowoondonayimo yelo yunowolo. Yuka ngu Anutlo oo koleteyingo, ngu gumi kootu yunoweloyimbolo, ngu yunowoku, ngu noole ngandilo ingooteto. Hamoo oolengo, ene kumana bidodo kootu, noole yunowalo ingowolo.

23 Ene nondo, Anut doongeyimo, no hamoo oolengo eteno. Nondo yeno sodedo ko ma ombuyingo ngulo damoni ngandilo. Nondo ye kowuli yunowelo, yokootenoku ngu!

24 Noolendo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngulo tabango ma oolooteto. Kini, yengo nowoondoyemo hamoongga, ngu kuli yanggango dikalo oolooteku ngu! Ngulo ngu, noolendo yedodo, ko goboolo telo, nguno yengo oni oni teyingongga, nguno yengo nowoondoyemo hamoo, ngu yanggango yunowa.

2

1 No nenengo nowoondonemonggo ngandilo usowoolo ingooteno. No yeno ogingoyingo kowulidodo, ngulo no ko ma oolouwano.

2 Kini, nondo ye nowoondoye ogingoyingoweloyi kowuli, ngu ye yunootoowe ngu, onendo ngu ye nowoondoye yeni oni oni teweloyi, ngu

yunowa? Ene nondo yengo nowoondoye yewe ogingoyingododo kowuli
yewoku ngu, ko, oni gulado no nowoondone yeni, oni oni ma tewano.
3 Ye ngu nolo oni oni tenunoweloyi oni. Ngundilo ngulo, no yeno oololo,
nowoondone ogingoyingo kowulidodo yolo oluwelo ma ingooteno. Ngulo
ngu, no kuli so uyingga nakangowonoku ngu, nondo ye bidodo, ngu hamoo
ingowono. Nondo oo gulalo nowoondonemonggo oni oni tewanoku ngu, ye
bidodo nguya, ngu ooga ngulo oni oni teyilo ingooteno.
4 Yo, no kuli yengo so uyi nakangowonoku, ngu naluno ngu, nowoondone
kowuli ulungga nunootoni, ogingoyingo nguya ingolo, ngunonggo ko no
sendolo biyomi oolengo teteno. Ene nondo, nga so uyingga nga ngu,
nowoondoye kowuli ingolo elo, ma nakangooteno. Kini, nondo nga
so uyingga, nga yengo nakangootenoku, ngu damoni ngandilo. Nondo
yengo nowoondoyi ulungga yunolo, ngulo nga so uyingga nga nakangolo
yunooteno.

Oni Mbumbuwa Tetoningga Ngu, Ngu Biyomi Tewoku Ngulo Komo Andangeyunoya Kapengoyeyi

5 Oni ene ngu kowuli ogingoyingongga, ngu yeyi tunooteteku ngu, no
nangge ogingoyingo ngu ma telo nunoote. Kini, ngu ogingoyingongga, ngu
yeno, oni gidalega nguya, ogingoyingo ngundilo yunoote. No ngulo mande
yanggango ma ewano. No mande gumi bodaga nangge etenolo ewolo.
6 Ene oni damoni biyomi tewoku ngu, ngulo gumi ngu oni simoo bale
ulungga doongeyemo, gumi ngundilo mamana mande inootenggoku, ngu
mete.
7 Ngundilo ngulo, ataga, ngu ye damoni gula teyinoyi. Ye enengo
mbumbuwa tewoku, ngulo ma ingowelo. Ye enengo newende yanggango
teyinoya, newende yeyiga imakeni. Ngundilo ma tetoyi ngu, asa, kowuli
ulungga newendemo oodoni, ngundo ngu oningga, ngu yeni yombuliyowa.
8 Ngulo ngu, nondo yengo nowoondoye ngu yokutuwoolo, ngandilo
etuyelooteno. Ye komo ngu oningga, ngulo nowoondoyi teyinoya, tanggey-
imo oolouya, mande gome ngu eya ingoya, nguno ene ko yowanggo.
9 Ngulo, nondo so uyi nakango kuli nakangolo, ye tewooyelowono. Ye
bine oo bidodomo no manggone keyolo tetenggo, ngundi kini, no ngu kenolo
ingoweloyimbolo.
10 Yendo oni gula biyomini tewoku, ngu kapengoyelo, ngulo ko ma ingolo,
nowoondoyi teyinowanggoku ngu, asa, no nguya Kristus doongeyimo,
biyomini tewoku, ngu kapengoyelo, ngulo ko ma ingowano. Ene ngu nolo ko
kini, ngu yengo Kristen oni yengombo mete kowuli, ngu yomosiyowanggo.
11 Yo, noole komo kewoolonayimo oo biyomi oolooteku, ngu sodedo
yomosiyowato. Ngundilo ma tewatoku ngu, asa, Setando ombulo, noole
ganaganayelolo yombuliyelowa. Noole Setanlo ingonduduni kuli ingoote-
toku ngu.

Kristusndo Enengo Ko Oni Ngu Yanggango Yunoote

12 Kuli no Trowas endemo mayelo, nguno Kristuslo mande keda
mesalango, ngu elo etuyelowelo ombutoowe ngu, Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi Ulungga, ngundo oni nowoondoye kuli yomosiyootoni, mande
gome ingowelo sobowoowonggo.
13 Ene nolo nowoondone, ngu ma imakewolo. Ndatelo ngulo, nenengo
doboone Tayitas, nguno ma kenolo, ngulo no Trowas oni kambayelolo, no
Masedoniya melako oolouwono.
14 Ene, no ataga, Anutno eseteteno. Ndatelo ngulo, Kristusndo noole
yanggango yunooteku, ngundo noole Setanlo yanggangoni, ngu wongooye

uwolo. Yo, noole Kristusdodo woologongolo, nguno enengo yanggangoni, ngunonggo endeyooteto. Nguno ngu, mela bidodomo Anutndo noole suleyelootoni satetoku, nguno Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo mande keda mesalango, ngu wesiyolo eteto. Ngu mandega etetoku ngu, ndindingo gome ngundilo, mela bidodomo oololo logowoote.

15 Yo, noole Kristuslo ko oni ngu, Kristusndo yoyolo woolo ndindingo gome ngu, Anutno yete. Ngungga ngu, kuli woolo yeyingo onindo Anutno woolo ndindingo yeyingo ngundilo. Yo, ngu ndindingongga ngu enengo mande keda mesalango, ngu oni simoo baleno, wesiyolo eteto. Ene gidalegado gome ingolo keyootoyi, ko, oni gidalegado, ngu yokootenggokulo, ene oonatewanggo.

16 Ene ngu oni gidalega ngu mande gome ingoloode, ene sowe kiniteteku, ngu oonateweloyi musiyomo uwelo tetenggo. Ene oni gidalega mande gome ingolo yolo dowootenggoku ngu, ene oni oni teweloyi Sambo endega, nguno uwelo tetenggo. Ene onendo, nga kongga nga mete tewa?

17 Oni gidalega Anutlo mande nguno ene bobeye yoweloyi koyi tetenggoku, ene noole ngundilo ma teteto. Kini, noole nowoondonayi gome nenengo, hamoomonggo, noole Anutlo koni, nga yolo, koyi teteto. Noole nowoondonayi gulanangge, Kristusdodo goboolo yelo, ngunonggo Anut doongeyimo noole mande elo yootunolo eteto.

3

Sunggi Mande Keda Elo Gosiyowoku, Ngulo Ko Oni

1 Ye ndatelo ingootenggo? No bingamine ngandilo okoolo, ko eteno. No Anutndo logonelolo oni nenengo, yeno sulenelootoni ombuwono, ngundi, nondo nangge Anutlo mande hamoo, ngu oni simoo baleno, wesiyolo eteno, bine? Nga ngu nolo ingondudune kini.

2 Kini, oni gidalegado, ye nenengo endeyootenggoku, nguno kenolo ingootenggo. Nondo Anutlo mandeni, yeno wesiyolo etenoku, ngu ingolo keyootenggo. Ngulo ngu, noolendo yengo gome ingooteto.

3 Yo, nondo Kristuslo mandeni wesiyolo, etoowe ingowonggoku, nguno ye oni simoo bale, etuyelootenggoku ngu, ye oni nenengo. Ngulo ngu, noolendo yengo so uyi nakango gula ma nakangolo soweyowato. Ndatelo ngulo, Anutlo Yuka Kundingiyi, ye nowoondoyemo oolooteku, ngu oni simoo bale bidodo ene tunoo oolengo kenowanggo.

4 Nga mandega ngalo damoni ngu ngandilo; Kristusndo ngu noole nowoondonayimo hamoo teyingongga, ngu yeni tunootewolo. Ngulo ngu, noole Anutno hamoo ingolo, ngulo noole mande, nga eteto.

5 Ngu hamoo, noolengombo ko mande nga, elo ma teteto. Ngulo ngu, noolendo ngandilo ma ewato. Noolengombo oo ngu kuli tewootolo ma ewato. Kini, Anutndo nangge noole yanggango yunootoni, noole enengo koni mete teteto.

6 Enengombo, noole yoyeni, noole kuli sunggi mande keda gosiyowooto. Ngulo oni wesiyolo, ko teteto. Ngu sunggi mande keda gosiyoyingongga, ngu mamana mandeno elo nakangoyingomo, ngundilo kini. Ngu Anutlo Yukalomu oo nangge. Yo, Anutndo kuli mamana mande inowoku, ene oni enengombo keyoweloyi, ngu ereremo kini, ngulo ene oonatewanggo. Ene sunggi mande keda gosiyoyingongga, nguno Yuka Kundingiyi, ngundo oni nowoondoye yanggango yunootoni, ngulo ngu, oni ene mete Anutlo mande, ngu keyolo, ngunonggo ngu suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu yowanggo.

7-8 Anutndo kuli nga mandega ngalo mamana mandeni ngu, digi bungomo nakangowolo. Ngu mamana mandega, Mosesndo oni yunooteku, ngundo

kumoo yeni tunootete. Ndatelo ngulo, oni simoo bale bidodo, mamana
mande yunowoku, ngu keyoweloyi, ene ereremo kini. Ene nga kongga, nga
Anutlo solu himi dulidalinidodo, ngundo Moseslo omukumundoongo, ngu
solu himidodo tunootewolo. Iserel oni simoo bale Moses omukumundoon-
gomo doongeteweloyi nguya, ereremo kini. Ene kootusina, ngu solu oo
ngu kinitewolo. Ene sunggi mande keda Yuka Kundingiyi yunoweloyi, elo
gosiyoyingo, ngulo dulidalini ngundo ngu, mamana mande kulimingga,
ngulo dulidalini ngu dagate.
9 Yo, ngu mamana mandega, Anutndo kuli oni yunowoku, ngu gome. Ene
sunggi mande keda, elo gosiyoyingongga, ngundo mande kulimingga ngu
hamoo oolengo dagate. Ndatelo ngulo, Anutndo Yukani oni simoo bale
yunooteku, ngundo oni hoolooweyelootoni, ene mete nenengo oluwanggo.
10 Hamoo, ngu mamana mandega ngu, ngu ene kuli dulidalinidodo. Ene
ataga, Yuka Kundingiyi dulidalinidodo yunowokungga, ngando kulimingga,
ngu dagalo, ene ulungga oolengo.
11 Yo, hamoo ngu mamana mande kulimingga, ngulo dulidalini ngu,
suwoo suwoo ma oluwa. Ene kinitewa. Ene ngu sunggi mande keda elo,
Yuka Kundingiyi, ngundo gosiyooteku dulidali gomengga nga ngu, awuno
oolengo sugi sugi oluwa.
12 Ariya, noole ngu nowoondonayimo hamoo oolengo tetoni, nga Yuka
Kundingiyi, ngalo dulidalini ngu sugi sugi oluwa. Ngulo ngu, noole
Kristuslo mandeni, yootunolo ewelo, ma sosoleteto. Kini, noole Yuka
Kundingiyimbolo yanggangonimo, ko yanggango teteto.
13 Noole, Mosesndo oo tewoku ngundilo ma teteto. Anutlo dulidalini ngu
Moses omukumundoongomo, solu himidodo oluwoku ngu, ene towimbo
omukumundoongo doobengolo oluwolo. Ndatelo ngulo, Iserel oni simoo
baledo, ene omukumundoongomo solu himi ngu kenoweloyi sosolewong-
gori. Mosesndo ngundilo damoningga teyingo ngu, Anutndo dulidalini solu
himingga towi newendemo nguno kinitetoni ngu, asa, Iserel oni ngu, ene
mete Moses omukumundoongo ko kenowanggo.
14 Yo, Iserel oni, enengo ingonduduye ngu gome ukingowonggori. Ngulo
ngu, nalu bidodomo kulimi mande, elo gosiyoyingo ngu kandangelo,
ene ngulo damoni nenengo ngu ma ingowonggori. Ngu ngundilo, towi
sosowoongga omukumundoongomo ngu oodoni, ngulo ene doongetelo ma
kenolo ingowa. Ngu ooga ngu, ngundilo oodoni ombulo, ataga, nga nguya
ooloote. Ene Kristusndo nangge, ngu towi sosowoongga ngu andangelo
yokolo, hoolooweyelowa.
15 Yo, nalu bidodomo Moseslo mandeni kandangetenggoku ngu, towi
sosowoombo ingonduduye nowoondoye nguya, doobengowolo. Ngundilo
telo oode oode ombulo, ataga nga.
16 Ene oni ene newende yowoolengootoni, Oo Bidodo Sembuli nguno
oolouteku ngu, ariya, Oo Bidodo Sembuli, ngundo towi sosowoongga ngu
mete andangeyinootoni, ene nguno ingonduduye himi yetoni ingowanggo.
17 Oo Bidodo Sembuli, ngu ene Yuka. Ene Oo Bidodo Sembuli, ngulo
Yukani, ngu oni gula newendemo oluwaku ngu, asa, mamana mande koyi
teweloyi, mbumbuwa ngulo damoni, kumooweloyi damoningga, ngundo
oningga, ngu ko ma ukingowa.
18 Noole Kristen bidodo ngu, oo gulado omukumundoonayi, wiliyoweloyi
nguya kini. Ngundilo ngulo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo solu himini
dulidalini yanggangonidodo, nooleno ombute. Anutndo noole ngu solu
himingga, ngu yeni tunootetoni, oni sungomo oolouwa. Suwoo suwoo,
noole ngu dulidaliningga, nguno oode oololo, nooleno ulungga oolengo

tunootewa. Ngundo noole yowoolengoyelootoni, noole Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngu kilalongo tewato. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngu, ene Yuka, ngulo oo ngundilo tete.

4

Aposel Oni Ngu Ene Nogo Kumbe Ngundilo

1 Anutndo Aposel oni, noolengo nowoondoyi sumange yunolo, ene nga kongga, nga noolendo teyi, elo yunowolo. Ngulo ngu, noole ko, ngalo sulekinikini ma teteto.
2 Kini, noole Aposel oni oyumo yoweloyi, damoni kombiteyingo, ngu kuli kootu inowootowo. Noole mande ebe ganagana eweloyi damoni, nguno ma endeyolo, Anutlo mandeni ngu ma yowoolengooteto. Kini, noole hamoo mande, ngu tunoo oolengo wesiyolo eteto. Nguno ngu, oni bidodo, ene nowoondoyemonggo gome ingowanggo. Ene noolengo Aposel konayi ngu, Anut doongeyimo ngu gome nenengo oolengo, kenolo ingowanggo.
3 Nga Anutlo mande keda gomengga, noolendo elo wesiyootetoku nga ngu, ene oni ene nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, doongeyemo ngu kombitewonggori. Yo, ngu oni ngu, ene mande nga ma keyootenggoku, ngulo ene oonateweloyi oolootenggo.
4 Setan, ngu mela ngalo mboolo ebe ganagana. Ngundo ombulo oni gidalega nowoondoye hamoo ma teyingo, ngu ganaganayelootoni, ngulo ngu, doongeye ingonduduye ngudodo ukingoyunoote. Ngundilo ukingootoni, ngulo ene Kristuslo hamoo mande gome, ngalo solu himi, yanggangoni, dulidalini ngu nowoondoyemo, ingonduduyemo nguya, ma ulo bibitewonggori. Ngulo ngu, ene Anutlo Nangoni ngu Anut enengo kilalongo oolengo, ngu ma kenolo ingootenggo.
5 Ngu ngandilo: noolendo noolengo mandenayi elo, ma wesiyolo eteto. Kini, noole ngandilo mande tunoolo yootunooteto. Kristus Yesus, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo noole ko yoyowoku, ngulo noole yengo ko oni telo oolootetolo ewolo.
6 Kulimi, Anutndo ewolo. Ooleli newendemo solu himi mete tunootewalo ewolo. Anut, enengo solu himi ngu nooleno ombulo, ngundo noole nowoondonayimo himi yewa. Nga solu himingga ngando ngu, noole nowoondonayimo Anutlo dulidalini, ngulo gome ingooteto. Ngu solu himingga, ngundo Kristus omukumundoongomo himi yeteku, ngu Anutlo kilalongo ngundilo.
7 Ene noolendo enengo mandeni wesiyolo eweloyi yanggangoningga ngu, ngu noole nowoondonayimo oolooteku, ngu gowenayi yanggango kini, ngu newendemo ooloote. Yo, noole gowenayi, ngu nogo kumbe yanggangoni kini ngundilo. Ngu oni bidodo ngu kenolo ingootenggoku, yanggango ulungga nga ngu, Anutlo yanggangoni, nga noolengomu kini.
8-9 Mela bidodomo, onindo ngu kowuli noole yunootenggoku, ene ngundo noole ma yombuliyeloote. Setando ingoyingo oowooyingga, ngundo noole ingondudunayi yombuliyooteku, ene mete noolengo ingondudunayi ma gosiyoote. Onindo noole yombuliyelowelo oweyelootenggoku, ene Anutndo noole ma yoyokoote. Ene noole yuleyi soletetoku, ene noole nguno biyomi ulungga ma yolo oonateteto.
10 Yesus uleyi kumooyingo, ngundilo nangge, onindo noole nguya yuleyi kumoowelo tetenggo. Ene noole keda oolootetoku, ngundo oni etuyelolo, Yesus nguya keda ooloote.
11 Yo, noolendo Yesuslo koni tetetoku, ngulo nalu bidodomo, onindo noole yuleyi kumoowelo tetenggo. Yesuslo keda yanggangoningga ngu, noole

gowenayimo yanggango kiningga, ngano oodoni, ngunonggo yootunootoni,
oni gidalega doongeyemo endesina tunoo oolengo tete.
12 Ngulo ngu, Korin Kristen, yendo noole yeyootenggoku, noole kumoow-
eloyimbolo meyelo, ngulo nga kongga nga teteto. Noole ngundilo telo, ngulo
ye hoolooweyelootooye, ye Yesusno keda oluwanggo.
13 Anutlo mande nakangoyingomo ngandilo ete.
No Anutlo nowoondonemo hamoo telo, ngulo no yootunolo ewonoku ngulo
ewolo. *Sam 116:10*
Ngundilo nangge, no nguya nowoondonemo hamoo telo, ngulo no mande,
nga tunoo oolengo yootunolo eteno.
14 Noole kuli ingooteto. Anutndo Oo Bidodo Sembuli, Yesus, ngu me-
lenonggo yokutuwootoni keda ootookoowolo. Yesusndo yokutuyelowolo.
Anutndo noole, ye nguya, ngundilo nangge yoyootoni, enengo tanggeyimo
enedodo goboolo sugi sugi oluwatolo ingowooto.
15 Yo, nga oo nga bidodo ngu, ye hoolooweyelowelo tunootete. Anutlo
sumangeni, ngu yeno nguno suleyootoningga, ulungga tunooteni. Ngundo
ngu, oni simoo bale ulungga oolengo, yoyolo ooloutoni, ngundo Anutno
esetewelo yi, ko enengo oowooyi bingami elo okooweloyi, ngu ulungga
oolengo tunootewa.
16 Ngundilo ngulo, noole kolo ma kiyayi yeteto. Ngu hamoo, gowe-
nayingga nga, ngu dogoni yelo oowiwi yootoni, ene Anutndo noolengo
nowoondonayi ngu nalu bidodomo yanggango teyinolo yoonenengootoni,
ngu gome keda tunootete.
17 Ngu ngandilo: nooleno kowuli ulungga, melako ngano tunooteteku,
oo ngu ene nalu ootuwoo bodaga nangge oluwa. Ene Anutlo dulidalini
ulungga, noolendo yolo, suwoo suwoo keda oluweloyi, ingootetoku nguno,
oo kowuli gowenayimo tunooteweloyi ngulo ma ingooteto. Ngu kingo oo
ngundilo.
18 Oo melako, ngano doongenayimbo kenootetoku, ngu kini tewa. Ene
Anutlo Sambono dulidalini oolooteku ngu, noole doongenayimbo ma
kenoweloyi ngu, ene sugi sugi oluwa. Noole oo ngundilo ngu kenowelo
hahangeteto.

5

1 Yo, noole kuli ngandilo ingowooto. Nga towimbo tookoododo yangga,
(gowenayi) ataga melako ngano oolooteku ngu, ene biyomi yetoni ngu, asa,
noole ya gula Anutndo Sambo endemonggo, noole yunowa. Ngu yangga
ngu onindo kandeyebo ma yewonggori. Kini, Anutndo nangge yetoni, ene
Sambo endemo oolooteku, ngu sugi sugi oluwalo ingooteto.
2-3 Ngu hamoo, noole ngu yanggano, nguno ootoolo, ngunonggo noole
sendolo oolootetoku, ngulo noolengo ya Sambo endemo oolootekungga,
ngulo gome gome ingolo hahangeteto. Noole gowenayingga nga ngu, towi
nenggulo ngundilo yolo, nengguloyi tewelo teteto. Ngulo ngu, noole melako
nenggulo telo oolootetokungga, nga wiliyowelo, ngu sambolo nengguloga,
ngu yolo, sanganimo teweloyi ingolo hahangeteto. Ngundilo telo, noole
kingo gowenayi nangge ma oluwato.
4 Yo, noole nga gowenayi ngano oolootetokuno ngu, noole kowuli ingolo
sendolo oolooteto. Noolendo gowenayi kulimingga, nga kumoonilo ma
ingooteto. Kini, Kristus ko ombuweloyi nalunggano, nguno ombuya,
noolengo gowenayi kulimingga nga nangge, yowoolengootoningga, keda
tunootenilo gome ingooteto.

5 Anutndo kuli, noolengo sambolo gowenayi kedaga, ngu yunoweloy-
imbolo, yoonenengootoni ooloote. Ngulo ene kuli Yuka Kundingiyi, ngu
noole yunowolo. Yo, Anutndo koletelo ngu Yuka Kundingiyi, noole yunolo
etuyelooteku ngu, hamoo oolengo, kootusina Sambolo gowenayi kedaga
nguya yowato.
6 Ngulo ngu, noole suwoo suwoo nowoondonayi yanggango telo oluwato.
Noole ingooteto. Ataga, nga melako ngano ngu keda oolootetoku ngu, noole
Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngudodo, enengo endemo enedodo
goboolo mete ma oolooteto.
7 Kini, ataga, ngu noole enengo nowoondonayimo hamoo tetoni, endeyolo
ootoolo, ene noole Yesus hamoo oolengo ma kenooteto.
8 Ene nondo kuli ewonoku, noolengo nowoondonayimo hamoo teyingo,
ngu yanggango oluwato. Gowenayingga, nga noole ngano yokolo, noole
oololo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngudodo, ende damonimo
gome bibitelo oluweloyi, ngulo gome oolengo ingooteto.
9 Ngulo ngu, noole enedodo Sambo endemo ootoolo ngu, ngundi noole ene
melako ngano ootoolo bine, ene komo noole Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo oo mande damoni ingooteku, ngu nangge yanggango oolengo
teloluwato.
10 Noole ingooteto. Noolengo bidodo komo Kristusndo wilikoyeloweloyi
naluno, nguno tunoo dikawato. Noole nga gowenayingga, ngano ootoolo,
ngunonggo mande damoni gome nenengomo tewooto bine, ngundi noole
kuli damoni biyomi teyingo bine. Ngulo ngu, noolengo bidodo sungo sungo,
noolengo damoninayi bidodo ulini, ngundilo nangge yowato.

Noole Kristusdodo Nowoondonayi Goboolo Yelo, Oni Keda Tunootewato

11 Ariya, noolengo konayi, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
wilikoweloyi ngulo noole sosoleteto. Ngundilo ngulo, noole oni simoo
baleno ko telo, nowoondoyemo hamoo teyi, elo yokutuyelooteto. Ene
Anutndo, ngu noolengo damoninayi ngu bidodo kenolo ingoote. Yo, enendo
noolengo damoninayi bidodo ingooteku, ngundilo nangge, yendo nguya,
noolengo ngundiya ingoyilo gome ingooteto.
12 Nga mandega ngano, noolengo oowoonayi bingaminayi, elo ma
okootooye, nguno ye noolengo elo ingootoyi ngu, oni gome nenengolo
ingootenggo. Kini, noolendo nga mandega, nga yengo nakangootetoku,
nguno ngu, ye oni sungo doongeyemo, noolengo damoninayi, ngulo oni
oni tewanggo. Ye ngundilo telo ngu, asa, ye mete onindo, noole gowenayi
sanggawelo, mande kootunayisina etenggoku, ngulo mande gumi ewanggo.
Yo, ngundilo oni ngu, ene oni goweyi sanganimo oo ngu nangge kenolo
wilikootenggo. Oni newendemo damoni nenengo, ngu mete ma wilikolo
ingootenggo.
13 Oni gidalegado nooledodo wenonoyingo onilo ingootenggo. Ngu
hamoo, tetoni ngu, noole Anutlo ko ngu kingo telo, nguno noole wenonolo
oluwato. Ene noolendo ingondudu gome nenengo ingolo ngu, ariya, noole
nguno ye hoolooweyelolo ko tewato.
14 Kristuslo ayibiyini, ngundo nangge, noole nowoondonayi yokutu-
wooteku, ngu enengo koni tewelo. Yo, noole hamoo oolengo ngandilo
ingooteto. Oni gulananggebo ene noole bidodo hoolooweyelolo, noolengo
mbumbuwalo kumoowolo. Ngundilo ngulo, noolengo mbumbuwa biyomi
teweloyi hahangeyingo damoni, ngu kuli ene woologongolo, eneya goboolo
kumoowolo.
15 Yo, enendo kuli kumootoni, Anutndo melenonggo, ko keda yokutu-
wootoni, nguno ngu, oni eneno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo

enedodo sugi sugi oluwanggo. Ngundilo ngulo, noolengombo nangge ootoolo endeyootetolo ma ingowelo. Kini, noole Kristusndo oni oni tewelo, ingooteku, ngu nangge noole ingondudu telo, endeyolo oolooteto.

16 Ngundilo ngulo, ataga, noole Kristusno nowoondonayimo hamoo telo, nguno noole ingondudu kulimingga, melako ngano oolooteku, ngu ma keyowooto. Ngunonggo, noole oni gulalo damoni, ngu ma wilikooteto. Hamoo, kuli ngu noole ingondudu kulimi, ngulo damoni, ngu keyolo, ngunonggo Kristus ngundilo wilikowolo. Ene ataga ngu, noole ngu damoningga, ngu ma keyowooto.

17 Ngundilo ngulo, oni gula, ene Kristusdodo goboolo oodoli ngu, asa, Anutndo ene yeni, oni keda tunootewa. Mbumbuwa biyomi, ngu tewelo hahangeyingo damoni kulimi, ngu bidodo kinitewolo. Ye gome ingoyi! Kristuslo damoni keda ngu nooleno kuli tunootete.

18 Anut enengombo ngu oo ngu bidodo Sembuli. Kulimi ngu, noole Anutlo me oni telo oluwooto. Ene Anutndo, Kristus suleyootoni, ngundo noolengo kawarara oni tunootelo, noole yoyeni, Anutdodo nowoondonayi goboolo siyeteto. Ngundilo ngulo, ene nga kongga, nga noole yunootoni, noole oni gidalega kawararayelolo hoolooweyelootooye, ngulo ene nguya Anutdodo goboolo siyewanggo.

19 Noolengo mande ngandilo, ko eteto. Kristus ko tetoni, nguno Anutndo oni bidodo damoni biyomiye yokolo, ene goboolo siyelo, nowoondoye enedodo gulanangge yeyi, elo ingowelo ingoote. Yo, ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo kuli onilo damoni biyomi telo, mbumbuwa tewonggoku, ngulo ma ingondudu telo, kapengo yewolo. Ene nga kongga, nga noole yunootoni, noolendo nga mandega, nga mundi mundi onino wesiyolo yootunolo eteto. Anutndo ingowelo, enengo mundi mundi oni, ngu eneya, goboolo siyelo, nowoondoye gulanangge yewanggo, ngundilo elo ingoote.

20 Ngundilo ngulo, noolendo Kristuslo mandeni manggowoomonggo, ngu yolo, enengo mandeni nga yootunolo eteto. Yo, noole manggonayimonggo, Anutndo Kristus oowooyimo, oni bidodo negoyelo ngandilo ete. Ye komo damoni biyomi teweloyi, ngu yokoya, ombuya, nododo gobooya siyeya oliyi! Anutndo ngandilo ewolo.

21 Kristus ngu, ene mbumbuwani kini. Ene Anutndo oni noolengo mbumbuwa bidodo gooboongoolo, Kristusno yetoni, enendo koolowoowolo. Enendo ngundilo tetoni, nguno noole Anutya goboolo siyelo oluwato. Yo, Kristuslo yanggangoni, nguno noole Anutlo oni nenengo tunootewootowo.

6

Yesuslo Aposel Oni Ngundo Kolo Kowuli Ulungga Koolowootenggo

1 Noole Anutdodo ko goboolo telo, ngulo noole mande yanggango, yeya ngandilo eteto. Ye kuli Anutlo sumangeni ngu yolo, nguno endeyootenggoku, ngu kingo ma yombuliyowelolo ewolo.

2 Anutndo ewolo.

Ataga ngu no yengo nowoondoyi yunoweloyi naluwo, ngulo yengo manggoye ingowono. Oni simoo bale ko yoyoweloyi naluno, no kuli ye hoolooweyelowonolo ewolo. *Ayisaya 49:8*

Ingoyi! Ataga ngu, ye Anutlo sumangeni, newendemo ombulo, oluweloyi nalu gome. Ingoyi! Ataga nga nalungga nga ngu, ye komo nowoondoye yowoolengolo, Anutno nowoondoyemo hamoo teweloyi, ngulo naluwo, yoyoweloyi naluwo, ngu tunooteteku nga!

3 Onindo noolengo konayi ngalo mandeni biyomi eweloyi kinilo ingooteto.
Ngulo ngu, noole Anutlo mande keda mesalango, ngu nangge, wesiyolo
eteto. Ndatelo ngulo, noole doboogulinayi ingoyingoye, nowoondoye nguya
ma yombuliyelowato.
4 Kini, noole Anutlo ko oni telo oolooteto. Ngulo ngu, noole suwoo suwoo
damoni gome, oni bidodo etuyelootetoku, ngulo ko yanggango oolengo,
ngandilo teteto. Yo, onindo kowuli oowooyingga noole yunootoyi, noole ngu
bidodo koolowoolo, Anutlo yanggangonimo endeyooteto.
5 Ene noolengo me onindo noole yutolo, yoyolo ya biyomimo nguya
yoyetenggo. Me onindo noole oweyelolo, nooledodo meno manggalu
biyomi tetenggo. Noole ko yanggango oolengo telo, nalu oowooyingga,
oowalilo kumoolo biyomi telo, nguno noole nenengo ma weleteto.
6-7 Ene ngu kowulimo, nguno noole oni simoo bale bidodo doongeyemo,
damoni gome nenengo ngu telo, oo ingonduduno, Anutlo mandeni gome
ingoweloyi, ngu noole gome dowooteto. Noole oni gidalegaya sodedo
sanggili ma telo, oni simoo baleno nowoondonayi yunolo, hoolooweyelow-
eloyimbolo. Nooleno Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoningga, ngudodo
noolendo ngu nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu hamoo teteto. Noole
manggonayimonggo ngu hamoo mande nangge, wesiyolo eteto. Ngulo
ngu, noole Anutlo yanggangoni nguno ko telo, nguno oni noole gowenayi,
sanggawelo mande biyomi etenggoku, ngu gumi mande metemi yunooteto.
Yo, hamoo, Anutlo yanggangonimo noole manggonayi yanggango oolengo,
simoo baleno mandeni wesiyolo ewelo ma sosoleteto.
8 Oni gidalegado ngu noole bingaminayi, elo okootoyi, oni gidalegado
noole kootunayisina mande biyomi etenggo. Oni gidalegado, ngu oni
gidalegano, nooledodo etenggo. Enendo damoni gomemo ko nenengo
tetenggolo etenggo. Ene oni gidalegado nooledodo ebe ganagana onilo
etenggo. Ene ngundilo etoyi, ene hamoo oolengo ngundilo kini. Noolendo
ngu hamoo mande ngu nangge teteto.
9 Oni gidalegado, ngu nooledodo ene ma ingootenggolo etenggo. Ene
oni ene bidodo, noole gome yeyolo ingootenggo. Oni oowooyinggado,
ngu nooledodo kumooyingo elo etenggoku, ene noole keda oolooteto.
Oni gidalegado, ngu ingootenggo. Yo, hamoo, oni gidalegado, yutolo
gisaluyelowonggoku, ene ngu oni ngundo, noole ma yuleyi kumoowootowo.
10 Noole kowuli koolowootetoku, naluno ngu, Anutndo nowoondonayi
yeni imaketoni, noole suwoo suwoo oni oni telo oolooteto. Ngu hamoo,
mela ngano oni doongeyemo ngu, noole owoolongo oni. Yo, hamoo,
noole digi ulungga, ko oo oowooyingga nguya kini. Ene noole Anutlo
mande keda gome mesalango, ngu simoo baleno wesiyolo etooye, Anutndo
ene yunowelo eyingo, ngu bidodo yowanggo. Ngundilo nangge, Yuka
Kundingiyi, ngulo yanggangonimo ngu, Anutndo oo bidodo logoyimo noole
yunoote.

11 Ye Korin doboogulinayi, noolendo yeno mande tunoo oolengo etetoku
nga! Noolendo yengo nowoondonayi ulungga oolengo telo, nowoondonayi
bidodo ye yunooteto.
12 Noolendo ye ma yoyokooteto. Kini, noolendo yengo nowoondoyi
yunootooye, ene yendo nowoondoyemonggo, nooledodo goboolo ma
siyetenggo.
13 Ataga, nondo yeno etenoku ngu ngandilo: eweyimbo nangoni mande
inooteku ngundilo nondo yeno eteno. Nondo nowoondone ye yunootenoku,
ngundilo nangge, yendo nguya, nowoondoye nonunoyilo ingooteno.

Damoni Kulimi, Ngundo Anutlo Damoni Nguya Ma Siyewali

14 Ye Kristen onindo oni Kristusno nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku
nguya, ma siyelo goboolo ma oluwelo. Ndatelo ngulo, oni Anutlo nowoon-
doyemo hamoo ma tetenggoku, ngulo damoniye ko yengo damoniye ene
gula. Yendo damoni gome nenengo ngudodo, damoni biyomi ngudodo,
gooboongooweloyi ereremo kini. Ngulo ngu, ye ngudodo, goboolo siyelo
ma endeyowelo.
15 Kristus ngu, Setandodo, nowoondoyali goboolo yelo siyeteli bine?
Ngundilo nangge, oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ko oni Anutlo
nowoondoyemo hamoo kini nguya ingondudu gulanangge ingooteli, bine?
Ngu ereremo kini.
16 Ndatelo telogo, Anutlo ya kundingiyi nguya, ko yuka biyomi ngulo ya
ngudodo gooboongoolo oluwali? Ye ingootenggo. Noolengombo ngu, noole
Anut kundingiyi oolengo ene suwoo suwoo keda oolootekungga, ngulo
yanilo ingooteto. Kulimi Anutndo ewolo.

No ene nowoondoye newendemo ulo ootoolo, ngunonggo, no ene ke-
wooloyewoole endeyolo oluwano. No ngu enengo Anut oodoowe,
enendo ngu nolo oni simoo bale oluwanggolo ewolo. *Yenesis 2:24*

17 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi nguyalo ewolo.

Ye Kristen oni, yengo ingonduduye damoniye ngu oni nowoondoyemo
hamoo ma teyingo, ngulo damoniye biyomi nguya, ma gooboongoow-
elo. Yengo damoniye ngu komo ngu sungo guladiya tunooteni. Ye
komo Kristuslo damoni, ngu nangge keyoyi. Ye ingondale teyi! Mela
ngalo biyomi ngu, ye komo yokoyi! Ye ngundilo yokootoyi ngu, asa,
nondo ye yoyowanolo ewolo. *Ayisaya 52:11*

18 Ye ngundilo telo oodoyi, ariya, nondo yengo awaye telo oluwano. Ye
nguno ngu, nolo nangosumoone, ko nambosumoone telo oluwanggo.
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngu, ene yanggangonidodo, ngundo
ngandilo ewolo. *2 Samuwel 7:14*

7

1 Ye nolo Kristen dobooguline oolengo, noole ngu sunggi mandega Anut-
ndo elo gosiyoyingo, ngulo noole komo mela ngalo damoni biyomi, Anut
doongeyimo ngu nenengo kini, ngu yokowato. Noole komo Anutlo sosolelo,
ngulo noolengo damoni ingondudunayi ngu, Anutndo ingolo eteku, ngu
nangge keyooteto.

Korin Oni Anutno Nowoondoyemo Hamoo Tetoyi, Ngulo Polndo Oni Oni Tewolo

2 Ye komo nowoondoyemo noolengo nowoondoyi teyunoyi. Ndatelo
ngulo, noolendo oni gula kuli ma yombuliyolo, biyomi teyinowootowo.
Noolendo oni gula ganangolo, enengo oo woosoolo ma yowootowo.
3 Nondo ye yombuliyelowelo mande nga ma eteno. Kini, nondo ngu
kuli ngandilo ewono. Noolendo ngu yengo nowoondoyi yunooteto. Noole
kumoowatokuno, ngundi keda ootoolo, nguno nguya, noole yengo nowoon-
doyi yunowato.
4 Nondo tunoo oolengo yeno eteno. Nondo yengo oni oni ulungga
oolengo teteno. Nooleno kowuli bidodo tunootetoni, ene nondo ngu yengo
ingonduduyelolo oolooteno. Ngundo ngu, nolo nowoondone yeni imakelo
oode, nguno oni oni ulungga oolengo teteno.
5 Yo, kuli noole yade mayelo, Masedoniya melako tunooteyingo nguya,
ngu mela gumisina, nguno noole gowenayi ngu ma kengelo imakewootowo.

Kini, kowuli oowooyingga, nooleno tunootewolo. Nguno ngu, noolengo ingondudunayimo ngu bulibali telo, nowoondonayimbo ngu sosolewelo ingowootowo.

6 Ene oni kowuli yolo, ngulo ogingoyingo ingootoyi ngu, Anutndo ngu oni ngu nowoondoye imakeyingo yunoote. Yo, Anutndo, Tayitas suleyootoni, nooleno mayelo, ngundo noole nowoondonayi yeni imakewolo.

7 Yo, Tayitasndo nooleno mayelo, noole nowoondonayi yeni imakewolo. Ngundilo nangge, yendo nguya Tayitas newende yeyi imaketoni, ngundo ngu, yolo mayelo, ngundo noole nowoondonayi, Anutndo yeni nguya imakewootowo. Tayitasndo nooleno etoni ingowooto. Yendo noole komo yeyowelo gome gome ingootenggo. Yengo nowoondoye nguya sendolo, ngunonggo, nooledodo nowoondonayi gulanangge yelo, oluwelo gome ingootenggolo etoyi ingowono. Ngundilo ngulo, no yengo oni oni ulungga oolengo tewono.

8 No ingooteno. Nolo so uyingga, ngundo yengo nowoondoye yeni biyomi yetoni, ngu ene nondo ngulo ma kowuli ingowano. Yo hamoo, kuli, no ngulo nowoondone kowuli yewono. Ene ataga, ngu kini. Ndatelo ngulo, no ingooteno. Nga so uyingga ngando ngu, ye nowoondoye kowuli yunooteku ngu, ngungga ngu nalu ootuwoo bodaga nangge.

9 Ataga, ngu no oni oni tetenoku, ene nondo yengo nowoondoye kowuli ingootenggoku, ngulo ma oni oni teteno. Kini, nondo ngu, yendo kowuli, nguno ye kuli nowoondoye yowoolengowonggoku, ngulo no oni oni teteno. No ingooteno. Anut enengombo ngu nowoondoye kowulingga, ngu yeni yeno tunootewolo. Ngundilo ngulo, noolengo mandenayi ngundo, ye ma yombuliyelowolo.

10 Kini, nowoondoye kowuli, yelo oyumo yoweloyi ngu, Anutndo yeni tunooteteku, ngundo oni nowoondoye yeni yowoolengoote. Ene ngu damoninggano nguno, Anutndo noole ko yoyoote. Ngundilo ngulo, noole nowoondonayi ko yowoolengowelo, ma kowuli tewato. Ene mela ngalo damonimo nowoondoye kowuli yeweloyiga, ngundo ngu, ene oni yeni, Setanlo endenimo oonatewa.

11 Yo, ye komo gome ingondudu teyi! Ngu nowoondoye kowulingga, Anutndo kuli ye yunoyingo, ngundo nangge, ene damoni gome gomemu oowooyingga yeni, yeno tunootewoku, ngundo ye eririyeloote. Ye nguno ootookoolo, yengo mandeye ngu yoonenengootoyi, metemi tete. Nguno ngu, Anutndo ye yokutuyelootoni, enengo sosolelo, ngulo yendo oni damoni biyomi tewoku, ngu mamanayelolo etenggo. Yengo nowoondoye ngu, noole yeyowelo hahangetenggo. Oningga, oo biyomi tewoku, ngu yomosiyowelo, ko yanggango tetenggo. Ye ko bidodo tetenggoku ngu, nga mandega nga yomosiyowelo, ko tetenggo. Yengo damoniye ngu tunoo endesina oolengo, ngu ngandilo: ye biyomiye gula kini.

12 Ngu hamoo, nondo so uyi, yengo nakangolo yunowonoku, ene nondo oni biyomi telo mbumbuwa tewoku, ngulo nangge, no ma nakangolo yunowono. Ko nondo oni sungombolo nguya ma ingoyingo, ngulo oni ngundo nangge, ene kuli biyomi eneno tewolo. Kini, yendo noolengo gome ingootenggoku ngulo, nondo nga so uyingga, nga nakangooteno. Yo, Anutndo nolo mandega nakangolo yunowonoku, nguno nowoondoye yokutuwootoni, ngunonggo yengo damoniye, ngu tunoo endesina tunooteni. Yo, nolo mandene keyowonggoku, nguno tunoo etuyeloote. Ye nolo nowoondoyi tetenggo.

13 Yengo damoniyengga, ngundo nowoondonayi yeni, imakeyingo ootoolo, nowoondonayi oni oni telo oluwooto. Yo, noole ingolo oni oni

tetooye, yendo Tayitas gome kalalangootoyi, ene ngulo newende gome yewo.
14 Kuli nondo yengo damoniye gome ngulo Tayitasno elo, oowooye bingami okoowono. Okoolo, no ngulo oyumo gula ma yowono. Yo, mande bidodomo, nondo yeno ewonoku, ngu hamoo oolengo. Ngulo ngu, nondo yengo damoni gome ngulo Tayitasno ewonoku, ngu nguya hamoo oolengo.
15 Tayitas ngu, ene yeno nguno mayetoni ngu, ye ngulo ingolo soliyokolo sosolelo yoyingo, ene ye bidodo, Tayitaslo manggowo gome ingolo key-ootenggo. Tayitasndo ngu kenolo ingolo, enengo newende, ngu yengo nowoondoyi oolengo telo, newende bidodo yengo ingondudu yunowelo, gome ingoote.
16 Ataga no nowoondonemo hamoo teyingongga, ngu yengo ingooteno. Yendo ngu mande damoni gome nenengo ngu bidodo gome tetenggoku, ngulo no oni oni teteno.

8

Kristen Onilo Damoni Ngu Dobooguliye Hoolooweyeloyi

1 Ye Kristen dobooguline, noolendo nga mandega nga yeno ewelo. Anutlo sumange, Masedoniya oni simoo bale yunowoku, ngulo eteto.
2 Ngu hamoo, kowuli ulungga, eneno tewooyelootoni, nguno ene oni oni telo, Anutlo koni tewonggo. Ngu hamoo ene oo sitowiye oowooyingga kini, ene Anutndo nowoondoye yokutuyelootoni, ngunonggo ene bobeye ulungga, nga Kristen kongga, nga hoolooweyeloweloyimbolo yewonggo.
3 Nondo kenolo ingolo, ngulo no yootunolo tunoo eteno. Ene enengo ingonduduye ngu keyolo, ene ngu bobeye ngu yewonggori. Ene oo yeweloyi logoga, ngu dagalo awuno oolengo yewolo.
4 Ene nooleno mande yanggangolo etenggo. Noolendo nga kongga, ngalo mete elo etoyi ngu, ene Kristen dobooguliye gidalega nguya gooboongoolo, Anutlo oni simoo bale Yudiyano ngu hoolooweyelowelo, ko tewanggolo ingootenggo.
5 Yo, ene ngundilo telo, ene nondo ingowonoku, ngundilo ma tewonggo. Kini, ene logo ngu dagalo ulungga oolengo yewonggo. Ndatelo ngulo, koletelo ngu, enengo nowoondoye ngu Anutno yelo, Anutlo ingonduduni, ngu keyolo, ngunonggo ene nowoondoye noole yunowonggo. Yunolo, ngunonggo ene ngundilo damoningga, ngu tewonggo.
6 Ngulo ngu, noolendo, Tayitas nguya, ene ye kewooloyemo, nguno nguya sumangelo, ko ngu temukoni elo, ngulo eriringooteto. Ndatelo ngulo, Tayitasndo koletelo yengo nowoondoye yokutuwootoni, Yudiyano simoo bale hoolooweyeloweloyi kongga, ngu damoni yelo tewonggo. Ngulo ngu, ene komo yeno oolouya ngu kongga, ngu temukoni.
7 Oo bidodo yendo tetenggoku, ngu damoni gome nenengo oolengo. Yengombo Anutlo nowoondoyemo hamoongga tetenggoku, ngu yanggango ngulo. Ye ngunonggo ngu, Anutlo koni, ngu yanggango tetenggo. Ye ingoyingoye ulungga oolengo. Ngundilo ngulo, ye Anutlo ko tewelo ye oni oni telo, ootookoolo ko tetenggo. Yendo nowoondoye ulungga noole yunootenggo. Ariya, ngundilo ngulo, ye komo sumangelo kongga, ngalo yanggango teya, bobeye, ngundo oni oowalilo wenonootenggoku, ngu hoolooweyeloyi.
8 Nondo yengo mamana mande, ngundilo ma teteno. Kini, nondo ngu oni gidalega, ene hamoo ootookoolo, ene oni wenonootoyi hoolooweyelowelo ko gome tetoyi, ngulo eteno. Ngu damoninggano nguno, nondo yengo

nowoondoyiga ngu tewooyelowono. Nga ngu, ye ingolo, ye nguya oni
gidalegado, nowoondoyi tetenggoku, ngundilo nowoondoyi tewanggo bine,
ngundi kini? Elo ye tewooyelowono.
9 Yo, noolengo, Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, ngundo enengo
dulidalini bingamini, oo ngu Sambo endemo oolooteku, ngu yokolo, enengo
nowoondoyiningga, ngunonggo, ene melako ngano ombulo, ene owoolongo
oni tunootewolo. Ene owoolongo oni tunootelo, ngunonggo, noole simoo
bale, ko yoyowelo ombuwolo. Ngundilo telo, ngunonggo, enengo Yukani
yunootoni, noole Kristen oni simoo bale yanggangododo telo, nenengo
oluwanggo. Ngunonggo, Kristen doboogulinayi, hoolooweyelootooye,
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo tunootelo, enedodo
keda oluweloyi sugi sugi, ngu yowanggo.
10-11 Ataga, nondo nenengo ingondudune, ngu ye etuyelooteno. Nondo
bobeyebo yeweloyi kongga, ngalo ngandilo ingooteno. Mooma gula ameno
yokowootoku, nguno ye damoni, yelo ko ngu tewonggo. Yendo ko ngu
kingo ma tewonggo. Kini, ye ko ngu tewelo, gome ingolo, ngulo tewonggo.
Ngulo ngu, ataga ye ko ngu tewonggoku ngulo komo temukoyi. Ene yendo
hahangelo sodedo ko ngu tewelo tewonggoku, ngundilo nangge, ataga
nguya ye ko ngu temukowelo hahangeya, ko ngu yengo logoyimo oolengo
teya temukoyi.
12 Oni gula, ene koletelo oo nowoondoyi telo, oni bobeye yunootoni ngu,
asa, ene Anutndo ngu damoningga, ngulo gome ingowa. Ngu oningga, ngulo
logoyimo oo digi yunoweloyi telo ngu, asa, Anutndo oo ngulo gome ingoote.
Anutndo ngu oni oo kini, nguno ma ingolo wilikoyeloote.
13 Nondo ngu, oni gidalega, imakeyingomo oodoyiga, ko yendo ngu
ko biyomi oliyilo ma eteno. Kini, nondo ngu ye bidodo ereremo loogu
gulananggemo oliyilo ingooteno.
14 Ataga, nga nalunggano, ngano ngu yengo oo oowooyingga, ngundo oni
sungo oo ngulo wenonootenggoku, ngu yunootoyi, ene ngu yolo metemi
ingowanggo. Ngundilo nangge, kootusina, ye oolo wenonootoyi ngu, asa,
oni sungombo, ene ngu ooku yeno yeyi mayetoni, ye mete yowanggo. Ngu
damoninggano nguno ngu, ye mete ereremo logono oluwanggo.
15 Ngu Anutlo mande nakangoyingomo nguya ngandilo ewolo.
Oni ene oowali ulungga yowoku ngu, ene gumi ulungga ma yowa. Ngundilo
nangge, oni ene oo bodaga nangge yowoku ngu, ene oowali oolo ma
wenonowalo ewolo. *Eksodas 16:18*

Tayitasndo, Anutlo Ko Oni Gidalegaya, Korin Endemo Oolouwonggori

16 Nondo Anutno esetetoowe, Anutndo, Tayitaslo newende
yokutuwootoni, ene oni oni sanganimonggo, noole ngandilo telo, ye
hoolooweyelowelo gome ingowoku ngu.
17 Yo, ene ngu noolengo mande ngu keyowolo. Ene nguya nga kongga,
ngalo gome ingolo, ngulo enengo ingondudunonggo, ene yeno oolouteku
ngu.
18 Noolendo Kristen doboonayi, gula nguya suleyootooye, enedodo
oolouteli. Ende bidodomo Kristen simoo bale doboogulinayi, ngundo oni
Anutlo mande keda gome, nga wesiyolo eweloyi, ko enengo damoni, ngulo
gome ingootenggo.
19 Ngu nangge kini. Kini, ene Kristen endeni endeni, ngundo ene
nooledodo endeyoweloyi, ene sunggi yelo ewonggo. Ene ngu nooledodo
endeyolo, Anutlo sumange mandega, ngalo koyi teweloyi. Noolendo nga
kongga, tetetoku nga ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo oowooyi

bingamimbolo ko teteto. Ngundilo telo, oni etuyelootooye, ene nguno hamoo ingowanggo. Hamoo, Aposel ene nowoondoyemonggo oo duwoo yeweloyi kongga, ngulo hahangetenggolo ingowanggo.

20 Noolendo ngulo ma ingootooye ngu, oni gulado noolengo damoninayi, ngalo kingo oo duwoo ulungga yetetoku, nguya mandeni biyomilo yombuliyowa. Ngundilo ngulo, noolendo nga Kristen doboonayingga, nga suleyootooye, enedodo oolouteli.

21 Noolendo ngu damoni hamoo gome nenengo telo, ngulo ingondudu teteto. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo doongeyimo nangge kini. Kini, oni simoo bale doongeyemo nguya, komo gome metemi tunootewa.

22 Noolendo ngu, noolengo Kristen doboonayi gula suleyootooye, ene elayaga nguya ooloutenggo. Nalu ulungga, noole enengo ko oo teteku tewoongootooye, ene ko nenengo yanggango tewolo. Ataga, enengo newendemo hamoo teyingo, ngu yanggango, ngulo yendo bobeye yoweloyi kongga, nga damoni gome nenengo nguno tewanggo. Ngundilo ngulo, ene ko nga yanggango oolengo tewelo ingondudu tete.

23 Tayitaslo ngu ye ngandiya ingoyi. Ene ngu nolo doboone, noya ko goboolo tetelo. Noolengo doboogulinayi elayaga, ngulo ye ngandiya ingoyi. Ene Kristen oni simoo balelo ko oni. Ene Kristuslo bingami, yeli tunootewa.

24 Ngulo ngu, ye komo nga oni, ngalo nowoondoyi yunootoyi, nguno Kristen onindo suleyelowonggoku, nguno yengo damoniye tunoo oolengo kenolo, gome ingowanggo. Noolendo yengo damoniye ngulo mande gome, eneno ewootoku, ngu hamoo nenengolo ingowanggo.

9

Oo Kingo duwoo Anutlo Kristen Oni Simoo Bale Hoolooweyeloweloyi

1 Ye kuli ingootenggo. Ngu oo kingo duwoo Anutlo oni simoo bale hoolooweyeloweloyi ngu, ngulo ngu, nondo ngulo mandeni pelungga ma nakangowano.

2 No kuli ingooteno. Yengo nowoondoye ngu nga kongga nga tewelo ingowonggo. Elo ingootoowe, ngulo ngu, nondo suwoo suwoo, yengo bingamiye oowooyi, Masedoniya Kristen simoo bale doongeyemolo okooteno. Nondo ngandilo yeno ewono. Ameloko moomangga yokowootoku, nguno ngu, Giris melako, Kristen simoo bale, ene kuli bobeye gooboongooweloyi kongga, nga telo, damoni yelo tewonggolo ewono. Ene yengo mandega nga ingootoyi, ye ko nga tewelo yanggango yetoyi, ngulo Masedoniya, Kristen oni oowooyingga oolengo nguya ootookoolo, ko nga tetenggo.

3 Ene nondo ngu, noolendo ye oowooyi bingamiye, elo okootetoku, mandega ngu kingo ma yokowelo, elo ingooteno. Kini, ye ngu komo yoonenengoya oliyi, nondo kuli yengo ewonoku ngundilo. Ngulo ngu, nondo ngandilo ingolo, ngulo dobooguline suleyelootoowe, yeno ooloutenggoku ngu.

4 No ngu yengo damoniye, ngulo hamoo ingooteno. Ngulo ngu, nondo ngandilo ingooteno. Masedoniya oni noya, yeno ooloutooye, ye oo ma yomosiyolo oodoyi, nguno yeyootoyi ngu, noolendo yengomboya oyumoyelowalo ingooteno.

5 Ngundilo ngulo, nondo ingolo ngulo, no komo dobooguline eririyelootoowe, ene sodedo ye tanggeyemo ko oolouwanggo. Enendo oo yendo kingo duwoo yunowelo elo, mande gosiyolo ewonggoku, ngu yomosiyomukowanggo. Ngu oo kingo duwooga ngu, ene komo hamoo

oo kingo duwoo oolengo. Oo ngu, noolendo ye kandeyemonggo kingo
woosoolo yoweloyi nguya kini.
6 Ye mande yamonggawo ngalo gome ingondudu teyi. Oni gula, ene oo
yuwooyi bodaga nangge imiwoku ngu, ene engge nguya ngundilo bodaga
nangge yowa. Ene oni gula oo yuwooyi ulungga imiwoku ngu, ene engge
nguya, ngundilo ulungga yowa.
7 Ye bidodo sungo sungo, ngulo komo ingonduduyemo, ko nowoon-
doyemo nguno ngulo gome ingoya ngu, ngu nangge keyoya, ye bobeye
yunoyi. Ene kini tetoyi, oni gula newende kowuli ingolo, ngunonggo oo
ngu yewa; ngundi onindo mande yanggango, eneno elo eriritetoyi, ngulo
nangge bine yewa. Ngundilo damoni ngu biyomi. Ndatelo ngulo, Anutlo
ingondudu ngu, oni ene oni oni sanganimonggo oo eneno inonilo ingoote.
8 Anutndo ene mete kingo oo duwoo ngu bidodomo enengo sumangeno,
ye yunootoni, yeno nguno ngu hangelo oolelo oluwa. Ngundilo telo, nalu
bidodomo, yeno ngu oo bidodo gome oolengo tunootetoni, ye ngunonggo
ko bidodo mete temukowanggo.
9 Ngu Anutlo mandeno ngandilo elo nakangowolo.

Anutndo ngu oo ulungga owoolongo oni, bayetelo yunololoote. Enengo da-
moni gome metemingga, ngu sugi sugi oolootelo ewolo. *Dutoronomi 25:4*

10 Anutndo oo yuwooyi imiweloyi oni inootoni, ngundo ngu oo ngu oolelo
enggetoni, ngu onindo yolo, neweloyi tunootete. Ngundilo nangge, Anutndo
oo yuwooyi imiweloyi, ngu nangge, ye yunolo, ene tetoni ngu oowalingga,
ngu yeni ulungga oolengo tunootewa. Enendo yengo damoniye gome ngu
yomosiyootoni, ngulo engge ulungga tunootewa.
11 Anutndo ye oo ulungga ye yunooteku, ngulo ngu, ye mete oni do-
booguliye, hoolooweyelolo, kingo oo duwoo nguya, ulungga yunowanggo.
Noolendo yengo bobeye, Kristen doboogulinayi, hoolooweyelowelo ewong-
goku, ngu yolo oololo yunootooye, ngulo ene Anutno esetewanggo.
12 Yo, yendo ko ngundilo telo, ngunonggo, Anutlo oni simoo bale
hoolooweyelowanggo. Ngu damoninggano, nguno yendo oni oolo
wenonootenggoku ngu, ene yolo, ene nguya, logoyimo telo, ngulo ngu, ene
Anutno ese ulungga tetenggo.
13 Nga kongga Kristen doboogulinayi hoolooweyelowelo tetenggoku ngu,
yeno tunoo endesina tunootewa. Nguno ngu, Kristen dobooguliye bidodo
ngu kenolo ingowanggo. Yendo ngu Anutlo mande gome keyolo, ngunonggo
Kristuslo mande keda gome ngu wesiyolo, elo ingootenggo. Ene ye
yeyootoyi ngu, ene yendo oni oolo wenonootenggoku, ko oni gidalega
nguya, kingo oo duwoo ulungga yunootenggo. Yo, ye ngundilo tetoyi, ngulo
ene Anutlo oowooyi bingamilo okootenggo.
14 Ngundilo telo, ene ingootenggo. Anutlo sumangeni, ngu yeno ulungga
oolengo oolootelo ingootenggo. Ngulo, ene komo ye yeyowelo gome ingolo,
ene Anutno yemboongelo oolootenggo. Nguno ngu, Anutndo, ye kumana
ulungga yunowa.
15 Anutndo kingo oo duwoo ulungga oolengo noole yunowoku, ngu enengo
Nangoni gulanangge, ngundo noole ko yoyoweloyimbolo yunowolo. Ngulo
noole Anutno ese ulungga oolengo teweloyi!

10

Onindo Polya Mande Biyomi Etenggoku Ngu Andangewonggori

1 No Pol, nenengombo Kristuslo damoni imakeyingoni, ngu yengo ingonduduye yokutuyelolo eteno. Kristusndo enengo newende ayibinonggo, oni simoo balelo, imakeyingo damoni ngu teyunowolo. Ene oni gidalegado, no gowene sanggawelo mande ngandilo, elo etenggo. Pol enengombo, noole doongenayimo, oluwoku ngu, ene imakeyingo ooloote. Ene, yowoko ootoolo ngu, ene mande yanggango nangge, elo yunooteku ngu! Elo ewolo.
2 Nondo yengo mande yanggango ngandilo eteno. Kootusina, no yeno nguno oolouwanoku nguno, no ye mamanayelolo mande yanggango ewelo, ma ingooteno. Ene oni gidalegado, nooledodo ngandilo ingootenggo. Pol, galo ene mela ngalo damonimo endeyootenggo, elo ingootenggoku, ngulo no oni, nguno mande yanggango ewanoku ngu!
3 Hamoo, noole mela ngalo, oni ngundilo endeyooteto. Ene noolendo ebe ma uleteto, mela ngalo onindo tetenggoku, ngundilo kini.
4 Noole ebe uleweloyi oo dowootetoku, ngu mela ngalo oo kini. Ngu oo ngu, Anutlo yanggangoni, ngundo mela ngalo yanggangoni biyomi, ngu uleni uweloyimbolo dowooteto.
5 Noolendo mela ngalo oni windawinda tetenggoku, ngulo ingonduduye ngundo oni Anutlo mande damoni, ingoweloyi tetoyi, ngulo ooleye ngu goodoowelo tetenggoku, ngu noolendo enengo ingonduduyega, ngu andangelo yokowelo mamanayelooteto. Ngundilo telo, nguno noolendo Anutlo mande nga etooyega, ene ngu ingoya, ngunonggo ene Kristuslo mandeni, ngu keyowanggo.
6 Ene noole ye soboyelolo oodooye, yendo noolengo mande, gome nga ingolo keyowanggoku ngu, asa, ngu naluno nguno, noolengododo gooboongoolo, oni mande yokootenggoku, ngulo mande yunolo mamanayelowato.
7 Ye komo ngulo ingondudu teyi! Oni gula newendemo hamoo teyingo, ngu yanggango tetoni ngu, enengombo ngu, ene Kristusno ooloote. Ngu oningga ngu, ene ngandiya newendemonggo ingondudu teni. Nondo ngu, Kristuslo oni, ngundilo nangge, noole nguya Kristuslo oni oolootetolo ingowato.
8 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, ngundo yanggango, noole yunoyingo, noole ngunonggo nga kongga, nga teweloyim. Nguno ngu, noolendo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu yanggango teyinootooye, nguno ye ma biyomi yewanggo. Ene Anutndo kongga, no nunootoni, enengo mandeni wesiyolo eweloyi ngalo oyumo ma yowano.
9 Ene nondo ye sosoleyi elo, so uyi ma nakangooteno.
10 Ngu hamoo, oni gidalegado, nono ngandilo etenggo. Yo, enengo mande nakangoyingo ngu kowuli, yanggango oolengo. Ene enengombo noolengomo tunootetoni, kenootetoku, ngu yanggango kini kiyayi, enengo mandeni, wesiyoweloyi nguya kingo oo ngundilo ewolo.
11 Oni ngundilo mande etenggoku ngu, ene komo gome ingondudu teya, ngandiya ingoni. Noolendo yeya goboolo ootoolo ngu, asa, noole mande damoni ngundilo gulanangge, noolendo nakangoyingomo nakangootetoku, ngundilo tewato.
12 Oni enengo bingamiye elo okootenggoku ngu, noolendo noolengo damoninayi nguya enengo damoniye nguya, goboolo ma wilikoweloyi. Kini, ngundilo oni ngundo, enengo damoniye, ngu ene logono tetenggo. Ngulo logogano, nguno enengo damoniye ngu wilikootenggo. Oni ngundilo tetenggoku ngu, ene nowoondoyemo ingoyingo nguya kini.
13 Ene noolendo damoninayi logono, ngu logowootooye, ulungga awuno ooletoni, ene noolengo bingaminayi, elo okoowelo yokooteto. Kini, noole

Anutno ingooteku logoga, ngu nangge keyowato. Noole ngu nangge keyolo, yade oololo, yeno nguno oolouwootoku ngu!

14 Yo, Anutndo noole logoyelowoku, noole yeno Kristuslo mande keda mesalango, wesiyolo eweloyimbolo. Ngulo noole Anutndo logo yewoku, ngu ma kalongowootowo. Kini, noole yeno koletelo ombulo, Kristuslo Mande Keda Mesalango, wesiyolo yunowootowo.

15 Yo, Anut enengombo ko noolendo teweloyi logoga ingowoku, ngu kuli yeyunowolo. Ngulo ngu, noole enengo logo, noolengo yeyingo, ngu ma kalongolo oni gidalegado, Kristuslo koni tetenggoku, ngulo ma wesiyolo eteto. Kini, noolendo ngu ngandilo ingondudu yanggango teteto. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo tunooteya tunooteya oolenilo ingooteto. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, noolengo konayi ngu, ye kewooloyemo, nguno ulungga nguya tunootewa.

16 Ngundilo tetoni, noole Kristuslo mande keda gome ngu yolo, ye kootuyesina, melako oni simoo bale, nguno nguya, elo yootunolo yunowato. Noolendo oni gulalo koni, nguno ma kalongolo, ulo, nguno ko gidalega, ngu oni, ngundo kuli temukowonggoku, ngulo noole oowoonayi kingo elo ma okoowato.

17 Anutlo mandeno ngandilo ete.

Oni ene oni oni tewelo ngu, ene, komo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo nangge oni oni tenilo ewolo. *Yeremayiya 9:24*

18 Noole ingooteto. Oni enengo oowooyi bingami elo okooteku ngu, ene Anut doongeyimo ngu, ene oowooyi bingami kini. Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo oni gula oowooyi, elo okoowaku ngu, asa, ngu oningga ngu nangge, ene oowooyidodo oolengo oluwalo ingooteto.

11

Polndo Oni Ebe Ganagana Mande Etenggoku Oni, Ngulo Damoniye Yootunolo Ewolo

1 Nondo kingo wenonoyingo mande gula etoowe, yendo ngulo ingondudu ulungga ma ingowelo. Ye kingo no sodeye nunootoyiga, nga mandega nga ewe.

2 Ndatelo ngulo, yengo nowoondoye, ngu bidodo Anut inoyi elo, nowoondone bidodo yengo ngundilo ingooteno. Yo, yengo ootootooye damoniye ngu gome nenengo ngundilo oode ngu, asa, kootusina, ngu damoniye gomengga, ngu kingo duwoo inowanggo. Yo, ngu damoni ngu ngandilo: bale kosiyi gula newende gome oolengo ootoolo, ene simoo gulaya ma endeyolo oode, asa, ene nenengo kame teteku ngundilo.

3 Kuli, damonimo silendo ebe ganagana eweloyimbolo, ingondudu telo, ene Ewa ganangowolo. Ngundilo nangge, nondo ngu damoningga, ngu yeno tunooteweloyi, ngulo no sosoleteno. Yo, ye ngu damoningga, ngu telo ngu, ye damoni nenengo gome metemi Kristuslo, ngu yokowanggolo ngulo no sosoleteno.

4 Ndatelo ngulo, oni gidalega yeno mayelo, Yesus gulalo mandeni, wesiyolo yeno elo ngu, ngu mandeye etenggoku ngu, noolendo Yesusga, ngulo mandeni etetoku, ngulo mandeni ngundilo kini. Ngundilo damoningga nguno, ye kuli Yuka Kundingiyingga, Anutnonggo ombutoni, yoyingongga, ngundilo kini, ye yuka gula yootenggo. Ye mande keda gome gula ngu, noole manggonayimonggo, ye kuli ma ingolo yowonggoku, ngu yootenggo. Ene oni gula ye kewooloyemo, ngunonggo, ngu damoningga, ngu tetoni ngu, yendo enengo damoni biyomi, nguno ma uwelo.

5 Ye Korin oni ingoyi! Ngu Aposel oni yendo oowooye, elo okootenggoku,
ngundo no ma daganelootenggo.
6 Ngu hamoo, no mande wesiyolo eweloyi logono kini, ene Anutndo
enengo mande keda mesalango, ngulo ingoyingo ulungga nunowoku, ngulo
no wenonoweloyi kini. Ngulo ngu, noolendo mande kedaga ngulo damoni
gome oolengo wesiyolo, tunoo oolengo ye etuyelowootoku ngu!
7 Ye ingootenggo. Nondo kuli Anutlo mande gome kedaga, ngu yeno
wesiyolo ewonoku, ngulo nondo ulini ma yowonolo ingowonggori. Ngu
damoninggano, nguno no nenengombo ayibiyi imakeyingomo ootoolo,
no yengo bingamiye nangge elo okoowono. Ndatelo ngulo, nondo ngu
damoningga tewonoku, ngu mbumbuwa, bine? Kini, ngu nenengo kini.
8 Nondo ngu ende gidalegalo, Kristen oni, ngulo bobeye oo ngu yolo,
ngunonggo, yeno ko telo, ye hoolooweyelowono. Ngundilo damoningga
nguno, nondo enenonggo bobeye oo ngu kingo duwoo yowono.
9 No kuli yeya ootoolo ngu, no oolo wenonowonoku, ngu naluno, no
oni gulano oolo ma sumoo inowono. Kini, nolo dobooguline Masedoniya
mela yokolo, Korinno mayetoyi, nguno ngu, no oolo wenonowonoku ngu
bidodo nunomukowonggo. Nondo oo bidodo gome sobowoolo, ngunonggo,
ye kowuli bodaga ma yunowono. Ngundilo nangge, nondo suwoo suwoo oo
sobowoololuwano.
10 Kristuslo mande hamoo oolengo, ngu nono ooloote. Ngulo ngu, hamoo
oolengo, Giris mela gumi bidodomo, oni gulado, nondo Kristuslo koni
tewelo oni oni tetenoku, damoninengga ngalo, ooleni doongooweloyi nguya
kini.
11 Nondo ndawugalo ngulo, ngandilo eteno? Nondo bine yengo ma
nowoondoyi yunooteno? Kini, Anutndo ngu, ene kuli ingooteku ngu, nondo
yengo gome gome nowoondoyi yunooteno.
12 Ene oni gidalegado enengo oowooye bingamiye elo okooweloyimbolo,
oole erewetenggo. Ene noolendo ko tetetoku, ngandilo oni simoo bale
doongeyemo, ene nguya ngundilo tunoo ko teweloyim ingootenggo. Ene
hamoo ma ko tetenggo. Yo, nondo ngu enengo ebe ganagana damoniyengga,
ngulo ooleye doongooyunololuwano.
13 Ngu ngandilo: ngu Aposel ebe ganagana oningga ngu, ene ebe gana-
gana mande ngulo ko oni tewonggori. Yo, enengo damoniye ebe ganagana
ngu simoo bale doongeyemo yowoolengootoyi, onindo kenolo ingootenggo.
Ene, Kristuslo Aposel oni hamoolo ingootenggo.
14 Ene ye ngulo ma soliyokowelo. Ndatelo ngulo, noole ingooteto.
Setan enengombo enengo damoni ebe ganaganalo ngu imangoolo, ene
Anutlo Sambono Engel oni dulidalinidodo ngundilo goweyi yolo, simoo bale
ganayelowelo tunootete.
15 Ngulo ngu, Setanlo ko oni nguya enengo damoniye ebe ganaganalo
ngu yowoolengootoyi, oni simoo bale doongeyemo ngu mande damoni
gome nenengo, ngulo ko oni ngundilo tunootetenggo. Asa, noole ngulo ma
soliyokowato. Ndatelo ngulo, kootusina, ene ngulo ulini gumi ngu, enengo
koye tewonggoku ngundilo yowanggo.

Polndo Aposel Kongga, Ngulo Kowuli Ulungga Koolowoolo Ko Tewolo

16 Nondo ko eteno. Oni gula noya wenonoyingo oni ingoyingoni kinilo
ma ewelo. Ene noya wenonoyingo oni, eya ingoya ngu, asa, ye komo
noyokootoyiga, no nguya, no nenengo oowoone, mete nalu bodagalo
okoowano.
17 Nondo mandega etenoku nga, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo nono etoni ma eteno. Kini, nondo ngu wenonoyingo onindo

kapengoyelo mande etenggoku, ngundilo elo, no nenengo bingamine, elo okooweloyi, ngulo mande yanggango eteno.
18 Oni oowooyingga oolengo ngu, ene mela ngalo damoni ngu keyolo, enengo oowooye bingamiye okootenggo. Ngundilo ngulo, no nguya ngu damoningga, ngu keyolo, no nenengo oowoone bingaminelo okooteno.
19 Ye ingoyi! Ye ngu ingonduduye gome oolengododo, ngundilo ngulo, ye komo oni wenonoyingo, ngulo mandeye ingowelo gome ingolo, ye yoyokootoyi, yengo kewooloyemo ombulo, wenonoyingo mande etenggo.
20 Yo, oni gulado ye yoyolo, enengo koni biyominggano nguno yoyetoni; ngundi enendo yengo oo yeni kinitetoni; ngundi enendo mandeni ebe ganaganalo, nguno ye yoyootoni; ngundi yeno damoni biyomi tetoni; ngundi ene oowooyidodo tunootelo, ye yowoongooni utoni; ngundi yengo gagiyemo oolongooya yudoningga ngu; asa, ye ngulo mande gula ma ewelo. Nguno yokootoyiga, ene komo yeno ngundiya teni.
21 Ngu hamoo, noolendo ngu damoningga, ngu teweloyi yanggangonayi nguya kini! Ngundilo ngulo, no oyumonelootoni, ngulo no nga mandega, nga eteno! Ene oni gulado enengo damoni, ngulo mande yanggango yootunolo ewelo, ewaku ngu, ariya, no nguya nenengomu, ngu ewelo yanggango yelo ewano. Ataga ngu, no oni wenonoyingo ngulo mande ngundilo eteno.
22 Ene Hiburu mande ete, bine? No nguya Hiburu mande eteno. Ene ngu Iserel oni, bine? No nguya Iserel oni. Ene Ebarahamlo sowe, bine? Ngu no nguya Ebarahamlo soweni.
23 Ataga ngu, nondo oni wenonoyingombolo mandeye ngundilo oolengo eteno. Ene Kristuslo ko oni, bine? Nondo Kristuslo konimo ngano ngu, ene dagayelooteno. Nondo Kristus oowooyimo, ko yanggango oolengo telo, nguno noyolo ya biyomimo noyetoyi, nguno nalu oowooyingga oluwono. Nalu oowooyingga me onindo gome gome nulewonggo. Ngu oo nguno, nondo ene bidodo dagayelowono. Nalu bidodomo, no kumooweloyi oolengo teloluwono.
24 Yuda onindo tambu kandegula, uto gisaluyibo nutoloodoyi, oololo, tambu onibiga kandegula gidembolo namolaya (39), ngu tewonggori.
25 Tambu kabusagomo, tulimbo nuleyingo; tambu gulanangge, digibo nuleyingo; tambu kabusa, wanggo biyomi yetoni, no wendeyino oonatewelo telo, nguno no suwoo gula, ko sa gula nguya, no wendeyi sanganimo awoonelo loodoni oluwono.
26 Nalu ulungga oolengo, no Kristuslo mande keda, ngu wesiyolo elo etuyelowelo, oole yowoko toongewonoku, nguno no sono tuwino oonatewelo telo; yakaka onindo oo udayelolo yootenggoku, ngu kandeyemo nono biyomi telo; Yuda oni dobooguline, ko oni sowe gidalegado nguya, yombulinelowelo tewonggo. Ende ululumo nguya, ko oni kini kingo melako nguya, wendeyino nguya, no kowuli ulungga yowono. Ebe ganagana oni dobooguline kandeyemo nguya no kowuli koolowoowono.
27 Nondo kuli ko biyomi guladilo guladilo oolengo tewono. Nalu ulungga no suwoo ko telo, no ma welewono. No yowoko ootoolo, nguno sonolo oowalilo nguya biyomi tewono. Nalu ulungga, no oowali yokolo, doogo dokikino sosolelo biyomi telo, moondene doobengoweloyi oo ngu erewewono.
28 Ngu nangge kini. Kini, nalu bidodomo, kowuli ulungga oolengo ombulo, ngundo no wilineloote. Ngu ngandilo: nondo Kristen oni simoo bale ende bidodomo, ngulo ingondudu ulungga ingootoowe, ngundo kowuli nulewolo.

29 Oni gula yanggangoni kini bine, asa, no nguya yanggangone kini. Oni
gula weti mbumbuwano, solelo utoni ngu, no ngulo nowoondone kowuli
yete.
30 Oole kini ngu, no komo nenengo oowoone bingamine nangge
okoowano. Nguno ngu, no mete ngandilo ewano. No yanggangone kini elo,
ngunonggo, no nenengo oowoone bingamine okoowano.
31 Anut ngu, Yesus Kristus, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga,
ngulo eweyi. Ene suwoo suwoo, ene sugi sugi keda oolooteku, ngu
nangge oowooyi bingamidodo oolooteku, ngundo ingootoni eteno. No ebe
ganagana ma etenolo ingoote.
32 Damaskas ende, ngulo oo sobosobo koleteyingo oni, oowooyi Aretas,
ngulo Kiyap, ngundo me oni yoyolo yoyetoni, endega ngulo sisipawayi
ngu yamakoni sobowoowolo. Ndatelo ngulo, ene no noyolo ya biyomimo
noyewelo ngundilo tewonggori.
33 Ene Kristen konebane gidalegado, no noyolo, siko silinelolo, noyolo
doogolo wituwoole noyeyi, ende ngulo sisipawa damonimo, noyokootoyi
ulo, ngulo no ende yokolo toongewono.

12

Gabono Anutndo Ko Mande Oo Ulungga, Pol Etungootoni, Kenowolo

1 Oole gula nguya kini, no ngu komo nenengo oowoone bingamine
okoowelo. Hamoo, ngu damoningga ngundo noole ma hoolooweyelowa.
Ngundilo ngu yokoya, nondo gabono oo mande gidalega Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngundo kombiteyingo ngu yootunolo etunelowoku, ngulo
ewano.
2 Kuli mooma kande elaya kegidembolo namolaya (14) yokolo, Anutndo
noyolo, Sambo ende awu sanganimo nguno oolewono. No bine gowene
nga bidodo, ngundi gowene yokolo gabonembo nangge oolewono, ngu no
watayi kini. Anutndo nangge ene ingoote.
3-4 Yo, no ko eteno. No bine gowene nga bidodo, ngundi gowene yokolo
gabonembo nangge oolewonoku, ngu no watayi kini. Anutndo nangge ene
ingoote. Sambono, Paradayis endemo nguno, no mande kundingiyi oolengo
ingowonoku ngu, ene guladilo oolengo, onindo mande ngu yootunolo
eweloyi nguya kini. Nondo mande ngu yootunolo onino eweloyi, ngu loogu
oolengo tenunowonggo.
5 No ooga ngulo yootunolo ewanoku, ngu ene no nenengo oowoone
bingamine, ngu ma okoowano. Nondo ngu ngandilo mete ewano. No
yanggangone kini, ngundilo nangge eloluwano.
6 Hamoo, nondo nenengo oowoone bingamine elo okoowanoku ngu, no
oni wenonoyingo, ngundilo ma tewano. Kini, no ngu hamoo oolengo eteno.
Ene nondo nenengo oowoone bingamine, ma elo okooteno. Kini, oni gulado,
nolo ingootoni, oni gome oolengo elo ingoweloyi, ngu no yokooteno. Nondo
ngu, yendo nolo damonine tetenoku ngu kenoya, ko nondo mande elo
yunootenoku, ngu ingoya, ngunonggo, ye nolo damonine ngu gome oolengo
ingowanggo.

Disi Oo Ngundilomundo, Pol Goweyi Sanggawewolo

7 Anutndo oo etunelootoni kenowonoku, ngu sungo guladilo ene komo
ulungga oolengo. Ngulo nondo nenengo oowoone okooweloyi, tetenoku
ngu, Anutndo ngulo ma ingoote. Ngundilo ngulo, ene gowenemo sayi
ogingoyingo nonunowoku ngu, disibo gowene sanggaweteku ngundilo.
Ngungga ngu, Setanlo ko oni, ngundo yombulinelootenggoku ngundilo.

Ngundo ngu, nodowoolo nowoosootoni, ngulo no nenengo gowene okooweloyi nguya ereremo kini.
8 No tambu kabusa, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno nono ooga nga
andangeni elo, ngulo solengoyelo, yemboongewono.
9 Solengoyelo, yemboongetoowe, Anutndo nono gumi ngandilo ewolo.
Kini, nondo gengo sayinggega, ngu ma andangelo yokowano. Ndatelo
ngulo, nolo sumangene ngu geno mete oluwa. Yo, nolo yanggangone, ngu
oni yanggangoye kini, nguno ko gome metemi tunootewalo ewolo. Ulungga
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ngundilo ewolo. Ngundilo ngulo,
no nowoondone yanggangoni kini elo, ko ma kowuli ingowano. Kini, no
ko ngalo oni oni ulungga oolengo telo, ko teteno. Ndatelo ngulo, Kristuslo
yanggangoni noya ooloote.
10 Ngundilo ngulo, Kristuslo konimo ngano ngu, no yanggangone
kini. Onindo yombulinelootenggokuno, kowuli gula gulado noyootekuno,
onindo nutolo yombulinelootenggoku, nguno ngu, no nowoondone gome
metemi ayibidodo tunootete. Yo, no yanggangone kiniteteku naluno,
nguno nguya, Kristusndo enengo yanggangoni ngu nunootoni, nguno no
yanggango oolooteno.

Polndo Korin Oni, Ngulo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Teyunowolo

11 Nondo nga mandega, etenoku nga, ngu wenonoyingo mandega eteno.
Ene yendo no yokutunelootoyi, ngulo nondo ngundilo eteno. Yendo ngu
nolo damonine, gome ngu yootunolo eweloyi mete elo, ene ye ngundilo ma
tewonggori. Hamoo, no ngu kingo oni ngundilo, ene yengo, Aposel oni ebe
ganagana ululu, ngundo no ma daganelootenggolo ewolo.
12 Nondo ngu, Anutlo koni, ngalo nowoondone bidodo, ngu tewelo ha-
hangelo, ngulo no ye hoolooweyelolo, ko biyomi ulungga tewono. Anutndo
yanggango nunolo, hoolooweneloot oni, ngulo no yeno Aposel onilo, sunggi
oowooyingga, ngu damoni sungo oowooyingga, onindo ma teweloyi, ko
ngu ye kewooloyemo nguya tewono. Nguno ngu, Anutlo koni, ngulo
yanggangoni ngu telo etuyelootoowe, oni ngu kenolo, ene ingootenggo. Yo,
hamoo, Pol ngu Anutlo Aposel oni oolengolo ingootenggo.
13 Yo, nondo Kristuslo mande damoni yeno tewonoku, ngundilo Kristen
oni sungomo nguya, ngundilo nangge etuyelowono. Ene oo gula ye ke-
wooloyemo nguno ma telo etuyelowonoku, ngundilo Kristen oni sungomo
nguya, telo etuyelowonggori. Yendo no oowali oo nunoweloyi damoningga
ngu, no ye ma etuyelowono. Ngu hamoo, nondo damoni biyomi tewonoku,
ngulo ye ma ingondudu tewelo, kapeteya, yokoyi!
14 Ariya, ataga ngu, no yeno tambu kabusayi ngu oolouwelo, tetenoku
ngu, nondo nguno yengo oo gula ma yowano. Ene ye ingoyi! Yengo
nowoondoye ngu nangge nonunootoyi, no yeya ko goboolo teweloyi, ngulo
nangge ingooteno. Ye ingootenggo. Buniyo ngu, ene awa namoye, ma
soboyelootenggo. Kini, awa namoyembo nangge, enengo simoo namboye
soboyelootenggolo ingowonggori.
15 Ngulo no nenengombo, ngu gowene, ingondudune, yanggangone, oo
bidodo ye hoolooweyelowelo, gome ingooteno. Nondo yengo nowoondoyi
ulungga oolengo, teteno. Ndatelo ngulo, yendo nguya nolo nowoondoye,
ngundilo ma tenunowanggo? Nondo nga mandega etenoku nga ngu, ye
nowoondoye yokutuwoowelo eteno.

16 Ene oni gidalegado, nono ngandilo elo etenggo. Hamoo, ene noolengo
oo gula tunoo ma yootoni, ene ngu ganayeloweloyi oni. Enengo ebe gana-
gana damoningga, ngundo ene noole ganayelolo yoyoyingo, elo etenggolo
ewolo. Ene ngu mandega, etenggoku ngu, ngu hamoo ma etenggolo ewolo.
17 Ariya, nondo kuli oni gidalega, suleyelootoowe ngu, yeno nguno oololo,
ye ganayelo, kandeyemonggo, yengo oo gula yowo, bine?
18 Nondo Tayitas, yewe ootookootoni, eriringootoowe, ene ootookoolo,
yeno oolouyingo ngu. No doboone gula nguya, suleyootoowe, eneya
oolouwoli. Tayitasndo bine ganayelolo, yengo ooga woosoolo yoyingo?
Noolendo ingondudu gulanangge, siyelo bine, ma endeyooteto? Noolendo
oole gulananggemo bine, endeyooteto? Ngu yengombo wilikoya ingoyi.
19 Nondo ngu, ye bidodo nga mandega nga kandangeya ingoyilo in-
gooteno. Noolendo mandenayi, nga ye doongeyemo yomosiyoweloyi, ngulo
mandega nga nakangooteto. Ene ngundilo nguya kini. Kini, noole ngu
Kristuslo oni oolooteto. Noolendo nga mandega, etetoku nga, ngu Anut
doongeyimo, eteto. Nolo Kristen dobooguline, noolendo nga mandega ete-
toku nga, ngu yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu, yanggango
yunowelo eteto.
20 Nondo nowoondonemo kowuli bodaga ingolo, ngunonggo ngandilo
eteno. Kinitetoni ngu, no yeno nguno oololo tunootelo, no ye yeyootoowe
ngu, ye mande damoni sungo guladilo telo oodoyi yeyowelo, ma ingooteno.
Ko yendo nguya, no neyootoyi, nga mande damonine tetenoku, ngandilo
nenengo neyoweloyi, ngundilo ma neyowanggo. Ngulo ngu, no yeno
ombulo ngu, yengo damoni biyomi, ngundilo ngu kenowelo yokooteno. Ngu
ngandilo: Ngu longge sambi mande teweloyi; dobooguliyeboya boguwoolo
mande eweloyi; nowoondoye biyomi yeweloyi; sanggili teweloyi; nowoon-
doye siyelo oluweloyi, damoni ngu toongooweloyi; kootuyisina mande
eweloyi; onilo mande konokonoyi telo, yumooyunoweloyi; windawinda
teweloyi; damoni gome metemi, ngu yombulibaliyoyingo; ngu oo ngu
bidodo kenowelo ma ingooteno.
21 Ene yendo damoniye biyomi tewonggoku, bosebalese teweloyi damoni,
ko nowoondoye ulu teweloyi damoningga, kuli yendo telolootenggoku, ngu
ma yokowanggoku ngu, asa, no ye kewooloyemo ombutenoku, naluno, ngu
noolengo Anutga ngundo no nowoondone yeni kowuli yetoni, sendowelo
tewano.

13

Korin Oni, Ene Komo Enengo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Gome Sobowooyi

1 Ataga, no yeno oolouwelo tetenoku nga ngu, tambu kabusayigaku.
Anutlo mandeno ngandilo ete:

Oni biyomi tewokungga ngu, oni elaya, ngundi kabusa, ngundo kenowong-
goku, ngundo oningga, ngulo mande gulanangge etoyi ngu, ariya, ngu
nangge yomosiyowatolo ewolo. *Dutoronomi 19:15*

2 No yeno tambu elayayiga oololo, yeya nguno oluwonoku, nguno ngu,
oni ene mbumbuwa kuli tetoyi, ko ye oni sungo gidalega nguya, nondo
mande yanggango oolengo yeno ewono. Ye komo yengo damoniye biyomi
tetenggoku, ngu kootu inoya, nowoondoye yowoolengoyilo ewono. No
ataga yowoko ootoolo, ngunonggo nguya ngundilo yeno eteno. No yeno
ko ooloutoowe ngu, oni gula enengo weti mbumbuwani kulimi, ngu ma an-
dangeyingo ngu, asa, ngulo no komo yanggango oolengo ene mamanayelolo
sodeye andangewanolo eteno.

3 Ye hamoo ingoweloyi ngu, Kristusndo no manggonemonggo, mande ete
bine, ngundi kini bine? Asa, yengombo mete kenoya ingoyi! Kristus ngu ene
yengo suleyo ma kiniyewa. Kini, ene ye kewooloyemo, nguno ko yanggango
oolengo telo etuyeloote.
4 Hamoo, kuli Yesus ngu ene yanggangoni kinitetoni, yolo de mombimo
sanggawelo ulewonggori. Ene Anutlo yanggangonimo nguno, ene ataga,
keda ooloote. Hamoo, noole nguya, eneno woologongolo, ngulo noole
yanggangonayi kini. Ene Anutlo yanggangoni nguno ngu, noole nguya,
enedodo, keda goboolo ootoolo, ye hoolooweyeloweloyimbolo.
5 Yengombo komo yengo nowoondoye suwoo suwoo, tewoongoya, gome
kenoya ingoyi, yengo nowoondoye ngu hamoo teyingo mete bine, ngundi
kini bine? Yengombo, yengo wilikoyeloya ingoyi. Ye kuli ingootenggo. Yesus
Kristus, ene ye nowoondoyemo oolootelo ingowonggo. Kinitetoni ngu, asa,
ye eneno nowoondoyemo hamoo, ma tetenggo.
6 Nondo ngu hamoo ingooteno. Yendo, ngu nooledodo, ingootenggoku,
ngu noolendo Kristuslo koni, ngu nenengo oolengo keyolo tetetoku, ngu
ingootoyi, ngulo no gome ingooteno.
7 Noolendo ngu Anutno yemboongeteto. Yendo ngu ene
hoolooweyelootoyi, ene nguno damoni biyomi gula ma tewelo, elo
yemboongewooto. Noolendo noolengombo komo noole ko oni metemi
tunootetetolo ma ewato. Kini, noolendo ngu, yendo mande damoni gome
nenengo ngu teyilo gome ingooteto. Yo, ye noolengo ma ingootenggoku,
ngulo kowuli kini. Ene yengombo ngu komo Anutndo ingooteku damoni
ngundilo nenengo telo oluwanggoku, ngu gome oolengo.
8 Ye ingootenggo. Noolendo ko yanggango telo, ngunonggo hamoo mande
nga ma wiliyowato. Kini, noole komo ngu ko gome telo, ngunonggo Anutlo
mande hamoo nga gome nenengo wesiyolo oni etuyelowato.
9 Yo, noole yanggangonayi kini ngu, ko yendo ngu yanggangoyedodo.
Nguno ngu, noole oni oni teteto. Ngulo noole suwoo suwoo, Anutno yem-
boongeteto. Gedo Korin, Kristen oni hoolooweyelootooga, ene nowoondoye
ngu yanggango oolengo tunooteyilo ngulo yemboongeteto.
10 Ataga ngu, no yeya yowoko ootoolo, ngunonggo, no nga oo naka,
nga yengo mande nakangooteno. Nga damoningga ngalo nangge nakan-
gooteno. Nondo oololo yeya nguno ootoolo, nguno Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngundo kolo yanggangongga nunowoku, ngu yengo damoniye,
ngulo mamanayelowelo ngu, asa, Anutndo ene ayibinonggo nowoondoyi
teweloyi damoningga, ngundo yeya goboolo oluwanggo.
11 Ariya, nolo konebabagalo, akeyo. Ye komo ko yanggango teyago,
Anutlo damoni, ngu bidodo keyoyi. Ye komo nolo mande nga ingoyi! Ye
komo ingondudu gulanangge dowooya, nowoondoye imakeyingo oliyi. Ye
ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutlo nowoondoyi teyingo, ko, enengo newende
imakeyingo, ngu yeya oluwa.
12 Noole Anutlo oni simoo bale ngulo damoninayi ngu, ye bidodo sungomo
sungomo, dobooguliyeboya nowoondoyi teya, ebe yenggunangguna teya,
goboolo siyeya oliyi. Anutlo oni simoo bale bidodo, ye kambayelootenggo.
13 No Anutno ngandilo yeya yemboongeteno. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, gedo ene sumange yunowa. Anut,
gengo nowoondoge ene yunowa. Yuka Kundingiyi, gedo ene bidodo
nowoondoyemo, ulo dowoomomoolo, nguno enedodo goboolo oluwanggolo
yemboongewooto. Ngu hamoo.

Galesiya
Galesiyalo Mande Tabango

Polndo nga so uyingga nga nakangolo soweyootoni, oni simoo bale oowooyingga nowoondoyemo hamoo teyingo, oni ene Galesiya etenggoku mela gumisina nguno oolootenggoku, ngulo nakangolo yunowolo.

So uyi ngalo mande gumgum ngandilo.

Kambayeloyingo mande, ko ingondudu hamoomonggo ngu mande keda gome. 1:1-10.

Polndo ngu ete, no ngu naluno nguno, no sulena oni tunootewolo. 1:11–2:21.

Nowoondoye hamoo teyingo, ngulo oole ete. Ene Anutndo ngu noole hoolooweyelootoni, noole gome nenengo tunootelo ngu, ko mela ngalo mamana mande oo ngu keyoweloyi, ngu hamoo oolengo, kondibo kini. 3:1–4:31.

Kristusndo ngu ene noole mela ngalo damoni biyomi, ngundo soboyelowolo. Ene noole ngu Yuka Kundingiyi ngulo ingonduduni ngu keyowato. 5:1–6:10.

Kambayeloyingo mande elo ngu, ingonduduye yokutuwoolo, nguno mandeye nga so uyi newendemo ooloote. 6:11-18.

1 No Polndo, Yesus Kristuslo suleyeloyingo Aposel oni gula. Oni gulado no
ma negonelolo, kono ngano noyewolo. Ngundilo nangge, oni gidalegado
mande elo, yanggango nga ma nunootoyi, nguno Aposel ko nga teteno.
Kini, Yesus Kristus, ko, Anut Awanayi nguya sulenelowoli. Anutndo Yesus
melenonggo kuli yokutuwootoni, ootookooyingo, ngundo nga konggano
ngano no logonelolo noyewolo. Ngulo nondo nga so uyingga nga, ngu ye
Kristen oni Galesiya ende bidodobolo nakangoyunooteno.
2 Nolo Kristen dobooguline noya oolootetoku ngaya, nga so uyingga nga,
ye Galesiyano Kristen oni simoo bale oolootenggoku, noolendo bidodo
yengo soweyoyunooteto.
3 Nondo noolengo Awanayi Anut, ko, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi
Yesus Kristusno, ngandilo yemboongeteno. Anut, gedo mete gengo Galesiya
Kristen simoo bale oolootenggoku, ngu sumangengge ene yunolo, nguno
nowoondoye yoyeni, imakelo oluwanggolo yemboongeteno.
4 Kristusndo ngu, ene noolengo Awanaye Anut, ngulo ingonduduni ngu
keyolo, enengombo noolengo mbumbuwanayi andangeyunolo kumoowolo.
Ene ngundilo telo, melako ngano damoni biyomi oolooteku, ngunonggo ene
noole uliyelolo, andangeyelolo, ko yoyowolo.
5 Ngundilo ngulo, noole mete suwoo suwoo, Anut oowooyi bingami elo,
okoolo oluwato. Ngu hamoo oolengo.

Anutlo Mande Keda Ngu Gulanangge Ooloote

6 Yendo ngu damoningga tetenggoku, ngulo no soliyokooteno. Anutndo,
Kristuslo sumangenimo, ye negoyelowoku, ene yendo sodedonangge ene
yokolo, ye mande damoni keda gulalo ingolo, ye ngu keyootenggo.
7 Hamoo oolengo, mande keda gome gula nguya kini. Ene ebe ganagana
eweloyi oni gidalegado, yengo ingonduduye yombuliyolo, Kristuslo mande
keda gome nguya yowoolalingowelo tetenggo.
8 Ene noolendo bine, ngundi, Sambono Engel onindo yeno mande gula
etuyelowatoku ngu, kuli noolendo Anutlo Mande Keda Mesalango yeno

wesiyolo ewootoku, ngundilo kinitetoni ngu, ariya, oni ngundilo damoni tetenggoku ngu, Anutndo suleyelootoni, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno oolongooyelootoni uwanggo.
9 Kuli noolendo ewootoku, ko, no ataga nguya eteno. Oni gulado mande gula yeno wesiyolo etuyelowaku, ngu nondo kuli Anutlo mande elo etuyelootoowe ingowonggoku, ngundilo kinitetoni ngu, asa, ngu oningga ngu Anutndo suleyootoni, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyingga, nguno oolongootoni uwa.
10 Nga mandega etenoku nga, yendo ingoya, ngulo oni no oowoone bingami okooyilo eteno, bine? Hamoo oolengo kini. Nondo nga kongga tetenoku nga ngu, Anutndo nolo oni oni teni, elo ngu nangge teteno. Ene nondo kongga nga, onindo oni oni teyi, elo telo ngu, asa, no Kristuslo ko oni oolengo telo, ma oluwano.

Polndo, Yesuslo Aposel Oni Kilalongo Tunooteyingo, Ngulo Mandeni

11 Ye Kristen dobooguline, no yeno nenengo oolengo etenoku nga, kuli Anutlo Mande Keda Mesalango yeno wesiyolo etoowe, ingowonggoku, ngu oni gulado yeni, ma tunootewolo.
12 Kini, nondo oni gula kandeyimonggo, nga mande keda gomengga nga, ngu ma yowono. Ngundilo nangge, oni gulado nguya nga mandega nga, no ma etunelowolo. Hamoo oolengo kini, Yesus Kristus enengombo nangge, nga mandega nga etunelowolo.
13 No kuli Yuda onilo damoni keyolo, nguno damoni biyomi tewonoku, ngu ye kuli ingowonggori. Nondo Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu yoyolo, yutolo, yombuliyelolo, yulewe kumooweloyimbolo yanggango yewono.
14 Nondo Moseslo mamana mande nguno ngu, nenengo dobooguline gidalega nododo ulu teyingo, ngu dagayelolo, nondo Yuda onilo damoniye, ngu ulungga oolengo yowono. Nondo osi sambanembolo damoniye nguya, ngu bidodo gome keyowono.
15 Ene kuli namondo no ma yomooyingomo, nguno Anut enengombo ene kuli no logonelowolo. Kootusina, Anut enengo sumangenonggo enengo nalungga yewokuno, ene no negonelowolo.
16 Ngu naluno, Anut enengombo enengo Nangoni yootunolo, no etunelowoku, ngulo ngu, nondo oni sowe gidalega Yuda oni kini, ngu kewooloyemo nguno, Mande Keda Mesalango ngu, elo etuyelowono. Yo, ngu naluno, no oni gula tanggeyimo oololo, ngulo ingonduduni ngulo ma sumoo elo ingowono.
17 Kini, Yesus enengombo no etunelootoni, ngulo ngu naluno, oni gidalega ene koletelo Aposel tunooteyingo ngu, Yerusalemno oliyingoku, no nguno oololo, enengo ingonduduye ngu ingolo, ma yowono. Kini, no ootookoolo, Arebiya melako oololo oode, kootusina, no Damaskas endemo ko ombuwono.
18 Kootusina, mooma kabusa yokolo ngu, no Yerusalem oolelo, Sipas (Pita) oningga nguya mande elo ingolo, nguno sa nalu kande elaya kegidembolo namolaya (14) eneya oluwono.
19 Ngundilo telo, ene no Aposel gidalega ngu, ene ma yeyowono. Yems, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngulo koneyo, enesu nangge kenowono.
20 Nga mandega yengo nakangootenoku nga ngu, Anutndo neyolo ingootoni, ngunonggo eteno, no ye ma ganayelooteno.
21 Ngu naluno nguno, no Pitando Yems yokolo, kootusina, no Siriya ko Silisiya melako nguno oololo, Anutlo mandeni oni simoo bale yunowono.

22 Ene ngu naluno, oni simoo bale Kristusno nowoondoyemo hamoo
telo, Yudiya melako oolootenggoku, ngundo no omukumundoone ma
kenowonggori.
23 Ene nododo mande ngandilo ingolo oluwonggo. Kuli ngu oningga,
ngundo noole yuleni kumoowelo telo oluwoku ngu, ene ataga, Anutlo
Mande Keda Mesalango Yesuslo oni simoo baleno wesiyolo, elo etuyeloote.
Kuli, ene Kristen oni simoo bale nga nowoondoyemo hamoo teyingongga
nga yombuliyelowoku, ene ataga, Anutlo koni tetelo ewonggori.
24 Ene Anutndo nono oo tewoku, ngulo mandeni bidodo ingolo ngu, asa,
ene Anut oowooyi bingami elo okoowonggori.

2

Polndo Aposel Oni Gidalegadodo, Nowoondoye Goboolo Yewonggori

1 No mooma kande elaya kegidembolo namolaya yokolo ngu, ngu naluno
nguno, noole Banabasya Yerusalemno ko oolelo, nguno oni gula oowooyi
Tayitas nguya yolo, nooledodo oolewooto.
2 Ngulo ngu, Anut enengombo ngu ingonduduga ngu nunolo, gedo
komo Kristen oni tabango Yerusalemno oolootenggoku, nguno oolou, elo
etunelootoni, ngulo no oolewono. Ngu naluno, ene Kristen tabango oni
nangge enengo yano nguno gooboongoolo ootoolo, Anutlo Mande Keda
Mesalangongga, ngu oni sowe gidalegano elo etuyelowonoku, ngu eneno
elo etuyelowono. Ndatelo ngulo, nondo Kristen oni tabango Yerusalemno,
nondo kongga nga ataga tetenoku nga, ko kuli tewonoku nguya, ngu
ingolo, enengo nowoondoyemonggo nododo nowoondonayi goboolo goo-
boongooweloyimbolo ingooteno. Nondo Kristuslo koni tetenoku nga, ngulo
damoni kini, ngundilo ma tewano.
3 Yo, oni tabango Yerusalemno oolootenggoku, ngundo nolo mandene
gome ingowonggo. Ngundilo ngulo, ene Tayitas, Girik oningga nooledodo
oolootetoku, ngu enengo moondeyi yomosiyonilo ma eriringootenggo.
4 Ene oni gidalega Yesusno nowoondoyemo hamoo ma teyingo, goweyi
sanganimonggo, ngundo Kristen kewooloyemo tolige oololo, ngu Girik
oningga ngu moondeyi yomosiyoweloyi damoningga, ngu newendemo
unilo etenggo. Ndatelo ngulo, ene ngandilo ingootenggo. Kristen oni,
ngundo Kristus Yesuslo mandeni, ko, Moseslo mamana mande bidodo
nguya keyootenggo, ngundi kini bine, elo ngulo ingowelo. Yo, ngundilo
ebe ganagana oni, ngundo Kristen oni simoo bale yoyeni, Moseslo mamana
mande newendemo ulo, ngu bidodo nguya keyowanggolo ingootenggo.
5 Ene noolendo enengo mandeye ngu ma keyowooto. Ngulo ngu, noole
Tayitas moondeyi ma yomosiyowono. Ndatelo ngulo, nga hamoo mande
keda gomengga nga, yeno nenengo oolengo sugi sugi olini, elo, ene ngulo
ngundilo teteto.
6 Oni gidalega tabango oni ululu oowooyedodo, ene ndatelo
oowooyengga, ngu nono ngu kingo oo ngundilo tewa. Anut doongeyimo,
oni oowooyedodo ko oowooyedodo kinimu nguya, ene ereremo oolengo.
Kristen tabango onindo, no Mande Keda Mesalango oni sowe gidalegano
wesiyolo etuyelootenoku, nguno mande gula soweyolo ma ewonggori.
7 Ene ingootenggo. Anutndo Pita sunggi yelo suleyootoni, Yuda onino
mande keda gome nga, wesiyolo ewelo soweyowonggori. Ngundilo nangge,
Anutndo Pol nguya logowooyingo, ngu enengo Mande Keda Gome nga ngu,
oni sowe gidalegano wesiyolo eweloyi, ngulo soweyowonggorilo ingowolo.

8 Yo, Anutndo Pita yanggango inolo, ene Yuda oni kewooloyemo
enengo Mande Keda Mesalango nga wesiyolo eweloyimbolo sunggi yewolo.
Ngundilo nangge, Anut enengombo no yanggango nunowoku, ngu oni sowe
gidalega kewooloyemo, Yesuslo Aposel ko ngu teni, elo no logonelowolo.
9 Kristen tabango oni, Yems, Pita, Yon, Kristen simoo balelo nowoon-
doyemo hamoo teyingo yanggango yunoweloyi oniku, ngundo kuli nolo
ingootenggo. Anutndo nolo sumange tenunolo, nga kongga nga no
nunowo, elo ingootenggo. Ngundilo ngulo, ene noole Banabasya kandenali
dowoolo ewolo. Yali noolengo doboogulinayi goboolo. Noole mande
ngulo nowoondonayi gulanangge yelo, ko tewato. Yali mete oni sowe
gidalega kewooloyemo ko tetoli, ko, noolendo ngu Yuda oni kewooloyemo
ko tewatolo ewonggo.
10 Ene mande gula nguya soweyolo, nooleno ewonggori. Yali komo
noolengo owoolongo onindo oolo wenonootenggoku, ngu hoolooweyelow-
eloyi, ngulo ye ma kapengoyewelolo ewonggo. No owoolongo oni
hoolooweyeloweloyi kongga nguya, yanggango tewelo hahangeteno.

Polndo Pita Mamanangowolo

11 Pita, oowooyi gula Sipas, ngundo Antiyok melako ombutoni, nondo Pita
enengombo damoni elaya tewoku, ngulo enengo doongeyimo, ko Kristen
kewooloyemo nguya, nenengo yootunolo, mamanangolo ewono.
12 Ngu ngandilo. Kuli, Yemslo oni gidalega ma ombuyingomo, ngu
naluno nguno, Pita ene Kristen oni sowe gidalegaya bibitelo, oowali
newolo. Ngundilo tetoni, ene ngu naluno, Yudalo Kristen oniku moondeye
yomosiyoweloyi damoningga, ngulo gome ingootenggoku, nguno ombutoyi
ngu, ene ngulo sosolewolo. Ngundilo ngulo, ene Kristen oni sowe gidalegaya
bibitelo, oo neyingo ngu yokolo, enedodo ko ma
bibitewolo.*
13 Yudano Kristen oni gidalega nguya, Pitando damoni biyomingga
tewoku, ene nguya tewonggori. Ngu damoningga, ngundo Banabas nguya
woosootoni, ngu keyolo tewolo.
14 Ngundilo ngulo, no ene yeyootoowe, Anutlo hamoo mande keda
gome, ngu gome nenengo ma keyootoyi, ngulo nondo Pita simoo bale
kewooloyemo kenolo ngu, no ngandilo mamanangolo ewono. Ge Yuda
oningga, ene gedo ngu, oni sowe gidalega ngulo damoniye ngu keyooteku,
Yuda onilo damoniye ngundilo kini. Ge ndatelo ngulo, ge komo oni
sowe gidalegado Yuda onilo damoniye ngu keyoyi, elo, yanggango yelo
eririyeloote? Elo ewolo.

Oni Yesusno Nowoondoyemo Hamoo Tewaku ngu, Anutndo Oni Gome Nenengolo Ewa

15 Hamoo, Pita, ge nooledodo ngu Yuda oni nenengo. Noole oni sowe
gidalegaya, mbumbuwadodo oni ngundilo kini.
16 Ene noole ingooteto. Anutndo oni Moseslo mamana mande key-
ootenggoku nguya, oni nenengo, elo ma ewa, elo ingowato. Kini, oni
Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo Anutndo oni
gome nenengolo ete. Noole kuli, Kristus Yesusno nowoondonayimo
hamoo tewootoku, Anutndo ngu nowoondonayimo hamoo teyingongga,
ngu kenolo, ngulo ene oni gome nenengolo ete. Ndatelo ngulo, oni gulado

* **2:12:** Yo, Yesuslo damonimo ngu Kristen dobooguliye sungomboya siyelo oo goboolo mete neweloyi. Ene Pitando ngundilo damoni gome ngu damoni yelo, telo, ko yokolo Yuda oni enengo damoniye nguno ko oolouyingo.

Moseslo mamana mande gome oolengo keyolo, ko tetoni, Anutndo ngulo
oni gome nenengolo ma ewa.
17 Noole Kristusdodo goboolo siyelo ootoolo, nguno Anut doongeyimo, oni
gome nenengo tunootewelo ingooteto. Ene Yuda onindo noolendo Moseslo
mamana mandeni ngu ma keyootooye, ngu kenolo, ene mbumbuwadodo
oni, elo ingootenggo. Ngu Yuda oni ngundo ngandilo ingootenggo. Kris-
tusndo ene yoyeni, Moses mamana mande yokolo, mbumbuwa tetenggolo
ingootenggo. Ngu hamoo ngundilo, bine? Hamoo oolengo, ngundilo nguya
kini.
18 Ene nondo ko oololo, Moseslo mamana mande kuli yokowonoku, ngu
owelo ngu, asa, no mbumbuwa tewano.
19 Nondo Moseslo mamana mandeni ngu yokootoowe, ngundo ma
sobonelowa. Moseslo mamana mandeni, ngundo no noyeni, Anut doongey-
imo, oni nenengo tunooteweloyi, nguya elelemo kini. Ngundilo ngulo, nolo
mbumbuwane ngu Kristusndo yolo, de mombimo sanggawelo yokowolo.
Ngulo ngu, no ataga Anut doongeyimo, oni nenengo, elo ingolo, neyootoni
oolooteno.
20 No Anut Nangoni ngulo nowoondonemo hamoo teyingo, ngunonggo
nolo yanggangone ingondudune ngu bidodomo, ngu nenengombo
sobowoolo, ma endeyooteno. Kini, Kristusndo no nowoondonemo ootoolo,
ngunonggo nolo ootootoone nguya sobowootoni, ngunonggo no enengo
yanggangonimo, nguno endeyooteno. Ngulo no melako ngano keda
oolootenoku, nguno no mete Anutndo damoni nenengo nondo teni elo
ingooteku, ngundilo tewano. Ndatelo ngulo, enengo Nangoni, ngundo no
hooloowenelоote. Yo, hamoo, Yesus nolo gome ingolo, ngulo enengombo
de mombimo no hooloowenelоweloyimbolo kumoowolo.
21 Nondo Anutlo sumangeni ngu yewe, kingo oo ngundilo ma tewa. Ene
Moseslo mamana mande, ngundo mete damoni nenengo yeni, tunootetoni
ngu, ariya, Kristusndo de mombimo noolengo mbumbuwalo kumooyin-
gongga, ngu kingo ngundilo tewolo ewolo.

3

Moseslo Mamana Mande, Ko Nowoondoye Hamoo Teyingo, Ngulo Damoni

1 Ye Galesiya oni wenonoyingo! Onendo yengo ingonduduye yeni
wenonootenggo? Yengo ingonduduye ngu nenengo kini! Ye ngu kuli Yesus
Kristus de mombimo kumoowoku, ngu noolendo ye etuyelootooye, yengo
doongeyembo goweyi kenootoyi kumooyingo, ngundilo ingowonggo.
2 No ye sumoo yunootoowega ngu, ye nono nenengo etoyi ingowano. Ye
Anutlo Yuka Kundingiyi yowonggoku ngu, ye bine, mamana mande keyolo,
ngunonggo yowonggo, bine; ngundi, ye bine, Anutlo Mande Keda Gome
ngu ingolo, nowoondoyemo hamoo tetoni, ngunonggo Yuka Kundingiyi
yowonggo? Yo, hamoo, koletelo ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngundilo ngulo, Anutndo enengo Yuka Kundingiyi yengo hoolooweyelow-
eloyimbolo suleyowolo.
3 Ye ndatelo wenonootenggo? Ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngu damoni yelo, Yuka Kundingiyimbolo yanggangonimo nangge, nguno
endeyowonggori. Ene ye Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, ngundo
ye hoolooweyeloweloyimbolo oole gome, ngu yokolo, ngulo ngu, ye ataga
yengo yanggangoyemo nangge oolootenggo, bine?
4 Ye Yesus oowooyimbolo kowuli kuli ye yunootoyi, ngu kingo
koolowoowonggo, bine? Hamoo oolengo, nondo ingootenoku ngu, ye
kingo ma koolowoowonggori.

5 Ye Moseslo mamana mande keyootoyi, nguno Anutndo ye yeyolo, ngulo
ye Yuka Kundingiyi yunolo, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi
ngu, ye kewooloyemo nguno ma tete. Hamoo oolengo, ngundilo nguya
kini! Ye Anutlo mande keda gome ngu ingolo, ngulo ye nowoondoyemo
hamoo tetoni, ngulo nangge, Anutndo enengo Yuka Kundingiyi suwoo
suwoo ye yunolo, ko, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu
ye kewooloyemo, nguno tete.
6 Anutlo mande nakangoyingomo, ene ngandilo ete. Ebaraham ngu
Anutno newendemo hamoo teyingo, ngulo Anutndo Ebaraham enengo
newendemo hamoo teyingongga, ngu kenolo, ngulo ene oni gome nenen-
golo ewolo.
7 Ngundilo ngulo, ye komo ngandiya ingoyi! Simoo bale, ngundo Anutlo
mande keda gome ngu ingolo, ngulo ene nowoondoyemo hamoo tetenggoku
ngu, Anut doongeyimo, ngundilo simoo bale, ngundo Ebarahamlo osisem-
beni oolengo tunootewanggo.
8 Yo, kulimi Anutlo mandeno, Anutndo ewolo. Nondo oni sowe gidalega
yoyewe, nolo mande keda gome ingolo, nono nowoondoyemo hamoo
tewanggo. Ngulo nolo doongenemo, ngundilo oni ngu gome nenengo
tunootewanggolo ewolo. Yo, Anutndo Yesus ma suleyoyingomo, ngu
naluno, Anutndo Ebarahamno ngandilo ewolo.
Ebaraham, genonggo oni simoo bale mela bidodomo, ngu kumana yowang-
golo ewolo. *Yenesis 12:3*
9 Ngundilo ngulo, oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, ene Ebarahamlo
newendemo hamoo teyingongga nguya, goboolo kumana yololuwanggo.
10 Ene oni gidalegado ngundilo ingootenggo. Noole Moseslo mamana
mande keyootetoku, ngulo Anutndo oni gome nenengo, etoni, tunootelo
oluwatolo ingowonggori. Ene enengo ingonduduye, ngu nenengo kini.
Anutlo mande nakangoyingomo, Moseslo mamana mandelo bukno, ene
ngandilo ete.
Oni gula mamana mande nakangoyingo, ngu bidodo ma keyolo tewaku
ngu, asa, Anutndo ngundilo oni, ngu kumana biyomi inowalo ewolo.
Dutoronomi 27:26
11 Ataga ngu oni mamana mande keyootoyi, Anutndo ngulo oni gome
nenengo eweloyi, oole gula nguya kini. Anutlo mande nakangoyingomo,
ene ngandilo ete.
Oni ene nowoondoyemo hamoo tewanggoku, ngulo Anutndo eneya oni
gome nenengo oolengo etoni, tunootewanggo. Yo, hamoo, ngu oni,
ngundo Anutdodo siyelo, goboolo keda oluwanggolo ewolo. *Habakak 2:4*
12 Ngulo ngu, oni simoo bale gome ingowanggo. Oni mamana mande
keyootoni, nguno ngu, Anutndo ngu oningga, ngu gome nenengo, ma ewalo
ingowanggo. Kini, Anutlo mande nakangoyingomo, ene ngandilo ete.
Oni ene mamana mande bidodo keyootenggoku ngu, ene mamana mande
nguno nangge keda oluweloyi, ngu yowanggolo ewolo. *Lewitikas 18:5*
13 Ene noole mamana mande bidodo keyoweloyi, ngu ereremo kini.
Ngundilo ngulo, Kristusndo noole ko uliyelowoku ngu, Anutndo kumana
biyomi noole yunowelo tetoni, Kristus enengombo noolengo kumana biy-
omi, ngu bidodo yowolo. Yo, Anutlo mande nakangoyingomo, ene ngandilo
ete.
Oni gula ene deno boolowoowanggoku ngu, Anutndo ngu oningga nguya,
kumana biyomi inowalo ewolo. *Dutoronomi 21:23*

14 Yo, Ebaraham newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutndo ene kumana
inowolo. Ngu kumana ngundilo Anutndo noole bidodo Kristusno ooloote-
toku, Yuda oni, ko, oni sowe gidalega nguya yunowolo. Ariya, ataga noole
ingooteto. Noole Kristus Yesusno nowoondonayimo hamoo tewatoku, ngulo
ngu, Anut enengo Yuka Kundingiyi kuli yunowelo elo, mande gosiyoyingo
ngu, noole yunowalo ingowolo.

Moseslo Mamana Mande, Ngundo Anutlo Mande Ebarahamno Elo Gosiyoyingo, Ngu Ma Andangewa

15 Ye dobooguline, no ataga oni noolengo mande damoninayimo sang-
gawelo eteno. Ngu ngandilo. Oni gulado kumoowelo ingolo, enengo oo
sitowi ngu simoongo bayetelo, yunowelo ingolo ngu, ariya, ene mande
ngandilo elo gosiyolo nakangowolo. Mande ngu gosiyowoku, oni gu-
lado enengo mande ma toongoolo, mande gula nguya soweyolo, elo ma
ukingowa.
16 Ngu sunggi mande elo gosiyoyingongga, ngu Anutndo Ebaraham ko
enengo sembeni gulanangge, ngulo ewolo. Anutlo mande so uyi nakan-
goyingomo, ngundo enengo osisembeni bidodobolo ma ewolo. Kini, enengo
sembeni gulanangge ngulo ewolo. Ngu sembeni gulananggega ngu Kristus.
17 Nolo mandene ngulo damoni ngandilo. Koletelo, Anutndo sunggi man-
dega Ebarahamdodo elo gosiyoyingo ngu, ko kootu mooma oowooyingga
(430) yokolo oode ngu, ariya, Moseslo mamana mande ngu tunootewolo.
Ngundo Anutndo Ebarahamdodo sunggi mande elo, ngu tunoo etuyelowolo.
Mamana mande ngu yade yade oololo ngu, Ebaraham sembeni oolengo,
Yesus Kristus, Anutndo mande gosiyoyingo, ngundilo tunootewolo. Ngu
Anutndo enengo mamana mandega, ngu Engel oni yunowolo. Ngundilo
yunootoni, Engel ngu manggoyemonggo, kawarara teyingo oni, Moses,
enengo kandeyimo yetoni, ngundo mamana mande ngu oni simoo bale
yunowolo.
18 Ene noole mamana mande keyolo ngu, ariya, noole Anutlo oo sitowi
goweyibolo ko gaboyibolomu nguya noolengolo elo ewolomu, ngu noole
mete yowato. Ene ngu oo ngu yowatoku, ngu mamana mande keyolo
kini. Kini, Anutndo enengo sumangenino, ngu oo ngu, Ebarahamno sunggi
mandeno yewolo.
19 Ngu ndatelo ngulo, mamana mande ooloote? Ariya, ngu ngandilo:
Anutlo ingondudu ngu mbumbuwalo damoni ngu yeni tunooteweloyim-
bolo, ngulo mamana mande soweyootoni, ombuwolo. Yo, Anutlo mamana
mande oodoni, kootusina, Ebaraham osiyi gula (Yesus), Anutndo kuli
mande gosiyoyingomu, ngu tunootetoni ngu, ariya, mamana mande kulimi,
ngu kini tewo. Anutndo mamana mande ngu Engel onino yunootoni, Moses
inowonggori. Inootoyi, Moses, ngu kewooloko oningga, ngundo oni simoo
baleno elo yunowolo.
20 Ene ngu naluno, Anutndo Ebarahamdodo mande elo gosiyolo inowelo
ngu, ene kawarara teyingo oni, Moses, Sambono Engel onindo mang-
goyemo, elo ma yunowolo. Kini, Anut enengombo nangge, mande elo
gosiyolo yunowolo.

Anutlo Mamana Mande, Ngulo Koni

21 Mamana mande, ngundo Anutlo mande kuli elo gosiyoyingo nguya
wesowootoni, elaya tewa, bine? Hamoo oolengo, ngundilo nguya kini.
Anutndo mamana mande gula yunolo, nguno Anutndo nooledodo oni gome
nenengo etoni, tunootetooye ngu, nguno ngu, mamana mande keyoweloyi
damoni, ngundo noole yoyeni, oni nenengo oolengo tunooteweloyi tewato.

22 Ene Anutlo mande nakangoyingomo, ngundo ete.
Mbumbuwa, ngundo simoo bale oni bidodo pawayelootoni, ngu newendemo oolootenggolo ewolo.
Ene oni Yesus Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ngu, Anutndo oni nenengo elo, ngunonggo ooga yunowelo, elo mande gosiyowoku, ngu yunowa.
23 Kuli Yesus Kristus ngu ma tunooteyingo naluno, nguno noole mamana mande ngundo ya biyomimo oni soboyelooteku, ngundilo soboyelowolo. Yo, mamana mande noole ngundilo soboyelootoni, oodooye, ombulo, Yesus tunooteyingo naluno nguno, noole eneno nowoondonayimo hamoo teweloyi damoningga, ngu tunoo oolengo tewooto.
24 Yo, Moseslo mamana mande ngu noolengo soboyeloyingo awanayi ngundilo. Ene ngundo yoyolo, Kristusno ombutoni, noole mete Anutlo mande keda gome ngu ingolo, nowoondonayi hamoo tetoni, ngulo Anutndo nooleya, oni nenengolo, ewa.
25 Ataga, Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu tunootetoni, ngulo noole (mamana mande) soboyeloyingo awanayi gula, newendemo ko ma oluwato.

Nowoondonayi Hamoo Teyingo, Ngundo Yoyeni, Anutlo Simoongo Tunooteteto

26-27 Ye bidodo Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu nowoondoye hamoo teyingongga, nguno ngu, ye Anutlo simoongo telo oolootenggo. Ngundilo nangge, ye Kristusdodo sono (kindingiyimbo) sonowoowonggori. Ngulo ngu, ye Kristusdodo nowoondoye goboolo yelo, ngunonggo ye enengo damoni ngu keyolo, enedodo goboolo oluwanggo.
28 Ngundilo nangge, ngu Yuda oni kini, oni sowe gidalega kini, kingo sulena oni kini, oni enengombo enengo sobowooweloyi kini, simoo ko bale kini, ene ataga ngu, ye bidodo Kristus Yesusdodo gulanangge oolengo gooboongoolo oolootenggo.
29 Ye Kristuslo oni ootoolo ngu, ariya, ye Ebarahamlo osisembeni telo oolootenggo. Ngundilo ngulo, ye Anutndo oo kuli Ebaraham inowelo, elo gosiyoyingongga ngu yowanggo.

4

Anutlo Simoongo Ngulo Mande

1 Nolo mandene ngu ngandilo. Simooyengga eweyimbolo oo sitowi bidodo yoweloyingga, ngu ene owita simooye bodagano ngu, ene sulena oni ngundilo oode, oololo, simoo ulungga telo ngu, asa, ene eweyimbo oo sitowi ngu bidodo yowa.
2 Yo, ene simooye bodagano ngu, ene komo enengo sobosobo eweyingga, ngundi, enengo sobosobo oni ngulo mandeni, ngu gome keyolo oodoni, oololo, ngu ene eweyimbo nalungga sunggi yewoku, nguno tunootewa.
3 Noole nguya ngundilo. Noole simooye ngundilo ootoolo, ngu naluno, noole mela ngalo yuka biyomi oo ngundo pawayelootoni, noole ngu newendemo ulo, ko biyomi telo oluwooto.
4 Ene Anut enengombo kulimi nalu sunggi yeyingoku, oololo kinitetoni ngu, asa, Anut enengo Nangoni suleyootoni ombuwolo. Bale gulado Yesus yomootoni, ene mamana mande ngu newendemo ulo oluwolo.
5 Ene ngundilo telo, ngunonggo noole simoo bale mamana mande newendemo oodooye, enendo ko uliyelolo, yoyootoni ngu, noole Anutlo simoongo tunootewootowo.

6 Ataga ngu, ye Anut enengo simoongo tetoyi, ngulo Anutndo enengo
Nangonimbolo Yukani nooleno suleyootoni, kuli ulo oodoni, ngunonggo
noole oni oni telo, meno eteto, Awa, Awanayi! Elo ewolo.
7 Ngulo ngu, Anutndo ye logoyelootoni, enengo simoongo tunootelo,
nguno ye kingo sulena oni kini. Kini, ataga, ye enengo simoongo oolengo
ootoolo, ngulo ye Anutlo kandeyimo, ye oo bidodo elo gosiyoyingo, ngu
yowanggo.

Polndo Galesiya Oni Simoo Balelo Nowoondoyi Tewolo

8 Kuli ye Yesuslo ma ingowonggoku naluno nguno, ye oni sowe gidalega
melamboolo ebe ganagana anut, ngulo mamana mandeni, ngu keyowong-
gori. Ngundilo nangge, ye Yuda onindo ngu Moseslo mamana mande
ngu keyowonggori. Ngundilo tetoyi, ngu oo ngundo yengo nowoondoye
ingonduduye nguya sobowootoni, nguno oluwonggo.
9 Ene ataga ye Yesuslo ingootenggo. Ngundi no ngandilo ewano? Yesus-
ndo yengo nguya ingoote. Ndatelo ngulo, ye Moseslo mamana mandeni
ngu yanggango kini nguno ko oololo, ngulo sulena teyinowelo ingootenggo?
Yengo ingoyingoyengga ngu, metemi kini.
10 Yo, ye Moseslo mamana mande ko keyolo, ngulo nalu ulungga nguno, ye
Anutno yambo mande tetenggo. Ye ngundilo telo, kombo nalu, mooma nalu
kedamo nguya, ye yambo mande tetenggo. Ndatelo ngulo, yendo ngundiya
tetooyega, Anutndo yeyoya, gome metemi, eya ingonilo tetenggo.
11 No yengo damoniye ngu ingolo, nowoondone kowuli yetoni sosoleteno.
No nalu oowooyingga ye kewooloyemo nguno ko teloluwonoku, ngu kingo
kinitewa, bine? Elo ngulo ingooteno.
12 Ye Kristen dobooguline, no yeno solengoyelo, sumoo yunooteno. No
kuli Moseslo mamana mande ngu keyolo oode, ko, ataga no Kristuslo
damoni ngu nangge keyolo, nguno no mamana mande ngu yokowono. Ye
nguya komo ngundiya teyi! No yeno tunootewonoku naluno nguno, ye no
gome sobonelolo, nguno ye biyomi gula ma tenunowonggori.
13 Ye ingootenggo. No koletelo no yeno tunootelo, nguno Anutlo mande
keda gome ngu wesiyolo ewonoku naluno ngu, no yanggangone kini, elo
ingowonggori.
14 Hamoo, no sayidodo telo oluwonoku naluno nguno, ye nolo ma
suleyokini yetoni, noya kootunesina mande ma ewonggori. Kini, ye no
sobonelowonggoku, ngu Anutlo Sambono Engel oni, ngundi, Kristus Yesus
sobowooweloyi, ngundilo tewonggo.
15 Ariya, kuli yendo nolo oni oni tewonggoku, ngu ataga ndano? No
hamoo oolengo, yengo damoni gomengga ngulo eteno. Ene ngu nalungga
nguno, ye mete tetoningga ngu, ariya, yengo doongeye ngu andangelo, no
nunoweloyi.
16 No hamoo mande ngu yeno etenoku ngu, ndatelo ngulo, ye nododo
mundi tetenggo, bine?
17 Hamoo, oni gidalegado ye ganayelolo, yowoosoolo, damoni biyomi teyi,
elo ko yanggango telo yowoosootenggo. Ene ye hoolooweyeloweloyi nguya
kini. Kini, yendo ene oowooye bingamiye nangge okooweloyimbolo, ngulo
tetenggo.
18 Oni sungombo yeno ingoyingo metemi gula tewelo etoyi, ye ngulo man-
deni ingootoyi ngu, ngu mete. Ene oni ngulo newende ngu hamoomonggo,
ye hoolooweyeloweloyimbolo tetoni ngu, asa, ngu mete. No yedodo
oolootetoku naluno, ko, yeya ma oolootetoku naluno nguya, ye damoni
ngundilo nangge tetenggo.

19 Ye Kristen simoone oolengo, no ko ogingoyingo koolowootenoku
nga ngu, baledo simoo yomoowelo ogingoyingo ingootenggoku ngundilo.
Ogingoyingo ngundilo koolowoolootoowe, Kristuslo damoni ye nowoon-
doyemo nguno ulo, angelo oodoni, ngunonggo ye Anutlo simoongo oolengo
tunootetoyi, asa, ogingoyingo ngu kinitewa.
20 No nenengo kowuli so uyino nakangowelo ma ingooteno. No yengo
damoniye ngulo kowuli ingolo ngu, no yeno ombulo, hoolooweyeloweloy-
imbolo hahangelo oolooteno.

Hega, Sera Elaga, Ngulo Mande Yamonggawo

21 Ye simoo bale ngu Moseslo mamana mande keyolo, ngu newendemo
oolootenggoku, ene ye ngulo damoni oolengongga, ngu ye gome ma
ingootenggo.
22 Anutlo mande nakangoyingomo, ene ngandilo ooloote. Ebaraham
ene nangosumoongo elaya oluwoli. Gula ngu sulena balega ngu nangoni,
oowooyi Ismayel, ko, nangoni gula, ngu enengo baleyi oolengongga ngulo
nangoni, oowooyi Ayisaklo ewolo.
23 Kingo sulena baleyiga, ngu oowooyi Hega. Hegando nangoni ngu
mela ngalo damonimo yomoowoolo. Ene Anutndo Ebarahamya mande,
elo gosiyoyingo, ngulo ngu, enengo baleyi nenengo oolengo, oowooyi Sera,
ngundo nangoni yomootoni tunootewolo.
24-25 Nga hamoo mande oolengongga nga ngu, mande yamonggawo
ngundilo etuyeloote. Ngu bale elayaga, Sera ko Hega, ngundo oo gabogaboyi
ngundilo etuyelooteku, ngu Anutlo sunggi mande elo gosiyoyingo elayaga,
ngu Anutndo oni simoo bale yunowolo. Ngu sunggi mande koleteloga,
Anutndo Sayinayi pulimo, Arebiya melako, enengo mamana mande ngu
Moses ko Iserel oni simoo bale yunowolo. Iserel oni simoo bale Moseslo
mamana mande keyootenggoku, ngundo ngu mamana mande ngulo kingo
sulena bale, Hega ngundilo tunootetenggo. Yo, Hega ngu kingo sulena bale
oodoni, Iserel oni simoo bale Yerusalem endemo oolootenggoku, ngundo
Moseslo mamana mande, ngulo kingo sulena oni ngundilo telo oolootenggo.
26 Yerusalem ende kedaga Sambo endemo oolooteku, ngundo oni simoo
bale Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Sera, Ebaraham
baleyi nenengo, ngu simoongo ngundilo.
27 Anutlo mandeno, Selaya ngandilo ewolo.

Ge bale ninggootelo ootoolo, simoo ma yomooteku ngu, ge meno yang-
gango eya, oni oni te. Ngundilo ngulo, no simoongge oowooyingga
oolengo gunowano. Gengo simoongge, ngundo kingo sulena balega
kamenggebo oweyingongga, ngulo simoongo dagayelowalo ewolo.
Ayisaya 54:1

28-29 Ebaraham nangoni koleteyingo, oowooyi Ismayel, ngu onilo da-
monimo tunootewolo. Ene nangoni kootungga, Anutndo mande elo
gosiyoyingongga, ngu Yuka Kundingiyimbo yeni tunootewolo. Ye Kristen
dobooguline, ye ngu Anutlo mande elo gosiyoyingo, ngulo simoongo,
Ayisak, ngundilo tunootetenggo. Kuli, Ayisaklo naluno, kingo sulena balega
ngu nangonimbo Ayisak yumooyinolo mande biyomilo inowolo. Ngu
damoningga ngu, ataga nguya, oni nowoondoyemo hamoo kini, ngundo
Kristen oniya damoni biyomi ngundilo tetenggo.
30 Anutlo mandeno, ndatelo eyingo? Ngu ngandilo.

Kingo sulena balega ngu nangonimboya oweyelootooga sali! Ndatelo
ngulo, Ebaraham enengo baleyi nenengo ngulo nangonimbo, ko

kingo sulena balega ngulo nangoni nguya, awayalimbolo oo sitowiga
ngu goboolo ma yowalilo ewolo. *Yenesis 21:10*
31 Ngulo ye Kristen dobooguline, noole ngandilo ingowato. Noole kingo
sulena balega ngulo simoongo kini. Kini, noole enengo baleyi nenengongga,
ngulo simoongolo ingowooto.

5

Noole Mamana Mande Newendemo Ko Ma Oolooteto Kini, Noole Kristusno Keda Oolooteto

1 Kristusndo Moseslo mamana mande temukowokulo, ngulo noole ataga
ngu mamana mande kulimingga, ngu newendemo ko ma oolooteto. Yo,
ye komo yengo Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango
dikayi. Ye oni gula yokootoyi, ngundo ye yoyeni, ngu mamana mande
kulimingga, ngu newendemo ma uwelo.
2 No Polndo, yeno eteno. Ye komo gome ingoyi! Ye ngu mamana
mandega ngu keyolo, goweyi doongooweloyi damoningga ngu tetoyi ngu,
asa, Kristusndo nguno ma hoolooweyelootoni, yanggango yowanggo.
3 No mande yanggango oolengo, yeno eteno. Ye ingondale teyi! Ye
oni yoyokootoyi, ngundo goweye doongootoyi ngu, asa, ye komo Moseslo
mamana mande, ngu bidodo keyoyi.
4 Ene ye mamana mande bidodo keyootooyega, nguno Anutndo yeyoya,
oni nenengo eni, elo ngu, asa, ye Kristuslo koni ngu yokolo, ngunonggo ye
Anutlo sumangeni, ngu yombuliyolo yokootenggo. Ene mamana mande
ngundo yoyeni, oni nenengo ma tunootewanggo.
5 Anutlo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngunonggo noole Anutno
nowoondonayi hamoo tetoni, ngulo sobowoolo, hahangelo oluwato. Nguno
Anutndo noole hoolooweyelolo oodoni, kootusina, noole oni nenengo
oolengo tunootelo, enedodo goboolo oluwato.
6 Oni ene Kristus Yesusno newendemo hamoo telo oolooteku, ngu komo
oo ulungga oolengo. Oni gula ene goweyi doongooweloyi damonimo ulo,
ngundi, ngu damoningga nguno ma utoni ngu, oo ulungga kini. Ene
nowoondoye hamoo teyingo, ngundo oni nowoondoye yokutuwootoni,
ngundo oni nowoondoye yunootenggoku, ngu oo ulungga oolengo.
7-8 Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikalo,
mande hamoo oolengo, ngu keyowonggo. Onendo yengo oole gomengga
ngu goodootoni, ye damoni gomengga tewonggoku, ngu yokowonggo?
Ngu damoni biyomingga ngu, Anut ye negoyelowokungga, ngunonggo ma
ombuwolo.
9 Ye ingondale teyi! Ngu ingondudu kedaga, ye kewooloyemo mayelo,
tunootelo etuyelootenggoku, yendo ngu bodaga nangge, elo ingootenggo.
Ene ngundo ngu ootookoolo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
hamoo oolengo yombuliyowa.
10 Oni gulado yengo nowoondoyemo hamoo ngu yombuliyolo, ingondudu
biyomi oowooyingga yunoote. Ngundilo oningga ngu, Anutndo ogin-
goyingo ulungga oolengo, ene inowa. Nondo yengo Anutno sumoo elo
yemboongetoowe, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
inolo hoolooweyelootoni, ngunonggo ye ngu oni ngulo ingonduduni biyomi,
ngu ma keyowanggo.
11 Ye dobooguline, nondo oni goweye doongooweloyi damoningga, ngu
etuyelootoowe ngu, asa, ndatelo ngulo, Iserel onindo no nulewelo tetenggo?
No ngundilo mande ngu elo ngu, asa, nondo Kristus Yesuslo koni de
mombimo kumooyingo, ngu wesiyolo eweloyi, ngulo kowulini kini.

12 Ngundilo oni, ngundo yengo ingonduduye yombuliyootenggoku, ngulo
ene komo enengo goweye doongooweloyi gumingga, ngu bidodo doon-
gooya, oomboongeya yokoyi.

Yuka Kundingiyi Ngulo Yanggangonimo Nangge Endeyoweloyi

13 Yo, ye dobooguline, Anutndo ye mamana mande kulimi, ngunonggo
andangelo yoyootoni, ngulo ye Anutlo damoni metemi, ngu keyoyi. Yo,
ataga ye Anutlomu, ngulo ngu, ye mande kulimi newendemo ko ootoolo,
ye mete ko biyomi oowooyingga, ngu ma tewelo. Kini, ye dobooguliye
nowoondoye yunoya, ye komo ngulo ko oni teyi.
14 Moseslo mamana mande bidodo, ngu mande gulanangge newendemo
oolootenggo. Ngu ngandilo. Ge komo gengombolo ingooteku, ngundilo
nangge, oni tanggegemo oolooteku, ngulo gome ingolo ewolo.
15 Ngulo ngu, ye ingondale teyi! Ye kewooloyemo, longgesambi ebe utolo
ngu, asa, yengombo yengo yombuliyelowanggo.

Yuka Kundingiyi Ngulo Damoni, Ko, Nowoondoye Kulimi, Ngulo Damoni

16 No yeno eteno. Suwoo suwoo, yengo endeyoyingo damoniye, ngu
bidodo Yuka Kundingiyimbolo yanggangonimo endeyoyi. Ye ngundilo
telo ngu, asa, ye nowoondoye kulimimbolo damoni, nguno ma endeyolo
oluwanggo.
17 Noole ingooteto. Nowoondoye newendemo ingonduduye kulimim-
bolo damoni, ko, Yuka Kundingiyi ngulo damoni nguya, ene ebe utolo,
ebe dagadaga telolootelilo ingootenggo. Ngundilo telo, Yuka Kundingiyi,
ngundo yowoosoolo, damoni metemi nguno yoyetoni, ko, nowoondoye
kulimi, ngundo yowoosoolo, damoni biyomi teweloyi, nguno yoyeloloote.
Ngu damoningga, ngundo nowoondoyemo ootoolo, ngundo yowoosootoni
ngu, asa, oo gome teweloyi ingootenggoku, ngu ma tetenggo.
18 Ye Yuka Kundingiyimbolo yanggangonimo endeyolo ngu, asa, ye
Moseslo mamana mande, ngu newendemo ko ma oluwanggo.
19-21 Nowoondoye kulimi ngulo damoni, ye kuli ingootenggo. Ngu
ngandilo. Bosebalese teweloyi damoni; nowoondoye yeyi biyomi yeweloyi;
ingonduduye biyomi yeweloyi; nowoondoye ulu tetoni, ene oo damoni
biyomi oolengo, ngulo ingondudu teweloyi; oomboolo biyomi ngu anut
ebe ganagana keyoweloyi; kosonggi teweloyi; mundi mundi oluweloyi;
oni simoo baleya nowoondoye goboolo siyeyingo kini, ngulo damoni;
oni gulado oo gomemu tetoni, kenomayingolo ngulo nowoondoye biy-
omi yeweloyi; sanggili sodedo teweloyi; oni enengo ingondudu nangge
keyolo, enengo ingootoyi ulungga teweloyi; longgesambi telo, oni simoo
bale usowoolo, sungo sungo teweloyi; oo kenomayingolo teweloyi; sono
yanggango biya neweloyi; oowali oowooyingga neweloyi; ko, damoni
oowooyingga ngu bidodo nowoondoye kulimimbolomu nangge. Ye damoni
ngundilo telo ngu, asa, ye Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
enengombo endega oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma uwanggo.
22-24 Ene Yuka Kundingiyimbo oo engge gome ngandilo yeni tunooteteku,
ngu ngandilo. Nowoondoye ebe ino ino teweloyi; oni oni teweloyi; nowoon-
doye imakeyingo; onindo damoni biyomi yeno tetoyi, ngulo gumi ma
teweloyi; oni hoolooweyeloweloyi; suwoo suwoo, nenengo endeyoweloyi;
hamoo mande eweloyi; tolige oluweloyi; oni enengo endeyoyingo ngu gome
sobowooweloyi; ngu bidodo Yuka Kundingiyimbolomu. Mamana mande
gulado ye ma gosiyelootoni, nga damoni metemi nga telo endeyowonggori.
Yo, nga damoni oo kenomayingoweloyi, yengo ingonduduye nangge keyow-
eloyi, ko damoni biyomi oowooyingga, nowoondoye kulimingga oolooteku,

ngu bidodo Kristusdodo de mombimo gooboongoolo, sanggawelo udoyi
kumoowolo.
25 Yo, Yuka Kundingiyimbo, noole Yesusno keda oluweloyi, ngu yunowolo.
Ngundilo ngulo, noole komo Yuka Kundingiyi yokootooyega, ngundo
nangge, noolengo endeyoyingo, ko keda oluweloyi, ngu bidodo sobowooni.
26 Ngundilo ngulo, noole komo oowoonayi bingaminayi ma elo okoolo,
doboogulinayi kootuyesina mande biyomi, ma elo goweye sanggawelo,
enengo oo sitowini, ko enengo ingoyingo gomemo oo gome teteku ngu
kenolo, ngulo ma ingowato.

6

Noole Komo Doboogulinayi Hoolooweyelolo, Kowuliye Koolowoowato

1 Ye Kristen dobooguline, ye oni gula kenootoyiga, mbumbuwa tetoningga
ngu, asa, ye Yesusno nowoondoyemo hamoo telo, Yuka Kundingiyidodo
oolootenggoku, ngundo eneno oolouya, nowoondoye inoya, hooloowe-
toyiga, ene ngu damoni biyomingga tewoku ngu yokoya, Anutno yang-
gango dikani. Ene ye yengombolo ingondale teyi! Setando ye nguya
tewooyelootoni, mbumbuwa tewanggoku, ngulo ingondale teyi!
2 Ye komo oni dobooguliye hoolooweyeloya, ngulo kowuliye koolowooyi.
Ngu damoninggano nguno ngu, ye Kristuslo mamana mande, ngu mete
logoyimo tewanggo.
3 Oni simoo bale Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Anut
doongeyimo, ngu ene logo gulanangge. Ngulo ngu, oni gula ngu kewooloye-
monggo enengo oowooyi ingootoni, ulungga oolengo oni kandeyimonggo
yooteku, ngu komo enengo etuyeloyingo oni ngu oo gomengga gumi ngu
wendangeya inoyi.
4 Oni simoo bale gulanangge nangge enengo damoni ko teteku, ngu wil-
ikoya kenoyi. Ngu mete nggundi kini, bine? Oningga ngundilo telo ngu, asa,
enengombolo ke oni oni teni. Enengo damoni ngu yolo, dobooyimbolododo
ma wilikolo kenowelo.
5 Ndatelo ngulo, oni gulanangge nangge enengombo enengo kowuli
teteku, ngu komo koolowoowa.
6 Oni Anutlo mandeni ingolo yowoku, ngu enengo oo sitowi gome
gomemu, ngu kewoolo wesowooya, gumi Anutlo ko oningga, ngundi
etuyeloyingo oni, ngu ingoweloyi.
7 Yengo ingonduduye, ngundo ye ma ganayelowelo. Oni gula ene Anut
ganangoweloyi nguya, ereremo kini. Hamoo oolengo, oni gula oo yuwooyi
imiteku ngu, ene ngu oowalingga ngu nangge, engge tunootetoni yowa.
8 Ngu mandega ngu ngandilo. Oni newende kulimingga ngulo damoni
keyolo, endeyowaku ngu, asa, ngulo enggeni ngu ngandilo. Setando ngu
oningga ngu yombuliyolo, yolo, enengo ende biyomi nguno suwoo suwoo
oluwali. Ngundilo nangge, oni gulado Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni
damoni ngu keyolo, oluwaku ngu, asa, ngulo enggeni, ngu ngandilo. Ene
Yesusno keda oluweloyi ngu yolo, eneno suwoo suwoo sugi sugi oluwa.
9 Ngulo ngu, noole damoni mete teweloyi, ngulo ma sulenayi kiniyewa.
Noole ngundilo damoningga, ngulo ko yanggango telo ngu, asa, kootusina,
ngulo enggeni gome metemi oolengo, ngu yowato.
10 Ariya, ye oni bidodo komo damoni gome oolengo teweloyi, ngulo ko
yanggango teyi. Ngundiya teya ngu, ye komo Anut simoongo Kristusno
oolootenggoku, ngu gome oolengo soboyeloya hoolooweyeloweloyi.

Noole Komo Yesus Kristus Oowooyi Bingami Nangge Okoololuwato

11 Nga so uyi ulungga nga, ngu nenengombo so uyino nakangootenoku,
nga kenoyi.
12 Ebe ganagana oni gidalegado ye yoyeyi, moondeye doongooweloyi
damoningga, ngu newendemo uwelo tetenggo. Ndatelo ngulo, Yuda
onilo damoniye gumi nguya Kristus de mombimo noolengo mbum-
buwalo kumooyingo, ngulo mandeni nguya gooboongoolo, oni simoo bale
etuyelootenggo. Ngulo damoni ngandilo. Yuda onindo ngundilo damoni
ngu kenoya, ngulo ene oni oni teya, kowuli ma yunoyilo ngundilo tetenggo.
13 Yuda oni, ngundo ene moondeye doongooweloyi damoningga, ngu
newendemo utenggoku ngu, ene Moseslo mamana mande ngu bidodo
keyoweloyi, nguya ereremo kini. Ene ye nguya yowoosoolo, moondeye
doongooweloyi damoningga nguno yoyelo, ngulo ene bingami okooweloy-
imbolo tetenggo.
14 Ene ngundilo tetoyi, ene nondo ngu oo gula oowooye bingami, elo
ma okoowano. Kini, no komo Yesus Kristus oowooyi bingamini nangge,
elo okoololuwano. Ene de mombimo noolengo mbumbuwalo kumoowoku,
ngulo nangge, no oni oni teteno. Mela ngalo damoni biyomi oolooteku, ngu
no ma keyowano. Kini, ngu ingondudune kulimingga ngu, Kristusdodo de
mombimo kuli kumoowolo. Melako oni nga doongeyemo, nolo damonine
biyomi kuli oluwonoku, ngu ataga ene ko ma kenowanggo.
15 Oni moondeye doongooweloyi damoningga tetenggoku, ngu kingo
oo ngundilo. Ko oni moondeye ma doongooyingo nguya, ngu kingo oo
ngundilo. Ene Anutndo oni yeni, nenengo keda tunooteteku ngu, ene
hamoo oo ulungga oolengo!
16 Oni simoo bale ngundilo ingonduduga keyolo ngu, asa, Anutndo enengo
sumangeni, ko enengo imakeyingo damoningga, ngu oni ngu yunolo, ko
oni eneno nowoondoyemo hamoo oolengo tetenggoku nguya, ngu bidodo
yunowa.
17 No mande wenga yunowelo. No onindo kowuli gula ko nunoyilo
ma ingooteno. Ndawugalo ngulo, no Yesusno nowoondone hamoo telo
keyowonokulo, ngulo kuli oni oowooyingga ngundo nulewonggoku, ngulo
mambu doongoo oowooyingga, ngu moondenemo ooloote.
18 Ye Kristen dobooguline, nondo Anutno yemboongetoowe, noolengo Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, ngulo sumangeni yeya olinilo
ewolo. Ngu hamoo oolengo.

Epesas
Epesaslo Mande Tabango

Pol, ngu Romno ya biyomimo oluwoku, ngu naluno ngu, ene so uyi nga nakangowolo.

Nga so uyingga ngano, mande gumgum ngu ngandilo.

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Anutndo noolengo nowoondoyi ulungga oolengo telo, enengo newende noolengo bidodo yunowolo. Ngulo noole, Kristusdodo goboolo siyelo, wata gulanangge. 1:3–3:21.

Ngu gome oolengo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bale ngu, ene ingonduduye goboolo gulanangge yelo oluwanggo. 4:1-16.

Ngu gome oolengo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bale ngu, ene damoni biyomi ngu kootu inolo ngu mete. 4:17–5:20.

Ngu gome oolengo. Ene nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bale ngundo, ene nowoondoyi teweloyi damoningga nguno, ene nowoondoyi oolengo telo, nguno nowoondoyemo hamoo teyingo, oni gidalega nowoondoyi teyunoweloyi ngu, gome oolengo. 5:21–6:10.

Nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, ngundo ene Setanlo oni ngu mete dagayelowanggo. Ene Kristus yootoyi, nowoondoyemo yanggango oodoni, nguno ene mete tewanggo. 6:11-20.

Akeyo, elo kambayelowolo. 6:21-24.

1 No Pol, no ngu Kristus Yesuslo suleyeloyingo Aposel oni gula. Anutndo
enengo ingondudunonggo nangge, ene no noyolo, Aposel kongga, ngalo
sunggi yenunowolo. Ngulo nondo ye Anutlo simoo baledo Kristus Yesusno
nowoondoyemo hamoo telo, Epesasno oolootenggoku, ngulo nondo nga so
uyingga nga, yengo nakangooteno.
2 Nondo ngu noolengo Awanayi, Anut, ko noolengo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, Yesus Kristus, nguno sumoo eteno. Gengo sumange yolo,
gengo simoo bale yunolo, nguno enengo nowoondoye yeyi, imakeyingomo
oluwanggolo yemboongewolo.

Kristusnonggo, Anutndo Kumana Bidodo Noole Yunoote

3 Noole Anutlo bingami okooweloyi ngu, noolengo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo eweyi. Yo, noole Kristusdodo goboolo
oolootetoku, ngulo Anutndo Sambo endebolo damoni gome nenengo ngu
bidodo, noole nowoondonayimo yelo yanggango yoweloyimbolo yunowolo.
4 Kulimi oolengo, Anutndo mela nga ma yeyingo naluno nguno, ene
kuli Kristus, nooledodo goboolo oluweloyi ngulo sunggi yewolo. Ngundilo
sunggi yenunootoni, noole Kundingiyi oodooye, nguno enengo doongeyimo
biyomi gula ma oluwa.
5 Anutndo kulimi, newende noole yunoyingo ngu, noole enengo simoongo
elo sunggi yewolo. Ndatelo ngulo, Kristus Yesus, ngundo noole yoyootoni,
ngulo noole mete enengo simoongo telo oluwato. Ngu Anut enengo
ingondudunimonggo, ngundilo tewolo.
6 Anutndo enengo nangoni ngulo gome ingootekungga, ngu oowooyi-
monggo, ene noolengo sumange ulungga oolengo kingo duwoo yunowolo.
Ngundilo ngulo, noole komo Anutlo oowooyi bingami elo okoowato.
7 Kristuslo sumangeningga, ngu ulungga oolengo, ngulo Kristus kuli
kumoolo, ngunonggo ene noole uliyelolo, ko yoyowolo. Yo, hamoo,

enengo dalowobo noolengo biyominayi bidodo andangeyunolo kapengoyeyunowolo.
8 Yo, enengo ingoyingoni, ngu bidodo oolengo, ngunonggo ene noolengo mbumbuwa teyingo, ngu andangeweloyimbolo kumoowolo. Ngulo ngu, ene suwoo suwoo enengo sumangeningga ngu ulungga oolengo, ngu noole etuyelolo yunowolo.
9 Kulimi, Anutndo ngu oo ngulo Kristuslo konimo, nguno tewelo, ene kuli ewolo. Ngundo enengo ingoyingongga kuli kombitelo oluwokungga, ngu tunoo noole etuyelooteku nga.
10 Enengo ingoyingongga ngu ngandilo. Ene komo oo bidodo yoonenengoweloyi nalungga ngu, ene kuli sunggi yewoku, nguno ngu, Sambo ende oo, ko mela ngalo oo yewoku nguya, ngu bidodo Kristuslo keyi damonimo watayewa. Ngundilo yemukootoni, enendo ngulo tabango ulungga telo, sobowoolo oluwa.
11 Enengo ingonduduni ngu, ene kuli noole Yuda oni simoo bale ngu enengo sunggi yeyunootoni, nguno Kristusdodo goboolo oluweloyi sunggi yewolo. Yo, Anutndo ingoyingo ngu oo gula tewelo ngu, asa, oo ngu tetoni tunootewa.
12 Koletelo, noole Yuda oni, ngundo Kristuslo ingondudu telo sobowoolo oluwooto. Yo, nalu bidodomo noole Anut enengo oowooyi bingami dulidalinidodoga ngu okoowato.
13 Ye oni sowe gidalega nguya, Anutlo mande keda mesalango hamoo ingootoyi, ngundo ye ko yoyowolo. Yo, ye kuli Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, asa, Anutndo ngu Yuka Kundingiyi ye yunowelo mande elo gosiyoyingo, ngu yunowolo. Yo, ngu Yuka Kundingiyi ngu Anutlo sunggi yeno yewolo.
14 Yuka Kundingiyi ngu, Anutndo oo kootusina noole yunowelo ingoyingongga ngulo sunggiyi. Yo, Anutndo enengo simoo bale kuli uliyelolo, ko kootusina ene noole ko yoyootoni, noole enedodo sugi sugi oluwato. Oo ngu Anutndo noole yunowelo mande kuli elo gosiyoyingo sunggiga, ngu Yuka Kundingiyi ngundo oo kootusina yunoweloyi etuyelooteku, ngu hamoo yunowa. Ngulo noole enengo oowooyi bingami ulungga elo okooteto.

Polndo Anutno Epesas Oni Ingoyingo Yunoni, Elo Yemboongewolo

15 Ngundilo ngulo, nondo yengo mande ingowonoku ngu, yendo Oo Bidodo Sembuli, Yesusga, ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggo. Yendo Anutlo oni simoo bale, ngu bidodo nowoondoye yunootenggo.
16 Ngulo ngu, no suwoo suwoo Anutno yengo elo esetelolooteno. Nenengo yemboongeyingo naluno, no ye ma yoyokooteno. Kini, nondo suwoo suwoo yengo ingondudu telo, Anutno yemboongelo oolooteno.
17 Nondo Anutno yemboongetenoku ngu, noole Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu Kristus Yesus, ngulo eweyi ene dulidalinidodo. Nguno yemboongetenoku ngu, enendo ingondudu gome metemi ngu ye yunowa. Nguno ngu, enengo mande damoni, ngu yeno yeni tunootetoni, nguno ye enengo gome oolengo ingowanggo. Elo ngundilo yemboongeteno.
18 Nondo ngu, Anutndo yengo ingonduduye, ngu yeningga himidodo tenilo ngulo ingooteno. Nguno ngu, ye mete enendo ooga ye yunowelo negoyelowoku, ngulo ingondudu yanggango telo, oni oni telo, hahangelo, sobowoolo oluwanggo. Yo, nondo ngu Anutndo yengo nowoondoye yokutuyelootoningga, enengo oo dulidalinidodo, oni simoo bale yunowelo sunggi yeyingo, ngu yunoyalinilo ngulo ingooteno.
19-20 Ye komo nguno ingoyingo yanggango telo, enengo yanggangoni ngu suwoo suwoo, noole enengo simoo bale, enengo nowoondonayimo

hamoo teyingo, ngu hoolooweyeloote. Ngungga ngu, ulungga oolengo, ngu
noolendo ngu wilikoweloyi nguya kini. Anutlo yanggangoni ngundo kuli
Kristus melenonggo ko yokutuwootoni ootookootoni, yolo, Sambo endemo
oolelo, enengo kandeyi koondosina yetoni, bibitewolo. Ngu yanggango
ulungga ngundo nangge, nooleno nguya ko tete.
21 Ataga ngu, Kristusndo tabango oni bidodo sambo, ko, melako ngano
ngu bidodo dagayeloote. Oni koleteyingomu ngu bidodo, oni yanggan-
gododomu, oni ululu ngu bidodo nguya dagayeloote. Enendo nangge oni
oowooyedodomu nga sanganiyemo, ataga nga nalunggano, ngano ootoolo
oode, oololo, kootusina nguya, ngundilo oluwa.
22 Anutndo, ene kuli oo bidodo Kristus keyi damonimo wata yetoni,
enendo nangge tabango ulungga oolengo telo, Kristen oni simoo bale bidodo
tabangoye ulungga ooloote.
23 Kristuslo simoo bale ngu Kristuslo goweyi, ngundo Kristus bungomo
woologongolo ndindi tewolo. Kristusndo ngu oo bidodomo woologongolo,
ndindi telo soboyeloote.

2

Anut Doongeyimo, Mbumbuwa Telo Ngu Noole Oonatewato

1 Kulimi ngu, ye mbumbuwalo biyomi ngulo damoni gulano gulano olu-
wonggo. Mbumbuwa tetenggoku, ngundo Anut doongeyimo, ye oonatewelo
yoonenengolo oolootenggo.
2 Ngu naluno ngu, ye kuli mela ngalo damoni biyomimo nguno endeyolo
oluwonggo. Yo, ye ngu oo yuka biyomi, Sambono oolooteku, ngulo
tabango oningga ngu keyolo oluwonggo. Ataga, nga naluno ngano ngu,
yuka biyomingga ngulo tabangongga ngu, oni Anutlo mande keyowelo
yokootenggoku, ngu nowoondoyemo nguno ko telo ooloote.
3 Kulimi ngu, noole bidodo ngu, oni Anutlo ma ingootenggoku, ngundilo
oluwooto. Yo, noole nenengo ingondudu biyomi ngu keyolo, nowoondonayi
kulimingga, nguno oluwooto. Kuli, noolengo gowenayimbo oni oni teweloyi
ngu nangge keyowootowo. Ngulo ngu, noole oni gidalegado, Anutlo
Mandeni ma keyoyingo ngu, noolendo oole nguno yade oololo, Setanlo
ende biyomimo Anutndo ngulo gumi ogingoyingo yunoweloyi, nguno
oolouwootowo.
4-5 Hamoo, noolengo biyominayi ngundo kuli yuleni kumoowootowo.
Noole komo oni kumooyingo, ngundilo oolengo telo oluwooto. Ene Anutlo
sumangeni, ngu nooleno ulungga hangelo ooloote. Anutndo ngu noolengo
nowoondoyi oolengo yunolo, newende noole yunowolo. Ngulo ngu, enendo
noole yoyeni, Kristusdodo goboolo keda oolooteto. Yo, Anutlo sumangeni
ngundo nangge, ene noole ko yoyowolo.
6 Enendo ngu, noole Kristus Yesusdodo goboolo ko yokutuyelootoni,
ootookoolo, noole Sambo endemo oololo, Kristusdodo goboolo oo bidodo
sobowoowato.
7 Ene ngundilo teyingongga, nguno ngu, enengo sumangeni ulungga
oolengo oni bidodo doongeyemo, naludodomo, ko kootusina nguya, enendo
ngu sumangengga, ngu noolengo etuyelowolo. Yo, Kristus Yesuslo koni
nooleno tewoku, nguno Anutndo enengo ayibiyi, ngu noole etuyeloweloy-
imbolo tete.
8 Ngu ngandilo. Ye Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoningga ngu,
Anutlo sumangeningga, ngunonggo ye ko yoyowonggori. Ngungga ngu,
yengo ko tewonggoku ngu kini. Hamoo oolengo kini. Anutndo kingo duwoo
oolengo ye yunowolo.

9 Ngungga ngu, yengombo ko tetoyi, ngulo ulini kini, ngulo ngu, oni
gulado, enengo oowooyi bingami elo okooweloyi, nguya kini. Hamoo
oolengo kini.
10 Anut, enengombo noole yoyewolo. Kristus Yesusndo noole
yomosiyelolo yoyeni, oni keda tunootewolo. Nguno ngu, noole damoni
gome nenengo tewato. Kulimi, Anutndo ngu mande damoni gomengga ngu
noolengo yoonenengoyingo, noole mete nguno endeyolo oluwato.

Kristusndo Oni Wata Elayagaku Yoyeni, Wata Gulanangge Tewolo

11 Ngulo ye simoo bale sowe gidalega, ye ingondudu teyi. Yuda onindo
yeya etenggo. Oni goweyi ma yomosiyoyingo, etenggoku, ko, Yuda onindo
enengomboya ngandilo etenggo. Noole moondenayi yomosiyowootolo
etenggo. (Ngulo damoni ngandilo. Ene moondeye yomosiyoyingo ngu
Anutlo simoo bale elo etuyeloote.) Ye Kristen oni sowe gidalega, ye ngulo ma
wenonolo kapengoyewelo. Kuli, ye nguya Anutno nowoondoyemo hamoo
ma tewonggori.
12 Ngu naluno nguno, ye Kristuslomu kini. Ye Anutndo enengo simoo
bale sunggi yewoku, ngundilo nguya kini. Ye eneno sungo yowoko
oluwonggo. Anutndo eneno sunggi mande Yuda onino elo gosiyoyingongga,
ye nguno goboolo enedodo ma oluwonggo. Nguno ye oo gome gula kootu
tunooteweloyi, ngulo ma doongetelo sobowoowonggori. Ye Anutlo nguya
ma ingowonggori.
13 Yo, hamoo, kulimi ngu ye yowoko oolengo oluwonggo. Ene ataga, ngano
ngu, Kristuslo dalowo ngundo ye yomosiyelolo, yoyolo ombutoni, ngulo ye
Anutya goboolo oolootenggo.
14 Kristusndo, ngu nowoondoye imakeyingomo oluweloyi damoningga,
ngulo sembuli. Kulimi, Yuda oni sowengga ngundo oni sowe gidalegaya
ngu, longge telo oluwonggo. Ngu sanggili longgega, ngundo ngu, oonggoo
sisipawa ngundilo kewooloyemo tewolo. Ene, Kristus ngu oonggoo sisipawa
ngu toongootoni, ye oni sowe elayaga, ngu yoyolo goobooyelootoni, oni
wata gulanangge tunootewolo.
15 Ngulo ngu, ene de mombimo kumoolo, ngunonggo mamana mande
ngu bidodo andangelo yokowolo. Ene ngundilo teyingongga nguno ngu,
noole oole damoni keda etuyelowolo. Ngunonggo wata elayaga, ngu
goobooyelootoni, oni keda amana wata gulanangge tunootewolo. Yo,
ngu damoninggano nguno, ene noole yoyeni, nowoondonayi gulanangge
goboolo tunootelo oolooteto.
16 Yesus, de mombimo kumooyingo ngu, oni wata elayaga ngu, ngulo
Anutno kawarara telo, yoyootoni, wata gulanangge telo, Anut tanggeyimo
yoyewolo. Yo, Yesus kumooyingongga ngundo ngu, Yuda oni, ko oni sowe
gidalegaya, longge teyingo damoningga, ngu kuli andangewolo.
17 Enendo ombulo tunootelo, mande keda gome ngu yootunolo, ngandilo
ewolo. Ataga ngu, ye nowoondoye gulanangge oliyilo ewolo. Enendo
ngu mande keda gomengga ngu, ye oni sowe gidalega yowoko sungo
oluwonggoku, ko Yuda oni tanggeyimo oluwonggoku nguya, goobooyelolo,
mande ngu imakeyingo damoningga ngu wesiyolo etuyelowolo.
18 Mande Keda Gomengga ngu ngandilo. Kristusno ngu, noole oni wata
elayaga ngu, noole Yuka Kundingiyi gulanangge ngundo noolengo oole
goosooyunootoni, nguno ngu, noole mete Awa tanggeyimo, tunootewato.
19 Ariya, ye yuto oni ngundilo ma ootootenggo. Ye melaye nguya kini
oolootenggo. Kini, ye ngu Anutlo oni simoo baledodo goboolo ootoolo,
enengo simoongo oolengo, tunootetenggo.

20 Ye ngu, ya ngundilo Anutndo yoyewolo. Aposel oniya, Anut, enengo
ingondudu eyingo oniya, ngu yangga ngulo osiyi; Kristus Yesusndo ngu
yangga ngulo ungoombolo osiyi kewooloko ulungga; ko noole nguya,
enengo ya ngulo gumi.
21 Kristus, noolengo Sembunayi, ngundo ngu yangga ngulo wembuyi
ngu bidodo dowootoni, ngulo oo bidodo ngu gome yanggango ndindi telo,
enengo Tempel ya kundingiyi tunootete.
22 Ye nguya Kristusno woologongowonggori. Yo, Anutndo ye nguya
yoyolo, Kristen onidodo soweyootoni, ye nguya Anutlo ya oolengo tunoote-
wanggo. Yo, hamoo, Anutndo ngu yangga yewoku, nguno Yuka Kundingiyi,
ngundo yeya goboolo oluwanggo.

3

Pol, Oningga Ngu Ene Oni Sowe Gidalegano, Mande Gome Ngu Yootunolo Eweloyi Oni

1 Yo, Anutndo ye Yuda oni simoo bale, ko, simoo bale sowe gidalega nguya
goobooyelowolo. Ngu damoningga ngunonggo, no Polndo Kristus Yesus
oowooyimo, ya biyomimo ngano oolooteno. Nguno ngu, nondo ye oni sowe
gidalega ye hoolooweyeloweloyimbolo.
2 Nondo ngu, ye kuli ingowonggolo ingowono. Anutndo nolo
sumangetelo, nga kongga nga teni, elo sungginunootoni, ngulo no mande
nga ye hoolooweyelowelo elo yunooteno.
3 Nga mandega nga, ngu kuli kombiteyingo oluwoku, ene Anutndo nono
yootunolo elo, etunelootoni, no ingowono. Ngulo ngu, no yengo mande
ootuwoo bodaga nangge, kuli nakangolo yunowonoku ngu.
4 Ye nga mandega nga kandangelo ngu, asa, ye komo nguno ye
ingowanggo, nolo ingondudune ngu Anutlo mande kombiteyingo ngu
bidodomo, ngu Kristus tunootetoni, nguno nondo ingowonolo ingowanggo.
5 Kulimi, Anutndo nga mande kombiteyingongga, nga ma yootunolo
tunoo ewolo. Ene ataga ngano ngu, Yuka Kundingiyimbo Anutlo mande
kombiteyingo ngu, enengo Aposel oni kundingiyi nguno, ko, enengo in-
gondudu eyingo onino nguya, yootunolo, tunoo oolengo etuyeloote.
6 Nga mandega nga, ngu ngandilo. Mande gome kedaga ngano ngu, ye oni
sowe gidalega, ko, noole Yuda oni nguya, Kristus Yesusno, nowoondoyemo
hamoo teyingongga, ngulo noole gowenayi gulanangge, ko, wata gu-
lanangge telo gooboongooteto. Nguno ngu, noolengo bidodo gooboongoolo,
Kristus Yesusndo imakeyingo damoningga ngu sumangenonggo noolengo
elo sunggi yeyunowoku, ngu yowato.
7 Anutndo no ngu noyolo, mande gome kedaga, nga elo yootunoweloyi,
ngulo ko oni noyewolo. Enengo sumange ngu no nunolo, enengo yanggan-
goni nguya, no nunowoku, ngundo ngu, nga kongga ngano no yanggango
tenunoweloyimbolo.
8 No ngu komo Anutlo oni simoo bale gidalega ngu bidodo nowoon-
doyemo, no oowoone bodaga oolengo. Ene ngu sumangengga, ngu no
nunowoku ngu, ene no noyolo, oni sowe gidalegano mande gome keda,
ngu elo etuyeloweloyi noyewolo. Nga Mande Gome Kedaga nga ngu,
Kristuslo damoni gome oolengo etuyeloyingo nga, ngu bidodo ingoweloyi,
ngu ereremo kini.
9 Anutndo kuli oo bidodo yemukoyingo, ngu ingondudunningga, ngu
kulimi nalu bidodomo oongootoni, kombitelo oluwolo. Ene, ataga, ngano
ngu, ene mande keda gome nga onino ngano yootunowolo. Ngu mandega

ngu wesiyolo oni simoo bale bidodomo eweloyi, ngulo Anutndo no sunggi
nunowolo.
10 Kulimi ene oongooyingoku ngu, ene ataga ngano ngu, enengo oni
simoo baledo yootunoya eyilo yunowolo. Enengo oni ngundo, Anutlo
ingoyingo gome oowooyingga, ngu enengo tabango Engel onidodo, ko,
enengo koleteyingo onidodo Sambo endemo kundingiyi oolootenggoku,
ngundo nguya enengo ingoyingo kombiteyingo ngu tunoo etuyelowolo.
11 Kulimi oolengo, Anutndo oo tewelo ingolo gosiyoyingo ngu Kristus
Yesus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayingga, ngundo oo ngu yeni
tunootewolo.
12 Noole Kristus nowoondonayimo hamoo telo, goboolo oluwatoku, Kris-
tusndo oo tewoku, nguno ngu, noole mete Anutno nenengo oolouwelo,
ngulo ma sosolewato.
13 Ngulo ngu, no yeno eteno. Nondo yeno mande keda mesalan-
gongga, ngu yeno wesiyolo elo etuyelootenoku, ngulo no ya biyomimo,
noyetoyi ogingoyingo koolowooteno. Nga ogingoyingongga, nondo ye
hoolooweyeloweloyimbolo koolowootenoku, ngalo ingondudu biyomi yolo
kiyayi ma yewanggo. Kini, nga ogingoyingongga ngano ngu, ye
hoolooweyelootoni, ye Anutdodo goboolo oluwanggo.

Epesas Oni, Ngu Komo Kristusno Nowoondoyiningga, Ngu Gome Ingowanggo

14 Awando oo bidodo tetoni, ngulo no Awano boodoo oondookelo, yambo
mande teteno.
15 Ndatelo ngulo, Anutndo noole oni sowe bidodo Sambo endemo
oolootenggoku, ko melako nganoku, nguya ngu bidodo, enengombo yoyeni,
keda oluweloyi, ngu yunoote.
16 Nondo Anutno ngandilo yemboongeteno. O Anut, gengo dulidalige
ulungga oolengo Sambono ooloote. Ngunonggo, gengo Yuka Kundingiyi,
ngundo enengo nowoondoyemo, nguno hangelo oolelo, ngundo ene yoyeni,
yanggango oolengo yewanggo.
17 Ngulo, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ngu, Kristus
ene nowoondoyemo nguno ulo oluwa. Yengo nowoondoyi teyingo damon-
inggega, ngundo simoo bale bidodo yoyeni, yanggango dikawanggo. De
ulimbo mela nogo yanggango dowootoni, de yanggango dikateku, ngundilo
dikawanggo.
18 O Anut, gengo yanggangongge oni bidodo yuno. Nguno ngu, ene
Kristusno nowoondoyiningga, ngu gome ingowanggo. Enengo nowoon-
doyiningga ngu ulungga oolengo, pelu ndandayingo oolengo, ene awuno
oolengo, mela newendemo amuno oolengo nguya.
19 Yo, ge simoo bale yanggango yunootoni ngu, asa, ene mete Kristusno
nowoondoyiningga, ngu hamoo oolengo, gome ingowanggo. (Ene ngulo
nowoondoyiningga, ngundo noolengo ingoyingo bidodo dagate.) O Anut,
ene hoolooweyelootooga, ngunonggo ene Kristusno nowoondoyi yunoyin-
gongga, ngu gome oolengo ingowanggo. Gedo gengo damoninggega, ngu
nangge tetooga, ene nowoondoyemo uya, nguno olini.
20-21 O Anut, gengo yanggangongge ngundo noolengo nowoondonayimo,
ko ulungga teloloote. Gedo oo teteku ngu noolengo ingondudu ngu dagalo,
ngu ulungga oolengo. Ngulo noole ngu yanggangonggega, nguno ko teteto.
Ngulo noole gengo simoo bale ngu, gengo oowoongge bingamingge okoolo,
ko Kristus Yesuslo oowooyi nguya elo okoolo, yambo mande tewato. Yo,
hamoo, noole, ko kootusina osi sambanayimbo nguya, gengo oowoongge
okoololuwato. Ngu hamoo oolengo.

4

Noole Kristen Oni Noole Ngu Kristuslo Goweyi

1 No ngu, Oo Bidodo Sembuliga, ngulo koni ngu tetoowe, ngulo no ya
biyomimo ulo ootoolo, ngunonggo nondo ye eririyelootenoku ngu ngandilo.
Yengo damoniye ngu gome nenengo, Anutndo yeno sunggi enengomu yelo
ingooteku, ngundiya tunootenilo ingooteno.
2 Ye komo oni bidodo, nowoondoyemo ayibiyidodo oliyi. Ye komo
oni sungo soboyelolo sodedo ma sanggili tewelo. Ye komo dobooguliye
nowoondoyi teya, kowuliye ngu ye yunootenggoku, ngu koolowooya
hoolooweyeloyi.
3 Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoye yeni nowoondoyemo siyelo,
goboolo oolootenggo. Ngu damoningga ngu, uto ngundilo gosiyelootoni, ye
Kristuslo oni wata gulanangge tunootelo oolootenggo. Ngulo ngu, ye komo
ngu damoningga, ngu gome yanggango dowooya oliyi.
4-6 Goweyi ngu gulanangge; ko, Yuka Kundingiyi ngu gulanangge, ngulo
ngu, Anutndo ye negoyeloyingo ngu, yengo ingonduduno ene gome
dowoolo, ngunonggo ye oo gulanangge sobowoolo oluwanggo. Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngu gulanangge; nowoondoyemo hamoo teyingo
gulanangge, sono (kundingiyi) sonowooyingo gulanangge; Anut gulanangge
nguya, ngu noolengo bidodo Awanayi. Enendo nangge oni bidodo da-
gayelolo, awuno oolengo ooloote. Enendo nangge oni bidodo kewooloyemo
koye telo ooloote. Enendo nangge oni bidodo nowoondoye newendemo ulo,
nguno ooloote.
7 Ngulo ngu, Kristusndo kingo oo tuwoo noole sungo sungo yunooteku,
ngundo noole enengo koni, enengo simoo baleno ko teteto. Yo, Kristusndo
ngu oo kingo duwoo yunooteku, ngu noolengo yunowelo sunggi yewoku,
nguno yunoote.
8 Nondo oo etenoku, ngundilo nangge, Anutlo mande nakangoyingomo
oolooteku ngu ngandilo.
Ene ya biyomimonggo oni simoo bale ulungga oolengo yoyolo, awuno
oolewolo. Ene kingo oo duwoo ngu simoo bale yunootelo ewolo. *Sam 68:18*
9-10 (Nga mandega nga ngu, awano oolewoku, ngulo damoni ngu ndatelo?
Ene koletelo awuno ma ooleyingo kini. Kini, koletelo ene mela newendemo
amuno mela oolooteku, nguno ene uwolo. Ngu oningga, ngundo nangge,
ene koletelo mela newendemo ameno ulo, ko awuno nguya oolewolo. Ene
nguno ngu, oo bidodomo, enendo nangge oo yeni oolelo tunootewolo.)
11 Yo, Anut enengo simoo bale oo kingo duwoo, enengo ko teweloyim
yunooteku, ngu ngandilo: Oni gidalega ngu Aposel, ko ngu yunolo; oni
gidalega ngu Anutlo ingondudu eweloyi ko yunolo; oni gidalega, ngu
mande gome ngu elo etuyeloweloyi ko yunolo; oni gidalega ngu Kristen oni
soboyeloweloyi ko yunolo; oni gidalega ngu oo nakangolo etuyeloweloyi, ko
ngu yunowolo. Ko ngundilo sungo sungo yunootoni, telo oolootenggo.
12 Yo, Anutndo kingo oo duwoo ko teweloyim ngundilo, enengo simoo
bale, noole hoolooweyelolo yunooteku, nguno ngu, doboogulinayi bidodo
Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingongga nguya, ebe hooloowe
hooloowe tetooye, damoni gome tunootewa.
13 Yo, noole komo suwoo suwoo Anutndo oo kingo duwoo yunowoku,
ngulo koni teweloyim hahangelo koyi tewato. Nguno ngu, noole gob-
oolo ootoolo, nowoondonayi hamoo oolengo telo, ngunonggo Anut Nan-
goni, ngulo yanggangoni, ngu noole nowoondonayimo hamoo ingowato.
Ngundilo tewatoku ngu, noole Kristuslo damoni ngundilo tunootewato.

14 Ngundilo telo ngu, asa, noole simooye bobodi ngundilo ko ma oluwato.
Ebe ganagana oni biyomi, ngundo mete buniyo bobodi mande gula gu-
lano etuyelolo ganayelootoyi, ngulo ene nowoondoye bulibali ingootenggo.
Ngungga ngu, wendeyi dookelo, ngundo wanggo yolo yowoolalingooteku
ngundilo.
15 Kini, noole komo nowoondonayi hamoomonggo, oni sungombolo
nowoondoyi tewato. Noole hamoo mande, ngu nangge ewato. Ngundilo
telo ngu, noole komo Kristen simoo bale yanggango tunootelo, Kristusdodo
goboolo oluwato. Kristus ngu noolengo tabango oolengo.
16 Ngu Kristus noolengo tabangongga, ngundo ngu, noole yoyeni, noole
bidodo, kandenayi, kenayi, doongenayi, oo gowenaye ngu, mete ko logono
logono yelo sungo sungo ko tetenggo. Ngulo ngu, noole gowenaye, ngulo
gumi ngu, noole mete ebe hooloowe hooloowe telo, bidodo enedodo, gowe-
naye gulanangge gooboowato. Ngu damoninggano nguno, goweyi ulungga
telo, yanggangododo telo, nowoondoyi teweloyi damoni ngu tetenggo.

Kristen Oni Ngu Ene Komo Oole Kedamo Endeyoyi

17 Ngulo, nondo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu oowooyimo, yeno
mande yanggango ngandilo ewelo. Ye oni biyomi endeyootenggoku
sowengga, ngulo damoniyemo ko ma endeyowelo. Ene kingo oo nguno
ingonduduye bulibali yelo, nguno nangge oolootenggo.
18 Enengo ingoyingoye ngu oolelidodo oolootenggo. Ene ingoyingoye
gome nenengo kini, enengo nowoondoye ngu ukingoyingo. Ngundilo
ngulo, ene ingoyingo kedaga oni, Anutno nowoondoyemo hamoo tetoyi
yunootekungga, ngu eneno kini.
19 Ene damoni biyomi teweloyi ngulo oyumo ma yowanggo. Kini, ene
oololo, bosebalese damoni biyomi teweloyi, ko damoni biyomi oowooy-
ingga tewelo, ingondudu ulungga oolengo telo, hahangelo oolootenggo.
20 Ene ye ngu kuli Kristuslo damonimo nguno, ngundilo mande damon-
ingga ngu ma yowonggori.
21 Kini, nondo ngu ngandilo ingooteno. Ye ngu kuli, Kristuslo mandeni
ingowonggori. Ye ngu Yesuslo hamoo mandega ngu kuli yowonggo.
22 Ngu mande hamoongga etuyeloyingo, ngu ngandilo. Kulimi ngu, ye
nowoondoye kulimingga ngulo mande damonimo endeyolo oluwonggo.
Ngu nowoondoye kulimi damoni ngu ebe ganagana, ko oo kenomayin-
goweloyi, ngundo nowoondoye yombuliyoote. Ngundilo ngulo, yengo
nowoondoye kulimingga, ngulo damoni ngu komo oweya yokoyi!
23 Yengo ingonduduye damoningga ngu, ko, nowoondoye nguya
yowoolengoya, ye komo keda tunooteyi!
24 Ye komo oni keda tunooteya oliyi! Yo, hamoo, ngu oni kedaga ngundo
ngu, ene komo Anutlo damoni nangge keyoyi! Anutlo damoni ngu nenengo
kundingiyi oolengo, ngulo oni kedaga, ngulo damoni nguya gome nenengo
kundingiyi oolengo oluwa.
25 Ariya, ye komo ebe ganagana mande ngu yokoyi! Ye bidodo komo
hamoo mande ngu nangge, oni sungomo eyi! Ndatelo ngulo, noolengo
bidodo sungo sungo ngu, Kristuslo oni ngulo gumi.
26 Ene yengo nowoondoye sanggili teweloyi, ngulo ingondale teyi! Kinite-
toni ngu, ye sanggili tetenggoku nowoondoyega ngu, ngundilo oodoyi
oololo, sa nemimo ulo suwootetoni, ye mbumbuwa tewanggo. Ngulo ye
komo ingondale teyi!
27 Kinitetoni ngu, Setando ombulo, nowoondoyemo ulo tewooyelowa.

28 Yakaka oni ngu, ene yakaka ko ma tewelo. Ataga ngu, ene komo
kandeyibo ko gome ngu tetoyi, engge tunootetoni, ngunonggo ene oo yolo,
oni wenonootenggoku, ngu bayetelo, yunolo hoolooweyeloyi.
29 Ye mande biyomi gula manggoyemonggo ma tunootewelo. Kini, mande
gome metemi ngu nangge etoyiga tunooteni. Ngundo ngu, oni kiyayi
ngu yanggango yunowanggo. Ngunonggo ngu, oni yengo mande gome
ingootenggoku ngu, Anutlo sumangeni nguno oni yengo mande ngu ingolo,
yanggango yewanggo.
30 Ye Anutlo Yuka Kundingiyi ngulo newende kowuli ma inowelo. Ndatelo
ngulo, Anutndo yengo nowoondoyemo Yuka Kundingiyi yeyingo, ngu
enengo sunggi yelo, sunggi yewoku ngu, nalu sosowoomo enengombo ko
yoyowa.
31 Ye ngu komo nowoondoye biyomi yeweloyi damoni biyomingga, ngu
andangeya yokoyi. Sanggili, nowoondoye kowoo yeweloyi, nowoondoye
gookingo yeweloyi, longgesambi teweloyi, oni kootuyesina mande elo
yomooyunoweloyi mande biyomi damoni, ngu bidodo, ye komo andangeya
yokoyi.
32 Yo, hamoo, damoni ngundilo ngu yokoya, ye komo mande damoni ngu
ayibinonggo dobooguliye nowoondoyi teyi. Anutndo Kristus oowooyimo,
yengo mbumbuwaye andangeyunowoku, ngundilo nangge, yendo nguya
komo dobooguliye mbumbuwaye ngu andangeyunoyi.

5

Noole Komo Solu Himimo Endeyowato

1 Anutndo ngu ye, enengo simoongo, ngulo gome oolengo ingoote. Ngulo
ye Anut kilalongo oliyi. Yo, ye komo enengo mande damoni ngu keyoya,
ngu nangge teyi.
2 Kristusndo noolengo nowoondoyi telo, enengo kedaga, ngu yokolo,
ngundo noole hoolooweyelolo, Anutno woolo kundingiyi ndindingo gome
oolengo, ngu yewolo. Ngundilo ngulo, ye nguya yengo kedaga ngundo oni
sungo hoolooweyelowelo ko teyi.
3 Bosebalese, ko damoni biyomi, oo kenomayingolo doongeye ulu
teweloyi damoni biyomi ngu, ye kewooloyemo nguno bodaga ma
tunootewelo. Noole Anutlo oni simoo bale, ngundo damoni biyomi, ngulo
mande ma elo ingowelo.
4 Ye mande biyomi sugabododo, ko kingo mande ebe ganagana, kingo
koondoonge mande ebe ganagana ngu biyomi, ngundilo mande, ngu
metemi kini. Kini, ye Anutno ese mande ngu nangge tewanggo.
5 Yengombo ngu ingootenggo. Bosebalese tetenggoku damoni, ko,
damoni biyomi sugabododo, oo kenomayingoweloyi damoni ngu, oni
ngundilo damoni tetenggoku, ngu ene ebe ganagana anutga ngu owetenggo.
Ngundilo oni ngu, ene Kristus Anut elagalo, endega, enengo oni simoo bale
soboyelooteku, nguno ma uwanggo.
6 Ye damoni biyomi ngulo komo ingondale teyi! Kinitetoni ngu, ebe
ganagana onindo, ye yowoosoolo, oololo, mande damoni biyomi nguno
utoyi, ye ngu keyowanggo. Hamoo oolengo, ngundilo mande damoni
ngulo damoni Anutndo sanggili ulungga telo, oni ngundilo tetenggoku, ngu
ogingoyingo yunowa.
7 Ngulo ngu, ye enedodo goboolo ma endeyolo oluwelo.

8 Kulimi ngu ye ooleliko oodoyi, ene ataga ngu, Oo Bidodo Sembuli,
ngundo ye yoyolo, solu himimo yoyetoni oolootenggo. Ye komo ngu solu
himimo oni ngundilo endeyoya oliyi.
9 Solu himi, ngundo ngu mande, damoni gome metemi ngu bidodo,
damoni gome nenengomu, ko hamoo mande damoni ngu yeni tunootete.
10 Ye ngu komo ndatelo mande damoningga, Oo Bidodo Sembuli, ngundo
ngulo ingooteku, ngu yoweloyi, ngulo ko yanggango teyi.
11 Ye ngu, oni ooleli, ngulo mande damoni biyomi tetenggoku, nguya ma
siyelo goboolo oluwelo. Ngundilo mande damoni, ngundo engge gomemu
ma yeni tunootete. Kini, ye komo onindo, damoni biyomi tetenggoku, ngu
damoni biyomi eya, oni bidodo etuyeloyi.
12 Nondo mande damoniye kombitelo tetenggoku, ngulo damoni ma
yootunolo ewano. Kini, nondo ngulo mandeni elo ngu, asa, no oyu-
monelowa.
13 Ene solu himi yetoni ngu, asa, oo bidodo himimo tunootete.
14 Oo bidodo ngu tunoo oolooteku, ngu solu himi oo ngundilo. Ngulo ngu,
nga mandega nga ooloote.
Ge oni ataga ge weleteku, sodedonangge ge ootookoo! Ge melenonggo
ootookootoyi, Kristusndo ngu solu himi yeni, geno ombuwalo ewolo.
Ayisaya 26:19; 60:1
15 Ye komo yengo endeyoyingo, ngulo ingondale teya, ye endeyoyi. Ye
oni ingonduduye kini onindo endeyootenggoku, ngundilo ma endeyowelo.
Kini, ye ngu oni ingonduduyedodobo endeyootenggoku, ngundiya endey-
oyi.
16 Ene ataga nga ngu, nalu biyomi oolooteku nga. Ngundilo ngulo, ye
Kristen oni simoo bale, nga nalungga ngano ngu, ye ko oo gomengga, oni
sungomo tewelo teya ngu, asa, ye komo ngu sodedo teyi!
17 Ariya, ye wenonoyingo damoni ngu, ma tewelo. Kini, ye ngu komo
Anutndo oo ngulo ingooteku, ngu gome oolengo ingoya teyi!
18 Ye sono kowoo gome gome ma nelo kapengo yelo oluwelo. Kini,
ngu damoningga, ngundo ye yombuliyelooteku ngu. Ye komo Anutlo
Yuka Kundingiyi ngu yokootoyiga, ngundo yengo nowoondoyemo uya
soboyeloni.
19 Ye komo dobooguliyeboya mande eya ngu, Iserel onilo yambo, ko
yambo gidalega, Anut bingami elo okooweloyi ngu utoya, nguno yengo
nowoondoyemo ngu yanggango teyi. Suwoo suwoo ye komo Ulungga Oo
Bidodo Sembuli, ngulo yamboni ngu manggoye nowoondoye ngu nguya,
utoya oliyi.
20 Nalu bidodomo, ye komo Anut Awanayi ngu, ko noolengo, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngu oowooyimo oo bidodo eseteya,
bingami okooyi.

Oni Kamebale Teyingo Damoningga, Ngulo Mandeye

21 Ye komo Kristus newendemo ulo ootoolo, ngunonggo dobooguliye
nowoondoyemo nguya uya oliyi.
22 Ye bale galo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni keyootenggoku,
ngundilo nangge, ye komo kamesumooyembolo mandeye, ngu gome key-
oyi.
23 Ndatelo ngulo, simoo ngu baleyibolo sobosobo, tabango oni ngu,
Kristusndo, Kristen onilo tabango oolooteku, ngundilo. Kristen oni, ngu
Kristuslo goweyi. Kuli, Kristusndo ene uliyelolo ko yoyowolo.

24 Kristen oni ngu Kristuslo manggowo keyootenggo. Ngundilo nangge, ye
bale nguya, suwoo suwoo ye komo yengo kamesumooye, ngulo manggoye
keyoya, ngu nowoondoyemo oliyi.
25 Ye simoo galo, Kristusndo Kristen onilo nowoondoyi telo enengo kedaga
ngu yokootoni, ngundo oni hoolooweyelowolo. Ngundilo nangge, ye komo
balesumooye nowoondoye yunoyi.
26 Yo, Kristusndo, Kristen oni nowoondoye sonowoolo yowoolengootoni,
nguno ene oni gome metemi tunootewonggo. Ngu sono gemuyingongga
ngu, enengo mande keda mesalango. Ngu damoninggano nguno ngu,
enengo oni ngu, Kristusndo enengo soleyelolo, sunggi yewolo.
27 Ene enengo simoo bale ngu gome nenengo oolengo tunootetoyi, ngu
enengo oo sumangeyi, elo ingoote. Yo, enengo simoo bale ngu biyomi gula,
ko soolo oo biyomi gula, eneno ma tunootewelo, elo ingoote. Kini, ene
kundingiyi oodoyi, nguno goweyemo oo biyomi gula, ma olinilo ingoote.
28 Ngundilo nangge, ye simoo galo, yengo balesumooyembolo nowoon-
doyi yunoyi. Yendo yengo goweye nowoondoyi telo, ingootenggoku, ye
ngundiya balesumooye nowoondoye yunoyi. Yo, oni ene baleyibolo gome
ingooteku ngu, enengo goweyibolo ingooteku ngundilo.
29 Noole ingooteto. Oni gulado enengo goweyi ngulo mundiyi ma tete.
Kini, ene oowali gomemu inolo, ngu gome sobowoote. Kristusndo enengo
oni simoo bale soboyelooteku ngundilo.
30 Ndatelo ngulo, noole ngu Kristuslo kekandeyi, doongeyi, goweyimo
oolooteku nga.
31 Anutlo mandeno ete.
Ngulo ngu, simoo ngu eweyi nemi yoyokolo, ene baleyiboya ebe
dowoodowootelo, goboolo oolooteli. Ene ngu goweyali elaya kini.
Kini, ene goweyali gulanangge tunootetelo ewolo. *Yenesis 2:24*
32 Ngu mandega, ngulo damoni ngu sungo gula. Ene nondo ngu ngandilo
eteno. Ngu Kristusndo, enengo simoo baledodo goboolo oolootenggoku,
ngulo ete.
33 Ene ye sungo sungomo nguya, ye komo yengo balesumooyembolo
nowoondoyi yunoyi. Yengo goweyebolo ingootenggoku, ngundilo enengo
nguya nowoondoyi yunoyi. Bale, ye komo yengo kameyembolo oowooye
bingami eya okooyi!

6

Simooyembolo Mande Ko Awanamoyembolo Mandeye

1 Ye simooye galo, ye Ulungga Oo Bidodo Sembuliga, ngulo nowoon-
doyemo hamoo tetoningga, ngunonggo ye komo Awanamoyembolo mang-
goye ngu keyoyi. Ngu damoningga ngu nenengo.
2 Anutlo mandeno ete.
Ge komo gengo awanangge manggoye keyolo ewolo. *Eksodas 20:12*
Ngu mamana mandega ngu, ene koleteyingo, ngu ene sunggi mandenidodo.
3 Sunggi mandeni ngu ngandilo.
Ye Awanamoyembolo manggoye keyootoyi ngu, asa, ye gome ootoolo, ye
melako ngano nalu pelungga sugi oluwanggolo ewolo. *Dutoronomi 5:16*
4 Ye simooyembolo awa awaye, yengo simooyembolo nowoondoye yeyi
ma biyomi yelo sanggili tewelo. Kini, yendo ngu komo gome soboyeloya,
Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni ngu eya etuyeloyi.

Kingo Ko Onilo Mandeye, Ko Sobosobo Onilo Mandeye Nguya

5 Ye kingo ko oni galo, ye ngu komo yengo sobosobo onilo manggoye
ngu keyoya, ngu nowoondoyemo oliyi. Yengo sobosobo ngulo sosoleyi.
Kinitetoni ngu, ye nowoondoye ela elaya ko tewanggo. Ye ngu komo yengo
sobosobo oni ngulo manggoye ngu keyoya, Kristuslo mandeni keyooteng-
goku ngundilo.
6 Kinitetoni ngu, asa, ye kingo ene doongeyemo ko tetoyi, enendo
kenootoyiga, gome teni elo, kingo ko tewanggo. Ngundilo damoningga
ngu, nenengo kini. Kini, ye ngu Kristuslo ko oni teya ootooya, ngunonggo
Anutndo ingooteku, ngundiya ko teyi. Ndatelo ngulo, yengo nowoondoye,
ngu kuli Anut inowonggori.
7 Ye ngu komo yengo koye ngulo oni oni teya, nowoondoye gomemonggo
ko teyi. Ye onilo ko ma tetenggo. Kini, ye ngu Ulungga Oo Bidodo Sembuliga,
ngulo ko tetenggo.
8 Ye ingoyi. Anut doongeyimo, kingo ko oni, ko, oni enengombo enengo
soboyelooteku nguya, Anutndo oni ngu bidodo ko gome tewonggoku, ngulo
uliyi gome nenengo yunowa.
9 Ye ko onilo sobosobo oni galo, yendo nguya komo kingo ko oniya,
damoni gome nenengo, ngu nangge eneno teyi. Yendo ngu yengo ko oni
sosoleyingo ma yunowelo. Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli, Sambo
endemo oolootekungga, ngu yengo Ulungga, ko, kingo ko onilo Ulungga
nguya, ooloote. Hamoo oolengo, kingo oni, ko, oni enengombo, enengo
soboyelootenggoku nguya, Anutndo oni wata elayaga ngu damoni gu-
lananggemo soboyeloote.

Kristen Oni Ngu Me Oni Ngundilo

10 Ariya, nondo mande nga wenga yokowelo mande ngandilo eteno.
Ye ngu komo Oo Bidodo Sembuli, ngulo wembuyi yanggangonimo nguno
yanggango oolengo oliyi.
11 Ye ngu komo Anutlo me ebe uleweloyi, me idi sanggalo nenggulo oo ngu
yolo telo, ngunonggo ngu, ye yanggango yolo, Setanlo me ebeni oo biyomi
ebe ganagana, ngu utolo andangewanggo.
12 Ye ingoyi! Noole oniya ebe ma uleteto. Kini, noole ngu yuka biyomi
awuno oolootenggoku, ngulo tabango onidodo, ko, enengo koleteyingo oni
ululu nguya ebe uleteto. Ngundo, ooleli nalungga nga sobowootoyi, nguno
oolooteto.
13 Ngulo ngu, ye komo Anutndo me ebe uleweloyi oo yunowoku, me idi
sangga, ngu bidodo yoya dowooya oliyi. Ngundilo telo ngu, nalu biyomimo
ye mete yanggango dikalo, ebe ulewanggo. Me ebe ngu kinitetoni, nguno
nguya, ye yanggango dikalo oluwanggo.
14 Yo, ye ngu komo ngundiya dikayi. Yendo ngu hamoo mande ngu yoya,
ngu wanggayemo nguno utoo kimbona ngundilo gosiyoyi. Mande damoni
gome ngu yoya, Ayen nengguloyi ngundiya, nomoye doobengoyi.
15 Ye ngu komo Anutlo Mande Keda Gome ngu onino elo etuyelolo, nguno
nowoondoye goboolo gulanangge, oni simoo bale nguno yelo oluwanggo.
Ye ngu komo ngu damoningga, yowanggoku ngu, keyembolo keye goweyi
(Su) ngundilo yolo ukingowanggo.
16 Ye komo ngu damoningga ngu bidodo yomukolo, ngunonggo ngu
nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, yengo kondimu ngundilo. Ngu
kondimungga ngundo ngu, oni biyomi, Setanlo nasa, dedodo pisingootoni,
ombuteku, ngu bidodo utolo, andangelo wemoowanggo.
17 Anutndo ngu, ye kuli yoyoyingo ngu. Ngu ingonduduga ngu yengo
Ayen tomoku, ngundilo tabayemo yeya oliyi. Anutlo mandeni, ngu duge

ngundilo. Yuka Kundingiyimbo mandega yunooteku, ngu nangge gome dowooya, ko teyi!

18 Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, nguno ngu, ye komo Anutno yemboongeya oliyi. Oo bidodo teweloyi ngu, ye Anutno yemboongeyago oo ngu teyi. Suwoo suwoo, ye doongedoongoodoongooteya, sobowooya oliyi. Ye kengelo kingo ma oluwelo. Kini, suwoo suwoo, ye komo Anutlo oni simoo bale ngu hoolooweyelolo, Anutno yemboongeya oliyi.

19 Yendo ngu komo no hoolooweneloya, Anutno yemboongeyi. Nondo ngu, yendo ngandiya yemboongeyilo ingooteno. Anutndo enengo mandeni ngu no manggonemo yetoningga, nolo sosoleyingongga ngu yokoya, no enengo mande keda gome mesalango, kuli kombiteyingongga ngu yootunolo, elo etuyelowano.

20 No ngu Anutlo mande keda gome ngu elo etuyeloweloyi oni. Ngundilo ngulo, no ya biyomimo oolooteno. No ngu Anutlo mande keda gome nga eweloyi, ngulo ko oni. Ngulo ngu, ye Anutno no hoolooweneloya, ye komo yemboongeyi. Nguno ngu, nenengo sosoleyingonengga ngu kinitetoni, no Anutlo mande kedaga ngulo yanggango yelo, mande ngu simoo baleno elo yootunolo, etuyelowano.

Mande Gumi Gidalega Ngu Mande Wenga

21 Tikikasndo ngu nondo ko oo tetenoku, ngulo mandeni bidodo yeno emukowa. Tikikas ngu noolengo Kristen doboonayi oolengo. Ene ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo ko oni oolengo.

22 Nondo ene suleyootoowe, ene yeno oolouteku, ngulo damoni ngu ngandilo. Noole ndadilo oolootetoku, ngulo mande ngu gome nenengo oolengo, mande damoni, ngu ingowanggo. Nguno ngu, yengo nowoondoye yanggango teyinowanggo.

23 Anut Awanayi nguya, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Kristus Yesus nguya, ngundo ene mete Kristen doboogulinayi nowoondoye yoyeni, imakelo oluwanggo. Enendo ngu oni sungombolo nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu yunolo, ko, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunowa.

24 Oni bidodo, ngu noolengo Sembunayi Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristusno nowoondoyi ulungga teyingo damoningga, ngu suwoo suwoo teloodoyi ngu, asa, Anutndo ene bidodo sumange yunootoni, eneno sugi sugi oluwanggo. Ngu hamoo.

Pilipayi
Pilipayilo Mande Tabango

Ngu naluno, Pol ngu Rom endemo, nguno ya biyomimo ootoolo, ngunonggo nga so uyingga nga nakangowolo. Nga so uyingga nga ngu, Pilipayi oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyootoni oolouwolo.

So uyi ngalo mande gumgum ngandilo:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Pilipayi simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo ene nowoondoye goboolo gulanangge oolengo yewonggori. 1:3-11.

Ene oo telo nguno bibiteweloyi, ngulo mande ewolo. 1:12-26.

Nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale ngulo damoniye gome metemingga ngulo ewonggori. 1:27–2:18.

Polndo, ngu Timooti Epaporodayitus elaga, ko yunowelo ewolo. 2:19-30.

Noole Kristuslo mandeni, ngulo ooleni, nguno ebe dagadaga teweloyi, ko ngulo mandeni gome nenengo oolengo, ngulo ooleni, ngulo ewolo. 3:1–4:9.

Polndo ngu simoo baledo bobeye gooboolo simoo bale gidalega hoolooweyelootenggoku, ngulo esetelo, ngulo ewolo. 4:10-20.

Okeyi eyingo ngulo mandeni. 4:21-23.

1 Pol Timooti elaga, ngu Kristus Yesuslo ko oni. No Polndo nga so uyingga
nga nakangooteno. Noolendo Timootidodo ye Pilipayi oni yunootelo. Nga so
uyingga nga ngu, ye Anutlo simoo bale ko, Kristus Yesuslo, nguno Pilipayi,
endemo oolootenggoku, ngu ye bidodo. Ye yambo yalo sobosobo oni, ye
ko oni Kristen oni hoolooweyelolo ko tetenggoku, ngulo ye bidodo nguya
nakangooteno.
2 Nondo Anutno ngandilo yemboongeteno. Anut noolengo awanayi,
nguya noolengo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus,
ngundo ngu ene mete ye sumange yunolo, yengo nowoondoye ngu yeni
imakeyingo, ayibidodo yunootoni oluwanggolo yemboongewolo.

Polndo Anutno Esetewolo

3 No yengo ingootenoku naluno ngu, no nenengo Anutno esetelo
oolooteno.
4 No yengo Anutno yemboongetenoku naluno ngu, no suwoo suwoo oni
oni sanganimonggo telolooteno.
5 No nenengo Anutno esetetoowe, ndawugalo ngulo, yendo oo oowooy-
ingga hoolooweneloowonggoku, ye Yesus Kristuslo mande keda mesalango,
kongga wesiyolo etenggoku ngu, ye ngu nododo ko goboolo teteto. Yo,
ye koletelo, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu naluno, ngu
oodooye, yade ombulo, ataga nga nalungga, ngano nguya, ko ngu teteto.
6 Nondo ngu kuli ngandilo hamoo ingowono. Anutndo yeno hamoo
kongga ngu damoni yelo tewokungga, ngundo ye yoyeni, oni gome
tunootetenggo. Ene nga kongga, nga yeno yanggango telo, yade yade oololo,
Yesus Kristus ko ombuweloyi nalunimo, ngu wenga kinitewa.
7 Yo, ngu mete nondo ngu yengo bidodo ngandilo ingondudu ulungga
telo, ndawugalo ngulo, no yengo gome ingooteno. Ngu ngandilo: No
ya biyomimo oluwonokuno ngu, ko no mande wilikoweloyi, musiyomo
oluwonokuno ngu, ngu naluno no mete enendo noya, mande sanggaweloyi

etoyi, nondo gumgum elo, Yesuslo mande keda mesalango nguya, eneno wesiyolo ewonoku ngu, yendo nguya hooloowenelolo Anutno yemboongetoyi, ene no yanggango nunoni, elo hooloowenelowolo. Ye bidodo nododo, ko goboolo tewonggoku, Anutndo sumangenimonggo, no sunggi yenunootoni ko teteno.
8 No Anut doongeyimo hamoo oolengo yeno eteno. Yesus Kristusno nowoondoyi teyingongga, ngundo yokutunelootoni, no ye bidodo yeyowelo nowoondone hahangelo oluwono. No ye bidodobolo gome ingooteno, Kristus Yesusndo, yengo ingooteku ngundilo.

9 Nondo ngu suwoo suwoo Anutno yeya ngandilo yemboongewono. Yengo Anut, ko oni simoo bale gidalega nowoondoyi yunoweloyiga, ngu komo oololo ulungga tewa. Nguno ngu, Anutndo enengo damoni gomemu ngu yeno tunoo oolengo, yeni tunootewa. Nondo Anutno yemboongetoowe, ngu ene, yengo ingonduduye ngu tetoni, oo nenengo wilikoweloyi damoningga ngu yeni yade yade oololo, ulungga tewa.
10 Nguno ngu, ye oo damoni ngu bidodo wilikolo, ingolo gome ewanggo. Ngundilo telo, ye oni gome nenengo oolengo oodoyi, ngulo ngu oni gidalegado yeno oo biyomi gula ngu ma kenowanggo. Nondo Anutno yemboongetoowe, ngu yengo damoniye metemingga, ngu ataga, ko kootusina, ngu yeni oololo, Kristus ko ombuweloyi nalunggano nguno ngu kinitemukowa.
11 Ngundilo tetoyi, Anut ko Yesus Kristuslo damoni gome nenengongga ngu yeno yeni tunooteteku, ngundo yengo damoniye gomengga, ngundo Anutlo damoni gome oolengo teteku, ngu yeno oo gaboyi ngundilo tewa. Ngundilo tetoni ngu, asa, oni gidalega, yengo damoniye gomengga ngu kenolo, ngulo ngu, ene Anut oowooyi bingami elo, okoololuwanggo.

Pol, Ngu Ya Biyomimo Ootoolo, Ngunonggo Mande Gome Kedaga, Nga Yanggango Inowolo

12 Ye Kristen oni dobooguline, ye ingoyi! Nondo ngu ye gome oolengo, watayi teyilo ingooteno. No gowenemo oo biyomi tunooteteku, ngundo Yesuslo mande kedaga, ngulo ooleni ngu gosiyowo, bine? Kini, ngu oo ngu yeni simoo bale oowooyingga, ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu yeni ulungga tete.
13 Oo biyomingga nono tunootewokungga, ngulo ngu, me oni bidodo mela sobosobo oni koleteyingo, ngulo ya sobowootenggoku ngu, ene nolo ingootoyi, ko, oni sungo gidalega nguya, eneyo ingootenggo. No ngu Kristus oowooyimbolo ya biyomimo oolooteno.
14 Dobooguline, namoko ngu bidodo, ngundo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene ingootenggo. No ya biyomimo oolootenokungga, ndawugalo ngulo, no Yesus Kristusno, nowoondone hamoo teteno. Ngulo enengo nowoondoye nguno ngu yanggango yootenggo. Ene sosoleyingo ngu yokolo, ene yanggango dikalo, ene Anutlo mande, ngu yootunolo etenggo.

15 Hamoo, oni gidalegado, ngu Anutlo mande wesiyootenggoku, nguno ene nowoondoye boguboguwoolo, ngunonggo ene no oowoone yombulinelowelo telo, nolo kone wongooyi uwelo. Ene oni gidalegado ngu, ene nowoondoye ingonduduye gome metemimonggo, Anutlo mande elo, Kristuslo oowooyi bingami okoowelo tetenggo.
16 Oni gumingga ngando ene nolo gome ingolo, ene watayi: No ngano ya biyomimo oolootenoku nga, ngundilo telo ngulo ngu, no simoo bale tunoo oolengo etuyelowelo, nga Yesuslo mandega nga, ngu hamoo nangge.

17 Ene oni nondo kuli yeya ewonoku, ngu enengo oowooyi bingamiye
nangge, yeyi tunooteweloyimbolo ko telo, ngunonggo ene Kristuslo man-
deni ngu elo, ko tetenggo. Enengo nowoondoyemo ingoyingo gome metemi
gula kini. Kini, ngundilo oni, ngundo no ya biyomimo oluwonokuno,
ngu oni, ngundo nono kowuli oowooyingga, sanganimo yelo, soweyolo,
nunootenggo.
18 Ngundilo oo ngu biyomi. Ene Anutlo mandeni keda gome, ngu nowoon-
doyemo, ingoyingoyemo, gome kini, ngulo tetenggo, ngundi, nowoondoye
ingonduduye gome metemimonggo, ko tetoyi ngu, nguno ngu, nondo oo ngu
ulungga ma ingooteno. Kini, nondo tewelo ingootoowe, Kristuslo mandeni
wesiyolo eweloyi, ngundilo ingooteno. Ngu metemi nangge. Nguno ngu, no
oni oni teloluwano.

No Keda Ootoolo Ngu, Asa, No Kristusdodo Goboolo Oolootelo

19 Yo, no suwoo suwoo ngundilo oni oni teloluwanoku, ndatelo ngulo, no
kuli ingooteno. Yendo suwoo suwoo no hooloowenelolo yemboongetoyi,
ko Yesus Kristuslo Yukani, ngundo ngu, no hooloowenelolo yanggango
nunoote. Ngulo, no kuli ingooteno. Nondo wilikoweloyi musiyomo
oluwanokuno ngu, Anutndo no yanggango nunowaku, ngulo nondo enengo
mandeni gomengga, elo wesiyoweloyiga, ngulo ma sosolewano.
20 Ngulo no nowoondone gowene, ngu bidodo yanggango yeteku, ngu
enengo konimo soleweloyi, ma teteno. Nguno no oyumo bodaga ma
yowano. Kini, nguno no Yesuslo mandeni keda mesalangongga, ngu yang-
gango yootunolo ewano. Mande damoni suwoo suwoo tewonoku, ngundilo
nangge, ataga nguya, ngu nangge tewelo ingooteno. Ngu ngandilo: No keda
ootoolo bine, ngundi, enendo nudoyi kumootoowe ngu, gowenembo ngano,
ngu Kristuslo oowooyi bingami, ngu hamoo oolengo endesina tunoo oluwa.
21 Yo, nolo ingoyingonemo, ngundilo ingooteno. Ene no keda oluwanoku
ngu, nondo Kristuslo koni teloluwano. Ene no nudoyi, kumoolo ngu, asa,
ngu mete, ngulo no Kristusdodo goboolo oluwalo.
22 Ngu hamoo, nondo kumoolo ngu Kristusdodo ootoolo ngu, ngu gome
oolengo. Ene no melako ngano keda oluwanokuno ngu, ngu nondo Anutlo
koni tetenokungga ngu, ngu gome enggewa. Nguno ngu, no keda oluwano,
ngundi kumooweloyi, bine? No watayi kini.
23 Ngulo ngu, no ingondudu elaya ooloote. Ene no hamoo oolengo
Kristusno oololo, nguya goboolo oluweloyi, ngulo gome ingooteno.
24 Ene no melako ngano ootoolo ngu, nguno ngu, no mete ye
hoolooweyelowanoku, ariya, ngu gome oolengo.
25 Ngulo ngu, oo ngu, no kuli hamoo oolengo gome ingooteno. Nondo
yeya melako, ngano oluwanokuno, nguno ye hoolooweyelootoowe, yengo
nowoondoyemo hamoongga ngu mete yanggango tewanggo. Ngundilo
nangge, yengo nowoondoyi teyingomu, ngu yanggango tewanggoku, nguno
ngu, ye oni oni tewanggo.
26 Ngulo no yeno oololo, ko tunootetoowe ngu, ye oni oni ulungga oolengo
telo, Kristus Yesus, oowooyi bingami ulungga oolengo elo okoowanggo.

Pilipayi Oni Ngu, Ene Poldodo Anutlo Ko Goboolo Tewonggori

27-28 No oololo, ye yeyowano bine, ngundi kini, bine? Ngundi no yowoko
ootoolo, yengo mande damoniye, ngu nangge, ingowano bine? Ngu oo ngu,
no watayi kini. Ene oo ulungga ngandilo: yengo endeyoyingo nguno ngu,
ye komo gome endeyoya, ngunonggo, ye oni simoo bale gidalega etuyelolo,
ye Kristuslo mandeni keda mesalangongga, ngu keyoyi. Ye oo ngundilo
tetoyi ngu, asa, nguno ngu, no ngandilo ingowano. Ye bidodo Kristuslo

Mandeni Keda Mesalango wesiyoweloyi, ko goboolo tetenggolo ewolo. Ye komo nowoondoye gulanangge goboolo yetoyi, oni gidalega, ngundo Anutlo mandeni yombuliyowelo tetoyi ngu, asa, ngulo, ye bidodo yanggango dikayi. Ye yanggango dikalo, ebe hooloowe hooloowe teya, Yesuslo mande keda mesalango ngu wesiyoya eya, ngulo ma sosolewelo elo ingooteno. Ene ye ma sosoletoyi ngu, yengo me oni ngu, ene ngandilo etuyelowanggo. Anutndo enengo oni simoo bale kawararayelolo soboyelootoni, ngulo ene gome metemi oolootenggo. Ene noole, ngu Anutndo ogingoyingo ulungga yunowa.

29 Anutndo ngu ye mande damoni gome metemi ngu ye yunootoni, ngundo ye yoyeni, Kristuslo koni, ngu tewanggo. Ene ngu Kristusno nowoondoyemo hamoo teweloyi damoningga, ngulo nangge kini, ye nguya ngulo ogingoyingo koolowooweloyi damoningga, ngu ene oowooyimo nguya yowanggo.

30 Kuli no Pilipayino oluwonokuno, ngu nolo me onindo no nulewelo tetoyi, ye kenowonggoku ngu, ko ataga Rom endemo, ngano nguya ye ingootoyi, no Kristus oowooyimo, no ogingoyingo ulungga, ko kowuli ulungga koolowoolo oolooteno. Ngundilo nangge, ye nguya enengo oowooyimbolo ye ogingoyingo koolowootenggo.

2

Noole Komo Imakeya Ayibinonggo Ootooya, Ngunonggo Ngu Dobooguli-naye Nowoondoyi Yewato

1 Ariya, no yeno mande gula nguya yeno wesiyolo etoowe, nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu sanganimo yanggango dikayi. Ngu ngandilo. Yengo nowoondoye, ngu Kristusno yanggango yootenggo, bine? Ye bine Kristusno nowoondoyiningga, ngulo ye nowoondoye imakelo oolootenggo, bine? Ye bine Yukalo kedaga ngu nowoondoyemo oodoni, ngulo ye Kristusdodo goboolo ko tetenggo, bine? Ye bine yengo nowoondoye, ngu onilo nowoondoyi telo, nowoondoye oni yunootenggo bine? Ye oo ngundilo tetoyi ngu, asa, no yengo oni oni teteno.

2 Ene ye komo nolo oni oni tetoyiga ulungga tunooteni, ngu ngandilo. Ye komo ingonduduye goboolo teya, nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu dobooguliyeboya nangge, nowoondoyi teweloyi, ngu oni bidodo yunoya, nowoondoye goboolo oni gidalega yunoyi.

3 Ye ngu yengombolo nangge ma ingolo, ngunonggo yengo oowooye bingami nangge okoowelo. Kini, ye komo oni gidalegado damoni gome ngundo yengo damoningga ngu dagate.

4 Yendo ngu yengo oo ngu nangge, ma sobowoolo koyi tewelo kini. Ye komo oni sungombolo oo nguya, gome sobowooya, ene oo sitowilo wenonootoyiga ngu, asa, ye komo ngu hoolooweloyi.

Kristusndo Ngu Enengombo Imakeyingo Oodoni, Ngulo Anutndo Bingami Elo Okoowolo

5 Ye ngu komo Kristus Yesusndo ingonduduga teyingo, ngundilo ingondudu teyi. Ene ingondudu ngandilo tewolo.

6 Yesus, ngu Anut oolengo. Enengo yanggangoni ngu Anutlo yanggangoni ngundilo. Ene hamoo oolengo, ene Anut eweyi ngundilo, ene ingoyingomu ngu, ene Anut eweyi ngu newendemo oluwelo ingowolo.

7 Enesu nangge ingondudunimo mande gosiyolo, ngulo ene oo bidodo sobowooweloyi damoningga Anutndo telo Sambono oolooteku, ngu yokolo,

ene melako ngano ombulo, oni kilalongo ko oni ngundilo tunootelo, oni
simoo bale hoolooweyeloweloyimbolo ombuwolo.
8 Onindo kenoyingomu, ngu oni oolengo ngundilo tewolo. Ene ngu oni,
nowoondoyemo owoolongo ootoolo, ngunonggo ngu ene Anutlo mang-
gowo, ngulo mandeni, ngu nangge, suwoo suwoo ngu keyolo, ko tewolo. Yo,
ene oo ngundilo telo, ngulo ene meyelo, de mombimo oyumo koolowoolo
mete kumoowolo.
9 Ngu damoni tewoku, ngunonggo Anutndo Yesus oowooyi ngu okoolo
awuno oolengo yewolo. Nguno ngu, Anutndo oowooyi gula inowoku, ngu
oni oowooyi bidodo dagalo, oowooyi ulungga oolengo inowolo.
10 Yo, Anutndo ngu Yesus yeni sobosobo koleteyingo yewoku, ngulo ene
Sambo endemo oni, melako oni, oni kuli kumooyingo, enengo musiyomo
oolootenggoku, ngu nguya sobowoote. Ngu oo bidodo, Yesus oowooyi
bingami elo, ene keyi damonimo bodo oondookelo suwoo suwoo oowooyi
okoololuwanggo.
11 Yo, Anutndo Yesus oowooyi yeni ulungga tunootetoni, ngulo suwoo
suwoo, oni simoo bale bidodomo, oowooyi okoolo ngu, ene oowooyi damoni
yootunolo ewanggo. Yesus Kristus, ngundo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
elo ewanggo. Ene Yesus oowooyi elo okoolo ngu, ene eweyi Anut oowooyi
nguya okoowanggo.

Noole Ngu Solu Himi Ngundilo, Oni Kewooloyemo Oluwato

12 Ariya, ye Kristen dobooguline oolengo, Anutndo ye kuli ko yoyowoku
ngu, ngundilo ngulo, no kuli yeno oluwonokuno, ngu nalu nguno, ye
suwoo suwoo, Yesus Kristus manggowo keyowonggoku, ngundilo nangge,
no ataga, yowoko oolootenoku, ngano nguya, ye komo, ngu damoningga
ngu suwoo suwoo ngundiya teyaliyi. Ngulo ngu, ye komo ingootenggo.
Yengombo nangge yanggango ma telo, ye mete Anutlo, ko ngu telo, enengo
damoni keyoweloyi, ngu ereremo kini. Ene Anutndo yeno yanggango
yunooteku ngu, asa, ye mete enengo koni gome telo, yade yade oololo, Yesus
yeno ko ombuweloyi naluno, ngu temukowa.
13 Noole ingooteto. Anutndo ye kewooloyemo nguya ko teteku ngu, enen-
gombo ye yanggango yunolo, enengo mandeni keyoyi, elo yokutuyelowolo.
Yokutuyelootoni, ye nguno ngu, Anut enengombo ingooteku, ngundilo ko
tetenggo.
14 Oo bidodo yendo tetenggoku ngu, ye komo yengo ebe, sanggiliyega,
longge sambi damoningga, ngu bidodo yokoya, ye ko nangge teyi.
15-16 Ye ngu komo ngundiya teya ngu, ngulo ngu, ye mete gome nenengo
ootoolo, yeno biyomi gula ma oodoni, nguno ngu, ye Anutlo simoongo
telo oluwanggo. Nguno ngu, yeno oo biyomi gula nguya kini. Ene oni
ye kewooloyemo, ngunonggo mande damoni biyomi telo, endeyootenggo.
Ene yengo endeyoyingo damoniye ngu nenengo nangge keyootenggo. Ye
ngu Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu yolo, gome dowootoyi, ndindi
tetoningga ngu, ye mela ngalo oni simoo bale, ngu kewooloyemo ngano
oolootenggoku ngu, ye solu himi oolengo suwoo ooleliko oolooteku, ngu
ngundilo. Ngulo ngu, Yesus Kristus ko ombuweloyi, naluno ngu, no yengo
oni oni tewano. No nguno ingowanoku: No kingo ko telo, yanggangone
kingo ma yombuliyowono. Kini, ye Kristuslo mande damoni gome, nguno
endeyootoyi, ngu engge gome tunootetelo ingowano.
17 Ene ataga, nondo oo ingootenoku ye nguya ingoyi. Yengo nowoon-
doyemo hamoo teyingongga ngu, yengo woolo Anutno yetenggoku
ngundilo. Anutndo enengo woolo yeyingo oni, ngulo woolo yeweloyi tetoyi,

ngulo ene oni oni telo, ngundilo nangge, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo nguya, kenolo, oni oni tewolo. Kuli, Anutlo woolo yeyingo oni, ngundo woolo yeweloyi elaya ngu Anutno yewonggori. Gula ngu woolo yeweloyi, ko gula ngu Wayinmbo woolo yeweloyi. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu woolo yeweloyi ngundilo. Rom me oni, ngundo no nuleyi kumootoowe ngu, asa, no dalone ngundo Anutno Wayin woolo yeweloyi, ngundilo tewa. Ngundilo tetoni ngulo, no mete oni oni tewano. Ngungga ngu ngandilo: no ngu yeya Anutno woolo, ngundilo inolo, ngulo noole oni oni teteto.
18 Ngulo ngu, ye ngu nododo goboolo oni oni tewato.

Timootilo Mandeni

19 Ene, Oo Bidodo Sembuli, Yesus ngundo etoni ngu, asa, nalu bodaga nangge yokolo, no Timooti suleyootoowe, yeno oololo, nalu bodaga yeno oodego, ko ngano ombuwa. Ene ko ombulo, ngundo yengo mandeye, ngu nono etoni ingowano. Nguno ngu, nolo nowoondone ngu yengo oni oni ulungga oolengo tewano.
20 Nolo oni gula, Timooti ngundilo kini, ene ngu noya nowoondonali gulanangge. Enengo newende ngu, ye hoolooweyelowelo gome oolengo ingondudu tete.
21 No oo ngundilo yeno etenoku, ndawugalo, no oo ngu watayi ngulo: Oni sungo gidalega ngu, enengo oo ngu sobowoowelo nangge ingootenggo. Ene Yesus Kristus, ngulo koni ngu sobowoolo teweloyi, ngulo gome ma ingootenggo. No ngundilo elo ingowono.
22 Ene yendo Timootilo, ngu ingootenggoku ngu, ene oni gome oolengo. Enendo ngu no hooloowenelolo, mande keda gome, ngalo koyi tetelo, simooyembo awa awaye kono hoolooweyelootenggoku, ngundilo.
23 Nono oo bidodo tunootewaku ngu, ingomukolo ngu, ngu naluno, no ene suleyootoowe, ene yeno, nguno sodedo oolouwa.
24 Nondo ngu hamoo oolengo ingooteno. Oo Bidodo Sembuli, ngundo oole yomosiyootoni ngu, asa, no nguya, nalu bodaga, yeno nguno oolouwanolo ngundilo ingooteno.

Ipaporodayitaslo Mandeni

25 Nondo ngu, no komo Ipaporodayitas, suleyootoowe, yeno nguno oolounilo ingooteno. Ene ngu noolengo doboonayi, ene ngu noya ko gob-oolo telo, nguno ene no hooloowenelolo, Kristuslo Mande Keda Mesalango, nguya wesiyolo ewolo. Kuli yendo, yengo ko oni suleyootoyi, nono ombu-wolo. Enendo ngu no hooloowenelolo oodoni, asa, no ene suleyootoowe, yeno ko oolouwa.
26 Enengo newende ngu, ye yeyoweloyimbolo hahangelo, elo ooloote. Ndatelo ngulo, yendo ene sayidodo, elo ingootenggoku, mandega ngu ingolo, ngulo ene newende kowuli, ingolo, ooloote.
27 Hamoo, kuli ngu ene sayi telo, kumoowelo tewolo. Ene Anutndo enengo nowoondoyi telo, Ipaporodayitas, yeni, ene mete tewolo. Yo, Anutndo, enengo nowoondoyi teyinolo, no nguya, tenunoote. Anutndo ene yeni mete tewoku, ngu nangge no nguya, kowuli gulado no wilinelowalo ma ingooteno.
28 Ngundilo ngulo, no ene suleyootoowe, yeno nguno oolounilo ha-hangeteno. Nguno ngu, ye ene ko kenolo, nowoondoye oni oni tetoyi, nguno ngu, nolo kowuline, ngu bodaga imakelo uwa.

29 Ngulo ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngu oowooyimo, ye ene yoweloyimbolo
nowoondoye oni oni teyi. Ye ngu komo oni oowooyingga ngundilo, ngulo
oowooye bingamiye eya okooyi.
30 Ipaporodayitas ngundo Kristus Yesuslo konimo ngano kumoowelo
tewolo. Enendo ngu keda oluweloyiga ngulo ingondudu ulungga ma
tewolo. Kini, ene ngu, ko nga yendo ma teweloyi, ngulo ene ngu telo, no
hooloowenelolo ngu tewolo.

3

Oni Ene Kristusno Newendemo Hamoo Tewaku Ngu, Ene Oni Gome Nenengo Oolengo

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega nga wenga yokowelo ngandilo
eteno. Ye ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngulo simoongo, ngulo ngu, ye oni
oni teyi. Nondo nga mande oni etuyeloyingombolo, mande ebe ganagana
etenggoku, ngulo nondo yengo ko nakangowelo, nowoondone kowuli ma
ingooteno. Ndatelo ngulo, nga mandega nga, ngu ye hoolooweyelootoni,
enengo mande biyomi etenggoku, yendo ngu kootusina yunowanggo.
2 Ye oo ngulo ingondale teyi! Ngu ngandilo: Etuyeloyingo oni ebe
ganagana, ngundo ganayelolo etenggo. Ye oni, yengo goweye doongoolo
yomosiyowaku ngu, Anut doongeyimo, ngu damoni nenengo, elo ngundilo
etenggo. Ngu oni ngundilo etenggoku, ngundo ye ganayelolo, ko biyomi
tetoyi, ngulo ye ingondale teyi! Ngu oni, ngu se goki biyomimbo, ye
yokitenggoku ngundilo. Ndatelo ngulo, enendo mande etenggoku, ngu
ebe ganagana mande nangge. Ngundo ye Kristusno nowoondoyemo
hamoo teyingo, oni simoo bale ingootenggoku, ngu yoyeni hamoo mande
yokolo, enengo mande ebe ganagana, ngu nangge, keyowanggo. Ngulo ene
ngundilo ingowelo.
3 Yuda onindo goweyi doongoolo yomoosiyoweloyi sunggiga, ngundo
ene oni simoo bale etuyelolo, ene Anutlomu. Ene ye enendo mande ebe
ganagana etenggoku, ngu ingootoyi, nowoondoyemo hamoo ma tewelo!
Ngu oni, ene goweye doongootoyi ngu, nguno ngu Anutndo oni nenengolo
ma ewa. Kini, noole komo Anutlo nowoondonayi hamoo teyingo oni.
Noole ko oo tetetoku, ngunonggo Anutndo noole oni nenengolo ma ete.
Kini, goweye doongooweloyi sunggi hamoo ngu ngandilo: Noolendo Anutlo
Yukanimo, ngu yambo mande telo, Kristus Yesuslo, oowooyi bingami
nangge elo okooteto.
4 No nguya, no mete damoni oowooyingga telo, ye etuyelowanoku, ngulo
oni simoo baledo, kenolo, etenggo. Nga oningga nga ngu, ene oni nenengo
nangge, elo ingootenggo. Yo, hamoo, no oo gome oowooyinggado, no
hooloowenelowelo moole.
5 Ngu ngandilo: nolo nalune, kandegula gidembolo kabusagomo ngu,
Yudalo tabango oninggado, no gowene doongoolo yomosiyowolo. No
osisambaye, Iserel, ngulo nangoni, Beniyaminlo sowe. No ngu Hiburu
mande eteno. No ulungga teyingo naluno, no ngu Parisi oni, ngulo mamana
mande, ngu hamoo gome keyoyingo oni, tunootewono.
6 Kuli, no Kristen oni yombuliyeloweloyi koyi, ngu yanggango tewono.
Ene oni sungombo nono mamana mande, nondo keyootenoku, ngulo no
wilikonelowonggoku, ngu ene biyomi gula, nono ma kenowonggori.
7 Kuli, nondo oo ngu ngundilo elo ingowonoku ngu, ene nolo in-
gondudune, ngu Anut doongeyimo, ngu nenengo kini. Ngundilo ngulo,
ataga, nondo ingondudune kulimi inowonokungga, ngu kootuyinolo, ko

Kristuslo ingoyingo yooteno. Ngundilo ngulo, oo ngu bidodomo yowonoku ngu, kingo oo ngundilo tete.
8 Ngu hamoo, oo bidodo no kuli, ngundo no hooloowenelowalo ingowonoku, ngu ataga, no mete yokowano. Hamoo oolengo, no oo ngu tewonoku, ngulo no hamoo ingooteno. Kristus Yesus, ngundo nolo, Oo Bidodo Sembuli Sembune, ingowono. Ngundo oo bidodo dagate. Ngunonggo ngu, oo ngu tewonoku ngu, kuli yokowono. Ooku kandangetoowe, ngu kingo oo ngundilo temukootoni, ngulo ngu, Kristuslo damoni yanggango dowoowelo ngulo nangge ingondudu teteno.
9 Ngundilo ingowelo, ingondudu telo, no eneya sugi sugi oolootelo. Nondo mamana mande, ngano oni gome nenengo oolengo ootoolo, ngulo mande damoni ngu gome keyolo, oluweloyi nguya kini. Kini, no Kristusno nowoondonemo hamoo tetoni ngu, Anutndo ngu nowoondonemo hamoo teyingongga, nguno ngu, oni gome nenengo oolengolo ewa.
10 No ngu Kristuslo hamoo oolengo ingoweloyi ingootenoku, ngulo no enengo damoni, no mete watayi, ingowelo teteno. No ingowono, Kristus melenonggo, ko, keda ootookooweloyi nalu, nguno enengo yanggangoni yowoku ngu, nondo oo ngundilo, ngu yowelo ingooteno. No ataga, Kristusdodo ko goboolo telo, ngulo enendo noolengo ogingoyingo, koolowoowoku, no nguya, ngundilo koolowoowelo ingooteno. Yo, onindo nowoondone hamoo teyingo, ngulo nuleyi kumooweloyingga ngu, no ngulo, nguya meyeteno.
11 Yo, nondo kumoowanoku, naluno ngu, nondo ngundilo ingooteno. Anutndo ene mete noyeni, ko keda tewanolo ingooteno.

Polndo Yanggango Oolengo Kendutelo Oolouwolo

12 Nondo ngandilo ma ingowono. Nondo ngu kuli Kristuslo mande damoni, ngu bidodo yowonolo ingolo, no komo mete bidodo tetenolo ingootenoku, ngu kini. Kini, no suwoo suwoo Kristuslo mandeni damoni nenengongga, nondo ngu yowelo, ngulo no tewootewoongooteno. Ngundilo ngulo, Kristus Yesus, enengombo no kuli sunggi yenunowoku, ngulo no ngundilo ingooteno. Kristusndo, nono oo tetoni tunooteweloyiku ngu, kootusina, bidodo nono tetoni tunootewalo ingooteno.
13 Ye Kristen konebane, nondo ngu enengo mande damoningga, ngu kuli yomukowonolo ma ingooteno. Ene, no oo gulananggembolo ingooteno. No oo koleteyingo yowonoku, ngu bidodobo, kuli kapengoyelo, no oo kootusina, Kristusndo oo nunoweloyi, ngulo koyi yanggango teteno.
14 Anutndo no Kristus Yesuslo, elo negonelowoku ngu, enengo damoni, gome nenengongga ngu, no tewoongolo keyolo, nguno ngu, no ko yanggango telo, enengo damoni, ngu nangge, keyolo, yade yade oololo, Anut enengombo noyolo, Sambo endemo oolelo, enengomboya oluwalo.
15 Noole Kristen oni simoo bale, onendo Anutlo damoni nenengo teweloyi, ngu gome watayi ngu, noole ngu damoningga, ngu nangge, keyolo oluwato. Ene ye ingondudu sungo gula moole tetoni ngu, Anutndo ngu yowoolengootoni, ye gome kenolo, tunoo ingowanggo.
16 Ene noole mande ataga, yootetokungga nga, ngu komo gome dowoolo keyolo, yade yade oololo, noolengo damoninaye, ngu nenengo oolengo tunootetoni, nguno ngu kinitewa.
17 Ye Kristen konebane, ye bidodo, ngu komo nolo mande damonine, nga kenoya, ngundiya nangge teya keyoyi! Ye, Pilipayi Kristen oni simoo bale gidalega, ngundo Kristuslo damoni, ngu gome keyootoyi ngu kenoya, ko nondo damonine tetoowe, yeno tunootewoku, ngu naluno, no yeya

oluwonokuno, ye komo noolengo damoninayi, ngu gome kenoya, ngu
nangge keyowanggo.
18 Nalu oowooyingga no yeno ewono. Ngu oni onendo, ngundilo etenggo.
Noole Kristen oni elo etoyi, ene enengo endeyoyingo, ngu biyomi oolengo
nangge, elo ewono. Ngu oni, ngulo endeyoyingo biyomiye ngu, oni
gidalegano tunoo etuyeloyingo, ngu ene Kristuslo me oni. Ngundilo oni, ngu
Kristusndo, enengo mbumbuwa andangeyunowoku, ngulo nowoondoyi,
ma tetenggo. Ngundilo ngulo, sendo solewelo tetoni, no ko yeno eteno.
Ngano ngu, oni oowooyingga oolengo, ngu Kristuslo me oni oolootenggo.
Yo, ene suwoo suwoo mbumbuwadodo tetoyi, nguno ngu, ene oni gidalega
tunoo etuyelolo, ene Kristuslo mande hamoo ngu ma keyootenggo.
19 Ngundilo oni ngu, ene Setanlo ende biyomi nguno ulo, suwoo suwoo
oonatewanggo. Ngu oni ngu Anut enengombo elo oo tetoni tunooteweloyi,
ngu ma tetenggo. Kini, ene enengo goweye, ngulo oni oni teweloyim, ngu
nangge tetenggo. Ene ngundilo oo mande damoni biyomi oowooyingga
tewonggoku, ngulo oni gidalegaya, mande mande oowooyingga elo, ene
ngulo oyumo kini. Ene, mela ngalo, oo nggilinggala, ngulo nangge
ingootenggo.
20 Ngundilo ngulo, ene noolengo ende hamoo, ngu Anutndo Sambo
endega oolooteku ngu, nguno noolengo ingondudunayi oolooteku ngu!
Noolengo, Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Yesus Kristus, ngundo endega
yokolo, melako ngano ombulo, ngu noole ko yoyowa. Ngundilo ngulo, noole
enengo ko ombuweloyi, naluningga, ngulo noole hahangelo sobowoowato.
21 Ngu naluno nguno, ombutoni, enengombo oo bidodo Sembuli telo,
sobowoolo ootoolo, ngunonggo, ene noole gowenayi biyomingga nga, ngulo
yanggango kini, nga tetoni, ngu Kristus, enengo goweyi ngundilo duli-
dalinidodo tunootewa. Enengombo ngu yanggangododo telo, ngunonggo,
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, enengombo oo bidodo yeni, enengo keyi
damonimo ombuwa.

4

Oni Ene Komo Nowoondoye Goboolo Yelo, Oni Oni Telo, Ingondudu Gome Metemi Yootenggo

1 Ariya, ye Kristen oni konebane, nondo yengo nowoondoyi telo, nowoon-
done ye yunooteno. Nondo yengo suwoo suwoo oni oni yunootoowe, ye
nolo kone teyingo, ngu digi beye uliyoweloyi ngundilo. No mande gidalega
yeno ewelo. Ngu mande bidodo, nga yeno nakangowonoku, ye komo ngu
oo ngu gome ingoya keyoyi. Ngundilo nangge, ye komo Oo Bidodo Sembuli
Ulungga nguno yanggango dikayilo ngulo eteno.
2 Yuwodiya ko Sinitiki, yali bale elaga, no mande bodaga yalino ewelo.
Yali ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, enengo namboni elaga, bine? Mete
yali, ngu Oo Bidodo Sembuli Ulungga, nguno yanggango dikaya, nguno
ingonduduyali ko nowoondoyali gulanangge goboolo yeli.
3 Ge, Sudayigos, ge oni gidalegaya, ko goboolo teweloyi gome ingoote.
Ngulo ngu, no geno sumoo eteno. Gedo bale elayaga, nguno oolouya,
hoolooweyelootooga, ko siyeli, elo sumoo gunooteno. Enendo ngu ene noya
mande keda gome, ngalo nododo goboolo dikalo, ko tewooto. Ngundilo
nangge, elayaga, ngu Kelemen, ko, oni gidalega nguya, ko telo, enengo
bidodo, nolo ko goboolo nguya tewonggori. Ngu oni ngu bidodo enengo
oowooye ngu suwoo suwoo keda oluweloyi bukga, nguno ooloote.

4 Suwoo suwoo ngu, ye komo oni oni teyi! Ndawugalo ngulo, ye, ngu Oo
Bidodo Sembuli, ngulomu nangge. Nguno ngu, nondo ko eteno. Ye ngu
komo oni oni teyi!
5 Oni bidodobo ngu, ene komo yengo ingootenggo. Ye oni imakeyingo
ayibiyi oni oolootenggolo ingootenggo. Ye komo meyelo, oni gidalegalo
mande damoni etenggoku, ngu gome gome wilikolo ingowanggo. Ye oo ngu
teyi, ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli, ngu nooleno ko ombuweloyi naluno
nguno, ngu namoko ooloote.
6 Ye oo gulalo gulalo ingondudu ulungga ma telo, nowoondoye biyomi
ma ingowelo. Kini, oo bidodo ngu, ye komo Anutno oo ngulo etenggo. Ye
oo gula gulalo wenonolo kowuli oowooyingga, yolo, oolootenggoku ngu,
ariya, Anutndo oo ngu hoolooweyeloni, elo ngu sumoo eya yemboongeyi.
Ye oo ngundilo yemboongetoyi, ye komo eneno esetetoyi, Anutndo, yeno oo
hoolooweyelolo, oo yunoweloyiga, ngulo eseteyi.
7 Oni simoo bale, ngundo Anutlo imakeyingoni ayibini damoni, enengo
oni yunooteku, ngu gome watayi kini. Yo, Anutndo yengo nowoondoye
imakeyingo yeni, ngundo yengo ingondudu ulungga, ngulo nowoondoye
biyomi yetoni, kowuli ingootenggoku, ngundo ye ma soboyelowa. Kini,
ye Yesus Kristus nowoondoyemo hamoo telo, eneno ingootoyi ngu, asa,
nowoondoye imakelo ngu, biyomi ko ma yowa.
8 Ye Kristen konebane, nalu bidodomo nga oo ngalo ingoyingo yoyi. Ngu
ngandilo: mande damoni bidodo hamoo oolengo, ko ingondudu gome,
damoni gome nenengo teyingo; Anut doongeyimo, oo biyomi gula kini; oo
gome oolengo nangge; oo ngu mete bingami okooweloyi mete; asa, ngu
ingolo, ngu nangge, gome dowooyi.
9 Mande damoni bidodo nondo yeno elo etuyelootoowe, kuli yowonggoku
ngu, ko nolo mandene ingolo, damonine ngu kenolo, ingowonggoku nguya,
ngu ye komo ngu bidodomo ngundiya teyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa,
Anutlo imakeyingo damoni, ngu yunootoni, yeya oluwa.

Pilipayi Onindo Oo Kingo Duwoo Soweyootoyi, Ngulo Pol Oni Oni Tewolo

10 Ataga yendo nolo ingolo, nowoondone ko yokutuwootoyi, ngulo ngu,
no oni oni oolengo telo, ngulo no Oo Bidodo Sembuliga nguno eseteteno.
Hamoo, kulimi, ngu ye nolo ingondudu tewonggoku, ene ye, yowoko olu-
wonggokuno, ngulo ye no oowooyingga hoolooweneloweloyi, ye ereremo
kini.
11 No yeya ngandilo oo ngalo ma ewono. No oo gulalo wenonoyingo
telo, ngulo no ma ewono. Kini, no kuli ingootenoku ngu, oo gula, nono
ombuwaku ngu, no ngulo ma boguwoowano. Ngu mete nangge.
12 Nalu gidalegano, no owoolongo oni oode, no nalu gidegano, oo oowooy-
ingga oolengo yolo, dowoowono. Nondo ngano oode, ngundi musiyo gulano
oode bine, nowoondone ngu imakeyingo nangge, ngulo no kuli watayi.
Ngundilo ngulo, nalu gulano, no oowali ulungga neweloyi, ngu ingolo ngu,
ngundi nalu gulano, no oowalilo nguya, kumoolo bine; nalu gulano, no
oo ulungga dowooweloyi ngu, ngundi nalu gulano ngu oolo wenonoweloyi
nono tunootetoni ngu, asa, ngu bidodo mete nangge, elo ingooteno.
13 Ngulo ngu, no, Kristus yanggangonimo, no oo bidodo mete
temukooteno.
14 Ene yendo komo ngu damoni gome oolengo telo, ye nododo goboolo
dikalo, no hoolooweneloolo kowuli, koolowoowonggori.
15 Ye Pilipayi oni simoo bale, ye yengombo ngu ngandiya watayi teyi.
Kulimi ngu, no damoni yelo, mande keda gome mesalangongga, nga elo

etuyelowonoku, no Masedoniya mela yokowonomu, ngu naluno ngu, ye
Kristen simoo bale, yendo nangge nododo, goboolo dikalo, nowoondoyi
teweloyi damoningga ngu tewonggori. Ye ngundilo telo, ngunonggo ye oo
kingo digi tuwoo no nunowonggoku, no elo ingowono.
16 Yo, no Tesalonayika melako oluwonoku, ngu nalunggano nguya, yendo
nangge nalu oowooyingga, no digibo hooloowenelolo no nunowonggori.
17 Yendo ye oo kingo duwoo gidalega no nunoyi, ngulo elo ma ingooteno.
Kini, nondo ngandilo ingowono: Yengo damoniye gome, ngundo Anut
doongeyimo, ngu komo engge gome oolengo tunooteni, ngulo hamoo
Anutndo oo ulungga yeno gumi yunowa, ngu elo ingowelo ingooteno.
18 Yendo digi kingo, Ipaporodayitasno, suleyowonggoku ngu, no logoyimo
ulungga oolengo no daganelowoku ngu yowono. Anutndo ye digi beye
soweyolo kingo nunoyingo ngulo oni oni telo, ngundilo, woolo ndindingo
gome metemi Yuda onindo eneno teyingomu, ngulo nguya ene gome
ingoote.
19 Nolo Anutga ngu, ene oo bidodo, ngulo Sembuli Sembunayi. Yengo
Kristus Yesuslo nowoondoyemo goboolo siyeyingomu, ngunonggo yendo
oolo wenonootenggoku, Anutndo oo yunowa.
20 Anut noolengo awanayi, noolendo suwoo suwoo enengo oowooyi
bingami okoowato. Ngu hamoo oolengo.

Kambayeloyingo Mande

21 Nondo ngu Kristus Yesuslo oni simoo bale bidodo kambayelolo eteno.
Ye Kristen oni konebane, nododo goboolo oolootetoku, ngudodo ye kam-
bayelolo etenggo.
22 Anutlo oni simoo bale ngu bidodo ye kambayelolo etenggoku, ngu
gidalega ngu mela ngalo oo sobosobo oni oowooyi Sisa ngulo yano ko
tetenggoku, ngundo nguya yengo kambayelolo mande nga soweyootenggo.
23 Nondo Anutno yemboongeteno. Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus,
gengo sumangengge ngu ene yunoya, goboolo ootooya, yanggango yunoni,
ngundilo elo yemboongewono.

Kolosi
Kolosilo Mande Tabango

Pol ya biyomimo oluwoku, ngu naluno, nga so uyingga nga, oni elaya kandeyalimo yewoliyo. Ngulo oowooyali ngandilo: Tikikas, ko Onesimas. Nga oni elayaga ngando nga so uyingga nga yolo, oololo, Kolosi simoo baleno yunowoliyo.

Nga bukga ngalo mandeni gumgum ngandilo.

Polndo kambayeloyingo, mandeni. 1:1-2.

Polndo Kolosi oni simoo baleno esetelo, oowooye bingamiye elo okoowolo. Ngulo nguya ewolo. 1:3-14.

Kristuslo yanggangoni ngulo mande elo, ene koni ngulo nguya ewolo. 1:15-23.

Polndo enengo koni simoo bale guladilo guladilo, nguno ko tetoni, ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo ewolo. 1:24–2:5.

Polndo Kolosi, simoo bale ngundo ene komo gooboongooya, Kristusdodo ootooya, nguno ngu, ene komo ebe ganagana oni, etuyeloyingo oni ngu oweyeloyilo, ewolo. 2:6–3:4.

Oole gome nenengo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo balelo damoniye. 3:5–4:1.

Ingoweloyi mande yanggango oolengo, ko akeyo elo, kambayeloyingo ngulo mande. 4:2-18.

1 No Polndo, no ngu Kristus Yesuslo Aposel. Anut enengo ingondudunonggo nangge ene no noyolo, Aposel noyewolo. No nga so uyingga nga yengo nakangootoowe, nolo doboone Timooti nguya nga mandega nga kandangelo, ingolo, ene metelo, ewolo.

2 Nondo nga so uyingga nga ngu, ye Anutlo oni simoo bale noolengo doboogulinayi Kolosi endemo oolootenggoku, ngundo Kristusno nowoondoyemo hamoo telo keyootenggoku, ngulo nakango yunooteno. Noolengo Awanayi Anutndo ngu sumange yunolo, yengo nowoondoye ngu yeni, imakelo oluwanggo.

Kolosi Onindo Kristus Nowoondoyemo Hamoo Tewonggori

3 Noolengo yemboongeyingo naluno ngu, suwoo suwoo, noolengo ela eliya ngu noolengo Sembunaye Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngulo eweyi Anutno yengo esetetelo.

4-6 Yo, noole Anutno esetetelo, ndatelo ngulo, noole ngu yengo mande ngandilo kuli ingowolo. Kuli hamoo Mande Keda Mesalango nga ngu yeno tunootetoni, ye kuli ingolo, ngulo ye Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngulo ngu, ye Anutlo oni simoo bale bidodo nowoondoyi teyunootenggo. Ngulo ye Anutndo oo Sambo endemo oo ngu yunowelo ewokungga, ngu sobowoolo oolootenggo. Yo, Epaparasndo yeno Mande Keda Mesalango yunooteku, ngundilo nangge, mela bidodomo nga Mande Keda Mesalangongga nga simoo bale ulungga oolengo, suwoo suwoo ngu ingolo, keyootenggo. Yo, ene damoni gome nenengo ngu keyolo, nguno engge gome oolengo yeyi tunootete. Ngundilo nangge, yeno nguya ngundilo damoningga, ngu ulungga tunootete. Yo, ye nguya damoni yelo, ngunonggo ngu Mande Keda Mesalango nga ingolo, ombulo, ataga ngano nguya Anutlo sumangeni hamoongga nga kuli ingootenggo.

7 Epaparasndo ye kuli, nga Mande Keda Mesalangongga, nga ngu ye
etuyelootoni, ye kuli ingowolo. Epaparas, noolengo ko goboolonayi, ngu
Kristuslo ko oni gome metemi. Ene ye hoolooweyelolo, Kristuslo koni, ngu
tete.
8 Yo, Epaparasndo nooleno etoni ingowoloku, ngu ngandilo. Yuka
Kundingiyi ngundo ye nowoondoye yeni, Anutlo simoo balelo nowoondoyi
teweloyi damoningga, ngu gome tetenggolo etoni ingootelo.

Polndo Kolosi Onilo Anutndo Yanggango Yunoni, Elo Yemboongewolo

9 Ngulo ngu, noole yengo mande koletelo ingolo, ngu nalunggano nguno,
noole damoni yelo oololo, ataga, nga naluno nguya, noole suwoo suwoo
Anutno ye hoolooweyelolo, ngandilo yemboongetelo. O Anut, gengo Yuka
Kundingiyingge, ngundo gengo ingoyingo gome metemi, ngu ene yunoya,
yoyega, ingonduduye gome himimonggo oo gedo ingooteku, ngu bidodo
ingomukowanggo.
10 O Anut, ge ene hooloyelootooga, oo gedo ingooteku, ngundiya teyi.
Ene ngundilo tetoyi, enengo endeyoyingo, ngundo gengo simoo bale,
ngu etuyelowanggoku, ngu ge enengo Oo Bidodo Sembuli. Gedo ene
hoolooweyelootooga, gengo damoningge nenengo, ngu nangge, keyoya,
ko nguya, ge hoolooweyelootooga, enengo ko bidodomo, ngu engge gome
nangge, enggewa. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu gedo oo ingooteku,
ingoyingongga ngu ulungga oolengo tunooteloluwa.
11-12 O Anut, gengo yanggangonggedodo ene yuno. Ngundilo yunootoyi,
ene nguno mete yanggango dikalo, ngunonggo, kowuli oowooyingga
koolowoolo ootoolo, ene ma boguwoowanggo. Kini, ene mete nowoon-
doye, Awa geno oni oni telo, esetewanggo. Ndatelo ngulo, gedo ene
yooneneyelolo, nguno oo gedo ene yunowelo logowootoyi, Sambo endemo
himidodo oolooteku, ngu gengo simoo bale nguya bidodo yowanggo, elo
yemboongeteno.
13 Yo, Anut, noolengo Awanayi, ngundo Setanlo oolelini ngulo yanggan-
gonimonggo andangeyelolo, ko yoyowolo. Yo, ene noole yoyolo, enengo
Nangoni ngulo gome ingooteku, ngundo oni simoo bale soboyelooteku, ngu
kewooloyemo yoyewolo.
14 Anut Nangoni, ngundo noole uliyelolo, ko yoyolo, noolengo weti
mbumbuwanayi andangeyunolo kapengoyewolo

Kristuslo Damoni, Ko Enengo Koni Nguya

15 Anut Nangoni gogolo gulanangge oolengo, Kristus ngundo Anutga
noole ma kenoweloyingga, ngu kilalongo oolengo. Enendo ngu Anutndo oo
bidodo yemukoyingongga, ngu bidodo tabango ulungga oolengo ooloote.
16 Anut Nangonimbo ene oo bidodo Sambono, ko, melako oolootenggoku,
ngu bidodo yemukowolo. Yo, oo melako ngano noole tunoo kenootetoku,
ngulo sembuli. Ngundilo nangge, Sambono oo oolootenggoku, ngu noole
ma kenootetoku nguya, enendo nangge ngu bidodo yetoni oolootenggo. Yo,
oni ululu, ko, yuka ngulo yanggangoye ulungga oolengo, Sambono, melako
ngano nguya oolootenggoku, ngu bidodo sembuye. Oo yeyingo ngu bidodo,
enengo oowooyi bingaminidodo tunooteweloyi, ngulo ene yewolo.
17 Ene oo ma yeyingo naluno nguno, ene oluwolo. Enengo yanggangoni,
ngunonggo, nangge oo bidodo yewoku, musiyemo musiyemo sunggidodo
oolootenggo.
18 Enengombo ngu, enengo oni simoo bale gooboongoolo oolootenggoku,
ngulo tabangoye ulungga. Enengo, oni simoo bale ngu, enengo goweyi, ko,
enengombo ngulo sembuye oolengo. Enengombo ngu, ene koletelo oolengo

melenonggo ko ootookooyingongga, ngundilo ngulo, ene oo bidodo tabango koleteyingo ulungga ooloote.
19 Anutndo, ngu enengo ingonduduni damoni, ngu bidodo, enengo nangonimo nangge olinilo gome ingoote.
20 Anutndo ngu mela ngalo oo bidodomo, ko, Sambo ende oo bidodomo nguya, eneno nangge nowoondoye enedodo goboolo gulanangge yewelo, elo ingoote. Ngundilo ngulo, Anutndo Kristuslo dalowo de mombinonggo wendoni ombuyingo, ngundo noole yoyolo, Anutdodo goobooyelowolo. Nguno ngu, Kristusndo, noole Anutdodo kewooloko kawararayelolo, mundi telo oluweloyi damoninayingga, ngu andangeyunowolo.
21 Kulimi ngu, ye Anut tanggeyimo kini, yowoko sungo oluwonggo. Ndatelo ngulo, yengo ingonduduye, ngundo eneya mundiyi oluwonggoku, nguno ngu, ye damoni biyomi telo oluwonggo.
22 Ene Kristus de mombimo kumooyingo damoningga, nguno ngu, ye Anutdodo nowoondoye goboolo gulanangge yelo oolootenggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ngandilo ingoote. Ene ye gome metemi oolengo, kundingiyi ene tanggeyimo ootoolo, nguno enengo doongeyimo, sugabo oo biyomi gula kini, ngu gome nenengo oolengo ootoolo, nguno enengo tanggeyimo oluweloyi, ngulo gome ingoote.
23 Ene ye komo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu gome yanggango dowooya, nguno yanggango dikaya oliyi. Kinitetoni ngu, oo biyomi gulado ye yodowoolo, yowoosoolo yoyowa. Nguno ngu, ye kuli nga mande gomengga, nga ingolo, yolo, nguno nowoondoye hamoo teyingo yanggango tetoyi, nguno Anutndo ko yoyoweloyi, ngu yokowanggo. No Pol, nondo kuli nga mande gomengga, ngalo ko oni tewonomu, ngundo eteno. Noolendo ngu Mande Keda Mesalango nga elo, oni mela bidodomo ewootomu ngu.

Polndo Kolosi Oni Hoolooweyelowolo

24 Kristus enengo goweyi, ngundo ogingoyingo ulungga oolengo, enengo oni simoo bale goobooyingo, ngundo hoolooweyelowolo. Ene no sunggi yenunoyingo ngu, ogingoyingo nguya koolowoolo, ngunonggo simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu hoolooweyelowano. Ngundilo ngulo, nondo ataga, ye hoolooweyelolo, kowuli koolowooweloyimbolo oni oni teteno.
25 Anutndo no enengo koni teweloyim sunggi yenunowoku, ngu no enengo simoo bale hoolooweyeloweloyimbolo, ko oni tunootewono. Ene no ngu, enengo mandeni hamoo ngu bidodo, elo yootunoweloyimbolo, logonelowolo.
26 Kulimimonggo, nga mandega nga, ngu nalu bidodo osi sambanayi doongeyemo ngu kombiteyingo oluwolo. Ene ataga, ngano ngu, Anutlo oni simoo bale doongeyemo kuli endesina tunoo oolengo tunootete.
27 Anutndo nga mande gome oolengongga nga, ngu kombitelo oluwoku, ngu oni sowe gidalega Yuda oni kini, ngu kewooloyemo nguya, tunoo etuyelootoni, kenolo ingowanggo. Nga mande kombiteyingongga nga, ngu ngandilo. Kristusndo ngu yeya goboolo ooloote. Ngulo ngu, yendo oni oni telo, ene sobowootoyi, ombulo, ko yoyowa. Yo, ngu naluno, Anutndo ngu yengo oowooye bingamiyedodo yunootoni, enedodo goboolo sugi sugi oluwanggo.
28 Noolendo ngu koletelo Anutnonggo, ingoyingo gome oolengongga yolo, ngunonggo, noole Kristuslo Mandeni Keda Mesalango, ngu oni bidodomo yootunolo, elo etuyelooteto. Yo, noolendo komo mande yanggango elo, mamanayelolo biyomi ma tewelo, elo, ko, oole mande gome nenengo ngu

komo teyilo etuyelooteto. Ndatelo ngulo, noolendo ngu oni simoo bale
sungo sungo gulanangge nangge bidodo yoyolo, Kristusno ombutooyega,
ene komo Kristuslo oni oolengo teya oliyilo ingolo, ko teteto.
29 Ngulo ngu, Kristuslo yanggangoni ulungga no nunootoni, no ngu
yanggangongga, ngu bidodo, enengo koni nga teteno.

2

Oni Ene Komo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Teya, Ene Ebe Ganagana Mande Ngu Andangeyi

1 Nondo ngu ye ngandiya ingoyilo ingooteno. Nondo ngu ye, ko, Leyo-
disiya endemo, Kristen oni nguya, hoolooweyelolo, ko yanggango oolengo
teteno. Ngu hamoo, ye nguya, Kristen oni simoo bale gidalega nguya, no
ma neyoyingo, ene nondo ngu ye bidodo hoolooweyeloweloyimbolo, ko
yanggango oolengo teteno.
2 Nondo ngu ko yanggango oolengo telo, ndatelo ngulo, yengo nowoon-
doye ngu yanggangododo tunooteya, ngunonggo ngu ye nowoondoyi
teweloyi damoningga nguya, ye woologoyelonilo ingooteno. Nguno ngu,
yengo ingonduduyemo, Anutlo mande kombiteyingo, ngu tunoo oolengo
ingowanggo. Ngu mande kombiteyingo ngulo damoni, ngu Kristus nangge.
3 Yengo nowoondoye Kristusno yelo ngu, asa, Anutndo ye
hoolooweyelootoni, nguno enengo mande kombiteyingo ululu oolengo
oolooteku, ngu ingonduduyemo tunoo oolengo ingowanggo.
4-5 Nondo ngu ngandilo ingooteno. Oni gulado ebe ganagana mande
gula ye ganayelolo ma yoyowelo elo, ngulo nondo mandega, nga eteno.
Ngu hamoo, nondo yeya goboolo ma oolootetoku, ene nolo ingondudune,
ngundo ngu, nalu bidodomo yeno ooloote. Nga naluno ngano, no yengo oni
oni oolengo teteno. Ndatelo ngulo, no yengo mande, ngandilo ingowono.
Ye Kristusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu yanggango oolengo,
nguno yengo dobooguliyeboya nowoondoye, goboolo gulanangge yetenggo.

Ye Komo Kristusno Woologongoyago, Ye Keda Oluweloyiga Ngu Yowanggo

6 Yo, ye ngu Oo Bidodo Sembuli, Kristus Yesus, ngu kuli yowonggo. Ngulo
ngu, ye komo eneya goboolo endeyoya oliyi.
7 Ye ngu komo eneno yanggango dikaya ootooya, de ngu mela nogono
yanggango dikalo ooleteku, ngundiya dikayi. Ngundilo nangge, ya nguya,
ngu ene samanga sanganimo yanggango dikatoni, ngunonggo yetenggoku,
ye ngundiya dikayi. Ngulo ngu, ye komo noolendo mande gome mesalango
yeno, elo etuyelowootoku, ngulo nowoondoyemo hamoo tetoningga, ye
nguno yanggango dikaya oliyi. Ngundilo ootoolo, ngunonggo, ye suwoo
suwoo, Anutno esetelo, yanggango teweloyi, ngulo hahangeya oliyi.
8 Ye komo ingondale teya oliyi! Kinitetoni ngu, oni gulado kingo ebe
ganagana mandega yeno elo ganaganayelowa. Oni ngundilo, ngundo ene
osi sambaye kingo mata mande mande damoni engge kini, ngulo elo,
ngunonggo, mela ngalo mande damoni ngulo nangge etenggo. Ene Kristuslo
mandeni hamoo, ngu ma elo keyootenggo.
9 Ye ingootenggo. Kristus ngu oni noole ngandilo. Ngu hamoo, ene Anutlo
keda oluweloyiga, ngu bidodo Kristus newendemo hangelo, oolelo ooloote.
10 Kristusndo nangge Sambono melako sobosobo tabango oni oolootenggoku, ngu bidodo tabangoye ulungga. Yo, hamoo, Anutlo damoni nenengo, ngu eneno nangge hangelo oolooteku, ngu yeno nguya hangelo, oolelo oluwa.

11 Ye eneya woologongolo, nguno Kristusndo yengo goweye yomosiy-
oyingo damoni hamoongga, ngu tewonggori. Ngu ooga ngu goweyemu
kini. Kini, Kristuslo damonimo, ngu noole nowoondonayimbolo ingondudu
kulimingga, ngu andangelo yokowonggori. Ngungga, ngu goweye yomosiy-
oyingo, ngulo damoni hamoonggaku ngu.
12 Sono kundingiyimo ngu, ye Kristusdodo woologongootoyi ngu, Anut-
ndo yengo nowoondoye kulimingga, ngu yolo, meleno Kristusdodo
meleyelowolo. Ye ngu Anutlo yanggangoni, ngulo nowoondoyemo
hamoo tetoyi, enengo yanggangonimbo nangge, Anutndo kuli, Kristus
melenonggo yokutuwootoni, ko keda ootookoowolo. Ngundilo nangge,
ye kuli sono (kindingiyimbo) sonowooyingo naluno nguno, ene ye nguya
yokutuyelootoni, oni keda tunootewonggo.
13 Kuli ngu, ye mande damoni biyomi guladilo guladilo teloluwonggo.
Ye nguno nowoondoye ingondudu kulimingga ngu telo, keyolo oluwonggo.
Nguno ngu, ye Anut doongeyimo, kuli kumooyingo. Ene Anutndo
ye yooneneyelootoni, ye Kristusdodo goboolo keda oolengo tunootelo
oolootenggo. Yo, hamoo, Anutndo noolengo biyominayi ngu bidodo kuli
andangeyunolo kapengoyewolo.
14 Anutlo mamana mande nakangoyingo nguno, noolendo oo teweloyi
Anutndo ingooteku, nguno ooloote. Nalu bidodomo, noolendo biyomi
tetetoku, ngundo yoyolo, mande wilikoyingomo yoyewelo tewolo. Ene
Anutlo sumangeni, ngunonggo, ene noolengo biyominayi ngu andangelo,
yolo, de mombimo Kristusdodo booloyelolo yosanggayewonggori.
15 Enendo oo yuka biyomi bidodo, ko, ngulo sobosobo tabango onikudodo
yanggangoye nguya andangewolo. Yo, de mombinonggo, Anutndo enengo
yanggangoye dagayelolo yoyokootoni, oni doongeyemo, oomboolo bidodo
ngu kingo oni ngundilo tunootetoyi, Anutndo nangge yanggangonidodo
ooloote.

Noole Ngu Kristusdodo Goboolo Kuli Kumoowolo

16 Ngulo ngu, ye kuli Kristusdodo goboolo oodoyi, ngulo ngu, ye oni
gula yokootoyi, ye goweye sanggawelo mande gula yeno oowali neweloyi,
ngundi, sono neweloyi ngulo mamana mandeni yeno ma ewelo. Ngundilo
nangge, oni gula yokootoyi, ngundo nalu ulunggalo, kombo keda amana
mayetoni, nguno yambo mande teweloyi; ngundi, Sabat naluno yambo
mande teweloyi, ngulo nguya ye goweye sanggawelo mande gula ma ewelo.
17 Ngu oo ngu kootusina oo tunooteweloyi, ngulo kingo gaboyi nangge.
Ene Kristusngga, ngu hamoo oo engge oolengo.
18 Oni gulado ene gaboya gaboya oo kuli kenolo, ngulo ingoyingo yolo
ete. No ingondudune ulungga oolengo oni sungo dagayelootenolo ingoote.
Ye ngundilo oni ngu yokootoyi, ombulo, ngundo ye goweye sanggawelo
mande ngandilo ma ewelo. Yengo Anutndo oni oni teni, eya ngu, asa, ye
komo Engel, onino yambo mande teya, oni nowoondoyemo oliyilo ewa.
Ngundilo oni ngulo ingonduduye ngu nowoondoye kulimi damoningga,
nguno windawinda telo endeyootenggo.
19 Ngundilo oni, ngundo Kristus yolo, dowootoni, ma ndindi tete. Ene
Kristus ngu noolengo tabangonayi oolengo. Nga Kristusngga ngando
ngu, ene goweyi ngu bidodo oowali inootoni, ngulo ngu wembuyi sowe
sowe, sinami utoyi, oo goweyimo ngu bidodo dowoolo woologongootoni,
yanggango ooloote. Ngulo ngu, ene goweyi ngu Anutlo yanggangonimo
ulungga oolengo tunootete.

20 Ye ngu Kristusdodo goboolo kumoolo, nguno ngu, ye mela ngalo damoni
biyomi engge kini, ngu kuli yokowonggo. Ndawugalo ngulo, ye ataga, mela
ngalo mamana mandeni, newendemo ko utenggo?
21 Yo, ngu ganayeloyingo oni, ngundo ngandilo etenggo. Ge komo oo
ngu ma dowoowelo, ma tewoongolo newelo, gengo kande dibigebo ma
ikakowoowelo, elo etenggo.
22 Ngundilo mamana mande ko oo ngu, noole ngu tetooye, ngu sodedo
biyomi yete. Ngu onilo ingondudunonggo nangge, mamana mande ngu
yelo, noolendo komo ngu keyoyilo etuyelootenggo.
23 Ene hamoo, ye komo ngundilo ingondudu biyomi, ngu ma keyowelo.
Ndatelo ngulo, ngu mamana mandega etenggoku, ngu ingondudu kulim-
ingga, ngunonggo, ombute. Yo, hamoo, ngundilo oni, ngundo enengombo
ingootoyi, ene ingoyingododo tetoni, nguno noole yowoosootoyi, enendo
yambo mande tewelo ingootenggoku, ngundilo tetetolo ingootenggo. Yo,
ene ngundilo telo, nguno nowoondonayimo hamoo teyingongga, ngu woon-
gooni utoni, yoyeni, noole kingo oni ngundilo tunootelo, noolengo gowenayi
ogingoyingo yunoyilo ingootenggo. Ene ngundilo mamana mande, ngundo
noole hoolooweyelolo, damoninayi kulimingga, ngu ma woongooni uwa.
Hamoo oolengo kini.

3

Anutndo Ngu Ye Kristusdodo Goboolo Kuli Yokutuyelowolo

1-2 Anutndo ngu ye Kristusdodo kuli goboolo yokutuyelowolo. Ngulo ngu,
yengo nowoondoye ingonduduye bidodo oo Sambono awuno, Anutndo ye
yunowelo, ngulo hahangeya oliyi. Sambo endemo, Kristus ngu, enengo
yaba bingamidodo, bibiteteku, ngu Anut kandeyi koondosina bingami-
dodo ootoolo, ngunonggo, ene oo bidodo sobowooweloyi kongga, ngu
telo ooloote. Ngulo ngu, yengo nowoondoyi ngu Kristuslo damoni, gome
nenengo, ngulo nangge nalu bidodomo ingondudu teya, keyoya oliyi. Ye
mela ngalo oo ngulo ma ingondudu ulungga telo oluwelo.
3 Yo, yengo nowoondoye kulimingga, ngu kuli kumoowolo. Yengo kedaye
hamoo oolengongga, ngu Kristusdodo goboolo, Anut tanggeyi oolengomo
kombitelo oolootenggo.
4 Kristusndo ngu noolengo kedaga, suwoo suwoo oluweloyiga, ngulo
sembuli. Kootusina ene tunooteweloyi nalunggano, nguno ngu, Anutndo
ye nguya bingamiyedodo Kristusdodo goboolo yunowa.

Noole Simoo Bale Keda Tunooteteto

5 Ngulo ngu, ye komo nowoondoye kulimingga, ngu enengo mande
damoni biyomi ngu bidodo andangeya yokoyi! Ngu oo biyomi ngu ngandilo:
bosebalese mande damoni biyomi teweloyi; mande damoni sugabododomu
teweloyi; nowoondoyemonggo bale sungombolo ingolo yoweloyimbolo;
nowoondoye bidodo damoni biyomi nangge teweloyi ngulo hahangeweloyi;
oni gulalo oo kenomayingoweloyi.*
6 Yo, hamoo, Anutndo ngu damoni biyomi bidodo, ngu sanggili ulungga
telo ooloote. Ngundilo ngulo, oni ene Anutlo mandeni ma keyootenggoku,
ngulo gumi biyomi ulungga yunowa.
7 Kulimi ye nguya, ngu oni biyomi ngudodo goboolo endeyolo oluwonggo.
Ye nguya ngu mande damoni biyomi, ngu bidodo tewonggori.

---

* **3:5:** Ngungga ngu, ebe ganagana anutga, ngulo damoni ngu keyootenggo.

8 Ene ataga ngu, ye komo ngundilo mande damoni biyomi, ngu bidodo
andangeya yokoyi! Ngu ngandilo: sanggili teweloyi damoni, nowoondoye
biyomi yelo boguwooweloyi damoni; oniya kootuyesina mande damoni
biyomi teweloyi; oniya kootuyesina mande elo yomooyunoweloyi; yengo
manggoyemonggo, mande sugabododo biyomi ngu eweloyi damoni ngu
tewonggori. Ye komo ngundilo mande damoni biyomi ngu bidodo andan-
geya yokoyi!
9 Ye komo dobooguliye ma ganayelowelo. Ndatelo ngulo, yengo nowoon-
doye damoni kulimingga, ngu bidodo kuli andangelo yokowonggori.
10 Nguno ngu, ye oni keda kuli tunootewonggori. Yo, Anutndo ngu,
ene kuli oni kedaga, ngu yeni tunootewolo. Ene suwoo suwoo, ene ko
yanggango telo, ye hoolooweyelootoni, enengo damoni, ye komo gome
gome ingololootenggo. Ndatelo ngulo, yengo damoniye, ngu komo enengo
kilalongo tunootenilo ingoote.
11 Ngundilo ngulo, ataga, noole Kristusno oni wata gulanangge oolooteto.
Ngu ngandilo: noole oni sowe gidalega Yuda oni kini; Girik oni kini;
oni goweye yomosiyoyingo ngu kini; oni goweye ma yomosiyoyingomu
nguya kini; mande bungeyi oowooyingga, ko damoniye oowooyingga, ngulo
nguya kini; kingo sulena oni kini; oni enengombo soboyelolo oolootenggo;
ngundilo, oni ngu bidodo, Kristusndo yoyeni, wata gulanangge tunoote-
wolo. Yo, Kristus enengombo oni bidodo nowoondoyemo ulo, nguno
ooloote.

Noole Komo Nowoondoyi Teweloyi Damoni, Ngu Yowato

12-13 Ngundilo ngulo, Anutndo ngu ye kuli sunggi yeyunootoni, ye enengo
oni simoo bale oodoyi, ene yengo nowoondoyi yeloote. Ngulo ngu, ye
komo mande damoni ngandilo ngu yoyi. Ye komo oni bidodo nowoondoyi
yunoya, gome yomosiyeloyi. Ye komo yengo oowooye okooweloyi ngu
yokoya, imakeyingomo ootooya, ngunonggo oni sungomo mande damoni
imakeyingo, ngu teyi. Oni sungombo yeno biyomi gula tetoyiga ngu,
ye ngulo suwoo suwoo, ene hoolooweyelootoyiga, damoni nenengo ngu
tewanggo. Ene ye kewooloyemo nguno, oni gulano, mande gula do-
booyibo eneno biyomi gula teyinoyingo tetoningga ngu, asa, ene komo
nguno yokoya, enengo mbumbuwani ngu andangeya kapengo yeyunoni.
Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo ngu, noolengo
mbumbuwanayi kuli andangelo kapengo yeyunoyingo, ngulo ngu, noole
nguya komo oni gulado nooleno biyomi teyunootoni ngu, noole nguya ngu
andangelo yokowato.
14 Nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo ngu damoni sungo gome
gidalega ngu bidodo dagayeloote. Ngundilo ngulo, nowoondoyi teweloyi da-
moningga, ngundo oo damoni gome bidodo gooboolo wetumoolo, ngundo
oni gidalega nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunowa.
15 Kristusndo ngu yengo nowoondoye imakeyingo, ngu yunoote. Ngu
nowoondoye imakeyingongga, ngundo yengo nowoondoye gome oolengo
sobowooya olini. Yo, Anutndo ene ye kuli negoyelowolo. Nguno ngu, ye
goweye gulanangge ootoolo, nguno ye nowoondoye imakeyingongga, ngu
yowolo. Ngundilo ngulo, ye komo Anutno suwoo suwoo eseteloluwanggo.
16 Yo, Kristuslo mandeni, ngu komo ye nowoondoye newendemo, nguno
hamoo uya olini. Ngulo ngu, yendo ngu komo dobooguliye etuyeloya, nguno
ingoyingo gome gome gula gulano gome yomosiyeloyi. Ye ngu komo Anutno
ngu, nowoondoyemonggo eseteya, Anutlo yambo bukno yambo ngu utoya,

yambo mande teweloyi yambo ngu utoya, ko, yambo Yuka Kundingiyimbo
nowoondoyemo yeni tunooteteku, ngu nguya uleyi.
17 Oo bidodo yendo telo, ngulo mandeno kono nguya tetenggoku, ngu
bidodomo, ngu Oo Bidodo Sembuli Yesus oowooyimo, nguno ye komo teyi.
Ene oowooyimo, ngunonggo, ye komo Anut Awaye nguno eseteyi.

Kristen Simoongo, Ngulo Mandeni

18 Ye bale, ye ngu komo kamesumooye nowoondoyemo oliyi. Ngu
damoningga ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngu doongeyimo, gome nenengo
oolengo.
19 Ye simoo, ye ngu komo balesumooyembolo nowoondoye yunoya, yendo
ene nowoondoye yeyi, ma biyomi yewelo.
20 Ye simooye galo, ye komo oo bidodomo, awanamoyembolo manggoye
gome oolengo keyoyi. Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli, ngundo damoni
ngundilo, ngulo ingoote.
21 Ye simooyembolo awa awaye, ye komo yengo simooyembolo damoniye,
ngu sunggino nangge yoonenengoyeloyi. Ye ngu sunggiga ngu dagalo ngu,
asa, ye enengo nowoondoye yeyi, boguwoolo nowoondoye yeyi biyomi
tewanggo.

Ko Onilo Mande, Ko Sobosobo Onilo Mande

22 Ye Kristen kingo ko oni, yendo ngu komo yengo sobosobo oni, ngulo
mandeye ngu bidodo keyoyi. Kinitetoni ngu, ye nguno kingo ko ngulo
nakayayi nangge teloluwanggo. Ko hamoo tete, eyilo ma telo oluwelo.
Kini, ye ngu komo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo sosoleya, ngunonggo yengo
nowoondoyemonggo nangge komo, ko gome nenengo teyi.
23 Yendo ndawu oo kongga tetenggoku nguno, ye komo nowoondoye
bidodo ko ngulo ingoya, ko teyi. Ngu yendo onilo ko ma tetenggo. Kini,
yendo ngu Oo Bidodo Sembuli, ngulo koni, tetenggo.
24 Ye ingoyi! Kootusina ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngundo yengo ko
tewonggoku, ngulo ulini yunowa. Ngu ko uliyingga, ngu ye yunowelo
sunggi yetoni ooloote. Ye ngu Kristus, ngulo ko oni telo oolootenggo.
25 Oni ene oo biyomi teteku ngu, ene biyomingga tewoku, ngulo ulini gumi
ngundilo yowa. Yo, hamoo, Anutndo ngu oni simoo bale bidodo damoniye,
ngu damoni gulanangge nenengo oolengo, nguno wilikoyelowa.

4

1 Ngundilo ngulo, ye ko onilo sobosobo oni galo, ye komo nguya damoni
gome nenengo oolengo, ngu yengo ko onino teyi. Ye komo nguya ingoyi.
Yengo sobosobo oolengo ngu Sambo endemo oolootelo ingootenggo.

Yanggango Yemboongelo, Nguno Gome Nenengo Endeyowato

2 Ye ngu komo yemboongeweloyi damoningga, ngu gome dowooyi.
Yengo yemboongeyingongga ngu, ye komo gome nenengo ingondudu teya,
ngunonggo Anutno eseteyi.
3 Ye komo Anutndo, noole hoolooweyeloni eya, nguya yemboongeyi.
Enendo mete noolengo oole yoonenengootoni, noole nguno Kristuslo man-
deni, kuli kombiteyingongga, nga yootunolo, elo, oni etuyelowato. Nga
mandega, ngalo no noyolo, ya biyomimo noyewonggo.
4 Ye komo nolo yemboongetoyi, nguno Anutlo mande kombiteyingo nga
yootunolo, wesiyolo onino eweloyi ngu, Anutndo ngu, nondo oo teweloyi
ingooteku, ngundilo no komo nenengo tewano.

5 Yendo oni Kristus nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngu kewooloyemo
ootooya ngu, asa, ye komo Kristuslo Mande Keda Mesalango, nga oolengo
eya etuyeloyi. Ye ko teweloyi nalu gula, kingo ma yombuliyowelo.
6 Yengo mandeye ngu suwoo suwoo, gome nenengo sumangeyi oolengo
etoyi, oni gidalega nowoondoyemo gome oni oni sanganimonggo, ingowelo
ingootenggo. Oni ye sumoo yunolo, ingoweloyi etoyi ngu, asa, mande
nenengo gumi ewanggo.

Polndo Tikikas, Onesimas, Elaga Suleyelowolo

7 Tikikasndo ngu nondo ko tetenoku, nga bidodo mandeni yeno ewaku
ngu. Ene ngu noolengo Kristen doboonayi oolengo, Oo Bidodo Sembuli
ngulo ko oni, ko, ene nooledodo konayi goboolo.
8 Nondo ene nga oo ngalo suleyootoowe, yeno oolouteku ngu, nguno ngu,
ye mete noolengo ingowanggo. Noolendo ndatelo oolootetoku ngu, enendo
yengo nowoondoye ngu yeni, yanggango yewa.
9 Onesimas ngundo Tikikas, noolengo Kristen doboonayi oolengo, ngu
yolo, yeno ombuwaliku ngu. Ndatelo ngulo, Onesimas ngu yengo do-
booyega, enendo ngano oo bidodo tunooteteku, ngalo mande mandeni ngu
bidodomo etoli, ye ingowanggo.*

Polndo, Kolosi Oni Kambayelolo Mande Soweyowolo

10 Aristakasndo ngu noya ya biyomimo goboolo ulo oolooteloku, ngundo
ye kambayeloote. Mak nguya, Banabas bulibaliyi, elaga nguya, ye kam-
bayelolo mande soweyooteli. Ene yeno oolouya tunootetoningga ngu, ye
komo ene yoya, sobowooya kawararangoyi. Ngulo ngu, nondo yengo
mande soweyooteno.
11 Yesus, ngu oowooyi gula Yasitas, enendo nguya ye kambayelolo mande
suleyoote. Ngu Yuda oni sowengga, ngulo nga oni ngando, ene noya ko
goboolo teteto. Yo, ene nolo ko goboolo oni, kewooloyemo ko telo, Anut
ngundo simoo bale soboyelooteku damoningga, ngu simoo baleno wesiyolo
etenggo. Yo, hamoo, ene no gome hooloowenelootoyi, no nowoondone
imakewolo.
12 Epaparasndo nguya, ye kambayelolo ete. Ene nguya, ngu yengo oni
gula, ene Kristus Yesuslo ko oni. Enendo suwoo suwoo, ye hoolooweyelolo,
ko yanggango telo, yemboongelo ooloote. Enendo yengo Anutno yem-
boongeteku, ngu Anutndo ye yoyeningga, enengo damoni, nenengo ngulo
ingooteku, nguno yanggango dikayi, elo koyi teloloote. Yengo nowoon-
doyemo, ngunonggo, Anutlo ingonduduni damoni ngu bidodo hamoo
oolengo ingowanggo.
13 Nondo enengo damoni, ngu kenolo, ngulo oni oni telo, ngulo yeno
eteno. Enendo yengo ko yanggango oolengo telo, ye hoolooweyelolo,
ngunonggo, simoo balelo nguya ko telo, ngunonggo ene Leyodisiya, Hi-
rapolisno, simoo bale oolootenggoku, ngulo koyi tete.
14 Noolengo doboonayi, Luk, ngu noolengo yomosiyeloyingo oni gome
oolengo (Dokta gome), ko, Dimas nguya ye kambayelolo mande eteli.
15 Yendo nolo kambayeloyingo mandene nga, ngu nolo dobooguline Ley-
odisiya endemo oolootenggoku, ngu nguya yunoyi. Nimba, Kristen balega
nguya, ko, Anutlo simoo bale enendo yano gooboolo yambo mande telo
oolootenggoku, ngu nolo mande nga yunootoyiga, ene nguya kandangeya
ingoyi.

---

* **4:9:** Onesimas ngu Palimonlo kingo ko oni.

16 Yendo mandene nga kandangeya, ingoya ngu, asa, ye komo sowey-
ootoyiga, Leyodisiyano, Kristen simoo bale oolootenggoku, nguno nguya,
ooloutoningga ngu, ene nguya kandangelo ingowanggo. Ngundilo nangge,
nolo so uyi Leyodisiya simoo bale yunootoowe ngu, ye nguya kandangelo
ingowanggo.
17 Yendo Akipasno ngandiya eyi. Ge komo ingondale teya, Oo Bidodo
Sembuli, ngulo koningga, nguno ge sunggiyowoku, ngu gome nenengo
oolengo teya, temuko, eya eyilo ewolo.
18 No Pol, no nenengombo, ngu ye kambayelolo mande nga nakangolo,
yengo soweyooteno. Ye ngu komo nolo ingondudu teyi! No ngu ya
biyomimo oolootenoku nga! Anutlo sumangeni, ngu yeya olini. Ngu hamoo.

1 Tesalonayika
1 Tesalonayikalo Mande Tabango

Pol, ngu, ene Korin endemo nguno oluwoku, ngu naluno nguno, ene nga so uyingga nga ngu, oni nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, Tesalonayikano oluwonggoku, ngulo nakangolo yunowolo. Tesalonayika ngu, Masedoniya melako nguno ende ulungga oluwoku, ngu wendeyi tanggeyimo. Pollo endeyoyingo tambu elaya, nguno ene Anutlo mande gome keda ngu elo wesiyowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ngandilo:

Kambayelowolo mande. 1:1.

Ene Anutno ngu simoo bale ngulo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo esetewolo. 1:2–2:12.

Pollo damoni, ngulo mandeni ko Polndo Tesalonayika simoo bale kewooloyemo oluwoku, ngulo mandeni. 2:13–3:13.

Damoni gome nenengo oolengo, ngu simoo bale nowoondoyemo hamoo tewonggori. 4:1-12.

Yesus ko ootookoowolo, ngulo mandeni. 4:13–5:11.

Mande gidalega ko okeyilo kambayelowolo. 5:12-28.

1 No Polndo nga so uyingga, nga Sayilas ko Timooti elaga nguya, hooloowenelootoyi nakangooteno. Nga so uyingga nga ngu, Awa Anut, Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, ngulo simoo bale Tesalonayika endemo, nguno Kristen goobooyingomo oolootenggoku, yengo noolendo nga mandega, nga nakangoyunolo soweyoyunooteto.

Noolendo, yengo Anutno yemboongeteto. O Anut, gengo sumangengge, ko, gengo imakeyingo damoninggega, eneno yunoyilo yemboongeteto.

Tesalonayika Simoo Bale Yesusno Nowoondoyemo Hamoo, Ngu Yanggango Tewonggori

2 Nalu bidodomo yemboongetetokuno, noole ye bidodobolo, Anutno esetelo yemboongeteto.

3 Yo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngunonggo ko gome teweloyi damonimo ko tetenggoku, ngu noolendo ingolo, ngulo Awa Anutno esetete to. Yendo ngu dobooguliye sungo nowoondoye yunolo, ko, yengo nowoondoye yanggango telo, ngunonggo ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngu sobowoolo, suwoo suwoo hahangelo oolootenggo. Ngundilo ngulo, noolendo naludodomo, ngundilo oo ngulo ingolo, ngulo noole Awa Anutno yengo yemboongelo oolooteto.

4 Ye Kristen dobooguline, Anutndo yengo gome ingoote. Ngulo ngu, noole kuli ingooteto. Anutndo ye enengo oolengo sunggi yewolo ingooteto.

5 Ndatelo ngulo, noole ye kewooloyemo tunootelo ngu, Anutlo Mande Keda Mesalango nga ngu, noolendo yeno kingo ma wesiyolo ewootowo. Kini, noole Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, ngundo noolengo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yeni, yanggango tetoni, ngunonggo Anutlo Mande Keda Mesalango ngu yolo, ye kewooloyemo ombuwootowo. Yo, hamoo, kuli noolendo damoni gomemu, ngu ye kewooloyemo hoolooweyeloweloyimbolo ko tewootoku, ngu ye kuli ingootenggo.

6 Ye noolendo damoni gomengga, ngu kenolo keyolo ngu, asa, ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo damoni nguya keyowonggori. Ene kowuli oowooyingga oolengo, ngundo wiliyelootoni ngu, ye ngulo kowuli

ulungga ma ingowonggori. Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyimbo ye yoyeni,
Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu ingolo, oni oni tewonggori.
7 Ngundilo ngulo, yengo damoniye gomengga ngu, Masedoniya mela,
Akayiya (Giris) melako simoo bale, Yesusno nowoondoye hamoo teyingo,
ngu etuyelowonggori.
8 Ye Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu yanggango wesiyolo etoyi,
gilamo ngguyi ulungga ngundilo tunootewonggori. Mande ngu yengo
nowoondoyemo hamoo tewolo, ngu Masedoniya mela, Akayiya melako,
nguno tunootelo, ko, mela bidodomo nguya, tunootetoni ingowonggori.
Ngundilo ngulo, oni kuli ingowonggokulo, noole ngulo ko ma ewato.
9 Ndatelo ngulo, noole kuli yeno oolouwootoku nguno, oni simoo
bale yendo ndatelo ooga ene doongeyemo tewonggoku, ngulo mandeni
ngandilo ewonggori. Yendo yengo oo yuka biyomi yokolo, ye nowoondoye
yowoolengolo, ye Anut hamoo suwoo suwoo keda oolootekungga, ngulo
nowoondoyemo hamoo telo, ngulo ye enengo ko oni tunootelo oolootenggo.
10 Ngundilo telo, ye Anut Nangoni, Yesus, Sambononggo, ko ombulo,
yoyoweloyi, ngu sobowootenggo. Ndatelo ngulo, kuli Yesus, de mom-
bimo noolengo mbumbuwalo kumootoni, Anutndo melenonggo ko yoku-
tuwootoni, keda ootookoowolo. Ngundilo telo, ngunonggo ene noolengo
mbumbuwa biyomi ngu bidodo uliyowolo. Ngundilo ngulo, kootusina,
noole Anutlo sanggilini tunooteweloyi, ngu ma yowato.

2

Polndo Tesalonayika Onino Ko Tewolomu, Ngulo Ewolo

1 Ariya, ye Kristen dobooguline, ye yengombo kuli ingowonggoku,
noolendo ko ye kewooloyemo ko tewootoku, ngu kingo ma tewootowo.
2 Kini, ye nga kowulingga, nga nguya, ingootenggo. Kuli noole ye
Tesalonayika onino ma ombuyingo naluno, noole Anutlo Mande Keda
Mesalango Pilipayi endemo oni ngu yunowootowo. Ene noolendo ngundilo
tetooye ngu, Pilipayi melako oni, ngundo kowuli oowooyingga, noole
yunolo, kootunayisina mande biyomi oowooyingga nooledodo ewonggori.
Yo, ene ngundilo tetoyi, ene Anutndo yanggango noole yunootoni, ngulo
noole mete yeno ombulo, Anutlo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo yeno
ewooto.
3 Ngu naluno nguno, noole ye kewooloyemo ombulo, nga mandega, nga
wesiyolo ewootoku ngu, noole ebe ganagana mande ma elo, ngundi, mande
damoni biyomi gula telo, nguno ye ma ganayelowootowo.
4 Kini, Anut enengombo noole sunggiyelo, ombulo, yeno, enengo Mande
Keda Mesalango ngu wesiyolo yunooteto. Ye kewooloyemo ombulo, mande
keda gome wesiyolo, etetoku kongga nga, yendo kenoya, oni oni teyilo kini.
Kini, noole Anutndo yeyoya, oni oni tenilo, ngulo ko teteto. Ndatelo ngulo,
Anutndo noolengo ingondudunayi, nowoondonayi nguya wilikolo, kenolo
ingoote. Noolendo, mete enengo koni nga teweloyi, Anutndo ngulo ingoote.
5 Hamoo oolengo, Anut watayi telo, ko, ye nguya, kuli ingootenggo. Nga
mandega yeno wesiyolo etuyelootetoku nga ngu, ye ganayelolo, yengo oo
kenolo ngulo ingolo, yoweloyimbolo mande gome nga, ma eteto.
6 Kini, noole ye kewooloyemo mande wesiyolo etetoku nga ngu, yendo
simoo bale gidalega nguya, mande nga ingoya, ngulo ye noole bingaminayi
okooyi, elo kini. Hamoo oolengo kini!
7 Hamoo, noole ye kewooloyemo, Kristuslo Aposel oni, oolooteto.
Ngundilo ngulo, noole mete yeno etooye, yendo ngu komo noole
hoolooweyelowanggo. Ene noolendo yeno ngundilo ma eyingo. Kini,

noole Anutlo mande hamoo, ngu yeno olengomonggo wesiyolo ewootoku,
ngu baledo, enengo simoongo gome soboyelooteku damoningga, ngundilo
noolendo yeno tewooto.
8 Noole yengo gome oolengo ingooteto. Ngundilo ngulo, noole Anutlo
Mande Keda Mesalango, ngu wesiyolo yunolo, noolengo kedaga nga yokolo,
ngundo ye hoolooweyelowelo meyeteto. Ndatelo ngulo, ye kuli noolengo
doboogulinayi oolengo tunootewonggo.
9 Doboogulinayi, ye kuli ingootenggo. Noole ye kewooloyemo Anutlo
Mande Keda Mesalango wesiyolo, etooye ngu, yendo noole soboyeloyi, elo,
kowuli ye ma yunowooto. Kini, noole Mande Keda Mesalango, nga yeno
wesiyolo elo, ko, suwoo suwoo nguya, no kandenembo ko yanggango telo,
noolengo oowali yoweloyimbolo tewono. Ndatelo ngulo, noole kowuli ye
yunoweloyi nguya kini.
10 Ye kuli ingootenggoku, ngu Anut nguya ngandilo ingoote. Noole yedodo
Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo, simoo bale kewooloyemo olu-
wootoku, nguno noole damoni kundingiyi, nenengo nangge telo, oo biyomi
gula yeno ma tewootowo.
11-12 Ye ingootenggo. Melako ngano, awaye gulado enengo simoongo
gome soboyelooteku, ngundilo nangge, noolendo yeno nguya, ngundilo
tewonggori. Ngu ngandilo. Noolendo yengo ingonduduye yokutuwoolo,
nowoondoye yanggango yunolo, eririyelootetoku ngu, Anutndo damon-
ingga, ingooteku ngundiya teyi, elo, ngulo yeno yootunolo eteto. Ndatelo
ngulo, yengo nowoondoyemo hamoo yeyingongga, Anutno ingootenggoku,
ngu yanggango oolengo teya oliyi. Ye ngundilo oodoyi, asa, Anutlo
endeningga, enengo simoo bale soboyelooteku, ngulo dulidalinidodoga,
nguno uweloyilo negoyelowoku, nguno uwanggo.

Kristen Oni Ene Komo Yanggango Dikaya, Kowuli Koolowooyi

13 Ye Anutlo Mande Keda Mesalango ngu noolendo etooye, ye ngu
ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu ye kuli ingootenggo. Ngu
mandega ingowonggoku ngu, ye onilo mande, elo ma ingowonggori. Kini,
yendo ngu Anutlo mande hamoo oolengo, ngu elo ingowonggori. Ngundilo
ngulo, hamoo mande, ngu Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo ko tetoni,
ngunonggo engge gome oolengo tunootewonggori. No ngu kenolo, ngulo
suwoo suwoo Anutno esetelo yemboongelolooteno.
14 Ye Kristen dobooguline, Kristen oni simoo bale Yesus Kristusno
nowoondoyemo hamoo teyingo, Yudiya melako oolootenggoku, nguno
kowuli tunootewolo, ngundilo yeno nguya, tunootete. Ene Yesusno
nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo Yuda melako oni gidalegado, kowuli
oowooyingga ene yunootoyi koolowoowonggori. Ngundilo nangge, ataga,
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo Tesalonayika endemo oni,
ngundo kowuli ulungga ye ngudodo yunootoyi, koolowootenggo.
15 Yo, kulimi, Yudiya melako, Yuda onindo, noolengo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi Yesus, ko, Anutlo ingondudu eyingo oni oowooyingga nguya,
yuleyi kumoowonggori. Ene ngundilo damoni biyomi ngu telo, ngunonggo
noole nguya, oweyelootoyi sawootowo. Enendo oni bidodoboya, mundi
mundi telo oodoyi, Anutndo enengo damoniyengga ngulo ma ingooteku
ngu!
16 Ene oni sowe gidalega Anutlo Mande Keda Mesalango, nga ma ingow-
elo, elo ingootenggo. Ngundilo ngulo, noolendo toongelo, Yesuslo Mande
Keda Mesalango, nga wesiyolo eweloyi oolenayi goodootenggo. Ndatelo
ngulo, enendo ngu ngandilo ingootenggo. Oni sowe gidalega, ngundo

Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tewelo, elo ingootenggo. Ene ngu damoni biyomingga, ngu telo oodoyi, ngulo enengo weti mbumbuwaye ulungga oolengo ooletoni, ngulo Anutlo sanggili ulungga oolengo, kuli eneno tunootewolo.

Polndo Tesalonayika Oni Ngu Yeyoweloyimbolo Hahangewolo

17 Ye Kristen dobooguline, Yuda onindo ye kewooloyemo, ngunonggo noole oweyelootoyi sawootowo. Ene noolendo, ye ngu ma kapeyelooteto. Kini, suwoo suwoo noolengo ingondudunayimo, ngu sodedo yeno ko ombulo, yeyowelo hahangelo oolooteto. Ene Setando, noolengo oolenayi goodooyunoote.

18 Yo, hamoo, nalu ulungga nguno, noole yeno ko ombuwelo ingooteto. No Pol, nondo nguya, yeno ombulo yeyoweloyimbolo ingooteno. Ene Setando noolengo oole suwoo suwoo ukingolo ooloote.

19-20 Kootusina, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ko ombulo noole yoyoweloyi, naluno nguno, noole ndawuga ngu sobowoolo, oni oni tewato? Ndawuga ngu noolendo kongga tewootoku ngulo uliyi? Ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni Tesalonayikano oolootenggoku ngu, ye ngu noolengo uliyi! Yo, hamoo, ye nooledodo Yesusno dikawatoku nguno ngu, yendo ngu noolengo dulidalinayi, ko, yendo ngu noolengo oni oni teyingo ulungga!

3

Polndo Timooti Suleyootoni, Tesalonayikano Oolouwolo

1-3 Asa, ye Kristen dobooguline, noole yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngulo enggeni nalu pelungga ma ingolo, ngulo noole mandeni ingowelo hahangewooto. Ngundilo ngulo, noole Atens endemo ootoolo, ngunonggo noole Timooti suleyootooye yeno oolouwonggori. Timooti ngu Anutlo ko oni, noolengo Kristen doboonayi, ene nooledodo Kristuslo Mande Keda Mesalango, oni simoo baleno wesiyolo eweloyi oni nooledodo ko teteto. Ene yeno oolo, ye hoolooweyelootoni, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggangododo telo, nguno yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ma yokowanggo. Ndatelo ngulo, ye kuli ingowonggo. Noolendo yeno ewootoku ngu, noole Yesusno nowoondonayimo hamoo tetooye, ngulo me onindo, noole kowuli yunootoyi, koolowoolo oluwatolo etooye ingowonggori.

4 Yo, hamoo, ye kuli ingowonggori. Kuli, noole ye kewooloyemo ootoolo, nguno noole Yesuslo Mande Keda Mesalango, wesiyolo etooye, ngulo mbumbuwadodo onindo kootunayisina mande elo, kowuli oowooyingga yunootoyi, noole yeno mande ngundilo ewootoku, ataga oo ngundilo tunootete.

5 Ngundilo ngulo, no Timooti suleyootoowe, oolouwoku ngu, ngulo damoni ngandilo. No yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ingoweloyimbolo. No nowoondone kowuli ingowonoku ngu, Setando, ye tewooyelolo, ganayelolo yowoosoolo, enengo oole biyomingga, nguno yoyewakulo, ngulo kowuli ingowono. Ene ngundilo tetoni ngu, asa, noole yeno ko yanggango tewootoku, ngu kingo kinitewa.

Timootindo Mande Gome Yolo, Polno Ko Ombuwolomu, Ngulo Mande

6 Gome oolengo! Ataga Timooti ko ombulo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo mande gome etoni, ingooteto. Yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango yelo, Kristen dobooguliye bidodo nowoondoye yunootenggoku, ngulo etoni ingooteto. Ene ngandilo elo, ye noole

ingondudu yelolo, nowoondoye noolengo gome telo, ye noole yeyowelo
hahangetenggo. Noole nguya, ye yeyowelo hahangeteto.
7 Ngundilo ngulo, ye Kristen dobooguline, noole yengo mande gome
ingootooye, ngundo yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango
oodoni, ngulo ngu, ngundo noole nowoondonayimo hamoo teyingo, yang-
gango yunoote. Ngu mandega, ngundo ngu, noolendo kowuli koolowoote-
toku, nguno gome hoolooweyeloote.
8 Ataga noole ingooteto. Yendo Oo Bidodo Sembuli, ngulo nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu yanggango oodoyi, ngunonggo noolengo nowoondon-
ayi hamoo teyingongga ngu nguya yanggango yunoote.
9 Ngulo ngu, Anut doongeyimo, noole yengo oni oni telolooteto. Ngundilo
telo, noole suwoo suwoo, yengo Anutno esetelo yemboongelolooteto.
10 Yo, nalu bidodomo yemboongetetokuno, noole nowoondonayi
bidodomo, ye yeyoweloyimbolo yemboongelo oolooteto. Noole ye
kewooloyemo ko ootoolo ngu, asa, noole mete yengo nowoondoye hamoo
teyingo, ngu yanggango yunowato.
11 O Awa Anut, ko, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, nondo
enengo ngandilo yemboongeteno. Gedo noolengo oole, eneno oolouweloyi
ngu yoonenengootoyi, noole mete eneno oolouwato.
12 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, gedo ene nowoondoye yeyi, Kristen
simoo bale, ngu enengo kewooloyemo, ko, oni gidalega bidodo nguya,
nowoondoye ebe ino ino tewanggo. Gengombo ngu damoningga, ngu
tetooga, ngundo yeningga, eneno nguya ulungga oolengo tunooteya olini.
Gedo ene hoolooweyelootooga, enendo Kristen dobooyi, ko, simoo bale
gidalega nguya, newende inoni, noolendo nowoondonayi ene yunootetoku,
ngundiya teyi.
13 O Awa Anut, ge enengo nowoondoye yega, yanggango yetoningga,
ngunonggo ene mete, ge doongenggemo, kundingiyi oolengo telo, nguno
biyomi gula, eneno ma oluwa. Ngundilo hoolooweyelootoyi oodoyi, nguno
gengo Nangongge Oo Bidodo Sembuli, Yesus, ngundo enengo keyimo, oni
ngudodo ombulo naluyemo nguno, yanggango dikawanggo. Ngulo no geno
yemboongeteno.

4

Anut Doongeyimo Nenengo Endeyoweloyi, Ngulo Mande

1 Ye Kristen dobooguline, nga so uyingga ngalo mande wenga ngandilo.
Anutndo damoni gome yendo teyilo ingooteku, ngu nondo etuyelowonoku,
ngu ataga ye keyootenggo. Ngu gome oolengo. Ene noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus oowooyimo, no ye soleyelolo, ngulo sumoo
mamanayelootetoku, ye komo kootusina nguya, nalu bidodomo, ngundiya
nangge keyoya tetoyiga, ngu oolouya yeningga, ulungga tunooteya oliyi.
2 Ye kuli ingootenggo. Noolendo mande etuyelolo yunowootoku ngu,
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngulo yanggangonimo, oowooyimo
nguya yunowooto.
3 Anutlo ingondudunimo ngu, ye komo ngandilo damoni ngu teyilo
ingoote. Ye bidodo komo damoni kundingiyi oolengo, ngu nangge keyoyi. Ye
bidodo bosebalese bulibali teweloyi damoni biyomingga, ngu ma keyowelo.
4 Ye bidodo komo ingonduduye, nowoondoye, gome sobowooya,
ngunonggo balesumooyemboya damoni gome, Anutndo ngulo ingooteku,
ngu teya, kundingiyi oliyi.

5 Ye simoo, onilo bale gula ma kenomayingowelo. Ngundilo nangge, ye
bale nguya, simoo gula ma kenomayingowelo, Anut watayi kini, onindo
tetenggoku, ngundilo ma tewelo.
6 Ye komo dobooguliye ganayelolo, ngulo oo gula ma yombuliyowelo.
Ye ngundilo tewanggoku ngu, asa, Oo Bidodo Sembuliga, ngundo kowuli
ulungga oolengo, ye gumi yunowa. Ngulo noolendo yeno mandega kuli
ewootomungga, ngulo ingondale teyi!
7 Ndatelo ngulo, Anutndo noole bosebalese damoni biyomi ngu keyoyilo
ma negoyeloyingo. Kini, Anutndo nooledodo damoni nenengo kundingiyi
oolengo, ngu keyoyilo negoyelowolo.
8 Ngundilo ngulo, oni ene nga mandega, nga etuyelowonoku, ngu kootu
inolo yokowaku ngu, asa, ene onilo mande ngu ma kootu inowa. Kini, ene
Anutlo mande kootu inowa. Yo, hamoo, Anut enengo Yuka Kundingiyi, onilo
ingonduduyemo yelo inowolo, ngu ene kootu inoote.

Noole Komo Damoni Nenengo Nguno Ko Tewato

9 Yo, Anut enengombo oni nowoondoye yunoweloyi damoningga, ngu kuli
etuyelowolo. Ngundilo ngulo, no ngulo mande gula ma nakangowano.
10 Hamoo oolengo, ye Masedoniya melako oni Kristen simoo bale bidodo
ngu nowoondoye yunootenggo. Ngulo ngu, no ye nowoondoye ko yokutu-
wootoowega, ye komo ngu damoningga tetoyiga, ulungga yeni, elo ngulo
eririyelooteno.
11 Ye komo yengo koye, nguno nowoondoye yeya, nguno imakeyingo
damoningga nguno yengo ko ngu teya oliyi. Ye komo yengo kandeyebo ko
ngu tewanggoku, ngundo yengo hoolooweyelowa. No mande ngundilo elo,
ye etuyelowono.
12 Ye ngundilo tewanggoku ngu, asa, ye oo gulalo ma wenonowanggo.
Ngundilo tetoyi ngu, asa, oni Anutlo mande ma keyootenggoku, ngundo
yengo damoni gomengga, ngu kenolo, nowoondoyemonggo, yengo
bingamiye okoowanggo.

Kristen Oni Simoo Bale Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Mande

13 Ye Kristen dobooguline, no yendo gome ingoyi, elo ingootenoku
ngu, ndawuga Kristen oni kumooyingomu, nguno tunootewa. Ye ngulo
nowoondoyemo bulibali ingowelo ngu, oni Anutno nowoondoyemo hamoo
kini, ngundo kowuli ingootenggoku, ngundilo ma tewelolo ingooteno.
14 Noole ngu, Yesus melenonggo ko yokutuwootoni, keda ootookoowolo,
ngulo nowoondonayi hamoo teni. Ngundilo ngulo, noole ingooteto.
Yesuslo yanggangonimo, Anutndo Kristen oni kuli kumooyingomo, ngu
yokutuyelootoni, ootookoolo, Yesusdodo ko ombuwanggo.
15 Anutlo mandeni ngu, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
ngandilo elo etuyelowolo. Kootusina, Yesus ko ombuteku nalunimo,
noole Kristen keda oolootetoku, ngundo Kristen oni kuli kumooyingomu
yoyokolo, koletelo ma oolouwato. Kini, Yesusno nowoondoyemo hamoo
teyingo oni kuli kumooyingomu, ngundo koletelo, Yesusno ooloutoyi, asa,
noole nowoondonayi hamoo teyingo, simoo bale keda oolootetoku, ngu
nguya kootu ene keyelolo oololo, eneya gooboongoowato.
16 Yo, hamoo oolengo, Anutlo Sambono Engel oni koleteyingongga,
Anutndo ene mande inootoni, ngunonggo ene meno yanggango elo, Anutlo
unggu uwoowa. Ene ngguyi ulungga utoni ngu, asa, ngu naluno, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, enengombo Sambo ende yokolo, ko ombuwa. Ngu
naluno, Kristuslo oni kuli kumoowolo, ngundo koletelo ko ootookoowanggo.

17 Ngundilo ootookootoyi ngu, asa, noole Kristen oni keda oolootetoku,
ngu naluno nguno, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo noole ko Kristen
simoo bale kuli kumooyingomu ngudodo yoyootoni, enedodo Sambono
goboole musiyomo gooboowato. Ngundilo gooboolo, noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi nguya, sugi sugi oluwato.
18 Ariya, nga mandega ngando, ye komo Kristen dobooguliye nowoondoye
yanggango yunootoyi, nguno ene ngundilo kowuli, ngulo ingonduduye
ulungga ma tewanggo.

5

Noole Komo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ko Ombuweloyi, Ngu Sobowoolo Oluwato

1-2 Ye Kristen dobooguline, no yengo so uyi nakangolo, Yesus ko om-
buweloyi, ngulo nalu mandeni ma etoowe ingowanggo. Ndatelo ngulo, ye
kuli ingootenggo. Ye yakaka onindo suwoono tolige mayeweloyi ngulo nalu
ma ingootenggoku, ngundilo nangge, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ko
ombuweloyi nalu nguya, ye ma ingootenggo.
3 Ngu naluno, oni simoo bale ngandilo elo ingootenggo. Nga nalu
gome oolengo, noole gome bibitetetoku nga, elo, ingolo oolootenggo.
Ngu nalunggano nguno, sodedonangge kowuli ulungga oolengo ombulo
yombuliyelowa. Yo, ngundilo kowulingga, ngu ombulo, baledo simoo
yomoowelo naluno, koletelo ogingoyingo kowuli sodedo ingootenggoku,
ngundilo nangge, kowuli ogingoyingongga sodedo ombuteku, ngu hamoo
oolengo, dagaweloyi kini.
4 Ye Kristen dobooguline, ye ngu oni Setanlo ooleliko oolootenggoku,
ngundilo ma oolootenggo. Ngulo ngu, nalungga ngu, yeno sodedo
tunooteweloyi, ngu yakaka onindo yeno tunootetoyi, soliyokootenggoku,
ngundilo ma tunootewa.
5 Ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ye Yesuslo damoni
keyootenggoku ngu, ye enengo solu himimo endeyolo, yengo ko gome ngu
sano tetenggo. Ngundilo ngulo, ye damoni biyomi oowooyingga suwoono
mela kombiteyingo tetenggoku, ngu ma tewelo.
6 Ngulo ngu, noole oni simoo bale nowoondoyemo hamoo ma telo,
gaboye wetololootenggoku, ngundilo ma tewato. Kini, noole komo noolengo
endeyoyingo gome sobowoolo, Yesusndo ko ombulo yoyoweloyi, ngulo
hahangelo, yanggango doongedoongoo telo, sobowoolo oluwato.
7 Noole kuli ingooteto. Oni nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu,
enengo gaboye ngu oni suwoono weletenggoku, ngundilo wetololootenggo.
Yo, ngu oni ngu, ene sono kowoo yanggango (Biya) netenggoku damoningga,
nguno ootoolo, ko, damoni biyomi oowooyingga nguya telo oolootenggo.
8 Ene noole Yesusno nowoondonayi hamoo teyingo oni ngu, noole
Yesuslo damonimo endeyootetoku ngu, noole ngu oni biyomi ngundilo kini.
Kini, nowoondonayi hamoo teyingo, ngundo hoolooweyelootoni, nguno
noolengo endeyoyingo gome sobowoolo, dobooguliniayi nowoondonayi
yunootooye, ngundo nowoondonayi yanggango yunowonggori. Ngulo ngu,
Setando tewooyelooteku naluno, noole kuli meyelo oolootetokulo, ngulo
Setando noole ma yoyowa. Ngu ngandilo: noole koondimu yanggango
ulungga, ebe uleweloyimbolo u moole. Noole Anut sobowootooye, ombulo
ko yoyoweloyi damoningga, ngundo ingondudunayi tomoku yanggangong-
gado tabanaye doobengooteku, ngundilo doobengootoni, ngulo noole ma
yombuliyelowa.

9 Yo, Anutndo nooledodo, enengo sanggilininggа ngu yoyi, elo ma sunggi
yeyunoyingo. Kini, ene Yesus Kristus, noolengo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, noole ngulo sunggi yetoni, ngundo ombulo, noole eneno
nowoondonayi hamoo teyingongga, ngu ko yoyowa.
10 Noole Yesusno nowoondonayi hamoo teyingomu oni, kuli kumooyin-
gomu, ngundi, keda oolootetoku nga, Yesusndo hoolooweyelowelo ku-
moowolo. Ngundilo ngulo, noole enedodo suwoo suwoo keda oluwato.
11 Ariya, ye komo nga mande gomengga, nga dobooguliye bidodomo
wesiyoya eya, enengo nowoondoye yanggango yunoya, ko, nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu yanggango yunoyi. Yendo ataga ingolo tetenggoku,
ngundiya teya soweyoyi.

Ye Komo Anutndo Damoni Gome Ingooteku, Ngu Keyoyi

12 Ye Kristen dobooguliniayi, noolendo ye soleyelolo, sumoo eteto.
Ye komo yengo Kristen tabango oni kewooloyemo, ko yanggango telo,
hoolooweyelolo, yengo endeyowolo ngu yoonenengootenggoku, ngulo ye
enengo oowooye bingamiye okoolo, enengo mandeye ngu keyoyi. Ndatelo
ngulo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo yengo Kristen
tabango oni sunggi yeyunowolo.
13 Yo, ene ye hoolooweyelolo, ko yanggango tetenggoku ngu, ye ngulo
komo nowoondoye yunoya, ngulo oowooye bingami okooyi. Ye bidodo
komo simoo bale kewooloyemo, nguno nowoondoye imakeyingo damon-
inggano, nguno oliyi.
14 Ye Kristen dobooguliniayi, noole yeno mande yanggango eteto. Ye
komo oni ko tewelo sulekinikini tetenggoku, ngulo endeyoyingo, ngu
yooneneyeloyi. Oni sosoletenggoku, ngu hoolooweyeloya, nowoondoye
yanggango yunoyi. Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yanggango kini, ngu ye nowoondoye yanggango yunoyi. Ye komo oni
bidodomo, imakeyingo damoni nangge eneno teyi.
15 Onindo damoni biyomi yeno tetoyi ngu, yebana ngulo biyomi, ngu
gumi ma tewelo. Kini, yendo damoni gome, ngu nangge eneno teyi. Yo,
nalu bidodomo, ye komo Kristen dobooguliye, simoo bale sungomo nguya,
nowoondoye yunoya, damoni nenengo ngu eneno ko yanggango teyi.
16-18 Ye komo suwoo suwoo, oni oni teweloyi damoni ngu teyi. Ye komo
nalu bidodomo, Anutno yemboongeyaliyi. Ye komo oo biyomi, ko, gomemu
yeno tunooteteku, ngu bidodo Anutno eseteyaliyi. Ye ngu Kristus Yesuslo
oni simoo bale, Anutndo ngundilo damoni ngu teyilo ingoote.
19 Ye Yuka Kundingiyimbolo koni, oni kewooloyemo oolooteku, ngu ma
gosiyolowelo.
20 Onindo Anutlo Mande Keda Mesalango yeno wesiyolo elo, ngundi,
Anutndo oni nowoondoye sanggawelo ingonduduyemo mande gidega ngu-
dodo yunootoni, ngu wesiyolo etoyi ngu, asa, ye Anutlo mande ngu ma
kootu inowelo.
21-22 Ye komo mande oo bidodo yeno tunootetenggoku, ngu gome wil-
ikoya, oo gome Anutnonggo ombuteku ngu, ngu nangge teya, oo biyomi
damoni oowooyingga ngu bidodo andangeya yokoyi.
23 Ngulo ngu, nondo Anutno yengo ngandilo yemboongeteno. O
Anut, gedo nowoondoge imakeweloyi, ngulo sembuli. Ngundilo ngulo,
gedo ene yoyega, ene kundingiyi oolengo tunootewanggo. O Anut,
gedo enengo ingonduduye nowoondoye ngu bidodo gome soboyeloya,
hoolooweyelootooga, enengo endeyoyingo damoniye, ngu bidodo
kundingiyi oliyi. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, gengo nangongge, Yesus

Kristus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ene ko yoyowelo ombutekuno ngu, asa, enengo endeyowolomo, ge oo biyomi gula ene bungomo ma kenowalo yemboongeteno.
24 Yo, Anutndo ye enengo simoongo tunooteyi, elo negoyelowoku, ngulo hamoo oolengo, yeno oo bidodo tewelo, gosiyowoku, ngu hamoo yunowa.
25 Ye Kristen doboogulinayi, ye komo Anutno yemboongetoyi, ngundo noole mete hoolooweyelolo, yanggango yunowa.
26 Ye Kristen dobooguliye yeyoya ngu, asa, ye enedodo oni oni teya, kandeye dowooyi.
27 No Oo Bidodo Sembuli Sembunayi oowooyimonggo, no yeno mande yanggango eteno. Ye komo nga so uyingga nga, Kristen dobooguliye bidodomo kandangetoyiga ingoyi.
28 No Anutno yengo yemboongeteno. O Anut, gedo yoyega, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristuslo sumangeni, ngundo yedodo oluwalo yemboongeteno. Ngu hamoo.

2 Tesalonayika
2 Tesalonayikalo Mande Tabango

Pol ngu Korinno oluwoku, ngu naluno nguno, ene so uyi elayaga nga nakangolo, Tesalonayika oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyowolo.

Nga bukgano ngano ngu, mande gumgum ngu ngandilo ooloote:

Pollo kambayelowolo mande. 1:1-2.

Anutno esetelo, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunolo, ko, oo gidega ngu oni simoo bale onendo eneya mundi tetenggoku, nguno tunooteweloyi, ngulo ewolo. 1:3-12.

Ngu oninggano nguno mande etoyiga, ingoni, ngundo ngu, Anutya hamoo mundi tewa. Ngundilo ngulo, Yesus ko ombuweloyiga, ngulo mande eneno eyi. 2:1-17.

Mande yanggango, ko gome teweloyi, ngulo ewolo. 3:1-15.

Kambayelolo akeyolo ewolo. 3:16-18.

1 No Polndo nga so uyingga nga nakangootoowe, Sayilas, Timooti, ngundo hooloowenelootoli, ye Tesalonayika goobooyingomo oolootenggoku, ngulo soweyoyunooteto. Yo, no nga so uyingga nga, ye noolengo Awanayi Anut, ko, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristusno, nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, ngulo nakangoyunooteno.

2 Noolengo Awanayi Anut, ko, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, noolendo geno enengo yemboongetooye, gedo gengo sumangengge, nowoondoge imakeyingo damoningga, ngu eneno yeyi ombuwa.

Tesalonayika Kristen Oni, Kowuli Koolowoowonggori

3 Ye Kristen doboogulinayi, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oolengo yelo, ko, Kristen dobooguliye nowoondoye yunoweloyi damoningga, ngu sungo sungomo ulungga oolengo yeyi, elo, ngulo noole komo nalu bidodomo Anutno yengo esetelo yemboongeteto.

4 Ene ye Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo Tesalonayika melako oni gidalegado, ye kowuli oowooyingga ogingoyingo nguya yunowonggori. Ene ye yunootoyi, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango dowoolo, ngunonggo kingo kowuli ogingoyingo yunootoyi, ngu yanggango koolowoolo dikatenggo. Ngundilo ngulo, noole yengo damoniye gome, ngu Kristen goobooyingo ende gidalegano ngu wesiyolo etooye, ene ngu ingolo, ngunonggo, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyilo eteto.

Anutndo Noolengo Damoninayi Nenengo, Nguno Wilikoyelowa

5 Yo, ye Kristus oowooyimo, ngu kowuli koolowootoyi, ngundo yoyeni, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oolengo tunootetenggo. Ngungga, ngulo nangge, ye tunoo etuyelootoyi, Anutndo enengo damoni ye wilikoyeloweloyi ngu nenengo oolengo. Yo, Anutndo ngu kowuli ngu yokootoni, yeno ombulo, ngundo yanggango yunowolo. Ngundilo ngulo, ye mete Anutlo endeningga, enengo simoo bale soboyelooteku, nguno ulo oluwanggo.

6 Yo, Anut ngu Kundingiyi oolengo, ngulo ene oni bidodo damoniye wilikoyeloweloyi ngulo logo gulanangge. Ngundilo ngulo, ene oni kondibo damoni biyomi yeno tewonggoku, ngulo ogingoyingo ulungga gumi yunowa.

7 Yo, hamoo, oni kowuli ye yunootenggoku ngu, Anutndo ngu wendan-
gelo, kowuli gumi ulungga ene yunowa. Ye kowuli oolengo koolowoowong-
goku, ngulo Anutndo ye, noole nguya, kengeweloyi musiyo gomemu
yunowa. Noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ko enengo
Sambono Engel oni yanggangododomu, ngu Sambo ende yokolo, mela
ngano, noolengo doongenayimo tunoo oolengo ombuwanggo. Yo, ngu
naluno, Yesus de solu ulungga oolengo nguno ombuwa.
8 Ngu naluno, oni ene Anutno nowoondoyemo hamoo ma telo, noolengo
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesuslo Mande Keda Mesalango, ngu ma
keyootenggoku ngu, asa, Anutndo, ngulo uli biyomi ulungga, yunowa.
9 Yo, hamoo, ngundilo oni ngu, Anutndo suleyelootoni, Setanlo ende
biyomi de nombo ma kumooweloyingga, nguno ulo, sugi sugi oluwanggo.
Yo, Anutndo enengo oole ngu goodootoni, ngulo ene Anutno ko ma ombulo,
Anutlo dulidalini yanggangonidodo, ngu kenoweloyi ereremo kini.
10 Anutndo kuli nalu sunggi yewoku nguno, Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi dulidalinidodo, ko ombuteku naluno, Anutlo simoo bale bidodo
Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu kenolo, soliyokolo, nguno
ngu, ene oowooyi bingami oolengo, elo okoowanggo. Yo, hamoo, ye nondo
Anutlo mandeni ye kewooloyemo ewonoku, ngu nowoondoyemo hamoo
tewonggoku, ngulo ye nguya ngu oni nguno gooboongoolo, Anut oowooyi
bingami elo okoololuwanggo.
11 Nga mandega ngalo damoni, nondo Anutno yengo yemboongetoowe,
Anutndo yanggangonidodo, ene mete ye hoolooweyelolo yoyeni, oo damoni
gomengga teyi, elo negoyelowoku, ko, yengo nowoondoye hamoomonggo,
Anutndo ingooteku nguya, ye mete bidodo tewanggo.
12 Noole ngu Anutno yengo yemboongetetoku, ngulo damoningga ngu
ngandilo. Simoo bale yengo oo gome tetenggoku ngu kenolo, ngulo ene,
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngu suwoo suwoo oowooyi bingami
okooyaliyi. Nguno ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo yengo
oowooye bingamiye nguya, elo okoololuwa. Noolengo Anut, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus Kristuslo sumangeni, ngundo oo bidodo yeno
yeni tunootemukowa.

2

Anutlo Mamana Mande Toongooyingo Oni

1 Ye Kristen dobooguline, noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus
Kristus, ko ombuwakuno, noole enedodo gooboongooweloyi, ngulo no yeno
solengoyelo, sumoo etenoku nga, ngu ye nga mandega ngalo ingondale teyi!
2 Oni gidalegado noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ko om-
buweloyi nalu kuli tunooteteku nga, elo ganayelolo ngu, yeno mande
ngandilo yunolo, ngulo ene yeno elo, Anut enengombo nga mandega, nga
noole yunolo elo; ngundi, Polndo nga so uyingga nakangootoni, noolendo
yeno wesiyolo yunootetolo ewolo. Ye ngundilo mande ngu ingolo, ngulo
soliyokolo, nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Hamoo oolengo kini.
3 Ye oni gula yoyokootoyi, ngundo ngundilo tewootewoo, nguno ma
ganayelowelo. Kootusina, Yesus noole Kristen oni simoo bale, ngulo ko
ombuweloyi naluwo ngu ma tunooteyingomo, ngu koletelo oo ululu elaya
tunootewali. Ngu ngandilo. Koletelo ngu oni oowooyingga tunootelo, winda
winda telo, Anut kootu inowanggo. Ngundilo kootu yunootoyi, ko, ngu
naluno ngu, Setanlo oni oowooye, Anutlo Mamana Mande Toongooyingo

oni nguya, tunootewa. Ngu oningga ngu kootusina, Setanlo ende biyomi de
nombo ma kumooweloyi, nguno ulo oonatewa.
4 Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni, ngundo oni simoo bale ebe
ganagana anut, ko, simoo bale Anutno yambo mande tetenggoku, nguya
mundi oolengo tewa. Ndatelo ngulo, ene enengo oowooyi bingami nangge,
elo okoolo, simoo bale bidodo eneno nangge yambo mande teyilo ingowa.
Ngundilo telo, kootusina, ene oololo, Yudalo goobooyingolo ya ulungga,
oowooyi Tempel, musiyo kundingiyi oolengo nguno bibitelo, ngandilo ewa.
No nangge Anut oolengo, ngulo ye komo nono nangge yambo mande teyilo
ganayelowa.
5 No kuli yeya ootoolo, nguno nga mande nga no yeno ewono. Ye ngu ma
kapengo yewelo.
6 Ene ataga, oo gulado Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni, ngulo
ombuweloyi oole goodooyinoote. Eme Anutndo sunggi yewoku naluno,
enengo koni ngu yeni tunootewa.
7 Anutlo mande kootu ingoweloyi damoningga, ataga, ngu kombitewolo
ko telo oolooteku, ene kootusina, Anutndo oni biyomingga, ngulo oole
andangeyinootoni, nguwoole enengo damoni biyomingga, ngu hamoo yeni
tunootewa.
8 Ngu naluno, Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni yanggangongga,
ngu hamoo tunootewa. Ene, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, koo-
tusina, enengo dulidalinidodo ko ombuteku naluno, nguno enengo yukani,
ngundo ngu oni biyomingga, ngu uleni kumoowa.
9-10 Yo, ndawu nalunggano, Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni,
yanggangongga ombuteku naluno ngu, Setanlo yanggangoni ngundo yeni
tunootewa. Ngundilo tunootelo, ene ebe ganagana sunggi oowooyingga
telo, ko, damoni sungo oolengo gula, onindo ma teweloyi ngu tewa.
Ngundilo telo, nguno ebe ganagana mande damoni biyomi ulungga telo,
nguno oni Anutlo mandeni kootu inootenggoku, ngu ganayelolo yoyowa.
Ndatelo ngulo, simoo bale, Anutndo yoyowelo mande ewoku, ngu ingolo,
yokowolo. Ngundilo ngulo, ngu oni ngu ene Setanlo endeni biyomingga,
nguno ulo oonatewanggo.
11 Yo, ndatelo ngulo, oni simoo bale, Anutlo oole ma keyowelo in-
gootenggoku ngu, Anutndo enengo ingoyingoye ngu tetoni wenonowanggo.
Ngundilo ngulo, ene Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oningga,
ngulo ebe ganagana mandeni ngu ingolo, nguno ene nowoondoye hamoo
tewanggo.
12 Ngundilo ngulo, ene Anutlo mande hamoo, ngu nowoondoyemo hamoo
ma telo, ene damoni biyomi nangge keyolo, teweloyim ingolo, ngulo oni
oni tewanggo. Ngundilo damoni biyomi ngu telo oodoyi, wilikoyeloweloyi
naluno, ene oonatewanggo.

Anutndo Ye Ko Yoyoweloyimbolo Kuli Logoyelowolo

13 Ye Kristen dobooguline, Anutndo yengo gome ingootoni, ngulo
yemboongewelo naluno, noole komo Anutno yengo esetelo yemboon-
gelolooteto. Ndatelo ngulo, Anutndo kulimi oolengo, ye ko yoyoweloyim-
bolo logoyelowolo. Ye enengo hamoo mande, ngulo nowoondoyemo hamoo
tetoyi ngu, Yuka Kundingiyimbo, yengo nowoondoye ko damoni biyomiye
sonowootoni, ataga, ye enengo oolengo tunootelo oolootenggo.
14 Yo, Anutndo, ye enengo Mande Keda Mesalango, no yeno wesiyolo
ewonoku, ngulo nowoondoyemo hamoo teyi, elo logoyelowolo. Anutndo
ngundilo telo, nguno Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngundo
noole enengo dulidalinimo oliyilo ingoote.

15 Ngundilo ngulo, asa, ye Kristen dobooguline, ye nga mandega, nga
gome ingoya, ma kapengoyewelo! Yengo, Yesusno nowoondoyemo hamoo
teyingo, nguno komo yanggango dikayi. Anutlo mande bidodo so uyino, ko
manggomo etuyelowonoku ngu, ye komo ngu bidodo oolengo gome keyoyi.
16 Noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ko, Awa Anut,
ngundo noolengo gome oolengo ingooteli. Ngulo ngu, enengo suman-
geni, ngundo noolengo nowoondonayi yeni, gome oluwa. Ene ngundilo
telo, ene noole hoolooweyelootoni, nowoondonayimo hamoo telo, Anut
sobowootooye, ngundo ene noole ko yoyowa.
17 Noole Anutno yemboongetooye, Anutndo yengo nowoondoye yeni,
yanggango yetoni, ngunonggo ye hoolooweyelootoni, ye mande damoni ngu
bidodo gome nenengo keyolo tewanggo.

3

Ye Komo Anutndo Noole Hoolooweyeloni, Eya Yemboongeyi

1 Nolo so uyinggano, mande wenga, no ngandilo mande, yeno ewelo.
Ye Kristen dobooguline, ye komo Anutno yemboongetoyiga, enendo noole
hoolooweyelolo, ngunonggo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni ngu mela
bidodomo logowooweloyi ngu yeno oololo tunootewoku, ngundilo eneno
nguya tunootetoni, ngu keyowanggo.
2 Oni gidalega Anutlo mande ingolo, ene nowoondoyemo hamoo, ma
tetenggo. Ngulo, no ye sumoo yunootoowe, ye komo Anutno yemboonge-
toyiga, Anutndo mbumbuwadodo oni damoni biyomi oolengo tetenggoku,
ngu ma yoyokootoni, ngundo noole yombuliyelowelo.
3 Setando tewooyelowelo ingootekuno ngu, noolengo, Oo Bidodo Sembuli,
ngundo mete ye pawayelolo, yanggango yunootoni, nguno Setando ye ma
yoyowa. Ndatelo ngulo, noole kuli ingooteto. Oo Bidodo Anutndo tewelo
ewoku ngu, ene komo ngundilo temukowa.
4 Noole, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno nowoondonayi hamoo
tetetoku, enendo hoolooweyelootoni, nondo mande no damoni bidodo
etuyelowonoku ngu, ataga tetenggoku, kootusina nguya, ngundilo
tewanggo.
5 Noolendo Anutno yengo ngandilo yemboongeteto. Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, gedo enengo ingonduduye yoonenengootoyi, nguno ngu, ene
gedo gengo simoo balelo, nowoondoyi teteku, damoninggega ngu, ene
nguya, ngulo gome ingowanggo. Nguno, ene Kristusno yanggango dikalo,
kowuli koolowoowolo ngundilo, ene nguya, ngundilo koolowoowanggolo
ingooteto. Hamoo.

Oni Bidodo Komo Ko Teyi

6 Ye dobooguline, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus oowooy-
imo, noole mande yanggango, yeno ngandilo eteto. Kristen dobooye gula
ye kewooloyemo, nguno ene kingo bibitelo ootoolo, ngunonggo, noolendo
mande yeno ewootoku, ngu ma keyolo, ko gula ma tetoningga ngu, asa, ye
ngu oningga, ngu tanggeyimo ma oluwelo. Ndatelo ngulo, ene noolendo
mande etuyelowootoku, ngu ma keyowonggori.
7 Noole ye kewooloyemo oluwootoku naluno ngu, noole ko tewelo
sulenayi, ma kini yewootowo. Kini, noolengo damoninayingga, ngu ye kuli
ingowonggo. Ngulo ngu, ye komo ngundiya, keyoya ko teyi.
8 Yo, hamoo oolengo, noole ye kewooloyemo oluwootokuno, suwoo suwoo
ko yanggango telo, bobeye yolo, noolengo oowali uliyolo neloluwooto.

Noole yeno oowali kingo yolo, ma newootowo. Kini, noole ngu kongga
tewootoku, ngulo ye kowuli yunowelo ma ingowootowo.
9 Ngu hamoo, Anutlo ko oni ngu Kristen simoo bale kandeyemonggo,
oowali yoweloyi ngu Anutlo mamana mandeno ooloote. Ene noolendo
yeno oo ngulo ma yemboongewootowo. Kini, noole ngu damoninggano ko
tewootoku ngu, oo gaboyi ngundilo nangge etuyelowootoku, ye ngu kenoya,
ngundiya teyi.
10 Noole kuli ye kewooloyemo oluwootoku nguno, noole yeno mamana
mande ngandilo ewooto. Oni gula ene ko gula ma tetoni ngu, asa, ene oowali
ma newalo ewolo.
11 Ene noole yengo mande binga ingowootoku ngu, oni gidalega, ye
kewooloyemo oolootenggoku, ene ko ma telo, kingo oolootenggo. Ngulo
ngu, ene oni sungombolo ko, ngulo mande mande oowooyingga kingo telo
oolootenggo. Ene oni sungombolo ko, ngu enengo oo kini.
12 Ngundilo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus oowooy-
imo, noole mande yanggango, ye yunooteto. Oni ngu, ene komo enengo
endeyoyingo gome ngu sobowooya, enengo balesumooye ko simooye nguya
ko yanggango teya, ngunonggo oowali yoya neyi.
13 Ngulo ngu, ye Kristen dobooguline, ye komo damoni gome nenengo,
ngu tewelo ma suleye kiniyewelo.
14 Oni gula ye kewooloyemo nguno, ene noolengo mande so uyimo
nakangootetoku, nga ma keyootoningga ngu, asa, ye ngu, oningga, ngu
gome kenoya, ye ngu tanggeyemo ma oluwelo. Nguno ngu, enengombo
damoni biyomi tewoku ngulo oyumo yowa.
15 Ene noolendo ngu ngandilo ma eteto. Yendo ngu oningga, nguya
me oni ngundilo teyilo ma eteto. Kini, ene yengo dobooye, ngulo ye ene
mamanangoya mande gome inolo hooloowetoyi, ene nguno yanggango
yolo, damoni nenengo oolengo ngu tewa.

Mande Wenga

16 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, enengombo nangge, nowoondoye
imakeyingo damoningga, ngulo sembuli. Nondo Anutno yemboongetoowe,
ene ye suwoo suwoo oo bidodo nowoondoye imakeyingo damoningga, ngu
yunowa. Nondo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno yemboongetoowe,
ene yeya suwoo suwoo oluwanggo.
17 No Pol, nondo nangge, nenengo kandenembo kambayelowolo mande,
nga yengo nakangooteno. Nga ngu nenengombo so uyi bidodo nakan-
gootenoku, nguno ngu, nolo sunggi, ngu ngandilo nakangooteno.
18 No Anutno yengo yemboongetoowe, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
Yesus Kristus, ngulo sumangeni ngu ye bidodoboya olini. Ngu hamoo.

1 Timooti
1 Timootilo Mande Tabango

Timooti oningga ngu, ene Esiya mela etenggoku, ngu gumisina ngunonggo mayewolo. Enengo eweyi ngu ene Girik oni, ko, enengo nemi ngu Yuda bale. Polndo kootu endeyoyingongga, nguno ene Timooti nguya yootoni, ngundo Pol hooloowelo, telo ngu, enengo ko goboolo oni tunootelo endeyoweloyi, ngulo sunggi tewolo. (Aposel 16:1-3). Kootusina, Polndo ene Timootino ngu Epesasno nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, ngu soboyelonilo sunggi yewolo.

Nga so uyingga, ngalo mande gumgum ngu ngandilo.

Polndo ngu ese mande ewoloku, ngu ene Timooti yolo hooloowweloyi, ngulo ewolo. 1:1-2.

Etuyelowolo mande nenengo, ngulo mandeni. 1:3-20.

Yemboongeweloyi damoni ngulo mande, ko, simoo balelo damoniye gome nenengo ngulo mande. 2:1-15.

Kristen simoo balelo tabangoye, ngulo damoniye. 3:1-16.

Ingoweloyi mande, ngu Timooti ene komo enengo damoni ngu gome sobowooya, enengo mandeni etuyeloyingo ngu nguya, gome sobowoonilo ewolo. 4:1-16.

Timootilo koni ngulo mande ingoni elo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bale, ngundo gome hoolooweyeloya ko tenilo, mande ewolo. 5:1–6:21.

1 No Pol, no Aposel, Kristus Yesuslo sulena oni. Anutndo noole ko
yoyootoni, Kristus Yesus kenowelo sobowootetoku, ngundo no sunggi
yenunolo, enengo Aposel oni yootunonelowolo.
2 Timooti, ge Kristusno nowoondogemo hamoo teyingo, ngulo ge nolo
nangone oolengo. Nondo nga oo naka nga ngu, gengo nakangooteno. Awa
Anut, ko noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, enengo
sumangeni, ayibiyini, imakeyingo ngu mete geya olili.

Noole Mande Ebe Ganagana Ngu Bidodo Wongooye Uwa

3 No kuli Masedoniya oolouwelo yade oololo, ooleko geno etoowe, in-
gowolo, ngundilo nangge, ataga nguya no geno eteno. Ge komo Epesas
endemo nguno ootoo, ngunonggo oni gidalegado mande ebe ganagana
simoo baleno elo etuyelootenggoku oni, ngu gedo mamanayeloya e! Ye
komo ngundilo ebe ganagana mande ngu simoo baleno ma etuyelowelo!
Ewolo.
4 Yo, hamoo, ngu oni ngundo kingo mata oowooyingga suwoo suwoo
elo, ko enengo osi sambaye oowooye ngulo mande gumgum elo woosoolo
etenggo. Ngundilo mande mande ngu etoyi, ngundo simoo bale we-
sowootoni, sungo sungo telo, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyin-
gomu, ngu yombuliyootenggo. Yo, ngundilo mandega ngundo oni simoo
bale ma hoolooweyelootoni, Anutlo koni tetenggo.
5 Ene nondo, ataga nga mamana mandega ge gunootenoku nga keyolo
ngu, ariya, Anutlo mamana mande nowoondogemo oolooteku, ngundo
ge oo biyomi gula tewolo, elo ma ete. Nguno, ene Yesusno nowoondoye
hamoo teyingomu, ngu gome ingootenggo. Ngu mande damoningga
ngu bidodobo nowoondoye yokutuwootoni, ene ngunonggo nowoondoyi
teweloyi, damoni gome ngu tewanggo.

6 Nga etuyelowolo oni ebe ganagana ngando, ene damoni nenengo ngu
yokolo, ene wenonolo kingo mande, nguno nowoondoye yetenggo.
7 Yo, ene Anutlo mamana mande ngu simoo bale etuyelowelo elo,
ngandilo ingootenggo. Noolengo mande nga ngu, hamoo oolengo, elo
ingootenggo. Ene mandega, ngulo damoni nguya, ma ingootenggo.
8 Noole ingooteto. Anutlo mamana mande ngu gome nenengo. Anutlo ma-
mana mandega, ngulo damoni ngu ngandilo. Onindo endeyolo oluweloyiga,
ngu yoonenengoote.
9-10 Noole nguya ngu ingooteto. Mamana mande ngu oni nenengomu
yomosiyoweloyi, ngulo kini. Kini, mamana mande ngu, oni mamana
mande kalongootenggoku; ko, ene tabango oni manggoye nguya, ma keyolo,
utolo oolongoolo oolootenggoku; windawinda tetenggoku, ngulo mamana
mande. Nga ngu oni Anut kootu inolo, ene mbumbuwa tetenggoku ngu;
oni ene Anutlo mande kootusina elo, ene mela ngalo damoni biyomi ngu
owetenggoku, ngulo mamana mande. Nga ngu oni awanamoye yuleyi
kumootenggoku; ko, oni gidalega nguya yuleyi kumootenggoku; oni simoo
bosebalese telo, ooleko ooleko endeyootenggoku; oni ngu ene Sodom
ende onilo damoniye biyomi keyolo tetenggoku; oni ene yakakayi oni
yolo yoyeni, enengo kingo ko oni tetenggoku; ebe ganagana mande ebe
ganagana tetenggoku oni; oni ene ebe ganagana elo, no hamoo oolengo
ulungga awundilo elo etenggoku oni; mande damoni biyomi gidalega,
ngundo mande metemi nguya longge telo, yombuliyooteku, ngu nguya
yomosiyoweloyi mamana mande, ngulo damoni.*
11 Ngu oo ngundilo ngu, Anutlo mande keda mesalango nguno oolooteku,
ngu Anutndo no logonelowoku, ngu simoo baleno wesiyolo eweloyim-
bolo. Nga Mande Keda Mesalangongga nga ngu, Anutlo dulidalinidodo,
ko, enengo oowooyi bingami okooweloyi damoningga, ngu simoo baleno
etuyeloote.

Anutndo Pollo Nowoondoyi Tewolo Ngulo Esetewolo

12 No Kristus Yesus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
yanggango no nunootoni, enengo koni nangge telo oluwano. Ene nolo
damonine gome ngu ingootoni, no mete enengo koni teweloyi ingolo,
ngulo enengo sunggi ngu nono yelo, noyolo, enengo koni nga teweloyim
logonelowolo. Ngundilo ngulo, no eneno eseteteno.
13 Hamoo, kulimi no enengo oowooyi yumooyinolo, ngulo no Anutlo
oni simoo baledoya sanggili telo, yutolo yombuliyelowonggori. Ndatelo
ngulo, no ooga tewonoku, ngulo damoni ma ingolo, ko, Yesus ngu ene
ndawu oningga, ngu no kuli watayi ma tewonowo. Yo, hamoo no ngundilo
teloodoowe, ene Yesusndo nowoondoyi newolo.
14 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Kristus Yesus, ngundo
sumange ulungga oolengo, nono yelo, nowoondoyi teweloyi damoni ngu
Kristusno nowoondone hamoo teyingo ngu, yeni tunootewolo. Ngunonggo
ngu, Yesus Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo, oni bidodo nondo
nowoondoyi teyunooteno.
15 Nga mandega nga ngu, hamoo oolengo, oni simoo baledo ingolo,
nowoondoyemo hamoo teweloyi. Ngu ngandilo. Yesus Kristus, ene melako
ngano oni simoo bale, noole mbumbuwanonggo andangeyelolo, yoyowelo,
ombuwolo. Nondo ngu weti mbumbuwa teweloyi, oni koletewonowo.

---

* **1:9-10:** Oni Sodom ende ulungga nguno oluwonggoku, ngundo ngu baledoya kini, simoondo enengo nangge ebe kolokolo damoni biyomi ngu tewonggori. Anutlo Mande Kulimimo, ngu Stat/Yenesis 18:16-33 gumi, ko, gumi 19:1-29 mandega, ngu kandangeya ingoyi.

16 Yo, hamoo oolengo, kuli nondo ngu mbumbuwa teweloyi oni koletewonowo. Ene Kristus Yesus enengo sumangeni, ngu bidodo yeni koletelo nono ombuwolo. Ngu sumangeningga, ngulo gaboyi, ngu simoo bale etuyelowolo. Nguno ngu, oni simoo bale no neyowanggoku, ngu Yesusndo nododo ma boguwoowolo. Ngulo kootusina, oni simoo bale nguya neyolo ingolo, nguno ene Kristus Yesuslo, nowoondoyemo hamoo telo, suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yowanggo.
17 O Anut, nondo gengo nowoondoyige ulungga, no nunootoyi, ingolo, ngulo no komo geno yemboongetenoku nga! Ge suwoo suwoo oo bidodo sobowooweloyi, ngulo Sembuli! Ge ma kumoowa; ko onindo geyoweloyi nguya kini! Gedo nangge, ge Anut oolengo! Ge nangge oowoongge ulungga oolengo, ngulo gengo dulidalige sugi sugi oluwa! Ngu hamoo! Elo ewolo.

Polndo Timooti Ko Inowolo

18 Nangone, Timooti, no Anutlo mamana mande nga ge gunooteno. Nga mandega nga ngu, nolo ingoyingonemonggo, geno ma eteno. Kini, kuli Anutlo ingondudu eyingo onindo, geno oo tunooteweloyi mandega ngu, enendo nguya ngundilo ewolo. Ngu mande gomengga ewoloku, ngu yanggango dowooya, ngunonggo ge mete me onidodo yanggango ebe uleyi.
19 Ngu ebega nguno ngu, ge nowoondogemo hamoo teyingo ngu gome dowooya, damoni gome metemi, Anutlo mamana mande, ge nowoondogemo oolooteku, ngu nangge te. Oni gidalega ngu damoni metemingga, enengo nowoondoyemo oolooteku, ngu yokolo, kootu inootenggoku, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu sono tuwi telo mela yombuliyooteku, ngundilo tetenggo.
20 Hayimeniyas, ko Aleksanda elaga ngundilo tetoli, ngulo nondo ene yoyolo, Setan kandeyimo yoyewonowo. Ene ngunonggo ingondudu metemi yoya, Anut oowooyi ko ma yombuliyolo yumooyinowali.

2

Yemboongeweloyi Ngulo Damoni

1-2 Ariya, koletelo nga kongga nga no ye eririyelootoowega, ngu nangge teyi. Ngu ngandilo. Ye Anutno yemboongetoyiga, enendo oni simoo bale bidodo, oni ululu, oo sobosobo oni nguya, Gabman oni nguya hoolooweyelowanggo. Ye komo Anutno ngu oni ngulo eseteyi. Ye Anutno ngundilo kila tetoyi ngu, asa, noole bidodo nowoondonayi imakeyingo ootoolo, ngunonggo Anutlo mandeni, ko, damoni metemi gome nenengo, ngu nangge keyowato.
3 Kila ngundilo teweloyi ngu, Anut doongeyimo gome metemi. Yo, noole ko yoyowolo Anutga ngundo, ngulo gome ingoote.
4 Yo, Anutndo oni simoo bale bidodo yoyoweloyimbolo ingoote. Ngundilo ngulo, Anutndo oni simoo bale yoyeni, mande hamoo ngu damoni gome nenengo oolengo ingowanggo.
5 Noole ingooteto. Anut gulanangge ooloote. Anut, ko oni simoo bale nguya, kewooloyemo kawarara tewoloku, oni gulananggedodo ooloote. Ngu oningga ngu Kristus Yesusga, ngundo nangge. Enengo goweyi, ngundo oni simoo bale bidodo uliyelowolo.
6 Nga kongga ngalo naluni tunootetoni, oni Yesus Kristus enengombo enengo kedaga ngu oni simoo bale bidodo uliyeloweloyimbolo yelo, ngundo ko uliyelowolo. Ngu damoningga nguno, Yesusndo Anutlo ingondudu yeni tunootewolo. Ngu ngandilo. Anutndo oni simoo bale bidodo yoyowelo.

7 Ngulo ngu, Anutndo noyolo, Aposel kono ngano noyewolo. Nolo kone
ngu, enengo mandeni ngu wesiyolo eweloyi. No hamoo oolengo elo, ebe
ganagana mande ma eteno. No ngu oni sowe gidalegalo etuyelowolo
noyewoku, nguno ene nguya, nga hamoo mandega ngalo nowoondoyemo
hamoo tewanggo.
8 Nondo ngu ngandilo ingooteno. Ende bidodomo, oni simoo bale ngu, ene
komo Anutno kandeye okooya, enengo oowooyi bingami eya yemboongey-
ilo ingooteno. Ene ngundiya teya ngu, ene nowoondoye gookingo yetoni,
sanggili teweloyi damoni ngu yokoya, ene kundingiyi ootooya, ngunonggo
ene Anutno yemboongeya oliyilo ingooteno.

Baledolo Mande

9 Nondo ngu ngandilo ingooteno. Bale galo ngu ene komo towikumba
goweye logonono teyi. Goweyimo ma woologongolo ndindi tewelo.
Towikumba metemi logonono ngu nangge teyi. Bale galo, nguno goweye
nakangolo, nguno uye, moondeye, ma nakangowelo. Beye goyayi nangge
penggolo, towikumba gome gomemu ngu ulini ulungga, ngu ma yolo,
goweye nakangowelo.
10 Kini, bale galo ngu, ene Anutlo nambosumoongo ootooya, ene
ngunonggo Anutlo kongga tetenggoku, ngundo nangge enengo nakaya
oolengo.
11 Bale ngu, ene komo neneteya, tolige bibiteya, ngunonggo mande
ingoya, ene newende gome imakeyingomo ootooya, manggoye ukingoyi.
12 No bale gula yokootoowe, ngundo oni etuyelowolo ma oluwa. No,
baledo simoolo tabango ma oluwa. Bale galo ngu, ene komo manggoye
ukingoya, ene komo mande ngu nangge ingoyi.
13 Ngu ngandilo. Anutndo ngu ene Adam koletelo yelo, kootusina, Ewa
balega ngu yewolo.
14 Adam enengombo mande ebe ganagana ngulo newendemo hamoo
ma tewolo. Kini, balega ngundo ebe ganagana mande ngulo newendemo
hamoo tetoni, mbumbuwa tewolo.
15 Bale ene Kristusno nowoondoyemo hamoo telo, ngunonggo nowoon-
doyi teweloyi damoningga, nguno ootoolo, ngunonggo ene towikumba
gome, goweyi logonono telo, ootoolo, ngunonggo Anut doongeyimo damoni
gome nenengo telo oode ngu, asa, Anutndo sunggi mande ngandilo elo,
gosiyowolo. Bale simoo yomooweloyi naluno ngu, Anutndo ene gome
hooloowetoni, yanggango yolo, ene simoo mete yomoowa.

3

Kristen Simoo Balelo Sobosobo Koleteyingo Ngulo Mande

1 Nga mandega nga, ngu hamoo oolengo. Oni gula Anutlo simoo bale
bidodo soboyelolo tabango koleteyingo oluwelo ingooteku ngu, asa, ene
komo ko gome teweloyi, ngulo gome ingoni.
2 Ariya, sobosobo ngu gome nenengo oolengo oodoni, oni simoo baledo
eneno biyomi gula ma kenowanggo. Ene komo bale gulanangge ngulo
kameyi oolengo olini. Ene komo sono kowoo logono nangge neya, enengo
oo bidodo teteku ngu logono nangge teni. Enengo ingonduduni, goweyi ngu
bidodo gome sobowooya, imakeweloyi damoni ngu keyoya, damoni gome
nenengo ngu bidodo teni. Ene oni bidodo enengo yano ombutenggoku,
ngu gome soboyeloni. Ene komo oni bidodo etuyeloweloyi, oni gome
ingondududodo olini.

3 Ene sono kowoo ulungga nelo wenonolo, oni sungomboya sodedo
sanggili telo ebe ma ulewelo. Kini, ene oni sungomo imakeweloyi damoni
gome, ngu nangge teni. Ene bobeye oo ngulo nangge hahangelo, ingondudu
ulungga ma tewelo.
4 Ene enengo baleyi simoongo ngu gome soboyelolo, ngunonggo enengo
simoongo nga yoyeni, enengo mandeni gome keyolo, tolige bibitetenggo.
5 (Oni enengo baleyi simoongo gome ma soboyelolo ngu, asa, ene Anutlo
oni simoo bale soboyeloweloyi nguya, ngu ereremo kini.)
6 Oni Kristen keda tewoku, ngundo sobosobo oni telo, ma oluwelo.
Ndatelo ngulo, ene windawinda tewaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga,
ngu goweyi sanggawelo mandeni wilikoweloyi ngu, Setan goweyi sang-
gawelo mandeni wilikowolo, ngundilo tewa.
7 Endemo simoo bale kewooloyemo, nguno oni oowooye gome nenengo,
oni gome etenggo. Ene oowooye gome metemi kini ngu, asa, ngu oningga
ngundo oyumo yowaku, Setanlo soolo bowela nguno solewa.

Kristen Simoo Balelo Tabango Oni Ngulo Mande

8 Ngundilo nangge, simoo bale kewooloyemo, endemo Kristen ta-
bango onidodo nguya, ene komo ingonduduye nenengo oolengo ingoya,
ngunonggo enengo koye gome teyi. Ene manggoye elaya ma tewelo. Ene
sono kowoo nelo ma wenonowelo. Ene oni dobooguliyebolo bobeye kingo
yowelo ma ingowelo. Endemo oni doongeyemo nguya, ene komo oni gome
nenengo tunooteya olini.
9 Ene komo ngandilo ingootenggo. Ene Anut doongeyimo mamana mande
nowoondoyemo oolooteku, ngundo oo biyomi gula tewolo, elo ma ete.
Ngulo ene komo mande hamoo ngu nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
gome ingoya, gome dowooyi.
10 Koleteya ngu, enengo koye ngu tewooyeloya yeyoyi. Ene koye gome
metemi tetoyi, nguno oni gulado damoni biyomi gula eneno ma kenowang-
goku ngu, ariya, ene mete Kristen simoo baleno ko oni gome telo oluwanggo.
11 Ngundilo nangge, endemo simoo bale ngundo ko oni ngulo bale
sumooye nguya yeyootoyi, ene ingonduduye gome nenengolo etenggo. Ene
kootusina, mande kono kono ngu ma ewelo. Ene sono kowoo netenggoku,
ko oo bidodo teteku nguya, ngu ene komo logono nangge telo, suwoo suwoo
damoni gome nenengo, ngu nangge teyi.
12 Yo, hamoo, Kristen simoo balelo ko oni ngu, ene komo bale sumooye
gulanangge nangge oluwanggo. Ene komo enengo baleyi simoongo nguya,
gome soboyelowanggo.
13 Oni ene Kristen simoo balelo ko oni telo oluwelo ngu, ene ko gome
metemi tetoyi, enengo oowooye nguya gome metemi oolengo oluwanggo.
Ngundilo telo ngu, ene mete Kristus Yesus ngulo mandeni, ngu yanggango
oolengo wesiyolo ewanggo.

Anutlo Mande Ngulo Damoni

14 Hamoo, no geno sodedo oolengo oolouwelo ewonoku, ene ataga nga
mandega nga nakangolo gunootenoku nga.
15 Ngulo ngu, no sodedo geno nguno ma ooloutoowega ngu, asa, ge mete
nga mandega nga kenoya ingo. Nguno ngu, Anutlo simoo bale ngundo
mande damoni gome nenengo Anutndo ngulo ingooteku, ngu tewanggo.
Ndatelo ngulo, ngu Anutlo simoo bale ngu, ene ya osiyi yanggango dikalo,
ngunonggo ya koolowooteku ngundilo. Yo, hamoo, ngu Kristen, ngundo
Anutlo hamoo mande ngu yolo, simoo bale gidalegano wesiyoya eyi.

16 Yo, Anutlo mande damoni ngu, ene ulungga oolengo. Onindo nga
mandega nga, yeni biyomi yeweloyi nguya kini. Ngu ngandilo:
Ene oni kilalongo oolengo tunootewolo. Yuka Kundingiyimbo, enengo
damoni yeni tunootewolo ngu, ene noolengo Sembunayi oolengo ngu
etuyelowonggori. Engel onindo ene kenowonggori. Enengo mandeni
ngu oni sowe bidodomo ooloute. Mela ngano, oni simoo bale
oowooyingga eneno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngundo
ene Sambo endemo oolelo, ene ngu Anutdodo goboolo oolooteli.

4

Ebe Ganagana Onilo Mande

1 Yuka Kundingiyi, ngundo mande yootunolo ngandilo ete. Kootusina, oni
gidalega nowoondoyemo hamoo tewolo ngu yokowanggo. Yo, ene Setanlo
keyimo oni ngundo ganaganayelolo, noole Anutlo ingondudu eyingo oni, elo
etoyi, ene ngulo mandeye ingolo keyowanggo. Ene oo yuka biyomi, ngulo
damoni biyomi ngu etuyelootoyi, nguya keyowanggo.
2 Ngu naluno, ebe ganagana oni, ngundo ebe ganagana damoni sungo ngu
etuyelowanggo. Ndatelo ngulo, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yokolo,
nguno enengo ingonduduye nenengo gula ingoweloyi nguya kini. Ngundilo
ngulo, enengo mbumbuwaye ngu, ene ma ingootenggo.
3 Ngundilo oni, ngundo ene simoo bale ngandilo etuyelootenggo. Ene
komo elambalisa teweloyi damoni ngu yokoya, oowali oowooyingga nguya
yokoya, loogu teyi, elo etuyelowonggori. Ene Anutndo ngu oo ngu ye
yunowolo. Yo, noolendo enengo hamoo mandeni ngu ingootenggoku, ene
mete oowali yolo, Anutno esetelo newato.
4 Noole ingowato. Anutndo oo bidodo yemukoyingo ngu oo gome oolengo.
Ngu noole oolongooye uweloyi kini. Kini, ngu noole yolo, ngunonggo Anut
bingami okoolo esetewelo yi.
5 Ndatelo ngulo, Anutlo mandeni, ko, Anutno yemboongengga ngudodo
goobootoni, oo ngu yeni, kundingiyi tunootete.

Timooti Ngu Komo Kristuslo Ko Oni Gome Olini

6 Ge nga mandega nga dobooguligemo elo etuyelolo ngu, ariya, ge Kristus
Yesuslo ko oni gome oluwa. Yo, hamoo, ge bodaga oluwoku oololo, ataga
nguya, ene ge mande gome etunggelooteku, nguno ge yanggango ulungga
yolo, nowoondogemo hamoo teyingo, mande gomengga ngu keyolo ooloote.
7 Ene bale dogodogonimbo ngu, ene kingo mata mande ngu etenggoku,
ko, kingo mande, Anutlo mande ma keyooteku, ngu bidodo kootu ino! Ge
komo Anutlo mande damoni, nguno gengo yanggango yoweloyi ngulo ko
yanggango te!
8 Ge ingooteku ngu, noole gowenayi yanggango yeweloyi ngu, asa,
tewoongolo, ko yanggango ko tetooye, ngundo noole hoolooweyelowa. Ene
Anutlo mande damoningga, ngu keyoweloyi, ngulo tewoongolo keyowa-
toku, ngundo ataga ngano hoolooweyelootoni oode, kootusina nguya, gome
oolengo hoolooweyelowa.
9 Nga mandega nga ngu, hamoo oolengo. Nga mandega nga ngu, oni
simoo bale bidodo gome ingolo, keyolo, nowoondoyemo hamoo teweloyi,
ngu gome oolengo.
10 Anutndo oni simoo bale bidodo yoyowelo koyi teteku ngu, noole enengo
oni nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, ene hamoo yoyowolo. Noole
Anut suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngulo nowoondonayimo hamoo
telo, noole enendo yoyoweloyiga, ngu sobowoowato. Yo, hamoo, ngu

damoningga ngulo nangge, noole suwoo suwoo tewoongolo, ko yanggango
oolengo telo, enengo damoni keyowato.
11 Ge komo nga mamana mande, nga oni simoo baleno, eya, gome
etuyelootooga, ene komo ngu keyoyi.
12 Ene ge geyolo, simoo kosiyi, ngundo kingo oningga, elo ma ingowelo.
Kini, ge komo oni etuyeloyingo oni kilalongo tunootelo oodoyi, nguno
ngu, Kristen oni simoo bale, ge geyolo kenggelowanggo. Ngu ngandilo.
Gengo mande eyingomo, gengo endeyootekuno, ko, gengo nowoondoge
doboogulige yunootekuno, nowoondogemo hamoo teyingo nguno, ko, Anut
doongeyimo ootootoongge, damoningge gome nenengo, ngu bidodo kenolo,
ene ge kenggelowanggo.
13 Nga nalungga ngano, ge no soboneloya ootooya, nguno ngu, ge komo
suwoo suwoo Anutlo mande, ngu oni simoo baleno kandangeya, mande
ngulo damoni gome wesiyoya, eya, etuyeloya ootoo.
14 Kuli Kristen onilo tabango, onindo kandeye ge tabagemo yeyingo
naluno, nguno ene ge Anutlo ko oni goyewonggori. Yo, enendo ge sunggi
yelootoyi, nguno Yuka Kundingiyimbo Anutlo ko teweloyim kingo oo duwoo
gula ge gunowolo. Ngu naluno nguno, oni gulado, gedo kootu ko teweloyi,
ngulo ingondudu telo ewonggori. Ngulo ngu, ge ngu oo kingo duwooga,
ngulo koni tewelo wembuge ma kiyayi yewelo.
15 Nalu bidodomo, ge komo ngu kongga ngu sobowooya teya, nguno
nangge ootoo. Ge ngundilo tetoyi ngu, asa, oni bidodo, gengo kongge, ngu
tunoo oolengo kenootoyi, ulungga oolengo tunootewa.
16 Gengo damoninggega teteku ngu, komo gome sobowooya, simoo baleno
oo etuyelooteku nguya gome sobowoolo. Oni etuyeloyingo koyi ngu, ge
suwoo suwoo ngu kongga ngulo koyi yanggango te! Ge ngundilo tewaku
ngu, asa, ge goyolo, ngunonggo oni simoo bale gengo mandege ingolo,
nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguya Anutndo yoyowa.

5

Timootindo Oni Simoo Bale Yeyolo, Enengo Soweni Nenengo, Elo Ingowa

1 Ge oni dogodogoni nguya ma boguwoolo yeyolo ewelo. Kini, ge komo
mande olengomonggo eya, gengo awangge yomosiyooteku, ngundiya ene
yomosiyelo. Ge gengo konedobooge yomosiyelooteku, ngundilo nangge,
simoo kosiyi gidalega nguya, ngundiya yomosiyelo.
2 Gengo nangge yomosiyooteku, ngundilo ge komo bale dogodogoni, ngu
gome yomosiyelo. Ge bale kosiyi gidalega komo gome yomosiyelo, gengo
kuwoongge yomosiyooteku ngundilo. Yo, hamoo, Anut doongeyimo damoni
gome nenengo, nguno gengo kuwoongge yomosiyooteku, ngundiya ene
yomosiyelo.

Bale Nggami Ngulo Mande

3 Bale nggami gula kameyi kumootoni, enesu nangge oodoningga ngu,
ariya, ge ngu balega ngu gome sobowooya yomosiyo.
4 Ene bale ngundilo ngu ene simoongododo, ngundi osi osiyidodo bine,
ariya, ene ngandilo gome ingowanggo. Anut doongeyimo, enengo ko
koletelo ngu enengo awanamoye osi osiye nguya soboyelowanggo. Ndatelo
ngulo, enendo kuli ene soboyelolo ko tewonggoku, ngulo gumi ngundilo
tewanggo. Yo, Anutndo ngundilo damoningga ngulo gome ingoote.
5 Ene bale nggami gula enesu nangge oodega ngu, ariya, ngu balega ngu
ngandiya teni. Ene Anutno newendemo hamoo tetoningga ngu, suwoo

suwoo naludodomo, ene komo Anutndo hoolooweneloni, eya yemboongeya olini.
6 Ene bale nggami gula, enesu nangge telo, ene ingonduduni bulibali ingolo, goweyi damonimo oolooteku ngu, asa, Anut doongeyimo, ene kuli kumooyingo ngundilo ooloote.
7 Ge komo bale nggami, ko, enengo simoongo ngudodo mamanayelootooga, ene nga mandega nga keyoya, damoni nenengomo oodoyi ngu, asa, oni sungombo ene goweyi sanggawelo mande gula, eweloyi kini.
8 Oni enengo dobooguliye gome ma soboyelolo, oni enengo dalo sowe oolengo, ko, bale nggami eneno oolootenggoku, ngu gome ma soboyelowaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene newendemo hamoo teyingo ngu, ene kuli yokowoku ngu, ngulo ene oni biyomi oolengo. Oni Anutlo ma ingootenggoku, ngundo damoni biyomi ngundilo ngu ma tetenggo.
9-10 Bale nggami oowooyi oolooteku, so uyinggano, nguno ge ngundilo bale, ngu oowooyi nguno nakango. Bale ene mooma onibi kabusa (60) yokoyingo ngu, ene simoo gulanangge baleyi. Ngundilo bale ngu, ene ko oowooyingga teweloyi, oowooyi gome metemi. Ene kuli, enengo simoongo gome soboyelowolo. Ene ende sungo oni mayetoyi, oo kalo yunolo yomosiyelowolo. Ene ko oowooyingga Kristen oni simoo baleno teweloyi, ngulo meyelo oolootenggo. Ene oni kowuli yolo oodoyi, ngu hoolooweyelolo, ko metemi oowooyingga tewolo. Bale ngundilo damoni teyingo ngu nangge oowooyi nakango.
11-12 Ene ge bale nggami oole oolootenggoku, ngu oowooyi ma nakangowelo. Ndatelo ngulo, enengo goweyi ingonduduga, ngundo soboyelootoni, ene ko kame tewelo ingowanggo. Yo, enengo goweyega, ngundo ingonduduye sobowootoni, ngundo Kristuslo ingolo koni teweloyi, ngu dagate. Ngulo ngu, ene kuli, Kristuslo koni tewelo mande, elo gosiyoyingo ngu yokootenggo. Ngundilo ngulo, ene Anut doongeyimo, mbumbuwa tetenggo.
13 Ene damoni gula nguya, ngandilo tetenggo. Ene suleye kiniyetoni, ene ya bidodomo oololo, ene oni sungombolo mande yakakayi yolo, koolowoolo, oololo ombulo tetenggo. Ene mande biyomi oowooyingga noole ma teweloyi, ngu elo endeyootenggo.
14 Ngundilo ngulo, nondo ngandilo ingooteno. Nggami bale oole oolootenggoku, ngu ene ko kametelo, ene simoo yomoolo, enengo ya gome sobowoowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, ariya, oni Anutlo nowoondoyemo hamoo kini, ngundo mande biyomi gula, noole gowenayi sanggawelo ma ewanggo.
15 Ye kuli ingootenggo. Bale nggami gidalega, ene oole metemi ngu kuli yokolo, ene Setanlo damoni ngu keyootenggo.
16 Ene Kristen bale gulado enengo soweni nguno nggami bale gidalega oodoyiga ngu, asa, ene komo gome soboyeloyi. Ngundilo tetoni, nguno ngu, endemo Kristen simoo baledo nggami bale soboyeloweloyi, ngu kowuli kini. Ene nggami enesu gulanangge nangge, hooloweweloyi gula kini, ngu Kristen simoo bale watangga, ngundo hoolooweyelolo soboyelowanggo.

Tabango Onilo Mande

17 Kristen tabango oni ko gome oolengo tetoyingga ngu, ye goobooyingo simoo bale ye bingamiye okooya, oowooye metemi eya, ngulo uliyi bobeye yunowanggo. Ndatelo ngulo, ene ko yanggango telo, Anutlo mandeni ngu simoo baleno elo gome wesiyolo etuyelootenggo.
18 Noole ingowato. Anutlo mande ngundo ngandilo ete.

Ge Bulmakau manggowo ma doobengootoyi, Wit Rayis oo ngu wongoowelo
ewolo. *Dutoronomi 25:4*
Anutlo mandeno nguya ngandilo ete.
Ko oni ngu ene mete kolo uli yowanggolo ewolo. *Luk 10:7*
19 Oni gulado, ngu tabango oningga ngu biyomi tewa, etoni ngu, ariya, ge
ngu mandega ngu ma ingowelo. Ene oni elaya, ngundi oni kabusa bine,
ngu mandega ngu etoyiga ngu, asa, ge mete ngulo mandeye ngu ingo.
20 Ene Kristen tabango oni gula, mbumbuwa tetoningga ngu, ariya, ge mete
Kristen oni doongeyemo mandeni, ngu tunoo yomosiyoyi. Ngundilo tetoyi
ngu, tabango oni gidalega ngu kenolo sosolewanggo.
21 Anut doongeyimo, Kristus Yesusno, ko, Anutlo oni Engel oni
doongeyemo nguya, no nenengo geno eteno. Ge komo mande bidodo
gunowonoku, ngu bidodo keyo! Ge mande gula damoni ma kenolo ingolo
ngu, ariya, ge ngulo nowoondogemonggo sodedo ngandilo ma ewelo. Kini,
nolo mandene bidodo keyo. Ge komo oni bidodomo mande damoni gu-
lanangge te. Ge kisikosononggo dobooguligemo mande elo, oni gidalegano
ma yoyokowelo.
22 Ge sodedonangge eririnonggo, oni gula sobosobo teweloyi ngulo kan-
dege tabangomo ma yewelo. Ge oni gidegado mbumbuwa tetenggoku, ngu
ge ngudodo, gooboolo ma oluwelo. Kini, gengombo ngu Anut doongeyimo
nenengo oolengo ootoo.
23 Ge komo kingo sono nangge ma newelo. Ge mete Wayin bodaga
nangge sonono wendoya, ngudodo nowoondoge hooloowweloyimbolo ne.
Ngundo ngu, sayingga suwoo suwoo geno tunooteteku, ngu andangetoni
kinitewa.
24 Oni gidalegalo mbumbuwa ngu tunoo ooloote. Ngundilo ngulo,
mandeni wilikoweloyi ngu kowuli kini. Ene oni gidalegalo mbumbuwa ngu
kombiteyingomo ooloote. Kootusina, tunootetoni wilikowanggo.
25 Ngundilo nangge, damoni gome gidalega ngu tunoo oodoni, ko damoni
gome gidalega, ngu kombiteyingomo ooloote. Ene kootusina damoni gome
ngu bidodo tunoo oolengo tunootewa.

6

Ko Onilo Mande

1 Kingo ko oni bidodo, ene Kristen tetoni ngu, ene komo ngandiya
ingondudu yoyi. Noolengo sobosobo tabango oni ngu metemi, ngulo noole
enengo oowooye bingamiye okoowato. Ngundilo tetoyi ngu, sobosobo
tabango onindo Anut oowooyimbolo mande biyomi elo, ko Kristen damon-
imbolo nguya, mande biyomi eweloyi kini.
2 Kingo ko onilo sobosobo oni ngu, ene Kristen oodoni ngu, asa, ko onindo
ngandilo ma ingowelo. Ene nenengo doboone, ngulo no mete enengo
manggowo unggalangoowanolo ma ingowolo. Kini, ene komo ngandilo
ingoni. Ene Kristen oni, ngulo no koni gome tewanolo ingoni. Ndatelo
ngulo, ene nolo Kristen doboone, ngulo no koni gome tewanolo ewolo.

Etuyeloyingo Onilo Mandeye Nenengo Kini

Suwoo suwoo, ge simoo bale damoni ngandilo teweloyi, ngulo gome
etuyelo, ge komo, eya, yokutuyelootooga teyi. Ngu ngandilo.
3-4 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngundo ngu,
Anutlo damoni ngu gome etuyelowonggori. Ene oni gulado, ngu Yesuslo
hamoo mandega ngu yokolo, mande gulano etuyelowaku ngu, asa, noole
ngu mete ingowato. Ngu oningga ngu, kingo windawinda telo, ene oo

bodaga ma ingoote. Ene ingonduduni ngu damoni biyomi teweloyi, ngulo hahangelo ooloote. Ene mande gumgum eweloyi damoni, ngulo mande ebe uto uto tete. Ngundilo mande, ngundo damoni ngandilo yeni tunootete. Oni gidalegaya, nowoondoye biyomi yelo, ko ebe utolo, kootusina yumooyinolo mande biyomi elo, ko, dobooyiboya ingondudu biyomi ingoweloyi, ngulo tunootetenggo.

5 Ngundilo telo, suwoo suwoo sanggili tetenggo. Ngundilo oni, ngundo ingonduduye ngandilo suwoo suwoo ingootenggo. Ene hamoo mande ngu, gome ma ingolo, dowootenggo. Kini, ene ngandilo ingootenggo. Anutlo mande damoni, ngu oo sitowi yoweloyi oole, elo ingootenggo.

6 Ene oni, ene Anutlo mande damoni ngu keyootoyi, Anutndo nowoondoye yanggango yunolo, kumana ulungga yunoote. Ngu damoningga, ngunonggo Kristen oni, ene oo bidodomo Anutndo logoyimo yunootoni, ngulo ene oni oni tetenggo.

7 Noole ingooteto. Namonayimbo yoyomootoyi, noole melako tunootewootoku, ngu naluno, noole oo gula ma yolo ombuyingo. Kootusina nguya, noole mela nga yokowatoku, ngu naluno, noole oo gula ma yolo oolouwato.

8 Noole oowali towikumba logoyimo tetoni, nguno ngu, asa, noole mete ngandilo ewato. Nga oo nga, noole mete, ewatolo ewonggori.

9 Ene oni bobeye oo sitowi ulungga yowelo hahangeteku, ngu damoningga ngundo oningga yeni, damoni biyomi gulano gulano solelo oonatewa. Yo, hamoo, ene oonateweloyi, ngu nusago meleno solelo kumootenggoku ngundilo. Yo, ngu damoningga, ngundo nowoondoye sanggawetoni, ngulo ene biyomi oolengo tetenggo.

10 Beyelo gome ingoweloyi damoni ngu, damoni biyomi bidodo damoni. Oni gidalega ngu ene beyelo gome ingootenggoku damoningga, ngundo ene yowoosootoni, enengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu kuli yokolo, kowuli ulungga koolowootenggo.

Noole Suwoo Suwoo Keda Oluweloyiga, Ngu Gome Dowoowato

11 Ene ge Anutlo oni, ge ngu oo ngu kootu inoya, ge sungo toonge. Ge komo damoni nenengo ngu yoweloyimbolo koyi teya; Anutlo damoni nenengo ngu keyoya; nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga ngu teya; dobooyi nowoondoyi teweloyi damoningga ngu teya; yanggango dikalo kowuli ogingoyingo bidodo koolowooweloyi damoningga teya; ngunonggo simoo baleno imakeyingomo mande damoni, ngu teyi.

12 Oni ene Kristus newendemo hamoo teyingo ngu, enengo koni ngu, oni ene ebe dagadaga telo, kendu tetenggoku ngundilo. Yo, oni ene ko yanggango telo, ebe dagadagano ulo, uliyi yootenggoku ngu, ge nguya ngu kongga ngu teloode, oololo, wengamo yokowa. Ge ngundilo telo ngu, asa, Anutndo suwoo suwoo keda eneya oluweloyi, ngu ko uliyi gunowa. Yo, ge nowoondogemo hamoo telo, ngunonggo ge simoo bale gidalegano wesiyolo eteku, ngu naluno nguno, Anutndo keda sugi sugi oluweloyi mande, elo gosiyoyingongga, ngu gunowa.

13 Anutndo ene oo bidodo keda oluweloyi, ngu yunoote. Kristus Yesus ngundo ngu, Pontiyas Payilat doongeyimo damoni, enengombo, nenengo damoni yootunolo ewolo. Ngu Anutga ngu doongeyimo, ko, Kristus Yesusno nguya, no geno mande yanggango gunooteno.

14 Ge komo Anutlo mande ngu bidodo gome keyo. Ge ngundilo tetoyi ngu, asa, sugabo nguno ma oodoni, ko, onindo nguya ngulo mandeni biyomi eweloyi kini. Ge komo ngundilo sobowoolo oodoyi, oololo, noolengo Oo

Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, tunooteyingo naluno, nguno wenga kinitewa.
15 Yo, hamoo, Anutndo Kristus ko ombuweloyi naluningga sunggi yeyingo, ngu yeni tunootewa. Anut gulanangge, ngulo noole komo enengo oowooyi bingamini elo okoololuwato. Ene gulanangge yanggangonidodo oolengo. Ene gulanangge mela ngalo oo sobosobo oni ululu ngulo Ulungga. Oni ululu ngulo soboyeloyingo oni ulungga oolengo.
16 Ene gulanangge, ene ma kumoote. Ene solu himi ulunggano oolooteku, ngulo noole ene tanggeyimo oolouweloyi nguya kini. Kuli oni gulado nguya ene ma kenoyingo, ko, ataga nguya, oni gulado kenoweloyi nguya, ereremo kini. Enengo oowooyi ulungga ko yanggangoni, ngu suwoo suwoo ngundilo oluwa. Ngu hamoo.

Oni Oo Oowooyinggadodo Ngulo Mande

17 Oni mela nga oo sitowi oowooyinggadodo nguno eyi. Ene enengo bobeye oo ulungga ngulo ma oni oni telo, ene yeni mande unggalangoolo windawinda tewelo. Ndatelo ngulo, oo ngu bidodo sodedo biyomi yeweloyi, ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Kini, ene komo Anutlo nowoondoyemo hamoo teyi. Enengombo nowoondonayi gome oni oni teweloyi, oo gome ngu ulungga oolengo, noole yunoote.
18 Oni oo sitowi ulunggadodo nguno eyi. Ene komo mete ko gome metemi ngu bidodo teyi. Ene komo oni oni sanganimonggo oni gidalega oolo wenonootenggoku, ngu hoolooweyeloyi.
19 Ene ngundilo telo ngu, ariya, ene oo gome gome oowooyingga teyingo, ngundo kootuyisina, enengo hoolooweyeloyimbolo gooboongoowanggo. Ngundilo telo ngu, ene mete keda oluweloyi keda hamoo oolengongga, ngu yowanggo.

Ge Komo Gengo Kongge Ngu Gome Sobowo

20 O Timooti, ge komo ko Anutndo kuli gunowoku, ngu gome sobowoo! Kingo mande Anutlo damoni ma keyooteku, ko, oni enengo ingoyingoyemonggo mande etenggoku, ngu nguya ge kootu ino. Ndatelo ngulo, Anutndo kingo mande mande onilo ingoyingoyemonggo etenggoku, ngulo sanggili tete.
21 Oni gidalegado etenggo. Noole ingondudu oni, noole oo bidodo logoyimo elo etenggo. Ene ngundilo etoyi ngu, asa, ngu naluno, ene damoni yelo, Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yombuliyootenggo.
Anutlo sumangeni ngu mete yeya olini. Ngu hamoo.

2 Timooti
2 Timootilo Mande Tabango

Nga so uyi elayayiga nga ngu, Timootilo. Polndo nga so uyingga nga, ene Rom ya biyomimo ootoolo, ene ngu naluno so uyi nakangowolo.

Nga so uyinggano ngano ngu, mande gumgum ngandilo ooloote.

Polndo Timooti kambawolo. 1:1-2.

Polndo Timooti ingootoni newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutno esetewolo. 1:3-7.

Ngundilo elo ngu gome oolengo, Timooti ge yanggango dikaya, ko ngu gome eni. 1:8–2:13.

Sunggi oowooyingga ngu eneno tunootewa. Ngundilo tunootetoni, nguno kenolo, ingolo ngu, onendo ngu hamoo oolengo, Anutlo ko oni simoo bale kosiyingo telo oolootenggo. 2:14-26.

Nalu wenga ngu namoko tunootetoni ngu, oni simoo balelo mbumbuwa ngu komo ulungga oolengo tunootewa. 3:1-9.

Ko yanggango teyinoweloyi, ngulo mandeni, ko, oo biyomi Timootilo kono tunootewelo yi, ngulo ingondale teni. 3:10–4:5.

Pollo ingonduduni newendemo ingooteku nguya, inolo ewolo. 4:6-18.

Polndo oni gidalega kambayelolo ngulo mande soweyowolo. 4:19-22.

1 No Pol, no Kristus Yesuslo Aposel oni. Anutndo no logonelootoni, no keda oluweloyi mandega ngu oni simoo baleno wesiyolo eweloyimbolo oni. Oni simoo bale, ene Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo telo ngu, ngu sugi sugi keda oluweloyiga, Kristusndo sunggi yeyingo, ngu yowanggo. Ngu kongga ngu no nunowolo.

2 Timooti, ge nolo Kristen nangone oolengo. No nga so uyingga nga, gengo nakangooteno. Awa Anut, noolengo ulungga Kristus Yesus, ngundo enengo nowoondoyimo, ene ge sumange tenggunowa. Ene ge nowoondoge yeni, imakeyingomo oluwa.

Noole Mande Keda Mesalango, Ngalo Ma Oyumoyelowa

3 Nolo osisambane ngu, ene Anutlo damoni ngu keyoyingo, ngulo no nguya ngu keyooteno. Nowoondonemonggo ingootenoku ngu, nga damoningga, nondo tetenoku, ngu nenengo oolengo. Nenengo yemboongeyingo naluno, no suwoo suwoo nguya, Anutno gengo esetelo yemboongeteno.

4 No gengo doongengge sonoyi ombuyingongga, ngu ingootenoku, ngulo no komo ge ko geyolo ngu, asa, no oni oni tewano.

5 No gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu ingooteno. Ngu ebe ganagana kini. Nowoondoyemo hamoo ngundilo ngu, ombige Lowisno, ko, nangge Yunisno nguya ngundilo oluwoliyo.

6 Ngundilo ngulo, no ingonduduge ngu yokutuwooteno. Ge Anutndo ko teweloyim oo kingo duwoo, ge gunootoni oolooteku, ngulo ingo. Kuli nondo kandene ge tabagemo yetoowe, ge ngu oo kingo ngu yowolo. Ataga ngu, ge ngu oo kingo duwooga, gunoyingo koyi tetooga, ulungga tunooteni. Onindo de uwootoyi de ulungga dedeku ngundilo, gengo oo kingo duwoo yoyingongga, ngu koyi tetooga, ulungga tunooteni.

7 Ge ingooteku, Anutndo sosoleyingo damoningga, ngu noole ma yunowolo. Kini, ene noole yanggango oluweloyi damoningga, ngu yunolo; ko, nowoondoye ebe ino ino telo, nowoondoyi teweloyi damoni yunolo;

noolengo gowenayi, ingondudunayi gome sobowooweloyi damoningga,
ngu bidodo, noole hoolooweyeloweloyimbolo yunowolo.
8 Ngundilo ngulo, ge noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo
mandeni, wesiyolo ewelo ngulo oyumo ma yowelo, ko, no ya biyomimo
oolootenoku ngalo nguya, oyumo ma yowelo. Kini, ge komo Anutlo yang-
gangoni ngu yoya, ngunonggo ge nododo kowuli nga goboolo koolowoolo,
nguno mande keda gome, nga wesiyolo eweloyi, koyi ngu tewalo.
9 Anutndo kuli negoyelolo ko yoyowoku, noole enengo oni simoo bale
oluwato. Noole damoni gome metemingga tetooye, ngulo ma negoyelolo
yoyowolo. Kini, enengo ingondudunonggo, enengo sumangeningga,
ngundo negoyelowolo. Kulimi oolengo, Anutndo mela nga, ma yeyingo
naluno, Kristus Yesusndo ngu sumangengga, ngu noolengo yunowolo.
10 Ataga, nga nalunggano ngano ngu, Kristus Yesus, noole ko yoyoweloyi
oningga, ngu kuli tunoo oolengo tunootewolo. Yo, ene kumoolo yanggango-
ningga, ngu oondookelo, Mande Keda Mesalango, ngu yunolo, nguno suwoo
suwoo keda oluweloyi ngu etuyelowolo.
11 Anutndo no logonelootoni, ngu Mande Keda Mesalango, ngu wesiyolo
eweloyi oni oolooteno. No ngulo Aposel oni, ko, enengo mandeni, oni simoo
baleno etuyeloyingo oni oolooteno.
12 Ngu damoninggano nguno, no kowuli koolowooteno. Ene, no ngulo
oyumo ma yooteno. Kini, no kuli ingooteno. No ngu oningga, ngulo
nowoondonemo hamoo teyingo. No ngulo damoni, hamoo ingootoowe,
ene nga kongga, no kandenemo yewoku nga sobowootoni, sugi sugi oodoni
oololo, ngu nalu ulungga ngu tunootewa.
13 Nga mande hamoongga nga, ge no manggonemonggo ingowoku, ngu oo
gaboyi ge etunggelowonoku, ngu oni etuyeloyingo damoni gome. Ngundilo
ngulo, ge Kristus Yesusno nowoondogemo hamoo teyingo, ngu yanggango
teyinoya, ngunonggo Kristus Yesus nowoondoge ino! Ngu damoningga,
nguno ngu, ge nga mandega nga gome dowoo!
14 Anutndo ge kandegemo oo gomengga yewoku ngu, ge gome sobowoo!
Yuka Kundingiyi, noole nowoondonayimo oolooteku, ngundo ngu, nga
kongga teteku, ngano hooloowenggelowa.
15 Ge kuli ingoote. Esiya oni bidodo, Piselas ko Hemosenis nguya, ene no
kuli noyokowonggo.
16 No, noolengo Sembunayi, nguno yemboongeteno. Gedo, Onesiporas ko
enengo simoongolo nowoondoyi yunonilo yemboongeteno. Ndatelo ngulo,
nalu oowooyingga, Onesiporasndo no nowoondone yeni, imakelo ooloote.
Ene no ya biyomimo oolootenoku, ngulo ma oyumo yoote.
17 Kini, ene Romno ombuwoku ngu, ene no erewenelolo, ko biyomi telo
oode, kootusina, no neyowolo.
18 Ge ngandilo ingoote. No Epesasno oluwonoku ngu, Onesiporasndo no
gome ulungga hooloowenelowoku ngu. Ngulo no noolengo Sembunayi,
nguno elo yemboongeteno. Gedo, wenga nalu ulunggano nguno, gengo
sumange Onesiporas inolo yemboongeteno.

2

Ge, Kristus Yesuslo Me Oni Gome Oluwa

1 Ariya, nenengo nangone, suwoo suwoo noole ge nguya, Kristus Yesusya
goboolo oodooye, nguno ge komo enengo sumangenimonggo yanggango
dika!

2 No mande bidodo oni simoo bale ulungga doongeyemo wesiyolo
etoowe, ge ingowoku ngu. Ngu mandega ngu nangge, ge komo oni
kuli yomosiyelowoku, ngundilo oni, ngu mandeningga, ngu kandeyemo
yetoni, ngundo mete oni gidalegano, mande ngu gome wesiyolo, elo
etuyelowanggo.
3 Ge komo Kristus Yesuslo me oni oolengo gome ootooya, ngunonggo noole
me oni gidalegaya, nga ko ngalo kowuli koolowoowato.
4 Oni, ene me oni koyi telo ngu, ene ko oowooyingga, ma dowoolo tewa.
Kini, ene me oni koyi gome tewa. Ngundilo tetoni, enengo me onilo tabango,
ngundo enengo koni, ngu kenomayingoni elo, ko tete.
5 Ngundilo nangge, oni ene ebe dagadagano, kendutewelo ngu, ene komo
ebe dagadaga teweloyi, ngu ma telo ngu, ene nguno oowooyidodo ma tewa.
6 Oni ko yanggango telo, oo kono imilo sobowooteku ngu, enengombo ngu
kongga, ngulo engge koleteyingo, ngu koletelo yowa.
7 Ge komo nondo mandega etenoku, ngalo ingondudu te! Noolengo
Sembunayi, ngundo ingonduduye yeni, himi yewa. Ge ngunonggo, nga
mandega, ngalo damoni bidodo tunoo ingowa.
8 Suwoo suwoo ge komo Yesus Kristuslo ingondudu te! Ene ngu Dewitlo
soweni, Anutndo ene melenonggo yokutuwootoni, ko keda ootookooyingo,
nondo mande etenoku ngundilo.
9 Nondo nga mande metemingga nga wesiyolo eteno. Ngulo oni ngando
noya oni biyomi elo ingolo, kowuli oowooyingga nunootenggo. Yo, ngulo
nodowoolo ya biyomimo nguya noyetenggo. Ene Anutlo mande, ngu ya
biyomimo ma oluwa.
10 Ngundilo ngulo, no nenengombo nowoondone yanggango inolo, kowuli
bidodo koolowooteno. No oni simoo bale bidodo hoolooweyelootenoku,
ngu Anutndo enengo solengolo sunggi yewokulo, no ngandilo ingooteno.
No ngundilo tetoowe ngu, asa, ene nguya, Kristus Yesusno keda oluweloyi,
ko dulidalidodo suwoo suwoo sugi sugi oluweloyiga, ngu yowanggo.
Noole komo nga mandega ngalo nowoondonayimo hamoo teni.
11 Hamoo, noole enedodo kumoolo ngu, noole enedodo keda oluwato.
12 Ene noole yanggango telo, kowuli bidodo koolowoolo ngu, ariya, noole
enedodo oo bidodo sobosobo oluwato. Ene, noole ene kootu inootooye ngu,
asa, ene nguya, noole kootuyunowa.
13 Ene noole ene keyowelo elo yokolo, ko noole mandega ngu ma keyolo
ngu, ariya, noole ngu yokootooye ngu, ene enengombo enengo mandeni,
ngu komo keyowa. Ndatelo ngulo, ene mandeni ngu ma yowoolengowa.
Hamoo oolengo kinilo ewolo.

Ko Oni Oolengo Ngu Anut Doongeyimo Ngu Oni Nenengo

14 Suwoo suwoo, ge nga mandega, ngano oni simoo bale ingonduduye
yokutuyeloya, Anut doongeyimo ge mande yanggango e! Ngu ngandilo. Ene
komo mande gula gulalo ma ebe ulewa. Ngu damoningga, ngundo oni gula
nguya, ma hooloowewa. Kini, ene oni ngundilo mande, ngu ingootenggoku,
ngundo yombuliyoote.
15 Ge komo ko yanggango teyadega, ge ko oni oolengo tunootete. Nguno
ngu, Anutndo gengo kongge, ngulo ingowa. Ngundilo telo, ge mande
nenengo yoonenengolo wesiyolo elo, ge Anut doongeyimo nguya, oyumo
ma tewa.
16 Ge komo kingo mande oowooyingga engge kini, ngulo ge sosoleya gome
meye. Ngundilo mande, ngundo oni oowooyingga oolengo, yowoosootoni,
Anut kootu inoyingo ooleyimo oolouwanggo.

17 Enengo mandeye ngu yombuliyowonggori. Mande ngundilo, ngundo
ngu, ulungga oolengo tunootelo, tawumba mambu ngundilo yewa. Hayi-
meniyas Payilitas elaga nguya, ene longgesambi mande teweloyi oni.
18 Ngundilo oni ngu, ene hamoo mande, ngu yombuliyoyingo oni. Ene
ngandilo etenggo. Noole kuli ko ootookooyingo, ko ma ootookoowato,
ewonggori. Ngu mandega, ngundo oni gidalegalo nowoondoyemo hamoo
ngu yombuliyootenggo.
19 Ene Anutndo ya osiyi yanggango oolengongga kuli imiwolo. Ngungga
ngu, dikalo ooloote. Ngu osiyingga, ngulo so uyi nakangomo ngandilo
oolete. Oo Sembuli Sembunayi, enengo oni simoo bale ngu gome yeyolo
ingoote, ewolo. Nakangoyingomo, ngandilo nguya ooloote. Oni simoo bale
bidodo, Oo Sembuli Sembunayi, oowooyi yootunolo etenggoku, ngu ene
komo damoni biyomi ngu kootu inoya yokoyilo ewolo.
20 Ya ulunggano koondo oo ngu oo yowaliyoyingo (Gol Siluwa), ngundo
telo yeyingo, koondo gidalega, ngu debo koondo teyingo, ko gidalega ngu
nogombo koondo tewolo. Gidalega ngu kundingiyi ko metemi, gidalega ngu
ko gula gulalomu.
21 Ngulo oni gula, ngundilo damoni biyomi ngu andangelo yokolo ngu, ene
gome metemi nenengo oluwaku ngu, asa, ene ngu ko metemimbolo koondo
ngundilo kundingiyi oluwa. Ene mete enengo sobosobo ngu hooloowewaku
ngu, ko bidodo metemi ngu tewelo yoonenengowa.
22 Suwoo suwoo ge komo simoo kosiyilo ingondudu biyomingga, ngulo
ge sungo toongeya ootoo! Ge ingondudu metemi, ngu yoweloyimbolo koyi
yanggango te! Yo, hamoo, ge komo ngu yoweloyimbolo ko yanggango teya,
ngulo ge nowoondogemo hamoo teya, dobooge nowoondoyi teya, damoni
ko imakeyingomo oluweloyi, ngu bidodo te! Yo, hamoo, oni ene newende
gomemonggo, Oo Sembuli Sembunayino, meno etenggoku, ngundilo ngu,
ge nguya te!
23 Ge mande mande gidalega mboolombo yoyingombo ingoyingo kini
onindo etenggoku, ngu kootu ino. Ge ingoote. Ngundilo mande, ngundo
ngu, ebe yeni tunootete.
24 Oo Sembuli Sembunayilo ko oni ngu, ene komo ebe ma ulewa. Kini,
ene komo oni bidodoboya ngu, ene imakeyingomonggo mande elo tewa.
Ene ngu etuyeloyingo oni metemi gome telo, sanggilini imaketoni, onindo
biyomi gula eneno teyinootoyi ngu, ene ngulo mete ngu kowulingga, ngu
koolowoowa.
25 Ene ko imakeyingomonggo telo, ngunonggo oni mande utolo oolon-
gootenggoku, ngulo ingonduduye yomosiyelowa. Ene ngundilo tetoni
ngu, asa, Anutndo bine hoolooweyelootoni, oni nowoondoye ingonduduye
hamoo ngu ingowanggo.
26 Kulimi Setando ene yoyolo, enengo manggowo keyoweloyimbolo
gosiyelowolo. Ene hamoo mande ngu ingolo ngu, asa, ene ingonduduye ko
himi yetoni, nguno ngu, ene Setanlo utongga, ngu oomboongelo ombuwa.

3

Nalu Sosowoomo Damoni Biyomi Gula Gula Tunootewa

1 Ge komo ngandiya ingo! Nalu sosowoomo, ngu oo biyomi oowooyingga
kowuli ulungga oolengo tunootewa.
2-5 Yo, nalu sosowoomo ngu, onindo ngu ngandilo tewanggo. Ene enen-
gombolo nangge ingoweloyi; beyedolo nangge ingolo; enengo bingamiye
nangge okoolo; oni enengombo oo oowooyingga telo, ngulo oni oni telo;

oniya kootuyisina mande, elo yumooyinolo; awanamoyembolo mande ung-
galangoolo; ene Anutlo, onino nguya, ma esetelo, ngunonggo ene damoni
gome nenengo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga nguya,
yokolo oluwanggo. Enengo oni soweni nguya siyelo ma oluwanggo. Ene
oni sungombo eneno damoni biyomi tetenggoku, ngulo sanggili teweloyi
damoni ngu ma yokowanggoku; mande kootusina elo endeyowanggoku;
goweye ingondudu ngu ma sobowoowanggoku; oni yombulibaliyelowang-
goku; damoni metemi gome nguya yokolo, kootu inowanggoku; ene do-
booguliye yoyolo, oni sanggili kandeyemo yewanggoku; ene sodedonangge
enengo ingonduduye biyomi ngu keyowanggoku; oni enengo ingootoyi,
ene oni ululu tewanggoku; ene goweye oni oni teyinoweloyi damoni gula
gula, ngulo gome ingowanggo. Yo, hamoo, ene oo ngu telo, ene Anutlo ma
ingowanggo. Ene kingo goweyemonggo nangge Anutlo ko telo, ene Anutlo
mande damoni yanggangoni, ngu kootu inowanggo. Ge komo ngundilo oni
ngu tanggeyemo ma bibitewelo, ge sungo ootoo.

6 Ebe ganagana etuyeloyingo oni ngundilo telo, ene tolige tolige baledolo
yano utenggoku, bale ingonduduye metemi kini, ngu mande oowooyingga
ingonduduye ganayeloweloyimbolo yowoosoowonggori. Yo, baledo enengo
ingonduduye, ngu mbumbuwa tewonggoku, ngulo ene kowuli ulungga
ingowonggori. Enengo nowoondoye ngu oo gula gulalo ingootoyi, ngundo
yowoosoolo, oololo ombulo tete.

7 Ngu bale ngu, ene suwoo suwoo mande oowooyingga ingowelo
yootenggo. Ene hamoo mande ingoweloyimbolo kini.

8 Kulimi, Yanis, Yambiris elaga, ene Mosesya sanggili teyingo, ngundilo
nangge, nga oni nga nguya, hamoo mande ngalo sanggili tetenggo. Enengo
ingonduduye biyomi bulibali yeyingo, ene nowoondoyemo hamoo kini.
Kingo goweye nangge.*

9 Nalu ootuwoo nangge Yanis Yambiris elagalo, ene damoniyali oowooy-
ingga onindo ma teweloyi ngu tewoliyo. Ene oo ulungga Mosesndo tewoku,
elagado ngu teweloyi, ereremo kini. Ngu ebe ganagana etuyeloyingo oni
ngundilo. Oni enengo ebe ganagana ngu kenolo ngu, ene gome watayi. Ngu
oni ngu ebe ganagana nangge, elo ingowanggo.

Ge Komo Anutlo Mande Gome Ingoya Dowoo

10-11 Ene, ge kuli nolo mande wesiyolo etuyeloyingo, ngu ingowolo.
Nenengo ootootoone damonine bidodo ingoote. Ge oo ngandilo in-
gooteku: no Anutlo hamoo ingootenoku, ngu hamoo yanggango oolengo,
ingooteku; suwoo suwoo no nenengombo nowoondone yanggango teyi-
nolo, no ngunonggo onidodo sanggili ma teyingo ingooteku; no oni nowoon-
doyi yunoyingo ingooteku; no yanggango telo kowuli koolowooyingo in-
gooteku; oo biyomi bidodo onindo nono tetoyi, ge ngu kenolo ingowolo.
No ogingoyingo bidodo, Antiyokno, Ayikoniyamno, Listarano nunootoyi
koolowootoowe, ge no gowenemo, ngu bidodo kenowolo. Ene Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngundo ngu kowulinggano, ngunonggo, no andan-
genelolo noyowolo.

12 Yo, oni bidodo Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo eneya
siyelo oodoyi, Anutlo mande damoni tewelo etoni keyootoyi, melako oni
ngulo boguwoolo sanggili telo, ogingoyingo ulungga yunowanggo.

---

* **3:8:** Kulimi, Igip melako, ngu tabango oni koleteyingo oowooyi Pelo, ngu oluwolo. Yanis, Yambiris elaga, ngundo Pelo, enengo kosonggi oni. Anutlo Mandeno enengo mandega ngu buk Kisim Bek/Eksodas 7:22; 9:11 nguno oolooteku, ngu kandangeyi.

13 Yo, oni biyomi ko ingondudu ebe ganagana oni, ngundo suwoo suwoo
oni simoo bale ganaganayelowanggo. Enengo damoni, ngu biyomi oolengo
tunootewa. Ene oni gidalega ganaganayelootoyi, ko, oni gidalegado ene
nguya ganaganayelowanggo.
14 Ene ge kuli ingowolo. Noole oni simoo bale ge nguya, nga mande
keda mesalango, nga etuyelowooto. Ngundilo ngulo, ge ngu, nga hamoo
mandega nga, ge kuli yolo, ngulo nowoondogemo hamoo tewoku, ngu gome
dowoo.
15 Yo, hamoo, kuli ge bodaga oode, ngunonggo ge damoni yelo Anutlo
Mandeno ingowolo. Ngu so uyingga, ngundo mete ge ingondudu gomemu
gunowa. Nguno ngu, ge Kristus Yesusno nowoondogemo hamoo tewaku,
ngulo Anutndo ge ko goyowa.
16-17 Anutndo enengo Buk nguno mande ngu bidodo yeni, oni Anutlo
ingonduduni ingolo, mandeni nakangootoyi, ngu tunootewolo. Ngu man-
dega, ngundo ene mete noole damoni nenengo noole etuyelolo; noolengo
mbumbuwa tunoo etuyelolo; noolengo endeyoyingo ngu yooneneyelowa.
Ngundilo ngulo, Anutlo Mande, ngundo noole, enengo ko oni yanggan-
gododo yoyeni, noole ko gome metemi, ngu bidodo mete tewato.

4

Ge Komo Anutlo Mandeni Ngu Wesiyoya E

1 Kristus Yesusndo oni simoo bale keda oolootenggoku, ko kuli kumooyin-
gomu nguya wilikoyelowa. Ngulo no Anut doongeyimo ko Kristus Yesus
ngu doongeyimo nguya, no mande yanggango geno ngandilo eteno. Kristus
Yesusndo, oni simoo bale bidodo doongeyemo, tunoo ko ombuwakuno, ene
noolengo oo bidodo sobosobo koleteyingo sugi sugi oluwa.
2 Ngundilo ngulo, no geno mande yanggango elo eriringgelootoowe, ge
komo nga mandelo ingondudu teya, mande nga wesiyoya e! Oni simoo
bale mande ingowelo tetoyi, ngundi, ene ngulo ma ingootoyi ngu, ge
komo suwoo suwoo ko yanggango teya, Kristuslo mande, wesiyoya e! Ge
komo nowoondoye sanggayeya, mande yanggango wesiyoya e! Ngundo
nowoondoye yokutuwootoni, nowoondoye yowoolengowanggo. Ge komo
Anut keyoweloyi mande, damoni wesiyoya e! Ngundo mete nowoondoye
yanggango yunowa! Ge suwoo suwoo ko olengomonggo, eneno teya, mande
gome etuyelo!
3 Ndatelo ngulo, kootusina ngu, oni mande gome nenengo ngu ingolo yow-
elo yokowanggo. Ene ngundilo telo, enengo ingondudu sodeye, ngu nangge,
keyolo, ene etuyeloyingo oni gidalega nguya yoyowanggo. Yoyootoyi,
ngundo mande gidalega kingo etoyi, ngu oni ngulo gome ingowanggo.
4 Ene mande hamoo ngu kootu inolo, ene kingo mande mande oowooy-
ingga ingowelo sodeyewanggo.
5 Ene gengombo suwoo suwoo tunoo ingondudu tewaku ngu, ge komo
kowuli koolowoowaku, ngu ge komo mande metemi ngu koyi teya, man-
dega nga wesiyoya e! Gengo kongga ngu Anutlo Mande Keda Mesalango
wesiyolo eweloyi. Nga kongga, no ge gunowonoku nga ngu, komo bidodo
te!

Ataga, Nolo Ko Ngu Kinitewelo Tete

6 Anutno woolo yeweloyi oni nguno Anutno Wayin sono wendootenggoku,
ngundilo nangge, nolo gowene nguya Anutno inootoowe, woolo
yeweloyimbolo. Yo, nolo nalune, ngano ngu kinitetoni, no toongewelo
namoko teteno.

7 No ebe dagadagangga, nguno koletelo dagayelowono. Ataga, no
logogakuno tunootewono. No kuli, Kristusno nowoondonemo hamoo ngu
gome dowoowono.
8 Ngu pawanggakuno, nguno koletelo dagayelolo, ngulo no oo yoweloyiga
ngu sobowooteno. Ngu ooga ngu ngandilo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
noolengo wilikoyeloyingo oni nenengo gome, ngundo nododo ewaku, ge oni
nenengo ewaku, ngulo ene no ko gumi nunowa. Yo, nalu wenga nguno, ene
ngu ooga ngu no nunolo, ko, oni bidodo Yesus kenowelo hahangetenggoku,
ngu nguya yunowa.
9 Ge komo sodedonangge nono ombu!
10 Dimas, ene mela ngalo oo ngulo gome ingooteku, ngulo ene kuli
no noyokowoku, Tesalonayika endemo oolouwolo. Keresenis ngu, ene
Galesiya melako ooloutoni, Tayitasndo Dalumesiya melasina toongewolo.
11 Luk enesu nangge, nododo oolootelo. Ngulo ngu, ge komo Mak yoya,
geya ombuli. Ene no hooloowenelolo, ko teweloyi oni gome.

Mande Sosowoo Gidalega

12 No Tikikas suleyootoowe, Epesas endemo kuli oolouwolo.
13 Ge ombuwelo ngu, ge komo nolo nenggulo pelungga, Trowas endemo,
Kapasndo yano yokootoowe oolooteku, ngu yoya, buk nguya yoya ombu.
Buk gidalega nusago goweyibo teyingo, ngu nguya komo yoya ombu.
14 Aleksanda, oo Ayen yowalimu teweloyi oni, ngundo ene biyomi
ulungga tenunowolo. Kootusina noolengo Sembunayi, ngundo enengo ko
damoni, ngulo gumi teyinowa.
15 Ge nguya ngu oningga, ngulo ingondale te! Ene noolengo ko mande nga
yombulibaliyoote.
16 Nolo wilikoyingo nalu koletelo nguno, noso nangge mande wilikoyingo
onino mandeni ewono. Ngu naluno, oni gulado no hooloowenelolo dikalo,
mande ma ewolo. Kini, oni bidodo no noyokowonggori. No Anutno yem-
boongelo ngandilo ewono. O Anut, gedo enengo biyomi nono tewonggoku,
ngulo ma ingowelo, elo yemboongewono.
17 Ene noolengo Sembunayi, ngundo no sobonelolo yanggango nunowolo.
Ngundilo ngulo, no mande keda mesalango, wesiyolo eweloyi, ngu gome
etoowe, oni sowe gidalega, ngu mande ngu gome ingowonggo. Ngulo
Anutndo yoyokootoni, ngundo no nuleyi, ma kumooyingo.
18 Mande damoni biyomi no tenunootoyi, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngunonggo, andangenelolo, noyolo, oolelo, enengo Sambo endega enengo
oni simoo bale soboyelooteku, nguno noyewa. Ngundilo ngulo, nondo
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi enengo oowooyi suwoo suwoo sugi sugi
bingaminidodo okoololuwano. Ngu hamoo.
19 Ge komo nododo Prisila, Akuwila, elambalisa, Onesiporas ko enengo
simoongolo ngu bidodo kambayelo.
20 Erasitas ngu Korin ende nguno oodoni, Taropimas ngu sayidodomu
yokootoowe, Mayilitas endemo, nguno ooloote.
21 Ge komo nono sodedo ombu! Ndatelo ngulo, ge bodaga oluwaku
ngu, asa, doogo nalu biyomi tunootewa. Yubuyulas, Payudenis, Layinas,
Koloodiya, ngu Kristen doboogulinayi, ngu bidodo, ge kambagelootenggo.
22 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo gedodo oluwa. Enengo
sumangeni ngu, ye kewooloyemo nguno mete olini. Ngu hamoo.

Tayitas
Tayitaslo Mande Tabango

Tayitas, ngu Yuda oni kini, Tayitas ngu Polndo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo etoni, ngu ingolo, ene newende yowoolengootoni, ngulo ene Yesus Kristuslo hamoo oolengo ingowolo. Polndo endeyolo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo etoni, nguno ngu, Tayitas ene Polya endeyolo, ngunonggo Pol hooloowelo ko tewolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ngu ngandilo:

Polndo Tayitas kambayingo, ngulo mande. 1:1-4.

Nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo tabango oni, ngulo mandeye. 1:5-16.

Nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo yambo mande guladilo guladilo teweloyi, ngulo mande ingoweloyi, ngulo mandeni. 2:1-15.

Damoni gome nenengo ngu guladilo guladilo oolooteku, ngu ingowelo ewolo. 3:1-11.

Pollo mande kinitetoni, Polndo akeyolo ewolo. 3:12-15.

1 No Polndo nga so uyingga, ge Tayitas, ngulo nakangooteno. Anutndo no sunggi yenunootoni, ngulo no ngu Anutlo ko oni. No ngu Yesus Kristuslo sulena oni Aposel. Anutndo no sulenelowoku ngu, nondo Anut enengo simoo bale enengo oolengo kuli sunggi yewoku, ngulo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu nenengo teyinowelo. Nondo nga kongga tetenoku, ngundo ene hoolooweyelootoowe, ene Anutlo Mande Keda Mesalango nga yolo gome ingolo, ngunonggo ene Anutlo mande damoni gome ngu keyowanggo.

2 Oni Anutlo damoni ngu gome keyolo ngu, asa, ngulo ingonduduni gosiyolo, Anutdodo suwoo suwoo keda sugi sugi oluweloyiga, ngu sobowoolo oluwanggo. Kulimi oolengo, Anutndo oo gula ma tetoni, tunooteyingomo nguno, ene kuli nga mande keda sugi sugi eneya oluweloyiga, ngu noole yunowelo, mande gosiyolo ewolo. Ene mande ebe ganagana ma ewa.

3 Asa, kootusina, ngu nalu sunggi yeyingongga, ngu tunooteyingo, Anutndo oni gidalega yootunoyelootoni, ngundo ene Yesuslo mande elo, oni etuyeloweloyi tunootewolo. Ngu damoninggano nguno ngu, Anutndo enengo keda sugi sugi oluweloyiga, ngulo mande yeni, tunoo oolengo tunootewolo. Enengo ko oni manggoyemo, Anutndo enengo mandeni, ngu wesiyolo etuyelowolo. No nguya Anutndo, ngu mandega ngu logonelootoni, onino wesiyolo eteno. No kingo ko oni kini. Kini, Anut enengombo, noole ko yoyoweloyi kongga, ngulo no enengo mandeni wesiyolo ewonoku, ngulo no logonelowoku ngu!

4 Tayitas nondo nga so uyingga nga, ngu gengo nakangolo gunooteno. Gengo Anutno nowoondogemo hamoo teyingo, ngu nondo nowoondone hamoo teyingo, ngu siyewolo. Ngulo, ge ngu nolo nangone ngundilo. Nondo Anutno yemboongeteno. Anut, Awanayi, ko noolengo ko yoyoweloyi oni, Yesus Kristus, ngundo sumange ge suwoo suwoo gunolo, ngundo nowoondoge yeni, imakelo ayibidodo teya, imakeyingomo ootoo! No ngulo yemboongeteno.

Oni Kristus, Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngulo Tabango Onilo Mandeye

5 Nondo ge kuli goyokootoowe, ge Krit meladonimo oolooteku ngu, ngu
damoni ngu ngandilo: Nondo ngu ngandilo ingooteno. Ge komo ko
bidodomo ko gumgum ngu nenengo kini, ngu yoonenengootooga, gome
metemi tunootenilo ingooteno. Ge ende bidodomo, Kristen onilo tabango
oni Anutlo goobooyingo yano sunggi yetooga oliyi. Kuli, nondo gedodo
ewonomu, ngundilo.
6 Ye komo Anutlo goobooyingo yano tabango oni damoniye ngu,
ngundilomu ngu sunggi yeyi inoyi. Oni gula ene goweyimo biyomi gula
oni simoo bale doongeyemo kini ngu, ene oni gome nenengo. Ngu
oningga ngu, ene komo baleyi gulanangge yolo, bale gulaya ma endeyowa.
Enengo simoongo ngu ewe nemi nowoondoyemo imakeyingo damonimo
oluweloyi. Ene oni doongeyemo damoni biyomi bulibali ngu ma telo, ene
awanamoyembolo manggoye ma toongootenggo.
7 Ge ingoote. Kristen onilo sobosobo, ngundo ngu, ene Anutlo koni ngu
sobowoolo kawararangowa. Ngulo ngu, ene komo gome nenengo oolengo
endeyoni. Ngundilo tetoni ngu, oni simoo baledo, ene goweyimo kingo
oo biyomi gula, ma kenowanggo. Ene windawinda sodedo ma telo, ene
sanggili sodedonangge ma tewelo. Ene sono kowoo nelo, mela ma utolo
endeyowelo. Ene, oni kingo kingo ma yutolo endeyowelo. Ene bobeye oo
ulungga yoweloyimbolo doongeyi, ma ulungga tewelo.
8 Ene, ngundilo damoni biyomi ma tewelo. Kini, ene komo oni ende
sungomonggo amana mayetoyiga, ngu yomosiyeloni. Ene komo meyelo
oni gome hoolooweyelowa. Enengo ingondudunimo ndawuga ngu biyomi,
ngundi metemi, ngu ene gome watayi. Ene komo damoni gome teweloyi
ngu nangge keyoya teni. Enengo endeyoote damoni gomengga, ngu oni
etuyelootoni, ene Anutlo oni gome etuyelowolo. Ene komo enengo goweyi
ingoyingoni, ngu nangge gome sobowooni.
9 Ene ngu komo Yesuslo Mande Keda Mesalango, elo etungowonoku,
ngu gome yanggango oolengo dowooni. Ngundilo telo ngu, ene komo
ngunonggo oni Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango
yunoweloyi mande, ngu gome nenengo oolengo etuyelootoyi, ngu key-
owanggo. Asa, ene mete Kristen oni Anutlo mande tootoongootenggoku,
nguya mande yanggango mamanayelootoni, nguno ngu, oni ngu ingootoyi,
biyomi yetoni, ene gome oolengo ingolo, ko yowoolengowanggo.

Krit Meladoni Ebe Ganagana Oni Oowooyingga Oolengo, Ngulo Ingondale Teyi!

10 Yo, Kristen oni kewooloyemo, oni oowooyingga ene mande gome
nenengo ma ingolo keyootenggo. Ene kingo mande mande elo, onilo
ingonduduye yombuliyolo, kingo ganaganayelootenggo. Yudano, Kristen
oni oowooyingga, ngundo ko biyomi ngundilo tewonggori.
11 Oni ngundilo ngu, ene damoni biyomi ngu telo, ene Kristen onilo
bobeye oo ngu woosoolo yootenggo. Ngundilo telo, ene damoni biy-
omi, ngu noolendo ma teweloyi ngu telo, ene etuyelootenggo. Ngu
damoninggano, nguno ngu, ene oni gidalegalo ingonduduye yombuliyolo,
ngunonggo enengo bale sumooye, simoo namboye nguya ingonduduye
yombuliyelootenggo. Ngulo ngu, ge, ko yambo yalo sobosobo oniku, nguya
komo ngundilo oni ngulo manggoye ngu gosiyo yunoyi.
12 Kuli, Krit oni gula ngu, enengo ingondudu gome eyingo oni, ngundo
ngandilo ewolo. Ngu Krit oni, ngu ebe ganaganadodo oni oolootenggo. Ene
oowali ulungga oolengo newelo ingolo, ene ko tewelo nguya sulekinikini

ulungga tetenggo. Ene se goki biyomi, ngundo mayelo, oni yokitoni ogingoyingooteku ngu oni ngundilo ewolo.
13 Nga mandega, nga ingondudu eyingo oni, Krit meladonimonggo, ewonggoku ngu hamoo oolengo, ngulo ge komo oni nowoondoye hamoo telo, oole nenengomu yokootenggoku, nguno mande yanggango oolengo mamanayelowa. Ngulo ene ingowanggoku, ngu oolega ngu, ngu nenengo kini. Ngulo ngu, ene ingonduduye yowoolengolo hamoo mande, ngu keyowanggo.
14 Oni ene Anutlo hamoo mande keyolo ngu, asa, ene Yuda onilo mata mande kingo kingo, ngulo sodeye ma yelo, onindo mande ebe ganagana etenggoku ngu nguya ma ingowanggo. Ngundilo oni ngu, ene Anutlo mande hamoo ngu kuli kootu inowonggori.

15 Anut doongeyimo, onilo ingonduduyemo nowoondoyemo ngu gome nenengo ootoolo ngu, asa, ene mete oowali bidodo newanggo, ngulo loogu kini. Ene oni gula enengo ingonduduni newendemo, sugabododo telo, Yesusno newendemo hamoo ma teyingongga, ngundilo oningga ngu, ene oo biyomi ngundi metemi teweloyi, ene ngundilo teweloyi watayi kini. Ene oo biyomi telo, ngu ingootoni oo biyomi elo ma ingowa, ngundilo ingowolo.
16 Enengo manggoyemonggo ngu, ene ngandilo etenggo. No Anutlo ingolo keyootenolo ewolo. Ene ngundilo etoni, ene endeyoyingomo, ngu oo biyomi oowooyingga tetenggo. Ngu damoninggano, nguno ngu, oni simoo baledo tunoo oolengo yeyootenggoku, ene Anut kootu inootenggo. Anutndo ngu damoni biyomingga, kenolo, ngulo biyomi ulungga ingoote. Ngu oni ngundilo, ene Anutlo mandeni ma keyolo, oo metemi gula ma tewanggo. Kini oolengo.

2

Oni Simoo Bale Dogodogonimbolo Mande

1 Ene Tayitas, ge ngu komo hamoo mande gome nenengongga, nguno ingoyingo gome yoyingongga, ngunonggo mande damoni gome nenengo, nguno oni simoo bale Anutlo nowoondoye hamoo teyingomu, ngulo mande gome teweloyi, ngu eya etuyeloya ngu, ge ngandiya e!
2 Oni dogodogoni ngu, enengo logoyimo oo nangge teyi. Sono kowoo oowooyingga, ma newelo, ngulo ene mete ingondudu damoni gomemu nangge ingolo, ngunonggo enengo goweye ingonduduye ngu gome sobowoowolo. Oni simoo baledo damoni gomengga, ngu tetoyi kenolo, ngu oowooyi bingamini okootenggo. Ene ngu komo nowoondoye yanggangomonggo, Yesuslo mande nenengo nangge, nguno gome oliyi. Oni dobooguliye, nowoondoyi teweloyi mande damonimo, nguno teyi. Enengo kowuli bidodo koolowoolo, yanggango dikaweloyi damonimo, nguno oliyi.

3 Ngundilo nangge, gedo bale dogodogoni nguya, ene komo Anutlo damoni, ngu keyoya, kundingiyi endeyoyi, ngundiya etuyeloyi. Ene oni dobooyiboya, kootusina, kingo mande ma ewelo. Ene ngu sono kowoo yanggangongga, ngu ingootoni, ngundo ene ye ma sobowoowelo. Ene komo bale kosiyi mande damoni gome nenengo nangge, ngu etuyeloyi.
4 Bale dogodogoni, ngundo bale oole galo ngu, ene komo enengo kamesumooye ko enengo simoonamboye, ngulo nowoondoyi yunoyi.
5 Ene komo enengo goweye ingonduduye, ngu gome sobowooya, ngunonggo bosebalese damoni biyomingga, ngu ma tewelo. Ngunonggo

ngu, enengo yano oo ngu gome oolengo sobowoolo, ngulo ene kamesumooye, ko simoo namboye gome hoolooweyeloyi. Ene komo kamesumooye nowoondoyemo ootooya, ngulo manggoye keyoyi. Ene komo ngu damoningga, ngu bidodomo tetoyi ngu, asa, onindo, ngu kenolo, Anutlo mandeni ngulo kootuyisina mande elo, ma yumooyinowanggo.

Simoo Kosiyi Galolo Mandeye

6 Ngundilo nangge, ge komo simoo kosiyi ngu ingonduduye yokutuyeloya, mande gome yunootooga, ene nguya enengo goweye ingonduduye, ngu gome sobowooyi.
7 Tayitas, ge komo damoni bidodo mete teteku, ene gengombo, ngu ge komo oo gaboyi gome ngundilo oodoyi ngu, asa, simoo kosiyi ge geyolo, ene ge kenggelowanggo. Oni etuyeloweloyi ko ngu, ge komo mande nenengo ngu nangge, etuyeloya e! Etuyeloya etooga, onindo ngu ingolo, ene hamoo ingowanggo. Enengombo nguya, ingootoni, hamoo tetelo ingowanggo. Ge komo suwoo suwoo ngu, ge gome ingondudu teyago, ngunonggo oni gidalega, oo kenolo ingowanggo. Ge oni nenengo, elo ngulo oowoongge bingami okoowanggo.
8 Ge komo hamoo mande nenengo, ngu nangge teya, etuyelootooga ngu, onindo geno biyomi gula ma kenowanggo. Ngulo ngu, onindo Yesuslo mande ma keyootenggoku, ngundo ngu oyumo mande biyomi, noole Kristen onisina, ngu ma ewanggo.

Kingo Ko Onilo Mandeye

9 Ye ngu komo Kristen kingo ko onino, ngandiya etuyelolo eyi! Oo bidodomo ngu, ene komo enengo sobosobo, ngulo mandeye ingoya, ngu nowoondoyemo oliyi. Ene komo ko gome teyi. Ko onindo, enengo sobosobo oniya mande biyomi ma elo, manggoye ma toongoowanggo. Ene ngundilo oo gome tetoyi ngu, asa, enengo sobosobo ngundo kenolo, ngu oni metemi, elo ingowa.
10 Ko onindo enengo sobosobo ngulo oo ngu gumi yakakayi ma yowanggo. Kini, ene komo enengo damoniye gome ngu tunooteni. Ngulo sobosobo oni enengo damoniye, ngu gome kenolo, ngu oni gome nenengo, elo ingowa. Kristen ko onikundo, Anut, enengo ko yoyoweloyi oni, nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ngu, enengo endeyoweloyi gome nguya, noole tunoo etuyelowonggori. Yo, enengo endeyoyingo gomengga, ngu noole etuyelooteku ngu, Anutlo mandega nga, ngu komo hamoo nangge! Elo ingolo, ngulo ingondudu ulungga tewonggori.

Noole Komo Metemi Nenengo Ootoolo, Ngunonggo Kristuslo Nalungga, Ngu Sobowoowato

11 Ge komo oni simoo bale, Yesus Kristusno, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, mande yanggango yunolo, enengo endeyoyingo ngu gome nenengo nangge tetoyi etuyelowonggori. Ndawugalo ngulo, noole ingootetoku, Anutlo sumangenimo, Anutndo kuli Kristus Yesus suleyootoni, ene melako ngano ombutoni, ngulo Anutndo mete oni simoo bale, mbumbuwa bidodo andangeyunolo, ko yoyowalo ingowolo.
12 Ngu Anutlo sumangenggano, ngu noole Anut kootu inootetoku damoningga ngu, yootunolo etuyeloote. Mela ngalo goweyimbolo oni oni teweloyi damoni biyomingga, ngu yokolo kootuyinolo, asa, noole ingondudunayi, gowenayi gome sobowoowato. Noole Anut doongeyimo, damoni nenengo nangge, keyolo, ngundilo nangge, ataga, yade oololo kumoowato.

13 Ngu Anutlo sumangenggano, Anutndo noole etuyelolo, noole nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yanggango yunootoni, ngulo noole oni oni teweloyiga, ngu Yesus Kristus, ko ombuweloyi nalungga ngu sobowoolo oluwato. Ene noolengo Anut yanggango oolengo, noolengo hoolooweyeloyingo oni.
14 Kristusndo ngu, enengo kedaga ngu yokolo, ngundo noole oo biyomi teyingomu uliyelolo, ko yoyowonggori. Yo, Kristusndo, noolengo kumoolo, ngulo ngu, noolengo mbumbuwanonggo andangeyelolo, ko yoyowolo. Kristusndo kumootoni, ngulo ngu, nowoondonayi, ngu nomboyi oolengo tunootewolo. Ene noole yoyeni, enengo oni simoo bale tunootelo, ngulo ngu, noole Anutlo damoni gomengga ngu keyowelo hahangeteto.
15 Ariya, ge komo suwoo suwoo nga mandega nga nangge Kristen onino eya etuyeloya, enengo damoni biyomi yomosiyoyuno! Ge komo ene yokutuyelootooga, ene nga mandega, nga nangge, keyoya oliyi. Ge komo Kristen oni simoo bale, Anutlo mande nenengo ma keyootenggoku, ngu mande yanggango mamanayelo. Onindo komo ge owoolongo oni oolootelo, ma ingowelo. Kini, ge kingo owoolongo oni kini, Anut enengombo geno sunggi yetoni, nga kongga nga tete.

3

Noole Komo Damoni Gomemo Nguno Yanggango Dikalo Oluwato

1 Ge komo nalu bidodomo, Kristen simoo balelo ingonduduye ngu yokutuwootooga, ene komo Gabman sobosobo onidodo ko tabango oniku, ngulo manggoye keyoya, ngu nowoondoyemo oliyi. Ene komo ko bidodo gome teweloyi, ngulo nangge, meyeya, teyi!
2 Ge komo mande ngundiya, Kristen oni simoo bale etuyelo. Ene oni gulaya mande biyomi ma ewelo, ene ebe longge mande, ma tewelo. Ene komo oni gidalega, nowoondoye yunowolo. Ene suwoo suwoo ngu, ene komo mande damoni gome imakeyingo, ngu nangge, oni simoo bale bidodo yunoyi, ngundiya etuyelo.
3 Yo, nondo ngu damoningga ngu etuyelootenoku, yendo komo simoo bale gidegalo nowoondoye ngu ngandilo: Ge ingooteku kulimi ngu, noole nguya ingondudunayi gome metemi kini. Nguno ngu, noole mande toongootoongo, ngu teloluwooto. Setando noole ganaganayelootoni, noole wenonolo endeyolo oluwooto. Noole damoni biyomi oowooyingga, nowoondoye ulu teweloyi, goweyega, nga oni oni teyinoweloyi, ngulo nangge hahangelo suwoo suwoo tewootowo. Noole oni sungomboya nowoondoye biyomi yeweloyi, onilo oo kenomayingoweloyi. Ngunonggo ngu, onindo nooledodo, nowoondoye biyomi ingootoyi, noolengo kewoolonayimonggo, me oniya, longge gumi teweloyi damoni, nguno oluwooto.
4-5 Ene noole mbumbuwa damonimo oodooye, Anutndo sumange yunolo, noole nowoondoyi yelolo, Yesus, noole ko yoyoweloyi oni, ngu suleyootoni, ombulo, noole ko uliyelolo yoyowolo. Enendo ngu noolengombo mande damoni gome nenengo oolengo gula tetooye, ngu kenolo ingolo, nguno ene noole ko uliyelolo ma yoyoyingo. Kini, enengo nowoondoyiyeloyingo, ngundo nangge, ene noole ko uliyelolo yoyowolo. Anutndo Yuka Kundingiyi suleyootoni, noole sonoyelootoni ngu, noole enengo doongeyimo, nowoondonayi nomboyi oolengo yewolo. Yo, ene noole nomboyi oolengo yelo, ngulo noole keda tunootewootowo. Baledo abu keda yomooteku, ngundilo nangge, noole keda tunootewootowo.

6 Ngu ngandilo: Yesus Kristus noolengo mbumbuwanonggo ngu uliyelolo
ko yoyoyingo oni, ngundo noolengo Yuka Kundingiyi suleyowolo. Ngundilo
ngulo, Anutndo Yuka Kundingiyi yeni, nowoondonayimo yanggango hange-
wolo.
7 Ene ngundilo telo, ngunonggo, Anut doongeyimo, ene nooledodo oni
gome nenengo eyunowolo. Ngu Anutlo sumangeningga nguno ngu, Anut-
ndo noole sunggi yeyunowoku ngu, suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu
yowato. Ngulo ngu, noole ngu ooga, ngu sobowoolo oluwato.
8 Nga mande ewonoku nga, ngu hamoo nangge. Ngulo nondo in-
gootenoku, ge komo nga mandega, nga ge ngulo mande yanggango,
eneno elo etuyelootoyi ngu, oni Anutno nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
ngundo ene mete nowoondoyemonggo, ngulo ingondudu telo, nga kongga
ngalo yanggangoni, ngulo damoni gomengga, nguno yanggango dikalo
oluwanggo. Ngundilo telo, nga kongga, nga ngu gome tetoyi, ngundo oni
bidodo hoolooweyelowa.
9 Oni simoo bale ngundo kingo mande gula gula elo, ngulo ene kingo
sumoo elo endeyootenggoku; osi sambaye oowooyembolo mande mande
elo, ngulo sanggili telo, Moseslo mamana mande, ngulo kingo longge sambi
tetenggoku ngu, ngu oo ngu bidodo ge komo dagaya endeyo. Ge ingooteku,
ngundo ngu noole ma hoolooweyelolo, ngulo engge gome ma tunootewa.
10 Etuyeloyingo oni, ene Kristen oni gidalega, ganayelolo, Anutlo mande
nenengo kini, ngu etuyelootoni ngu, asa, Kristen tabango oni, ngundo
komo ebe ganagana oni mamanangowa. Ebe ganagana oningga, ngu
ingonduduni ma yowoolengolo, tabango onilo mande ma keyootoni ngu,
asa, tabango oni, tambu elayayiga, ene ko mamanangowa. Ene ngundilo
mamanangootoyi, ene ngu ma keyootoningga ngu, asa, Kristen tabango oni,
ene komo ebe ganagana oni loogu tetoyi, ene ko ma etuyelowa. Ngu oningga
ngu, ene komo nenetelo tolige oluwa.
11 Ge ingooteku, oni ngundilo ngu, ene oole gome metemi, ngu kuli
yokowolo. Ngulo ngu, enengo mbumbuwani ngundo ngu, ene kuli yombu-
liyowoku ngu! Elo ingowa.

Wenga Mande

12 Kootusina ngu, nondo Atemis, ngundi, Tikikas elaga gula suleyootoowe,
geno nguno oolouwali. Ene Krit meladoni, nguno mayetoni ngu, ngundo
gengo ko nguno yowa. Ene geno, nguno tunootetoningga ngu, asa, ge komo
sodedonangge, Nikopolis endemo, nguno nono ombu. Ge ingooteku, nondo
ngandilo kuli ewonoku, wendeyi biyomi yeyingo, doogo ulungga naluwo
ngu, no Nikopolis nguno oluwano.
13 Yo, ge komo Moseslo mamana mandelo ingoyingododo oningga,
oowooyi Sinas, ko Apolos nguya, ngu gome hoolooweyeloya soboyelo.
Ge komo eneya saweloyimbolo, nguno oo gome yunoya, hoolooweyelo.
Ngundilo tetoyi ngu, ene saweloyi oo ngulo, ma wenonowali.
14 Noolengo, Kristen simoo bale ngu, ene komo oni oolo wenonootoyi,
hoolooweyeloweloyi mande damoningga, ngulo gome ingondale yang-
gango dikalo, ngunonggo, ene oni hoolooweyeloweloyi, ngulo koyi gome
tewanggo. Kini tetoni ngu, ene kingo oodoyi ngu, ene Anutlo mande
damoni, ngu engge kini telo oluwa.
15 Mande wenga no geno eteno. Oni simoo bale noya oolootetoku,
ngundo ge kambagelolo mande, yengo Krit onino soweyootenggo. Ge
nguya, ge komo nolo kambageloyingongga, ngunonggo, oni simoo bale,
ngu noolengo doboogulinayi, ngu Yesus Kristusno nowoondoye hamoo

telo oolootenggoku, nguya yowanggo. Ngulo no yemboongetoowe, Anutlo sumange ngu ye bidodoboya olini. Polndo ngundilo yemboongewolo.

Palimon
Palimonlo Mande Tabango

Palimon oningga ngu ene bobeyedodo, ngu newendemo hamoo teyingo. Ngundo ende gula oowooyi ngu, Kolosi ngunonggo ombuwolo. Palimondo ngu, kingo sulena oni gula ngu yoyingo, ngu oowooyi Onesimas. Ene kootusina, Onesimas ngu Palimonlo ko ngu bidodo yokolo toongewolo. Ngu naluno nguno, oni damoniye ngu ngandilo. Oni ene mete simoo bale gidalega uliyolo, se bo uliyolo, ngundilo uliyowolo. Simoo bale uliyowonggoku, ngu komo enengo sembuli ngu suwoo suwoo kingo ko telo oluwonggo. Ngulo ngu, kingo sulena gulado ngu enengo sembulini, ngu biyomi ingolo, toongetoni ngu, enengo sembuli ko oni ngu ko yowaku ngu, asa, ene mete uleyi kumoowa.

Onesimas ngu toongelo, oololo, Pol ya biyomimo kenolo ngu, ene ngu naluno Polya nguno oluwolo. Polndo ngu eneno mande elo ete. Etoni ingolo, Onesimas newende yowoolengolo, Yesus Kristus nowoondoyi hamoo teyingo. Pol, Onesimas, elaga ngu enengo elayadodo nalu bodaga pelungga oluwoli. Ene Polndo ngu ingondudu ngu gome yolo, Onesimas ngu ko oololo, sobosoboga Palimon ngu newendemo oluwa. Ngu damoninggano ngunonggo Polndo nga so uyingga nga nakangolo, Palimonno suleyowolo. Polndo ngu Palimonno mande elo, ngulo gome ingolo, ene oni oni teya, Polndo ngu Onesimas ngu naluno eneno ombuyingo, ngulo hamoo kambawolo. Ngu ingootoyi, kingo sulena ma tewa. Kini, ngulo oni oni teya, ene kambayeloya ngandiya eyi. Ene ngu, Yesus Kristus ngulo oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, nguya gooboongoowolo.

Nga bukga ngano ngu, mande gumgum ngandilo ooloote:

Polndo, Palimon ngu kambawolo. 1:1-3.

Polndo, ngu Palimonlo Anutno esetewolo. 1:4-7.

Polndo, ngu Palimonlo gome ingolo, enendo ngu Onesimaslo oni oni teya olini. 1:8-22.

Polndo akeyolo ewolo. 1:23-25.

1 No Pol, no ngu Kristus Yesuslo koni tewonoku, ngulo ya biyomimo oolooteno. Nondo nga so uyingga nga ngu, Palimon, gengo nakangooteno. Ge ngu noolengo Kristen doboonayi oolengo, konayi nguya goboolo gulanangge, ngulo nondo noolengo Kristen doboonayi, Timootiya ge kambagelootelo.

2 Noolendo ngu noolengo Kristen kuwoonayi Apiya; Arkipus ngu nooledodo nga kongga ngalo me oni telo, ebe utolo oolootetoku; ko, Kristen simoo bale Palimonlo yano ombulo goobootenggoku, ngulo nguya so uyino mande nga soweyootelo.

3 Noolengo Awanayi Anut nguya, Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngundo ye sumange yunoya, nowoondoye yeningga, imakeya olini.

Palimonlo Newende Ngu Oo Bidodo Sembuliga, Ngu Inowolo

4 Ge nolo doboone, Palimon, nondo gengo ingondudugelolo ngu, nenengo yemboongeyingo naluno, no suwoo suwoo, ngu nenengo Anutga nguno gengo esetelo yemboongeteno.

5 Ndatelo ngulo, suwoo suwoo no gengo mande ingootenoku ngu, gengo nowoondoge, ngu Oo Bidodo Sembuli, Yesus inolo, ngulo nowoondogemo hamoo teyingongga, ngu yanggango telo ooloote. Ngundilo telo, ngunonggo

ge Anutlo simoo bale bidodo nowoondoyi telo, nowoondoge ene yunootelo
etoyi ingowono.
6 Ge nooledodo nowoondonayi goboolo yelo, Kristusno nowoondonayimo
hamoo teteto. Ngulo ngu, nondo gengo nowoondogemo hamoo teyin-
gongga, ngu Anutndo yeningga, gome yanggango tenilo, Anutno yemboon-
gelo oolooteno. Ngulo nondo ngandilo ingooteno. Anutndo ingoyingo,
gome nenengo ge gunolo, ngunonggo oo bidodo gome oolengo, ngu geno
tenggunooteku, ngu gome oolengo ingowalo ingooteno. Ndatelo ngulo, ge
Kristusno nowoondogemo hamoo telo, nguya goboolo oolooteli.
7 Yo, doboone, gedo Kristen simoo bale bidodo nowoondoyi yunooteku
damoninggano, nguno, ge enengo nowoondoyemo hamoongga, ngu yang-
gango yunoote. Ngulo ngu, no oni oni ulungga oolengo teteno. Gengo
damoninggega teteku, ngundo nolo nowoondone yeni, imakelo ooloote.

Palimondo Ngu Ene Komo Onesimas, Ngu Ko Yoya, Dobooyi Teni

8-9 Ngulo ngu, nondo Kristus oowooyimo, nga mande yanggangongga nga,
no mete geno ewano. Ge komo nga ooga nga te, elo mete ewano. Ene
nondo ngulo ngandilo ma ewano. Kini, nowoondoyi teweloyi damoningga,
ngundo noole geya goboolo gosiyelooteku, ngulo nondo nga mandega,
nga geno olengomonggo sumoo eteno. Yo, no Polndo, no kulimimonggo,
Kristus Yesuslo ko oni telo oodoowe, ngulo me onindo noyolo, ya biyomimo
noyetoyi oolooteno.
10 Ngulo nondo ngandilo sumoo eteno. Ge ngu nolo nangone, Onesimas,
ngulo gome ingolo eteno. Ndatelo ngulo, nondo ya biyomimo ootoolo,
ngunonggo Kristusno newendemo hamoo teyingongga, ngu etungowono.
Ngu damoninggano nguno ngu, ene nolo nangone oolengo ngundilo
tunootete.
11 Kuli, ene gengo kingo sulena oni oluwoku, nguno ngu, ene ge
hooloowenggelolo, ko gome ma tewolo. Hamoo oolengo kini. Ene
ataga ngano ngu, enengo ingonduduni gome himi yetoni, ngulo ene mete
noolengo ela elaya gome hoolooweyelowelo, ko gome metemi tewa.
12 Ngundilo ngulo, nondo Onesimaslo gome ingootenoku, ngulo no ataga,
ene suleyootoowe, geno ko oolouteku ngu!
13 Nondo ngu Kristuslo mande keda mesalango nga elo yootunoweloyi,
koyi, ngu yewonoku, ngulo ngu, ene no noyolo, ya biyomimo noyewonggo.
Ngundilo ngulo, Onesimasndo ge musingge yolo, ya biyomimo ngano no
hooloowenelowaku ngu, asa, no oni oni ulungga tewano.
14 Ene gedo mete elo ma etoyi ngu, asa, nondo Onesimas ma solengowano.
Ene nondo, ngulo mande yanggango, geno ma ewano. Kini, nondo ge
Onesimaslo nowoondoyi teyino, ko, yo, elo ingootenoku, ene gengombo
nangge.
15 Anutndo bine, ene newende yokutuwootoni, ngulo sa nalu gidalega
nangge, ge goyokolo toongewolo. Ngulo ngu, ene gengomboya ngu nalu
bidodomo oluwali.
16 Ataga ngu, gengo, kingo ko oningga ngu, enengo damoni yowoolen-
gootoni, keda tunooteteku, ngulo ngu, ataga ene noolengo Kristen doboon-
ayi oolengo. Yo, ene nolo doboone oolengo, elo ingolo, ngulo no nowoondoyi
teyinooteno. Ge nguya, mete enengo nowoondoyi teyinoya, ingootooga,
Kristen doboone oolengo, eya ingo.
17 Ngu hamoo, gedo ngu ge komo nolo gome ingooteku ngu, Kristuslo
konimo, ngano no gengo dobooge oolengo, elo ingooteku ngu, asa, ngundilo
nangge, ge komo Onesimas nguya, no noyooteku, ngundilo ene nguya ko
yoya olili.

18 Ene, enendo gengo oo yombuliyowoku, ngundi, enendo oo gula gumimbolo weti yoyingo, tetoningga ngu, asa, ge komo enengo oowooyi ngu toongooya yokoya, ngu musiyomo, ge no oowoone nakango.
19 No Polndo, nga so uyingga nga, ngu nenengo kandenembo nakangooteno. No nenengombo, ngu wetingga, ngu gumi wendangewanolo nakangooteno. (Ene hamoo oolengo, ge ngu nono weti moole, ngu gengo kedaga ngu!) Ene nondo ngulo ma ewano.
20 Yo, doboone, Oo Bidodo Sembuliga, ngu oowooyimo, ge mete nolo oni oni tenuno. Noole geya, Kristuslo oni, ngulo ge mete no hooloowenelowelo ngu, asa, ge nolo nowoondone yega, gome imakeyingo tunooteni.
21 Nolo nowoondonemo hamoo teyingo, ngu yanggango ingooteno. Gedo nolo mande nga keyowalo, ngulo no nga so uyingga nga, gengo nakangooteno. No kuli ingooteno. Gedo ataga nondo mande damoningga nakangolo gunolo, etenoku nga ngu, gedo ngu dagalo, damoni hamoo gome ngu soweyolo tewalo ingooteno.
22 Ene nondo mande gula nguya soweyolo ewano. Nondo ngandilo ingooteno. Yendo Anutno nolo yemboongewonggoku, ngulo Anutndo noyokootoni bine, yeno ombulo yeyowano. Ngundilo ngulo, gengo ya gumi, ngu gula nolo yomosiyoya, yokonunootooga olini. Nguno ngu, no gedodo nguno goboolo oluwalo.

Kambayeloyingo Mande Gumingga

23 Epaparasndo ge kambageloote. Ene ngu nododo ya biyomimo, Kristus Yesuslo yoyolo, ya biyomimo yoyetoyi oolootelo.
24 Nga oni nga nododo ko goboolo teyingo: Mak, Aristakas, Dimas, Luk, ngundo nododo, ge kambagelooteto.
25 No noolengo Sembunayi Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristusno, ngandilo yemboongeteno. O Anut, gedo gengo sumangenggega, ene inolo, enedodo goboolo oluwalilo yemboongeteno. Ngu hamoo.

Hiburu
Hiburulo Mande Tabango

Nga so uyingga nga ngu, Yuda oni onendo newendemonggo, Yesus Kristusno newendemo hamoo oolengo teyingo, ngulo nakangolo, soweyootoyi oolouwolo. Yuda onilo mande ngu oowooyi Hiburu, noolendo ene goweye sanggayelo ngu, noole ngundilo eteto. Nga so uyingga nga ngu, noole watayi kini, onendo nakangowoku, ngu oni simoo bale ngu Yesusya mundiyi telo, ene nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale kowuli ulungga oolengo yunowonggori.

Nga bukga ngalo mande gumi ingoweloyi ngu ngandilo.

Nga so uyingga nga nakangoyingo oningga, ngundo kambayeloyingo mande ngu, Yuda oni simoo bale yunowolo. 1:1-3.

Engel oni ngu oo ulungga kini, ene Yesus ngu oo Ulungga oolengo. 1:4–2:18.

Yesusndo hamoo oolengo Moses dagalo, ko mande yanggango oni simoo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngulo ewolo. 3:1-19.

Anutlo oni simoo bale ngulo kengeyingo ngu guladilo. 4:1-13.

Kristus ngu noolengo woolo yeyingo ngulo tabango koleteyingo, ngu awuno oolengo. Woolo yeyingo oni gidalega ngu Kristus newendemo. 4:14–7:28.

Yesusndo ngu noolengo oole keda gula goosoowolo. Ngu oolegano nguno noole Anutno oolouweloyi. Ngu oolega ngu, oole kulimingga ngundilo kini. Oole kedaga ngu gome oolengo. 8:1–9:28.

Yesuslo dalowo ngu noolengo wendonuwoolo, ngu gome oolengo. Anutno woolo gidalega yetenggoku, ngundilo kini. 10:1-31.

Kulimi oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo mande yanggango yolo oluwonggori. Mande gula ngu ngandilo, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu komo suwoo suwoo yanggango dowooya ulungga tunooteya oliyi. 10:32-39.

Ene ngandilo ewolo, noole ngu komo nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, oni koletelo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, keyowato. Oni onendo kulimi oolengo, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tewolo. 11:1–12:29.

Mande oowooyingga, ko noolengo mande nga telo, ngu temukoweloyi, ngulo ngu gome, nguno mande eweloyi. 13:1-25.

Anut Nangoni, Ngundo Noole Mande Yunoote

1 Kulimi oolengo, ngu naluno, Anutndo enengo ingondudu eyingo onino etoni, ngundo noole Yuda onilo osi sambanayimo, enengo mande wesiyolo ewolo. Nalu sungomo sungomo, ingondudu eyingo onilo mandeye gula gulano nakangoyingo, ko enengo damoniye oowooyingga teyingo, ngundo osi sambanayimo, ngu Anutlo ingonduduni etuyelowonggori.

2 Ngundilo nangge, ataga nalu wengamo ngano, enengo Nangonimbo, nooleno mandeni wesiyolo ete. Kulimi oolengo, Nangoni kandeyimo, Anutndo mela melanimo, oo bidodo melako Sambono nguya yewolo. Ngundilo melangga etoni ngu, Anutndo, enengo Nangoni, sunggi yewolomu ngu, nalu sosowoomo, ngundo oo sitowi bidodo yowa.

3 Enengo Nangoni, ngundo Anutlo yanggangoni dulidalini, ngu noole etuyeloote. Ene Anut ngundilo oolengo ootoolo, ngulo enengo mandeni ngu yanggango oolengo. Ngundo ngu, oo bidodo sambono melako

nguya oolootenggoku, ngu yanggango telo yunootoni oolootenggo. Ene noolengo mbumbuwanayi andangeyunolo, ngunonggo ene noolengo oole yeyunolo, Sambono oolewolo, Sambo endemo, ene Anutlo kandeyi metemi bingaminidodoga ngusina bibiteloloote.

Anut Nangoni Ngulo Yanggangonimbo Sambono Oni Ngulo Yanggangoye, Ngu Dagate

4 Anut Nangoni, ngundo Sambono Oni ngu bidodo dagayeloote. Anutndo Nangoni oowooyi ulungga bingaminidodo inootoni, ngundo ngu, Sambono Oni oowooye nguya dagayeloote.

5 Noole ingootetoku, Anutlo mandeno, Anutndo Sambono Oni, nguno mande ngandilo ma ewolo. Kini, enengo nangonimboya ewolo.

Ge nangge nolo nangone. Ataga no gengo awangge tunooteteno. *Sam 2:7*

Anutndo Sambono Oniya ngundilo ma ewolo. Kini, enengo nangonimboya ewolo.

No enengo eweyi oodoowe, enendo nolo nangone oluwa ewolo. *2 Samuwel 7:14*

6 Anutndo enengo Nangoni oolengo, ngu melako ngano soweyowelo ingootoni, ko ombuweloyimbolo, ngulo mandenimo, ngandilo ko ewolo.

Nenengo Sambono sulena oni ngu bidodo, komo eneno yambo mande teyaliyilo ewolo. *Dutoronomi 32:43*

7 Anutlo mandeno, ene Sambono sulena onidodo ngandilo ewolo.

Anutndo enengo Sambono Oni yoyeni, doogo ngundilo ngu oololo ombulo teteku tunootewolo. Anutndo enengo Sambono, oni ene de solu ulungga delo, imakelo dedeku, ngundilo yoyeni tunooteyingo, elo ewolo. *Sam 104:4*

8 Ene Anutndo Nangonimbododo ngandilo ewolo.

Anut, gengo yanggangongge ko oo sobowooteku, ngulo damoni ngu sugi sugi oluwa. Gengo oni simoo bale sobowooteku ngu, ge mande damoni nenengo nangge wilikoote.

9 Ge oni simoo baledo damoni gome tetenggokungga, ngu kenolo, ngulo ene gome oolengo ingoote. Ngundilo ngulo, ge oni simoo baledo damoni biyomi tetenggokungga, ngu gome ma ingolo yokoote. Ngungga ngulo, mande damoni, nondo no gengo Anut, no gengo sunggi yenggunolo, gengo oowoongge bingami oolengo okooteno. Ngundilo ngulo, gengo oowoongge, ngundo oni gidega oowooye ngu dagayeloote. Ngulo ngu, ge oni oni tewalo ewolo. *Sam 45:6,7*

10 Anutlo mandeno, Anutndo mande gula nangonimo ewolo.

Kulimi oolengo, ge Oo Sembuli Ulungga, gedo mela bidodo yetoyi, yanggango ooloote. Sambo nguya kandegebo yewolo.

11 Ene eme sambo mela yombuliyelootoyi, towi soloyi kulimi, ngundilo tunootewa. Ene ngundilomu, gedo nangge sugi sugi oluwa.

12 Onindo towikumba kulimi andangelo yokolo, metemi yemutenggoku ngundilo, ge sambo mela nguya, ngundilo andangelo yokolo, gula yewa. Ene ge guladilo ma tunootewa. Nalu bidodo, gedo nangge sugi sugi ngundilo oluwalo ewolo. *Sam 102:25-27*

13 Anutndo Sambono Oni nguya ma eyingo, ene nangonimboya ngandilo ewolo.

Ge no kandene koondosina musiyo yanggangododo, nguno bibitelo oode, kootusina, gengo me oni ngu yoyeyi, ge nowoondogemo uwanggolo ewolo. *Sam 110:1*

14 Anutlo Sambono Oni, ngu oone? Sambono oni ngu bidodo yuka nangge. Ene Anutlo ko telolootenggo. Anutndo ngu soweyelootoni, oni simoo bale

hoolooweyelootoyi, Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo tunootewanggoku ngu, Anutndo ene ko yoyowa. Ngundilo ngulo, Anut Nangonimbo Sambono Oni bidodo hamoo dagayeloote.

2

Anutndo Noolengo Mbumbuwa Andangelo, Ko Yoyoweloyi, Ko Ngu Ulungga Oolengo. Ye Gome Ingondale teyi!

1 Ngundilo ngulo, Anut nangonimbolo hamoo mandega nga, noole gome dowoolo, mandeni ingowootoku, ngu ingonduduwoolo keyowato. Ngundilo ma telo ngu, noole Anut yokolo, sungo sungo toongelo oonatewelo oluwato.
2 Noole ingootetoku, ngu kulimi oolengo, Anutndo enengo mamana mande Sambono Oni nguno etoni, ngundo Mosesno ewolo. Oni gulado nga mandega nga ma keyolo ingolo ngu, oo biyomi tewoku, ngulo uliyi ngundilo yowolo. Ene oni simoo bale kuli ingowonggo. Nga mandega nga Anutlo Sambono Oni ngundo ewonggoku, ngu hamoo oolengo.
3 Ene ngandilo, noole Anutndo yoyoweloyi mandega ngu ingolo yokolo, yolo nowoondonayimo gome ma yowatoku ngu, ariya, Anutndo ngulo gumi ulungga oolengo yunowa. Anut enengombo noole ko yoyoweloyimbolo oole yeyunowoku kongga, ngu ulungga oolengo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo ko yoyoweloyi oolega, ngu oni simoo baleno koletelo wesiyolo ewolo. Ngundilo tetoni, oni oowooyingga enengo mandeni ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngundilo ngulo, noole ingootetoku ngu, mandega nga hamoo oolengo ewootowo.
4 Ene Anutlo mande ingootoyi, ngu naluno, Anutndo enengo mandegaku yeni yanggango yetoni, oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim telo, ko gula gulano nguya, enengo yanggangoni etuyelowolo. Ene enengo ingondudunonggo Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, Kristen oni simoo bale kingo yunooteku, ngu ebe dagadaga yunololoote. Ngundo Kristen oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunowelo. Ngundilo ngulo, noole ingootetoku, ngu mandega nga hamoo oolengo.

Yesusndo Noole Ko Yoyoweloyimbolo Oni Koleteyingo Melako Ngano Tunootewolo

5 Nondo ataga, mela gula kootusina tunooteweloyi, ngulo mande eteno. Anutlo Sambono Oni, ngundo ngu mela kedaga ngu sobowooyi elo, ma sunggi yetoni, ngundo sobowoowanggo.
6 Anutlo mandeno kuli oni gulado ngandilo ewolo.
Noole oni simoo bale oowoonayidodo kini. Ndawugalo, ge noolengo ingolo, gome soboyeloote?
7 Anutndo nalu ootuwoo bodagano, ge Sambono Oni, ngulo oowooye ngu, oni simoo balelo oowooye ngundo ene dagayeloote. Ngu hamoo. Ngundilo ngulo, ge oni simoo balelo oowooye bingami okoowolo. Oni oowooyidodo inooteku damonimo, nguno ge oowooyi bingami okoote.
8 Gedo ngu kuli oo bidodo, enendo sobowooni elo, sunggi yewololo ewolo.
Sam 8:4-6
Yo, Anutndo oo bidodo oni nowoondoyemo yewolo. Hamoo oolengo, oo bidodo oni nowoondoyemo oolootenggo. Ngundilo ngulo, ataga nga nalungga ngano, noole oni ma yeyootooye, oo bidodo sobowootenggo.
9 Noole ingooteto. Yesus ataga oo bidodo enendo sobowoote. Nalu ootuwoo bodaga, Anutndo Yesus melako, ngano soweyootoni ombulo, ene ngu naluno, enengo oowooyi Sambono oni nowoondoyemo oluwolo. Anutndo

newende noole yunolo, ene Yesus melako, ngano soweyootoni ombulo, oni bidodo mbumbuwa andangeyunowelo kumoowolo. Ngundilo ngulo, ene noolengo ogingoyingo ulungga koolowoolo, kumootoni ngu, asa, ataga, ene dulidalini oowooyidodo ulungga ooloote.

10 Anut Oo Bidodo Sembuli ootoolo, ene oo bidodo yewolo. Ene enengo simoongo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu bidodo yoyolo, Sambo endemo oolelo, eneya gome oolengo goboolo oluwanggo. Ngundilo ngulo, ene Yesus yokootoni, ngu ogingoyingo koolowoolo kumoolo, noolengo woolo gome oolengo yeyunolo, ko kondibo temukowolo. Anut enengombo ngu kongga ngu teni elo, Yesusno sunggi yewolo. Ngu damoningga ngu metemi oolengo. Yesus enengombo noole ko yoyolo, Anutno oolouweloyi ngulo sembuli.

11 Ene onilo mbumbuwa sonowootoni, oni nowoondoye namboyi oolengo tunootetenggo. Ngundilo oni ngu, Yesusdodo awaye gulanangge. Ngundilo ngulo, Yesusndo enedodo konedoboonelo ewelo, ngulo oni oni tete.

12 Anutlo mandeno, Yesusndo Anutno ngandilo ewolo.

No konedoboonemo, oo bidodo gedo tewoku ngu, wesiyolo ewano. Ene yambo mande tewelo gooboongootoyi, ngu oowoongge bingami okoowanolo ewolo. *Sam 22:22*

13 Ene mande gumi gula nguya ewolo.

No nowoondone hamoo teyingo, ngu bidodo Anutno yewanolo ewolo. *Ayisaya 8:17*

Ene mande gula nguya ewolo.

No oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, gedo nunoyingongga ngadodo, nooledodo ngano oolooteto. Ngundilo oni ngu, nolo simoonelo ewolo. *Ayisaya 8:18*

14 Noole enengo simoongo, oni nenengo tunootelo, melako ngano oolooteto. Ngundilo ngulo, Yesus nguya oni ngundilo tunootewolo. Ngundilo telo ngu, ene kumoolo, Setanlo yanggangoni, noole yombuliyeloweloyi, ko kumooweloyi, ngu andangewolo.

15 Oni simoo bale bidodo kumooweloyi, ngulo sosolewolo. Suwoo suwoo, ene melako keda oolootenggoku, ene kumooweloyi ngulo sosolelo oolootenggo. Ngu damoningga ngulo, Yesus ombulo kumoolo, ngu sosoleyingongga ingondudunayimo ngu andangetoni; ngulo ngu, noole nowoondonayi oni oni telo, imakeyingomo oolooteto.

16 Ene Sambono Oni hoolooweyeloweloyimbolo ma ombuwolo. Kini, ene noole melako oni hoolooweyeloweloyimbolo ombuwolo. Anutlo mandeno eteku ngundilo.

Ene Ebaraham osi sembeni ngu hoolooweyelowelo ombuwolo. (Ebarahamlo osi sembeni oolengo ngu, oni Yesuslo nowoondoye hamoo teyingo.) *Ayisaya 41:8-9*

17 Ngulo, Yesus ngu oni oolengo noole ngandilo tunootewolo. Ngundilo ngulo, Yesusndo noolengo kowuli koolowoolo ingootetoku, ene ngu bidodo ingoote. Ene ngundilo telo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo sobosobo koleteyingo telo, Anutlo ko tete. Ene oni simoo balelo nowoondoyi teweloyi oni, ko hamoo nenengo teweloyi oni nguya. Ngundilo ngulo, ene mete oni simoo balelo mbumbuwa andangeweloyi, ngulo nguya woolo kundingiyi yewolo. Nga naluno ngu, oni ene nenengo ootoolo ngu, ene mete Anutya goboolo siyelo oluwali.

18 Setando, Yesus tewoongootoni, nguno Yesus ogingoyingo ingowolo. Ngulo ngu, oni sungombo, nooleno tewootewoo tunootetoni ngu, asa, Yesusndo mete noole hoolooweyelolo, yanggango yunowa.

3

Yesuslo Oowooyi, Ngundo Moses Oowooyi Ngu Dagate

1 Ye Kristen dobooguline, Anutndo noole logoyelowoku ngu, noole
enengo nowoondonayimo hamoo tetoni, eneya Sambo endemo oluweloy-
imbolo. Noole komo Yesuslo ingonduduni keyolo, ngulo ingondandangelo
yootunolo ewato. Ene Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango
ulungga, soweyootoni, ombulo, ngundo noolengo nowoondonayi hamoo
teyingo, ngulo tabango ooloote.
2 Anutndo enengo ko, ngulo Yesusndo sunggi yetoni, newende bidodo
nguno yelo ngu keyowolo. Ene kuli Mosesndo newende bidodo Anutlo ko,
ngulo nguno yelo, Iserel simoo baleno ko tewoku ngundilo.
3-4 Ene Yesuslo oowooyi bingami, ngundo Moses oowooyi bingami ngu
dagate. Ngu ngandilo, oni gulado ya keda gomengga yetoni ngu, onindo
kenolo, ya sembuli oningga, ngulo oowooyi bingami ewanggo. Noole
ingootetoku ngu, ya bidodo ngu sembulidodo. Ngundilo nangge, Anutndo
Oo bidodo sembuli. Moses, ene Anutno newendemo hamoo teyingo oni
gulanangge.
5 Anutlo ko oni, Moses, ene oni simoo baleno Anutlo ko tewolo. Anutndo
ene Moses ko gome teweloyi, ngu ene ingowolo. Moseslo ko ulungga ngu
Anutlo mande wesiyolo etoni, kootusina, Yesusno ngu mandega Mosesndo
ewoku, ngu engge tunooteweloyimbolo ewolo.
6 Ene ngundilomu, Yesus, Anut Nangoni, Anutndo eneno sunggi yetoni,
Anutlo oni simoo bale soboyeloote. Yesusndo Anutlo mande hamoo keyolo,
Anutlo ko tewolo. Nalu bidodomo, noole nowoondonayi hamoo yanggango
yelo, oni oni telo, Yesuslo hahangelo sobowoolo ngu, asa, noole Anutlo oni
simoo bale oluwato.

Noole Anut Mande Kootuyinolo Ngu, Noole Enedodo Ma Kengewato

7-8 Ye enengo mande kuli ingowonggoku, ngundilo nangge, ataga nguya,
Yuka Kundingiyimbolo mande ingoyi. Anutlo mandeno, ene ngandilo
ewolo.
Ye Anutlo mande ataga ingolo ngu, yengo ingondudu nowoondoye yang-
gango ma gosiyowelo, osi sambayebo teyingo, ngundilo ma tewelo.
Ene kingo melako oluwonggoku nguno, ene Anutlo mande kootu
inolo ma keyowonggori. Ngu naluno, ene Anutlo yanggangoni
tewoongolo kenowonggori.
9 Mooma onibi elaya (40) nguno, nondo ene hoolooweyelolo
soboyelootoowe neyoyingo, ngulo ngu naluno, ene nolo yanggangone
tewoongowolo.
10 Ngundilo ngulo, no ngu oni simoo bale nguya, nowoondone sanggili
ulungga telo ewonggori. Ene no kootu nunolo, nolo mande ma keyootoyi
ngulo nondo ewonowo.
11 Ngundilo ngulo, no enedodo sanggili ulungga telo, mande hamoo oolengo
solumimonggo, elo gosiyowono. No melako musiyo kengeweloyiga yunow-
elo ingowonoku, ngu yoyokootoowe, nguno ma uwanggolo ewolo. *Sam 95:7-11*
12 Ene ye Kristen dobooguline, ye ingondale teyi! Ye ngulo ingondale
ma tewanggoku ngu, asa, ye kewooloyemo, nguno Kristen dobooyegado
newendemo ingondudu biyomi, ngundo enengo newende hamoo teyingo
ngu yokolo, Anut keda oolootekungga, ngundo mete uli biyomi gumi
yunowelo ene yanggangododo oolooteku, ngu kootu inolo yokowa.

13 Setando kewoolonayimo oni gula ganangolo ngu, newende yanggango
gosiyootoni, Anut kootu inolo yokowaku, ngulo ngundilo ma tewelo.
Kini, nalu bidodomo, noole ko yanggango telo, Kristen doboogulinayi
gidega hoolooweyelolo, nowoondoye yanggango yunowato. Noole komo
nalu gulanangge nanggemo, ngundilo telo oodoowe oololo, nalu sosowoo
tunootewa.
14 Noole Kristusdodo ko tewelo ngu, noole komo nowoondonaye hamoo
teyingongga ngu yanggango dowoolo, ngundilo nangge, oode oololo ku-
moowato.
15 Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Ye Anutlo mande ataga ingolo ngu, yengo ingonduduye nowoondoye yang-
gango ma gosiyootoyi, osi sambayebo teyingo, ngundilo ma tewelo.
Ngu naluno, ene Anutlo mande kootu inolo, ma keyowonggorilo
ewolo. *Sam 95:7-8*
16 Oni kuli Anutlo mande ingolo, kootu inoyingo, ngu onendo? Ngu oni ngu
Mosesndo oni yoyolo, Igip mela yokolo sayingo, ngu oni ngundo nangge
tewolo.
17 Anutndo mooma onibi elaya nguno ooneya sanggili ulungga teyingo?
Ene oni simoo bale mbumbuwa tetenggoku nguya, sanggili ulungga tetoni,
ngulo oni kini melako, nguno kumootoyi, bingoye nguno oluwonggori.
18 Ngu naluno, Anutndo mande hamoo oolengo elo gosiyoyingo, ngu
ngandilo ewolo.
No mela musiyo kengeweloyiga, yunowelo ingowonoku, ngu
yoyokootoowe, ene nguno ma uwanggo.
Ngu mandega ngu wesiyolo elo, ene ooneya ewo? Ngu oni simoo bale
enengo mande kootu inolo, ma keyowonggori. Oni ngulo ngundilo ewolo.
19 Oni simoo bale nowoondoye hamoo ma teyingo, ngu damoningga,
ngunonggo ene Anutlo musiyo kengeweloyiga, nguno ma uwanggolo
ewolo.

4

Anutlo Oni Simoo Bale Kengeweloyi

1 Noole nowoondonayi hamoo teyingo, ngundo nguya, Anutndo kuli ngu
musiyo kengeweloyiga ewokungga nguno oolouwato. Ngu Anutlo mande
yanggango gosiyoyingongga ngu, ataga nguya hamoo oolengo ootoolo, ene
ngandilo ewolo.
Ye mete nolo musiyo kengeweloyiga, nguno oolouwanggo.
Asa, noole komo ingondale telo, Anut tanggeyimo oluwato. Noole
nguya nowoondonayi hamoo teyingo, ngu yokolo ngu, noole ngu musiyo
kengeweloyiga, nguno ma oolouwato.
2 Noole Anutlo mande keda mesalango, ngu ingootetoku ngu, kuli Yuda oni,
ngu Igip mela yokolo, oni kini melako oolouyingo, ngundo nguya, ngundilo
ingowonggori. Anutlo mandega ingoyingo, ene nowoondoyemo hamoo ma
tetoyi, ngundo ene ma hoolooweyelowolo.
3 Noolengo nowoondonayi hamoo telo ngu, asa, noole mete enengo
kengeweloyi musiyongga, noole damoni yelo, nguno oolouteto. Kuli, Anutlo
mandeno, ene ngandilo ewolo.
No eneya sanggili ulungga telo, mande hamoo oolengo elo, gosiyowono. No
musiyo kengeweloyiga, yunowelo ingowonoku, ngu yoyokootoowe,
nguno ma uwanggolo ewolo. *Sam 95:11*
Amana damoni yeyingo naluno, Anutndo oo bidodo yemukolo yokowolo.
4 Anutlo mandeno, sa kandegula gidembolo elayaga nga, ngulo onindo
ngandilo ewolo.

Sa kandegula gidembolo gulanangge, nguno Anut, enengo ko oo bidodo temukolo, sa kandegula gidembolo elayaga, nguno kengewololo ewolo. *Yenesis 2:2*

5 Anutlo mandeno, mande gula nguya ewolo. No musiyo kengeweloyiga yunowelo ingowonoku, ngu yoyokootoowe, nguno ene ma uwanggolo ewolo.

6 Yuda oni koletelo Anutlo mande keda mesalango ingoyingo, ene nowoondoyemo hamoo ma telo keyowonggori. Ngundilo ngulo, ene ngu kengeweloyi musiyongga nguno ma oolouwonggori. Ene Anutndo kengeweloyi musiyongga, nguno oni gidalega nangge uwanggo. Oni nowoondoye hamoo tetenggoku, ngundo nangge mete ngu musiyongga, nguno uwanggo.

7 Ngulo, Anutndo ingolo, ene nalu gula ko sunggi yewolo. Ene nalu kedaga, ngu ataga, elo ewolo. Kulimi, mooma oowooyingga yokolo, Anutlo mandeno, Anutlo Yukani, ngundo Dewitya ngandilo etoni nakangowolo.

Ataga ye Anutlo mande ingowelo ngu, ye ingonduduye nowoondoye yanggango ma gosiyowelolo ewolo. *Sam 95:7-8*

8 Kuli, Yosuwando kengeyingo yunootoni ngu, asa, kootusina, Anutndo sa gula ma elo yunowolo.

9 Ngulo ngu, Anutlo oni simoo bale kootusina, ngu kengeweloyi nguno oluwanggo. Anutndo enengo ko temukolo yokolo, sa kandegula gidembolo elayaga, nguno ene ngundilo kengewolo.

10 Oni simoo bale Anutlo kengeweloyi musiyomo oololo ngu, enengo ko bidodo yokomukowanggo. Kuli, Anutndo, enengo ko kinitetoni ngu, ene nguya kengewolo.

11 Ariya, noole ngu kengeweloyi musiyongga, nguno oolouweloyimbolo ngulo hahangelo, ko yanggango telo oololo, nguno kengeweloyi musiyomo uwato. Ye komo ingondale teyi! Ye Anutlo mandeni ma kootu inowelo, Yuda onindo kuli mandeni ma keyoyingo, ye ngundilo ma tewelo. Ye ngundilo telo ngu, Anutlo kengeweloyi musiyongga, nguno ma uwanggo.

12-13 Anutlo mande ngu yanggango oolengo, ene mete noolengo mande damoninaye biyomi ngu yowoolengootoni, keda tunootete. Noole ingootetoku, duge pelungga kuningo, gide gide, ngundo oo gome doongooweloyi. Ene ngundilo, Anutlo mandeni, ngundo duge pelungga kuningo, ngu dagate. Anutlo mandeni, ngundo mete noolengo nowoondonayi, ingondudunayi, newende oolengo ngu sanggawete. Ene ngundilo sanggawetoni, noolengo ingondudunayi bidodo, ko noolengo damoninayi tetetoku, ngu wilikolo bidodo tunootemukowa. Noole ngu hamoo oolengo, oo gula Anut doongeyimo ma oongoowato. Kini, oo bidodo melako ngano oolooteku ngu, ko noole moondenayimo oolooteku, ngu nguya, Anut enengombo ngu bidodo ingomukoote. Ngundilo ngulo, emegogo Anut enengombo noolengo mande damoni tetetoku, ngu bidodo enendo wilikoyelowa.

Yesus Ngu Noolengo Anutno Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngulo Tabango Ulungga

14 Ariya, noole Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga ootoolo, ene Sambo ende newendemo oolelo, Anut tanggeyimo, nguno ooloote. Ngu oningga ngu, Yesus Anut Nangoni. Ngundilo ngulo, nowoondonayi hamoo teyingo mandega, ngu wesiyolo elolootetoku, ngu yanggango dowoowato.

15 Ngu Anutno Woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ootoolo ngu, ngundo mete noolengo kowuli koolowootetoku, newendemo

ingolo, noolengo nowoondoyi yunololoote. Tewoo oowooyingga nooleno tunooteteku, ngundilo nangge, eneno nguya melako oluwokuno, tewoo oowooyingga ngundilo tunootewolo. Ngundilomu, ene mbumbuwa ma tewolo.
16 Ngundilo ngulo, noole Anut Sembunayi, tanggeyimo oolouweloyimbolo ma sosolewato. Anut, enengo ayibiyini ko sumangeni noole yunoweloyi, ngulo ngu, noole komo eneno oololo, ngu oo elayaga ngu yowato. Ngundilo telo ngu, noole kowuli yolo oodooye ngu, enengo nowoondoyi, ngundo hoolooweyelowa.

5

Noolengo Anutno Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngulo Tabango Ulungga, Ngundo Noole Ko Yoyowa

1 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo tabango ulungga, ngu sunggi yeweloyi, ngulo damoni ngandilo. Anutndo oni sunggi yelo, enengo kono yoyetoni, oni simoo bale hoolooweyeloyimbolo, oo oowooyingga kingo Anut inolo, ene woolo kundingiyi, noolengo mbumbuwa andangeweloyi, eneno yewolo.
2 Ngundilo oningga ngu, ene Anutno newende hamoo teyingo, nalu gula yanggango kini ngulo, ene mande damoni biyomi tewolo. Ngundilo ngulo, ngu oningga, ngundo oni mande damoni biyomi telo, metemi elo ingootenggoku, ngulo ene mete nowoondoyi teyunowa.
3 Ngundilo nangge, ngu oningga ngu, ene nguya mbumbuwa tetoni, ene komo koletelo, enengo mbumbuwa ngu andangelo Anutno woolo yelo yokolo, asa, oni simoo balelo weti mbumbuwaye, ngulo Anutno woolo kootu yewa.
4 Oni gula enengombo enengo oowooyi okoolo, ngunonggo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo tabango ulungga, ngulo kongga ngu, enengombo sunggi yeweloyi, ene ereremo kini. Anut enengombo, ndawu oninggado ngu kongga tewelo ingooteku, ngu sunggi yete. Ene kuli, Eron oningga, woolo yeweloyi oni kundingiyi ngulo tabango ulungga sunggi yeyingo ngundilo.
5 Ngulo ngu, Kristus nguya, enengombo oowooyi okoolo, Anutno woolo yeweloyi kongga, enengombo ma sunggi yewolo. Kini, Anutndo Yesus oowooyi okoolo, ngandilo ewolo.
Ge nenengo nangone, ataga, no gengo awangge tunootetenolo ewolo. *Sam 2:7*
6 Anutlo mande bungonggano, ene Kristus oowooyi bingami okoolo nguya, ngandilo ewolo.
Suwoo suwoo, ge Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, sugi sugi oodoyi, kuli no Mekisedek sunggi yetoowe, ko tewoku ngundilolo ewolo. *Sam 110:4*
7 Yesus melako oluwokuno, ene Anutno kila yanggango elo sendolo, sumoo inolo nguya tetoni, ngulo Anutndo ngu kumoongga nguno yanggango inowolo. Ene enengombolo ingowoku, ngu ene Anut newendemo oodoni, ngulo Anutndo enengo kila teyingo, ngu ingolo ene hooloowetoni, ene kumooweloyi, ngulo ma sosolewolo.
8 Ene Anut Nangoni oolengo. Ngu hamoo. Ene melako oluwokuno ngu, ene ogingoyingo ingolo, ene kumoowolo. Ndatelo ngulo, Anutndo sunggi yeyinolo, ene ngundiya kumoonilo ewolo. Ngulo enengo mandeni keyoweloyi damoningga, ngu etungowolo.

9 Yesusndo Anutlo ko sunggi yelo inoyingoku, bidodo temukolo ngu, ene
oni nenengo oolengo tunootetoni, oni simoo bale enengo mande ingolo
keyootenggoku, ngu hoolooweyelolo, ko yoyowa.
10 Ngulo ngu, Anutndo Yesus woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango
ulungga, sunggi yelo, ene kuli Mekisedek sunggi yeyingo ngundilo ewolo.

Noole Kristusno Nowoondonayi Hamoo Teyingo Ngu Ma Yokowato. Ngulo Ingondale Tewato!

11 No ingondudu oowooyingga Mekisedek, ngulo mande yeno wesiyolo
elo nakangowelo. Ngundilo mandega ngu yeno tunoo wesiyolo eweloyim-
bolo, no ngulo oole erewelo ko biyomi tetoowe, ngundilo, nalu oowooyingga
ye sodeyebo nangge mande ingolo, yolo nowoondoyemo ma yootenggo.
12 Nalu pelungga, ye Anutlo mande damoni ingootoyi, ngulo nowoon-
doyemo hamoo ma tewonggori. Yo, yendo oni gidalega Anutlo mande
damoni etuyelootoyi, watayi tewonggori. Ene ye enengo mande damoni
ngulo oni gidalega gome nenengo etuyeloweloyi nguya ereremo kini.
Ngundilo ngulo, oni gidalegado ye etuyelowanggo. Ngu ngandilo. Ye oowali
yanggango ma nelo, ngulo ye nono nangge mete nelolootenggo.
13-14 Oni gula oowali ma nelo, ene nono nangge neteku ngu, ene
oni buniyo bodaga nonono ngundilo. Buniyo bodaga, ngundo ene oo
biyomi, metemi teweloyi, ene watayi kini. Oni kuli ulungga telo ngu,
ingondudunimo oo biyomi metemi nguya, wilikolo ingoweloyi nguya,
ulungga tewa. Ngundilo ngulo, oni enengo newendemonggo ndawu ooga
ngu biyomi, ko metemi teweloyi, ngu wilikolo gome ingootenggo.

6

Noole Nowoondonayi Hamoo Teyingo, Ngulo Ko Yanggango Telo, Yanggango Dowoowato

1-2 Ariya, nalu bidodomo, noole Yesuslo mande damoni nangge, ngu ma
eloluwato. Ngu ngandilo. Nowoondoye yowoolengolo damoni bidodo,
oni ma hoolooweyeloweloyi, ngu bidodo kootu inoweloyi, ngulo da-
moni, Anutlo nowoondoye hamoo teweloyi, ngulo mande damoni; sono
kundingiyi gemuweloyi oowooyingga, ko kandeye Kristen oni tabayemo
yetoyi kumana yoweloyi, ngulo damoni; oni kumooyingo, ngulo damoni;
oni mbumbuwadodo Anutndo wilikoyeloweloyi, ngulo damoni; ngu bidodo
Anutlo mande damoni nangge. Nguno ngu, noole ngu ingonduduwoolo we-
siyolo, nalu bidodomo, ma ewato. Kini, noole komo Kristen oni simoo bale
nenengo tunootelo, nowoondonayi hamoo teyingo, ngu yeyi yanggango
yelo, Anutlo oowali nenengo yanggango yunoweloyi, ngu newato.
3 Yo, ye ngu oo ngu kuli ingootenggo. Ngundilo ngulo, ye komo meyeya,
Anutndo oo gidalega ye etuyelowelootetoni, ye ngu gome oolengo ingolo
ngulo ingondudu tewanggo.
4 Kristen oni yowoolengolo, enengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu
yanggango dowooyingo, ngu ooga ngu kootu inootoyi ngu; ariya, ndawu
oolega oodoni, ngundo hoolooweyelootoni, enengo mbumbuwa ngulo in-
golo, ko newende yowoolengowa? Kulimi, oni nowoondoye hamoo telo, ngu
Anutlo mande ingolo ngu, nowoondoyemo ingootoyi hamoo oolengo tetoyi
ngu, Anutndo enengo Yukani, bayetelo yunowolo. Anut kootu inolo, ko
Yuka Kundingiyimbo oo bayetelo yunoyingoku, ngu bidodo kootu inootoyi,
ngulo ogingoyingo ulungga yunowa.

5 Ngundilo, oni ngu nowoondoyemo ene kuli ingootenggoku ngu, Anutlo
mande ngu gome oolengo. Oni ene Yuka Kundingiyimbo sunggi oowooy-
ingga etuyelootoni kenootenggoku, nalu wengamo, Anutndo oo bidodo
sobowooweloyi nalungga, ngulo etuyelowolo. Ene Yuka Kundingiyimbolo
yanggangoni nowoondoyemo kuli ingowonggo.
6 Ngundilo oni ngu, nowoondoye hamoo teyingo ngu yokolo, Anutlo
mande kootu inootoni ngu, asa, ene ko ombulo nowoondoye yowoolengow-
eloyi, ooleni gula kini. Kini, ene ngundilo damoni tetoni ngu, ene Anutlo
Nangoni yolo, de mombino sanggawelo ko uleyi kumooweloyi ngundilo.
Ene Yesus yolo de mombino boolowootoyi, onindo yumooyinolo mande
kootuyisina ko etenggoku ngundilo.

7 Oni simoo bale ene mela ngundilo. Sono ombulo kono simoo baledo
oowali imiwonggoku, nguno solelootoni ngu, asa, Anutndo ngu kono
melanggaku, kumana inolo yeni, oowali gome enggewolo.
8 Kono ngu, so biyomi sanggilidodo, ngu nangge ooletoni ngu, ngu
ngandilo, Anutndo kumana biyomi inolo, ngulo toongoolo kawa.

9 Ye nolo Kristen dobooguline oolengo, no nga mandega nga yengo
nakangootenoku, nga ingoya, ye ingondale teyi! Ene noole yengo nowoon-
doye hamoo teyingo, ngulo kowuli ma ingooteto. Ye mela gomenggano
oowali gome ooleteku ngundilo. Yengo nowoondoye hamoo teyingo,
ngundo nguya, ngundilo gome enggewa. Noole ingootetoku, Anutndo ye
hoolooweyelolo, ko yoyowa.
10 Ene Anutndo mande damoni nenengo nguno, oni simoo bale bidodo
wilikoyeloote. Ngulo ngu, yendo ko yanggango telo, nguno Kristen oni
simoo bale hoolooweyelolo, nowoondoyi yunowonggoku, ko ataga ngudodo
yunololootenggoku, ngulo nguya Anutndo ma kapengo yewa.
11 Nowoondone bidodo yanggango yetoowe, yengo nowoondoye hamoo
teyingo, ngu komo yanggango dowooya, ngulo ko yanggango teya, Anut
ombulo ko yoyoweloyi, ngulo hahangeya sobowooya oliyi. Ye komo
ngundilo nangge telo, oololo nalu wengamo.
12 Nowoondone bidodo yanggango yetoowe, nowoondoye hamoo teyingo,
ngu yanggango yeya, Anutlo ko teweloyi, Anut ombulo ko yoyoweloyi,
ngulo hahangeya sobowooyi. Nondo ye nga oningga, ngalo damoni gome
tetenggoku, ngandilo tunooteyi elo ingooteno. Ye ngundilo telo ngu, ariya,
Anutndo oo bidodo yunowelo mandeno elo gosiyoyingo, ngu yowanggo.

Hamoo Oolengo, Anutndo Mandeni Elo Gosiyoyingo, Ngundilo Teyingo

13-17 Onindo oni gulaya hamoo oolengo mande gosiyowelo ngu, ene Anut
oowooyi yolo ngu elo tewonggori. Ngundilo telo ngu, asa, oni mande gosiy-
oyingonggaku, enengo mandeninggaku yeni oololo yanggango yetoni, oni
gulado mandega, ngu uleni uwa. Kuli, Anutndo noole, enengo simoongo,
hoolooweyeloweloyimbolo mande ewolo. Ene nooleno mande sunggi
yeyingo ngu, ma toongoowa. Ngulo ngu, enengo mande ngu yanggango
inolo, hamoo oolengo, solumi ngundilo ewolo. Anutndo Ebarahamno
mande elo gosiyoyingo ngu, enengo oowooyimonggo hamoo oolengolo
ewolo. Ngundilo ngulo, oni gula oowooyimbo Anut oowooyi dagaweloyi
ereremo kini. Anutlo mandeno, Anut Ebarahamya ngandilo ewolo.

No geno mande gosiyoyingo, ngu ngandilo. Hamoo oolengo, no ge kumana
gunolo, osi sambage nguya oowooyingga gunowanolo ewolo. *Yenesis 22:17*

Ngulo ngu, Ebarahamndo Anutlo mande gosiyoyingo, ngulo ene tolige
ootoolo, ma suleyokini yewolo. Ngundilo ngulo, Anutndo eneno mande elo
gosiyoyingo ngu temukowolo.
18 Anutndo hamoo mande solumimonggo elo, noolengo nowoondonayi
yanggango teyinowelo, ngulo oni oo elaya yunowoku ngu ma yowoolengolo
yokowa. Ngu ngandilo: solumimonggo nguya ewolo. Ene kumana
yunowelo ewoku, ngu hamoo oolengo. Anut ene kundingiyi oolengo,
ene ebe ganagana nguya, ma ewa. Ngundilo ngulo, noole kendutelo
Anut tanggeyimo sodedo ooloutooye, ene hoolooweyelowelo sunggi mande
ewoku, ngu sobowoolo tolige oodooye, oo bidodo yunowelo ewoku ngu,
enengo naluno, engge ngundilo nangge, noole telo yunowa.
19-20 Ngu ngandilo, osiyi ngu, osiyi gula woologongolo yangga ngu yang-
gango inoote. Ngundilo nangge, noole Anut sobowoolo, tolige ootoolo,
enendo sunggi mande noolengo ewoku, ngulo nowoondonayimo hamoo
tetoni, yanggango teyinowa. Ngundilo ngulo, Yesus, noolengo mbum-
buwalo kumoowoku, ene noolengo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi,
ngulo tabango ulungga tunootelo, ngulo ene musiyo kundingiyi oolengo
Sambono ooloote. Ene nguno ulo, noole kawararayelootoni, noole
Anut tanggeyimo oolouwato. Ene noolengo Anutno woolo yeyingo oni
kundingiyi, ngulo tabango ulungga tunootelo, sugi sugi ngundilo ko telo
oluwa. Ngu Mekisedek oningga, Anutno woolo yeyingo oluwoku ngundilo.

7

Mekisedek Ngu Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi Ngulo Tabango Ulungga, (Het Pris)

1 No Mekisedek, Anutno woolo yeweloyi oningga, ngulo mande gidalega
yeno ewelo ingooteno. Mekisedek ngu, Selam ende, ngulo ende oni
sobosobo koletewolo. Anutlo mande damoni gome oolengo, ngundo oni
bidodo damoniye dagate. Anut enengombo Mekisedek sunggi yetoni,
enengo woolo yeyingo oni Kundingiyi, ngulo tabango koleteyingo, nguno
tunootewolo. Kulimi oolengo, Ebarahamndo enengo oniya, ende namolaya
ngulo oni sobosobo koleteyingo, enengo oni oowooyingga nguya ebe utolo,
yutolo yowoowetoni satoyi, ene yade yade, ende oolouwelo ooloutoyi, asa,
Mekisedek oololo, Ebaraham kenolo kumana inowolo.
2 Ngu naluno, Ebarahamndo ebeno oo sitowi bidodo yomukoyingoku,
ene wata kande elaga ngu teyingo, ngulomu wata gulanangge, Mekisedek
inowolo. Mekisedek oowooyi ngulo damoni ngandilo, ko nenengo gome
teweloyi, ngulo tabango. Selam oowooyi ngulo damoni ngandilo, imake-
wolo. Ngundilo ngulo, Mekisedek Selam ende ngulo tabango koleteyingo
oluwolo. Ngulo ngu, ene nowoondoye yeyi ayibiyi ingoweloyi, oni tabango.
3 Anutlo mande nakayano, Mekisedek ewenemi, osi sembeni nguya, ngulo
yomoowoolo naluni, ene ma nakangowolo. Ngundilo ngulo, noole nguya
watayi kini. Ngulo ngu, noole Mekisedek nemimbo yomoowoolo nalu, ko
enengo kumooyingo nalu nguya, noole watayi kini. Ene Anutlo Nangoni
ngu, ngundilo ootoolo, ngunonggo suwoo suwoo, ene Anutno woolo yeyingo
oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga ooloote.
4 Ataga noole ingootetoku, Mekisedek oni ulungga Ebaraham, oni ulungga
oolengo, noolengo sambanayi, ngundo ebe uleyingo naluno, ene oo sitowi
gome gomemu yomukolo, siyakiyolo ombuyingoku, ngulomu kande elaya
wesowoolo, ngulomu gulanangge Mekisedek inowolo.

5 Moseslo mamana mandeno, Anutndo Liwayi, ko enengo osisembeni
gidega sunggi yetoni, Pris, woolo yeyingo oni tunootewolo. Iserel oni
bidodo enengo oo sitowiyeku wata kande elayagaku tetoyi, oolooteku,
ngulomu gulanangge nangge, Pris onindo Liwayi sembeni wesowoolo, gide
ene yunowolo. Iserel oni bidodo Ebarahamlo osisembeni oolootenggoku,
ngundo ene komo oo ngu wesowoolo, Liwayi oni nalu bidodomo, ngu
yunololuwanggo.
6 Liwayi ngu Mekisedek osiyi kini. Ngulo ngu, Mekisedek ene oo kande
elaya ngulomu gulanangge, Iserel onindo yetenggoku, ngu gumi yoweloyi,
nguya kini. Ngu hamoo. Ene Ebarahamndo ebe uleyingo naluno, enengo
oo sitowi wata kande elaga teyingoku, yomukolo ombuyingoku, ngulomu
ene wata gulanangge Mekisedek inowolo. Ngundilo tetoni ngu, Mekisedek,
ngundo Ebaraham kumana inowolo. Ebaraham, ene Anutlo mande elo
gosiyowoku, ngu yoyingo oni, ngulo ene oowooyidodo ooloote. Ngu hamoo,
Mekisedekndo ene kumana inowolo.
7 Oni kumana yooteku, ngulo oowooyi ngu ameno. Ene noole ingootetoku
ngu, Mekisedek oowooyi, ngundo Ebaraham oowooyi dagate.
8 Liwayi, ko, enengo osisembeni Anutlo woolo yeyingo oni oolootenggo.
Ene nguya kumooweloyi oni, oni sungo kumootenggoku, ngundilo
oolootenggo. Ngulo ngu, ene Iserel onilo oo sitowi wata kande elaya
tetenggoku, ngu gulanangge yootenggo. Ene Mekisedek nguya, ngulo oo
sitowi gulanangge yowoku ngu, Anutlo mandeno ene ngandilo eyingo,
ngulo ene keda oolootelo ewolo.
9-10 Liwayi ma tunooteyingo naluno, nguno Ebarahamndo oo gumi
Mekisedek inowolo. Ngu naluno, ene kuli ngu oo kande elayaga, ngulomu
gula Mekisedek inoyingo ngu, ene kuli Liwayi oowooyimo inowolo. Liwayi
ngulo suleni, ngundo Anutno woolo yeweloyi kongga ngu kootu hamoo
tunootewa. Ngu damoningga ngu, ngundilo telo, yade yade oololo, Liwayi
onilo naluno nguya, ngundilo tewonggori.

Yesus, Ngu Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngu Mekisedek Ngundilo Tunootewolo

11 Kuli oni simoo bale Moseslo mamana mande ngu yootoyi, ngu mamana
mande ngundo ngandilo ewolo. Liwayi osisembeni ngu Anutlo woolo
yeyingo oni kundingiyi ngu kongga ngu dowoolo tewonggo. Ngulo ngu,
Liwayi osisembeni oni, ngulo Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi kongga,
ngundo oni simoo bale yoyeyi, Anut doongeyimo, ene gome tunootewang-
goku ngu, asa, ndatelo ngulo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngu
kootu tunootelo, Mekisedek ngundilo, ko Eron ngu ngundilo kini? (Eron
ngu Liwayi ngulo osiye).
12 Ngundilo nangge, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo
ko mande damoni kulimi ngu yowoolengolo, woolo yeweloyi damoni
keda tunootetoni ngu, asa, mamana mande Anut doongeyimo nenengo
tunooteweloyi, ngulo damoni nguya yowoolengolo keda tunootewa.
13-14 Noole bidodo kuli ingootetoku, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi Yesus, ngundo Yuda oni sowenimonggo tunooteyingo, Liwayi
sowenimonggo kini. Ngulo ngu, Mosesndo kuli ingowoku, ngu Anutndo
Liwayi sowenimonggo nangge, ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi,
ngulo koyengga ngu sunggi yewolo.

Yesus, Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngu Mekisedek Ngundilo

15 Asa, nga mande damoningga nga, noole tunoo ingooteto. Ataga, Anutlo
woolo yeyingo oni kundingiyi keda gula tunootewoku (ngu Kristus), ngundo
Mekisedek ngundilo tunootewolo.
16 Moseslo mamana mandeno ngu loogu ma tetoyi, Anutno woolo yeyingo
oni kundingiyi ngu ma tunootewolo. Kini, Keda sugi sugi oolooteku, ngulo
yanggango (Anut), ngundo yeni, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi,
tunootewolo.
17 Anutlo mandeno ene nangonimo, ngandilo ewolo.
Suwoo suwoo, ge Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi oluweloyi, ngu
Mekisedek ngundilolo ewolo. *Sam 110:4*
18-19 Moseslo mamana mande kulimi ngu yanggango kini, ngulo engge gome
ma tunootelo, oni simoo bale hoolooweyelootoni, nenengo ma tunoote-
wonggori. Ngulo ngu, Anutndo andangelo yokowolo. Anutndo noolengo
oole gula goosooyunowoku, ngu gome oolengo. Ngu Moseslo mamana
mande ngu dagatoni, ngu oolegano, nguno noole Anut tanggeyimo, mete
oolouwato.
20 Ene ataga ngu, noolengo oole keda gula tunootete. Anutndo Yesus
woolo yeyingo oni kundingiyi sunggi yelo ngu, mande hamoo oolengo
ewolo. Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, kulimi ngu ngundilo kini.
Anutndo mande hamoo oolengo solumimonggo kuli ma etoni, ngundo
enengo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngu yeni tunootewonggori.
21 Ngundilo ngulo, Anut enengombo mande hamoo oolengo solumi-
monggo elo, Yesus woolo yeyingo oni kundingiyi yetoni, tunootewolo.
Anutndo Yesusya, ngandilo ewolo.
No, Anut Oo Bidodo Sembuli, geno mande hamoo oolengo gosiyoyingo, ko
nondo oo gula ma tewano. Ge, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi,
sugi sugi oluwalo ewolo. *Sam 110:4*
22 Ngundilo ngulo, noole ingowato. Yesuslo sunggi mande keda gosiy-
oyingongga, ngu hamoo oolengo, Yesusndo sunggi mande gosiyoyingo
ewoku, ngu bidodo temukowa. Ngundo mande kulimi gosiyoyingongga,
ngu dagate.
23 Kuli, oni Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi oowooyingga oluwonggori.
Oni kumooweloyi damoni ngu eneno oluwoku, ngulo ene sugi sugi ko
teweloyi nguya kini.
24 Ene Yesusndo ngu kedaga, nguno sugi sugi oluwa. Enengo koni nguya
sugi sugi oluwa. Oni gulado Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, Yesus
ngundilo, ma tunootewa.
25 Ene ngundilo ngulo, ataga, ko kootusina nguya nalu bidodomo, Yesus ene
mete oni simoo balelo mbumbuwa andangemukolo yokolo, ene ko yoyowa.
Ataga, Yesusndo suwoo suwoo Sambono ootoolo ngu, ene Anutlo oni simoo
bale hoolooweyeloni elo, kilano elo, yenggonangolo oodoni ngu, oni simoo
bale Yesuslo nowoondoye hamoo teyingo ngu, ene mete Anut tanggeyimo
ombulo, enedodo sugi sugi oluwanggo.

Yesus Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi Noole Hoolooweyeloweloyimbolo

26 Ene Yesus noolengo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo
tabango ulungga. Ngundo noolengo kowuli oowooyingga ngu bidodo
hoolooweyeloweloyimbolo, Yesus ene kundingiyi ootoolo, ngunonggo ene
mbumbuwa gula ma telo, enengo newendemo oyumo ma ooloote. Ene
melako oni mbumbuwadodo nga ngundilo kini. Kini, mbumbuwa ngulo
damoni, ngundo ene ma dowoote. Ene Sambo endemo oolelo, Anut
tanggeyimo ooloote.

27 Kuli nalu bidodomo, sa nalu gulanangge nangge, Anutno woolo yeyingo
oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngundo koletelo enengo mbum-
buwa, ngulo Anutno woolo yelo, ko kootu oni simoo balelo mbumbuwa
andangewelo woolo yewonggori. Yesus ene ngu oni ngundilo kini. Kini,
Yesusndo noolengo mbumbuwanayi teyingoku, ngulo enengombo enengo
goweyi yolo, Anutno noolengo woolo yewolo. Ngu woolo yeyingongga ngu,
Yesusndo nalu gulananggemo yewolo. Nalu gulananggemo, woolo yelo
teyingongga, ngundo nalu bidodo nguya tewonggori.
28 Kuli Moseslo mamana mande, ngundo oni sunggi yetoni, Anutlo
woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngu tunootewolo.
Ngundilomu, ene melako oni, ngulo nowoondoye hamoo teyingo ngulo
yanggangoye kini. Anutndo Moseslo mamana mande kuli sunggi yetoni,
tunootewolo. Ene kootusina, enengo nangoni kilalongo ngu hamoo
oolengo, mande solumimonggo elo gosiyootoni eneno woolo yeweloyi oni
kundingiyi, ngulo tabango ulungga tunooteyingo, ngundo biyomi gula ma
teyingo, ngulo ene sunggi yewolo. Ngulo ngu, ene mete noolengo Anutno
woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo tabango ulungga, sugi sugi oluwa.

8

Yesus Noolengo Anutno Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi Ngulo Tabango Ulungga

1 Asa, nga mandega ngalo ewonoku, ngulo damoni ngandilo. Ataga, noole
Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngu Yesus.
Ene Sambo endemo ootoolo, ene ataga Anutlo dulidalini, ngu tanggeyimo,
bibitelo ooloote. Ene Anut kandeyi koondosina oowooyi bingamidodo
teweloyi musiyongga, nguno ooloote.
2 Ataga, Yesusndo Anutlo musiyo kundingiyi oolengo, nguno Anutno
woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngulo koni ngu
tete. Onindo yambo ya kundingiyingga ngu ma yetenggoku ngu, Anut
enengombo yewolo.
3 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ululu bidodo,
ngundo oninonggo, oo oowooyingga kingo yolo mayelo, Anutno inolo woolo
yeyingo, ngulo koye ngundilo tewonggori. Noolengo Anutno woolo yeyingo
oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, Kristus, ene nguya, komo Anutno
woolo yewolo.
4 Ndatelo ngulo, Yesus ene Liwayilo sowenimonggo ma tunootetoni ngu,
Moseslo mamana mandeno, woolo yeweloyi, ko ngulo eteku ngundilo,
Yesusndo melako ngano ootoolo ngu, ene woolo yeyingo kongga ngundilo,
ngu ma tewa. Ndatelo ngulo, ene melako ngano Anutno woolo yeyingo oni
kundingiyi oowooyingga, Moseslo mamana mande keyolo, Anutno woolo
yelo, oo gula gula Anut inowonggori.
5 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, melako ngano oolootenggoku,
ngulo koye ngu namoko Yesuslo koni, yambo ya hamoo Sambo endemo
oolooteku, ene ngundilo kini. Noole nga mandega ingootetoku, ngu hamoo,
ndatelo ngulo, Mosesndo towimbo Anutlo yambo ya kundingiyi yetoni ngu,
Anutndo eneya ngandilo ewolo.

Ge ingondale te! Ge towimbo yambo ya kundingiyi yewelo ngu, ge pulimo oluwoku naluno ya gaboyi etunggelowonoku, ge komo ngundiya ye! Elo ewolo. *Eksodas 25:40*

6 Ene Yesusndo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo ko tewolo.
Enengo koningga, ngundo melako ngano, Anutno woolo yeyingo oni

kundingiyi, ngulo koye, ngu hamoo oolengo dagayeloote. Ndatelo ngulo, Yesusndo melako simoo bale nguya, Anutya kewooloyemo, kawarara telo ooloote. Nguno ngu, Anutndo sunggi mande keda elo gosiyolo noole yunoyingongga, ngundo sunggi mande kulimingga, elo gosiyoyingo, ngu hamoo oolengo dagate.

Sunggi Mande Keda Gosiyoyingo, Ngundo Sunggi Mande Kulimi Gosiyoyingongga, Ngu Dagate

7 Sunggi mande kulimi, ngundo oni hoolooweyeloweloyi, ngulo yanggango kini, ngulo ene Anutndo oo telo ewoku, ngundilo gome ma enggewolo. Ngundilo ngulo, Anutndo ngu kenolo, ingolo yokolo, oni simoo bale melako, ngano oolootenggoku, nguno ene sunggi mande keda elo gosiyolo yunowolo.

8 Sunggi mande kuliminggakuno, Anut ene ingooteku, Yuda oni simoo bale enengombo ngu keyoweloyi kini. Ngulo ngu, Anutndo ene bungomo mande sanggawelo ewolo. Anutndo oni simoo bale sunggi mande kedaga yunowelo ingowolo. Anutlo mandeno, ngandilo elo nakangowolo.

Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ewolo. Nga mandega nga, ye gome ingoyi! Kootusina nalu gulano, no Iserel osisembeni, ko Yuda osisembeni, ngulo sunggi mande kedaga elo gosiyolo yunowano.

9 Sunggi mande kedaga elo gosiyootenoku nga ngu, sunggi mande kuliminga gosiyoyingo, ngu Iserel osi sambaye yunoyingo, ngundilo kini. Kulimi, ene Igip mela yokootoyi ngu, nondo hoolooweyelolo, yodowoolo, oole etuyelowolo. Ngundilo tetoowe, ene nolo sunggi mande elo gosiyoyingongga, ngu ma keyowonggori. Ngundilo ngulo, no ene kootuyunolo yoyokooteno. Oo Bidodo Sembuli ngundo mande, ngundilo ewolo.

10 Oo Bidodo Sembuli ngundo mande gula ewolo. Kootusina, sunggi mande koleteloga kinitetoni ngu, no Iserel osisambaye, Yuda osisambaye, ngulo mande elo gosiyoyingo, ngu yunowano. Nondo nenengo mamana mande, ngu enengo ingonduduyemo yelo, nowoondoyemo nguya nakangowano. Ngundilo tetoowe ngu, asa, nowoondoye ngu metemi ingolo keyowanggo. Nondo enengo Anut ootoowe, ene nono yambo mande teloluwanggo. Ene nolo simoo bale tunootetoyi, nondo ene hoolooweyelowano.

11 Ngundilo ngulo, yengomo yengomo dobooguliye konebaye ma etuyelowanggo. Ye komo Anutlo damoni ngu ingoyi. Kootusina, ngu naluno, nolo oni bidodo oowooyedodo, ko, oni oowooye kini, ngundo nolo damoninayi ngu gome oolengo ingowanggo.

12 Nondo nowoondoyi yunolo, enengo sumange yunolo, mbumbuwaye andangeyunolo yokolo, enengo damoni biyomi tetenggoku, ngu kapengoyeyunowanolo ewolo. *Yeremayiya 31:31-34*

13 Anutno sunggi mande kedaga elo gosiyoyingo ngulo etoni, ngu naluno, ene sunggi mande gula kuli elo gosiyoyingo ngu, ataga, ngu kuli biyomi ngundilo tunootete. Ngundilo ngulo, ngu sunggi mande kulimingga elo gosiyoyingo, ngu kulimi oolengo tunootewolo. Ngundilo ngulo, nalu bodaga nangge oode, ene kinitewa.

9

Melako Nguno Yambo Mande Teweloyi Ngulo Damoni, Ko Sambo Endemo Yambo Mande Teweloyi, Ngulo Damoni

1 Sunggi mande koletelo elo gosiyoyingo nguno, Anutndo oni simoo bale
yambo mande gidalega teweloyi, ngulo mamana mande yunowolo. Ene
towimbo yambo ya yeweloyi, ngulo damoni nguya etuyelowolo.
2 Anutndo ngundilo etoni, Mosesndo towimbo yambo ya oo ewoku,
ngundo ngundilo yewolo. Ngu towimbo yambo yangga yeyingo, nguno towi
elayagobo pawangoyingo, ngu newendemo yewonggori. Towimbo yambo
yangga ngu newendemo utoyi ngu, gumi koleteloga ngu oowooyi, ya gumi
kundingiyi ewolo. Ngu ya gumi kundingiyimo, solu himi musiyomo ootoolo,
ko yaba gula ngu sanganimo oomanangoyingo kundingiyi, Anutno woolo
yeweloyi, ngulo musiyo oluwolo, ewolo.
3 Ya gumi newendemo nguno towi pelunggado boolowoowolo. Ya gumi
newendemo ngu oowooyi, musiyo kundingiyi oolengolo ewolo.
4 Ngu musiyo kundingiyi oolengongga, nguno woolo yeweloyi nombo
kundingiyi musiyo, ngu oluwolo. Ngu nomboga oo yowaliwali gomemu
(gol), ngundo doobengoyingo, ngu musiyonggano, Anutno ndindingododo
woolo gome yewonggori. Ngu musiyo kundingiyi oolengo, nguno Anutlo
sunggi mande elo gosiyoyingo, ngulo Pawus kundingiyi nguno oluwolo.
Pawus kundingiyingga oo yowaliwali gome (gol), ngundo doobengowong-
gori. Pawus kundingiyi newendemo oo gidega nguno oolooteku: (gol)
kumbega ngu newendemo oowali kundingiyi Sambononggo ombuyingo,
ngu oowooyi Mana ngu oodoni; Eronlo usutoko dowootoni, ngunonggo
didani ooleyingonggaku nguno oodoni; ko digi sosi elayaga, nguno Anut
enengombo mamana mande nakangoyingo ngu; oo ngu bidodo Pawus
kundingiyi ngu newendemo oluwolo.
5 Sunggi mande elo gosiyoyingo, ngulo Pawus kundingiyi, ngu sanganimo
Anutlo Sambono Oni gaboyali elaya, wileyali ebe dowoodowootelo, Anutlo
dulidalini etuyelolo oluwoli. Sambono Oni gaboyi musiyongga ngu newen-
demo, Anutndo onilo mbumbuwa andangeweloyi ngulo oo musiyo. Ene no
ngu, oo ngulo damoni wesiyolo tunoo eweloyi, anangu ereremo kini.

6 Ene towimbo yambo ya kundingiyi yeyingo, ngu gumi elaya, nguno oo
ngu bidodo, enengo musiyomo musiyomo logono oodoni ngu, ariya, nalu
bidodomo Anutlo woolo yeyingo oni, yambo ya gumi koleteloga, nguno
enengo ko teloluwonggo.
7 Ngulo ngu, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango
ulungga, ngundo mooma gulanangge nanggemo, tambu gulanangge tow-
imbo yambo ya ngulo musiyo kundingiyi oolengo, nguno uwolo. Ngu
naluno, woolo yewelo nusago uleyingo, ngulo dalowo yolo, musiyo
kundingiyi oolengo nguno ulo, koletelo enengo mbumbuwa tewoku, ngu
andangeweloyimbolo, ngulo Anutno woolo yelo, ko kootusina onilo oo
biyomi ma ingolo tewonggoku, ngulo ene ngundilo woolo yewonggori.
8 Yudalo goobooyingo yano yambo mande teweloyi naluno, nguno yuka
kundingiyi, ngundo gaboyi noole etuyeloyingo, noole oole gulano musiyo
kundingiyi oolengo, nguno nenengo ulo, Anutno yambo mande teweloyi,
ereremo kini.
9 Towimbo goobooyingo yangga ngulo mandeni damoni, ngu ataga nalu
ngalo oo gaboyi ngundilo. Kuli, towimbo goobooyingo yano nguno ene
Anutno oo oowooyingga kingo inolo, ko woolo gula gula nguya, eneno
yewonggori. Ngulo ngu, oni Anutno yambo mande tewelo ngu, ngu damoni
kulimingga, ngundo oni nowoondoye gome namboyi oolengo, yeyi ma
tunootewa.
10 Kini, ngu mamana mande kulimingga ngu goweye sobowooweloyi
nangge. Ngu ngandilo. Nga mamana mande kulimingga nga ngu, ene oni

simoo bale hoolooweyeloweloyimbolo, Anutndo yunowolo. Asa, kootusina, ene oole gome oolengo kedaga etuyelootoni, eneya nowoondoye goboolo yelo oluwanggo. Oowali ko sono mete neweloyi ngulo damoni, ene goweye sobowooweloyi ngulo mamana mande; ko gome namboyi oolengo, Anut doongeyimo tunooteweloyi damoningga, ngulo mande nguya ooloote.

Kristusndo Enengo Dalowobo Noolengo Anutno Woolo Yewolo

11 Ene ataga Kristus ene noolengo Anutno, woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ene kuli ombuwolo. Ene melako ngano oo gome gome tunooteyingo, ngulo woolo yeyingo oni tabango ulungga. Ene ataga, Anutlo towimbo goobooyingo ya nenengo oolengo, nguno noolengo ko teloloote. Ngu yambo ya nenengongga, onindo ma yetoyi, ko melako ngano ma ooloote. Sambo endemo, Anutlo yambo yangga oolooteku, ngundo melako, ngano yambo ya oolooteku, ngulo damoni ngu bidodo dagayeloote.
12 Kristus ene Sambo endemo yambo ya kundingiyi hamoo oolengo, nguno ulo, musiyo kundingiyi oolengo, nguno oololo, ataga nguya, nalu bidodomo ooloote. Ene noolengo mbumbuwa andangeweloyimbolo woolo yewoku ngu, ene bulmakau, meme ngulo dalowo, ngundo ma tewonggori. Kini, enengo dalowo nenengo wendolo, ngundo noolengo Anutno woolo yewolo. Ngundilo telo, noole yoyootoni, nowoondonayi hamoo teyingo oni ngu, enedodo suwoo suwoo sugi sugi oluwato.
13 Kuli, onindo enengo goweye sobowooweloyimbolo, ngulo mamana mande toongootoyi, Anut doongeyimo, ene oni nenengo kini ootoolo, yambo mandeno ma ombuwolo. Ngundilo oni ngundo, Anutlo woolo yeyingo oni, ngundo meme dalowo yolo; ko bulmakau simoongo dalowo yowonggori. Ene Anutno woolo yeweloyi digi yawasa nguno yelo, bulmakau duliyo yolo, nguno yelo, katoyi, delo kinitetoni, ngu nombononggo ngu beluwo yolo, ko, nusago dalowo nguya gooboongoolo, oni sanganimo sogi yunowonggori. Ngulo ngu, oningga, ngu ene Anut doongeyimo ko namboyi tunootelo, ene mete yambo yano ko oololo, Anutno yambo mande tewa.
14 Kulimi ngu, bulmakau, meme ngulo dalowo, ngundo oni yoyeni, Anut doongeyimo namboyi tunootewonggori. Ngu hamoo. Ariya, Kristuslo dalowo wendootoni, ngundo noolengo woolo yeyingo, ngundo kulimi oolega, ngu dagate. Yesus melako ngano oluwokuno, enengo endeyoyingo ngu nenengo oolengo ootoolo, ene oo biyomi gula ma tewolo. Ngundilo ngulo, Anutlo Yuka Kundingiyi yanggangododo nalu bidodomo oolootekungga, nguno Yesusndo enengombo enengo keda oluweloyi ngu inolo, noolengo Anutno woolo yeyunowolo. Ngundilo ngulo, enengo dalowo, ngundo gowenayi yomosiyolo, nowoondonayi ingondudu ngu bidodo sonowoolo, ko, oyumo oo biyomi teyingo, ngu nowoondonayimo oolooteku, ngu bidodo andangeyunowolo. Ngundilo tetoni ngu, noole, Anut doongeyimo, oni nenengo tunootelo, noole Anut yanggangonidodo oolooteku, enengo ko telo oluwato.

Kristuslo Dalowo, Ngundo Sunggi Mande Kedaga Elo Gosiyoyingo, Ngu Yanggango Inoote

15 Ngundilo ngulo, Kristusndo noolengo hoolooweyelolo kawarara yunootoni, noole Anutya goboolo sunggi mande kedaga elo gosiyoyingo ngu tunootewolo. Ene kuli kumoolo, oni simoo bale ko yoyolo, enengo mbumbuwa bidodo andangeyunolo, kuli sunggi mande gosiyowoku, ngu ene sugi sugi oluweloyi, ngulo kumana yunowolo. Ene ngundilo telo, onindo damoni

biyomi teyingo, ngulo sunggi mande kulimingga, nowoondoyemo oluwoku,
ngu bidodo andange yunowolo.
16 Onindo kumooweloyi ingolo ngu, oni enengo oo sitowi ngu, yowelo
ingolo ngu, asa, ene ngu mandega so uyimo sunggi mande ngandilo
nakangowa. Ngundilo nangge, ngu oningga ngu simoongombo ngu sunggi
mandega ngu keyolo, awayembolo oo sitowi yowelo ngu, onindo ngu komo
gome ingootoyigo, hamoo oolengo ngu oni ngu kumoowonggori.
17 Oni kuli kumooyingo, kuli enengo sunggi mande elo gosiyoyingongga,
ngu yanggango oolengo. Oni kuli sunggi mande elo gosiyoyingo, ngu keda
oodoni ngu, ariya, ngu sunggi mandega ngu kingo oluwa.
18 Damoni ngandilo ngulo, ene oo nusago utolo, ngu dalowo moondolo,
ngundo woolo yetoyi ngu, sunggi mande kuliminggaku yanggango yewong-
gori.
19 Mosesndo Iserel onino, Anutlo mamana mande bidodo wesiyolo
yunowolo. Ngundilo telo, ene bulmakau simoongo, Meme ngulo dalowo
yolo, sonododo gooboongoowonggori. Sipsip uyi seleyingo yolo, de-
gunonggo so uyi nakango oowooyi Hisop, ngudodo gooboongoolo gosiyolo,
dalo sonono nguno yelo, dowoolo, Anutlo mandeno (Buk) ko Iserel oni
simoo baleno nguya, sogi oolongoowonggori.
20 Ene ngundilo telo, ewolo. Ngu dalowoga, ngundo Anutlo sunggi mande
eyingongga, ngundo Anutlo mande yanggango inootoni, oni simoo bale ngu
komo keyootenggolo ewolo.
21 Ngundilo ngulo, Mosesndo dalowoku, Anutlo towimbo yambo yano
sogi oolongoolo, ko yambo yalo oo teweloyi, yambo mande teweloyi, ngu
bidodomo, ngundilo tewolo.
22 Anutlo mamana mandeno, namoko oo bidodo komo dalobo sogi
yunootoyi, ene Anutlo doongeyimo, gome nenengo tunootetenggo. Ngulo
ngu, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngundo dalobo ngu woolo ma
yetoyi ngu, asa, Anutndo onilo mbumbuwa ma andangewolo.

Kristusndo Woolo Yeyingongga, Ngundo Noolengo Mbumbuwa Andangewolo

23 Towimbo goobooyingo ya melako ngano oluwokungga, nguno oo
bidodo yeyi namboyi yeweloyi damoni tewonggoku, ngu Sambo endemo
oolooteku, ngulo gaboyi ngundilo tewolo. Ene Anutndo woolo keda
yanggango (Yesus) yeyingongga, ngulo sunggi yetoni, Sambo endemo oo ngu
namboyi tunooteweloyimbolo.
24 Yambo ya melako ngano, oni enengo kandeyebo yetenggoku, ngu
gaboyi nangge, yambo ya hamoo oolengo ngu, Sambo endemo ooloote.
Ngulo ngu, Kristus ngu Sambo endemo yambo ya oolengongga oolooteku,
nguno ooloote. Ngundilo ngulo, ene Anut tanggeyimo ootoolo, suwoo
suwoo ene onilo kawarara teweloyim, Anutya ootoolo, ngunonggo noole
hoolooweyeloweloyimbolo.
25-26 Mooma gulanangge nanggemo, tambu gulanangge Anutno woolo
yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, yambo ya ngulo gumi
kundingiyi oolengo newendemo ulo, oo nusago dalowo yolo, Anutno woolo
yewonggori. Ene onilo weti mbumbuwa andangeweloyimbolo mooma
bidodomo, ngundilo teloluwonggori. Ene Yesus ngu woolongga nalu
oowooyingga, ngundilo ma tewolo. Kini, ene ataga Sambo endemo ngulo
musiyo kundingiyi oolengo, nguno ootoolo, ene oowooyingga ma yewolo.
Ene ngundilo suwoo suwoo telo ngu, ene ogingoyingo nguya suwoo suwoo
koolowoolo oodoni, Anutndo amana sambo mela yeyingomo ombulo, ko

ataga nguya. Ngundilo kini. Ataga ngu, nalu namoko wenga kini teweloyim, nguno Kristus tambu gulanangge melako, ngano tunootelo, enengombo Anutno noolengo mbumbuwa andangeweloyimbolo, enengombo woolo yewolo.

27-28 Oni simoo bale bidodo, tambu gulanangge kumootoyi, kootusina Anutndo oni ko wilikoyelowa. Ngundilo damonimo, Kristus tambu gulanangge oni bidodo, mbumbuwa andangeweloyimbolo, ene kumoolo, oni simoo bale Anutno woolo yeyunowolo. Nalu wengamo ombutekuno, ngu ene noolengo mbumbuwa andangeweloyimbolo ko ma tewa. Kini, kootusina, tambu elayagaku tunootelo ngu, ene oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, Yesus sobowoolo oodoyi, ombulo yoyowa.

10

Nalu Gulananggemo Kristus Enengombo Anutno Woolo Yeyingongga, Ngu Nalu Bidodo Yewolo

1 Yuda onilo mamana mande ngu oo gome kootusina tunooteweloyi, ngulo gaboyi nangge. Ene Anutno woolo yeyingo kulimingga ngu Anutlo woolo yeweloyi oni ngundo ngu mooma logowoolo simoo balelo mbumbuwa andangewelo woolo yeloluwonggo. Ene ngu woolo yeyingongga, ngundo onilo nowoondoye yeni, ma mete tewa. Hamoo oolengo kini.

2 Ene mamana mande kulimingga, ngundo oni nowoondoye yeyi, gome metemi tunootetoyi, ko, onilo nowoondoye oyumo oo biyomi ingooteku, ngu andangeweloyi mete tetoni ngu, asa, woolo gula yeweloyi koni gula nguya kini.

3-4 Ngundilo kini, mooma gulanangge nanggemo woolo ngu yetoyi, enengo mbumbuwa teyingo, ko ingololuwanggo. Bulmakau simoongo, ko meme dalowo, ngundo noolengo oyumo oo biyomi teyingo, ngu ma andangewa.

5 Ngundilo ngulo, nalu namoko Kristus ngano onilo mbumbuwa woolo yeweloyi ngulo ombuweloyimbolo, ene Anutno ngandilo ewolo.

Ge onilo woolo kulimingga ngu, ko oo kingo duwoo gunoyingongga, ngulo ge ma ingoote. Ngulo ngu, ge no gowene yeyi guladilo tunootetoni, melako oni goweyi ngundilo tunootewano.

6 Anutno woolo yeweloyi digi yawasa, nguno nusago kalo, ko oo kingo duwoo inoweloyi gula nguya, onilo weti mbumbuwa andangeweloyi, ngulo woolo yetoyi, ge ngulo gome ma ingowa. *Emos 5:21-22*

7 Ngundilo ngulo, Anutno mandeno oni nakangoyingoku, Kristusndo Anutno ewolo.

O Anut, no ngano oodoowe, gengombo ko te, elo nunootoni, ngu no kongga ngu mete tewano. No gengo mandeno kuli nolo nakangoyingo, ngundilo tewanolo ewolo. *Sam 40:6-8*

8 Yesusndo mande ewoku, ene Anutno ngundilo ko ewolo.

Gengombo oni mamana mandeno woolo yeweloyi, ngulo damoni yunootoyi, ngundilomu, ge enengo woolo yeyingo ngu, geno yelo, ko oo kingo duwoo ge gunootoyi, ge ngulo gome ma ingolo, ngu teweloyim ma ingoote. Ene, gengo onindo, oo nusagobo woolo yeweloyi digi yawasa, nguno kalo, onilo mbumbuwa andangewelo woolo yetoyi ngu, ngulo nguya, ge ma ingootelo ewolo.

9 Ene mande gumi gula ko ewolo.

O Anut, no ngano ootoolo, no ko gengombo teni elo, nunowaku ngu, no mete tewanolo ewolo.

Ngundilo ngulo, Anutndo woolo kulimingga ngu yokolo, ngulo musiyomo woolo keda ene Yesusndo yewolo.
10 Ngundilo ngulo, Anutndo woolo kulimi yeyingongga, ngulo damoni yanggangoni andangelo yokootoni, Kristus enengombo woolo yeyingongga, ngundo woolo gulaga ngulo musiyo yowolo. Ngundilo ngulo, Yesus Kristus, ene Anutlo ingondudu ngu keyolo, enengo goweyibo woolo nalu gulanangge, nalu bidodo yewolo. Ngu woolo yeyingongga, ngundo nowoondonayi sonowootoni ngu, namboyi oolengo tunootetoni, ngundo noolengo oyumo bidodo tewootoku, ngu andangelo yokootoni ngu, ataga, noole nenengo ootoolo, noole mete Anutno yambo mande teloluwato.

Kristus Enengombo Woolo Yeyingongga, Ngundo Mete Noolengo Mbumbuwa Andangewa

11 Kuli, Yudalo woolo yeyingo oni, ngundo nalu gulanangge nanggemo, ene dikalo, enengo ko woolo yeweloyi ngu teloluwonggo. Ene ngundilomu, woolo kulimingga yeyingo, ngundo onilo nowoondoye kulimingga, ngundo hahangelo mbumbuwa teteku, ngulo damoni hamoo ma andangewa.
12 Ene Kristusndo nalu gulananggemo, noolengo woolo yeyingo ngu, nalu bidodo mbumbuwa andangewelo tewolo. Enengo woolongga yeyingo, ngu temukolo ngu naluno, ene Sambo endemo oolelo, Anut tanggeyimo kandeyi metemi bingamidodosina bibitelo ooloote.
13 Ene nguno ootoolo, Anut sobowootoni, ngundo enengo me oni yoyeni, ene newendemo ulo oluwanggo.
14 Ngulo woolo gulanangge yelo, ene nowoondonayi hamoo teyingo, ngulo mbumbuwa nalu bidodo andangeyunolo, nowoondonayi sonowootoni, noole enengo tunooteteto. Asa, ataga noole oyumo oo biyomi tetetoku, ngulo ma ingowato. Ataga Yesusndo nalu bidodomo, Anut doongeyimo, noole nowoondonayimo namboyi oolengo yeloloote.
15-16 Anutlo mandeno, Yuka Kundingiyi, ngundo noole etuyelootoni, Anutndo noole enengo logoyelolo, enengo oni simoo bale kundingiyi oliyi. Yuka Kundingiyimbo nguya ngundilo ewolo.

Oo Bidodo Sembuli, ngundo ewolo. Ngu nalungga tunootewakuno ngu, asa, no eneno sunggi mande gula elo gosiyoyunowanoku ngu ngandilo. No nenengo mamana mande ene nowoondoyemo yetoowe keyootoni; ko enengo ingonduduyemo nguya nakangoyunootoowe, gome ingowanggolo ewolo. *Yeremayiya 31:33*

17 Ene mande gula ko ewolo.

No enengo mbumbuwa bidodo teyingo ngu, andangeyunolo yokolo enengo oo biyomi tewonggoku ngu, no kapengo yeyunowanolo ewolo. *Yeremayiya 31:34*

18 Ene ngundilo nangge, Anutndo noolengo mbumbuwa andangeyunolo, kapengo yetoni ngu, mbumbuwa woolo yeweloyi koni kinitewolo.

Noole Nowoondonayi Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Yelo, Anut Tanggeyimo Oolooteto

19 Ariya, ye Kristen dobooguline, Yesus enengombo kuli woolo yeyingo, enengo dalowo wendootoni, ngulo, noole mete Anutlo musiyo kundingiyi oolengo, ene oolooteku nguno uwelo oni oni telo, ma sosolewato.
20 Yo, Yesusndo, enengo goweyi noolengo mbumbuwanayi andangeweloyi yunoyingo, ngulo woolo yelo ngu, ene noolengo oole keda yeyunootoni, noole mete nenengo Anutno oololo, musiyo kundingiyi oolengonggano, nguno oolouwato. Yo, Yesusndo, noolengo woolo yeyunowoku ngu, ene oo gaboyi Yudalo goobooyingo yano, ngulo musiyo kundingiyi

oolengo, ngu towimbo pawangoyingo, ngu ngundilo. Enendo ngu towingga oomboongelo, noole yoyokootoni, noole mete newendemo ulo, Anutno yambo mande nenengo telo oluwato.

21 Ngundilo ngulo, ataga, noole Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, oolengo ooloote. Ene Sambo endemo oolooteku, ngundo noole Anutlo oni simoo bale nowoondonayi hamoo teyingo, ngu soboyeloloote.

22 Yesusndo enengo dalowo noole nowoondonayimo wendolo, sonowootoni, namboyi yetoni, ngundo noolengo oyumo ingootetoku andangeyunowa. Ngundilo ngulo, nowoondonayi Anutno goboolo yelo, oo bidodo enendo teweloyim mande elo gosiyoyingo ngu, noole nowoondonayi hamoo tetetoku ngu, ene komo ngundilo tewa.

23 Noole Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu wesiyolo elo, ngulo komo yanggango dowoolo sobowoolo, ootoolo, ngulo ingonduduye ela elaya ma yowato. Ndatelo ngulo, noole hamoo oolengo ingootetoku, Anutndo oo tewelo mande elo gosiyoyingo ngu ingolo, ngu tewa.

24 Noole komo doboogulinayimbolo nowoondoyi yunolo, hoolooweyelowelo ko yanggango telo, enengo ingondudu yokutuyelootooye ngu, asa, ene nguya oni gidegalo nowoondoyi yunolo, mande damoni metemi ngu tewanggo.

25 Noole Kristen doboogulinayi nguya, gooboongooweloyi damoni, ngu ma yokowato. Oni sungombo tetenggoku, ngundilo kini, noole ingooteto. Kristusndo ombuweloyi, nalu ngu namoko ombute. Ngundilo ngulo, noole doboogulinayi nowoondoye yanggango yunolo, ngulo ko yanggango tewato.

Noole Ingondale Tewato, Anut Nangoni, Ngu Ma Kootu Inowato

26 Ene noole Anutlo mande hamoongga kuli ingolo, nowoondonayimo hamoo tewootoku ngu, kootusina, noole ingondudunonggo endeyolo, nalu bidodomo mbumbuwa tewatoku ngu, asa, mbumbuwa andangeweloyi woolo gula kini.

27 Ngundilo telo ngu, ngundo Anutlo me oni ootoolo, asa, noole nalu bidodomo, Anutndo ndatelo uli biyomingga wilikoyeloweloyi naluno yunowaku, ko de nombo ma kumooweloyingga, nguno nalu bidodomo yoodeweloyi naluno, ngulo nguya sosolewato.

28 Oni gulado, Moseslo mamana mande kootu inootoni ngu, oni elaya ngundi kabusa, ngundo kenolo, ngulo ene bungomo mande sanggawelo elo, asa, ngu oningga, ngulo nowoondoyi ma tetoyi, ngu komo uleyi kumoowa.

29 Ngulo ngu, oni ene Moseslo mamana mande ngu kootu inolo ngu, ene komo ngulo gumi kumoowaku ngu. Asa, oni ene ndawu oo damoningga, nguno woolo yeweloyi ngu Anut Nangoni Yesus, ngundo noolengo mbumbuwa ngu kuli andangelo, kootu inolo, ngulo ngu, sunggi mande keda elo gosiyoyingo ngu. Yesusndo ngu noole yoyeni, oni keda gome nenengo oolengo kundingiyi, Anut doongeyimo yoyeyingo, ngulo ngu, ene Anutlo sumangeni Yuka Kundingiyimbo inowoku, ngu kootu inowaku ngu, asa, oniyooge, ngulo gumi ndatelo biyomi oolengongga ngu yowa? Hamoo oolengo, ogingoyingo ulungga sugi sugi yololuwa!

30 Anutlo mandeno, noole kuli ingootetoku ngu, Anutndo ngandilo ewolo. Damoni biyomi onindo tetenggoku, ngulo gumi yunoweloyi ngu, nolo ko nangge ewolo. No nenengombo uli biyomi, ngu gumi yunowano. Anutndo mande gula nguya ewolo.

No nenengo oni simoo bale wilikoyelowanolo ewolo. *Dutoronomi 32:35*

31 Anut yanggangonidodo keda oolooteku, ngundo noole wilikoyeloweloyi,
ngu oo ulungga oolengo. Ngundilo ngulo, noole komo sosoleyingo ulungga
tewato.
32 Ye koletelo Anutlo mande keda gome ingolo, nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu ko ingoyi. Ngu naluno, ye nowoondoye hamoo teyingo,
ngulo bine kowuli ulungga yunootoyi, koolowootoyi, ene ye yanggango
dikatenggo.
33 Ngu naluno, ye oni simoo bale ye kewooloko dikalo, yengo nowoondoye
hamoo teyingo, ngundilo ngulo, ene ye mande biyomi yunolo, kowuli
ulungga ngudodo yunootenggo. Nalu gidegano, nguno oni gidalegado,
Kristen oni kowuli yunootoyi ngu, ye kenolo, Kristen dobooguliye yeyolo,
oololo hoolooweyelowolo.
34 Ye oni simoo bale, Yesuslo nowoondoye hamoo teyingo, ngulo ya
biyomimo oliyingo, ngu yeyolo, ngulo nowoondoyi yunowonggori. Nalu
gidegano oni nowoondoye hamoo ma teyingo, ngundo yengo oo sitowi
kingo udayelo yootoyi ngu, ngulo ye nowoondoye imakeyingomo oliyi.
Ndatelo ngulo, ye kuli ingowonggoku, yengo oo sitowi hamoo oolengo ngu,
Sambo endemo sugi sugi ooloote.
35 Ngundilo ngulo, ye Anutno nowoondoye hamoo teyingo yanggan-
gongga ngu ma kootu inowelo. Kini, ene yengo nowoondoyemo hamoo
gome dowoololuwanggoku ngu, asa, ngulo uliyi ngu ulungga oolengo.
36 Ene ye nowoondoye, Anutndo ko elo yunowoku, ngu tewelo hahangelo
temukolo ngu, asa, oo bidodo Anutlo mande elo gosiyolo yunoyingo, ngu
yowanggo.
37 Anutlo mandeno, ene ko yoyoyingo oni Mesayiya, ngulo ngandilo
ewolo.
Nalu ootuwoo bodaga oode, oni melako ngano ombuweloyiga, ngu om-
buwa. Ene nalu pelungga ma sobowoowa.
38 Anutlo mandeno, Anutndo ngandilo ewolo. Nolo oni gome nenengo ngu,
nolo newendemo hamoo telo keda oluwa. Enengo newendemo hamoo ngu,
woosoolo ko oolouwaku ngu, asa, no ngulo nowoondone biyomi yewalo
ewolo. *Habakak 2:3-4*
39 Ene ngandilo ngulo, oni Anutno nowoondoye elo inootoni, yombu-
liyelowoku, noole ngundilo oni kini. Kini, noole oni nowoondonayi hamoo
telo keda oluweloyi, ngu sugi sugi yowato.

11

Nowoondoye Hamoo Teyingo, Ngulo Mande Damoni

1 Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngulo mande damoni ngandilo.
Noole nowoondonayi, Anutndo oo yunoweloyi ngu sobowoolo, nowoon-
donayi yanggango dowoowanggo. Oo doongenayimbo ma kenootetoku ngu,
nowoondonayimbo gome oolengo watayi telo, ingootooye ooloote.
2 Oni kuli oluwonggoku, ngu Anutlo nowoondoye hamoo tetoyi ngu, ngulo
Anut oni oni tewolo ewolo.
3 Noolengo nowoondonayi hamoo teyingo, nguno kuli ingooteto. Kuli
Anutndo etoni, oo Sambono ngu tunootewolo. Ngu naluno, ngu oo ngu ma
tunooteyingomo, ene ngu oo ngu yetoni tunootetoni, ataga noole kenooteto.

Ebel, Inok, Ko Nowa

4 Ebel, Anutno newende hamoo tetoni, ngulo ene Anutno woolo gome
yewolo. Ngu woolongga yeyingo, ngundo Keyinlo woolo yeyingo, ngu
dagalo gome tunootewolo. Yo, Ebel newende hamoo tetoni, ngulo Anutndo
enengo woolo yewoku, ngulo oni oni telo, ene oni nenengo elo ewolo. Ebel

ngu kuli kumooyingo, ene enengo newende hamoo teyingo, ngundo ataga nguya, noole etuyeloote.

5 Inok, Anutno newende hamoo tetoni, ngulo Anutndo ngu yolo Sambo endemo ooletoni, ene ma kumoowolo. Anutndo, kuli ngundilo yootoni ngulo, oni erewelo ma kenowonggori. Kuli, Anutndo Inok yolo Sambono ma ooleyingo naluno, Inok, ene Anutlo ingonduduni keyootoni, ngulo Anutndo, ene kenolo oni oni ulungga tewolo.

6 Ene oni Anutno newende hamoo ma teteku ngu, ene Anutlo ingonduduni nenengo ma keyootoni, ngulo ngu, Anutndo ma oni oni tewa. Ndatelo ngulo, oni Anut tanggeyimo oolouwelo ingolo ngu, asa, ene komo Anut keda oolootekungga, ngulo newendemo hamoo teya ngu, enengo ingonduduni bidodo, newendemo nguya bidodo, nguno dowoomomooni. Ngundilo tewaku, ngulo Anutndo kumana gome metemi inowa.

7 Anutndo Nowano oo kootusina tunooteweloyi ngulo etoni, ingolo, ngulo ene newendemo hamoo teyingo. Ngundilo ngulo, ene wanggo ulungga oolengo telo, nguno, enengo baleyi simoongo tengaguliyi nangge yoyolo, wanggo newendemo ulo, nguno gome oodoyi, sono tuwi ulungga, ngundo ma yombuliyelowolo. Yo, Nowa ngu Anutno newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutndo Nowaya oni nenengo ewolo. Yo, Nowalo newendemo hamoo teyingongga, ngundo simoo bale bidodo mbumbuwaye, ngu Anutndo ngu yootunowolo.

Ebaraham

8 Ebaraham Anutno newendemo hamoo tetoni, Anutndo negongootoni, ene ende damoni yokolo, mela gula inowelo elo inootoni, nguno toongewolo. Ebaraham ngu Anutndo mande ewoku, ngu keyolo, enengo mela yokolo, yade yade toongeyingo ngu, ndawu melanggano toongeweloyi ngu, ene ma ingowolo.

9 Ene newendemo hamoo tetoni, Anutndo melangga inowelo mande elo gosiyowoku, nguno oolouwolo. Ene mela sungo oni ngundilo, ene towimbo tookoododo ya nangge yelo ootoolo, mela gulasina gulasina, oololo ombulo telo oluwolo. Ene ngundilo oluwoku, ngu mete, ene Anutndo mande elo gosiyowoku, ngulo newendemo hamoo teyingo, kootusina ene mela ngu, ene ko enengo soweni nguya, ngu mela ngu enengo oolengo yunowa. Ngulo ngu, nangoni Ayisak, ko osiyi Yekob nguya, ngu melako nguno ngundilo telo oluwonggo.

10 Ene ngundilo ootoolo, ngulo ene kuli ingowoku, Anut enengombo ngu ende ulungga ngu teweloyim ooleni ingolo tewoku, ngu sugi sugi oluwa. Ebaraham ene ende ulungga ngu newendemo uweloyimbolo, enengo nalu sobowoolo oluwolo.

11 Anutndo Seladodo nangonggega yomoowa, elo, mande gosiyowolo. Ngundilo etoni, ene, Sera simoo yomooweloyi naluni, ngu kuli kinitewolo. Ene, Anutndo mande ewoku, ngu ingolo, ene newende hamoo teyingo. Ngundilo ngulo, Anutndo Sera yanggango inootoni, ene nangoni simoongga yomoowoolo.

12 Ngundilo ngulo, oni gulanangge Ebaraham, ngu kuli dogoni yeyingo, ngulo kumoowelo namoko tewoku, ene oni bidodo osisembeni tunootetoni, enengo osisembeni ngu Sambono dootu ngundilo tunootelo, wendeyino kelidi ngundilo nguya, tunooteloluwanggo. Onindo nguya, ngu kandangeweloyi ereremo kini.

13 Ngu oni simoo bale nowoondoyemo hamoo telo, ene kuli kumoowonggo. Ene melako oluwonggokuno oo gomengga, Anutndo yunowelo mande, elo gosiyoyingo, ngu ma yowolo. Kini, ene nowoondoyemo hamoo telo oodoyi, kootusina, Anutndo mande elo gosiyowoku, ene ngundilo tewa. Ene kuli nga melangga, ngano oni sungombolo mela ngundilo ootoolo, mela bidodomo, oololo, ombulo teloluwolo. Ndatelo ngulo, nga melangga nga enengo mela oolengo kinilo ewolo.
14 Oni ngundilo mande etenggoku, ngu noole ingowato. Ene enengo mela hamoo Sambono, ngu erewweweloyimbolo ingootenggo.
15 Ngundilo nangge, enengo nowoondoye ngu, enengo ende kuli oluwonggoku nguno, ko ombuwelo ingootoyi ngu, ngulo ingolo, asa, ene mete ko nguno yowoolengolo oolouweloyi, ngulo oole moole.
16 Ene ngundilo ma tewolo. Kini. Enengo nowoondoye kuli mela gulano oolouwoku, ene ngu melangga ngu gome oolengo, ngundo nga melangga nga dagate. Ngundilo ngulo, Anut ene ngu oni, ngundo mande eyingo, ngulo ma oyumo yowonggori. Ge noolengo Anut, elo ewolo. Ene Anutndo ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo, noole ingootetoku, Anutndo ngulo ende yomosiyootoni oololo oluweloyimbolo yomosiyoyunowolo. Ngu ende gomengga ngu Sambo ende.
17-18 Ebarahamndo Anutlo sunggi mande yowoku ngu, ngu ngandilo, Anutndo Ayisaklo osisembeni oowooyingga oolengo inowa. Ngundilo nangge, Ebaraham Anutlo newende hamoo tetoni, ngulo Anutndo Ebarahamya ewoku naluno, ene nangoni gulanangge, Ayisak, ngu yolo eneno woolo yewolo. Ene ngu ingolo, ene Anutlo mandeni keyowelo mayewolo. Anutlo mandeno, Anutndo Ebarahamno ngandilo ewolo. Ayisaklo soweni ngunonggo gengo osisambage tunootewanggolo ewolo.
19 Ene ngandilo ingondudu tewolo. Ayisak kumootoni ngu, Anutndo mete yokutuwootoni, ko ootookoowa elo ingowolo. Ngundilo ngulo, hamoo oolengo, ngulo mande yamonggawo ngu ngandilo, Ebarahamndo nangoni melenonggo ko yowololo ewolo.

Ayisak, Yekob Ko Yosep

20 Ayisakndo Anutno newendemo hamoo telo, ngulo ene Yekob, Isoo elaga, kumana yunowolo. Ngu kumanangga, nguno oo kootusina tunooteweloyi, ngulo ewolo.
21 Yekob Anutno newendemo hamoo telo, ene kumoowelo nalu namoko tetoni ngu, enengo nangoni, Yosep simoongo simoo elayaga, ngu kumana yunowolo. Ngundilo telo ngu, ene enengo usutoko sosowoomo penggootelo, Anutno yambo mande tewolo.
22 Yosep Anutno newende hamoo telo, ene kumooweloyimbolo namoko telo ewolo. Kootusina, Iserel onindo Igip mela yokolo saweloyi ngulo elo, enengo wembuyi yolo, oololo, enengo melako melengooweloyi, ngulo nguya ewolo.

Moses

23 Moses eweyi nemi, Anutno nowoondoyali hamoo teyingo, ngulo Moses nemimbo yomoolo kenootoli, nangoyali gome oolengo tetoni, yolo, oongoolootoli, kombo kabusa oluwolo. Ene Igip mela oni sobosobo koleteyingo, ngulo mamana mandeni, ngu ngandilo ewoku, ngulo enengo me oni Iserel onilo simoo buniyo bobodi, ngu bidodo uleyi kumoomukowanggo, ngulo ene ma sosolewonggori.

24 Mosesndo, Anutno newendemo hamoo teyingo. Ene kuli oni ulungga
tetoni ngu, onindo enedodo Igip mela, ngulo oni sobosobo koleteyingongga
ngulo namboni ngu nangoni, etoyi, ingoweloyi ngu yokowolo.
25 Kini, ene Anutlo Iserel oni nguya, kowuli yowelo ingowolo. Ene mela
ngalo damoni nalu bodaga nangge oluweloyi, ngu keyowelo ma ingowolo.
26 Onindo ene bungomo mande sanggawelo, kowuli inootoyi; Mosesndo
ngu kowuli ngu bidodo koolowoowolo. Ngungga ngu, Kristus, noole ko
yoyoweloyi oningga, ngundo noolengo kowuli koolowoowolo. Ngundilo
ngulo, ene newendemonggo ingowoku ngu, kowuli koolowoowoku kongga,
ngundo bobeye oo gome gome Igip melako oolooteku, ngu bidodo da-
gayeloote. Ngundilo telo ngu, ene kootusina, Anutndo uli metemi Sambono
oolooteku, inoweloyi, ngulo ingowolo.
27 Moses Anutno newende hamoo telo, ngulo ene ootookoolo, Igip mela
yokolo oolouwolo. Ene mela ngulo oni sobosobo koleteyingo, ngulo
sanggilinimbolo ma sosolewolo. Kini, ene newende yanggango ootoolo,
Anutndo ko sunggi yelo inowoku, ngu kongga ngu teloluwolo.
28 Mosesndo Anutlo newendemo hamoo tetoni, ngulo ene Anutndo oo
ewoku, ngu keyowolo. Ene Iserel oni simoo baleno etoni, Sipsip yutolo,
dalowo yolo, yamako kembesesina, sogi oolongootoyi, ngulo ngu, Sambo
endemo onindo oni yuleyi kumooweloyimbolo ombulo ngu, Anutlo sunggi
yamakono oodoni kenolo ngu, asa, simoo gogolo ngu yano oolootenggoku
ngu dagayelolo, ene ma yuleyi kumoowonggori.

Iserel Oni Oowooyingga Oolengo Yanggango Nowoondoye Hamoo Teyingo

29 Iserel oni Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo Anutndo
Wendeyi Seleyingo ngu toongootoni, mela ariyetoni, nguwoole ulelewolo.
Ene Igip me onindo Iserel oni yoyowelo, kendutelo, ene nguya sono
koongeyingo musiyongga, nguwoole ene tewoongolo, oololo, ene sono nelo
kumoomukowonggori.
30 Iserel oni Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo Yeriko endemo
digibo oonggoo pawa teyingo, ngu sa kandegula gidembolo elaya, ngu
pawangolo endeyoloodoyi, asa, digibo oonggoo pawa teyingo ngu, dookelo
solewonggori.
31 Yeriko endemonggo, ooleko ooleko bale oowooyi Rehap, ngu ene hamoo
ingoyingo, Anutndo hooloowenelowa. Ngundilo ngulo, ene Iserel onilo,
oni windoga tolige endemo mayelo, oo bidodo kenowelo mayetoli ngu, ene
hoolooweyelowolo. Ngundilo ngulo, ene oni simoo bale nowoondoyemo
hamoo ma teyingo nguya, ma oonatewonggori.
32 Ngundilo ngulo, nondo ataga, ndatelo mandega soweyolo ewano? Kini.
No Gidiyon Barak, Samson, Yepita, Dewit, Samuwel, ko Anutlo ingondudu
eyingo onilo nguya, mande eweloyi, nalu kini.
33 Ngu oni ngu, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo ene
mela oni sobosobo koleteyingo oni ululu oowooyingga, ngulo me oni nguya
oowooyingga oolengo, ngulo me ebeye dagawonggori. Ene, Iserel oni
simoo bale yanggango soboyelolo mande hamoo nenengo, elo oluwelo
tewonggori. Ngulo ngu, ene Anutndo oo yunowelo mande, elo gosiyowoku,
ngu yowonggori. Oni gidalega nusago goki oowooyi Layon, ngu manggowo
ukingootoyi, ngundo ene ma yulewonggori.
34 Ene Anutlo nowoondoyemo hamoo telo ngu, oni gidega de nombo
ulungga ngu wemoolo, woosoolo sodedo satoyi, ngulo me onindo dugebo
ma yulewonggori. Oni gidalega kiyayi yeyingo ngu, ko yanggango yolo, ene

yanggango ebe uleweloyi oni tunootewonggori. Ene oni gidalegalo me oni,
mela gulanonggo ngu keyoyelowonggori.
35 Oni gidalega kuli kumooyingo, ngu ko keda ootookootoyi,
nanamoyembo ko yoyowonggori. Ene nowoondoyemo hamoo teyingo,
oni gidalega ngulo me oni, ngundo yoyolo, ya biyomimo yoyelo
ngu, ogingoyingo ulungga oolengo goweyemo yunolo, ngundo yoyeni,
mande etoyi, noole nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yokolo, Anut
kootu inoyingolo ewolo. Ngundilo etoyi ngu, asa, ene ogingoyingo
yunootenggoku, ngu yokootoyi, kingo sawanggo. Ene oni oowooyingga
enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango dowoolo, ngulo
kumoowonggori. Ndatelo ngulo, ene ingoyingo, kootusina, ene keda ko
ootookoolo, Anutdodo Sambo endemo gome oluwanggo.
36 Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo oni gidalega enengo me
onindo kowuli yunolo, yumooyunolo mande elo, gisaluyelolo, yoyolo, ya
biyomimo uto yanggango gagiwibo gosiyelolo, yoyewonggori.
37 Oni gidalega Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo me onindo
digi yolo ngundo moondeyemo oolongoolo yulewonggori. Me onindo
oni gidalega, ene de toongooweloyi duge oowooyi Soo, ngu yolo, ngundo
kewoolo yootoongooyelootoyi, goweye gumgum tunootetoyi, duge pelungga
gula yolo, ngundo yodoongootoyi kumoowonggori. Nowoondoyemo
hamoo teyingo ngulo, oni gidalegado bo gula oowooyi sipsip, ko bo gula
oowooyi meme, ngulo goweyi yolo ngundo ngu moondeye towi ngundilo
doobengolo, ene oololo, ombulo, telo, ngulo ene goweye oo ngulo ingolo
wenonootoyi, onindo kowuli yunolo damoni biyomi oolengo ngu tewong-
gori.
38 Ngundilo ngulo, ene oni kini melako nguno salo, nguno endeyolo,
yadoyi, gumimbo pulimo oolelo, nguno kombitewonggori. Oni gidalegado
ngu mele digi wowu nguno nguya kombitetoyi, gumimbo mela mele newen-
demo nguno nguya ulo kombitemukowonggori. Ngu oni ngu, ene oni simoo
bale mande damoniye gome nenengo, melako oni ngano oluwonggoku,
ngulo mande damoniye dagayeloote.
39 Ngu oni simoo bale ngu bidodo, Anutlo nowoondoyemo hamoo telo,
Anut doongeyimo oowooye metemi yowonggori. Ngundilo oni ngu, ene
Anutndo kuli oo gomengga yunowelo elo, mande gosiyoyingoku, ma
yowonggori. Kini, nalu wengangga ngu sobowoolo nguno yowanggo.
40 Ndatelo ngulo, kulimi oolengo, Anutndo noolengo sunggi mande
elo gosiyoyingo kedaga tewoku, ngundo sunggi mande kulimingga, ngu
dagawolo. Ngulo mande damoni ngandilo. Nowoondoyemo hamoo teyingo
oni kuli kumooyingo, ko, noole nowoondonayimo hamoo teyingo oni
ataga nguya, Anutndo hoolooweyelootoni, kootusina nalu gulananggemo,
noolengo bidodo gooboongootooye, Anutndo noole yoyeni, oni nenengo
oolengo tunootewato.

12

Noole Komo Yesuslo Doongetelo, Enengo Nowoondonayi Hamoo Tewato

1 Kulimi Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo oni oowooyingga
oolengo, ngundo enengo nowoondoyemo hamoo teyingo damoni gome ngu,
noole yanggango etuyelootoyi, Anutndo oo nooledodo teyi elo ingolo, sunggi
yeyingo kongga ngu tewato. Nowoondoye hamoo teyingo, oni kulimi, ngulo
gaboyi ngu noole pawanggelooteku ngu, goboolebo ombulo, mela bidodo

doobengowonggori. Ngundilo ngulo, noole komo oo kowulingga, nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yombuliyootoni, ngu yokowato. Ngundilo nangge, noole komo mbumbuwa tewelo ingootetoku nguya bidodo yokolo, nowoondonayi yanggango yelo, ebe dagadaga teweloyiga, Anutndo sunggi yeyunowoku, nguno yanggango kendu telo oolouwato.

2 Ngundilo ngulo, noole ingondudunayi bidodo komo Yesusno yewato. Yesus, noolengo nowoondonayi hamoo teyingo ngu yeni tunooteweloyi, ngulo sembuli, ngundo noole nowoondonayi yanggango yunootoni, ngulo nalu bidodomo, noole, Anutlo nowoondonayi hamoo teyingo oolooteto. Yesus melako ngano oluwokuno, ene Sambo endemo ko oolewelo ingolo, ene oni oni telo, nguno ngu ene mete de mombino kumoolo, ngulo oyumo koolowoowolo. Ataga, enengo ebe dagadaga ngu kinitetoni, ene Anut kandeyi koondosina bingamidodo oolengo musiyomo, nguno bibitelolu-loote.

Anutndo Noole Kowuli Yunowaku, Ngu Yooneneyeloweloyimbolo

3 Ye gome ingoyi. Kuli mbumbuwadodo oni, ngundo Yesusdodo mundiyi telo, kowuli ulungga oolengo inowonggori. Ngundilo telo, ene yanggango oolengo dikawonggori. Kowuli yeno tunootetoningga ngu, ye Yesuslo ko ingonduduwooya, ye ma kiyayi yelo nowoondoye biyomi ma yewelo.

4 Ngundilo nangge, mbumbuwa teweloyi damoningga, ngundo suwoo suwoo ye yowoosootoni, eneya ebe utolo, nguno enendo ye yuleni ma kumoowonggori.

5-6 Ye Anutndo mandega nowoondoye yanggango yeweloyiga ewoku, ngu ma kapengo yewelo. Enendo yeya nenengo simoone oolengolo ewolo. Anutlo mandeno, ene ngandilo ewolo.

Nenengo Nangone, ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo mande damoni gula ge yoonenenggelowelo tetoni ngu, ge ngu ingootoyi, kingo oo ngundilo ma tewelo. Ngundilo telo, oni gulaya ewa. Enendo ge yoonenenggelowelo kowuli gunootoni ngu, ariya, ge nowoondoge biyomi ma yewelo. Ndatelo ngulo, ge ingoote. Anutndo oni gulalo, gome ingolo ngu, asa, ene ngulo damoni yoonenengololoote. Ngundilo nangge, enendo nangone, elo ngu, asa, eneno enengo damoni biyomi, ngu yomosiyowalo ewolo. *Poroweb 3:11-12*

7 Anutndo gedo mande damoni biyomi tewoku, ngulo yoonenenggelootoni ngu, ariya, damoni metemi ngu keyo elo etunggelootenggo. Anutndo ngu damoningga, yeno teteku ngu, enengo nangonimo tewoku, ngundilo tete. Oni gula enengo simoongo oolengo, ngundo damoni biyomi tetoyi ngu, ene simoongo yooneneyeloote.

8 Kuli, Awa awaye bidodo melako ngano oolootenggoku, enengo simooye mande damoni biyomi tetenggoku, ngulo gumi yunootenggo. Ngundilo nangge, ge awanggebo ma yoonenenggelootoni ngu, ge enengo simoongo oolengo ngundilo kini. Ngu gengo awangge goyeni tunooteteku, ngundilo kini.

9 Awa, awanayi melako, ngano oolootenggoku, ngundo yooneneyelootoyi ngu, noole enengo oowooye bingami okootetoku ngu, ariya, awanayi Sambo endemo oolootekungga ngu nguya, noole komo ngu newendemo ootoolo, nguno ndatelo teyinowato? Asa, hamoo oolengo, noole nowoondonayi bidodo, ene inolo, noole keda oluwato.

10 Awa, awanayi melako, ngano oolootenggoku, ngundo nalu bodaga nangge, nguno noolengo mande damoni biyomi tetetoku, ngulo gumi enengo ingondudunonggo yooneneyelootenggo. Ene Anutndo yooneneyelooteku, ngulo damoni ngandilo. Ene ngundilo telo, noole

mande damoni metemi keyoweloyi ngu etuyelootoni, noole enengo damoni kundingiyi oolengo ngu yowato.
11 Awa Anutndo kowuli noole yunolo, yooneneyelootoni ngu, ngu naluno, noole kowuli ingolo, ngulo oni oni ma teteto. Kini, nowoondonayi kowuli ingololooteto. Ene noole kuli yooneneyelootoni ngu, nowoondonayimo gome enggeloluwa. Enengo mande damoni metemi, nguno yooneneyelootoni, nowoondonayi imakeyingomo ootoolo, damoni nenengo tewato.

Ye Ingondangeya Teya, Mandega Nga Ingoya, Yanggango Dikayi!

12-13 Ene ye Anutlo mandeni ingonduduni ngu yowoko oolootenggo. Kini, ye komo nowoondoye yanggango yedodo, Anutlo ko dowoolo tewanggo. Ye komo Anut tanggeyimo ko ombulo, nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango inolo, ye mete oni gidalega nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango yunowanggo.
14 Ye komo oni bidodoboya nowoondoye imakeyingo oluweloyi damoni ngu keyoweloyi, ngulo ko yanggango teyi. Ye komo mande damoni kundingiyi ngu keyowelo, ngulo ko yanggango teyi. Oni ngundilo damoni kundingiyi kini ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu ma kenowa.
15 Ye komo ingondale teyi! Kini tetoni ngu, ye kewooloyemo, nguno oni gulado Anutlo sumangeni ngu kootu inolo, ene mbumbuwano soletoni Anutndo kootu inolo yokootoni, ene de tanggooli kowoo ngundilo tunootelo ngundo ye kowuli yunowa. Ngundilo tetoni, ngundo ye toongooyelootoni wata oowooyingga tewanggo. Mande damoni biyomi ngundilo tetoyi ngu, asa, Anut doongeyimo ye biyomi sugabododo tunootewanggo.
16 Ye ingondale teyi! Oni gula ye kewooloyemo nguno yokootoyi, ooleko ooleko oni, ngulo damoni ma keyowelo. Ye ingondale teyi, Anut ma kootu inowelo, kuli Isoondo teyingo ngundilo, ma tewelo. Enendo nangoni koleteloga ngulo eweyi, nguno ngu, eweyimbo kumana ulungga inoweloyi. Oowalilo ulungga kumoolo, ngulo koneyo kandeyimonggo, oowali tambu gulanangge neweloyi, ngulo enengo kumana ngu nangoni gogolo ngundilo, ngundo uliyolo newolo.
17 Ye nga mandega nga watayi. Kootusina, ene eweyimo ngu kumanangaku yoweloyimbolo ingootoni ngu, ene oole ngundilo erewelo, sendolo biyobiyomi tewolo. Enengo eweyimbo kumana ene inoweloyi, ngu ereremo kini. Ndatelo ngulo, ene nangoni kootungga ngu kuli inowolo.

Sunggi Mande Kedaga, Ngulo Damoni, Ngundo Sunggi Mande Kulimingga, Ngu Dagate

18-19 Ye Iserel oni simoo bale ngundilo kini. Ene Sayon puli damonimo oolelo, ene puli sanganimo de ulungga delo, gookingo ulungga yelootoni, ngu kenolo; ooleli oolengo nguya kenolo; doogo ulungga oolengo ombulo, puli pawangootoni, ngu ingootoyi, ene gilamo ngguyi ngundilo ingolo; ko Anutlo manggowo nguya ingowonggori. Oni simoo baledo oo ngguyi ngu ingolo, sosoleyingo ulungga telo, Mosesya ngandilo ewonggori. Noole komo ngu ingowelo, ma ingootetolo ewonggori.
20 Ene ngundilo ewonggokulo, ndawugalo ngulo, ene sosoleyingo ulungga Anutndo mamana mandega ewoku, nguno ene gome ma ingowonggori. Enengo mamana mande ewoku, ngu ngandilo. Ene oni simoo bale, ngundo oo nusago damoni yelo, pulimo ooletoyi; ariya, ye digi yoya, yuleyiga kumooyilo ewolo.
21 Ene ngu oo ngu kenolo, sosoleyingo ulungga oolengo tetoyi, Mosesndo nguya ngandilo ewolo. No nguya, sosolelo, mboolombo noyootoni teteno. Ene ngundilo ewolo.

22 Ye ngundilo oo nguno ma tunooteyingo, kini, ye Sayon pulimo
oolewatoku, ngu tunootetoyi, Anut keda oolooteku, enengo ende ulungga
oowooyi Yerusalem, ngu Sambo endemo ooloote. Ngu musiyonggano
nguno, Anutlo Sambono oni oowooyingga oolengo ootoolo, Anutlo oowooyi
bingami okootenggo. Onindo ma kandangeweloyi nguno oolootenggo.
23 Ye Sambo endemo oolewanggoku, nguno ngu, ye Anutlo oni simoo
bale ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu bidodo kuli kumooyingo, ngu
yedodo gooboongoowanggo. Ngu oni nguya, ene Anutndo kuli oowooye
enengo bukno nakangowolo. Ene kuli melako oluwonggoku nalungga
nguno, ene Anutlo oni simoo bale nenengo oluwonggo. Ariya, ataga Sambo
endemo ngu, Anutndo enengo koyemo wilikoyelolo, enengo oni ngu komo
gome nenengo oolengo yoyeni, nowoondoyemo oo biyomi gula ma ooloote.
24 Yesus ngu Anutya kawarara oni, ngundo sunggi mande kedaga ngu
tewoku, enengo dalowo yeno wendootoni ngu, sunggi mandega ngu yang-
gango yeweloyimbolo. Ebel beyibo uleni kumootoni ngu, Ebel dalowobo
beyi sanggilini nguno wendowolo. Ngundilo ngulo, Yesusndo enengo
dalowo wendootoni, ngundo noole hoolooweyelootoni, kundingiyi tunoote-
wato.

Anutndo Mela Bidodo Yeni, Kinitetoni, Sambo Ende, Ngundo Nangge Oluwa

25 Ye ingondale teyi! Yengo nowoondoye ingonduduyemonggo Anutndo
mande yanggango eyunowoku, ngulo nowoondoye ma ukingowelo. Kulimi,
Mosesndo ene Iserel oni mande yanggango yunootoni, ene ngulo mang-
gowo utolo oolongoolo, kootu inolo, ene ngulo gumi biyomi yowonggori.
Ene ngundilo biyomi mela ngano tunootetoni ngu, asa, ene noole Sambono
Anutga ngundo mande yanggango yunooteku, ngu kootu inootooye, ngulo
gumi biyomi ndatelo yunowa? Oniyooge, noole ngulo ogingoyingo ulungga
oolengo yowato.
26 Kuli, Iserel oni Sayon puli damonimo oluwonggoku, Anutlo mang-
gowoobo meno yanggango etoni, pulimo mela ngu imimi ulungga yowolo.
Ene ataga Anutndo noolengo mande elo gosiyololo ewolo. Kootusina, nalu
gulananggemo, sambo mela bidodo nguya imimi ulungga yetoowe, nguno
tunootewalo ewolo.
27 Nga mandega nakangolo, nalu gulanangge eyingo, ngulo damoni
nenengo ngandilo etuyeloote. Oo bidodo Anutndo melako ngano yeyingo,
ngu oo bidodo Anutndo imimi tetoni, ngu bidodo kinitetoni ngu; asa, oo
Sambono, ngundo nangge sugi sugi oluwa.
28 Ngundilo ngulo, noole simoo baledo Anutlo endega enengo simoo
balelo soboyelooteku, nguno uweloyi. Nguno oni gulado noole andan-
geyeloweloyi nguya kini. Ngulo ngu, noole komo Anutno esetelo, eneno
yambo mande enengombo, ngulo gome ingooteku, ngundilo telo, enengo
oowooyi bingami nguya elo okoolo, ngulo sosolelo oluwato.
29 Noole, Anutlo mande elo gosiyoyingo, ngu yanggango ma dowoolo ngu,
asa, debo oo yombuliyooteku ngundilo, Anutndo noole nguya ngundilo
yombuliyelowa.

13

Kristen Oni Gome Endeyoweloyi, Ngulo Damoni

1 Ye Kristen oni simoo bale bidodo, Kristen dobooguliye gome ingondudu
teloluwanggo.

2 Yowoko oni mayetoyiga ngu, yendo oni ngu yoyolo, yengo yano
ulo, gome yomosiyelolo soboyelootenggoku damoningga ngu gome. Ye
ingootenggoku ngu, kuli onindo mande damoni ngundilo tewonggoku ngu
oni gidalega yowokonggo mayewonggoku ngu, Anutlo Sambo oni nenengo.
Ene oni ndanonggo mayetenggoku, ngu watayi kini.

3 Kristen oni ya biyomimo oolootenggoku ngu, nowoondoyi yunoya
hoolooweyeloya, ye nguya ya biyomimo ootoolo, ngundilo ingootenggoku,
doboogulinayimbo hoolooweyeloyi, elo ingootenggoku ngundilo. Oni gu-
lado ye Kristen oni nowoondoyemo hamoo ngu gula, ye ene kenootoyi, oni
gulaya kootuyisina yumooyinolo mande elo, kowuli ene ingootoningga ngu,
asa, ye oolouya, dobooyega ngulo nowoondoyi teyunoya, hoolooweya, in-
gonduduni yanggango yunoyi. Ndatelo ngulo, ye kuli ingootenggo. Enengo
kowuli koolowoowoku ngu, ye goweyemo nguya ngundilo tunootetoni
ingootenggo.

4 Ye komo ingoyi! Bale kame teweloyi damoni, ngu gome oolengo. Simoo,
ngundo enengomo enengomo bale nenengo nguya nangge, oni oni teya
oliyi. Bale, ngundo enengomo enengomo kameyi nenengo nguya nangge,
oni oni teya oliyi. Ene bulibali ma telo endeyowelo. Ye ingootenggoku, ngu
kootusina, Anutndo uli biyomi oni bosebalese telo, kamebale toongootenggoku, ngu yunowa.

5 Ye bobeye nangge yololuwelo, nowoondoyebo ma kenomayingowelo.
Oo yeno oolooteku, ngu nangge mete. Ye oo dowootenggoku ngu, ye komo
ngandiya ingoyi ewolo. Ngulo Anutlo mandeno, kuli Anutndo ngandilo
ewolo. No ge ma goyokowano. Nondo sobowoolo oode kootu ma gunowano.
Hamoo oolengo kinilo ewolo. *Dutoronomi 31:6*

6 Ngundilo ngulo, Anutndo ngundilo etoni ngu, noole nowoondonayi
yanggango yelo, ma sosoletooye, Anutlo mandeno ewolo.

Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo hoolooweneloloote. Ngundilo
ngulo, no onindo kowuli oowooyingga nunootoyi, ngulo ma sosole-
wanolo ewolo. *Sam 118:6*

7 Kuli, yengo Anutlo yambo yano gooboongooweloyi, ngulo oni tabango,
ngundo Anutlo mande yeno wesiyowonggo. Ye enengo endeyoyingo gome,
nowoondoyemo hamoo teyingo gome, ko, enengo damoni gome teyingo,
ngu gome ingoyi. Ngundilo nangge, yengo endeyoyingo, nowoondoyemo
hamoo teyingo, ko damoniye gome ngu, ngulo Anutno nowoondoye hamoo
teyingo, ye nguya ngundiya teyi!

8 Yesus Kristuslo damoni nalu bidodomo ngundilo. Ene kuli ngundilo,
ataga nguya, kootusina nalu bidodomo ngudodo, ngundilo nangge.

9 Ene ye mande gula gula Anutlo mandeno ma oolooteku, ngu ma
ingolo, keyowelo. Ngundilo telo ngu, ene ye yowoosootoni, ye Anutlo
oole yokowanggo. Ngundilo nangge, noolengo nowoondonayi Anutlo
sumangeni, ngulo komo yanggango yootoni, ngu gome oolengo. Nguno ngu,
noole oowalilo mamana mande ngu oowooyingga ma keyolo, ngunonggo
nowoondonayi yanggango ma yootooye, ngulo mamana mande ngundo oni
simoo bale ma hoolooweyelootoni, gome endeyootenggo.

Woolo Gome Ngundilo Ngulo Anutndo Ngulo Gome Ingoote

10 Yesuslo dalowo ngu noolengo woolo yeyingo, ngulo de nombo musiyo.
Ene woolo yeyingo oni kulimingga ngundo towimbo yambo yano woolo
yewonggori. Ngundilo ngulo, ene ereremo kini.

11 Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngundo
bo gula oowooyi sipsip, ko bulmakau, ngu dalowo yolo, ya gumi kundingiyi
oolengo nguno ulo, mbumbuwalo woolo yewolo. Yerusalem endesina
musiyonggano, nguno nusago bingo kenolo yolo, ngu musiyonggano nguno
kalolootenggo.
12 Yerusalem endesina musiyomo, Yesus nguya nguno ogingoyingo
koolowoolo, kumoolo, oni simoo bale enengo dalowobo yoyeni, kundingiyi
tunooteweloyimbolo tewonggori.
13 Ngulo ngu, noole Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, noole
komo damoni kulimi, ngu bidodo yokowato. Oni nowoondoyemo hamoo
kini, ngundo yumooyunolo, kootunayisina mande elo, kowuli oowooyingga
kingo yunootoyi ngu; asa, noole komo kowuli ngu oni oni telo koolowoowa-
toku, ngu Yesusndo de mombino, noolengo oyumongootoni, ngu ene komo
ngu koolowooyingo, ngundilo koolowoowato.
14 Noole ngundilo telo, ngulo ingootetoku, nga melanggano ngano, ende
gulano sugi oluweloyi nguya kini. Kini, noole ngu ende ulungga kootusina
tunooteweloyiga, ngu erewelo sobowoolo oluwato.
15 Ngundilo ngulo, noole komo Yesuslo ko noolengo tewootoku, ngulo
oowooyimo, suwoo suwoo, Anut oowooyi bingami okoololuwato. Noole
ngundilo telo ngu, ko oni kewooloyemo, noole Yesus noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi elo, wesiyolo etetoku ngu, asa, ngu noolengo Anutlo
woolo nenengo yeteto.
16 Anutndo nga woolongga ngalo ingooteku, ene noolendo woolo gidalega
nguya yeyi, elo ngulo gome ingoote. Ene ngandilo ingooteto. Noole
komo doboogulinayi nowoondonayi yunolo, damoni nenengo eneno telo,
ene oo gaboye, goweye oolo ngu wenonootoyiga ngu; asa, noole ene
hoolooweyeloyi, ngu Anutndo, ngulo oni oni tewa.
17 Ye komo yengo Kristen oni tabango, manggoye keyoya ngu nowoon-
doyemo oliyi. Ndatelo ngulo, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu gome sobowootenggo. Kootusina ene melako, ngano ko tewonggoku,
ngu bidodo Anutno wesiyolo emukowanggo. Ngundilo ngulo, yendo ene
nowoondoye kowuli ma yunowelo. Kini, ene ye enengo mande ma
keyootoyi ngu, asa, yendo enengo ko yeyi yanggango tunootetoni, ene ye
gome hoolooweyeloweloyi nguya kini.

Nondo Yeno Anutno Yemboongetoyiga, Hoolooweneloni, Ingolo, Gome Ingooteno

18 Anutndo ye hoolooweyelootoni, noolengo ingolo ngu, yendo noolengo
yemboongeloluweloyi, ngu ma kapengo yewelo. Noole Anut doongeyimo
nowoondonayi nenengo ingolo, ngulo noole suwoo suwoo nenengo endey-
owelo, gome ingooteto. Ngulo damoni, noolendo ye sumoo yunootooye,
noole hoolooweyelolo yemboongeyunowanggo.
19 No nowoondone bidodo ingootenoku ngu, yendo komo Anutno nolo
yemboongetoyi, ngundo no hoolooweneloootoni, no yeno sodedo ko om-
buweloyi, nguno oo gulado, nolo oole ma doongoonunowa.

Anutndo Kumana Ye Yunowelo

20-21 No ngandilo yemboongetenoku ngu, Anutndo nowoondoye
imakeyingo ngu yunootoni, ye gome oluwanggo. Yesuslo dalowo wendolo,
ngunonggo noolengo mbumbuwalo kumoowolo. Ngu daloga ngundo
woolo yewoku, ngu Anutno sunggi mande kedaga ngu ene nooledodo
gosiyootoni, ngu sugi sugi oluwa. Ndatelo ngulo, Anutndo noole ko yoyolo,
ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngu melenonggo

yokutuwootoni, ko ootookoolo, ataga, ene keda sugi sugi dulidalinidodo oluwa. Ngundilo ngulo, ene ataga, noole nowoondonayi hamoo teyingo oni, noole enengo Sipsip soboyelolo, ngulo tabango oni ooloote. No Yesus Kristus oowooyimo, Anutno yemboongetoowe, Anutndo noolengo nowoondonayi hamoo teyingo ngu yanggango yunootoni, noole mete ko bidodo telo, Anutndo sunggi yeyunowoku, ngu tewato. Ngundilo ngulo, noole komo Yesus oowooyi bingami suwoo suwoo okoololuwato. Ngu hamoo. Nondo ngundilo elo, yemboongewonowolo.

Mande Wenga

22 Nolo Kristen dobooguline, nondo nga so uyimo mande ootuwoongga nakangootenoku, ngulo damoni ngandilo. Nondo ye ngundiya teyilo ingooteno. Yendo nga mandega nga ingoya, nowoondoyemo siliyoya, ngulo oni oni teya, keyolo, ingolo, nowoondoyemo, ngulo hahangeyi.

23 No yeno mande gula soweyowelo. Nolo Kristen doboone, Timooti, me onindo, ene ya biyomimo yokootoyi toongete. Ene nono sodedo ombutoni ngu, no ye yeyowelo ombuwanoku nguno, asa, no enedodo ombuwalo.

24 Yengo Kristen tabango bidodo, ko Anutlo oni simoo bale bidodo, noolengo kambayeloyingo mandega yunoyi. Kristen doboogulinayi, Itali melakonggo ombuyingo, ngundo yengo kambayeloyingo mande soweyoyunootenggo.

25 Anutlo sumangeni ye bidodoboya olinilo yemboongeteno. Ngu hamoo.

Yems
Yemslo Mande Tabango

Oni nga so uyingga nga nakangoyingo oningga ngu, ngu oowooyi Yems. Ingoyingo oni oowooyingga, ngundo ngandilo ingootenggo. Yems oningga ngu, ene Yesuslo koneyo kootu bodagaku elo etenggo. Enendo nga so uyingga nga nakangolo, oni simoo bale nowoondoye bidodo hamoo Yesuslo inootenggoku, ngulo so uyi nakangolo yunowolo.

Nga buk nga, ngalo mande gumgum ngu ngandilo, ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1.

Noole ngu komo oni oni telo, kowuli koolowootooye, nguno noolengo nowoondonayi hamoo teyingongga, ngu yanggango tunootewa. 1:2-8.

Oni simoo bale sitowiye oowooyingga ngulo mande, ko simoo bale sitowiye kini, owoolongo oni ngulo mande. 1:9-11.

Noole tewootewoo ombutoni, dagaweloyi ngulo oole. 1:12-18.

Ene mande nga ma ingoweloyi nangge, kini, noole komo hamoo oolengo mande ngu keyowato. 1:19-27.

Noole ngu, simoo balelo goweye, ko, nakayaye, ngu ma wilikowato. 2:1-13.

Noolengo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngulo koningga, ngunonggo nangge kini noolengo nowoondonayi hamoo teyingo konayingga, ngunonggo nangge enggewa. 2:14-26.

Noole ngu komo membunayingga, ngalo ingondale tewato. 3:1-18.

Noolendo ngu, mela ngalo ingonduduni, ko, mela ngalo damoni biyomi, ko Setanlo ingondudu damoni biyomininggа ngu, noole mete komo wongooye uwa. 4:1–5:6.

Noolengo nowoondonayi hamoo teyingo, yanggangongga, ngunonggo nangge, noole mete yanggango dikawato. 5:7-20.

1 No Yems, nondo Anut, Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngulo ko oni.
Nondo nga so uyingga nakangootenoku nga ngu, ye Yuda oni ngu Kristuslo
simoo bale, yengo nga so uyingga nga nakangooteno. Yengo Yuda me
onindo ye oweyelootoyi ngu, ye yengo ende damoni yokolo, mela gulano
gulano sungo sungo salo, nguno oolootenggoku, nondo ye kambayelooteno.

Tewoo Gula Gula, Ngundo Noole Yanggango Yunoote

2 Ye nolo Kristen dobooguline, tewoo guladilo guladilo, ye goweyemo
tunootetoningga ngu, asa, ye ngandiya ingoyi. Kowuli nga ngu, oni oni
teweloyi nangge.
3 Ndatelo ngulo, ye ingootenggo. Oni gidalegado ootookoolo, yengo
nowoondoyemo hamoo ingootenggoku ngu tewooyelootoyi ngu, ngundo
ngu, ye hoolooweyelootoni, ye yanggango dikalo, kowuli koolowooweloyi
ngu yeni tunootete.
4 Ariya, nalu logono, ye komo yanggango dikaya, kowuli koolowooyi. Ye
ngundilo damoningga ngu telo ngu, asa, ye nguno yanggango ootoolo, engge
metemi tunootewanggo. Nguno ngu, ye gome ootoolo, ye Anutlo mande
damoni gome ngu, gulalo ma wenonowanggo. Kini, ye komo mete Anutndo
ngu yendo oo teyilo ingooteku, ngu tewanggo.
5 Oni gula ye kewooloyemo ene ingondudu metemimbolo wenonoya ngu,
ariya, ene Anutno ngulo yemboongetoni ngu, Anutndo ingondudu metemi
inowa. Ndatelo ngulo, Anutndo oo ulungga oolengo oni yunowelo oni oni

telo, oo yunoote. Anutndo oni gula hooloowelo ngudodo, ene ma sanggili tete. Hamoo oolengo, kini.
6 Ene ngu oningga ngu komo Anutno newendemo hamoo teya, ngunonggo eneno yemboongeni. Ene newendemo bulibali ingolo, ngandilo ma ingowelo. Anutndo ngu oo ngu nunowa, ngundi kini, bine? Elo ma ingowelo. Ndatelo ngulo, oni ene ingonduduni elaya, doogobo iloo umamingooteku ngundilo.
7 Ngundilo oni ngu, ene ngandilo ma ingowelo, Oo Bidodo Sembuli, ngundo oo gula nunowalo ma ingowa.
8 Ndatelo ngulo, ngu oningga ngulo ingonduduni ngu elaya. Enengo damoni teteku ngu bidodomo, ene oole gulanangge ma keyoote.

Owoolongo Oni, Ko, Sitowidodo Oni, Ngulo Mande

9 Kristen doboone oni ene owoolongo ngu, ene oni oni tewa. Ndatelo ngulo, Anut doongeyimo ene ataga oowooyidodo telo, ngulo ene komo oni oni tete.
10 Ene Kristen doboone sitowinidodo ngu, Anutndo tetoni, enengo sitowini kinitetoni, ngunonggo ene mete oni oni tewa. Ndatelo ngulo, ene ngu so ilosala nungo ariyelo, makoolo solelo kumooteku ngundilo, Kristen oni sitowinidodo, ene ngudodo ngundilo kumoowa.
11 Noole ingooteto. Sa nalu ulunggano, so oolelo, ulu so oo bidodo kumoolo aliyeteku, ngundilo ngulo, oo ngu ariyelo, kumooni yete. Ngulo ilosalani ngu biyomi yete. Ngundilo nangge, oni sitowinidodo ngu, enengo digi beye yoweloyi koni telo oode ngu, ene kumoowa.

Tewoo Oo Ngundo Oni Tewooyelooteku, Ngulo Mande

12 Oni ene yanggango dikalo, tewoo gula gula kowuli ngu bidodo koolowoowaku ngu, ariya, ene oni oni tewa. Ndatelo ngulo, Anutndo suwoo suwoo keda oluweloyi mandega elo gosiyoyingo, ngulo enggeni inowa. Ngu ooga ngu, oni ene Anutno nowoondoye bidodo yetenggoku, ngulo uliyi ngu yunowa.
13 Oni gula enengombo oo kenomayinolo tewoongootoni, ngu kenolo, ngulo ene oo biyomingga nguno mbumbuwa telo ngu, asa, ene ngandilo ma ewelo, Anutndo noyolo, nga ooga nga telo etoni teteno. Elo ma ewelo. Kini, mbumbuwa, ngundo Anut ma woosoowa. Ngulo ngu, Anutndo ngudodo mbumbuwa teyi, elo, oni ma suleyelowa. Hamoo oolengo kini.
14 Ene noole bidodo nowoondonayi sungo sungomo oo ngundo nowoondonayi yokutuwootoni, oo teteto. Yo, noolengo ingondudunayi biyomingga, ngundo ganaganayelootoni, ngulo noole mbumbuwa teteto.
15 Ariya, ngu ingondudu biyomingga oni nowoondoyemo tunooteteku, ngu ngandilo, ene useyidodo telo ooloote. Kootusina, mbumbuwa oowooyingga simoongo ngundilo yomootoni, mbumbuwa ulungga yetoni, ngu keyolo, kumoo tunootewa.
16 Ye Kristen dobooguline, ye mande ngundilo damoningga, ngulo ingondale teyi!
17 Kingo oo duwoo gome oolengo, nguno biyomi gula kini yoweloyi, ngu bidodo, Anutlo ende Sambononggo tunootelo ombute. Yo, Anutndo sa, kombo, dootu ngu bidodo yeyingo, ngundo kingo oo duwoo gome nangge, noole yunoote. Ngu Awanayingga ngu, ene damoni ma yowoolengoote. Ene sano oo gaboyi pelungga yelo, ko ootutelo tunooteteku, ngundilo kini.
18 Kini, enengo ingondudu ngu nangge keyolo, ene noolengo Awanayi tunootewolo. Yo, hamoo, Anutndo enengo ingonduduni ngu keyolo, ngulo ene noole yoyeni, enengo Mande Keda Mesalango elo ingolo, eneno

nowoondonayimo hamoo tunootewolo. Ndatelo ngulo, noole enengo simoo bale, oo bidodo yeyingo ngu kewooloyemo ngu, noole koleteyingo oluweloyi, ngulo Anutndo gome ingoote.

Noole Komo Anutlo Mande Ingolo, Hamoo Oolengo Keyowato

19 Ye nenengo dobooguline, ye komo mande nga gome ingoyi! Ye bidodo
komo sodedonangge sungo sungomo mande nga ingoyi. Ene ye mande
sodedo ma ewelo. Ngundilo nangge, ye sodedo sanggili ma tewelo.
20 Ndatelo ngulo, onindo sanggili mande tetenggoku, ngundo Anutlo
mande damoni gome nenengongga ngu yeni, ma tunootewa.
21 Ngundilo ngulo, mande damoni biyomi bidodo melako ngano
oolooteku, ngu ye komo andangeya yokoyi. Ye komo enengo mandeni yengo
nowoondoyemo yewoku, ngu ingolo keyowanggo. Nga mandega ngando
ngu, ene mete ye ko yoyowa.
22 Ene ye nga mandega nga ingowonggoku ngu, ye komo keyoyi! Ye
kingo ingolo, ma yokowelo. Ye ngundilo telo ngu, asa, yengombo yengo
ganayelowa.
23-24 Oni gula Anutlo mande nga kingo ingolo, ngu ma keyolo ootoolo
ngu, ene oo gabogaboyimo (Galas) enengo gaboyi kenooteku ngundilo.
Enengo omukumundoongo kenondadangelo yokolo, toongelo, ene sodedo
kapengoyelo, enengo omukumundoongo ngundilo ngu, elo ene ko ma
ingowa.
25 Oni gula nga mamana mande ngalo damoni kenolo, gome ingolo,
keyootoni ngu, asa, Anutndo yeni, enengo koni oo ngu bidodo gome
tunootewa. Yo, Anutlo mamana mandega ngu nenengo oolengo oolooteku,
ngundo mbumbuwalo yanggangoni, ngunonggo noole ko andangeyelolo
yoyowolo. Yoyootoni, ngunonggo noole oni gome tunootewootowo. Yo,
hamoo, ngu oningga, ngundo Anutlo mande ngu kingo ma ingolo yokowelo.
Kini, ene komo gome keyoni.
26 Oni gula bine ngandilo ingoote. No Anut doongeyimo, oni gome
nenengo, elo, no Anutno yambo mande tetenolo ingowaku ngu, ene ko
enengo manggowo mebuyi ma sobowoolo ngu, ngu enengombo enengo
ganangoote. Enengo newendemo hamoo teyingo, ko, yambo mande teteku
ngudodo, ngu kingo tete.
27 Yambo mande hamoo teweloyi damoningga, ngulo Anutndo gome
ingooteku, ngu ngandilo. Kristen onilo damoniye nenengo oo biyomi
gula eneno ma oolooteku, ngu noolengo Awanayi Anutndo ngulo gome
ingooteku, ngu ngandilo. Noolendo simooye bobodi awanamoye kumootoli,
koogewa telo oolootenggoku, ko, bale kameyi kumootoni, nggami telo
oolooteku, noole ngu hoolooweyelolo, kowuliye koolowoowato. Oo gula
ngudodo, noole noolengo oololo, ombulo, teyingonayi, ingondudunayi, ngu
gome sobowoowato. Noole ngundilo telo ngu, asa, mela ngalo mande
damoni, ngundo nowoondonayi yeni, sugabo ma yunowa.

2

Noolendo Ngu Komo Oni Bidodoboya Damoni Gulanangge Tewato

1 Ye Kristen dobooguline, ye noolengo Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus
dulidalinidodoga, ngulo nowoondoyemo hamoo teni. Ngulo ngu, ye komo
oni oowooyidodo, sitowiyedodo ngu yomosiyelolo, ko, oni oowooye kini,
owoolongo oni ngu kootuyinoweloyi ngudodo, ngu ma tewelo.

2 Oni gula bine, ene towikumba gome gome telo, moondeyi nakangolo,
yemutoni, owoolongo oni gula ngu towikumbani biyomi sugabododo soloy-
imu yemulo, ngu oni elayaga ngu ombulo, yengo yambo yano uwali.
3 Ngundilo utoli, ye bine oni towikumba metemi gome gome moondeyi
nakangowakungga ngudodo elo, ge mete yaba gome metemingga ngano
bibitelo ewanggo? Ngundi, ye bine owoolongo oninggaku ngudodo
ewanggo. Ge sungo anduno toongeya, dikalo; ngundi, ge oolouya, melako
anduno bibitelo ewanggo?
4 Ye ngundilo telo ngu, ariya, ye ngu damoninggano nguno yengombo do-
booguliye, yengo ingonduduyemonggo wilikoyelootenggo. Ye oni nenengo
ma wilikootoyi, damoniye gulanangge ngundilo tewonggori. Kini, ye yengo
ingondudunonggo oni biyomi wilikoyeloyingo, ngundilo tunootetenggo.
5 Ye nolo dobooguline, ye ingoyi! Owoolongo oni simoo bale, Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo, melako ngano oni bidodo doongeyemo,
ngu owoolongo oni. Ene Anut doongeyimo, ene beye sitowiyedodo. Kulimi
ene mande ngundilo elo gosiyowolo. Oni ene nowoondoye, Anutno yelo
oode ngu, asa, Anutndo endega enengo simoo bale soboyelooteku, nguno
yoyetoni oluwanggolo gosiyowolo.
6 Ene yendo ngu owoolongo oni oyumo yunolo yoyokootenggo. Ye
ngandiya ingoyi! Bobeye sitowidodo oni, ngundo ngu, ye yombuliyelolo,
kowuli ye yunootenggo. Yo, ngu oni, ngundo nangge, ye yoyolo, mande
biyomi wilikoyingo onino yoyetenggo.
7 Anutndo Kristus oowooyi gomengga ngu yeno yewolo. Ngu oni onendo,
ngu oowooyingga ngu mandeni biyomi elo yumooyinootenggo? Ngu oo
sitowiyedodo oni ngundo ngundilo tetenggo.
8 Noolengo oni ulungga, oo bidodo sobowooweloyiga, ngundo Anutlo
mamana mandeno ngandilo nakangowolo.
Gengombolo ingooteku, ngundilo nangge, ge komo oni sungombolo ngu-
dodo nowoondoyi yuno! *Lewitikas 19:18*
Ye nga mamana mandega nga hamoo keyoya ngu, ariya, ye damoni gome
nenengo teyi.
9 Ene ye oni gula gome yoonenengolo yomosiyolo, ko, oni gula kootu inolo,
ma yomosiyolo ngu, asa, ye weti mbumbuwa tetenggo. Yo, nga mamana
mandega ngando ye nowoondoye sanggawete. Ye nga hamoo gome ingoyi.
Ye mamana mande kalokandingoyingo oni.
10 Oni gula ene mamana mande gidalega bidodo keyolo, ene mamana
mande gula kalongolo ngu, ene mamana mande bidodo kalongolo, weti
tewa.
11 Noole ingooteto. Anutndo ngandilo ewolo.
Ge oni gulalo baleyi ma tewelo, elo ewolo. *Eksodas 20:14*
Mande gula ngu ngandilo ngudodo ewolo.
Ge oni gula ma uleyi kumoowelolo ewolo. *Eksodas 20:13*
Asa, ge oni gulalo baleyi ma dowoolo telo, ene ge oni uleyi kumoowaku ngu,
ariya, ge mamana mande ngu kalongolo yombuliyoote.
12 Anutndo yengo sumangeyi telo, ngunonggo ene yendo oo tewonggoku
wilikoyelowa. Ngulo ngu, ye komo suwoo suwoo mande damoniye ngu
nenengo telo, oni gidalega etuyelootoyi, ye Anutlo mamana mande ngu
newendemo oolootenggo.
13 Hamoo, oni gula ene oni gulalo ma nowoondoyi tetoni ngu, asa, Anutndo
ene wilikoweloyi naluno, ngu oningga ngulo ma ingowa. Ngundilo nangge,

oni gula oni gulalo nowoondoyi tewaku ngu, ene mete wilikoweloyi naluno, Anutndo mande metemi, etoni, ene keda oluwa.

Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ko, Onilo Damoniye

14 Ye nolo dobooguline, oni gulado bine ewa. No Kristusno nowoondonemo hamoo tetenolo ewa. Ene mande ngundilo elo, ene damoni gome metemi ma telo ngu, asa, ngu oningga, ngulo newendemo hamoo teyingoni, ngu engge kini. Ngundilo newendemo hamoo teyingo, ngundo enengo hooloowetoni, Anutndo ene ko yowa, bine? Hamoo oolengo kini.

15-16 Konegenengga, ngundi kuwoonengga towikumba biyomi soloyi, ngundi, oowali kini, kenolo ngu, ge bine eneno elo ewa. Ge sumangeno mete oolou. De kaya bodaga yokoya, gowege gookingo yetoningga, oo neya usengge bakini yenilo ewolo. Ge ngundilo elo, ene ge de ma kalo, oowali ngudodo ma inolo hooloowelo ngu, ariya, gengo mandega ngundo ndatelo telo, ngu hooloowewa? Ene ma hooloowewa.

17 Nowoondoyemo hamoo ngudodo ngundilo, ngu ene kingo oode, ngundo damoni gomengga ma yeni tunootewaku ngu, ariya, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu engge kini, kingo songo nangge.

18 Oni gulado bine, elo ewa, ge nowoondogemo hamoo teyingo, ko, nondo ngu damoni gome metemi teteno, ewaku ngu, ariya, no mande ngandilo gumi ewano. Gedo gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu, ngulo enggeni gome metemingga, ngu ma yootunolo etunelootoyi, asa, nondo nenengo damonine gomengga nga telo, ngundo nolo nowoondonemo hamoo teyingo, ngu ge etunggelootenolo ewano.

19 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu ngandilo. Anut gulanangge oolootelo ewolo. Ngu hamoo oolengo. Ene mela yuka biyomi ngudodo, nowoondoyemo hamoo ngundilo telo, sosolelo, soliyokolo oolootenggo. Yo, melamboolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene Anutlo mandeni ngu ma keyootenggo.

20 Ge ingondudu teweloyi oni kini, ge kingo nowoondogemo hamoo teyingo. Ge komo Yesusno nowoondogemo hamoo telo, ko, gengo endeyoyingo gome nenengo ngudodo gulanangge tewa. Ge ngulo damoni ingowelo, bine? Asa, nga ingo!

21 Kulimi noolengo osinaye, Ebaraham, ngundo, enengo nangoni Ayisak, gosiyolo, nombo sanganimo yelo, Anutno woolo yewelo tewolo. Ngu naluno nguno, Anutndo Ebarahamlo ootoo ootoo damoningga ngu kenolo, nguno ene, ge oni nenengo gome oolengolo ewolo.

22 Ge gome ingo! Enengo newendemo hamoo teyingongga, ngundo enengo ootoo ootoo damoningga ngudodo ko gulanangge tewolo. Ngu damoningga, ngundo enengo newendemo hamoo teyingongga, ngu yeni, mete enggedodo tunootewolo.

23 Kulimi Anutlo Mandeno ngu ngandilo ete.

Ebaraham ngu Anutno newendemo hamoo teyingo, ngulo Anutndo enengo newendemo hamoo teyingongga ngu kenolo, ngulo ene, oni nenengo oolengolo ewolo. *Yenesis 15:6*

Anutndo Ebarahamya ngandilo ewolo. Ene nolo doboonelo ewolo.

24 Ariya ataga ye ingootenggo. Kingo nowoondoyemo hamoo telo, ootoo ootoo damoni ngudodo, nenengo kini ngu, Anutndo oni gome metemi nenengolo ma ewa. Kini, oni ene damoni ootoo ootooni, gome metemimonggo, Anutno newendemo hamoo tewaku ngu, ariya, Anutndo oni gome metemi oolengolo, ewa.

25 Ngundilo nangge, Yosuwando oni suleyelootoni mayetoyi, ooleko
ooleko bulibali bale Rehapndo gome kawararayelootoni oode, ko
suleyelootoni, oole gula keyolo, nguwoole sawonggori. Ngundilo ngulo,
Anutndo, Rehapya bale gome nenengolo ewolo.
26 Noole ingooteto. Moondeyi ngu yukadodo kini, ngu kuli kumoowolo.
Ngundilo nangge, oni ene kingo Anutlo newendemo hamoo telo, damoni
gome nenengongga, ngu ma yeni tunootewaku ngu, asa, ngundilo oni ngulo
newendemo hamoo teyingongga, ngu kuli kumooyingo.

3

Noole Komo Manggonaye Gome Sobowoowato

1 Ye nolo dobooguline, oni oowooyingga ngu komo oo etuyeloyingo oni,
ngu ma tunootewanggo. Ndatelo ngulo, kootusina, Anutndo simoo bale
bidodo enengo damoniye ngu wilikoyelowa. Ngu hamoo, ene Anutndo oo
etuyeloyingo, simoo bale enengo damoniye, ngu yanggango wilikoyelowa.
2 Nalu oowooyingga, noole oo bidodo oowooyingga yombuliyooteto. Ene
oni gula enengo mandeni, nguno oo biyomi gula ma eteku ngu, asa, ene oni
gome mesalango. Ngundilo ngulo, ene mete enengo goweyi moondeyi gome
sobowoowa.
3 Ingoyi! Noole Ayen bodaga Hos manggowoomo gosiyootoyi, nguno ngu,
ene onilo ingondudu ngu nangge keyootenggo. Ngu Ayenga, ngundo Hos
goweyi ngu bidodo sobowootoni, ene yowoolengowa.
4 Ngundilo nangge, ye wanggono ngudodo ingoyingo teyi. Wanggo
ngu oo ulungga, doogo yanggango ulungga mayelo, ngundo oomoolo
oolongootoni, wendeyi sanganiwoole kendutelo ooloute. Ene wanggo ngu,
nenengo oolouni, elo utoyi, ooga ngu ulu kini, bodaga. Wanggo ngu
gulasina yowoolengoya oolouni, elo, ngu wanggo sobosobo, ngundo ngu
utoyi oo bodaga ngu yowoolengootoni, wanggo ulunggaku engge bidodo
yowoolengolo, ngusina oolouwa.
5 Ngundilo nangge, mebunaye ngu gowenayingga, ngalo gumi bodaga,
ene ngundo meno manggalu ulungga oolengo telo, enengo oowooye
bingami elo okoowa.
Ye ingootenggo. De dobini bodaga, ngundo de ulungga tunootelo, ene
mete deguno ulu mela de oo bidodo demukowa.
6 Yo, mebunayi ngu gowenayi ngalo sosi bodaga. Ene ngu oo
bodaga ngundo ene oo bidodo yombuliyelooteku ngu de ngundilo
tete. Yo, mebunaye, ngundo ngu, ene oo damoni biyomi oowooyingga
yeni tunootete. Ngundo gowenayi, nowoondonayi ngu bidodo yombu-
liyelooteku ngu, de ulungga delo, oo demukooteku, ngundilo tunootete.
Setan, enengombo ngu dega ngu mebunayimo yeni tunootete. Ngu dega
ngu, Setanlo ende biyomi, ngunonggo ombute.
7 Onindo ene deguno nusago goki bidodo kuli yoyowonggo. Nu, sile, ko,
oo bidodo wendeyi newendemo oolootenggoku, ngu oni yanggangoyemo,
kapengo yetenggo. Ataga ngudodo, oni simoo bale ngundiya teyi.
8 Yo, ene oo ngu ngundilo telo, ene oni enengo mebuyi yeni imaketoni,
enengo ingondudu nangge ma keyolo oluwa. Kini, suwoo suwoo ene
mande biyomi ulungga oolengo yeni tunootete. Ene oni uleni kumooweloyi
kosonggi biyomi ngundilo.
9 Ngu mebunayingga, ngundo ngu noolengo, Oo Bidodo Sembuli,
noolengo Awanayi, oowooyi bingami elo okooweloyi. Anutndo noole
bidodo oni yoyewoku ngu, noole enengo kilalongo oluweloyi. Ene

mebunayingga, ngando mande biyomi simoo bale gidalega yombuliyelolo eteto.
10 Anut bingami elo okooweloyi mande, ko, mande biyomi ngudodo
mande ela elaya manggonayi gulananggemonggo nangge eteto. Ye nolo
dobooguline, noole ngundilo tetetoku ngu, damoni nenengo kini.
11 Sono omungo gulanangge ngundo wendeyi ko sono omungo ngudodo
ma gooboongoolo, oolelo ombute. Hamoo oolengo kini.
12 Ye nolo dobooguline, dimoo ngundo domu kowoongga ngu ma
enggewa. Ngundilo nangge, domu kowoo, ngundo dimoo ma enggewa.
Dago oonggu, ngundo dago seleyingo ma enggewa. Ngundilo nangge, sono
omungo ngulo nenggulo, ngundo wendeyi kowoo ma tunootewa.

Ingondudu Metemi Anutnonggo Ombute

13 Ye kewooloyemo nguno oni gulado bine ngu ewa. Nondo ingondudune
ngu gome oolengo, etoni ngu, asa, enengo damoni endeyoyingo ngudodo
gome oolengo teteku, ngundo ngudodo, enengo ingonduduni gome metemi
tunoo etuyeloote. Ngu ngandilo. Ene sanggilini moole kini, oni neneteyingo.
Enengo ootoo ootooni ngudodo gome, ngundo ngu, ene oni gumingga
ngudodo enengombo teteku, ngu gome nenengo etuyeloni.
14 Ene ye bine oni gidalegaya nowoondoye biyomi ingolo, yengo nowoon-
doyemonggo damoni oowooyingga yengo oowooye bingamiyembolo in-
goweloyi, tetoningga ngu, ariya, ye yengo damoniye ingonduduyemo ebe
ganaganayengga, ngulo ma oni oni tewelo. Ndatelo ngulo, yengo damoniye,
ngundo ye ingoyingo gome ngu oni ma etuyeloote.
15 Ngundilo mande damoni ngu Sambo endemonggo ma ombute. Kini,
ngundilo mande damoni ngu mela ngalomu nangge. Ngungga ngu,
nowoondoye kulimi, ngu mande damoni ngulo eweyi ngu Setan.
16 Oni gidalega oni gulaya newende biyomi ingolo sanggili teyinolo,
ko, ene damoni oowooyingga telo, enengo oowooye bingamiye nangge
okoowelo, elo tetenggoku ngu, ariya, oni ngundilo ngu, ene nenengo ma
bibitetenggo. Kini, ene damoni biyomi oowooyingga bidodo tetenggo.
17 Ene onindo ngu ingonduduga Anutnonggo ombutoni, yootenggoku
ngu, ene ngandilo tetenggo. Ene damoni gome mesalango ngu ingondudu
teya keyoyi. Ene oni gidalegaya nowoondoye goboolo siyelo, mande
olengomonggo eya teyi. Ene oni gidalegalo mande ingootenggo. Ene ngulo
nowoondoyi telo, damoni gomemu teyi. Ene mande damoni nenengo
keyootetolo, ebe ganagana ma ewanggo.
18 Ene noole nowoondonayi goboolo siyelo oluwatoku, ngu ngandilo.
Ene oni gula oo yuwooyi kono imilo, gome sobowoolo yomosiyowaku
ngu, asa, kootusina, ene engge gome yowa. Ngundilo nangge, oni gula
enengo simoongo gome soboyelolo, damoni gome nenengo ngu etuyelolo,
ngunonggo enengo damoni gome nenengo ngudodo tewaku ngu, asa,
enengo simoongo ngudodo damoniye gome nenengo tunootewanggo.

4

Anutndo Mela Ngalo Damoni Biyomi Ngudodo Mundiyi

1 Ndawugado ngu longge mande, sanggili ye kewooloyemo, ngulo mande
damoni? Nowoondoye ulu teweloyi damoni, ngundo ngu, yengo goweye
moondeye bidodo kewooloko ootoolo, ngundo ebe utolo oolootenggo. Ngu
damoningga, ngundo nangge ebe longge yeni tunootete. Ngundilo, kini
bine?

2 Ye oo gulalo gulalo gome ingootenggoku, ngu ye ngu ma yootenggo.
Ngundilo ngulo, ye oni uleyi kumooweloyimbolo nangge telo, ye oo ngu
kenomayingootenggoku, ene ye yoweloyi ngudodo kini. Ngundilo ngulo, ye
sanggili telo, ebe yeyi tunootete. Ndatelo ngulo, ye Anutno oo ngu yowelo
ma kila elo, ngulo ye oo ngu ma yootenggo.
3 Ye oo yowelo kila elo, ye ma yootenggo. Ndatelo ngulo, yengo ingondudu
ngu gome nenengo ma yolo, ngunonggo Anutno yemboongetenggo. Ye oo
yolo nowoondoye goweye oni oni teweloyi, ngulo nangge ingolo, Anutno
yemboongetenggo.
4 Ye Anut yokootenggoku ngu ngandilo. Simoo gulado baleyi yokolo, bale
gulano oolouweloyi ngundilo. Simoo bale ene mela ngalo ngulo hahangelo
endeyooteku, nguno ene Anutya mundiyi tete. Yo, hamoo, oni ene mela nga
damoni ngulo hahangewelo telo ngu, ariya, ngu oningga ngu, Anutlo me oni
telo oluwa.
5 Anutlo mande so uyimo nakangoyingo, ngundo ngandilo ete. Yuka
Kundingiyi ngu Anutndo noole nowoondonayimo yelo yunoyingo, ngundo
yuka gidalega eneya gooboongoolo oluweloyi ngu yokolo, ngulo ene bogu-
woote. Ngu ingoyi. Ngu kingo mande bine? Kini.
6 Yo, simoo bale, ene mela ngalo oo ngulo hahangelo endeyootenggoku,
damoningga ngu yanggango oolengo. Ene Anutlo sumange ulungga ngundo
mela ngalo yanggangoni, ngu dagate. Ngundilo ngulo, Anutlo mande
bukno, ngu ngandilo ete.

Oni mande toongoolo, oo yombulibali tetenggoku, Anutndo ngulo ma ingoote. Ene oni tolige imakeyingomonggo oolootenggoku, Anutndo sumange ngu oni ngu yunootelo ewolo. *Poroweb 3:34*

7 Ariya, ye komo nowoondoye imakeyingomonggo Anutno oolouya, newen-
demo oliyi. Ye Setan, ngu utolo owetoyi ngu, asa, ene ye yoyokolo toongewa.
8 Ye komo Anut tanggeyi oolengomo ombutoyi ngu, asa, enendo ye
tanggeyemo ngudodo ombulo oluwa. Ye mbumbuwadodo oni, ye
komo yengo nowoondoye yowoolengootoyiga, gome metemi tunooteni.
Oni kandeyi sonowootoni, gome namboyi tunooteteku ngundilo, yengo
nowoondoye yowoolengootoyiga, namboyi tunooteni. Ye ingonduduye
elayaga, ye komo ngu gula biyomi ngu andangeya yokoya, Anutnonggo
ingondudu metemingga, ngu nangge gome dowooyi.
9 Ye mbumbuwadodo oni, ye komo oo biyomi tewonggoku, ngulo nowoon-
doye kowuli biyomi ingoya, gome gome sendoyi. Yo, hamoo, ye komo yengo
oni oni tetenggoku, ngu yowoolengoya, nowoondoye kowuli yetoningga
sendoyi.
10 Ye Anut newendemo oodoyi ngu, asa, Anutndo yengo oowooye bingami
okoowa.

Noole Dobooguliniayimboya Kingo Mande Elo, Ene Yosanggawelo Mande Ma Ewato

11 Ye dobooguline, ye Kristen dobooguliye gidalega, kootuyesina mande
biyomi ma ewelo. Ndatelo ngulo, oni dobooyi goweyi sanggawelo mande
kootuyisina biyomi eteku, ngundo ene Anutlo mamana mande ngudodo
mande biyomi elo wilikoote. Ene mamana mande ngu goweyimo kingo
mande ewaku ngu, ariya, ene mamana mande ngu ma keyooteku, ngulo
ene mamana mande wilikoyingo oni tunootete.
12 Ene Anut gulanangge, ngundo mamana mande yeni tunootete. Enen-
gombo nangge, mande wilikoyingo oni ngudodo ooloote. Ene gulanangge
ene mete oni ko yoyolo, ngundo nangge, oni ko yombuliyowa. Ngulo ngu,
ge onendo kingo mande oni dobooguliye bungomo mande ete?

Noole Windawinda Ma Tewato

13 Ye oni gidalegado ngandilo etenggo. No ngu komo ngandilo tewano.
Ataga bine ngundi yangeni, noole ngu endemo nguno salo, nguno beye koyi
telo, mooma gulanangge yokolo ko ombuwatolo ewanggo. Ngulo no yeno
ngandilo eteno.
14 Ye ngundilo elo, ma ingootenggo. Ndawuga yangeni tunootewalo;
ngundi, noolengo keda oluweloyi, ngu ndatelo, elo ma ingowelo. Kini,
ye komo yengo keda oluweloyi, ngulo ngandilo ingoyi. Ye ngu de woolo
ngundilo oolelo, bodaga oode kiniteteku, ngundilo kinitewanggo.
15 Ngundilo ngulo, ye komo ngandiya eyi. Oo Bidodo Sembuliga, ngundo
etoni ngu, noole keda ootoolo ngu, noole nga kongga nga bine, ngundi, ko
gula bine tewato, eya eyi.
16 Ye meno manggalu telo, yengo oowooye bingamiye nangge okootenggo.
Yengo mande toongoo toongoo damoniye ngundilo, ngu biyomi oolengo.
17 Ye gome ingondudu teyi! Oni ene oo gome metemi teweloyi ingooteku,
ngu ene ma telo ngu, asa, ene ngulo mbumbuwa tete.

5

Oni Oo Sitowidodo Ngulo Mande

1 Ataga no, ye sitowidodo oni, ye mande yunooteno. Oo kowuli ulungga
yeno ombuwelo teteku, ngulo ingondale teyi! Ye komo ngulo sendo mogulu
ulungga tewanggo.
2 Ye oo sitowi oowooyingga melako ngano oolootelu ngu, kinite-
mukowaku, ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori. Yo, hamoo, yengo oo
sitowiye nakayaye ngudodo kinitemukowa. Yengo towikumbaye ngudodo
toowumbo kimingootoni, soloyi yewa.
3 Yo, yengo beye, semeto, oo ngu bidodo yombuliyowa. Wilikoyingo
nalu sosowoomo, yengo oo yombuliyoweloyi ngu, Anutndo wilikoyelow-
eloyi, ngulo sunggiyi. Ndatelo ngulo, ye yengo sitowiye melako ngano
kiniteweloyi, nguno nowoondoyemo hamoo telo, nguno ngu, ye Anutlo
nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Ngundilo ngulo, ye yengombolo
nangge ingolo, ngulo ye bobeye ngu yolo oolo, gooboongootoyi, oo sitowi
ulungga tunootete. Ngulo ngu, Anutndo ogingoyingo ulungga ye yunowa.
4 Gome ingoyi! Ko onindo yengo kononggo oowali engge setoyi, yendo
ngu ganayelolo, ye ngulo uliye yolo, yengo solengowonggo. Yengo ko oni
ngulo meno ngu Oo Bidodo Sembuli yanggangonidodo oolengongga, ngu
doongeyimo, kuli tunootewonggori.
5 Nalu bidodomo, ye melako ootoolo, ye oo gome gomemu nangge yolo
watayelo. Ngunonggo yengombolo ingolo, oni oni telo oluwonggo. Ye
oo gome gome nelo, woongooye ndindi telo oluwonggo. Ngundilo ngulo,
Anutndo kootusina, ye wilikoyelowa.
6 Oni nenengo oolengongga, ngundo yeno biyomi gula ma telo, ebe ngu
gumi wendangelo, ngu ma yulewonggo. Ene yendo kingo yoyolo, mande
wilikoyingo onino yoyelo, yuleyi kumoowonggori.

Noole Komo Nowoondonayi Yanggango Telo, Kowuli Koolowoowato

7 Ngulo ngu, ye dobooguline, ye komo nowoondoye gome yanggango
yeya, kowuli bidodo koolowooya, Oo Bidodo Sembuli ko ombuweloyiga,
ngu sobowooyi. Onindo Oo Bidodo Sembuliga, ngu ko ombuweloyiga, ngu
sobowootoyi, ngu ngandilo. Ko sembuli ngu, ene kono oo engge gome
metemi enggeni, elo sobowoote. Yo, enengo newende yanggango teyinolo,

ene sono medugu nalu, sa nalu elayaga ngu sobowoote. Ngundo ko telo yokootoli ngu, asa, ene oowali engge yowa.

8 Ngulo ngu, ko sembuli newendemo yanggango inoya, ye komo ngudodo nowoondoyemo yeya, ye komo kowuli bidodo koolowooyi. Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli, ko ombuweloyi naluni, ngu namoko oolengo tete. Ngundilo ngulo, yengo nowoondoye ngu komo yanggango oliyi.

9 Ye dobooguline, ye Kristen dobooguliyeboya sanggili telo, mande kootuyisina ngudodo, ma ewelo. Kinitetoni ngu, Anutndo yengo damoniye biyomi ngu wilikoyelowa. Ye ingoyi! Wilikoyeloyingo oni, ngu yengo yamakono dikateku, awe.

10 Ye dobooguline, kuli Anutlo ingondudu eyingo onindo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni wesiyolo etoyi, ngulo oni gidegado sanggili telo, ene yutolo yombuliyelowolo. Ye ngulo ingondudu teyi. Ene ngu nowoondoye yanggango teyinolo, kowuli ngu koolowoowolo. Ngundilo nangge, ye ngudodo komo enengo damoniye ngu kenoya, ingoya, ngunonggo ko ngundiya teya, oliyi.

11 Ye ingoyi! Noole ngandilo ewato. Oni ene kuli nowoondoye yanggango yelo, kowuli bidodo koolowooyingo ngu, noole enengo oowooye bingamiye, elo okoowato. Ye Yoplo mandeni ingootenggo. Ene newende yanggango telo, kowuli bidodo eneno tunooteyingo, ngu koolowoowolo. Kootusina Anut Oo Bidodo Sembuliga, ngundo damoni gome oolengo ngu eneno tewolo. Yo, noole ingowato. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo noolengo nowoondoyi ulungga yunolo, enengo sumangeni ulungga suwoo suwoo noole yunoote.

12 Ene ye dobooguline, ye oo koletelo ngu komo ma tewelo. Ngu ngandilo. Ye komo Sambo ende oowooyimo, ngundi, mela oowooyimo, ngundi, oo gula oowooyimo hamoo oolengo elo, kandeye sambosina oolongoolo, mande yanggango ma ewelo. Ye mande gulalo elo, yo, elo ewanggoku, ngu mete. Ene, kini, elo ewanggoku ngudodo mete. Ye mande ebe ganaganangga ngulo hamoo oolengo Sembunayimonggo, ngundi, oowooyi gulanonggo ewanggoku ngu, asa, Anutndo ngulo gumi biyomi ye yunowa.

Oni Newende Gulananggemonggo Yemboongeteku, Ngu Yanggangonidodo

13 Ye kewooloyemo nguno dobooye gula kowuli koolowoolo ooloote, bine? Ariya, ene Anutno kowulini ngulo yemboongeni. Ngundi dobooye gula oni oni telo ooloote, bine? Ariya, ene mete Anutno yambo mande ngu teya, Anut bingami eya okooni.

14 Ye kewooloyemo nguno dobooye gula sayidodo bine? Ariya, ene mete Kristen simoo balelo tabango oni ngu negoyelootoningga, ngundo Oo Bidodo Sembuli, Yesus oowooyimo, bo ulumi moondeyimo yeya yemboongeyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngu yeni, ko mete tewa.

15 Ene Anutno nowoondoye hamoomonggo yemboongewanggoku ngu, asa. Anutndo ngu sayi oningga ngu hamoo yeni, mete telo ootookoowa. Ene mbumbuwa gidalega ngudodo teyingo tetoni ngu, asa, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo weti ngu bidodo andangelo kapengoyeyinowa.

16 Ngundilo ngulo, ye komo yengo mbumbuwaye ngu Kristen dobooguliye gidalegano yootunoya eyi. Ngundiya teya, ye dobooguliye hoolooweyeloya, Anutno yemboongeyi. Ngundogo ngu, Anutndo ye yomosiyelootoni, ko mete tewanggo. Oni nenengo ngulo yemboongeweloyi ngu yanggangonidodo. Ene mete oni gidalega gome hoolooweyelowa.

17 Ilayiya oningga ngu noole ngandilo. Ene Anutno yanggango oolengo,
sono ma ombuni, elo, newende hamoomonggo yemboongewolo. Ngundilo
yemboongetoni ngu, asa, melako ngano mooma kabusa, ko, kombo kandeg-
ula gidembolo gulanangge, sono ma ombuwolo.
18 Kootusina, Ilayiya Anutno sono ombuni, elo, ko yemboongetoni ngu,
asa, Sambononggo sono ko ombuwolo. Ngundilo tetoni, kono oowali oo ngu
ko oolelo, oo tunootewolo.

Oni Oole Kuli Yokoyingo Ngu, Noolendo Ko Yolo Ombuwato

19 Ye nolo dobooguline, ye kewooloyemo, nguno Kristen dobooye gula ene
Anutlo hamoo mande ngalo oole yokootoni ngu, asa, Kristen dobooyi gulado
ngu komo dobooyiga ngu yoya, ko ombuni.
20 Ariya, ngu dobooyiga, ngundo ngandiya gome oolengo ingoni. Oni
gulado, oni gula mbumbuwanonggo woosoolo, andangelo, yowaku ngu, ene
dobooyi ko yootoni, ene Setanlo ende de ma kumooweloyi, nguno ma uwa.
Ngu damoninggano nguno, Anutndo ngu oningga ngulo mbumbuwani, ngu
bidodo andangelo kapengoyeyinowa. Ngu hamoo.

1 Pita
1 Pitalo Mande Tabango

Pitando nga so uyingga nga nakangolo, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ende gulano gulano, ko sungo sungo oolootenggoku, ngulo so uyi nakangolo soweyoyunowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ngu, ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Anutlo kono ngunonggo enengo ingonduduye ngu, yokutuwooyunolo, simoo balelo mbumbuwaye ngu andangeyunowolo. Ngundilo telo, enengo pawa newendemo yoyolo ombuwolo. 1:3-12.

Damoni nenengo ngulo mande, ko noolengo sobosobo oni ngu manggoye komo keyowato. 2:11–3:7.

Noole hamoo Kristuslo gaboyi ootoolo ngu, noole ngu komo kowuli koolowoowato. 3:8–4:19.

Mande oowooyingga ngu, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo tewonggori. 5:1-11.

Akeyo mande ewolo. 5:12-14.

1 No Pita, no Yesus Kristus ngulo Aposel. Nondo nga mandega nga, ye oni simoo bale Anutndo enengo logoyelowoku, ngulo no so uyingga nga yengo nakangooteno. Yo, Yuda oni gidalegado ye Yuda oni Kristusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu keyoyelootoyi, yengo ende damoni kuli yokolo, mela sungomo salo, Pondas melako, Galesiyano, Kapadosiyano, Esiyano, ko, Bitiniyano nguya oolootenggoku, ngulo nga so uyingga nga, yengo nakangooteno.*

2 Kulimi oolengo, Awa Anutndo yengo ingolo, ene ye logoyelolo soleyelootoni, ye enengo oni tunootelo oolootenggo. Yuka Kundingiyimbo ye yoyeni, ye kundingiyi oolootenggo. Ene ngundilo tetoni, ngunonggo ye mete Yesus Kristus, ngulo manggowo keyootenggo. Yo, Yesus enengo daloni, ngundo ye sogi yunootoni, nguno ye oni nenengo tunootewonggori. Nondo Anutno yemboongetoowe, enendo ye sumange ayibini ngu, ko, nowoondoye imakeyingo damoni ngu yeno hangelo ooletoni oluwanggo.

Keda Oluweloyi Gomengga Ngu Sambo Endemo Soboyelolo Ooloote

3 Ngulo ngu, noole komo Anut ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, ngulo eweyi ngu oowooyi bingami elo okoololuwato. Ngundo ngu, noolengo nowoondoyi ulungga telo, ene sumange yunolo, Yesus Kristus, melenonggo ko yokutuwootoni ootookoowolo. Nguno ngu, Anutndo noole yoyeni, oni keda tunootewootowo. Noole nguno keda oolengo ootoolo, noole Anut sobowootooye, ene ombulo, noole ko yoyowa.

4 Ngulo ngu, Anutndo noole enengo logoyelowoku ngu, noole enendo yoyootoni, ngulo noole Anutndo oo gome noole yunoweloyi, ngu yowato. Ngu oo gomengga ngu ngandilo. Noole enedodo Sambo endemo noole suwoo suwoo keda oluwato. Yo, sugi sugi keda oluweloyi ngu gome oolengo, biyomi gula eneno kini. Ngu ooga ngu, ye soboyelolo, Sambo endemo ooloote.

5 Ye Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ngu, enengo yanggangoni, ngundo ye gome soboyelootoni, ngulo ye gome oolootenggo. Ene

* **1:1:** Ngu me oni ngu Yuda oni gidalega, ene Anutlo nangge ingootenggo. Ene Yesus Kristus ngu Anut Nangonilo ma ingootenggo.

nalu wenga nguno tunootelo, ko yoyoweloyi oole, ene kuli yoonenengootoni ooloote.
6 Ye Anutndo ko yoyoweloyi ngu ingolo, ngulo ye oni oni tetenggo. Ene ataga bine ngu nalu ootuwoo bodaga nangge, nguno ngu, ye tewoo oowooyingga yeno ombuwa.
7 Ngu kowuli oowooyingga yeno ombuteku, ngundo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu tewoongoote. Tewoongooteku ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu yanggango, ko, nenengo tete, ngundi kini, bine? Noole ingooteto. Beye goyayi gol oo ngu, ene biyomi yeweloyi. Ene gol ngu de nombono tewoongolo katoyi, oo kakawu ngu delo kinitetoni, gol oolengo nangge oluwa. Ngundilo nangge, kowuli ngundilo, ngundo yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu tewoongoote. Nguno ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo gol beye oo ngu dagalo, ene gome oolengo tunootewa. Ngulo ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu yanggango oodoni, oololo, kootusina, Yesus Kristus tunoo oolengo tunootewelo yi naluno ngu, asa, ene yengo oowooye bingamiye dulidaliyedodo yunowa.
8 Ye ene ma kenoyingo, ene ye nowoondoye ene inolo, ngulo nowoondoyemo hamoo telo, ye ngulo oni oni ulungga tetenggo. Yengombo ngu oni oningga tetenggoku ngu, mela ngalo oni oningga ngu dagate. Yo, hamoo, yengo oni oni tetenggoku ngu ulungga oolengo, ngulo yengo manggoyebo, elo yootunoweloyi nguya kini.
9 Yo, Anutndo ataga ye yoyooteku, ngulo ye oni oni ulungga tetenggo. Ndatelo ngulo, yengo nowoondoyemo hamoongga ngulo enggeni tunootete. Yo, yengo nowoondoyemo hamoongga ngulo enggeni, ngu ngandilo. Anutndo ye ko yoyoote.
10 Anutlo ingondudu eyingo onindo nga sumangengga ngalo mandeni yeno yootunolo ewonggorimu, ngu ataga yeno tunooteteku nga. Ene Anutlo mandega ye ko yoyowa, ngu mandega ngulo sumoo sumoo elo erewelo, koyi yanggango tewonggo.
11 Kristuslo Yuka Kundingiyi ngu Anutlo ingondudu eyingo oni nowoondoyemo ulo, ootoolo, ngundo ngu, kowuli oowooyingga ngu Kristusndo koolowoolo, ko, kootusina ene oowooyi bingamidodo tunootewelo yi, ngu eneno yootunowolo. Ngulo mandeni ngu enendo kuli yootunolo ewoku, ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo sumoo sumoo elo ewonggori. Ndawu nalunggano, ene ombuwa? Ndatelo ooga ngu naluno tunootewa? Elo sumoo ewonggori.
12 Ene Anutndo ene kuli etuyeloyingo, enengombo ngu mandega nguno enengo hoolooweyeloweloyi nguya kini. Kini, ene ye hoolooweyelowelo, ko ngu tewolo. Ngundilo nangge, Yuka Kundingiyi Sambononggo ombuyingo, ngundo oni newende yokutuwootoni, ngundo Mande Keda Mesalango nga yeno elo etuyelootenggo. Yo, hamoo, Anutlo Sambono Engel oni nguya, ene nga mande gomengga nga ingowelo hahangetenggo.

Anutndo Noole Negoyelowoku, Ngulo Noole Kundingiyi Oluwato

13 Yo, Anutndo ataga ye yoyooteku, ngulo ye komo yengo ingonduduye yoonenengoya, gome sobowooya oliyi. Ye ngunonggo Yesus Kristus ngu tunootewelo yi, ngulo doongedoongoodoongoo teya, sobowooya oliyi. Ye ngundilo telo oodoyi ngu, asa, enengo sumangeni ngu yeno ombuweloyi, ngulo ye nowoondoyemo hamoo oolengo teyi.
14 Ye komo manggoye keyoyingo simooyengga ngundiya teya oliyi. Kuli ngu, ye Kristus nowoondoyemo hamoo ma teyingo naluno, ye Anutlo

damoni ngu ma ingowonggori. Ngulo ngu, ye nowoondoye ootookooweloyi damoni biyomi nguno oluwonggo. Ene ataga ngu, ye ngu damoni biyomingga nguno oololo, ngu ma keyowelo.
15 Kini, Anutndo ye kuli negoyeloyingo ngu kundingiyi. Ngundilo ngulo, ye nguya komo kundingiyi oliyi. Yo, yengo oololo, ombulo tetenggoku, ngu bidodomo ngu Anutlo damoni kundingiyi nguno endeyoyi.
16 Ndatelo ngulo, Anutlo mandeno, Anutndo ngandilo ete.
No kundingiyi oolootenoku, ngulo ye komo nguya kundingiyi oliyilo ewolo.
Lewitikas 11:44-45

Anutndo Uli Ulungga Oolengombo Noole Uliyelolo, Ko Yoyowolo

17 Yendo ngu Anut negongolo, ngu etenggo. Awa, elo etenggo. Ngu Awanayingga ngundo, ene oni noolengo oowoonayi, ko, noolengo ootootoonayi, bingaminayi nguno ma wilikoyeloote. Kini, ene noolengombo damoni tetetoku, nguno wilikoyeloote. Ngundilo ngulo, Anut doongeyimo, noole komo ingondudu gome ngu telo, gome nenengo endeyolo, mela ngano oluwato. Nga melangga nga, ngu noolengo mela oolengo kini.
18 Noole ingooteto. Ye kuli Kristusno nowoondoyemo hamoo ma teyingo naluno, ye damoni biyomimo oluwonggoku, nguno ngu, yengo osisambayebo damoni biyomingga yunoyingo, nguno oluwonggo. Ene Anutndo ye kuli ngu damoningga, ngunonggo uliyelolo yoyowolo. Enendo mela ngalo gol beye oo biyomi yeteku, ngundo ma uliyelolo yoyowolo.
19 Kini, ene Kristuslo dalowobo ye ko uliyelowolo. Ngu daloga ngu ulini ulungga awuno oolengo. Kristus ngu, ene Sipsip nangoni duliyo gome oolengo moondeyimo mambu dongo biyomi gula nguya kini, woolo yeweloyi ngulo ngundilo tunootewolo.
20 Anutndo mela ma yeyingomo, ene Kristusndo ngu kongga ngu tenilo sunggi yewolo. Ene nalu sosowoomo nguno, ye hoolooweyeloweloyimbolo yootunootoni tunootewolo.
21 Ene ye hoolooweyelootoni, ye nguno Anutno nowoondoyemo hamoo tetenggo. Ngu Anutga ngundo nangge, ene kuli melenonggo Kristus yokutuwootoni, keda ootookootoni, ene oowooyi bingamidodo inowolo. Ngundilo ngulo, ye nguya Anutlo nowoondoyemo hamoo teya, ye ngulo oni oni teya, sobowooya oodoyiga, ene ombulo, ko yoyowa.
22 Ye komo nga mandega nga hamoo oolengo keyoyi. Ngu damoningga nguno ngu, yengombo yengo nowoondoye ngu gome yomosiyootoyi oluwa. Ngundilo ngulo, yendo yengo dobooguliye ngu nowoondoyi yunootenggo. Ariya, ataga ngu, ye komo dobooguliye nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu bidodo koyi yanggango teya, dobooguliye nowoondoyi yunoyi.
23 Yo, Anutndo ye yoyeni, ye enengo Mande Keda Mesalango oni keda oluweloyi yunoyingoku, ngu ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngunonggo ngu, ye oni keda tunootelo, buniyo bodaga owita nemimbo yomooteku, ngundilo tunootewonggori. Yo, Anutlo Mande yanggangonidodo, ngundo ye yoyeni, keda tunootewonggori. Ngulo ngu, ye Anutdodo sugi sugi oluwanggo.
24 Anutlo mandeno ngandilo ete.
Oni simoo bale bidodo ngu, ene so ilosala ngundilo. Onilo dulidaliye ngu so ilosala ariyelo, nungo makoolo melako uteku ngundilo.
25 Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo mandeni ngu, ene suwoo suwoo sugi sugi oluwalo ewolo. *Ayisaya 40:6-8*
Nga mandega nga, ngu Mande Keda Mesalango ngu yeno elo etuyeloyingongga ngu.

2

Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Ene Ya Ungoombolo Osiyi Keda Ooloote

1 Ariya, ye komo damoni biyomi bidodo yokoyi; ebe ganagana mande; ebe
ganagana damoni gidalega bidodo; oni sitowiyedodo nguya nowoondoye
biyomi yeweloyi; oni kootuyisina mande eweloyi, ngu bidodo yokoyi.
2-3 Ndatelo ngulo, ye ngu kuli Oo Bidodo Sembuli, ngu damoni ngu kenolo
ingowonggoku, ngu damoningga ngu gome nenggulo oolengo. Ngundilo
ngulo, noole ingooteto. Buniyo bodaga owita nemimbo yomooteku ngu,
ene nonolo nangge gome ingoote. Ngundilo nangge, ye komo nono gome
oolengo Anutnonggo ombuteku, ngu yoya neyi. Ngu nonongga nguno oo
biyomi gula ma ooloote. Kini, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngu yanggango yunoote. Ngundo ye yoyeni, ululu telo, ye Anutndo ko
yoyoyingo, ngundilo oluwanggo.
4 Ye komo Yesusno ombuyi. Ene ngu ya ungoombolo osiyi suwoo suwoo
keda oolooteku ngu. Ene oni simoo baledo ngu ingootoyi, ngu ene biyomi
yetoni, ngulo ene keyolo yokowonggori. Ene Anutndo ene sunggi yelo,
ngulo gome ingowolo.
5 Ye nguya ngu ya osiyi suwoo suwoo keda oolootekungga ngundiya
oliyi. Anutndo ye yootunoyelootoni, ye Yuka Kundingiyi ngulo ya tunoote-
wonggori. Ngundilo ngulo, ye ngu Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi
tunootelo, nguno ye eneno yambo mande telo, enengo oowooye okooweloyi
ngu Anutno woolo yetenggoku ngundilo. Ye ngundilo tetoyi ngu, Anutndo
Yesus Kristusno ingolo, nguno ene yengo woolo yetenggoku, ngulo gome
ingowa.
6 Anutlo mandeno nguya ngandilo nakangowolo.
Ingoyi, nondo kuli Sayonno (Yerusalemno) ya mundumimbolo osiyi yang-
gango oolengo (Kristus), ngundo ngu, ene mete ya yanggango teyi-
noweloyi gome oolengo. Ataga no ene yolo, Sayonno imitoowe
ooloote. Ngulo ngu, oni enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku
ngu, ene oyumo ma yowanggolo ewolo. *Ayisaya 28:16*
7 Ye kuli nowoondoyemo hamoo teyingo oni galo, ya mundumimbolo osiyi
yanggango oolengongga (Kristuslo) ngu, ene gome oolengolo ingootenggo.
Ene onindo ngulo nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, ya yeweloyi
oni ngundilo. Anutlo Mandeno, ngandilo ete.
Ya yeweloyi onindo ya mundumimbolo osiyi andangelo, mandeni biyomilo
yokowonggori. Ene ataga ngu ya mundumi ngulo osiyi yanggango
oolengo teyinowelo oolootelo ewolo. *Sam 118:22*
8 Anutlo Mandeno, mande ngandilo ete.
Oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo ngu, ene oni keye tootogiyeloweloyi
digi (Kristus) ngundilo tunootewonggori. Ngu digi ulungga, ngundo
tootogiyelootoni, ukelo uwalo ewolo. *Ayisaya 8:14-15*
Ene Anutlo Mande Keda Mesalango ngu andangelo yokolo ngu, ene keye
tootogiyelootoni, ene ukelo uwanggo. Yo, onindo oo teweloyi ngu kuli
Anutndo eyingo, ngundilo tetenggo.
9 Ene Anutndo ye enengo simoo bale kuli logoyelowolo. Ye ngu Anutlo
woolo yeyingo oni sobosobo ulungga ngulo keyimo oni oluwanggo. Ye
enengo oni simoo bale sowe kundingiyi. Ye ngu Anutlo oni simoo bale
nenengo oolengo oluwanggo. Ye nguno ngu, enendo damoni gome nenengo
yeno tewoku, elo yootunowanggo. Ngu ngandilo. Enendo ye negoyelootoni,
ye kuli suwoo ooleli biyomi ngu yokootoyi, enendo ye yoyolo, ombulo,
enengo solu gome himimo yoyewolo.

10 Kuli ngu, ye oni simoo bale sungo sungo oluwonggo. Ene ataga
ngano ngu, ye Anutlo simoo bale kosiyingo tetenggo. Kuli ngu, ye Anutlo
sumangengga ngu ma yowonggori. Ene ataga ngano ngu, ye Anutlo
sumangengga ngu kuli yowonggo.

Noole Ngu Komo Anutlo Ko Oni Telo Oluwato

11 Ye Kristen dobooguline, ye ngu ende sungombolo oni ngundilo. Ye
ngu, nga melanggano ngano ngu, nalu ootuwoo bodaga nangge oluwanggo.
Asa, nondo ngandilo yeno eteno. Ye komo ingonduduyemo ingoyingo
kulimingga ngu yokoya, kootu inoyi. Ngu damoningga ngundo gaboyeboya
ebe biyomi uleteli.
12 Ye komo oni Anutlo mande ingolo yokootenggoku, ngu kewooloyemo
nguno gome nenengo oolengo endeyoyi. Ene yeya mande biyomi elo
ngandilo etenggo. Ye damoni biyomi tetenggolo ngu, ene kootusina, yengo
koye gomengga ngu kenolo, ene Kristus ko ombulo wilikoyeloyingo naluno,
ngu Anutlo oowooyi bingamilo okoowanggo.
13 Ye ngu komo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo ingonduduni, ko,
mamana mandeni ngu nangge keyoyi. Ngulo ngu, ye komo mela ngano
Gabman koleteyingo oni, Parayim Minista, ngulo manggowo keyoyi.
14 Ye komo Gabman oni sobosobo bidodo manggoye nguya keyoyi.
Parayim Minista, ngundo ngu, Gabman oni sobosobo oni yoyetoni
oolootenggoku, ngulo oni damoni biyomi tetenggoku, ngulo gumi ogin-
goyingo yunolo; ko, oni ene damoni metemi tetenggoku, ngulo oowooye
bingamiye elo okootenggo.
15 Yendo damoni gome nangge ngundiya teyi, elo, Anutndo ngulo gome
ingoote. Ye ngu damoni gome tetoyi ngu, asa, oni yeya mande biyomi
eweloyi ooleyi gula ma kenolo ingowanggo.
16 Ye Kristen oni, ye Setanlo damonimo ma oolootenggo. Kini, ye ngu
yengombo yengo soboyelolo oolootenggo. Ene yengo damoniye gomengga
nguno oolootenggoku, ngunonggo tolige tolige damoni biyomi ngu ma
tewelo. Kini, ye komo Anutlo ko oni oolengo teya oliyi.
17 Ye komo oni bidodo oowooye bingamiye eya okooyi. Yengo Kristen
dobooguliye, ngulo nowoondoyi yunoyi. Ye komo Anutlo sosoleyi. Ye komo
mela ngano sobosobo oni koleteyingo ngu oowooye bingami, eya okooyi.

Noole Komo Kristus Keyolo, Ogingoyingo Kowuli Koolowoowato

18 Ye ko oni, ko oo bidodomo, ye komo yengo kono soboyelootenggoku
ngu, enengo manggoye keyoya, ko ngu gome teya, ngu eneno nowoon-
doyemo nangge oliyi. Sobosobo oni biyomi, ko, sobosobo metemi nguya,
ngulo ye komo manggoye keyoyi.
19 Yo, ye Anutlo ingondudu telo endeyootoyi, nguno ene kingo oolengo
ogingoyingo ye yunowanggo. Ye ogingoyingo ngundilo koolowoowanggoku
ngu, ariya, Anutndo ngundilo damoni ngulo gome ingoote.
20 Ene yendo damoni biyomi tetoyi, ngulo oni sungombo ye yudoyi ngu,
asa, ngu yengo damoni biyomiyengga tewonggoku, ngulo gumi yootenggo.
Ene yendo mande damoni gome metemingga tetoyi, ngulo enendo ye yutolo
ogingoyingo yunootoyi, koolowooweloyi damoningga ngulo Anutndo gome
ingootelo ewolo.
21 Anutndo ye kuli negoyelowoku ngu, ye ngundilo damoningga ngu key-
oyilo ewolo. Ndatelo ngulo, Kristusndo kuli ye hoolooweyelolo ogingoyingo
koolowoowolo. Ngulo ngu, ene kuli ngu damoningga ngu ye etuyelowolo.
Nguno ngu, ye nguya enengo keyi ngu keyowanggo.
22 Anutlo Mande ngundo Kristuslo ete.

Ene nguno mbumbuwa gula ma tewolo. Ene manggowoomo mande ebe
ganagana gula ma ewololo ewolo. *Ayisaya 53:9*
23 Me onindo Kristus yumooyinolo mandeni biyomi etoyi, ene mande ngulo
gumi gula ma ewolo. Kini, ene kingo ogingoyingo nangge koolowoolo, ene
sanggili mande gumi gula ma ewolo. Kini, enengombo enengo yolo, oni
mande oo bidodo nenengo wilikoyingo oni (Anut) kandeyimo yewolo.
24 Enengo goweyibo noolengo mbumbuwanayi ngu koolowoolo, de mom-
bimo oolewolo. Ngundilo ngulo, noole sugi sugi oluweloyi kedaga ngu
yolo, damoni gome nenengo ngu keyowato. Yo, me onindo Kristus utolo,
yombuliyoyingongga, nguno ene noole yomosiyeloweloyimbolo tewolo.
Ngulo ngu, noole weti mbumbuwalo damoni biyomi ngu bidodo yokowooto.
25 Kulimi ye Sipsiplo oole yokoyingo ngundilo. Ene ataga ngu, ye ko
yowoolengolo, yengo sobosobono ombuwonggo. Ngulo ngu, Sobosobo
ngundo yengo endeyoyingongga ngu gome soboyeloote.

3

Elambalisa Teweloyi, Ngulo Mandeni

1 Ngundilo nangge, ye bale kamesumooyedodo, ye komo kamesumooye
ngu nowoondoyemo nangge oliyi. Ene kamesumooye gidalega ene
Anutlo mande ngu ma keyootoyiga ngu, asa, ye balesumooyembolo da-
moniye gome nenengo ngu kenolo, ngunonggo ene nowoondoye yowoolen-
gowanggo. Mande nangge eloluweloyi nguya kini. Kini, yengo damoniye
gome nenengo endeyootenggoku, ngundo ene hoolooweyelootoyi, nowoon-
doye yowoolengowanggo.
2 Ndatelo ngulo, ene ye bale ye yeyootoyi, yengo kamesumooyembolo
oowooye bingamiye okoolo, ngunonggo gome nenengo endeyootenggo.
Nguno ngu, ene mete nowoondoye yowoolengowanggoku ngu.
3 Ye goweye sanganimo nangge ma so uyi nakango teyinowelo. Yengo
uye pitoolo yomosiyolo, nguno ilosala oowooyingga nguno palalo, ko, beye
goyayi oo ngu pengolo nguno towikumba gome gomemu telo, ngundo
goweye nakangoweloyi damonimo nguno nangge ma oluwelo.
4 Kini, ye komo nowoondoyega ngundiya nakangoyi. Nowoondoye so
uyi nakango teyinootenggoku ngu, ene biyomi yeweloyi oo nguya kini.
Nowoondoye imakeyingomo kengelo oluweloyi damoningga ngu, Anut
doongeyimo, gome nenengo oolengo. Ngungga ngu yengo ilosala nenengo
olini.
5 Kulimi ngu baledo Anutno nowoondoyemo hamoo telo, ene kundingiyi
oluwonggorilo. Ene ngundilo telo, ngunonggo ene kamesumooye nowoon-
doyemo oluwonggo. Ngu damoningga ngu enengo nakayaye.
6 Serando ngu ene damoni ngundilo tewolo. Ene Ebarahamlo manggowo
keyolo, kameyimboya, oni ulungga, ewolo. Ene yendo ngu damoni gome
ngundilo ngu telo, ye oo gulalo ma sosolewanggoku ngu, ariya, ye ngu Seralo
nambosumoongo oluwanggo.
7 Ye simoo, balesumooyedodo, ye komo ingondudu gome metemi ngu
yoya, ngunonggo balesumooyemboya gome oliyi. Bale moondeyi ngu
yanggango nguya kini. Ngundilo ngulo, yendo gome yomosiyeloyi. Yendo
komo enengo ingootoyiga, ene nguya suwoo suwoo oluweloyi kedaga ngu
yowanggo. Ngundilo ngulo, yendo ngu damoningga ngu keyowanggoku
ngu, asa, yengo yemboongeyingo naluno, Anutndo yengo yemboongeteng-
goku, ngu ingowa.

Ye Komo Nowoondoye Goboolo Yeya Oliyi

8 Ataga no nga mandega nga wenga yokoweloyimbolo ngandilo eteno. Ye
bidodo komo nowoondoye gulanangge yeya, goboolo oodega, ye oni bidodo
nowoondoyi teyi. Ye komo Kristen dobooguliye nowoondoyi ulungga
yunoya, sumange yunoyi. Ye komo windawinda damoni biyomi ngu yokoyi.
9 Ene oni sungombo yeno damoni biyomi yunootoyiga ngu, asa, ye ngu
gumi mande damoni eneno ma tewelo. Ngundilo nangge, onindo yeya
mande biyomi etoyi ngu, asa, yendo mande biyomi gumi ma ewelo. Kini,
yendo ngu gumi ngandiya teyi. Anutndo kumana yunoni eya, Anutno
yemboongeyi. Ngundilo teweloyi, ngulo Anutndo ye negoyelowoku ngu,
ene mete kumana ye yunowa.
10 Ngulo ngu, noole ingowato. Anutlo Mandeno, ngandilo ete.
Ene oni enengo kedaga ngu gome tunootetoni elo, ko nalu gome metemim-
bolo ingooteku ngu, ariya, ene komo manggowo ngu loogu telo, ene
ebe ganagana mande biyomi gula ma ewa.
11 Ene komo damoni biyomi ngu kootu inolo, damoni gome ngu nangge
tewa. Ene nowoondoye imakeweloyi damoni ngu erewelo yolo, ene ngu
damoningga ngu keyolo oluwa.
12 Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu doongeyimbo ngu
oni gome nenengo ngu yeyolo hoolooweyeloote. Ene suwoo suwoo onindo
yemboongetenggoku, ngulo sodeyete. Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo ngu oni mande damoni biyomi tetenggoku, ngu doongetelo, yeyolo,
ene ngulo gumi biyomi nguya yunootelo ewolo. *Sam 34:12-16*

Noole Damoni Gome Nenengo Telo, Ngulo Kowuli Nguya Koolowoowato

13 Ene ye damoni nenengo ngu keyowelo yanggango yewanggoku ngu,
onendo ene mete ngu damoningga yeno ngu yombuliyowa? Hamoo oolengo
kini.
14 Ene yendo damoni gome nenengo ngu telo, ngulo gumi ogingoyingo ngu
koolowoowanggoku, nguno ngu, ye oni oni teyi. Ene onindo ye sosoleyi elo
oo tetoyiga ngu, ye ngu oo ngulo ma sosolewelo. Yengo nowoondoye ngu
ma soliyokowelo.
15 Kini, yengo nowoondoyemo nguno ngu komo Kristus nangge yetoyiga,
enendo yengo endeyoyingo ngu bidodo soboyeloni. Onindo yengo Kris-
tusno nowoondoyemo hamoo teyingo gomengga, ngulo damonimbolo yeno
sumoo etoyiga ngu, asa, ye komo mande olengomonggo damoni nenengo
wesiyolo eweloyi, ngulo meyeya oliyi.
16 Ene yendo onilo mande gumi eweloyi naluno nguno, ye komo nowoon-
doye hamoomonggo mande olengomonggo gumi eyi. Ye ngundilo etoyi ngu,
asa, yengo nowoondoyemo ingootenggoku, no oo biyomi gula ma teyingo,
elo ingootenggo. Ene yendo Kristuslo mande damoni gome ngulo etoyi,
ngulo oni ene yumooyinolo mande biyomi etenggoku ngu, asa, ene oyumo
yowanggo.
17 Ene Anutndo etoni ngu, noole mande damoni gome nenengo tetetoku,
ngulo ogingoyingo yoweloyi, ngu mete. Ene mande damoni biyomi ngulo
ogingoyingo yoweloyi, ngu biyomi oolengo. Ndatelo ngulo, noole oo biyomi
tewootoku, ngulo gumi nangge yowato.

Kristus Ngu Noolengo Mbumbuwa Andangewelo Kuli Kumoowolo

18 Noole Kristuslo nguya ingooteto. Ene tambu gulananggemo noolengo
mbumbuwanayi andangeyunowelo kumoowolo. Ene ngu oni gome ne-
nengo oolengomu, ene noole oni biyomi nga hoolooweyeloweloyimbolo
kumoowolo. Yo, enengo goweyi ngu kumooyingo, ene Anutndo Kristus ko

yokutuwootoni, keda ootookooyingo nalungga nguno ngu, enengo Yukani keda ootookoowolo.
19 Ngundilo telo, enengo yukani, ngundo oololo, oni kumooyingo ngulo musiyemo ulo, nguno ene Anutlo mande wesiyolo, elo etuyelowolo.
20 Yo, Yesus ene oololo, oni kumooyingomu ngu Nowalo naluno, ene Anutlo mandeni ngu, ene yombuliyolo toongooyingo, nguno Anutlo mandeni wesiyolo yunowolo. Ene Anutndo ngulo gumi biyomi sodedo ma yunowolo. Kini, Anutndo ene soboyelolo oodoni, ngu naluno Nowa ene wanggoga ngu temukoyingo, oni kandegula gidembolo kabusa nangge ngu oni ngu kewooloyemo metemi oluwonggori Ngu oni ngu nangge, ene wendeyi nelo ma kumoowonggori.
21 Ngu sonongga ngu, sono (kundingiyimbo) sonowootenggoku, ngulo gaboyi ngundilo. Ngundo ngu, ye ko yoyooteku ngu. Ngundo goweyemo sugabo ngu sonowootoni ma kinitewa. Kini, ngundo ngu, sunggi mande gulanangge Yesus Kristus keyowelo, elo gosiyootenggo. Yo, hamoo, Yesus Kristus ene kuli melenonggo ko ootookooyingongga ngundo ene ye yoyolo, Anut tanggeyimo ombuwolo.
22 Yo, hamoo, Kristusndo kuli Sambo Endemo oolewolo. Ene Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo bibitelo oodoni, Anutlo Sambono Engel oni, ko oo yanggangoyedodo ngu bidodo, Yesus yanggangoni ngu newendemo oolootenggo.

4

Oni Ene Kristus Keyolo Ngu, Ene Kowuli Yowa

1 Ariya, Kristus ngu goweyimbo ogingoyingo koolowoowolo. Ngundilo ngulo, ye nguya ingonduduye ngu Kristusndo ingondudu telo, ogingoyingo koolowooyingo, ngundiya yoya dowooyi. Ndatelo ngulo, oni ene Kristuslo koni ngu telo, nguno goweyebo ogingoyingo koolowoowaku ngu, asa, mbumbuwalo yanggangoni, ngundo ene ko ma soboyelowa.
2 Ngundilo ngulo, oni keda oolootenggoku, nguno nowoondoye kulimingga ngu ma keyootoyi, ngundo ye ko ma soboyeloote. Kini, Anutlo ingonduduni ngu nangge keyootoyi, ngundo ye soboyeloote.
3 Kuli ye damoni oni sowe gidalegado damoni biyomi gula gula tetenggoku, ye nguya kuli tewonggo. Ngu damoningga ngu ngandilo: bosebalese teweloyi damoni; nowoondoye ulu teyingo damoni biyomi; sono kowoo yanggango ngu gome neweloyi damoni; oo simbo ulungga kalo, nelo, nguno sono kowoo yanggangomu gome gome nelo, ngunonggo wenonolo oololo, bosebalese damoni biyomi teweloyi damoni; ebe ganagana anut nguno yambo mande telo, nguno enengo bingamiye elo okooweloyi damoni, ngu bidodo tetenggo.
4 Ene ataga ngu, ye ngu damoni biyomingga ngu enedodo ma tetenggo. Ngundilo ngulo, ene ataga soliyokolo, ngulo yeya mande biyomi etenggo.
5 Ene kootusina ngu, enengombo komo enengo damoniye wilikoyingo oni ulungga nguno yootunolo ewanggo. Ene onilo damoniye wilikoyelowelo meyelo ooloote. Yo, hamoo, ene oni kuli kumooyingo, ko, keda oolootenggoku nguya wilikoyelowelo soboyelolo ooloote.
6 Kulimi, Kristusndo Mande Keda Mesalangongga, ngu oni kuli kumooyingomo nguya wesiyolo elo yunootoni ingowonggori. Ngulo damoni ngu ngandilo. Ene oni simoo bale enengo mbumbuwa telo kumootenggoku, ngundilo kumoowonggori. Ene Anutlo Mande Keda Mesalango ingolo,

ngulo enengo gaboyega ngu, ene keda oluweloyi, ngu Anut keda oolooteku ngundilo.

Anutndo Oo Kingo Duwoo Yunooteku, Ngulo Koyi Tewato

7 Oo bidodo kiniteweloyi naluwo, ngu kuli namoko tete. Ngulo ngu, ye komo gome ingondudu teya, yengo ingonduduye himi yetoningga, nguno ye mete suwoo suwoo Anutno yemboongeya oliyi.
8 Ye komo Kristen dobooguliye nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu gome dowooyi. Ngu damoningga ngundo damoni gidalega ngu bidodo dagayeloote. Ndatelo ngulo, nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo mbumbuwa ulungga andangelo yokoote.
9 Ye komo dobooguliye yeno mayelo oolootenggoku, ngu gome soboyelowanggo. Ye nga kongga nga tewelo nowoondoye biyomi ma ingowelo. Kini, ye komo oni oni teya hoolooweyeloyi.
10 Ye bidodo sungo sungo Anutlo oo kingo duwoo hoolooweyeloyingo koyi, ngu kuli yowonggo. Ngulo ngu, oo kingo duwooga ngulo ye komo ko teya, Kristen dobooguliye hoolooweyeloyi. Ngu damoningga nguno ngu, ye Anutlo sumangeni oowooyingga bayeteweloyi, ko oni tunootelo oluwanggo.
11 Ene oni gulado Anutlo mande wesiyoya etoningga ngu, asa, ene komo Anutlo mande nenengo oolengo wesiyoya eni. Ngundilo nangge, oni gula ene oni sungo hoolooweyelowelo ngu, ene komo ngu kongga ngu Anutndo yanggango inootoni tetekungga, ngu teni. Ndatelo ngulo, simoo bale ene yengo ko gome ngu kenolo, nguno ene Yesus Kristusndo eneno oo tewoku, ngulo ene Anutlo oowooyi bingami ulungga elo okoowanggo. Yo, hamoo, O Anut, gengo yanggangongge dulidaligedodoga, ngu suwoo suwoo tunootelo, sugi sugi oluwa. Ngu hamoo.

Ye Kristusdodo Ogingoyingo Goboolo Koolowooweloyi, Ngulo Mandeni

12 Ye Kristen dobooguline oolengo, yeno Kristuslo konimo nguno tewootewoo gulano ye tewooyeloweloyi, ngu de gookingo ngundilo yeno ombuwelo teteku ngu. Ene ye ngandilo ma ingowelo, ngu ooga ngu ene sungo oo guladiloga nooleno ombuwelo tete, elo, ye ma soliyokowelo.
13 Kini, ngu tewootewoongga nguno ngu, ye Kristusdodo ogingoyingo goboolo koolowoowonggori. Ngulo ngu, ye komo oni oni teyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, enengo dulidalini yeno tunooteteku naluno ngu, asa, ye mete oni oni ulungga telo, ye nowoondoye metemi gome ingolo oluwanggo.
14 Ye ngu Kristuslo oowooyimo ko tetoyi, ngulo oni yeya mande biyomingga etoyiga ngu, ye komo mete ngulo oni oni teyi. Ndatelo ngulo, Anutlo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngu yeno ooloote.
15 Ye komo ingondale teyi! Ye kewooloyemo ngunonggo oni gulado ene oni uleni kumoowa; ngundi, oo yakakayi tewa; ngundi, ene damoni biyomi oowooyingga tewa; ngundi, oni gula koni yombuliyowa; oni gula ngundilo damoni ngu tetoni ngu; asa, ngulo ogingoyingo gumi ene inootoyi, oyumo yowa.
16 Ene oni ngu Kristen ngulo ogingoyingo ngu koolowoowaku ngu, asa, ene ngulo oyumo ma yowa. Kini, ene komo Anutlo oowooyi bingami elo okoowa. Ndatelo ngulo, ene Kristuslo oowooyimo ko tete.
17 Anutndo wilikoyeloweloyi naluni ngu namoko ombute. Koletelo Anutndo enengo simoo bale bidodo wilikoyelowa. Yo, koletelo ene noole wilikoyelolo, nguno ngu, ene simoo bale eneno nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku, ngu ndatelo ene teyunowa? Hamoo oolengo, ene biyomi tewonggoku, ngulo gumi biyomi ulungga yowanggo.
18 Anutlo Mandeno ngandilo ete.

Ene ko yanggango telogo oni gome nenengo ngu ko yoyoweloyi. Ariya,
oni ene Anutlo mande kootu inolo, ene mande damoni biyomi
tetenggoku, ngu ndatelo tewanggo? Elo ewolo. *Poroweb 11:31*
19 Ngulo ngu, Anutlo ingonduduni enengo oni gidalega yoyokootoni,
ogingoyingo koolowoolo ngu, ene komo enengo kedaga suwoo suwoo
oluweloyiga ngu Anut kandeyimo yetoyiga olini. Yo, hamoo, Anutndo kuli
noole yoyewolo. Ngundilo ngulo, ene suwoo suwoo noole gome oolengo
soboyelootoni oolooteto.

5

Ye Tabango Oni Ngu, Ye Komo Anutlo Sipsip Ngu Gome Sobowooyi

1 No ataga ye Kristen onilo tabango oni, yeno mande ngandilo ewelo. No
nguya tabango oni. No nenengo doongenembo kuli Kristus kenootoowe,
ene ogingoyingo koolowoowolo. No nguya, noole ngu dulidaliga kootu
tunooteweloyiga, ngu yowato. Ngulo ngu, no nga kongga ngalo nowoon-
doye samangayingo mande elo, ye yunooteno.
2 Ye komo Anutlo oni simoo bale ngu gome soboyeloyi. Ene ngu sipsip
ngundilo ye kandeyemo oolootenggoku ngu. Onindo ye eririyelootoyi,
nguno ko ngu teweloyi kini. Kini, yengombo Anutlo manggowo ngu keyoya,
ko ngu teyi. Ko ngulo bobeye yoweloyimbolo nangge ko ma tewelo. Kini,
yengo nowoondoyebo ko ngu tewelo hahangeya teyi.
3 Yengombo yengo bingamiye nangge okoolo, Anutlo simoo bale ulungga
ye kandeyemo yewoku ngu, ma yowongowelo. Yengo ootootooye ngu komo
gome nenengo oolengo oodoyi, Anutlo Sipsip, ngundo ye yeyolo, nguno ene
yengo damoniye, mandeye nguya gome keyowanggo.
4 Ngundilo tewanggoku ngu, yengo Sobosobo Koleteyingongga (Kristus)
ngu tunoo oolengo tunooteyingo naluno ngu, ye ngu sunggi gula dulidalin-
idodoga ngu suwoo suwoo sugi sugi oluweloyi, ngu yowanggo. Ngungga
ngu ma biyomi yewa.

Noole Komo Imakeyingo Damonimo Ulogo, Noole Ingondudu Gome Nenengo Tewato

5 Ngundilo nangge, ye simoo kosiyi galo, ye komo nguya yengo tabango
oni ngu nowoondoyemo ootooya, ngulo manggoye keyoyi. Ye komo bidodo
yengo damoniye ngu yeyiga imaketoningga, ye komo Kristen dobooguliye
manggoye keyoyi. Noole ingooteto. Anutlo Mandeno ngandilo ete.
Anutndo oni enengo bingamiye elo okootenggoku ngu, ngulo ma ingoote.
Ene ngu oni gome newende imakeyingomo oni sungo nowoondoyi
yunooteku oningga, ngu Anutndo ngu oni ngulo gome ingootelo
ewolo. *Poroweb 3:34*
6 Ngundilo ngulo, ye komo yengo ingonduduye, damoniye ngu andangeya
yokoya, ye ombuya, Anut yanggangonidodoga ngu newendemo uya oliyi. Ye
ngundilo tetoyi ngu, asa, Anut enengo nalunimo ngu, ye bingamiye okoolo
yunowa.
7 Anut enengombo ye gome soboyelowa. Ngulo ngu, yengo kowuliye bidodo,
ene kandeyimo komo yetoyiga olini.
8 Ye ngu komo ingondale teya, gome sobowooya oliyi! Yengo me oni ngu
Setan, ene ngu Layon ngundo yanggango kiyelo eteku ngundilo. Ene kom-
bitelo mayelo, oni gidalega ereweyelolo yeyolo, yutolo, yooneweloyimbolo
endeyoote.
9 Ye komo nowoondoyemo hamoo yanggango teya, ngunonggo ene
owetoyiga toongeni. Ye ingoyi, yengo Kristen dobooguliye mela bidodomo

oolootenggoku, ngu nguya yendo ogingoyingo koolowootenggoku, ngundilo koolowootenggo.
10 Yo, yendo ngu ogingoyingo nalu ootuwoo bodaga nangge koolowoolo ingowanggo. Kootusina ngu, enengombo ye yooneneyelolo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango yunootoni, ye nguno yanggango dikalo oluwanggo. Anut ngu sumange bidodo sembuli. Yo, ye Kristuslo keyimo oni, ngulo Anutndo yengo gome ingoote. Ngulo ngu, ene ye negoyelootoni, ye enedodo enengo dulidalini nguno sugi sugi oluwanggo.
11 Eneno nangge yanggango bidodo oolengo oolooteku, ngu suwoo suwoo sugi sugi ngundilo oluwa. Ngu hamoo.

Kambayeloyingo Mande

12 Nondo nga mande ootuwoo bodaga nga nakangolo, yengo Sayilas kandeyimo ye yunooteno. Nondo ngu Sayilas ngu ingootoowe, noolengo doboonayi oolengo tete. Nga so uyingga ngano ngu, nondo ye yanggango yunootoowega, ye ngunonggo Anutlo sumangengga nondo ngulo ewonoku, ngu yoyi, elo nakangooteno. No nenengombo kuli ingolo, ngulo no yootunolo, tunoo eteno. Yo, ye mande nga ma kapengo yewelo. Kowuli yeno tunooteteku naluno, Anutlo sumangeni, ngundo ye yoyeni, yanggango dikalo oluwanggo.
13 Anutlo oni simoo bale Babilon (Rom) endemo oolootenggokuya, yeya ngu Anutndo kuli yedodo logoyelowoku, ngundo noya ye kambayelooteto. Nolo nangone, Mak ngudodo kambayeloote.
14 Ye bidodo komo Kristen dobooguliyeboya kandeye dowooya, nguno ebe nowoondoyi nowoondoyi teya oliyi. Ye Kristusdodo goboolo ootooya, ye nguno nowoondoye imaketoningga oliyi. Ngu hamoo.

2 Pita
2 Pitalo Mande Tabango

Pitando nga so uyi elayayiga nga nakangolo, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo tetoni, sungo sungo oolootenggoku, ngulo suleyoyunowolo.
Nga bukga ngalo mande gumgum oolooteku, ngu ngandilo:
Kambayeloyingo mande. 1:1-2.
Anutndo ngu noole enengo elo logoyelootoni, eneya oluweloyi, ngulo enendo ngu yoyokootoyiga tunootewolo. 1:3-15.
Ingondudu eyingo oni, ngulo mandeye (Propet), ko, Anutlo sulena oni Yesus Kristusndo ngu, hamoo oolengo ete. 1:16-21.
Etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo ingondale teyi. 2:1-22.
Yesus ko ootookooyingo, ngulo mandeni. 3:1-18.

Kambayeloyingo Mande

1 No Sayimon Pita, Yesus Kristus, ngulo Aposel, enengo sulena oni kilalongo. Nondo nga mandega nga nakangolo, ye Yesus Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo baleno yunooteno. Yesus Kristus, ngu yengo Anut, ko ene Anutndo suleyootoni, yengo mbumbuwayemonggo ko yoyoweloyi oni ngu! Yesusndo enengo ingonduduni, gome nenengo, ngundo ngandilo ingowolo. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, gome ngu tetoyi, ngu noolengo nowoondonayimo hamoo teyingo, eneno tetooye, ngu ngundilo nangge, no elo ingowolo.
2 No Anut, ko Yesus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno yemboongetoowe, Anutndo oni simoo bale hoolooweyelootoni, gengo ingonduduge damoningge nowoondoyemo ngundo yeni hangetoni, ngulo ene gome oolengo ingolo, yade yade oololo, ulungga tunootewa, ngundilo yemboongewolo. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, Anut enengo sumangeni ayibini ngu suwoo suwoo ye yunootoni, yengo nowoondoyemo yeni, hangelo oolewa.

Anutndo, Noole Enengo Logoyelowo

3 Yo, Anut, ngulo yanggangonidodo, ene enengo ingondudu gome oolengo noole yunolo, ko ene noole sugi sugi keda oluweloyi yunowoku ngu, nguno noole Anutlo damonimo oluwato. Enengo dulidalini ko enengo damoni nenengo, ngunonggo, ene noole negoyelolo, noole enengo elo yoyeni tunootewolo.
4 Yo, Anutndo enengo yanggangoni ulungga, nguno ngu, ene kumana gomengga noole yunowelo elo gosiyowolo. Ene noole hoolooweyeloyimbolo mande gosiyowoku ngu, noole sugi sugi keda oluweloyi yolo, ko enengo damoni nenengo ngu yowato. Noole oo ngundilo yootooye, asa, noole enengo damoni gome, ngu keyolo yade yade oololo yomukowato. Ngulo ngu, noole mete oo kenomayingoweloyi damoni biyomi, ko nowoondonayi mbumbuwano soleweloyi damoni nguno, oni simoo baledo melako, ngano tetenggoku, ngu dagawato.
5-7 Ngundilo ngulo, ye kuli, Kristus Yesus nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngulo damoniye gome telo, ngunonggo suleyolo, windawinda damoni, ngudodo kini. Damoniye gomengga, nguno ngu, Anutlo damoni gomengga, ngulo ingondudu ulungga yolo soweyowanggo. Enengo ingondudu ulungga yoweloyi damoningga ngu, ngundo goweye gome sobowooweloyi damoningga ngu soweyowanggo. Goweye

gome sobowooweloyi damoningga, nguno ngu yanggango dikalo, kowuli koolowooweloyi damoningga, ngu soweyowanggo. Yanggango dikalo, kowuli koolowooweloyi damoningga, nguno ngu, ye damoni nenengo ngu Anutndo yeya teyilo ingooteku, ngu damoningga ngu soweyowanggo. Anutlo damoni elo keyoweloyi damoningga, nguno ngu doboo yeweloyi damoningga, ngu soweyowanggo. Doboo yeweloyi damoningga, nguno ngu, oni gidalegano nowoondoyi teweloyi damoningga, Anutndo yengo nowoondoyi yunowoku, ngu damoningga, ngundilo suleyowanggo. Nga oo nga, ngu bidodomo, ye komo ko yanggango telo, keyowanggo.

8 Ngu damoni gome, ngu yengo nowoondoyemo oodoni, ngu damoningga, ngu yengo endeyoyingomo ulungga tunootetoni ngu, asa, ngundo ngu nowoondoyemo etuyelolo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristuslo damoni, ngu gome watayi telo ingowanggo. Ndawugalo ngulo, yengo endeyoyingo, ngu engge gome oolengo enggete.

9 Ngu oni gula, ene damoni gome, ngu eneno ma oodoni ngu, asa, enengo endeyoyingo damoni biyomi, ngundo ngu, oni simoo bale etuyelolo, ngu oningga ngu, ene Yesusno newendemo hamoo ma tewolo, elo ingowanggo. Yo, ngundilo oningga ngu, ene Yesusndo ko ulungga, enengo mbumbuwa teyingo, ngu andangeyunolo, yeni namboyi tunootewoku, ngu ene kapengo yewolo. Ngundilo oni ngu, ene doongeyi kilingo yeyingo ngundilo, ngulo ngu, ene oole gome ma kenolo, nguno solewelo ngundilo.

10 Ariya, ye Kristen dobooguline, ye damoni biyomingga, ngundilo ma tewelo. Kini, ye komo ngandiya teyi: Anutndo ye kuli negoyelowoku ngu, ye enengo elo soleyelolo, sunggi yewolo. Ngundilo ngulo, ye komo Anutlo damoni suwoo suwoo keyolo, ngundilo nangge, ye enengo mandeni, hamoo ngu nowoondoyemo hamoo teyi. Ene yendo damoni metemi bidodo ewonoku, ngu ngundilo tewanggoku ngu, asa, ye mbumbuwano ma solewanggo.

11 Ene yendo ngu damoni gome ngu keyootenggoku, ngulo Anutlo oole gome, nguno oliyi. Oode, kumoowanggoku naluno nguno, ye ngu Sambo endega, ngu noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ko noole ko yoyoyingo oni, Yesus Kristus, ngundo endega enengo oni simoo bale sobowooteku, ye nguno ulo, sugi sugi oluwanggo. Yo, ye Anutlo Sambo endemo, ooletoyi, Yesus enengombo, yeya oni oni telo ewa. Gowugowulongo! Ye ngano ombuya, noya oliyi! Elo ewa.

12 Ariya, ngu hamoo, ye komo ngu oo ngulo kuli ingolo, ngulo ngu ye mande hamoo ngu kuli yolo, ko yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikawonggori. Ene nondo nalu logowoolo, yengo ingonduduye ngu ko yokutuwoolo, yanggango yunowelo ko eteno.

13-14 No ingootenoku ngu, nalu bodaga nangge ngu, no gowenengga nga, ngu yokowano. Noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngundo ene, nono ngu ooga yeni tunootetoni, ngulo kuli ingowono. Ngulo nondo ingowelo, no nga gowenengga, ngano ootoolo ngu, no ngu damoni ngu metemi gome, ngu yengo ingonduduye yokutuwootoowe, ngulo ye oo ngu nakangowonoku, ye ingondudu ulungga tewanggo. Ngulo ngu, no nalu bidodomo ngu, no ko ewano.

15 Ngundilo ngulo, nalu bidodomo, no ko yanggango telo, yeno eteno. Ngundilo telo, no kumoowanoku ngu, ye mete nga mande, nga nakangowonoku ngulo, ye ingondudu telo, nalu bidodomo mandega nga, ngu ingolo oluwanggo.

Noolendo, Ngu Kristuslo Solu Dulidalini Kenoyingo

16 Noolendo yeno etooye, ye ngu kuli ingolo, ngulo yanggangoni ngu
kenolo ingolo, ngu noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus,
ngu ko ombuweloyi, ngulo ye kuli ingowonggori. Yo, ye oo ngu ingowong-
goku, ene Kristuslo mandega nga, ngundo kingo mata mande oo gula,
noolendo elo keyolo, yeno ma eteto. Kini, noolendo ngu, enengo solu
dulidalini ngu doongenayimbo hamoo kenowootowo. Ngulo ngu, noole
yeno ngu eteto.
17 Yo, noole Yesusdodo pulimo oluwootoku ngu naluno nguno, Awa, Anut
ngundo enengo Sambo endega dulidali gomengga, ngunonggo meno elo
Yesus oowooyi bingamini, elo okoolo, ewolo. Nga, ngu nenengo nangone.
No enengo gome oolengo ingooteno. Nenengo nowoondone, ngu enengo
gome tetelo ewolo.
18 Ngu naluno nguno, noole enedodo mela puli kundingiyi, nguno ootoolo,
nguno ngu, noole noolengombo, Anutlo manggowooga ngu ingootooye,
Sambononggo ngundilo etoni ingowootowo.
19 Noole ngu mandega, Anutlo ingondudu eyingo onindo nakangoyin-
gongga, ngu nooleno oolooteku, ngu mande ngu bidodo hamoo nangge.
Ye komo gome ingoya, ngu keyoyi! Yo, oo enendo nakangoyingo, ngundo
ye hoolooweyelootoni, nguno ngu, ye mande ataga, tunooteteku, ngu
wilikowanggo. Ngu hamoo, ngundi kini, bine? Solu himi gula ooleliko
oolooteku ngu, oni ngu, enengo oole ngu gome kenolo nguwoole oolouwa.
Ngundilo nangge, Anutlo ingondudu eyingo onikundo mande ewonggoku,
ngu solu himi ngundilo. Ye Anutlo ingondudu eyingo onikundo mande
ewonggoku, ngu komo gome ingoya, keyoya, ingoya, yade yade oololo,
Yesus Kristus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu ko ombuwaku
nalunimo, ngu oo bidodo kini temukowa. Ngu naluno, Yesusndo ye
hoolooweyelootoni, ye Anutlo damoni, ngu tunoo oolengo ingowanggo.
Yo, ngu ngandilo tunootewa: Suwoono ooleli ngu kinitetoni ngu, asa,
ngu sengetoni oolelo, suwoononggo dootu Sambono oodoni, ngu gome
kenowanggo. Ngundilo nangge, Kristus ko ombuweloyi naluni, ngu
ngundilo tunootewa.
20-21 Ye komo ngungga, ngu koleteya ingoyago, Anutlo ingondudu eyingo
oni ngu, enengo ingondudunonggo, nga mande nga ma nakangoyingo.
Kini, kulimi oni gulado, enengo ingondudunimonggo, ene oo kootu
tunooteweloyi, gula ma ewolo. Kini, Yuka Kundingiyi enengombo, oni
yokutuyelootoni, mande Anutndo yunooteku, ngu yootunolo ewonggori.

2

Ebe Ganagana Eyingo Oni, Ngulo Damoniye Biyomi

1 Ene kulimi, Iserel oni kewooloyemo ingondudu eyingo oni ebe gana-
gana, ngudodo tunootewonggori. Ngundilo nangge, ataga, ngudodo yeno
oo etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngundo mande ebe ganagana, elo
oluwanggo. Ene tolige kombitelo, ngunonggo, ene mande ebe ganagana
guladilo guladilo oni yombuliyelowelo ewanggo. Oo Bidodo Sembuli,
Yesus Kristus, onilo mbumbuwalo kumoolo, ngunonggo, ene ko uliyelolo
yoyoyingo, ene ngu kootu inowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, Anutndo
sodedo oolengo oo gumi biyomi yunootoni, oonatewanggo.
2 Ngundilo ngulo, oni ulungga oolengo, ngu enengo etuyeloyingo oni
ebe ganagana, ngulo damoniye biyomi oolengo, ngu kenolo keyowanggo.
Ene ngundilo tetoyi, ngulo ngu, oni oowooyingga, oo biyomi ngu kenolo,

ingonduduyemo ngu wilikolo, ngulo ene Kristuslo mande damoni hamoo
gomengga, ngulo mande biyomi ewanggo.
3 Ngu oni ngu, ene oo kenomayingoweloyi oni oolengo. Ngundilo ngulo,
ene mande ebe ganagana ulungga elo, ngunonggo, onilo bobeye ulungga
woosoolo yowanggo. Kulimi oolengo, Anutndo ombulo, onilo mande,
damoni ngulo wilikoyelowelo eyingo, ngulo ngu, oni ebe ganagana ngu, ene
komo oonatewanggo.
4 Yo, noole kuli ingootooye, Anutndo oni ebe ganagana elo, oo biyomi
teyingomu ngu wilikoyelolo, gumi biyomi yunowalo ingowonggori. Ndawu-
galo ngulo, ene kuli, oo ngandilo teyingo: Kulimi, Anutlo Sambono Engel
oni gidalega ngudodo, weti mbumbuwa teyingo, ngulo Anutndo ene mele
ulungga biyomi nguno ya biyomimo yoyetoni, oolootenggo. Ngu melengga
ngu ooleli biyomi oolengo. Ataga, ene ya biyomimo oolootenggokuno, ngu
wilikoyeloyingo nalungga, ngu sobowoolololootenggo.
5 Oni simoo bale kulimi ngudodo, ene kuli, Anut kootu inolo, ene damoni
biyomi ma yokowonggori. Kini, ene damoni biyomi, ngundilo tetoyi,
Anutndo sono tuwi ulungga tetoni, nguno oonatewonggori. Ene, Nowando
ngu, Anutlo mandeni damoni gome nenengo, ngu oni simoo baleno
wesiyolo ewolo. Ngundilo ngulo, Anutndo Nowa sobowoolo, ngunonggo
Nowa ko simoo bale kandegula gidembolo elaya, ngundo nangge, ene gome
oluwonggo.
6 Anutndo Sodom Gomora endemo oni ngudodo, damoniye biyomi
oolengo teyingo, ngulo ngu, ene wilikoyelootoni, oni simoo bale bidodo
yombuliyelowolo. Ende ululu elaya, ngu Anutndo debo yokawolo. Ngu
ende elayaga ngu kingo nomboyi beluwo nangge tewolo. Ngulo enengo
mbumbuwayali, ngulo gumi biyomi kowuli yunootoni, ene biyomi telo
oonatewonggori. Ngundilo ngulo, kootu onindo, Anut kootu inolo ngu,
ene komo kulimi onindo biyomi telo, ngulo ogingoyingo gumi yowonggori.
Ngulo ingondudu teyi! Ngungga ngu, Anut yokolo kootu inolo, ngulo kowuli
gumi komo kootusina yoweloyi ngulo gaboyi.
7 Ene Anutndo ngu oni nenengo, Lot oningga, ngu yootoni, ene ma biyomi
yelo oonatewolo. Lotndo oni, ngulo bosebalese damoniye biyomi, ngulo
newende kowuli ingowolo.
8 Yo, ngu oningga ngu, ene oni gome nenengo, ene oni biyomi ngu
kewooloyemo oluwolo. Lotndo suwoo suwoo onilo damoniye biyomi ngu
kenolo, ko nalu bidodomo ngu, ene mandeye biyomi, ngu ingolo, nguno
ngu, ene newende ogingoyingowolo.
9 Nguno oo bidodo, noole oo elaya ingooteto. Oni Anut keyootenggoku,
ngulo tewootewoo eneno tunooteteku ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo ene ngu tewootewoo ngu mete andangewa. Noolendo gula ngudodo
ingootetoku, Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngu oni biyomi, ngulo damoniye
biyomi ngu, ene kuli kenolo ingowolo. Ngulo ngu, ene wendangelo, gumi
biyomi wilikoyeloyingo nalunggano nguno, nalu wenga yunoweloyi ngu
sobowoote.
10 Oni gidalega ngu, ene kowuli ulungga oolengo yowanggo. Ngu oni ngu,
ene oo kenomayingolo nowoondoye ulu teteku, damoni biyomi sugabododo
oolengo ngu keyolo, bosebalese telo, ene ingootoyi, Oo Bidodo Sembuli,
ngulo manggowo ngu kingo oo ngundilo tete. Ene windawinda telo, enengo
ingondudu nangge keyootenggo. Ene Anutlo Sambono Engel oni, ngulo ma
sosolelo, eneya kootuyisina elo yumooyunootenggo.
11 Anutlo Sambo endemo, Engel oni yanggangoye, ngundo etuyeloyingo
oni ebe ganagana biyomi, ngu hamoo oolengo dagayelootenggo. Yo, hamoo,

Sambo endemo Engel oni ngu, ene yanggangoye ulungga oolengo, ene
Oo Bidodo Sembuli doongeyimo, ngulo eneno yosanggaweloyi mande ma
ewanggo.
12 Ngu etuyeloyingo onilo mande ebe ganagana, ngu nusago goki, ngulo
ingonduduye kini ngundilo. Ene oo ngu ma ingootenggoku, ngulo koyi telo,
mandeni biyomi etenggo. Ngundilo ngulo, Anutndo, oni ngu yutomukowa.
Nusago goki ngundilo, ene nga melako tunootetoyi, onindo yodowoolo
yutomukootenggoku ngundilo.
13 Ene damoni biyomi guladilo guladilo tetenggoku, ngundilo ngulo,
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo damoniye biyomi ngu
wendangelo, ogingoyingo gumi yunowa. Sa naluno, ene bosebalese damoni
biyomi telo, yeya oo netenggoku, naluno ngu, ene sono kowoo oowooyingga
oolengo nelo, oowali oo oowooyingga netoyi, ngulo, ye oyumo yowonggori.
Ngu ebe ganagana oni, ngundo ngundilo damoni tewelo, ngu oni oni
tetenggo.
14 Enengo doongeye, ngu suwoo suwoo bosebalese teweloyi, ngulo endey-
oweloyi, ngulo doongetetenggo. Enengo doongeye ngu, ene damoni biyomi
mbumbuwa, ngu ma yokootenggo. Hamoo oolengo kini. Ene suwoo suwoo
oni nowoondoye yanggango kini ngu ganaganayelolo ngu yowoosootoyi,
ngulo ene ngudodo damoni biyomi nguno mbumbuwa tetenggo. Enengo
nowoondoye ngu, ene kuli oni oo kenomayingoweloyi damonimo nguno
kumoowolo. Ngundilo ngulo, Anutndo ngundilo oni ngu, hamoo oolengo,
ngu ogingoyingo ulungga gumi yunowa.
15 Ngu oni ngu, ene Anutlo oole nenengo ngu, kuli yokowolo. Ngundilo
ngulo, ene oololo kapengoyelo oolootenggo. Enengo damoni biyomi ngu,
Belam, Biyo nangoni ngundilo. Ene damoni biyomi telo, ngulo uliyoweloy-
imbolo tewolo.
16 Ngundilo ngulo, Anutndo Belam mamanangolo tewolo. Belamlo Hos
gula oowooyi Donki, Anutndo yeni, mande elo Belam mamanangowolo.
Yo, ngu Donkingga, ngundo oni manggowo ngundilo, ngu oningga ngu
mamanangolo, ngulo damoni biyomi, ngu gosiyowolo.
17 Ngu ebe ganagana oni ngundo, ene oni simoo baleno ewolo. Noolendo
ye hoolooweyelolo etuyelootooye, ye Anutlo mande damoni nenengo, ngu
gome ingolo keyowanggo. Ene ngundilo elo, ene oo ewonggoku, ngu ma
tewolo. Ngu oni ngu, ene sono mele kuli dikoolo, kingo meleyi nangge
ngundilo. Ene ngu goboole doogo ulunggado oomootoni, toongelo, sono kini
teteku ngundilo. Anutndo ene ende gula yomosiyoyingo, ngu suwoo ooleli
biyomi oolengo, nguno ngu, ngundilo oni, ngu ulo, Anut yokolo, yowoko,
oluwanggo.
18 Ngu oni ngu, ene kingo meno manggalu telo, hamoo mande nenengo
kini ngu elo endeyolo, ko bosebalese teweloyi damoni biyomi, ngulo
oni sungo ganaganayelootoyi, ene ngudodo damoni biyomi ngu tetenggo.
Nguno ngu, nowoondoye sanggawetoni, ootookoolo, doongeye ulu teweloyi
damoni guladilo guladilo goweyemo, ngu tetenggo. Ngu damoningga
nguno, ene oni nowoondoyemo hamoo teyingo, oni keda ngu yowoosootoyi,
ene ataga, ene oololo, ngu damoni biyomingga ngu ko keyelolootenggo.
19 Ngu ebe ganagana oni, ngundo oni simoo bale mande ebe ganagana, elo
ewonggo. Yengo ingonduduye nangge keyoyi. Etoyi, ene oo damoni biyomi
melako ngano oolooteku, ngundo ngu, ebe ganagana oni ngu soboyeloote.
Ndawu damoninggado ye soboyelootoni, ye ngu newendemo ootoolo, ye
ngulo kingo sulena oni telo oolootenggo.
20 Kuli ene nowoondoye yowoolengolo, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli

Sembunayi, Yesus Kristus, noolengo yoyoweloyi oningga, nguno nowoondoye hamoo tewolo. Ngulo ngu, ene melako ngano, ene damoni biyomi kootu inowolo. Ene ataga, Yesuslo damoni gome, ngu kootu inolo, ko damoni biyomingga, ngu ko tetenggo. Koletelo ngu, ene damoni biyomi teyingo ngu woologongolo, ene biyomi oluwonggo. Ene kootusina ko oololo, damoni biyomi teyingo, ngu ko woologongolo ngu, asa, ene biyomi oolengo oluwa.
21 Ngu oni, ene Anutno newende hamoo ma telo ngu, ngu hamoo biyomi. Ene oni Anutno newende hamoo telo, ngunonggo, ene kootu inolo, ene mbumbuwa ko teteku ngu, asa, ngu hamoo biyomi oolengo.
22 Ngu damoningga, ngu eneno tunootewolo. Ngungga ngu, hamoo mande ngandilo: sebo mindelo yokowaku ngu, ene ko oololo newalo ewolo. Mande gula ngudodo ngandilo ete. Bo ngu, ene kuli sono gemulo yokolo ngu, ene ko oololo, mela nogolu biyomi oolengo, ngu ko gemulo oolootelo ewolo. Ngu ebe ganagana oni ngu, ene ngundilolo ewolo.

3

Hamoo Oolengo Oo Bidodo Sembuli Ngu Ko Ombuwa

1 Ye Kristen dobooguline oolengo, nga so uyingga nga, ngu so uyi, elayagaku nakangolo ngu, no ye yunooteno. Nga so uyi ngano ngu, nondo yengo nowoondoye yokutuwoolo ngu, yengo ingonduduye yoonenengootoyiga, metemi tunooteni, elo ngulo nakangooteno. Ngulo ngu, ye mande ngu ko ingonduduwoolo oluwanggo.
2 Nondo ngu, yendo ngandiya ingoyi elo ingooteno. Oo kootusina tunooteweloyi, ngulo ye ngu ingondudu teyi! Nga ngu, Anutlo ingondudu eyingo oni kundingiyi, ngundo kuli yootunolo ewonggo. Oo Bidodo Sembuli, noole ko yoyoweloyi oni, ngundo ngudodo, nga enengo ko ombuweloyi mande Aposel oni manggoyemonggo kuli yunootoyi, ingowonggo. Ngu ngudodo ye komo ngulo ingondudu teyi!
3 Koleteya ngu, ye komo nga ingoyago nalu sosowoomo ngu, oni kootuyisina yumooyunolo, mande eyingo oni ngu ombulo, enengo ingonduduye biyomi ngu keyolo, ene Yesus ko ombuweloyi ngulo yumooyinolo ewanggo.
4 Ene Yesus ko ombuweloyi kuli eyingo ngu, ene ko ombuwa bine? Ariya, ene ndano ooloote? Ene ngano kini. Kulimi osisambaye kumootoyi meleyelowonggori. Enengo biye, ngu ko keda oolootenggo bine? Ataga, nga oo bidodo kulimimonggo, Anutndo oo yeyingo, ngundilo oodoni, ombulo ataga nga. Ngungga ngu ebe ganagana oni ngundo ngundilo ewolo.
5 Ene mande ngundilo ewonggoku, ngu hamoo kini. Anutndo oo kuli yeyingo ngu, ene mete yowoolengolo, gula yewolo. Ngu ebe ganagana etuyeloyingo oni ngundo gome ingowonggoku, ene mande hamoo unggalanggala telo, ataga, ene oo ngu ingowelo yokootenggo. Kuli kulimi oolengo, Anutndo etoni, sambo ko mela tunootewolo. Yo, etoni, mela ngundo sono newendemonggo tunootewolo. Anutndo ngundilo telo, sono wesosoowoolo, mela tetoni, tunootewolo.
6 Ko ngudodo, kootusina naluno ngu, Anutndo etoni, sono ngundo mela bidodomo, sono tuwi telo, ngundo oo bidodo yombuliyowolo.
7 Yo, Anutndo kuli etoni, ngu oo ngu tunootewolo. Ngundilo nangge, ene mande gula ngudodo etoni, sambo ko mela, ngano oolooteku ngu ngundilo oode, yade oololo wilikoweloyi naluno, ngu kinitemukowa. Ngu naluno nguno, Anutndo sambo mela kuli yewolo. Ataga, kenootetoku, nga ngu demukootoni, ko oni, ene kootuyinootenggoku, ngu wilikoyelootoni oonatewanggo.

8 Ene, ye Kristen dobooguline, nga oo nga gula ye komo ma ingolo
yokowelo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, doongeyimo ngu, ngu ngandilo:
Nalu gulanangge ngu ene ingootoni, 1,000 mooma ngundilo tete. 1,000
mooma ngu enendo ingootoni, sa nalu gulanangge ngundilo. Enengo sa
ngu noolengo sa ngundilo kini.
9 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo mande gulanangge elo gosiyolo
ngu, ene ko oolengo ma tewa. Oni gidalegado ene ko tewelo ingondudu
telo, ene ko oolengo tetenggoku, ngundilo kini. Kini, nalu logoyimo
ewoku, tunootetoni ngu, ngu naluno nguno, ene komo ko ombuwa! Ene
ataga ene oni simoo bale soboyelootoni, nowoondoye yowoolengolo, eneno
hamoo teweloyim, ngulo soboyeloote. Anutndo oni oonateyilo ma ingoote.
Ngundilo ngulo, ene soboyeloote.

Sambo Mela Nga Ngu Kinitewali

10 Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo ko ombuweloyi, naluningga ngu,
yakaka onindo suwoono tolige ombutenggoku ngundilo. Noolendo yakaka
oni ombuweloyi nalu, noole ma ingootetoku, ngundilo nangge, Oo Bidodo
Sembuli ko ombuweloyi naluni, ngu ma ingooteto. Ngu nalunggano nguno
ngu, sambo pokomelo ngguyi ulungga ulo, nggolongelo ombuwa. Ngulo sa,
kombo, dootu ngu bidodo de delo, ngundo demukootoni kinitewa. Melako
ngano, oo bidodo yetoni, oolootenggoku, ngu oo ngu bidodo de delo, ngundo
demukowa.
11 Yo, ngu oo ngu bidodo, Anutndo komo temukowa. Ene oo tewelo ewoku,
ngu hamoo tetoni ngu, asa, ene ye ngu komo ndatelo telo oluwanggo?
Ye ngu komo damoni gome nenengo, nguno oolouya ombuya teya, ye oo
bidodo teweloyi, ngulo Anut oowooyi bingami okooyi.
12 Ye komo Yesus ko ombuweloyi nalungga, Anutndo nalungga sunggi
yewoku, ngulo hahangeya sobowooyi. Ndatelo ngulo, ngu naluno nguno
nangge sambo delo kinitetoni, de gookingo oolengo, ngundo ngu bidodo
demukolo, yowoolengolo sonoyi yemukowa.
13 Ene Anutndo kuli eyingo, ene sambo keda, mela ngudodo keda ko
yeni tunootewalilo ewolo. Ngu musiyo keda nguno, oni simoo bale bidodo,
Anutno nowoondoye hamoo telo, damoni nenengo nangge nguno telo
oluwanggo. Noole ngu ooga ngu nangge sobowoowato.

Noole Komo Ingondale Oolengo Telogo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Ngu Sobowoowato

14 Ariya, ye Kristen dobooguline, yendo nga ooga ngalo sobowoolo
oolootenggo. Ye komo ko yanggango teya, gome nenengo oliyi. Oo biyomi
gulalo, yengo nowoondoye yeyi ma biyomi yewelo. Ye komo Anutdodo
nowoondoye goboolo siyelo oodoyi, Anutndo kootusina ye ngundilo gome
oodoyi yeyololuwa.
15 Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngu ene noole oolengo soboyeloloote.
Ndawugalo ngulo, ye komo enendo ko yoyoweloyi ngu damoni ngu gome
ingoyilo ingoote. Anutndo ene kuli ingoyingo gome ngu, noolengo do-
boonayi oolengo, Pol inowolo. Nga mande damoni ngandilo nakangolo, ye
yunowonggori.
16 Yo, enengo so uyi nakangowoku bidodo ngu, ene nga oo ngalo nangge,
elo nakangoote. Ngu hamoo, so uyi nakangowoku nguno, mande gidalega
ngu tunoo oolengo ma tunootewolo. Ngu oo ngu etuyeloyingo oni ebe gana-
gana, ngu ingonduduye kini telo, Anut doongeyimo, enengo endeyoyingo,
ngu nenengo kini, ngundo ngu, Pollo mandeni nenengo nakangowoku,
ngu yowoolengolo, ngu damoni nenengo yombuliyowolo. Ene ngundilo

telo, ko Anutlo mande gidalega ngudodo, enengo bukno oolooteku, ngu
yombuliyootenggo. Ngulo ngu, ene oonatewanggo.
17 Ariya, ye Kristen dobooguline oolengo, ye ngu kuli ingowonggo. Nga oo
nga kootusina tunooteweloyi, ngalo ye kuli ingowonggori. Ngundilo ngulo,
ye komo ngulo ingondale teyi! Kinitetoni, ngu mande hamoo andangelo
yokootenggoku, ngulo ebe ganagana oni, ngundo ye ganayelootoyi, ngulo
ye ingonduduye bulibali telo, yanggango ma ootoolo, tewootewoono sole-
wanggo.
18 Ye ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo sumangeni, ko noolengo
ko yoyoyingo oni, Yesus Kristus, ngu ye ingootenggokungga ngudodo oliyi.
Ngundilo tetoyi ngu, Kristus, yengo nowoondoyi telo, sumange ulungga
yunolo, yade oololo, ulungga oolengo tunootewa. Ye nguno ngu, Kristuslo
gome oolengo ingololuwanggo. Yesuslo nangge, noole enengo oowooyi
bingami okoowato. Yo, noole ataga, ene oowooyi bingami okoolo, yade yade
oololo, sugi sugi oluwatoku, noole ngulo ingowelo. Ngu oo ngulo, no Anutno
yeya, ngundilo yemboongewonowo. Ngu hamoo.

1 Yon
1 Yonlo Mande Tabango

Yon ngu kuli dogoni yeyingo, ngu naluno nguno, ene nga so uyi koleteloga, nga nakangolo, Esiya melako oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyoyunowolo. Ngu nalungga ngu, Yon ene Epesas endemo nguno oluwolo.

Nga buk ngalo mande gumgum ingoweloyi, ngu ngandilo ooloote:

Hamoo ingondudu oolengo ngu, nga so uyingga ngano ooloote. 1:1-4.

Solu himi ngulo mande damoni, ko ooleli ngulo mande damoni, ngu ngandilo elo ingowanggo. 1:5–2:17.

Ene komo Kristuslo mundi tetenggoku simoo bale, ngulo ingondale teyilo mande ewolo. 2:18-29.

Nooledodo eyingo, noole mete Anut nangoni ngu wilikolo, ko Setanlo nangoni nguya wilikowato. 3:1–4:6.

Anutndo ngu nowoondoyi teweloyi damoningga, ngulo sembuli oolengo. Ngu damoningga ngu gome oolengo, ngulo noole ngudodo ngundilo nangge, doboogulinayimbolo nowoondoyi yunolo, ngulo ingowato. 4:7–5:5.

Oo kabusagobo mande eyingo, Yesus Kristus oowooyi bingami elo okooweloyi, ko suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyi, ngulo mande. 5:6-21.

Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi Ngulo Mande

1 Nga mandega suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu, noolendo wesiyolo
elo etuyelootetoku ngu. Nga oo nga kulimi oolengo oluwoku, ngu noole
ingolo, doongenayimbo nguya kenowootowo. Noole kandenayimbo nguya
dowoolo kenowootowo.*
2 Ngu Suwoo Suwoo Oluweloyi Kedaga ngu, tunoo oolengo endesina
tunootetoni, noolendo ngu kenowootowo. Ngundilo ngulo, ngu Suwoo
Suwoo Keda Oluweloyiga, ngulo mandeni, yeno wesiyolo, elo etuyelooteku
ngu. Ngu ene kulimi enengo eweyi Anut tanggeyimo oode, ngunonggo, ene
nooleno tunootetoni, noolendo ene kenowootowo.
3 Noolendo ene kenolo, mandeni nguya kuli ingolo, ngulo noolebana,
yeno nguya, ngulo mandeni elo etuyelootetoku ngu. Nguno ngu, ye nguya
enengo mandeni ngu ingolo, nooleno ombutoyiga, nooledodo nowoon-
donayi gulanangge yewato. Ngunonggo, noolengo bidodo nowoondonayi
gulanangge Awanayimo yelo, ko, enengo Nangoni, Yesus Kristusdodo,
goboolo oluwato.
4 Noole mande nga nakangootetoku, ngulo noolengo oni oni tetetokungga,
ngu gome oolengo tunooteni.

Noole Komo Solu Himimo Oluwato

5 Anut Nangoni, ngundo mande, nga etoni, ingowooto. Ngulo noolebana
yeno elo etuyelooteto. Ngu ngandilo: Anut ngu solu himi oolengo, hamoo
oolengo, Anutno ooleli bodaga kini.†
6 Ene noolendo ngandilo ewato. Noole Anutdodo nowoondonayi goboolo
gulanangge elo ngu, ko, noole suwoo ooleliko endeyowatoku ngu, ariya,
noolengo mandega etetoku, ngu ebe ganagana oolengo eteto. Yo, noole

* **1:1:** Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi Mandega ngu, Yesuslo ngundilo ete. † **1:5:** Anut enengo mandeni damoni, ngu nenengo oolengo ngu, solu himi ngundilo.

ngundilo elo ngu, asa, Anutlo mandeni damoni, hamoongga ngu nowoondonayimo, nguno ma ooloote.
7 Ene, Anut, enengombo solu himi oolengo. Ngulo ngu, noole enengo solu himimo endeyolo, ootoolo ngu, asa, noole doboogulinayimboya nowoondonayi goboolo gulanangge siyelo oluwato. Nguno ngu, Anut Nangoni, Yesus, ngulo dalo dalowo, ngundo noolengo mbumbuwa bidodo sonowoolo, andangewoku, ngunonggo noolengo nowoondonayi gome metemi namboyi tunootete.
8 Noole mbumbuwa kini, elo ewatoku ngu, asa, noolengombo noolengo nowoondonayi ngu ganangolo, ebe ganagana eyinooteto. Nguno ngu, hamoo mande ngu nowoondonayimo hamoo oolengo kini.
9 Noolengo mbumbuwa teyingo ngu, suwoo suwoo, Anutno noolengo biyominayi ngu yootunolo ewatoku ngu, asa, Anutndo newende hamoomonggo, noolengo mbumbuwa andangelo yokolo, ene noole ma yoyokowa. Kini, Anutndo enengo damoni gome nenengo, ngunonggo, nooleno damoni oo biyomi ngu bidodo sonowooyunolo yoyeni, noole oni gome metemi oolengo tunootewato.
10 Noole mbumbuwa ma tetetolo ewatoku ngu, asa, noole Anutdodo ebe ganagana oni, elo oowooye biyomi ewato. Yo, ngundilo etooye ngu, asa, enengo mandeni, noole nowoondonayimo hamoo ma ooloote.

2

Kristus Ngu Noolengo Hoolooweyeloyingo

1 Ye nenengo Kristen simoone, no nga mandega, yengo nakangoyunootenoku nga ngu, ye mbumbuwa ma tewelo, elo nakangooteno. Ene oni gula mbumbuwa tewaku ngu, noolengo hoolooweyeloyingo oni, ngu Awanayi, Anut tanggeyimo, eneya goboolo oolooteli. Ngu oni gome nenengongga, ngu Yesus Kristus.
2 Ngu Yesus Kristusngga, ngundo noolengo mbumbuwanayi, ngulo kowuli ulungga koolowoolo, wetinayi andangewolo. Yo, ene noolengo mbumbuwa ngu andangelo, ko, mela bidodomo oni simoo balelo mbumbuwaye nguya, ngu bidodo andangeyunolo hoolooweyelowolo.

Oni Anut Hamoo Ingooteku Ngu, Ene Anutlo Damoni, Ngu Keyoote

3 Ene noole Anutlo mamana mande ngu keyowatoku ngu, asa, noolengombo Anutlo damoni, ngu gome oolengo ingowato.
4 Ene oni gulado ewa, no Anutlo gome ingootenolo, ene Anutlo mamana mandeni ngu ma keyolo ngu, asa, ene ebe ganagana oni. Ngundilo ngulo, Anutlo hamoo mande ngu, ene newendemo nguya kini.
5-6 Ene oni gula Anutlo mande ngu gome ingolo, keyolo ngu, asa, ene newende bidodo Anut inolo oolootekungga, ngu hamoo noole ingooteto. Ndatelo ngulo, noole enedodo Anut newendemo ulo oolooteto. Ene oni gulado ewa, no Anutdodo oolootelo, elo ewaku ngu, asa, ene Yesus Kristusndo gome nenengo endeyoyingo, ngundilo oolengo nenengo endeyowa.
7 Ye Kristen dobooguline, nondo mamana mande nga keda, amana gula, yengo ma nakangolo yunooteno. Kini, nga mamana mandega nga, ngu yendo kulimi oolengo nga mamana mandega nga yolo, kandangelo ingowootowo.
8 Ene nga mamana mandega, ataga nondo yengo nakangootenoku nga, ngu mamana mande keda gula. Noole ingooteto. Nga ngu, Yesus Kristus, enengo koni, ngundo nowoondonayimo ko tete. Ngundilo ngulo, noole gome oolengo nowoondonayimonggo hamoo ingooteto. Nga mamana

mande kedaga nga, ngu ene hamoo oolengo, elo ingooteto. Yo, Anutndo
Setanlo ooleli, yeni kinitewelo telo, ngunonggo solu himi yeni, tunootewelo
tete.
9 Ene oni gulado ewa. No solu himimo oolootenolo, ene dobooyi gulaya
sanggili telo, boguwoowaku ngu, ariya, ene komo ooleliko ulo ooloote.
10 Ene oni dobooyi nowoondoyi teyinooteku ngu, ene Anutlo solu himimo
ooloote. Solu himimo endeyolo oode, ene meleno ma solewa.
11 Ene oni gula dobooyiboya newende biyomi ingolo, oolootekungga ngu,
ene ooleliko ooloote. Yo, ooleli ngundo ene newende doobengootoni, nguno
ene oole erewelo, wenonolo ooloote. Ndatelo ngulo, ooleli ngundo doongeyi
kuli doobengolo yokowolo.
12 Ye nolo simoone ngu, Anutndo Kristus oowooyimo, yengo mbum-
buwaye kuli andangeyunowolo. Ngundilo ngulo, nondo nga mandega nga,
yengo nakangolo yunooteno.
13 Ye awa awaye, ye ngu oningga (Kristus), ngu kulimi oo ma tunooteyin-
gomo oluwolo. Ene oode ombulo ataga, ngudodo oolooteku ngu, ye ngulo
damoni ingootenggo. Ngundilo ngulo, nondo nga mandega nga yengo
nakangolo yunooteno.
Ye simoo kosiyi, nondo nga mandega nga yengo nakangolo yunooteno.
Ndatelo ngulo, ye Setanlo yanggangoni ngu, ye kuli dagawonggoku, ngulo
no mande nga nakangolo eteno.
14 Ye simooye galo, nondo yengo nga mandega, nga nakangolo yunooteno.
Ndatelo ngulo, ye Awalo damoni, gome oolengo ingootenggo.
Ye awa galo, ye ngu oningga ngu kulimi oo ma tunooteyingomo olu-
woku, ombulo ataga, nguya oolooteku ngu, ye ngulo damoni ingootenggo.
Ngundilo ngulo, no nga mandega, nga yengo nakangooteno.
Ye simoo kosiyi galo, ye yanggangoyedodo, Anutlo mande ngu yengo
nowoondoyemo nguno oolooteku, ngundo ye Setanlo biyomi ngu, ye kuli
dagawonggori. Ngundilo ngulo, no nga mandega, nga yengo nakangolo
yunooteno.
15 Ye mela ngalo damoni biyomi oowooyingga oolooteku, ngulo nowoon-
doyemo ma hahangelo oluwelo. Oni gula, ene mela ngalo damoni biy-
omi, ngulo hahangelo oolooteku ngu, ariya, ene newendemonggo, Awalo
nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu eneno kini.
16 Noole ingooteto. Mela ngalo oni ngulo damoni bidodo ngu; goweye
ngalo nowoondoye ulu teweloyi; oo kenomayingoweloyi; enengo oo sitowi
ngu kenolo, ngulo oni oni teweloyi damoni, ngu bidodo Awanonggo, ma
ombute. Kini, ngu melako oni nganonggo tunootete.
17 Mela ngano oo oolooteku, ngu meladodo kinitemukowa. Yo, hamoo,
onilo nowoondoye ulu teweloyi ngulo damoni, ko, doongeye gome teweloyi
damoni nguya kinitewa. Ene oni gula, Anutlo manggowo keyolo oolooteku
ngu, ene sugi sugi oluwa.

Kristus Yesuslo Me Oni Ngu Kuli Tunootewonggo

18 Ye nenengo Kristen simoone, nga nalungga nga ngu, nalu wenga
namoko tete. Kuli, ye Kristuslo me oni gula tunooteweloyi, ngulo mande in-
gowonggo. Ene ataga, Kristuslo me oni oowooyingga oolengo oolootenggo.
Ngulo ngu, noole ingooteto. Nalu wenga, ngu namoko tunootewelo teteku
nga, elo ingooteto.
19 Yo, ngundilo oni ngu, noole kewoolonayimonggo, noole yoyokolo
satenggo. Ndatelo ngulo, ngundilo oni ngu, noolengo oni nenengo kini. Yo,
hamoo, ngu oni ngu noolengo oni tetoyi ngu, ene suwoo suwoo nooledodo

oluwato. Ene noole kuli yoyokoyingo, ngulo noole ingooteto. Ngundilo oni ngu, bidodo noolengo oni kinilo ingooteto.
20 Ye kuli, Yuka Kundingiyi yoyingo, ngulo ye bidodo enengo hamoo mandeni ngu ingootenggo.
21 Ye bine, hamoo mande, ngu ma ingootenggoku, no nga mandega, nga yengo nakangooteno? Kini, ye hamoo mande ngu kuli ingootenggo. Ene ye ingoyi! Hamoo mande ngu ebe ganagana mande nguno tunootewelo yi ereremo kini. Ngundilo ngulo, no nga mandega nga yengo nakangoyunooteno.
22 Oni oone, ngu ebe ganagana oni? Ngu oni gidalegado ngandilo etenggo. Yesus ngu ene Anutlo simoo bale ko yoyoweloyi oni kinilo etenggo. Ngundilo oni ngu, ene Kristuslo me oni telo, Anut ko enengo Nangoni, Yesus ngudodo, kootu inootenggo.
23 Oni gula ene Anut Nangoni kootu inolo yokowaku ngu, ene eweyi Anut ngudodo kootu inolo yokowa. Ene oni gula ene Nangonimbolo newendemo hamoo tewaku ngu, ene eweyimbolo nguya newendemo hamoo telo oluwa.

Yuka Kundingiyimbo Hamoo Mande Ngu Etuyeloote

24 Ye kuli mande ingowonggori. Ngu nowoondoyemo, nguno gome dowootoyiga, sugi sugi ingonduduwooya oliyi. Ye mande kuli ingowonggoku, ngu sugi ingonduduyemo gome dowoolo oluwanggoku ngu, Ariya, Yesusndo, eweyi Anutdodo ye soboyelolo, gome yodowootoli, ye eneya oluwanggo.
25 Kristusndo noolengo sunggi mande, ngandilo elo gosiyowolo. Ene sugi sugi keda oluweloyiga, ngu yunowelo, Kristusndo ngundilo ewolo.
26 Nondo nga mandega yengo nakangootenoku nga ngu, oni ye ganayelolo, ye yoyolo, damoni biyomimbolo oole, ngu ye etuyelootenggo elo, ngulo nakangolo yunooteno. Ngulo ngu, ye komo ingondale teyi!
27 Kristusndo Yuka Kundingiyi ye yunootoni, yoyingo, ngu yeya oolootenggoku ngu. Ngundilo ngulo, yengo ingonduduye ngu ma wenonoowelo. Kini, Yuka Kundingiyi, ngundo suwoo suwoo, oole oo gome ngu etuyelowa. Yuka Kundingiyi, ngulo mandeni ngu hamoo mande oolengo, ngu ebe ganagana kini. Ngundilo ngulo, ye komo Kristusno nowoondoyemo hamoo yanggango tetoyiga, ngunonggo, Yuka Kundingiyimbo oo etuyelooteku ngudodo, ngundiya nangge keyoyi.
28 Yo, ye nolo Kristen simoone, ye komo Kristusdodo nangge oliyi. Ngundilo telo ngu, asa, ene kootusina, tunootewelo yi naluno, noole ene doongeyimo yanggango dikalo, oyumo ma yowato.
29 Yendo ngandilo ingootenggo. Kristus, ngu oni gome nenengo oolengo, elo ingootenggoku ngu, ariya, ye ngandiya ingoyi. Oni ene damoni gome nenengo oolengo ngu telo, ene Anutlo simoongo.

3

Ataga, Noole Anutlo Simoongo Oluwato

1 Ye komo gome ingoyingo yoyi! Ndatelo ngulo, Awanayi Anutndo noolengo nowoondoyi oolengo telo, ene newende noole yunowolo. Yo, Anutndo nooledodo nolo simoonelo ete. Hamoo oolengo, noole Anutlo simoongo! Mela ngalo oni ngundo Anutlo ma ingootenggo. Ngundilo ngulo, noolengo ngudodo ma ingootenggo.
2 Ye Kristen dobooguline, ataga nga ngu, noole Anutlo simoongo telo oolooteto. Ene kootusina, ndatelo oluwatoku, ngu ma tunootewolo. Ene

noole ingooteto. Kootusina, Kristus ko ombuteku naluno ngu, noole hamoo
oolengo kenolo, noole ene ngundilo oolengo tunootewatolo ingooteto.
3 Oni bidodo, Kristuslo doongetelo, sobowoolo, doongedoongoodoon-
goo telo oolootenggoku, ngu sungo sungomo nowoondoye gome oolengo
yomosiyololootenggo. Kristus, enengombo gome oolengo oolooteku,
ngundilo telo oluwanggo.
4 Oni ene mbumbuwa telo endeyooteku ngu, ene Anutlo mamana mande
ngu tootoongolo, ma keyoote. Ndatelo ngulo, mbumbuwa teweloyi damon-
ingga, ngundo Anutlo mamana mande ngu tootoongoote.
5 Ye ingootenggo. Kristus ngu oni simoo bale bidodo mbumbuwaye
andangeyunowelo tunootewolo. Ene Kristus bungomo, mbumbuwani gula
ma oliyingo, elo ingootenggo.
6 Oni gula, newendemo Kristuslo ingolo oolootekungga ngu, ene mbum-
buwa damonimo ma oluwa. Ene oni gula mbumbuwa, ngulo damonimo
oluwaku ngu, asa, noole tunoo ingowato. Ngu oningga, ngu hamoo oolengo,
Kristus ma kenolo ingoyingo, elo ingowato.
7 Ye nolo Kristen simoone, ye ingondale teyi! Kinitetoni ngu, oni gulado ye
ganayelowanggo. Ye ingoyi, Kristus, ene oni gome nenengo oolengo. Ngulo
ngu, oni ene damoni gome nenengo teteku ngu, ene ngudodo oni gome
nenengo.
8 Kulimi oolengo, Setando mbumbuwa telo oluwoku, ngundilo nangge,
ombulo, ataga, ngudodo mbumbuwa tete. Ngundilo nangge, oni simoo
bale weti mbumbuwa tewelo, hahangelo tetenggoku oni, ngu Setanlomu.
Ngundilo ngulo, Anut Nangoni, ngundo ombulo, Setanlo damoni, koni
biyomi ngu toongoolo, yokowelo ombulo, tunootewolo.
9 Oni gula, ene Anut Nangoni telo ngu, ene mbumbuwa damoni biyomi
ngu ma telo endeyolo oluwa. Ndatelo ngulo, Anutlo mande damoni ngu
ene newendemo oolooteku ngulo. Ngundilo ngulo, ene mbumbuwalo
damonimo ma oluwa. Ndatelo ngulo, ene Anut Nangoni oolengo.
10 Ndawu oningga ngu, Anut simoongo, elo noole ingowelo ngu, ko,
ndawu oningga, ngu Setanlo simoongo, elo ingowelo ngu, ariya, noole
ngandilo ingowato. Oni ene mande damoni gome nenengo ngu ma
keyootekungga ngu, ene Anutlomu kini. Ngundilo nangge, oni ene dobooyi
ma nowoondoyi tetekungga ngu, ene Anutlo oni ngudodo kinilo ingowato.

Oni Dobooyi Nowoondoyi Teyinoweloyi, Damoni Oolengo

11 Kulimimonggo, ye mande ngandilo ingowonggori. Noole komo do-
boogulinayimbolo nowoondoyi yunowato.
12 Noole Keyinlo damoni, ngundilo ma tewato. Ndatelo ngulo, Keyin ngu
ene Setanlo oni telo oode, ngulo ene koneyo Ebel, uleni kumoowolo. Ndatelo
telo ngulo, ene koneyo uleyingo? Keyinlo damoni, ngu biyomi, koneyo
Ebello damoni, ngu gome nenengo oolengo.
13 Ye Kristen dobooguline, mela ngalo oni biyomimbo, yeya mundi
tetoyiga ngu, ariya, ye ngulo ma soliyokowelo.
14 Noole ingooteto. Noole doboogulinayi, nowoondoyi teyunootetoku,
ngulo noole kumoo, ngulo damoni ngu kuli yokolo, noole ataga, keda
oluweloyimbolo tunootelo oolootetolo ingooteto. Oni ene dobooyi ma
nowoondoyi tewaku ngu, ene kumoo, ngulo damonimo ooloote.
15 Oni ene dobooyiboya sanggili telo, newende biyomi yeteku, ngu
ngandilo. Anut doongeyimo ngu, ene newendemonggo dobooyi uleni kuli
kumoowo. Ye ngu ingootenggo. Oni, ene oni gula, uleni kumoowaku

ngu, ene newendemo suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu Anutnonggo
ombuteku, ngu eneno kini.
16 Yesusndo enengo keda oluweloyiga ngu yokolo, noole
hoolooweyelowolo. Noole nguno ingooteto. Yesusndo, noolengo
nowoondoyi telo kumooyingo, ngu nowoondoyi teweloyi damoni,
ngundo noole etuyeloote. Ngulo ngu, noole ngudodo doboogulinayi,
hoolooweyelowelo, meyelo oode kumoowato.
17 Oni gula ene mela ngalo oo moole, ene dobooyi gula kenootoni oo
kinitetoni, ngulo ene ma nowoondoyi telo, oo ngu gula ma inolo ngu, asa,
noole kuli watayi. Anutno nowoondoyi teyingongga, ngu ene newendemo
ma oolootelo ingowato.
18 Ye, nolo Kristen simoone, noole mandeno ko manggonayimbo nangge,
doboogulinayimbolo ma nowoondoyi telo ewato. Kini, noole komo
nowoondonayi hamoomonggo ngudodo nowoondoyi yunolo, ko gome telo
hoolooweyelowato.

Anutno Nowoondoye Hamoo Telo Ngu, Anutlo Ma Sosolewanggo

19 Anutndo newende noole yunootoni, nguno noolendo enengo mandeni
hamoo oolengo, ngu keyooteto. Ngundilo ngulo, noole enedodo nowoon-
donayi goboolo yelo, enengo imakeyingo damonimo oluwato.
20 Ngundilo nangge, noole biyomi gula tetooye, nowoondonayi ngundo
ngulo wilikoyelowaku ngu, asa, noolengo nowoondonayi, ngu imakeyin-
gomo oluwa. Ndatelo ngulo, Anutno nowoondoyiningga, ngundo noolengo
nowoondonayingga ngu dagate. Yo, hamoo, Anutndo ngu oo bidodo
nowoondonayimo oolooteku, ngu ingomukoote.
21 Ye Kristen dobooguline, ene noolengo nowoondonayi, ngundo ma
wilikoyelootoni ngu, ariya, noole Anut doongeyimo yanggango dikawato.
22 Ngulo noole oo gulalo Anutno sumoo elo yemboongewatoku ngu, asa,
ene oo ngu yunowa. Ndatelo ngulo, noole enengo mamana mande ngu
keyolo, ngunonggo ngu noolendo oo teweloyi Anutndo ingooteku, ngu
teteto.
23 Enengo mamana mande ngu ngandilo. Noole komo, enengo Nan-
goni Yesus Kristusno nowoondonayimo hamoo telo, ko, noole komo oni
doboogulinayimbolo nowoondoyi yunowato. Enengombo kuli ngundilo
ewolo.
24 Ene oni gula, Anutlo mamana mande ngu keyowaku ngu, asa, ene
Anutdodo goboolo oodoli, Anutndo ngu oningga ngudodo, newendemo ulo
oolooteli. Anut enengo Yuka Kundingiyi, noole yunootoni, noole Yukani
ngundo etuyelootoni, ingooteto. Anut noole nowoondonayimo oolootelo
ingooteto.

4

Anutlo Yukani, Ko, Yuka Biyomi

1 Ye, nolo Kristen dobooguline, mela nga bidodomo, ingondudu eyingo
oni ebe ganagana oowooyingga tunootelo endeyootenggoku, ngulo ngu, ye
ngulo mande ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Ngu oni ngundo,
yeno ombulo ewanggo. Noole Anutnonggo Yuka Kundingiyi yunootoni,
ngunonggo yeno etetolo ewanggo. Ene ye yuka bidodo nowoondoyemo
hamoo ma tewelo. Kini, ye komo yuka bidodo, tewooyeloya kenoyi. Ene
Anutnonggo, bine ombute, ngundi, kini bine.

2 Ye mete Anutlo Yuka Kundingiyi, ngu ngandilo ingowanggo. Oni
bidodomonggo ewanggo, Yesus Kristus ngu kuli oni kilalongo tunooteyingo
etenggoku oni ngu, Anutlo Yuka Kundingiyingga, ngudodo oolootenggo.
3 Ngundilo nangge, oni bidodo, Anutndo Yesus melako, ngano ma suley-
oyingo, elo etenggoku oni nguno, yuka gula eneno ooloote. Ene Anutlomu
kini. Ngundilo oni ngu, Kristuslo mundimundi oni ngulomu. Kuli, ye
Kristuslo me oni ombuwalo etoyi ingowonggori. Ene kuli ombulo, ataga,
melako ngano oolooteku nga.
4 Ye nolo Kristen simoone, ye ngu Anutlomu, ngulo yendo ngu ingondudu
eyingo oni ebe ganagana, elo etuyeloyingo ngu, ye kuli wongooyi uyingo.
Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyingga, ye nowoondoyemo oolooteku, ngulo
yanggangoningga, ngundo Setanlo yanggangoni melako ngano oolooteku,
ngu kuli dagate.
5 Ngu oni ngu, ene mela nogo ngalo oni. Ngundilo ngulo, enengo mande
biyomiye ngudodo, mela ngalomu nangge. Ngulo ngu, mela ngalo oni
biyomi, ngundo ngu, enengo mande biyomi etenggoku, ngu ingootenggo.
6 Noole ngu Anutlomu. Oni ene Anut ingootenggokungga, ngundo ngu,
ene noolengo mande ngudodo ingootenggo. Ene Anutlo oni kini ngu, ene
noolengo mande ngudodo ma ingowanggo. Ngu sunggigano nguno, noole
ingooteto. Hamoo mande yukani, ko, ebe ganagana mande yukani, ngu
nenengo oolengo wilikolo ingowato.

Nowoondoyi Teyingo Damoningga, Ngu Anutndo Ngulo Sembuli

7 Ye Kristen dobooguline, noole komo doboogulinayimbolo nowoondoyi
tewato. Ndatelo ngulo, oni dobooyi nowoondoyi teyingo damoningga, ngu
Anutlo damoni oolengo. Oni ene nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu
keyowaku ngu, ene Anutlo nangoni telo, ko, ene Anutlo damoni ngudodo,
gome watayi tewa.
8 Ene oni dobooyi ma nowoondoyi tewaku ngu, ene Anutlo damoni
ngudodo, ma ingoote. Ndatelo ngulo, Anut ngu ene nowoondoyi teyingo
damoningga, ngulo sembuli oolengo.
9 Anutndo ngu noolengo nowoondoyi telo, enengo Nangoni gulanangge
yeni, ene melako ngano ombulo, noole enengo kedaga, ngu yunowelo
ombuwolo. Noole nguno ingooteto. Hamoo oolengo, Anut ene noolengo
nowoondoyi ulungga oolengo tewolo, elo ingooteto.
10 Noole koletelo, Anutno nowoondoyi ma teyinowootowo. Kini, koletelo
Anutndo noolengo nowoondoyi yunowolo. Ndatelo ngulo, Anut enengombo
nangge, newende noole yunolo, enengo Nangoni yeni, melako ngano om-
bulo, ngundo noolengo mbumbuwanayi andangelo yokowelo ombuwolo.
11 Ye Kristen dobooguline, ngu damoninggano nguno, Anutndo noolengo
nowoondoyi yunoyingo ngu etuyeloote. Ngundilo ngulo, noole ngudodo
komo doboogulinayimbolo nowoondoyi teyunowato.
12 Oni gulado ene Anut kuli ma kenowolo. Ene noole doboonayi nowoon-
doyi yunowatoku ngu, asa, Anut nooledodo oluwa. Yo, Anutno nowoondoyi
teyingongga ngu, nooleno gome nenengo enggedodo teloluwa.
13 Anut enengombo, enengo Yuka Kundingiyi yunoyingongga, nguno
noole ingooteto. Noole enedodo oodooye, ene ngudodo nooleno oluwalo
ingooteto.
14 Noole enendo oo tewoku ngu kenolo, ngulo mandeni wesiyolo ngandilo
elo etuyelooteto. Awando enengo Nangoni yeni, mela ngalo oni simoo bale
bidodo, ko yoyowelo ombuwolo.

15 Oni gulado ngulo mandeni elo ewa, Yesus ngu Anut Nangoni, elo ewaku
ngu, ariya, Anutndo ngu oningga, ngu newendemo ulo, ngudodo oodoli, ko
Anutndo ngu oningga ngudodo, goboolo oolooteli.
16 Ngundilo ngulo, noole hamoo ingooteto. Anutndo noolengo nowoon-
doyi teyingongga, ngu ingolo, noole ngulo nowoondonayimo hamoo tewa.
Anut ngu nowoondoyi teyingo damoni, ngulo sembuli oolengo. Oni
ene nowoondoyi teyingo damoningga, nguno oolootekungga ngu, asa,
ngu oningga ngu, ene Anutdodo oodoli, Anutndo ngu oningga ngudodo
newendemo ulo ngudodo oluwali.
17 Nowoondoyi teyingo damoningga ngu, nooleno gome nenengo oolengo
tunootewaku ngu, asa, noole mela ngano oolootetokuno, ngundilo damon-
ingga, yanggango ulungga tunootelo, nguno noole Kristus enengo kilalongo
oolooteto. Ngundilo ngulo, noole kootusina, wilikoyeloyingo nalu ulungga
nguno ma sosolewato.
18 Oni ene dobooyi nowoondoyi telo oolootekungga ngu, ene dobooyiboya
ngu ma sosolewa. Kini, ene nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu gome
oolengo tetoni tunooteteku ngu, asa, ngundo sosoleweloyingga, ngu keyolo
andangetoni toongewa. Sosoleyingo, ngulo damoni ngu ngandilo. Oni ene
mbumbuwani tewoku, gumi biyomi yoweloyimbolo ingondudu telo, ngulo
sosolete. Yo, hamoo, oni sosoletoyiga ngu, noole ingooteto. Nowoondoyi
teweloyi damoningga ngu, eneno gome nenengo oolengo ma tunootetoni,
ooloote.
19 Anutndo koletelo oolengo, noolengo nowoondoyi yunootoni, ngulo
noolebana doboogulinayimbolo, ngudodo nowoondoyi yunowato.
20 Ene oni gulado ewa, no nowoondone Anut inootenolo, ene dobooyiboya
newende biyomi yewaku ngu, asa, ngu oningga, ngu ene ebe ganagana
ewolo. Ndatelo ngulo, oni gula ene dobooyi kenolo, ngulo ene nowoondoyi
ma teyinowaku ngu, asa, ene Anut ma kenoweloyingga, ngu ngudodo,
newende inoweloyi, ngu ereremo kini.
21 Nga mamana mandega nga ngu, noole Kristusnonggo yoyingo, ngu
ngandilo. Oni gula, ene newende Anut inolo ngu, asa, ene komo dobooyi
ngudodo newende inoni.

5

Anutlo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngundo Mela, Ngalo Yanggangoni Dagatenggo

1 Oni bidodo, Yesus, Anutlo Nangoni, ene oni Anutndo noole ko yoyowelo
elo sunggi yeyingo, ngulo nowoondoyemo hamoo telo, ene Anutlo simoongo
oolengo telo oolootenggo. Yo, hamoo, oni bidodo ngu, enengo nowoondoye
ngu awaye ngu inolo, ngunonggo, enengo simoongo ngudodo nowoondoye
yunootenggo.
2 Ngundilo nangge, noole nowoondonayi, Anut inolo, ngunonggo, noole
enengo mamana mande ngu keyolo ngu, asa, noole ngu damoningga, nguno
ingooteto. Noole Anutlo simoongo, ngulo ngudodo nowoondoyi yunooteto.
3 Ene noole Anutlo mamana mandeni ngu keyowatoku ngu, ariya,
noolengo nowoondonayi ngu Anut inolo, ngulo enengo mamana mandeni,
ngu keyoweloyi, ngu kowuli kini.
4 Oni bidodo Anutlo simoongo telo ootoolo, ene mela ngalo damoni biyomi
ngu andangelo yokowonggori. Noole Anutno nowoondonayimo hamoo
tetetoku damoningga, ngunonggo, noole ebeno yanggango telo, mela ngalo
damoni biyomi ngu dagateto.

5 Onendo, ene ebeno yanggango telo, ene mela ngalo damoni biyomi ngu
dagawo? Oni, ene Yesus ngu Anut Nangoni, ngulo newendemo hamoo
tewokungga, ngundo ene mela ngalo yanggangoni, ngu dagawa.
6 Yesus Kristus ene sono (kundingiyi) sonowooweloyi, ngulo damon-
imo ngudodo ombulo, ko, enengo dalowo de mombinonggo wendootoni,
ngudodo ombuwolo. Ene sonolo damoni, ngunonggo nangge, ma om-
bute. Kini, ene sonolo damoni, ko, dalolo damonimo ngudodo ombuwolo.
Yuka Kundingiyi ngu, ene mande hamoo nangge eweloyi, ngulo sembuli.
Yo, Yuka Kundingiyi, ngundo ngu Kristuslo damoni, wesiyolo elo noole
etuyeloote.
7-8 Ngundilo ngulo, mande kabusa ngu bidodo Yesuslo elo yootunoote.
Ngu ngandilo: Yuka Kundingiyi, sono, dalo ngu oo kabusaga, ngundo
Yesuslo damoni, nenengo tunoo etuyeloote.
9 Onindo mande elo wesiyootoyi, noole ingooteto. Ene Anutndo mande,
elo wesiyooteku, ngundo ngu, onindo mande etenggoku, ngu hamoo
oolengo dagate. Anutndo nga mandega ewoku nga, ngu ene enengo
Nangonimbolo mande ewolo.
10 Oni, ene Anut Nangoni, ngulo newendemo hamoo teteku ngu, asa, ngu
oningga ngu, ene Anutndo mandega wesiyolo ewokungga, ngu ene kuli
newendemo ingowolo. Ene, oni Anutno newendemo hamoo ma teyingo
ngu, ene Anut Nangoni, ngulo mandeni hamoongga Anutndo eteku, ngulo
newendemo hamoo ma tete. Ngu damoningga nguno, enengo newendemo
hamoo, ngu andangelo yokootoni, ngulo ene Anutdodo ngandilo ewa,
Anutndo ebe ganaganalo ete.
11 Ngu hamoo mandega Anutndo elo wesiyooteku, ngu ngandilo. Anutndo
ene kuli suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu yunowolo. Ngu kedaga,
enengo Nangonimo oolooteku, ngu Anutndo noole yunoote.
12 Oni, ene Anut Nangoni, ngu woologongolo ngu, ene ngu keda sugi sugi
oluweloyiga ngu yowa. Ene oni Anut Nangoni, nguno ma woologongolo
ngu, asa, ene ngu kedaga ngu ma yowa.

Noole Ingooteto. Noole Suwoo Suwoo Keda Oluweloyiga Ngudodo Oolooteto

13 Nondo nga mandega nga, yengo nakangolo yunooteno. Ndatelo ngulo,
ye Anut Nangoni, ngulo ingootoyiga, nowoondoyemo hamoo tetoni, ye
nguno hamoo ingootenggo. Ye ngu suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu
kuli yowonggolo ingootenggo.
14 Ngulo ngu, noole Anutlo ingondudu ngu keyolo oode, ngunonggo
noole oo gulalo Anutno yemboongewatoku ngu, ariya, Anutndo noolengo
yemboongengga ngu hamoo ingowa. Ngundilo ngulo, noole Anutlo ma
sosolewato. Kini, noole mete Anut tanggeyimo oolouwato.
15 Nguno noole ingooteto. Ene noolengo yemboongeyingongga, ngu
bidodo ene ingowa. Ngundilo ngulo, noole ngu ingooteto. Noole eneno oo
gula yunoni, elo yemboongewatoku ngu, asa, ene oo ngu noole yunootoni
yowatolo ingooteto.
16 Oni gulado dobooyi gula ngu mbumbuwa tetoni, kenolo ngu, ene
Anutno ngu oningga, hooloowelo yemboongetoni, ngulo Anutndo enengo
mbumbuwani andangelo yokolo, enengo keda oluweloyi ngu inowa. Ene
oni ene mbumbuwa tewelo hahangelo oolooteku, oningga ngu, hooloowelo
yemboongeweloyimbolo ma eteno. Ngundilo weti mbumbuwa, ngulo oni
kumoolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyingga, nguno uwelo
teteku, ngulo yemboongeyilo ma eteno.

17 Damoni bidodo nenengo kini, ngu damoni, ngu bidodo mbumbuwa.
Ene weti mbumbuwa gidalega, ngundo oni yoyeni, Setanlo ende de nom-
bono ma uwanggo.
18 Noole ingooteto. Oni bidodo, Anutlo simoongo telo oolootenggoku ngu,
ene mbumbuwalo damoni, ngu ma keyolo oolootenggo. Ndatelo ngulo,
Anut Nangoni enengombo enengo simoongo gome soboyeloote. Ngundilo
ngulo, Setando kandeyi, ngu onino nguno yelo ma yodowoowalo ingooteto.
19 Noole ingooteto. Noole ngu Anutlo simoongo oolooteto. Ene oni mela
bidodomo ngu, Setando ngulo tabango telo oolootelo ingooteto.
20 Yo, hamoo, noole tunoo ingooteto. Anutlo Nangoni, ngu kuli ombuyin-
gongga ngu, ene noole ingondudu gomemu yunoweloyimbolo ombuwolo.
Ngunonggo ngu, noole ngu Anutga, ngu hamoo oolengo gome watayi.
Noole Anut hamoongga ngudodo, enengo Nangoni Yesus Kristus, ngudodo
goboolo oolooteto. Hamoo oolengo, ene Anut oolengo, ene keda sugi sugi
oluweloyi, ngulo sembuli.
21 Ariya, ye nenengo Kristen simoone, ye komo ebe ganagana anut ngulo
yengombo, yengo gome soboyeloyi! Ngu hamoo oolengolo eteno.

2 Yon
2 Yonlo Mande Tabango

Nga bukga ngalo mande gumgum ingoweloyi ngu, ngandilo ooloote:
Kambayeloyingo mande. 1:1-3.
Nowoondoye hamoo oolengo dobooguliye yunoyi. 1:4-6.
Etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo ingondale teyi. 1:7-11.
Akeyo elo mande ewolo. 1:12-13.

1 No Kristen oni, ngalo tabango koleteyingo, nondo yengo nga so uyingga
nga nakangolo, ge bale ulungga, gedodo simoonggeboya yunooteno. Anut-
ndo geya simoonggeboya, ngu enengo elo, ye soleyelolo sunggi yewolo.
No hamoo mande elo, nowoondone ye yunolo, ngunonggo nakangolo
yunooteno. Yo, noolendo oni bidodo hamoo mande keyootetoku, noole
bidodo yengo nowoondoyi yunooteto.*
2 Ndatelo ngulo, Anutlo hamoo mandega, ngu noole nowoondonayimo
oolooteku, ngu nooleno suwoo suwoo oluwa. Ngulo ngu, noole ye nowoon-
doyi yunooteto.
3 Anut Awanayi ngudodo Yesus Kristus, Awalo Nangoni, ayibiyini
ngunonggo sumange yunolo, nowoondoye yeni, imakeyingo tunootete. Yo,
hamoo, Anutlo kumanangga nga, noole enengo hamoo mande keyootetoku,
ngundo noole simoo bale sungo nowoondoyi yunowato.

Noole Nowoondonayi Teweloyi Damoningga, Ngu Komo Keyowato

4 Yengo simooye gidalega, Anutlo hamoo mande ngu keyootenggoku,
ngulo no oni oni oolengo teteno. Yo, ngu simoongge Awando mamana
mande yunoyingo, ngu gome nenengo keyootenggo.
5 Ngundilo ngulo, ataga, ge bale ulungga, no gedodo ngandilo eteno.
Noole simoo bale sungo sungo, noole bidodo komo doboogulinayimbolo
nowoondoyi tewato. Nga nondo mamana mande keda gula elo, ma
yunooteno. Kini, kulimi oolengo, noole mamana mande, nga Anutnonggo
yowootowo.
6 Nowoondoyi teweloyi damoni, ngu ngandilo. Noole komo Anutlo
mamana mande ngu keyowato. Kulimi oolengo, ye mamana mande
ngandilo ingowonggori. Ye komo simoo bale sungo, ngulo nowoondoyi
teweloyi damoningga ngu keyoya, endeyoya oliyilo ewolo.

Kristuslo Me Oni, Ngulo Ingondale Teyi!

7 Oni oowooyingga, noole ganayelowelo, ende bidodomo endeyootenggo.
Ene ngandilo etenggo. Yesus Kristus, ene oni kilalongo tunooteyingo, elo
nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Ngundilo etenggoku, oni ngu, ene ebe
ganagana oni ngu, ene Kristuslo me oni oolengo.
8 Ngundilo ngulo, ye yengombolo ingondale teyi! Ye Anutndo ko yoy-
owoku ooga ngu duwoo ma yokowelo. Noolendo ko yanggango telo, ye
etuyelowootoku, ngulo ooga ngu, ye komo ngu bidodo gome yanggango
dowootoyi, oo ye yunowelo ewonggoku, ngu bidodo yowanggo.
9 Ene oni gula, Kristuslo mande gome yanggango ma dowoolo, ene
ngunonggo mande gulano oolouwaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga,

* **1:1:** Kristen oni tabango koleteyingo, ngundo Kristen pawa oowooyinggalo soboyelowolo. Ngundo Kristen simoo bale, pawa gulano tabango oni ngudodo, goboolo nakangolo yunowolo. Ngu ngandilo: bale ulungga ngu, Kristen tabango oni, simooye ngu Kristen simoo bale, pawa ende gulano oolootenggoku, ngulo ewolo.

ngudodo ma oluwali. Ngundilo nangge, oni gula ene Kristuslo mande yanggango dowoolo keyowaku ngu, ariya, Awa Anut enengo Nangonimboya, ngu oningga, ngudodo goboolo oluwanggo.
10 Ene oni gula, ene Kristus oni kilalongo, tunooteyingo mandega, ngu ma yolo, ene kingo yeno ooloutoningga ngu, asa, ye ene kandeyi dowoolo, yolo, yengo yano ma uwelo.
11 Ndatelo ngulo, oni gulado, oni ngundilo ngu kandeyi dowoolo ngu, asa, ene ngu oningga ngulo ingonduduni biyomingga ngudodo suleyowa.

Mande Wenga

12 No mande oowooyingga yeno eweloyimbolo, ene no mande nga nakangowelo ma ingolo, ngulo no yokooteno. Kini, no nenengombo tanggeyemo toongelo, yeyolo, yedodo, nguno noolengo nangge goboolo bibitelo, mande elo ingolo, oni oni ulungga oolengo tewatolo ingooteno.
13 Anutndo yengo gumooye kuli yootunolo, enengo soleyeloyingo, ngulo simoongombo ngudodo, ye kambayelootenggo. Ngu hamoo.†

† **1:13:** Gumooye, ngu simoongombo, ye kambayelootenggoku, ngu ngandilo. Gumooye ngu Kristen simoo bale pawa gulalo tabango. Simoongo ngu tabango ngulo Kristen simoo bale.

3 Yon
3 Yonlo Mande Tabango

Nga so uyi kabusayi nga ngu, Yondo nakangolo ngu, enengo oowooyi so uyino ma nakangowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ingoweloyi ngu, ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1-4.
Gayiyaslo oni oni teyi. 1:5-8.
Yondo Diyootirepis bungomo sanggili mande ewolo. 1:9-10.
Dimitiriyaslo mande gome. 1:11-12.
Akeyo elo, mande ewolo. 1:13-15.

1 No Kristen oni, ngalo tabango koleteyingo, nondo Gayiyas gengo nga so
uyingga, nga nakangooteno. Ge komo nenengo Kristen doboone oolengo,
no gengo nowoondone hamoomonggo, ge gunooteno.
2 Ge nolo Kristen doboone oolengo, nondo Anutno yemboongeteno. Gedo
Gayiyasndo ko teteku, ngu yega, gome metemi tunooteweloyimbolo, ko,
enengombo ngudodo gome metemi olinilo, gengo yemboongeteno. No
kuli ingooteno. Gayiyas, gengo nowoondooge hamoo teyingo, ngu gome
yanggango, elo ingooteno.
3 Kuli dobooguline gidalega, nono mayelo elo, gedodo ngandilo ewonggo.
Gedo Anutlo mande hamoo damoningga, ngu keyolo endeyootelo etoyi,
ingolo, ngulo no gengo oni oni ulungga oolengo tewono. Ndatelo ngulo,
gedo Anutlo mande nenengo keyooteku, ngulo ngundilo eteno.
4 Yo, no nenengo simoonembolo mandeye, ingolo ngu, simoonembo
hamoo mande damoni ngu keyootoyi, no ngulo oni oni ulungga telo,
oolooteno. Yo, hamoo, ngu oni oni tetenokungga, ngundo nolo oni oni
gidalega tetenoku, ngu dagate.

Gayiyasndo Ko Gome Tewolo

5 Ge nolo Kristen doboone, gedo Anutlo ko oni gome soboyelolo
kawararayelooteku, ngu kewooloyemo ko oni gidalega ngu amana tunoote-
wonggoku ngu, ge watayi kini. Ene geno mayetoyi, gedo ene ngudodo gome
hoolooweyeloote. Ngundilo mande, ngu gome oolengo.
6 Yo, Anutlo ko oni gidalegado, ene Kristen simoo bale doongeyemo, gengo
nowoondoyiga teteku, ngu yootunolo ewonggo. Ngu hamoo, gedo oo teteku
ngu mete, ene Anutlo ko oni ootookoolo, gengo ya yokolo, Anutlo koni
tewelo satoyiga ngu, asa, gedo oo gidalega ngudodo ene hoolooweyeloya
yunootooga, yoya sayi. Ngundilo damoningga, teteku ngu, asa, Anutndo,
ngulo gome ingowa.
7 Ene nga kongga, ngalo oololo, ene Yesus oowooyi bingami elo okoow-
eloyi ngu tetenggo. Ene oni gidalega, Yesuslo nowoondoyemo hamoo ma
teyingo, ngu kandeyemonggo, oo gula ma yowelo.
8 Ngundilo ngulo, noole komo oni ngundilo ngu hoolooweyelowato.
Ngundilo damoningga ngulo, noole Anutlo hamoo mandega ngalo koni nga
goboolo gooboongoolo tewato.

Diyootirepis, Ene Damoni Biyomi Tewolo

9 Nondo Kristen, simoo balelo, mande gidalega nakangolo yunowono. Ene
Diyootirepis ngu enengo koleteyingo oluwelo ingolo, ngulo ene noolengo
mande ma ingoote.

10 Ngundilo ngulo, no oololo, yeno toongelo ngu, no enendo mande
teteku, ngulo mande yootunolo ewano. Enendo nooledodo mande biyomi
oowooyingga elo, konokono telo endeyoote. Ene ngu nangge ma teyingo,
kini, enengombo Anutlo ko oni yoyolo, enengo yano ulo, ene ngudodo ma
yomosiyeloote. Oni sungo gidalegado, ko oni yoyolo, enengo yano ulo,
yomosiyelowelo etoyi ngu, enendo ngu soleyelolo, ene Kristen oni simoo
bale kewooloyemonggo, ngudodo oweyeloote.

Dimitiriyasndo Damoni Gome Tewolo

11 Ge, nolo Kristen doboone oolengo, ge mande damoni biyomingga, ngu
ma keyowelo. Kini, ge komo mande damoni gomengga, ngu nangge keyoya
ko te! Hamoo, oni ene mande damoni gome teteku ngu, ene Anutlo oni.
Ngundilo nangge, oni ene mande damoni biyomi teteku ngu, ene Anutlo
oni kini.
12 Oni bidodo, ngu Dimitiriyas, oowooyi bingami elo okootenggoku ngu.
Ene ngu Anutlo hamoo mandega, ngu gome keyootoni, ngulo Anutndo
enengo oni oni tetoni, nondo ngudodo eneyo oni oni teteno. Ge ngu ingoote,
nondo mandega etenoku nga ngu, hamoo oolengo.

Mande Wenga

13 Nondo gengo mande oowooyingga, ewelo ingootenoku, ene nondo ngu
so uyimo nakangowelo ma ingooteno.
14 Ndatelo ngulo, no sodedonangge, no geno nguno oololo, gedodo
goboolo bibitelo, mande elo ingoweloyi, ngulo ingooteno.
15 Gengo nowoondoge ngu ayibinonggo olini. Gengo, Kristen dobooguliige,
ngundo ge kambagelooteto. Ngulo ngu, ge komo oolouya, noolengo Kristen
dobooguliinayi, ngu bidodo sungo sungo kambayelo. Ngu hamoo.

Yud
Yudlo Mande Tabango

Yems koneyo bodaga ngu oowooyi Yud. Ngundo nga so uyingga nga nakangowolo. Ene ngu Yemusga ngu, ene Yerusalemno oni simoo bale nowoondoye hamoo telo oluwonggoku, ngulo tabango oluwolo.

Mande gumgum nga bukno ingoweloyi ngu, ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo ingondale teyi. Ngundo mande etoyi ingoweloyi, ngulo damoniye, ko ngulo mamana mande yombuliyolo ngu, ngulo ogingoyingo suwoo suwoo yolo oluwanggo. 1:3-16.

Oni simoo bale nowoondoye hamoo teyingongga, ngunonggo nangge yanggango dikayi. 1:17-23.

Yesus Kristus, ko Anut, enengo oowooyi bingami, ngu nangge okoolo oluweloyi. 1:24-25.

1 No Yud, no Yesus Kristuslo ko oni. No ngu Yems koneyo. Nondo
nga mandega nga, so uyimo nakangolo ye yunooteno. Ye simoo bale
Anutlo menongga ngu ingolo keyootenggoku, Awa Anut ngundo yengo
nowoondoyi yunootoni, ko Yesus Kristusndo ye soboyelootoni, oolootenggo.
2 No Anutno yemboongeteno. Anut, gedo nowoondoge ene yunoya,
sumangengge imakeyingo, ngu eneno yetooga olini. Nguno ngu, enengo
nowoondoyi teweloyi damoningga yunootooga, ngu eneno oololo, ulungga
oolengo tunootelo oluwalo yemboongeteno.

Oo Etuyeloyingo Ebe Ganagana Onilo Mandeye, Ngulo Ye Ingonda Teyi!

3 Ye nolo Kristen dobooguline, koletelo no yengo Anutndo, noole ko yoyo-
weloyi kongga ngulo mande nakangolo, ye yunowelo ingondudu ulungga
tewono. Ene ataga no ngandilo ingolo, ngulo no komo nga mandega nga,
ngandilo nakangooteno. Yengo me oni gidalegado tewooyelootoyiga ngu, ye
komo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu yanggango dowooyi.
Ndatelo ngulo, nalu gulananggemo nangge, Anutndo enengo oni simoo bale
nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga, ngu yunowolo.
4 Nondo nga mandega yengo nakangootenoku, ngulo damoni ngandilo:
Oo etuyeloyingo oni ebe ganagana gidalega, tolige tolige, ye kewooloyemo
ombulo, ene Anutlo Kristen damoni nenengo, ko enengo ayibiyi, yunow-
eloyi damoningga ngu yowoolengolo, toligemangge ene mande oowooy-
ingga etuyelowelo ombuwolo. Ngundilo ngulo, ene tolige ye kewooloyemo
ombulo, bosebalese damoni biyomi, ko damoni biyomi oowooyingga ngu-
dodo, ngu telo etuyelootenggoku, ngu ye ngudodo, ngu mete tewanggolo
tetenggo. Yo, ngundilo oni ngu, ene Yesus Kristus nangge ngu onilo
tabangoye koletelo, ngu noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno
nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Yo, ngundilo oni ngu Anutndo enengo
damoniye biyomi ngu kuli wilikoyelowoku, ene ngulo oonatewanggo.
5 Ye ngu oo ngu kuli ingootenggoku ngu, ene no yengo ingondudu ko
yokutuwooteno. Ngu ngandilo: Kulimi Oo Sembuli Ulungga, ngundo Iserel
oni Igipnonggo yoyootoni, sawonggori. Ene kootusina, oni simoo bale
enengo ma ingolo, nowoondoyemo hamoo ma tetoyi ngu, asa, ene ngu
yuleni kumoowonggori.
6 Ngundilo nangge, kulimi Sambono Engel oni gidalega ngudodo, enengo
koye Anutndo yunoyingo, ko ulungga ngu nenengo ma telo, ngulo enengo

Sambo ende damoni ngu yokolo sawonggori. Ngundilo satoyi, asa, ngu naluno nguno, Anutndo yoyolo ya biyomimo yoyelo, nguno uto yanggango (sen), ngundo gosiyelolo yoyetoni, nguno suwoo suwoo sugi sugi ooleliko biyobiyomi ingolo oolootenggo. Ngundilo oodoyi, oololo, Anutndo wilikoyeloweloyi nalu ulungga, ngu sobowoolo oolootenggo.

7 Ngundilo nangge, kulimi oolengo, Sodom Gomora ende elayaga ngudodo, ko ende gidalega namoko oluwonggoku ngudodo ngundilo, ene Engel onindo tewonggoku, ngundilo tewonggori. Ene bosebalese damoni biyomi ngu keyolo, ko simoondo simoo dobooguliyiboya, baledoya, weletenggoku ngundilo tewonggori. Ngundilo tetoyi, ngulo Anutndo ngu ende elayaga ngu kamukowolo. Ngu ooga tewoku, ngu oo gaboyi tunoo, noole etuyelooteku, ngu noole Anutlo mandeni ma keyowatoku ngu, asa, ngundilo kowuli, ngu nooleno ngudodo tunootewa. Yo, noole Anutlo mandeni nenengo, ma keyowatoku ngu, asa, noole ngudodo Anutndo yoyolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi nguno oolongooyelowa.

8 Ngu ebe ganagana oni, ataga oolootenggoku nga ngu, ene ngundilo nangge telo, enengo gabo biyomi oowooyingga kenolo, ngunonggo ene goweye damoni biyomi oolengo ngu tetenggo. Ene noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo manggowo toongoolo, ene windawinda biyomi telo, ene Sambono Engel oni ngudodo mande kootuyisina etenggo.

9 Ene kulimi, Anutlo Engel onilo tabango koletelo, oowooyi Mayikel, ngundo Setandodo yumooyinolo, kootuyisina mande biyomi ma ewolo. Kini, ene Moseslo bingo onendo yowalo, Setandodo mande gumgum elo longge nangge telo, nguno ene Setandodo mande kootuyisina ma ewolo. Kini, ene ngandilo ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Anut enengombo nangge ngu geyolo elo, mamananggelowa! Ewolo.

10 Ene nga ebe ganagana oni ngando ngu, ene oo bidodo damoni ma ingolo, ngulo mande biyomi etenggo. Ene mande damoni ingootenggoku ngu, ene nusago ingonduduye kini, ngulo damoniye ngundilo tetenggo. Ngundilo damoningga ngundo hamoo oolengo yombuliyelootenggo.

11 Yo, ngu etuyeloyingo oni ebe ganagana ngu, ene komo ingondale teyi! Ndatelo ngulo, ene kuli, Keyinlo newende boguboguwoolo, tetenggoku damoningga, ngundilo endeyootenggo. Yo, ene ulilo nangge ingondudu tetenggoku, ngulo enengo goweye ngu yolo, Belamlo damoni keyoweloyimbolo inowonggo. Ene Anutlo mande ngu yokolo, Korando, oni gidalega ngudodo windawinda tewonggoku, ngundilo tewonggo. Ngu damoninggano nguno, Kora, enengo ko oni ngudodo hamoo oolengo oonatewonggo.

12 Nalu bidodomo, ye gooboongoolo Anutlo ko dobooguliye ngudodo nowoondoyi telo, oowali simbo katenggo. Ene ngu ebe ganagana oni ngu yengo goobooye ngu yombuliyolo biyomi tetenggo. Yo, ene sono oowali logono kini ngu netenggoku, nguno ene enengo oowali ngu sobowooweloyi, ngulo ma sosoletenggo. Kini, ene enengombolo nangge ingolo, oni sungo oodoolo wenonootenggoku, ngu hoolooweyelowelo ma ingootenggo. Ebe ganagana oni ene goboole Sambono sono kini doogobo yolo, sungo sungo kingo sateku, ngundilo. Ene de tanggooli nalunimo, ma enggeteku ngulo. Ene de kumooni, onindo damonidodo gumootenggoku ngundilo.

13 Yo, ebe ganagana oni ngundo oyumo yoweloyi mande damoni ngu tetenggo. Nguno ngu, ebe ganagana oni, ngulo damoniye biyomi sono tuwi ulungga ombulo, koodoyi nogolu digi bungomo yeteku ngundilo. Ene Sambono dootumbo enengo musiye oolengo yokolo, sungo sungo satenggoku ngundilo. Ngu oni, ngulo ooleli, iliyo oolengo, Anutndo sungo yeyunootoni, sugi sugi oluwanggo.

Ene Ngulo Uliyi Biyomi Oolengo Yowanggo

14-15 Inok ngu, Adamlo soweni oololo, kandegula gidembolo elayaga, nguno ene tunootewolo. Anutlo mandeno, Inok Anutlo ingonduduni elo, ngu ebe ganagana onino ngulo ewolo. No kenootoowe, Anut Oo Bidodo Sembuli, nga enengo Engel oni ulungga oolengo, ngu ma kandangeweloyi, ngu enedodo goboolo ombutoyi yeyooteno. Ene oni bidodo biyomi tewonggoku, ngu andangelo wilikoyeloweloyimbolo ombute. Yo, oni Anutlo mande ingolo, ngu ma keyootenggoku ngu, enengo damoniye biyomi telo oluwonggoku, ngu bidodo kenolo ingowanggo. Yo, mbumbuwadodo oni ene hamoo oolengo Anut kootu inootoyi, ngundilo ngulo, Anutndo, enengo mande damoniye biyomi oolengo enedodo tewonggoku, ngulo gumi ogingoyingo ulungga yunowelo ombuwalo ewolo.

16 Ngu oni ngu, ene Anutdodo kootuyisina mande elo, ko oo bidodo eneno tunootewoku, ngulo nowoondoye biyomi ingootenggo. Ngundilo ngudodo, enengo nowoondoye ulu teweloyi damoningga ngu telo, keyolo endeyootenggo. Ene meno manggalu telo, enengo bingamiye elo okoolo, ngunonggo ene oni gidalega ngudodo, oowooye bingamiye okoolo ganaganayelolo, ngulo oo kingo woosoolo yoweloyimbolo.

Ye Komo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Gome Dowooyi

17 Ene ye nolo Kristen dobooguline, ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo Aposel onilo mandeye kuli ewonggoku, ngu ingondudu teya ingoyi.

18-19 Ene yeno ngandilo ewolo. Kootusina nalu wengamo, oni gidalega Anutlo mande damoni ngudodo, yumooyinolo, Anut kootu inolo, nowoondoye ulu teyingo damoni biyomi ngu telo oluwanggo. Ene ngundilo telo, Anutlo Kristen oni simoo bale, ngu kewooloyemo ulo ganaganayelolo, yoyeni, ene usowoolo sungo sungo tetenggo. Yo, ngu oni biyomi nguno Anutlo Yuka Kundingiyi eneno kini. Ngulo ene mela ngalo damoni, ngulo nangge ingondudu tetenggolo ewolo.

20 Ene ye nolo Kristen dobooguline, ye bidodo komo suwoo suwoo yengo nowoondoyemo hamoo teyingo kundingiyingga, ngu yengomo yengomo yanggango teyinoya oliyi. Ye komo suwoo suwoo, Yuka Kundingiyi, ngulo yanggangoni, ngunonggo Anutno yemboongeyi.

21 Anutndo yengo gome ingootoni, ngulo yengo endeyoyingo damoningga ngu tunoo etuyelolo, ye enengo ingondudu nangge keyoyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo ye kumana ulungga yunowa. Ye komo ngu nalungga, ngu sobowooya, noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo ayibiyini ngu ye keda sugi sugi oluweloyi ngu yunowa.

22 Ye komo oni gidalega enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bodaga yokowonggoku, ngulo nowoondoyi teyunoya hoolooweyeloyi.

23 Kristen oni gidalega, ngundo biyomi tetoyiga ngu, asa, ye komo sodedonangge, ene hoolooweto yiga, Anutlo oole metemi nguno ko oolouyi. Yo, ye oni ngundilo nowoondoyi teyunolo, hoolooweyelolo ngu, asa, ye komo ngulo ingondale teyi! Kinitetoyi ngu, asa, ye ngudodo mete mbumbuwa tewonggokulo ngulo ye solewanggo. Ene ingondudu kulimi ngulo damoniye, ngu towi soloyi sugabododo oolengo ngundilo. Ye komo damoni ngundilo ngulo, sosoleya sungo saya oliyi.

Anutno Eseteweloyi

24 Anutndo ene mete ye soboyelolo kawararayelootoni, ngulo ye mela ma wongosogulumoolo yulewa. Enengo dulidalinimo ombuteku, naluno

nguno, Kristusndo ye yoyolo, ngandilo ewa, yeno biyomi gula kini. Ene ngundilo etoni, ye ngulo oni oni ulungga oolengo tewanggo.

25 Ngu Anut gulananggega, ngundo nangge, noole ko yoyoyingo, ngu Yesus Kristus ngulo koningga, nguno noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, noole ngulo bingami elo okoowato. Ene nangge noolengo sobosobo koleteyingo ulungga ooloote. Ene yanggangonidodo dulidalinidodo oolengo. Ene oo bidodo sobosobo tabango ooloote. Ene kuli ooluwolo. Ngundilo nangge nalu bidodomo, kootusina ngudodo oluwa. Ngu hamoo oolengo.

Oo Tunooteweloyi (Rewelesen)
Oo Tunooteweloyilo Mande Tabango

Ngu naluno nguno, Yesus ene kumoolo, Sambo endemo ooletoni, nguno ngu, mooma onibi kandegula gidembolo gulanangge, ko mooma kandegula nguya, (65) yokowolo. Ngundilo mooma yokolo, nguno ngu, Yondo nga so uyingga nga nakangowolo. Ngu naluno nguno, Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingo, Simoo bale ngundo kowuli ulungga koolowoowonggori. Ngundilo telo, nguno oowooye biyomi oolengo elo yutolo yombuliyelowonggori. Ngundilo tetoyi ngulo, Yondo so uyi nga nakangolo ewolo. Ene komo Yesusno koleteya ingondudu teya, nguno yanggango dikaweloyi, ngulo damoningga ngu, nga so uyingga nga nakangowolo. Ngu Yesuslo konimo, nguno ngu, Anut ene nguno yanggango oolengo yelo, enengo me oni Setanlo keyimo oni, ngu dagawonggori. Nguno oo gome gome ulungga tewonggori. Oni simoo bale onendo Anutlo mande damoni ngu gome oolengo keyootenggoku, ngulo nakangowolo. Yondo ene kuli mande damoni ngundilo ngu, nga so uyino ngano nakangowolo.

1 Nga so uyingga nga, Yesus Kristusndo oo bidodo kuli etuyelowolo. Ngu oo bidodo nalu bodaga nangge tunooteweloyi ngu, Anutndo Kristus etungootoni, ngundo enengo ko oni etuyelowolo. Asa, Anutndo enengo Sambono oni suleyootoni, ngundo nono ombulo, no, Yon, enengo ko oni oo ngu tunoo etunelowolo.
2 Nondo Anutlo mande, ko, Yesus Kristuslo mande ngu bidodo ingolo kenowonoku oo ngu bidodomo, nga so uyinggano ngano nakangowono. Mande nga hamoo oolengolo ewolo.
3 Nga mandega nga, nondo nakangowonoku ngu, Anutndo oo kootusina tetoni tunooteweloyiga, ngulo mandeni nga ngu, oni kandangelo, ingolo, keyootenggoku ngu, Anutndo ye gome soboyelowa. Ndawugalo ngulo, ene ingootenggo. Ngu nalungga ngu namoko tetoni, nguno Anutndo oo bidodo tewelo ingowoku, ngu bidodo temukowa ingowolo.

Kristusndo Mande Soweyootoni, Kristen Oni Goobooyingo Kandegula Gidembolo Elaya (7) Nguno Oolouwolo

4 No Yondo, nga so uyingga nakangolo, ye Kristen goobooyingo kandegula gidembolo elaya, Esiya melako nguno oolootenggoku, ngulo nakangoyunooteno. No Anut kuli keda oluwoku, ataga nguya keda oolooteku, ko, kootusina ko ombuweloyi, nguno yemboongetoowe, enendo mete sumangeni nowoondoye imakeyingo damoni ngu yunowa. Yuka Kundingiyi ngulo koye ngu kandegula gidembolo elaya telo, Anut tanggeyimo dikalo oolooteku, ngundo nguya sumange nowoondoye imakeyingo damoni, ngu mete yunowa.
5 Yesus Kristus oningga ngu, ene Anutlo mande nenengo wesiyolo eteku, enendo nguya sumange nowoondoye imakeweloyi, ngu yunowa. Yesus koletelo melenonggo ko keda ootookoolo, mela oni sobosobo koleteyingo ulungga, ngulo sobosobo tabango ooloote. Ene newende noole yunolo, enengo dalowobo noolengo mbumbuwa andangeyunowolo.
6 Ngulo ngu, noole enengo nowoondonayimo hamoo teyingongga, nguno ulo, Eweyi Anutlo woolo yeyingo oni telo oluwato. Yesus Kristus ngu sugi sugi noolengo sobosobo oluwa. Ngulo ngu, noole komo suwoo suwoo

enengo oowooyi dulidalini yanggangoni oolooteku, ngulo bingami elo okoowato! Ngu hamoo oolengo!

7 Gome ingoyi! Yesus goboole kewoolokuli ombuwa! Ngundilo ombutoni ngu, oni bidodo enengo doongeyembo kenowanggo. Ngundilo telo, oni kuli ene sanggawelo uleyingoku nguya kenowanggo. Oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngundo ngu, Yesusndo ko teyingo ngu ingolo, ngulo nowoondoyi ulungga tewanggo. Oo ngu hamoo oolengo ngundilo tunootewa!

8 Oo Bidodo Sembuli, Anut, ngundo ngandilo ewolo. Nondo nangge no kuli amana damonimonggo ko wengamo nguya nondo nangge oolootenolo ewolo. Ngu hamoo Oo Bidodo Sembuli ngu kuli oluwoku, ko, ataga nguya oolooteku, kootusina ko ombuwa. Ene Anut yanggangoni ulunggadodo.

Yondo Gabono Kristus Kenowolo

9 No Yon, no yengo Kristen dobooye, noolengododo Kristusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngulo ngu noole goboolo, kowuli koolowoolo, tewoolo yanggangoni nguya goboolo ootoolo, noole Anut mande damoningga ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, nguno ulo ootoololuwato. Nondo Anutlo mande oni simoo baleno yootunolo wesiyolo elo, ko, Yesusndo oo hamoomu etunelootoni nguya, eneno etuyelootoowe ngu, asa, ngulo oni no noyolo, Patmos meladonimo, ngano ya biyomimo ngundilo noyokootoyi oolooteno.

10 Sande naluno, Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, ngundo nono tunootetoni, kootunesinanggo manggowo gula yanggango etoni, no ingootoowe, unggu ngguyi ngundilo ingowono.

11 Ngu manggowooga, ngundo ngandilo ewolo. Ge oo bidodo kenooteku ngu, ge komo so uyimo nakangoya, soweyootooga, Kristen goobooyingo kandegula gidembolo elayaga Epesas, Smerna, Pegamum, Tayatara, Piladelpiya, Sardis, Leyodisiyano suleyootooga oolounilo ewolo.

12-13 Asa, no ngundilo ingolo, yowoolengolo, ngu oningga mande nono ewoku ngu kenootoowe, solu Lam gol kandegula gidembolo elaya oodoni, Lam ngu kewooloko oni gula oluwolo. Ngu oningga ngu, Anut Nangoni Oni Kilalongo kenowono. Ene towi pelungga kuduwootoni, keyimo utoni, Let gol kosingeyiwoole kowoolo gosiyowolo.

14 Enengo tabango uyi namboyi ngu gooboolembale ngundilo. Doongeyi ngu de solu dedeku ngundilo.

15 Keyi ngu solu oolengo degido ngundilo. Enengo manggowo ngguyi ingootoowe, sono tuli ngguyi ngundilo.

16 Ene kandeyi koondosina ngu dootu kandegula gidembolo elaya dowoolo, ko manggowoomo duge kuningo gide gide oluwolo. Enengo omukumundoongo ngu sa kewoolo yanggango oolengo yeteku ngundilo.

17-18 No ngu oo ngu kenolo soluyokolo, keyi damonimo ukelo, ulo, oni kumooyingo ngundilo tewonowo. Ngundilo tetoowe, ene kandeyi koondosinanggo nodowoolo ewolo. Ge ma sosolewelo. Nondo nangge, no kuli amana damonimonggo ko wengamo nguya, nondo nangge oolooteno. Kulimi no kumoowonomu, ko ataga keda ootoolo, yade oololo, kootusina nguya sugi sugi oluwano. Noso nangge oni kumooweloyi logo teweloyi ngulo sobosobo, ko, nondo yanggangododo oni suleyelootoowe, Setanlo ende biyomimo uweloyi ngulo nguya sobosobo.

19 Ngulo ngu, ge komo oo ataga tunootewelo yi, ko kootusina tunootewaku, ngu bidodo kenowoku, ngu nakango.

20 Ge kandene koondosina dootu kandegula gidembolo elaya kenolo, ko, gol solu lam kandegula gidembolo elaya kenowoku, ngu mande yamonggawo, ngulo damoni ngu ngandilo: Dootu kandegula gidembolo elaya ngu Sambono oni Kristen goobooyingo kandegula gidembolo elaya ngulo sobosobo; solu lam kandegula gidembolo elaya ngu, Kristen goobooyingo kandegula gidembolo elaya ngu. Ngundilo ewolo.

2

Epesas Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

1 Kristusndo ewolo. Yon, gedo nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono oni Engel Epesas goobooyingo sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Nga mandega nga ngandilo. Nga mandega nga Yesus kandeyi koondosina dootu kandegula gidembolo elaya dowoolo, ene gol lam solu kandegula gidembolo elaya ngu kewooloko oodoni, ngunonggo no nga mandega nga yeno soweyooteno.

2 No kuli ingooteno. Ngu ye Epesas oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo yengo damoni, ko, kowuli tetenggoku nguya kuli ingowono. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo nguno yanggango dikalo, ngunonggo oni damoni biyomi tetenggoku, ngu yoyokootenggo. Ngundilo oni, ngundo ye ganayelolo etenggo. Noole Anutlo Aposel oni kilalongo nangge etenggo. Ene yengombo damoniye kenolo wilikolo ingootenggoku, ngu nguya Anutlo Aposel oni kini. Ene ebe ganagana oni nangge.

3 Yo, no ingootenoku ngu, ye no oowoonembolo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango telo, ngunonggo kowuli ulungga koolowoolo, ye ma kiyayi yetenggo.

4 Ene ngundilo ngulo, no ye yeyondandangelo, ngulo oo gula no kowuli ingooteno. Ye amana nowoondoyemo hamoo teyingo nguno ngu, nowoondoye bidodo nguno yewonggo. Ene ataga ngu damoni metemingga ngu yokowonggo.

5 Ye kuli damoni gomemu teyingo, ngulo ingondudu teyi. Ye ngu damoningga ngu bidodo yokolo, ye kuli sungo yowoko salo oolootenggo. Ngundilo ngulo, ye komo nga mbumbuwa tetenggoku nga yokoya, nowoondoye yowoolengootoningga, damoni gome kuli tewonggoku, ngu ko teyi. Ngundilo ma tetoyi ngu, asa, no yeno nolo solu lam (Yuka Kundingiyi) oolooteku ngu andangelo yootoowe, ye oleliko oluwanggo.

6 Ene damoni metemi telo oolooteku, ngu ngandilo. Ye ngu noya Nikoletiyan oni watangga, ngulo damoniye biyomi oolengo nguya longgeyootenggo.

7 Ariya, oni sodeyidodo ngu, ene komo mande nga ingoni! Yuka Kundingiyimbo Kristen oni goobooyingo, ngu elo etuyelolo ewolo. Ene oni enengo newendemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikalo oode ngu, asa, ene mete Sambo endemo kongga nguno oolelo, de tanggooli gome Anut doongeyimo keda sugi sugi oluweloyi oolooteku, ngu newanggolo ewolo.

Smerna Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

8 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono oni Engel Smerna goobooyingo sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Nga mandega nga, ngu Yesusnonggo ombute. Ngundo nangge, kuli amana damonimonggo ko wengamo nguya, ngundo nangge ooloote. Ene kuli kumoowoolomu, ko ataga ene keda oolooteku, ngundo nga mandega nga yeno soweyoote.

9 No yeno kowuli ogingo oo tunootetoni ingootenggoku, ngu no ingooteno.
Ngulo ngu, no ingootenoku ngu, ye melako ngano keda oluweloyi oo sitoyi
ulungga kini, bodaga nangge yootenggo. Ene Anutndo ye hoolooweyelolo,
kumana ulungga yunoote. Ene ngu oni watangga ngundo noole Yuda oni
Anutlomu elo etenggo. Ngundilomu, ene ye yumooyinolo mande biyomi
etenggoku, ngulo ene nolomu kini, ene Setanlo keyimo oni nangge.
10 Nalu bodagano, nowoondoyemo hamoo teyingo ngulo tewooyelolo,
ogingo yowanggo. Ene ye ngulo ma sosolewelo. Ye kewooloyemo oni
gidalega Setando tewooyelolo, enengo ya biyomimo yoyetoni, nalu kande
elaya oluwanggo. Ene ye komo ngu nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
yanggango dowoolo, yade oololo kumoowanggo. Ye ngundilo tetoyi ngu,
nondo keda sugi sugi oluweloyi ngu kingo oolengo duwoo yunowano.
11 Asa, oni sodeyidodo mande nga gome ingoweloyi ngu, ene komo mande
gome Yuka Kundingiyimbo Kristen oni goobooyingomo eteku, ngu gome
ingoyi! Oni ene newendemo hamoo ngu yanggango dowoolo oolooteku ngu,
ngundo Setanlo ende biyomimo nguno ma oolouwa. Hamoo oolengo kini!
Elo ewolo.

Pegamum Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

12 Nga mandega nga nakangoya, soweyootooga, Sambono oni Engel Pegamum goobooyingo sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Nga mandega nga,
Yesus ene duge pelungga gulanangge ngu kuningo gide gide, ngunonggo
suleyootoni ombute.
13 No kuli ingootenoku ngu, yengo ende ngu Setanno yambo mande
ulungga telo oolootenggoku, ngulo musiyo. Ene ye nolo oowoone gome
dowoolo, ngulo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo no oowoone ma
oongootenggo. Ene kulimi oni oowooyi Antipas, ngu yengo endemo nguno
oodoni ngu, enengo newendemo hamoo teyingo ngulo uleyi kumoowolo.
Ndadilo ngulo? Yengo ende ngu Setanlo musiyo. Nga naluno nguya, ye
ngu nolo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango ootoolo, ngulo no
oowoone ma oongootenggo.
14 Ngundilo ngulo, nondo oo gidalega yendo tetoyi, kenowonoku, no
ngulo kowuli ingooteno. No mande oo ngulo yeno ewelo. Oni gidalega
Pegamum nguno oolootenggoku ngu, ene mboolo ebe ganagana oowooyi
Belam, ngulo damoni yanggango dowoolo, ngunonggo ene oni oowooyi
Belak etungowolo. Ngundo ngu, Iserel oni simoo bale ganaganayelolo
yoyootoyi, mbumbuwa telo, yuka biyomi nguno woolo yeweloyi oowali ngu
nelo, ene bosebalese damoni biyomi nguya tetenggo.
15 Ngundilo ngulo, oni gidalega ye kewooloyemo oolootenggoku, ngundo
Nikoletiyan galo damoniye biyomi etuyeloyingongga, ngu nangge key-
ootenggo.
16 Ngulo ngu, ye komo nowoondoyemo hamoo teya, yowoolengoya, ngu
damoni biyomingga ngu yokoyi. Ngundilo ma tewanggoku ngu, asa, no
sodedonangge yeno tunootelo, ombulo, duge pelungga gulanangge ngu
kuningo gide gide manggonemo oolooteku, ngando ngu, oni nguya ebe
ulewato.
17 Ariya, oni sodeyidodo ngu, ene komo mande nga Yuka Kundingiyimbo
Kristen goobooyingomo eteku nga, gome ingoni. Oni ene newendemo
hamoo teyingo ngu yanggango dowoolo, dikalo oode ngu, asa, nondo ngu
oningga ngu Sambono oowali, ene kuli ma kenoyingomu, ngu inootoowe
newa. Ene nguya digi namboyi bodaga inowanoku, nguno oowooyi keda

nakangoyingo oolooteku, oni digi yowokungga, ngundo nangge kenolo, oowooyi keda ngu ingowalo ewolo.

Tayatara Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

18 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono oni Engel Tayatara goobooyingo sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Anut Nangoni ngundo nga mandega nga yeno suleyoote. Enengo doongeyi ngu de solu ngundilo. Enengo keyi ngu Ayen koolongguyi yowali ngundilo gome oolengo.

19 No yengo damoniye tetenggoku, ngu bidodo kuli ingomukooteno. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ko, oni sungombolo nowoondoyi teyingo damoningga ngu, no kuli ingowonowo. Ye ko telo, nolo oowoonemonggo oni hoolooweyelootenggoku, ngulo onindo kowuli ye yunootoyi, ye nguno yanggango dikalo, kowuli koolowootenggo. Ngundilo damoni gome ngu koletelo tewonggoku ngu, ataga ngu dagalo ulungga oolengo tetoyi tunootete.

20 Ene no ye yosanggawelo mande gula ewano. Ye bale oowooyi Yesebel, ngu yokootoyi, yeya ooloote. Ngu balega, ngundo ngandilo ete. No Anutlo ingondudu eyingo bale. Ngundilo ewoku ngu, ene ebe ganagana mande nangge ewolo. Ngu balega ngundo nolo ko oni damoni biyomi oolengo etuyelootoni, ene bosebalese damoningga ngu keyolo, telo, ngunonggo ene yuka biyomi ngulo woolo yeweloyi oowali nusago ngu netenggo. Nelo, ngulo ene mbumbuwa tetenggo.

21 Nondo ene newende yowoolengoweloyimbolo nalu inootoowe oode, ene enengo bosebalese damoni biyomingga ngu ma yokolo, ene newende yowoolengowolo.

22 Ngundilo ngulo, ene damoni biyomi ma yokootoni ngu, asa, nondo sayi ogingododo ulungga ngu balega ngu inolo, ko, oni eneya endeyootenggoku ngu, ene nowoondoye ma yowoolengowanggoku ngu, nondo ene nguya sayi ogingododo ulungga, ene yunootoowe yowanggo.

23 Ngulo ngu, nondo enengo simoongo nguya ulewe kumoowanggo. Asa, ngundilo tetoowe ngu, Kristen oni simoo bale bidodo nguno kenolo ingowanggo. Ingootoyi, onilo ingonduduye nowoondoye newendemo ngu bidodo wilikolo ingooteno. Ingootoowe, oo biyomi bidodo ye tewanggoku, ngu sungo sungo ngundilo gumi teyunowano.

24-25 Ene ataga Kristen oni simoo bale gidalega Tayatarano oolootenggoku, ye ngu balega ngulo mande damoni biyomi nguno ma ulo, ko Setanlo damoni biyomi kombiteyingo ngu bidodo ingondudu ma telo tetenggo ewolo. Ye ngu oni ngulo, yeno ngandilo eteno. Ye komo Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu komo yanggango dowoolo, yade yade oololo, no ko tunooteyingo naluno, ngu nangge dowoolo, oodoyi ngu, asa, no kowuli gula ye ma yunowano.

26 Oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango dowoolo, dikalo ootoolo, ngunonggo nolo ko logo oo telo yunowonomu, ngu telo, keyolo oodoyi ngu, asa, nalu wenga oolengomo ngu, no ngu oni ngu nolo yanggangone ulungga yunowano. Yunootoowe ngu, oni simoo bale mela bidodo tabango oniye tunootelo, ngundo soboyelowanggo.

27 Anutlo mandeno eneno ngandilo ewolo.

Ngu oni ngundo oni simoo bale yanggango soboyelootoyi, onindo oni gula usutoko Ayen dowoolo, ngundo yudoyi, ngundilo yanggango soboyelowanggo. Ngundilo soboyelolo, oni bidodo wilikoyelowaku

ngu, nogo kumbe usososwootoyi sosolango yeteku ngundilolo ewolo.
Sam 2:9
Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo ko no (Yesus) nunowolo. Ngundilo nangge, ngu oni nguya no hooloowenelolo, ko ngundilo nangge tewanggo.
28 Ngu oni ngu nondo suwoononggo dootu boyi ooleteku ngu yunowano. Ngu damoni ngandilo: Ene Yesusya sugi sugi oluwanggo.
29 Asa, oni ene sodeyidodo mande ingoweloyi tetoningga ngu, ene komo nga mandega nga Yuka Kundingimbo Kristen oni simoo baleya eteku nga ngu, ene komo gome ingoni! Elo ewolo.

3

Sardis Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

1 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono oni Engel Sardis Kristen goobooyingo ngu sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Oningga (Yesus), ene Anutlo Yuka Kundingiyi kandegula gidembolo elaya dowooteku ngu, ko ene dootu kandegula gidembolo elaya dowoolo oolooteku, ngundo yeno mande ngandilo suleyootelo ewolo. No kuli ingooteno. Ye no oowoonemo ko tetenggoku, nguno kuli ingowono. Oni oowooyingga ngu ingondudu tetenggoku, ngu yendo nolo ko gome oolengo tetenggolo ingootenggo. Ene ngu hamoo oolengo kini. Ye kuli hamoo mande ngu yokowonggori.
2 Ye ootookooya ingoyi! Yengo Kristen damoniye ngu kinitewelo teteku, ngulo ye komo yanggango teyunoyi. Yengo damoniye bidodo tetenggoku, ngu nondo kenootoowe, nolo Anut doongeyimo nenengo kini.
3 Ye kuli Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ye kuli ingolo yowonggo. Asa, ye mandeni ngu komo ingonduduyemo ko ingondudu teya, gome sobowooya, nowoondoye yowoolengoya, Anutlo mande ngu keyoyi. Ye wetolo oode ma ootookootoyi ngu, asa, no yeno yakaka oni ngundilo windoga tunootewano. Nolo nalune wilikoyeloweloyiga ngu, ye ma ingootenggo. Ye nowoondoye ngu towikumba sugabododo ngundilo.
4 Ngulo ngu, Sardis Kristen oni gidalega ye kewooloyemo oolootenggoku, ene ngundilo nguya kini. Ngu oni ngu, enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu namboyi oolengo. Nowoondoye ngu towi nenggulo namboyi oolengo, ngu ngundilo. Ngu oni ngu, noya endeyolo oluwato.
5 Oni ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oolengo dowoolo, dikalo oolootenggoku ngu, asa, nondo kumba namboyi ngu, ene yunolo, ko, nondo enengo oowooye Sambo endemo so uyimo simoo bale keda oluweloyi oowooye nakangootenoku, nguno oluwa. No enengo oowooye ma toongoowano. Kini, nondo enengo oowooyi nolo Awanemo, ko, enengo Sambono Engel oni nguya, ngu tunoo yootunolo ewano.
6 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweloyi gome ngu, ye komo Anutlo Yukanimbo Kristen simoo bale goobooyingo musiyo bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Elo ewolo.

Piladelpiya Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

7 Nga mandega nga nakangoya soweyootoowega, Sambono oni Engel Piladelpiya Kristen goobooyingo ngu sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Ngu ngandilo: Nondo kundingiyi oolengo (Yesus), ko, no oo teweloyi etenoku ngu, ngu no hamoo temukooteno. Nondo Yerusalem ende kedaga Sambono oolooteku, ngulo sobosobo koleteyingo oodoowe, kuli Dewitndo

oluwoku ngundilo. Nondo yamako goosootoowe ngu, oni gulado mete ko
ma goodoowa. Ngundilo nangge, no yamako goodootoowe ngu, oni gulado
mete yamako ngu goosooweloyi nguya kini. Yesusndo nga mandega nga elo
nakangowolo.
8 Yendo no oowoonemo ko bidodo tetenggoku ngu, no kuli ingowono.
Ngulo no yengo hoolooweyelootoowe, ngunonggo oni gidalega nguya
yedodo nowoondoyemo hamoo tewanggoku, nguno ombuwanggo. Oni
gulado ngu mete yengo ko ngu ma gosiyelowa. Yengo watangga nguno, ye
oni simoo bale oowooyingga kini, ene ye oni kewooloyemo, no oowoone
yootunolo, ewelo ngu, ene ma sosolewolo.
9 Ngulo ngu, ye ingootenggoku ngu, Yuda oni watangga ngu Setanlo
mandeni keyolo, ngunonggo ngandilo etenggo. Noole Yuda oni ngulo
soweni. Ngundilo etenggoku, ene Anutndo ene ko yoyoweloyi oningga
sunggi yeyingo, nguno nowoondoyemo hamoo ma teyingomu, ngulo hamoo
oolengo, ene Yuda oni kini. Ene ebe ganagana oni nangge. Ngulo ngu, ye
ingoyi! No ngu oni ngu yoyewe, ene ombulo, yengo oowooye bingami ngu
okoowanggo. No yengo gome ingootenolo ewolo.
10 Ye ngu nolo mandene gome dowoolo, keyolo, ngunonggo yang-
gango dikalo, kowuli bidodo yeno ombutoni koolowoowonggo. Ngundilo
ngulo, nalu sosowoomo Setanlo tewootewoo oni simoo bale melako ngano
oolootenggoku, ngu tewootewoongga ngu yeno ma tunootewa.
11 Ngulo ye gome ingoyi! No yeno sodedonangge tunootewano. Ngulo
yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga oolooteku, ngu gome yanggango
dowootoyi, ngulo oni gulado ngu ooga ngu ma yombuliyowa. Ye ngundilo
tetoyi ngu, asa, yengo suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu kingo oo duwoo
yoweloyi ngundilo yowanggo.
12 Asa, oni ene newendemo hamoo teyingo ngulo yanggango dowoolo,
dikalo oodoni ngu, nondo ene yanggango yewe, nolo Anutga, ngulo goo-
booyingo ya Tempel ngulo osiyi ngundilo yewe dikawa. Nguno ngu, ene
suwoo suwoo oluwa. Ngu oningga ngu, ene Anutlomu, ko ene Yerusalem
ende kedaga sambononggo ombuyingomu, nguno sugi sugi oluwa. Nolo
oowoone keda nguya ngu oningga inowano.
13 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweloyi gome ngu, ye komo Anutlo
Yukanimbo Kristen simoo bale watangga ngu bidodomo mande eteku nga,
gome ingoyi! Elo ewolo.

Leyodisiya Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Sowey-owolo

14 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono oni Engel
Leyodisiya Kristen watangga ngu sobowoolo oolooteku, nguno oolouni.
No (Yesus) hamoo mande ngalo Sembuli. Nondo ngu Anutlo mande ngu
nenengo suwoo suwoo yootunolo eteno. No ngu, oo bidodo Anutndo
yeyingo ngulo Sembuli. Ngulo ngu, nondo nga mandega nga yeno soweyolo
eteno.
15-16 No yengo damoniye tetenggoku, ngu kuli ingootenoku ngu, ye
nowoondoye gingo kini (nowoondoye hamoo ma teyingo oni ngundilo);
ko, yengo nowoondoye gookingo oolengo nguya kini (oni nowoondoyemo
hamoo teyingo oolengo ngundilo). Yo, ye yanggango no ma kenelolo, nolo
ko nguya yanggango ma dowoolo tetenggo. Kini, ye ngu wata elagano ngu
kewoolokono oolootenggo. Ngundilo ngulo, nowoondone kowuli ulungga
ingolo, ngulo no mindeweloyi teteno.
17 Ye ngandilo ingondudu telo, etenggo. Noolengo wembunayimo nangge,
noole bobeye, sitoyi ulungga yolo, Anut doongeyimo no oni nenengo

oolootetolo ingootenggo. Ngulo noole oo gulalo ma wenonolo, elo ingootenggo. Ngundilo ingolo, ngulo ye yengombo oowooye bingamiye okootenggo. Ene ye ma ingootenggo. No doongenemo ngu, ye howoolongo oni oolengo telo, doongeye kilingo yelo, mbilimbili oolootenggoku ngundilo.

18 Asa, ataga no yeno yootunolo ewelo. Ye nolo nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango yetoyi ngu, hamoo gol ngundilo. Ye ngundilo tetoyi ngu, nolo Yukane ngundo ye gome soboyelowa. Ye sitoyiyedodo tewelo ngu, asa, ye komo nolo gol hamoongga kuli kalo, yomosiyoyingongga ngu uliyoyi. Asa, ye mete kumba namboyi (nowoondoye namboyi) ngu uliyolo, kuduwoolo yemulo ngu, ye mbilimbili ootoolo, ma oyumo yowanggo. Ye mete doongeyembolo Marasin uliyolo doongeyemo yetoyi, mete tetoni, gome doongetewanggo.

19 Oni gidalega no nowoondone ene yunolo ngu, asa, nondo enengo damoniye biyomingga, ngulo mamanayelolo, yoyolo yoonenengoyelowano. Ngulo ngu, ye komo yengo damoniye biyomi ngu bidodo wilikoya, ingoya ngu, nowoondoye yowoolengoyi.

20 Ye gome ingoyi! No yengo nowoondoyebolo yamakoyi ngu dabemimo ootoolo, ngunonggo no yengo nowoondoyemo ombuwelo, ngulo no kakasa telo oolooteno. Oni gulado ngu nolo manggone ingolo, no negonelootoni ngu, asa, no yani newendemo (nowoondoye newendemo uweloyi) ulo, eneya oowali goboolo nelo, ene no eneya goboolo oluwato.

21 Kristen oni ene Setanlo tewooni nguno yanggango dikalo, dagalo ngu, asa, ene mete nolo sobosobo yaba bibiteweloyi, ngusina bingaminidodo nguno goboolo bibitewato. Kuli no nguya Setanlo tewootewoo ngu yanggango yelo, dagatoowe, ngulo Awanembo yaba bingaminidodo bibiteweloyi musiyosina, no nunootoni bibitetelo.

22 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweloyi gome ngu, ye komo Anutlo Yukanimbo Kristen simoo bale watangga ngu bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Elo ewolo.

4

Sambo Endemo Yambo Mande Teweloyi, Ngulo Gaboyi

1 Nga nalu ngalo mande kinitetoni ngu, asa, Sambo ende yamakoyi goosootoni, nguwoole no Yon oo gaboya gaboya kenowono. Ngundilo kenootoowe, ngunonggo manggowo gula kuli ingowonoku manggowoogaku, unggu ngguyi ngundilo etoni ingootoowe ewolo. Ge ngano ooletooga, nondo oo bidodo kootu tunooteweloyi, ngu etunggelowelo ewolo.

2 Sodedonangge Anutlo Yukani nono ombulo, yanggango nunootoni, nguno Sambo ende ngulo sobosobo yaba gomengga kenootoowe, nguno oni gula bibitewolo.

3 Oni yaba bingamidodoga nguno bibitewokungga, ngu no kenootoowe, enengo goweyi ngu digi nakanakangoyingo oo yowali yoyingo oowooyi Yaspa, ko, digi gula seleyingo oowooyi Koniliyon ngundilo kenowonowo. Wowo ngundo ngu, digi gome titoyingga oowooyi Emelal ngundilo, ngundo enengo yaba gomengga ngu pawangolo oluwolo.

4 Yaba bingamidodo ngu, onibiga ko namolaya nguya (24) bibiteweloyi, ngundo Anutlo yaba dulidalinidodo kewooloko ulungga oolooteku, ngu pawangolo oodoyi, ko, oni tabango onibiga ko namolaya nguya (24) ngundo ngu sanganimo bibitewonggori. Ngu tabango oniku ngu, ene nenggulo

namboyi oolengo telo, ko gome tewonggoku, ngulo gol tomokuyi ngu tabayemo kuduwoowonggori.

5 Yaba bingamidodo ngunonggo gusilo ngguyi ingolo, ko yowali nguya telo, toongetoni kenowonowo. Ngundilo tetoni, ngu ingowono. Yaba omukumundoongosina nguno solu himi kandegula gidembolo elaya oluwonggoku, ngu Anutlo Yukani ngulo koni kandegula gidembolo elaya ko teyingo ngulo gaboyi.

6 Yaba bingaminidodo bibiteweloyi omukumundoongosina oo gula nguya oluwolo. Ngungga ngu, sono koongeyingo ulungga ngu oo gaboyi kenoweloyi ngundilo gome himi oolengo. Oo namolaya keda oolootenggoku, Anutndo Sambo endemo yewoku, ngundo yaba bingaminidodo ngu pawangowonggori. Ngu Oo Keda oolootenggoku, ngu kootuyesina, nomoyesina nguya doongeye oowooyingga oolengo oolootenggo.

7 Oo keda namolaya oolootenggoku, ngulo koleteloga ngu layon ngundilo; elayayiga ngu, bulmakau ngundilo; kabusayi ngu, oni omukumundooye ngundilo; namolayayiga ngu, punggi ulungga ngundilo ululumelo ooloote.

8 Oo Keda Oolootenggoku namolayaga ngu, ene sungomo sungomo, wiliye kandegula gidembolo gulanangge oolootenggo. Ngu wiliye bidodomo ngu, sanganisina newendesina nguya doongeyedodo nangge oolootenggo. Suwoo suwoo, nalu bidodo, ene yambo ngandilo Anutno utololootenggo. Ene ngundilo telo ma kengetenggo.

Ge noolengo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi. Ge Oo Bidodo Sembuli ngulo oni bidodo bingamingge elo okootenggoku ngu, ge yanggangonggedodo oolengo. Ge Kundingiyi, Kundingiyi, Kundingiyi oolengo! Ge kuli oluwoku, ataga nguya ooloote. Ngundo nangge, kootusina ko ombuwalo ewolo.

9 Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, ngundo enengo yaba bingaminidodo nguno bibitetoni, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngundo naludodomo Anut oowooyi bingami dulidalinidodo, ngu elo okoolo, eneno esetewonggori.

10 Ngundilo tetoyi, ngu tabango oni onibiga ko namolaya nguya (24), ngu enengo yaba bingamidodo nguno bibitelo, ene Anutno yambo mande telo, keyi damonimo boodoo oondookelo, enengo gol tomoku ngu yolo, Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, keyimo yelo, ngulo bingamini, elo okoolo, ngu ngandilo etenggo.

11 Ge noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Anut ulungga oolengo! Ge Oo Bidodo Sembuli, ngulo noole mete oni bidodo nowoondonayi ngu, komo gengo dulidalige oowoongge, ngu elo okoowato. Ndatelo ngulo, ge yanggangonggedodo oolengo! Gengo ingondudunonggo nangge oo bidodo yemukootoyi oolootenggoku, ngulo Sembuyelo ewolo.

5

Oo Kootusina Tunooteweloyi Ngu Bukno Oodoni, Ngulo Loogootelo Gosiyowolo

1 Anut enengo yaba gomemo bibitelo, kandeyi koondosina nguno, buk wagayingongga oodoni, nondo Yon kenowono. Buk ngu newendesina sanganisina nguya nakangoyingomu ngu oodoni, ngu sunggi kandegula gidembolo elaya yelo, sunggi yelo gosiyoyingo, ngulo onindo buk newendemo mete ma kandangewanggo.

2 Ngundilo oodoni, no Sambono Engel oni yanggangonidodoga kenootoowe, ene manggalu telo ewolo. Oni onendo ene mete ngu buk wagayingongga, ngu sunggidodo ngu mete oomboongewa? Elo ewolo.

3 Ngundilo etoni, ene oni gula Sambo endemo oolooteku, oni melako
ngano oolooteku, ko, oni mela newendemo kumootoyi meleyelootoyi
oolooteku, ngundo mete buk wagayingongga, ngu sunggidodo oomboon-
gelo, wesiyolo, newendemo mande ngu kenoweloyi oni gula ma ooloote.
4 Ngundilo ngulo, oni gulado ngu bukga ngu kenondandangelo, wesiyow-
eloyi ngulo sembuli nguya ma kenolo, ngulo no sendolo biyobiyomi tewono.
5 Ngundilo tetoowe, tabango oni gulado nono ewolo. Ge sendo yokoya,
gome ingo! Yuda soweno, ngunonggo oni soboyeloyingo oni (Yesus)
tunootewoku, ngu Dewitlo osiyi. Ngundo ene Setanya ebe yanggango
oolengo utolo, enendo Setan dagawokulo, ngulo ene mete ngu buk wa-
gayingo sunggi ngu oomboongelo wesiyowalo ewolo.
6 Ngu naluno, no Yesus kenootoowe, dikalo oluwoku, ngu Sipsip nangoni
udoyi kumooyingo ngundilo. Ene Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ko,
tabango oni ngu kewooloyemo dikawonggori. Ngu Sipsip Nangoningga ngu
nggamaliyo kandegula gidembolo elaya, ko, doongeyi kandegula gidembolo
elaya oluwolo. Ngungga ngu, Anutlo Yukani ngulo ko kandegula gidembolo
elaya, ngulo koye gula gula ngu gaboyi. Anutndo ngu kongga ngu mela
bidodomo suleyootoni oolouwolo.
7 Sipsip Nangoningga, ngundo Anut enengo yaba bingamidodo nguno
bibitetoni, ngu kandeyi koondosina buk wagayingongga oolooteku, ngu
yowolo.
8 Enendo yootoni, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga ngu, ko, tabango
oni onibiga ko namolayaga, ngudodo Sipsip Nangonimo penggootelo,
yambo mande tewonggori. Tabango oni ngu bidodo sungo sungo Gita gula
oowooyi Harup, ngu yolo, ko, koondo gol yowali yoyingo oolengo woolo
kundingiyi ndindingododo, ngu koondomo hangelo oluwolo. Ngu woolo
gome kundingiyi ndindingododoga, ngu ngandilo: oni simoo bale Anutno
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo yemboongewonggori.
9 Ene yambo kedaga ngandilo ulewonggori.

Hamoo oolengo, ge komo nga buk wagayingongga nga, enengo sunggi
bidodo ge mete oomboongelo yolo wesiyowa. Ndadilo ngulo,
onindo ge gudoyi kumoolo, ngunonggo gengo dalogebo onilo weti
mbumbuwa ngu uliyelolo ko yoyootoni, ngulo Anut doongeyimo oni
nenengo tunootewonggori. Yo, ge oni simoo bale melako ngano
oolootenggoku, ngu oni sowe bidodo, ko, mande bungeye bidodo, ko,
goweye gula gula bidodo, ngu uliyelowonggori.

10 Gedo oni simoo bale geno nowoondoye hamoo teyingo ngu tetoyi,
noolengo Anutga nguno woolo yeyingo oni watangga tunootewolo.
Ngundilo telo, ene melako oni ngalo sobosobo nguya telo oluwanggolo
ewolo.
11-12 Ariya, no ko doongetelo, Sambono Engel oni oowooyingga oolengo
ma kandangeweloyi, ngu yeyowonowo. Ngu Sambono Engel oni, ko,
Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ko, tabango oni ngu bidodo Anutlo
yabani bingamidodo, ngu pawayelolo meno mogulu ulungga telo, yambo
yanggango uleyingo ngu ingowonoku, ngu ngandilo:

Sipsip Nangoningga nga ngu, kuli onindo utoyi kumoowolo. Ngundilo
ngulo, ene komo mete yanggango bidodo yolo, ko, oo gome gomemu,
ingoyingo gome nguya ko yanggango ulungga oolengo yowa. Yo,
ene mete oni bidodobo Sipsip Nangoni bingami elo okoolo, ko,
dulidalinimbolo nguya yootunolo elo, eseteyinootenggolo ewolo.

13 Ngu naluno, no oo bidodo Anutndo yewoku ngu Sambo endemo, melako
ngano, ko, mela newendemo ameno, wendeyino nguya oolootenggoku,

ngulo nowoondoye bidodo eneno yambo utolo, etoyi, ingowonoku, ngu ngandilo:

Noolendo Anut enengo yaba bingaminimo bibitetoni, ko, Sipsip Nangoni (Yesus) nguya enengo oowooyali bingamiyali, elo okooteto. Suwoo suwoo dulidalidodo ko yanggango ngu bidodo, ngu enengomu nangge! Elo ewolo.

14 Ngu Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngundo ewolo. Ngu hamoo oolengo, etoyi, asa, tabango onidodo ngu nguno penggootelo, yambo mande tetenggo.

6

Sipsip Nangonimbo Buk Wagayingongga Ngulo Sunggidodo Kandegula Gidembolo Elaya, Ngu Oomboongewolo

1 Ngu naluno nguno, no Yon Sipsip Nangoni kenootoowe, ngundo ngu bukga sunggidodo kandegula gidembolo elayagado gosiyoyingongga, ngu dowoolo, sunggi koletelogaku oomboongetoni kenowono. Ene ngundilo tetoni, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngulomu gulado manggalu telo, mande etoni, ngu ngguyi gusilo ngundilo etoni ingootoowe ngu, ge ombulo ewolo.

2 No ngundilo ingolo doongetelo, oni gula, ngundo Hos nombo salayingga ngu sanganimo bibitewolo. Ene idi nasa dowoolo, tomokuni gol tabangomo oodoni kenowono. Ene ebe utolo, dagayeloweloyimbolo oolo, enendo kuli dagayeloyingo ngundilo.

3 Ngundilo tetoni ngu, asa, Sipsip Nangoni, ene sunggidodo elayayiga, ngu oomboongetoni, ingootoowe, Oo Keda Oolootenggoku namolaya, ngulomu elayayiga ngundo manggalu telo ewoliyo. Ge ombu! Ewoliyo.

4 Ngundilo etoni, Hos gula seleyingo oolengongga tunooteyingo, ngu sanganimo oni bibitewolo. Anutndo ngu oningga yanggangoni inowoku, ngulo ngu oningga, ngundo onilo nowoondoye ayibi damoni ngu andangelo yokowolo. Yokootoni, ngulo oni ene nowoondoye ebe ulewelo damoni ngulo hahangelo, ebe uleweloyi nangge ingolo tetenggo. Oni Hos sanganimo bibitelo oolooteku ngu, ene duge pelungga, ngundo ebe uleweloyi kongga, ngulo dowoowolo.

5 Ngundilo kenootoowe, Sipsip Nangoningga, ngu buk ngulo sunggidodo kabusayi, ngu oomboongewolo. Ngundilo oomboongetoni, ingootoowe, asa, oo keda oluweloyi ngulo kabusayigakundo ewolo. Ge ombulo ewolo. Ngundilo etoni, no doongetelo, Hos iliyongga kenowono. Hos sanganimo oni gula bibiteyingo, ngu kandeyimo oo kowuli wilikoweloyi (Skel) gula dowoowolo.

6 Asa, ngu naluno, no ingootoowe, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngu kewooloyemo manggalu telo ewonggori. Onindo sa gulanangge ko uliyi ngulo beyeyi bidodo yolo, ngundo oowali bobodi nangge yolootenggo. Ene onilo oo ulumi ko Wayin ngu ma yombuliyowelo! Elo ewonggori.

7 Sipsip Nangoni, ngundo buklo sunggidodo namolayayiga ngu oomboongetoni, ngu ingootoowe, Oo Keda Oolooteku namolayayiga, ngundo ewolo. Ge ombu! Elo ewolo.

8 Ngundilo etoni, no doongetetoowe, Hos goweyi mandoniyi gula tunootewolo. Hos sanganimo, oni gula bibiteyingongga ngu oowooyi Kumooweloyi, oni gula oowooyi Setanlo Ende Biyomingga, ngundo kootu kootu dowoowelo ombuwolo. Anutndo ngu oni elayaga ngu yanggango yunowolo. Ngulo ngu, duge sanggayi, ko sayi gula gula, ko, oowali kumooyingombo, nusago

gokimbo nguya mela bidodomo gumi namolaya, ngulomu gulananggebo yombuliyelolo yulewali.

9 Ngu naluno, ene buklo sunggidodo kandegulayiga ngu oomboongetoni, doongetelo, Kristen oni enengo nowoondoyemo hamoo tetoni yuleyingomu, ngulo gaboye Anutno woolo yeweloyi yaba ngu newendemo oolootenggoku, ngu yeyowonowo. Kulimi, ngu oni ngu Anutlo mandeni gome dowoolo, ngunonggo onino mande wesiyolo etuyelootoyi, ngulo me onindo yutoyi kumoowonggori.

10 Kristen oni kumooyingo ngulo gaboye, ngundo meno manggalu telo, ngandilo ewonggori. Ge Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, yanggangonggedodo kundingiyi oolengo, gengo damoningge mandege ngu hamoo oolengo. Nalu ndadi ge noolengo dalonayi wendoyingongga, ngulo me oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, nguno gumi wilikoyelolo wendangewa? Elo ewonggori.

11 Ngundilo etoyi ngu, ariya, Anutndo kumba namboyi pelu pelungga, ngu oniku kuduwooyunolo ewolo. Ye nalu bodaga nangge kengetoyiga, yengo dobooguliye ko gobooloye ngu, Yesuslo sulena oni ngulo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu nguya kumootoyigo, nondo sunggi elo ewonoku kinitetoni ngu; asa, no gumi wendangelo yunowanolo ewolo.

12 Ngu naluno nguno, no kenootoowe, ene buklo sunggidodo kandegula gidembolo gulanangge oomboongetoni, ngulo mela nga bidodomo imimi ulungga oolengo yowolo. Ngu naluno, sa ngu ooleli iliyo oolengo, ya gabuyi ngundilo tunootewolo. Kombo nguya seleyingo oolengo dalo ngundilo tunootewolo.

13 Ngu naluno, dootu bidodo melako soleyingo, de koonda tanggooli doogo yanggango ulunggado umamingootoni, pitilo sisoleteku ngundilo.

14 Sambo nguya oololo, wagalo kinitetoni, towi wagatenggoku ngundilo tewolo. Mela pupulidodo ko meladonidodo nguya, enengo musiye oolengo ngu yokolo, woosoolo, oololo ombulo tewonggori.

15 Ngundilo tetoyi ngu, mela nga sobosobo koleteyingo oniku, oni oowooyedodomu, me onilo tabango oniku, beye sitoyiyedodo oni, yanggangoyedodo oni, kingo sulena oniku, ko, oni bidodo kingo oolootenggoku ngu bidodo, melako ngano oluwanggoku, ngundo salo oololo, mela pulimo oolelo, digi kowu newendemo kombitelo, ko digi ululu kootuyesina nguya kombitewonggori.

16-17 Ene sosoleyingo ulungga oolengo telo, mela pupuli, ko, digi ululu nguno meno manggalu telo ewonggori. Anut enengo yaba bingaminimo bibiteteku, ko, Sipsip Nangoni nguya nooledodo sanggili ulungga tewonggori. Ngulo mela pupuli, digi ululu, yendo ombuya, noole wiliyeloya oongooyeloyi! Ndadilo ngulo, ngu nalu ulungga oolengo, nguno elayaga, ngundo sanggiliyali ulungga oolengo, ngu nooleno gumi ulungga oolengo tunootewolo. Onendo nguno dikalo, yanggango yewa? Hamoo oolengo, noole yanggangonayi eneya eneya kinilo ewolo.

7

Anutndo Iserel Oni 144,000 Logoyelootoni, Enengo Ko Teweloyimbolo

1 Ngu naluno nguno, no Yon Sambono Engel oni namolaya, mela ulungga nga bidodo wenga wengamo dikalo, oodoyi kenowonowo. Kenolo, ene mela ngalo doogo namolayaga ngu yodowootoyi, ngulo doogo ngu mela, wendeyi, ko, de nguya ngu uwootoni, ma oomoowolo.

2 Anutndo ngu Engel oni namolayaga, ngu yanggango oolengo yunolo,
ngu kootusina mela sambo ngu yombuliyeloweloyimbolo yoyewonowo.
Ngu naluno ngu, sa ooletekusina nguno Sambono Engel oni gula tunoote-
wolo. Anut keda oolooteku, ngundo ngu Engelngga, ngu kongga ngu teni,
elo sunggi yewolo. Ngundilo ngulo, ngu Sambono Engelngga, ngundo Engel
namolayaga nguya meno manggalu telo ewonggori.
3 Ye mela, de, wendeyi nguya sodedo ma yombuliyelowelo. Noolendo
koletelo Anutlo ko oni kembawasayemo, Anutlo sunggi yelo, yokootooye
ngu, asa, kootusina ye mete oo ngu yombuliyoyilo ewonggori.
4 Ngu naluno, oni ndadilo Anutndo logoyelowoku, ngu no ingowono. Ene
Iserel oni sowengga ngu bidodomo (144,000) logoyeloyingo, ngu ngandilo.
5-8 Yuda sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Ruben sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Gad sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Aser sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Naptalayi sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Manasa sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Simiyon sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Liwayi sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Isakar sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Sebulan sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Yosep sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Beniyamin sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.

Kristen Oni Oowooyingga Oolengo Sambono Oolootenggoku, Ngu Ma Kandangeweloyi, Ngulo Mandeye

9 Ngu naluno nguno, no doongetelo, oni simoo bale ulungga oolengo ma
kandangeweloyi, ngu gooboongoolo oodoyi yeyowonowo. Ngu oni simoo
bale ngu oni sowe bidodo, oni mela bidodomonggo, oni goweyi gula gula
bidodo, ko, mande bungeye gula gula bidodo, ngu oni bidodo, ene Anutlo
yaba bingamimo bibiteteku ngu doongeyimo, ko, Sipsip Nangoni doongey-
imo nguya dikawolo. Ene kumba namboyi oolengo yemulo kuduwoolo,
kandeyemo toonggoo uyi dowoowolo.
10 Ngundilo dowoolo, dikalo, meno manggalu telo, ngandilo ewolo.
Noolengo Anut, enengo yaba bingamidodo nguno bibitetoni, ko, Sipsip
Nangoni ngundo noole ko yoyoyingo! Elo ewolo.
11 Sambono Engel oniku Anutlo yaba bingami nguno pawangolo,
dikatoyi, ko tabango oniku, ko Oo Keda Oolootenggoku oo namo-
layaga nguya pawayelowonggori. Ngu bidodo Anut tanggeyimo omuku-
mundooyesinanggo penggootelo, yambo mande telo ewonggori.
12 Ngu hamoo oolengo! Noole gengo oni oni telo, bingamingge okoolo, gengo
dulidali eteto. Ge nangge ingoyingonggedodo, yanggangonggedodo,
ngulo ngu, noole geno esetelo, bingamingge okoowato. Ge nangge
noolengo Anut, suwoo suwoo sugi sugi ootoolo, oololo oluwa! Ngu
hamoo oolengo! Elo ewonggori.
13-14 Ngu naluno ngu, tabango oni gulado no sumoo nunolo ewolo. Ngu
simoo bale kumba namboyi kuduwoolo, oolootenggoku, ge ingooteku ngu
onendo? Ge kuli ingooteku, ene ndanonggo mayelo oolootenggo? Etoni,
nondo gumi ewono. Kini, oni ulungga, gedo etooga ingowelo etoowe, ariya,
oni ulungga ngundo ngandilo ewolo. Ngu oni ngu, nalu wengamo, Setanlo
tewoo wenga oolengongga, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyin-
gongga, nguno yuleyi kumoowonggori. Ngu kuli Sipsip Nangoningga ngulo

dalowo, ngundo enengo nowoondoye towikumbaye nguya sonowootoni,
namboyi tunootewolo.
15 Ariya, ene Anut doongeyimo dikalo oolootenggo. Nguno ngu, suwoo
suwoo, ene Anutya goboolo ootoolo, koni teyinootenggo. Ngundilo tetoyi,
Anutndo enengo yaba bingaminidodo nguno bibitelo, ngunonggo ene gome
soboyeloote.
16 Ngundilo soboyelolo oodoni, ene oowalilo, sonolo, ko ma ingowanggo.
Sa gookingo, oo gulado nguya, goweye ko ma yoodewa.
17 Ndadilo ngulo, Sipsip Nangonimbo ene Anutlo yaba bingaminidodo
tanggeyimo ootoolo, ngunonggo ene gome soboyelolo ooloote. Ene
ngunonggo yoyolo, sono omungo gomengga suwoo suwoo ngundilo oolelo,
noole keda oluweloyi ngu yunootoni, oolooteku, nguno oni yoyolo ombuwa.
Anutndo oni enengo kowuliye bidodo andangeyunootoni, ene ko ma
sendowanggolo ewolo.

8

Sipsip Nangonimbo Buklo Sunggiyi Kandegula Gidembolo Elayayigaku Oomboongewolo

1 Ngu naluno nguno, Sipsip Nangoni ene buklo sunggiyi kandegula
gidembolo elayayiga ngu oomboongewolo. Ngundilo tetoni ngu, Sambono
oo oolootenggoku ngu bidodo, ali mogulu kini oololo, nalu bodaga (1/2
Awuwa) nenetelo oluwonggori.
2 Ngu naluno, no Yon Sambono Engel oni kandegula gidembolo elaya Anut
doongeyimo dikatoyi, Anutndo unggu gulanangge nangge Engel oni ngu
yunootoni yeyowono.
3 Ngundilo tetoni ngu, Sambono Engel oni gulado, Anutlo woolo yeweloyi
nombo tanggeyimo ombulo dikawolo. Nguno dikalo, ene woolo yeweloyi
gol koondoyi yowali yoyingo oolengo ngu dowootoni, Anutndo Sambono
Engel oni de situmi ngundo woolo kundingiyi ndindingododo oolelolu-
woku, ngu oowooyingga inowolo. Engel onindo ngundilo dowoolo, Kristen
simoo balelo yemboongetenggoku ngulo wooloyi nguya gooboongoolo,
dowoolo, Anutlo yaba bingaminidodo ngu omukumundoongosina nguno
woolo yewolo.
4 Ngu woolo kundingiyi, ndindingododo ngu, ko Kristen onilo
yemboongeweloyidodo ngu bidodo gooboongoolo, Engelndo dowootoni,
ngunonggo Anut doongeyimo oolewolo.
5 Ngundilo telo, asa, Engel onindo gol koondo yowali yoyingo oolengo
nguno woolo kundingiyi ndindingododomu oolooteku, ngu yolo, ene woolo
yeweloyi musiyomo, ngunonggo de dogoni yolo, gol koondoyimo yetoni,
hangelo ooletoni, yolo, melako oolongootoni uwolo. Utoni ngu, nguno
gusilo ngguyi ulungga utoni, ngguyi gula gula, yowali ulungga solu ooletoni,
ko, mela imimi yowolo.

Sambono Engel Oni Unggu Uwoowolo

6 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegula gidembolo elaya, ene
kandeyemo unggu kandegula gidembolo elaya uwoowelo tewonggori.
7 Engel koleteloga, ngundo ungguga ngu uwoowolo. Uwootoni, asa,
Ayis sambononggo ko de dogoni dalobo yowoolengoyingomu, ngu oo
kabusaga ngu yolo, melako oolongootoni uwonggori. Mela, de ngu bidodo
logowootoni sosi kabusa tunootetoni, ngulomu sosi de gulanangge mela
gulanangge demukowolo. Ngundilo telo, so keda nguya ngu bidodo
demukowolo.

8-9 Sambono Engel koleteloga ngulo koni kinitetoni ngu, asa, ko Sambono Engel oni elayagakundo, enengo unggu uwoowoli. Uwootoli ngu, asa, mela puli ulungga dedeku ngundilo tunootetoni, Engelndo yolo, wendeyino oolongootoni, wendeyi koongeyingomo uwolo. Ngundilo tetoni ngu, wendeyino wesowootoni, sosi kabusa tunootetoni, ngulomu wendeyi sosi gulanangge dalo tunootewolo. Ngu sononggano ngu dalo tunootetoni, nguno oo keda oolootenggoku ngu bidodo kumoomukootoyi, nguno wanggo oolootenggoku ngu bidodo yombuliyelootoni, biyomi yemukowolo.

10-11 Engel elayayiga ngulo koni kinitetoni ngu, asa, Sambono Engel oni kabusayiga, ngundo enengo unggu uwoowolo. Uwootoni ngu, asa, dootu ulungga ngu oowooyi kowoo, ngundo solu oolengo delo, sambononggo, melako, sonono, ko sono omungo nguno nguya solewonggori. Ngundilo soletoni ngu, asa, sono bidodo ko sono omungo bidodo ngu usowooyelootoni, ngulomu sosi kabusa tunootetoni, ngulomu sono sosi gulanangge, ko sono omungo sosi gulanangge nguya, ngu sono kowoo tunootewolo. Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale sono kowoo tunootewoku, ngu nelo ngu, sodedonangge kumoowonggori.

12 Sambono Engel kabusaga ngulo koni kinitetoni ngu, asa, Sambono Engel oni namolayayiga, ngundo enengo unggu uwoowolo. Uwootoni ngu, asa, sa, kombo, dootu ngu bidodo wesowootoni, sosi kabusa tunootetoni, ngulomu sa sosi gulanangge, ko kombo sosi gula, ko dootu sosi gula ngu bidodo yombuliyootoni, ooleli tewolo. Ngundilo ngulo, sa gumi gula himi kini. Suwoo gumi gula nguya suwoono himi kini.

13 Sambono Engel namolayayiga ngulo koni kinitetoni ngu, asa, no doongetelo punggi ulungga sambolili ululumelo oololo ombutoni kenootoowe, ene ki ulungga elo ewolo. Gowugowulongo! Gowugowulongo oolengo! Ye simoo bale melako oolootenggoku, ngu gowugowulongo! Ndadilo ngulo, Sambono Engel kabusagobo enengo unggu uwoowelo tunootewa. Uwootoyi ngu, asa, kowuli ulungga oolengo simoo baleno tunootewa! Elo ewolo.

9

1 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegulayiga, ngundo enengo ungguga ngu uwoowolo. Uwootoni, nguno dootu, no Yon kenootoowe, ene sambononggo melako solewolo. Anutndo ngu dootungga ngu mele goya oolengo wenga kiningga, ngu goosooweloyi ki inowolo.

2 Ene mele ulungga ngu goosootoni ngu, ngunonggo woolo iliyo oolengo oolelo, duli katoyi iliyo ooleteku ngundilo. Ngu woolo iliyo ulungga ngu mele ulungganonggo oolelo, ngundo sa ko sambo nguya doobengootoni ooleli tewolo.

3 Ngu woolo iliyo ulungga, ngunonggo munga katu ulungga melako ombutoyi, Anutndo yanggango ulungga yunootoni, ngulo ene mete oni yokiweloyi yanggangonidodo, ngu budegoolo ulungga ngundilo.

4 Anutndo ngu munga katu nguya ewolo. Ye de so oo bidodo mela nganonggo ooleteku, ngu ma yombuliyelowelo. Kini, ye ngu oni simoo bale Anutlo sunggi kembawasayemo kini ngu nangge yokiyi.

5-6 Ngulo yengo marasin biyomi ngu oni yokitoyi, ngu ogingo ulungga oolengo ingololuweloyi nangge, ene yendo oni ma yuleni kumoowanggolo ewolo. Ngundilo etoni, asa, munga katu ngundo oni yokitoni ngu, ogingo ulungga ingolo oodoyi, kombo kandegula ogingo ulungga oolengo oluwa. Ogingo nguno kumooweloyi ngu, kingo ogingo nangge ingolo oluweloyi.

7 Katu munga ngu, ene Hosmbo me ebe ulewelo yoonenengolo, oolootenggoku ngundilo. Enengo tabayemo ngu gol tomoku ngundilo, ko omukumundooye ngu oni omukumundooye ngundilo.
8 Enengo tabaye uye ngu bale uye ngundilo, ko enengo metooye ngu bo metoyi wageyoyingo ngundilo.
9 Enengo nomoye ngu Ayen nengguloyi ngundilo, ko enengo wiliye ngguyi ngu, digi kembe ulungga ombuteku ngguyi ngundilo.
10 Enengo koondoongeliyemo ngu, budegoolo metoyi koondoongelimongga ngundilo. Nguno ngu, Anutndo yanggango yunowoku ngu, oni yosanggawelo nguno enengo situmi (Marasin) biyomi, ngundo oni ogingo yunoweloyi. Ogingo ngu kombo kandegula oluwa.
11 Enengo tabangoye koleteyingo ulungga ngu, ngu Engel ngu mele ulungga wenga kiningga, ngulo sobosobo. Hiburu mandeno ngu oowooyi Abadon, ko Girik mandeno ngu oowooyi Apoliyon, ngulo damoni ngandilo: Oo yombulibali oni.
12 Nalu koleteloga kowuli ulungga oolengo, ngu kinitewolo. Ayiyo. Ene kowuli ululu oolengo elaya namoko ombuwali.
13-14 Ariya, Sambono Engel oni kandegula gidembolo gulananggeyiga ngundo enengo unggu uwoowolo. Uwootoni ngu, manggowo gula woolo yeweloyi gol yabayi Anut doongeyimo oluwoku, ngu mundumisinanggo etoni ingowono. Ngu manggowooga ngundo Engel oni kandegula gidembolo gulananggeyiga unggu dowooyingongga nguno ewolo. Ge Sambono Engel namolayaga biyomi Yupaletis sono dabemimo Anutndo gosiyelootoni oolootenggoku, ngu komo uto wesiyo, ewolo.
15 Ngu nalunggano nguno, ngu Sambono Engel namolayaga ngu yoyokoyingo ngu, oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu sosi kabusa watayelo, ngulomu sosi gulanangge yuleyi kumooweloyimbolo. Ngu Engel ngu, nalu enengo Anutndo sunggi yeyingongga, ngu sobowoolo oluwonggoku, nguno nangge ko teweloyim oolootenggo.
16 Me oni ngu Hos sanganimo bibitetoyi, ngu ma kandangeweloyi. 200,000,000 oni, ene no etoni ingowonowolo.
17 Nondo gaboya gaboya ngundilo doongetelo, Hos oni nguya bibitetoyi yeyowono. Enengo damoniye ngandilo: oni Ayen nengguloyi ngu dulidalinidodo yowali yeyingo, ngulo goweye ngu seleyingo oolengo, ulinggi oolengo, ko koolongguyi nguya. Hos tabaye ngu, nusago goki layon tabango ngundilo. Manggoyemonggo de dogoni, woolo ngulo ndindingo oolengo, nu mindiyo buwoo (digi Salpa) ndindingo ngundilo manggoyemonggo ombuwolo.
18 Ngu oo kabusaga biyomi oolengo manggoyemonggo tunootewoku, ngu biyomi oolengo, ngunonggo de dogoni ko delo woolo, ko digi ndindingo biyomi oowooyi Salpa. Ngu oo kabusangga ngu Hos manggoyemonggo tunootetoyi, ngundo ngu, oni simoo bale wata kabusaga logoyelolo, ngulomu oni wata gulanangge yuleyi kumoowonggori.
19 Hos ngulo yanggangoye ngu manggoyemo, ko koondongeliyemo ooloote. Enengo koondoongeliye ngu sile tabango ngundilomu, ngundo oni ngu yombuliyelowolo.
20 Oni wata elaya keda oolootenggoku, ngundo ene oo biyomi oolengo oni gidalegano tunootewoku, ngu kenolo, ngulo ene oo biyomi enengombo tetenggoku, ngu ma kootu inolo yokowolo. Kini, ene oo yuka biyomimo yambo mande telo, enengombo oo gaboyi tewonggoku, ngu Gol, Siluwa, Ayen koolongguyi, digi, de, ngundo anut ebe ganagana ngu gabogaboye tetenggo. Ngu anut ebe ganagana ngu mande eweloyi kini, doongeteweloyi

kini, oololo ombulo teweloyi nguya kini. Nguno yambo mande tetenggoku,
ngu ma yokolo yowoolengowonggori.
21 Ngu oni ngu, ene yuleyi kumooweloyi damoningga ngu, kosonggi
teweloyi damoningga ngu, bosebalese teweloyi damoningga ngu, yakaka
teweloyi damoningga ngu, ngu damoni ngu bidodomo ene nowoondoye ma
yowoolengootoni, oo biyomi damoni ngu ma yokowonggori.

10

Sambono Engel Onindo Buk Bodaga Wagayingomu Dowoowolo

1 Ngu naluno, no Yon doongetelo Sambono Engel oni gula yanggango Sam-
bononggo ombutoni kenowono. Enengo nenggulo goboolebo doobengolo,
tabangomo ngu wowombo nguno pawangolo oluwolo. Enengo omuku-
mundoongo ngu sa ngundilo, ko keyi ya osiyi delo gidoleteku ngundilo.
2 Ene kandeyimo buk wagayingo bodaga gula kandeyimo dowootoni, ngu
buk wagayingo bodaga ngu goosooyingo ooloote. Ene keyi koondosina ngu
wendeyi sanganimo yelo, ko, keyi dedaleyisinangga ngu nogo sanganimo
yewolo.
3 Ngunonggo kenootoowe, ene meno manggalu ulungga oolengo se goki
oowooyi layon, ngundo sendooteku ngundilo tewolo. Ene ngundilo meno
manggalu tetoni ngu, ariya, gusilo kandegula gidembolo elaya ngundo
ewonggori.
4 Ngu gusilo kandegula gidembolo elaya, ngundo ngguyilo nggawo telo
yokootoyi ngu, nondo bukno nakangowelo tewonowo. Ngundilo tewelo
tetoowe ngu, asa, Anutndo Sambononggo ingootoowe ewolo. Nga mandega
nga gusilo kandegula gidembolo elayagakundo ngguyilo etenggoku, ngu
ge komo gengo ingoyingomo nangge olini. Ge bukno ma nakangowelolo
ewolo.
5-7 Ngu naluno no ngu Sambono Engel oninggaku kuli kenootoowe
ngu, keyi wendeyi sanganimo ko melako dikawolo. Ene kandeyi koondo
sambosina okoolo, ngandilo ewolo. No hamoo oolengo solumimonggo,
Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, ngundo sambono, melako, ko,
wendeyino nguya oo oolootenggoku, ngu bidodo yeyingo ngulo oowooy-
imonggo nangge, no hamoo mande gosiyolo eteno. No nalu ko ma
ukingowano. Kini, Sambono Engel oni kandegula gidembolo elayayiga,
ngundo unggu uwooweloyi nalungga nguno, ngu ooga kombiteyingomu,
ngu enengo ingondudu eyingo ko oni, ngundo elo oni etuyelowonggoku,
ngu nalunggano nguno yeni, kini temukowalo ewolo.
8 Asa, ngu manggowooga sambononggo etoni ingowonoku, ngundo meno
ko ewolo. Ngu Engelngga keyi wendeyino, melako nguya kewoongolo
oolootekungga, nguno ooloya, ge kandeyimo buk wagayingongga wesiyolo,
dowoolo oolootekungga, ngu yolo ewolo.
9 Ngundilo etoni, ngulo no eneno oololo ewonowo. Ge buk bodaga
ngu nonuno elo etoowe, enendo gumi ewolo. Ge yoya ne. Netoyi
ngu, manggogemo nenggulo ngu siso mindiyo sonoyi nenggulo, ngundilo
tunootetoni, ene usenggemo oo ngu kowoo yelo tunootewalo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni ngu, no ngu buk bodaga ngu kandeyimonggo yolo
newono. Netoowe, manggonemo ngu siso sonoyi nenggulo ngundilo ingolo
yokowe, usenemo utoni, ngunonggo kowoo tunootetoni ingowonowo.
11 Ngundilo buk nelo, ingootoowe, asa, manggowo gula nono ewolo.
Ge komo Anutlo mande oo kootu eneno tunooteweloyi, oni simoo bale
mela bidodomo, oni sowe bidodomo, enengo mande bungeye gula gula

bidodomo, ko sobosobo oni koleteyingo ngu bidodomo nguya, ko wesiyoyalo ewolo.

11

Anutlo Ko Oni Elayaga, Ngundo Anutlo Mande Wesiyolo Ewoli

1 Ene Anutndo usutoko gula nunowoku, ngu oo sunggi yeweloyi, ngu usu
dowoolo saweloyi ngundilo. Ngundilo nunolo ewolo. Ge ootookooya, nolo
ya kundingiyi (Tempel), ko woolo yeweloyi musiyo nguya logowooya, ko,
oni simoo bale nguno nolo yambo mande tetenggoku, ngu kandangeya,
ngundiya logowolo.
2 Ene ge nolo ya koneyo gumi endesina, ngu ma logowoowelo. Ndadilo
ngulo, ngu ya koneyo gumingga ngu, nondo oni sowe gidalega Yuda oni kini,
ngulo kuli logowolo yokowonggori. Ngu kombo onibi elaya ko kombo elaya,
(42) (ngundilo mooma kabusa gumi) ngundilo Yerusalem ende kundingiyi
ngu yombuliyowanggo.
3 Ene ngundilo tetoyi, ene nolo oni elayaga logoyelowonoku, no nguno
yanggango elaga yunootoowe, ngunonggo ene kootusina nolo mandene ko
oo tunooteweloyi, ngu oni simoo bale elo etuyelolo oluwolo. Elagado ngu
nalu (1,260) (mooma kabusa gumi) ngundilo oluwali. Nolo oni elagado
ene towikumba ngu, Kopi Si ngulo towi ngundilo ngu telo, kuduwoolo
oluwaliku, ngu onilo kowuliye ngulo gaboyi ngundilo tewali. Anutndo
ewolo.
4 Ngu oni elayaga ngu de Olib elaya, ko, lam solu elaya ngundilo, ngundo
mela bidodo Sembuli Ulungga, ngu doongeyimo dikalo oluwali.
5 Ene mundi mundi onindo ngu oni elayaga ngu yombuliyelowelo tewang-
goku ngu, enengo manggoyalimonggo de katetoku ngundilo tunootelo,
ngundo enengo mundi mundi oni ngu yoodemukowa. Yo, hamoo, oni ngu
elayaga ngu yombuliyelowelo tewanggoku, ngulo ene komo kumoowanggo.
6 Ene Anutlo mande yootunolo eweloyi naluno nguno, Anutndo enengo
yanggangoyali yunowoku, ngulo ene mete sambo sono ombuweloyi,
ngu ukingowaliku ngu, ko elagado sono omungo oolelo, melako ngano
oolootenggoku, ngu yowoolalingootoli, dalo tunootewa. Elagado ene mete
oo biyomi gula gula oni simoo bale melako oolootenggoku, ngu yombu-
liyeloweloyi ngu, enengo ingondudunonggo nangge tewali.
7 Anutlo ko oni elayaga ngulo koyali kinitemukootoni ngu, ngu naluno
nguno, mele goya oolengo gumi kini, ngunonggo Nusago Goki ululu gulado
oolelo, Anutlo ko oni elayaga ngu yuleni kumoowali.
8 Anutlo ko oni elayaga ngulo biyali, ngu enengo Sembuyali uleyingo ende
ulungga ngundilo endega, ngu (Yerusalem ende) ooleyimo yoyokootoni
oluwali. Ngu Yerusalem oowooyi yamonggawo ngu Sodom, ngundi Igip
ngundilo. Ndadilo ngulo, endemo simoo baledo Anutlo mandeni ngu ma
keyowelo ingowonggori.
9 Oni goweye gula gula mela bidodomo, ko mande bungeye bidodomo, ko
oni sowe bidodomonggo, ene oni elayaga ngu biyali nalu kabusa, ko nalu
gula gumingga nguno yeyolo, oni gumimbo meleyelowelo elo ma ingowolo.
10 Oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngundo Anutlo ko oni
elayaga kumooyingo, ngulo ene oni oni ulungga telo, ngulo ene yamboboolo
telo, oo simbo kalo nelo, dobooguliyeboya kingo oo duwoo bayetelo
oluwanggo. Ndadilo ngulo, elagado ene mete oo biyomi gula gula oni
simoo bale melako oolootenggoku, ngu yombuliyeloweloyi ngu, enengo
ingondudunonggo nangge tewaliku ngu!

11 Ene nalu kabusa gumingga nguno ngu, Anutndo ngu oni elayaga ngu
yoyeni, ko keda yanggangododo ootookoolo, melako dikawoli. Ngundilo ko
keda ootookootoli ngu, asa, oni elayaga ngu yeyolo, soluyokoyingo ulungga
oolengo tewoli.
12 Ngu naluno nguno, Anutndo Sambononggo meno manggalu ulungga
telo, enengo ko oni elayagano nguno ewolo. Yali ngano ooleli ewolo.
Ngundilo etoni, asa, elayagaku sambononggo goboole ombutoni, ngu
newendemo ulo, ooletoli, enengo me onikundo elayagaku yeyootoyi oole-
woliyowo.
13 Ngundilo nangge, ngu naluno nguno, melako ngano imimi ulungga
oolengo Yerusalem endemo ombuwolo. Nguno ende gumi sosi kande
elaya ngulomu sosi gulanangge yombuliyowolo. Ngu imimi ulungga nguno
(7,000) oni simoo bale kumoomukowonggori. Oni endemo ma kumooyin-
gomu, ngu bidodo sosoleyingo ulungga telo, ngulo ene Anut Sambono
oolootekungga ngu oowooyi bingami elo okoowonggori.
14 Asa, nalu elayayiga ngulo kowuli ulungga oolengo ngu kinitewolo. Ene
ingondale teyi! Nalu bodaga nanggemo ngu, ngu kowuli ulungga oolengo
tambu kabusayi ngu tunootewa.

Sambono Engel Oni Kandegula Gidembolo Elayayiga, Ngundo Unggu Uwoowolo

15 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegula gidembolo elayayiga ngu
enengo unggu uwootoyi, Sambononggo manggoye gidalegado meno elo
ewonggori. Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Kristus, ngu Anutndo
noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngundo oni simoo bale bidodo melako
oolootenggoku, ngu sobowooweloyi yanggangongga ngu ataga ooloote.
Ngulo ngu, enendo suwoo suwoo sugi sugi sobosobo oluwaku ngu! Elo
ewonggori.
16 Ngu naluno, tabango oni onibiga namolaya (24) enengo yaba
bingamiyedodo, ngu Anut doongeyimo bibitelo, ene Anutno penggootelo,
yambo mande telo ewonggori.
17 Ene ngandilo elo ewonggori.
Oo Anut, ge noolengo oo bidodo Sembuli Sembunayi Anut yanggangongge-
dodo! Ge ataga keda oode, kulimi oolengo nguya keda oluwolo.
Noole geno esetetooye, gengo yanggangonggega ngu yeyi tunootetoni,
ngunonggo ge damoni yelo, ge oni simoo bale oo bidodo soboyelow-
elo ko tetelo ewonggori.
18 Oni ene gengo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo geya sanggili
ulungga telo, ndadilo ngulo, ene ingootenggo. Gengo sanggilingge ulungga
naluwo ngu eneno tunootetoni, ngu ingowonggori. Ngu nalungga ngu,
oni kumooyingomu ngu ootookoolo, wilikoyeloyingomo ngu ombulo, ko
nalungga nguya ombuteku, ene uliye gumi gengo ko oni; gengo ingondudu
eyingo oniku; oni simoo bale geno nowoondoye hamoo teyingomu, oni
oowooyedodomu, oni oowooye kinimu nguya, oni gengo oowoongge
bingamingge okootenggoku, ngu bidodo yunootoni, geya goboolo sugi sugi
oluwanggoku, ngulo nalungga. Oni ene oo biyomi telo, mela bidodomo
yombuliyootenggoku, ngu oni ngu no Setanlo ende biyomi musiyonggano
nguno suleyelootoowe, oololo oluwanggoku, ngulo nalungga nguya! Elo
ewonggori.
19 Ene ngundilo mande ngu elo yokootoni ngu, ariya, Anutndo Sambo
endemo ya kundingiyi oolootekungga ngu Tempel ngu goosoowolo. Tempel
goosootoni ngu, sunggi mande elo gosiyoyingo pawusga, ngu kundingiyimu,

ngu tunoo oolengo oodoni kenowonowo. Ngu gaboyi damoni ngandilo: Yesus noole ko yoyoyingomu, ngundilo ngulo, oni simoo bale eneno nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngu ataga noole mete Anutno nenengo oololo, eneno yemboongeteto. Nondo Yon pawus kenootoowe, asa, sambononggo yowaliwalilo soluyi oolengo ooletoni, gusilo ngguyi ulungga utoni, mela yokutuwoolo, imimi yootoni, ko, Ayis oolengo melako solewonggori.

12

Balegaya Oliwa Seleyingo Ulungga Nguya, Ngulo Mandeyali

1 Ngu naluno, no Yon kenootoowe, Sambono oo gaboye gula ulungga tunootewolo. Ngu oo gaboyiga ngu ngandilo. Bale gula ngu enengo nengguloni ngu sa himi ngundilo; ko keyi wateyi newendemo ngu kombo oodoni; ko tabangomo ngu tomoku bingaminidodomu nguno dootu kande elaya kegidembolo elaya ngundilo oluwolo.

2 Ngu balega ngu useyidodo oode ngu, ene abu yomoowelo tewolo. Ngundilo yomoowelo telo, ngulo ene ogingo ulungga ingolo meno ewolo.

3 Asa, Sambono gaboyi gula tunootewolo. Ngu oo gaboyiga nguno Oliwa seleyingo ulungga oluwolo. Ngu Oliwangga ngu tabango kandegula gidembolo elaya oodoni, ngu tabangomo ngu sobosobo oni ululumbolo tomoku kandegula gidembolo elaya kutuwootoni; ko, nggamaliyo kande elaya nguya oluwolo.

4 Koondoongelimbo ngu, dootu bidodo ngu usowoolo, sosi kabusa yeyingo, ngulomu dootu sosi gula siyakiyootoni, melako solewonggori. Ngu soletoni ngu, ngu Oliwangga ngu ene bale tanggeyimo dikalo sobowootoni, balegaku nangoni simoongonggaku yomootoni, ngulo ene simoongga ngu uleni kumootoni newelo tewolo.

5 Ngundilo telo oodoni, balegaku nangoni simoongga yomoowoolo. Ngu simoongga, ngundo kootusina ene oni simoo bale sowe bidodo yanggango soboyelowaku, oni enengo simooye damoniye biyomi teyingomu, ngu mamanayelolo, usutoko yolo, yoonenengoyingo ngundilo. Ariya, balegaku nangoni yomoolo yokootoni ngu, sodedonangge Anutndo nangoninggaku yolo, awuno Sambo endemo oolewolo.

6 Ngu balega ngu, ene oni kini kingo melako kendutelo toongewolo. Ngu melangga ngu Anutndo enengo yomosiyowoku nguno toongetoni, Anutndo oowali inolo, kawararangowelo sa nalu 1,260 ngu mooma kabusa gumi ngundilo kinitewolo.

7 Ngu naluno, Sambo endemo me ebe ulungga oolengo nguno tunootewolo. Anutlo Engel oni ngulo tabangoye gula oowooyi Mayikel, ngundo Anutlo Engel onikudodo, ko Oliwa enengo Engel biyomidodo ebe ulungga ulewonggori.

8 Oliwando keyimokuya ebe yanggango utolo, ene Anutlo Engel oni dagayeloweloyi elelemo kini. Ngundilo ngulo, ene Sambo Endemo oluweloyi kini, ngulo keyoyelootoyi, salo, melako uwolo.

9 Yo, Mayikel ngundo Oliwa Ulungga, ko, enengo Engel biyomi bidodo ngu Sambononggo keyoyelolo melako ngano oolongoowolo. Oliwa Ulungga enengo oowooyi ngu Setan, ko, oowooyi gula ngu Oomboolo Biyomilo ewolo. Ngundo oni simoo bale ngu mela bidodomo oolootenggoku, ngu ganaganayeloweloyimbolo oluwolo.

10 Ngundilo tetoni ngu, Sambononggo meno manggalu ngguyi ulungga etoni ingowono.

Ataga noolengo Anut, ngundo noolengo mbumbuwanayi uliyolo, yoyowe-
loyimbolo naluwo, ataga tunootete. Anutndo enengo yanggan-
goni ngu tunoo oolengo etuyelowolo. Noolengo Anut Oo Bidodo
Sembuli, ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu
ataga tunootete. Ngulo ngu, enengo Kristus, Anutndo noole yoyo-
welo sunggi yeyingo oni, ngundo yanggangoni ulungga oolengo
etuyelowolo. Yo, Setan oningga ngu kuli ene noolengo Kristen
doboogulinayi yosanggawelo mande biyomi Anutno suwoo suwoo
ewoku, ataga Anutndo ene yolo, melako ngano oolongootoni soleyin-
golo ewolo.

11 Noolengo Kristen doboogulinayi, ngundo Sipsip Nangoni dalowobo, enengo kumooyingo ene ko yoyoyingomu, ko, Anutlo mandeni gome wesiyolo suwoo suwoo oni etuyeloyingo damoningga, ngu damoni elayaga ngu nangge, ngundo Setan dagawolo. Kristen oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ene meyelo, kumoowelo tetenggo.

12 Yo, Setan ngu, Anutndo Sambo Endemonggo keyoyelowoku, ngundilo ngulo, ye Sambo endemo ooletenggoku, ye komo oni oni ulungga oolengo teyi! Ye oni simoo bale melako oolootenggoku, ko, wendeyino oo keda oolootenggoku, ye bidodo ingondale oolengo teya oliyi! Kowuli ulungga oolengo yeno ombuwa. Ataga Setan yeya melako nguno oolootenggoku ngu, ene yeya sanggili ulungga oolengo telo ooloote. Ndawugalo ngulo, ene kuli ingooteku ngu, enengo ko teweloyi nalu ngu ootuwoo bodaga nanggelo ingowolo.

13 Ngu naluno, Anutndo Sambo Endemonggo Setan owetoni, ngano ombulo ngu, asa, Setando ngu balega simoo nangoningga yomoowoolo, ngu yulewelo keyololuwolo.

14 Ngulo ngu, Anutndo punggi ulungga ngundilo wileyo elayaga, ngu balega ngu inootoni, ngulo ene mete Anutndo musiyongga yomosiyowoku melangga ngu oni kini kingo melako, nguno ululumelo, nguno toongewolo. Ene nguno Anutndo bale gome sobowootoni, mooma kabusa bidodo gula gumi oluwolo. Ngulo ngu, Setando ene yombuliyeloweloyi nguya kini.

15 Ngu naluno nguno, Oliwa Ulunggaku, ene sono mindetoni, sono bingo ulungga ngundilo balegaku sumoolo, ngulo yuleni kumoowelo keyelolo uwolo.

16 Ene Oliwando sonongga mindewoku ngu, Anutndo balega ngu hooloowelo, ngulo ene mele ulungga goosootoni, sono bingonggaku nguno ulo kinitewolo.

17 Anut ngundilo tetoni, ngulo Oliwa Ulungga, ngundo balega nguya sanggili ulungga oolengo tewolo. Ngulo ene oololo, balega ngu simoongo bidodo yoyeni, me ulungga tewelo ebe ulewelo tewolo. Yo, ene oni simoo bale bidodo Anutlo mamana mande keyootenggoku, ko, Yesuslo nowoondoyemo hamoo telo, ngulo mandeni hamoongga onino wesiyolo elo ngu keyootenggoku, ngu yulewelo me yeni tunootewolo.

13

Oliwa Ulungga, Ngundo Nusago Goki Yanggango Nguno Inowolo

1 Ngu naluno nguno, Oliwa Ulunggaku wendeyi tamako dikatoni, nguno no sono koongeyingomo, Nusago Goki gula ooletoni, no Yon kenowonowo. Nusago Gokingga tunootelo, ngulo tabango kandegula gidembolo elaya oodoni, ko nggamaliyo kande elaya oodoni, nggamaliyo ngu sanganimo gol tomoku bingamiyidodo kande elaya oluwonggori. Ngu Nusago Gokingga

ngu tabango ngu bidodomo, ene Anut yumooyinolo mande kootuyisina elo,
nguno nakangoyingomu ooloote.
2 Ngu Nusago Gokingga ngu enengo moondeyi ngu, lepod ngundilo, ko
keyi ngu beya keyi ngundilo, ko enengo manggowo ngu layon manggowo
ngundilo. Oliwa Ulungga ngundo enengo yanggangoni ngu nusago goki ngu
nangge inowolo. Enengo yabanimo yetoni bibitetoni, ngu nguya inowolo.
Inootoni, ngulo Setanlo yanggangonimo, Nusago Goki ene mete oni simoo
bale sobowoowa.
3 Nusago Gokingga ngu tabango gulano ngu, onindo uleweloyimbolo
mambu ulungga oluwoku, ngulo ene kuli kumoowolo. Ene tabangomo ngu,
ene kuli muleyingomu, ene ataga mambuningga ngu tootelo mete tete. Ene
mete tetoni, oni simoo bale mela bidodomo ngu kenolo ngu, ene soluyokolo,
ene bingami elo okoolo ene keyowonggori.
4 Oliwa Ulungga ngundo Nusago Goki Ulungga ngu yanggangoni ulungga
inootoni ngu, oni simoo bale nguno Oliwano, ko enengo Nusago Gokikuno
nguya yambo mande telo, bingamiyali okoolo ewonggori. Oone ngu
Nusago Goki ngundilo? Onendo mete me ebe utolo dagayingo? Elo sumoo
ewonggori.
5 Anutndo ngu Nusago Gokingga ngu yokootoni, ngulo ene mete enengo
ko teweloyi telo, ngulo ene Anutya yumooyinolo mande kootuyisina biyomi
elo, enengo yanggangoni ngu oni etuyelolo oluwolo. Ene ngundilo telo,
kombo onibi elaya ko kombo elaya gula (ngundi mooma kabusa bidodo
yokolo gula gumi) kinitewa.
6 Nusago Goki ulungga ene ko ngundilo telo, ene manggakelo ngu,
Anut yumooyinolo mande kootuyisina elo, Anut oowooyi yeni biyomi
yelo, ko Anut enengo endeni oowooyi biyomi elo, ko oni Sambo endemo
oolootenggoku nguya mandeye biyomi elo yumooyinowonggori.
7 Yo, Anutndo Nusago Gokingga yokootoni, ngulo ene me yeni
ootookootoni, ngundo Kristen oni simoo baleya ebe utolo yulewonggori.
Ene ngu yanggangoningga, nguno ngu, ene ko biyomi oolengo telo, oni
bidodomo goweye gula gula bidodomo, ko mande bungeye gula gula
bidodomo, mela bidodomo oolootenggoku, ngu soboyelowonggori.
8 Oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu Yesuslo nowoon-
doyemo hamoo ma tetenggoku, ngundo Nusago Gokingga nguno yambo
mande tewonggori. Kulimi, Anutndo sambo mela oo bidodo yeyingo naluno
nguno, Sipsip Nangoningga onindo uleyi kumooyingongga, ngulo buk
nguno oni simoo bale bidodo enengo nowoondoyimo hamoo tewanggoku
ngu, oowooye bidodo ngu bukgano nakangoyingomu ooloote. Oni oowooye
ngu bukno kini ngu, ene Nusago Gokingga nguno yambo mande tetenggo.
9 Oni ene sodeyi mande gome ingoweloyi tetoningga ngu, ene komo
mande nga gome oolengo ingoni.
10 Anutndo oni gula ya biyomimo yewelo etoni ngu, asa, ngu oningga
komo ya biyomimo oluwa. Anutndo oni gula dugebo doongoolo
uleni kumoowa etoni ngu, asa, ngu oningga ngu oni sungombo komo
dugebo doongoolo uleni kumoowalo ewolo.
Ngundilo nalu biyomi ngu tunootetoningga ngu, Kristen simoo bale ene
nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu gome dowooya, suwoo suwoo
ngundiya teyaliyi. Ngundilo ngulo, Kristen oni simoo bale ngundo komo
Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango dowoolo, kowuli
ingootenggoku ngu koolowootoyi ngu, Yesus ko ombuweloyi nalunimo,
ngundo oni oo biyomi eneno tewonggoku, ngu gumi ulungga yunowaku,
ngulo sobowootenggo.

Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe Ganagana Ngu Ene Nusago Goki Ngulo Kingo Sulena Oni Tewolo

11 Ngu naluno nguno, no Nusago Goki Kootu gula mela newendemonggo
tunootelo ooletoni kenowonowo. Ene nggamaliyo elayadodo, ngu Sipsip
nangoni nggamaliyo ngundilo, ko enengo mandeni ngu Oliwa Ulunggalo
mandeni eteku ngundilo.
12 Ngu Nusago Goki Kootungga ngu, ene Koletelo Nusago Gokingga
ngulo yanggangoningga, ngu bidodo oolengo Kootungga ngu yolo inootoni,
ngu mela bidodomonggo simoo bale bidodomo yoyeni, Koletelo Nusago
Gokingga nguno yambo mande tewonggori. Ngu Koletelo Nusago Gokingga
ngu tabango gulano, onindo uleweloyimbolo mambu ulungga oluwoku,
ngulo ene kuli kumoowolo. Ene tabangomo ngu, ene kuli muleyingomu,
ene ataga mambuningga ngu tootelo mete tetoni, nguno oni simoo baledo
yambo mande tewonggori.
13 Nusago Goki Kootungga, ngundo ene damoni sungo gula onindo ma
teweloyi ngu tewonggori. Ene simoo bale doongeyimo sambononggo de
soludodo ngu yetoni, ngu melako ngano solelo ombuwolo.
14 Nusago Goki Kootungga, ngundo Koleteloga ngu doongeyimo, ene
onindo oo ma teweloyi ngu guladilo guladilo telo, ngunonggo oni simoo
bale mela bidodomo ganaganayelowonggori. Ganaganayelootoni, ngulo
simoo bale Nusago Koleteloga ngu gaboyi digi de oobo ngu telo, ngulo
oowooyi bingami okooweloyimbolo tewonggori. Ene ngundilo tetoyi,
ndadilo ngulo, ngu Nusago Koleteloga ngu, ene tabangomo dugebo kuli
doongoolo wesowooyingomu, ene ataga ko keda oolootelo ewolo.
15 Anutndo Nusago Goki Kootungga ngu yokootoni, ene mete Nusago
Goki Koleteloga, ngulo gaboyiga nguno yukani yetoni, ngulo ene gaboyi
yeni yanggangododo teyinolo, keda ootookoowolo. Nusago Goki Koletel-
oga ngulo gaboyiga keda ootookoolo, ngulo ene mete mande mande elo
ingowolo. Ngundilo telo, oni eneno yambo ma tetenggoku, ngu yuleni
kumoowonggori.
16 Ngu Nusago Goki Gaboyi ngundo tetoni, enengo sunggi gula oni simoo
bale bidodo, kandeye koondosina ngundi kembayemo nguno yewa. Yo,
oni simoo bale oowooyedodomu ko oowooyedodomu kini; sitoyiyedodomu,
owoolongo onidodo, oni enengombo enengo goweyi sobowoolo oolootenggoku, ko kingo sulena oni nguya, ngu bidodomonggo komo enengo sunggiyega ngu yetenggo.
17 Ngulo ngu, oni ene ngu sunggiga ngu Koletelo Nusago Gokingga ngulo
oowooyi sunggidodo ngu. Ariya, oni ngu sunggiga ngu kini ngu, ene oo
uliyoweloyi ko oo uliyolo beye yoweloyi koyi ngu ma tewanggo.
18 Noole komo ngulo ingondudu gome tewato. Oni ene ingoyingododo
ngu, ene komo Nusago Kokingga ngulo sunggiga, ngu gome kandangeya
ingoyi. Ngungga ngu, Koletelo Nusago Goki ngulo sunggi ko onilo sunggi,
nguya ngu. Ngu sunggiga ngu ngandilo 666.

14

Sipsip Nangoni Ko Oni 144,000 Yambo Mande Keda Tewonggori

1 Ngu naluno, no Yon doongetelo, Sipsip Nangoni kenootoowe, Yerusalem
melako Sayon pulimo dikatoni, ko ene oni 144,000 ngudodo dikawonggori.
Ngu oni ngu Anutndo Sipsip Nangoni oowooyi, ko enengo oowooyi nguya
kuli kembayemo nakangowolo.

2 Asa, no ingootoowe, ngguyi gome gula Sambo endemonggo ombuwolo.
Ngu ngguyiga ngu sono tuli ulungga ngguyi ngundilo, ko gusilo ulungga
ngguyi ngundilo. Nondo ngu ngguyiga ngu ingootoowe, ngu gusimbolo
ngundilo. Ngu ngguyiga ngu onindo Gita Musik gula oowooyi Harup, oo
uwootenggoku ngundilo.
3 Ngu 144,000 oni, ngundo Anut doongeyimo, oo keda oolootenggoku
namolaya nguno, ko tabango onikudodo ngu bidodomo, 144,000 oni,
ngundo dikalo, Anutno yambo mande keda ulewonggori. Oni simoo
bale Yesusndo enengo mbumbuwa kuli andangelo uliyoyingomu, ngu oni
ngundo nangge, ene mete yambo keda ngulo damoni ingootenggo.
4-5 Ngu 144,000 oni, ngu Anutndo kuli kembayemo yeyingo, ngundo ene
baledoya ma wetolo endeyoyingo, ko nowoondoyemo nguya ene gome
metemi namboyi oodoyi, nguno ene ebe ganagana damoni biyomi gula
eneno kini. Ene Sipsip Nangoni ngulo mande damoni gome ngu nangge
keyowonggori. Ngundilo oni yengo melako ngano oolootenggoku, ngundo
yengo Anutno woolo yeyingo ngundilo koleteyingo oolootenggo.

Sambo Engel Kabusaga, Ngundo Wilikoyeloweloyi Nalu, Ngu Ataga Tunootetelo Ewonggori

6 Ngu naluno, Sambono Engel gula kenootoowe, ene ululumelo oolelo,
ngunonggo ene Anutlo mande ngu oni simoo bale mela nga bidodomo
oolootenggoku, nguno ngandilo wesiyolo; oni goweyi gula gula bidodo; ko
mande bungeyi gula gula bidodomo nguno, meno elo ewonggori.
7 Anutndo oo bidodo wilikoweloyi nalungga ngu tunootete. Ngulo ngu, ye
komo sosoleya Anutndo enengo oowooyi bingami okooya, ye komo yambo
mande teya, Anut sambo, mela, wendeyi, sono mele oo bidodo yeyingongga,
nguno nangge yambo mande teyilo ewolo.
8 Sambono Engel elayayiga, ngundo Engel koleteloga ngu keyolo ombulo
ewolo. Babilon ende ulungga ngu kuli yombuliyowo! Yo, ngu hamoo
yombuliyowo! Ngu Babilon endemo oni, ngundo ene bosebalese damoni
biyomingga ngu keyolo, ngunonggo ene mela gidalegano oni ngu bidodo
yowoosoolo yoyolo etuyelootoni, ngu damoni biyomi ngu tewolo. Ngu
damoningga ngu, Wayin sonoyi yanggango oolengomu ngundilo neyingo
ewolo.
9-10 Sambono Engel oni kabusayi, ngundo Engel koletelo elayaga ngu
keyelolo ombulo, menolo ewolo. Ngu oni ngundo ene Nusago Goki nguno,
ngundi enengo gaboyimo yambo mande telo, ngundi enengo sunggini
kembayemo ko kande koondosina yetoni ngu, ariya, ene Wayin sonoyi
yanggango oolengo netenggoku ngundilo. Ngu Wayin sono yanggangongga
ngu Anutlo sanggilini ulungga oolengo. Sipsip Nangoni ko Sambono Engel
onikudodo doongeyemo, ngundilo oni ngu Anutndo ngu digi koolongguyi
oowooyi Salpa, ngu solu oolelo, ngu pokomelo, moondeyemo oolelo yood-
etoni, ogingo ulungga oolengo sugi sugi oolengo yunowa.
11 Ngu dega ngulo wooloyi oolelo, ngundo ogingo ulungga suwoo suwoo
ulungga awuno oolengo yunolo oluwa. Ngu oni ene Nusago Goki, ko ngulo
gaboyimo yambo mande tetenggoku ngu, ko ngulo sunggiyi kembayemo ko
kandeyemo yelo oolootenggoku ngu, ene suwoo sa ngu ma kengewanggolo
ewolo.
12 Ngundilo damoningga ngu tunootetoningga ngu, ye Anutlo mamana
mande keyolo, ko Yesuslo nowoondoyemo hamoo tetoni, enengo man-
deni keyolo oolootenggoku ngu, ye yanggango dikaya, yengo damoniye
gomengga ngu gome dowooyi.

13 Ngu naluno ngu, no ingootoowe, sambononggo manggowo gula meno
elo ewolo. Ge mande ngandiya nakango. Oni ene Oo Bidodo Sem-
buliga ngulo nowoondoyemo hamoo tetoni, ngulo kumooyingomu ngu
ataga ngundi kootusina bine, ngu oni kumooyingomu ene mete oni oni
tewanggolo ewolo. Anutlo Yukani ngundo nguya ete. Yo, hamoo, ngu
Kristen oni kumooyingo ngu, enengo koye yanggango tewonggoku ngu
yokolo ngu, ene gome kengewanggo. Ene kumoowonggokuno, ene kingo
ma oolouwonggori. Kini, Anutndo onilo damoniye gome nenengongga
melako ngano tewonggoku, ngu kenowololo ewolo.

Anutlo Sanggilini Ngu Engge Tunootewa

14 Asa, no ko doongetetoowe ngu, goboole namboyi ngu oodoni, ngu
sanganimo Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngu goboolega ngu sanganimo
bibitelo oluwolo. Ngu ene tabangomo gol tomokuyi gula kuduwoolo, ko
kandeyimo duge kuningo oolengongga dowoowolo.
15 Ngu naluno, Sambono Engel oni gula ene Tempel ya kundingiyi ngu
yokolo, oolelo, ngu oni gobooleno bibiteyingongga, nguno menolo ewolo.
Ataga ngu, oo engge melako ngano oolootenggoku, ngu engge kuli mandoni
yemukowoku, ngu yoweloyi naluwolo. Ngundilo ngulo, ge ataga duge
kuningo oolengo ngu yoya, oo engge mandoni ngu toongooya yo! Ewolo.
16 Asa, ngu oningga gobooleno bibiteyingongga, ngu mande ngundilo
ingolo, ene dugega kandeyimo dowooyingongga ngundo oowali mandoni
ngu toongoowolo.
17 Ngundilo tetoni ngu, Sambono Engel oni gula Sambono Tempel ya
kundingiyi yokolo, ende oolewolo. Ngu Engel oningga nguya ene duge
kuningo oolengo gula dowoowolo.
18 Sambono Engel oni gula nguya ene Anutno woolo yeweloyi nombo ngu
yokolo oolewolo. Ngu ene de nombolo sobosobo, ngundo Engel oni duge
kuningo oolengo dowooyingongga, nguno meno elo ewolo. Wayin engge
ngu wembuyimo oolooteku, ngu kuli mandoni yemukowolo. Ngundilo
ngulo, gengo duge kuningo oolengongga ngu yoya, Wayin engge koondeyo
melako oolooteku, ngu bidodo toongooya, gooboongooya, wata yetooga
olinilo ewolo. Wayin enggega ngundo oni simoo bale mbumbuwa tetoyi,
Anutndo oo ngu wilikoyelowelo tetelo ewolo.
19 Sambono Engel oningga duge dowooyingongga ngu ingolo, ene dugen-
ingga Wayin engge koondeyo ngu bidodo toongoolo wata yetoni, ngunonggo
engge ngu yolo, sonoyi winggooweloyi digi koondoyi ulungga nguno oolon-
goowolo. Ngu koondoyiga ngu Anutlo sanggilini ngundilo ulungga oolengo.
20 Ngu digi koondoyi ulungga ende ulungga ngu dabemimo oolooteku,
nguno ene Wayin sonoyi winggoowolo. Wayin winggootoyi ngu, asa, dalo
koondono koongelo, oolelo wendootoni uyingomu ngu 300 Kilomita oololo
ulo, koongelo ooleyingo, ngu Hos dikatoni, kumundoongomo nguno oolelo,
elelemo tewolo.

15

Sambono Engel Oni Kandegula Gidembolo Elayaga, Ngundo Oo Kowuli Ulungga Oolengo Dowoowonggori

1 Asa, no Yon Sambono oo eme tunooteweloyi, ngu gaboyi ulungga
gula kenowonowo. No oo kandegula gidembolo elaya biyomi oolengo
oni yombuliyeloweloyimbolo, ngu Engel oni kandegula gidembolo elaya,

ngundo dowootoyi, kandeyemo kenowonowo. Ngu oo biyomi oolengo kandegula gidembolo elayaga ngu temukolo yokootoni ngu, Anutlo sanggilini biyomingga nguya ngu kinitemukowa.

2-3 Ngu naluno, no doongetelo oo gula kenowonoku, ngu oo sono wendeyi koongeyingo ulungga ngu, ookombo ngundilo ngu de gido ngudodo gooboongoowolo. Ngu Kristen oni simoo bale nowoondoyemonggo. Nusago Goki, ko enengo gaboyi nguno ma yambo mande telo, ko enengo sunggiyi kembawasayemo kandeye ma yeyingo oni ngu, wendeyi dabemimo dikawonggori. Ngu oni ngu, Anutndo Gita gula oowooyi Harup yunootoni, dowoolo utolo, Moses Anutlo ko oni ngulo yamboni utolo, ko Sipsip Nangoni ngulo yamboni ngu, ngandilo elo ulewolo.

Ge Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Anut ge yanggangongge ulungga. Gengo kongge bidodo ngu gome oolengo. Gengo damoningge ngu hamoo oolengo nguno biyomi gula kini. Ge oni sowe bidodo sobosobo oni koleteyingo ulungga.

4 Ge Oo Bidodo Sembuli Ulungga, oni bidodo gengo sosoletenggoku, ngulo ngu, oni bidodo gengo oowoongge bingami elo okoowonggo. Ge nangge ge kundingiyi. Mela bidodomo, oni simoo bale ngu bidodo ombulo, geno yambo mande tewanggoku, ndawugalo ngulo, gengo kongge damoningge nenengo ngu kuli tunoo oolengo tunootelo oolootelo ewolo. Ene yambo ngundilo ulewolo.

5 Yambo mande kinitetoyi ngu, asa, no doongetelo, Sambono Tempel ya gumi kundingiyi oolengo ngulo yamako goosootoni, no Anut oolooteku musiyoni kenowonowo.

6 Ngu naluno, Sambono Engel kandegula gidembolo elaya yeyootoowe, ngundo oo biyomi oolengo oni yombuliyeyoweloyi, ngu kandegula gidembolo elaya dowoolo, Tempel ya kundingiyi newendemonggo endesina oolewonggori. Ene kumba gome oolengo metemimu soludodomu yemulo, let oo yowali yoyingo gol, ngundo nomoyewoole gosiyowonggori.

7 Ngu naluno, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngulomu gulanangge koondo gol Engel kandegula gidembolo elaya ngu yunowolo. Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, ngundo enengo sanggilininggа koondo gol nguno hangelo oolewolo.

8 Anutndo enengo yanggangoni, dulidalini, ngundo ngu woolo yeni ya kundingiyi Tempel ndindi tewolo. Ngundilo tetoni, oni gula kundingiyi ya ngu newendemo uweloyi nguya kini, ngundilo oololo Sambono oni kandegula gidembolo elaya, ngulo koye ngu temukowanggoku, ngu naluno nguno, ene mete Tempel kundingiyi nguno ko oolouwanggo.

16

Anutlo Sanggilini Ngu Koondo Kandegula Gidembolo Elaya

1 Ngu naluno, no Yon Anutndo Tempel ya newendemonggo meno ulungga etoni ingootoowe, ene ngandilo ewolo. Ye komo ooloya, nolo sanggilinengga koondo kandegula gidembolo elayagano oolooteku, ngu yoya, oni simoo bale melako ngano oolootenggokuno, ngu wendootoyiga uni! Anutndo ewolo.

2 Asa, ene ngundilo etoni ngu, Engel oni koleteloga, ngundo oololo, Anutlo sanggilini koondoga ngu wendootoni, melako uwolo. Wendootoni ngu, oni simoo bale ene Nusago Goki ulunggaku ngulo sunggi, ko enengo gaboyi nguno yambo mande tetenggoku ngu, Engel oningga ngundo Anutlo

sanggilini ngu ombulo, moondeye yeni, mambu tawomba ululu ukayidodo utoni, ogingo ulungga biyomi ingowolo.
3 Ngundilo tetoni ngu, asa, Engel elayayiga ngundo Anutlo sanggilini koondo elayaga ngu yolo, wendeyino wendowoliyo. Ene ngundilo wendootoni, wendeyino ngu yowoolengootoni, oni kumooyingombolo dalo ngundilo tunootewolo. Ngulo ngu, ngu wendeyino Oo Keda Oolootenggoku ngu kumoomukowonggori.
4 Engel elayayiga, ngu koni kinitetoningga ngu, asa, Sambono Engel kabusayi, ngundo Anutlo sanggilini koondo kabusayi yolo, sono bingomo ko mele sono omungo nguya sonono wendootoni, ngu sono ngu bidodo yowoolengolo dalo tunootewolo.
5 Ngu naluno, no ngu Sambono oni sonolo sobosoboga ngu ingootoowe, ene ngandilo ewolo.
O Anut, ge ataga keda oode, kuli nguya keda oluwolo. Ge kundingiyi oolengo. Gengo wilikoweloyi konggega ngu oni biyomimu nenengo oolengo wilikoyelowa.
6 Ngu oni biyomi ngu ene gengo oni nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ko gengo ingondudu eyingo oni yuleyi kumooyingo, ngulo ngu, ene Kristen daloye wendowonggori. Ngundilo ngulo, gedo oni biyomi ngu dalo eneno yunootoyi, ene dalo ngu sono ngundilo newanggo. Ngu oo ngulo ulini nenengo oolengo, Engel ngandilo elo ewolo.
7 Ngundilo etoni ngu, no manggowo gula Anutno woolo yeweloyi musiyongga, ngunonggo ene meno elo, etoni ingowonowo.
Yo, ngu hamoo. Ge Anut noolengo Oo Bidodo Sembuli, ge yanggangongge ulungga oolengo. Ge oni wilikoweloyi naluno ngu, ge damoni nenengo oolengo nangge tetelo ewolo.
8 Ngundilo tetoni ngu, asa, Sambono Engel oni namolayayiga, ngundo enengo koondo namolayayiga ngu sano wendootoni, sa ngu gookingo ulungga tunootelo, ngundo oni moondeye de gookingo ngundilo goki hahangewonggori.
9 Yo, ngu sa ulungga de gookingoyingga, ngundo goweye gooki hahangetoyi, ngulo ngu, ene Anut kootuyisina mande biyomi oolengo elo ingowonggori. Anutndo ngu oo gookingo biyomi ngundilomu yeni, eneno tunootewonggori. Ene ngu damoningga ngu, ene ingoyingomu, ene nowoondoye ma yowoolengootoyi, Anutlo oowooyi bingamini, elo ma okoowonggori.
10-11 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegulayiga, enengo koondo kandegulayiga ngu yolo, Nusago Goki ngulo yabanimo, ko enengo oo sobowooteku, nguno nguya wendowolo. Ngundilo wendootoni ngu, ooleli oolengo tunootetoni, Nusago Goki ngulo oniku, Anutno sanggili oolengo telo, mawukimboongelo, enengo mambu ogingo ngulo, ko suwoo ooleli ngulo nguya, sa gookingombo yoodeyingongga ngulo bidodo, Anutya sanggili tewonggori. Ene mande biyomi oolengo ma elo yokolo, nowoondoye ma yowoolengowonggori. Kini, enengo damoni biyomi tewonggoku, ngu ma yokowonggori.
12 Asa, ngu naluno, Sambono Engel oni kandegula gidembolo gulananggega, ngundo enengo koondoga ngu Yuparetis sono bingo ulungga nguno wendootoni, ngu sonongga ngu dikoolo, kingo nggootootewolo. Ngundilo tetoni, mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo ngulo oole yeyunootoni, ene nguwoole sa ooletekusina ulelewolo.
13 Ngundilo tetoni, ngu naluno, yuka biyomi kabusa yeyootoowe, gido dooko ngundilo. Ngundo Oliwa Ulungga ngu manggowoomonggo, ko

Nusago Goki Ulunggaku manggowoomonggo, ko Setanlo ingondudu eyingo
oni ebe ganagana, ngu manggowoomonggo nguya tunootewolo.
14 Ngu yuka biyomi kabusagaku, ngundo ene mete oo damoni onindo
ma teweloyi, ngu damoni guladilo guladilo tetenggo. Oo biyomi
kabusagakundo ngu sobosobo oni koleteyingo ululu, ngu mela ngalomuno
tunootelo, ngundo me yeni ootookoowonggori. Ene ngundilo tetoni,
sobosobokundo ootookoolo gooboongoolo, ngulo Anut yanggangonidodoga
nguya enengo naluno ebe ulewelo tewanggo.
15 Ariya, ingoyi! No yeno ombuwelo ngu, yakaka onindo suwoono tolige
mayetenggoku, ngundilo ombuwano. Ngulo ngu, ye komo ma welewelo.
Kini, ye komo nolo ko ombuweloyi naluni, ngu gome meyeya sobowooyi.
Ye ngundilo tetoyiga ngu, asa, ye oyumo ma yowanggo.
16 Oo yuka biyomimbo ngu mela ngalo oo sobosobo oni tabango yetoyi,
ngundo Hiburu mandeno ngu oowooyi Amagedon ngu musiyongga nguno
ombuwonggori.
17 Asa, Sambono Engel oni kandegula gidembolo elayayiga, ngundo
enengo koondoga ngu wendootoni, doogono uwolo. Ene ngundilo
tetoni ngu, asa, Tempel kundingiyi ngu newende Anutlo yaba bingamini,
ngunonggo Anutndo meno ulungga ewolo. Nolo sanggiline ngu ataga
kiniteteku nga! Ewolo.
18 Ene ngundilo etoni ngu, ariya, yowali yootoni, gusilo ngguyi ulungga
utoni, imimi ulungga oolengo yowolo. Ngu imimi ulungga oolengo ngu kuli
oni melako ngano oluwonggoku, nguno imimi gula ulungga ngundilo ngu
bidodo dagayelowolo.
19 Ngu imimi ulungga nguno ngu, ende ululu ngu imimimbo we-
sowootoni, gumi kabusa tunootewonggori. Oni bidodo ende ululu mela
bidodomo oolootenggoku, ngu nguya yombuliyelowa. Ene Anutndo ngu
Babilon ende ulungga, nguno oni simoo bale ngundo bosebalese damoniye
biyomi ngu ingolo, ngulo Anutndo tetoni, ene Wayin sonoyi yanggango
oolengo ngu newolo. Ngu Wayin sonoyi yanggango ngu enengo sanggilini
ulungga oolengo.
20 Ngu naluno nguno, meladoni bidodo, ko mela pupuli bidodo, ngu
kinitelo yombuliyelowa.
21 Ayis wande wande, sono ngundilo sambononggo melako ombuwa. Ngu
Ayis wande gulanangge, ngulo kowulini ngu 25 kilo Rayis si elaya ngulo
kowuli ngundilo. Ngu Ayis wande wande ngu, sambononggo oni bungomo
solelo, ngundo oni yutolo yombuliyelowa. Ngundilo tetoni ngu, onindo
ingowonggoku ngu, Anutndo ngu Ayis oo biyomi ngu enenonggo ombute,
elo ingowanggo. Ene ngundilo ingolo, ngulo ene Anutya kumundooye
boolowootoni, sanggili ulungga oolengo telo, ngulo ene mandeye biyomi
kootuyisina nangge, Anutya ewolo.

17

Bosebalese Balega, Ngundo Ogingo Ulungga Yowolo

1 Sambono Engel oni kandegula gidembolo elaya ngulomu gulanangge
enengo gol koondo kuli oo wendowoku, koondoyigaku yolo, ombulo, nono
ewolo. Ge ombuya keno! Ngu ooleko ooleko balega yanggangongga,
ngu sono bingo gidalega ngu sanganimo bibitelo oolooteku, ngu ngulo
gumi biyomimu inootoningga keno! Ombuya, nondo ngu Anutndo bale
biyomingga ogingo ulungga gumi inowaku, ngu ge etunggelowano.

2 Mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo, ngundo ko oni gidalega melako
ngano oolootenggoku nguya, ngundo ngu ooleko ooleko balega nguya bose-
balese damoni biyomi ngu telo, ngulo enengo ingonduduye damoni biyomi
ngundo nangge hangetoni, ene sono kowoo nelo mboolombo yoyooteku,
ngundilo kapengo yetenggolo ewolo.

3 Ngu naluno, Anutlo Yukani, ngundo yanggano nunootoni, Anutlo
Engel no noyootoni, oni kini melako nguno oololo oode, nguno no balega
kenootoowe, ene Nusago Goki seleyingongga ngu sanganimo bibitewolo.
Ngu Nusago Goki seleyingongga, ngu ene tabango kandegula gidembolo
elaya, ko nggamaliyo kande elaya, nguno ngu, oowooye biyomi oolen-
gongga nguno nakangootoyi ooloote.

4 Ngu balega ngu enengo nengguloni ngu nakanakangoyingo, ngu se-
leyingo oolengo. Enengo nengguloni ngulo nakayani, ngu Gol ko digi so
nakaya gula gula gome gomemu, ko beye goyayi oolengo ulini ulunggamu,
ngu goweyimo tewolo. Kandeyimo ngu Gol sono toba teyingomu, ngu
dowooyingomu ngu newendemo enengo damoni biyomi ko bosebalese
damoni biyomi buwoo ngu bidodo toba ngu hangewolo.

5 Enengo oowooye gula gula kembawasangoomo nakangootoni
oolooteku, ngu ngandilo:

Babilon Ende Ngulo Mande Yamonggawo, Bosebalese Damoningga Teteng-
goku Ngu Bidodo Namoye, Mela Ngano Mande Damoni Biyomi
Oolengo Tetenggoku Ngu Bidodo Namoyelo nakangowolo.

6 No ngu balega ngu kenootoowe, ene Yesuslo oni simoo bale nowoon-
doyemo hamoo telo, enengo mandeni wesiyolo ewonggoku, ngu yudoni
kumoomukowonggori. Ngundilo yudoni kumootoyi ngu, ene ooga tewoku,
ngulo ene oni oni ulungga oolengo tete.

Ene ngundilo tetoni no kenolo ngu, asa, no soluyokolo mboolo nulewolo.

7 Ngu naluno, ngu Sambono Engel oni gulado nono ewolo. Ge ndadilo telo,
soluyokolo, ngulo ingondudu ulungga tete? Nondo balega ngulo damoni,
ko Nusago Goki nggamaliyoni kande elayayiga, ko tabango kandegula
gidembolo elayaga, ngulo damoni nguya yootunolo ewano. Ngu balega ngu
Nusago Goki sanganimo bibitewolo.

8 Ge ngu Nusago Gokingga kuli kenowoku, ko ataga ene keda ma ooloote.
Ene kootusina Nusago Gokingga ngu mele gumi kiningga ngu yokolo,
oolelo, ene kondibo oonatelo kinitewa. Anutndo mela oo bidodo yeyingo
naluno nguno, ene mela ngalo oni onendo Yesuslo nowoondoyemo hamoo
tewanggoku, ene keda oluweloyi bukno kuli oowooye nakangowolo. Oni
oowooye ngu bukno kini, ngundo ngu Nusago Goki kuli kenolo, ko ataga ngu
kini. Ene kootusina ko kenolo, ene ngulo soluyokolo mboolo yulewanggolo
ewolo.

9-10 Sambono Engel onindo ko ewolo. Oni ingonduduni gome metemingga
ngu, ene komo oo ngalo gome ingoni. Nusago Goki tabango kandegula
gidembolo elaya, ngundo puli kandegula gidembolo elaya, nguno balega
ngu sanganimo bibiteyingo ngulo gaboyi. Nusago Goki tabango kandegula
gidembolo elayaga, ngu mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo kandegula
gidembolo elaya, ngulo gaboyi nguya. Sobosobo oni koleteyingo kandegula
ngu kuli kumooyingo, ko ataga sobosobo oni koleteyingo gula keda oodoni,
ko kootusina gula koleteloga ombulo, ngu nalu bodaga nangge oluwa.

11 Ngu Nusago Gokingga ngu, ene kuli ngu mela ngalo oo sobosobo oni
koleteyingo kandegula gidembolo elaya, ngulomu gula oluwolo. Kootusina
ene kumoowoku, ko keda ootookoolo, ngu mela ngalo oo sobosobo oni

koleteyingo kandegula gidembolo kabusayi, ngu tunootewa. Ene kootusina,
ene hamoo oolengo oonatewa.
12 Ge kuli nggamaliyo kande elaya kenowoku, ngu gaboyi ngundilo:
oni sobosobo koleteyingo kande elaya, ngundo enengo ko simoo bale
soboyeloweloyi ko ngu ma tewolo. Kootusina oni koletelo kande elaya,
ngundo yanggango yolo, Nusago Goki nguya nalu ootuwoo bodaga ko
goboolo telo, simoo bale soboyelowanggo.
13-14 Ngu oo sobosobo oni koleteyingo ngu bidodo ingonduduye goboolo
gulanangge ngu gooboongoolo, ko enengo yanggangoye ngu bidodo Nusago
Goki ngu inowelo ingootenggoku, ngu bidodo Nusago Goki inootoyi, ndawu-
galo ngulo, ene Sipsip Nangonimboya ebe uleweloyimbolo. Ene ngundilo
tetoyi ngu, Sipsip Nangoni ngundilo, ko enengo nowoondoyemo hamoo
teyingo oni Anutndo kuli logoyelowoku, ngu nguya gooboongoolo, ene ngu
ebegano nguno enendo Nusago Goki, ko enengo oni ngu yanggango yelo
dagayelowanggo. Ndadilo ngulo, Sipsip Nangoni ngu oni tabango bidodo
tabangoye ulungga, ko mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo, ene ngulo
tabangoye ulungga ngu! Elo ewolo.
15 Ngu naluno, Sambono Engel oni ngundo nono ewolo. Ge ngu balega
sono bingo gidalega sanganimo bibitetoni kenooteku, ngu sonongga ngundo
oni simoo bale mela bidodomo, oni goweye moondeye gula gula, ko mande
bungeye sungo sungo ngu bidodo gaboyi.
16 Ngu Nusago Gokingga, nggamaliyo kande elayaga ge kenooteku ngu,
ene bidodo ooleko ooleko balega nguya mundi tewanggo. Ngundilo
telo, yombuliyolo yokolo, enengo towi nengguloni, ko nakayani bidodo
andangelo yokolo, enengo goweyi songgiwi nelo, okoolo de nombono
kagisokowanggo.
17 Ngundilo tetoyi, ndawugalo ngulo, Anutndo ingondudu nowoon-
doyemo Nusago Goki yelo, ngu yanggango oni simoo bale soboyeloweloyi
yunootoni, ngunonggo ene ngu kongga ngu telo oololo, Anutndo nalungga
sunggi yewoku, nguno wenga kinitewa.
18 Ngu balega ngu kenowoku, ngundo ngu ende ulungga ngulo tabango
koleteyingo, ngu mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo bidodo ngu
soboyelooteku, ngulo oo gaboyilo ewolo.

18

Babilon Ende Kuli Yombuliyowolo

1 Ngu naluno nguno, no Yon Sambono Engel oni gula kenootoowe, Sambo
endemonggo ombuwolo. Ene Anutndo yanggangonidodo, dulidalinidodo
ulungga oolengo inootoni, ngulo ene mela ngano ombutoni, soluyi mela
bidodo himi oolengo yewolo.
2 Ene meno ulungga elo ewolo. Babilon ende ulunggaku ngu yombuliyoote!
Ngu hamoo oolengo, ngu yombuliyooteku ngu! Ataga ngu oo yuka
biyomimbolo musiyo telo ooloote. Yo, oomboolo biyomi nguno
oodoyi, ko nu oo buwoo biyomi netenggoku, ngu musiyonggano
nguno oolootenggo.
3 Ndadilo ngulo, oni mela bidodomo, ene ngu balega nguya bosebalese
damoni biyomi telo, nowoondoye ngulo nangge ingondudu telo, ngu
onindo sono Wayin yanggango nelo ingootenggoku ngundilo. Mela ngalo
oo sobosobo oni koleteyingo, ngu bosebalese mande damoni biyomingga
nangge nguya tewolo. Mela ngalo ene beye koyi nangge teweloyi oni, ngu
endega ngulo damoni biyomi gula gulano, ko oo gome gomemu enendo

suwoo suwoo yowelo ingooteku, ngulo sitoyi beye koyi teweloyi onindo, ene oo sitoyi ulungga yoyingolo ewolo.

4 Ngu naluno, no manggowo gula Sambo endemonggo tunootetoni ingowono. Ene ngandilo ewolo. Ye nolo Kristen oni simoo bale, ye komo ngu endega ngu yokoya sayi. Kinitetoni, asa, ye nguya ngu endega ngulo mbumbuwaye, ngu ye nguya koolowoowanggo. Ye ngu endega ngu yokolo ngu, asa, nondo ogingo biyomi ulungga enengo wetiye ngulo yetenoku, ngu ye ma yowanggo.

5 Enengo mbumbuwaye ngu ulungga oolengo watayetoyi, Sambono oolete. Anutndo ngu biyomiyengga ngulo ingondudu tete.

6 Ye ngu ooleko ooleko balega ngundo biyobiyomi tewoku, ngu yendo eneno ngu komo gumi elaya wendangeyi. Ndadilo ngulo, ngu balega ngundo oo kowuli ulungga oni yunoweloyi yetoningga, ngulo yendo ngu elayagomo kowuli ngundilo ene ko inoyi.

7 Ngu balega ngundo enengo oowooyi bingami okoolo, enengomo so nakaya nakanakangoyingo gome gomemu, ngu nangge telo watayetoningga ngu, ngulo yendo komo ogingo gumi ngundiya teyinoyi. Ene balega ngu newendemonggo, ene enengo biyomi okoolo ewolo. No ngu mela ngalo oo bidodo sobosobo bale ulungga oolengo. No nggami bale kini, ngulo ngu, no ma sendowelo ingowano. Hamoo oolengo kini, ewolo.

8 Ariya, newendemonggo ngundilo ingootoni, ngundilo ngulo, kowuli guladilo guladilo ngu naluno nangge eneno ombuwa. Ngu ngandilo: Sayi guladilo guladilo ngundo ombulo yuleni kumootoyi, oni simoo bale sendo mogulu ulungga tetoyi, ko oowalilo kumooyingo naluwo ulungga oolengo nguno tunootewa. Nguno ngu, debo Babilon endega ngu delo gisokowa. Yo hamoo oolengo, Anut Oo Bidodo Sembuli yanggangonidodoga, ngundo enengo damoni wilikolo, kenolo, ogingo nangge oolengo inowalo ewolo.

9 Mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo bidodo nguya oo biyomi goboolo tewonggoku, endemo woolo ulungga ende dedoni, ngu kenolo, ene sendo mogulu ulungga tewanggo.

10 Onindo ngu endega ngu dedoni, yowoko dikalo, ngunonggo ngu endemo oni ngundo enengo mbumbuwaye, ngulo ogingo ngundilo koolowootoyi, kenolo, kiyelolo ewolo.

O gowugowulongo Babilon, ye ende ulungga yanggangonggedodo! Nalu ootuwoo bodagano sodedonangge, yengo mbumbuwaye ngulo gumi yengomo tunootetoni koolowootenggoku ngu! Elo ewolo.

11 Beye koyi teweloyi oni mela nga bidodo, ngulo ingonduduye, ngulo kowuli ingolo sendowanggo. Ndadilo ngulo, ene musiyo gulano enengo sitoyi uliyoweloyi nguya kini ngulo.

12-13 Yo, ngundo Babilon endega nguno beye koyi teweloyi oni, ngundo oo ngandilo suleyoote. Gol, Siluwa, digi nakanakangoyingomu, beye goyayimu, towi namboyi gome gomemu, towikumba seleyingo gome gomemu, towi nakanakangoyingo gome imakeyingomu, de gula gula ndindingo gomemu, Elepan nggamaliyo, ko debo Ayen koolongguyibo, ko Ayen oobo digi gagiwi gome nakanakangoyingombo, ngundo oo gome gomemu teyingo, suwe oo nengguloni gula gula, ko woolo gome ndindingomu yeweloyi, ulumi gula gula ndindingo gome gomemu, Wayin, oo kaweloyi bo ulumi gomemu, oomanongoyingo kaweloyi oo kiki uleyingo, sipsip ko bulmakau, hos ko hos yawasanidodomu, kingo sulena oni bidodo, ngu oo sitoyi ngu bidodo uliyowelo suleyowonggori.

14 Beye koyi teweloyi oni, ngundo sendowelo telo ewanggo. Oo gome
gomemu bidodo, ngulo ye gome ingootenggoku, ngu oo ngu ataga kinitete.
Yo, yengo oo sitoyi bidodo kini temukootoni, gula ngudodo kinilo ewolo.
15-16 Ngu beye koyi teweloyi, oni ene kuli Babilon ende oo sitoyi uliyolo,
ngulo beye yowonggoku, ngundo endemo oni simoo bale kenootoyi, ngulo
mbumbuwaye ngulo ogingo ulungga oolengo ingootenggoku, ngulo ene
kenolo, sosoleyingo ulungga telo, yowoko anduno ootoolo, nowoondoyemo
kowuli ulungga ingolo sendolo ewolo.

O Babilon ende ulungga gowugowulongo! Ngu hamoo oolengo gowu-
gowulongo! Kuli gengo nenggulo namboyi ngu gome gomemu, ko
nenggulo seleyingo oolengo, yemulo oluwolo. Gengo so nakaya gol
yowali gome gomemu, ko digi nakanakangoyingomu gomemu, ko
beye goyayi nguno tewonggori.

17-18 Ngu nalu ootuwoo bodagano, sodedonangge gengo oo sitoyi ulungga
oolengo, beye nguya, ngu bidodo kinitemukoyingo! Elo ewolo. Ngundilo
ngulo, wanggono oni sobosobo, ngudodo enengo ko onidodo, oni simoo
bale wanggono sawelo ingootenggoku, ko wanggobo beye koyi teweloyi
oni, ngu bidodo endemo onilo kowuli oolengo ingootenggoku, ngu kenolo,
yowokono dikalo, endemo ngulo wooloyi ooleteku, ngu kenolo ewolo. Ende
ulungga gulado ene Babilon ende ngundilo oowooyidodo oodoni, ngundo
Babilon endega ma dagalo oowooyidodo oodoni, ma kenowato! Ewolo.
19 Ngundilo ngulo, ene kowuli ulungga ingolo, ngulo ene tabayemo
gugukakawu oolongoolo, sendo mogulu telo ewonggori.

O ende ulunggaku, gowulongo! Gengo ende nguno wanggo wendeyino
oolootenggoku, ngulo sobosobo oni, ngundo gengo oo sitoyi geno
suleyowonggoku, ngulo ene bobeye ulungga oolengo yoyingo! Ene
nalu ootuwoo bodagano nangge, sodedonangge ene oonatemukoote!
Ewonggori.

20 Ene ngundilomu, ye Sambo endemo oolootenggoku, ye enengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo oni, ye Anutlo ingondudu eyingo oni bidodo,
ye Yesuslo suleyeloyingo Aposel oni, ye bidodo komo oni oni ulungga
oolengo tetenggo. Ndadilo ngulo, weti mbumbuwa ye teyingomu, ngu
wilikolo, ngulo Anutndo ene Babilon mbumbuwa damoni biyomingga yeno
tewonggoku, ngu wilikolo, ogingo ulungga oolengo yunoyingolo ewolo.
21 Ene ngundilo mande yokootoyi, ngu naluno nguno, Sambono Engel oni
yanggangonidodo nguno digi ulungga oolengo, onindo ma okooweloyim-
bolo ngu okoolo yolo, wendeyino oolongoolo ewolo.

Ngundilo damoningga nguno nangge, ngu Babilon ende ulungga ngu yolo
oolongootoni, utoni, onindo ko ma kenowanggolo ewolo.

22 Gita oowooyi Harup, ko sumbimboolo ngguyi gula gula, ko nggusim-
bolo, ko unggu ngulo ngguyi nalu gulano, oni ma ingowanggo. Oni ene
ingonduduye gula gulano ko teweloyi nalu gulano, ngundilo oni gula ngu
ma oluwa. Wit oo kiki uleweloyi ngulo kiki ngguyi, nalu gulano, oni ma
ingowanggo.
23 Solu himi, nalu gulano, onindo ma kenowanggo. Oni ene bale yoweloyi
nalu nguya kinitewa. Kulimi beye koyi teweloyi oni, ngundo ene mela nga
bidodomo ene oowooyidodo ootoolo, ene ngunonggo oni mela bidodomo
ganaganayelootoyi, kosonggi gula gula oni yombuliyelowelo teyingolo
ewolo.
24 Anutndo ene Babilon endega ngu kenootoni, ene biyomi telo,
enengo ingondudu eyingo oni, ko enengo oni simoo bale nowoondoyemo
hamoo teyingo mela bidodomo oluwonggoku, ngu yudoyi kumootoyi, ngu

kenowonowo. Ngundilo damoningga ngulo kowulingga bidodo Babilondo yoyingolo ewolo.

19

Sambo Endemo Oni Bidodo Oni Oni Tewonggori

1 Babilon ende ulungga ngu delo yokootoni, ngu naluno, no Yon ingootoowe, Sambo endemonggo, simoo bale oowooyingga oolengo moguluwoolo ewonggori.
Noole komo Anutlo oowooyi bingami elo okooteto! Ngu noolengo Anut, ene nangge gulanangge, ngundo noole ko uliyelolo yoyowolo. Ene oowooyidodo, dulidalinidodo, ko yanggangonidodo oolengo ooloote.
2 Anutlo wilikoweloyi koni ngu damoni nenengo oolengomo oni wilikoyelowa. Ngu ooleko ooleko bale ulungga, ngu enengo damoni biyomingga, nguno oni simoo bale mela bidodomo yombuliyelolo, ngundo Anutlo ko oni yuleni kumoowonggori. Ngundilo ngulo, Anutndo ngulo gumi biyomi oolengo inoyingolo ewolo.
3 Asa, ngu naluno no ingootoowe, ene mogulu ulungga telo, meno ko ewolo. Noole gengo oowoongge bingamingge elo okooteto! Babilon ende ulungga delo, wooloyi oolewoku, ngundilo suwoo suwoo delo, woolo oolelo oluwalo ewolo.
4 Sambono tabango oni onibiga namolaya ngudodo, ko Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngudodo Anut doongeyimo penggootelo, yambo mande telo, meno ewonggori. Hamoo oolengo! Noole gengo oowoongge elo okooteto! Elo ewonggori.
5 Ngu naluno, Anutlo yaba tanggeyimonggo meno gula ewolo. Ye Anutlo ko oni, oowooyedodomu ko oowooyedodomu kini, ye bidodo komo noolengo Anutga ngu oowooyi bingami elo okootetolo ewolo.
6 Ngu naluno, no ingootoowe, mande mogulu ulungga simoo balenonggo ngguyi utoni ingootoowe, sono ululu ngguyi ngundilo uyingo, ko gusilo ngguyi ngundilo ingootoowe, ene ngundilo meno ulungga ewolo. Noole gengo oowoongge bingamingge, elo okooteto! Ge noolengo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi! Ge yanggangonggedodo, ge oo bidodo sobosobo koleteyingo oolengo!
7 Ngulo ngu, noole oni oni ulungga oolengo telo, oowoongge bingamingge okooteto! Ndadilo ngulo, Sipsip Nangoni bale yoweloyi naluwo tunootete. Enengo baleyi ngu kuli oo yomosiyowolo. (Enengo baleyi ngu oni simoo bale eneno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu.)
8 Anutndo ngu baleyi inowoku ngu, ene nenggulo namboyi oolengo yowali kendilo, pelungga soluyidodo ngu inootoni yemuwolo ewolo. (Ngu nenggulo salayingga ngu Kristen oni damoniye gome nenengo ngulo gaboyi.)
9 Ngu oo ngu tunootetoni kenootoowe, Engel oni gula nono ewolo. Ge nga mandega nga nakango. Ngu oni simoo bale ngu Anutndo negoyelootoni, Sipsip Nangoningga ngundo baleyi yoweloyi oo simbo kayingongga, nguno ombuwelo sumoo yunowoku, ngulo ene oni oni ulungga tetenggo. Ewolo. Ngu mandega ngu Anutlo mande hamoo oolengolo nono ewolo.
10 Asa, Engelndo mande elo yokootoni, no ene keyi damonimo penggootelo, yambo mande tewelo tewonowo. Ngundilo tetoowe, ene sodedonangge nono ewolo. Ge nono yambo mande ma tewelo! Ndadilo ngulo, no geya konale gulanangge, Kristen doboogulige Yesuslo mandeni nowoondoyemo hamoo telo oolooteto. Ye komo Anutno nangge yambo

mande teyi! Noole ingowato. Yuka Kundingiyi ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni nowoondoye yokutuwootoni, ngundo ene onino Yesuslo mande wesiyolo ewolo. Ngundilo wesiyolo etoyi, ngunonggo enengo mandeni ngundo oni sungo nowoondoye yokutuwootoni, ngulo ene nguya Yesuslo mande wesiyolo etenggolo ewolo.

Onindo Hos Namboyinggano Bibitewolo

11 Ngu naluno, no Sambo endemo kenootoowe, nguno Hos gula salayimu oodoni, ngu sanganimo oni gula bibitelo oluwolo. Ngu oningga ngu oowooyi ngandilo: Oni Enengo Koni Gome Sobowoolo Teyingo ko Oni Ene Damoni Gome Nenengomu Nangge Teyingo, oowooyi ngu ngandilo. Ene simoo bale wilikoyeloweloyi bine, ngundi ene ebe uleweloyi tetoningga ngu, ene komo mande damoni gome nenengo ngu nangge keyolo ngunonggo tewa.

12 Enengo doongeyi ngu de solu ngundilo solu ooletoni, ene tabangomo Gol tomokuyi oowooyingga nguno ooloote. Enengo goweyimo oowooyi gula ooloote. Ene ngu oowooyingga ngu enengombo nangge damoni ingoote.

13 Enengo nengguloni tewoku, ngu dalowobo sonowoowolo. Onilo oowooyi ngu ngandilo, Anutlo Mandenilo ewolo.

14 Sambo ende me oni ngudodo ene hos nomboyimu sanganimo bibitelo, ene Yesus keyolo oolouwonggori. Ene towikumba tewonggoku, ngu nam-boyi gome oolengomu nangge telo oolouwonggori.

15 Enengo manggowoomo duge kuningo oolengo ngunonggo oolelo, mela ngalo oni simoo bale eneno nowoondoye hamoo ma teyingo ngu yuleweloyimbolo. Anutndo ewolo. Enengo usutokoni Ayenmbo teyingo, ngundo ene oni simoo bale gome soboyelowalo ewolo. Ene Wayin sonoyi winggooweloyi digi koondoyigano, nguno Wayin winggoowolo. Ngu Wayin sonoyi ulungga ngu, Anut yanggangonidodoga ngulo sanggilini ulungga oolengo ngulo gaboyi.

16 Enengo oowooyi ngu nenggulonimo, ko keyi begowoomo nguya nakan-goyingomu, ngu ngandilo:

Mela Ngano Oo Bidodo Sobowooyingo Koleteyingo Ngulo Tabangoye Ulungga Oolengo. Ene Sobosobo Oni Bidodo Sembuye Ulungga, ngundilo nakangowolo.

17-18 Ngundilo tetoni, no Sambono Engel oni gula kenootoowe, sano dikalo, meno manggalu telo, nu sambolili ululumelo ombutenggoku, nguno ewolo. Ye ombuya, Anutndo oo simbo kawokuno, ngano gooboongooyi. Ye ombuya, nguno ye ngu mela ngalo oo sobosobo oni tabango, ko me onilo tabango, ko oni yanggangoyedodo, hos, ko oni hos sanganimo bibiteyingo, ko oni simoo bale oolootenggoku, ko kingo sulena oni, ko oni oowooyedodomu, ko oni oowooyedodomu kini ngu bidodo songgiwini neyilo ewolo.

19 Ngu naluno nguno, no Nusago Goki ko mela ngalo sobosobo oni koleteyingo ngudodo, ko enengo me onidodo nguya yeyootoowe gooboon-goowonggori. Ene gooboongoolo, ngundo oningga Hos nomboyingga ngu sanganimo bibiteyingongga nguya, ko enengo me oni ngudodo ebe ulewelo tewonggori.

20 Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, oningga Hos nomboyingga ngu sanganimo bibiteyingongga, ngundo Nusago Gokingga ko Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe ganagana, ngu yoyolo, meleno de nombo ko digi koolongguyi, oowooyi Salpa, nguya gooboongoolo, sugi sugi delolooteku, nguno oolon-gooyelowolo. Ene ngundilo tetoyi, ndadilo ngulo, ngu Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe Ganaganangga, ngundo Nusago Goki doongeyimo, oo

amana onindo ma teweloyim ngu tetoyi, ngulo oni simoo bale bidodo oo ngu
kenolo nguno mayelo, gooboongoolo, Nusago Goki ngulo gaboyimo yambo
mande tewonggori.
21 Ngu oningga Hos nomboyingga ngu sanganimo bibiteyingongga,
ngundo duge manggowoomo oolootekungga, ngundo Nusago Goki Ulung-
gaku ngulo me oni bidodo dugebo yuleni kumoowonggori. Kumootoyi,
ariya, nu bidodo ombulo, enengo songgiwiye bidodo nemukolo useye
ndindi tewonggori.

20

Mooma 1,000 Setan Biyomimo Oluwa

1 Ebe kinitetoni, ngu naluno, no Yon Sambono Engel oni gula no
kenootoowe, ene Sambo ende yokolo ombuwolo. Enengo kandeyimo ngu
mele ulungga gumi kiningga ngu goosooweloyi ki, uto ulungga nguya
oowooyi Sen, ngu dowoowolo.
2 Ngu Oliwa Ulungga ngu dowoolo, uto yanggango Sen, ngundo dowoolo
gosiyolo, mele gumi kini ulunggano oolongoowolo. Nguno ngu, ene
mooma 1,000 oluwa. Ngu Oliwa Ulungga ngu oowooyi gula ngandilo: Sile
Kulimingga ngu, Oomboolo Biyomi, ko Setan ewolo.
3 Sambono Engel oningga, ngundo Oliwa Ulungga ngu dowoolo, mele
gumi kininggano nguno oolongoolo, mele manggowo wetu oo ngu gome
ukingolo, goodoolo gosiyowolo. Ngundilo teyingo, ngulo ene mete oni mela
bidodomo, ngu mooma 1,000 nguno ko ma ganaganayelololuwa. Mooma
1,000 ngu kinitetoni ngu, kootusina, ene mele goosootoyi, nalu bodagano
nangge, Setan ngundo mete oolelo, oololo ombulo tewa.
4 Ngu naluno, no ngu oni gidalega Anutndo oni wilikoyeloweloyi ko
ngu kuli sunggi yewoku, ngu onikundo yaba bingamidodo ngu sanganimo
bibitetoyi kenowonowo. Ngu bibitelo, ngunonggo ngu oni oo tewonggoku,
ngu wilikoyelowelo bibitewonggori. Ngundilo telo, oni ululu oolengo
gaboye kenootoowe, ngu ene Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo
ngulo, enengo oowooye oni gidalegano yootunootoyi, ngunonggo ene nguya
Anutlo mandeni yanggango dowoowonggori. Dowootoyi, ngulo ngu, me
onindo bungeye toongootoyi kumoowonggori. Ngu Kristen oni ngu, ene
Nusago Gokino ko ngulo gaboyimo nguya ma yambo mande teyingo, ko
ngulo sunggi ngu kembayemo ko kandeyemo nguya ma yowonggori. Ngu
oni ngu, ene ko keda ootookoolo, ene Kristusya goboolo mooma 1,000 oololo,
ngu oni ngu soboyelolo oluwanggo.
5 Ngu Kristen oni ngu, ene wata koleteyingo ngundo melenonggo ko keda
ootookoowonggori. (Kristen Oni kumooyingo gidalega ngu mooma 1,000
nguno ma ootookoowanggo.)
6 Oni ene melenonggo tambu koletelo ootookootenggoku ngu, ene komo
oni oni telo, kundingiyi oluwanggo. Ngu oni ngu, ene Anutno woolo
yeyingo oni kundingiyi telo, ene Kristusya mooma 1,000 oni simoo bale
melangga nga ngu sobowoolo oluwanggo. Ngundilo onikundo ene Setanlo
ende biyomimo ngu ma oolouwanggo. Kini, ene suwoo suwoo Anutya
oluwanggo.

Anutndo Setan Yombuliyowolo

7 Mooma 1,000 ngu kinitetoni ngu, Anutndo mele gumi kini ulunggaku
ngu manggowo goosootoni, Setan ya biyomi yokolo toongewolo.
8 Yo, Setan ngu mele yokolo, oolelo, oni simoo bale mela bidodomo,
ganaganayeloweloyimbolo ko tewa. Ene ngundilo telo, yade yade oololo,

Gok ko Megok ngu sowe elayaga Kristuslo mundi mundi oolootenggoku, ene goobooyelootoni, me oni ulungga oolengo yeli tunootewa. Ngu me oni goobooyelootoni, ngu wendeyi sono dabemimo digi kelidi ngundilo tewa.
9 Setando mela bidodomo, me oni goobooyelolo, yade yade oololo, Anutlo simoo bale oolootenggoku musiyo pawangolo, ngunonggo Anutndo ende ulungga (Yerusalem) ngulo gome ingooteku, ngu pawangowanggo. Ngundilo tewanggoku ngu, ene Anutndo Sambononggo de soludodo yokootoni, ombulo, ngundo ngu, Setanlo me oni ngu yoodemukowa.
10 Ngundilo tetoni ngu, Anutndo ebe ganagana oni Setanngga, ngu dowoolo, mele gumi kiningga digi koolongguyimu delo oolooteku, nguno oolongoowolo. Oolongootoni, Setando ulo, nguno ene Nusago Goki ko enengo ingondudu eyingo ebe ganagana oni nguya kabusayi telo, sugi sugi ogingo ulungga oolengo koolowoolo oluwanggo.

Wilikoyeloyingo Nalu Ulungga Tunootete

11 Ngundilo tetoni nguno, no yaba namboyi ulungga bingaminidodo ngu kenootoowe, oni gula ngu sanganimo ngu bibitewolo. Bibitetoni, ngu naluno, mela ko sambo nguya satoli, musiyalimo kinitewolo.
12 Ngundilo tetoni, no kenootoowe, oni kuli kumooyingomu ngu oowooye-dodomu, ko oowooye kinimu nguya, enedodo ngu yabaga bingaminidodo ngu tanggeyimo dikawolo. Ngundilo dikatoyi, oni yaba bingaminidodo bibiteyingongga, ngundo buk gidalega dowoolo wesiyolo, ko buk gula nguya wesiyowolo. Ngu bukga ngu Yesusndo oni keda oluweloyi ngulo buk. Ngu buk gulaga nguno oni simoo bale mela ngano oo damoni tewonggoku, nguno ooloote. Oo ngu buk nguno oolootenggoku, ngu Anutndo ngu oni bidodo kumooyingomu ngu wilikowolo.
13 Ngu naluno, wendeyi koongeyingo bidodomo, oni kumooyingo ngu ooletoyi; ko oni meleno meleyeloyingo ngu ooletoyi; ko oni kumoolo Se-tanlo ende biyomimo oolootenggoku, ngu nguya Anutno mayelo gooboon-goowolo. Gooboongootoyi, Anutndo enengo koye tewonggoku, enengomo enengomo wilikoyelowolo.
14 Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tetoni, kumoolo musiyo sungo sungomo, ko Setanlo ende biyomimo nguya oluwonggoku, ngu bidodo Anutndo goobooyelolo, wilikoyelolo, ko oolongooyelootoni, mele de nombododo ulunggano, nguno ulo yoodetoni, suwoo suwoo ogingo ingolo oluwanggo. Nguno oodoyi, Anutndo ewolo. Ataga kumooweloyi damoningga ngu kinitetelo ewolo.
15 Ene wilikoyeloyingo oningga, ngundo oowooyi Yesusndo oni keda oluweloyi bukga nguno oowooye kini ngu, ariya, ngu oni ngu, Anutndo ngu yoyolo oolongooyelootoni, de nombododo ngu ma kumooweloyi mele ulungga oolooteku nguno uwonggori.

21

Sambo Ko Mela Keda

1 Ariya, ngu naluno, no Yon sambo mela keda kenowonowolo. Sambo koletelo, ko mela koletelo, ko wendeyi nguya ene kinitewolo.
2 Ngundilo kinitetoyi ngu, no ende kundingiyi ngu Yerusalem keda kenootoowe, ene sambononggo Anutndo suleyootoni ombuwolo. Anutndo ende kedaga ngu kuli gome metemimu yelo yomosiyoyingomu, ngu bale kameyi yowelo naluwo, nguno enengo oo kuli gome metemimu nangge, ngu yomosiyoyingo ngundilo.

3-4 Ngu naluno, no manggowo ngguyi Anutlo yaba bingaminidodo ngu tanggeyisina, ngunonggo manggalu telo etoni ingowonowo. Ataga Anutndo oniya oolootenggo. Ene oniya oluwanggoku, nguno ngu, enengo oni simoo bale oluwanggo. Anutndo enesu nangge oni simoo baleno nguno ootoolo, ene onilo Anut oluwa. Ngu naluno, Anutndo onilo kowuliye ngu bidodo andangeyunootoni, ngulo ene nalu gulano, ngu ma sendowanggo. Kumooweloyi damoningga nguya kini; kowuli bidodo ko sendo mogulu teweloyi damoningga ngu, ko ogingo ingoweloyi damoningga ngu, oo ngu bidodo nguya kinitemukowa. Mela ngalo damoninggano tewanggoku, ngu bidodo kinitemukowalo ewolo.

5 Ngu naluno ngu, onindo Gol yaba bingaminidodo ngu sanganimo bibiteyingongga ngundo ewolo. Ingo! Ataga oo ngu bidodo keda tunootete, ewolo. Ene mande gula nguya ewolo. Ge nga mandega nga nakango. Ndadilo ngulo, nga mandega nga ngu nenengo oolengo, ngulo oni ene ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggolo ewolo.

6 Asa, ene mande gula ewolo. Nolo kone temukooteno. Nondo ngu oo ngu bidodobolo koletelo oolengo oolooteno. Nondo nguya, ngu oo ngu bidodo wengamo oolooteno. Oni ene sonolo kumoowaku ngu, nondo sono keda oolooteku, sono omungo ngu sono kingo tuwoo ene inootoowe newa.

7 Oni ene newendemo hamoo tetekungga ngu yanggango dowoolo, yade oololo kumoowaku ngu, asa, ene komo Setanlo tewootewoo, ngu dagate. Oni ngundilo tetekungga ngu, nondo enengo Anut oodoowe, ene nolo nangone oluwa.

8 Ene oni nolo kone metemi teweloyi ngu sosolelo yokowanggoku; oni ene Yesuslo nowoondoyemo hamoo ma tewanggoku; ko oni ene dobooyi uleni kumootenggoku, ene bosebalese damoni biyomi ngu tetenggoku; oni ene idi kosonggi damoni biyomingga ngu tetenggoku; oni ene oomboolo ebe ganagana biyomi nguno yambo mande telo nguno yemboongetenggoku ngu; ko oni bidodo ebe ganagana mande etenggoku; ngundilo oni ngu bidodo, ene de nombododo mele ulungga digi Salpa delo gidolelo oolooteku, nguno ulo oluwanggo. Ngu musiyongga ngu biyomi oolengo, nguno ene ulo, sugi sugi oluwanggoku, ngu kumooweloyi kootunggaku ngundilo ewolo.

Yerusalem Ende Keda

9 Ngu naluno, Sambono Engel gula nono ombuwolo. Ngu Engelngga ngu Engel kandegula gidembolo elayaga ngulomu gula, ene kandeyimo koondo kandegula gidembolo elaya, Anutndo oni yombuliyoweloyi oo biyomi ngu koondomo yetoni hangewolo. Ngulomu Sambono Engel gula, ngundo ombulo nono ewolo. Ge ombutooga, nondo Sipsip Nangoni ngulo baleyi keda ngu etunggelowanolo ewolo.

10 Ngundilo etoni, Anutlo Yukani, ngundo yanggango nunootoni, Engel ngundo noyolo, puli ndandayingo oolengo sanganimo nguno oolewolo. Ngu musiyongga nguno, ene Yerusalem ende keda etunelootoni, kenootoowe, ngu endega ngu sambononggo Anutndo suleyootoni ombuwolo.

11 Ngu ende kedaga ngulo soluni ngu Anutlo dulidalini. Ngu endega ngulo soluni ngu, ene digi oowooyi Yaspa, ngulo ulini ulungga oolelo ngulo yowali himi oo kombo ngundilo.

12 Ngu ende keda ulungga ngulo oonggoo pawani ngu, awuno sambolili oolengo tewolo. Ngu endega ngulo yamakoni kande elaya kegidembolo elaya oodoni, nguno Sambono Engel oni kande elaya kegidembolo elaya yamako sobowoolo dikawonggori. Ngu yamako ngu, Iserel onilo sowe kande elaya kegidembolo elayaga, ngulo oowooye nguno nakangowonggori.

13 Ngu endega ngulo ende mundumi namolaya oodoni, nguno yamako
kabusa kabusa yeyingomu ooloote.
14 Ngu endega ngulo digi osiyi kande elaya kegidembolo elaya ende
yanggango inootenggoku, ngulo digiyi ngu Sipsip Nangoningga ngulo
suleyeloyingo Aposel oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngulo oowooye
nakangowonggori.

15 Ngu Sambono Engel ngundo oni Gol usutokoyiga dowoolo, ngulo
endega, ngulo yamako, oonggooyi nguya logowoowolo.
16 Ngu Sambono Engel onindo ene usutoko ende logowooweloyimbolo
ngu dowoolo, ngundo ngu endega ngu logowoowolo. Ngu endega ngulo
wanggangoni ko dabemi ngu, ko oonggoo pawani dubuli ooleyingo nguya
logowooyingo, ngu gulanangge elelemo oolengo tewolo. Ene 2,400 Kilomita
ngundilo.
17 Ene oonggoo pawani nguya logowootoni, ngu oonggoo pawa nenengo
ngu 60 Mita ngundilo logowoowolo. Ngulo logoga ngu onindo oo lo-
gowootenggoku ngundilo, ngundo logowoowolo.
18 Ngu endega ngulo pawani ngu, Anutndo digi oowooyi Yaspa digiga
ngu telo, ko endega ngu Gol ngu Galas yowali ngundilo yewolo. Ngu oo
gabogaboyi ngundilo yowali kendilo tewolo.
19-20 Ende ngulo digi osiyi ngu Anutndo endega ngulo oonggoo pawayi
yanggango teyinolo, digi nakanakangoyingo, ngundo nakangowolo. Ngu
digi ngu ngandilo; digi koleteloga ngu Yaspa; digi elayayiga ngu Sapayira,
ngu ulinggiyi; digi kabusayi ngu Aget, ngu namboyi; digi namolayayiga
ngu Emelal; digi kandegulayiga ngu Sadonikis, ngu seleyingo ko namboyi
nguya goobooyingo; digi kandegula gidembolo elayayiga, ngu Koniliyon
ngu digi seleyingo; digi kandegula gidembolo elayayiga ngu Kirisolayit
ngu koolonggu nangge, digi kandegula gidembolo kabusayi ngu Beril ngu
titoyi; digi kandegula gidembolo namolayayiga ngu Topas, ngu koolonggu
nangge; digi kande elayayiga ngu Kirisopales, ngu titoyi koolongguyi nguya
goobooyingo; digi kande elaya kegidembolo gulananggega ngu Hayiyasin,
ngu ulinggi nakayi gula; digi kande elaya kegidembolo elayayiga ngu
Ametis, ngu digi seleyingo gula.
21 Endega ngulo yamakoyi kande elaya kegidembolo elayaga, ngu beye
goyayi kande elaya kegidembolo elayaga ngu namboyi oolengo ulini
ulungga, ngundo tewonggori. Ende ngulo yamako gulanangge nanggemo,
Anutndo beye goyayi ulungga oolengo ngu gulanangge ngundo nangge
tewolo. Ngu endega ngulo ooleni ngu Gol oolengombo nangge teyingo, ngu
oo kombo ngundilo yawaliyi kendilo.

22 Ngu endemo, nguno gooboongoo ya kundingiyi, Tempel, ngu no ma
kenowonowo. Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga ko Sipsip Nangoni, ngundo
nangge ende ngulo Tempel oolooteli.
23 Ngu endega nguno ngu, sa kombo ngulo himi kini. Kini oolengo, Anutlo
dulidalini, ngundo nangge, ende ngu himi inootoni, ko Sipsip Nangoni ngu
ende ngulo solu oolengo.
24 Kristen oni bidodo mela bidodomonggo ende nguno mayewanggoku
ngu, ene Anutlo solu himimo endeyolo oolootenggo. Mela ngalo Kristen
oni sobosobo koleteyingo, ngulo oo sitoyi gome gomemu, ilosalaye oododo,
enengo oowooye bingamiye ngu bidodo yolo, Anutno kingo duwoo in-
owanggo.
25 Ngu endega nguno ngu, ene suwoo kini. Ngulo ngu, ene sa nangge
oodoni, ende ngulo yamakoyi nalu bidodomo ma goodootenggo.

26 Mela bidodo melako ngano oluwonggoku, ngulo oo sitoyi gome
gomemu, bobeye nguya, ko bingamiye ngu bidodo yolo, ngu kingo duwoo
Anutno yewanggo.
27 Ngu endemo nguno oo biyomimu, ko mande damoni biyomi oyu-
mododomu, ko ebe ganagana mande eweloyi damoni biyomi, ngu hamoo
oolengo oni ngundilo mande damoni tetenggoku ngu, ene ngu endegano
nguno ma uwanggo. Oni oowooyi Sipsip Nangonimbolo bukga nguno
oowooye oolootenggoku, ngundo nangge, ene mete ngu endemo nguno
uwanggo.

22

Endega Nguno Sono Bingo Keda Oolooteku Ngu

1-2 Ngu naluno ngu, Sambono Engel onindo ene no Yon etunelootoni,
sono bingo keda oolooteku, ngu namboyi oolengo oo kombo ngundilo
kenowonowo. Ngu sono bingo gome gomemu ngulo omungo, ngundo
Anutlo yaba bingaminidodo ngunonggo, ko Sipsip Nangoni nguya
ngunonggo ombulo, yade yade ombuwolo. Sono bingo ombulo, ngu endega
ngulo ooleni ulunggaku ngu, kewoolokuli yade oolouwolo. Sono bingongga
ngu dabemi gide gide, de ngudodo keda oluweloyi yunootenggoku, ngu
dikatenggo. Ngu de ngu mooma gulananggemo engge tanggooli ngu, tambu
kande elaya kegidembolo elaya enggewolo. Yo, hamoo oolengo, kombo
gulanangge gulananggemo, de tanggooli gome gomemu enggetenggo. De
uyi ene nguya gome neweloyi oodoni, ngunonggo oo kowuli, ko sayi mambu
ngu bidodo oni melako ngano oluwonggoku ingootoyi, ngu de uyi onindo
netoyi, oo ngu biyomi kinitemukowa.
3 Yo, hamoo oolengo, Sambo ende kedanggano nguno oo kumana biyomi
gula ma ootoolo, ngundo oni ma gosiyelootoni, Anut ko Sipsip Nangoni
nguno nangge yambo mande telo, eneno yemboongewanggo. Yo, Anutlo
yaba bingamini ko Sipsip Nangoni nguya ngu endemo nguno oodoli, ngu
musiyo nguno enengo ko oni, enengo koyali tewanggo.
4 Ngu endega gome nguno Kristen oni bidodo Anutlo omukumundoongo
kenolo, kembayemo enengo oowooyi nguno oluwa.
5 Ngu endega nguno suwoo ko ma tewa. Nguno ngu, solu Lam ngulo
himi ko solu himi nguya kini. Ndadilo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuliga
ngu enengombo himi yunootoni, nguno Anutlo ko oni suwoo suwoo Anutya
sobosobo tabango telo oluwanggo.

Yesus Ngu Nalu Bodagano Ngu Ko Ombuwa

6 Ngu naluno, Sambono Engel ombulo, nono ewolo. Nga mandega
nga, ngu hamoo oolengo. Ngundo ngu, ene oni bidodo nowoondoyemo
hamoo tewanggo. Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo enengo Yukani,
ngundo enengo ingondudu eyingo oni ngu ingondudu yunootoni, ene
ngunonggo enengo mande wesiyolo etenggo. Anutndo enengo Engel
suleyootoni, ombulo, ngundo enengo ko oni, ngundo nalu bodagano oo
bidodo tunooteweloyi, ngu etuyelowololo ewolo.
7 Yesusndo ewolo. Ye gome ingoyi! No yeno nalu bodagano ko
ombuwano. Oni gidalega ene Anutlo mandenimo oo tunooteweloyi nga
bukgano oolooteku, ngu ingolo keyootenggoku ngu, ene mete oni oni
tewanggolo ewolo.
8 No, Yon, oo ngu ingolo kenowonowo. Yo, nondo mandega nga ingolo,
ko oo gaboyi kenowonoku ngu, no Engelngga oo ngu etunelowoku ngulo
keyimo penggootelo, yambo mande tewelo ingowonowo.

9 Ene Engel oni gulado nono ewolo. Ge nono yambo mande ma tewelo!
No geya, ko gengo Kristen doboogulige, ko Anutlo ingondudu eyingo oni
nguya, ko oni nga bukno mande oolooteku, nga keyootenggoku nguya
konayi goboolo teteto. Ngundilo ngulo, ge ngu komo Anutno yambo mande
te! Elo ewolo.
10 Ngundilo, ene ko nono ewolo. Nga Anutlo mandega oolooteku nga ngu,
kootusina oo tunooteweloyi ngulo naluni namoko tete. Ngundilo ngulo, nga
bukga ngano mande oolooteku, ngu ma gosiyolo ukingowelo.
11 Ngulo ngu, nowoondoye yowoolengoweloyi naluwo pelungga kini.
Ngulo ngu, oni ene damoni biyomi telo bosebalese mande damoni biyomi
tetenggoku, ngu suleyolo, ngundilo nangge teloluwanggo. Ngundilo nangge,
oni ene mande damoni gome nenengo ngu nangge telo, kundingiyi damon-
ingga nguno oolootenggoku ngu, ene komo ngundilo nangge teloluwang-
golo ewolo.
12 Yesusndo ewolo. Ye gome ingoyi! No nalu bodagano ko ombuwanoku,
nguno oni bidodobolo uliye yolo ombulo yunowano. Nondo uli gumi
yunowelo ngu, oni bidodo enengo damoniye oo tewonggoku, ngu sungo
sungomo wendangelo, ngundilo oolengo gumi yunowano.
13 No kulimi oo bidodo yemukolo, nguno oluwonoku, ombulo, oo bidodo
kinitetoni, ngu naluno, nguya nondo nangge oluwano. No damoni yelo
oluwonoku, ngunonggo ombulo oo bidodo kini teweloyi naluno, nguno
nguya oluwano.
14 Oni nono nowoondoyemo hamoo telo oolootenggoku, ene mete ende
kedanggano nguno ulo, ene de tanggooli gomemu keda oolooteku yunow-
eloyimbolo, mete nelo, ngulo ene oni oni tewanggo.
15 Oni ene idi kosonggi tetenggoku; bosebalese bulibali tetenggoku; oni
ene oni yuleyi kumootenggoku; oni ene oomboolo ebe ganagana nguno
yambo mande tetenggoku; ko oni bidodo ene ebe ganagana mande eweloyi
ngulo ingolo keyootenggoku; ngu oni ngu bidodo enengo endeyoyingo ngu
sebo endeyootenggoku ngundilo. Ngundilo oni ngundo Anutlo ende kedaga
nguno ma ulo, ene endesina nangge oluwanggo.
16 No Yesus, nolo Sambono Engel oni, ye Kristen gooboongoo ya nguno nga
mandega nga suleyolo yunooteno. No ngu, Dewitlo soweni oolengo. No ngu
suwoononggo sengewelo tetoni dootungga dedeku ngu oolengolo ewolo.
17 Anutndo ko Sipsip Nangoni baleyi, ngundo Yesusno ngandilo ewolo. Ge
ombu! Etoli, ngu oni mande ingowanggoku, ngundo nguya ewanggo. Ge
komo ombu! Ewolo. Oni ene sonolo ingooteku ngu, ene komo ombuya, ngu
oni newelo ngu, ene komo ngu sonongga keda oluweloyiga yoya neni. Nga
sonongga nga ngu, Anutndo kingo duwoo yunoote.
18 No Yondo, mande yanggango oolengo yeno eteno. Ye komo ingondale
teya! Nga bukno mande oo tunooteweloyi oolooteku nga soweyowanggoku
ngu, ariya, oo biyomi oolengo nga bukga ngano elo nakangootoni oolooteku,
ngu bidodo Anutndo ngu oningga ngu bungomo wata yewa.
19 Ngulo ngu, oni gulado nga bukgano Anutlo mande nakangoyingo,
ngu gumingga onindo andangelo yokolo ngu, asa, Anutndo ene nguya
andangetoni ngu, ene ngu ende kundingiyingga nguno ma ulo, de tanggooli
suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu ma newa. Ngu ende kedaga, ko de
suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngulo gaboyi nga bukga ngano ngundilo
nakangolo ewolo.
20 Oni (Yesus) nga mandega nga yeno oo bidodo etekungga, ngundo ataga
ete. Hamoo oolengo, no solumimonggo eteno. No ngu komo nalu bodagano
ko ombuwano! Etoni ngu, noolendo mande gumi ewootowo. Hamoo

oolengo! Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus ge hamoo ombu!
Ewootowo.
21 Yondo ene Anut sumoo inolo yemboongewolo. Yesus Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, gedo gengo sumangengge ngu suleyelootooga, ene
gengo oni simoo bale bidodoboya goboolo oliyi. Ngu hamoo oolengo, elo
yemboongewolo.

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Matiyu 1:1–2:12
2	Matiyu 2:13–3:6
3	Matiyu 3:7–4:11
4	Matiyu 4:12-25
5	Matiyu 5:1-26
6	Matiyu 5:27-48
7	Matiyu 6:1-24
8	Matiyu 6:25–7:14
9	Matiyu 7:15-29
10	Matiyu 8:1-17
11	Matiyu 8:18-34
12	Matiyu 9:1-17
13	Matiyu 9:18-38
14	Matiyu 10:1-23
15	Matiyu 10:24–11:6
16	Matiyu 11:7-30
17	Matiyu 12:1-21
18	Matiyu 12:22-45
19	Matiyu 12:46–13:23
20	Matiyu 13:24-46
21	Matiyu 13:47–14:12
22	Matiyu 14:13-36
23	Matiyu 15:1-28
24	Matiyu 15:29–16:12
25	Matiyu 16:13–17:9
26	Matiyu 17:10-27
27	Matiyu 18:1-22
28	Matiyu 18:23–19:12
29	Matiyu 19:13-30
30	Matiyu 20:1-28
31	Matiyu 20:29–21:22

February

date	Scripture
1	Matiyu 21:23-46
2	Matiyu 22:1-33
3	Matiyu 22:34–23:12
4	Matiyu 23:13-39
5	Matiyu 24:1-28
6	Matiyu 24:29-51
7	Matiyu 25:1-30
8	Matiyu 25:31–26:13
9	Matiyu 26:14-46
10	Matiyu 26:47-68
11	Matiyu 26:69–27:14
12	Matiyu 27:15-31
13	Matiyu 27:32-66
14	Matiyu 28:1-20
15	Mak 1:1-28
16	Mak 1:29–2:12
17	Mak 2:13–3:6
18	Mak 3:7-30
19	Mak 3:31–4:25
20	Mak 4:26–5:20
21	Mak 5:21-43
22	Mak 6:1-29
23	Mak 6:30-56
24	Mak 7:1-23
25	Mak 7:24–8:10
26	Mak 8:11–9:1
27	Mak 9:2-29
28	Mak 9:30–10:12

March

date	Scripture
1	Mak 10:13-31
2	Mak 10:32-52
3	Mak 11:1-26
4	Mak 11:27–12:17
5	Mak 12:18-37
6	Mak 12:38–13:13
7	Mak 13:14-37
8	Mak 14:1-21
9	Mak 14:22-52
10	Mak 14:53-72
11	Mak 15:1-47
12	Mak 16:1-20
13	Luk 1:1-25
14	Luk 1:26-56
15	Luk 1:57-80
16	Luk 2:1-35
17	Luk 2:36-52
18	Luk 3:1-22
19	Luk 3:23-38
20	Luk 4:1-30
21	Luk 4:31–5:11
22	Luk 5:12-28
23	Luk 5:29–6:11
24	Luk 6:12-38
25	Luk 6:39–7:10
26	Luk 7:11-35
27	Luk 7:36–8:3
28	Luk 8:4-21
29	Luk 8:22-39
30	Luk 8:40–9:6
31	Luk 9:7-27

date	Scripture
1	Luk 9:28-50
2	Luk 9:51–10:12
3	Luk 10:13-37
4	Luk 10:38–11:13
5	Luk 11:14-36
6	Luk 11:37–12:7
7	Luk 12:8-34
8	Luk 12:35-59
9	Luk 13:1-21
10	Luk 13:22–14:6
11	Luk 14:7-35
12	Luk 15:1-32
13	Luk 16:1-18
14	Luk 16:19–17:10
15	Luk 17:11-37
16	Luk 18:1-17
17	Luk 18:18-43
18	Luk 19:1-27
19	Luk 19:28-48
20	Luk 20:1-26
21	Luk 20:27-47
22	Luk 21:1-28
23	Luk 21:29–22:13
24	Luk 22:14-34
25	Luk 22:35-53
26	Luk 22:54–23:12
27	Luk 23:13-43
28	Luk 23:44–24:12
29	Luk 24:13-53
30	Yon 1:1-28

May

date	Scripture
1	Yon 1:29-51
2	Yon 2:1-25
3	Yon 3:1-21
4	Yon 3:22–4:3
5	Yon 4:4-42
6	Yon 4:43-54
7	Yon 5:1-23
8	Yon 5:24-47
9	Yon 6:1-21
10	Yon 6:22-40
11	Yon 6:41-71
12	Yon 7:1-29
13	Yon 7:30-52
14	Yon 7:53–8:20
15	Yon 8:21-30
16	Yon 8:31-59
17	Yon 9:1-41
18	Yon 10:1-21
19	Yon 10:22-42
20	Yon 11:1-53
21	Yon 11:54–12:19
22	Yon 12:20-50
23	Yon 13:1-30
24	Yon 13:31–14:14
25	Yon 14:15-31
26	Yon 15:1-27
27	Yon 16:1-33
28	Yon 17:1-26
29	Yon 18:1-24
30	Yon 18:25–19:22
31	Yon 19:23-42

date	Scripture
1	Yon 20:1-31
2	Yon 21:1-25
3	Aposel 1:1-26
4	Aposel 2:1-47
5	Aposel 3:1-26
6	Aposel 4:1-37
7	Aposel 5:1-42
8	Aposel 6:1-15
9	Aposel 7:1-29
10	Aposel 7:30-50
11	Aposel 7:51–8:13
12	Aposel 8:14-40
13	Aposel 9:1-25
14	Aposel 9:26-43
15	Aposel 10:1-33
16	Aposel 10:34-48
17	Aposel 11:1-30
18	Aposel 12:1-23
19	Aposel 12:24–13:12
20	Aposel 13:13-41
21	Aposel 13:42–14:7
22	Aposel 14:8-28
23	Aposel 15:1-35
24	Aposel 15:36–16:15
25	Aposel 16:16-40
26	Aposel 17:1-34
27	Aposel 18:1-21
28	Aposel 18:22–19:12
29	Aposel 19:13-41
30	Aposel 20:1-38

date	Scripture
1	Aposel 21:1-16
2	Aposel 21:17-36
3	Aposel 21:37–22:16
4	Aposel 22:17–23:10
5	Aposel 23:11-35
6	Aposel 24:1-27
7	Aposel 25:1-27
8	Aposel 26:1-32
9	Aposel 27:1-20
10	Aposel 27:21-44
11	Aposel 28:1-31
12	Rom 1:1-17
13	Rom 1:18-32
14	Rom 2:1-24
15	Rom 2:25–3:8
16	Rom 3:9-31
17	Rom 4:1-12
18	Rom 4:13–5:5
19	Rom 5:6-21
20	Rom 6:1-23
21	Rom 7:1-14
22	Rom 7:15–8:6
23	Rom 8:7-21
24	Rom 8:22-39
25	Rom 9:1-21
26	Rom 9:22–10:13
27	Rom 10:14–11:12
28	Rom 11:13-36
29	Rom 12:1-21
30	Rom 13:1-14
31	Rom 14:1-23

date	Scripture
1	Rom 15:1-21
2	Rom 15:22–16:7
3	Rom 16:8-27
4	1 Korin 1:1-17
5	1 Korin 1:18–2:5
6	1 Korin 2:6–3:4
7	1 Korin 3:5-23
8	1 Korin 4:1-21
9	1 Korin 5:1-13
10	1 Korin 6:1-20
11	1 Korin 7:1-24
12	1 Korin 7:25-40
13	1 Korin 8:1-13
14	1 Korin 9:1-18
15	1 Korin 9:19–10:13
16	1 Korin 10:14–11:1
17	1 Korin 11:2-16
18	1 Korin 11:17-34
19	1 Korin 12:1-26
20	1 Korin 12:27–13:13
21	1 Korin 14:1-17
22	1 Korin 14:18-40
23	1 Korin 15:1-28
24	1 Korin 15:29-58
25	1 Korin 16:1-24
26	2 Korin 1:1-11
27	2 Korin 1:12–2:11
28	2 Korin 2:12-17
29	2 Korin 3:1-18
30	2 Korin 4:1-12
31	2 Korin 4:13–5:10

date	Scripture
1	2 Korin 5:11-21
2	2 Korin 6:1-13
3	2 Korin 6:14–7:7
4	2 Korin 7:8-16
5	2 Korin 8:1-15
6	2 Korin 8:16-24
7	2 Korin 9:1-15
8	2 Korin 10:1-18
9	2 Korin 11:1-15
10	2 Korin 11:16-33
11	2 Korin 12:1-10
12	2 Korin 12:11-21
13	2 Korin 13:1-14
14	Galesiya 1:1-24
15	Galesiya 2:1-16
16	Galesiya 2:17–3:9
17	Galesiya 3:10-22
18	Galesiya 3:23–4:20
19	Galesiya 4:21–5:12
20	Galesiya 5:13-26
21	Galesiya 6:1-18
22	Epesas 1:1-23
23	Epesas 2:1-22
24	Epesas 3:1-21
25	Epesas 4:1-16
26	Epesas 4:17–5:2
27	Epesas 5:3-33
28	Epesas 6:1-24
29	Pilipayi 1:1-26
30	Pilipayi 1:27–2:18

October

date	Scripture
1	Pilipayi 2:19–3:6
2	Pilipayi 3:7–4:1
3	Pilipayi 4:2-23
4	Kolosi 1:1-20
5	Kolosi 1:21–2:7
6	Kolosi 2:8-23
7	Kolosi 3:1-17
8	Kolosi 3:18–4:18
9	1 Tesalonayika 1:1–2:9
10	1 Tesalonayika 2:10–3:13
11	1 Tesalonayika 4:1–5:3
12	1 Tesalonayika 5:4-28
13	2 Tesalonayika 1:1-12
14	2 Tesalonayika 2:1-17
15	2 Tesalonayika 3:1-18
16	1 Timooti 1:1-20
17	1 Timooti 2:1-15
18	1 Timooti 3:1-16
19	1 Timooti 4:1-16
20	1 Timooti 5:1-25
21	1 Timooti 6:1-21
22	2 Timooti 1:1-18
23	2 Timooti 2:1-21
24	2 Timooti 2:22–3:17
25	2 Timooti 4:1-22
26	Tayitas 1:1-16
27	Tayitas 2:1-14
28	Tayitas 2:15–3:15
29	Palimon 1:1-25
30	Hiburu 1:1-14
31	Hiburu 2:1-18

November

date	Scripture
1	Hiburu 3:1-19
2	Hiburu 4:1-13
3	Hiburu 4:14–5:14
4	Hiburu 6:1-20
5	Hiburu 7:1-19
6	Hiburu 7:20-28
7	Hiburu 8:1-13
8	Hiburu 9:1-10
9	Hiburu 9:11-28
10	Hiburu 10:1-18
11	Hiburu 10:19-39
12	Hiburu 11:1-16
13	Hiburu 11:17-31
14	Hiburu 11:32–12:13
15	Hiburu 12:14-29
16	Hiburu 13:1-25
17	Yems 1:1-18
18	Yems 1:19–2:17
19	Yems 2:18–3:18
20	Yems 4:1-17
21	Yems 5:1-20
22	1 Pita 1:1-12
23	1 Pita 1:13–2:10
24	1 Pita 2:11–3:7
25	1 Pita 3:8–4:6
26	1 Pita 4:7–5:14
27	2 Pita 1:1-21
28	2 Pita 2:1-22
29	2 Pita 3:1-18
30	1 Yon 1:1-10

date	Scripture
1	1 Yon 2:1-17
2	1 Yon 2:18–3:2
3	1 Yon 3:3-24
4	1 Yon 4:1-21
5	1 Yon 5:1-21
6	2 Yon 1:1-13
7	3 Yon 1:1-14
8	Yud 1:1-25
9	Rewelesen 1:1-20
10	Rewelesen 2:1-17
11	Rewelesen 2:18–3:6
12	Rewelesen 3:7-22
13	Rewelesen 4:1-11
14	Rewelesen 5:1-14
15	Rewelesen 6:1-17
16	Rewelesen 7:1-17
17	Rewelesen 8:1-13
18	Rewelesen 9:1-21
19	Rewelesen 10:1-11
20	Rewelesen 11:1-19
21	Rewelesen 12:1-18
22	Rewelesen 13:1-18
23	Rewelesen 14:1-20
24	Rewelesen 15:1-8
25	Rewelesen 16:1-21
26	Rewelesen 17:1-18
27	Rewelesen 18:1-24
28	Rewelesen 19:1-21
29	Rewelesen 20:1-15
30	Rewelesen 21:1-27
31	Rewelesen 22:1-21

Mande Gula Gula, Ngulo Damoni

Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Enengo Simoo Bale Soboyeloote. (Kingdom Bilong God)

Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Enengo Simoo Bale Soboyelooteku ngulo damoni kabusa oolootenggo. Ngu ngandilo:

1. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, **ngundo nalu** enengo simoo bale soboyelooteku, ngu 'Kingdom Bilong God' gula.
2. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo **endega** enengo simoo bale soboyelooteku, ngu 'Kngdom Bilong God' gula.
3. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngulo damoni, ngundo **enengo simoo bale** soboyelooteku, ngu 'Kingdom Bilong God' gula.

Anutno Woolo Yeyingo Oni (Pris)

1. **Yudalo Pris** ngu Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi.
2. **Yudalo Bik Pris** ngu Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo oni sobosoboku.
3. **Yudalo Het Pris** ngu Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo sobosobo oni koleteyingo.

Anutlo Ingondudu Eyingo Oni

Anutlo Propet ngu Anutlo ingondudu eyingo oni.

Anutlo Mundi Oni

Nalu wengamo, Setanlo ko oni, ngundo Anut, ko, Anutlo keyimo simoo bale nguya mundiyi tewa. Ndadilo ngulo, Setando simoo bale eneno nangge yambo teweloyi, ngulo ingoote.

Anutlo Goobooyingo/Yambo Ya

Yudalo Goobooyingo Ya oowooyingga Anutno yambo mande teweloy-imbolo oolootenggo. Ene Yuda Anutlo Goobooyingo Ya ulungga, ngu oowooyi Tempel. Enengo Tempel ngu gulanangge nangge. Ngu Yerusalemno oode, nguno Anutlo woolo yeweloyi oni, ngundo bulmakau, ngundi sipsip, oo biyomi gula eneno kini, ngu utolo, woolo yeweloyi digi yawasa yelo, Anutno woolo yeweloyimbolo tewolo. Enengo Goobooyingo Yano nguno, Yudalo simoo bale, ngundo Yisasno yambo mande ma tetenggo. Kini, ene Anut nangge nguno yambo mande tetenggo.

Ene Kristen Yambo Yano nguno, simoo bale ngundo Anut, ko, Yisas nguya ngu yambo mande tetenggo.

Aposel

Aposel ngu damoni ngandilo. Anutndo suleyeloyingo oni. Yo, Anutndo ngu Aposel oni suleyelootoni, ene enengo Mande Keta Mesalango ngu simoo bale bidodomo wesiyolo eweloyi.

Goweyi Toongooweloyi Mande Damoni

Oni Goweyi Toongooweloyi Damoni ngu ngandilo. Yuda onindo enengo nangosumooye buniyo keta ngu bidodo sa nalu kandegula gidembolo kabusa oodoyi, enengo iye goweye toongootenggo. Ndadilo ngulo, ngungga ngu Yuda onilo sunggi Anutndo enengo logo teyunowolo.

Krayis/Mesaiya

Krayis/Mesayiya ngulo mande damoni ngu ngandilo. Anutndo simoo bale Ko Yoyowelo Sunggi Yeyingo Oni. Anutndo Yisas suleyootoni, Yuda onino ombutoni, ene ngulo ma ingowonggoli. Ndadilo ngulo, ene ngulo ma ingoyingo? Ngu ngandilo: Anutndo ngu Krayisndo ko teweloyi ingooteku, ngulo ene wenonoyingo. Yo, ene ngandilo ingoyingo. Krayisndo ko telo, Rom oni oweyelootoni sawanggo. Ngundilo telo, nguno

Yuda oni enengombo mela bidodo sobowoolo koleteyingo oluwelo, elo ingootenggo. Ene hamoo, Anutndo Krayis suleyootoni, ombulo, noolengo weti mbumbuwa ngulo uliyi ogingo koolowooweloyi, ngulo ombuyingongga ngu, ngulo Yuda oni ene wenonoyingo. Ngundilo wenonolo, ngulo ene Yisas Krayis mande biyomi elo, kootu inowonggori.

Kristen Tunooteweloyi, Ngulo Mande Damoni

Kristen tunooteweloyi damoni ngu ngandilo: Koletelo oni komo ingootoni ene weti mbumbuwa teweloyi oni, ngulo kowuli ingowa. Ngulo ngu, ene komo nowoondoyi yowoolengolo, Yisasno sumoo elo yemboongetoni, O Anut, gedo nolo weti mbumbuwa tewoku, ngu andangelo yokoya, newendemo ombuya sobonelowa, elo yemboongete. Ene ngundilo yemboongetoni ngu, asa, ngu nalu nangge nguno, Yisasndo onilo mbumbuwa tewoku ngu andangelo, onilo newendemo ulo, sugi sugi oluwa. Ngundilo ngulo, ngu oni ngu keta oolengo tunootewa. Ndadilo ngulo, Anutndo onilo weti mbumbuwa hahangewelo damoni, ngulo yanggangoni ngu toongooyingo. Yo, hamoo, ene toongootoni, ngulo ngu oningga ngundo Anutlomu.

Onilo Nangoni

'Pikinini Bilong Man' ngu Anutlo Nangoni Oni Kilalongo. Ene Yisasndo enengombo eteku naluno nguno, no Onilo Nangoni mandelo ewo. Ndadilo ngulo, Yisas elo, no Onilo Nangonilo ewo? Ngu ngandilo: Yisasndo mande nenengo elo, No Anutlo Nangoni Oni Kilalongo, yootunolo etoni ngu, ingowonggoku ngu, asa, Parisi onindo sanggili ulungga telo, ngulo ene Yisaslo mandeni gula, ngu ma ingowelo. Ngundilo ngulo, Yisasndo enengombo eteku naluno nguno, ene ewolo. No Onilo Nangoni mandelo ewolo.

Parisi

Moseslo mamana mande sobowooyingo oni galolo oowooye Parisi.

Pasowa Nalu

Pasowa Nalu ngu Anutlo Sunggi Kenolo, Dagayingo Naluwo Kundingiyi ngu. Ngu ngandilo: Kulimi Yuda simoo bale ngu Igip melako oluwonggoku naluno nguno, Anutndo ingootoni, enengo Yuda simoo bale Igip mela ngu yokolo, Kenan mela ko oolouwanggo. Ene Igip oni sobosobo koleteyingo, oowooyi Pero, ngulo ma ingowo. Ngundilo ngulo, Anutndo eyingo. Ye Yuda oni simoo bale, suwootetoni, ye komo sipsip nangoni ngu utolo, enengo daloni ngu yolo, yamako kembemo ko dabemimo yewanggo. Suwoo ooleliko, nolo Sambono Engel oni ngundo ombulo, ya yamako sipsip daloni nguno ma oodoni kenolo ngu, asa, nolo Engel onindo ngu yangga ngu sembulibolo nangoni gogolo ngu yuleyi kumoowanggo. Ene nolo Engel onindo ngu sipsip ngulo daloni ngu kenolo ngu, asa, yangga ngundilo ene dagayelolo, enengo nangoni gogolo, ngu ma yuleyi kumoowanggo. Ngundilo ngulo, dagoma gulanangge nangge tambu gulanangge nguno, Yuda simoo bale oo ngundilo ingolo, Anut esosootelo, yambo tetenggo. Ngu enengo nalu kundingiyi oolengo.

Sabat

Sabat ngu Yuda onilo yambo mande teweloyi nalu. Enengo Sabat nalu ngu Sarere. Yo, enengo Sabat nalu nenengo ngu Prayide 7 Klok suwoono nguno, enengo Sabat nalu ngu ootoogelo, oololo, Sarere nalu 7 Klok suwoono nguno, ngu kinitewa.

Sadisi

Sadisi galolo ngu kumoomonggo ma ootoogewa, elo ingoyingo Yudalo oni. Ndadilo ngulo, ene oni kumoolo ko keta ootoogewa, elo, ngulo nowoondoyemo hamoo ma teyingo? Ngu ngandilo: Hamoo oolengo,

Yuda oni gidalega oowooye Sadisi, ngundo ngu oni gaboyidodo, Sambono Engel oni, ko, yuka biyomi oolootenggo, elo ma ingootenggo. Ngulo ngu, oni kumoolo ngu kiniteteku nga, ko ma keta ootoogewanggolo ingootenggo. Ene Anutdo ngundilo ma eyingo. Hamoo oolengo kini. Anutlo Mandeni, ngundo noole ngandilo etuyeloote. Noole Anutlo Nangoni Yisas ngulo nowoondonayimo hamoo tewatoku ngu, asa, noole Anutya Sambo Endemo goboolo sugi sugi oluwato. Ene noole Yisaslo nowoondonayimo hamoo ma tewatoku ngu, asa, noole Setanya enengo ende biyomi nguno goboolo ootoolo, nguno suwoo suwoo ogingo ingolo oluwato. Ye komo Anutlo Mande ngu buk Mak 12:18-27 ngu kandangelo ingowanggo.

Samaria

Kulimi Samariya melako ngu Iserel ngulo mela gumi, ko, enengo simoo bale ngu Yuda oni nangge. Ene Yuda oni Sameriyano oluwonggoku, ngundo Anutlo mamana mande toongoolo, ngulo ene bale sowe gula Yuda bale kini, ngu yoyingo. Ngulo, Sameriya simoo bale, ngundo Anutlo mamana mande toogoowonggori. Ngundilo ngulo, Yudalo simoo bale ngundo Samariya simoo bale ma ingootenggo.

Sleb

Sleb ngu kingo sulena oni gula. Papuwa Nu Gini nguno, oni ngundilo ma ooloote. Kini, Yisaslo nalunimo, ko, ataga mela gidalegano nguya, onindo ngu simoo bale gidega ngu uliyelolo, ngulo simoo bale uliyelowonggoku, ngu enengomu oolengo. Ngulo ngu, simoo bale uliyelowonggoku, ngundo komo enengo sembuli manggowo ngu nangge keyootenggo. Yo, hamoo, ngundilo oni, ngundo enengo ingondudu keyolo endeyoyingo ngu sobowooweloyi, ngu ereremo kini. Kini, ngundo bo se enengo uliyooteku ngundilo.